

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑΣ

ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ

«Η ΕΝΤΑΞΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΤΗΣ
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΗΣ (Β' ήμισυ 20^{ου} αι.) ΣΥΓΚΡΙΣΗ ΤΟΥΣ ΜΕ ΤΟΥΣ
ΑΙΓΥΠΤΙΩΤΕΣ, ΜΙΚΡΑΣΙΑΤΕΣ, ΠΟΝΤΙΟΥΣ ΚΑΙ ΤΗΝ ΑΝΤΙΣΤΟΙΧΗ
ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΕΝΣΩΜΑΤΩΣΗΣ ΤΟΥΣ»

ΤΟΥ ΙΩΑΝΝΗ ΧΡ. ΙΑΚΩΒΙΔΗ

ΤΟΜΟΣ Α'

ΑΘΗΝΑ 2005

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑΣ

ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ

«Η ΕΝΤΑΞΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΤΗΣ
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΗΣ (Β' ήμισυ 20^{ου} αι.) ΣΥΓΚΡΙΣΗ ΤΟΥΣ ΜΕ ΤΟΥΣ
ΑΙΓΥΠΤΙΩΤΕΣ, ΜΙΚΡΑΣΙΑΤΕΣ, ΠΟΝΤΙΟΥΣ ΚΑΙ ΤΗΝ ΑΝΤΙΣΤΟΙΧΗ
ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΕΝΣΩΜΑΤΩΣΗΣ ΤΟΥΣ»

ΤΟΥ ΙΩΑΝΝΗ ΧΡ. ΙΑΚΩΒΙΔΗ

ΤΟΜΟΣ Β'

ΑΘΗΝΑ 2005

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑΣ

ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ

**«Η ΕΝΤΑΞΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΤΗΣ
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΗΣ (Β' ήμισυ 20^{ου} αι.) ΣΥΓΚΡΙΣΗ ΤΟΥΣ ΜΕ ΤΟΥΣ
ΑΙΓΥΠΤΙΩΤΕΣ, ΜΙΚΡΑΣΙΑΤΕΣ, ΠΟΝΤΙΟΥΣ ΚΑΙ ΤΗΝ ΑΝΤΙΣΤΟΙΧΗ
ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΕΝΣΩΜΑΤΩΣΗΣ ΤΟΥΣ»**

ΤΟΥ ΙΩΑΝΝΗ ΧΡ. ΙΑΚΩΒΙΔΗ

ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

**ΝΕΟΚΛΗΣ ΣΑΡΡΗΣ : ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ
ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΣΑΚΕΛΛΑΡΟΠΟΥΛΟΣ : ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ
ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ ΚΑΡΑΜΠΕΛΙΑΣ : ΕΠΙΚΟΥΡΟΣ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ**

ΑΘΗΝΑ 2005

Στους γονείς μου Χριστάκη
και Χρυστάλλα. Στη σύζυγό μου Νίκη,
στα παιδιά μου Χρυστάλλα και Μαρία.

*Η ρωμιοσύνη εν φυλή συνώκ*αιρη του κόσμου, κανέννας δεν ευρέθηκεν για να
την ηξηλείψει, κανέννας γιατί σκέπει την που τάψη ο Θεός μου.*

Η ρωμιοσύνη εν να χαθεί, όντας ο κόσμος λείψη!

(Βασιλείου Μιχαηλίδου (1911, 1998), Ποιήματα, εκδ. Κ. Επιφανίου, Λευκωσία.
Απόσπασμα από το ποίημα «Η 9^η Ιουλίου του 1821». Εν Λευκωσία Κύπρου, σ. 21)

*κ=τσ δασύ, όπως το ch της λέξης chair.

Στο σκέπει (σιέπει), όπως το sh της λέξης share.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

⇒ Κεφάλαιο

Εισαγωγή.....	1
Βιβλιογραφικές παραπομπές.....	8
ΜΕΡΟΣ Α΄, ΕΝΟΤΗΤΑ Α΄, ΟΙ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΙΤΕΣ	10-135
Εισαγωγή -1. Το Βυζάντιο κατά την αρχαιότητα.....	11
2. Βυζαντινή Αυτοκρατορία (324μ.Χ –1453)	12
3.α. Η Κωνσταντινούπολη επί Τουρκοκρατίας μέχρι το 1839.....	14
3.β. Από το 1839 έως το 1923	17
4. Ο μειονοτικός χαρακτήρας των Ελλήνων της Κων/πολης	21
5.α. Πληθυσμιακή σύνθεση της Κων/πολης	22
5.β. Κοινωνική διαστρωμάτωση	24
Συμπεράσματα.....	28
6.α. Σχολεία	28
6.β. Σύλλογοι	29
6.γ. Ευαγή ιδρύματα	30
6.δ. Ναοί – Μονές	30
6.ε. Τύπος	31
6.στ. Ο κοσμοπολίτικος χαρακτήρας των Κων/πολιτών	31
6.ζ. Το θέατρο – Η μουσική κίνηση στην Κων/πολη	32
7. Ο πολιτικός ρόλος των Κων/πολιτών στη Βασιλεύουσα	34
8. <u>Συμπεράσματα</u>	36
Πίνακες I. και II.....	38
Ενότητα ΑΙΠ΄, Οι Κωνσταντινουπολίτες στην Ελλάδα	40
1. Η άφιξη των Κων/πολιτών στην Ελλάδα μετά το 1922	40
2.α. Οι Κων/πολίτες στην Ελλάδα από το 1955 κι' εξής.	43
2.β. Προβλήματα – Ένταξή τους στην ελλαδική κοινωνία.	43
3. Σύλλογοι	45-66
α. Σύλλογος Κων/πολιτών	45
β. Σύνδεσμος Ιωακειμειάδων	48
γ. Σύνδεσμος των εν Ελλάδι Ζωγραφειωτών Κων/πόλεως	48
δ. Σύλλογος Μουσικοφίλων	49
ε. Σύλλογος Πριγκιπιανών	49
στ. Μορφωτικός Σύνδεσμος Νήσου Χάλκης	49
ζ. Σύλλογος αποφοίτων αμερικανικού Κολλεγίου Θηλέων	50
η. Σύνδεσμος αποφοίτων Ροβερτείου Σχολής.....	50
θ. Λουρίδειο ίδρυμα	50
ι. Σύλλογος Ζαππίδων	51
ια. Σύλλογος Ιμβρίων	51
ιβ.1 Σύλλογος «Νέος Κύκλος Κων/πολιτών»	52
ιβ.2.α. Σωματείο Ελλήνων Υπηκόων απελαθέντων εκ Τουρκίας	53
ιβ.2.β. Καστρίτσειο Μουσείο	54
ιγ. Σύνδεσμος Μεγαλοσχιολιτών	54
ιδ. Σύνδεσμος Κεντρικιάδων	54

ιε. Σύλλογος Γαλατά	55
ιστ Σύλλογος ιστορικής και λαογραφικής έρευνας «Η Μνημοσύνη».....	55
ιζ. Αστικός Οικοδομικός Συνεταιρισμός «Νέα Κων/πολις» Σ.Π.Ε	55
ιη.Εστία Θεολόγων Χάλκης.....	56
ιθ. Βυζαντινό Αθλητικό Κέντρο	56
κ. Αθλητικός Όμιλος Ταταύλα.....	57
κα. Αθλητικός Σύλλογος Πέρα	57
κβ. Εστία Κωνσταντινουπόλεως.....	58
κγ. Αδελφότητα Κων/πολιτών Μεγάλου Ρεύματος	58
κδ. Σύλλογος Βετεράνων Αθλητών Κων/πόλεως	58
κε. Άλλοι Σύλλογοι στην Αθήνα.....	58
κστ. Προβληματισμός για τους Συλλόγους.....	58
κζ. Συμπεράσματα.....	61
κη. Εφημερίδες –Περιοδικά	61
3β. Μνήμη και ταυτότητα	62
Πίνακες 1,2,3 και 4.....	63
Ενότητα ΑΠΙ, Α. Η Ποιοτική έρευνα στα πλαίσια του μεταπτυχιακού	67-83
Β. Στα πλαίσια της παρούσας διδακτορικής διατριβής.....	84-115
1. Ορισμός του θέματος – Θεωρητικό μοντέλο.	84
2. Ερωτήσεις Συνέντευξης Βάθους.	85
α. Χρόνος άφιξης, β. Η ηλικία, γ. Λόγοι άφιξης, δ. Τόπος διαμονής.	86
ε.1- 3 Επάγγελμα γονέων – ερωτωμένων.....	87
ε .4. Απασχόληση στον Ιδιωτικό – Δημόσιο τομέα.	87
στ.1-4. Μόρφωση γονέων – ερωτωμένων – παιδιών τους.....	87
ζ 1-3 Γλωσσομάθειά τους	89
ζ 4. Χρήση Τουρκικής.....	89
η. Κοινωνική τάξη – κοινωνικό στρώμα γονέων	90
θ.1-2. Τόποι καταγωγής	90
ι. Κοινωνική τάξη / κοινωνικό στρώμα ερωτωμένων.	91
ι.α. Προβλήματα	91
ι.β. Συναναστροφή Κων/πολιτών με μη Κων/πολίτες.....	92
ι.γ. Συχνότητα επισκέψεων στην Κων/πολη	92
ι.δ. Τρόπος ενασχόλησης με την Πολιτική και αιτιολόγησή της.	93
ι.ε1. Πολιτική / ιδεολογική τοποθέτηση των ερωτωμένων.	94
ι.ε2. Ιδεολογικό περιεχόμενο των όρων «Δεξιά» κι’ «Αριστερά».	94
ι.στ1-4. Σχέση με το Οικουμενικό Πατριαρχείο και την Ελλαδική Εκκλησία.	95
ι.στ5. Σχέση Κράτους - Εκκλησίας	97
ι.στ6. Πολιτικός ρόλος Ελλαδικής Εκκλησίας	97
ι.στ7. Ρόλος Εκκλησίας.	98
ι.ζ. Σχέσεις Τουρκικού Κράτους – Ισλάμ.....	99
ι.η. Σχέσεις Ελληνικού Κράτους – πολίτη.	100
ιθ. Σχέσεις τουρκικού κράτους – πολίτη.....	101
κ.1. Η ελληνική εξωτερική πολιτική έναντι της Τουρκίας.....	102
κ.2. Η τουρκική εξωτερική πολιτική έναντι της Ελλάδος.....	104
κ.α. Βαθμός ένταξης στην ελλαδική κοινωνία.....	106

κ.β1. Βαθμός συναισθηματικής σύνδεσης με την Κων/πολη.....	106
κ.β2. Η σημασία της Βασιλεύουσας	106
κ.γ. Σύνδεση των νέων με την ελλαδική κοινωνία & την Κων/πολη.....	109
κ.δ. Χρήση των όρων «Ρωμιός», «Ρωμιοσύνη», κ.α.	112
κ.ε1-2 Άσκηση πολιτικών ρόλων στην Ελλάδα και αιτιολόγησή της.....	112
III. Αναλυτική επαγωγή	115
2. Εφαρμογή της θεωρίας του «Επιπολιτισμού» τουJ. Berry.....	116
3. <u>Συμπεράσματα</u>	116
Πίνακας 1	117
Βιβλιογραφικές παραπομπές	118
Ενδεικτική βιβλιογραφία.....	130

ΜΕΡΟΣ Α΄, ΕΝΟΤΗΤΑ Β΄, ΟΙ ΑΙΓΥΠΤΙΩΤΕΣ136-191

I. Εισαγωγή.....	136
II. Άφιξη κι' εγκατάσταση των Αιγυπτιωτών στην Ελλάδα.....	137

III. Ποιοτική Έρευνα138-168

α. Ορισμός του θέματος – υποθέσεις – θεωρητικό μοντέλο.....	138
β. Διεξαγωγή της έρευνας.....	138
1,2 Χρόνος, τρόπος εξασφάλισης των Συνεντεύξεων, ερωτήσεις.....	139
3.α-γ. Χρόνος, ηλικία, λόγοι άφιξης.....	140
δ. Τόπος διαμονής.....	140
ε1-3. Επάγγελμα γονέων – ερωτωμένων.....	141
ε4. Απασχόληση στον Ιδιωτικό - Δημόσιο τομέα.....	141
στ1.α.- 4 Μόρφωση γονέων – ερωτωμένων – παιδιών.....	142
ζ1-3. Γλωσσομάθειά τους.....	143
ζ4. Χρήση Αραβικών.....	144
η. Κοινωνική τάξη – κοινωνικό στρώμα γονέων.....	145
θ. Τόποι καταγωγής.....	145
ι. Κοινωνική τάξη – κοινωνικό στρώμα ερωτωμένων.....	146
ι.α. Προβλήματα.....	146
ι.β. Συναναστροφή Αιγυπτιωτών με μη Αιγυπτιώτες.....	147
ι.γ. Συχνότητα επισκέψεων στην Αίγυπτο.....	148
ιδ.-ιε. Ενασχόληση με την Πολιτική- Οι όροι «Δεξιά» κι' «Αριστερά».....	148
ι.στ.1-4. Σχέση με το Πατριαρχείο Αλεξανδρείας και Ελλαδική Εκκλησία.....	149
ι.στ.5. Σχέση κράτους - Ελλαδικής Εκκλησίας.....	151
ι.στ.6.-7 Πολιτικός – γενικότερος ρόλος της Ελλαδικής Εκκλησίας.....	151
ι.ζ. Σχέσεις Αιγυπτιακού Κράτους – Ισλάμ.....	152
ι.η. Σχέσεις Ελληνικού Κράτους – πολίτη.....	154
ι.θ. Σχέσεις Αιγυπτιακού Κράτους – πολίτη.....	155
κ1. Η Ελληνική Εξωτερική πολιτική έναντι της Τουρκίας.....	156
κ.2. Η τουρκική εξωτερική πολιτική έναντι της Ελλάδος.....	157
κ.3. Η αιγυπτιακή εξωτερική πολιτική.....	159
κ.α. Βαθμός ένταξης ερωτωμένων στην ελλαδική κοινωνία.....	160
κ.β1.-2. Συναισθηματική σύνδεση με την Αίγυπτο και η σημασία της.....	161

κ.γ. Σχέση των νέων 20 – 30 ετών με την Ελλάδα και την Αίγυπτο.....	162
κ.δ. Συχνότητα χρήσης των όρων «γλωσσομάθεια», «κοσμοπολίτικος», κλπ	165
κ.ε1.-2. Άσκηση κυρίαρχων πολιτικών ρόλων στην Ελλάδα - Αιτιολόγηση.....	165
Πίνακας 1 συμπερασμάτων ποιοτικής έρευνας για τους Αιγυπτιώτες.....	169
γ1. Αναλυτική Επαγωγή.....	172
2. Θεωρία του «Επιπολιτισμού» του J. Berry.....	173
3. Σύγκριση Αιγυπτιωτών – Κων/πολιτών.....	174
4. <u>Συμπεράσματα</u>	178
Πίνακες 2,3 σύγκρισης Αιγυπτιωτών – Κων/πολιτών.....	179
Πίνακας 4 του συνόλου των απαντήσεων, ποσοστών κατ' απάντηση.....	182
IV. Βιβλιογραφικές παραπομπές.....	185
V. Βιβλιογραφία (ενδεικτική αναφορά).....	187

ΜΕΡΟΣ Α΄, ΕΝΟΤΗΤΑ Γ΄, ΟΙ ΜΙΚΡΑΣΙΑΤΕΣ 192-285

I. Εισαγωγή.....	192
II. α. Άφιξη και ένταξη των προσφύγων (Γενικά).....	194
β. Μνήμη και ταυτότητα.....	195
γ.1. Ένταξη Μικρασιατών στην ελλαδική κοινωνία.....	203
γ.2. Σύγκριση της διαβίωσης στην Κων/πολη-Μ. Ασία έως το 1922.....	206
γ.3. Σύγκριση του τρόπου ένταξης στην Ελλάδα από το 1922 -1955.....	209
γ.4. Από τα Σεπτεμβριανά του 1955 μέχρι σήμερα.....	213
γ.5. Συμπεράσματα.....	214
Πίνακες 1,2 συνοπτ. παρουσίασης της σύγκρισης Μικρασιατών-Κων/πολιτών.....	216

III. Ποιοτική έρευνα για τους Μικρασιάτες 218-258

1.α Ορισμός του θέματος – υποθέσεις – θεωρητικό μοντέλο.....	218
1.β. Διεξαγωγή της έρευνας.....	219
01. Χρόνος, τρόπος εξασφάλισης Συνεντεύξεων - Χρόνος άφιξης.....	219
02. Ηλικία των ερωτωμένων– Λόγοι άφιξής τους.....	220
03. Υπόλοιπες ερωτήσεις Συνέντευξης Βάθους.....	220
04. Τόπος διαμονής των ερωτωμένων.....	220
05.α.-γ. Επάγγελμα γονέων - ερωτωμένων.....	221
06.α.-β. Δημόσιος ή ιδιωτικός τομέας απασχόλησης.....	221
07.α.-δ2. Μόρφωση γονέων – παιδιών.....	222
08.α.-ε. Γλωσσομάθεια γονέων – ερωτωμένων – παιδιών.....	223
08.στ. Ο ρόλος των Τουρκικών.....	227
09. Κοινωνική τάξη – κοινωνικό στρώμα γονέων.....	228
10. Τόποι καταγωγής.....	228
11. Κοινωνική τάξη – κοινωνικό στρώμα ερωτωμένων.....	230
12. Προβλήματα των ερωτωμένων στην ελλαδική κοινωνία.....	230
13. Συναναστροφή Μικρασιατών με μη Μικρασιάτες.....	232
14. Συχνότητα επισκέψεων στη Μ. Ασία.....	233
15.α-β. Τρόπος ενασχόλησης με την Πολιτική- Αιτιολόγησή του.....	233
16.α Πολιτική / ιδεολογική τοποθέτηση των ερωτωμένων.....	235
16.β Ιδεολογικό περιεχόμενο των όρων «Δεξιά» κι' «Αριστερά».....	236
17.α-δ Σχέση με το Οικουμενικό Πατριαρχείο & την Ελλαδική Εκκλησία.....	236
17.ε Σχέση κράτους – Εκκλησίας.....	238
17.στ-ζ Ο πολιτικός και ο εν γένει ρόλος της Ελλαδικής Εκκλησίας.....	239
18. Σχέσεις τουρκικού κράτους – Ισλάμ.....	240

19.α-β Σχέσεις ελληνικού – τουρκικού κράτους και πολιτών.....	241
20.α-β Η ελληνική και η τουρκική εξωτερική πολιτική.....	243
21.α Βαθμός ένταξης στην ελλαδική κοινωνία.....	247
21.β-γ Συναισθηματική σύνδεση με τη Μικρά Ασία.....	248
22. Συχνότητα εμφάνισης νοσταλγίας και υπερηφάνειας για τη Μ. Ασία.....	253
23.1-2 Άσκηση κυρίαρχων πολιτικών ρόλων – Βουλευτές.....	253
Γ1. Αναλυτική Επαγωγή.....	258
Πίνακας των βασικότερων συμπερασμάτων της ποιοτικής έρευνας.....	259
2. Εφαρμογή της θεωρίας του «Επιπολιτισμού» του J. Berry.....	261
3. Η ένταξη των Κων/πολιτών - Μικρασιατών στην ελλαδική κοινωνία.....	262
4. Συμπεράσματα.....	265
Πίνακας 1 σύνοψης της σύγκρισης Μικρασιατών – Κων/πολιτών.....	266
IV. Βιβλιογραφικές παραπομπές.....	269
V. Ενδεικτική βιβλιογραφία.....	273

ΜΕΡΟΣ Α΄, ΕΝΟΤΗΤΑ Δ΄, ΟΙ ΠΟΝΤΙΟΙ.....286-389

I. Εισαγωγή.....	286
II.α. Άφιξη και ένταξη των Ποντίων στην Ελλάδα (Γενικά).....	288
II.β. Η ποντιακή εθνοτοπική ταυτότητα.....	289
Πίνακες Α, Β εθνοτοπικής ταυτότητας των Ποντίων.....	298
II.γ. Η ένταξη των Ποντίων στην ελλαδική κοινωνία.....	303
II.δ. Ο πολιτικός ρόλος των Ποντίων στην ελλαδική κοινωνία.....	310
II.ε.-στ. Σύγκριση Κων/πολιτών –Ποντίων.....	312
Πίνακες 1, 2, 3 συνοπτικής παρουσίασης Κων/πολιτών – Ποντίων.....	314

III. Ποιοτική έρευνα.....321-355

01.α Ορισμός του θέματος – υποθέσεις - Θεωρητικό μοντέλο.....	321
01.β Διεξαγωγή της έρευνας.....	321
02.-03 Ηλικία των ερωτωμένων – Υπόλοιπες ερωτήσεις.....	322
04. Τόπος διαμονής των ερωτωμένων.....	323
05.α-γ Επάγγελμα γονέων - ερωτωμένων.....	323
06.α-β Στο δημόσιο ή ιδιωτικό τομέα – Λόγοι.....	324
07.α-δ Μόρφωση γονέων – ερωτωμένων – παιδιών τους.....	324
08.α-ε Γλωσσομάθειά τους.....	325
08 στ. Ο ρόλος των Τουρκικών.....	328
Κοινωνική τάξη – κοινωνικό στρώμα, γονέων.....	329
10.α-β Τόποι καταγωγής.....	330
11. Κοινωνική τάξη – κοινωνικό στρώμα ερωτωμένων.....	331
12. Προβλήματα.....	331
13. Συναναστροφή Ποντίων με μη Ποντίους.....	332
14. Συχνότητα επισκέψεων στον Πόντο.....	334
15.α-β Τρόπος ενασχόλησης με την πολιτική Αιτιολόγησή του.....	334
16.α-β Πολιτική –ιδεολογικό περιεχόμενο των όρων «Δεξιά» & «Αριστερά».....	336
17.α-δ Σχέση με το Οικουμενικό Πατριαρχείο & την Ελλαδική Εκκλησία.....	337
17.ε Σχέση με το Παλαιό Ημερολόγιο.....	339
17.στ-ζ Σχέση κράτους – Εκκλησίας -Πολιτικός ρόλος της.....	339
17.η Ρόλος γενικά της Εκκλησίας :.....	341
18. Σχέσεις τουρκικού κράτους – Ισλάμ :.....	341
19.1-2 Σχέσεις ελληνικού, τουρκικού κράτους με τον πολίτη.....	343

20.1-2 Η ελληνική και η τουρκική εξωτερική πολιτική	345
22. Συχνότητα εμφάνισης της νοσταλγίας και υπερηφάνειας για τον Πόντο	353
23.1. Άσκηση κυρίαρχων πολιτικών ρόλων – Λόγοι	354
Γ1. Αναλυτική Επαγωγή.	355
Γ2. Η ένταξη των Κων/πολιτών και Ποντίων βάσει της ποιοτικής έρευνας.....	357
3. Συμπεράσματα.....	360
Πίνακες 1,2 συμπερασμάτων & σύνοψης της σύγκρισης Κων/πολιτών–Ποντίων	361
Πίνακας 3, συνόλου απαντήσεων και ποσοστών κατ' απάντηση	365

ΕΝΟΤΗΤΑ Δ2 IV.

Σύγκριση των Κων/πολιτών, Αιγυπτιωτών, Μικρασιατών και Ποντίων367-370

Πίνακες α και β συνοπτικής παρουσίασης της σύγκρισης προ της άφιξής τους στην Ελλάδα και βάσει της ποιοτικής έρευνας	371
Βιβλιογραφικές παραπομπές	375.
Ενδεικτική βιβλιογραφία	381

ΜΕΡΟΣ Β΄ ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ390-472

ΒΙ α-γ Η ταυτότητα: Ορισμός - είδη – Έθνος και Εθνικισμός	390
ΒΙΙ Εθνική ταυτότητα	401
ΒΙΙΙ Τοπική – Εθνοτοπική.....	403
ΒΙ.2 Η νεοελληνική εθνική ταυτότητα	405
ΒΙ.3 Τρόπος σύνδεσης της ταυτότητας των Κων/πολιτών, Αιγυπτιωτών, Μικρασιατών και Ποντίων με το ανωτέρω θεωρητικό πλαίσιο. Σχετικοί πίνακες	408
ΒΙ.3.η Συμπεράσματα	431
Πίνακας 6 των γενεών βάσει της διεξαχθείσας ποιοτικής έρευνας	431
ΒΙΙ1 Οι έννοιες της ένταξης και του κοινωνικού αποκλεισμού	432
ΒΙΙ2 Τρόπος σύνδεσης της ένταξης των Κων/πολιτών, Αιγυπτιωτών, Μικρασιατών και Ποντίων με το ανωτέρω θεωρητικό πλαίσιο	446
ΒΙΙθ Συμπεράσματα	457
ΒΙΙΙ Βιβλιογραφικές παραπομπές	458
Β IV Ενδεικτική βιβλιογραφία	468
Β IVε Συμπεράσματα – Πίνακες συνοπτικής παρουσίασης αναλύσεων	473

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η ένταξη των Μικρασιατών προσφύγων στην ελλαδική κοινωνία ή των κατά διαστήματα αφιχθέντων – μετά το 1922 – Ποντίων έχει απασχολήσει την επιστημονική έρευνα σε πολύ μεγαλύτερο βαθμό από τις περιπτώσεις των Κων/πολιτών ή Αιγυπτιατών. (1)

Πέραν της επισημάνσεως αυτής, άλλοι τέσσερεις (4) λόγοι ώθησαν τον γράφοντα να ασχοληθεί με το θέμα αυτό, που αφορά τους Κων/πολίτες και γενικότερα τους Έλληνες της «καθ' ημάς Ανατολής»: η διδασκαλία του αειμνήστου φιλόλογου, του Δημητρίου Ευαγγελίδη, Μεγαλοσχολίτη εκ Κων/πόλεως, στο Παγκύπριο Γυμνάσιο Αρρένων Κύκκου κατά τα έτη 1972-1974, τα τραγικά γεγονότα του Ιουλίου – Αυγούστου 1974, που είχαν ως συνέπεια να συγκαταλεγούν ο ίδιος και η οικογένειά του στους 200.000 Ελληνοκυπρίους πρόσφυγες και η παρακολούθηση του μεταπτυχιακού προγράμματος «Κοινωνικός Αποκλεισμός και Μειονότητες» (1998-2000).

Στα πλαίσιά του – μεταξύ των άλλων – παρουσιάστηκε και ο μειονοτικός χαρακτήρας των Ελλήνων της Κων/πολης από τον καθηγητή Νεοκλή Σαρρή. Ακόμη έχει την πεποίθηση ο Υπ. Διδ. ότι – ασχολούμενος με τους Έλληνες της Κων/πολης, της Αιγύπτου, της Ιωνίας και του Πόντου – προσφέρει στη διατήρηση άσβεστης της μνήμης των κατεχομένων εδαφών της ιδιαίτερής του πατρίδας Κύπρου και μάλιστα της Λαπήθου της επαρχίας Κυρηνείας, απ' όπου κατάγεται. (2)

Η έρευνα για τους Κων/πολίτες από τον γράφοντα πραγματοποιήθηκε κατ' αρχάς στο ανωτέρω μεταπτυχιακό με τη διατριβή «Οι Κων/πολίτες της Αθήνας. Η σχέση τους με τους Έλληνες της Κων/πολης» (β' ήμισυ του 19^{ου} αι. – σήμερα). Υποστηρίχθηκε το Σεπτέμβριο του 2000 ενώπιον τριμελούς επιτροπής, αποτελούμενης από τους : καθηγητή Νεοκλή Σαρρή ως επιβλέποντα, Δημήτριο Λαμπρέλλη, αναπληρωτή καθηγητή και Αντώνιο Παπαρίζο, επίκουρο καθηγητή ως μέλη.

Από το 2001 εκπονείται η παρούσα διατριβή υπό την καθοδήγηση των : Νεοκλή Σαρρή ως επιβλέποντος καθηγητή, Θεόδωρου Σακελλαρόπουλου, καθηγητή και Γεράσιμου Καραμπελιά, επίκουρου καθηγητή ως μελών.

Το αρχικό κείμενο ανέρχεται στις 1.000, περίπου, σελίδες. Για τις ανάγκες του διδακτορικού, απαλείφθηκαν αναφορές, που αφορούν την ιστορική κυρίως, προσέγγιση των Αιγυπτιατών, Μικρασιατών και Ποντίων πριν, αλλά και μετά την εγκατάστασή τους στην Ελλάδα. Για την συγγραφή του λήφθηκαν συνολικά είκοσι-πέντε (25) ανώνυμες συνεντεύξεις Βάθους, κατά το διάστημα Μαρτίου – Ιουνίου του 2000 για το μεταπτυχιακό και διακόσιες τριάντα οκτώ (238), κυρίως μαγνητοφωνημένες, για την παρούσα διδακτορική διατριβή, κατά την περίοδο Σεπτεμβρίου 2001 – Ιουνίου 2002.

Από την επεξεργασία των τελευταίων προέκυψαν τέσσερα (04) παραρτήματα των κατηγοριών, ποσοστών και συνόλων, 464 σελίδων, τα : Α' για τους Κων/πολίτες (σ.σ. 1-165), Β' για τους Αιγυπτιατές (σ.σ. 166-269), Γ' για τους Μικρασιάτες (σ.σ. 270-368) και Δ' για τους Ποντίους (σ.σ. 369-464). (3)

Στο πρώτο μέρος και στην πρώτη ενότητα (σ.σ. 10-135) της διατριβής επιχειρείται η παρουσίαση : της ζωής των Κων/πολιτών στην Κων/πολη, της άφιξης και εγκατάστασής τους στην Ελλάδα, των προβλημάτων που αντιμετώπισαν, των συλλόγων που ίδρυσαν και της συγκρότησης της μνήμης και ταυτότητάς τους. Για την περιγραφή της ζωής στην Κων/πολη αναφέρονται ενδεικτικά τα ονόματα των Αλέξη Αλεξανδρή, Νικ. Ατζέμογλου, Νικ. Αποστολίδη, Νικ. Δάμτσα, Χάρη Εξερτζόγλου, Δημ. Καλούμενου, Μελπομένης Κεσίσογλου, Κυριακής Μαμώνη, Ακύλα Μήλλα, Β. Μούτσογλου, Σούλας Μπόζη, Στέφανου Παπαδόπουλου, Στυλιανού Ροΐδη, Νεοκλή Σαρρή, Κων/νου Σβολόπουλου, Κων Σταματόπουλου, Ελένης Χαλκούση κλπ.

Για την συγκρότηση της κων/πολίτικης μνήμης και ταυτότητας σημαντική είναι η εισαγωγή του Γιάννη Δρίνη, στο «Οι απελάσεις του 1964, εκδ. Τσουκάτου, σ.σ. 9-44. Για την εδώ εγκατάσταση και διαβίωση των Κων/πολιτών πολύτιμα είναι τα στοιχεία που ανέφερε στον γράφοντα ο καθηγητής Νεοκλής Σαρρής κατά τις συνεντεύξεις του το 2000 και 2001 (σ.σ. 41-42 του παρ. πονήματος).

Παρατίθενται επίσης τα αποτελέσματα της διεξαχθείσας ποιοτικής έρευνας και η ερμηνεία τους. Ως θεωρητική προσέγγιση χρησιμοποιήθηκε η Ερμηνευτική, ενώ μετά την Ανάλυση Περιεχομένου των απαντήσεων ακολούθησε η εφαρμογή της Αναλυτικής Επαγωγής για την

επιβεβαίωση της βασικής και των μερικότερων υποθέσεων σύμφωνα με το εξής θεωρητικό μοντέλο:

1. Θεωρητική προσέγγιση (Ερμηνευτική)
2. Διατύπωση υποθέσεων
3. Μεθοδολογία: I. Ποιοτική έρευνα –Ο παρατηρητής ως συμμετέχων –

Συνεντεύξεις Βάθους Πα. Ανάλυση Περιεχομένου, Πβ. Αναλυτική Επαγωγή.

Έτσι η βασική υπόθεση του μεταπτυχιακού τροποποιείται : οι Κων/πολίτες της Αθήνας είναι κοσμοπολίτες, όχι όμως στον ίδιο βαθμό με τους Έλληνες της Κων/πολης μέχρι το 1922-1923, διότι η σύγχρονη Αθήνα δεν είναι η ίδια με την Κων/πολη των αρχών του 20^{ου} αιώνα. Με την Αναλυτική Επαγωγή τροποποιήθηκαν η βασική αρχική υπόθεση κι' άλλες επτά (07) μερικότερες.

Στην ποιοτική έρευνα του διδακτορικού πονήματος, η οποία στηρίχθηκε στο υλικό εκατόν εξήντα (160) συνεντεύξεων Βάθους, μεταβλήθηκαν ολικώς ή μερικώς η βασική αρχική υπόθεση, αφού οι Κων/πολίτες δεν είναι πλήρως αλλά εν πολλοίς εντεταγμένοι και άλλες έξι (06), ενώ παραμένουν, ως έχουν οι πέντε (05), π.χ. η 11^η περί του ανύπαρκτου εδώ πολιτικού ρόλου των Κων/πολιτών λόγω : της μεταφερθείσας από την Κων/πολη νοοτροπίας αποχής από τα πολιτικά δρώμενα, της λειτουργίας του εδώ πολιτικού συστήματος, της ψυχοσύνθεσης των Κων/πολιτών, της έμφασης στην Τοπική Αυτοδιοίκηση και των αρχικών προβλημάτων ένταξης.

Επιπλέον σε αυτή την έρευνα εφαρμόστηκε η θεωρία του «Επιπολιτισμού» (Acculturation) του J.Berry, η οποία σχετίζεται με τη διαδικασία ψυχολογικής προσαρμογής. Έτσι οι Κων/πολίτες που έζησαν για κάποιο χρονικό διάστημα στην Βασιλεύουσα κινούνται κατά το μάλλον ή ήττον στα πλαίσια της Εναρμόνισης (Integration), ενώ οι νεότεροι, που γεννήθηκαν και μεγάλωσαν εδώ, τείνουν προς την Αφομοίωση (Assimilation). (4)

Η ίδια ακριβώς διαδικασία ακολουθήθηκε και στην περίπτωση των είκοσι – έξι (26) Αιγυπτιωτών, όσον αφορά την ποιοτική έρευνα, (Μέρος Α – ενότητα Β, σ.σ. 136-191). Με την εφαρμογή της Αναλυτικής Επαγωγής η βασική υπόθεση μεταβάλλεται και έτσι οι Αιγυπτιώτες δεν είναι πλήρως, αλλά σε μεγάλο βαθμό εντεταγμένοι. Τροποποιούνται επίσης οι επτά (07) υποθέσεις, ενώ σε τέσσερεις (04) δεν μεταβάλλονται. Εφαρμόζοντας την θεωρία του «Επιπολιτισμού» του J.Berry καταλήγουμε στα ίδια συμπεράσματα με αυτά των Κων/πολιτών. (5)

Η ανάλυση για τους Μικρασιάτες περιλαμβάνεται στην Γ' ενότητα του Α' μέρους (σ.σ. 192-285). Από το αρχικό κείμενο κρίθηκε σκόπιμο να μην απαλειφθούν τα κεφάλαια, που αναφέρονται στις έννοιες της μνήμης και της ταυτότητας. Συγκεκριμένα μελετάται ο τρόπος συγκρότησης της μικρασιατικής μνήμης βάσει των συλλογικών μνημονικών πρακτικών, π.χ. των μνημοσύνων, επετείων κλπ. μέσω των συλλόγων.

Επισημαίνεται η σχετική συμβολή ερευνητών, των P. Thompson, Μέλπωσ Λογοθέτη – Μερλιέ, Renée Hirschon, Άλκης Κυριακίδου – Νέστορος, Μιγάλη Βαρλά και Άννας Παναγιωταρέα.

Η ταυτότητα σχετίζεται με την ψυχολογική πτυχή της ένταξης (προαναφερθέν μοντέλο του J.Berry). Σχετικές είναι οι παρατιθέμενες απόψεις των Αντώνη Παπαρίζου (ορισμός). Μαρίας Βεργέτη και Νίκου Μαρατζίδη. Η Renée Hirschon – Φιλιππάκη ασχολήθηκε ιδιαίτερος με την διαμόρφωση της μικρασιατικής ταυτότητας, όπως και οι Κ. Κατσάπης, Άννα Παναγιωταρέα και Μιχ. Βαρλάς.

Σχηματικά η σχέση μνήμης και ταυτότητας διαμορφώνεται ως εξής : Μνημονικές πρακτικές - > Συλλογική μνήμη -> Ιδιαιτερότητα της μικρασιατικής ταυτότητας. Ως προς την ένταξή τους στην ελλαδική κοινωνία (ψυχολογική πτυχή) διαπιστώνεται ότι η σύγχρονη νεοελληνική ταυτότητα, αποτελεί σύνθεση της ταυτότητας των Μικρασιατών και των γηγενών Ελλήνων.

A) Εθνοτική / Πολιτισμική ταυτότητα γηγενών <-> Εθνοτοπική ταυτότητα Μικρασιατών

B) Εθνοτική / Πολιτισμική ταυτότητα γηγενών + Εθνοτοπική ταυτότητα Μικρασιατών -> Σύγχρονη νεοελληνική / εθνική πολιτισμική ταυτότητα.

Ακολουθεί η σύγκριση του τρόπου διαβίωσης στην Κων/πολη και στην Μ. Ασία προ και μετά το 1922. (6)

Κατόπιν παρατίθενται τα αποτελέσματα της διεξαχθείσας ποιοτικής έρευνας για τους είκοσι – έξι (26) Μικρασιάτες και η ερμηνεία τους. Το θεωρητικό μοντέλο είναι το ίδιο με το χρησιμοποιηθέν στις περιπτώσεις των Κων/πολιτών και Αιγυπτιωτών. Τέθηκε μία βασική υπόθεση, η οποία

τροποποιήθηκε, καθώς οι Μικρασιάτες είναι σήμερα εν πολλοίς ενταγμένοι στην ελλαδική κοινωνία. Οι άλλες έντεκα (11) επιμέρους υποθέσεις μεταβάλλονται ή παραμένουν, ως έχουν. Έτσι πλήρης ένταξη παρατηρείται π.χ. α) προς τον τόπο διαμονής, β) τη μη χρήση της Τουρκικής, γ) την σταδιακή συναναστροφή με μη Μικρασιάτες κλπ. Εν μέρει ή εν πολλοίς εντάσσονται, καθώς συμμετέχουν στα πολιτικά δρώμενα ως απλοί ή πολιτικοποιημένοι ψηφοφόροι, μερικώς αποδέχονται την ελληνική εξωτερική πολιτική έναντι της Τουρκίας κλπ. Περισσότερο από τις άλλες γενιές, η τέταρτη τείνει προς την τακτική της Αφομοίωσης (σ.σ. 258, 261-262 του παρ. πονήματος). Ακολούθως επιχειρείται σύγκριση των Μικρασιατών και Κων/πολιτών βάσει της ποιοτικής έρευνας.

(7)

Περισσότερο από τις τρεις (03) αναφερθείσες πληθυσμιακές ομάδες μελετήθηκε εκ μέρους διαφόρων ερευνητών η περίπτωση των Ποντίων, οι οποίοι καταφθάνουν στην Ελλάδα από την πρώην ΕΣΣΔ, ακόμη και σήμερα.

Έτσι κρίθηκε από τον γράφοντα απαραίτητη η παράθεση του κεφαλαίου Πβ., που επικεντρώνεται στη διαμόρφωση της ποντιακής εθνοτοπικής ταυτότητας βάσει του έργου των Μαρίας Βεργέτη, Γιάννη Καϊλάρη, Νίκου Μαρατζίδη, Βλάση Αγκτζίδη και Michel Bruneau. Πρόκειται περί μίας ταυτότητας δυναμικά εξελισσόμενης, η οποία αφορά τις τέσσερις (04) γενιές των εγκατασταθέντων στην Ελλάδα Ποντίων μετά το 1922, των αφιχθέντων από την πρώην ΕΣΣΔ μετά το 1965 και το 1988 (σ.σ. 289-302 του παρ. πονήματος).

Ερευνάται και η ένταξη των ως άνω Ποντίων στην ελλαδική κοινωνία και διαπιστώνεται ότι προβλήματα κοινωνικής και πολιτισμικής υφής αντιμετωπίζουν κυρίως οι νεοπρόσφυγες από το 1988 κι' εξής (ό.π., σ.σ. 303-310). Ασκούν οι Πόντιοι μεγαλύτερο πολιτικό ρόλο συγκριτικά με τους Κων/πολίτες, Μικρασιάτες ή Αιγυπτιώτες, που είναι όμως ελάχιστος, παρά την ύπαρξη βουλευτών ποντιακής καταγωγής. Όλες αυτές οι ομάδες κατά το μάλλον ή ήττον δεν κατόρθωσαν να επηρεάσουν την κυρίαρχη πολιτική ιδεολογία στο δέοντα βαθμό ως διαμορφωτές της κοινής γνώμης (Opinion leaders).

Εν συνεχεία συγκρίνονται οι Κων/πολίτες και οι Πόντιοι ως προς τον τρόπο διαβίωσής τους στην Ελλάδα από το 1922 έως σήμερα.

Και στην περίπτωση της ποιοτικής έρευνας για τους είκοσι-έξι (26) Ποντίους, ακολουθήθηκε το ίδιο θεωρητικό υπόδειγμα με μία κύρια υπόθεση : «κατά πόσον οι Πόντιοι είναι πλήρως ενταγμένοι στην ελλαδική κοινωνία» και δώδεκα (12) μερικότερες υποθέσεις. Εφαρμόζοντας την Αναλυτική Επαγωγή παρατηρείται ότι η πιο πάνω βασική υπόθεση τροποποιείται, καθώς ισχύει εν πολλοίς για τους Ποντίους του 1922, εν μέρει για αυτούς του 1965 και ελάχιστα για τους παλιννοστούντες μετά το 1990. Από τις δώδεκα (12) υποθέσεις μόνον η 8^η περί σεβασμού των δικαιωμάτων του ανθρώπου και του πολίτη εν συγκρίσει προς την Τουρκία ισχύει πλήρως.

Στην ενότητα Δ.2. (σ.σ. 367-374 του παρ. πονήματος), επιδιώκεται η σύγκριση των τεσσάρων (04) πληθυσμιακών ομάδων προ και μετά την άφιξη και εγκατάστασή τους στην Ελλάδα βάσει των ιστορικών δεδομένων και της διεξαχθείσας ποιοτικής έρευνας. (8) Το Β' μέρος που περιλαμβάνει τη θεωρητική προσέγγιση του θέματος, έρχεται να συμπληρώσει το θεωρητικό μοντέλο με την Αναλυτική Επαγωγή και την θεωρία του «Επιπολιτισμού» του J.Berry, όπως εφαρμόστηκαν στα πλαίσια της ποιοτικής έρευνας των Κων/πολιτών, Αιγυπτιωτών, Μικρασιατών και Ποντίων (σ.σ. 390-472 του παρ. πονήματος).

Έτσι επιχειρείται μια γενική αναφορά στην έννοια της ταυτότητας [B.I. ενότητα] και στα είδη της με ιδιαίτερη έμφαση στο «έθνος» τον «εθνικισμό» και «πατριωτισμό», την «παράδοση» και στις εθνοτική / εθνική / εθνοτοπική ταυτότητες. Ειδικά για την συγκρότηση της εθνικής ταυτότητας παρατίθενται οι διυστάμενες απόψεις των Νεωτεριστών (E. Gellner, B. Anderson, A. Giddens κλπ) και των Εθνοτιστών (J. Armstrong, A. Smith). Οι μεν πρώτοι θεωρούν τα έθνη επινοήσεις, ενώ οι δεύτεροι συγγενείς σχηματισμούς με τους προηγούμενους των προνεωτερικών κοινωνιών.

Φορείς της τοπικής ταυτότητας είναι οι διάφορες τοπικές πληθυσμιακές ομάδες, π.χ. οι Πελοποννήσιοι, Θεσσαλοί κλπ στα πλαίσια του ελληνικού κράτους και της ελληνικής εθνικής ταυτότητας.

Η Μ. Βεργέτη προτείνει τον όρο «εθνοτοπική» ταυτότητα ως μία νέα αναλυτική κατηγορία, που χρησιμοποιεί στην περίπτωση των Ποντίων. Πρόκειται για κοινωνικές ομάδες, μέλη ευρύτερων

εθνών, που μεταναστεύουν κατά μαζικό τρόπο από τον τόπο καταγωγής τους και οι οποίες στερούνται της δυνατότητας μαζικής επανόδου σε αυτόν.

Στην Β.Ι.2 ενότητα προσεγγίζεται η νεοελληνική εθνική ταυτότητα, όπως εκφράζεται μέσω των τριών (3) παραδόσεων 1. της «δυτικής», 2. της «ανατολικής» και 3. της «ρωμανικής» με αναφορές στο έργο των Δημ. Κιτσίκη («ελληνοτουρκική ταυτότητα»), αιμνήστου πατρός Ιωάννη Ρωμανίδη, Αντώνη Παπαρίζου, Κώστα Σαρδέλη, Έλλης Σκοπετέα, Δ. Τσαούση, Γιώργου Καραμπελιά, Παντελή Λέκκα, Χρ. Γιανναρά κλπ. **(9)**

Στη Β.Ι.3 ενότητα επιχειρείται η σύνδεση της ταυτότητας των Κων/πολιτών, Αιγυπτιωτών, Μικρασιατών και Ποντίων με το ανωτέρω θεωρητικό πλαίσιο Β.Ι.1 και Β.Ι.2. Υπενθυμίζεται σε σχέση με τους Κων/πολίτες ότι οι νέοι 20-30 ετών τείνουν προς την Αφομοίωση (J.Berry), ενώ η όποια σύνδεσή τους με την Κων/πολη είναι αποτέλεσμα της διαπαιδαγώγησης στην οικογένεια. Οι Κων/πολίτες δεν είναι φορείς τοπικής, αλλά εθνοτοπικής πολιτισμικής ταυτότητας.

Ακόμη τα στοιχεία που συνθέτουν τον ορισμό της ταυτότητας, όπως μας τον παραθέτει ο Αντ. Παπαρίζος, βρίσκουν εφαρμογή στην περίπτωση των Κων/πολιτών, των οποίων η ταυτότητα είναι δυναμική και εξελισσόμενη. **(10)**

Η ίδια διαδικασία ακολουθείται και στους Αιγυπτιώτες, που είναι φορείς της εθνοτοπικής ταυτότητας (του Αιγυπτιώτη) και πολιτισμικής (του Αλεξανδρινού).

Ο ορισμός της ταυτότητας (Αντ. Παπαρίζος) εφαρμόζεται και σε αυτούς. Στην Ελλάδα εγκαταστάθηκε η πρώτη γενιά μετά το 1957, ενώ οι γεννηθέντες και ανατραφέντες εδώ ανήκουν στην δεύτερη. Η τρίτη είναι παιδικής και εφηβικής ηλικίας. Όπως και στους Κων/πολίτες, οι δύο (02) τελευταίες τείνουν προς την Αφομοίωση. Ακολουθεί η παράθεση πινάκων, στους οποίους επιχειρείται η σύγκριση των δύο (02) ταυτοτήτων (σ.σ. 416-417) του παρ. πονήματος. **(11)**

Η ταυτότητα των Μικρασιατών υπόκειται στην ίδια διαδικασία μελέτης. Διαπιστώνεται ότι ο «Μικρασιατισμός» ως τρόπος ζωής δεν συνεπάγεται την δημιουργία ιδιαίτερης εθνικής ταυτότητας, αλλά εθνοτοπικής, που είναι δυναμική και εξελισσόμενη. Και σε αυτή την περίπτωση βρίσκει εφαρμογή ο προτεινόμενος από τον Αντ. Παπαρίζο ορισμός. Πρόκειται για την σχέση των Μικρασιατών, όπως και των Κων/πολιτών, Αιγυπτιωτών και Ποντίων με τους «άλλους» και την φύση. Την απαρτίζουν κεντρικά σχήματα αντίληψης, σκέψης και πράξης και εδράζεται στον αυτοπροσδιορισμό.

Εν συνεχεία παρατίθενται πίνακες της εθνοτοπικής ταυτότητας και των τεσσάρων (04) γενεών των Μικρασιατών και η σχετική σύγκριση με τους αντίστοιχους των Κων/πολιτών. Υπενθυμίζεται ότι η σύγχρονη νεοελληνική εθνική / πολιτισμική ταυτότητα αποτελεί σύνθεση της εθνοτικής / πολιτισμικής ταυτότητας των γηγενών και της εθνοτοπικής των Μικρασιατών. **(12)**

Η βιβλιογραφική προσέγγιση της ποντιακής εθνοτοπικής ταυτότητας επιχειρήθηκε στις σ.σ. 289-302 του παρ. πονήματος. Στις σ.σ. 425-427, ό.π. εντοπίζονται πρόσθετα στοιχεία στα πλαίσια της ποιοτικής έρευνας, βάσει του ορισμού της ταυτότητας του Αντ. Παπαρίζου. Ακολουθεί η σύγκριση των πινάκων των Κων/πολιτών – Ποντίων ως προς την ταυτότητα. (ό.π., σ.σ. 428, 431). **(13)**

Στο Β.Ι.1.α.1. κεφάλαιο (ό.π., σ.σ. 432-439) αναλύονται οι έννοιες της ένταξης και άλλες συναφείς. Ερευνητές, όπως ο Αντώνης Κόντης, χρησιμοποιούν τον όρο «ενσωμάτωση». Ο Θανάσης Βακαλιός προβαίνει σε διάκριση των όρων «αφομοίωση», «ενσωμάτωση» κι' «ένταξη». Ο G. Tarinos αναφέρει ότι η διαμάχη για τους όρους «προσαρμογή», «ένταξη», «αφομοίωση» κλπ πιο πολύ αποδεικνύει τη μη βεβαιότητα του ερευνητή, «παρά μία τυπολογία των συνθηκών και όρων του θέματος».

Η Christine Galitzi θεωρεί ότι η ολοκλήρωση της αφομοίωσης συντελείται σε τρία (03) στάδια : στο πρώτο επέρχεται η οικονομική και τεχνική αφομοίωση, στο δεύτερο η πολιτισμική, ενώ στο τρίτο η εθνική μέσω των μεικτών γάμων. Η Nancy L. Green αναφέρεται στους όρους “Melting pot” (Φυλετικό χωνευτήρι), “Angloconformity” (Αγγλοκονφορμισμός) και “Cultural pluralism” (Πολιτισμικός πλουραλισμός).

Η Ανταξία Καραγιαννίδου παραθέτει τις δύο (02) διαφορετικές αντιλήψεις για την «ενσωμάτωση»: α) την γραμμική (assimilation model), σύμφωνα με την οποία η αφομοίωση

ολοκληρώνεται εντός τριών (03) γενεών (π.χ. Chr. Galitzi) και β) τη μη γραμμική (re-segmentation model), που διατείνεται ότι η «τρίτη – τέταρτη γενιά αναπολεί τον πολιτισμό των προγόνων της».

Οι περισσότεροι κοινωνιολόγοι – παρά τις μεταξύ τους διαφορές – συμφωνούν ότι η διαδικασία της ένταξης εκτυλίσσεται σταδιακά : αρχικά οι μετανάστες / πρόσφυγες προσπαθούν να εξασφαλίσουν πρώτη εργασία και στέγη, στη δεύτερη φάση επιτυγχάνεται μία σταθερή εργασιακή σχέση και στην τρίτη, της ενσωμάτωσης, επέρχεται η ταύτιση ή μη με το κράτος υποδοχής.

Τον Οκτώβριο του 1995 το Συμβούλιο της Ευρώπης διοργάνωσε διεθνές συνέδριο για την μέτρηση και τον καθορισμό δεικτών ενσωμάτωσης, όπως είναι : α) οι δείκτες πρόσβασης σε σημαντικούς θεσμούς του κράτους υποδοχής (άδειες παραμονής κι' εργασίας, η ένταξη στο εκπαιδευτικό σύστημα), β) το εκπαιδευτικό επίπεδο των μεταναστών, το εισόδημά τους, η κατοικία κλπ. και γ) οι δείκτες στάσης τους εκφραζόμενοι με τις προσωπικές προσδοκίες, τη συμμετοχή στην κοινωνική, πολιτική και συνδικαλιστική ζωή, την συμπεριφορά των γηγενών έναντι τους κλπ.

Ενδεικτικά επισημαίνεται η συμβολή των H, Esser, M. Gordon, G. Sherman, G. Tapinos, R. Merton κλπ. **(14)**

Στο Β.Π.α.2. κεφάλαιο (ό.π., σ.σ. 439-440) παρατίθενται στοιχεία για την έννοια, τα αίτια και τις μορφές του κοινωνικού αποκλεισμού. Σημειώνεται ότι ο όρος αυτός πρωτοχρησιμοποιήθηκε σε κοινοτικό κείμενο το 1989. Υπάρχουν βεβαίως δυσχέρειες στην προσπάθεια συγκρότησής του. Πρόκειται για έννοια πολυδιάστατη, για διαδικασία και κατάσταση, που αντιβαίνει στην οργανική ένταξη των μεταναστών / προσφύγων κλπ. στην κοινωνία υποδοχής.

Στο Β.Π.α.3. κεφάλαιο (ό.π., σ.σ. 441-443) αναφέρονται οι νομικές και πολιτικές ρυθμίσεις για την αντιμετώπισή του στα πλαίσια της Ε.Ε. και της Ελλάδος. [Ενδεικτικά παρατίθενται τα Παρατηρητήρια για : τις πολιτικές καταπολέμησης του κοινωνικού αποκλεισμού, την Απασχόληση (MISSEP) , Κοινωνική προστασία (MISSOC). Κοινοτικά προγράμματα : «Καταπολέμηση του αποκλεισμού από την αγορά εργασίας (1994-1999), «Απασχόληση» (1994-1999)].

Στην Ελλάδα με το Ν. 1975/1991 επιχειρούνται η αντιμετώπιση της παράνομης μετανάστευσης και η προσαρμογή των εθνικών πολιτικών στις αντίστοιχες των υπολοίπων κρατών – μελών της Ε.Ε.

Με το Ν. 2790 / 2000 η Ελληνική Δημοκρατία προβαίνει στην αποκατάσταση των παλιννοστούντων από την πρώην ΕΣΣΔ. Αυτός όμως δεν δύναται να προλάβει την διάσπαση, αλλά και την επικάλυψη θεμάτων, που παρουσιάζονται στις αρμοδιότητες των κρατικών υπηρεσιών. Η Ανταξία Καραγιαννίδου επισημαίνει την απουσία θεσμικού πλαισίου για την ομαλή ένταξη των νεοπροσφύγων Ποντίων, ενώ οι υφιστάμενοι θεσμοί υπολειπονται ή αποδεικνύονται αναποτελεσματικοί. **(15)**

Στο Β.Π.α.4. κεφάλαιο (ό.π., σ.σ. 443-446) ερευνάται η σύνδεση της εθνοπολιτισμικής ταυτότητας με την κοινωνική ένταξη. Οι έννοιες αυτές τελούν σε σχέση αμοιβαίας επίδρασης. Από διάφορους μελετητές μερικοί εκ των προτεινομένων δεικτών συνδέονται άμεσα με την διατήρηση της ταυτότητας ή μη των προσφύγων / μεταναστών. Η θρησκεία και ιδίως η γλώσσα που χρησιμοποιούν σχετίζονται αφενός με την εθνοπολιτισμική τους ταυτότητα και αφετέρου με την ένταξή τους στο κράτος υποδοχής.

Ο Schmitz π.χ. θεωρεί ότι η αποτελεσματικότητα της προσαρμογής τους εξαρτάται κυρίως από τη μεταβολή ή μη της εθνοπολιτισμικής ταυτότητας της χώρας καταγωγής τους σε σχέση με την αποδοχή της νέας κουλτούρας.

Ο Barth διαπιστώνει τρεις (03), κυρίως τακτικές : βάσει της πρώτης θα ενσωματωθούν οι πρόσφυγες / μετανάστες στη νέα κοινωνία, χωρίς να διαφοροποιείται η δική τους εθνική προέλευση απ' αυτήν της υποδεχόμενης χώρας. Η δεύτερη συνεπάγεται την αποδοχή της «μειονοτικής-εθνικής» τους θέσης λόγω της επιθυμίας να εξομοιωθούν κοινωνικοπολιτισμικά με την ευρύτερη κοινωνία και η τρίτη εδράζεται στον υπερτονισμό της εθνικής τους ταυτότητας με συνέπεια τη δημιουργία εθνικισμού στο κράτος υποδοχής. **(16)**

Στο Β.Π.2.α. κεφάλαιο (ό.π., σ.σ. 446-449) μελετάται ο τρόπος σύνδεσης της ενταξιακής διαδικασίας των Κων/πολιτών, με το ανωτέρω θεωρητικό πλαίσιο. Με βάση τους ανωτέρω δείκτες (ό.π., σ.σ. 443-444) υπήρξαν δυσχέρειες στην απόκτηση της ελληνικής υπηκοότητας. Οι ερωτηθέντες στην πλειονότητά τους είναι απόφοιτοι σχολείων της Κων/πολης. Η β' γενιά (οι γεννηθέντες εδώ μετά

το 1964) στερούνται βιωμάτων από την Κων/πολη. Η σχέση των γηγενών Ελλήνων με τους Κων/πολίτες εκφράζεται αρχικά με τα ποικίλα προβλήματα, κυρίως ψυχολογικής υφής, με τις συναναστροφές και τους μεικτούς γάμους, τους οποίους επισημαίνουν οι μη χρησιμοποιούντες τα τουρκικά ενδοοικογενειακά.

Οι προσωπικές τους προσδοκίες συνδέονται με τους λόγους άφιξης και τον τρόπο θεώρησης της Ελλάδος ως κράτους δικαίου, σε αντίθεση με την Τουρκία. Η πολιτισμική προσαρμογή έχει συντελεσθεί εν πολλοίς, ενώ η μη συμμετοχή στο πολιτικό σύστημα και ταυτοχρόνως η ίδρυση κων/πολίτικων συλλόγων επιδρούν στη διαμόρφωση της εθνοτοπικής τους ταυτότητας. Η αποδοχή της πολυπολιτισμικότητας ως στόχου εκ μέρους των ημεδαπών επιτεύχθηκε σταδιακά.

Οι Κων/πολίτες του 1964 προς το παρόν κινούνται στα πλαίσια της «γραμμικής» θεώρησης της ενσωμάτωσης, Εάν η τρίτη γενιά, που σήμερα βρίσκεται στην παιδική ηλικία, ανακαλύψει την συνεχώς μεταβαλλόμενη κων/πολίτικη ταυτότητα, μέλλει να αποδειχθεί μετά την παρέλευση κάποιων ετών. (17)

Η ίδια διαδικασία ακολουθείται στο Β.Π.2.β. (ό.π., σ.σ. 449-450), που αφορά την ενταξιακή πορεία των Αιγυπτιωτών. Βάσει των προαναφερθέντων δεικτών (ό.π., σ.σ. 444-445) δεν έθεσαν θέμα απόκτησης της ελληνικής υπηκοότητας. Σημαντικό μέρος των ερωτηθέντων απεφοίτησε ονομαστών ελληνικών ή ξένων σχολείων της Αιγύπτου. Μέρος της β' γενιάς (γεννηθέντες εδώ μετά το 1955 – 1963) τείνουν προς την Αφομοίωση. Η σχέση τους με τους ημεδαπούς εκφράστηκε με τα ποικίλης μορφής προβλήματα, π.χ. επικοινωνίας – προσαρμογής, τουλάχιστον αρχικά και με τις συναναστροφές με Αιγυπτιώτες και μη. Η μη χρήση των Αραβικών ενδοοικογενειακά αποδίδεται στους μεικτούς γάμους Αιγυπτιωτών – Ελλαδιτών. Οι προσωπικές τους φιλοδοξίες σχετίζονται με τα αίτια άφιξης και την εκ μέρους τους αντιμετώπιση της Ελλάδος ως κράτους δικαίου.

Η πολιτισμική τους ένταξη συντελείται σταδιακά λόγω διαφοράς στον τρόπο ζωής και στην νοοτροπία. Ελάχιστη είναι η συμμετοχή τους στα πολιτικά δρώμενα λόγω του τρόπου λειτουργίας του πολιτικού συστήματος, της ψυχοσύνθεσης των Αιγυπτιωτών και της αρνητικής τους στάσης έναντι της πολιτικής και των πολιτικών. Μετέφεραν στην Ελλάδα μια αντίστοιχη νοοτροπία, η οποία διέκρινε τους Έλληνες της Αιγύπτου. Ακόμη η υιοθέτηση από τους γηγενείς της πολυπολιτισμικότητας ως στόχου επιτυγχάνεται σταδιακά. Οι Αιγυπτιώτες αποτελούν παρόμοια περίπτωση με τους Κων/πολίτες του 1964, καθώς η τρίτη γενιά τους βρίσκεται σήμερα στην παιδική και εφηβική ηλικία και δεν γνωρίζουμε αν στο μέλλον «ανακαλύψει» και μελετήσει την αιγυπτιακή ιδιαιτερότητά της.

Έπεται στο Β.Π.2.γ (ό.π., σ.σ. 450-451) σύγκριση της ενταξιακής διαδικασίας των Κων/πολιτών – Αιγυπτιωτών βάσει της ποιοτικής έρευνας. (18)

Η ενταξιακή πορεία των Μικρασιατών εξετάζεται στο κεφ. Β.Π.2.δ (ό.π., σ.σ. 451-453). Παρατηρείται ότι η μόρφωση των ερωτωμένων είναι αναβαθμισμένη συγκριτικά με την αντίστοιχη των γονέων τους. Κατά την δεκαετία του 1960 αίρεται η αντιπαράθεση γηγενών – προσφύγων. Βαθμιαία άρχισαν οι συναναστροφές με Ελλαδίτες. Οι μεικτοί γάμοι απαντούν με μεγαλύτερη συχνότητα στα χωριά ή τα αστικά κέντρα. Οι προσωπικές προσδοκίες των αφιχθέντων προσφύγων για την επίλυση των ποικίλων προβλημάτων τους, στα πλαίσια της Ε. Α. Π., ειδικά για την α' γενιά, συνδέονται με το όνειρο της επιστροφής. Για ορισμένους ερωτώμενους όλων των γενεών η Μ. Ασία είναι η πατρίδα, στην οποία επιθυμούν να επιστρέψουν.

Η πολιτισμική προσαρμογή επετεύχθη σταδιακά με αποτέλεσμα η σύγχρονη νεοελληνική ταυτότητα να είναι σύνθεση της αντίστοιχης των γηγενών Ελλήνων και Μικρασιατών. Ως προς την πολιτική διαδικασία η συμμετοχή τους είναι περιορισμένη. Οι ημεδαποί υιοθετούν την πολυπολιτισμικότητα μετά την παρέλευση κάποιων χρόνων. Σε αντίθεση με τους Κων/πολίτες και Αιγυπτιώτες, των οποίων η ψυχολογική προσαρμογή βάσει του J. Berry κινείται προς την Αφομοίωση, ένα μέρος των Μικρασιατών τρίτης γενιάς στρέφεται προς τη μελέτη του μικρασιατικού παρελθόντος, κινούμενο μη «γραμμικά».

Στο κεφ. Β.Π.2.ε (ό.π., σ. 453) συγκρίνεται η ενταξιακή διαδικασία των Κων/πολιτών – Μικρασιατών βάσει της ποιοτικής έρευνας. Υπενθυμίζεται ότι η πρώτη γενιά των Κων/πολιτών του

1964, παρά την συναισθηματική σύνδεσή της με την Κων/πολη, δεν εξέφρασε την επιθυμία για επανεγκατάσταση σε αυτή. **(19)**

Στο κεφ. Β.ΙΙ.2.στ (ό.π., σ.σ. 453-456) μελετάται η ενταξιακή διαδικασία των Ποντίων. Η δυσχέρεια επικοινωνίας των αφιχθέντων κατά το 1922 με τους γηγενείς υπήρξε το βασικό πρόβλημα αρχικά, ενώ οι ελθόντες από το 1964 κι εξής αντιμετώπισαν σε σημαντικό βαθμό και τις οικονομικές δυσχέρειες. Οι πρώτοι έλαβαν όλοι «αυτοδικαίως την ελληνική υπηκοότητα». Πόντιοι της πρώην ΕΣΣΔ κατέφθασαν εδώ με ατομικό ελληνικό Δ/Β, μέλους της οικογένειας ή κατόπιν αδειάς της ελληνικής πρεσβείας. Στα πλαίσια όμως, της ποιοτικής έρευνας, κάποιοι αναφέρθηκαν στις δυσχέρειες απόκτησης της ελληνικής υπηκοότητας ειδικά μετά το 1990. Οι ερωτώμενοι έχουν υψηλότερο μορφωτικό επίπεδο από τους γονείς τους. Οι Πόντιοι διαφοροποιούνται από τους Κων/πολίτες, Αιγυπτιώτες και Μικρασιάτες διότι ακόμη και σήμερα έχουν πρώτη γενιά λόγω των ερχομένων μετά το 1990 νεοπροσφύγων από την πρώην ΕΣΣΔ. Η σχέση των Ποντίων με τους γηγενείς εκφράστηκε με ποικίλα προβλήματα σε όλες τις περιόδους της εδώ άφιξής τους. Οι συναναστροφές τους διαχρονικά υπήρξαν κυρίως με Ποντίους. Στις γενιές δεύτερη και τρίτη των Ποντίων του 1922, η επιλογή σύζυγου στηρίζεται περισσότερο στις επαγγελματικές ή φιλικές σχέσεις. Οι νεοπρόσφυγες από το 1988 κι' εξής κλίνουν σε μεγαλύτερο βαθμό προς την ενδογαμία. Γενικότερα αν ο/η σύζυγος είναι Ελλαδίτες, το γεγονός αυτό καθορίζει τις συναναστροφές με Ποντίους και μη.

Οι προσωπικές τους προσδοκίες ποικίλλουν αναλόγως του χρόνου άφιξής τους στην Ελλάδα. Ειδικά αυτές των Ποντίων που ήλθαν από την πρώην ΕΣΣΔ, διαψεύστηκαν με την τοποθέτησή τους στα οικονομικά ασθενέστερα στρώματα του πληθυσμού. Βάσει της ποιοτικής έρευνας θεωρούν ότι το ελληνικό κράτος δεν τους σέβεται για διάφορους λόγους. Η πολιτισμική τους προσαρμογή συντελείται σταδιακά, ενώ δυσκολίες επικοινωνίας αντιμετωπίζουν οι ελθόντες από την πρώην ΕΣΣΔ. Ο υποτονικός πολιτικός τους ρόλος αποδίδεται στα χαρακτηριστικά των Ποντίων Βουλευτών ή στη μη επαρκή συμμετοχή του ποντιακού στοιχείου στο ελληνικό πολιτικό σύστημα. Η αποδοχή της πολυπολιτισμικότητας ως στόχου εκ μέρους των ημεδαπών συντελείται κατά στάδια. Το μεγαλύτερο πρόβλημα αντιμετωπίζουν οι νεοπρόσφυγες του 1988 κι' εξής και μικρότερο οι αφιχθέντες μετά το 1965.

Βάσει του υποδείγματος του J. Berry οι Πόντιοι του 1965 και ιδίως οι εγκατασταθέντες από το 1988 κινούνται εντός των ορίων της Εναρμόνισης.

Παρότι οι Πόντιοι του 1922 πορεύονται «γραμμικά», ένα μέρος της τρίτης γενιάς «ανακαλύπτει» την ιστορία του Πόντου συμπεριφερόμενο «μη γραμμικά». Αν η τέταρτη γενιά τους, όπως και των Μικρασιατών, που είναι σήμερα έφηβοι ή ηλικίας 20-30 ετών, μελετήσει το ιστορικό τους παρελθόν θα αποτελέσει θέμα προς συζήτηση μετά την πάροδο ενός χρονικού διαστήματος.

Στο κεφ. Β.ΙΙ.2.ζ. (ό.π., σ. 457) συγκρίνονται οι ενταξιακές διαδικασίες των Κων/πολιτών και Ποντίων βάσει της ποιοτικής έρευνας. Οι Κων/πολίτες και οι αστοί Πόντιοι του 1922 έχουν ακολουθήσει κατά το μάλλον ή ήττον κοινή πορεία ένταξης. Βασικά προβλήματα αντιμετωπίζουν κυρίως οι ελθόντες από την πρώην ΕΣΣΔ κατά το διάστημα 1988 και μετά **(20)**

Το κεφ. Β.ΙΙ.2.η (ό.π., σ. 457) αναφέρεται στη σχέση των ανωτέρω ομάδων με τον κοινωνικό αποκλεισμό. Παρά την αρχική ύπαρξη προβλημάτων στους Μικρασιάτες και Ποντίους του 1922 ή σε μικρότερο βαθμό στους Κων/πολίτες και Αιγυπτιώτες κατά τη δεκαετία του 1960, στα πλαίσια της σύγχρονης θεώρησης του κοινωνικού αποκλεισμού εντάσσονται οι Πόντιοι της πρώην ΕΣΣΔ από το 1988 και μετά. Τα όποια, όμως, μέτρα για τη βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης τους κρίνονται συχνά ανεπαρκή. **(21)**

Το παρόν πόνημα ολοκληρώνεται με το Β.ΙV.ε. κεφ. (σ.σ. 473-474) το οποίο περιλαμβάνει τις σελίδες τις παραπέμπουσες σε συμπεράσματα ή πίνακες συνοπτικής παρουσίασης αναλύσεων.

Για τις γλωσσικές απορίες και τη διευκρίνιση όρων, ο γράφων ανέτρεχε στο Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας του καθηγητή της Γλωσσολογίας στο Φιλολογικό Τμήμα της Φιλοσοφικής Σχολής του Παν/μίου Αθηνών Γεωργίου Μπαμπινιώτη. Τα διαπραχθέντα, βεβαίως, σφάλματα – γλωσσικά και άλλα – βαρύνουν το συγγραφέα του παρόντος πονήματος.

Ο ίδιος απευθύνει τις θερμές του ευχαριστίες στις τριμελείς επιτροπές του μεταπτυχιακού και της διδακτορικής διατριβής, σε όλους τους διδάξαντες στο πρόγραμμα «Κοινωνικός αποκλεισμός και μειονότητες» κατά τα έτη 1998-2000, στους καθηγητές του Παντείου Παν/μίου Χριστόδουλο Γιαλλουρίδη, αναπληρωτή και Κων/νο Πάτελο, επίκουρο και τους ερευνητές Ακύλα Μήλλα, Στέλιο Ροΐδη, Ευθύμιο Σουλογιάννη, Βλάση Αγτζίδη, Χρήστο Ανδρεάδη και τον κοινωνιολόγο Κων/νο Περράκη για την πολύπλευρη βοήθειά τους.

Ο γράφων ευχαριστεί, επίσης το ΥΠΕΠΘ για την χορηγηθείσα συνολικά τετραετή εκπαιδευτική άδεια, η οποία συνετέλεσε τα μέγιστα στη διεκπεραίωση του επιστημονικού αυτού έργου, τους συλλόγους, τις Φυλλίτσα Αναπνιώτη και Τατιάνα Τίτοβα για την δακτυλογράφηση των κειμένων μέσω Η/Υ, τους εκδότες των εφημερίδων «ΑΝΑΤΟΛΗ» Γρηγόριο Κεσίσογλου, «ΑΡΓΟΝΑΥΤΑΙ – ΚΟΜΝΗΝΟΙ» Ναυσικά Ιασονίδου – Γκάγκα, «ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΙΣ» Ανδρέα Λαμπίκη, «ΝΕΟΣ ΚΥΚΛΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΙΤΩΝ» Ελένη Αναπνιώτη, «ΠΟΛΙΤΗΣ» Πηνελόπη Τσουκάτου, «ΠΟΝΤΙΑΚΗ ΦΩΝΗ» Χρήστο Σαββουλίδη, όλους όσους πολύ πρόθυμα συμμετείχαν στην ποιοτική έρευνα ή προσέφεραν βιογραφικό / φωτογραφικό υλικό και τέλος τη σύζυγό του Νίκη Παναρέτου – Ιακωβίδου, φιλόλογο και τα παιδιά του Χρυστάλλα και Μαρία, που τον στήριξαν σε όλη αυτή την προσπάθεια.

☪☪

Βιβλιογραφικές παραπομπές

- (1) Ειδικά για τη σύσταση συλλόγων των Κων/πολιτών στην Αθήνα βλ. Δρίνης Γ. Γιάννης, Εισαγωγή στο Οι απελάσεις του 1964, εκδ. Τσουκάτου, 2004, σ.18, υποσ. 16 Για την Κων/πολη βλ. Εξερτζόγλου Χάρης (1996), Εθνική Ταυτότητα στην Κων/πολη του 19^{ου} αιώνα. Ο Ελληνικός Φιλολογικός Σύλλογος Κων/πόλεως 1861-1912 Μαμώνη Κυριακή- Ιστικοπούλου, Λήδα (2002), Γυναικείοι Σύλλογοι στην Κων/πολη (1861-1922)
- (2) Ευαγγελίδης Σ.Δ. (1994), Λυρικές Μνήμες, Λευκωσία – Κοινωνικός Αποκλεισμός και Μειονότητες (2000), Οδηγός Σπουδών, Τμήμα Κοινωνιολογίας σε συνεργασία με το τμήμα Ψυχολογίας, Πάντειο Παν/μιο – Παγκύπριον Γυμνάσιον Κύκκου – Αρρένων. Επετηρίς σχολικών ετών 1972-1973, 1973-1974, 1974-1975, Λευκωσία, 1976 Ιακωβίδης Χρ. Ιωάννης, Ταξίδι προσκύνημα στην Πόλη. 19-23 Νοεμβρίου 2004 στην εφημερίδα ΝΕΟΣ ΚΥΚΛΟΣ ΚΩΝ/ΠΟΛΙΤΩΝ, εκδ. Ελένη Αναπνιώτη, Ιανουάριος 2005, αρ.φυλ.417, σ.σ.1-2
- (3) Στο αρχικό κείμενο του διδακτορικού οι Κων/πολίτες αναλύονται στις σ.σ. 1-73 και 847-1002, οι Αιγυπτιώτες στις σ.σ. 74-179, οι Μικρασιάτες στις σ.σ. 180-412, οι Πόντιοι στις σ.σ. 413-714 και το θεωρητικό μέρος στις σ.σ. 715-846. Στα πλαίσια του παρόντος πονήματος περιελήφθη και σημαντικό μέρος της μεταπτυχιακής εργασίας του 2000 “Οι Κων/πολίτες της Αθήνας” με προσθήκες ή αφαιρέσεις.
- (4) Για την Ερμηνευτική βλ. Κυριαζή Νότα (1998), Η κοινωνιολογική έρευνα. Κριτική επισκόπηση των μεθόδων και τεχνικών, Ελληνικές Επιστημονικές Εκδόσεις, Αθήνα, σ.σ.30-35, 38-44, 91-92, 95. • Λαμπίρη- Δημάκη Ι.(1990), Η κοινωνιολογία και η Μεθοδολογία της, Σάκκουλας, Αθήνα- Κομοτηνή, σ.σ. 181-202 • Weber M.(1949) The Methodology of the Social Sciences, The Free Press, New York • Schutz Alfead (1967), Collected papers, vol.1, The Hague: Martinus Nijhoff – Mills C.W, (1959) The sociological imagination, New York: Oxford University Press. • Bourdieu P. Outline of a theory of practice, Cambridge, U.K. : Cambridge University Press, 1977. • Elias N. (1934), The civilizing Process, Oxford, Blackwell, 1994. • Λυδάκη Άννα 2001, Ποιοτικές μέθοδοι της Κοινωνικής Έρευνας, Καστανιώτης • Δρίνης Γιάννης,ό.π.,σ.σ. 9-44 • Σαρρής Νεοκλής, σ.σ. 41-42 του παρ.πον.
- (5) Γεώργας Δημ.- Παπαστυλιανού Α. (1993), Επιπολιτισμός Ποντίων και Βορειοηπειρωτών στην Ελλάδα . Ψυχολογικές , διεργασίες προσαρμογής, Γ.Γ Αποδήμου Ελληνισμού, σ.σ. 19-22 • Berry J. (1980), Acculturation as varieties of adaptation στο Acculturation: Theory, models and some new findings, ed. by Pa dilla. M., AAAS Selected Symposium, 39 • Znaniecki F. (1928), Social research in Criminology, Sociology and Social research, v. 12, p.p. 307-322, (για την Αναλυτική Επαγωγή) • Του ιδίου (1934).The method of Sociology, New York Farrar and Rine hart. Για την μελέτη της ζωής των Ελλήνων στην Αίγυπτο αναφέρονται, ενδεικτικά τα ονόματα των Μαν. Γιαλουράκη, Ε. Δαρατζίκη, Κων/νου, Πάτελου, Ματούλας Τομαρά-Σιδέρη, Ευθυμίου Σουλογιάννη, Ρένας Σταυρίδη-Πατρίκιου, Κατερίνας Τρίμη- Κύρου, Ιωάννη Χατζηφώτη, Ιωάννη Χατζίνη κλπ.

- (6) Βαρλάς Μιχάλης (2003), Η διαμόρφωση της προσφυγικής μνήμης στο Πέρα από την Καταστροφή, Ι.Μ.Φ, σ.σ.148-174 • Κατσάπης Κώστας (2003), Η αποκατάσταση των προσφύγων στην Ελλάδα του Μεσοπολέμου στο Πέρα από την Καταστροφή, ό.π., σ.σ.19-40, 41-73, 104-126, 127-147 • Κυριακίδου-Νέσταρος Άλκη (1989), Λαογραφία και προφορική Ιστορία, Εντευκτήριο 8, σ.σ. 38-57 • Βεργέτη Μαρία (2000), Από τον Πόντο στην Ελλάδα, εκδ. α/φων Κυριακίδη, σ.σ. 44-45, 52-53, 56-58 • Παναγιωταρέα Άννα (1994), Όταν οι αστοί έγιναν πρόσφυγες, Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη, σ.σ. 113-201 • Παπαρίζος Αντώνης (2000), Η ταυτότητα των Ελλήνων στο “Εμείς και οι “άλλοι”, Τυπωθήτω, σ.σ. 135-136 για τον ορισμό της ταυτότητας • Strauss Levi-C. (1983), L’identite, Paris • Chebel Malek (1986), La formation de l’ identite politique PUF, Paris. • Μαραντζίδης Νίκος, Γιασασίν Μιλλέτ, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο • Hirschon Renée (1993), Μνήμη και ταυτότητα στο Ανθρωπολογία και Παρελθόν, εκδ. Αλεξάνδρεια, σ.σ.327-328, 330-342, 354. • Γεώργας Δημ.- Παπαστυλιανού Α. (1983), ό.π., σ. 19: Η ψυχολογική διαδικασία προσαρμογής σε κάποιον άλλο πολιτισμό, κατά τον J. Berry, «έχει ως επίπτωση της διέγερσης των αισθημάτων της εθνικής ταυτότητας ως συνειδητού κριτηρίου για το πόσο μεταμορφώνονται οι στάσεις, οι αξίες και οι συμπεριφορές του (ατόμου) στη χώρα υποδοχής»
- (7) Σ.σ. 258, 261-262 του παρ. πονήμ
- (8) Για τη διαμόρφωση της ποντιακής εθνοτοπικής ταυτότητας βλ. Τσαούσης Γ.Δ., Προλογικό σημείωμα στο Βεργέτη Μ., Από τον Πόντο στην Ελλάδα, ό.π., σ.σ.41-58, 59-78, 215-275, 277-285. • Καϊλάρης Γιάννης, Η Τέταρτη γενιά των Ποντίων, σ.σ.163-183, 221-335, 357-362, 363-372 • Bruneau Michel (Διεύθυνση), Η διασπορά του ποντιακού Ελληνισμού, σ.σ., 15-25, 47-52, 93-118, 276-288, 289-310 • Μαραντζίδης Νίκος, Γιασασίν Μιλλέτ. Ζήτω το Έθνος, ό.π., σ.σ. 17-36, 85-106, 251-256 • Γεώργας Δημ.- Παπαστυλιανού Α, Επιπολιτισμός, ‘ό.π., σ.σ. 62-63, 73-75 • σ.σ. 289-310, 367-374 του παρ πονήμ.
- (9) Gellner E.(1983), Nations and nationalism, Blackwell, Oxford, U.K. • Andersen B. (1991), Imagined communities, Verso, London, p.p.3,5,6,7 • Armstrong John (1982) Nations before Nationalism, Chapel Hill • Giddens A. (1985), The Nation-State and violence, Cambridge • Gouldner W. A. (1976), The dialectic of ideology and technology, New York. • Hobsbaum J.E. (1990), Nations and Nationalism since 1780, Programme, myth, reality, Cambridge • Kedourie E. (1960), Nationalism, Hutchinson, London • Κιτσίκης Δ. (1981), Συγκριτική ιστορία Ελλάδος και Ταρκίας στον 20^ο αιώνα • π. Ρωμανίδης Ιωάννης (2002) Ρωμοσύνη, Τρίτη έκδοση, εκδ. Πουρνάρα, Θεσσαλονίκη. • Παπαρίζος Αντ.(2000), η ταυτότητα των Ελλήνων, ό.π., σ.σ.135-136 • Strauss-Levi C. (1983), L’ identite, PUF, Paris • Σαρδελής Κώστας (1993), Ελληνισμός και Ελλαδισμός, Παρουσία, • Σκοπετέα Έλλη (1983), Το πρότυπο Βασίλειο και η Μεγάλη Ιδέα • Καραμπελιάς Γιώργος (2002), 1922, Εναλλακτικές Εκδόσεις σ.σ.179, 193-194 • Γιανναράς Χρήστος (1979), Η Νεοελληνική ταυτότητα, σ.σ.65-126 • Τσαούσης Δ. (1983) (επιμ.), Ελληνισμός, Ελληνικότητα: Ιδεολογικοί και βιωματικοί άξονες της νεοελληνικής κοινωνίας Αθήνα. • σ.σ. 390-472 παρ. πον.
- (10) σ.σ. 408-431 του παρ. πονήμ
- (11) σ.σ.416-417 του παρ. πονήμ
- (12) σ.σ. 261-267 του παρ. πονήμ
- (13) ό.π., σ.σ. 289-302, 425-427, 428, 431.
- (14) ό.π. σ.σ. 432-439 • Καραγιαννίδου Ανταξία (2004) Διαδικασίες ένταξης παιδιών Ποντίων από την πρώην Σ.Ε. στην ελληνική κοινωνία, σ.σ. 19, 23-24, 20-21 • Galitzi Christine (1937), A study of Assimilation among the Rumanians in the United states, p.p. 165 κ. εξ. • Βακαλιός (1999), (επιμ.) Παλινοστήση και ένταξη, Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη, σ.σ. 20-22 Τσαούσης Γ.Δ (1985), Η κοινωνία του ανθρώπου, Gutenberg, σ.168 • Κόντης Αντώνης, Οικονομική Ενσωμάτωση μεταναστών στο Νομικές ..., σ.σ. 180, 187-190 • Μουσούρου Μ.Α. (1991), Μετανάστευση και μεταναστευτική πολιτική στην Ελλάδα, σ.134 • Tapinos G, (1974) L’ economie des migrations internationals, Paris, A.Colin • Green Naney (2004), Οι δρόμοι της μετανάστευσης, σ.σ.73-79
- (15) Καβουνίδη Τζένη, Κοινωνικός αποκλεισμός, έννοια κοινωνικές πρωτοβουλίες στο Διαστασεις του κοινωνικού αποκλεισμού στην Ελλάδα, ΕΚΚΕ, τομος Α, σ.σ. 49-54, 55-61 • Πεσμαζόγλου Βασίλης, Η κοινωνική πολιτική της Ε.Ε. στο Κοινωνικές ανισότητες και κοινωνικός αποκλεισμός, Ίδρυμα Σάκη Καραγιώργα, σ.179 • Δασκαλάκης Δημοσθένης, Η πολιτική αντιμετώπισης της ανεργίας στην Επιθεώρηση εργατικών σχέσεων, τεύχ. 7, Ιούλιος 1997, σ.σ. 81-102 • Αμίτσης Γ.- Λαζαρίδη Γ., Οι πολιτικές ρυθμίσεις της μετανάστευσης στην Ελλάδα στο Νομικές και κοινωκοπολιτικές διαστάσεις της μετανάστευσης στην Ελλάδα, εκδ. Παπαζήση, σ.σ.26-38 • Καστμάτη Κούλα (1992), Πόντιοι μετανάστες από την πρώην Σοβιετική Ένωση, Πάντειο Παν/μιο • Βεργέτη Μαρία, Παλινοστήση και κοινωνικός αποκλεισμός, σ.123 • Καραγιαννίδου Ανταξία,

ό.π.,σ.301 • Περράκης Γ. Κων/νος (2001), Νεοφιλευθερισμός και Νέα Αριστερά έναντι της Παγκοσμιοποίησης και της Νέας Τάξης Πραγμάτων. Ο κοινωνικός αποκλεισμός ως ιδεολογία και πρακτική συντήρησης των ανισοτήτων, ανέκδοτη μεταπτυχιακή διατριβή, Τμ. Κοινωνιολογίας, Πάντειο Πανεπιστήμιο. • σ.σ. 439-443 παρ. πον.

(16) Βακαλιός Θανάσης, ό.π.,σ.σ.22, 21 • Λεζέ Ευαγγελία (2003), Η στάση των εφήβων Ελληνοποντίων παλιννοστούντων Ομογενών απέναντι στην ελληνική γλώσσα, σ.σ.. 118,117 • Schmitz P.G.(1995), National and cultural identity problem of Immigrants in:A.Hantzi, M. Solman (eds), IV European Congress of Psychology, Athens, 2-7 July, Ellinika Grammata • Bath F. (ed).(1998), Ethnic groups and boundaries. The Social Organization of Culture Difference, Waveland Press, Illinois • Γκόβαλας Χ. (2001, Εισαγωγή στη διαπολιτισμική εκπαίδευση, Ατραπός, Αθήνα • Σαρρής Νεοκλής, Εισαγωγή στην Κοινωνιομετρία, στην ομαδική ψυχοθεραπεία και το ψυχόγραμμα • Fishman J.A (1980), Bilingualism and biculturalism as individual and as societal phenomena, Journal of multilingual and multicultural development, I, p.p. 3-15 • σ.σ. 443-446 παρ. πονήματος.

(17) σ.σ. 446-449, 443-444 του παρόντος πονήματος

(18) ό.π.,σ.σ. 449-450, 444-445.

(19) ό.π.,σ.σ. 451-453.

(20) ό.π.,σ.σ.453-457.

(21) ό.π.,σ. 457.

Μέρος Α' **Ενότητα Α'**

ΟΙ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΙΤΕΣ

Οι ενότητες **A.I.** και **A.II.** εδράζονται εν πολλοίς και η **A.III.** μερικώς στο μεταπτυχιακό πόνημα του Ιακωβίδη Χρ. Ιωάννη (2000), Οι Κωνσταντινουπολίτες της Αθήνας. Η σχέση τους με τους Έλληνες της Κωνσταντινούπολης (β' ήμισυ 19^{ου} αι. – σήμερα), Τμήμα Κοινωνιολογίας, Πάντειο Παν/μιο στα πλαίσια του διατμηματικού μεταπτυχιακού προγράμματος σπουδών «**ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΜΕΙΟΝΟΤΗΤΕΣ**», που υποστηρίχθηκε ενώπιον τριμελούς επιτροπής αποτελούμενης από τους:

1. **Νεοκλή Σαρρή, Καθηγητή**
2. **Δημήτριο Λαμπρέλλη, Αναπληρωτή Καθηγητή**
3. **Αντόνιο Παπαρίζο, Επίκουρο Καθηγητή**

Περίληψη

- Σ' αυτή την ενότητα θα παρατεθεί συνοπτικά η ιστορία της ίδρυσης του Βυζαντίου και η εν συνεχεία πορεία του κατά την Αρχαιότητα και τους Μέσους Χρόνους με την Βυζαντινή Αυτοκρατορία (324 – 1453). Θα παρουσιαστούν η Κων/πολη στην περίοδο της δουλείας μέχρι το 1923, ο μειονοτικός χαρακτήρας των Ελλήνων της Βασιλεύουσας, οι διώξεις που υπέστησαν έως σήμερα, η πληθυσμιακή τους εξέλιξη, η κοινωνική διαστρωμάτωση και οι ασχολίες τους ως το 1922.
- Θα αναφερθούν στοιχεία της περιόδου αυτής για την πολιτισμική τους διαδρομή, κυρίως με : τα σχολεία, τους Συλλόγους, τα ευαγή ιδρύματα, τους Ναούς και τις Μονές, τον Τύπο, τον κοσμοπολίτικο τους χαρακτήρα, το Θέατρο και μέρος της κοινωνικής τους ζωής.
- Τέλος πρόκειται να εξεταστεί η άσκηση του πολιτικού τους ρόλου στην Κων/πολη μέχρι την εποχή μας.

Ενότητα Α.Ι.

Εισαγωγή

Στο μεταπτυχιακό του γράφοντος με θέμα «Οι Κωνσταντινουπολίτες της Αθήνας. Η σχέση τους με τους Έλληνες της Κωνσταντινούπολης (β' ήμισυ 19^{ου} αι. – σήμερα)», 2000, στα πλαίσια του διατμηματικού μεταπτυχιακού προγράμματος σπουδών «Κοινωνικός Αποκλεισμός και Μειονότητες», επιχειρήθηκε σύντομη «ιστορική αναδρομή των Ελλήνων της Πόλης κατά το β' ήμισυ 19^{ου} αι. -1922» στις σ.σ. 15-59.

Προς συμπλήρωση της ανωτέρω ενότητας παρατίθενται στοιχεία για την αρχαία αποικία του Βυζαντίου και την ιστορική της πορεία με αποκορύφωμα τη δημιουργία, την ακμή και τελικά την πτώση της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας (1453). Θ' ακολουθήσουν αναφορές για την κοινωνική, οικονομική, και πνευματική οργάνωση της Κωνσταντινούπολης επί Τουρκοκρατίας. Βεβαίως πρόκειται να καταγραφεί το ιστορικό υλικό του μεταπτυχιακού πονήματος με προσθήκες όπου καθίστανται αναγκαίες.

1. Το Βυζάντιο κατά την αρχαιότητα

Οι Μεγαρείς ίδρυσαν τη Σηλύμβρια επί της θρακικής παραλίας της Προποντίδος (716 / 5 π.Χ.), την Καλχηδόνα (685/4 π.Χ.) και μαζί με τους Καλχηδόνιους το Βυζάντιο * (660 / 659 ή 628 π.Χ.).

Την προσωυμία του βασιλέως είχε ένας άρχοντας του Βυζαντίου, όπως και οι επώνυμοι άρχοντες της Καλχηδόνας, καθώς και οι αποικίες της Ηράκλειας, της νεότερης αποικίας των Μεγαρέων. [I·E·E· (1971), τόμ. Β., σ. 229]. (1)

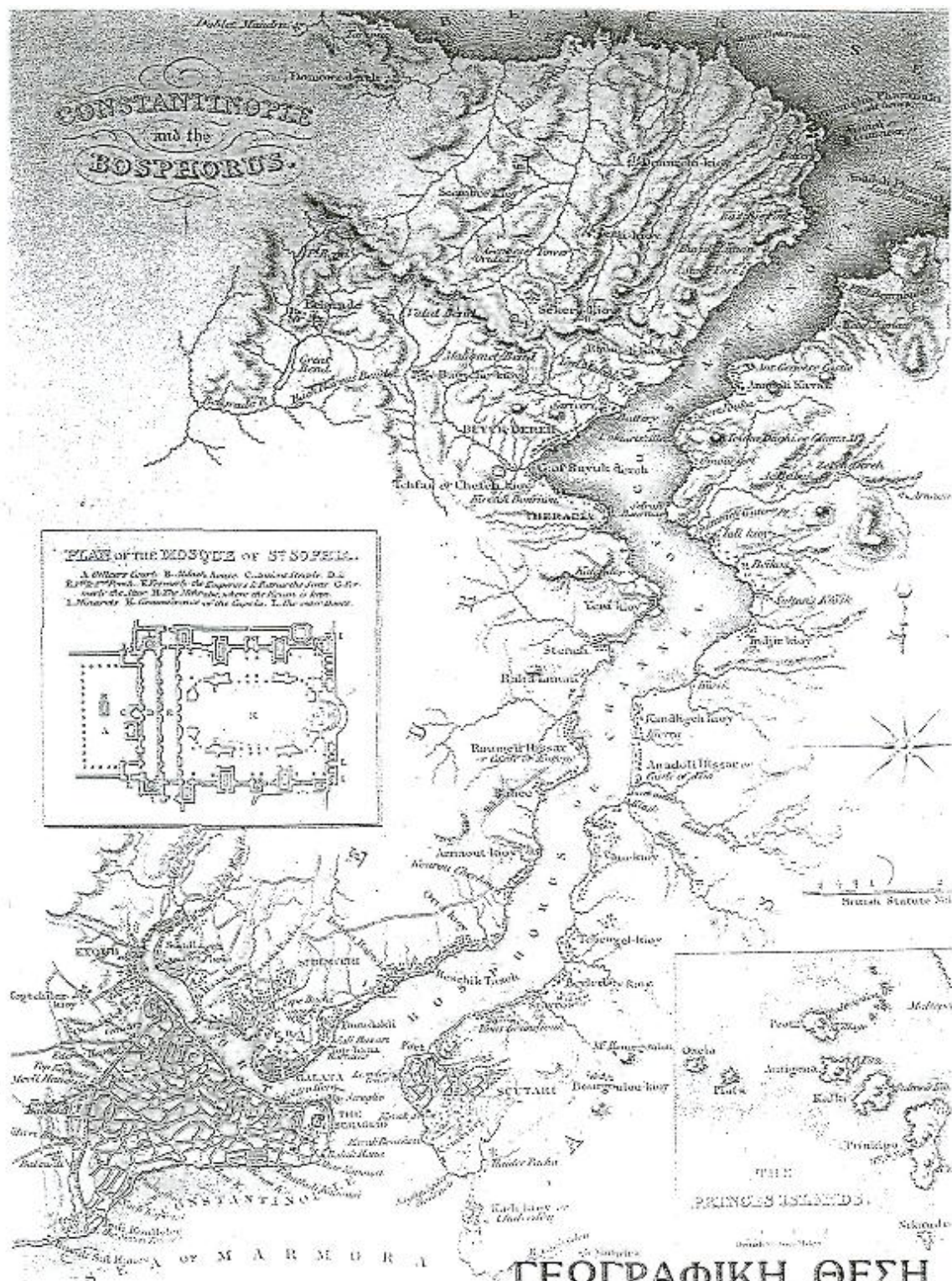
Κοντά στο Βυζάντιο έστησε δύο στήλες ο Δαρείος το 513(:) π.Χ. σε ανάμνηση του γεγονότος της διάβασης του Βοσπόρου με γέφυρα από πλοία [I·E·E· (1971), τόμ. Β., σ. 283].

Όταν επαναστάτησαν το Βυζάντιο, η Πέρνιθος και η Καλχηδών κατά των Περσών, ο Δαρείος προτίμησε τη διαπεραίωση στη Μ. Ασία μέσω του Ελλήσποντου κι' όχι του Βοσπόρου.

Ο Μεγάβαζος με 80.000 άνδρες αφού κατέλαβε την Πέρνιθο, μετά κυριεύσε όλη την Θράκη. Ο διάδοχός του στρατηγός Οτάνης υπέταξε όλες τις ελληνικές πόλεις : Χαλκηδόνα, Βυζάντιο, Λαμπώνιο, Άνταδρο και τις νήσους Λήμνο και Ίμβρο. [I·E·E· (1971), τόμ. Β., σ.σ. 283-284].

Η κατάληψη της Μιλήτου από τους Πέρσες το 494 π.Χ. σήμανε και το τέλος της Ιωνικής Επανάστασης. Κυριεύτηκαν επίσης, η Χίος, η Τένεδος, η Λέσβος, οι παραθαλάσσιες πόλεις της Ιωνίας, καθώς και η Πέρνιθος, η Καλχηδόνα και το Βυζάντιο [I·E·E· (1971), τόμ. Β., σ. 288]. (2)

Κατά τη διάρκεια του Πελοποννησιακού Πολέμου (431 – 404 π.Χ.) ο Λακεδαιμόνιος ναύαρχος Λύσανδρος κατέλαβε το 405 π.Χ. τη Λάμψακο. Οι Αθηναίοι υπέστησαν πανωλεθρία στους Αιγός ποταμούς (έναντι της Λαμψάκου). Μόνον η Πάραλος είχε διασωθεί, για να μεταφερθεί στον Πειραιά και στην Αθήνα η θλιβερή είδηση της συμφοράς. Ο Λύσανδρος έπλευσε από την Λάμψακο στο Βυζάντιο και στην Καρχηδόνα, όπου τοποθέτησε Λακεδαιμόνιους αρμοστές. Ο Σθενέλαος διορίστηκε ως αρμοστής της Καλχηδόνας και του Βυζαντίου.

ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ ΘΕΣΗ

[Κωνσταντινίδης Ιωσήφ (1992), Το Χρυσόκεραμο Τσεγκέλικιού του Βοσπόρου, εκδ. Ταταυλιανών και Περαιωτών, αρ. 2, σ. 13]

Κατά την κάθοδό των Μυρίων και όταν έφθασαν στον Βόσπορο, ο Λακεδαιμόνιος ναύαρχος του Βυζαντίου – παρά τις υποσχέσεις του – τους εγκατέλειψε έξω από τα τείχη. Θα διενεργούσαν επίθεση κατά του Βυζαντίου, αν ο Ξενοφώντας δεν τους συγκρατούσε [I·E·E· (1972), τόμ. Γ₁, σ.σ. 303, 305, 333-334, 341]. (3)

Ο ρήτορας Δημοσθένης θεωρούσε ότι ο Φίλιππος της Μακεδονίας εποφθαλμιούσε το Βυζάντιο και τη Χερσόνησο, ευρισκόμενος σε εμπόλεμη κατάσταση με τους Αθηναίους.

Ο Φίλιππος κρίνοντας ότι η πολιορκία της Περίνθου θα διαρκούσε πολύ, αποφάσισε να επιτεθεί αιφνιδώς εναντίον του Βυζαντίου (340 π.Χ.).

Οι Βυζάντιοι όμως ανθίσταντο, καθώς η πόλη τους ήταν οχυρή. Έλυσε την πολιορκία, η διάρκεια της οποίας ήταν εννέα μήνες. Ο στόλος του μάλιστα ηττήθηκε από τον αθηναϊκό μέσα στον Βόσπορο [I·E·E· (1972), τόμ. Γ₂, σ.σ. 76, 78, 79].

Οι πόλεις Βυζάντιο, Καλχηδών και Ηράκλεια του Πόντου με την βοήθεια του βασιλέως του Πόντου Μιθριδάτη Γ' ενώθηκαν κατά του Σέλευκου μετά την ήττα και τον θάνατο του Λυσιμάχου. Εναντίον τους ο Σέλευκος έστειλε (281 π.Χ.) στρατιωτική δύναμη υπό τον στρατηγό Διόδωρο, του οποίου το εγχείρημα δεν τελεσφόρησε.

Σε όλη την περίοδο των Διαδόχων του Μεγάλου Αλεξάνδρου μόνο το Βυζάντιο, η Ρόδος και η Σπάρτη κατόρθωσαν να διατηρήσουν την ανεξαρτησία και ουδετερότητά τους. Ειδικά οι δύο πρώτες διέθεταν ικανότατη πολιτική ηγεσία, που μπορούσε να αποσοβεί ή να συγκρατεί τις εσωτερικές πολιτικές αντιθέσεις, αποκλείοντας έτσι επεμβάσεις τρίτων. [I·E·E· (1973), τόμ. Δ., σ.σ. 303, 306] (4)

Η Ρώμη διερχόταν δύσκολες στιγμές, όταν ο Αννίβας νίκησε τους Ρωμαίους στη λίμνη Τρασιμένη. Τότε ο Φίλιππος της Μακεδονίας, που είχε διαδεχθεί τον Αντίγονο Δώσωνα (221 π.Χ.) προσπάθησε να τερματίσει τον πόλεμο με τους Αιτωλούς με την μεσολάβηση της Ρόδου και της Χίου (218/7 π.Χ.), αρχικά ανεπιτυχώς. Νέα μεσολαβητική προσπάθεια αναλήφθηκε από τα δύο ανωτέρω νησιά, το Βυζάντιο και την Αίγυπτο. Η επίσημη σύναψη ειρήνης έλαβε χώρα στην Ναύπακτο το 217 π.Χ. «Ήταν το τελευταίο πανελλήνιο συνέδριο που έγινε στην ελεύθερη Ελλάδα». [I·E·E· (1973), τόμ. Δ., σ.σ. 417, 421] (5)

Στα πλαίσια του ρωμαϊκού κράτους οι διάφορες κρίσεις προσέφεραν την ευκαιρία για να τιμηθούν πόλεις ή να τους αφαιρεθούν τιμές. Έτσι το Βυζάντιο και η Νίκαια που τάχθηκαν κατά του Σεπτιμίου Σεβήρου, ο οποίος νίκησε τον Πεσκένιο Νίγρο, υποβαθμίστηκαν. Σημειωτέον ότι πόλεις όπως τα Αβδηρα, η Σαμοθράκη, η Αίνος, το Βυζάντιο κλπ χαρακτηρίζονταν «ελεύθερες».

Ωστόσο η «ελευθερία» των ελληνικών πόλων της Μ. Ασίας δεν σήμαινε «ανεισφορία» για όλες. Το καθεστώς αυτό (της ανεισφορίας) ίσχυε π.χ. για την Λυκία και την Ταρσό επί Αντωνίου, τις Ρόδο, Λυκία, Σάμο και το Βυζάντιο πιθανόν επί Νέρωνος. [I·E·E· (1976), τόμ. ΣΤ., σ.σ. 124, 139, 214] (6)

*«Αρχαία πόλη στον Βόσπορο, αποικία των Μεγαρέων από το 657 π.Χ., στην θέση της οποίας ιδρύθηκε το 324 μ.Χ. η νέα πρωτεύουσα της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας με το όνομα Κωνσταντινούπολη» Γεώργιος Μπαμπινιώτης (1998), Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας, Κέντρο Λεξικολογίας, σ. 399. Ο Βύζας ήταν υιός του Ποσειδώνος και κατά την παράδοση ιδρυτής του Βυζαντίου, Ιωάννης Σταματάκος, Λεξικόν της Νέας Ελληνικής Γλώσσας, τόμ. Γ, Φοίνιξ, σ. 3015 και Λεξικόν της Αρχαίας Ελληνικής Γλώσσας σ. 1163 Λάσκαρης Ηλίας (1995), Βυζαντινοί Αυτοκράτορες, τόμ. Α., σ. 8 : Ήταν γιος του Απόλλωνα και της νύμφης Κερόεσσης, κόρης της Ιούς και του Ινάχου.

2. Βυζαντινή Αυτοκρατορία (324μ.Χ –1453)

Ο όρος «βυζαντινός» ουδέποτε χρησιμοποιήθηκε από τους ίδιους τους Βυζαντινούς, αλλά δημιουργήθηκε από την Δυτική Καθολική Ιστοριογραφία που αρχικά αντίκρισε το «σχισματικό» Βυζάντιο ως συνώνυμο της παρακμής.

Η επέκταση του όρου «Βυζάντιο» από την πρωτεύουσα σ' όλη την αυτοκρατορία, αποδεικνύει τη συμβολή της Κωνσταντινούπολης σ' όλη τη βυζαντινή ιστορία.

Κωνσταντινούπολη: η «βασιλεύουσα πόλις», η «Πόλις», η «επτάλοφος της Ανατολής», η «δευτέρα Ρώμη», η «Νέα Ρώμη», η «Νέα Σιών» και η «Νέα Ιερουσαλήμ».

Η θεμελίωσή της από τον Μ. Κων/νο στις 8 Νοεμβρίου του 324 και τα επίσημα εγκαίνιά της στις 11 Μαΐου του 330 σηματοδοτούν την έναρξη μιας νέας εποχής, που ο κύκλος της κλείνει στις 29 Μαΐου του 1453.

Το χιλιόχρονο Βυζάντιο εθεωρείτο πάντοτε το «Ρωμαίων κράτος», «ρωμαϊκόν», ή «Ρωμαίων πολιτεία», «Ρώμη» και «Ρωμανία». Οι δυτικοί ιστορικοί χρησιμοποιούν τον τελευταίο όρο προς δήλωση του ανατολικού μέρους του αρχαίου ρωμαϊκού κόσμου, ενώ οι ανατολικοί και οι βυζαντινοί της Μ. Ασίας της Θράκης. Οι όροι «Ρωμοσύνη» και «Ρωμιάς» αποτελούν σύγχρονη ανάμνησή τους.

Ακόμη αραβικά και τουρκικά κείμενα χρησιμοποιούν τις λέξεις «Ρουμ» και Ρούμελη με την έννοια της χώρας που «κάτοικοι της ήταν οι χριστιανοί απόγονοι των Ρωμαίων πολιτών» [Ι.Ε.Ε. (1978), τόμ. Ζ, σ. 6]. Για τους όρους «Ρουμ» και «Ρωμοσύνη» βλ. σ. 112 της παρούσας διατριβής.(7)

Οι Πρωτοβυζαντινοί χρόνοι (324-642) περιλαμβάνουν τους διαδόχους του Μ. Κωνσταντίνου, το έργο του Ιουλιανού (361-363), του Θεοδοσίου του Μεγάλου (379-395), του Αρκαδίου (395-408), του Θεοδοσίου του Μικρού (408-450), Ζήνωνος του Ισαύρου (474-491), Ιουστινιανού του Α' (527-565) και Ηρακλείου (610-641). Το 642 αποχώρησε ο βυζαντινός στόλος από την Αλεξάνδρεια, γεγονός που συμβόλιζε την απώλεια των ανατολικών περιοχών του Βυζαντίου. Για την περίοδο αυτή, βλ.: [Ι.Ε.Ε., τόμος Ζ, εκτενής βιβλιογραφία, σ.σ. 474 - 482]. Λάσκαρης Ηλίας (1995), Βυζαντινοί Αυτοκράτορες, τόμ. Α 306-867 μ.Χ., σ. 10-96, εκδ. ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΤΥΠΟΣ με βιβλιογραφία στη σ. 189. Ενδεικτικά τα: ΙΣΤΟΡΙΚΑ, τεύχ. 41, Ιουστινιανός Α: ένας πραγματικός αυτοκράτορας, 27 Ιουλίου 2000, τεύχ. 190, Από τη Ρώμη στο Βυζάντιο, 19 Ιουνίου 2003, τεύχ. 201, Βυζαντινή διπλωματία, 4 Σεπτεμβρίου 2003, σ.σ. 3-12, τεύχ. 67, Η βυζαντινή Μικρά Ασία, σ.σ. 3-25, τεύχ. 169, Ηράκλειος. Ο σκοτεινός 7^{ος} αιώνας, 23 Ιανουαρίου 2003, τεύχ. 218, Πολιτικές δολοφονίες. Βυζάντιο. Μέρος 1^ο, σ.σ. 3-19, τεύχ. 233, Κράτος και Εκκλησία, 22 Απριλίου 2004, σ.σ. 3-37. Αθανασιάδης Τίτος (2003), Οι Πατριάρχες του Βυζαντίου και της Κωνσταντινούπολεως, σ.σ. 57-94, εκδ. ΑΠΟΓΕΥΜΑΤΙΝΗ (8)

Η πρώτη φάση των Μεσοβυζαντινών χρόνων καλύπτει την περίοδο 642-1071 με την ήττα των Βυζαντινών στο Ματζικέρτ: σημειώνονται η συριακή δυναστεία των Ισαύρων με τους Λέοντα Γ' (717-741), Κωνσταντίνο Ε' (741-775), Λέοντα Δ' και Κωνσταντίνο Στ', η Εικονομαχία (726-787), η δυναστεία του Αμορίου με το Θεόφιλο (829-842). Η ακμή της αυτοκρατορίας τοποθετείται επί Μακεδονικής δυναστείας (867-1057) με τους: Βασίλειο Α' (867-886), Λέοντα Γ' το Σοφό (886-912), Κωνσταντίνο Πορφυρογέννητο (913-959), Ρωμανό Β' (959-963), Νικηφόρο Β' Φωκά (963-969), Ιωάννη Α' Τσιμισκή (969-976), Βασίλειο Β' τον Βουλγαροκτόνο (976-1025) κλπ.

Το 1054 επί αυτοκράτορος Κωνσταντίνου Θ' του Μονομάχου (1042 - 1054) σημειώθηκε το Σχίσμα των Εκκλησιών (Λάσκαρης Ηλίας, Βυζαντινοί Αυτοκράτορες, τόμ. Β', σ.σ. 83-85 και Αθανασιάδης Τίτος, Οι Πατριάρχες, ό.π., σ.σ.135-136 για τον Πατριάρχη Μιχαήλ Α' τον Κηρουλάριο (1043-1058) και ΙΣΤΟΡΙΚΑ, τεύχ.132, Το Σχίσμα, 2 Μαΐου 2002, ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ. Για τη Μεσοβυζαντινή περίοδο ενδεικτικά τα: [Ι.Ε.Ε. (1979)], τόμ. Η, Εκδοτική Αθηνών, ΙΣΤΟΡΙΚΑ, τεύχ. 9, Εικονομαχίες : Κι όμως έσωσαν το Βυζάντιο, 16 Δεκεμβρίου 1999, ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, ό.π. τεύχ. 14, Μακεδονική Δυναστεία, 20 Ιανουαρίου 2000, τεύχ. 50, Βυζάντιο. Ο κρίσιμος 11^{ος} αιώνας, 28 Σεπτεμβρίου 2000, ό.π. τεύχ. 144, Ο Βυζαντινός άνθρωπος, 25 Ιουλίου 2002, ό.π. τεύχ. 67, Η βυζαντινή Μικρά Ασία, 25 Ιανουαρίου 2001, σ.σ. 26-45, ό.π. τεύχ. 218, Πολιτικές δολοφονίες, 8 Ιανουαρίου 2004, σ.σ. 20-31, ό.π. τεύχ. 201, Βυζαντινή διπλωματία, 4 Σεπτεμβρίου 2003, σ.σ. 14-31, ό.π., τεύχ. 233, Κράτος και Εκκλησία, 22 Απριλίου 2004, σ.σ. 38-43, Λάσκαρης Ηλίας, ό.π., τόμ. Α', σ.σ. 96-163 και τόμ. Β', σ.σ. 4-97, ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΤΥΠΟΣ, Αθανασιάδης Τίτος (2003), Οι Πατριάρχες του Βυζαντίου και της Κωνσταντινούπολεως, σ.σ. 94-138, εκδ. ΑΠΟΓΕΥΜΑΤΙΝΗ (9)

Η δεύτερη φάση των Μεσοβυζαντινών χρόνων τοποθετείται ανάμεσα στα 1071-1204 με την Άλωση της Κωνσταντινούπολης από τους σταυροφόρους της Δ΄ Σταυροφορίας. Κατ' αυτή την περίοδο σημαντική είναι η δυναστεία των Κομνηνών (1081-1185) με κυριότερους αυτοκράτορες τους Αλέξιο Α΄ Κομνηνό (1081-1118), Ιωάννη Β΄ Κομνηνό (1118-1143) και Μανουήλ Κομνηνό (1143-1180). Από την δυναστεία των Αγγέλων αναφέρεται ο Αλέξιος Δ΄ Άγγελος, κατά την βασιλεία του οποίου κατελήφθη η Βασιλεύουσα από τους Σταυροφόρους.

Σημαντική υπήρξε - πέραν του Μαντζικέρτ (1071) - η ήττα του Μανουήλ Α΄ στο Μυριοκέφαλο της Φρυγίας (1176) για την τύχη της Μ. Ασίας. Ενδεικτικά βλ.: [Ι.Ε.Ε. (1980), τόμ. Θ, σ.σ. 8 – 73], Λάσκαρης Ηλίας, ό.π. τόμ. Β., σ.σ. 98-141, Αθανασιάδης Τίτος, ό.π., σ.σ. 138 - 149, ΙΣΤΟΡΙΚΑ, ό.π., τεύχ. 67, σ.σ. 46 - 48, ό.π., τεύχ. 89, Η εποχή των Κομνηνών, 28 Ιουνίου 2001, ό.π. τεύχ. 201, 4 Σεπτεμβρίου 2003, σ.σ. 32 - 37, ό.π., τεύχ. 218, 8 Ιανουαρίου 2004, σ.σ. 40 – 48. **(10)**

Η Υστεροβυζαντινή περίοδος (1204 - 1453) προσδιορίζεται από την δημιουργία της Αυτοκρατορίας της Νίκαιας με αυτοκράτορες τους Θεόδωρο Λάσκαρη (1204-1222), Ιωάννη Βατάτζη (1224-1254), Θεόδωρο Λάσκαρη Β΄ (1254-1258) και Ιωάννη Δ. Λάσκαρη (1258-1261). Επί Μιχαήλ Η΄ Παλαιολόγου (1259-1282) ο Αλέξιος Στρατηγόπουλος ανακατέλαβε την Κωνσταντινούπολη το 1261.

Ιδρυτής του Δεσποτάτου της Ηπείρου (1204-1261) ήταν ο Μιχαήλ Δούκας [Ι.Ε.Ε. (1980) τόμ. Θ, σ.σ. 97-106].

Η Αυτοκρατορία της Τραπεζούντας «διαφέρει ουσιαστικά από την Ήπειρο και τη Νίκαια, που... κυρίως η Νίκαια, δεν είναι άλλο παρά μια εξόριστη κωνσταντινοπολίτικη αυτοκρατορία... είναι δημιούργημα των κεντρόφυγων τάσεων από την Κωνσταντινούπολη της παρακμής στην εποχή των Αγγέλων και όχι επακόλουθο της εθνικής αντιστάσεως, που οργανώνεται μετά το 1204 κατά των Λατίνων».

Πρόκειται για το κράτος των Μεγάλων Κομνηνών με πρωτεύουσα την Τραπεζούντα (Ahrweiler – Γλύκατζη Ελένη στην [Ι.Ε.Ε., τόμ. Θ΄, ό.π. σ.σ. 325-331 και της συντάξεως 331 - 335).

Τελευταία υπήρξε η δυναστεία των Παλαιολόγων μ' επικεφαλής τους Μιχαήλ Η΄ Παλαιολόγο, Ανδρόνικο Β΄ Παλαιολόγο (1282-1328), Ανδρόνικο Γ΄ (1328-1341), Ιωάννη Ε. Παλαιολόγο (1341-1391), Ανδρόνικο Δ. Παλαιολόγο (1376-1379), Μανουήλ Β΄ Παλαιολόγο (1391-1425), Ιωάννη Η΄ (1425-1448) και Κωνσταντίνο ΙΑ΄ Παλαιολόγο (1449-1453).

Η περίοδος αυτή χαρακτηρίζεται από την άφιξη κι' εγκατάσταση των Οθωμανών στη Μ. Ασία και τη Βαλκανική. Το 1329 κατέλαβαν την Νίκαια, το 1337 τη Νικομήδεια, το 1354 την Καλλίπολη, το 1361 τη Θράκη, το 1430 τη Θεσσαλονίκη, το 1431 τα Ιωάννινα και το 1453 « Η Πόλις εάλω». Ενδεικτικά τα: [Ι.Ε.Ε., ό.π., σ.σ. 76 κ.εξ., Λάσκαρης Ηλίας, τόμ. Β΄, ό.π., σ.σ. 138-208, Αθανασιάδης Τίτος, Οι Πατριάρχες Βυζαντίου και Κωνσταντινούπολεως, ό.π., εκδ. ΑΠΟΓΕΥΜΑΤΙΝΗ, σ.σ.152-178, ΙΣΤΟΡΙΚΑ, τεύχ. 84, Η Άλωση με τα μάτια των ξένων, 24 Μαΐου 2004, ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, ό.π. τεύχ. 187, Το Βυζάντιο πριν από την Άλωση, ό.π. τεύχ. 233, 22 Απριλίου 2004, σ.σ. 44-48, ό.π., τεύχ. 238, 27 Μαΐου 2004, Κωνσταντίνος Παλαιολόγος, εφημ. ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, Επτά ημέρες, 28 Μαΐου 2000, Η Άλωση της Πόλης (αφιέρωμα), εφημ. ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ. **(11)**

3.α. Η Κωνσταντινούπολη στα χρόνια της δουλείας μέχρι το 1839

Ο Μεχμέτ Β΄ όρισε μέχρι το Σεπτέμβριο του 1453 να μεταφερθούν στην Κωνσταντινούπολη **5.000** οικογένειες από την Ανατολή και τη Δύση : Έλληνες, Τούρκοι και πολλοί Εβραίοι. Οι Έλληνες άποικοι προέρχονταν από την Πελοπόννησο, τη Θάσο, τη Σαμοθράκη, τη Σηλυβρία, Ορεστιάδα κ.α.

Η Βασιλεύουσα λίγο προ της 29^{ης} Μαΐου 1453 αριθμούσε περί τις 50.000-60.000. Το 1478 έφθασε περί τους 80.000 κατοίκους, το 1530 τις 400.000 και στα τέλη του 16^{ου} αιώνα τις 700.000. Μέρες ακμής γνώρισε επί Σουλεϊμάν Α΄ (1520-1566). Ο περιηγητής Carlier de Pinon αναφέρθηκε το 1579 στην εμπορική της κίνηση. Υπήρχαν πολλές αγορές και πλατείες με πλανόδιους, πωλητές που «διαλαλούσαν το εμπόρευσμά τους, όπως και στο Παρίσι». 400 περίπου τεμένη υψώνονταν πάνω απ'

όλα τα οικοδομήματα. Τα σπίτια ήταν ιδίως πλίνθινα και χαμηλά, ενώ οι πυρκαγιές αποτελούσαν σύνηθες φαινόμενο. Το 1564 κήκαν 7.500 ξύλινα καταστήματα.

Κατά τους 16^ο και 17^ο αιώνα οι Τούρκοι ανέρχονταν στο 58% του πληθυσμού της. Οι Έλληνες κατοικούσαν μέσα στην Κωνσταντινούπολη στις συνοικίες Πέτρο Καπισί, Φενέρ, Αγιά Καπί, Τζιμπαλή, Υψωμαθεία Τοπ Καπί και κυρίως στο Φανάρι κοντά στο Πατριαρχείο. Εκεί κατά το 17^ο αιώνα εγκαταστάθηκαν σταδιακά οι Έλληνες αστοί πλούσιοι και τα υπολείμματα των παλαιών Βυζαντινών αριστοκρατών. Αγραφιώτες εργάζονταν ως σιδηρουργοί και χαλκουργοί, αλλά και κοσμηματοπώλες ή ρολογάδες.

Επικρατέστερη γλώσσα ήταν η Τουρκική. Ακολουθούσαν η Ελληνική και η Ιταλική. Πολλοί χωρικοί, εργάτες ή βιοτέχνες από την Ήπειρο, τη Δυτ. Μακεδονία ή Θεσσαλία μέσω των ιχνών της αρχαίας Εγνατίας οδού μετέβαιναν στην Κωνσταντινούπολη για μια καλύτερη ζωή. [I.E.E. (1974), τόμ. Ι, σ.σ. 162-165] **(12)**

Μετά την άλωση της Κωνσταντινούπολης έχουμε το σύστημα συμβίωσης Χριστιανών και Μουσουλμάνων, το Millet, που εδραζόταν σε θρησκευτικά, παρά σ' εθνικά κριτήρια και αποτελούσε μορφή αυτοδιοίκησης για τους Μουσουλμάνους. Δεν υπήρχαν τουρκικό, κουρδικό ή αραβικό έθνος, αλλά ένα ενιαίο μουσουλμανικό «Millet» (γένος). Όλοι οι λαοί των Βαλκανίων - Ορθόδοξοι- ανήκουν στο Milleti- **Rum**. Ο Πατριάρχης *¹ ήταν ο Millet Basi (Εθνάρχης). *² Ο Γεώργιος Γεννάδιος, ο Πατριάρχης μετά την Άλωση, έλαβε ορισμένα προνόμια, όπως την άσκηση πολιτικής εξουσίας για τις υποθέσεις των Χριστιανών. Είχε αρμοδιότητες επί των εκπαιδευτικών θεμάτων και για ζητήματα, όπως ο γάμος ή το διαζύγιο(Ιακωβίδης Ιωάννης, Μεταπτυχιακή διατριβή, ό.π. σ.σ. 15-16)

Ανάμεσα στους Πατριάρχες με αξιόλογη δράση υπήρξε ο Κύριλλος Λούκαρις, που εγκατέστησε στην Πόλη το πρώτο Ελληνικό τυπογραφείο (στο Πατριαρχείο). Τότε τυπώθηκε η πρώτη μετάφραση της Καινής Διαθήκης (1638) στα νεοελληνικά από τον Μάξιμο τον Καλλιπολίτη με πρόλογο του Λουκάρεως . (Αθανασιάδης Τίτος, Οι Πατριάρχες, ό.π. σ.208. Όλοι οι Πατριάρχες από το 1453-1821 στις σ.σ. 180-263) **(13)** Κατά το διάστημα 1669-1821 οι εγκαταστάσεις των Ολλανδών, Άγγλων και Γάλλων στην Κωνσταντινούπολη καθίστανται συχνότερες, ενώ οι Γενουάτες σταδιακά υποβαθμίζονται.

Το 1636 υπήρχαν τρεις γαλλικοί εμπορικοί οίκοι, 175 μεταξύ των ετών 1685-1689. Σύμφωνα με τα τουρκικά έγγραφα της εποχής οι Χριστιανοί και οι Εβραίοι ήταν 250.000-310.000 και αποτελούσαν το 42% του συνολικού πληθυσμού της. Στα τέλη του 18^{ου} αιώνα από τις 900.000, οι 630.000 ήταν Οθωμανοί, 120.000 Έλληνες, 90.000 Αρμένιοι, 50.000 Εβραίοι και περίπου 2.000 Ευρωπαίοι. (I.E.E., τόμ. ΙΑ, σ.σ. 189-190) **(14)**

Οι Έλληνες ζούσαν στη βυζαντινή Κωνσταντινούπολη, νοτίως του Κερατίου κόλπου με λίγες μόνο συνοικίες στην απέναντι πλευρά του Γαλατά. Σε περιοχές όπως στο **Κορούτσεσμε** (Ξηροκρήνη), στο Μέγα Ρεύμα, στα Θεραπεία κτλ. ο πληθυσμός σε μεγάλο βαθμό υπήρξε ελληνικός κατά το 18^ο αιώνα. Η Επιτροπή του Κοινού είχε την εποπτεία των οικονομικών ή άλλων ζητημάτων με την βοήθεια των συντεχνιών. Η παλαιότερη ελληνική συντεχνία ήταν αυτή των κηπουρών. Σημαντική υπήρξε κι' αυτή των γουναράδων, των οποίων η επιτροπή επεκτεινόταν και στους Τούρκους αξιωματούχους. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση του Μανολάκη Καστοριανού, προστάτη των γραμμάτων. Στις επιφανείς συντεχνίες περιλαμβάνονται και αυτές των ραφτάδων, των αργυροχόων και χρυσοχόων, αργυραμοιβών κτλ.

Στους Έλληνες κατοίκους της Βασιλεύουσας συγκαταλέγονται οι ναυτικοί και οι αντιπρόσωποι διαφόρων ελληνικών τόπων, οι οποίοι έρχονταν σε επαφή με την κεντρική οθωμανική εξουσία.

Οι ναυτικοί προέρχονταν, κυρίως από την Ύδρα, τις Σπέτσες, τα Ψαρά, τη Σαντορίνη, το Γαλαξίδι, την Κάσο, κτλ. Οι νησιώτες είχαν οικονομικές σχέσεις με οικογένειες της Κωνσταντινούπολης νησιωτικής καταγωγής (Σκαναβή, Μαυρογορδάτου, Βλαστού και Μαυρογένη). Οι Ύδραίοι το 1812 – κατόπιν εκκλήσεως του μεγάλου διερμηνέως Παναγιώτη Μουρούζη_ έστειλαν 40 χρυσές “δούμπλες” Ισπανίας για την ανοικοδόμηση του “ Σπιταλίου του Γένους”. Άλλο νοσοκομείο κτίστηκε το 1792 στο Μπαλουκλή από δωρεές ευπόρων Ελλήνων της Κων/πόλεως. (I.E.E, ό.π. σ.σ. 190-192) **(15)**

*1 Για το Πατριαρχείο και το ρόλο του κατά την περίοδο 1453-1669. βλ. [Ι.Ε.Ε (1974), τόμ. Ι, σ.σ. 92-113.

*2 Για την ιδιότητα του «Εθνάρχου» βλ. Σπαθάρης, Α. Αυρήλιος (1947), Ο ιδιαίτερος προσωπικός θεσμός του Ελληνορθόδοξου Τούρκου υπηκόου. Η νομική κατάσταση του Οικουμενικού Πατριαρχείου, σ. 52, Αθήνα.

Πρέπει να επισημανθεί ότι – πέραν των σχέσεων και της εξάρτησης του Πατριαρχείου από τους Φαναριώτες με αποτέλεσμα τη μείωση σε κάποιο βαθμό του δεσμού της Εκκλησίας με το μεγαλύτερο μέρος των πιστών_ αξιόλογο υπήρξε το παιδευτικό και κοινωνικό της έργο. Το Πατριαρχείο συντόνισε τις ενέργειες και ενίσχυσε οικονομικά και τα τρία φιλανθρωπικά ιδρύματα της Κων/πολης : το Νοσοκομείο των Επτά Πύργων (1753) από την συντεχνία των μπακάληδων, το «Οσπιτάλιον των Γκεμιτζήδων» (των ναυτικών), που ιδρύθηκε το 1762 στον Γαλατά και το «Γραικικόν Νοσοκομείον» στο Σταυροδρόμιο. (Ι.Ε.Ε. (1975), τόμ. ΙΑ, σ.σ.126,128).

Οι προαναφερθέντες Φαναριώτες άσκησαν διοικητική και πολιτική εξουσία ως μεγάλοι διερμηνείς ή ως ηγεμόνες στη Μολδαβία και τη Βλαχία. (Ι.Ε.Ε. (1975), τόμ. ΙΑ, ό.π., σ.σ. 117-123) **(16)**

Στα πλαίσια της γενικότερης εξασθένησης του οθωμανικού κράτους αναφέρεται η Ναυμαχία της Ναυπάκτου (1571) με Οθωμανούς νεκρούς πέραν των 20.000, χιλιάδες ωστόσο χριστιανοί σκλάβοι πέθαναν τραγικά μέσα στα τουρκικά πλοία, που πυρπολήθηκαν από τα συμμαχικά ή εμβολίσθηκαν. Ο Γάλλος ιστορικός Fernand Braudel επεσήμανε ότι η νίκη της 7^{ης} Οκτωβρίου 1571 έθεσε ένα τέλος στην αντίληψη του «συμπλέγματος κατωτερότητας του χριστιανικού κόσμου έναντι της στρατιωτικής δύναμης των Οθωμανών» [Ι.Ε.Ε. (1974), τόμ. Ι, σ.σ. 319-320]. Με τη συνθήκη του Κάρολιτς (1699) δεν υφίσταται πλέον η επιρροή της Βενετίας στον ελληνικό χώρο, ενώ προβάλλει η Ρωσία του Μεγάλου Πέτρου του Α΄ (1672-1725) και της Αικατερίνης της Β΄ από το 1762, που διεξήγαγε το ρωσοτουρκικό πόλεμο του 1768-1774. Στα πλαίσιά του εντάσσονται τα Ορλωφικά και η επανάσταση των Ελλήνων στην Πελοπόννησο, Κρήτη, κ.α. Αποκορύφωμα υπήρξε η συνθήκη του Κιουτσούκ Καϊναρτζή (1774) με σημαντικά οφέλη της Ρωσίας σε βάρος της οθωμανικής αυτοκρατορίας [Ι.Ε.Ε. (1975), τόμ. ΙΑ΄, σ.σ. 51, 52, 62) **(17)**

Κατά το 17^ο και 18^ο αιώνα αποσύνθεση και αναρχία επικρατούσαν στο οθωμανικό κράτος με τη διεφθαρμένη γραφειοκρατία και την αδιαφορία του να παρακολουθήσει τα επιτεύγματα της Δύσης. Ο Σελίμ ο Γ΄ (1789-1807) προσπάθησε να αναμορφώσει το κράτος (Ι.Ε.Ε., τόμ. ΙΑ, ό.π., σ. 376)

Σταδιακά υποβαθμίζονταν οι σπαχήδες με την εμφάνιση των αγιάνηδων (ayan), ισχυρών μουσουλμάνων γαιοκτημόνων και των δερεμπέηδων (derebey) στα περιφερειακά μέρη της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Κατά τα τέλη του 18^{ου} αιώνα οι αγιάνηδες αισθάνθηκαν πολύ ισχυροί για να αμφισβητήσουν την εξουσία του σουλτάνου. Η πολιτική δύναμη των γενιτσάρων αυξανόταν σε σημείο που κατάφεραν να εκθρονίσουν έξι σουλτάνους στο διάστημα 1618 και 1730 (Καραμπελιάς Γεράσιμος, Ο ρόλος των Ενόπλων Δυνάμεων, κεφ. Η περίοδος της παρακμής της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, σ.σ. 82-86) **(18)**

Ο Σελίμ ο Γ΄ εισηγήθηκε το nizam – i – cedit (νέα οργάνωση) με την διεύρυνση των τεχνικών σχολών για την εκπαίδευση Οθωμανών αξιωματικών. Ίδρυσε το 1795 τη σχολή των τοπογράφων μηχανικών και μόνιμες οθωμανικές πρεσβείες εγκαταστάθηκαν σ` ευρωπαϊκές πρωτεύουσες. Έτσι οι Οθωμανοί απέκτησαν ορισμένους διπλωμάτες, που μιλούσαν Γαλλικά. Η απήχηση όμως των δυτικών ιδεών ήταν περιορισμένη. Στις 29 Μαΐου 1807 ανετράπη ο “άπιστος σουλτάνος”. Οι **σουλεμάδες**, οι αγιάνηδες και οι γενίτσαροι είχαν θριαμβεύσει. (Ι.Ε.Ε., τόμ. ΙΑ, ό.π., σ.σ. 377-378).

Το 1826 εξοντώθηκαν οι γενίτσαροι από το σουλτάνο Μαχμούτ Β΄. Υπάκουοι υπηρέτες των σουλτάνων θα ήταν πλέον γραφειοκράτες και αξιωματικοί μ` ευρωπαϊκή παιδεία. Το 1826 καθιερώθηκε ο σερασκέρης (Serasker) ως διοικητής των Ενόπλων Δυνάμεων και Υπουργός Πολέμου. Στο παρελθόν η κεντρική εξουσία περιοριζόταν στην παρασκευή ετοιμοπόλεμων στρατιωτικών δυνάμεων και την συγκέντρωση των φόρων, ενώ με τον εκσυγχρονισμό της κρατικής μηχανής ανέλαβε την ευθύνη και των θεμάτων οικονομίας, εκπαίδευσης, μεταφοράς και επικοινωνιών. (Καραμπελιάς Γεράσιμος, ό.π., σ.σ. 87,89). **(19)**

Καθ' όλη αυτή την περίοδο δύο υπήρξαν οι κυριαρχούσες πολιτικοκοινωνικές ομάδες: η άρχουσα τάξη με το σουλτάνο και την αυλή του, τους υψηλόβαθμους θρησκευτικούς ηγέτες (Ulema), τα υψηλότερα κλιμάκια της γραφειοκρατίας και του στρατού (askeri) και οι ραγιαδες (Μουσουλμάνοι και μη) που ζούσαν στην οθωμανική επικράτεια μη έχοντας τη δυνατότητα άμεσης συμμετοχής στη διακυβέρνησή της (Καραμπελιάς Γεράσιμος, ό.π., σ.σ.78-79)

«Κράτος και Κοινωνία είναι διαφορετικές έννοιες. Η Κοινωνία υπάρχει αφ' εαυτής αντίθετα από το κράτος, που είναι θεόπεμπτο, μάλιστα πολλές φορές εισάγεται εκτός της Κοινωνίας». Την τελευταία συγκροτούν οι «ραγιαδες» (αγρότες), οι «μπεραγιαδες» (κάτοικοι των πόλεων) και οι «κοινοτήτες των εθνοτήτων» ή οι θρησκευτικές ομάδες (millet)*. Το κράτος είναι ο «πατέρας», ο «κύριος», «έχει ταχθεί από το Θεό» και διαφοροποιείται από την κοινωνία. Οι ασκούντες την εξουσία αποτελούν «ποιμένες της κοινωνίας» (Σαρρής Νεοκλής, Εξωτερική Πολιτική και Πολιτικές Εξελίξεις στην Πρώτη Τουρκική Δημοκρατία, σ. 143). (20)

*Στις αρχές του 20^{ου} αιώνα υπήρχαν 17 ξεχωριστά «μιλλέτια», Μούτσογλου Β. (1998), Οι Έλληνες της Κωνσταντινούπολης 1821-1822, Παπαζήσης, Αθήνα, σ. 17.

(Με κάποιες τροποποιήσεις, όπου κρίνεται αναγκαίο, τα κατωτέρω στοιχεία περιλαμβάνονται στο Ιακωβίδη Χρ. Ιωάννης (2000), Οι Κωνσταντινουπολίτες της Αθήνας, ανέκδοτη μεταπτυχιακή διατριβή, σ.σ.16-160)

3β. Από το 1839 έως το 1923

Μετά την ελληνική επανάσταση του 1821 σημειώνονται σημαντικές αλλαγές στο χώρο της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Είναι η περίοδος του Τανζιμάτ (1839-1861): αποτελούσε διακήρυξη ισότητας Οθωμανών και μη επί Σουλτάνου Abdulmecid (1839-1861). Έτσι εισάγεται η έννοια του «Οθωμανισμού», που σημαίνει την «Οθωμανικότητα» των υπηκόων ανεξαρτήτως θρησκείας βάσει του διατάγματος της 3^{ης} Νοεμβρίου 1839 (Hatti Serif του Gulhane). Ακολούθησε το Hatti Humayun στις 16 Φεβρουαρίου 1856.

Αντιμετώπιζε τους υπηκόους ως «παιδιά» του ίδιου πατέρα, ανεξαρτήτως θρησκείας. Το Hatti Humayun περιελήφθη ως άρθρο 9 στην Συνθήκη των Παρισίων (1856). Τα άρθρα 61-62 της συνθήκης του Βερολίνου συνιστούσαν θρησκευτική ανεκτικότητα. Διαπρεπείς μη Μουσουλμάνοι διορίζονταν στο Συμβούλιο του κράτους (1868). Χαρακτηριστική ήταν η περίπτωση του Αλεξ. Καραθεοδωρή (1833-1906), που το 1874 ήταν πρεσβευτής της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας στη Ρώμη και το 1878 ήταν επίσημος Οθωμανός αντιπρόσωπος στο Συνέδριο του Βερολίνου (1878). (Μούτσογλου Β., ό.π. 84-87, 99-104 και 143-145). Κατέστη Διοικητής Σάμου (1885-95) και α' κυβερνήτης Κρήτης (1895-6). Αυτός κι' άλλοι, όπως οι Ν. Αριστάρχης, Μουσούρος και Βογορίδης εργάστηκαν υπέρ των συμφερόντων του οθωμανικού κράτους (Μούτσογλου Β., ό.π., σ.σ. 143-145) (21).

Ο Κων/νος Μουσούρος (πρεσβευτής στην Αθήνα, 1840-48) δεν δίστασε να διακόψει τις σχέσεις μ' Ελλάδα το 1847, όταν κινδύνευσαν τα οθωμανικά συμφέροντα. Πολλοί, ακόμη, Έλληνες γιατροί υπήρχαν στο παλάτι του Σουλτάνου. Ωστόσο για τον πολύ λαό δεν εξέλιπε η διάκριση Μουσουλμάνων και μη. Η αύξηση όμως της επιρροής του ελληνικού στοιχείου έθεσε εν κινδύνω την εξουσία του ελληνικού κλήρου επί του «Millet». Προκλήθηκε έτσι σύγκρουση της αστικής «ιντελιγκέντσιας» με το Πατριαρχείο. Ο κλήρος ήταν κατά του «Οθωμανισμού» και υπέρ του «Γεροντισμού» <Γέροντες= μητροπολίτες υψηλών καθηκόντων. Κατά το 1857 υπό την επίδραση του Hatti Humayun (1856) δημιουργήθηκε Συνέλευση αποτελούμενη από (7) επτά Μητροπολίτες και (21) είκοσι – ένα λαϊκά μέλη. Από το 1863 το Πατριαρχείο εβιοθεϊτό από το «Διαρκές Εθνικομεικτό Συμβούλιο» αποτελούμενο από 4 επισκόπους και 8 λαϊκούς εκλεγόμενους από τους Κων/πολίτες. Ο Αρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης Ιωακείμ ήταν με το μέρος των Μεταρρυθμιστών κι' εξέλεγε Πατριάρχη το 1878. Η α' πατριαρχία του ήταν σύντομη, ωστόσο ανέκτησε το θρόνο του το 1901. Η παράδοση του Γεροντισμού θεωρήθηκε από τους Μεταρρυθμιστές ως συνώνυμη με την «Εθελοδουλία». Οι οπαδοί του ήταν κατά της περικοπής των παραδοσιακών προνομίων. Το 1890 επήλθε σύγκρουση Χριστιανών – Μουσουλμάνων, οπότε ο Σουλτάνος Abdulhamid διακήρυξε την διατήρηση των παραδοσιακών προνομίων του «Millet». (Alexandris A. (1992), ό.π. σ.σ. 32-36) (22)

Ωστόσο αυτά πλήγηκαν κατά πρώτον από τους Νεοτούρκους (Ιανουάριος 1909), όταν εισήγαγαν το κοινό εκπαιδευτικό οθωμανικό σύστημα. Ένα κυβερνητικό Διάταγμα (196) κατέργησε τη συλλογική κι' εθνική αντιπροσώπευση των διαφόρων θρησκευτικών / εθνικών μειονοτήτων της Αυτοκρατορίας. Έτσι εισήχθη ο όρος «Cemaat» (κοινότητα) αντί του όρου «Millet». Ο Πατριάρχης Γερμανός ο Ε' μάταια αγωνίστηκε κατά του αντικληρικού πνεύματος των Νεοτούρκων.

Στα τέλη του 19^{ου} αιώνα ορισμένοι διανοούμενοι προώθησαν την έννοια της «Ανατολικής Αυτοκρατορίας», που θα περιελάμβανε όλες τις εθνότητες. Κύριοι υπέρμαχοι της ιδέας αυτής ήταν οι Ίων Δραγούμης και Αθανάσιος Σουλιώτης- Νικολαΐδης, που ίδρυσαν την «Οργάνωση Κων/πόλεως» το 1908. Η πρόταση αυτή απέκτησε κάποιους οπαδούς μετά τον ατυχή πόλεμο του 1897, που απέδειξε την μη ικανότητα της Ελλάδας για κατάλυση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.

Ο Α΄ Βαλκανικός Πόλεμος οδήγησε τους πικραμένους Τούρκους να καταστούν εθνικιστές από Οθωμανοί πατριώτες. Η τύχη των Ελλήνων της Αυτοκρατορίας επιδεινώθηκε, όταν η Πύλη τάχθηκε υπέρ των «Κεντρικών Αυτοκρατοριών». Οι «Ενωτικοί» Νεότουρκοι απεχθάνονταν Έλληνες κι' Αρμένιους κι' ήθελαν την αναβάθμιση της άσημης τουρκικής αστικής τάξης. Δεν δίστασαν να πλήξουν και τις ανώτερες τάξεις των Μουσουλμάνων. Αντίθετα οι «Φιλελεύθεροι» Νεότουρκοι του πρίγκιπα Sabahattin συνηγορούσαν υπέρ μιας αποκεντρωμένης Οθωμανικής Αυτοκρατορίας κι' αντιμετώπιζοντο θετικά από την πλειονότητα των Ελλήνων.

Από το 1913 όμως κέρδιζε έδαφος η πολιτική του Βενιζέλου έναντι εκείνης των Ίωνος Δραγούμη και Σουλιώτη. Οι Έλληνες μεσοαστοί στήριξαν το Βενιζέλο και τη «μεγάλη ιδέα» σε βάρος του Πατριάρχη Γερμανού του Ε'. (Alexandris, ό.π. σ. 38 και Μούτσογλου Β., ό.π., σ.σ. 189-194). **(23)** Με τη λήξη του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου (1914-8) και την υπογραφή της ανακωχής του Μούδρου, στόχος του Βενιζέλου ήταν η δημιουργία της «Μεγάλης Ελλάδος».

Ωστόσο το περίφημο εδαφικό υπόμνημα προς το Συμβούλιο των Τεσσάρων (Δεκέμβριος 1918) δεν περιελάμβανε την Κων/πολη, αλλά τάχθηκε υπέρ της Διεθνοποίησης των Στενών – Κων/πολης. Οι Άγγλοι βέβαια, ήθελαν την παραχώρηση όλης της Αν. Θράκης στην Ελλάδα περιλαμβανόμενης και της Κων/πολης διά στόματος των Τουντσε, Νίκολσον και Lloyd George. **(24)**

Κατά το διάστημα 1918-22 το Πατριαρχείο απέτυχε να λειτουργήσει ως οθωμανικός διοικητικός θεσμός κι' η παραδοσιακή του οικουμενικότητα ήλθε σε σύγκρουση με την κοσμική αρχή της «Μεγάλης Ιδέας». Η απόπειρα των Νεοτούρκων για ενιαία οθωμανική αυτοκρατορία απέτυχε παταγωδώς. Έτσι το Πατριαρχείο προχώρησε στην κατέργηση της διδασκαλίας των Τουρκικών στα ελληνικά σχολεία (21 Ιανουαρίου 1919). Στις 16 Μαρτίου 1919 εκδόθηκε ψήφισμα για την Ένωση της Κων/πολης μ' Ελλάδα. Από το Μάρτιο του 1919 κι' εξής οι Έλληνες παρακινήθηκαν ν' απόσχουν από δημοτικές κι' εθνικές εκλογές. Τα γεγονότα αυτά επεσφράγησαν το θάνατο του συστήματος του «Rum Milleti».

Τότε συντελέστηκε και μια μαζική ελληνοαρμενική συνεργασία. Οι Κων/πολίτες δέχτηκαν ενθουσιωδώς το Γάλλο Στρατηγό Franchet d' Esperey, ανώτερο Διοικητή των συμμαχικών δυνάμεων, ενώ λίγο πριν είχαν υποδεχθεί το Θωρηκτό «Αβέρωφ» (13 Νοεμβρίου 1918).

Η εφημερίδα «Νεολόγος» Κων/πόλεως καλούσε τους συμμάχους ν' απελευθερώσουν τους Έλληνες τόσο από τους Παλαιοτούρκους, όσο και τους Νεοτούρκους.

Αγνοώντας τις τουρκικές αντιδράσεις το Πατριαρχείο τάχθηκε υπέρ της ελληνικής απόβασης στη Σμύρνη (24 Μαΐου 1919). Ο Πατριάρχης Δωρόθεος σ' επιστολή του στον Lloyd George (14 Φεβρουαρίου 1920) ανέφερε ότι η Κων/πολη ήταν ανέκαθεν ελληνική. Δεν δίστασε, μάλιστα, να συνεργαστεί και με την Αγγλικανική Εκκλησία. Στον Αρχιεπίσκοπο του Canterbury πρότεινε την έξωση Σουλτάνου – Τούρκων από την Κων/πολη.

Όλες αυτές οι ενέργειες δυσανασχետούσαν τους Τούρκους. Ωστόσο οι Σύμμαχοι δεν ήθελαν ν' αλλάξουν το Status quo της Πόλης, διότι αυτό απαιτούσε μεγάλο εκστρατευτικό σώμα. Ακόμη και στις 20 Μαρτίου 1920 οι Σύμμαχοι τόνισαν τον προσωρινό χαρακτήρα κατοχής της Κων/πολης. Η βρετανική υπηρεσία πληροφοριών στην Πόλη ανέφερε ότι οι «Μουσουλμάνοι θρησκευτικοί

αξιοματούχοι ωθούν τον πληθυσμό ν' αντισταθεί σε οιαδήποτε προσπάθεια κατάληψης – κατοχής του κράτους».

Ακολούθησαν οι εκλογές του Νοεμβρίου 1920, που είχαν ως αποτέλεσμα την άνοδο των αντιβενιζελικών στην Ελλάδα. Έπεται η Συνδιάσκεψη του Λονδίνου (Φεβρουάριος – Μάρτιος 1921) για αναθεώρηση της Συνθήκης των Σεβρών. Πατριαρχική αντιπροσωπία συναντήθηκε με τον Λόρδο Curzon, τους Βασιλέα της Αγγλίας και Αρχιεπίσκοπο του Canterbury με στόχο την μη τροποποίηση της Συνθήκης των Σεβρών. Στις 18 Μαρτίου 1921 πεθαίνει ο Πατριάρχης Δωρόθεος, που ανέτρεψε την ουδετερότητα του Πατριαρχείου έναντι της διαμάχης Ελλάδος – Τουρκίας λόγω της «Μεγάλης Ιδέας». Έτσι έθεσε στο περιθώριο τον «Γεροντισμό», ο οποίος εκαλλιεργείτο από τον εκθρομισθέντα Πατριάρχη Γερμανό κι' εδραζόταν στην ανάγκη συμφιλίωσης με τους Τούρκους. (Alexandris A., ό.π., σ.σ. 54-62 και 63-68) **(25)**

Μετά τις εκλογές του 1920 Βενιζελικοί της Πόλης συνέστησαν την «Εθνική Άμυνα Κων/πόλεως», η οποία είχε την οικονομική στήριξη της Αγγλίας μέσω του Sir John Σταυρίδη, που έφερε την «Άμυνα» σ' επαφή με τον Lloyd George.

Η ιδέα του αυτόνομου ιωνικού κράτους στην Μ. Ασία διαίρεσε την πολιτική και στρατιωτική ηγεσία κατά τα έτη 1921-22. Οι σχέσεις Αθηνών – Φαναρίου λόγω του φιλοβενιζελισμού του ήταν μη εγκάρδιες. Οικονομικά ενισχυόταν το Φανάρι από τους Κεχαγιόγλου – Μποδοσάκη. Στις 8 Δεκεμβρίου 1921 εξέλεγη Οικουμενικός Πατριάρχης ο Μελέτιος Μεταξάκης, Βενιζελικός και προσηλωμένος στην ιδέα της ίδρυσης μικρασιατικού κράτους.

Το Μάρτιο του `22 συνεζητείτο στο Παρίσι το ενδεχόμενο απομάκρυνσης της Ελλάδος από τη Σμύρνη και προτάθηκε ο διορισμός επιτρόπου της Κ.Τ.Ε. για τη διαφύλαξη των δικαιωμάτων όλων των μειονοτήτων κι' όχι μόνον των Ελλήνων. Ο Μεταξάκης απευθύνθηκε στους Lloyd George κι' Αρχιεπίσκοπο Καντερβουρίας χωρίς αποτέλεσμα. Οι Τούρκοι θεώρησαν την εκλογή του Μελέτιου Μεταξάκη αντικανονική, διότι ερχόταν σ' αντίθεση με τους οθωμανικούς κανονισμούς των ετών 1454 και 1856. Μ' εγκύκλιό τους οι Τούρκοι εξελάμβαναν τον Μεταξάκη ως τον μεγαλύτερο εχθρό τους. (Alexandris A., ό.π., σ.σ. 69-76) **(26)**

Εν τω μεταξύ μετά την τουρκική αντεπίθεση του Αυγούστου 1922 στο Εσκή Σεχίρ, στην Κιουτάχεια και το Αφιόν Καραχισάρ συντελέστηκαν η κατάρρευση του Μετώπου κι' η μικρασιατική καταστροφή. Οι Τούρκοι ήθελαν να καταλάβουν την Πόλη και τα Στενά. Υπογράφηκε μετά η ανακωχή των Μουδανιών (Οκτώβριος 22) βάσει της οποίας η Αν. Θράκη παραχωρήθηκε στους Τούρκους. Ο Refet Bele με 126 χωροφύλακες μετέβη στην Πόλη (19-10-22) για να εκδιώξει τους Συμμάχους.

Ο Στρατηγός Refet ανέτρεψε το Σουλτάνο Vahidettin στις 17 Νοεμβρίου 1922, ο οποίος κι' αναχώρησε από την Κων/πολη. Έτσι το Νοέμβριο στην Πόλη υπήρχαν δύο καθεστώτα: το στρατιωτικό των Συμμάχων και το πολιτικό των Τούρκων. Στις 5 Δεκεμβρίου 1922 οι Τούρκοι ανέλαβαν τον έλεγχο διαβατηρίων.

Οι Κων/πολίτες Χριστιανοί ήταν περίπου 500.000 το 1922. Η ανακωχή των Μουδανιών επεκύρωσε την απομάκρυνση των «Συμμάχων» από την Πόλη. Έτσι έχασε μέρος του κοσμοπολίτικου χαρακτήρα της. Μεταξύ Οκτωβρίου – Δεκεμβρίου 1922 γύρω στις 50.000 εύποροι μη Μουσουλμάνοι εγκατέλειψαν την Πόλη. Ο Βρετανός πρεσβευτής Harold Rumbold έλεγε ότι τουλάχιστον 3.000 Έλληνες έφευγαν ημερησίως. Στις 12 Δεκεμβρίου 1922 έκλεισε η Πρεσβεία της Ελλάδος στην Πόλη. 80-90.000 Κων/πολίτες μ' ελληνικά διαβατήρια τέθηκαν υπό την προστασία της Ισπανίας και θεωρήθηκαν από τους Τούρκους «όργανα» των «Συμμάχων». Στόχος του Refet ήταν ο εκτουρκισμός της Πόλης. (Alexandris A., ό.π., σ.σ. 77-79 και 79-83) **(27)**

Ο αντιπρόσωπος της Κ.Τ.Ε. Dr Fridtj Nansen προτείνει σε Αθήνα – Άγκυρα την ανταλλαγή των πληθυσμών. Ο Έλληνας υπουργός των εξωτερικών φοβήθηκε κοινωνική αναταραχή λόγω έλευσης τόσων χιλιάδων προσφύγων στην Ελλάδα. Το μέλλον των Κων/πολιτών τέθηκε αρχικά στις 1 Δεκεμβρίου 1922 όταν ο Curzon διάβασε μια δήλωση του Hansen «περί αμοιβαίας ανταλλαγής πληθυσμών». Ο Βενιζέλος αντιτάχθηκε στην αποχώρηση των Κων/πολιτών, ενώ την υποστήριξε ο Ismet Inonu. Ο πρόεδρος της υποεπιτροπής της Κ.Τ.Ε. G. M. Montagna προτείνει στους Τούρκους να

μην επιμένουν στο θέμα της απομάκρυνσης των Κων/πολιτών. Τελικά στη συνάντηση της κύριας εδαφικής και στρατιωτικής επιτροπής στις 13 Δεκεμβρίου '22 ο Ismet Inonu εισηγήθηκε τόσο οι Κων/πολίτες, όσο κι' οι Μουσουλμάνοι Θρακιώτες να παραμείνουν in situ. Πρότεινε, ακόμη, την εφαρμογή της αναλογικότητας, μια κι' η ελληνική κοινότητα της Πόλης υπερτερούσε αριθμητικά της αντίστοιχης μουσουλμανικής της Θράκης.

Οι Τούρκοι επέμεναν στην απομάκρυνση του Πατριαρχείου δια στόματος του Riza Nur, που εισηγήθηκε στις 4 Ιανουαρίου '23 την μεταφορά του στο Άγιο Όρος. Οι Άγγλοι το θεωρούσαν σύμβολο όλων των Χριστιανών κι' όχι μόνο των Ορθοδόξων και δεν ήθελαν την απομάκρυνσή του. Οι Τούρκοι δεσμεύτηκαν μόνο προφορικά για την παραμονή του στην Κων/πολη.

Στις 30 Ιανουαρίου 1923 υπεγράφη η «Σύμβαση για την ανταλλαγή πληθυσμών Ελλάδας – Τουρκίας» από τους Ελ. Βενιζέλο και Ισμέτ Ινονού. Στο άρθρο 2 της Σύμβασης συμφωνήθηκε να μην ανταλλάγουν (1) οι Έλληνες κάτοικοι της Κων/πολης και (2) οι Μουσουλμάνοι Δυτ. Θράκης. Για τους πρώτους υπήρχε ο όρος να είχαν εγκατασταθεί στην Πόλη προ του Οκτ. 1918.

Βάσει του άρθρου 2 εκδιώχτηκαν από την Πόλη γύρω στις 38.000 Έλληνες. Σύμφωνα με βρετανικούς υπολογισμούς ο ελληνικός πληθυσμός της Πόλης ήταν το 1914 300.000 και 400.000 το 1922. (Alexandris A., σ.σ. 83-87, 90, 95-96). **(28)**

Ο Curzon ήγειρε φλέγοντα θέματα, όπως είναι η απαλλαγή των μη Μουσουλμάνων από τη στρατιωτική θητεία πληρώνοντας ως αντίτιμο ένα φόρο και η δήλωση αμνηστίας. Ο Riza Nur τόνισε ότι όλοι οι πολίτες είναι ίσοι, ανεξαρτήτως θρησκείας. Ήδη όμως οι Τούρκοι είχαν εγκρίνει νόμο (Φεβρ. 1922) για απαλλαγή των μη Μουσουλμάνων από τη στρατιωτική θητεία, εφ' όσον πλήρωναν φόρο από 300-1000 Λίρες Τουρκίας.

Η υπογραφή της Συνθήκης της Λωζάννης έγινε στις 24 Ιουλ. 1923. Το Οικουμενικό Πατριαρχείο υπήρχε υπό νέα μορφή, αφού απογυμνώθηκε των μη θρησκευτικών του αρμοδιοτήτων. Ταυτόχρονα εξέλιπε το σύστημα του "Millet". Στις 2 Οκτ. 1923 οι Συμμαχικές Δυνάμεις εγκατέλειψαν την Πόλη και το υπόλοιπο τμήμα της ουδέτερης ζώνης. Κατά την περίοδο 1922-24 αναχώρησαν από την Πόλη 60.000 Έλληνες υπήκοοι, 40.000 όχι ανταλλάξιμοι, 30.000 εγκατεστημένοι στην Πόλη μετά το 1918 και περί τις 20.000 από τα προάστια.

Τότε οι Τούρκοι εγκαινίασαν μια επιθετική πολιτική εναντίον των οικονομικά προυχόντων Ελλήνων. 110 σημαντικές ελληνικές εταιρείες και 21 αρμενικοί εμπορικοί οίκοι έκλεισαν στο διάστημα Νοεμβρίου '22- Μαρτίου '23. Ο Economiste d'Orient ανέφερε ότι την Πόλη εγκατέλειψαν 188,681 Έλληνες, 150,076 άλλοι μη Μουσουλμάνοι και 61,094 από τα προάστια. Η παρουσία αυτών των 399,856 μη Μουσουλμάνων ανερχόταν στα 143 εκατομμύρια Τουρκικές Λίρες. (Alexandris, ό.π., σ.σ. 98-100, 103-104, 105-107) **(29)**

Το πρόβλημα των «εγκατεστημένων» (établis) σχετίζεται με το άρθρο 2 της Σύμβασης ανταλλαγής πληθυσμών (30 Ιανουαρίου 1923), που προκάλεσε δυσχέρειες στις σχέσεις Ελλάδος – Τουρκίας. Καθόριζε ποιοι Έλληνες εδικαιούντο να παραμείνουν ή έπρεπε να φύγουν.

Οι Τούρκοι ισχυρίζονταν ότι ίσχυε ο οθωμανικός νόμος διαμονής του 1914. Έτσι ταύτιζαν τους όρους «établis» και «domicile». Κατά τους Έλληνες ο όρος «εγκατεστημένοι» (établis) σήμαινε όλους τους εγγεγραμμένους στο Δημοτολόγιο του Δημαρχείου Έλληνες προ του 1918. Το Σεπτέμβριο '24 οι διαπραγματεύσεις οδηγήθηκαν σε αδιέξοδο και το θέμα των «établis» παραπέμφθηκε στην Νομική Υποεπιτροπή. Εν τω μεταξύ η τουρκική κυβέρνηση συνέλαβε 4,452 Έλληνες και τους έθεσε υπό περιορισμό πριν την απέλασή τους. Τελικά στις 13 Δεκ. 1924 το Συμβούλιο της Κ.Τ.Ε. ζήτησε τη γνώμη του Διαρκούς Δικαστηρίου. Στις 21 Φεβρ. 1925 η γνωμοδότηση του ευνόησε την ελληνική πλευρά. Η Ελλάδα υποψιαζόταν ότι τέθηκε από την Τουρκία το θέμα των «εγκατεστημένων», για να επιτευχθεί πλήρης ανταλλαγή ανάμεσα σε Κων/πολίτες και Μουσουλμάνους της Θράκης, γεγονός που θα προκαλούσε αθρόα άφιξη νέων προσφύγων στην Ελλάδα. Ακόμη ένα πρόβλημα ήταν το μέλλον 30-40,000 Ελλήνων Κων/πολιτών και των περιουσιών τους. Αυτοί είχαν εγκαταλείψει την Πόλη το Σεπτ./ Οκτώβρ. 1922, παρ' ότι πληρούσαν τους όρους του άρθρου 2 της Σύμβασης ανταλλαγής πληθυσμών. Η Άγκυρα δεν ήθελε την επιστροφή τους, εκτός εάν ήταν κάτοχοι Διαβατηρίου της Τουρκικής Δημοκρατίας. Ήταν από τους πλουσιότερους Έλληνες της Πόλης κι' η παρουσία τους ανερχόταν μεταξύ 200.000 – 400.000 (στερλινών). Οι Τούρκοι προέβησαν σε δήμευση των

περιορισμών τους βάσει του νόμου του Απριλίου του 1922. Ανάμεσα στους επωφεληθέντες ήταν κι' ο Ισμέτ Πασα. Εξέχοντες Κων/πολίτες με τεράστιες περιουσίες ήταν οι Λ. Ζαρίφης, Χατζόπουλος, Σινιόσογλου κ.λ.π. Τελικά στις 23 Μαΐου 1927 η Τουρκική Εθνοσυνέλευση ενέκρινε ένα νόμο, σύμφωνα με τον οποίο όσοι Οθωμανοί υπήκοοι δεν επέστρεψαν στην Τουρκία κατά την περίοδο μεταξύ 24 Ιουλίου 1923 και της δημοσίευσης του νόμου αυτού εστερούντο της τουρκικής υπηκοότητας. (Alexandris, ό.π., σ.σ. 112-117 και 117-120) (30)

4α. Ο μειονοτικός χαρακτήρας των Ελλήνων της Κων/πολης βάσει της Συνθήκης Λωζάννης (1923)

1. Ορισμός «μειονότητας». Δεν ταυτίζεται πάντοτε η μειονότητα με την μειοψηφία. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα των μαύρων Ν. Αφρικής, οι οποίοι προ του καθεστώτος των φυλετικών διακρίσεων ήταν αριθμητική πλειοψηφία, αλλά μειονότητα ως προς τα δικαιώματα. Ο Μοσcovici επιχειρεί μια διάκριση μεταξύ «ανόμων» (anormiques) μειονοτήτων, χωρίς δικούς τους κανόνες κι' αντινομιστικών (nomiques), που υιοθετούν ένα διαφορετικό από τον κυριαρχούντα εναλλακτικό κανόνα. Έτσι η μειονότητα είναι «παθητική» (άνομη) ή «ενεργή» (αντινομιστική). Η δεύτερη μπορεί να συμφωνεί με τους πλειονοτικούς κανόνες («Ορθόδοξη ή φιλοκανονική») ή αντίθετα να προτείνει αντικανόνες («Ετερόδοξη» ή «αντικανονική»). Έτσι οι Τουρκοκύπριοι αποτελούν λ.χ. ενεργό αντινομιστική μειονότητα, ενώ οι Κων/πολίτες δια της Συνθήκης της Λωζάννης αποτέλεσαν παθητική μειονότητα, αφού η τουρκική εξουσία ήταν πανίσχυρη ως αποτέλεσμα της μικρασιατικής τραγωδίας. (Μαντόγλου Α (1999), Σημειώσεις Μεταπτυχιακού Κοινωνιολογίας Α' έτους, σ.σ. 117-118) (31)

4 β. Άρθρα Συνθήκης της Λωζάννης που κατοχυρώνουν μειονοτικό χαρακτήρα Κων/πολιτών (περιληπτικά)

Άρθρο 37: Η Τουρκία αναλαμβάνει να τηρεί τ' άρθρα 38 και 44, που θεωρούνται θεμελιώδεις νόμοι και κανείς νόμος ή ρύθμιση δύναται να υπερισχύσουν αυτών.

Άρθρο 38: Ελεύθερη άσκηση λατρείας δημόσια ή ιδιωτικά.

Άρθρο 39: Οι Τούρκοι υπήκοοι – μη Μουσουλμάνοι απολαύουν των ιδίων αστικών – πολιτικών δικαιωμάτων με τους Μουσουλμάνους. Όλοι ανεξαρτήτως θρησκείας είναι ίσοι ενώπιον των νόμων. Κανένας δεν θα εμποδίσει τη χρήση οιασδήποτε γλώσσας στους δημόσιο ή ιδιωτικό τομείς. Παρά την επίσημη τουρκική γλώσσα, οι μη ομιλούντες τα Τουρκικά μπορούν να χρησιμοποιούν προφορικά τη γλώσσα των ενώπιον της Δικαιοσύνης.

Άρθρο 41: Επιτρέπεται η διδασκαλία της μητρικής γλώσσας στα σχολεία των μειονοτήτων. Αυτό δεν αποκλείει και την υποχρεωτική εκμάθηση της Τουρκικής. Οι μειονότητες πρέπει ν' απολαύουν δικαίων επιχορηγήσεων από το Δημόσιο για εκπαιδευτικούς, θρησκευτικούς κ.α. σκοπούς.

Άρθρο 42: Θέματα Οικογενειακού Δικαίου ή προσωπικής θέσης (Status) θα ρυθμίζονται βάσει των μειονοτικών συνηθειών. Η τουρκική κυβέρνηση οφείλει να προστατεύει Συναγωγές, Εκκλησίες, Κοιμητήρια κ.τ.λ.

Άρθρο 43: Μη Μουσουλμάνοι δεν θα εξαναγκάζονται να εκτελέσουν νόμο, που αντίκειται στις θρησκευτικές τους παραδόσεις, πλην εκείνων των υποχρεώσεων των αφορωσών όλους τους υπηκόους, ανεξαρτήτως θρησκευόμενου.

Άρθρο 44: Όλα τα ανωτέρω άρθρα συνιστούν υποχρεώσεις και τίθενται υπό την εγγύηση της Κ.Τ.Ε. Δεν δύναται να μεταβληθούν, χωρίς τη συναίνεση της πλειοψηφίας του Συμβουλίου της Κ.Τ.Ε. Η Τουρκία συμφωνεί ότι οιαδήποτε διαφορά γνώμης ως προς τ' άρθρα μεταξύ αυτής και των υπογραφουσών τη Συνθήκη χωρών, θα μπορούσε ν' αποτελέσει θέμα προσφυγής στο Διαρκές Δικαστήριο Διεθνούς Δικαιοσύνης.

Άρθρο 45: Ό,τι ισχύει για τους Κων/πολίτες ως μειονότητα, το ίδιο επιβάλλεται και για τους Μουσουλμάνους της Δυτ. Θράκης. (Δάμτσας Νικόλαος, Η αγωνία της Κων/πόλεως, εφημ. "Ο Πολίτης", σ.σ. 95-99) (32)

4γ. Ορισμός «κοινωνικού αποκλεισμού»: Η έννοιά του χρησιμοποιήθηκε από την Ευρωπαϊκή Κοινότητα για α' φορά το 1989 σ' επίσημο κείμενο. Εκφράζει νέες μορφές αποστέρησης και σημαίνει, κυρίως, την ύπαρξη ηθελημένων ή μη περιορισμών πρόσβασης στα κοινωνικά δικαιώματα. Αφορά στις σχέσεις των ατόμων με τους θεσμούς ή μηχανισμούς παραγωγής και διανομής των πόρων στις σύγχρονες δυτικές κοινωνίες. Ωστόσο παρά την ασάφειά του – ο όρος διαφοροποιείται από τη φτώχεια, που προϋποθέτει ανεπάρκεια εισοδήματος, ενώ ο «κοινωνικός αποκλεισμός» περιλαμβάνει

τις διαστάσεις της απασχόλησης, στέγασης, εκπαίδευσης, υγείας ή των υπηρεσιών. (Καβουνίδη Τζένη (1996), Κοινωνικός αποκλεισμός, τόμ. Α', σ.σ. 46-54. (33)

4δ. Οι Κων/πολίτες - θύματα του «κοινωνικού αποκλεισμού»: Έτσι εφαρμόζοντας την έννοια αυτή αναδρομικά, καθώς ήταν μειονότητα με την Συνθήκη της Λωζάννης (1923), θα παραθέσουμε ενδεικτικά περιπτώσεις διακρίσεων σε βάρος τους. Σημειώνουμε ότι η ελληνική μειονότητα αριθμούσε πληθυσμό 200.000 την εποχή υπογραφής της Συνθήκης της Λωζάννης, όπως είχε παραδεχθεί ο Ισμέτ Ινόνου (πρακτικά, τόμος 1, σελ. 172), ενώ το 1988 αριθμούσε 4.000.

Έτσι (1): Το 1927 απαγορεύεται οι Έλληνες και Χριστιανοί να εκτελούν δημόσια τα θρησκευτικά και παραδοσιακά τους έθιμα.

(2) 1934: Έξω από τις Εκκλησίες απαγορεύεται η ιερατική στολή – ράσο. Βλ. Δάμτσας Νικόλαος (1982). Η αγωνία της Κων/πόλεως, εκδ. εφημ. «Ο ΠΟΛΙΤΗΣ» σ. 117

(3) 1935: Φόρος 5% στα μειονοτικά Ιδρύματα (Νοσοκομεία, Σχολεία, Ορφανοτροφεία κ.λ.π.). Έτσι καταλαμβάνονται και δημεύονται πολλά ιδρύματα.

(4) 1941: Με το πρόσχημα της επιστράτευσης αποστέλλονται ομογενείς ηλικίας 25-45 ετών στην ανατ. Τουρκία σ' ειδικά στρατόπεδα για δήθεν «δημόσια έργα». Πολλοί πεθαίνουν από τις κακουχίες.

(5) Επιβάλλεται το «VARLIK VERGISI». Φορολογούνται αγρίως οι μη Μουσουλμάνοι κι' ιδιαίτερα οι Έλληνες. Όσοι δεν πληρώνουν, αποστέλλονται σε καταναγκαστικά έργα στα βάθη της Ανατολίας. Το VARLIK ακυρώθηκε στις 15 Μαρτίου 1944. 315.000.000 T.L. εισπράχθηκαν, εκ των οποίων τα 280.000.000 T.L. πληρώθηκαν από τις μειονότητες.

(6) Τα 65 μειονοτικά σχολεία μειώνονται σε 44 το 1947 (Κων/πολίτικα θέματα, Διμηνιαία Ενημερωτική Επιθεώρηση Συλλόγου Κων/πολιτών, Ιανουάριος – Φεβρουάριος 1988, σ. 13, Αθήνα) (34)

(7) Το 1955 (6/7 Σεπτ.) βανδαλισμοί λαμβάνουν χώρα στην Κων/πολη με πρόσχημα την έναρξη του κυπριακού αγώνα (Ε.Ο.Κ.Α.).

Εκκλησίες καίονται, καταστήματα λεηλατούνται, σημειώνονται ανθρώπινες απώλειες. Οι ζημιές ανέρχονται σε 60.000.000 δολ. (165.000.000) T.L.

(8) 1964: Απελαύνονται 12.000 Έλληνες υπήκοοι. Μαζί τους εξαναγκάζονται σε φυγή πενταπλάσιοι τουρκικής υπηκοότητας. Κατά το διάστημα αυτό έκλεισαν 100 επιχειρήσεις Ελλήνων υπηκόων με κεφάλαιο 500.000.000 δολ.

(9) 1967: Ο νόμος 903 επιβάλλει πρόσθετο φόρο 5% επί των μειονοτικών ιδρυμάτων. Αντικατέστησε αυτόν του VAKIF του 1949. Ο νόμος απαγόρευε στις μειονότητες να έχουν κοινοτική περιουσία.

(10) 1971: Οι Τούρκοι κλείνουν τη Θεολογική Σχολή της Χάλκης.

(11) 1974: Η Τουρκική Εισβολή στην Κύπρο δημιουργεί κλίμα κατατρομοκράτησης των εναπομεινάντων 8.000 Ελλήνων Κων/πολης. Οι Έλληνες ομογενείς δεν τολμούν δημοσίως να μιλήσουν Ελληνικά.

(12) 1978: Το νοσοκομείο του Balikli στερήθηκε των δωρεών του από ευπόρους Κων/πολίτες.

(13) 1985: Κατεδαφίζεται η χριστιανική εκκλησία του Αγ. Γεωργίου Μακροχωρίου με το πρόσχημα της διάνοιξης δρόμου.

(14) 1987: Μνήματα Ελλήνων λεηλατούνται, χωρίς οι τουρκικές αρχές να λαμβάνουν μέτρα προστασίας των ιερών χώρων.

Και πιο πρόσφατα έχουν σημειωθεί περιστατικά καταπάτησης των μειονοτικών δικαιωμάτων, αλλ' η εδώ παράθεση των ανωτέρω είναι ενδεικτική μόνο και μερική. (Alexandris A., ό.π., σ.σ. 256-260, 280-291, 305-307) (35)

5α. Πληθυσμιακή σύνθεση της Κων/πολης από τις αρχές του 20^{ου} αι.-σήμερα

Δεν νοείται μελέτη της νεώτερης Ιστορίας της Κων/πολης, χωρίς την παρακολούθηση της σταδιακής πληθυσμιακής συρρίκνωσης του ελληνικού της στοιχείου. Η αστικοποίηση λόγω της ανάπτυξης του εμπορίου και των οικονομικών σχέσεων με την Ευρώπη μετά το 1838 οδήγησε σε μετανάστευση πληθυσμού από την αγροτική ενδοχώρα προς τις παράκτιες πόλεις.

Οι απογραφές των ετών 1844 και 1857 έδειξαν ότι η πλειονότητα των μεταναστών στην Κων/πολη ήταν μη Μουσουλμάνοι ασχολούμενοι μ' εμπορικές δραστηριότητες. Οι Έλληνες μετανάστες δεν ήταν μόνον Οθωμανοί της υπαίθρου, αλλά και πολίτες του ελληνικού βασιλείου, ειδικά μετά τις μεταρρυθμίσεις των ετών 1939 και 1851. Οι Ελλαδίτες Έλληνες (Hellene Greeks) είχαν πολύ μεγαλύτερες δυνατότητες επιχειρηματικής δράσης στην Πόλη απ' ότι στο ανεξάρτητο

μικρό ελληνικό κράτος. Λόγω μη αξιόπιστων στατιστικών ο υπολογισμός του ακριβούς πληθυσμού της Πόλης ήταν σχεδόν αδύνατος.

Η α' επιστημονική απογραφή έγινε το 1927, ενώ οι προσπάθειες αφ' ενός των Οθωμανών το 1881/ 2-1893 και του Πατριαρχείου Κων/πόλεως το 1910-12 ήταν φιλότιμες.

Παρατίθενται έξι (6) απογραφές μεταξύ των ετών 1844-1914, που έγιναν βάσει των επισήμων αρχείων του οθωμανικού πληθυσμού. (Alexandris A., ό.π., σ.σ.49-50) **(36)**

Έτος	Μουσουλμάνοι	Μη Μουσουλμάνοι	Σύνολο
1844	102.532	111.160	213.692 (άρρενες)
1857	112.162	124.162	236.092 (άρρενες)
1882	118.535	101.410	381.376
1885	384.410	488.655	873.565
1896	520.190	510.040	1.030.234
1914	520.434	389.553	909.987

Στην Πόλη υπήρχαν Έλληνες υπήκοοι ανερχόμενοι στις 65.000 το 1912. Ένας Τούρκος συγγραφέας διαιρεί τον πληθυσμό της Πόλης βάσει θρησκευτικών κριτηρίων. Από τους 1.052.000 κατοίκους υπήρχαν 236.000 Έλληνες Ορθόδοξοι και 581.000 Μουσουλμάνοι. Άλλες εκτιμήσεις ανεβάζουν τους Έλληνες της Κων/πολης ανάμεσα στα έτη 1870-1890 στις 180-230.000. Οι οθωμανικές στατιστικές του 1910-11 αναφέρονται σε 330.906 Έλληνες (260.000 στην ευρωπαϊκή πλευρά της Πόλης και 70.906 στην ασιατική). Οι πατριαρχικές σε σύνολο 309.657 Ελλήνων το 1912. Στις παραμονές των βαλκανικών πολέμων (1912-13) ο ελληνικός πληθυσμός της μείζονος Κων/πολης ήταν περί τις 330-350.000. Έτσι συνυπήρχαν Έλληνες και Τούρκοι, χωρίς ωστόσο να επέλθει αφομοίωση του ενός από το άλλο στοιχείο.

Κατά την απογραφή του 1920 ο πληθυσμός των τεσσάρων ελληνικών νομών (Αδριανούπολης, Καλλιπόλης, Ραιδεστού και 40 Εκκλησιών) ανερχόταν σε 493.287 άτομα . Ο Μούτσογλου αναφέρει 450.000 Έλληνες το 1919. Έτσι οι Κων/πολίτες Χριστιανοί, ήταν περί τις 500.000 το 1922. Μετά την κατάρρευση του Μετώπου (Αυγ. – Σεπτ. 1922) και στο διάστημα Οκτ. – Δεκ. 1922 περί τις 50.000 ευπορότατοι μη Μουσουλμάνοι εγκατέλειψαν την Πόλη. Ο Βρετανός πρεσβευτής Harold Rumbold ανέφερε ότι τουλάχιστον, 3.000 Έλληνες ημερησίως εγκατέλειπαν την Κων/πολη. Όλοι αυτοί με διαβατήρια ή βίβες κατέφθαναν στην Ελλάδα. Γι' αυτό μετά το 1923, 110.000 παρέμειναν στην Πόλη. Βάσει του άρθρου 2 της Σύμβασης για την ανταλλαγή πληθυσμών (30 Ιανουαρίου 1922) εξαιρέθηκαν κι' εκδιώχθηκαν ως εγκατασταθέντες μετά τις 30 Οκτ. 1918 στην Πόλη περί τους 38.000 Έλληνες. Σύμφωνα με βρετανικούς υπολογισμούς ο ελληνικός πληθυσμός της Πόλης ήταν περί τις 300.000 το 1914 και 400.000 το 1922 (Alexandris, A, 1992,σ.σ. 95-96).

Κατά το Οικουμενικό Πατριαρχείο το Μάρτιο του '23 υπήρχαν 250.000 Έλληνες στην Πόλη, ενώ γύρω στις 150.000 είχαν φύγει.(Alexandris A. ό.π., σ.σ. 50-51, 80, 103-104) **(37)**

Ο Economiste d' Orient ανέφερε σύμφωνα μ' εκτιμήσεις του Υπουργείου Εσωτερικών της Τουρκίας ότι εγκατέλειψαν την Πόλη 188,681, από τα προάστια 61,094 κι' άλλοι μη Μουσουλμάνοι 150,076. Η περιουσία των μη Μουσουλμάνων (399,856) ανερχόταν σε 143 εκατ. Τ.Λ. (Τουρκικές Λίρες). Το 1927 οι Τούρκοι εξεδίωξαν άλλες 20.000 Κων/πολίτες με το πρόσχημα ότι δεν μπορούσαν ν' αποδείξουν το σκοπό της εγκατάστασής τους.

Πυρκαγιά στη συνοικία των Ταταύλων τον Ιανουάρ. 1929 είχε ως αποτέλεσμα ν' αποτεφρωθούν 400-500 ελληνικά σπίτια και να περιοριστεί ο πληθυσμός τους στις 7.000.

Τον Ιούνιο του 1924 σύμφωνα με τα τουρκικά στατιστικά στοιχεία η Κων/πολη είχε: 1.065.866 κατοίκους, από τους οποίους οι 656.281 Μουσουλμάνοι, 279.788 Έλληνες, 73.407 Αρμένιοι και 56.390 Εβραίοι.

Βάσει της γενικής απογραφής του 1927 ο πληθυσμός του βιλαετίου Πόλης ήταν 806.993, ενώ η Πόλη είχε 699,602 κατοίκους. Οι 100.214 δήλωναν Χριστιανοί Ορθόδοξοι, 91.907 Ελληνόγλωσσοι και 26.419 ελληνικής υπηκοότητας. Οι ορθόδοξες ενορίες είχαν περί τους 110.000 Έλληνες τουρκικής υπηκοότητας.

Η μεικτή Επιτροπή του 1934 αναφέρεται σε 111.200 Έλληνες εκ των οποίων 73.000 με τουρκική υπηκοότητα, άλλες 30.000 μη ανταλλάξιμοι με ελληνική υπηκοότητα και 8.200 ήταν Έλληνες της Ίμβρου και Τενέδου, που εξαιρέθηκαν της ανταλλαγής πληθυσμού το 1923. Δυο χρόνια πριν, το 1932, λόγω της διεθνούς κρίσης η Τουρκία επεφύλαξε ένα σύνολο επαγγελματιών μόνο για Τούρκους υπηκόους.

Το μέτρο επηρέασε Κων/πολίτες ελληνικής υπηκοότητας κι' αφορούσε τα αστικά επαγγέλματα. Ο νόμος τέθηκε εν ισχύ στις 26 Ιουλ. 1934. 2.000 τότε εγκατέλειψαν την Πόλη. Το 1927 υπήρχαν 26.431 Έλληνες υπήκοοι, ενώ το 1935 17.642.

Το 1935 υπήρχαν 125.046 Ελληνοορθόδοξοι, εκ των οποίων 108.725 ήταν Ελληνόγλωσσοι, ενώ το 1945 οι Ορθόδοξοι σύμφωνα με την επόμενη τουρκική απογραφή ήταν 103.839. Εξ αυτών οι 88.680 δήλωναν Έλληνες, 8.124 Ίμβριοι και Τενέδιοι και 13.598 Κων/πολίτες Έλληνες υπήκοοι.

Ο Αλ. Πάλλης, μέλος της Ελληνικής Πρεσβείας του Λονδίνου δήλωσε το 1945 ότι η Πόλη είχε τότε πληθυσμό 80.000 Ελλήνων.

Σύμφωνα, ακόμη, μ' επίσημους τουρκικούς υπολογισμούς υπήρχαν 26.431 Κων/πολίτες μ' ελληνικό διαβατήριο στην Πόλη το 1927, 17.672 το 1935, 13.598 το 1945, 11.879 το 1955 και 10.488 το 1960. Οι Κων/πολίτες με τουρκικά διαβατήρια ήταν οι établis. Το ελληνικό διαβατήριο είχαν, επειδή οι πρόγονοί τους ήλθαν από περιοχές της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, που μετά το 1821 ενσωματώθηκαν στην Ελλάδα.

Άλλοι 5.000 Έλληνες υπήκοοι απελάθηκαν στις 19 Απριλ. 1965, ενώ το Σεπτέμβριο άνω των 6.000 Ελλήνων υπηκόων εκδιώχθηκαν από την Τουρκία. 12.000 απελάθηκαν το 1964-5 (Αποστολίδης, Ν, Αναμνήσεις από την Πόλη, σ.σ.238-39). Έτσι βάσει του κάτωθι πίνακα παρατηρείται μείωση του ελληνικού στοιχείου της Πόλης.

Έτος	Ελληνόγλωσσοι	Ορθόδοξοι
1935	108.725	125.046
1945	88.680	103.839
1955	80.000	86.655
1960	65.000	106.611
1965	48.000	76.122

(Alexandris A., ό.π., σ.σ. 107,130,141-143,184-185, 191, 239, 281, 283-285, 291) (38)

Τέλος διαφωτιστικά είναι και τα στοιχεία, που παραθέτει ο καθηγητής του Παντείου Παν/μίου Ν. Σαρρής. Ο πληθυσμός της Κων/πολης διαμορφώνεται ως εξής:

Έτη	Σύνολο	Μουσουλμάνοι	Σύνολο	
			Έλληνες	%
1920	806.000	450.500	235.000	55,8%
1927	690.857	468.320	126.890	67,8%
1935	741.048	523.868	89.655	70,7%
1950	904.296	755.400	65.800	83,5%
1979	2.634.000	2.595.500	4.400	98,5%
1989	7.800.000	7.760.000	2.500	99,5%

(Σαρρής Νεοκλής (1992), Εξωτερική πολιτική και πολιτικές εξελίξεις στην Α΄ Τουρκική Δημοκρατία, τόμος 1^{ος}, Γόρδιος, σ. 230) (39)

5β. Κοινωνική διαστρωμάτωση της Πόλης από το β΄ ήμισυ 19^{ου} αι. – 1922 – Ασχολίες

Η Πόλη διοικείτο από δυο ομάδες. (α), τους αξιωματούχους του Σουλτάνου, πολιτικούς και στρατιωτικούς και 2. τους θρησκευτικούς, που εφαρμόζαν τον Ισλαμικό Νόμο.

(β) οι μη δούλοι διακρίνονταν (I) σε Μουσουλμάνους, (II) Ραγιάδες. Οι Μουσουλμάνοι, επίσης, διαιρούντο σε προνομιούχους και μη. Οι μη Μουσουλμάνοι δεν στρατεύονταν, δεν φοιτούσαν σε ανώτατες πολιτικές και στρατιωτικές σχολές και δεν κατείχαν αξιώματα τους πρώτους αιώνες της οθωμανικής κατάκτησης.

Για 15 αιώνες η Πόλη ήταν η μητρόπολη του Γένους. Μέχρι το 1922 η Κων/πολη ήταν το πολυπληθέστερο αστικό κέντρο. Λίγο πριν, σε πληθυσμό 1.000.000, οι 400.000 περίπου ήταν Έλληνες. (Μούτσογλου Β., ό.π., σ.σ. 13-15 – Σαρρής Ν., Αναμνήσεις..., Τροχαλία) (40)

Η εγκατάσταση στην Πόλη σήμαινε κοινωνική καταξίωση. Γαλατάς στο Γαλατά ή κουλουράς στην Πόλη συνεπαγόταν κοινωνική άνοδο. Το μεταναστευτικό ρεύμα στην Πόλη υπήρξε καθ' όλο το 19^ο αι. Οι Έλληνες αποτελούσαν το 35% του συνόλου, το 45-50% Μουσουλμάνοι, 10% Αρμένιοι κι' οι υπόλοιποι Εβραίοι και ξένοι. Η Πόλη χωριζόταν σε συνοικίες ανάλογα με το θρήσκευμα/ εθνότητα των κατοίκων. Υπήρχαν κάτοικοι από τα νησιά του Αιγαίου, τα Πριγκηπόνησα, ειδικά τη Χάλκη. Ήταν ο «Ανδρομαχαλάς» (εξ Άνδρου), οι Κεφαλλονίτες, εγκαταστάθηκαν κυρίως, στο Γαλατά. Οι Καππαδόκες (Καραμανλήδες) ιδίως στα Ψωμαθεία, οι Ευρυτάνες στο Μακροχώρι («Λεύκωμα της αδελφότητας των εν Κων/πόλει Ευρυτάνων 1812-1920» εκδ. Αδελφότητας Μικροχωριτών Ευρυτανίας, Αθήνα 1986, σ.σ. 5-7). Υπήρχαν Δωδεκανήσιοι, κυρίως Καλύμνιοι, και οι Λέριοι. Οι προερχόμενοι από το Ικόνιο εγκαταστάθηκαν στο Κοντοσκάλι. Οι Πόντιοι ασχολούνταν με τη βιοτεχνία χάλκινων ειδών. Οι Χιώτες είχαν το εμπόριο των εσπεριδοειδών, οι Μικρασιάτες της Πόλης εμπορεύονταν τα όσπρια, το βούτυρο και τα έλαια (Αποστολίδης, Ν, (1996), Αναμνήσεις από την Πόλη, Τροχαλία, Αθήνα σ.σ. 66-67) (Σαρρής Νεοκλής, Εισαγωγή, ό.π., στο Ν. Αποστολίδης, Αναμνήσεις από την Πόλη, σ.σ. 15-63 - Μούτσογλου, ό.π., σ.σ. 82-83) (41)

Κατά το διάστημα 1855-1860 παρατηρείται σύγκρουση των Νεοοθωμανών λογάδων με τους «Γέροντες». Ο Ελληνισμός της Πόλης ενισχύεται από δυναμικά στελέχη από την Ήπειρο, τα νησιά του Αιγαίου, την Καππαδοκία. Οι νέοι αυτοί Κων/πολίτες απασχολούνται ως Κληρικοί ή με αστικές δραστηριότητες. Στα μέσα του 19^{ου} αι. ο ελληνικός πληθυσμός ήταν 230.000 από το 1.000.000 Σπουδαία θέση κατείχαν οι νησιώτες, οι Ηπειρώτες κι' οι Καππαδόκες. Η εφημερίδα «Βυζαντίς» έλεγε ότι οι Έλληνες της Πόλης ελέγχουν το εμπόριο από την Κων/πολη μέχρι το Δούναβη και από το Βόσπορο μέχρι την Τραπεζούντα. Οι Ρωμιοί χρησιμοποιούνται από τους Οθωμανούς σε διοικητικές θέσεις. Στο Μακροχώρι π.χ. έφθασαν μετά το 1821 Επτανήσιοι, κυρίως εξ Ιθάκης. Τα 3/5 του Μακροχωρίου είναι ομογενείς, το 1/5 Τούρκοι και το υπόλοιπο Αρμένιοι κι' Ευρωπαίοι. Η αστική τάξη σχηματίζεται μετά το 1870-80. Στο Σταυροδρόμι διέμεναν Έλληνες που μιλούσαν και τα Γαλλικά. Μικροκαταστήματα μόνο είχαν στην Πόλη οι Τούρκοι. Τα μεγάλα οικοδομήματα του Σταυροδρομίου ήταν ελληνικά, ακόμη και στις τουρκικές συνοικίες. Οι παντοπώλες ήταν Ρωμιοί. Οι Τουρκαλβανοί λαχανοπώλες διαλαλούσαν τα εμπορεύματα τους στα Ελληνικά. Δεν πρέπει να λησμονούμε ότι η Κων/πολη ήταν μια πολυεθνική πόλη. Στο ελληνικό στοιχείο παρατηρείται άνοδος το β΄ ήμισυ του 19^{ου} αι. Κατά τον Εξερτζόγλου, Χ, «Πόλη και Παιδεία», εκδ. Ελληνικά γράμματα, Σύλλογος Κων/πολιτών, Αθήνα 1997, σ.σ. 155-178, υπήρχαν στην Πόλη δυο βασικές ομάδες: η ανώτερη επιχειρηματική κι' η μεσαία. Η πρώτη σχηματίστηκε μετά το 1840 και πέραν του ελεύθερου εμπορίου ασχολείται με τις τραπεζικές δραστηριότητες, δανείζοντας το οθωμανικό κράτος.

Οι Ζαρίφηδες, Ζαφειρόπουλοι, Ευγενίδηδες κ.λ.π. συγχρωτίζονται με την οθωμανική γραφειοκρατία και τα μέλη των ανωτέρων τμημάτων της αρμενικής και εβραϊκής μειονότητας. Από την άλλη συμβάλλουν και στην εκπαιδευτική αναβάθμιση της ελληνικής, κυρίως, κοινότητας. Η μεσαία αστική τάξη απαρτίζεται από γιατρούς, δικηγόρους κ.α. αστικά επαγγέλματα.

Η κοινωνική διαστρωμάτωση στις αρχές του 20^{ου} αι. είχε αναβαθμιστεί στην Πόλη. Οι μεσοαστοί δεν επιθυμούν τόσο την πρόσβασή τους στη ανώτερη επιχειρηματική μερίδα, όσον την ανάδειξή τους μέσω της συμμετοχής σε πολιτισμικούς, εξωραϊστικούς κ.α. συλλόγους. Αναπτύσσεται μάλιστα μια

διαμάχη ως προς την εισαγωγή των ξένων γλωσσών στα ελληνικά σχολεία. Τα εκπαιδευτικά προγράμματα του Πατριαρχείου απέκλειαν την γλωσσομάθεια. Η ανώτερη αστική τάξη φοιτά σε δυτικά σχολεία, όπως η Ροβέρτειος και το Βρετανικό Σχολείο. Τα μεσαία στρώματα προσδιορίζουν την κοινωνική τους φυσιογνωμία με την πρόσβασή τους στην εκπαιδευτική διαδικασία. Έτσι οι Έλληνες ήταν έμποροι, μεσίτες, δανειστές, ανώτεροι υπάλληλοι, ως αποτέλεσμα της Αγγλοοθωμανικής Συνθήκης του 1838. Στρέφονταν στην εξαγωγή αγροτικών προϊόντων στην Ευρώπη και την εισαγωγή μηχανημάτων.

Οι τραπεζίτες του Γαλατά ήταν Έλληνες κι' Αρμένιοι δανειστές της Υψηλής Πύλης κατά την περίοδο του Abdul Hamid (1876-1909). Ο Ζαρίφης ήταν ο οικονομικός σύμβουλος του Σουλτάνου Hamid. Έλληνες κι' Αρμένιοι ασκούσαν τα ελεύθερα επαγγέλματα ως γιατροί, δάσκαλοι, μηχανικοί κ.λ.π. Ακόμη ως βιομήχανοι, εργάζονταν σ' Ευρωπαϊκές Τράπεζες, στους σιδηροδρόμους. Όλοι αυτοί είναι μεσοαστοί. Διακρίθηκαν επίσης στην επινοικίαση φόρων και στην εκμετάλλευση ιχθυοτροφείων κι' αλυκών. (Μούτσογλου Β., ό.π., σ.σ. 105-106, 141-143, σ.34) **(42)**

Ήταν λοιπόν, οι Έλληνες της Πόλης αστοί και επιδόθηκαν στη συντεχνιακή οργάνωση, αφού οι Συντεχνίες εξέλεξαν τον Πατριάρχη μαζί μ' επιφανείς εμπόρους και Φαναριώτες. Νοσοκομεία ιδρύονται από συντεχνίες, όπως του Βαλουκλή από τους παντοπώλες. Ωστόσο, οι αστοί δεν είχαν δική τους πολιτική έκφραση. Γι' αυτό κέντρο πολιτικής αναφοράς ήταν η Αθήνα. Έτσι δημοσιογράφοι, διανοούμενοι, καλλιτέχνες καταφεύγουν εκεί. Το 1912-13 το 65-70% της οικονομικής ζωής της Αυτοκρατορίας ήταν συγκεντρωμένο στην Πόλη. Το 60% των εργαζομένων στη βιομηχανία ήταν Έλληνες. Το εργατικό κίνημα, οι συνδικαλιστικές ενώσεις, τα εργατικά σωματεία σε μεγάλο βαθμό στελεχώνονταν από Έλληνες.

Η επένδυση κεφαλαίου έχει ως εξής στην Οθωμανική Αυτοκρατορία το 1914: Έλληνες :50%, Αρμένιοι: 20%, Τούρκοι 15%, Ξένοι:10%, Εβραίοι: 5%. Έτσι ο έλεγχος της οικονομικής δραστηριότητας από τους Χριστιανούς Οθωμανούς προκάλεσε τον οικονομικό εθνικισμό των Νεοτούρκων.

Πολλές ξένες Τράπεζες, όπως οι «Λυονικής Πίστεως», Οθωμανική, Γερμανοανατολική κ.λ.π. διευθύνονταν από Έλληνες. Ξενοδοχεία, εστιατόρια, ζυθοπωλεία κ.λ.π. είναι στα χέρια Ελλήνων. Γύρω στις 500.000 άνθρωποι μιλούσαν τα Ελληνικά στην Πόλη, ακόμη κι' Άγγλοι, Γάλλοι, Σλαβογενείς, Αρμένιοι, Εβραίοι.

Τα 9/10 των ιατρών της Πόλης ήταν Έλληνες. Πολυπληθείς οι δικηγόροι, βιομήχανοι, τραπεζίτες και οι ναυτικοί.

Ωστόσο οι Κων/πολίτες διακρίθηκαν και στις συντεχνίες, όπως αναφέρθηκε ανωτέρω. Οι πιο μεγάλες ήταν των παντοπωλών, σαράφηδων (τραπεζιτών), κτιστών, κηπουρών, καπνοπωλών. Επίσης, τα «ρουφέτια» των τσοχατζήδων, αμπατζήδων (πλεκτών μάλλινων υφασμάτων), χεταϊτζήδων (μεταξοπωλών) ήταν σημαντικά.

Οι καπνοπώλες υπερέβαιναν τις 13.000 έγραφε ο Πασπάτης το 1862. Οι λεβητοποιοί κι' οι βαμβακάδες προέρχονταν από την Τραπεζούντα, οι κρεοπώλες, οικοδόμοι, αμαξηλάτες από τα Ιωάννινα, οι γαλατάδες κι' οι μεταφορείς νερού ήταν Ηπειρώτες. Οι παντοπώλες κατάγονταν από την Καραμανία, οι λαδέμποροι από την Μυτιλήνη, οι «μπαχτσεβαναίοι» (κηπουροί) ήταν Χιώτες. Κατά τον Πασπάτη (1862) 41 συντεχνίες ήταν αμιγώς ελληνικές, άλλες μεικτές (Τούρκοι, Έλληνες, νησιώτες) και ρουμελικές (Ρουμελιώτες : Έλληνες Ευρωπαϊκής Τουρκίας, Βούλγαροι και Αλβανοί)

Η συντεχνία των γουναράδων ήταν η πλουσιότερη, κατά τον Πασπάτη. Ο Σκαρλάτος Βυζάντιος ανέφερε ότι «ουδείς των Οθωμανών ήτο γουναράς». Σημαντικά ήταν και τα ποσά που εισέπρατταν οι ναοί από τις πανηγύρεις των «εσσαφίων». Τα «συστήματα των Αμπατζήδων» (ραπτών) φρόντιζαν το ιερό προσκύνημα της Ζωοδόχου Πηγής του Βαλουκλή).

(Σαρρή Νεοκλής (1996), Εισαγωγή, σ.σ. 15-63 στο Ν. Αποστολίδης, ό.π., - Μήλλας Ακύλας (1996), Σφραγίδες Κων/πόλεως, 578-584 και 626-627) **(43)**

Την ζωή στην Πόλη και στα Πριγκηπόνησα περιγράφει ο Ι. Ν. Καραβίας: Μόλις αποβιβαζόταν κανείς στο τελωνείο της Πόλης έβλεπε πλήθος αχθοφόρων, ως επί το πλείστον Αρμενίων. Υπήρχαν στενοί δρόμοι, λάσπες και σκυλιά. Μαζί με την τουρκική γλώσσα άκουγε πλήθος άλλων γλωσσών και γρήγορα καταλάβαινε ότι ευρίσκεται σ' ένα κοσμοπολίτικο περιβάλλον. ΓΑΛΑΤΑΣ: Κέντρο των

ναυτικών, τραπεζικών και εμπορικών συναλλαγών. Πολλά τα χάνια στο Γαλατά. Υπάρχουν χρηματιστήριο και πολλοί αργυραμοιβοί (σαράφηδες). Ο Γαλατάς ήταν κοσμοπολίτικο λιμάνι, το Πέραν αριστοκρατική συνοικία. Τα κτίρια του Σταυροδρομίου ήταν πέτρινα με πλίνθους. Στα Ταταύλα τα κτίρια ήταν ξύλινα κι είχαν όλα ιδιοκτήτες.

Η Πόλη διέθετε μονοκατοικίες ξύλινες ή πέτρινες. Δεν υπήρχαν διαμερίσματα. Η όψη της άλλαζε 2-3 φορές ανά αιώνα λόγω πυρκαγιών. Μετά το 1821 ο ελληνικός πληθυσμός εγκατέλειψε τη βυζαντινή Παλαιά Πόλη κι εγκαταστάθηκε γύρω από τα μέγαρα των πρεσβειών, όπου ζούσαν οι Φραγκολεβαντίνοι του Γαλατά (Μήλλας Ακύλας (1996), Σφραγίδες Κων/πόλεως, η Μνημοσύνη σ.σ. 15-26, Αθήνα).

Η Κων/πολη ήταν κι ιχθυότοπος. Έλληνες, Αρμένιοι κι ενίοτε Εβραίοι ασχολούντο με την αλιεία. Υπήρχαν φούρνοι πολλοί και Τούρκοι κουλουροποιοί (σιμιτζήδες). Η ανώτερη και μεσαία αστική τάξη διέθεταν υπηρετικό προσωπικό κατ' οίκον. Κύρια ασχολία των γυναικών ήταν τα οικιακά και σπάνιζε η ενασχόλησή τους με την επιστήμη.

Η Κων/πολη δεν είχε ίδιον εμπόριο. Ήταν μεγάλο διαμετακομιστικό κέντρο εξαγωγής ταπήτων, αραβόσιτου, βρώμης. Ερχόταν δεύτερη μετά τη Σμύρνη.

Οι Κων/πολίτες μεγαλοαστοί έκαναν την εξοχή τους στην Πρίγκηπο, ενώ στη Χάλκη τα μεσοαστικά στρώματα. Η Αντιγόνη προοριζόταν για τις λαϊκές τάξεις. Η Καθαρά Δευτέρα ήταν η γιορτή των Ταταύλων. Τα πρώτα καζίνα κτίστηκαν στην Πρίγκηπο. Τα Πριγκηπονήσια είχαν πολλά δάση κι οι Οθωμανοί δεν τ' αγάπησαν, διότι δεν τα ήξεραν. Στο β' ήμισυ του 19^{ου} αι. μια κοινωνία εκλεκτών και μορφωμένων ζει στη Χάλκη όπως κι η θαλασσινή κοινωνία των εντοπίων. Υπήρχαν οι βραδινές διασκεδάσεις «βεγγέρες». Η πρώτη δεκαετία του 20^{ου} αι. βρίσκει τη Χάλκη γοητευτική. «Είναι η σκέψη, η εργασία, ενώ η Πρίγκηπος ο θόρυβος, η ματαιότης, η λάμπουσα πολυτέλεια», λέει ο Σκόκος το 1906. Υπάρχουν ξενοδοχεία ευπρεπή, καθαρά κουρεία, πυκνά ξύλινα οικήματα, οι εργάτες, μικροεπαγγελματίες κι οι αλιείς. Μετά το σεισμό του 1894 η Χάλκη κτίστηκε ωραιότερη. Το χειμώνα του 1922 πείνα κι αθλιότητα πλήττουν τις φτωχογειτονιές της Χάλκης.

Όταν ανταλλάχθηκαν οι πληθυσμοί, οι ψαράδες φοβισμένοι μαζεύονταν τα βράδια στα γνώριμά τους μέρη. Ωστόσο τα περισσότερα καταστήματα εξακολουθούσαν να παραμένουν ελληνικά. Όλοι οι Τούρκοι μιλούσαν την Ελληνική. Ο Ν. Gullen έλεγε: «οι παλιοί μπακάληδες ήταν όλοι Ρωμιοί, το ίδιο κι οι κουρείς ή παντοπώλες».

«Πολλοί Χαλκινοί στην περίοδο του VARLIK οδηγήθηκαν στα βάθη της Ανατολίας για τη διάνοιξη δρόμων. Μετά την πυρκαγιά του 1925 κτίστηκαν όλα τ' ακαλαίσθητα κτίρια. Οι Χαλκινοί ήταν θαλασσινοί, όπως και όλοι οι κάτοικοι των Πριγκηπονήσιων. Το επάγγελμα του βαρκάρη ήταν χαρακτηριστικό. Στην Πόλη υπήρχαν 25.000 καϊκτσήδες. Οι τελευταίοι ψαράδες ήταν το 1973».

Οι κάτοικοι της Αντιγόνης ασχολούνται με την αλιεία. Περί τις 20 οικογένειες μετοικούν το χειμώνα στην Πόλη, διότι οι οικογενειάρχες επιδίδονται στο εμπόριο.

Η παραλία των Πριγκηπονήσιων μέχρι το 1955 ήταν γεμάτη ελληνικά καταστήματα και πολυτελείς επαύλεις.

Αθηναίος δημοσιογράφος, ο Φραγκούδης, γράφει το 1899: «Εισ την Πρίγκηπον, εάν έλειπον μερικοί Τούρκοι στρατιώται της φρουράς και τα φέσια από τας κεφαλάς των ραγιάδων, θα ενόμιζε κανείς ότι ευρίσκεται εις την ωραιότεραν ευρωπαϊκίην ακτήν, π.χ. εις την Νίκαιαν ή κάπου αλλού της περιφήμου Ριβιέρας». Στα χρόνια της ανακωχής (1918-22) η Πρίγκηπος είχε 15.000 μονίμους κατοίκους.

(Μήλλας Ακύλας, Πρίγκηπος, Χάλκη των Πριγκηπονήσιων κ.λ.π.) (44)

Αυτή ήταν η Κων/πολη. Πολυεθνική και κοσμοπολίτικη. Σε περιοχές, όπως τα Ταταύλα, το Φανάρι από το Τζιμπαλή μέχρι το Μακροχώρι ή το Κοντοσκάλι δεν ήξεραν τα Τουρκικά. Μετά την επανάσταση των Νεοτούρκων (1908) για α' φορά εισήρχοντο στην Τουρκική Βουλή ομογενείς εκ των οποίων μερικοί δεν γνώριζαν Τουρκικά. Από το άλλο μέρος άνω του 70% των Μουσουλμάνων ήταν αναλφάβητοι. Οι Τούρκοι, βέβαια, δεν είχαν εθνική συνείδηση. Έλεγαν ότι είναι Μουσουλμάνοι, ενώ οι Κούρδοι αποκαλούνται «Κιουρτ» κι οι Αλβανοί «Αρναούτ». Οι Κούρδοι εκτελούσαν χρέη αχθοφόρων στο τελωνείο Κων/πόλεως.

Οι Οθωμανοί μέχρι το 1922 δεν ήταν καλοί τεχνίτες, σ' αντίθεση με τους Έλληνες. Ήταν, κυρίως, στρατιωτικοί, δημόσιοι υπάλληλοι, αγρότες.

Μια περιγραφή των Τούρκων ως λαού μας παρέχει ο Νίκος Αποστολίδης. Ως άτομα είναι πειθαρχικοί, καλοκάγαθοι. Σέβονται τους μεγαλύτερους και δη τους μορφωμένους (aydın). Ανταποδίδουν το καλό. Ως μάζα λόγω χαμηλού μορφωτικού επιπέδου παρασύρονται. Πιστεύουν σ' ό,τι τους λένουν τα ΜΜΕ, οι χοτζάδες κι' οι αξιωματικοί. Οι Τούρκοι υποφέρουν, αν αντικρίσουν ένα σκυλί σκοτωμένο. Και τ' αντίθετο. Με μεγάλη χαρά κι' απάθεια σφάγιασαν 1.500.000 Αρμενίους και χιλιάδες Ποντίους. Ο συγγραφέας παραθέτει παραδείγματα καλοσύνης κι' ευγένειας των Τούρκων.

Οι σύγχρονοι, βέβαια, Τούρκοι μεταβαίνουν στο εξωτερικό, μορφώνονται και διακηρύσσουν ότι τρεις είναι οι πρώτες Δυνάμεις: Οι Η.Π.Α., Ε.Σ.Σ.Δ. και Τουρκία! Στη σχολή Εφέδρων Αξιωματικών τονίζεται ότι οι μεγαλύτεροι εχθροί των Τούρκων είναι οι Ρώσοι και μετά οι Έλληνες.

Σ' ένα άλλο σημείο του έργου του ο ίδιος συγγραφέας αναφέρει ότι οι Τουρκάλες αγρότισσες αποκτούν 13-14 παιδιά, εκ των οποίων επιζούν 7-8. Τα 1955-1965 κάθε τοκετός κόστιζε 15 Τ. Λ. Τα κορίτσια εργάζονται στους αγρούς μέχρι τα 70 και παντρεύονται από τα 16. Πολλοί άνδρες νυμφεύονται με δυο ή τρεις γυναίκες υπό την ίδια στέγη.

Η μια ζυμώνει, η άλλη περιποιείται τα ζώα κι' η τρίτη τα παιδιά, ενώ ο άνδρας είναι ο «αφέντης του σπιτιού». Ο μέσος όρος ζωής των Τούρκων ήταν τα 36 έτη στα τέλη του 19^{ου} αι. Κατά τη δεκαετία του 1920 ανήλθε στα 58-60 έτη και στην περίοδο του 80 στα 60-70.

Η Κων/πολη σήμερα... (Ι) Πολυάνθρωπος ο Γαλατάς. Κατοικούσαν – πλην των Ελλήνων- Εβραίοι έμποροι, φράγκοι. Τα μεγάλα καταστήματα, οι Τράπεζες κι' αποθήκες ανήκαν σ' Έλληνες κι' Ευρωπαίους. Το σπουδαιότερο προάστιο της Πόλης... τώρα άθλιο και οι δρόμοι... άθλιοι, βρώμικοι, μουντοί.

ΙΙ Μια Κυριακή στην Πόλη, 21 Αυγ. 1983... Έρημη η μεγάλη οδός του Πέραν, βρώμικα κατηφορικά σοκάκια του Γαλατά... Φτώχεια παντού και κακομοιριά. (Αποστολίδης Ν., Παπαδόπουλος Στέφ., Σαρρής Νεοκλής, Σταματόπουλος Κ. κλπ.)

Συμπεράσματα: (α) Η Κων/πολη, λοιπόν, ήταν πολυάνθρωπη μ' Έλληνες από τη Μ. Ασία, τα νησιά του Αιγαίου, του Ιονίου, την ηπειρωτική Ελλάδα. Όπου κατοικούσαν, δημιούργησαν συνοικίες, που θύμιζαν τον τόπο καταγωγής τους, π.χ. Ανδρομαχαλάς. (β) Ασχολούντο με τ' αστικά επαγγέλματα (Γιατροί, δικηγόροι, έμποροι, τραπεζίτες κλπ.), όχι γεωργοκτηνοτρόφοι. (γ) Το μεγαλύτερο μέρος του κεφαλαίου και της εργασίας ανήκε στους Έλληνες. Από τις 40 ιδιωτικές τράπεζες της Αυτοκρατορίας, οι 12 ανήκαν σ' Έλληνες, ενώ από τους 34 χρηματιστές, οι 18 ήταν Έλληνες. (δ) Τα Ελληνικά ομιλούντο από χιλιάδες ανθρώπων, ακόμη και Τούρκους της Πόλης. (ε) Δεν μπορούσαν ν' ασχοληθούν με την πολιτική οι Κων/πολίτες, γι' αυτό κατέφευγαν στο ελληνικό βασίλειο δημοσιογράφοι, καλλιτέχνες, πολιτικοί κλπ. (στ) Οι Τούρκοι της Πόλης μέχρι την επανάσταση των Νεοτούρκων θεωρούσαν εαυτούς «Μουσουλμάνους». Ήταν κυρίως στρατιωτικοί, δημόσιοι υπάλληλοι κι' αγρότες. Ένα σημαντικό μέρος τους ήταν αναλφάβητοι. Η οικογένεια στην Τουρκία είναι εν πολλοίς πολυγαμική (οι άνδρες δύνανται να έχουν μέχρι και τρεις γυναίκες) κι' έντονα πατριαρχική. (45)

6. Σχολεία – Σύλλογοι – Ευαγή ιδρύματα – Έντυπα

α ΣΧΟΛΕΙΑ

Το εκπαιδευτικό σύστημα ήταν απόρροια του συντεχνιακού συστήματος του «Millet». Το 1870 υπήρχαν 105 σχολεία με 15.000 μαθητές. Το 1912 τα σχολεία ανέρχονταν σε 113. Υπήρχαν ιδιωτικά Λύκεια, που ειδικεύονταν στις ξένες γλώσσες κι' επιχειρηματικές σπουδές. Η κοινοτική εκπαίδευση ενισχυόταν από δωρεές και συνδρομές.

(1) Πατριαρχικό Λύκειο στο Φανάρι: Διατυπώθηκε ο ισχυρισμός ότι λειτουργούσε από την εποχή του Βυζαντίου, παρ' ότι αμφισβητήθηκε. Μεταφέρθηκε στην Ξεροκρήνη το 1803 και από το 1850/2 ξανά στο Φανάρι με τ' όνομα «Μεγάλη του Γένους Σχολή», στην οποία δίδαξαν και Κύπριοι, όπως οι Ονούφριος Μικελλίδης, Αντώνιος Χαρίλαος, Κων/νος Φωτιάδης κλπ. Ήταν τιμή να λέγεις ότι τελείωσες τη Σχολή του Γένους. Οι Τούρκοι την ονόμαζαν «Ρωμείο Λύκειο Φαναρίου».

(2) Το μεγαλύτερο ελληνικό λύκειο Θηλέων ιδρύθηκε από τον Κων/νο Ζάππα, το «**Ζάππειον Εθνικόν Παρθεναγωγείον**» το 1875. Στο οικοτροφείο του Ζαππείου διέμεναν Ελληνίδες από

Ρουμανία, Βουλγαρία και Ρωσία. Κάποιοι ισχυρίστηκαν ότι το Ζάππειο ήταν σχολείο οπισθοδρομικό, κάτι που δεν δεχόταν η Ε. Χαλκούση. Οι Ζαππίδες διδάσκονταν Φρόυντ, Adler, Ουίλλιαμ Τζαίμς. Αγνοούσαν την Τουρκική οι δεσποινίδες του Ζαππείου. (3) Το 1893 με δωρεές του τραπεζίτη Χρηστάκη Ζωγράφου κτίστηκε το «**Ζωγράφειον Γυμνάσιον**» με θετική κατεύθυνση. (4) Ο Πατριάρχης Ιωακείμ Γ' συνδέθηκε με την ίδρυση σχολείων στην Πόλη. Ήθελε ένα πολυεθνικό σχολείο για Ευρωπαίους, όπου θα διδάσκονταν ξένες γλώσσες και την Τουρκική. Υπήρχε η Πατριαρχική σχολή Γλωσσών στο Beyoglu (Πέραν) το 1909. Ίδρυσε το Ιωακείμιο (1879) Παρθεναγωγείο υπό την εποπτεία του Πατριαρχείου μέχρι το 1922.

(5) Στη Χάλκη ιδρύθηκε η **Ιερά Θεολογική Σχολή** (1849). Τα τελευταία χρόνια (1971) οι Τούρκοι έκλεισαν τη Σχολή, καθώς και το Πατριαρχικό Τυπογραφείο. Το Πατριαρχείο διατήρησε μόνο το γυμνασιακό τμήμα, ενώ οι Τούρκοι τη συνέδεσαν με τη Θεολογική Σχολή του Παν/μίου Άγκυρας.

Στη Χάλκη, επίσης, υπήρχε η **Εμπορική Σχολή** (1892). Μετά το 1922 οι Τούρκοι την μετέτρεψαν σε τουρκική ναυτική ακαδημία.

Έλληνες κι' Αρμένιοι απόφοιτοι της Εμπορικής Σχολής συμμετείχαν στην προσπάθεια εκδυτικοποίησης της οθωμανικής κοινωνίας.

(6) Το **Galata Seray Lycée** ήταν πολυεθνικό οθωμανικό σχολείο ιδρυθέν το 1868.

(7) Άλλα εκπαιδευτήρια ήταν το «Κεντρικόν Παρθεναγωγείον» στο Πέραν (1850), η Αστική Σχολή Γαλατά, η **Μαράσλειος Σχολή Φαναρίου** (1900) τα «Ζαφειροπούλεια Εκπαιδευτήρια» Τζιβαλή, το «Ευγενίδειον», τα «Ηνωμένα Εκπαιδευτήρια» στο Κοντοσκάλι, όλα επτατάξια ή οκτατάξια.

Υπήρχαν κι' η «**Ροβέρτειος Αρρένων**» και το «**Constantinople College**» Θηλέων, αμερικάνικα κολλέγια με μαθητές απ' όλες τις χώρες των Βαλκανίων. (Μήλλας Ακύλας, Alexandris A., Καρδαράς Χρήστος, Μεταλληνός Γεώργιος, Γριτσόπουλος Τ., Ροΐδης Στυλιανός, Μπόζη Σούλα) (46)

Αριθμητικά δεδομένα για τα σχολεία Κων/πόλεως

Τα διδακτήρια κατά το 1870 ήταν 104, εκ των οποίων Παρθεναγωγεία 19, ελληνικά σχολεία αρρένων 37. Υπήρχαν 56 αλληλοδιδασκτικά σχολεία αρρένων. Οι διδάσκαλοι ήταν 245, εξ αυτών 40 γυναίκες. Οι μαθητές ήταν περί τους 9.730, εκ των οποίων οι άρρενες ήταν 7.093. Ο αριθμός των Ορθοδόξων κατοίκων είναι γύρω στις 250.000, άρα 4,4% είναι μαθητές. Προ του 1922 επί πληθυσμού 364,459 Ελλήνων σ' όλο το νομό Κων/πόλεως υπήρχαν 158 σχολεία αρρένων με 586 δασκάλους, 19.084 μαθητές και 79 σχολεία θηλέων με 247 δασκάλες και 10.485 μαθήτριες. Εν όλω 237 σχολεία, 632 δάσκαλοι και 29.929 μαθητές. Ο Johnson το 1921 έλεγε: «Εάν κάποιος μεταβή από το ένα σχολείο στ' άλλο, στις εκκλησίες, στις λέσχες και τράπεζες, στ' ατμοπλοϊκά γραφεία, τότε θα διαπιστώσει επίδραση της ελληνικής κοινότητας στην Πόλη.» Το 1920-21 υπήρχαν 166 ελληνικά σχολεία με 24.296 μαθητές στην Πόλη. Κατά το 1923-24 οι μαθητές ήταν 15.766. Το 1925 έγιναν 8.515 και το 1928 5.293. Μετά το 1923 έπρεπε να διδάσκονται η Τουρκική Ιστορία και γλώσσα, αλλά κι' οι Έλληνες δάσκαλοι έπρεπε να γνωρίζουν Τουρκικά.

Το «Ελεύτερον Βήμα» (30-9-34) παρατήρησε ότι το 1934 οι μαθητές περιορίστηκαν στο Πέραν στους 1444, ίσως λόγω του νόμου 2007. Το 1933/4 η ελληνική κοινότητα είχε 38 σχολεία με 7.667 μαθητές, 252 δασκάλους ελληνικής και 182 τουρκικής γλώσσας. Το 1983 από τα 5 Λύκεια μόνο το «Ζωγράφειο» είχε Έλληνα διευθυντή. Με το νόμο 222/1961 όλα τα μειονοτικά σχολεία τέθηκαν υπό την εποπτεία του τμήματος Ιδιωτικής Εκπαίδευσης και δεν θεωρούνταν «κοινοτικά».

	1923	1964	1970	1978	1981
ΑΡΙΘΜΟΣ ΜΑΘΗΤΩΝ	15.000	5.000	3.930	1.147	816
ΑΡΙΘΜΟΣ ΣΧΟΛΕΙΩΝ ΜΕΣΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ	08	06	06	06	06
ΑΡΙΘΜΟΣ ΣΧΟΛΕΙΩΝ ΣΤΟΙΧΕΙΩΔΟΥΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ	85	42	42	22	20
ΑΡΙΘΜΟΣ ΝΗΠΙΑΓΩΓΕΙΩΝ	70	04	-	-	-

(Alexandris A., ό.π. σ. 287)

Για τα ελληνικά εκπαιδευτήρια της Κων/πολης διεξήχθη διήμερο Συμπόσιο με τον τίτλο «Πόλη και Παιδεία», που οργάνωσε ο Σύλλογος Κων/πολιτών (Καλλιθέας). Οι εργασίες που περιλαμβάνονταν στον τόμο «Πόλη και Παιδεία» (1997), Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα. (Alexandris A., κ.α.) (47)

β. ΣΥΛΛΟΓΟΙ

Σύμφωνα με το «Πόλη και Παιδεία» (1997), Ελληνικά Γράμματα (σ.σ.23-24) οι Σύλλογοι που ιδρύθηκαν στην Πόλη, δύνανται να διακριθούν ως εξής: (1) Φιλεκπαιδευτικοί, (2) Θρησκευτικοί – Φιλανθρωπικοί (3) Αποδήμων (4) για την ενίσχυση της Μεγάλης του Γένους Σχολής (5) ειδικού κύκλου ενδιαφερόντων (6) Συντεχνίες, επαγγελματικοί και συνεταιριστικοί.

Έτσι με βάση την ως άνω ευρεία διαίρεση μέχρι το 1922 υπήρχαν 500 επωνυμίες συλλόγων στην Πόλη. Νωρίς τη δεκαετία του 1870 υπήρχαν 26 σύλλογοι. Σημαντικότερος ήταν ο «Ελληνικός Φιλολογικός Σύλλογος» ιδρυθείς το 1861 κι' έχων στη διάθεση του βιβλιοθήκη με 50.000 τόμους. Μεταξύ των 1861 – 1923 οι Σύλλογοι ήταν 162. Ξεχωριστή θέση έχουν οι : «Φίλεργος Εταιρεία» (1866), λέσχη «Κυψέλη», «Βυζάντιον», «Μνημοσύνη» (1866). Πέραν αυτών αναφέρουμε τους : «Ελληνική Λέσχη» στο Πέραν «Μακεδονική αδελφότητα», «Ηπειρωτικό Σύλλογο», «Μικρασιάτικο» κλπ. Η ελληνική κοινότητα Βεβεκίου είχε σύλλογο. Αναφέρονται ακόμη οι: «Ελληνική Φιλόμουσος Εταιρεία Παλλάς», «Μικρασιατικός Φιλεκπαιδευτικός Σύλλογος» (1907), «Ερμής» κλπ. (Μήλλας Ακύλας, Μούτσογλου Β., Alexandris Α., Μπόζη Σούλα κλπ.) (48)

γ. Ευαγή Ιδρύματα

Αναφέρονται τα: (α) Εθνικά φιλανθρωπικά καταστήματα με το νοσοκομείο του Βαλουκλή κι' άσυλο ψυχασθενών έκτασης 17.000 m² . Περιελάμβαναν 40 κτίρια χωρητικότητας 2.000 κλινών. Μέχρι το 1910 εθεωρείτο ένα από τα πιο προηγμένα των Βαλκανίων (β) Ορφανοτροφείο στην Πρίγκηπο (γ) Ορφανοτροφείο Θηλέων στη νήσο Πρώτη (δ) Ευγενίδειο συσσίτιο στο Πέραν (Παπαμιχαλόπουλος Κ., Alexandris Α) (49)

δ. Ναοί – Μονές (Το κεφάλαιο αυτό δεν περιλαμβανόταν στο αρχικό κείμενο της μεταπτυχιακής διατριβής του 2000.)

Μετά την Άλωση (1453), όλοι οι βυζαντινοί ναοί κατέστησαν τεμένη, πλην τριών: της Αγίας Ειρήνης που μετατράπηκε αποθήκη, του Άη Γιώργη του Κυπαρισσά στα Ψωμαθιά και της Αγίας Μαρίας των Μογγόλων στο Φανάρι. Ανάμεσα στις εκκλησίες που έγιναν τζαμιά περιλαμβάνονται η Παμμακάριστος, που οι Τούρκοι ονομάζουν «Φετχιέ τζαμί», ο Άγιος Ιωάννης ο Βαπτιστής, το «Αχμέτ Πασά τζαμί», η Αγία Θεοδοσία «Γκιουλ τζαμί» κλπ. (Παπαδόπουλος Στέφανος, ό.π., σ.σ. 158-159)

Ναοί αναφέρονται και στο Αθανασιάδης Τίτος (2003), Οι Πατριάρχες, ό.π., εκδ. ΑΠΟΓΕΥΜΑΤΙΝΗ. Ενδεικτικά παρατίθενται τα ονόματα των: Παναγίας της Καφατιανής (σ. 49), Αγίας Τριάδος (σ. 53), Σεργίου και Βάκχου, σήμερα τεμένου (σ. 61), μονής Παντοκράτορος (σ. 63), μονής Στουδίου (σ. 77), μονής Χώρας, σήμερα μουσείου (σ. 79), Αγίας Παρασκευής στον Κεράτιο (σ. 87), Αγίου Κων/νου Υψωμαθείων (σ. 89), Ζωοδόχου Πηγής (σ. 139), Αγ. Δημητρίου Ταταούλων (σ. 145), Αγ. Δημητρίου (σ. 151), πατριαρχικού ναού του Αγίου Γεωργίου στο Φανάρι (σ. 193), των Αγίων Αποστόλων, πρώτου πατριαρχικού ναού μετά την Άλωση. Εν συνεχεία τη θέση του κατέλαβε η μονή της Παναγίας της Παμμακαρίστου μέχρι το 1587. Κατόπιν το Πατριαρχείο μεταφέρθηκε στο ναό του Αγίου Δημητρίου Ευλόπορτας έως το 1602. Έκτοτε μέχρι σήμερα παραμένει από το ναό του Αγίου Γεωργίου στο Φανάρι (σ.211)

Για τους ναούς των Εισοδίων της Θεοτόκου, των Αγίων Κων/νου και Ελένης και της Αγίας Τριάδος, βλ. Μπόζη Σούλα, Ο Ελληνισμός της Κωνσταντινούπολης, Ελληνικά Γράμματα σ.σ. 84-93 (50)

Τον Ιούνιο του 1931 ο Ουίτμωρ ανέλαβε την ευθύνη καθαρισμού των μωσαϊκών της Αγίας Σοφίας. Τότε έμελλε να μετατραπεί ο περικαλλής ναός σε μουσείο «...Έπαυσαν τα “ναμάζ” και οι φωνές του μουεζίνη από τον μιναρέ... Ήτο απόφασι του Κεμάλ Ατατούρκ. Είχε ανώτερη αντίληψη των πραγμάτων και το κυριώτερο, ίσως δεν ήτο σε καλές σχέσεις με τον ισλαμισμό. Φρονούσε ότι ο μουσουλμανισμός εξημίωσε το τουρκικό έθνος...» (Παπαδόπουλος Στέφ., ό.π., Η Αγία Σοφία, σ.σ. 117- 119) (51)

Στις “Εκκλησίες της Περαιάς”, όπως είναι ο Χριστός των Μποστανίων και Άγιος Ιωάννης, η Πρωτοκκλησιά των Γαλατιανών και ο Άγιος Νικόλαος στα Ασβεστάδικα αναφέρεται το Επτά Ημέρες, (ένθετο αφιέρωμα), Πέραν, 6 Οκτωβρίου 2002, ό.π., σ.σ. 9-11, εφημ. ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ

Οι Πριγκηπιανοί ανήγειραν το ναό του Αγίου Δημητρίου στην Πόλη. Από το σεισμό του 1894 στην Πρίγκηπο “κατέπεσαν εν μέρει αι μοναί του Αγίου Γεωργίου και του Χριστού”(Μήλλας Ακύλας, Η Πρίγκηπος, ό.π., σ.σ. 94, 115)

Στη Χάληκ ευρίσκονται η Μονή του Αγίου Γεωργίου του κρημού, η Παναγία Καμαριώτισσα, οι σκήτες του Αγίου Σπυρίδωνος και της Μεταμορφώσεως [Μήλλας Ακύλας (1984), Η Χάληκ των Πριγκηπονήσων, «Άγρα», από το Σχεδιάγραμμα της Χάληκς. (Σχέδιο Α.Μ.) (52)

Αρχικά για τα καταστήματα δεν υπήρχαν μέρες αργίας. Εργασία και τις Κυριακές. «Μόνο από Κυριακή σε Κυριακή τα πρωινά εκ περιτροπής, παρακολουθούσαν την πρωινή λειτουργία στην Εκκλησία του Αγίου Νικολάου στο Τζιμπαλί ή του Αγίου Θεράποντα στο Σιρκετζί. Η μόνη μέρα αργίας... ήταν η μέρα της Μπαλουκλιώτισσας, η γιορτή της Ζωοδόχου Πηγής, την Παρασκευή της Διακαινησίμου του Πάσχα.» Σταδιακά καθιερώθηκε η Κυριακή ως αργία στη Βασιλεύουσα μετά το Σύνταγμα του 1908. «Στις αρχές, μάλιστα, τα μπακαλόπαιδα οπλισμένα με ομπρέλες εξανάγκαζαν να κλείσουν όσα παντοπωλεία δεν τηρούσαν την αργία της Κυριακής (Μπόζη Σούλα, Πολίτικη κουζίνα, εκδ. Αστερισμός, σ. 54) (53)

ε. Ανάπτυξη του τύπου – Τυπογραφεία

Το 1870 κυκλοφορούσαν οι εφημερίδες «Τηλέγραφος», «Βυζαντίς», «Ανατ. Αστήρ», «Ομόνοια», «Επτάλοφος», «Θεατής», «Ανατολή». Αναφέρονται, ακόμη, η «Εκκλησιαστική αλήθεια», «Νέος Ποιμής», «Ταχυδρόμος», «Moniteur Oriental» και «Spectateur d’Orient». Ιδιαίτερα σημαντική ήταν η εφημερίδα «Νεολόγος» (1866) ιδρυθείσα από τον Καρπενησιώτη Σταύρο Βουτυρά. Σατιρικές ήταν οι «Διογένης», «Μώρος», κι ο «Πέλεκυς». Παρατίθενται ακόμη οι τίτλοι των εφημερίδων «Πατρίς» (1910) του Κεσισόγλου, «Πρόδος», «Αμερόληπτος» του Α. Καβαφάκη, σατιρική η «Άνω- Κάτω» του Ντελιγκιαβούρη.

Έτσι μέχρι και τις αρχές του 20ου αι. εκδίδονταν 9 ελληνικές, 9 αρμενικές, 7 γαλλικές, 3 βουλγαρικές, 2 αγγλικές, 2 εβραϊκές, 1 γερμανική, 1 αραβική κι 7 οθωμανικές πολιτικές εφημερίδες (Βιντεοταινία, Παιδεία και Σχολεία των Ρωμιών της Πόλης (1998), Σύνδεσμος των εν Ελλάδι Ζωγραφειωτών).

Στην Κων/πολη υπήρχαν και τυπογραφεία, όπως το Πατριαρχικό το ιδρυθέν από τον Πατριάρχη Κύριλλο Λούκαρι (17ος αι.), των Πασπαλλή και Κορομηλά, των Ευαγγελινού Μισαηλίδη, Δημητρίου Ξένη, Ι. Βρετού κλπ. (Σταυράκης Κ., Μούτσογλου Β., Σβολόπουλος Κ., Παπαδόπουλος Στέφανος, Μπόζη Σούλα) (54)

στ. Ο κοσμοπολίτικος χαρακτήρας των Κων/πολιτών

(α) Ορισμός: Κοσμοπολιτισμός είναι η θεωρία σύμφωνα με την οποία ο άνθρωπος είναι κατ' εξοχήν πολίτης του κόσμου και δευτερευόντως μέλος ενός κράτους ή έθνους: συνώνυμο: ο διεθνισμός. Ο τρόπος ζωής του κοσμοπολίτη χαρακτηρίζεται από υπέρβαση των εθνικών παραδόσεων, ταξίδια στο εξωτερικό, απόκτηση εμπειριών κι' αφομοίωση επιρροών από πολλές και διάφορες κοινωνίες και πολιτισμούς.

Ο κοσμοπολιτισμός συνδέθηκε κατά πρώτον με τη σύλληψη της ανθρωπότητας ως ενότητας. Η στωική «κοσμόπολη» συγκέντρωνε όλους τους ανθρώπους και θεούς. Στο διάβα του ο κοσμοπολιτισμός σήμαινε το ενδιαφέρον για ανθρώπους και τόπους της ξένης.

Οι κοσμοπολίτες ταξιδεύουν κι' εκμανθάνουν ξένες γλώσσες. Αποτελούν προϊόν τριών παραγόντων: της ενότητας, ειρήνης, κι' ελευθερίας.

Ο κοσμοπολιτισμός, ωστόσο, δεν ταυτίζεται με το διεθνισμό, αλλ' έχουν κοινή ρίζα. Ο τελευταίος βασίζεται στην υπέρβαση της έννοιας του «έθνους», ενώ ο κοσμοπολιτισμός θεωρεί τη σύνολη ανθρωπότητα ως μοναδική κοινωνική ομάδα και στηρίζεται ανοχή έναντι της Ετερότητας. (Μπαμπινιώτης Γεώργιος, Κουλιμάσης Π., Παπαρίζος Αντών.) (55)

Βάσει των ανωτέρω ορισμών, που δεν συμπίπτουν πλήρως, η Κων/πολη είχε κοσμοπολίτικο χαρακτήρα προ του 1923 και δεν είναι η σύγχρονη αποκλειστικά τουρκόφωνη Κων/πολη. Η πρωτεύουσα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας ήταν πολυεθνική, σταυροδρόμι Ανατολής και Δύσης. Οι Έλληνες κάτοικοί της ασχολούνται με τ' αστικά επαγγέλματα και δη με το εμπόριο. Είναι κοινωνία ανοικτή μ' επιδόσεις στα γράμματα και τον πολιτισμό, όπως διαπιστώσαμε στις προηγούμενες ενότητες.

Στα κείμενά τους οι συγγραφείς χρησιμοποιούν τη λέξη «κοσμοπολίτικος» σε όλες τις παραλλαγές. Γράφει η Ε. Χαλκούση: Η «Βασιλίς των Πόλεων» δεν είναι πια χρυσελεφάντινος πύργος! Τα κάστρα της ανοίξανε και στα σταυροδρόμια της διασταυρώνονται οι πολιτισμοί Ανατολής και Δύσης.

Πριν το 1923 εάν οι Τούρκοι ήταν το κυριαρχούν πληθυσμιακό στοιχείο της Πόλης, οι Έλληνες διατήρησαν τη δεύτερη θέση στο κοσμοπολίτικο μωσαϊκό (Cosmopolitan mosaic) της Πόλης. Συνυπήρχαν τα δυο στοιχεία χωρίς το ένα ν' αφομοιώσει το άλλο. Η ασυνήθης αυτή συμβίωση διήρκεσε πέραν των 500 ετών.

Η Κων/πολη του 19ου αι. με μεγαλοπρεπή κτίρια και πληθυσμό ποικίλων εθνοτήτων είχε κοσμοπολίτικο χαρακτήρα. Οι Οθωμανοί για θρησκευτικούς λόγους δεν μάθαιναν ξένες γλώσσες. Έτσι το κενό αυτό καλύφθηκε από μη Μουσουλμάνους και μάλιστα Έλληνες. (Χαλκούση Ελένη, Alexandris A., Μούτσογλου Β., Μήλλας Ακύλας) (56)

Οι Ρωμιοί της Κων/πολης ήταν αστοί, ιδίως από το β' ήμισυ του 19ου αι. Ως αστική κοινωνία (Οι Έλληνες της Πόλης) ήταν ανοικτή έναντι της κλειστής οσμανικής. Οι σχέσεις Ελλήνων – Τούρκων ήταν επιφανειακές, αγοραίες. Δεν υπήρξε πραγματική συμβίωση. Ήταν «κοινωνικές» κατά τον Tönnies κι' όχι «κοινοτικές». Η Πόλη ήταν «κοσμόπολη» κι' ο χαρακτήρας της κοσμοπολίτικος. Βάραινε περισσότερο η ιδιότητά της ως «Βασιλεύουσας» παρά ως πρωτεύουσα του οθωμανικού κράτους.

Οι Έλληνες στην Πόλη ήταν μειονότητα κατά πλάσμα Δικαίου, αφού Μουσουλμάνοι έμεναν, σ' αυτή ως διοικητικοί υπάλληλοι και στρατιωτικοί με τις οικογένειες τους. Το «Ανατολικό ζήτημα» εξέφραζε την αντίφαση ανάμεσα σ' ένα αναχρονιστικό πολιτειακό μόρφωμα και την ανάγκη για γνήσιο πολιτικό εκδημοκρατισμό, που να εκφράζει τα ανερχόμενα μη μουσουλμανικά αστικά στρώματα. Έτσι θ' αξιοποιείτο ο πολυπολιτισμικός της χαρακτήρας και θα προβαλλόταν το ελληνικό στοιχείο.

Η Ε. Χαλκούση αναφέρει: «Στην εποχή μου η Πόλη, αν και πρωτεύουσα της Τουρκικής Αυτοκρατορίας, ήταν μια πόλη διεθνής. Μπορούσες να συνεννοηθείς σε οποιαδήποτε γλώσσα, κυρίως τα Ελληνικά!... Οι δρόμοι της Πόλης είχαν γεμίσει με τεράστιες ρεκλάμες στους τοίχους, τυπωμένες με μεγάλα ελληνικά γράμματα: «Πικ Φριν», τα καλύτερα μπισκότα του Λονδίνου... Στην εποχή μου η Πόλη ήταν μια διεθνής πρωτεύουσα. Από την Γερμανία μας ερχόταν η μπύρα «Ντούνκελ», από τη Γαλλία τα οικιακά σκεύη του «Μπόν Μαρσέ». (Σαρρής Νεοκλής, Εισαγωγή στο Ν. Αποστολίδης, Χαλκούση Ελένη, Μπόζη Σούλα, Σβολόπουλος Κων/νος, Εξεργασίας Χαρ.) (57)

Ο κοσμοπολιτισμός αυτός, βεβαίως, δεν ερχόταν σε αντίθεση με την τήρηση των κων/πολίτικων παραδόσεων, διότι η αποδοχή κι' η ανοχή προς τους άλλους δεν συνεπάγεται κατ' ανάγκην άρνηση των πατριών ηθών κι' εθίμων. Έτσι ο Κων/πολίτης ήταν κοσμοπολίτης, αλλά ταυτόχρονα δεν είχε απαρνηθεί την ιδιαίτερη πολιτισμική του ταυτότητα. Γράφει η Ε. Χαλκούση: «Λένε πως η μεγάλη σημασία των εορτών βρίσκεται στ' ότι με την αναβίωση παλαιών εθίμων και τρόπων ζωής συνδέεται το παρόν με το παρελθόν και συντηρείται η παράδοση»

Η συγγραφέας δεν μπορούσε ν' αντιληφθεί την ύπαρξη ανοικτών καταστημάτων ως αργά το βράδυ την παραμονή εορτών στην Αθήνα. Κάπου αλλού σημειώνει: «Στην Πόλη η Καθαρά Δευτέρα δεν ήταν μέρα εξόδου, ούτε γιορτής. Ήδη από το απόγευμα της Κυριακής, ο εσπερινός σήμανε ότι μπαίνουμε σε περίοδο νηστείας και προσευχής». (Χαλκούση Ελένη, ό.π., σ.σ. 129-131, 197) (58)

Μετά την μικρασιατική καταστροφή οι Τούρκοι προσπάθησαν να εδραιώσουν τη θέση τους στην «κοσμοπολίτικη» Πόλη (Cosmopolitan Constantinople) επιχειρώντας να πλήξουν οικονομικά τους Έλληνες της Πόλης. Η συγχώνευση Τούρκων και Χριστιανών, ιδιαίτερα των Ελλήνων, στάθηκε αδύνατη λόγω διαφορετικών πολιτισμού και θρησκείας. (Alexandris A., ό.π., σ. 105) (59)

Περαίνοντας ο κοσμοπολιτισμός των Κων/πολιτών, ιδίως προ της Συνθήκης της Λωζάννης ήταν αναμφισβήτητος. Η Κων/πολη ήταν μια διεθνής πρωτεύουσα, κοσμόπολη και πολυεθνική. Οι Ρωμιοί ασκούσαν αστικά επαγγέλματα, μάθαιναν ξένες γλώσσες, οργανώνονταν σε Συλλόγους. Η κοινωνία τους ήταν ανοικτή και ανεκτική προς τις άλλες εθνότητες της Κων/πολης με ταυτόχρονη τήρηση των ελληνικών τοπικών παραδόσεων.

ζ1 Το θέατρο * στην Κων/πολη μέχρι το 1922. [Το κεφάλαιο ζ, δεν περιλαμβάνονταν στη μεταπτυχιακή διατριβή (2000)]

*** Πεζοπούλου Γιούλη (2004), Το θέατρο στην Κων/πολη (1900-1922), 3 τόμοι, αδημοσίευτη διδακτορική διατριβή, τμήμα Θεατρικών Σπουδών Αθηνών**

Οι Φαναριώτες πρωτογνώρισαν τη δραματουργία της Ευρώπης ως ανάγνωσμα, κυρίως μέσω των κειμένων του Μολιέρου και του Ιταλού Goldoni. Στα 1758 ο Αναστάσιος Σουγδουρής μετέφρασε τον “Αναγνωρισμό της Σεμιράμιδος” του Μεταστασιού.

Στις αρχές του 19ου αι. αυτές οι επιφανείς οικογένειες σ’ εορταστικές τους συγκεντρώσεις «μακριά από τα αδιάκριτα βλέμματα του δύσπιστου Τούρκου... συγκεντρώνονται και διαβάζουν στιχάκια... διοργανώνουν και θεατρικές παραστάσεις» (Ταμπάκη Άννα, Το Θέατρο ως φορέας Παιδείας..., σ.σ. 136,138-139).

Στο μέγαρο του Ρώσου προξένου Ζαχάροφ σ’ ένα από τα νησιά του Βοσπόρου περί το 1815, νέοι έπαιζαν σκηνές της “Ασπασίας” (1813) και της “Πολυξένης”, τραγωδιών του Φαναριώτη Ιακωβάκη Ρίζου – Νερουλού.

Το πολιτικό θέατρο θα γνωρίσει στιγμές ακμής στο δεύτερο ήμισυ του 19ου αι. με αποκορύφωμα μετά το 1870 με 1880 (Ταμπάκη Άννα, Θέατρο και κοινωνία στα ΙΣΤΟΡΙΚΑ, τεύχ. 200, σ.σ. 40-41) **(60)**

Ο Ελληνικός Φιλολογικός Σύλλογος Κωνσταντινουπόλεως (ΕΦΣΚ) βάσει των τίτλων των ανακοινώσεων του ή των δημοσίων μαθημάτων έστρεψε το ενδιαφέρον του στο αρχαίο θέατρο. Εξαίρεση απετέλεσαν οι παρουσιάσεις των Γκριμπογιέντωφ, Ρώσου συγγραφέα (1898) και Ίψεν (1907). Το νεοελληνικό θέατρο θα περιληφθεί στις προτιμήσεις του πολύ αργότερα με σχετική διάλεξη του Διον. Ταβουλάρη το 1892.

Η λειτουργία του ΕΦΣΚ συνδέθηκε με την ίδρυση Εθνικού Θεάτρου στην Κων/πολη. Το ελληνικό επαγγελματικό θέατρο ενισχύει το Σύλλογο αυτό μ’ έσοδα των παραστάσεων του. Με το θίασο «Μένανδρο» του Διον. Ταβουλάρη ο ΕΦΣΚ ανέβασε στο θέατρο «Ωδείο» την “Αντιγόνη” του Σοφοκλή (1900), (Σταματοπούλου – Βασιλάκου Χρυσόθεμις (2000), Το Θέατρο και οι ελληνικές συσσωματώσεις στην Κων/πολη στο Ο Έξω – Ελληνισμός, σ.σ. 151,154-156)

Επιπλέον ο ΕΦΣΚ θέσπισε «για την τόνωση της σύγχρονης θεατρικής δημιουργίας» το “Δραματικό Αγώνα” με τη βράβευση δύο πρωτότυπων έργων (τραγωδίας και κωμωδίας). Τα υποβληθέντα έργα δεν υπήρξαν τ’ αναμενόμενα και γι’ αυτό ο διαγωνισμός τα έτη 1908, 1909 και 1910 κρίθηκε άγονος. Το 1911 βραβεύτηκε “Η Ανθούλα”, το δραματικό έργο του Θ. Θωμά (Σταματοπούλου – Βασιλάκου Χρυσόθεμις, ό.π., σ. 157) **(61)**

Οι πρώτες δημόσιες παραστάσεις (1858-1860) έλαβαν χώρα στο Γαλατά, στο «Καφενείο των Πουλιών» και κατόπι στο θέατρο «Ναούμ» του Σταυροδρομίου με πρωτοβουλία των Διονυσίου Ταβουλάρη, Γεωργίου Νικηφόρου, Βασ. Ανδρονόπουλου κλπ. Παίχτηκαν συγγραφείς όπως οι Μολιέρος, Αλφιέρι και Μόντι (νεοκλασικισμός), Β. Ουγκό, Σαίξπηρ με μεταφράσεις του Δημ. Βικέλα, Δουμάς (πατέρας και υιός), Σίλερ, Γκέτε κλπ.

Δημιουργήθηκαν και αξιόλογοι τοπικοί ερασιτεχνικοί θίασοι: Ελληνικός Φιλοδραματικός Σύλλογος “Αισχύλος”, Δραματικός Θίασος “Ομόνοια”, Θίασος “Απόλλων”, Ελληνικός Δραματικός Σύλλογος «Σοφοκλής» (Ταταύλα), Δραματικός Σύλλογος «Σοφοκλής» (Πέραν) κλπ. (Ταμπάκη Άννα, Θέατρο και κοινωνία, ό.π., σ.σ. 41,42) **(62)**

Όταν αποτεφρώθηκε το θέατρο “Ναούμ”, στη θέση του κτίστηκε το γαλλικό θέατρο Αλκαζάρ, που είχε την ίδια τύχη. «Το θέατρο Μνηματακίων σώζεται μέχρι της σήμερα... το θέατρον Βέρδη, κατόπιν Ωδείο (σήμερα Εκλαίρ)... Απ’ αυτό το θέατρον επέρασαν όλοι οι τότε ελληνικοί θίασοι του αναγεννωμένου νεοελληνικού θεάτρου, εσύχναζε δε όλος ο καλός κόσμος της μεσαιάς τάξεως, διότι η αριστοκρατία της Πόλης, εξένιζε και παρηκολούθει τους ξένους μεγάλους θιάσους... Ο Αλεξιάδης, οι αδελφοί Ταβουλάρη, ο Λεκατσάς με τα Σαιξπήρεια έργα, ο Μπονασέρας, ο Λεπενιώτης, ο Χρυσομάλλης, η Ευαγγελία Ρούσου, η Αικατερίνη Βερώνη...* Το θέατρον ελειτούργει Τρίτην, Πέμπτην, Σάββατον και Κυριακήν... Θερινά, θέατρα ήσαν στα Μνηματάκια, το σημερινό Μοντέρν, όπου έπαιζαν συνήθως γαλλικοί θίασοι οπερέτας ... Αι θέσεις διειτιμώντο 5 και 7,5 ή 10 γρόσια, ενώ στο χειμερινό Βέρδη η Α' θέσις είχεν 20 γρ. η Β' θέσις 10 και το υπερώον 5γρ. Το καλοκαίρι ο κόσμος εδείκνυε περισσοτέραν θεατροφιλίαν, γενικώς όμως δεν υπεστηρίζετο το θέατρον”. (Καραβίας Ν. Ι. (1933), Άλλοτε και Τώρα, σ.σ. 63-64) **(63)**

***Θιασάρχες και πρωταγωνιστές.**

ζ2. Η μουσική κίνηση – Πανηγύρια – γιορτές

«Εξαιρετική μουσική κίνηση δεν είχε ποτέ η Κων/πολις... Όλα τα καλά σπήτια είχαν πιάνο... Μονδολινάται υπήρχαν τότε πολλά... Στας εορτάς του σπητιού εξημερώνοντο με λατέρνα ή έγχορδα όργανα... Στους δρόμους σε παλαιότερας εποχάς έπαιζον άρπα και φλάουτο Ιταλοί ή Πολωνοί πλανόδιοι οργανοπαίκται. Η λατέρνα επροτιμάτο δια τους χορούς ένεκα του μουσικού ρυθμού της...» (Καραβίας Ν. Ι., ό.π., σ. 99). Διάσημος “καλλιεργητής” του λαϊκού τραγουδιού υπήρξε ο Κων/πολίτης Φαναριώτης Βασίλειος Σιδερής, που διηύθυνε τα “Πολιτάκια”, όμιλο μουσικών, «μια ορχήστρα σαν μαντολινάτα (τότε λεγόταν Εστουδιαντίνα)». Μετέβη στη Σμύρνη το 1898 και σε σύντομο διάστημα κατόρθωσε να αναδειχθεί εκεί και «να καθιερώσει αυτό που ονομάστηκε “Σμυρναϊκή Εστουδιαντίνα” (Παπαδάκης Ε. Γιώργος στα ΙΣΤΟΡΙΚΑ, τεύχ. 200, σ. 46) (64)

Στην Πόλη γίνονταν πανηγύρια που συνέπιπταν με θρησκευτικές γιορτές, όπως στο Κουσκουντζούκι, στο Αρναούτκιοί ή στα Ταταύλα. Κατά την διάρκειά τους «παρετηρούντο χάρτιναι σημαίαι, λατέρναι, φουσαρμόνικαι και ρακοποσία με χορούς υπαίθριους».

Η καθαρά Δευτέρα ήταν η εορτή των Ταταύλων. Αυτό το “μπακλαχοράνι” υπήρξε «εν πανάρχαιον έθιμον»

Γιορταζόταν επίσης ο “Κλειδώνας” στις 23 Ιουνίου (Καραβίας Ν. Ι., ό.π., σ.σ. 98-99,101,79)
«Η περίφημη πολιτική βεγγέρα διετηρήθη επί πολύ, έως ότου έσβησε με τας νέας συνηθείας... συνηθροίζοντο (σε κάθε σπίτι) μία δύο οικογένειαι και έπαιζον χαρτιά (σκαμπίλ)... Εσερβίρετο γλυκό και τσάι με σημίτια της νυκτός... Εις τας γιορτεράς ημέρας... εχορεύοντο χοροί με λατέρνα ή ψιλά όργανα, αλλά τότε διήρκει η εσπερίς μέχρι πρωίας και δεν ονομάζετο βεγγέρα... Στις βεγγέρας ωφείλοντο πλείστα συνοικέσια... Περίφημαι ήσαν αι βεγγέραι του παλαιού Φαναριού.» (Καραβίας Ν. Ι., ό.π., σ. 83, Μπόζη Σούλα) (65)

7. Ο πολιτικός ρόλος των Κων/πολιτών στη Βασιλεύουσα μέχρι σήμερα (Δεν περιλαμβάνόταν στο κείμενο του μεταπτυχιακού πονήματος)

Ο καθηγητής Νεοκλής Σαρρής στην πρώτη συνέντευξή του στο γράφοντα στις 3 Μαΐου 2000 επεσήμανε μεταξύ των άλλων: «Συζητούσα με τον Τίτο Αθανασιάδη, δημοσιογράφο εκ Κων/πόλεως, ότι εμείς οι Κων/πολίτες δεν αναδειξαμε κανέναν πολιτικό... Ο Τίτος Αθανασιάδης μου απαντά: Δίκαιο έχεις. Διαθέτουμε γνωστά ονόματα στην οικονομική ζωή, στην Επιστήμη, πολιτικούς όχι. Ποιος ο λόγος; Μα οι Κων/πολίτες ήταν μειονότητα στερημένη πολιτικών δικαιωμάτων κι' ο Μπακάλμπασης εξελέγη συμπτωματικά με τους Βενιζελικούς». (Ιακωβίδης Χρ. Ιωάννης (2000), Οι Κων/πολίτες της Αθήνας, ό.π., σ.σ.67-68)

Παρά τη διοικητική και πολιτική ισχύ των Φαναριωτών (σ. 16 του παρόντος πονήματος) και το Τανζιμάτ το 19ο αι. (σ. 17 της διατριβ. αυτ.) οι Έλληνες της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας δεν είχαν εξασφαλίσει την ουσιαστική ισότητα με τους Τούρκους Οθωμανούς υπηκόους και τα παραδοσιακά προνόμια του «Millet» πλήγηκαν αρχικά από τους Νεοτούρκους (1909), όταν εισήχθη το κοινό οθωμανικό σύστημα. Μάλιστα ο όρος “Cemaat” (κοινότητα) αντικατέστησε το «Millet» (ό.π., σ. 18 του παρόντος πονήματος) (66)

Ο τρόπος διεξαγωγής των οθωμανικών εκλογών προκάλεσε τη δυσαρέσκεια των Ελλήνων. Στο σύνολο των 230 εδρών του οθωμανικού κοινοβουλίου οι Έλληνες κατέλαβαν 27 (11,7%), οι Βούλγαροι 5 (2,2%), οι Σέρβοι 4 (1,7%), οι Αρμένιοι 10 (4,3%), οι Εβραίοι 2 (0,8%) και οι Μουσουλμάνοι 182 (79,3%). Οι 18 βουλευτές των Ελλήνων προέρχονταν από τα βιλαέτια Κων/πόλεως, Αρχιπελάγους και Αϊδινίου (Σμύρνης), ενώ οι υπόλοιποι 9 από τα βιλαέτια της Θεσσαλονίκης, Αδριανούπολης, Ιωαννίνων, Τραπεζούντας και Μοναστηρίου. (Ι.Ε.Ε. (1997), τόμ. ΙΔ, σ.σ. 255-256)

Η εφαρμογή του νόμου για τη στρατιωτική θητεία, αντί του κεφαλικού φόρου (1908) προκάλεσε προβλήματα. Οι περισσότεροι Έλληνες προτιμούσαν να μεταναστεύσουν. Το 1908 εμφανίστηκαν μόνο 12 κληρωτοί από τους 1000 της περιοχής Μυριοφύτου και Περιστάσεως για στράτευση.

Στην Κων/πολη η εφημερίδα «Tanin» (Ηχώ), όργανο του “Ένωσις και Πρόοδος” των Νεοτούρκων, τασσόταν κατά του Ελληνισμού και του Πατριαρχείου.

Το Μάιο του 1914 ο Οικουμενικός Θρόνος αναγκάστηκε λόγω της συμπεριφοράς των Νεοτούρκων να κλείσει τις εκκλησίες, όπως και το 1890. Το μέτρο ανακλήθηκε με την γενική επιστράτευση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας κατά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο (Ι.Ε.Ε., ό.π., σ. 360)

Ο διορατικός Πατριάρχης Ιωακείμ ο Γ΄ αμέσως μετά την επανάσταση των Νεοτούρκων τόνισε στον Κων/νο Σπανούδη: «Τίποτε δεν έχομεν να αναμένωμεν από τον σωβινισμό των

ανθρώπων αυτών. Αγώνες αρχίζουν, για να μπορέσουμε να κρατήσουμε αυτό εδώ το σπίτι».(Δάμτσας Νικόλαος, Η αγωνία της Κωνσταντινουπόλεως, ό.π., σ. 47).

Με την έκρηξη του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου (1914) «χιλιάδες Ρωμιών της Πόλης στρατολογήθηκαν, αρκετοί δε άλλοι κρυφθήκαν». Για να μη στρατολογηθεί ένας Τούρκος ή τουρκικής ιθαγένειας ραγιάς έπρεπε να πληρώσει το “μπεντέλ” (αντισήκωμα), 45 χρυσές τουρκικές λίρες κατ’ έτος. Πολλοί από τους φυγοστράτους εκρύπτοντο στα ταβάνια των οικιών του Σταυροδρομίου, γι’ αυτό ονομάστηκαν «Ταβάν Νταμπουρού» (τάγμα του ταβανιού) (Παπαδόπουλος Στέφανος, ό.π.. σ.σ. 55-56) (67)

Ο Αλέξης Αλεξανδρής επισημαίνει ότι οι Έλληνες και οι Αρμένιοι αποτελούσαν την πλειονότητα στα πλαίσια της οθωμανικής διπλωματικής υπηρεσίας.

Στις αρχές της δεκαετίας του 1880, σε σύνολο 23.826 κρατικών λειτουργών στην Κων/πολη μόνο 248 Έλληνες (1,2%) κατείχαν θέσεις στα ανώτερα κλιμάκια της διοικητικής μηχανής.

«Με προοπτική στο καθαρά πολιτικό πεδίο, θα ήταν δυνατόν, συμπερασματικά, να διαπιστωθεί ότι οι επιφανέστεροι από τους Έλληνες της Πόλης δεν κατόρθωσαν να εξασφαλίσουν την πρόσβαση στα ανώτερα αξιώματα της πολιτείας». Αυτός ήταν ο γενικός κανόνας. Ο Αλέξανδρος Καραθεοδωρής π.χ. το 1878 υπουργός των Εξωτερικών και Δικαιοσύνης ή ο Σάββα Πασάς, υφυπουργός και υπουργός εξωτερικών το 1880 αποτελούν εξαιρέσεις (Σβολόπουλος Κων/νος, Κωνσταντινούπολη, ό.π., σ.77).

Μετά την Μικρασιατική Καταστροφή 103.000 Κων/πολίτες θεωρήθηκαν (εταμπλί) εγκατεστημένοι και μη ανταλλάξιμοι. Εξ αυτών οι 73.000 ήταν με τουρκική ιθαγένεια και οι 30.000 Έλληνες υπήκοοι (Ι.Ε.Ε., τόμ. ΙΣΤ, σ. 510). Αναφέρθηκαν στα 4α –δ ο μειονοτικός χαρακτήρας των Ελλήνων της Κων/πολης και οι διώξεις που υπέστησαν από το τουρκικό καθεστώς ως τις μέρες μας (σ.σ. 21-22 της παρ. διατριβ.). (68)

Επισημαίνεται ότι «στις αρχές της δεκαετίας του 1960 καταργήθηκε και η πρακτική της παρουσίας Ελληνορθόδοξων μειονοτικών βουλευτών στο τουρκικό Κοινοβούλιο, μια πρακτική που είχε εγκαινιαστεί από τον Κεμάλ Ατατούρκ, το 1935. Οι βουλευτές αυτοί ήταν: Νικόλαος Ταπτάς, (1935-43), Μιχάλης Καγιόγλου (1943-46), Βασίλειος Κόνος (1946-50), Νικόλαος Φακατσέλλης (1945-50), Αχιλλέας Μόσχος (1950-57), Αλέξανδρος Χατζόπουλος (1954-60), Χρήστος Ιωαννίδης (1957-60) και ο γερουσιαστής Λάσκαρης Καλούδης (1960-61) (ό.π., σ. 513). Για ποιο πολιτικό ρόλο να μιλήσει κανείς, όταν το 1997 η τουρκική κυβέρνηση προσπάθησε να καθαιρέσει την εφορευτική επιτροπή της Ιεράς Θεολογικής Σχολής της Χάλκης προκαλώντας τη διεθνή αντίδραση; (σ. 515) (69)

Εγκατέλειψαν οι Κων/πολίτες τη Βασιλεύουσα λόγω των περιορισμών και των αποπνικτικών συνθηκών της περιόδου 1955-1975. Ο Ηρακλής Μήλλας αναφερόμενος στην περίοδο μετά το 1955 τονίζει ότι «κάθε μέρα στο σχολείο λέγαμε τον τουρκικό εθνικό ύμνο, επαναλαμβάναμε το σύνθημα “τι ευτυχής που είμαι Τούρκος”... αντιμετωπίζαμε με θλίψη τη διακριτική μεταχείριση, χωρίς όμως να ζητάμε το δίκιο μας, ήμασταν πάντα σιωπηλοί και εύκολος στόχος για επιθέσεις...» (σ.516). Ο καθηγητής Νεοκλής Σαρρής σε συνέντευξή του στην πολιτική εφημερίδα “ΑΝΑΤΟΛΗ” ΤΟΝ Ιανουάριο του 1993 τόνισε ότι «κανένας εχέφρων Κων/πολίτης δεν είναι διατεθειμένος να επιστρέψει κάτω μάλιστα από τις συνθήκες που έχουν διαμορφωθεί στις μέρες μας (στην Τουρκία)» (σ. 517), (Αλεξανδρής Αλέξης, Ελληνορθόδοξη μειονότητα στην Τουρκία στην Ι.Ε.Ε., τόμ. ΙΣΤ, σ.σ. 510-517)

Ο Ακύλας Μήλλας είναι αποκαλυπτικός: όταν ερωτώνται οι Κων/πολίτες «γιατί φύγατε;», «φύγαμε, λέει και άλλαξε ο τόπος. Τι να τους πεις, τι να σχολιάσεις; Δεν έχουν οι περισσότεροι ακούσει για κάποιους πρωτόγονους καταστροφικούς φόρους, για κατασχέσεις περιουσιών, για τις ομαδικές στρατολογίες της δεκαετίας του ’40, δεν τους μίλησε κανείς για τα Σεπτεμβριανά, για τις μαζικές εκείνες απελάσεις ανθρώπων που δεν έφταιζαν σε τίποτα. Και επιμένουν: «Γιατί φύγατε;» Πώς να τους πεις πως υπήρξαν χρόνια που ο Τύπος παρότρυνε το λαό να μη συναλλάσσεται με τους Ρωμιούς, που φοιτητές εμπόδιζαν την είσοδο στα ρωμέικα καταστήματα του Πέραν, που κάποτε το παιδί σου ρωτούσε, με μάτια γεμάτα αθωότητα. «Γιατί δεν κάνει, λένε, να μιλάω Ελληνικά στο δρόμο;» (Επτά Ημέρες Πέραν, ένθετο αφιέρωμα, ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, ό.π., σ. 32) (70)

Λαμβάνοντας υπ’ όψιν τ’ ανωτέρω και τα παρατιθέμενα στοιχεία στο 5β για την κοινωνική διαστρωμάτωση και τις ασχολίες των Κων/πολιτών (σ.σ. 25-28) και 6α έως 6ζ (σ.σ. 28-34) συμπεραίνουμε ότι ο πολιτικός τους ρόλος προ και μετά το 1922 υπήρξε ανύπαρκτος, γιατί (α) έδωσαν έμφαση στις τραπεζικές – εμπορικές δραστηριότητες και γενικότερα στην άσκηση επαγγελματιών του ιδιωτικού τομέα. (β) Ασχολήθηκαν επίσης με τις τέχνες και τα γράμματα. (γ) Δεν κατείχαν θέσεις στις υψηλότερες βαθμίδες της διοικητικής ιεραρχίας, παρά την ύπαρξη – κατά καιρούς – Ελλήνων φορέων ανωτάτων αξιωμαίων του οθωμανικού κράτους (δ) Οι διώξεις που υφίσταντο πριν και μετά το 1922 και ο φόβος που τους διακατείγε τους μετέτρεπαν σε μια σιωπηλή μειονότητα που αδυνατούσε να διεκδικήσει το δίκαιο της. (71)

8. Συμπεράσματα

Στο Ιακωβίδης Χρ. Ιωάννης (2000), ό.π., τα συμπεράσματα υπάρχουν στις σ.σ. 44 και 53 (σ.σ. 28 και 32 του παρόντ. πονήματος)

Αναμορφώνοντάς τα έχουν ως ακολούθως:

- (01)** Το Βυζάντιο ιδρύθηκε από τους Μεγαρείς και τους Καλκηδονίους (660/659 π.χ. ή 628) και σημαντική υπήρξε η συμβολή του στα πλαίσια του αρχαίου κόσμου.
- (02)** Όρος «βυζαντινός» είναι δημιουργήμα της Δυτικής Καθολικής Ιστοριογραφίας. Η Βυζαντινή Αυτοκρατορία διήρκεσε από το 324 μ.Χ. – 1453. Η Κων/πολη ήταν η “βασιλεύουσα πόλις”, η “Νέα Ρώμη και το κράτος η “Ρωμαίων πολιτεία”, και “Ρωμανία”. Σημαντικοί σταθμοί: (α) το 1054 (Σχίσμα των Εκκλησιών), (β) η ήττα του Ματζικέρτ (1071), (γ) το 1204 η κατάληψη της Κων/πολης από τους Σταυροφόρους και (δ) Η Άλωση της Κων/πολης από τους Οθωμανούς (1453). [ενδεικτική αναφορά]
- (03)** Όλοι οι Ορθόδοξοι των Βαλκανίων ανήκαν στο Milleti – Rum και ο Πατριάρχης ήταν εθνάρχης (Millet Basi). Σημεία παρακμής της Αυτοκρατορίας αποτελούν η Ναυμαχία της Ναυπάκτου (1571), η Συνθήκη του Κάρολιτς (1699), οι ρωσοτουρκικοί πόλεμοι και η συνθήκη του Κιουτσούκ Καϊναρτζή (1774) – Κατά τα τέλη του 18ου αυξήθηκε η δύναμη των Αγιάννηδων – Ο Σελίμ ο Γ΄ εισηγήθηκε το nizam- i - ceded (νέα οργάνωση) Το 1826 εξοντώθηκαν οι γενίτσαροι από το σουλτάνο Μαχμούτ Β΄.
- (04)** Δυο υπήρξαν οι πολιτικοκοινωνικές ομάδες: (α) η άρχουσα τάξη με το σουλτάνο, την αυλή του, τους υψηλόβαθμους θρησκευτικούς ηγέτες (Ulema), τα ανώτερα κλιμάκια της γραφειοκρατίας – του στρατού και (β) οι ραγιάδες (Μουσουλμάνοι και μη)
- (05)** Περίοδος Τανζιμάτ (1939-1861) με το Hattı Serif του Gulhane (1839) και το Hattı Humayun (1856) – Από το 1863 το Πατριαρχείο εβοηθείτο από το «Διαρκές Εθνικομεικτό Συμβούλιο»
- (06)** Κίνημα των Νεοτούρκων (1909) – Καταπίεση των μειονοτήτων. Ο όρος “Cemaat” (κοινότητα) αντικατέστησε το “Millet” – Ο διορατικός Πατριάρχης Ιωακείμ ο Γ΄ – Προσπάθεια αποφυγής της στράτευσης με τα “Ταβάν Νταμπορού” – Ανακωχή του Μούδρου (1918) – Το θωρηκτό “Αβέρωφ” στη Βασιλεύουσα (1918) – Οι Κων/πολίτες υπήρξαν στην πλειονότητά τους βενιζελικοί – Μικρασιατική Καταστροφή (1922) – Συνθήκη της Λωζάννης (1923).
- (07)** Η ανωτέρω συνθήκη με σειρά άρθρων της (37,38,39,41,42,43,44) κατοχυρώνει το μειονοτικό χαρακτήρα των Κων/πολιτών. Ταυτοχρόνως κατέστησαν θύματα «κοινωνικού αποκλεισμού» με σειρά διώξεων εκ μέρους των Τούρκων με κυριότερες το VARLIK VERGISI κατά τη διάρκεια του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου, τα Σεπτεμβριανά (1955) και τις Απελάσεις (1964)
- (08)** Ο ελληνικός πληθυσμός της Κων/πολης κατά τον καθηγητή Νεοκλή Σαρρή ανερχόταν στις 235.000 (29,1% του συνόλου) το 1920, στις 65.800 (7,2% του συνόλου) το 1950 και στις 2.500 (0,032%) το 1989. Κατά τον Alexandris A. (1992), σ.σ. 95-96, το 1922 είχε 400.000 Έλληνες.
- (09)** Στην Κων/πολη είχαν εγκατασταθεί, ήδη από τους χρόνους μετά την Άλωση, Έλληνες από διάφορα μέρη του Ελληνισμού (Μ. Ασία, νησιωτική και ηπειρωτική Ελλάδα κλπ).
- (10)** Ασχολούντο, κυρίως με τ΄ αστικά επαγγέλματα. Το μεγαλύτερο μέρος του κεφαλαίου και της εργασίας ανήκε στους Έλληνες, που ταξικά εντάσσονταν ιδίως στα μικρομεσαία στρώματα.
- (11)** Τα Ελληνικά ομιλούντο ακόμη και από τους Τούρκους της Πόλης, ενώ οι Έλληνες είχαν ως δεύτερη γλώσσα (μετά τη μητρική) τα Γαλλικά.
- (12)** Η Κων/πολη φημιζόταν για τα πανελλήνιας εμβέλειας σχολεία της: τη Μεγάλη του Γένους Σχολή, το Ζάππειο, το Ζωγράφειο, το Ιωακείμειο, την Ιερά Θεολογική Σχολή της Χάλκης κλπ.
- (13)** Οι Κων/πολίτες έδωσαν έμφαση στην ίδρυση παντός τύπου Συλλόγων με προεξέχοντα τον Ελληνικό Φιλολογικό Σύλλογο (ΕΦΣΚ)
- (14)** Πλήθος ευαγών ιδρυμάτων – με κορυφαίο το νοσοκομείο του Βαλουκλή – καθιστούσε την Κων/πολη πρότυπο στον τομέα παροχής κοινωνικών υπηρεσιών.
- (15)** Ναοί που μετατράπηκαν σε τεμένη μ΄ επιστέγασμα την Αγία Σοφία ή που εξακολουθούν να λειτουργούν κανονικά, καθώς και μονές αποπνέουν ακόμη και σήμερα την ψυχή της Ρωμοσύνης.
- (16)** Πλήθος εφημερίδων και περιοδικών, ελληνικών και ξένων συντελούσε στην ενημέρωση και πνευματική ανάπτυξη της πρωτεύουσας της Αυτοκρατορίας.
- (17)** Οι ποικίλες εθνότητες που διαβιούσαν εκεί, η κυριαρχία της Τουρκικής, της Ελληνικής και της Γαλλικής, αλλά και το άκουσμα άλλων γλωσσών και οι επαφές στις αγορές και τις γειτονιές προσέδιδαν στην Κων/πολη κοσμοπολίτικο χαρακτήρα.
- (18)** Η Βασιλεύουσα καλλιέργησε το θέατρο με μεταφράσεις ξένων συγγραφέων, παραστάσεις και παρουσιάσεις αρχαίων τραγικών και κωμικών, διαγωνισμούς σύγχρονης θεατρικής δημιουργίας και παραστάσεις από τοπικούς ερασιτεχνικούς θιάσους. Η ψυχαγωγία ενισχυόταν με τη συμμετοχή σε πανηγύρια, γιορτές, μουσικές εκδηλώσεις και βεγγέρες.

(19) Ο πολιτικός ρόλος των Ελλήνων στην Κων/πολη προ και μετά το 1922 υπήρξε ανύπαρκτος λόγω των διώξεων που έχουν υποστή κατά καιρούς από τους Τούρκους, της απασχόλησής τους με αστικά επαγγέλματα του ιδιωτικού τομέα και της έμφασης στην τέχνη και τις επιστήμες, της μη δυνατότητας τους για την εξασφάλιση πρόσβασης στ' ανώτερα κλιμάκια της διοικητικής και στρατιωτικής ιεραρχίας και της αντιμετώπισής τους ως μειονότητας μη ικανής να προασπιστεί τα δικαιώματά της. Επιπλέον έστρεψαν το ενδιαφέρον τους σε μορφές κοινωνικής οργάνωσης, όπως ήταν οι Σύλλογοι.

II. Συνοπτικός πίνακας συμπερασμάτων για τους Έλληνες στην Κων/πολη προ και μετά το 1922

<p>(α) Το Βυζάντιο ιδρύθηκε από τους Μεγαρείς και Καλχηδονίους τον 7ο αι.π.χ. και διαδραμάτισε σημαντικό ρόλο στους Αρχαίους Χρόνους.</p> <p>(β) Ο όρος “βυζαντινός” είναι δημιούργημα των Δυτικών. Η Κων/πολη υπήρξε η “Νέα Ρώμη” και το τεράστιο αυτό κράτος η “Ρωμανία”. Η Βυζαντινή Αυτοκρατορία διήρκησε 1000 και πλέον έτη (324-1453)</p> <p>(γ) Οι βαλκανικοί λαοί ανήκαν στο Milleti – Rum και ο Πατριάρχης υπήρξε ο Millet Basi (Εθνάρχης). Από τη ναυμαχία της Ναυπάκτου (1571) κι` εξής η Αυτοκρατορία ακολουθεί πορεία παρακμής.</p> <p>(δ) Κυρίαρχη πολιτικοκοινωνική ομάδα υπήρξαν ο σουλτάνος, η αυλή του, οι Ulema και οι ανώτερες βαθμίδες της αυτοκρατορίας και του στρατού. Κυριαρχούμενη τάξη αποτελούσαν οι ραγιάδες, Μουσουλμάνοι και μη.</p> <p>(ε) Τανζιμάτ – Περίοδος μεταρρυθμίσεων 1839 – 1861. Από το 1863 το “Διαρκές Εθνικομεικτό Συμβούλιο”.</p> <p>(στ) Κίνημα των Νεοτούρκων (1908) – Κατάργηση του «Millet» - Διώξεις εκ μέρους τους – «Ταβάν Νταμποπού». Το θωρηκτό “Αβέρωφ” στην Κων/πολη (1918) – Μικρασιατική Καταστροφή (1922) και Συνθήκη της Λωζάννης (1923)</p> <p>(ζ) Ο μειονοτικός χαρακτήρας των Κων/πολιτών βάσει της Συνθήκης. – Νέες διώξεις εις βάρος τους. (VARLIK – Σεπτεμβριανά (1955) κι` Απελάσεις (1964) αναφέρονται ενδεικτικά.</p>	<p>(η) Ο ελληνικός πληθυσμός της Κων/πολης συρρικνώνεται σταδιακά μετά το 1922.</p> <p>(θ) Αμέσως μετά την Άλωση και αργότερα Έλληνες από την ηπειρωτική και νησιωτική Ελλάδα ή τη Μ. Ασία κ.α. εγκαθίστανται στην Κων/πολη.</p> <p>(ι) Ασχολούνται με τ` αστικά, κυρίως, επαγγελματικά και ανήκαν βασικά στα μικρομεσαία στρώματα</p> <p>(ια) Οι Τούρκοι της Κων/πολης ήξεραν Ελληνικά, ενώ οι Έλληνες είχαν ως δεύτερη - μετά την Ελληνική- τη γνώση της Γαλλικής.</p> <p>(ιβ) Η Κων/πολη διακρινόταν για τα περιωπής εκπαιδευτήριά της.</p> <p>(ιγ) Δόθηκε έμφαση στην ίδρυση Συλλόγων κι` ευαγών ιδρυμάτων.</p> <p>(ιδ) Το πλήθος των Ναών και Μονών της επιβεβαιώνει ότι παρά τις αντίξοες συνθήκες η Ορθοδοξία ζεί.</p> <p>(ιε) Εφημερίδες και περιοδικά συντελούσαν στην πνευματική ανύψωση της Βασιλεύουσας.</p> <p>(ιστ) Κοσμοπολιτισμός χαρακτήριζε τους Ρωμιούς της Κων/πολης</p> <p>(ιζ) Αναπτύχθηκε το θέατρο, ενώ τα πανηγύρια, οι γιορτές, οι βεγγέρες κλπ αποτελούσαν εκφράσεις της κοινωνικής τους ζωής.</p> <p>(ιη) Ο πολιτικός ρόλος των Ελλήνων στην Κων/πολη ήταν μηδαμινός για ποικίλους λόγους.</p>
---	--

ΕΝΟΤΗΤΑ Α.ΙΙ.

ΟΙ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΙΤΕΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

«Το 1975 είχε ξεκινήσει μια ομάδα από Πανεπιστημιακούς δασκάλους, βουλευτές και άλλες προσωπικότητες μια πρωτοβουλία για την ανασύσταση σ' ελληνικό έδαφος ενός ανώτατου πνευματικού ιδρύματος, το οποίο θ' αποτελούσε τη συνέχεια της «Μεγάλης του Γένους Σχολής». Σήμερα κι εν όψει της συζητούμενης ιδιωτικοποίησης της Παιδείας, βλέπω ότι αυτό το όραμα μπορεί να γίνει πραγματικότητα» (Πόλη και Παιδεία, Ελληνικά Γράμματα, 1997, σ. 192)

Νεοκλής Σαρρής
Καθηγητής στο Πάντειο
Παν/μιο.

Περίληψη

Στην Α.ΙΙ. ενότητα θα παρατεθούν στοιχεία: πληθυσμιακά, του τόπου εγκατάστασής και της άποψης του καθηγητή Νεοκλή Σαρρή για τους αφιχθέντες μετά το 1922 Κων/πολίτες. Εν συνεχεία, θα μελετηθούν η άφιξη κι' εγκατάστασή τους στην Ελλάδα μετά το 1955 και ιδίως με τις απελάσεις του 1964 στις διάφορες πτυχές τους: προβλήματα που αντιμετώπισαν και η διαδικασία ένταξής τους στην ελλαδική κοινωνία, οι σύλλογοι με τις δραστηριότητές τους, ο τρόπος οργάνωσης και λειτουργίας τους, οι εφημερίδες και τα περιοδικά, καθώς και οι διεργασίες συγκρότησης της μνήμης και της ταυτότητας των Κων/πολιτών μετά το 1964.

Εισαγωγή

Στο Ιακωβίδης Χρ. Ιωάννης (2000), Οι Κων/πολίτες της Αθήνας, Τμήμα Κοινωνιολογίας, Πάντειο Πανεπιστήμιο, σ.σ. 60-118 μετά απο μια εισαγωγή (σ.σ. 62-64), παρατίθενται: (α) στοιχεία για τον τόπο εγκατάστασης των Κων/πολιτών στην Ελλάδα και την πληθυσμιακή τους δύναμη (σ.σ. 64-69), (β) τα κοινωνικά χαρακτηριστικά ενός μέρους των μελών του Συλλόγου Κων/πολιτών (σ.σ. 70-77), (γ) οι Σύλλογοι – δραστηριότητες, τυχόν προβλήματα – συμπεράσματα (σ.σ. 77-114), (δ) Εφημερίδες – περιοδικά (σ.σ. 114-115), (ε) Βιβλιογραφία Β₁ μέρους (σ.σ. 115-116) και (στ) Παράρτημα (σ.σ. 116-118). Ένα σημαντικό τμήμα του ανωτέρω υλικού θα καταγραφεί ως έχει περίπου, ενώ θα επιχειρηθούν και προσθήκες δεδομένων.

Το (β), σ.σ. 70-78, εφ' όσον αφορά ποιοτική έρευνα θα περιληφθεί στην ενότητα Α.ΙΙΙ., ενώ το (ε), σ.σ. 115-116, θ' απαλειφθεί.

1. Η άφιξη των Κων/πολιτών στην Ελλάδα μετά το 1922

Η μικρασιατική καταστροφή (1922) ώθησε αρκετούς Κων/πολίτες ν' αναζητήσουν καταφύγιο στην Ελλάδα. Σύμφωνα με πρόχειρους πατριαρχικούς υπολογισμούς το Μάρτιο του 1923 υπήρχαν 250.000 Έλληνες στην Κων/πολη. Ήδη κατά την περίοδο 1922-24 εγκατέλειψαν τη Βασιλεύουσα 60.000 Έλληνες υπήκοοι, 40.000 όχι ανταλλάξιμοι, 38.000 εγκατεστημένοι στην Πόλη μετά το 1918 και περί τις 20.000 από τα προάστια της (συνολικά 158.000) (Alexandris A., ό.π. σ.σ. 103-104)

Σύμφωνα με την απογραφή του 1928 το 51,3% των προσφύγων, ήλθε από τη Μ. Ασία, το 21% από την Αν. Θράκη, το 14,9% από τον Πόντο και το 3,2% από την Κων/πολη. Προ του 1922 είχαν αφιχθεί 4.109 Κων/πολίτες και μετά 35.349, συνολικά 39.458. Ο αριθμός όμως των εγκατασταθέντων προσφύγων ήταν μεγαλύτερος δεδομένης της υψηλής θνησιμότητάς τους λόγω των συνθηκών διαβίωσης και της ανεπαρκούς ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης (Λαμψίδης Ν. Γιώργος (1922), Οι πρόσφυγες του 1922, σ.σ. 91-92 – Ανδρώτης, σ. 148) (72)

Έκτοτε κατά διαστήματα κι' αναλόγως των σχέσεων Ελλάδος – Τουρκίας κατέφθαναν σταδιακά διωκόμενοι Κων/πολίτες.

Το 1935 διαβιούσαν στην Κων/πολη 125.046 Ορθόδοξοι, εκ των οποίων οι 108.275 ήταν ελληνόγλωσσοι, ενώ το 1945 σύμφωνα με την επόμενη τουρκική απογραφή οι Ορθόδοξοι ανέρχονταν στις 103.839. Εξ αυτών οι 88.680 δήλωναν Έλληνες, 8.124 Ίμβριοι και Τενέδιοι και 13.598 Κων/πολίτες Έλληνες υπήκοοι.

Πρόκειται για την εφαρμογή μιας αντιμειονοτικής πολιτικής εκ μέρους των Τούρκων. Με την επιστράτευση του Μαΐου του 1941 μη Μουσουλμάνοι της Κων/πολης συγκεντρώθηκαν σε στρατόπεδα της τουρκικής ενδοχώρας. Περίπου 15.000 Ελληνορθόδοξοι παρέμειναν στους καταυλισμούς αυτούς για ένα έτος (Alexandris A., ό.π., σ. 191 και I.E.E., τόμ. ΙΣΤ, ό.π., σ. 511)

Ο Αλ. Πάλλης ανέφερε ότι το 1945 η Πόλη είχε 80.000 Έλληνες. Με τον τουρκικό νόμο 2001/1932 ο αριθμός των Ελλήνων υπηκόων μειώθηκε βαθμιαία από 30.000 σε 12.000. (Alexandris A., ό.π., σ. 239, 30 χρόνια από τις απελάσεις, σ. 41) (73)

Κατά τον καθηγητή του Παντείου Πανεπιστημίου Νεοκλή Σαρρή οι αφιχθέντες κατά το 1922 εγκαθίσταντο κυρίως στην Καλλιθέα και Ν. Σμύρνη (Συνέντευξή του στο γράφοντα στις 3 Μαΐου του 2000)

Στη Θεσσαλονίκη και στην ευρύτερη περιοχή της εγκαταστάθηκαν – πέραν των Μικρασιατών και Ποντίων – Ανατολικοθρακιώτες. Αναφέρονται τα μέρη: Αμπελόκηποι, Βάρνα, Νέος Κουκλουτζάς, Νέα Μαγνησία, Σίνδος, Καλοχώρι, Άδενδρο, Τούμπα, Νεάπολη, Γέφυρα, Νέα Μεσημβρία, Θέρμη, Νέα Ραιδεστός, Περαιά, Αγία Τριάδα, Νέα Μηχανιώνα, Καλλικράτεια, Νέα Μάλγαρα, Άγιος Αθανάσιος, Κάτω Σχολάριο και Νέοι Επιβάτες (Λαμπιδής Γ., ό.π., σ.σ. 172-173, Μαραβελάκης Μ. – Βακαλόπουλος Α. (1953), σ. 84)

Οι Κωνσταντινουπολίτες εθεωρούντο από τους άλλους πρόσφυγες κάπως καλύτεροι, αν και δεν δίσταζαν οι υπόλοιποι να τους αποκαλέσουν «ψηλομύτες» ή «φαντασμένους» (Hirschon Renée, Μνήμη και ταυτότητα, σ.σ. 340-342, στο Ανθρωπολογία και Παρελθόν).

Καταγγελίες υπήρχαν για την άσκηση του ιατρικού λειτουργήματος έξω από τον κώδικα της ηθικής και επαγγελματικής δεοντολογίας. Κύρια αιτία, υπήρξε η «έλευση εκατοντάδων γιατρών από τη Μ. Ασία, την Ανατ. Θράκη και την Κων/πολη», άνω των χιλίων σύμφωνα με το Χαριτάκη, **Κατσάπης Κώστας**, σ.69)

Ακόμη και στην παλιά Κοκκινιά, στην πιο αναβαθμισμένη της περιοχή, με κέντρο το ναό του Αγίου Νικολάου διέμεναν «οι αριστοκράτες της Κοκκινιάς», οι περισσότεροι από τους Κων/πολίτες. «Η περιοχή είχε τις καλύτερες κατοικίες, τις πρώτες που κατοικήθηκαν, όταν άρχισε η εγκατάσταση και συνεπώς τις απέκτησαν μόνον όσοι «είχαν μέσο». (Hirschon Renée, ό.π., σ. 343). Ο κοσμοπολιτισμός μεταφέρθηκε και στην Ελλάδα. Οι ηλικιωμένοι που προέρχονταν από πόλεις ή παράκτιες περιοχές όπου ζούσαν Λεβαντίνοι και Ευρωπαίοι (Κων/πολη, Σμύρνη, Μαινεμένη, Καισάρεια) «μπορεί να ψευτογνώριζαν γαλλικά, ιταλικά ή αγγλικά» (Hirschon, ό.π., σ. 347)

Οι Κων/πολίτες, παρότι βρίσκονταν σε πιο πλεονεκτική θέση, αντιμετώπισαν αρχικά τις ίδιες περίπου δυσχέρειες με τους λοιπούς εκπατρισθέντες του 1922 (74).

Πολύ διαφωτιστικές είναι επί του προκειμένου οι απόψεις του καθηγητή Νεοκλή Σαρρή, για την κατά στάδια άφιξη των Κων/πολιτών στην Αθήνα μέσα και από τις εμπειρίες συγγενικών προσώπων σε μία εκ βαθέων διήγηση του στο γράφοντα, που μαγνητοφωνήθηκε στις 3 Μαΐου 2000. Οι πληροφορίες του φωτίζουν τις περιπέτειες των Κων/πολιτών, οι οποίοι ως σύγχρονοι «Οδυσσείς» εγκαταστάθηκαν στη νέα τους πατρίδα. Μας αναφέρει μεταξύ των άλλων: «Πριν το κίνημα των Νεοτούρκων (1908) ήλθε και ο προπάππος μου στην Αθήνα κι «αγοράζει» πολιτικούς για τις δύο του κόρες. Ο ένας ήταν ο Κορυζής κι ο πρώτος μνηστήρας της θείας ήταν ο Μιχαλακόπουλος, ο Πρωθυπουργός κι ο δεύτερός της μετά, ο Ζαβιτσιάνος, Πρόεδρος της Βουλής των Ελλήνων.

Η οικογένεια του πατέρα μου από τις αρχές του 20^{ου} αιώνα είχε ως ιδανικό την εδώ εγκατάστασή της. Όσο πιο υψηλά ιστάμενο πρόσωπο ήσουν, ερχόσουν στην Αθήνα. Μετά το 1922 έφυγαν πάρα πολλοί νέοι άνθρωποι, επειδή εφοβούντο τη στράτευση και τους διωγμούς. Στο βιβλίο μου «Εξωτερική Πολιτική...» έχω ένα έγγραφο του Αρ. Μαυρίδη, που ήταν μέλος της Μεικτής Επιτροπής Ανταλλαγής Πληθυσμών, το οποίο αναφέρει ότι μετά από 70 χρόνια δεν θα παραμείνουν Έλληνες στην Πόλη κι εξετάζει το ενδεχόμενο να γίνει αμέσως η ανταλλαγή, παρ' ότι θα δημιουργηθεί οζύτατο πρόβλημα. Συνεπώς θα έπρεπε να έρχονται σταδιακά εδώ οι Κων/πολίτες με τις περιουσίες

τους. Έτσι θα αποκαθίστανται μόνοι τους, χωρίς να διαταράσσεται η ισορροπία στην Ελλάδα, πράγμα που τελικά έγινε. Συνεπώς στέλνουν τα κορίτσια τους εδώ, για να «βρουν γαμπρούς αγοράζοντάς τους».

Αυτά ίσχυαν για τους μεσοαστούς και την ανώτερη αστική τάξη της Πόλης. Υπήρχαν όμως και τα λαϊκά στρώματα. Η γιαγιά από την μητέρα μου είχε τέτοιες καταβολές. Κάπελας λεγόταν ο προπάππος μου. Είχε ταβέρνα (καπηλειό), «βάνουσον τέχνην». Ήταν κι άνθρωποι οι οποίοι διαδραμάτιζαν ρόλο, όπως ο Μητσάκης, ο Λουντέμης, ο συγγραφέας και φίλος μου (από Αν. Θράκη). Οι πολλοί – ερχόμενοι εδώ και διωκόμενοι αρχικά ως πρόσφυγες – ντρέπονταν να πουν ότι είναι Κων/πολίτες μέχρι και τη δεκαετία του `80.

Τους ρωτούσαν αν ήταν βαπτισμένοι, εάν είχαν εκκλησίες στην Πόλη ή ήξεραν Ελληνικά. Από τη μεσαία και ανώτερη αστική τάξη έχουμε ως παράδειγμα τον Κων/νο και τη Σοφία Σπανούδη, την κόρη τους, την Αθηνά, που πέθανε πριν δυο χρόνια και παρουσίαζε εκπομπές στο ραδιόφωνο. Είμαστε συγγενείς. Ο Σπανούδης εξέδιδε την «Πρόοδο» για πολλά έτη. Δεν είχα δει κων/πολίτικες εφημερίδες των τελευταίων χρόνων πριν το 1922. Αν τις δείτε, θα μείνετε άναυδος. Είναι έγχρωμες, όπως και οι σύγχρονες δικές μας. Χρησιμοποιούσαν την λινοτυπία.

Όταν ήρθε εδώ ο Σπανούδης δεν μπορούσε να εκδώσει εφημερίδα κι απλώς με τον Λαμπράκη, έγραφε άρθρο για τον Πεσματζίδη ή για την «Πρωΐα» του Βενιζέλου. Ζήσανε μια ζωή μεσοαστική κι οι Έλληνες πολιτικοί σχημάτιζαν ουρές. Μου κλέψανε τα αρχεία στο Π. Φάληρο. Στο θείο μου τον Νικολαΐδη, που ήταν φαρμακοποιός στην Πόλη, έστελλε κάρτες και ο διευθυντής του πολιτικού γραφείου του Κονδύλη, που ανέγραφαν: Ο φέρων το παρόν κ. Νικολαΐδης, φαρμακοποιός εκ Κων/πόλεως, παρακαλώ να εξυπηρετηθή εις Βύρωνα, κ.λ.π.» Οι Τούρκοι έκλεισαν τα φαρμακεία στην Πόλη κι ιδίως των Ελλήνων, εκτός από 5-6. Ένα από αυτά ήταν και του θείου μου. Κι όμως αυτός ήρθε στην Αθήνα το 1932-33, αφού τα πώλησε όλα. Επειδή είχε φέρει μαζί του πολλά χρήματα ήθελε ν' ανοίξει φαρμακείο ως Τούρκος υπήκοος. Μετά παίρνει την ελληνική υπηκοότητα, που κατόπιν δεν παρείχαν οι ελληνικές αρχές. Ύστερα ανοίγει φαρμακείο στην πλατεία Κολωνακίου. Ο Μαρινόπουλος, φαρμακοποιός, του προτείνει ν' ανοίξει φαρμακείο στην πλατεία Αμερικής. Βρίσκει ένα γκαράζ κι ανοίγει φαρμακείο. Επειδή δεν του έδωσαν άδεια ως πρόσφυγα, τοποθέτησε μια εντόπια φαρμακοποιό ως υπάλληλο, η οποία μετά οικειοποιήθηκε το φαρμακείο. Ακολούθως άνοιξε φαρμακείο στο Βύρωνα, όπου θεωρούσε «υποτιμητικό» να το έχει εκεί. Τελικά έχασε και τα δυο φαρμακεία. Η ζωή του ήταν περιπετειώδης. Ήλθε η κατοχή με μία συνεχή οικονομική καταστροφή. Δεν είχε λόγο να ασχοληθεί με την πολιτική. Του είχαν κλείσει το φαρμακείο, παρά το γεγονός ότι όταν ήταν η εποχή της διασυμμαχικής κατοχής (1918-22), υπήρχε η εικόνα του Βενιζέλου με μια καντήλα που έκαιε μέρα νύχτα, όπως έλεγε η μάνα μου. Αυτός όμως είχε εδώ πελατεία – προστασία κι η πολιτική στηρίζεται στην πελατεία.

..... Αυτά τα κύματα των Κων/πολιτών είναι κοινωνικοοικονομικά και κοινωνικομορφωτικά. Κοντολογίς στην Πόλη έμεινε, κυρίως, το κατώτερο οικονομικά και κοινωνικά στοιχείο. Όσοι διαβιούν σήμερα εκεί είναι περί τους 1500. 500 είναι γέροντες ετοιμοθάνατοι κι οι πλούσιοι περί τους 200. Κι αυτοί είναι κατωτέρου μορφωτικού επιπέδου. Κάποτε, πριν το 1922-23 οι Πολίτες αντιμετώπιζαν τους «ανατολίτες» (Καραμανλήδες) αφ' υψηλού, επειδή ήταν τουρκόφωνοι.

Αναλογικά εκείνοι ήταν περισσότεροι ανάμεσα στους Κων/πολίτες. Οι υπόλοιποι έφυγαν μετά το 1922. Οι Τούρκοι έδωξαν ακόμη τους Έλληνες υπηκόους που είχαν γεννηθεί και ζήσει στην Πόλη και κατάγονταν από τα νησιά με την κουλτούρα τους. Τελικά στην Πόλη παρέμειναν όσοι μιλούσαν «βαριά».

Βέβαια, δεν υπάρχουν ακριβή πληθυσμιακά στοιχεία για τους εδώ Κων/πολίτες. Από αυτούς (μετά το 1922-23) οι 200.000 περίπου ήλθαν εδώ. Όλοι δεν δήλωναν «Κων/πολίτες». Ορισμένοι μετέβησαν στη Θεσσαλονίκη κι αλλού. Άλλοι αναζητούσαν τον τόπο καταγωγής τους.

Εάν ο πατέρας ή παππούς τους ήταν από την Αν. Θράκη, έλεγαν ότι ήταν Ανατολικοθρακιώτες, ή από την Καππαδοκία και τον Πόντο αντιστοίχως. Ήταν θέμα πολιτογράφησης και δεν «βρίσκεις άκρη». Όλοι αυτοί ήταν αστοί κι εντάχθηκαν στην εδώ αστική κουλτούρα. Δεν ήταν σαν τους Ποντίους. Επειδή είχαν ως «ομάδα αναφοράς» τους Ελλαδίτες, εύκολα ταυτίστηκαν μ' αυτούς και ξέχασαν την δική τους «ομάδα αναφοράς» (Κων/πολίτες). Όταν η δική σου «ομάδα αναφοράς» υποβλέπεται και λιοδορείται, εσύ ακολουθείς τον ισχυρό..... (75)

2α. Οι Κων/πολίτες στην Ελλάδα από το 1955 κι` εξής.

Τα Σεπτεμβριανά του 1955 δημιούργησαν κρίση στις ελληνοτουρκικές σχέσεις. Κατά την περίοδο 1955-59 μέχρι και το 1962 λόγω του Κυπριακού απελάθηκαν 50 άτομα.

Κατά το έτος 1963 οι Τούρκοι έκλεισαν όλα σχεδόν τα ελληνικά καταστήματα στην Πόλη. Η χαριστική βολή κατά των Κων/πολιτών δόθηκε το 1964 με πρόσχημα την κυπριακή κρίση. Τότε οι τούρκοι απέλασαν όλους τους οικογενειάρχες – Έλληνες υπηκόους και τους ακολούθησαν τα μέλη των οικογενειών τους, εν συνόλω 36.000. Η κυβέρνηση της Άγκυρας κατήγγειλε τη σύμβαση περί εγκαταστάσεως του 1930 κι ανακοίνωσε τα ονόματα των πρώτων Ελλήνων, που θα έπρεπε να εγκαταλείψουν την Πόλη εντός 24ώρου. Έως την 11.7.64 είχαν απελαθεί 133 Έλληνες. Ανά δεκαήμερο δημοσίευε καταλόγους 150-500 ατόμων προς απέλαση. Μέχρι τις 16 Σεπτεμβρίου 1964, που έπαυσε η ισχύς της Ελληνοτουρκικής Σύμβασης του 1930, οι απελάσεις είχαν υπερβεί τις 1500.*1 (76)

Το 1964 (Απρίλιο, όταν άρχισαν οι διώξεις) κατέφθαναν οι απελαθέντες αεροπορικώς ή με λεωφορεία που κατέληγαν στην Πλατεία Βάθης. *2

Αυτές οι 30.000 των διωχθέντων συμπαρέσυραν και αρκετές χιλιάδες οικείων και συγγενών. Πολλοί μετανάστευσαν στις Η.Π.Α., Καναδά, Αυστραλία, ή κι αλλού στην Ευρώπη. Επί διάστημα 2 ετών εισέπρατταν 40 δρχ. ημερησίως, άλλοι 1000 δρχ. μηνιαίως και 3.000 δρχ. εφ` άπαξ (1,5 μισθός) από την κυβέρνηση Γ. Παπανδρέου. Οι απελάσεις κράτησαν μέχρι το 1968 κι υπήρξαν 60 αυτοκτονίες. Το 1974 με την τουρκική εισβολή στην Κύπρο είχαν απομείνει μόλις 8.000 ομογενείς στην Πόλη, ενώ το 1988 4.000. (77)

Από το 1964 κι` εξής οι περισσότεροι Κων/πολίτες εγκαθίστανται στο Π. Φάληρο, στα Πατήσια, στην Καλλιθέα και στις περιοχές Ζωγράφου και Παγκρατίου, ενώ λιγότεροι στα βόρεια προάστια.

Ο πληθυσμός τους στην Αθήνα δεν είναι εξακριβωμένος. Οι Δήμοι Αθηναίων, Καλλιθέας, Αλίμου, Π. Φαλήρου Ν. Φιλαδέλφειας και Ν. Χαλκηδόνας ή των βορείων προαστίων δεν διαθέτουν ακριβή πληθυσμιακά στοιχεία για τους Κων/πολίτες δημότες τους.

Κατά την άποψη του προέδρου της «Ένωσης Κων/πολιτών», Αλ. Μαζαράκη είναι σήμερα περί τις 110.000. Για τον καθηγητή του Παντείου Πανεπιστημίου Νεοκλή Σαρρή είναι γύρω στις 100.000, εφ` όσον γεννήθηκαν και έζησαν στην Πόλη, προτού έλθουν εδώ.

Ο γράφων είχε συνάντηση με τον Δήμαρχο Ν. Σμύρνης Γεώργιο Κουτελάκη στις 17-4-2000, που ανέφερε ότι ο δήμος του δεν διαθέτει στοιχεία για τους Κων/πολίτες δημότες του. Ο Αλ. Αλεξανδρής επισημαίνει ότι «σήμερα περίπου 90.000 Κων/πολίτες, Ίμβριοι και Τενέδιοι είχαν βρει καταφύγιο στην Ελλάδα, ενώ άλλοι 30.000 ομογενείς πρόσφυγες έχουν καταφύγει στην Αμερική, τον Καναδά, την Αυστραλία και τη Δυτική Ευρώπη (Ι.Ε.Ε., τόμ. ΙΣΤ, ό.π., σ. 516) (78)

*1 Τουρκέρ Ορχάν, Οι απελάσεις των Ελλήνων υπηκόων από την Τουρκία, 40 χρόνια πριν στον «Πολίτη», αρ. φύλλου 449, Σεπτέμβριος 2004, σ.σ. 19-20. Αναδημοσίευση από το περιοδικό Tarih Ve Toplum (Ιστορία και κοινωνία) μετάφραση Στ. Ροΐδης.

*2 Ο καθηγητής Νεοκλής Σαρρής (συνέντευξη στις 3 Μαΐου 2000, αναφέρει : «Ερχονταν στην Πλατεία Βάθης, όπως ήταν, στα καφενεία. Αυτοί οι άνθρωποι ήταν έρημοι, μερικοί μάλιστα αυτοκτονούσαν».

2β. Προβλήματα που αντιμετώπισαν – Ένταξή τους στην ελλαδική κοινωνία.

Οι ελθόντες Κων/πολίτες από το 1964 κι` εξής αντιμετώπισαν αρχικά πλήθος προβλημάτων. Στο βιβλίο «30 χρόνια από τις απελάσεις 1964-1994 αναφέρονται οι αρχικές δυσχέρειες: «Είχαμε βεβαίως και απώλειες τους πρώτους μήνες, τα πρώτα χρόνια... Ήταν φυσικό, άνθρωποι κάποιας ηλικίας τότε, που δούλευαν όλη τους τη ζωή, να μην αντέξουν το τρομερό πλήγμα... Είχαμε αρκετούς θανάτους ανάμεσα στους ανθρώπους αυτής της κατηγορίας. Είχαμε απελαθέντες που όταν έφτασαν στο αεροδρόμιο, δεν είχαν χρήματα και δεν ήξεραν πού θα κοιμηθούν την πρώτη νύχτα. Και πρέπει να θυμόμαστε ότι την εποχή των απελάσεων η ανεργία στην πατρίδα βρισκότανε στα ύψη και η μετανάστευση του πληθυσμού προς την Ευρώπη, Αυστραλία, Καναδά, Η.Π.Α. ήταν σε μεγάλη έξαρση (Κ.Χ., ό.π., σ. 59). Ο Αθηνόδωρος Π. Τσουκάτος ανέφερε: Μετά την άφιξή μου στην Αθήνα,

χωρίς την γυναίκα και τα παιδιά μου που ήταν ακόμη στην Πόλη, έζησα φιλοξενούμενος του αδελφού μου Ανδρέα στη Νέα Σμύρνη για τρεις μήνες. Στο τέλος των τριών μηνών μου παρουσιάστηκε μια θέση εργασίας ως λογιστού στην εταιρεία του Όθωνα Λέφα Τετενέ (ό.π., σ. 63). Ο Παναγιώτης Ανδρέα Τσουκάτος είπε: Ήρθαμε εδώ, και μας έδωσαν 100\$ (3.000 δρχ.) και 40δρχ την ημέρα, 4 δρχ. για την γυναίκα και 4 δρχ. για το παιδί, σύνολο δηλαδή 48 δρχ. τον μήνα για 8 ή 9 μήνες, δεν θυμάμαι ακριβώς. Το επίδομα αυτό το παίρναμε ύστερα από μήνες. Δηλαδή το ποσόν το πήραμε σε δυο ή τρεις δόσεις. Η αρχή της ζωής μας στην Ελλάδα ήταν δύσκολη, αλλά με την βοήθεια του Θεού τα καταφέραμε (ό.π., σ. 65)

“Ήρθαν τότε (οι Κων/πολίτες) στη μάνα Ελλάδα που από τον τόπο τους φαινόταν αλλιώς...

Κι' αυτοί που ήταν αφέντες στην Πόλη, πούλησαν για ένα κομμάτι ψωμί το βίος τους κι έκαναν εδώ απ' την αρχή τις πιο βαριές δουλειές...»(ΑΔΕΣΜΕΥΤΟΣ ΤΥΠΟΣ ΤΗΣ ΚΥΡΙΑΚΗΣ, 2 Νοεμβρίου 2003, σ.15)

«Οι Τούρκοι μας διώξαν σαν Έλληνες. Οι Έλληνες μας υποδέχθηκαν σαν Τούρκους.» (ΝΕΑ, 29-30 Νοεμβρίου 2003, σ.88)

«Ερχόμενοι εδώ, οι Ελλαδίτες μας υποδέχθηκαν σαν Τούρκους. Σε βαθμό που αποφασίσαμε να κρύβουμε την καταγωγή μας! Ο κόσμος τότε δεν είχε λεφτά κι' εμείς γρήγορα ξαναπροκόψαμε. (ΑΔΕΣΜΕΥΤΟΣ ΤΥΠΟΣ, ό.π., σ.σ.14-15). (79)

Βασικό πρόβλημα των εδώ Κων/πολιτών, που διαπίστωσε και ο γράφων με την άρνηση κάποιων να του παραχωρήσουν συνέντευξη ή εξασφαλίζοντάς τη με την ανωνυμία τους, υπήρξε ο φόβος που τους διακατείχε και ας μην διέμεναν πλέον στην Κων/πολη. Αναφέρεται χαρακτηριστικά: «... Μετά από προσπάθεια της αγαπημένης φίλης Φραγκώς Καράογλαν συναντήσαμε στο Παλαιό Φάληρο την κ. Χαρούλα Μπ., που είχε απελαθεί μαζί με την οικογένειά της το 1964. Είχε επισκεφτεί την Πόλη μετά από δεκαοκτώ χρόνια, το 1982, και είχε αποφασίσει να μην ξαναπάει. Μετά από τη συνέντευξη, μας έθεσε τον όρο να μην γράψουμε το όνομά της. Δεν είχαμε καταλάβει το γιατί. Η ίδια ήταν στην Αθήνα. Στην Πόλη δεν είχε μείνει κανένας δικός της. Εντούτοις, έχοντας το φόβο μέσα της μας είπε ότι δεν ήθελε να έχει μπλεξίματα...» (Χούλια Ντεμίρ – Ριντβάν Ακάρ στο Οι τελευταίοι εξόριστοι της Κων/πολης, ό.π., σ.10) (80)

Οικονομικά δεν υπήρξε στήριξη. Μετά από «πολλούς κόπους»χορηγήθηκε άδεια στην Ελλάδα σε αρτοποιούς, αυτοκινητιστές ή πρατηριούχους υγρών καυσίμων (μαρτυρία 1^η, σ. 53).

Υπήρχε και μια μορφή προκατάληψης έναντι των Ελλαδιτών, «μια φοβία είναι η αλήθεια ότι οι Έλληνες είναι πολύ έξυπνοι και θα χάσετε λεφτά και μην κάνετε επιχειρήσεις με τους Έλληνες...» (μαρτυρία 3^η, σ. 82).

Κάποιοι αντιμετώπισαν το πρόβλημα της υπηκοότητας: «οι μεν Έλληνες υπήκοοι όταν ήρθαν εδώ έτυχαν και κάποιας συμπαραστάσεως, έστω και υποτυπώδους από την ελληνική πολιτεία. Οι Τούρκοι υπήκοοι καμία... τους έδιωχναν κιόλας, για να γυρίσουν πίσω... Δεν τους δίνουν άδεια παραμονής και άδεια εργασίας... Αυτό κράτησε μέχρι το 1972...» (μαρτυρία 4^η, ό.π., σ. 94). «Τι απέγιναν οι ομογενείς που απελάθηκαν από την Τουρκία; Πώς τακτοποιήθηκαν και πού ζουν; Οι περισσότεροι όπως ο εικονιζόμενος... που πωλεί λαχεία στην οδό Σταδίου» (ό.π., σ. 99)

«Τότε τους Κων/πολίτες και μέχρι σήμερα τους αντιμετώπισαν σαν Τούρκους, χθες ακόμη ήμουν στο λεωφορείο... από την ομιλία μου το πιάνει ο άλλος, «δεν μου λες είσαι Πολιτάκι;». Γιατί, δηλ., δεν είμαι εγώ Έλληνας, επειδή γεννήθηκα στην Κων/πολη;» (μαρτυρία 6^η, ό.π., σ. 125)

«... Μετά την απέλαση ήρθαμε στην Αθήνα και εγκατασταθήκαμε στα Πατήσια. Ήτανε δύσκολη η ένταξή μας στην ελληνική κοινωνία (μαρτυρία 8^η, ό.π., σ. 153) (81)

Όμως με την επαγγελματική εμπειρία, την εργατικότητα, την αλληλοϋποστήριξη και την υπομονή κατόρθωσαν οι απελαθέντες και εξαναγκασθέντες να ορθοποδήσουν « Η αυτοαποκατάστασή μας κάτω από αυτές τις συνθήκες πρέπει να θεωρείται μεγάλη επιτυχία (Κ.Χ., ό.π., σ. 59) (82)

Την αποδοχή των Κων/πολιτών εκ μέρους του ευρύτερου κοινωνικού συνόλου στην εποχή μας επισημαίνει ο καθηγητής Νεοκλής Σαρρής (Συνέντευξη στις 3 Μαΐου 2000): «... Ο καθηγητής του Πανεπιστημίου Αιγαίου Ν. Βερνίκος λέει ότι η γιαγιά του είναι Κων/πολίτισσα, μα ο ίδιος από τη Σίφνο. Αυτό ως νοσταλγία λειτουργεί καταλυτικά. Τώρα με την ένταξή τους στην ελληνική κοινωνία οι Κων/πολίτες είναι αποδεκτοί. Υπάρχει και το γενικότερο αντιρατσιστικό κλίμα. Σήμερα ο άλλος διακηρύττει ότι είναι Κων/πολίτης κι εγώ λέω ότι είμαι και ενισχύω την περηφάνειά τους. Είμαι μόνιμως εγκατεστημένος στην Αθήνα, εδώ και πολλά χρόνια. Έτσι είμαι πολύ περισσότερο Αθηναίος.

Παρά ταύτα επιμένω, γι' αυτό ακριβώς το λόγο. Έχουμε εγκατασταθεί στο Π. Φάληρο από το 1930. Πρέπει, ακόμη, να τονίσω και τούτο. Η Κύπρος υπάρχει. Οι εδώ Κύπριοι έχουν ως «ομάδα αναφοράς» τους και την Κύπρο, ενώ οι ταλαιπώροι (Κων/πολίτες) δεν έχουν πια πατρίδα. Είναι πολύ πιο τραγική η περίπτωση τους από εκείνη της Σμύρνης, που χάθηκε. Η Πόλη είναι εκεί, υπάρχει, οι μνήμες της επίσης. Είναι ένα συνεχές μαρτύριο. Άλλο είναι να πεθαίνεις και διαφορετικό να βρίσκεσαι κληήρης σ' αφασική κατάσταση. Στη μια περίπτωση λέγεις ότι πέθανε ο άλλος (προφανώς η Σμύρνη), ενώ στη δική μας περίπτωση ζει ως φυτό. (83)

Καθίσταται, λοιπόν, προφανές ότι τις περισσότερες δυσχέρειες ένταξης αντιμετώπισαν κυρίως (α) όσοι εκ των αφιχθέντων το 1964 κ' εξής ήταν ηλικιωμένοι μη έχοντας τη δυνατότητα για επαγγελματική αποκατάσταση και τη δημιουργία νέων κοινωνικών σχέσεων με τους γηγενείς. (β) Οι νεότεροι αντεπεξήλθαν στις οικονομικές αντιξοότητες με την εργατικότητα και το ζήλο τους, τη μόρφωση και τη γνώση ξένων γλωσσών. (γ) Αρχικά τουλάχιστον υπήρξαν προβλήματα τύπου κατοικίας ή υπηκοότητας. (δ) Φοβία και ανασφάλεια διακατείχαν αρκετούς, παρότι ζούσαν στην Αθήνα ως αποτέλεσμα των ταλαιπωριών που υπέστησαν στην Κων/πολη. (ε) Παρουσιάστηκαν προβλήματα προσαρμογής με τη χρήση της Τουρκικής ή λόγω της άγνοιας από μερίδα Ελλαδιτών της ιστορίας και της ιδιαίτερης παράδοσης των Κων/πολιτών. (στ) Η υπερηφάνεια και η νοσταλγία για την Βασιλεύουσα είναι συνάρτηση του εκεί χρόνου διαβίωσής τους. Έτσι για την πρώτη γενιά των Κων/πολιτών του 1964, παρά τις τραυματικές εμπειρίες, η Κων/πολη παραμένει, όπως την άφησε, μια αλησμόνητη πατρίδα, ενώ ένα σημαντικό μέρος των νέων, οι οποίοι γεννήθηκαν και μεγάλωσαν στην Ελλάδα, η Κων/πολη μπορεί ν' αποτελεί απλώς τον ιδιαίτερο τόπο καταγωγής του ενός ή και των δυο γονέων ή παππούδων του. (στ) Όπως οι Κων/πολίτες μέχρι το 1922, ή οι ελθόντες στην Ελλάδα ως το 1955, έτσι και οι αφιχθέντες από το 1964 κ' εξής δεν ασχολήθηκαν με την ενεργό πολιτική, γιατί δεν κατόρθωσαν να διεισδύσουν στους μηχανισμούς του πελατειακού συστήματος. Η πολιτική τους συμμετοχή (και ένταξη) δεν υπερβαίνει την ανάμειξη ορισμένων στα δρώμενα της Τοπικής Αυτοδιοίκησης.

3α. Σύλλογοι – Δραστηριότητές τους

I. Ταξινόμηση

Οι Κων/πολίτες πρόσφυγες για την καλύτερη οργάνωσή τους και τη διευθέτηση διαφόρων προβλημάτων μετά το 1922, αλλά και οι νεότεροι μετά τις απελάσεις των ετών 1964-65 συνέστησαν συλλόγους, τους οποίους θα μπορούσαμε να διακρίνουμε σε δυο (2) μεγάλες κατηγορίες: (α) του Εσωτερικού και (β) του Εξωτερικού. Η α' κατηγορία διακρίνεται (I) σε σωματεία της Αθήνας και (II) εκτός Αθηνών. Για τους σκοπούς της παρούσας έρευνας θ' ασχοληθούμε μόνο με την μελέτη των αθηναϊκών συλλόγων. Ακολούθως παρατίθενται δυο (2) πίνακες, ο (1) της Αθήνας κι ο (2) για τους Κων/πολίτες εκτός Αθηνών και σε διεθνές επίπεδο.

II. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ : Συνολικά τα ιδρύματα και οι παρουσιαζόμενοι σύλλογοι της Αθήνας είναι είκοσι- έξι (26). Ο ερευνητής συγκέντρωσε και κατέγραψε τις πληροφορίες του βάσει τριών (3) ειδών πηγών: (α) στηριζόμενος σε παντός είδους έντυπο υλικό (Εφημερίδες συλλόγων, ενημερωτικά φυλλάδια, βιβλιαράκια, περιοδικά και καταστατικά), (β) αξιοποιώντας πληροφορίες μελών των Δ.Σ., που κατέγραφε επισκεπτόμενος όλα, σχεδόν, τα σωματεία, (γ) συγκεντρώνοντας στοιχεία τηλεφωνικά σ' ελάχιστες περιπτώσεις (π.χ. Απόφοιτοι Ροβερτείου, Σύνδεσμος Βετεράνων Αθλητών Κων/λεως), (δ) Για τους συλλόγους δεν υπάρχει σχετική βιβλιογραφία.

III. ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΩΝ ΣΥΛΛΟΓΩΝ ΚΑΙ ΙΔΡΥΜΑΤΩΝ

Τα σωματεία παρατίθενται βάσει του κριτηρίου της συστέγασης κι η σειρά παρουσίασής τους δεν προϋποθέτει οιαδήποτε προσπάθεια αξιολογικής αποτίμησης του έργου τους. Όλοι οι σύλλογοι – παρά τα προβλήματα τους – αγωνίζονται για την ανάδειξη των Κων/πολιτών στην ευρύτερη αθηναϊκή κοινωνία.

(α) I. Σύλλογος Κων/πολιτών

Ιδρύθηκε στις 29 Ιανουαρίου 1928 στο δημοτικό σχολείο της τότε προσφυγοκρατούμενης Καλλιθέας από ομάδα Κων/πολιτών. Το πρώτο Δ.Σ. είχε πρόεδρο τον Ζαννή. Το 1930 αγοράστηκε το οικόπεδο επί της οδού Δημοσθένους 115-117 και τον αγιασμό τέλεσε ο Γερμανός Καραβαγγέλης. Το 1931 κτίστηκε ο β' όροφος, ενώ μετά το 1940 επιτάχθηκε το κτίριο από τους Ιταλούς.

Το 1947 ο Σύλλογος επανήρχισε τις δραστηριότητές του. Τότε ο Π. Κυριακίδης του κληροδότησε το 20% της κινητής περιουσίας του. Το Σωματείο διέθετε και Ιατρείο με τμήματα, όπως το παιδιατρικό αρχικά και μετά το παθολογικό, γυναικολογικό, παιδιατρικό οδοντιατρείο με δωρεάν περίθαλψη για τους πάσχοντες απόρους. Τα εγκαίνιά του τέλεσε ο Ελ. Βενιζέλος το 1932. Το 1934 εξυπηρετήθηκαν 898 ασθενείς, το 1937, 1.530 και το 1940, 4.587. Το 1933 σιτίζονταν δωρεάν 30 μαθητές ενώ το 1938, 170. Στα μέσα της δεκαετίας του 1960 ο Σύλλογος περιήλθε σε αδράνεια. Η γενιά του 1922 αποσύρθηκε από την ενεργό δράση. Όμως με τις ομαδικές απελάσεις του 1964 από την Τουρκία, νέο αίμα τον ζωογόνησε, κυρίως φοιτητές, που ίδρυσαν την Φοιτητική Ένωση Κων/πολιτών (Φ.Ε.Κ.) κι εξέδιδαν αντιστασιακό περιοδικό επί Δικτατορίας του 1967, τη «Φοιτητική Έρευνα». Άμεση συνέπεια ήταν να κλειστεί η διοίκηση του περιοδικού στην ΕΑΤ/ΕΣΑ.

2. Δραστηριότητες – Εκδηλώσεις *

Πολλές πνευματικές και πολιτιστικές. Χαρακτηριστική ήταν η τελετή του Μαΐου του 1951, όταν τιμήθηκαν όλοι οι διδάξαντες καθηγητές στην Πόλη. Το Δεκέμβριο του 1990 έλαβαν χώρα διήμερο συμπόσιο για την Ελληνική Παιδεία των τελευταίων 200 ετών στην Κων/πολη.

Η αθλητική δράση του Συλλόγου ανάγεται στο έτος 1932. Τότε ιδρύθηκε το αθλητικό τμήμα. Το 1980 έγινε η σύσταση της ποδοσφαιρικής ομάδας με την επωνυμία «Α.Ε.Κ.» Καλλιθέας. Παράλληλα οργανώνονται στα πλαίσια και της ψυχαγωγίας, εκδρομές, αγώνες σκακιού, τάβλι, επιτραπέζια αντισφαίριση. Υπάρχει τμήμα Γαλλικής και παραδίδονται μαθήματα ζωγραφικής. Η βυζαντινή χορωδία έχει πολύ καλές εμφανίσεις.

Υπάρχουν ερασιτεχνικός θεατρικός θίασος από το 1975 και παιδική χορωδία. Από το 1987 διδάσκονται οι ελληνικοί παραδοσιακοί χοροί. Οφείλουμε να τονίσουμε ότι στα πλαίσια των δραστηριοτήτων του ο Σύλλογος συνέβαλε το 1980 στην επίλυση του προβλήματος της πολιτογράφησης των Κων/πολιτών, που επί δεκαετίες τους ταλάνιζε. Στους Κων/πολίτες από το 1935 δεν εδίδετο η ελληνική υπηκοότητα λόγω του ότι αυτοί και οι Μικρασιάτες θα συνέβαλλαν στην ανάπτυξη της αριστερής ιδεολογίας. Προς επίλυση του θέματος είχε συγκροτηθεί από το Σύλλογο Κων/πολιτών η «Επιτροπή επιλύσεως θεμάτων» το 1979. Το ζήτημα της πολιτογράφησης κομματικοποιήθηκε από τους εκάστοτε κυβερνώντες δημιουργώντας σχετική πικρία στους Κων/πολίτες.

Η επιτροπή προώθησε, επίσης, προς επίλυση τα ζητήματα της στράτευσης και συνταξιοδότησης. Ο Σύλλογος κατά καιρούς διοργάνωνε διήμερα στο Πάντειο Πανεπιστήμιο για τα Εθνικά Θέματα (1988).

Ως μη κυβερνητικός οργανισμός εκπροσωπήθηκε στη Δ.Α.Σ.Ε. μεταξύ 1-19 Ιουλίου 1991 και στην συνέχεια στον Ο.Α.Σ.Ε. Στα πλαίσια αυτά στόχοι των Κων/πολιτών είναι:

- (α) η προστασία του Οικουμενικού Πατριαρχείου,
- (β) η απαίτηση αποζημιώσεων για τις περιουσίες των Ελλήνων της Τουρκίας που εξαναγκάστηκαν να την εγκαταλείψουν το 1964,
- (γ) η διασφάλιση της ζωής και της περιουσίας των απομεινάντων στην Πόλη Ελλήνων,
- (δ) η διάσωση και διατήρηση της πολιτισμικής κληρονομιάς των Ελλήνων της Πόλης,
- (ε) αναγνώριση της 6^{ης} Σεπτεμβρίου 1955 ως ημέρας για τον ξεριζωμό της Κων/πολης,
- (στ) λήψη της προσφυγικής ιδιότητας από τους Κων/πολίτες, που εξαναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν τις εστίες τους τις τελευταίες δεκαετίες,
- (ζ) πολιτογράφηση όσων Κων/πολιτών τουρκικής υπηκοότητας το επιθυμούν (Κων/πολίτικα Θέματα, φυλ. 25, Μάρτιος – Απρίλιος 1992, σ.σ. 3-8). **(84)**

* Τα τελευταία χρόνια απευθύνεται και τυγχάνει της στήριξης πολιτικών προσωπικοτήτων. Έτσι π.χ. στις 30 Ιανουαρίου 2005 τίμησε τον τ. Υπουργό Οικονομίας κ. Γιάννο Παπαντωνίου.

3. Οργάνωση – Διοίκηση Το νέο καταστατικό του Συλλόγου Κων/πολιτών αποτελείται από δέκα (10) κεφάλαια, 29 άρθρα κι ένα ειδικό άρθρο.

Το α' κεφ. με τα άρθρα 1-3 καθορίζει τους σκοπούς του Συλλόγου που είναι: (α) η στενότερη γνωριμία των μελών, (β) η συνέχιση των βυζαντινών παραδόσεων, (γ) η προώθηση της κοινωνικής και πνευματικής αγωγής και (δ) η εν γένει προώθηση των θεμάτων των Κων/πολιτών.

Το άρθρο 3 αναφέρεται στους τρόπους πραγμάτωσης των σκοπών, όπως δια της ιδρύσεως κι οργανώσεως εντευκτηρίου, εορτών, ψυχαγωγικών συγκεντρώσεων, με την έκδοση δελτίου, μέσω διαλέξεων κ.λ.π. Ακόμη ιδρύεται τμήμα εσπερινών μαθημάτων ξένων γλωσσών.

Το κεφ. β' επιγράφεται: Εγγραφή μελών – δικαιώματα και υποχρεώσεις αυτών (Άρθρα 4-8). Μέλη του Συλλόγου είναι όσοι συνεπλήρωσαν το 18^ο έτος της ηλικίας. Διακρίνονται σε «τακτικά» κι «αρωγά». «Τακτικά» είναι οι γεννηθέντες στην Πόλη ή διαμείναντες σ' αυτήν επί πενταετία τουλάχιστον, όπως και οι κατιόντες.

«Αρωγά» είναι οι μη Κων/πολίτες δυνάμενοι να καταστούν τακτικά μετά τριετία από της εγγραφής τους κατά το Δ.Σ. Ο αριθμός τους δεν θα υπερβαίνει το 1/5 του συνόλου των τακτικών μελών. Ο Σύλλογος σήμερα αριθμεί περί τα 1000 μέλη. Το κεφάλαιο δ' τιτλοφορείται «περί Διοικήσεως» (άρθρα 11-18). Κατά το άρθρο 11 ο Σύλλογος διοικείται από εννεαμελές Δ.Σ., εκλεγμένο από τη Γενική Συνέλευση σε μυστική ψηφοφορία. Η θητεία του είναι διετής αρχόμενη κατά το μήνα Φεβρουάριο. (85)

4. Εκδόσεις :

Το σωματείο εξέδωσε βιβλία, όπως τη βιογραφία του Ηλία Τανταλίδη, την ομιλία του Γ. Καμαράδου με θέμα το ξερίζωμα του ελληνισμού της Πόλης και ημερολόγια με αξιοθέατα της Θράκης, Πόλης και Μ. Ασίας. Ακόμα κυκλοφόρησαν η έκθεση της Helsinki Watch “denying human Rights and ethnic identity : The Greeks of Turkey” και του Συνεδρίου «The forgotten Island of Tenedos».

Σημαντική έκδοση είναι το «Πόλη και Παιδεία», 1997, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, όπως αναφέρθηκε ανωτέρω. Παρατίθεται ενδεικτικά μέρος των περιεχομένων: (1) ΚΥΡΙΑΚΗ ΜΑΜΩΝΗ: «Πολιτιστική και φιλεκπαιδευτική δραστηριότητα των Συλλόγων της Πόλης» (σ.σ. 23-26) (2) ΧΑΡΙΑΛΑΟΣ ΕΞΕΡΤΖΟΓΛΟΥ: «Εθνική Σχολή Γλωσσών κι Εμπορίου» (σ. 27-38) (3) ΣΤΥΛΙΑΝΟΣ ΡΟΪΔΗΣ: «Ο κώδικας του Ζωγραφείου (σ.σ. 39-57) (4) ΝΕΟΚΛΗΣ ΣΑΡΡΗΣ : «Οικονομικές και διοικητικές προϋποθέσεις ίδρυσης και λειτουργίας των Ελληνικών Εκπαιδευτηρίων στην Κων/πολη (σ.σ. 117-120) (5) ΒΑΣΙΛΗΣ ΚΡΕΜΜΥΔΑΣ: «Τα μαθητολόγια ως πηγή κοινωνικής Ιστορίας. Ένα δείγμα: Κων/πολη 1884-1891» (σ.σ. 117-187)

Ο Σύλλογος Κων/πολιτών εκδίδει και τα «Κων/πολίτικα Θέματα», διμηνιαία ενημερωτική επιθεώρηση. Ενδεικτικά παρουσιάζουμε ορισμένα τεύχη τους.

α. αρ. φύλλου 1, Ιανουάριος – Φεβρουάριος 1988

Νεοκλής Σαρρής, «Η Πόλη μας ακολούθησε» (σ.1) «...Ο Μιχρή Μπελλή, Τούρκος αριστερός θα ψιθυρίσει : «Μα είναι δυνατόν να υπάρξει Πόλη δίχως τους Έλληνες;»... ωστόσο οι Κων/πολίτες δεν θα πρέπει να παίξουν το ρόλο των «Ερυθροδέρμων», ενώ οι Τούρκοι τον ρόλο των «ανθρωπιστών Αμερικανών» Ν. Ατζέμογλου (σ. 11) «Η αναγκαστική στράτευση των Κων/πολιτών το χειμώνα του 1941-42 (20 ηλικίες).

β. αρ. φύλλου 2, Μάρτιος – Απρίλιος 1988

(σ. 1), Σ. Σολταρίδης, «Οι δύο μειονότητες (Κων/πολης – Μουσουλμανική Θράκης). Το 1988 στην Πόλη παρέμειναν 13 σχολεία, με 525 μαθητές και 3.500 πληθυσμό.

«Οι περιουσίες των Ελλήνων της Πόλης», Ν. Βασαγιώργη (σ.σ. 13-14) «... Εδώ θα πρέπει ν' αναφερθεί ότι πολλά ακίνητα είναι αδύνατο να εκποιηθούν από τους ιδιοκτήτες τους, μια κι έχει περάσει δεκαετία, κατά την οποία η ιδιοκτησία τελούσε υπό επιτροπεία, που διορίστηκε από το τουρκικό κράτος... Είναι φανερό πως η τουρκική Δικαιοσύνη είναι διάτρητη και τελείως ακάλυπτη ως προς το θέμα των περιουσιών των Ελλήνων της Πόλης. (Βλ. (1) Αλέκου Αλαβάνου, (1994), «Έλληνες της Κων/πολης, άνθρωποι χωρίς κληρονομικά δικαιώματα, «Συνασπισμός της Αριστεράς στο Ευρωπαϊκό κοινοβούλιο», Αθήνα και (2) Το ψήφισμα της 10^{ης} Φεβρουαρίου 1994 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, που, αφού καταδικάζει τις πρακτικές της Τουρκίας, την καλεί, ώστε ν' ανακληθούν οριστικά τ' απαράδεκτα μυστικά διατάγματα του 1964 κι η απόρρητη Εγκύκλιος 8-11-27433/10-7-88).

γ. αρ. φύλλου 3, Μάιος – Ιούνιος 1988, σ. 10.

Ψηφίστηκε από την Βουλή των Ελλήνων ο Νόμος 1759/1988 σχετικός με την «Ασφαλιστική κάλυψη ανασφάλιστων ομάδων». Το άρθρο 16 παρ. 1 αφορά Έλληνες υπηκόους, όπως κι ομογενείς, οι οποίοι ασκούν το επάγγελμα των ιατρών, οδοντογιατρών, φαρμακοποιών και κτηνιάτρων. Ασφαλίζονται στο ΤΣΑΥ. Τέλος με την υπαγωγή στην ασφάλιση αυτή των Κων/πολιτών, Ιμβρίων και Τενεδίων υγειονομικών, η άμεση επιβάρυνση τους είναι της τάξεως των 25.000.000 δρχ.

δ. αρ φύλλου 4, Ιούλιος – Αύγουστος 1988 (σ. 8)

«Με αφορμή τους βανδαλισμούς της 6/7 Σεπτ. 1955, οι Κων/πολίτες στο έλεος του τουρκικού σωβινισμού», Ν. Ατζέμογλου. Στη σ. 10 οι συνέπειες: 10 θάνατοι Ελλήνων, 606 τραυματίες, 4348 κατεστραμμένα και λεηλατημένα καταστήματα, 3000 ελληνικές οικίες και 29 ολοσχερώς πυρπολημένες εκκλησίες.

ε. αρ. φύλλου 5, Σεπτ.-Οκτωβ. 1988

Δρ. Νεοκλής Σαρρής, «Η παιδεία του Ν. Ελληνισμού στην διεκκυστίδα των ιδεολογικών μηχανισμών του κράτους και του Έθνους» (σ.σ. 1,3,4) «...Η ελληνική εθνότητα μέχρι το 1821 είχε έδρα της την Πόλη κι όχι την Αθήνα. Το 1914-15 το 90% του επενδυθέντος κεφαλαίου στη Βιομηχανία ήταν μη μουσουλμανικό. Το 70-75% των επαγγελματιών, όπως οι ιατροί, οι δικηγόροι είναι μη μουσουλμάνοι»

στ. αρ. φύλλου 14, Μάρτιος – Απρίλιος 1990,

τελευταία σελίδα. Σύσκεψη με τους 4 Δημάρχους των Δήμων Καλλιθέας, Ν. Σμύρνης, Π. Φαλήρου κι Αλίμου με σκοπό την επισκευή της στέγης του σωματείου.

ζ. αρ. φύλλου 26, Μάιος, Ιουν. – Ιουλ. 1922, (σ. 7),

«Η Συνθήκη της Λωζάννης κι οι μειονότητες», από την ομιλία του καθηγητή του Παντείου Πανεπιστημίου Νεοκλή Σαρρή» : Η Κων/πολη κατά τον Λόρδο Curzon είχε πάνω από 400-460.000 Έλληνες στο κέντρο της... Οι Έλληνες πολίτες της Τουρκίας καλούνται «Rum» (Χριστιανοί Ορθόδοξοι) κι όχι «Yunan». Το ίδιο κι στην Κύπρο»

η. αρ. φύλλου 16-17, Ιουλ. Οκτωβ. 1990 (σ.9),

Ν. Σαρρής, (1990), «Η οικογένεια στην Τουρκία», Ρήσος, Αθήνα. Πρόκειται για βιβλιοπαρουσίαση : «...Οι ελληνικές οικογένειες γειτόνευαν με τις τουρκικές, ωστόσο καμία ουσιαστικότερη επαφή δεν διατηρούσαν μεταξύ τους».

θ. αρ. φύλλου 23, Οκτώβρ. – Δεκ. 1991 σ. 12):

Πρόταση του Συλλόγου για την ίδρυση «Κέντρου Μελετών Ελληνισμού Κων/πολης» στο Πάντειο Παν/μιο.

ι. αρ. φύλλου 25, Μάρτιος – Απρίλιος 1922 (σ. 3)

Η οργάνωση Helsinki Watch καταδικάζει την Τουρκία για την εξολόθρευση της ελληνικής μειονότητας. **(86)**

(β). Σύνδεσμος Ιωακειμειάδων

Ιδρύθηκε το 1981. Ασχολείται με πολιτισμικές και φιλανθρωπικές δραστηριότητες. Τον αποτελούν 350 μέλη περίπου, που έχουν φοιτήσει ή αποφοιτήσει του Ιωακειμείου Παρθεναγωγείου Κων/πολης, ενώ όσες βοηθούν στο φιλανθρωπικό έργο πρέπει να έχουν φοιτήσει έστω και ένα έτος στο Ιωακείμιο. Στα πλαίσια των πολιτισμικών δραστηριοτήτων διοργανώνονται διαλέξεις κι επισκέψεις σε πολιτισμικούς χώρους. Τα στοιχεία παρέσχε προσωπικά στον γράφοντα η Πρόεδρος των Ιωακειμειάδων Αθήνας **(87)**

(γ) Σύνδεσμος των εν Ελλάδι Ζωγραφειωτών Κων/πόλεως

1. Οργάνωση : Ιδρύθηκε το 1952. Μέλη του είναι οι φοιτήσαντες, έστω και για ένα έτος στο Ζωγράφειο Λύκειο Κων/πόλεως. Έχει 600-650 μέλη, εκ των οποίων ενεργά είναι τα 350.

Το Δ.Σ. είναι εννεαμελές εκλεγόμενο ανά διετία. Το μεγαλύτερο ενδιαφέρον για προσφορά στο Σύλλογο εντοπίζεται στους απόφοιτους των δεκαετιών 1950 μέχρι και τα μέσα του 1970.

Ένα 80-90% των αποφοίτων των εμπορικού – πρακτικού τμημάτων του Ζωγραφείου μετά το 1960 είναι ταυτόχρονα κάτοχοι πτυχίων Α.Ε.Ι. ή και Τ.Ε.Ι. Τα 7 από τα 9 μέλη του Δ.Σ. είναι απόφοιτοι ανωτάτων σχολών.

2. Απασχόληση – Δραστηριότητες: Τα μέλη του Συλλόγου εργάζονται ως στελέχη επιχειρήσεων, γιατροί, λογιστές, δικηγόροι, οικονομολόγοι, έμποροι (εισαγωγείς) και φαρμακοποιοί. Ασκούν αστικά επαγγέλματα. Δεν υπάρχουν γεωργοκτηνοτρόφοι (πρωτογενής παραγωγή).

Το σωματείο ενεργεί με στόχο την ενδυνάμωση των σχέσεων ανάμεσα στα μέλη και τη διατήρηση των πολιτισμικών παραδόσεων. Κάθε χρόνο παραθέτει το «γεύμα αγάπης». Επιδίδεται και σ' έργο κοινωνικό με την ενίσχυση αναξιοπαθούντων μελών.

3. «Ο Ζωγραφειώτης»

Ο Σύλλογος Ζωγραφειωτών εκδίδει το ενημερωτικό δελτίο των Ζωγραφειωτών Ελλάδας «Ο Ζωγραφειώτης».

Παρατίθενται ενδεικτικά αποσπάσματα:

(α) Τεύχος 46/1998: Εκδότης : Σύνδεσμος Ζωγραφειωτών – Υπεύθυνος ύλης: Ιωάννης Παπαδιαμαντής

σ. 1 : 105 χρόνια Ζωγράφειο Λύκειο

σ. 4 : Ζωγραφιώτικη κίνηση στην Πόλη

σ. 7 : Έφυγε ο Ακαδημαϊκός Φαίδων Βεγλερής, πρωτοπόρος των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

σ. 8 : Αρχαιρεσίες – Δωρεές κ.λ.π.

(β) Τεύχος 47/1999, σ.1 : Ο αείμνηστος δάσκαλός μας, Δημήτρης Μάνος. – Μην ξεχάσετε το «Γεύμα Αγάπης» των Ζωγραφειωτών.

σ. 2 : Δημήτρης Μάνου (Συνεργάτης Ευαγγέλου Παπανούτσου).

σ. 7 : Πνευματική εκδήλωση των 5 σχολικών Συνδέσμων (Μεγαλοσχολιτών, Ζαππίδων, Ζωγραφειωτών, Κεντρικιάδων και Ιωακειμειάδων).

σ. 8 : Βράβευση του Ζωγραφειώτη Γιάννη Βασιλειάδη.

(γ) Τεύχος 48/1999, σ.1 : Απόφοιτοι σχολικού έτους 1998-99 : α. επιστημονικού Λυκείου β. εμπορικού Λυκείου

σ. 2: Ο Παύλος Σιδερίδης, φιλόλογος, έφυγε για πάντα. Δίδαξε Ελληνικά για 24 χρόνια στο Ζωγράφειο.

σ. 4 Βιβλία Ζωγραφειωτών: (1) Βασίλη Μούτσογλου, (1998), «Έλληνες Κων/πολης 1821-1922», Εκδ. Παπαζήσης, Αθήνα. (2) Φωκίωνος Σιδηρόπουλου: «Τα εθνικά φιλανθρωπικά καταστήματα στην Κων/πολη. Αναγράφονται δωρεές υπέρ του Συνδέσμου κ.λ.π. κοινωνικά.

Το σωματείο έχει κυκλοφορήσει και την προαναφερθείσα βιντεοταινία «Παιδεία και Σχολεία των Ρωμιών της Πόλης», (1998), Σύμβουλος Κ. Σταματόπουλος. **(88)**

(δ) Σύλλογος Μουσικοφίλων Κων/πολιτών

Ένας ανάλογος σύλλογος υπήρχε και στην Πόλη από το 1875 ως εκκλησιαστικός. Έλαβε μετά την ονομασία «Σύλλογος Ορφεύς» και παρέμεινε εκεί μέχρι το 1923. Το 1948 μετεξελίχθηκε σε «Σύνδεσμο Μουσικοφίλων» στην Κων/πολη. Μετά τις απελάσεις του 1964 πολλά μέλη του ήλθαν στην Αθήνα και το 1984 συνέστησαν το Σύλλογο Μουσικοφίλων Κων/πόλεως».

Έχει 120-125 μέλη εκ των οποίων τα 45 ανήκουν στη χορωδία. Έχει κυκλοφορήσει κασέτες και CD, καθώς και ανά δύο μουσικά και ψαλτικά βιβλία. Στόχος του είναι η διατήρηση της βυζαντινής και παραδοσιακής, Μουσικής. Τα στοιχεία δόθηκαν στον γράφοντα από τον πρόεδρό του **(89)**

(ε) Σύλλογος Πριγκιπιανών «Αγ. Γεώργιος ο Κουδουνάς»

Ο Σύλλογος ιδρύθηκε το 1996. Ένας από τους ιδρυτές του είναι ο Φραγκόπουλος Δημήτριος, πρώην Δ/ντής του Ζωγραφείου Λυκείου Κων/πολης.

Οργάνωση – Δραστηριότητες επαγγέλματα Μελών: Το Δ.Σ. είναι επταμελές με την προοπτική να καταστή εννεαμελές. Τα μέλη είναι 320, όλα εκ Κων/πόλεως. Αποτελεί σωματείο φιλανθρωπικό και πολιτισμικό. Ανά διετία πραγματοποιείται επίσκεψη στην Πρίγκηπο. Ενισχύει οικονομικά αναξιοπαθούντα μέλη. Πραγματοποιούνται, ακόμη, εκδηλώσεις για γνωριμία των Πριγκιπιανών νέων. Περί το 80% των μελών είναι κυρίως έμποροι, γιατροί, επιστήμονες και οικοδόμοι.

Τα στοιχεία έδωσε στον ερευνητή προσωπικά ο Πρόεδρος του Συλλόγου Πριγκιπιανών **(90)**

(στ) Μορφωτικός Σύνδεσμος Νήσου Χάλκης «Ο Άγιος Νικόλαος»

(I) Ίδρυση – Οργάνωση: ιδρύθηκε το 1979 ως συνέχεια του Συλλόγου Χάλκης, του οποίου η σύσταση έγινε το 1948 με την ίδια επιθυμία. Μετά προστέθηκε το όνομα του Αγ. Νικολάου, πολιούχου του νησιού. Στη Χάλκη υπήρχε η Θεολογική Σχολή, καθώς κι η Εμπορική.

Το Δ.Σ. του σωματείου είναι επταμελές. Εγγεγραμμένα μέλη είναι περί τα 300, ένα άτομο ανά οικογένεια κι ενεργά γύρω στα 130. Τα μέλη πρέπει να κατάγονται από την μητέρα ή τον πατέρα εκ Χάλκης και κατ' εξαίρεση εγγράφονται παραθεριστές, που διατηρούν εξοχικά στο νησί.

Διοργανώνονται διαλέξεις και στόχος είναι η διατήρηση των ηθών και εθίμων της Χάλκης.

Ανάμεσα στα μέλη υπάρχουν απόφοιτοι Παν/μιου, έμποροι, τεχνίτες, ελαιοχρωματιστές, οικοδόμοι κ.λ.π. Οι πληροφορίες δόθηκαν στον γράφοντα από τον πρόεδρο **(91)**

(ζ) Σύλλογος αποφοίτων αμερικανικού Κολλεγίου Θηλέων Κων/πόλεως – (η) Σύνδεσμος αποφοίτων Ροβερτείου Σχολής.

(1) Ίδρυση – Οργάνωση Υπήρχαν 2 αμερικανικά κολλέγια στην Κων/πολη. Ήταν η «Ροβέρτειος» Αρρένων και το «Constantinople College» θηλέων, που οι μαθήτριές του ήταν από όλες τις χώρες των Βαλκανίων και φυσικά Ελληνίδες, Τουρκάλες, Αρμένισσες και Εβραίες της Πόλης. Η «Ροβέρτειος» αργότερα μετεξελίχθηκε σε Πανεπιστήμιο του Βοσπόρου. Το «Κολλέγιο Κων/πόλεως» θηλέων βρισκόταν στο Μέγα Ρεύμα. Το 1972-74 έγινε μεικτό.

Ο εδώ σύλλογος του αμερικανικού Κολλεγίου Κων/πόλεως ιδρύθηκε το 1926 με αρκετά μέλη. Με την πάροδο του χρόνου σημειώθηκε μείωσή τους. Η τελευταία απόφοιτος του Κολλεγίου ήταν περί το 1974. Σήμερα αριθμεί περί τα 70-80 μέλη. Διαθέτει εννεαμελές Δ.Σ., αποτελούμενο από απόφοιτες ή φοιτήσασες, έστω και μερικά έτη στο Κολλέγιο Θηλέων.

(2) Δραστηριότητες : Ενισχύει την αλληλογνωριμία μελών και φίλων. Υποστηρίζει οικονομικά άτομα χρήζοντα βοήθειας κι οργανώνει επισκέψεις σε Μουσεία. Συνεργάζεται με τους «Γιατρούς δίχως Σύνορα» και τον Οίκο Ευγηρίας Κων/πολιτών. Προωθεί τις αθλητικές δραστηριότητες π.χ. του «Αθλητικού Συλλόγου Πέρα» και του «Βυζαντινού Αθλητικού Κέντρου». Έρχεται σ' επαφή και με το ευρύτερο κοινό για γνωριμία με τους Κων/πολίτες.

Τις πληροφορίες παρέσχε τηλεφωνικώς η Πρόεδρος του Συλλόγου Αποφοίτων του Αμερικανικού Κολλεγίου Θηλέων Κων/πόλεως **(92)**

(θ) Κοινωφελές Ίδρυμα : «Λουρίδειο» - Μνήμες της Πόλης»

(1) Ίδρυση – Οργάνωση: Η σύστασή του έγινε στις 29 Σεπτεμβρίου 1982 από τον Ορέστη Αθαν. Λουρίδη κι αποτελεί νομικό πρόσωπο Ιδιωτικού Δικαίου. Εδρεύει στην Αθήνα και διοικείται από εννεαμελές δ/κό Συμβούλιο, του οποίου η θητεία ανανεώνεται ανά τριετία.

Σκοπός του Ιδρύματος είναι η μελέτη του Βυζαντινού Πολιτισμού κι ειδικά του δημοσίου κι ιδιωτικού βίου κατά τους τελευταίους αιώνες του Ελληνισμού της Κων/πολης, για να διατηρηθούν στην μνήμη των μεταγενεστέρων οι παραδόσεις, τα ήθη και τα έθιμα.

(2) Δραστηριότητες – Εκδόσεις : Το Ίδρυμα προβαίνει σε περιοδικές κι άλλες εκδόσεις, ομιλίες, εκθέσεις. Χορηγεί υποτροφίες σ' ερευνητές των οποίων το αντικείμενο συνδέεται με τον βασικό σκοπό του ιδρύματος. Υπό την αιγίδα του λειτουργεί από το 1996 η «Κοινωφελής Επιστημονική Εταιρεία Ερεύνης του Ελληνορθόδοξου Βυζαντινού Πολιτισμού», που σκοπό έχει τη διαφύλαξη της εθνικής, πνευματικής και κοινωνικής ταυτότητας των Ελλήνων της Κων/πολης.

Το ίδρυμα και η εταιρεία διαθέτουν βιβλιοθήκη με 6.900 τόμους βιβλίων, περιοδικών, παλαιών χειρογράφων κ.λ.π. Το Ίδρυμα αποστέλλει δωρεάν το περιοδικό του «Ελληνορθόδοξος Βυζαντινός Πολιτισμός».

Στα κεντρικά γραφεία του Ιδρύματος υπάρχουν πολλά εκθέματα, όπως είναι το λάβαρο κι η προσωπογραφία του Κων/νου Παλαιολόγου, εικόνες του 17^{ου} – 19^{ου} αι., πατριαρχικά σιγίλλια, συνοδικά σιγίλλια, Διπλώματα Σχολών Κων/πολης, караμανλήδικα βιβλία, ένα επίχρυσο κοράνι του 1720 και σπάνιες εκδόσεις βιβλίων των ετών 1662-1870.

Το Ίδρυμα προέβη και σε διάφορες εκδόσεις. Αναφέρουμε ενδεικτικά: (I) «Το βυζαντινό υπόβαθρο της Ιταλικής Αναγέννησης», Αθήνα 1989 του καθηγητή Kenneth M. Setton. (II) «Κύκνειο Άσμα» του ποιητή Πλάτωνα Χρηστίδη, με εισαγωγή Στέλιου Ροΐδη, Αθήνα 1989. (III) «Πανδέκτης», τόμοι 5, Πρόλογος από τον καθηγητή Πανεπιστημίου Ορέστη Λουρίδη, Αθήνα 1993, κ.λ.π. Συνολικά το Ίδρυμα έχει στο ενεργητικό του 13 εκδόσεις.

Οργάνωσε, επίσης, 34 συνέδρια και σεμινάρια με ποικίλη θεματική όπως στις 28/9/1982 για το πανελλήνιο έτος προστασίας εργαζόμενης μητέρας, για το διεθνές έτος της νεότητας στις 3/12/1985 κι εξαιτίας των προβλημάτων των σύγχρονων ηλικιωμένων και των κατά τους βυζαντινούς χρόνους Γηροκομείων στις 19/1/1987.

Έλαβε επιπλέον, χώρα ημερίδα για το εθνικό και πνευματικό έργο παλαιών προσωπικοτήτων της Κων/πολης στις 10/11/1989 κι επιστημονικό συμπόσιο με θέμα «Κοινοτική και κοινωνική ανάπτυξη στην Ελλάδα και στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα» από τις 11 μέχρι 15/6/1990 κ.λ.π. **(93)**

(ι) Σύλλογος Ζαπιδών

(1) Ίδρυση – Οργάνωση: έτος ιδρύσεως το 1937. Έχει περί τα 530 μέλη και συγκεκριμένα φοιτήσασες κάποια έτη και αποφοιτήσασες του Ζαπείου παρθεναγωγείου Κων/πόλεως.

Το Δ.Σ. είναι εννεαμελές εκλεγόμενο ανά διετία. Υπάρχουν και μη Κων/πολίτισσες ως φίλα μέλη, που ενισχύουν οικονομικά το Σύλλογο και διαμένουν σε διάφορες περιοχές της Ελλάδος. Τα μέλη είναι ηλικίας 40 ετών και άνω, ενώ η πλειονότητά τους τοποθετείται στις ηλικίες 50-70 ετών. Λίγα κανονικά μέλη κατοικούν στην Θεσσαλονίκη και στο εξωτερικό.

(2) Απασχόληση μελών – Δραστηριότητες Συλλόγου

Οι περισσότερες (μεταξύ 40-50 ετών) εργάζονται ως εκπαιδευτικοί, φαρμακοποιοί, Ιδιωτ. Υπάλληλοι, κ.λ.π.

Ο Σύλλογος διοργανώνει διαλέξεις, εκδρομές, θεατρικές παραστάσεις, «γεύματα αγάπης» και προβαίνει σε οικονομική αρωγή των αναξιοπαθόντων μελών. **(94)**

(ια) Σύλλογος Ίμβριών Αθηνών

1. Ίδρυση – Οργάνωση : Ίδρύθηκε το 1945. 3000 μέλη είναι εγγεγραμμένα. Το Δ.Σ. είναι εννεαμελές εκλεγόμενο κάθε διετία. Μεγάλος άθλος του Συλλόγου είναι το επιβλητικό οίκημά του.

2. Δραστηριότητα – Επαγγέλματα μελών : Περιλαμβάνει χορευτικό τμήμα, φωτογραφικό, εκμάθησης Τουρκικών. Υπάρχει ποδοσφαιρική ομάδα με την επωνυμία «Ίμβρος». Σε όλα τα τμήματα μετέχουν άτομα από την παιδική ηλικία μέχρι και το 80^ο περίπου έτος. Ο Σύλλογος ενισχύει γέροντες και απόρους. Διαθέτει τράπεζα αίματος. Επιλαμβάνεται θεμάτων των εδώ Ίμβριών και στο νησί τους ενημερώνοντας σχετικά με τα προβλήματά τους τον Ο.Α.Σ.Ε. και την Ευρωβουλή. Η αντιπρόεδρος του Συλλόγου ήλθε στην Ελλάδα το 1963 λόγω κλεισίματος των σχολείων της Ίμβρου και της εγκατάστασης σ' αυτά καταδίκων.

Το 1964 μ' ένα μυστικό διάταγμα του Εθνικού Συμβουλίου Ασφαλείας της Τουρκίας η ελληνική κοινότητα Ίμβρου και Τένεδου υπέστη εθνοκάθαρση. Από τους 6.000 Έλληνες το 1964 στην Ίμβρο, σήμερα διαβιούν 240, ενώ οι Τούρκοι από 290 έφτασαν τις 9.000 λόγω εποίκισμού.

Το κλείσιμο των ελληνικών σχολείων, η απαλλοτρίωση της γης, η εγκατάσταση ανοικτών φυλακών οδήγησαν τους κατοίκους στην εγκατάλειψη του νησιού. Στον Ο.Α.Σ.Ε. ο Σύλλογος Ίμβριών διεκδικεί : (1) Το δικαίωμα κληρονομιάς αυτών που στερήθηκαν της τουρκικής υπηκοότητας, (2) την επαναλειτουργία σχολείων στην Ίμβρο, (3) το δικαίωμα ανοικοδόμησης των Ναών, (4) την επιστροφή των απαλλοτριωμένων περιουσιών στους δικαιούχους (Ίμβρος, Τεύχος 55, Ιουλ.-Αύγ.-Σεπτ. '99 σ.σ. 2-3).

Τα επαγγέλματα που ασκούν τα μέλη είναι ποικίλα: καθηγητές, ιατροί, εργαζόμενοι σ' εργοστάσια πολλοί, σερβιτόροι αρκετοί, ακόμη και κηπουροί.

(3) Τι εκδίδει ο Σύλλογος : Το τριμηνιαίο περιοδικό «Ίμβρος», από το οποίο παρατίθενται κάποιοι τίτλοι:

(α) Τεύχος 54, Απρίλιος – Ιούνιος 1999

σ. 10-11: Αρχαιρεσίες και το νέο διοικητικό συμβούλιο. σ.14: Περιοδικά. σ.15: αποδελτίωση του ιμβριακού και τενεδιακού τύπου. σ.21: Επιτροπή συντονισμού δραστηριοτήτων Σχοινουδίου. σ.26: Ο Ιερός Ναός του Αγίου Δημητρίου Κουρούτσεσμε. σ. 28-29: Εκδρομή της νεολαίας – Δραστηριότητές της. σ.34-35: Προσφορές – Δωρεές – Κοινωνικά.

(β) Τεύχος 55, Ιούλ. – Αύγ. – Σεπτ. 1999

σ. 2-3: οι Ίμβριοι διεκδικούν τα δικά τους στον Ο.Α.Σ.Ε. σ. 4-7: η οικουμενικότητα του Πατριαρχείου κι η ελληνική μειονότητα. σ. 8: προσκύνημα στην Τένεδο. σ. 14: 14 Σεπτ. : Ημέρα

μνήμης της Γενοκτονίας των Ελλήνων Μ. Ασίας. σ.16-17: Καλοκαιρινές εκδηλώσεις στ' Αγγίδια. σ.32-33: Προσφορές – Δωρεές – ευχαριστίες.

(γ) Τεύχος 56, Οκτωβρ.- Νοεμβ. – Δεκεμβρ. 1999

σ. 3-6: Ο Κλίντον στην Αθήνα. σ.6-7: Κτηματολόγιο στην Ίμβρο. σ. 8-11: Κι' άλλο έγκλημα στην Ίμβρο. Νεομάρτυρας ο Αλ. Σουζντές. σ.12-13: Ένοπλη επανάσταση των Ιμβρίων κατά των Τούρκων. σ.14: Λεύκωμα και ντοκιμαντέρ για την Ίμβρο. σ.18-19: Εντυπώσεις ενός Τούρκου από την Ίμβρο.

(δ) Τεύχος 57, Ιανουάρ. – Φεβρ. – Μάρτ. 2000

σ.2: Συνέντευξη του Ευρωβουλευτή του ΣΥΝ Αλ. Αλαβάνου μ' εκπροσώπους του Συλλόγου Κων/πολιτών και Ιμβρίων. σ.3-6: Εταιρεία μελέτης Ίμβρου και Τενέδου. σ.10-13: Το κόψιμο της πίτας των Ιμβρίων Κων/πόλεως. σ.14-15: Χοροεσπερίδα για τους απόρους. σ.25: Εκλογές νεολαίας – Χορευτικό. σ.26: Από το Σχοινούδι. σ.28-29: Επιτροπή Αγγριδίων. **(95)**

(ιβ) «Ένωση Κων/πολιτών» στεγαζόμενη στο «Πνευματικό Κέντρο Κων/πολιτών»

ιβ1. «Νέος Κύκλος
Κων/πολιτών»

ιβ2. Σωματείο Ελλήνων
υπηκόων απελαθέντων
εκ Τουρκίας

Συστεγαζόμενα σωματεία

- (ιγ) Σύνδεσμος Μεγαλοσχολιτών
- (ιδ) Σύνδεσμος Κεντρικιάδων Κων/πόλεως
- (ιε) Πολιτιστικός Σύλλογος «Γαλατά»
- (ιστ) Εταιρεία προστασίας Εθνικής κληρονομιάς
- (ιζ) Αστικός Οικοδομικός συνεταιρισμός
«Νέα Κων/πολις Σ.Π.Ε.»

ιβ1 Σύλλογος «Νέος Κύκλος Κων/πολιτών»

1. Ίδρυση – Οργάνωση: Ίδρύθηκε από τους Κων/πολίτες, οι οποίοι κατέφυγαν από το 1955 κι εξής στην Ελλάδα. Έλαβε την ονομασία από τη Λέσχη της Πόλης «Κύκλος της Ανατολής».

Τα εγκαίνια του Συλλόγου έγιναν στις 8-10-1964. Πρώτος πρόεδρος του υπήρξε ο Ν. Φακατσέλλης. Τον επόμενο χρόνο, το Σεπτ. 1965, μεταφέρθηκε η έδρα του. Το 1970 εγκαταστάθηκε στην Πατησίων με 3.000 μέλη. Σήμερα έχει περίπου 7.500 μέλη.

Σύμφωνα με το άρθρο 2 του καταστατικού σκοποί του Συλλόγου είναι : (α) η αδελφική επικοινωνία των καταγομένων εκ Κων/πόλεως και από του 1955 κι εντεύθεν εγκατασταθέντων ομογενών στην Ελλάδα, (β) η ηθική και υλική ενίσχυση των μελών του Συλλόγου κι η προώθηση των απασχολούντων αυτά ζητημάτων και (γ) η δημιουργία προϋποθέσεων για την ίδρυση κτηματικού και οικοδομικού συνεταιρισμού προς ανέγερση οικισμού, χάριν των μελών του Συλλόγου.

2. Δραστηριότητες – Απασχόληση – προβλήματα :

Ο Σύλλογος δραστηριοποιείται σε θέματα πνευματικής και καλλιτεχνικής παράδοσης, στη διδασκαλία μαθημάτων Αγγλικής. Το Ίδρυμα έχει και Βιβλιοθήκη. Πραγματοποιούνται περιοδικά εκθέσεις ζωγραφικής και προσφέρεται ιατροφαρμακευτική και νοσηλευτική περίθαλψη. Το Δ.Σ. υπέγραψε δεκάδες βεβαιώσεις, προκειμένου μέλη του να καταλάβουν θέσεις εργασίας στην Ελληνική Εμπορική Ναυτιλία. Στήριξε ακόμη ηθικά και οικονομικά ηλικιωμένους κι ορφανά. Ο Ν. Κ. Κων/πολιτών επανασυνέστησε τη βυζαντινή χορωδία υπό τη διεύθυνση του Πρωτοψάλτη Θρ. Στανίτσα.

Επίσης οργανώνει συνεστιάσεις, εκδρομές κ.λ.π. Σύμφωνα με τον Αλέξανδρο Μαζαράκη, Πρόεδρο της «Ένωσης Κων/πολιτών» (Δευτεροβαθμίου οργάνου που ιδρύθηκε το 1981 κι αποτελείται α) από τον Ν. Κ. Κων/πολιτών και β) το Σωματείο απελαθέντων εκ Τουρκίας, σήμερα στην Αθήνα διαβιούν περί τις 100-120.000 Κων/πολίτες. Το 35-40% είναι το εργατικό δυναμικό κι εξ αυτού το 5% είναι άνεργοι. Γύρω στις 65.000 είναι μη εργαζόμενοι, γυναίκες, παιδιά και συνταξιούχοι. Το 25% περίπου ασχολείται με το εμπόριο, βιομηχανία και βιοτεχνία. Το 10-15% είναι πτυχιούχοι ανωτέρων και

ανωτάτων εκπαιδευτικών Ιδρυμάτων: Ιατροί, μηχανικοί, αρχιτέκτονες, δικηγόροι, φαρμακοποιοί κ.λ.π. μικροεπαγγελματίες (15%) – Το 5% έχει ενασχόληση με τα καλλιτεχνικά (Ηθοποιοί, Μουσικοί, κ.λ.π.). Υπάλληλοι ιδιωτικοί, επίσης, τεχνίτες, οικοδόμοι, συντηρητές ανελκυστήρων κ.λ.π. Γεωργοί και κτηνοτρόφοι δεν υπάρχουν.

3. Εκδοτική προσπάθεια: Μηνιαία έκδοση του Συλλόγου είναι η ομώνυμη εφημερίδα, που αποσπάσματά της παρατίθενται ενδεικτικά: (Το α` ενημερωτικό δελτίο κυκλοφόρησε τον Δεκέμβριο 1966)

(α) αρ. φύλλου 348, Φεβρ. 1999 : σ. 3: Ίδρυση σκακιστικού τμήματος, σ.4: οι μύθοι του μαρμαρωμένου βασιλιά και της Κόκκινης Μηλιάς.

(β) αρ. φύλλου 345, Νοεμβ. 1998 : σ.1: Το Δ.Σ. των Κων/πολιτών σας προσκαλεί στην αίθουσα των εκδηλώσεων του πνευματικού κέντρου, σ.4: Οι Κων/πολίτες στον πόλεμο του` 40 – Δημοσίευση εκδρομών, κοινωνικών.

(γ) αρ. φύλλου 350, Απρίλιος 1999: σ.1: Ο «Ν. Κ. Κων/πολιτών» παρέχει μηνιαία επιδόματα σε απόρους συμπατριώτες μας.

(δ) αρ. φύλλου 351, Μάιος 1999: σ.1: Καταξιωμένη δραστηριότητα του τμήματος κυριών.

(ε) αρ. φύλλου 355, Σεπτέμβριος 1999: Αναφορά στο Σωματείο Ελλήνων Υπηκόων Απελαθέντων εκ Τουρκίας.

(στ) αρ. φύλλου 360, Φεβρουάριος 2000: σ.2: Δωρεές για τους σκοπούς του Νέου Κύκλου Κων/πολιτών.

(ζ) αρ. φύλλου 356, Οκτώβριος 1999: Ίδρυση Αστικού Οικοδομικού Συνεταιρισμού «Νέα Κων/πολις». (96)

1β2α. Σωματείων Ελλήνων Υπηκόων απελαθέντων εκ Τουρκίας

1. Ίδρυση – Οργάνωση: Το Σωματείο Ελλήνων Υπηκόων απελαθέντων εκ Τουρκίας μαζί με τον «Ν. Κ. Κων/πολιτών», αποτελούν την «Ένωση Κων/πολιτών» η οποία στεγάζεται στο «Πνευματικό Κέντρο Κων/πολιτών», η θεμελίωση του οποίου έγινε το 1982 και τα εγκαίνια του το 1989. (Ένωση Κων/πολιτών. Πνευματικό Κέντρο, 1985, βιβλιάριο).

Το Σωματείο Ιδρύθηκε το 1964. Τα μέλη του είναι περί τα 3.500 κι εξ αυτών κάποια έχουν αποβιώσει. Τα ενεργά είναι γύρω στα χίλια . Το Δ.Σ. είναι εννεαμελές.

Σύμφωνα με το καταστατικό του Συλλόγου, κεφ. Α`, άρθρο 1, το σωματείο αποτελεί συνέχεια του εν Κων/πόλει ιδρυθέντος υπό την επωνυμία «Ελληνική Ένωση Συνδέσμου Ευποιίας της Ελληνικής Παροικίας Ισταμπούλ», του οποίου η λειτουργία απαγορεύτηκε το 1956, ως συνέχεια των Σεπτεμβριανών (1955)

2. Δραστηριότητες – απασχόληση – Εκδόσεις

Κατά το άρθρο 2 σκοποί του Σωματείου είναι: (α) η επαγγελματική αποκατάσταση των μελών, (β) η στέγασή τους, (γ) η υλική και ηθική αρωγή όσων την έχουν ανάγκη, (δ) η ηθική συμπαράσταση και μέριμνα προς εξεύρεση εργασίας, (ε) η μέριμνα για την ιατροφαρμακευτική περίθαλψη των ασθενών, (στ) η διεκδίκηση και ανάκτηση κάθε κινητής κι ακίνητης περιουσίας στην Ελλάδα και Τουρκία του Σωματείου «Ελληνική Ένωση Συνδέσμου Ευποιίας»,

(ζ) η διεκδίκηση ή αποζημίωση των εγκαταλειφθεισών περιουσιών στην Τουρκία, (η) η αναγνώριση της προϋπηρεσίας και συνταξιοδότησης των μελών, (θ) η εξεύρεση πόρων μ` εράνους, λαχεία κ.λ.π. (ι) η προαγωγή της πνευματικής και ηθικής συνείδησης κι η αλληλεγγύη των μελών, (ια) η διοργάνωση ψυχαγωγικών εκδηλώσεων, εκδρομών, διαλέξεων, εκδόσεων κ.λ.π. (ιβ) η ενίσχυση των δεινοπαθούντων απελαθέντων.

Επί προεδρίας Ελ. Ιωαννίδη (1967-1970) επιτεύχθηκαν τα εξής: (1) οι απελαθέντες να μπορούν να μεταφέρουν εκ Τουρκίας όλην την οικοσκευή τους, ανεξαρτήτως χρόνου ελεύσεώς τους στην Ελλάδα, (2) αναγνωρίστηκε το δικαίωμα εξαγοράς προϋπηρεσίας και συνταξιοδότησης στα ασφαλιστικά ταμεία κύριας και επικουρικής Συντάξεως ως 28 τον αριθμό, όπως ΤΕΒΕ, ΤΕΑ, ΤΑΜΠΥ κ.λ.π., (3) δημιουργήθηκε εκ του μηδενός δανειστική βιβλιοθήκη, (4) συγκροτήθηκαν επιτροπές, όπως Στεγασεως, Συνταξιοδότησης, Πρόνοιας κ.λ.π.

Βασικές επέτειοι του Συλλόγου είναι η Άλωση της Πόλης (1453), τα Σεπτεμβριανά (1955) κι η 28^η Οκτωβρίου 1940. Ως προς την απασχόληση των μελών επισημαίνεται ότι στην μεν Κων/πολη

εξέχουσα θέση είχαν το εμπόριο και τα μικρομεσαία επαγγέλματα, ενώ στην Αθήνα η επαγγελματική απασχόληση ποικίλλει: υπάρχουν ιδιωτικοί υπάλληλοι, λίγοι δημόσιοι και αρκετοί συνταξιούχοι.

Το σωματείο έχει εκδώσει το βιβλίο του Στέφανου Παπαδόπουλου (1978), «Αναμνήσεις από την Πόλη», Αθήνα, το οποίο χρησιμοποιήθηκε βιβλιογραφικά στο α' μέρος της παρούσας διατριβής (97)

ιβββ Καστρίτσειο Μουσείο

Η αείμνηστη Κων/πολίτισσα Ελένη Καστρίτση κληροδότησε το 1992, στο Σύλλογο «Νέο Κύκλο Κων/πολιτών» το Καστρίτσειο Μουσείο, ενθουσιασμένη και συγκινημένη από το έργο της ανέγερσης του «Πνευματικού Κέντρου», υπό τον όρο να είναι ίδρυμα του κωνσταντινουπολίτικου και μικρασιατικού πολιτισμού. Πρόκειται για ένα διώροφο κτίριο με κήπο που βρίσκεται επί της οδού Καποδιστρίου 17 στη Φιλοθέη. Ο «Νέος Κύκλος Κων/πολιτών» παρέλαβε και διαμόρφωσε το κτίριο και τον περιβάλλοντα χώρο για εκδηλώσεις με τη συνεργασία τις περισσότερες φορές – του Δήμου Φιλοθέης. Τις πληροφορίες πάρεσχε στον γράφοντα η Φυλλίτσα Αναπνιώτη (98)

(ιγ) Σύνδεσμος Μεγαλοσχολιτών

1. Ίδρυση – Οργάνωση : Αποτελεί τον αρχαιότερο ίσως κων/πολίτικο σύλλογο στην Ελλάδα. Ίδρύθηκε το 1927. Τα εγγεγραμμένα μέλη του είναι 387 και τα ενεργά περί τα 300, όλα εκ Κων/πόλεως με την προϋπόθεση ότι είναι απόφοιτοι ή έχουν φοιτήσει κάποια έτη στη Μεγάλη του Γένους Σχολή εν Κων/πόλει. Το Διοικητικό συμβούλιο είναι εννεαμελές.

2. Δραστηριότητες – Επαγγελματική απασχόληση

Κύριος στόχος είναι η σύσφιξη των σχέσεων κι η αλληλογνωριμία των μελών. Εάν κάποιος Μεγαλοσχολίτης ή μη αντιμετωπίζει κάποιο οικονομικό πρόβλημα, ο Σύλλογος σπεύδει προς ενίσχυσή του.

Προβαίνει, ακόμη, σε διαλέξεις κι άλλες εκδηλώσεις μόνος ή σε συνεργασία με τα άλλα 5 σχολικά σωματεία. Για παράδειγμα κλήθηκε και μίλησε η γνωστή Βυζαντινολόγος Γλύκατζη - Αρβελέρ. Το σωματείο τιμήθηκε από την Ακαδημία Αθηνών. Το 1955 ο Δήμος Αθηναίων ονόμασε τον χώρο απέναντι από το «Hilton», «Πλατεία της Μεγάλης του Γένους Σχολής».

Εν σχέσει με την επαγγελματική απασχόληση επισημαίνεται ότι τα μέλη είναι κυρίως δάσκαλοι, φαρμακοποιοί, ιατροί κ.λ.π, όχι Δημόσιοι Υπάλληλοι.

3. Εκδόσεις : Ο Σύλλογος έχει, επίσης, αναλάβει αξιόλογο εκδοτικό έργο, από το οποίο παρατίθενται ενδεικτικά τίτλοι:

(α) `` Η Δεξαμενή», περιοδικό λόγου και Τέχνης, τεύχος 6, Αθήνα, Δεκ. 1999.

σ.5: Βιογραφικό του Π. Νικολαΐδη

σ.65: Ευάγγελου Γαλάνη, 4 ποιήματα

σ.109 : Σάββα Τσιλένη, 4 ποιήματα

σ.σ. 115-132: Δέσποινα Παπουτσόγλου, Νικόλαος Ι. Βασιλειάδης» (1867-1945)

(β) « Η καθ' ημάς Ανατολή», (1996), περιοδική έκδοση του Συνδέσμου των εν Αθήναις Μεγαλοσχολιτών, τόμος Γ', Αθήνα

σ.σ. 139-145 : Αλέξης Γ. Σαββίδης, «Τα караβάν-σεράγια της Ανατολής στο Μεσαίωνα».

σ.σ. 147-156 : Αικατ. Μπεκιάρογλου-Εξαδακτύλου, «Οι μικρασιατικοί και θρακικοί κώδικες των γενικών Αρχείων του Κράτους».

σ.σ.173-185 : Δημ. Λούπης, «Το οδοιπορικό του Εβλιά Τσελεμπί».

(γ) Εκδόθηκαν επίσης, εκλαϊκευμένες ομιλίες με θέματα όπως (Ι) Τα ελληνικά σχολεία της Πόλης, (1995), Αθήνα.

(II) Οι ψάλτες του Οικουμενικού Πατριαρχείου (1996), Αθήνα.

(III) Οι λόγιοι της Πόλης, (1996), Αθήνα.

(IV) Οι δάσκαλοι της Πόλης, (1996), Αθήνα.

(V) Οι Οικουμενικοί Πατριάρχες (1923-1991), (1997), Αθήνα.

(VI) Οι δάσκαλοι της Πόλης, σειρά δεύτερη (1998) και τρίτη (1998). (99)

(ιδ) Σύνδεσμος Κεντρικιάδων

1. Ίδρυση – Οργάνωση : Ίδρύθηκε το 1982. Τα μέλη είναι 250 κι είναι φοιτήσασες ή απόφοιτοι του Κεντρικού Παρθεναγωγείου Κων/πόλεως. Το Δ.Σ. είναι εννεαμελές.

2.Δραστηριότητες – Επαγγέλματα μελών : είναι ποικίλες : (α) πολιτισμικές (διαλέξεις, αφιερώματα, παρουσιάσεις βιβλίων, επισκέψεις σ'εκθέσεις ζωγραφικής και μουσεία). (β) κοινωνικές (βοηθήματα, υποτροφίες, ενίσχυση σεισμοπαθών κ.λ.π.) και (γ) ψυχαγωγικές (συνεστιάσεις, χοροί, εκδρομές κ.λ.π)

Τα μέλη ασχολούνται με τα οικιακά, είναι ελεύθεροι επαγγελματίες (ιατροί, δικηγόροι κ.λ.π), ιδιωτικοί υπάλληλοι, εκπαιδευτικοί και με οικογενειακές επιχειρήσεις. **(100)**

(ιε) Πολιτιστικός μορφωτικός Σύλλογος Γαλατά

1.Ίδρυση – Οργάνωση : Ίδρύθηκε τον Απρίλιο του 1991, ως συνέχεια του Συνδέσμου, που υπήρχε στο Γαλατά Κων/πολης από το 1946. Τα εγγεγραμμένα μέλη είναι 220. Το Δ.Σ. είναι εννεαμελές εκλεγόμενο ανά διετία. Οι Γαλατιανοί από το 1955 κι' εξής κατέφυγαν στην Αθήνα. Λίγοι παρέμειναν στην Πόλη ως Τούρκοι υπήκοοι. Το 90% των μελών είναι Κων/πολίτες και το Δ.Σ προσφέρει φιλοκερδώς.

2.Δραστηριότητες – απασχόληση μελών : Οι δραστηριότητες είναι ποικίλες, παρόμοιες με των άλλων συλλόγων : πολιτισμικές, μορφωτικές, οικονομικές, ενίσχυση αναξιοπαθούντων μελών και εισφορές σε άλλα σωματεία , όπως η Εστία Κων/πόλεως», ο «Α.Ο. Ταταύλα» και ο «Α.Σ Πέρα».

Τα επαγγέλματά τους είναι : εμπορευόμενοι, τεχνίτες, ζαχαροπλάστες, ιδιωτικοί υπάλληλοι κι επιχειρηματίες, λίγοι εκπαιδευτικοί σε φροντιστήρια. Όχι γεωργοκτηνοτρόφοι. **(101)**

(ιστ) Σύλλογος ιστορικής και λαογραφικής έρευνας «Η Μνημοσύνη»

1.Ίδρυση – Οργάνωση : Ο Σύλλογος ιστορικής και λαογραφικής έρευνας «Η Μνημοσύνη» έχει έδρα την Αθήνα. Σύμφωνα με το άρθρο 6 του καταστατικού το Δ.Σ. είναι πενταμελές και η θητεία του τριετής. Το σωματείο είναι γνωστό πανελλαδικά, αφού δέχεται και ως μέλη του μη Κων/πολίτες. Σύμφωνα με το άρθρο 4 ο Σύλλογος αποτελείται από τακτικά και επίτιμα μέλη. Κατά το άρθρο 5 η Γενική Συνέλευση είναι το ανώτατο όργανο του Συλλόγου κι έχει αποκλειστική αρμοδιότητα (α) να κρίνει τα πεπραγμένα του απερχόμενου Δ.Σ., (β) να εκλέγει τα μέλη της εφορευτικής κι ελεγκτικής επιτροπής, (γ) ν' αποφασίζει για κάθε τροποποίηση του καταστατικού, (δ) για τη διάλυση του Συλλόγου κι (ε) να εκλέγει το Δ.Σ.

2.Δραστηριότητες – Εκδόσεις

Σύμφωνα με το άρθρο 2 οι σκοποί του συλλόγου είναι εθνοφελείς και είναι συνοπτικά οι κάτωθι :

(I) η διάσωση και διαφύλαξη των παραδόσεων, ηθών και εθίμων των Ελλήνων της Κων/πολης, Μ. Ασίας και Θράκης,

(II) η ιστορική, κοινωνιολογική και λαογραφική έρευνα γύρω από την ζωή τους,

(III) η διαφώτιση της κοινής γνώμης.

(IV) Επιδιώκεται ακόμη η συνεργασία μ' επιστημονικούς και πνευματικούς οργανισμούς.

(V) Προτείνεται η δημιουργία και διατήρηση λαογραφικού κι ιστορικού αρχείου.

(VI) Καθιερώνεται ηθικός ή υλικός έπαινος σε μαθητές, φοιτητές, επιστήμονες ή καλλιτέχνες, που διακρίνονται σ' έργα ή έρευνες, που σχετίζονται με τους ως άνω στόχους.

Ο Σύλλογος, επιπλέον, διοργανώνει διαλέξεις κι άλλες εκδηλώσεις εδώ και στο εξωτερικό.

Ένας από τους σημαντικούς συντελεστές του Συλλόγου είναι ο Ακύλας Μήλλας, ιδρυτικό μέλος και συγγραφέας με αξιόλογη δράση.

Στη βιβλιογραφία του Α' μέρους παρατίθεται το πλούσιο έργο του. Ενδεικτικά αναφέρονται οι τίτλοι:

(1) Σφραγίδες Κων/πόλεως , (2) Η Πρίγκηπος, (3) Η Χάλκη των Πριγκηπονήσων. Τα τρία (3) αυτά έργα είναι εκδόσεις του συλλόγου ιστορικής και λαογραφικής έρευνας « Η Μνημοσύνη». (4) Προποντίδα «μια θάλασσα της Ρωμοσύνης», εκδόσεις Λούση Μπρατζιώτη. **(102)**

ιζ. Αστικός Οικοδομικός Συνεταιρισμός «Νέα Κων/πολις» Σ.Π.Ε

Ο «Νέος Κύκλος Κων/πολιτών» ανέλαβε να ιδρύσει τον Οικοδομικό Συνεταιρισμό «Νέα Κων/πολις». Ο αρχικός αριθμός των μελών ήταν 1400. Έτσι από το 1967 επελέγη ως χώρος του οικισμού το Ντράφι. Η μηνιαία έκδοση, Οκτ. 1999, αρ. φύλλου 356, εφημερίδα «Νέος Κύκλος Κων/πολιτών» αναφέρεται στο θέμα της ίδρυσης του συνεταιρισμού αυτού. **(103)**

η.Εστία Θεολόγων Χάλκης

1.Ίδρυση – Οργάνωση : η ιδέα ίδρυσης της Εστίας Θεολόγων Χάλκης είχε συλληφθεί το 1952 κατά τον ετήσιο εορτασμό της ημέρας των αποφοίτων της Ι. Θεολογικής Σχολής της Χάλκης, στο βόρειο τμήμα του περιβόλου της κάτω από την «τσικουδιά», το υπεραιώνιο δένδρο.

Μετά συντάχθηκε το καταστατικό της Εστίας θεολόγων Χάλκης, που εγκρίθηκε από τον Οικουμενικό Πατριάρχη κι αναγνωρίστηκε στην Ελλάδα δικαστικά από του έτους 1953-54.

Ο επίτιμος Πρόεδρος της Εστίας, Αριστοτέλης Κωνσταντινίδης, ο εισηγητής για την ίδρυσή της, ήταν ο ιθύνων νους για την οργάνωση και λειτουργία της μέχρι το 1982 κι από το 1976 ο γ' πρόεδρός της. Στην αρχή δεν είχε ιδιαίτερο οίκημα κι φιλοξενείτο στα γραφεία ή τις οικίες μελών του εκάστοτε Δ.Σ. Έτσι το πρόβλημα εξεύρεσης μόνιμης στέγης απασχόλησε το Δ.Σ. από το 1982 κι εξής. Οι πρώτοι που ανταποκρίθηκαν με γενναιόδωρη εισφορά ήταν οι Αρχιεπίσκοπος Αμερικής Ιάκωβος, Οικουμενικός Πατριάρχης Δημήτριος κ.λ.π. Τελικά η ιδιόκτητη στέγη αποκτήθηκε το 1988. Βάσει του καταστατικού του εδρεύοντος στην Αθήνα σωματείου «Εστία θεολόγων Χάλκης – Κύκλος Ελλάδος», Αθήνα 1998, αναγνωρίζεται με αυτήν την επωνυμία δια της υπ. αριθ.2753 απόφασης του Πρωτοδικείου Αθηνών το ανωτέρω σωματείο. Το 1973 έγινε τροποποίηση του από τη Γ. Συνέλευση και το 1983 νέα. Η τρίτη έλαβε χώρα το 1997. Κατά άρθρο 5 μέλη δύνανται να είναι απόφοιτοι της θεολογικής Σχολής Χάλκης ή και οι φοιτήσαντες απλά στο θεολογικό ή λυκειακό τμήμα. Υπάρχουν και τα επίτιμα μέλη, που ανακηρύσσονται κατόπιν απόφασης της Γεν.Συνέλευσης. Αλλοδαποί απόφοιτοι ή φοιτήσαντες εγγράφονται ως μέλη σε αναλογία (25%), (άρθρο 9). Το σωματείο (άρθρο 15) διοικείται από επταμελές Δ.Σ. εκλεγόμενο δια ψηφοφορίας ανά τριετία.

2.Δραστηριότητες – Ενημερωτικό δελτίο : Σύμφωνα με το άρθρο 3 του καταστατικού σκοπός του είναι: (α) η πνευματική επικοινωνία μεταξύ των μελών του, (β) η προβολή του έργου της Θεολογικής Σχολής Χάλκης με την προσφορά της στο Πατριαρχείο Κων/πόλεως και την Ορθόδοξη Εκκλησία, (γ) η ηθική συμπαράσταση προς το Οικουμενικό Πατριαρχείο διορθόδοξα και διαχριστιανικά.

Το σωματείο εκδίδει το ενημερωτικό δελτίο «Εστία Θεολόγων Χάλκης». Ενδεικτικά παρατίθεται μέρος των περιεχομένων.

(α) Τεύχος 1-2, Ιούν. – Δεκ. '89 : σ.3 : Το ιστορικό ίδρυσης της Εστίας. σ.10 : Ανάγκες της στέγης για την λειτουργία της.

(β) Τεύχος 5-6, Ιούν. – Δεκ. 1991 : σ.27 : Ανάμεσα στ' άλλα αναγγέλλει την έκδοση του Β' τόμου του επιστημονικού περιοδικού της Εστίας.

(γ) Τεύχος 7-8, Ιούν. – Δεκ. 1992 : σ.15-16 : Παρουσίαση του έργου του Μητροπολίτη Γέροντος Εφέσου Χρυσόστ. Κων/νίδη.

(δ) Τεύχος 9-10, Ιούν. – Δεκ. 1993 : σ.12 : Οι εκδόσεις της Εστίας.

(ε) Τεύχος 11-12, Ιούν. – Δεκ 1994 : σ.1 : Ιερά Θεολογική Σχολή Χάλκης – 150 ετηρίς.

(στ) Τεύχος 13-14, Ιούν. – Δεκ 1995 : σ.19-23 : Η Ακαδημία Αθηνών βράβευσε την Εστία .

(ζ) Τεύχος 15-16, Ιαν - Δεκ. 1996 : σ.16 : Καταστατικό της Εστίας Θεολόγων Χάλκης.

(η) Τεύχος 17-18, Ιαν. - Δεκ 1997 : σ.4 : Ιδρυτές της Εστίας.

3.Εκδόσεις :

(α) Επετηρίς Εστίας Θεολόγων Χάλκης, (1980), Αθήνα

(β) Μνήμη Μητροπολίτου Ικονίου Ιακώβου (1984), Γραφικές Τέχνες «Γ.Αργυρόπουλος», Αθήνα.

(γ) Επιστημονική παρουσία Εστίας Θεολόγων Χάλκης, τόμος Α' (Αφιέρωμα στον Αμερικής Ιάκωβο Γ',) Διάθεση Δόμος.

(δ) Τόμος Β', (Αφιέρωμα στην μνήμη των Σχολαρχών και καθηγητών), 1991

(ε) Τόμος Γ', (Αφιέρωμα στην 150ετηρίδα από της ίδρύσεως της Σχολής), 1994

(στ) Τόμος Δ', (Αφιέρωμα στην μνήμη του Μητροπολίτη Σταυρουπόλεως), 1997, Αθήνα.

(ζ) Επετηρίς μελών, Αθήνα, 1992. Τα μέλη διακρίνονται σε (α) πτυχιούχους, θεολογικού τμήματος της Σχολής, (β) μη περατώσαντες, λόγω αναστολής λειτουργίας του τμήματος, (γ) αποχωρήσαντες,

(δ) αποφοίτους λυκειακού τμήματος και (ε)αποχωρήσαντες αυτού. (104)

ιθ. Βυζαντινό αθλητικό κέντρο - Εκπολιτιστικός Μορφωτικός και Φιλαθλητικός Σύλλογος Ταταυλιανών και Περαιωτών

1. Ίδρυση – Οργάνωση : Ίδρύθηκε το έτος 1988 με την πρωτοβουλία και σύμπραξη των δύο ιστορικών συλλόγων της Κων/πολης, του «Α.Ο. Ταταύλα» και «Α.Σ. Πέρα».

Από ιδιώτες αγοράστηκε στον Άλιμο έκταση 10 περίπου στρεμμάτων. Με δωρεές και προσφορές μελών και φίλων του κέντρου έχουν ολοκληρωθεί οι υπαίθριοι χώροι άθλησης, που τους αποτελούν δύο γήπεδα χειρόσφαιρας, καλαθόσφαιρας και πετόσφαιρας. Αθλούνται περισσότεροι από 200 νέους και νέες των «Α.Ο. Ταταύλα» και «Α.Σ. Πέρα». Ορισμένα από τα σχέδια του κλειστού γυμναστηρίου παρέσχε η Γενική Γραμματεία Αθλητισμού. Ο υπόγειος χώρος, ο οποίος καλύπτει την έκταση κάτω από το γήπεδο, μπορεί να διαμορφωθεί σε μικρότερες ανεξάρτητες αίθουσες για διαφορετικά αθλήματα, όπως γυμναστική, πάλη κ.λ.π. Το έργο υπολογίζεται να ολοκληρωθεί περί το 2002. Θα δημιουργηθεί και πολιτιστικός χώρος με 4.500 τόμους βιβλίων μέχρι στιγμής. Το Δ.Σ. είναι δωδεκαμελές. Τα (6) έξι μέλη του είναι από τον «Α.Σ. Πέρα» και τα υπόλοιπα από τον «Α.Ο. Ταταύλα».

2.Απασχόληση : Τα μέλη είναι, κυρίως έμποροι και συνταξιούχοι. **(105)**

κ. Αθλητικός Όμιλος Ταταύλα

1.Ίδρυση – Οργάνωση : η συνοικία Ταταύλα βρισκόταν στο Β.Δ. άκρο της Βυζαντινής Περαιάς. Προάγγελος του «Α.Σ. Ταταύλα» ήταν ο Μ. Καροτσιέρης, που το 1896, ιδρύει το α΄ Γυμναστήριο με το όνομα «Αθλητικός Γυμναστικός Σύλλογος Ηρακλής», που κατόπιν προσκλήσεως της Ολυμπιακής Επιτροπής έλαβε μέρος στους ενδιάμεσους Ολυμπιακούς Αγώνες του 1906 στην Αθήνα. Οι δύο αδελφοί Αλιμπράντη του «Ηρακλή» κερδίζουν τα δύο χρυσά μετάλλια. Το 1929 καίεται όλη, σχεδόν η συνοικία των Ταταύλων και μετονομάζεται σε Kurtulus. Η ομάδα καλαθόσφαιρας του «Α.Σ. Ταταύλα» αναδείχθηκε πρωταθλήτρια Τουρκίας το 1938-39. Τα Σεπτεμβριανά (1955) αναστέλλουν τη λειτουργία του Συλλόγου. Το 1967 μια ομάδα νέων, που αγαπούσαν το ποδόσφαιρο, ίδρυσε στην Αθήνα την «Αθλητική Ένωση Ταταύλα». Το 1968 ιδρύουν τον «Α.Ο. Ταταύλα» με έδρα τον Σύλλογο Κων/πολιτών. Το 1972 γίνεται ενοποίηση των αθλητικών συλλόγων « Ταταύλα » και « Πέρα ». Το 1974 ο «Α.Σ. Ταταύλα» νοικιάζει αίθουσα στο Π.Φάληρο, όπου μεταφέρεται η έδρα του συλλόγου και τελικά το 1983 έλαβε το οριστικό του όνομα «Α.Ο. Ταταύλα». Ο ενωμένος «Σύλλογος Ταταύλα - Πέραν» είχε 1500 μέλη, ενώ σήμερα περί τα 300. Το Δ.Σ. είναι δωδεκαμελές και προσεχώς με νέα απόφαση επταμελές. Εκλέγεται ανά διετία και έχει ως μέλη και μη Κων/πολίτες. Το σωματείο διοργανώνει χοροεσπερίδες, συμμετοχή σε παρελάσεις Εθνικών Επετείων κ.λ.π.

2.Προβλήματα – απασχόληση των μελών : Ο Σύλλογος κινείται βασικά με δικά του οικονομικά μέσα. Τα τελευταία 3-4 χρόνια ενισχύεται από το Δήμο Π. Φαλήρου.

Ως προς την επαγγελματική τους απασχόληση τα μέλη είναι καταστηματάρχες, συνταξιούχοι, εκπαιδευτικοί, έμποροι, όχι γεωργοκτηνοτρόφοι.

3.Εφημερίδα : «Αθλητικού Ομίλου Ταταύλα», α΄ τεύχος Νοεμβ. – Δεκ. 1984. **(106)**

κα. Αθλητικός Σύλλογος Πέρα

1.Ίδρυση – Οργάνωση : Ιδρύθηκε το 1923 στην Κων/πολη, όπου ανέπτυξε αθλητική, κοινωνική, εκπαιδευτική και ψυχαγωγική δραστηριότητα.

Καθώς οι Ομογενείς συνέρρεαν στην Αθήνα, επανιδρύθηκε εδώ το 1973 και το 1978 στην Θεσσαλονίκη. Ο «Α.Σ. Πέρα» συνεχίζει την δραστηριότητά του στην Πόλη με την επωνυμία «BEYOGLU SPOR KULUBU» και με αθλήματα όπως το επαγγελματικό και ερασιτεχνικό ποδόσφαιρο, επιτραπέζια αντισφαίριση, πάλη κ.λ.π.

Ο «Α.Σ. Πέρα» έχει την έδρα του στο Π. Φάληρο κι ετήσιο προϋπολογισμό 60.000.000 δρχ. Διαθέτει τμήματα καλαθόσφαιρας, πετόσφαιρας, αντισφαίρισης και κολύμβησης. Διακρίνεται ακόμη, στους πολιτιστικό και ψυχαγωγικό τομείς. Το Δ.Σ. είναι ενδεκαμελές εκλεγόμενο ανά διετία. Έχει 500 τακτικά μέλη με Μ.Ο. ηλικίας τα 40 έτη. Ο Σύλλογος ως μη κερδοσκοπικό σωματείο ζει από συνδρομές και επιχορηγήσεις του Δήμου Π. Φαλήρου, της Γενικής Γραμματείας Αθλητισμού και των ομοσπονδιών για εκτός έδρας αγώνες.

2.Απασχόληση – Εφημερίδα : Τα μέλη του είναι, κυρίως, συνταξιούχοι, έμποροι και δευτερευόντως ιατροί, δικηγόροι, ιδιωτικοί υπάλληλοι κι όχι γεωργοκτηνοτρόφοι. Ο Σύλλογος εξέδωσε το «1^ο Διμηνιαίο Ενημερωτικό δελτίο της μεγάλης περαιώτικης οικογένειας, Η Φωνή του Α.Σ. Πέρα» τον Ιούνιο 1978. **(107)**

κβ. Εστία Κωνσταντινουπόλεως

1.Ίδρυση – Οργάνωση : Είναι ένα φιλανθρωπικό μη κερδοσκοπικό σωματείο ιδρυθέν το έτος 1978 με σκοπό την ανέγερση και συντήρηση ενός γηροκομείου που τελικά ανεγέρθηκε στην Π. Φώκαια Αττικής σ' ένα οικοπέδο 5,5 στρεμμάτων, δωρεά του ζεύγους Π. Σαμαρά. Είναι τριώροφο με 17 δίκλινα, 6 τετράκλινα και 2 μονόκλινα δωμάτια με όλους τους απαραίτητους χώρους, ιατρείο, οδοντιατρείο και προσφέρει σήμερα τις υπηρεσίες του σε 56 ηλικιωμένους Κων/πολίτες. Ο Μέσος Όρος (Μ.Ο.) ηλικίας των ενοικούντων στο γηροκομείο γερόντων είναι περί τα 80 έτη.

Η Εστία Κων/πόλεως, όχι το Γηροκομείο, αλλά το οίκημα στην Αθήνα, έχει 200 μέλη, που ο Μέσος Όρος (Μ.Ο.) της ηλικίας τους είναι τα 60.Υπάρχουν ελάχιστοι νέοι γύρω στα 35. Κύρια δραστηριότητα είναι η συντήρηση του οίκου ευγηρίας. Το Δ.Σ. είναι εννεαμελές εκλεγόμενο ανά διετία.

2.Απασχόληση – Προβλήματα : Τα μέλη είναι συνταξιούχοι, λίγοι εκπαιδευτικοί, πολιτικοί μηχανικοί κι ιδιωτικοί υπάλληλοι και περισσότεροι έμποροι. Υπερέχουν, λοιπόν, τα αστικά επαγγέλματα. Δεν υπάρχουν γεωργοκτηνοτρόφοι. Προβλήματα αποτελούν η υψηλή φορολογία επί των ακινήτων του σωματείου κι η φορολόγηση των δωρεών κατά 20%, όταν υπερβαίνουν το ποσό των 100.000 δρχ. **(108)**

κγ. Αδελφότητα Κων/πολιτών Μεγάλου Ρεύματος

1.Ίδρυση – Οργάνωση : Ιδρύθηκε το 1929. Πέρσι γιορτάστηκαν τα 100 χρόνια από την ίδρυση της εκκλησίας του Ταξιάρχη, πολιούχου του Μεγάλου Ρεύματος και τα 50 έτη του Συλλόγου Μεγάλου Ρεύματος Κων/πολης. Τα μέλη είναι περί τα 650. Το Δ.Σ. είναι εννεαμελές κι εκλέγεται ανά διετία. Τα περισσότερα ενεργά μέλη είναι μεταξύ 30-85 ετών, ενώ η ενεργός συμμετοχή νέων 20-30 ετών είναι μικρότερη. Η πρόεδρος του Συλλόγου παρέσχε τις σχετικές πληροφορίες. Πρέπει, ακόμη, να επισημανθεί ότι ο αντίστοιχος σύλλογος στην Πόλη περιελάμβανε θέατρο, καφετέρια κι ήταν χώρος συγκέντρωσης των ομοχωρίων. Οι εδώ νέοι δεν έχουν και τόση ανάγκη το σύλλογο, αφού αθλούνται και διασκεδάζουν αλλού. Στην Κων/πολη υπήρχαν ομάδες ποδοσφαίρου κι επιτραπέζιας αντισφαίρισης.

2.Δραστηριότητες – Επαγγέλματα μελών : Διοργανώνονται εκδρομές, φιλολογικές συγκεντρώσεις και δωρεάν μαθήματα Η/Υ. Παρέχεται οικονομική ενίσχυση σε άπορα μέλη. Επιδίδονται βραβεία σ' επιτυγχόντες στ' Α.Ε.Ι και τιμώνται άνθρωποι, που ηθικά και υλικά βοήθησαν το σωματείο. Ανάμεσα στα μέλη, υπάρχουν εκπαιδευτικοί, οι περισσότεροι είναι έμποροι και βιοτέχνες, όχι ασχολούμενοι με την πρωτογενή παραγωγή (γεωργία – κτηνοτροφία). Ξεχωρίζουν, ακόμη, κάποιοι Πανεπιστημιακοί, όπως οι Σολταρίδης, Μπουγιάνας, Τομπρακτσιόγλου. κ.λ.π. **(109)**

κδ. Σύλλογος Βετεράνων Αθλητών Κων/πόλεως

1.Ίδρυση – Οργάνωση : Ιδρύθηκε το 1997. Αποτελείται από 150 μέλη, βετεράνους αθλητές Κων/πολίτες, αλλά και Αθηναίους. Επιδίδονται στο στίβο, σκάκι κ.λ.π. Τα μέλη είναι ηλικίας 35-80 ετών. Οι εκλογές για το Δ.Σ είναι ανά διετία.

2.Απασχόληση μελών : Είναι, κυρίως, έμποροι, δικηγόροι, δάσκαλοι, ασχολούνται με μικρομεσαίες επιχειρήσεις και δεν υπάρχουν γεωργοκτηνοτρόφοι.(Οι πληροφορίες δόθηκαν στον γράφοντα τηλεφωνικώς). **(110)**

κε. Άλλοι Σύλλογοι στην Αθήνα

Πέραν των σωματείων, που έχουν καταγραφεί, επισημαίνουμε και την ίδρυση του Συνδέσμου «Κωνσταντινούπολις» το 1930 στη Ν. Φιλαδέλφεια. Ιδρυτές του ήταν οι : Μ. Ζαχαριάδης, Κ.Βαλασιάδης, Δ. Μαρούσης, Ι. Σταμούλης κ.λ.π. Στις αρμοδιότητες του Συνδέσμου ήταν κι η λειτουργία κι η συντήρηση της νυκτερινής σχολής, που ιδρύθηκε με πρωτοβουλία του 1937 κι έκλεισε το 1968. Σημειωτέον ότι το 1934 η κοινότητα της Ν. Φιλαδέλφειας είχε πληθυσμό 6.337,ενώ η Ν. Χαλκηδόνα 3.250. Με τα νέα στοιχεία του 1977 η Ν. Φιλαδέλφεια είχε υπερβεί τους 30.000 κατοίκους. Ένα άλλο (ιστορικό) σωματείο είναι η Α.Ε.Κ*, από τα μεγαλύτερα αθλητικά. Ήδη από το 1930 είχε ιδιόκτητο γήπεδο και από τις 4 Μαρτίου 1937 άρχισαν να ανεγείρονται ορισμένες αθλητικές εγκαταστάσεις. **(111)**

* Εμπνευστής της ίδρυσης της Α.Ε.Κ. και πρώτος πρόεδρός της υπήρξε ο δημοσιογράφος Κων/νος Σπανούδης (ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, 13 Νοεμβρίου 2004, σ.σ. 68-69)

κστ. Προβληματισμός για τον τρόπο οργάνωσης και λειτουργίας των Συλλόγων

Στις σ.σ. 96,97 και 104 στο Ιακωβίδης Χρ.Ιωάννης (2000), ό.π παρατίθενται οι απόψεις επιφανών Κων/πολιτών για τους Συλλόγους.

Τα προβλήματα του «Ν. Κύκλου Κων/πολιτών», εκτίθενται από το μέλος του Ν.Κ.Κων/πολιτών και άλλων σωματείων Στέλιο Ροΐδη, συγγραφέα αξιόλογων έργων: «Είναι κοινά με των υπολοίπων Συλλόγων εξαιτίας (α) της ύπαρξης πολλών σωματείων, (β) του έντονου ρυθμού ζωής, ο οποίος δεν επιτρέπει την ενασχόληση με τα σωματεία. Ειδικά οι νέοι και τα παιδιά λόγω του εκπαιδευτικού συστήματος υποχρεώνονται ν' ασχοληθούν με τα προσωπικά τους προβλήματα. (γ) Οι μετοικήσαντες Κων/πολίτες είναι διάσπαρτοι στην Αθήνα, οι αποστάσεις και το πρόβλημα οδικής κυκλοφορίας παρακωλύουν την προσέλευσή τους στα σωματεία. (ε) Με τους Κων/πολίτες δεν συμβαίνει ό,τι με τα λοιπά ποντιακά και μικρασιατικά σωματεία, που χαρακτηρίζονται από έντονο τοπικιστικό πνεύμα (αυτό δεν αποτελεί μομφή). Η παλιά κοινωνία των Κων/πολιτών προερχόταν απ' όλα τα μέρη της Ελλάδας ταυτόχρονα με την ύπαρξη του οθωμανικού και ευρωπαϊκού στοιχείου στην Πόλη. Έτσι δημιουργήθηκε ένας κοσμοπολίτης Κων/πολίτης, που αντιμετώπιζε τα πράγματα με διαφορετικό πρίσμα. (στ) Σύμφωνα με τον αείμνηστο καθηγητή Δημ. Μάνο «οι Κων/πολίτες μετά την Μικρασιατική Καταστροφή, επειδή παρέμειναν εν μέρει στην Πόλη, δεν είχαν χαραγμένο βαθιά μέσα τους το αίσθημα της πατρίδας, όπως οι Μικρασιάτες, που η απογοήτευσή τους και οι κακές συνθήκες διαβίωσής τους, τους ώθησαν να συσπειρωθούν γύρω από τα σωματεία τους». Μετά το 1955 όμως όταν οι Κων/πολίτες εξαναγκάστηκαν να μετοικήσουν και ν' αντιμετωπίσουν προβλήματα επιβίωσης, εξεύρεσης στέγης, εργασίας και συνταξιοδότησης, υποχρεώθηκαν να ιδρύσουν σωματεία, όπως ο Ν.Κ. Κων/πολιτών, για να επιτύχουν οργανωμένη επίλυση των θεμάτων τους. (ζ) Βασικό μειονέκτημα των Κων/πολιτών, όπως κι όλων των ελλαδικών τοπικών κοινωνιών είναι η ανικανότητά τους να συγκροτηθούν σ' ένα ή δύο σωματεία. Παρ' όλα αυτά η πατροπαράδοτη έφεση να συμβάλουν στα κοινά τους εξωθεί και σήμερα ακόμη να ενισχύουν οικονομικά τους Συλλόγους. (η) Οι νέοι, επιπλέον, δεν ασχολούνται με τα σωματεία λόγω έλλειψης ενδιαφέροντος. Για όσους έχουν γεννηθεί και σπουδάσει εδώ, ευθύνεται και το εκπαιδευτικό σύστημα, που μέχρι πρόσφατα δεν φρόντισε να τους μυήσει στα της Μ. Ασίας και Κων/πόλεως. (θ) Ο κόσμος εδώ ανέμενε από τους αφιχθέντες Κων/πολίτες ν' αναπτύξουν πνευματική δράση. Βέβαια, υπάρχουν, κάποιες δραστηριότητες σωματείων και ατόμων, οι οποίες δεν εναρμονίζονται με το μεγάλο όνομα της Πόλης. Ας μην ξεχνάμε όμως ότι μετά το 1923 η Κων/πολη ήταν κοινωνία παρακμής, διότι τα καλύτερά της στοιχεία είχαν φύγει. Ωστόσο, μετά το 1950 παρουσιάστηκε μια αξιόλογη γενιά νέων ανθρώπων στον οικονομικό κ.α. τομείς. Αυτό το αξιόλογο όμως δυναμικό μετά τα γεγονότα του 1955 διασκορπίστηκε σ' όλα τα σημεία της υφηλίου. Ένα μικρό μέρος ήλθε στην Ελλάδα. Οι εδώ Κων/πολίτες διακρίθηκαν, κυρίως στον επιχειρηματικό τομέα.

Από μέλος του Ν.Κ. Κων/πολιτών επισημάνθηκε η σημασία του οικονομικού προβλήματος, καθώς δεν υπάρχει σταθερή πηγή εσόδων. Αυτά προέρχονται κυρίως, από εισφορές των μελών και δωρεές προς το Σύλλογο. Το μεγαλύτερο μέρος τους διατίθεται στην ενίσχυση απόρων μελών με μηνιαία βοηθήματα, αλλά και κατά τις εορτές των Χριστουγέννων και Πάσχα, που ενισχύονται περί τους 160 ανθρώπους, ενώ μηνιαία γύρω στους 80.(ό.π., σ.σ.96-97)

Ενδιαφέρουσες είναι κι οι απόψεις του Ακύλα Μήλλα για τους Κων/πολίτες και τα σωματεία τους. Κατ' αυτόν οι πλουσιότεροι εγκαταστάθηκαν στο Π. Φάληρο, ενώ οι παλαιότεροι ως πρόσφυγες στην Καλλιθέα. Αναπτύσσουν σχέσεις μεταξύ τους, ενώ τα παιδιά των είναι πιο ανοικτά στις κοινωνικές τους σχέσεις. Τα σωματεία είναι πολλά και κατακερματισμένα, εν μέρει κομματικοποιημένα και σχετικώς πτωχά, ενώ θα έπρεπε να ενωθούν σ' ένα ή δύο, για να εξασφαλίσουν τη σχετική επιδότηση του Υπουργείου Πολιτισμού. Είναι επιτακτική ανάγκη να ιδρυθεί σωματείο με την επωνυμία «Φίλοι του Πνευματικού Κέντρου», για οικονομική του ενίσχυση και με μέλη μη Κων/πολίτες. Ένα τέτοιο παράδειγμα είναι ο Σύλλογος Κων/πολιτών Θεσσαλονίκης.(ό.π.σ. 104)

Ο καθηγητής Νεοκλής Σαρρής στη συνέντευξή του στο γράφοντα στις 3 Μαΐου του 2000 επισημαίνει – μεταξύ των άλλων – ότι «όσο εντάσσονται στην ελληνική κοινωνία, τόσο «διαλύονται». Γι' αυτό τα σωματεία αυτά σήμερα αποτελούνται από άτομα κυρίως μεγάλης ηλικίας. Έτσι ερμηνεύεται κοινωνιολογικά το γεγονός. Πρότασή μου είναι η ενοποίηση των σωματείων, και η ανέγερση ενός μεγάλου σχολείου – κατά το πρότυπο του κολλεγίου – που οι απόφοιτοί του να έχουν πολιτισμική συνείδηση Κων/πολίτη».

Ο καθηγητής Κ. Σβολόπουλος με μητέρα Κων/πολίτισσα έχει την αίσθηση αυτή. Αυτό πρέπει να καλλιεργηθεί. Πρόκειται για μια κουλτούρα, η οποία δεν πρέπει να χαθεί. Προτού μιλήσουμε για πολυπολιτισμό, επιβάλλεται να σεβόμαστε την ιδιαίτερη πολιτισμική ταυτότητα, ποντιακή ή κων/πολίτικη.(ό.π.σ.69).

Η κων/πολίτικη εφημερίδα ΑΝΑΤΟΛΗ, Μάρτιος 2004, σ.10, εγκαινίασε μια έρευνα σε συνέχειες υπό τον τίτλο «Πόλη και Πολίτες – Ώρα ευθύνης», της οποίας επιμελείται ο Γρηγόρης Κεσίσογλου. Επισημαίνει μεταξύ των άλλων: «Δυστυχώς σ' αυτήν την δυναμική (με την ίδρυση π.χ του Πνευματικού Κέντρου, της Ενώσεως Κων/πολιτών ή του Γηροκομείου της Εστίας των Κων/πολιτών κ.λ.π) δεν εντάχθηκε η δημιουργία ενός εκπαιδευτικού ιδρύματος*, που θα διαπαιδαγωγούσε νέες γενιές». Κων/πολιτών στο πνεύμα. Κι' αυτό αποτελεί ένα σοβαρό έλλειμμα. Την στιγμή που ήδη έχουν εμφανιστεί σημεία κόπωσης της δυναμικής στη σωματειακή δράση με ορατή την προοπτική μιας παρακμής ήρθε το φαινόμενο της «Πολίτικης Κουζίνας»... Οι Κων/πολίτες έχουν στα χέρια τους ένα ισχυρό πολιτιστικό προϊόν. Εάν το αξιοποιήσουν σωστά με άνοιγμα στην ελλαδική κοινωνία, θα δώσουν νέα ώθηση και μία άλλη προοπτική στην παρουσία τους εδώ στην Ελλάδα. »

Η ΑΝΑΤΟΛΗ θέτει προς διάλογο τρία ερωτήματα : - Πώς οραματιζόμαστε το μέλλον των Κων/πολιτών στην Ελλάδα ; - Ποιο μπορεί να είναι το μέλλον του Ελληνισμού στην Πόλη; - Πώς θα επανασυνδεθούν σε Πολίτες της Ελλάδας με την γενέτειρα και την Ομογένεια ;

Στην εφημερίδα ΑΝΑΤΟΛΗ, 30 Απριλίου 2004 σ. 10 ο εκδότης – διευθυντής Γρηγόρης Κεσίσογλου στη συνέχεια της ανωτέρω έρευνας θεωρεί ότι οι «γενιές άνω των 50 ετών, (που) έχουν μια μαζική παρουσία στα συλλογικά δρώμενα των Κων/πολιτών της Ελλάδας, ενώ ταυτόχρονα συνεχίζουν να είναι κοινωνικά ενεργοί και παραγωγικοί. Όσο προχωρούμε στις νεότερες γενιές, κυρίως αυτές που έζησαν την Πόλη μετά από το 1964, αρχίζει ν' αλλάζει η βιωματική σχέση με αυτήν. Γι' αυτό και στα πολυάριθμα σωματεία των Κων/πολιτών η παρουσία αυτών των ηλικιών είναι μικρή έως συμβολική, Είναι σε ηλικίες όπου η ταυτότητα του «Αθηναίου» υπερτερεί έναντι αυτής του «Κων/πολίτη»

Στην ΑΝΑΤΟΛΗ, τεύχ. 9,31 Μαΐου 2004, σ.σ.10-11. ο Γρηγόρης Κεσίσογλου τονίζει ότι το «μεγάλο σχέδιο» θ' αποβλέπει στη «διατήρηση της ελληνικής παρουσίας στην Πόλη και την μετάγχιση – διάδοση του «πολιτισμού της Πόλης» στην Ελλάδα...» Μεγάλο μερίδιο για τη σύνθεση και την υλοποίηση του «σχεδίου» αναλογεί «...στα πολυάριθμα σωματεία τους... και δεν μπορεί παρά να προϋποθέτει την αναδιάταξη των οργανωμένων δυνάμεων των Κωνσταντινοπολιτών, την αλλαγή προτεραιοτήτων και στόχων που θα εμπνέονται από το νέο όραμα».

Στη σ.11 επισημαίνει ότι για τα σωματεία , των Κων/πολιτών είναι αναγκαία η αλλαγή προτύπου, εάν θέλουν να έχουν μέλλον «για να γίνουν ελκυστικοί (οι σύλλογοι) θα πρέπει και η ταυτότητα του Κων/πολίτη.... να είναι σύγχρονη και δυναμική... Μια αιτία που εξασθενεί τα σωματεία είναι ο κατακερματισμός των δυνάμεών τους...»

Στην ΑΝΑΤΟΛΗ, τεύχ.10, 30 Ιουνίου 2004,σ.9, ο Γρηγόρης Κεσίσογλου αναφέρει ότι «με αφορμή ορισμένες κοινές εκδηλώσεις των σωματείων που έγιναν τον τελευταίο καιρό, έχει επανέλθει στους κόλπους κάποιων συλλόγων η συζήτηση για τη συνεργασία των πολιτικών σωματείων...εφόσον (όμως) δεν έχει γίνει μια δημόσια συζήτηση για το «τι στόχους θέλουμε να επιτύχουμε με τη συνεργασία μας ; » είναι αναμενόμενο αυτές οι συνεργασίες να έχουν έναν περιορισμένο χαρακτήρα...

Είναι κοινό μυστικό ότι τα δραστήρια στελέχη και των τριών σωματείων (Συλλόγου Κων/πολιτών, Νέου Κύκλου, Σωματείου Απελαθέντων), που σηκώνουν το βάρος αυτών των εκδηλώσεων μετά βίας ξεπερνούν τα δάκτυλα του ενός χεριού. Όμως μια συνεργασία με προοπτική και όραμα προϋποθέτει την διεύρυνση του πυρήνα αυτού με περισσότερα στελέχη από πιο πολλά σωματεία ...»

Ο Γιώργος Μπατζάς σημειώνει ότι μέσω των Συλλόγων επιχειρήθηκε η επίλυση ορισμένων προβλημάτων και αφετέρου η ενημέρωση της Πολιτείας και της κοινωνίας για «όλα τα δεινά που υπέστη η ομογένεια στην Κων/πολη»...«...Όσοι ζουν στον ελλαδικό χώρο φυσικό είναι να έχουν ζυμωθεί με την καθημερινότητα και να μοιράζονται τα προβλήματα από κοινού με τους Ελλαδίτες διατηρώντας όμως ζωντανές τις μνήμες και τα βιώματα της Πόλης...Είναι ένα σοβαρό θέμα με το οποίο μπορούν να ασχοληθούν οι Σύλλογοι και να ξεκινήσουν μια συζήτηση με τους Πολίτες αξιοποιώντας αυτή την εμπειρία...Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η ταινία του Μπουλμέτη «Πολίτικη Κουζίνα» που κίνησε το ενδιαφέρον πολλών ανθρώπων.

Ο καθείς από αυτούς τη συνέδεσε με τις εμπειρίες και τα βιώματα που κατέχει από την Πόλη... Οι Σύλλογοι των Πολιτών πρέπει να επανακαθορίσουν την πολιτική τους με τους Πολίτες, με το κράτος, με τον κλήρο. Αυτό μπορεί να επιτευχθεί με διάλογο με άλλους φορείς...» (εφημ. Ο «Πολίτης», Σεπτέμβριος 2004, αρ.φύλ. 449, σ.4

* Έχει ήδη επισημανθεί ότι η εισήγηση αυτή αποτελεί προσδοκία του καθηγητή Νεοκλή Σαρρή

κζ. Συμπεράσματα

Από τα εκτεθέντα για την οργάνωση, τον αριθμό και την απασχόληση των μελών, τις δραστηριότητες και τα τυχόν προβλήματα των συλλόγων θα ήταν δυνατό να συναχθούν τα εξής συμπεράσματα : **(α)** η ίδρυσή τους αρχικά αποσκοπούσε στην κάλυψη επειγουσών αναγκών, όπως της στέγασης, εργασίας, πολιτογράφησης και στράτευσης. Με την πάροδο του χρόνου κι αφού τα ανωτέρω προβλήματα ουσιαστικά επιλύθηκαν, δόθηκε μεγαλύτερη έμφαση στην προβολή της πολιτισμικής κληρονομιάς της Πόλης, την σύσφιξη των σχέσεων μεταξύ των μελών κ.λ.π. **(β)** Τα μέλη των συλλόγων ασχολούνται με τα αστικά επαγγέλματα (ως ιατροί, δικηγόροι, έμποροι, βιοτέχνες κ.λ.π.) κι ελλείπει ο πρωτογενής τομέας της παραγωγής (γεωργία και κτηνοτροφία) **(γ)** Τα μέλη των σωματείων είναι από 35-40 ετών κι άνω. Οι ηλικίας 20-30 ετών σπανίζουν. Επιστημάνθησαν, ακόμη, τα αίτια αυτής της κατάστασης.

Ανάμεσα τους διακρίνονται : (1) η έλλειψη, χρόνου των μαθητών και νέων λόγω του βεβαρυμένου εκπαιδευτικού συστήματος, (2) η κάλυψη των ενδιαφερόντων τους από αντίστοιχους ελλαδικούς συλλόγους και (3) οι μακρινές ενίοτε, αποστάσεις από τα σωματεία των Κων/πολιτών. **(δ)** Τονίστηκε η ανάγκη της συγχώνευσης των σωματείων σ' ένα ή δύο (πλην των συλλόγων που εκπροσωπούν σχολεία της Κων/πολης) για μεγαλύτερη αποτελεσματικότητα κι εξασφάλιση της κρατικής επιδότησης. **(ε)** Επιβάλλεται να ιδρυθούν «ενώσεις φίλων» των εδώ οργανώσεων των Κων/πολιτών, διότι αυτές θα καταστήσουν γνωστότερο το έργο τους και θα τις ενισχύσουν οικονομικά. Με την εγγραφή ως μελών και μη Κων/πολιτών οι σύλλογοι θα επιχειρήσουν ένα γενναίο άνοιγμα στην ευρύτερη αθηναϊκή κοινωνία. **(στ)** Από ορισμένους συλλόγους με κοινωνικό ή αθλητικό, κυρίως, χαρακτήρα διατυπώθηκε η άποψη για κρατική ή άλλη χρηματική στήριξη του έργου τους. **(ζ)** Μέσω των σωματείων τους οι Κων/πολίτες καλλιεργούν τη συλλογικότητα και την ιδιαίτερη πολιτισμική τους ταυτότητα, ενώ παράλληλα με τις ποικίλες κι ενδιαφέρουσες εκδηλώσεις τους απευθύνονται και στους μη Κων/πολίτες. **(η)** Στόχος των σωματείων θα πρέπει να είναι η διατήρηση της ελληνικής παρουσίας στην Κων/πολη και η μετακένωση της πολιτισμικής της ιδιαιτερότητας στην Ελλάδα.**(θ)**

Ένα πρώτο μεγάλο βήμα ανοίγματος προς την ευρύτερη ελλαδική κοινωνία απετέλεσε η ταινία "Πολίτικη Κουζίνα" του Τ. Μπουλμέτη, που αφύπνισε συνειδήσεις, προκάλεσε τη συγκίνηση των Κων/πολιτών και το ενδιαφέρον των απανταχού Ελλήνων.

κη. ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ – ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ

- (1) Ανατολή, Μηνιαία πολιτική έκδοση της καθ' ημάς Ανατολής, της Κων/πολης, Ίμβρου και Τένεδου. Πολιτική, Κοινωνική, Πολιτισμική, Αθλητική, τεύχος 1^ο Μάρτιος, 1989, Αθήνα. (Τεύχ. 131, έτος 10^ο, Ιαν. 2000).
- (2) Δεξαμενή, Περιοδικό λόγου και τέχνης, τεύχος 6, Δεκ. 1999
- (3) Επτάλοφος, Για την Πόλη, τον Πολίτη, τον πολιτισμό, Μηνιαία πολιτική εφημερίδα – Δ/ντής – Υπεύθυνος Έκδοσης Μιχάλης Α. Βασιλειάδης, Έτος 1^ο, αρ.φύλ. 1, Απρίλ. 1991.
- (4) Εφημερίδα Αθλητικού Ομίλου Ταταύλα, Νοεμ.- Δεκ. 1984, αρ. φυλ. 1, Αθήνα.
- (5) Ο Ζωγραφειώτης, Ενημερωτικό Δελτίο, των Ζωγραφειωτών Ελλάδος, Υπεύθυνος Ύλης Ιωάννης Παπαδιαμάντης.
- (6) Εστία Θεολόγων Χάλκης, ενημερωτικόν δελτίον, τεύχος 11-12, Ιούνιος – Δεκέμβριος 1994, Αθήνα.
- (7) Η καθ' ημάς Ανατολή, περιοδική έκδοση του Συνδέσμου των εν Αθήναις Μεγαλοσχιολιτών, τομ. Γ, 1996, Αθήνα.
- (8) Η φωνή του Α.Σ Πέρα, αρ.φύλ. 1, Ιούν. 1978
- (9) Κων/πολις, Μηνιαία εφημερίδα, εκδότης Ανδρέας Λαμπίκης, 1^ο τεύχος, 15 Αυγ.1975
- (10) Κων/πολίτικα Θέματα, αρ. φύλ. 1, Ιανουάριος – Φεβρ. 1988
- (11) Νέος Κύκλος Κων/πολιτών, ενημερωτικόν δελτίον, τεύχος 1^ο, Δεκέμβριος 1966
- (12) Ο Πολίτης, Ανεξάρτητη πολιτική ειδησεογραφική και κοινωνική εφημερίδα των Κων/πολιτών. Ιδρυτής Αθηνόδωρος Τσουκάτος, Ιούλ. 1996, έτος 30^ο, αρ. φύλ.351
- (13) Φωνή Κων/πολιτών, Ιδιοκτήτρια – Διευθύντρια – Συντάκτρια : Έλενα Α. Αθανασιάδου – Πολιτική, κοινωνική και οικονομική εφημερίς των εκ Τουρκίας απελαθέντων και των εν Ελλάδι κι απανταχού Κων/πολιτών, αρ. φυλ. 31, έτος 3^ο Ιανουάρ. 1967
- (14) Ίμβρος, Τριμηνιαία έκδοση του Συλλόγου Ιμβρίων Αθηνών. (113)

3β. Μνήμη και ταυτότητα*

Στις ανωτέρω έννοιες αναφέρονται οι σ.σ. 195-203 για τους Μικρασιάτες και 289-302 για τους Ποντίους

Υπενθυμίζεται η σχέση ταυτότητας και μνήμης : Μνημονικές πρακτικές (Σύλλογοι, επέτειοι, μνημεία κλπ) ~> Συλλογική μνήμη ~> Ιδιαιτερότητα π.χ. της μικρασιατικής εθνοτοπικής ταυτότητας (σ. 279 του παρόντ. πονήματος). Ο Roger Bastide επισημαίνει ότι φορέας της τελετουργικής διάστασης της συλλογικής μνήμης είναι η κοινωνική ομάδα, που η δομή της παρέχει το πλαίσιο της συλλογικής μνήμης, η οποία ορίζεται πλέον όχι ως συλλογική συνείδηση, αλλά ως σύστημα αμοιβαίων σχέσεων ανάμεσα σε ατομικές μνήμες» Έτσι εισάγει την έννοια μιας « διανεμημένης μνήμης» που η ολοκλήρωσή της επέρχεται μέσω ορισμένων τελεστικών και τελετουργικών περιστάσεων. (Παραδέλλης Θεόδωρος, Ανθρωπολογία της μνήμης στο Διαδρομές και τόποι της μνήμης, σ.32).

Σε ότι αφορά τους Κων/πολίτες οι απελάσεις του 1964 αποτελούν τομή, καθώς η Κων/πολη μετατρέπεται από « ένα βιωμένο τόπο σ' έναν τόπο μνήμης" (Δρίνης Γιάννης, σ.13) Σημειώνεται ότι η ελληνική διανόηση μόλις προσφάτως άρχισε να μελετά την ελληνική κοινότητα της Βασιλεύουσας. (Δρίνης Γ.,ό.π.,σ.16) Υλικό για την διαμόρφωση της συλλογικής μνήμης των Κων/πολιτών απετέλεσαν οι προ των απελάσεων προσωπικές και οικογενειακές αναμνήσεις, χωρίς αναγκαστικά να συνιστούν βιώματα, όπως τις διαχειρίζονται λ.χ. οι Σύλλογοι με τις επισκέψεις στην Κων/πολη ή τις επετείους μνήμης κλπ.

Σε σημαντικό βαθμό συντελούν προς τούτο η επίσημη ιστοριογραφία, η εκπαίδευση και το Οικουμενικό Πατριαρχείο.

Η συλλογική τους μνήμη, λοιπόν, σχετίζεται άμεσα με την σύγχρονη (εθνοτοπική) ταυτότητα των Κων/πολιτών, κύριο στοιχείο της οποίας είναι η εγγραμματοσύνη. Έτσι «οι γραπτές αφηγήσεις κατέχουν πολύ σημαντικό ρόλο στη συγκρότηση της μνήμης» και συναντώνται στις κων/πολίτικες εφημερίδες, ειδικά των συλλόγων και συσσωματώσεων, που "διαπραγματεύονται ζητήματα μνήμης και διαχείρισής της, αναπαραστάσεις του κων/πολίτικου «μνημοτοπίου»* και ταξιδιωτικές εντυπώσεις από τη σύγχρονη Κων/πολη (Δρίνης Γ., ό.π. σ.σ. 23-25) **(114)**

Κατά την Μπουσχότεν τρεις παράγοντες επενεργούν για τη μετατροπή της βιωμένης σε αντιληπτή εμπειρία : η προσωπική εμπειρία, η ατομική και κοινωνική σημασία του συμβάντος και η ύπαρξη νοητικών σχημάτων για την ένταξη της εμπειρίας σε ένα γνωστικό σύνολο "(Μπουσχότεν (1997), σ.214).

Η προσωπική μνήμη των Κων/πολιτών συμφύρεται με τη συλλογική και δεν είναι καθόλου ατομική. (Δρίνης, ό.π., σ.29)

Είναι χαρακτηριστικό ότι οι ταξιδιωτικές εντυπώσεις από την Κων/πολη που φιλοξενούνται σ' εφημερίδες, όπως π.χ τον "Πολίτη", δεν εκφράζουν τις εμπειρίες των ταξιδιωτών μέσω των αισθήσεών τους, αλλά αποτελούν αφηγήσεις , οι οποίες «αναπαριστούν με το φαντασιακό και τη μνήμη.»

Έτσι πολλοί από τους αφηγητές δεν επιθυμούν να μεταβούν στην Κων/πολη ως τουρίστες, διότι η ενέργεια αυτή θα αντέβαινε στην "πραγματική" εικόνα, που συγκροτείται στο πλαίσιο των μνημονικών αναπαραστάσεων και της μνήμης και ενσαρκώνεται με την αφήγηση.(ό.π. σ.σ. 32-33) Σήμερα το μνημοτοπίο και η αφήγησή του αποτελούν μια προσπάθεια για τη δόμηση ενός συμβολικού χωροχρόνου της κοινότητας που να είναι «και κύριο συστατικό της ταυτότητάς της». Γι' αυτό και στην άγνωστη εν πολλοίς Αθήνα επεχείρησαν ν' ανασυστήσουν το οικείο περιβάλλον της γενέτειράς τους επιλέγοντας την εγκατάσταση σε παραλιακές περιοχές, π.χ στο Φάληρο ή στον Άλιμο (ό.π., σ.34) **(115)**

Ακόμη και παλαιότερα, επισημαίνει η Hirschon – Φιλιππάκη, η πλειονότητα των αφηγητών με άμεσο ή έμμεσο τρόπο θεωρούσε ότι ο Κων/πολίτες του 1922, ξεχώριζαν από τους λοιπούς Έλληνες λόγω της ευρύνοιας, της κοινωνικότητας, της μόρφωσης και της γενναιοδωρίας τους (1993, σ.σ. 353-4) **(116)**

* Μπατζάς Γιώργος, Η ταυτότητα του Πολίτη στην εφημ. ο "Πολίτης" Σεπτέμβριος 2004, αρ. φύλ. 449, σ.4

* Κατά τον Γ. Δρίνη το "μνημοτοπίο" "αναφέρεται στην αναπαράσταση ενός βιωμένου κατά το παρελθόν τόπου, η μνήμη του οποίου, εγγεγραμμένη, πλέον σε ένα πολιτιστικό – ιδεολογικό πλαίσιο, φορτίζεται με μηνύματα" (ό.π. , σ.25)

Συνοψίζοντας : (α) Οι απελάσεις του 1964 είναι ορόσημο, αφού η Κων/πολη μετατρέπεται σ' έναν τόπο μνήμης (β) Η συλλογική ταυτότητα των Κων/πολιτών διαμορφώνεται από τις προ των απελάσεων οικογενειακές και προσωπικές αναμνήσεις. (γ) Οι γραπτές αφηγήσεις των εφημερίδων συντελούν στη δόμηση της μνήμης (δ) Σημαντική είναι η έννοια του "μνημοτοπίου" (ε) Η προσωπική μνήμη δεν είναι καθόλου ατομική και συνδέεται, με τη συλλογική (στ) Οι ταξιδιωτικές εντυπώσεις στην Κων/πολη δεν αποτελούν έκφραση των εμπειριών των αισθήσεων, αλλά αναπαραστάσεις της μνήμης και του φαντασιακού.(ζ) Κύριο συστατικό της κων/πολίτικης ταυτότητας είναι η επιδίωξη δημιουργίας ενός συμβολικού χωροχρόνου των Κων/πολιτών (η) Η ταυτότητα των Κων/πολιτών του 1922 είχε στοιχεία, που την διαφοροποιούσαν από την αντίστοιχη των λοιπών Ελλήνων (προσφύγων και γηγενών) (117)

1. Συνοπτικός πίνακας συμπερασμάτων

A.II. Ενότητας

<p>(α) Τόποι εγκατάστασης των Κων/πολιτών του 1922 υπήρξαν κυρίως η Ν. Σμύρνη και η Καλλιθέα και δευτερευόντως η Θεσσαλονίκη</p> <p>(β) Οι Κων/πολίτες βρίσκονταν για ποικίλους λόγους σε πιο πλεονεκτική θέση συγκριτικά με τους άλλους πρόσφυγες.</p> <p>(γ) Αρχικά , βέβαια, αντιμετώπισαν, όπως και οι λοιποί πρόσφυγες, προβλήματα ένταξης, έστω και σε μικρότερο βαθμό.</p> <p>(δ) Κύριοι τόποι εγκατάστασης των Κων/πολιτών μετά το 1964: το Π. Φάληρο, τα Πατήσια, η Καλλιθέα, οι περιοχές Ζωγράφου και Παγκρατίου.</p> <p>(ε) Οι δήμοι δεν διαθέτουν ακριβή πληθυσμιακά στοιχεία για τους Κων/πολίτες. Ο αριθμός τους κυμαίνεται ανάμεσα στις 90-110 χιλιάδες.</p>	<p>(στ) Για τα προβλήματα που αντιμετώπισαν, βλ. κζ. συμπεράσματα, (ζ) Για τους Συλλόγους, βλ. συμπεράσματα, ό.π. (η) Ποικίλα έντυπα εξακολουθούν να κυκλοφορούν ή έπαυσαν να εκδίδονται.</p> <p>(θ) Για τον τρόπο συγκρότησης της κων/πολίτικης μνήμης και ταυτότητας μετά τις απελάσεις του 1964, βλ. συμπεράσματα, σ.σ. 62-63 της παρούσας διατριβής.</p>
---	--

2. ΠΙΝΑΚΑΣ ΣΥΛΛΟΓΩΝ – ΙΔΡΥΜΑΤΩΝ ΤΩΝ ΚΩΝ/ΠΟΛΙΤΩΝ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ

<p><u>ΚΡΙΤΗΡΙΑ ΚΑΤΑΤΑΞΗΣ</u> <u>Βάσει του κυριότερου χαρακτηριστικού</u> (1) <u>αριθμητικό μέγεθος</u> έρευνας (<u>με τα περισσότερα μέλη</u>) α. Σύλλογος Κων/πολιτών. β. Νέος Κύκλος Κων/πολιτών γ. Σωματείο Ελλήνων Υπηκόων Απελαθέντων εκ Τουρκίας (2) <u>Συνοικία ή περιοχή προέλευσης</u> α. Αδελφότητα Κων/πολιτών Μεγάλου Ρεύματος β. Μορφωτικός Σύνδεσμος Χάλκης γ. Σύλλογος Πριγκιπιανών δ. Μορφωτικός Σύνδεσμος «Γαλατά» ε. Σύλλογος Ιμβρίων Αθήνας (3) <u>Φοίτηση ή αποφοίτηση Σχολείων Κων/πόλεως</u> α. Σύνδεσμος Μεγαλοσχιολιτών β. Σύνδεσμος Ζαπιδών γ. Σύνδεσμος Ιωακειμειάδων δ. Σύνδεσμος Κεντρικιάδων</p>	<p>ε. Σύνδεσμος Ζωγραφειωτών στ. Σύνδεσμος αποφοίτων Ροβερτείου Σχολής ζ. Σύλλογος αποφοίτων Αμερικανικού Κολλεγίου θηλέων (4) <u>Αθλητική δραστηριότητα</u> α. Αθλητικός όμιλος «Ταταύλα» β. Αθλητικός Σύλλογος Πέρα γ. Βυζαντινό Αθλητικό Κέντρο δ. Σύλλογος Βετεράνων Αθλητών Κων/πόλεως (5) <u>Θρησκευτική δραστηριότητα</u> Εστία Θεολόγων Χάλκης (6) <u>Κοινωνική – (Οίκος Ευγηρίας)</u> Εστία Κων/πόλεως (7) <u>Πολιτισμική – διατήρηση παράδοσης</u> α. Λουρίδειο Ίδρυμα β. Σύλλογος Ιστορικής & και Λαογραφικής Έρευνας « Η Μνημοσύνη» γ. Καστρίτσειο Μουσείο.</p>	<p>(8) <u>Μουσική Παράδοση</u> Σύλλογος Μουσικοφίλων Κων/πόλεως (9) <u>Οικοδομική δραστηριότητα</u> Αστικός Οικοδομικός Συνεταιρισμός «ΝΕΑ ΚΩΝ/ΠΟΛΙΣ Σ.Π.Ε.» (10) <u>Συστέγαση</u> α. Στο Πνευματικό κέντρο στεγάζεται η «Ένωση Κων/πολιτών» που απαρτίζεται 1. Από τον «Ν. Κύκλο Κων/πολιτών» 2. Σωματείο Ελλήνων Υπηκόων Απελαθέντων εκ Τουρκίας.</p>
<p>10 β. <u>Συστεγάζονται</u> (I) Σύνδεσμος Μεγαλοσχιολιτών (II) Σύνδεσμος Κεντρικιάδων (III) Πολιτιστικός Μορφωτικός Σύλλογος «Γαλατά» (IV) Σύλλογος Ιστορικής και Λαογραφικής Έρευνας « Η Μνημοσύνη»</p>	<p>(V) Αστικός Οικοδομικός Συνεταιρισμός «ΝΕΑ ΚΩΝ/ΠΟΛΙΣ Σ.Π.Ε.» (10) γ. Στο οίκημα του Συλλόγου Κων/πολιτών συστεγάζονται οι (I) Σύνδεσμος Ιωακειμειάδων</p>	<p>(II) Σύνδεσμος των εν Ελλάδι Ζωγραφειωτών Κων/πόλεως (III) Σύλλογος Πριγκιπιανών « Αγ. Γεώργιος ο Κουδουνάς».</p>

Σημειώνεται ότι οι Σύλλογοι δύνανται να καταταγούν και με συνδυασμό κριτηρίων. Π.χ. Ο Σύνδεσμος Κεντρικιάδων μπορεί να περιληφθεί στην ομάδα σωματείων βάσει των χαρακτηριστικών (3) και (10).

3. ΠΙΝΑΚΑΣ ΣΥΛΛΟΓΩΝ ΚΩΝ/ΠΟΛΙΤΩΝ ΕΚΤΟΣ ΑΘΗΝΩΝ και σε ΔΙΕΘΝΕΣ ΕΠΙΠΕΔΟ

<p>A. <u>ΣΩΜΑΤΕΙΑ ΣΤΗΝ ΥΠΟΛΟΙΠΗ ΕΛΛΑΔΑ</u> I. «Ένωση Ομογενών εκ Κων/πόλεως Βορείου Ελλάδος» στην Καλαμαριά II. Σύλλογος Ιμβρίων, Κων/πολιτών Τενέδιων, Α. Θρακών, Θρακών στην Κομοτηνή.</p>	<p>B. <u>ΣΩΜΑΤΕΙΑ ΚΩΝ/ΠΟΛΙΤΩΝ ΕΚΤΟΣ ΕΛΛΑΔΟΣ</u> I. VEREIN DER CONSTANTINORLER, DEUTSCHLAND (Γερμανία, Φραγκφούρτη) II. UNION OF CONSTANTINOPOLITANS, ONTARIO CANADA</p>	<p>III. HELLENIC SOCIETY OF CONSTANTINOPLE, LOS ANGELES – U.S.A. IV. THE NSW ASSOCIATION OF GREEKS FROM CONSTANTINOPLE, KINGSFORD, AUSTRALIA.</p>
--	---	--

4. Πρόεδροι των κων/πολιτικών σωματείων – ιδρυμάτων των Αθηνών κατά 2000 και το 2004

A/A	ΣΥΛΛΟΓΟΙ - ΙΔΡΥΜΑΤΑ	ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΚΑΤΑ ΤΟ 2000 *1	ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΚΑΤΑ ΤΟ 2004 *2
1	Σύλλογος Κωνσταντινουπολιτών	Γεώργιος Ισαακίδης	Λεωνίδας Κουμάκης
2	Σύνδεσμος Ιωακειμειάδων	Δωροθέα Ζιγούρα	Δωροθέα Ζιγούρα
3	Σύνδεσμος των εν Ελλάδι Ζωγραφειωτών	Ιωάννης Παπαδιαμάντης	Στέφανος Παντζόπουλος
4	Σύλλογος Μουσικοφίλων Κων/πολιτών	Σταμάτιος Κίσσας	Σταμάτιος Κίσσας
5	Σύλλογος Πριγκιπιανών	Αντώνιος Πακουλίδης	Γεώργιος Γιαπισίκογλου
6	Μορφωτικός Σύνδεσμος Νήσου Χάλκης	Γεώργιος Νούσης	Περικλής Πασχαλίδης
7	Σύλλογος αποφοίτων αμερικανικού Κολλεγίου Θηλέων Κων/πόλεως	Ερμιόνη Μαρούκη	Ερμιόνη Μαρούκη
8	Σύλλογος Ζαππίδων	Μαίρη Νέγκα	Ελένη Μείντάνη
9	Σύλλογος Ιμβρίων Αθηνών	Μάκης Μπουτάρας	Μιχάλης Μαυρόπουλος

10	Νέος Κύκλος Κων/πολιτών	Ιωάννης Ταπτάς	Ιωάννης Ταπτάς
11	Σωματείον Ελλήνων υπηκόων απελαθέντων εκ Τουρκίας	Ελευθέριος Φερεκίδης	Ελευθέριος Φερεκίδης
12	Σύνδεσμος Μεγαλοσχιολιτών	Αλέξανδρος Βακαδήμας	Μιχάλης Γεωργαντίδης
13	Σύνδεσμος Κεντρικιάδων	Όλγα Χάρτμαν	Πόπη Παρασκευοπούλου
14	Πολιτιστικός Μορφωτικός Σύλλογος Γαλατά	Χρήστος Κουλιάτσας	Αμαλία Ντακιούς
15	Σύλλογος ιστορικής και λαογραφικής έρευνας "Η Μνημοσύνη"	Λάζαρος Εφραίμογλου	Νίκος Χαϊδεμένος
16	Αστικός Οικοδομικός Συνεταιρισμός «Νέα Κων/πολις» Σ.Π.Ε	Νίκος Φακατσέλλης	Ανδρέας Σιταράς
17	Εστία Θεολόγων Χάλκης	Βασίλειος Αναγνωστόπουλος	Βασίλειος Αναγνωστόπουλος
18	Βυζαντινό αθλητικό κέντρο	Μιχαήλ Παγιώτης	Μιχαήλ Παγιώτης
19	Αθλητικός Όμιλος Ταταύλα	Δημήτριος Αράπογλου	Ιωάννης Κοντόπουλος
20	Αθλητικός Σύλλογος Πέρα	Μιχαήλ Αναστασιάδης	Μιχαήλ Αναστασιάδης
21	Εστία Κωνσταντινουπόλεως	Μαρία Κοντοπούλου	Μαρία Κοντοπούλου
22	Αδελφότητα Κων/πολιτών Μεγάλου Ρεύματος	Θεογνωσία Καρτάλη	Δημήτριος Ιωαννίδης
23	Ένωσις Κωνσταντινουπολιτών	Αλέξανδρος Μαζαράκης	Αλέξανδρος Μαζαράκης

*1 Κατά το 2000, όταν γράφτηκε η μεταπτυχιακή εργασία «Οι Κων/πολίτες της Αθήνας», Πάντειο Παν/μιο, ό.π.

*2 Κατά το 2004 στα πλαίσια συγγραφής της παρούσας διδακτορικής διατριβής. Τα στοιχεία παρέσχε στο γράφοντα ο Σύλλογος Κων/πολιτών.

ΕΝΟΤΗΤΑ Α.ΙΙΙ.

Π Η ΠΟΙΟΤΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ ΣΤΑ ΠΛΑΙΣΙΑ ΤΗΣ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΤΟΥ ΙΑΚΩΒΙΔΗ ΧΡ. ΙΩΑΝΝΗ (2000), ό.π. ΚΑΙ ΤΗΣ ΠΑΡΟΥΣΑΣ ΕΚΠΟΝΟΥΜΕΝΗΣ ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗΣ ΔΙΑΤΡΙΒΗΣ ΓΙΑ ΤΟΥΣ [160] ΕΚΑΤΟΝ ΕΞΗΝΤΑ ΚΩΝ/ΠΟΛΙΤΕΣ ΠΙΝΑΚΕΣ – ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ – ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΤΟΥΣ

Εισαγωγή

Στο Ιακωβίδης Χρ. Ιωάννης (2000), ό.π., η ποιοτική έρευνα διεξήχθη σε δύο (σ2) επίπεδα : (α) βάσει των αιτήσεων εγγραφής ενός μέρους των μελών του Συλλόγου Κων/πολιτών κατά το διάστημα 1979-1999, στις σ.σ. 70-77 και (β) των είκοσι πέντε (25) συνεντεύξεων βάθους, που καταγράφηκαν ανωνύμως στις σ.σ. 121-159, ό.π.

Στα πλαίσια της εκπονούμενης διδακτορικής διατριβής λήφθηκαν (160) εκατόν εξήντα συνεντεύξεις, τα αποτελέσματα και η ερμηνεία των οποίων βρίσκονται στις σ.σ. 84-117 του παρ.πονήμ.

Περίληψη

Στην πρώτη φάση της μεταπτυχιακής εργασίας μελετήθηκαν τα κοινωνικά χαρακτηριστικά μελών Του Συλλόγου Κων/πολιτών και συγκεκριμένα το φύλο (ο αριθμός των ανδρών και των γυναικών, που υπέβαλαν αιτήσεις, για να καταστούν μέλη του σωματίου αυτού) η ηλικία , ο τόπος διαμονής και η επαγγελματική τους απασχόληση.

Στην ακολουθήσασα δεύτερη φάση των είκοσι – πέντε (25) συνεντεύξεων, επιχειρήθηκε ο έλεγχος της βασικής υπόθεσης « εάν και σε ποιο βαθμό οι Κων/πολίτες της Αθήνας είναι κοσμοπολίτες» και των άλλων επιμέρους επτά (07) υποθέσεων αφού προηγήθηκε η ανάλυση και η ερμηνεία των κατηγοριών και των ποσοστών των συνεντεύξεων Βάθους.

Α. Στα πλαίσια της μεταπτυχιακής εργασίας

1.Επαγγέλματα – Τα λοιπά κοινωνικά χαρακτηριστικά των μελών του Συλλόγου Κων/πολιτών

α. Εισαγωγή : Αναφέρθηκε, ήδη, ότι ελλείπουν τα πληθυσμιακά δεδομένα για τους Κων/πολίτες κατά Δήμους. Έτσι δεν υπάρχουν συγκεκριμένα κι ακριβή αριθμητικά στοιχεία για την επαγγελματική τους απασχόληση.

Ως εκ τούτου ο ερευνητής έλαβε υπ' όψιν του τις γενικές πληροφορίες, που του παρέσχαν τα απλά μέλη ή των Δ.Σ., όταν συγκέντρωνε υλικό για τους συλλόγους ή κατά τις συνεντεύξεις βάθους. Βάσει, λοιπόν, της δεδομένης αυτής κατάστασης, φαίνεται ότι οι εδώ Κων/πολίτες ασχολούνται με το εμπόριο, είναι βιομήχανοι, ιδιωτικοί υπάλληλοι, γιατροί, αρκετοί συνταξιούχοι κλπ. Ασκούν αστικά επαγγέλματα.

Επειδή οι απόψεις αυτές είναι εν μέρει υποκειμενικές, ο γράφων για να έχει πληρέστερη εικόνα, αλλά και πάλι ενδεικτική, ερεύνησε τις αιτήσεις εγγραφής μελών Ι. των ετών 1990-99 και ΙΙ. της περιόδου 1979-89 στο Σύλλογο Κων/πολιτών κατά το διάστημα Μαρτίου – Μαΐου του 2000.

Τα στοιχεία και στις δύο περιπτώσεις δεν δύνανται να γενικευθούν. Για τα έτη 1990-99 ως κοινωνικές κατηγορίες χρησιμοποιήθηκαν : α) Το φύλο, β) η ηλικία, (σημειωτέον ότι στις αιτήσεις εγγραφής μέχρι τις αρχές του 1993 δεν αναγράφεται η ημερομηνία γεννήσεως, για αυτό τα στοιχεία είναι ελλιπή), γ) ο τόπος διαμονής και δ) το επάγγελμα. Για την περίοδο 1979-89 δεν αναγράφεται η ηλικία, διότι στην συντριπτική πλειονότητα των αιτήσεων ελλείπει η μεταβλητή αυτή.

Ακολούθως παρατίθενται οι πίνακες με τις ανωτέρω κατηγορίες. Επισημαίνεται ότι ο Σύλλογος το 2000 αριθμούσε περί τα χίλια (1000) μέλη.

B. Πίνακες μελών Συλλόγου Κων/πολιτών**I. ΠΙΝΑΚΑΣ ΕΓΓΡΑΦΕΝΤΩΝ ΜΕΛΩΝ ΠΕΡΙΟΔΟΥ 1990-99 ΜΕ ΜΕΤΑΒΛΗΤΗ ΤΟ ΦΥΛΟ**

ΦΥΛΟ	ΤΑΚΤΙΚΑ ΜΕΛΗ	ΠΟΣΟΣΤΟ % ΕΠΙ ΤΟΥ ΣΥΝΟΛΟΥ ΑΝΔΡ.- ΓΥΝ.	ΑΡΩΓΑ ΜΕΛΗ*	ΠΟΣΟΣΤΟ % ΕΠΙ ΤΟΥ ΣΥΝΟΛΟΥ ΑΝΔΡ. - ΓΥΝ.	ΣΥΝΟΛΟ
ΑΝΔΡΕΣ	165	57,49	12	04,18	177
ΓΥΝΑΙΚΕΣ	98	34,15	12	04,18	110
ΣΥΝΟΛΟ ΑΝΔΡ, ΓΥΝΑΙΚ.	263	91,64	24	08,36	287

* Αρωγά μέλη είναι μη Κων/πολίτες, που δύνανται να καταστούν τακτικά μετά την παρέλευση τριετίας κατόπιν σχετικής απόφασης του Δ.Σ.

II. ΠΙΝΑΚΑΣ ΕΓΓΡΑΦΕΝΤΩΝ ΜΕΛΩΝ ΠΕΡΙΟΔΟΥ 1990-99 ΜΕ ΜΕΤΑΒΛΗΤΗ ΤΗΝ ΗΛΙΚΙΑ*

ΦΥΛΟ	ΗΛΙΚΙΑ 20-30 ΕΤΩΝ	ΠΟΣΟΣΤΟ % ΕΠΙ ΤΟΥ ΣΥΝΟΛΟΥ	ΗΛΙΚΙΑ 31-50 ΕΤΩΝ	ΠΟΣΟΣΤΟ % ΕΠΙ ΤΟΥ ΣΥΝΟΛΟΥ	ΗΛΙΚΙΑ 51-75 ΕΤΩΝ	ΠΟΣΟΣΤΟ % ΕΠΙ ΤΟΥ ΣΥΝΟΛΟΥ	ΗΛΙΚΙΑ 76 ΚΑΙ ΑΝΩ ΕΤΩΝ	ΠΟΣΟΣΤΟ % ΕΠΙ ΤΟΥ ΣΥΝΟΛΟΥ	ΣΥΝ
ΑΝΔΡΕΣ	15	09,85	33	21,71	42	27,65	06	03,95	96
ΓΥΝΑΙΚ.	03	01,98	25	16,45	26	17,10	02	01,31	56
ΣΥΝΟΛΟ ΑΝΔ - ΓΥΝ	18	11,83	58	38,16	68	44,75	08	05,26	152

* Τα ποσοστά υπολογίζονται επί του συνόλου ανδρών γυναικών (152). Ελλείπουν οι ηλικίες 135 ατόμων εκ των 287 (47,04%).

III. ΠΙΝΑΚΑΣ ΕΓΓΡΑΦΕΝΤΩΝ ΜΕΛΩΝ ΠΕΡΙΟΔΟΥ 1990-99 ΜΕ ΜΕΤΑΒΛΗΤΗ ΤΟ ΤΟΠΟ ΔΙΑΜΟΝΗΣ

ΦΥΛΟ	ΤΟΠΟΣ ΔΙΑΜΟΝΗΣ	ΣΥΝΟΛΟ	ΠΟΣΟΣΤΟ % ΕΠΙ ΤΟΥ ΣΥΝΟΛΟΥ
A	Π. ΦΑΛΗΡΟ	36	13,04
	ΚΟΥΚΑΚΙ - ΚΑΛΛΙΘΕΑ	29	10,51
N	ΑΘΗΝΑ-ΠΑΤΗΣΙΑ-ΚΥΨΕΛΗ	28	10,15
	N. ΚΟΣΜΟΣ -N. ΣΜΥΡΝΗ	18	06,52

Δ	ΒΟΡΕΙΑ ΠΡΟΑΣΤΙΑ	17	06,16
P	ΚΑΛΑΜΑΚΙ-ΑΛΙΜΟΣ-ΓΛΥΦΑΔΑ	15	05,43
	ΒΥΡΩΝΑΣ-ΠΑΓΚΡΑΤΙ	07	02,54
E	ΝΙΚΑΙΑ-ΠΕΡΙΣΤΕΡΙ-Ν. ΦΙΛΑΔΕΛΦΕΙΑ	05	01,81
Σ	Άλλοι	13	04,71
ΣΥΝΟΛΟ ΑΝΔΡΩΝ		168	60,87
ΦΥΛΟ	ΤΟΠΟΣ ΔΙΑΜΟΝΗΣ	ΣΥΝΟΛΟ	ΠΟΣΟΣΤΟ % ΕΠΙ ΤΟΥ ΣΥΝΟΛΟΥ
Γ	ΠΑΛΑΙΟ ΦΑΛΗΡΟ	24	08,69
Υ	ΚΟΥΚΑΚΙ- ΚΑΛΛΙΘΕΑ	21	07,61
N	ΑΘΗΝΑ-ΠΑΤΗΣΙΑ-ΚΥΨΕΛΗ	23	08,33
A	Ν. ΚΟΣΜΟΣ -Ν. ΣΜΥΡΝΗ	12	04,35
I	ΒΟΡΕΙΑ ΠΡΟΑΣΤΙΑ	08	02,90
K	ΚΑΛΑΜΑΚΙ-ΑΛΙΜΟΣ-ΓΛΥΦΑΔΑ	12	04,35
E	ΒΥΡΩΝΑΣ-ΠΑΓΚΡΑΤΙ	04	01,45
Σ	Άλλοι	04	01,45
ΣΥΝΟΛΟ ΓΥΝΑΙΚΩΝ		Τα ποσοστά υπολογίζονται επί των 276 ατόμων	108
ΣΥΝΟΛΟ ΑΝΔ-ΓΥΝ		Ελλείπουν τα ακριβή στοιχεία (11) ένδεκα ατόμων εκ των 287	276
			100,00

IV. ΠΙΝΑΚΑΣ ΕΓΓΡΑΦΕΝΤΩΝ ΜΕΛΩΝ ΠΕΡΙΟΔΟΥ 1990-99 ΜΕ ΜΕΤΑΒΛΗΤΗ ΤΟ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ

ΦΥΛΟ	ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ	ΣΥΝΟΛΟ	ΠΟΣΟΣΤΟ ΕΠΙ ΣΥΝΟΛΟ
A	ΙΔΙΩΤΙΚΟΙ ΥΠΑΛΛΗΛΟΙ	28	10,40
N	ΕΜΠΟΡΟΙ - ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΕΣ	21	07,81
Δ	ΣΥΝΤΑΞΙΟΥΧΟΙ - ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΙ/ ΣΥΝΤΑΞΙΟΥΧΟΙ	14	05,20
P	ΙΑΤΡΟΙ - ΠΑΡΑΪΑΤΡΙΚΑ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΑ	13	04,83
E	ΜΗΧΑΝΟΛΟΓΟΙ - ΜΗΧΑΝΙΚΟΙ	12	04,46
Σ	ΚΑΘΗΓΗΤΕΣ - ΔΑΣΚΑΛΟΙ	09	03,34
	ΔΗΜΟΣΙΟΓΡΑΦΟΙ - ΕΚΔΟΤΕΣ - ΜΕΤΑΦΡΑΣΤΕΣ	08	02,97

	ΛΟΓΙΣΤΕΣ – ΣΥΜΒΟΥΛΟΙ ΑΣΦΑΛΕΙΩΝ	07	02,60
	ΔΗΜΟΣΙΟΙ ΥΠΑΛΛΗΛΟΙ	06	02,23
	ΑΝΑΛΥΤΕΣ ΣΥΣΤΗΜΑΤΩΝ - ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΟΙ	04	01,49
	ΒΙΟΤΕΧΝΕΣ	04	01,49
	ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΕΣ – ΔΙΑΚΟΣΜΗΤΕΣ - ΤΟΠΟΓΡΑΦΟΙ	07	02,60
	ΣΥΜΒΟΥΛΟΙ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ	03	01,12
	ΚΤΗΜΑΤΟΜΕΣΙΤΕΣ	03	01,12
	ΟΙΚΟΝΟΜΟΛΟΓΟΙ	03	01,12
	ΞΥΛΟΥΡΓΟΙ - ΕΠΙΠΛΟΠΟΙΟΙ	03	01,12
	ΤΕΧΝΙΚΟΙ	04	01,49
	ΤΡΑΠΕΖΙΚΟΙ ΥΠΑΛΛΗΛΟΙ	02	0,74
	ΗΛΕΚΤΡΟΛΟΓΟΙ	03	01,12
	ΦΟΙΤΗΤΕΣ*	06	02,23
	ΛΟΙΠΑ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΑ	13	04,83
ΣΥΝ	*Σήμερα προφανώς θ' ασκούν κάποιο επάγγελμα οι πλείστοι	173	64,31
Γ	ΙΔΙΩΤΙΚΟΙ ΥΠΑΛΛΗΛΟΙ	22	08,18
Υ	ΟΙΚΙΑΚΑ	33	12,27
Ν	ΣΥΝΤΑΞΙΟΥΧΟΙ – ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΙ/ ΣΥΝΤΑΞΙΟΥΧΟΙ	10	03,72
Α	ΕΜΠΟΡΟΙ	04	01,49
Ι	ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΕΣ - ΔΑΣΚΑΛΕΣ	08	02,97
Κ	ΔΗΜΟΣΙΟΙ ΥΠΑΛΛΗΛΟΙ	03	01,12
Ε	ΦΟΙΤΗΤΡΙΕΣ	02	0,74
Σ	ΛΟΙΠΑ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΑ	14	05,20
ΣΥΝ	(18) άτομα δεν δήλωσαν σαφώς το επάγγελμα τους	96	35,69
ΓΕΝΙΚΟ ΣΥΝΟΛΟ	Τα ποσοστά υπολογίζονται επί των 269 ατόμων	269	100,00

V. ΠΙΝΑΚΑΣ ΕΓΓΡΑΦΕΝΤΩΝ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ 1979-89 ΜΕ ΜΕΤΑΒΛΗΤΗ ΤΟ ΦΥΛΟ

ΦΥΛΟ	ΤΑΚΤΙΚΑ ΜΕΛΗ	ΠΟΣΟΣΤΟ % ΕΠΙ ΣΥΝ	ΑΡΩΓΑ ΜΕΛΗ	ΠΟΣΟΣΤΟ % ΕΠΙ ΣΥΝ	ΣΥΝΟΛΟ ΜΕΛΩΝ
ΑΝΔΡΕΣ	297	64,70	09	01,97	306
ΓΥΝΑΙΚΕΣ	137	29,84	16	03,49	153
ΣΥΝΟΛΟ ΑΝΔΡ-ΓΥΝ	434	94,54	25	05,46	459

VI. ΕΓΓΡΑΦΕΝΤΩΝ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ 1979-89 ΜΕ ΜΕΤΑΒΛΗΤΗ ΤΟΝ ΤΟΠΟ ΔΙΑΜΟΝΗΣ

ΦΥΛΟ	ΤΟΠΟΣ ΔΙΑΜΟΝΗΣ	ΣΥΝΟΛΟ	ΠΟΣΟΣΤΟ % ΕΠΙ ΤΟΥ ΣΥΝ
Α	Π. ΦΑΛΗΡΟ	58	12,64
	ΚΟΥΚΑΚΙ - ΚΑΛΛΙΘΕΑ	59	12,85
Ν	ΑΘΗΝΑ-ΠΑΤΗΣΙΑ-ΚΥΨΕΛΗ- ΖΩΓΡΑΦΟΥ	67	14,60
	Ν. ΚΟΣΜΟΣ – Ν. ΣΜΥΡΝΗ	36	07,84
Δ	ΒΟΡΕΙΑ ΠΡΟΑΣΤΙΑ	18	03,92
Ρ	ΚΑΛΑΜΑΚΙ-ΑΛΙΜΟΣ- ΓΛΥΦΑΔΑ-ΑΡΓΥΡΟΥΠΟΛΗ	33	07,19
	ΒΥΡΩΝΑΣ-ΠΑΓΚΡΑΤΙ	10	02,18
Ε	ΝΙΚΑΙΑ-ΠΕΡΙΣΤΕΡΙ- Ν.ΦΙΛΑΔΕΛΦΕΙΑ	02	0,44
Σ	Άλλοι	12	02,61
	ΔΕΝ ΔΗΛΩΣΑΝ ΕΠΑΚΡΙΒΩΣ	11	02,39
ΦΥΛΟ	ΤΟΠΟΣ ΔΙΑΜΟΝΗΣ	ΣΥΝΟΛΟ	ΠΟΣΟΣΤΟ % ΕΠΙ ΤΟΥ ΣΥΝ
Γ	ΠΑΛΑΙΟ ΦΑΛΗΡΟ	26	05,67
Υ	ΚΟΥΚΑΚΙ-ΚΑΛΛΙΘΕΑ	32	06,97
Ν	ΑΘΗΝΑ-ΠΑΤΗΣΙΑ-ΚΥΨΕΛΗ- ΖΩΓΡΑΦΟΥ	36	07,84
Α	Ν. ΚΟΣΜΟΣ – Ν. ΣΜΥΡΝΗ	19	04,14

I	ΒΟΡΕΙΑ ΠΡΟΑΣΤΙΑ	05	01,09
K	ΚΑΛΑΜΑΚΙ-ΑΛΙΜΟΣ-ΓΛΥΦΑΔΑ	13	02,83
E	ΚΑΣΤΕΛΛΑ	03	0,66
Σ	Άλλοι	11	02,40
	ΔΕΝ ΔΗΛΩΣΑΝ ΕΠΑΚΡΙΒΩΣ	08	01,74
ΣΥΝΟΛΟ ΑΝΔ-ΓΥΝ		459	100,00

VII. ΠΙΝΑΚΑΣ ΕΓΓΡΑΦΕΝΤΩΝ ΠΕΡΙΟΔΟΥ 1979-89 ΜΕ ΜΕΤΑΒΛΗΤΗ ΤΟ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ

ΦΥΛΟ	ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ	ΣΥΝΟΛΟ	ΠΟΣΟΣΤΟ ΕΠΙ ΣΥΝΟΛΟ
	ΙΔΙΩΤΙΚΟΙ ΥΠΑΛΛΗΛΟΙ	67	15,69
A	Έμποροι	29	06,79
	ΣΥΝΤΑΞΙΟΥΧΟΙ – ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΙ/ ΣΥΝΤΑΞΙΟΥΧΟΙ	28	06,56
N	ΒΙΟΤΕΧΝΕΣ	20	04,68
	ΛΟΓΙΣΤΕΣ-ΣΥΜΒΟΥΛΟΙ ΑΣΦΑΛΕΙΩΝ	14	03,28
Δ	ΙΑΤΡΟΙ –ΚΤΗΝΙΑΤΡΟΙ -ΟΔΟΝΤΙΑΤΡΟΙ-ΦΑΡΜΑΚΟΠ	14	03,28
	ΠΟΛΙΤΙΚΟΙ ΜΗΧΑΝΙΚΟΙ –ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΕΣ	14	03,28
P	ΟΙΚΟΝΟΜΟΛΟΓΟΙ – ΔΙΚΗΓΟΡΟΙ	13	03,04
	ΚΑΘΗΓΗΤΕΣ – ΔΑΣΚΑΛΟΙ	11	02,58
E	ΓΡΑΦΙΣΤΕΣ -ΔΙΑΚΟΣΜΗΤΕΣ- ΣΧΕΔΙΑΣΤΕΣ-ΤΟΠΟΓΡΑΦΟΙ	10	02,34
	ΜΗΧΑΝΟΛΟΓΟΙ-ΜΗΧΑΝΙΚΟΙ	08	01,87
Σ	ΞΥΛΟΥΡΓΟΙ – ΕΠΙΠΛΟΠΟΙΟΙ	06	01,41
	ΑΝΑΛΥΤΕΣ ΣΥΣΤΗΜΑΤΩΝ – ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΟΙ	05	01,17
	ΣΥΜΒΟΥΛΟΙ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ - ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΕΣ	05	01,17
	ΔΗΜΟΣΙΟΙ ΥΠΑΛΛΗΛΟΙ	04	0,93
	ΟΙΚΟΔΟΜΟΙ – ΕΛΑΙΟΧΡΩΜΑΤΙΣΤΕΣ	03	0,70
	ΕΡΓΑΤΕΣ	03	0,70
	ΜΗΧΑΝΟΥΡΓΟΙ	03	0,70
	ΦΟΙΤΗΤΕΣ	18	04,22
	ΛΟΙΠΑ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΑ	19	04,45
ΣΥΝΟΛΟ	(12) Δώδεκα άνδρες δεν δήλωσαν το επάγγελμα τους	294	68,84

Γ	ΟΙΚΙΑΚΑ	66	15,46
Υ	ΙΔΙΩΤΙΚΟΙ ΥΠΑΛΛΗΛΟΙ	23	05,39
Ν	ΦΟΙΤΗΤΡΙΕΣ – ΜΑΘΗΤΡΙΕΣ	18	04,22
Α	ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΕΣ – ΔΑΣΚΑΛΕΣ	07	01,64
Ι	ΣΥΝΤΑΞΙΟΥΧΟΙ – ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΙ/ ΣΥΝΤΑΞΙΟΥΧΟΙ	05	01,17
Κ	ΕΚΔΟΤΕΣ – ΛΟΓΟΤΕΧΝΕΣ	03	0,70
Ε	ΔΗΜΟΣΙΟΙ ΥΠΑΛΛΗΛΟΙ	02	0,47
Σ	ΔΙΚΗΓΟΡΟΙ – ΟΙΚΟΝΟΜΟΛΟΓΟΙ	02	0,47
	ΣΧΕΔΙΑΣΤΡΙΕΣ – ΓΡΑΦΙΣΤΕΣ	02	0,47
	ΛΟΙΠΑ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΑ	05	01,17
ΣΥΝΟΛΟ	(20) Είκοσι γυναίκες δεν δήλωσαν το επάγγελμά τους	133	31,16
ΓΕΝΙΚΟ ΣΥΝΟΛΟ	Τα ποσοστά υπολογίζονται επί των 427 ατόμων	427	100,00

γ. Ανάλυση – Ερμηνεία των πινάκων

I. Ως προς το φύλο παρατηρούμε την εγγραφή ανδρών – γυναικών ως μελών στην αναλογία 2:1 περίπου.

II. Εν σχέσει με την ηλικία τα στοιχεία είναι ελλιπή για τα εγγραφέντα κατά το διάστημα 1990-99 μέλη. Για την περίοδο 1979-89 δεν υπάρχει σχετικός πίνακας, διότι οι εγγραφέντες δεν δήλωσαν την ημερομηνία γεννήσεως στην συντριπτική τους πλειονότητα.

III. Ως προς τον τόπο διαμονής παρατίθενται πληρέστερα στοιχεία, τα οποία θα ερμηνευτούν εν συνεχεία.

IV. Τα περισσότερα προβλήματα εμφανίστηκαν κατά την αναγραφή των επαγγελματικών δεδομένων των μελών. Οι δηλώσαντες την φοιτητική ιδιότητα είναι μάλλον βάσιμο ότι σήμερα ασκούν ένα επάγγελμα. Υπήρξε ακόμα έλλειψη σαφήνειας.

Έτσι μερικοί μη άνεργοι ανέφεραν την εκπαιδευτική βαθμίδα αποφοίτησης (π.χ. Λύκειο) ή τον τίτλο σπουδών (Πτυχίο) κι άλλοι παρέλειψαν ή απέφυγαν ν' αναγράψουν το επάγγελμά τους. Ως εκ τούτου θα μπορούσαμε να εικάσουμε ότι την περίοδο 1979-89 ένα σημαντικό μέρος των 20 λ.χ. γυναικών είχε ως απασχόληση του τα οικιακά.

Μεγαλύτερη όμως σημασία έχει η προσπάθεια ερμηνείας των ανωτέρω αριθμητικών δεδομένων.

I. Κατ' αρχάς επισημαίνεται ότι οι πίνακες αυτοί έχουν ενδεικτική και σχετική αξία, καθώς εμπεριέχεται και το ενδεχόμενο του σφάλματος κατά την συγκέντρωση και παράθεση των δεδομένων. Έτσι σε καμία περίπτωση δεν δύνανται να γενικευθούν.

Ωστόσο είναι χρήσιμα, γιατί ενισχύουν απλά υποθέσεις, οι οποίες θα ελεγχθούν στην Ενότητα II με τις συνεντεύξεις βάθους. Πιο συγκεκριμένα :

II) ενδυναμώνεται η υπόθεση ότι τα μέλη των συλλόγων είναι συνήθως ηλικίας 31-50 ετών (38,16%) και 51-75 ετών (44,75%). Οι νέοι 20-30 ετών είναι πολλοί λιγότεροι (11,83%).

III) Ενισχύεται η θέση ότι οι τόποι διαμονής είναι κυρίως, το Π. Φάληρο, η Καλλιθέα, η Αθήνα, η Ν. Σμύρνη, ο Άλιμος, και τα βόρεια προάστια κι ελάχιστα τα δυτικά.

IV) Στον τομέα της απασχόλησης παρατηρείται ότι ασκούν αστικά επαγγέλματα με κυριότερες ειδικότητες (α) των Ιδιωτικών Υπαλλήλων, (β) εμπόρων – επιχειρηματιών, (γ) συνταξιούχων, (δ) ιατρών, (ε) μηχανολόγων, (στ) εκπαιδευτικών κ.λ.π. Σχετικά λίγοι είναι οι Δημόσιοι Υπάλληλοι (πλην των εκπαιδευτικών).

Ως προς τις γυναίκες, παρά τη μείωση του κατά την περίοδο 1990-99, το κυρίαρχο (α) επάγγελμα είναι τα οικιακά. Ακολουθεί η ειδικότητα (β) των Ιδιωτικών Υπαλλήλων – γραμματέων και (γ) συνταξιούχων – εκπαιδευτικών.

Όπως και στην Κων/πολη δεν ασχολούνται και τα δύο φύλα με τον πρωτογενή τομέα της παραγωγής (γεωργία – κτηνοτροφία). (Ιακωβίδης Ι. (2000), ό.π. σ.σ. 70-77) **(118)**

Πα. Η β' φάση της ποιοτικής έρευνας στα πλαίσια της μεταπτυχιακής εργασίας Ιακωβίδης Ι. (2000), ό.π.

Στα πλαίσια του μεταπτυχιακού οι ερωτώμενοι έδωσαν (25) είκοσι- πέντε συνεντεύξεις κατά το διάστημα Μαρτίου – Ιουνίου του 2000.

I. Συνοπτικός πίνακας ερμηνείας των κοινωνικών χαρακτηριστικών των μελών του Συλλόγου Κων/πολιτών

<p>(α) Εγγραφή ως μελών στο Σύλλογο ανδρών και γυναικών σε αναλογία 2:1</p> <p>(β) Είναι ελλιπή τα στοιχεία για την ηλικία των εγγραφέντων μελών</p> <p>(γ) Πληρέστερα είναι τα στοιχεία των αιτήσεων των μελών ως προς τον τόπο διαμονής τους.</p> <p>(δ) Η δήλωση του επαγγέλματος παρουσιάζει τα περισσότερα προβλήματα, διότι οι φοιτητές κατά το διάστημα 1979-1999 είναι σήμερα εργαζόμενοι</p> <p>(ε) Οι, παρατεθέντες πίνακες έχουν σχετική αξία και τα όποια στοιχεία τους δεν δύνανται να γενικευθούν. Ενισχύονται όμως οι εξής υποθέσεις :</p>	<p>(1) Τα μέλη των Συλλόγων είναι ηλικίας, κυρίως 51-75 ετών και 31-50 και λιγότεροι 20-30</p> <p>(2) Τόποι διαμονής είναι ιδίως το Π. Φάληρο, η Καλλιθέα, η Αθήνα, η Ν. Σμύρνη, ο Άλιμος, τα βόρεια προάστια κι' ελάχιστα τα δυτικά.</p> <p>(3) Απασχολούνται, πρώτιστα στον ιδιωτικό τομέα της οικονομίας ως έμποροι - επιχειρηματίες, ιδιωτικοί υπάλληλοι, ιατροί κλπ και πολύ λιγότεροι στο δημόσιο, π.χ. ως εκπαιδευτικοί.</p> <p>(4) Το κυρίαρχον επάγγελμα στις γυναίκες είναι τα οικιακά. Ακολουθεί η απασχόληση των ιδιωτικών υπαλλήλων – γραμματέων και των εκπαιδευτικών (συνταξιούχων και μη)</p> <p>(5) Δεν υπάρχουν γεωργοί – κτηνοτρόφοι (Πρωτογενής τομέας της παραγωγής)</p>
---	---

Επρόκειτο για μέλη των Δ.Σ. ή απλά . Η συνέντευξη βάθους περιελάμβανε (11) ένδεκα ερωτήσεις τις οποίες ο γράφων επεξηγούσε ή και τροποποιούσε, όταν το επέβαλλαν οι όροι της συζήτησης. Η όλη διαδικασία καταγραφόταν με μαγνητόφωνο.

Η συνέντευξη Βάθους περιελάμβανε τα εξής ερωτήματα :

1. Φύλο 2. Ηλικία 3. Επάγγελμα 4^α. Τόπος διαμονής 4β Στη γειτονιά ή στην περιοχή σας διαμένουν κι' άλλοι Κων/πολίτες;

5. Υπό ποιές συνθήκες και πότε εσείς ή οι πρόγονοί σας ήλθανε στην Αθήνα από Κων/πολη.

6.α Συμμετέχετε ενεργά σε πολιτισμικούς κ.α. συλλόγους των Κων/πολιτών Αθήνας;

β. Ηλικία ατόμων συμμετεχόντων σ' αυτούς τους συλλόγους.

7.α Ακολουθείτε τα έθιμα και τις παραδόσεις των Κων/πολιτών;

β. Αυτό σας εμποδίζει να ενταχθείτε στην ευρύτερη αθηναϊκή κοινωνία; Έχετε σχέσεις με μη Κων/λίτες

8. Αναφέρατε, τυχόν, προβλήματα, που αντιμετωπίσατε ως ομογενής εκ Κων/πόλεως μετά την εγκατάστασή σας ή των προγόνων σας στην Αθήνα.

9. Επισκέπτεστε συχνά την Κων/λη και ποία τα συναισθήματά σας

10. Ο κοσμοπολιτισμός Κων/πολιτών Αθήνας σήμερα, αν υπάρχει, είναι ο ίδιος με τον αντίστοιχο των Κων/πολιτών της Πόλης προ του 1923;

11. Έχετε κάτι να προσθέσετε;

Για την διαμόρφωση των ανωτέρω ερωτημάτων λήφθηκαν υπ' όψη οι πληροφορίες για τους εδώ Κων/πολίτες: (1) μέσω των καταγεγραμμένων ιστορικών ίδρυσης των συλλόγων, (2) των στοιχείων που έδωσαν ερωτηθέντα μέλη των Δ.Σ. και (3) των πρώτων εκ των 25 συνεντεύξεων Βάθους.

Μετά την απομαγνητοφώνηση ακολουθεί η καταγραφή των συνεντεύξεων με την απάλειψη μόνον όσων σημείων επαναλαμβάνονταν από τους ερωτώμενους εν τη ρύμη του λόγου τους. Κατά τη διάρκεια των συνεντεύξεων υπήρξε πρόθυμη συμμετοχή των ερωτώμενων.

Μόνο σε μία περίπτωση κάποια ηλικιωμένη κυρία αρνήθηκε να λάβει μέρος στην όλη διαδικασία φοβούμενη μήπως οι απόψεις τους κοινοποιηθούν στους Τούρκους. Μάταια ο γράφων της επεσήμανε ότι οι συνεντεύξεις είναι ανώνυμες. Επίσης σε 2-3 περιπτώσεις ερωτώμενοι δυσανασχήτησαν, όταν τους ζητήθηκε η ηλικία. Μετά τις αναγκαίες επεξηγήσεις συνεργάστηκαν μέχρι τέλους. Διαπιστώθηκε, ακόμη ότι μία συνέντευξη δεν μαγνητοφωνήθηκε από αβλεψία του ερευνητή κατόπιν εκ των υστέρων ελέγχου. Από τις ερωτήσεις της συνέντευξης βάθους η υπ' αριθμόν (10) δέκα σχετικά με τον κοσμοπολιτισμό των εδώ Κων/πολιτών απαιτήσε περαιτέρω διευκρινίσεις, για να γίνει πιο κατανοητή στους ερωτώμενους. (Ιακωβίδης Ι. 2000), ό.π., σ.σ. 125-126)

(Η απομαγνητοφώνηση και καταγραφή των συνεντεύξεων στις σ.σ. 126-151, ό.π., οι οποίες όμως δεν περιλαμβάνονται στο παρόν κεφάλαιο της ποιοτικής έρευνας) **(119)**

β. Ορισμός του θέματος – υποθέσεις θεωρητικό μοντέλο

Η βασική υπόθεση για την παρούσα διατριβή είναι κατά πόσον οι Κων/πολίτες είναι κοσμοπολίτες, όπως κι' οι ομογενείς στην πρωτεύουσα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας μέχρι το 1922-23.

Ο ερευνητής προέκρινε ως θεωρητική προσέγγιση την Ερμηνευτική με τον τρόπο που αυτή εκφράστηκε από την ερμηνευτική φιλοσοφική παράδοση (Hermeneutics), τη Βεμπεριανή της «κατανοούσας κοινωνιολογίας» και τη φαινομενολογική του Alfred Schutz.

Κατ' αυτόν η κοινωνική πραγματικότητα «είναι το σύνολο των αντικειμένων και γεγονότων στον κοινωνικοπολιτισμικό χώρο, όπως εισπράττεται από τη κοινή λογική των ανθρώπων».

Κατά την ερμηνευτική παράδοση η κοινωνική πραγματικότητα στηρίζεται στις πεποιθήσεις, αξίες και τα πρότυπα, που επικαλούνται οι άνθρωποι, όταν δραστηριοποιούνται κοινωνικά.

Η εφαρμογή της Ερμηνευτικής κατέστη δυνατή κατ' αρχάς με τη συνέντευξη Βάθους μέσω της οποίας παρέχεται στους ερωτώμενους η ευκαιρία να εκφραστούν και να ερμηνεύσουν τη κοινωνική πραγματικότητα των Κων/πολιτών, όπως αυτοί νομίζουν. Επιπλέον, με την μέθοδο της Αναλυτικής Επαγωγής επιχειρείται η ανάπτυξη της θεωρίας μέσω των αναλυόμενων ποιοτικών δεδομένων (των Συνεντεύξεων Βάθους), αφού εφαρμοστεί η Ανάλυση Περιεχομένου.

Στα πλαίσια, λοιπόν, της θεωρητικής ερμηνευτικής προσέγγισης τέθηκαν οι εξής αρχικές υποθέσεις:

(α) Βασική υπόθεση: κατά πόσον οι Κων/πολίτες της Αθήνας είναι κοσμοπολίτες.

(β) Μερικότερος υποθέσεις: Εάν ο κοσμοπολιτισμός σχετίζεται: (I) με ορισμένο τύπο επαγγελμάτων (II) με την πληθυσμιακή σύνθεση της Αθήνας, μιας μεγαλούπολης, που τείνει σήμερα να γίνει πολυπολιτισμική. (III) με την εκμάθηση ξένων γλωσσών και την ανάπτυξη της παιδείας (IV) με την κοσμικότητα, υπό την έννοια της ανάπτυξης των κοινωνικών σχέσεων. (V) Εάν συγκρούεται με την τήρηση των ηθών κι' εθίμων (παραδόσεων) ο κοσμοπολιτισμός. (VI) Άλλες υποθέσεις- πέραν εκείνων του κοσμοπολιτισμού- είναι: κατά

πόσον οι σύλλογοι αποτελούνται από ώριμα κι' ηλικιωμένα μόνον άτομα και (VII) Εάν η ένταξη ή προσαρμογή των Κων/πολιτών στην κοινωνία της Αθήνας ήταν χωρίς προβλήματα.

Έτσι το θεωρητικό μοντέλο σχηματικά έχει ως εξής:

1. Θεωρητική προσέγγιση (Ερμηνευτική)
2. Διατύπωση υποθέσεων (ως ανωτέρω)
3. Μεθοδολογία: I. Ποιοτική έρευνα – Ο παρατηρητής ως συμμετέχων – συνεντεύξεις Βάθους.
II. α. Ανάλυση Περιεχομένου,
β. Αναλυτική Επαγωγή
4. Συμπεράσματα (Ιακωβίδης I. (2000), ό.π. σ.σ. 121-123) (120)

γ. Μεθοδολογία *

Η εμνηυτική προσέγγιση υλοποιείται μέσω της ποιοτικής έρευνας, η οποία μελετά έναν πολύ μικρό αριθμό περιπτώσεων, όχι με στόχο τη γενίκευση, αλλά την ανεύρεση κοινών στοιχείων καθώς συγκεντρώνονται τα δεδομένα, διευκολύνεται κι' η αποσαφήνιση των εννοιολογικών κατηγοριών. Οι θεωρητικές έννοιες δεν καθορίζονται εκ των προτέρων, όπως συμβαίνει με την ποσοτική έρευνα, αλλά διαμορφώνονται με το συνεχή διάλογο ερευνητή – ερωτώμενων (π.χ. η έννοια του κοσμοπολιτισμού δεν γίνεται με τον ίδιο τρόπο αντιληπτή από τους ερωτώμενους). Οι ποσοτικές, βέβαια, μέθοδοι στοχεύουν στον έλεγχο της θεωρίας, ενώ οι ποιοτικές αποσκοπούν στην ανάπτυξη κι' αποσαφήνιση της.

Οι ποιοτικές μέθοδοι είναι ποικίλες: συμμετοχική παρατήρηση, ανάλυση περιεχομένου, Ιστορική – συγκριτική ανάλυση. Αποσκοπούν ωστόσο στην αναπαράσταση της κοινωνικής πραγματικότητας μέσω της μελέτης σε βάθος των κοινωνικών περιπτώσεων.

Ο ερευνητής είχε το ρόλο του παρατηρητή ως συμμετέχοντος, αφού αποκάλυπτε την επιστημονική του ιδιότητα στους ερωτώμενους, καλλιεργούσε σχέσεις συνεργασίας μαζί τους, αλλά δεν μετέσχε στις δραστηριότητές τους. Η παρουσία του περιοριζόταν στο ρόλο του παρατηρητή.

Ως τεχνική χρησιμοποιήθηκε η συνέντευξη Βάθους/ ποιοτική συνέντευξη, η οποία στηρίζεται σ' ερωτήματα γενικής υφής βάσει των οποίων επιχειρεί να κατευθύνει την συζήτηση.

Ουσιαστικά κύριος ομιλητής είναι ο ερωτώμενος. Οι ερωτήσεις δεν έχουν προκαθορισμένη σειρά και το κοινωνικό υποκείμενο αναπτύσσει τα θέματα, που εκείνο, επιθυμεί. Ο ερευνητής παρεμβαίνει, όπου χρειάζεται, για να εκμαιεύσει ό,τι θεωρεί σπουδαίο για την έρευνα.

(Ιακωβίδης I. (2000), ό.π., σ.σ.123-124) (121)

***Κυριαζή Νότα** (1998) Η κοινωνιολογική Έρευνα. Κριτική επισκόπηση των μεθόδων και των τεχνικών, Ελληνικές Επιστημονικές, Εκδόσεις, Αθήνα. **Λυδάκη Άννα** (2001), Ποιοτικές μέθοδοι της κοινωνικής Έρευνας, Καστανιώτης, Αθήνα

δ. Ανάλυση περιεχομένου * Συνεντεύξεων Βάθους (122)

Η ανάλυση περιεχομένου παντός είδους γραπτού και προφορικού λόγου χρησιμοποιήθηκε από τους Stephen Sales, William Bailey κ.λ.π. Χαρακτηριστικά της είναι : (1) Το κείμενο των συνεντεύξεων εξετάζεται στην ολότητα του. (2) Ορίζονται οι κατηγορίες : π.χ. φύλο, ηλικία, τόπος διαμονής, διατήρηση παραδόσεων, κοσμοπολιτισμός κ.λ.π. (3) Ποσοτικοποιούνται οι κατηγορίες, όπως φαίνεται και από τους ακολουθούντες πίνακες. Ως μονάδες καταγραφής είναι (α) η λέξη είτε (β) η πρόταση ή παράγραφος ή (γ) κι ολόκληρο το κείμενο. Έτσι με βάση τις κατηγορίες **(I)φύλο**: επισημαίνεται ότι ερωτήθηκαν 16 άνδρες (64%) και 09 γυναίκες (36%), μέλη των Δ.Σ. των συλλόγων κι απλά με στόχο όχι τη γενίκευση των δεδομένων.

Ενδεικτικά και μόνο, ηλικιακά τα ερωτηθέντα μέλη κατατάσσονται στις εξής ομάδες:

II. ηλικία

Ηλικία ερωτηθέντων μελών	Αριθμός μελών	Ποσοστό % επί του συνόλου
A. 21-30 ετών	(02) Μ. δύο	08
B. 31-40 ετών	(03) Μ.τρία	12
Γ. 41-50 ετών	(04) Μ. τέσσερα	16
Δ. 51-60 ετών	(08) Μ. οκτώ	32
Ε. 61-70 ετών	(03) Μ.τρία	12
ΣΤ. 71-80 ετών	(04) Μ. τέσσερα	16
Z. 81-90 ετών	(01) Μ. ένα	04
	25	100.00

III. Κατηγορία Επαγγέλματος : 05 (πέντε) ή 20% δήλωσαν συνταξιούχοι, 04 (τέσσερις) ή 16% ιδιωτικού υπάλληλοι, 05 (πέντε) ή 20% έμποροι, ελεύθεροι επαγγελματίες, σύμβουλοι επιχειρήσεων, 03 (μ. τρεις) ή 12% οικιακά, 02 (μ.δυο) ή 08% μηχανικοί και ανά (01) ένας καθηγητής Μ.Ε. ή 4%, εισοδηματίες 04%, εκδότης ή 04% κι (01) ένας ή 04% δεν δήλωσε επάγγελμα. Ασκούν δηλ. αστικά επαγγέλματα.

IV α. Τόπος διαμονής

Τόπος διαμονής (κατηγορία)	Αριθμός ερωτηθέντων μελών	Ποσοστό % επί του συνόλου
A. Ν. Σμύρνη	(05) Μ. πέντε	20
B. Καλλιθέα	(03) Μ. τρία	12
Γ. Π. Φάληρο	(03) Μ. τρία	12
Δ. Αθήνα	(03) Μ. τρία	12
Ε. Αλιμος	(02) Μ. δύο	08
ΣΤ. Κυψέλη	(02) Μ. δύο	08
Z. Αμπελόκηποι	(02) Μ. δύο	08
Η. Παγκράτι	(01) Μ. ένα	04
Θ. Γλυφάδα	(01) Μ. ένα	04
Ι. Ψυχικό	(01) Μ. ένα	04
ΙΑ. Χαλάνδρι	(01) Μ. ένα	04
ΙΒ. Βούλα	(01) Μ. ένα	04
	Συν.25	100,00

Παρότι δεν μπορούμε να εξάγουμε ασφαλή συμπεράσματα, διαπιστώνουμε ότι κύριοι τόποι διαμονής είναι η Ν. Σμύρνη, η Καλλιθέα, το Π. Φάληρο κι η Αθήνα (αν σε αυτήν περιλάβουμε και τις περιοχές Κυψέλης, Παγκρατίου, Αμπελοκήπων και Πατησίων). Επίσης διαβιούν στον Άλιμο, στις Γλυφάδα, Βούλα και στα βόρεια προάστια (Χαλάνδρι, Ψυχικό).

β. Κατά πόσον διαμένουν στη γειτονιά ή στη συνοικία τους Κων/πολίτες.

ΝΑΙ : (19) Δεκαεννέα ή 76% - ΟΧΙ : (02) Μ. δύο ή 08% ΛΙΓΟΙ : (03) Μ. τρεις ή 12% - ΔΕΝ ΓΝΩΡΙΖΩ : (01) Μ. Ένας ή 04%

Παρά το γεγονός ότι δεν μπορούμε να προβούμε σε γενικεύσεις, εν τούτοις παρατηρούμε ότι οι εδώ αφιχθέντες Κων/πολίτες έχοντας το συναίσθημα του διωκόμενου, αδικούμενου και της μειονότητας, όπως επισημάνθηκε και σε άλλα σημεία, επέλεξαν τουλάχιστον αρχικά να διαβιούν σε περιοχές, που να δύνανται να διατηρούν τις μεταξύ τους επαφές και να αισθάνονται ασφαλείς σ' ένα άγνωστο γι' αυτούς, κατ' αρχάς, κοινωνικό περιβάλλον. Οι περισσότεροι όμως δεν αποδέχονται ότι είναι «γκετοποιημένοι» (Ερώτημα VI β.)

V. Λόγοι άφιξης Κων/πολιτών στην Αθήνα : Παρά το γεγονός ότι η εδώ άφιξη κάθε Κων/πολίτη έχει τα ιδιαίτερα της χαρακτηριστικά, ωστόσο μια ομαδοποίηση των λόγων άφιξης θα μπορούσε να είναι η εξής :

Αίτια άφιξης (κατηγορία)	Αριθμός ερωτηθέντων μελών	Ποσοστό % επί του συνόλου
A. Σεπτεμβριανά (1955) - 1963	(03) Μ. τρία	12
B. Απελάσεις 1964-5 μέχρι 1973	(13) Δεκατρία	52
Γ. Εισβολή στην Κύπρο μέχρι πρόσφατα	(05) Μ. πέντε	20
Δ. Σπουδές	(01) Μ. ένα	04
Ε. Χωρίς πίεση από Τούρκους το 1980	(01) Μ. ένα	04
ΣΤ. Δεν υπήρχε μέλλον στην Πόλη	(01) Μ. ένα	04
Z. Χωρίς διευκρίνιση λόγων	(01) Μ. ένα	04
	Συν. 25	100,00

VI α : Υπάρχει ενεργός συμμετοχή σε πολιτισμικούς κ.α. συλλόγους Κων/πολιτών Αθήνας :

Α) ΝΑΙ: (16) Δεκαέξι ή 64% β) Σ' ΕΝΑ ΣΥΛΛΟΓΟ : (03) Μ. τρεις ή 12% γ) Σ' ΕΝΑ ΣΥΛΛΟΓΟ ΛΟΓΩ ΕΛΛΕΙΨΗΣ ΧΡΟΝΟΥ : (02) Μ. δύο ή 08% δ) ΜΟΝΟ ΠΑΡΑΚΟΛΟΥΘΗΣΗ ΕΚΔΗΛΩΣΕΩΝ : (03) Μ. τρεις ή 12% ε) ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ Σ' ΑΘΛΗΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ : (01) Μ. ένας ή 04%

VI β : Ηλικία ατόμων συμμετεχόντων σ' αυτούς τους συλλόγους

Ηλικία συμμετεχόντων μελών (κατηγορία)	Αριθμός ερωτηθέντων μελών	Ποσοστό επί του Συν.
Α. Τα περισσότερα μέλη ηλικίας 40-50 ετών και άνω	(15) Δεκαπέντε	60
Β. Τα περισσότερα μέλη 30 ετών και άνω	(01) Μ. ένα	04
Γ. Σπανίζουν τα μέλη 20-30 ετών	(01) Μ. ένα	04
Δ. Όλα τα μέλη της ίδιας περίπου ηλικίας (περί τα 30 έτη)	(01) Μ. ένα	04
Ε. Άγνοια της ηλικίας των συμμετεχόντων	(01) Μ. ένα	04
ΣΤ. Συμμετέχουν νέοι σε αθλητικά τμήματα ή και Η/Υ	(05) Μ. πέντε	20
Ζ. Υπάρχουν όλες οι ηλικίες	(01) Μ. ένα	04
	Συν.25	100,00

Επισημαίνουμε ακόμη, ότι τα παιδιά των Κων/πολιτών μπορεί να παρακολουθούν μόνο εκδηλώσεις και να μη είναι ενεργά μέλη : (02) (Μ. δύο) περιπτώσεις ή 08%. Ως λόγοι μη συμμετοχής των νέων προβάλλονται : (α) ο φόρτος εργασίας τους : (02) Μ. δύο περιπτώσεις ή 08% και (β) ή μη συναναστροφή με Κων/πολίτες : (01) (Μ. μία) περίπτωση ή 04%.

Παρά ότι όλα αυτά τα στοιχεία δεν δύνανται να γενικευθούν, εν τούτοις είναι ενδεικτικά της τάσεως τα σωματεία να έχουν μέλη, κυρίως μέσης ηλικίας κι άνω, γεγονός που επισημάνθηκε και στο κεφάλαιο το σχετικό με τον Σύλλογο Κων/πολιτών. (κεφ. Ιγ).

VII α : Τήρηση ηθών και εθίμων Κων/πολιτών

Τήρηση παράδοσης (κατηγορία)	Αριθμός ερωτηθέντων μελών	Ποσοστό % επί του συνόλου
Α. Τήρηση παράδοσης	(19) Δεκαεννέα	76
Β. Εν μέρει τήρησή της	(03) Μ. τρία	12
Γ. Μη τήρηση κων/πολιτικών παραδόσεων	(03) Μ. τρία	12
	Συν.25	100,00

Στο Γ. οι τρεις άνθρωποι είναι διαφορετικών ηλικιών (28,55,40 ετών). Ωστόσο, σε μια περίπτωση οι νέοι πρωτοστατούν στη διατήρηση των ηθών κι εθίμων [συνέντευξη ΙΔ, σ.140, Ιακωβίδης Ι. (2000)]

β : Ένταξη στην ευρύτερη αθηναϊκή κοινωνία – Σχέσεις με μη Κων/πολίτες

Η τήρηση των παραδόσεων δεν σημαίνει και «γκετοποίηση», τουλάχιστον σήμερα. Όταν πρωτοήλθαν οι Κων/πολίτες αντιμετώπισαν προβλήματα, προσαρμογής, εργασίας, υπηκοότητας κ.λ.π. Σήμερα όμως είναι ενταγμένοι εν πολλοίς στην ευρύτερη αθηναϊκή κοινωνία διατηρώντας, βέβαια, την ιδιαίτερη πολιτισμική τους ταυτότητα. Όλοι οι ερωτώμενοι απάντησαν θετικά στο ερώτημα της ένταξης τους στον περιβάλλοντα κοινωνικό χώρο. (18) Δεκαοκτώ ή 72% έχουν σχέσεις με μη Κων/πολίτες, ενώ (07) Μ. επτά ή 28% διατηρούν επαφές, κυρίως επαγγελματικές. Αυτό βέβαια έρχεται σε αντίφαση με την συγκέντρωσή τους σε ορισμένες περιοχές.

VIII. Τυχόν προβλήματα Κων/πολιτών μετά την εγκατάστασή τους στην Αθήνα

Εδώ οφείλουμε να επισημάνουμε ότι σήμερα οι Κων/πολίτες δεν αντιμετωπίζουν κανένα πρόβλημα διαμένοντας στην Αθήνα. Ωστόσο παλαιότερα και σ' αρχικό στάδιο η πλειονότητά τους αντιμετώπισε δυσχέρειες.

Ύπαρξη προβλημάτων (κατηγορία)	Αριθμός ερωτηθέντων μελών	Ποσοστό επί του συνόλου
Α. Αρχικά είχαν προβλήματα	(15) δεκαπέντε	60
Β. Δεν είχαν ιδιαίτερες δυσκολίες	(03) Μ. τρία	12
Γ. Δεν είχαν κανένα πρόβλημα	(06) Μ. έξι	24
Δ. Είχαν δυσχέρειες οι γονείς τους	(01) Μ. ένα	04
	Συν. 25	100,00

2. Είδος προβλημάτων *	Αρ. απαντήσεων	Ποσοστό επί του συνόλου
Α. Τους ρωτούσαν αν ήξεραν Ελληνικά, αν ήταν βαπτισμένοι κλπ.	(07) Μ. επτά	26,92
Β. Αποκαλούσαν τους ίδιους ή τους γονείς τους «Τουρκόσπορους»	(04) Μ. τέσσερις	15,38
Γ. Πρόβλημα υπηκοότητας, άδειας εργασίας.	(10) Δέκα	38,46
Δ. Στρατολογία	(01) Μ. μία	03,85
Ε. Συνταξιοδότηση	(01) Μ. μία	03,85
Στ. Αρχικό πρόβλημα προσαρμογής	(02) Μ. δύο	07,69
Ζ. Έλλειψη επαγγελματικών γνωριμιών	(01) Μ. μία	03,85
	Συν. 26	100,00

* Σε κάποιες περιπτώσεις υπάρχει αλληλεξάρτηση προβλημάτων

ΙΧ Συχνότητα επισκέψεων στην Πόλη – Συναισθήματα

Συχνότητα επισκέψεων (κατηγορία)	Αριθμός ερωτηθέντων μελών	Ποσοστό % επί του συνόλου
Α. Τακτικά	(04) Μ. τέσσερα	16
Β. Κάποτε	(05) Μ. πέντε	20
Γ. Σπάνια	(12) Δώδεκα	48
Δ. Καθόλου	(03) Μ. τρία	12
Ε. Δεν απάντησαν	(01) Μ. ένα	04
	Συν.25	100,00

2. Έκφραση Συναισθημάτων (κατηγορία)	Αριθμός ερωτηθέντων μελών	Ποσοστό % επί του συνόλου
Α. Δεν εκφράστηκαν συναισθήματα	(09) Μ. εννέα	36
Β. Συγκίνηση, νοσταλγία, χαρά	(08) Μ. οκτώ	32
Γ. Ανάμεικτα και αντιφατικά : θλίψη για το παρόν – συγκίνηση από την ανάμνηση του παρελθόντος)	(05) Μ. πέντε	20
Δ. Επιθυμία επίσκεψης – Έλλειψη δυνατότητας πραγματοποίησής της.	(01) Μ. ένα	04
Ε. Φόβος για την επίσκεψη	(01) Μ. ένα	04
ΣΤ. Επιθυμία επίσκεψης	(01) Μ. ένα	04
	Συν. 25	100,00

Ο γράφων διαπίστωσε ότι οι Κων/πολίτες δεν λησμονούν την ιδιαίτερη πατρίδα τους. Τα συναισθήματα είναι έντονα. Οι μνήμες κάποιων χρόνων διαβίωσης στην Πόλη έρχονται σήμερα σε σύγκρουση με τις εικόνες εγκατάλειψης της εκεί Ρωμιοσύνης. Ας μην ξεχνάμε ότι οι παλαιότεροι ήλθαν εδώ διωκόμενοι με το «στίγμα» των μειονοτικών από το τουρκικό καθεστώς, που γνωρίζει να τραυματίζει την ανθρώπινη αξιοπρέπεια. Ο ερευνητής ως Ελληνοκύπριος το βιώνει καθημερινά ανακαλώντας, έστω και για λίγο, στην μνήμη του εκείνο το θλιβερό 1974...

X. Κατά πόσον ο κοσμοπολιτισμός των εδώ Κων/πολιτών, εάν υπάρχει, είναι ο ίδιος με των Κων/πολιτών προ του 1922-23

(κατηγορία : κοσμοπολιτισμός)

Η ερώτηση αυτή δυσκόλεψε τους ερωτώμενους, που ζήτησαν από το γράφοντα περαιτέρω διευκρινίσεις. Εκ των απαντήσεων, οι οποίες είναι πολλές και ποικίλες, προκύπτουν τα εξής:

Είναι κοσμοπολίτες οι εδώ Κων/πολίτες και σε ποιο βαθμό;	Αριθμός ερωτηθέντων μελών	Ποσοστό επί συνόλου % του
A. ΝΑΙ, είναι το ίδιο κοσμοπολίτες οι εδώ Κων/πολίτες	(11) Ένδεκα	44
B. ΝΑΙ, αλλά ο κοσμοπολιτισμός των εδώ Κων/πολιτών διαφέρει εκείνου των Ελλήνων Κων/πόλεως προ του 1922-23	(09) Μ. εννέα	36
Γ. ΟΧΙ, οι εδώ Κων/πολίτες δεν είναι κοσμοπολίτες	(02) Μ. δύο	08
Δ. Δεν εντάσσονται στις ανωτέρω τρεις κατηγορίες	(03) Μ. τρία	12
	Συν. 25	100,00

Κρίνεται σκόπιμο να παραθέσουμε την άποψη του καθηγητή του Παντείου Πανεπιστημίου Νεοκλή Σαρρή, όπως εξετέθη στον γράφοντα στις 3-5-2000. Αναφέρει μεταξύ των άλλων: «Ο κοσμοπολιτισμός στην Πόλη ήταν πιο έντονος προ 40-50 ετών. Οι εδώ Κων/πολίτες έχουν την μνήμη του κοσμοπολίτη, όσοι έζησαν εκεί, αλλά έχουν φέρι μαζί τους και το στίγμα της μειονότητας. Είναι εν μέρει γκετοποιημένοι, καθώς έχουν εγκατασταθεί σε ορισμένες περιοχές και οι παλιότεροι που ήρθαν εδώ κατηγορούν τους νεότερους ως λιγότερο κοσμοπολίτες απ' αυτούς».

XI. Έχετε κάτι να προσθέσετε;

Στο τελευταίο ερώτημα δεν απάντησαν όλοι. Ωστόσο παρουσιάζουν ενδιαφέρον οι διατυπωθείσες απόψεις. Ένας (1) (ή 04%) ερωτηθείς επεσήμανε ότι οι Κων/πολίτες Π. Φαλήρου είναι πλουσιότεροι, ενώ της Καλλιθέας διατηρούν περισσότερες επαφές μεταξύ τους. Πρέπει ακόμη, να ιδρυθεί σωματείο με την επωνυμία «Οι φίλοι του Πνευματικού Κέντρου», για να το ενισχύουν οικονομικά οι μη Κων/πολίτες. Σε δύο (2) περιπτώσεις (08%) αναφέρθηκε η άποψη ενίσχυσης των σωματείων από νέα μέλη (Η θέση αυτή έρχεται να ενισχύσει το ερώτημα VIβ).

Διατυπώθηκε, επιπλέον, η θέση για ενοποίηση των Συλλόγων σ' έναν ή δύο για μεγαλύτερη αποτελεσματικότητα (εκτός των Σωματείων Αποφοίτων ή φοιτησάντων, σε σχολεία της Πόλης, που αποτελούν ιδιαίτερες περιπτώσεις). Μία (01) άποψη (04%) αναφέρεται στην ανάγκη συνδυασμού της αγάπης προς το μέρος εγκατάστασης με την μη λήθη στη γενέθλια γη. Ένας (01) ή (04%) ανέφερε τα δύο γηροκομεία, που ίδρυσαν οι Κων/πολίτες : α) την Εστία Κων/πόλεως και β) το Κοσμέτιο. Ικανοποίηση εξέφρασε άλλος γιατί στην Κων/πολη δεν έζησε στη βία, που αντιμετώπισαν οι παλαιότεροι. Τέλος εκφράστηκε από απαντώντα ικανοποίηση για την ύπαρξη σύνταξης που δύναται να χρησιμοποιηθεί ανά πάσα στιγμή. **(Ιακωβίδης Ι. (2000), ό.π.,σ.σ. 151-157) (123)**

ε. Αναλυτική Επαγωγή *

Αφού προηγουμένως έγινε ανάλυση περιεχομένου των απαντήσεων των συνεντεύξεων Βάθους, ακολουθεί στη συνέχεια η εφαρμογή της μεθόδου της Αναλυτικής Επαγωγής, όπως την περιέγραψε ο F. Znaniecki. Στόχος είναι η διαρκής τροποποίηση ή απόρριψη μιας υπόθεσης, όταν δεν συμφωνούν μ' αυτήν, έστω κι ολιγάριθμες περιπτώσεις. (Κυριαζή Νότα (1998), Η κοινωνιολογική Έρευνα, ό.π.,σ.σ. 267-270, Αθήνα) **(124)**

* Znaniecki F. (1934), The method of Sociology, Farrar and Rinehart, New York

Στο παρόν πόνημα έχουν διατυπωθεί οι εξής αρχικές υποθέσεις : 1. Βασική υπόθεση : Κατά πόσον οι Κων/πολίτες της Αθήνας είναι κοσμοπολίτες. 2. Μερικότερες υποθέσεις : α. Εάν σχετίζεται ο κοσμοπολιτισμός με ορισμένο τύπο επαγγελματών. β. με την πληθυσμιακή σύνθεση μιας πόλης. γ. την

εκμάθηση ξένων γλωσσών και την ανάπτυξη της παιδείας. δ. 1) με την κοσμικότητα, υπό την έννοια της ανάπτυξης κοινωνικών σχέσεων και 2) με την ανοχή της ετερότητας. ε. Εάν συγκρούεται με την τήρηση ηθών κι εθίμων (παραδόσεων). Πέραν των υποθέσεων του κοσμοπολιτισμού, άλλη μία είναι στ. κατά πόσον οι σύλλογοι αποτελούνται μόνον από ηλικιωμένα και ώριμα μέλη και ζ. εάν η ένταξη ή προσαρμογή των Κων/πολιτών ήταν χωρίς προβλήματα. Λαμβάνοντας, λοιπόν, υπ' όψιν τα όσα έχουν εκτεθεί στο κεφ. Περί των συλλόγων (Μέρος Β'1, ενότ 3., κεφ. Κζ-κη) την ανάλυση των Συνεντεύξεων Βάθους (Μέρος Β'2 ενότ. ΙΙ, κεφ α-ε) κι εφαρμόζοντας την Αναλυτική Επαγωγή θα μπορούσαμε να προτείνουμε (α) Τροποποίηση της βασικής υπόθεσης 1 ως εξής: Οι Κων/πολίτες της Αθήνας είναι κοσμοπολίτες, όχι όμως στον ίδιο βαθμό με τους Έλληνες Κων/πολιτες μέχρι το 1922-23, διότι η Αθήνα του σήμερα δεν είναι ίδια με την Κων/πολη των αρχών του 20 ου αι (β) Οι μερικότερες υποθέσεις α,β,γ,δ, αποτελούν συστατικά στοιχεία της έννοιας του κοσμοπολιτισμού. Έτσι έχουμε τη δυνατότητα για διατύπωση μιας γενικότερης υπόθεσης που επιβεβαιώνεται και είναι η εξής: Ο κοσμοπολιτισμός συνδέεται μ' έναν ορισμένο τύπο επαγγελματιών (αστικά), με την ανάπτυξη της παιδείας, την εκμάθηση ξένων γλωσσών, την κοσμικότητα, την ανοχή της ετερότητας κ.λ.π

Η υπόθεση ε φαίνεται εκ πρώτης όψεως να συγκρούεται με τον ανοικτό χαρακτήρα του κοσμοπολιτικού πνεύματος. Ωστόσο με την ανάλυση των συνεντεύξεων βάθους, διαπιστώνουμε ότι η διατήρηση των παραδόσεων κι ο κοσμοπολιτισμός δεν συγκρούονται απαραίτητα, αλλ' είναι συμπληρωματικές ενίοτε έννοιες. Έτσι τροποποιείται η υπόθεση ε ως ακολούθως: Η τήρηση των παραδόσεων δεν αντιπαρατίθεται κατ' ανάγκην στην έννοια του κοσμοπολιτισμού. Επίσης η υπόθεση στ. δύναται να διατυπωθεί πληρέστερα: Τα μέλη των Συλλόγων είναι, κυρίως, ώριμης ηλικίας ή και μεγαλύτερης. Υπάρχουν όμως και νέοι, ειδικά σε συλλόγους με τμήματα νεολαίας (π.χ. αθλητικά). Η υπόθεση ζ. θα μπορούσε πιο ολοκληρωμένα να διατυπωθεί ως εξής: Η ένταξη κι η προσαρμογή, ειδικά των παλαιότερων Κων/πολιτών στην Αθήνα είχε αρχικά κάποια προβλήματα, που σήμερα έχουν εκλείψει.

Με την χρησιμοποίηση της Αναλυτικής - Επαγωγής τροποποιήθηκε η βασική αρχική υπόθεση κι οι υπόλοιπες (7) μερικότερες υποθέσεις.

Έτσι ενισχύεται τροποποιημένη η βασική υπόθεση σύμφωνα με την οποία : Οι Κων/πολίτες της Αθήνας είναι κοσμοπολίτες, όχι όμως στον ίδιο βαθμό με τους Έλληνες της Κων/πολης πριν το 1922-23, διότι η Αθήνα το παρόντος δεν είναι η Κων/πολη των αρχών του 20 ου αι.

στ. Συμπεράσματα για τη δεύτερη φάση της ποιοτικής έρευνας στα πλαίσια του μεταπτυχιακού (2000)

(α) Ως θεωρητική προσέγγιση χρησιμοποιήθηκε η ερμηνευτική στα πλαίσια της έρευνας πεδίου. Ο ερευνητής είχε το ρόλο του παρατηρητή ως συμμετέχοντος. Λήφθηκαν (25) είκοσι- πέντε συνεντεύξεις Βάθους καταγραφείσες ανωνύμως

(β) Βάσει της ανάλυσης περιεχομένου των συνεντεύξεων βάθους συνάγεται ότι οι ερωτώμενοι ασκούν αστικά επαγγέλματα : έμποροι, ιδιωτικοί υπάλληλοι, ιατροί, συνταξιούχοι κλπ

(γ) Ως τόπους διαμονής έχουν τη Ν. Σμύρνη, το Π. Φάληρο, την Καλλιθέα, την Αθήνα τον Άλιμο, κλπ.

(δ) Κοντά τους διαμένουν Κων/πολίτες δήλωσε το 76%. Ίσως έτσι αισθάνονταν περισσότερο ασφαλείς, ειδικά όταν επέλεξαν τον πρώτο τόπο διαμονής τους.

(ε) Για το 52% των ερωτηθέντων ο κυριότερος λόγος άφιξης ήταν οι απελάσεις των ετών 1964-1965 μέχρι το 1973 και για το 20% η τουρκική εισβολή στην Κύπρο. Το 12% δήλωσε τα Σεπτεμβριανά (1955) ως το 1963

(στ) Οι ερωτώμενοι ανέφεραν ότι συμμετέχουν ενεργά στους κων/πολίτικους συλλόγους σε ποσοστό 64%, το 12% ότι παρουσιάζεται σε ένα σωματείο – λόγω έλλειψης διαθέσιμου χρόνου (08%), ενώ το 12% αρκείται στην απλή παρακολούθηση εκδηλώσεων

(ζ) Το 60% των ερωτηθέντων επεσήμανε ότι τα περισσότερα μέλη των σωματείων είναι ηλικίας 40-50 ετών και άνω, ενώ το 20% θεωρεί ότι οι νέοι μετέχουν σε τμήματα αθλητικά ή Η/Υ.

(η) Ως λόγοι μη συμμετοχής των νέων προβάλλονται αφενός ο φόρτος εργασίας (08%) και αφετέρου η μη συναναστροφή με Κων/πολίτες (04%)

(θ) Σε ποσοστό 76% οι ερωτηθέντες τηρούν τις κων/πολίτικες παραδόσεις.

(ι) Όλοι δήλωσαν ότι είναι εντεταγμένοι στην ευρύτερη ελλαδική κοινωνία. Το 72% συναναστρέφεται με μη Κων/πολίτες, ενώ το 28% έχει κυρίως επαγγελματικές επαφές.

- (ια) Σε αρχικό στάδιο αντιμετώπισαν οι Κων/πολίτες προβλήματα (60%). Το 24% δεν αντιμετώπισε οποιαδήποτε δυσχέρεια.
- (ιβ) Προβλήματα υπηκοότητας και άδειας εργασίας ανέφερε το 38,46%, επικοινωνίας λόγω της άγνοιας ορισμένων Ελλαδιτών του πολιτισμού των Κων/πολιτών (26,92%) και του γεγονότος ότι τους αποκαλούσαν " Τουρκόσπορους" (15,38%)
- (ιγ) Το 48% επισκέπτεται σπανίως την Κων/πολη, ενίοτε το 20% και τακτικά το 16%
- (ιδ) Κατά την επίσκεψη στη Βασιλεύουσα το 32% αισθάνεται χαρά, νοσταλγία και συγκίνηση το 20% ανάμεικτα και αντιφατικά συναισθήματα και το 36% δεν εκφράστηκε σχετικά με το θέμα αυτό.
- (ιε) Το 44% ισχυρίζεται ότι οι εδώ Κων/πολίτες είναι εξίσου κοσμοπολίτες με τους Έλληνες της Κων/πολης προ του 1922-1923. Το 36% θεωρεί ότι - παρότι οι εδώ Κων/πολίτες διακρίνονται για τον κοσμοπολιτισμό τους – αυτός διαφέρει του αντίστοιχου των Ελλήνων της Κων/πόλεως. Διατυπώνεται η άποψη ότι οι Κων/πολίτες της Αθήνας δεν είναι κοσμοπολίτες σε ποσοστό, 12%.

2. Συνοπτικός πίνακας για τη δεύτερη φάση της ποιοτικής έρευνας κατά το 2000 στα πλαίσια του μεταπτυχιακού

<p>(α) Θεωρητική προσέγγιση η Ερμηνευτική. - Ο ερευνητής με το ρόλο του Παρατηρητή ως συμμετέχοντος - Έρευνα πεδίου – (25) είκοσι πέντε συνεντεύξεις Βάθους ανώνυμες – Ανάλυση περιεχομένου.</p> <p>(β) Οι ερωτώμενοι ασκούν κυρίως αστικά επαγγέλματα ως ιατροί, έμποροι, ιδιωτικοί υπάλληλοι, κλπ</p> <p>(γ) Τόποι διαμονής: Νέα Σμύρνη, Π. Φάληρο, Καλλιθέα, Άλιμος, κλπ</p> <p>(δ) Το 76% διαμένει κοντά σε άλλους Κων/πολίτες</p> <p>(ε) Οι απελάσεις των ετών 1964-1965 και η τουρκική εισβολή στην Κύπρο (1974) υπήρξαν οι κυριότεροι λόγοι άφιξης στην Ελλάδα.</p> <p>(στ) Ποσοστό συμμετοχής των ερωτωμένων στους συλλόγους το 64%. Το 12% αρκείται στην απλή παρακολούθηση εκδηλώσεων</p> <p>(ζ) Τα περισσότερα μέλη των σωματείων είναι 40-50 ετών και άνω ανέφερε το 60% των ερωτωμένων. Το 20% πιστεύει ότι οι νέοι μετέχουν σε τμήματα αθλητικά ή Η/Υ</p> <p>(η) Λόγοι μη συμμετοχής των νέων είναι ο φόρτος εργασίας (08%) και η μη συναναστροφή με Κων/πολίτες (04%)</p>	<p>(θ) Τήρηση των Κων/πολιτικών παραδόσεων σε ποσοστό 76%</p> <p>(ι) Το 72% των ερωτωμένων συναναστρέφεται με μη Κων/πολίτες, ενώ το 28% έχει μόνο επαγγελματικές σχέσεις.</p> <p>(ια) Αρχικά αντιμετώπισαν προβλήματα (60%). Το 24% δεν ανέφερε οποιαδήποτε δυσχέρεια.</p> <p>(ιβ) Προβλήματα υπηκοότητας και άδειας εργασίας (38,46%), επικοινωνίας λόγω άγνοιας εκ μέρους Ελλαδιτών, του πολιτισμού των Κων/πολιτών (26,92%) ή της χρήσης του όρου "Τουρκόσποροι" (15,38%)</p> <p>(ιγ) Σπάνια επίσκεψη στην Κων/πολη (48%) ενίοτε το 20% και τακτικά το 16%</p> <p>(ιδ) Κατά τη μετάβαση στην Κων/πολη το 32% αισθάνετε χαρά, συγκίνηση και νοσταλγία, το 20% ανάμεικτα συναισθήματα και το 36% δεν ανέφερε</p> <p>(ιε) Το 44% διατείνεται ότι οι εδώ Κων/πολίτες είναι εξίσου κοσμοπολίτες με τους Έλληνες της Κων/πολης προ του 1922-23. Το 36% ότι διαφέρει ποιοτικά, ενώ το 12% ότι οι Κων/πολίτες της Αθήνας δεν είναι κοσμοπολίτες.</p>
--	--

B. Στα πλαίσια της παρούσας διδακτορικής διατριβής

Εισαγωγή

Προς συμπλήρωση της ποιοτικής έρευνας της μεταπτυχιακής εργασίας του Ιακωβίδη Ιωάννη (2000), ό.π., νέα έρευνα διεξήχθη, της οποίας οι κατηγορίες, τα σύνολα και τα ποσοστά περιέχονται στο « Παράρτημα Α », που αποτελεί συγκεντρωτική κατάσταση των δακτυλογραφημένων με Η/Υ σ.σ. 1-165

Περίληψη

Στα πλαίσια της παρούσας έρευνας περιλαμβάνονται μια βασική υπόθεση κι' άλλες επιμέρους. Πρόκειται ν' αναλυθούν κι' ερμηνευτούν οι κατηγορίες και τα ποσοστά των Συνεντεύξεων Βάθους. Θα γίνει χρήση της Αναλυτικής Επαγωγής και της θεωρίας του «Επιπολιτισμού» του J. Berry. Θα εξεταστούν οι διάφορες πτυχές της εδώ ένταξης των Κων/πολιτών εν συνδυασμό με τα στοιχεία εκείνα, τα οποία συνθέτουν την εθνοτοπική τους ταυτότητα.

A.I. Ορισμός του θέματος – υποθέσεις – θεωρητικό μοντέλο.

Βασική υπόθεση της παρούσας διατριβής είναι ο βαθμός ένταξης των Κων/πολιτών στην Ελλαδική κοινωνία.

Μερικότερες υποθέσεις που θα ελεγχθούν βάσει των αριθμητικών δεδομένων από την ανάλυση των (160) εκατόν εξήντα συνεντεύξεων βάθους είναι οι εξής :

- (I) Οι Κων/πολίτες ερχόμενοι εδώ κατοίκησαν σε ορισμένες περιοχές της Αθήνας (π.χ. στο Παλαιό Φάληρο.)
- (II) Οι Κων/πολίτες άσκησαν κυρίως ιδιωτικά επαγγέλματα στην Ελλάδα.
- (III) Οι Κων/πολίτες είναι γλωσσομαθείς.
- (IV) Οι Κων/πολίτες συναναστρέφονται μόνον με συμπατριώτες τους.
- (V) Οι Κων/πολίτες συνδέονται ουσιαστικά και συναισθηματικά με το Οικουμενικό Πατριαρχείο.
- (VI) Συνδέονται ταυτόχρονα με την Ελλαδική Εκκλησία.
- (VII) Θεωρούν την Ελλάδα κράτος σεβόμενο τον πολίτη και τ' ανθρώπινα δικαιώματα εν αντιθέσει με την Τουρκία.
- (VIII) Οι Έλληνες της Κων/πολης θεωρούν ότι η πολιτική της «Ελληνοτουρκικής προσέγγισης» εξυπηρετεί και τα συμφέροντά τους στην Κων/πολη.
- (IX) Οι Κων/πολίτες έχουν ανεπτυγμένη την εθνοτοπική τους ταυτότητα.
- (X) Οι νέοι μετέχουν στις δραστηριότητες των Κων/πολιτικών Συλλόγων.
- (XI) Ο πολιτικός ρόλος των εδώ Κων/πολιτών είναι ανύπαρκτος.

Το θεωρητικό μοντέλο έχει ως εξής :

α. Θεωρητική προσέγγιση (ερμηνευτική)

β. Διατύπωση υποθέσεων (ως ανωτέρω)

γ. Μεθοδολογία :

I. Ποιοτική έρευνα – ο παρατηρητής ως συμμετέχων – Συνεντεύξεις Βάθους.

II α. Ανάλυση περιεχομένου,

β. Αναλυτική επαγωγή,

γ. Συμπεράσματα

Ως θεωρητικό μοντέλο δύναται να χρησιμοποιηθεί και η πορεία της ψυχολογικής προσαρμογής των μεταναστών βάσει της θεωρίας του «επιπολιτισμού» (acculturation) του J. Berry (1980), Γεώργα Δημ. και Παπαστυλιανού Α., Επιπολιτισμός Ποντίων και Βορειοηπειρωτών στην Ελλάδα. Ψυχολογικές διεργασίες προσαρμογής, Γενική Γραμματεία Αποδήμου Ελληνισμού, Αθήνα 1993, σσ. 19 – 22. Οι τακτικές προσαρμογής είναι : (α) η Αφομοίωση , (β) η Εναρμόνιση, (γ) ο Διαχωρισμός, (δ) η Περιθωριοποίηση.

Ως προς το ακολουθούμενο θεωρητικό μοντέλο στοιχεία με τις σχετικές βιβλιογραφικές παραπομπές παρέχονται στο Ιακωβίδη Ιωάννη. Οι Κων/πολίτες της Αθήνας, Μεταπτυχιακή Διατριβή, σσ. 121 – 126 και 151, 157 – 158. (125)

II. Διεξαγωγή της έρευνας

1. Χρόνος, τρόπος εξασφάλισης των Συνεντεύξεων και μέρος διεξαγωγής τους.

Η έρευνα διεξήχθη κατά το διάστημα από τις 3 Σεπτεμβρίου 2001 – 4 Ιουνίου 2002.

Οι συνεντεύξεις Βάθους εξασφαλίστηκαν κυρίως με τηλεφωνική προσυνηννόηση (**66,88%**) και κατά τύχη (**33,12%**). Ήταν στη συντριπτική τους πλειοψηφία μαγνητοφωνημένες (**93,12%**) και στο μεγαλύτερο τους ποσοστό έλαβαν χώρο σε Συλλόγους Κων/πολιτών (**60,62%**), στους χώρους εργασίας (**26,88%**) και κατ' οίκον (**12,50%**).

2. Ερωτήσεις Συνέντευξης Βάθους.

1. Φύλο 2. Σημερινή ηλικία 3. Χρόνος άφιξης ερωτώμενου / ης στην Ελλάδα 4. Ηλικία κατά την άφιξη 5. Λόγοι άφιξης 6. Τόπος διαμονής σήμερα 7α. Επάγγελμα πατέρα ερωτώμενου / ης 7β. Επάγγελμα μητέρας 7γ. Επάγγελμα ερωτώμενου / ης 8α. Άσκηση επαγγέλματος ερωτώμενου / ης στο δημόσιο ή ιδιωτικό τομέα 8β1. Λόγοι επιλογής ιδιωτικού τομέα απασχόλησης 8β2. Λόγοι επιλογής δημόσιου τομέα απασχόλησης 9α1. Μόρφωση πατέρα – Σχολείο στην Κων/πολη 9α2. Μέση εκπαίδευση πατέρα ερωτώμενου / ης 9β. Μετέπειτα σπουδές πατέρα ερωτώμενου / ης 10γ1. Μόρφωση μητέρας : Σχολείο στην Κων/πολη [Στοιχειώδης εκπαίδευση] 10γ2. Μέση εκπαίδευση μητέρας ερωτώμενου / ης 10δ. Μετέπειτα σπουδές μητέρας ερωτώμενου / ης 11ε1. Μόρφωση ερωτώμενου / ης – Σχολείο στην Κων/πολη 11ε2. Μετέπειτα σπουδές ερωτώμενου/ ης 11στ1. Σπουδές α' παιδιού ερωτώμενου / ης 11στ2. Σπουδές β' παιδιού 12.1. Γλωσσομάθεια πατέρα ερωτώμενου/ ης : α. Γνώση Τουρκικών β. Γνώση Γαλλικών γ. Γνώση Αγγλικών δ. Γνώση άλλων γλωσσών 12.2. Γλωσσομάθεια μητέρας ερωτώμενου / ης : α. Γνώση Τουρκικών β. Γνώση Γαλλικών γ. Γνώση Αγγλικών δ. Γνώση άλλων γλωσσών 12.3. Γλωσσομάθεια ερωτώμενου / ης : α. Γνώση Τουρκικών β. Γνώση Γαλλικών γ. Γνώση Αγγλικών δ. Γνώση άλλων γλωσσών 12.4. Γλωσσομάθεια α' παιδιού : α. Γνώση Τουρκικών β. Γνώση Γαλλικών γ. Γνώση Αγγλικών δ. Γνώση άλλων γλωσσών 12.5. Γλωσσομάθεια β' παιδιού ερωτώμενου / ης : ε. Γνώση Τουρκικών στ. Γνώση Γαλλικών ζ. Γνώση Αγγλικών η. Γνώση άλλων γλωσσών 12.5α. Ρόλος των Τουρκικών εδώ στα πλαίσια της οικογένειας. [Το ερώτημα υποβλήθηκε σε ορισμένους / ες, διότι η προσθήκη του έγινε εκ των υστέρων τη εισηγήσει κάποιου ερωτώμενου] 12.5β. Ρόλος των Τουρκικών στο ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον 13.1. Κοινωνικό στρώμα ή τάξη της οικογένειας του πατέρα ερωτώμενου / ης 13.2. Τάξη ή στρώμα της οικογένειας μητέρας ερωτώμενου / ης 13.3 α1. Τόποι καταγωγής του παππού ερωτώμενου / ης [από τον πατέρα] 13.3 α2. Τόποι καταγωγής της γιαγιάς ή συγγενών της [από την πλευρά του πατέρα] 13.4.α1. Τόποι καταγωγής του παππού ή συγγενών [από την πλευρά της μητέρας] 13.4.α2. Τόποι καταγωγής της γιαγιάς ή συγγενών [από την πλευρά της μητέρας] 13.5.α1. Κοινωνική τάξη ερωτώμενου / ης 13.5.α2. Κοινωνικό στρώμα ερωτώμενου / ης 14. Προβλήματα ερωτώμενων / γονέων τους στην Ελλάδα 15. Συναναστροφή Κων/πολιτών με μη Κων/πολίτες 16. Συχνότητα επισκέψεων στην Κων/πολη 17 α. Τρόπος ενασχόλησης με την πολιτική 17β. Αιτιολόγηση του τρόπου πολιτικής ενασχόλησης εκ μέρους των ερωτωμένων 18.1. Πολιτικοϊδεολογική τοποθέτηση ερωτωμένων 18.2. Ιδεολογικό περιεχόμενο των όρων «Δεξιά» κι' «Αριστερά» κατά τους ερωτώμενους / ες 19.1. Σχέση ερωτωμένων με το Οικουμενικό Πατριαρχείο – Ουσιαστική 19.2. Συναισθηματική 19.3. Σχέση ερωτωμένων με την Ελλαδική Εκκλησία – Ουσιαστική 19.4. Συναισθηματική 19.5. Κατά πόσον η Ελλαδική Εκκλησία είναι ελεύθερη ή καταπιέζεται από το Κράτος 19.6. Πολιτικός ρόλος Ελλαδικής Εκκλησίας 19.7. Ρόλος της Εκκλησίας 20. Σχέσεις Τουρκικού Κράτους – Ισλάμ 21.1. Σχέσεις Ελληνικού Κράτους – πολίτη 21.2 Σχέσεις Τουρκικού Κράτους – πολίτη 22.1. Η Ελληνική εξωτερική πολιτική έναντι της Τουρκίας 22.2. Η Τουρκική εξωτερική πολιτική έναντι της Ελλάδος 23.1. Βαθμός ένταξης ερωτωμένων στην Ελλαδική κοινωνία σήμερα 23.2α. Βαθμός συναισθηματικής σύνδεσης ερωτωμένων με την Κων/πολη 23.2β. Τι σημαίνει η Κων/πολη για τους ερωτώμενους 23.3. Σχέση παιδιών ερωτωμένων ή / και νεαρών Κων/πολιτών ηλικίας 20 – 30 ετών με την Ελλαδική κοινωνία και την Κων/πολη 24. Συχνότητα χρήσης των όρων «Ρωμιός», «Ρωμιόςυνη», «Βασιλεύουσα» κι' άλλων συναφών 25.1. Κατά πόσον οι Κων/πολίτες ασκούν κυρίαρχους πολιτικούς ρόλους εδώ 25.2. Λόγοι μη άσκησης κυρίαρχων πολιτικών ρόλων στην Ελλάδα εκ μέρους των Κων/πολιτών.

- Στις ανωτέρω κατηγορίες, όπου η απάντηση δεν είναι μονολεκτική ή σύντομη, οι ερωτώμενοι / ες είχαν τη δυνατότητα διατύπωσης – πέραν της μιας – απόψεων.

3. Ερμηνεία των πινάκων με τις κατηγορίες (μεταβλητές) και τα αριθμητικά δεδομένα των Συνεντεύξεων Βάθους.

Βάσει των εκατόν – εξήντα συνεντεύξεων των Κων/πολιτών, 113 ανδρών και 47 γυναικών, οι περισσότεροι συμμετασχόντες στην έρευνα είναι ηλικίας 51 – 60 ετών (**34, 37%**), 61 – 70 ετών (**21, 25%**). Οι νεαρές ηλικίες 19 – 30 ετών είναι της τάξεως του **09,38%** και όσοι είναι 31 – 40 ετών αποτελούν το **04,38%** του συνόλου. Υπάρχουν και τα ποσοστά **11,25%** των εχόντων ηλικία 71-80 ετών, **15%** ηλικίας 41-50 ετών και **04,37%** 81-90 ετών.

α. Χρόνος άφιξης. Σύνολο απαντήσεων :εκατόν – εξήντα (160),

Ποσοστό % κατ' απάντηση :0,63 %

Ως προς το χρόνο άφιξης τους διαπιστώνουμε ότι το **33,12%** των ερωτωμένων αφίχθη στην Ελλάδα το 1964 – 65 λόγω του Κυπριακού προβλήματος. Ένα σημαντικό μέρος κατέφυγε στην Ελλάδα λόγω της κρίσης στις Ελλαδοτουρκικές σχέσεις : Το **16,88%** κατά τα έτη 1966 – 1973. και το **19,38%** το 1974 – 1980. Το **08,12%** κατέφθασε στην Ελλάδα το 1955 – 1963. Επομένως κατά την περίοδο εμφάνισης του Κυπριακού προβλήματος (Σεπτεμβριανά 1955), κρίσης των Ελληνοτουρκικών σχέσεων με αφορμή το Κυπριακό (1964 – 1965) και κατά ή μετά την Τουρκική εισβολή (1974) οι Κων/πολίτες έρχονται στην Ελλάδα. Σε μικρότερα ποσοστά δήλωσαν άφιξη το 1945-1954 (**02,50%**) και το 1981-2002 (**10%**). Δεν δήλωσε το **0,62%**. Οι εδώ γεννηθέντες ανέρχονται στο **09,38%**.

β. Η ηλικία κατά την άφιξη. Σύνολο απαντήσεων :εκατόν – εξήντα (160),

Ποσοστό % κατ' απάντηση :0,63 %

Η ηλικία των εδώ αφιχθέντων Κων/πολιτών ποικίλλει. Το **39,38%** των ερωτηθέντων δήλωσε την ηλικία των 19 – 30 ετών. Το **20%** ήταν ηλικίας 13 – 18 ετών. Το **20,63%** ήλθε σε ηλικία 31 – 60 ετών. Μικρότερα ποσοστά δήλωσαν άλλες ηλικίες. Το **09,38%** των ερωτηθέντων γεννήθηκε εδώ. Επομένως ένα σημαντικό μέρος των Κων/πολιτών κατέφυγε στην Ελλάδα έχοντας – αναλόγως της ηλικίας κατά την άφιξη – περισσότερα ή λιγότερα βιώματα από την Κων/πολη (**≈ 90%**).

γ. Λόγοι άφιξης. Σύνολο απαντήσεων :εκατόν – ογδόντα οκτώ (188),

Ποσοστό % κατ' απάντηση :0,53 %

Πρόεβαλαν οι Κων/πολίτες διάφορους λόγους για την εδώ άφιξή τους.

Σημαντικό μέρος (**37,77%**) ήλθε στην Ελλάδα λόγω της γενικής φυγής, του ασφυκτικού κλίματος στην Κων/πολη, του φόβου κι' ανασφάλειάς του. Το **20,21%** αφίχθη λόγω των απελάσεων των ετών 1964 – 1965 και του εξαναγκασμού σε φυγή Τούρκων υπηκόων (**06,92%**). Λόγω Σεπτεμβριανών (1955) το **02,66%** ή της Τουρκικής Εισβολής (1974) το **03,73%**. Τις σπουδές εκτός Τουρκίας προέβαλε το **14,36%**. Το **05,85%** δήλωσε ως λόγο τη μόνιμη εγκατάσταση κι' εργασία. Άλλοι παράγοντες αναφέρθηκαν σε μικρότερα ποσοστά. Εκ των ανωτέρω προκύπτει ότι η κρίση – κατά εποχές – των Ελληνοτουρκικών σχέσεων και το καθεστώς καταπίεσης και φόβου που ζούσαν οι Έλληνες της Κων /πολης με αφορμή το Κυπριακό ήταν οι κυριότεροι λόγοι της εδώ άφιξής τους (**72,35%**). (126)

δ. Τόπος διαμονής. Σύνολο απαντήσεων :εκατόν – εξήντα (160),

Ποσοστό % κατ' απάντηση :0,63 %

*Ερχόμενοι εδώ οι Κων/πολίτες εγκαταστάθηκαν κυρίως στο Π.Φάληρο (**18, 13%**), στον Άλιμο – Καλαμάκι (**16,25%**), σε διάφορες περιοχές της Αθήνας (Κυψέλη, Αμπελόκηπους, Πατήσια, Παγκράτι, Ανω Ιλίσια, Βύρωνα κ.λπ.) (**24,38%**), στα Βόρεια προάστια (Ν. Ηράκλειο, Κηφισιά, Π. Ψυχικό, Μαρούσι, Χαλάνδρι, Αγ. Παρασκευή, Χολαργό, Πεύκη, Δiónυσο (**13,12%**), στην Καλλιθέα (**08,12%**), στη Ν. Σύμρνη (**07,50%**) και σε άλλες περιοχές σε μικρότερα ποσοστά.*

Προκύπτει λοιπόν ότι διαμένουν σε περιοχές μεσαίων ή ανωτέρων εισοδημάτων. Η διαμονή τους σε συγκεκριμένες περιοχές π.χ. στο Π. Φάληρο ήταν, πιθανόν, αποτέλεσμα της ανασφάλειας που αισθάνονταν τα πρώτα χρόνια μετά την εδώ άφιξή τους. Έτσι με την εγκατάσταση τους σε συγκεκριμένες περιοχές διευκολυνόταν η μεταξύ τους επικοινωνία προς επίλυση κοινών προβλημάτων. Το Π. Φάληρο με τη θάλασσα του, βέβαια, θυμίζει στους Κων/πολίτες τη Βασιλεύουσα. (127)

ε 1. Επάγγελμα πατέρα. Σύνολο απαντήσεων :εκατόν – εξήντα (160),

Ποσοστό % κατ' απάντηση :0,63 %

Εν σχέσει προς το επάγγελμα του πατέρα διαπιστώνουμε ότι ως έμποροι ασχολούνται / - ντο αρκετοί (18,75%), ως ιδιωτικοί υπάλληλοι (06,25%) και δημόσιοι (0,63%), ως λογιστές / οικονομολόγοι (05,62%), βιοτέχνες (05,62%), εκπαιδευτικοί (06,25%), ως εργοστασιάρχες / βιομήχανοι (06,25%), γιατροί / φαρμακοποιοί (03,12%), ηλεκτρολόγοι / μηχανουργοί (03,12%), στελέχη επιχειρήσεων (03,12%), τυπογράφοι (04,38%). Σε μικρότερα ποσοστά δήλωσαν άλλα επαγγέλματα. Γίνεται προφανές ότι οι Κων/πολίτες ασχολήθηκαν στην συντριπτική τους πλειοψηφία με αστικά επαγγέλματα, , όπως ακριβώς και στην Κων/πολη.

ε 2. Επάγγελμα μητέρας. Σύνολο απαντήσεων :εκατόν – εξήντα (160),

Ποσοστό % κατ' απάντηση :0,63 %

Οι μητέρες των ερωτωμένων ήταν / είναι νοικοκυρές (81,25%), μοδίστρες (05%), ιδιωτικοί υπάλληλοι (01,87%) και δημόσιοι (01,25%) ή ασχολήθηκαν με τα οικιακά μετά τον γάμο (03,12%). Σε μικρότερα ποσοστά δηλώθηκαν άλλα επαγγέλματα ή δεν ανέφεραν. Πρόκειται για την παραδοσιακή αντίληψη για τη γυναίκα που ίσχυε στην Κων/πολη και μεταφέρθηκε εδώ, ότι δηλαδή η γυναίκα είναι υπεύθυνη για τα του οίκου (ιδιωτικός χώρος), ενώ ο άνδρας εργάζεται εκτός σπιτιού (δημόσιος χώρος). Φυσικά η αντίληψη αυτή τελούσε εν ισχύ μέχρι πρότινος και στην Ελλαδική κοινωνία. Σήμερα οι γυναίκες ασκούν επαγγέλματα, όπως αυτά των ανδρών.

ε 3. Επάγγελμα ερωτωμένων. Σύνολο απαντήσεων :εκατόν – εξήντα (160),

Ποσοστό % κατ' απάντηση :0,63 %

Οι ερωτώμενοι ασκούν ποικίλα επαγγέλματα. Είναι ιδιωτικοί υπάλληλοι (10,63%) και δημόσιοι (03,12%), εκπαιδευτικοί (09,38%), γιατροί / φαρμακοποιοί (08,12%), έμποροι (08,12%), ασφαλιστές / οικονομολόγοι (05,62%), οικιακά (08,12%), βιοτέχνες (03,12%), Πανεπιστημιακοί (03,75%), δημοσιογράφοι (04,38%), ζωγράφοι (04,38%), δικηγόροι – συμβολαιογράφοι (03,75%). Σε μικρότερα ποσοστά δήλωσαν άλλα επαγγέλματα. Ασκούνται αστικά επαγγέλματα εκ μέρους των ερωτωμένων.

ε 4. Απασχόληση στον Ιδιωτικό – Δημόσιο τομέα. Σύνολο απαντήσεων :εκατόν εξήντα οκτώ (168),

Ποσοστό % κατ' απάντηση :0,60 %

Το 70 % των ερωτωμένων ασχολείται με τον Ιδιωτικό τομέα της οικονομίας, το 16,25% με το Δημόσιο. Ερωτώμενες δήλωσαν ότι ασχολούνται με τα οικιακά (08,12%). Το 05,63% δεν απάντησε ή έδωσε άλλη απάντηση. Το 14,29% απασχολείται στον ιδιωτικό τομέα μεταφέροντας στην Ελλάδα τη νοοτροπία της μη δυνατότητας πρόσβασης στο Τουρκικό Δημόσιο.

Αρκετοί αναφέρθηκαν στην επίδραση των συγκυριών για την άσκηση ιδιωτικών επαγγελμάτων (16,67%) ή στα πλεονεκτήματα του ιδιωτικού τομέα (καλύτερες απολαβές και συνθήκες ανέλιξης (11,31%). Για πολλούς ήταν συνειδητή επιλογή (13,69%). Ως λόγοι προβάλλονται η υφή του επαγγέλματος (π.χ. περισσότερη αντικειμενικότητα κατά την άσκηση κριτικής) (08,33%), η απουσία γνωριμιών στην Ελλάδα για διορισμό στο Δημόσιο (05, 95%), η μη δυνατότητα πρόσβασης στο Ελληνικό Δημόσιο λόγω της τουρκικής υπηκοότητας (04,76%). Δεν απάντησαν λόγω σπουδών (0,60%), οικιακών (07,74%) ή απλά δεν ανέφεραν (04,76%).

Όσοι επέλεξαν το Δημόσιο τομέα απασχόλησης αναφέρθηκαν στη συνειδητή επιλογή επαγγέλματος (04,76%), στην επίδραση συγκυριών (π.χ. δυνατότητα διορισμού) (02,38%), στα πλεονεκτήματα Δημόσιου τομέα (ασφάλεια, πιο άνετες συνθήκες εργασίας κ.λπ.) (01,19%) ή στην υφή του επαγγέλματος π.χ. ως κρατικού θεσμού (03,57%). (128)

στ 1. Μόρφωση πατέρα ερωτωμένων. Σύνολο απαντήσεων :εκατόν – εξήντα (160),

Ποσοστό % κατ' απάντηση :0,63 %

Το **31,88%** των πατέρων των ερωτωμένων ήταν / είναι απόφοιτοι μόνον της Στοιχειώδους εκπαίδευσης. Υπάρχουν πατέρες ερωτωμένων που δήλωσαν απόφοιτοι εξαταξίων Γυμνασίων ή Λυκείων (χωρίς αναφορά συγκεκριμένων σχολείων) (**12,50%**). Σημαντικό μέρος τους είναι απόφοιτοι σχολείων της Κων/πολης : του Ζωγραφείου Λυκείου (**15,62%**), της Μεγάλης του Γένους Σχολής (**06,87%**), της Σχολής Γλωσσών κι' Εμπορίου (**03,12%**). Το **07,50%** αναφέρεται σε διάφορα σχολεία της Κων/πολης κι' άλλων τμημάτων του Ελληνισμού. Ανεπτυγμένη ήταν κι' η Γαλλική Παιδεία στην Κων/πολη. Έτσι το **01,87%** απεφοίτησε του Ελληνογαλλικού Λυκείου Χατζηχρήστου, το **02,50%** του Γαλλικού Λυκείου (χωρίς συγκεκριμένη αναφορά), του Γαλλικού Λυκείου Saint Michel (**01,25%**) και του Saint Joseph (**01,25%**). Υπήρξαν κι' απόφοιτοι της Ροβερτείου (**03,12%**). Το **17,50%** των πατέρων των ερωτωμένων ανέφερε τη φοίτηση του σε ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα.

στ 2. Μόρφωση μητέρας ερωτωμένων. **Σύνολο απαντήσεων :εκατόν – εξήντα τέσσερις (164), Ποσοστό % κατ' απάντηση :0,61 %**

Το **35,97%** των μητέρων των ερωτωμένων ήταν / είναι απόφοιτες Δημοτικού. Το **10,97%** ήταν / είναι απόφοιτες του Ζαππείου Παρθεναγωγείου, το **12,19%** εξαταξίου Γυμνασίου ή Λυκείου (χωρίς συγκεκριμένη αναφορά), το **09,15%** Γαλλικών σχολείων της Κων/πολης, το **06,71%** άλλων ξένων σχολείων. Το **04,27%** απεφοίτησαν του Κεντρικού Παρθεναγωγείου και **04,27%** του Ιωακειμείου Παρθεναγωγείου. Σε μικρότερα ποσοστά φοίτησαν εν μέρει ή απεφοίτησαν και άλλων σχολείων. Πανεπιστημιακή ή ανώτερη μόρφωση είχαν / έχουν μόνο το **06,88%**.

στ 3. Μόρφωση ερωτωμένων. **Σύνολο απαντήσεων :εκατόν – εβδομήντα τρεις (173), Ποσοστό % κατ' απάντηση :0,58 %**

Ενδιαφέρον παρουσιάζουν τα σχολεία όπου φοίτησαν ή απεφοίτησαν οι ερωτώμενοι / ες. Το **17,92%** είναι ή υπήρξαν απόφοιτοι εξαταξίου Γυμνασίου ή Λυκείου (χωρίς αναφορά σε συγκεκριμένο σχολείο), το **24,86%** φοίτησαν ή απεφοίτησαν του Ζωγραφείου Λυκείου, το **16,18%** φοίτησαν ή απεφοίτησαν από Λύκεια στην Αθήνα. Το **05,78%** υπήρξαν / είναι απόφοιτοι της Μεγάλης του Γένους Σχολής, της Θεολογικής Σχολής Χάλκης (**02,89%**), του Ζαππείου Παρθεναγωγείου (**04,62%**), του Ιωακειμείου Παρθεναγωγείου (**04,04%**), του Κεντρικού Παρθεναγωγείου (**03,47%**), των Γαλλικών σχολείων Κων/πολης (**05,21%**), το **04,63%** απεφοίτησε άλλων ξένων σχολείων στην Κων/πολη. Μικρότερα ποσοστά απεφοίτησαν από άλλα εκπαιδευτήρια εκτός Κων/πόλεως. Αναφέρεται μόνον ένα ποσοστό **03,46%** που απεφοίτησε σχολείων Στοιχειώδους Εκπαίδευσης. Το **50%** των ερωτωμένων είναι απόφοιτοι Ανώτερης / Ανώτατης Εκπαίδευσης, ένα **10%** παρακολούθησε Μεταπτυχιακές Σπουδές. Παρατηρείται, λοιπόν, άνοδος του μορφωτικού επιπέδου των ερωτωμένων συγκριτικά με τους γονείς τους.

στ 4. Μόρφωση α' παιδιού – β' παιδιού. **Σύνολο απαντήσεων :εκατόν – εξήντα (160), Ποσοστό % κατ' απάντηση :0,63 %**

Το **38,75%** δήλωσε ότι το πρώτο παιδί φοίτησε ή απεφοίτησε ανώτερου / ανώτατου Εκπαιδευτηρίου, το **11,25%** απεφοίτησε ή παρακολούθει μαθήματα στις Β' και Γ' Λυκείου. Το **10%** πραγματοποίησε Μεταπτυχιακά. Σπουδές πραγματοποιούν σε ανώτερα / ανώτατα εκπαιδευτήρια ή είναι απόφοιτοι τα δεύτερα παιδιά των ερωτωμένων σ' ένα ποσοστό **25%**. Ένα **08,12%** είναι απόφοιτοι Λυκείου / μαθητές Β' - Γ' Λυκείου. Μεταπτυχιακό τίτλο έχει το **01,25%**. Δεν ανέφεραν σπουδές α' παιδιού λόγω μικρής ηλικίας ή ατεκνίας το **40%** και για το β' παιδί το **65,63%**. (129)

ζ 1. Γλωσσομάθεια γονέων ερωτωμένων. Σύνολο απαντήσεων :εκατόν – εξήντα (160),

Ποσοστό % κατ' απάντηση :0,63 %

Ενδιαφέρον παρουσιάζει η γνώση Τουρκικών εκ μέρους του πατέρα των ερωτωμένων σ' ένα ποσοστό **93,75%**. Είναι ευεξήγητη, αν λάβουμε υπ' όψιν ότι τα Τουρκικά διδάσκονταν κανονικά στα Ελληνικά σχολεία της Κων/πολης μετά το 1923. Γαλλικά γνωρίζει το **39,38%** των πατέρων των ερωτωμένων, ενώ Αγγλικά το **23,75%**. Τα Γαλλικά ήταν η β' γλώσσα που μιλούσαν οι Κων/πολίτες μετά τα Ελληνικά μέχρι το 1923. (Στ. Παπαδόπουλου, Αναμνήσεις από την Πόλη, Αθήναι 1978, σ.26). Από τις άλλες ξένες γλώσσες η κυριότερη που γνώριζαν οι πατέρες των ερωτωμένων είναι η Γερμανική (**05,88%**).

Οι μητέρες των ερωτωμένων μιλούσαν / γνώριζαν τα Τουρκικά σε μικρότερο βαθμό από τους άνδρες (**57,50%**), ενώ μερικότερη γνώση έχει το **34,38%**.

Το **36,88%** γνώριζε ή ξέρει Γαλλικά, ενώ Αγγλικά μόνον το **16,25%**. Διαπιστώνεται και πάλιν η υπεροχή της Γαλλικής ως ξένης γλώσσας πέραν των Τουρκικών. Από τις ξένες γλώσσες ξεχωρίζουν τα Γερμανικά (**04,94%**) και το **04,32%** τα Ιταλικά.

ζ 2. Γλωσσομάθεια ερωτωμένων. Σύνολο απαντήσεων :εκατόν – εξήντα (160),

Ποσοστό % κατ' απάντηση :0,63 %

Το **85%** των ερωτωμένων γνωρίζει Τουρκικά, ενώ το **10,63%** όχι. Σ' αυτό το ποσοστό (**10,63%**) περιλαμβάνονται όσοι Κων/πολίτες γεννήθηκαν εδώ ή έζησαν ελάχιστα έτη στην Κων/πολη. Το **43,13%** γνωρίζει Γαλλικά, ενώ το **69,38%** Αγγλικά. Διαπιστώνουμε ένα σημαντικό ποσοστό γνώσης Αγγλικών, αν το συγκρίνουμε με τα αντίστοιχα ποσοστά των γονέων. Τ' Αγγλικά είναι η διεθνής γλώσσα σήμερα. Μέρος των ερωτωμένων γεννήθηκε εδώ ή ήλθε σε μικρή ηλικία και έχει διδαχθεί τα' Αγγλικά. Τα τελευταία τριάντα χρόνια διαπιστώνεται μια σταδιακή υποχώρηση της Γαλλικής προς όφελος της Αγγλικής στην Ελλάδα [και διεθνώς].

Κυριαρχούν επίσης τα Γερμανικά (**10,30%**) και τα Ιταλικά (**06,67%**) στις προτιμήσεις των ερωτωμένων.

ζ 3. Γλωσσομάθεια παιδιών ερωτωμένων. Σύνολο απαντήσεων :εκατόν – εξήντα (160),

Ποσοστό % κατ' απάντηση :0,63 %

Το πρώτο παιδί των ερωτωμένων μόνο σε ποσοστό **10,63%** γνωρίζει Τουρκικά, **27,50%** Γαλλικά, **58,13%** Αγγλικά. Διαπιστώνουμε ότι η γνώση των Τουρκικών μειώνεται σημαντικά, αφού η πλειοψηφία των πρώτων παιδιών γεννήθηκε και μεγάλωσε εδώ. Ταυτόχρονα κυριαρχεί η γνώση των Αγγλικών. Από τις άλλες γλώσσες δίνεται ιδιαίτερη έμφαση στα Γερμανικά (**07,83%**) και στα Ιταλικά (**07,23%**).

Το β' παιδί των ερωτωμένων γνωρίζει Τουρκικά σε ποσοστό **02,50%**, Γαλλικά **11,88%**, Αγγλικά **32,50%**. Ισχύουν όσα αναφέρθηκαν και για το πρώτο παιδί. Από τις άλλες ξένες γλώσσες κυριαρχούν τα Γερμανικά (**06,88%**).

Πρέπει να επισημανθεί ότι ένα μέρος των ερωτωμένων δεν έχει παιδιά ή είναι μικρής ηλικίας, ώστε η μόρφωση κι' η γλωσσομάθεια να βρίσκονται σε αρχικά στάδια. (**130**)

ζ 4. Χρήση Τουρκικών σε οικογενειακό κι' ευρύτερο κοινωνικό πλαίσιο.

[Υποβλήθηκε το ερώτημα σε ορισμένους, διότι έγινε προσθήκη του τη εισηγήσει κάποιου ερωτώμενου. Δεν περιλαμβανόταν στ' αρχικά ερωτήματα. Εκ των υστέρων τηλεφωνικά απάντησαν 74 άνδρες και 25 γυναίκες].

Το **24,30%** δεν χρησιμοποιεί τα Τουρκικά ενδοοικογενειακά. Το **04,20%** των ερωτωμένων τα ομιλεί σπάνια. Το **10,28%** τα χρησιμοποιεί ενίοτε σ' επίπεδο εκφράσεων ή λέξεων, για να μην γίνονται αντιληπτοί οι γονείς στα παιδιά τους. Τα χρησιμοποιούν κάποτε υπό μορφή εκφράσεων, γνωμικών ή χάριν αστεϊσμού (**07,49%**). Το **05,14%** διαθέτει δορυφορική κεραία για λήψη τουρκικών προγραμμάτων, ενώ το **06,07%** όχι.

Το **16,36%** ανέφερε ότι υπάρχει μερική γνώση Τουρκικών από τις μητέρες[κάποιων ερωτωμένων]. Το **03,73%** δήλωσε ότι η γιαγιά ή ο παππούς κάποιων ερωτωμένων γνώριζαν ελάχιστα ή καθόλου Τουρκικά προ του 1923. Κάποιοι ανέφεραν ότι οι μητέρες τους γνωρίζουν Τουρκικά (**05,60%**). Τα Τουρκικά χρησιμοποιούνται ενδοοικογενειακά, εφ' όσον διαβιούν υπό την ίδια στέγη Καραμανλήδες (**04,21%**). Μικρότερα ποσοστά δήλωσαν άλλες απόψεις. Συνοψίζοντας τα ανωτέρω, δεν χρησιμοποιούνται τα Τουρκικά ενδοοικογενειακά σ' ένα ποσοστό **37,85%**. Σ' αυτό περιλαμβάνεται κι' ένα **03,27%**, όσων δηλ. ο / η σύζυγος είναι μη Κων/πολίτης / Κων/πολίτισσα.

Ενίοτε ή σπανίως χρησιμοποιούν τα Τουρκικά σε ποσοστό (**22,91%**). Το **13,08%** χρησιμοποιεί τα Τουρκικά. Το **25,69%** αναφέρθηκε στην μερική ή ολική γνώση τουρκικών από τις μητέρες ή τους παππούδες των ερωτωμένων.

[Το **06,07%** δεν διαθέτει δορυφορική κεραία για λήψη τουρκικών εκπομπών. Το ποσοστό αυτό περιλήφθηκε στο ανωτέρω **37,85%**]. Άλλες απόψεις : **0,47%**.

Ως προς τη χρήση των Τουρκικών σ' ευρύτερο κοινωνικό πλαίσιο δύνανται να παρατηρηθούν τα εξής : Κατ' αρχάς απάντησαν στο ερώτημα 57 άνδρες και 20 γυναίκες.

Χρησιμοποιούν τα Τουρκικά οι Κων/πολίτες χάριν αστεϊσμού σε ποσοστό **13,59%**. Υπό μορφή γνωμικών, φράσεων ή λέξεων, όχι συστηματικά (**18,48%**). Οι μεγαλύτερης ηλικίας Καραμανλήδες τα ομιλούν συστηματικά (**07,62%**). Ενίοτε τα χρησιμοποιούν, για να μην γίνονται αντιληπτοί στον περίγυρο (**13,04%**). Τα ομιλούν όσοι στην Κων/πολη έζησαν σε περιοχές, όπου υπερίσχυε πληθυσμιακά το Τουρκικό στοιχείο (**02,72%**). Ενίοτε ομιλούνται σε λεωφορεία ή δημόσιους χώρους (**03,81%**). Προς επίδειξη και διάκριση από τους γηγενείς (**04,89%**), εξαιτίας της ευχέρειας λόγου, καθώς γνωρίζουν καλύτερα την Τουρκική (**04,36%**) ή από συνήθεια (**05,98%**). Η χρήση των Τουρκικών προκαλεί κακή εντύπωση (**02,18%**). Κάποιοι δήλωσαν ότι σπανιότατα χρησιμοποιούν στις συναναστροφές τους τα Τουρκικά (**02,18%**). Δεν τα χρησιμοποιούν σε ποσοστό **06,52%**. Άλλες απόψεις διατυπώθηκαν σε μικρότερα ποσοστά.

Επομένως ενίοτε ή σπανίως ομιλεί την Τουρκική το **57,07%** των ερωτωμένων. Χρησιμοποιεί τα Τουρκικά πιο συστηματικά το **29,36%**, το **08,68%** δεν τα ομιλεί ενώπιον άλλων. Το **04,89%** των ερωτωμένων διατύπωσε άλλες απόψεις.

Διαπιστώνουμε ότι ένα σημαντικό μέρος των Κων/πολιτών, κυρίως σ' επίπεδο ευρύτερης κοινωνικής επικοινωνίας, χρησιμοποιεί τα Τουρκικά μερικώς ή ολικώς. Πρόκειται για ανθρώπους που έχουν ζήσει στην Κων/πολη ένα μέρος της ζωής τους – μικρότερο ή μεγαλύτερο. Η χρήση αυτή των Τουρκικών αποτελεί στοιχείο σύνδεσης με την Βασιλεύουσα. (**131**)

η. Κοινωνική τάξη – κοινωνικό στρώμα στα οποία ανήκουν η οικογένεια του πατέρα – της μητέρας των ερωτωμένων.

- Η οικογένεια του πατέρα των ερωτωμένων ανήκε στην Αστική τάξη (**91,88%**), στην Εργατική (**05%**), στην Αγροτική (**02,50%**). Η οικογένεια του πατέρα ανήκε στα μικροαστικά στρώματα (**59,87%**), στα μεσοαστικά (**28, 57%**) και στα κατώτερα μικροαστικά (**04,76%**).
- Η οικογένεια της μητέρας των ερωτωμένων ανήκε στην Αστική τάξη (**90%**), στην Εργατική (**05,63%**), στην Αγροτική (**03,13%**). Στα μικροαστικά στρώματα τοποθετείται το **64,59%** της οικογένειας της μητέρας, ενώ στα Μεσοαστικά το **20,14%** και στα κατώτερα Μικροαστικά (**04,86%**). Διαπιστώνεται , λοιπόν, ότι οι οικογένειες στις οποίες γεννήθηκαν και μεγάλωσαν οι γονείς των ερωτωμένων ανήκαν κυρίως στα μικροαστικά και μεσοαστικά στρώματα.

θ 1. Τόποι καταγωγής του παππού και της γιαγιάς ή συγγενών των ερωτωμένων [από τον πατέρα].

[Ισχύει ό,τι και για το ζ4. Δεν περιλαμβάνονταν στ' αρχικά ερωτήματα. Εκ των υστέρων ζητήθηκε η άποψη 87 ανδρών και 36 γυναικών]

- Το **35,77%** των παππούδων ή συγγενών τους καταγόταν από τη Μικρά Ασία και τον Πόντο :

[Το **07,32%** από την Καππαδοκία (χωρίς συγκεκριμένη αναφορά τόπου), το **03,25%** από το Νευτσεχίρ και το ίδιο ποσοστό από τη Σινασό, το **04,07%** από την Καισάρεια.] Μικρότερα ποσοστά από άλλες περιοχές.] Από τα νησιά Ιονίου – Αιγαίου καταγόταν το **19,51%** [Το **08,95%** είχε

καταγωγή από την Χίο]. Το **17,07%** καταγόταν : από την Κων/πολη (**12,19%**), την Ίμβρο (**03,26%**), την Πρίγκηπο (**0,81%**) και την Χάλκη (**0,81%**).

Από την Ήπειρο καταγόταν το **08,14%**, από την Πελοπόννησο το **03,26%**, από τη Δυτ. κι' Ανατ. Θράκη το **03,25%**, από μέρη εκτός Ελλάδος το **06,49%**, κι' από άλλες περιοχές σε μικρότερα ποσοστά.

*Εν σχέσει προς τους τόπους καταγωγής της γιαγιάς ή συγγενών της [από τον πατέρα των ερωτωμένων] μπορούν ν' αναφερθούν τα εξής : από τη Μ. Ασία και τον Πόντο καταγόταν το **25,21%** [το **04,07%** από την Καππαδοκία (χωρίς συγκεκριμένη αναφορά), το **03,26%** από το Νευτσεχίρ, το **02,45%** από την Καισάρεια, μικρότερα ποσοστά από άλλες περιοχές], από την Κων/πολη το **17,08%**, το **03,25%** από την Ίμβρο, από την Χίο το **07,32%**, από τα άλλα νησιά (Αιγαίου, Ιονίου, Κρήτη) το **16,25%**, από την Ήπειρο το **04,88%** κι' απ' άλλα μέρη σε μικρότερα ποσοστά.*

θ.2. Τόπος καταγωγής του παππού και της γιαγιάς ή συγγενών των ερωτωμένων [από την μητέρα].

[Ισχύει ό,τι και για το θ1. Απάντησαν 84 άνδρες και 35 γυναίκες]

Ως προς τους τόπους καταγωγής του παππού ή συγγενών του [από την πλευρά της μητέρας των ερωτωμένων] παρατηρούμε : από την Μ. Ασία και τον Πόντο καταγόταν το **25,21%** [από τη Σμύρνη το **02,52%**, από την Καππαδοκία (χωρίς συγκεκριμένη αναφορά τόπου) το **02,25%**, από το Ιντζέσου **02,52%** και την Καισάρεια **02,52%**, μικρότερα ποσοστά από άλλες περιοχές], από τα νησιά (Αιγαίου, Ιονίου, Κρήτη) το **22,69%** [από την Χίο το **05,04%**, την Τήνο το **02,52%**, την Άνδρο το **03,36%**, την Κρήτη το **02,52%**, μικρότερα ποσοστά από άλλα νησιά], από την Ήπειρο το **08,40%**, από την Κων/πολη το **22,69%**, από την Ίμβρο το **04,20%**, από τη Θράκη το **06,72%** και από άλλα μέρη σε μικρότερα ποσοστά.

- Τα μέρη προέλευσης της γιαγιάς ή συγγενών της από την πλευρά της μητέρας είναι : Από την Μ. Ασία και τον Πόντο το **26,89%** [τον Μαρμαρά Προποντίδος **02,52%**, από την Καππαδοκία (χωρίς συγκεκριμένη αναφορά τόπου) το **02,52%**, το Νευτσεχίρ **02,52%** κι' από άλλα μέρη μικρότερα ποσοστά], από την Κων/πολη **25,21%**, την Ίμβρο **03,36%**, τα νησιά του Αιγαίου, Ιονίου, Κρήτη το **21,01%** [από τη Χίο το **07,56%**, την Άνδρο **03,36%**, τη Σίφνο **02,52%**, Τήνο **02,52%**, κι' από άλλα νησιά ελάχιστα ποσοστά], την Ήπειρο **06,73%**, την Ανατ. και Δυτική Θράκη το **04,20%** και από άλλα μέρη πιο μικρά ποσοστά.

Από τους τόπους καταγωγής των οικογενειών του πατέρα και της μητέρας των ερωτωμένων προκύπτει ότι οι Έλληνες της Κων/πολης είχαν καταγωγή από διάφορα μέρη της Ελλάδος και του Ελληνισμού ευρύτερα. [Στεφ. Παπαδόπουλου, Αναμνήσεις από την Πόλη, Αθήναι, 1978, σ.27.] **(132)**

ι. Κοινωνική τάξη / κοινωνικό στρώμα ερωτωμένων.

Οι ερωτώμενοι / ες ανήκουν σε ποσοστό **96,25%** στην αστική τάξη και στην εργατική **03,13%**. Στα μικροαστικά στρώματα το **13,63%** και στα μεσοαστικά το **77, 92%**. Παρατηρούμε ότι οι Κων/πολίτες με την εργατικότητα και τις άλλες αρετές που τους διακρίνουν κατόρθωσαν να ενταχθούν στην μεσαία αστική τάξη σε σύγκριση με τους γονείς τους που ανήκουν / ανήκαν περισσότερο στα μικροαστικά στρώματα. **(133)**

ι.α. Προβλήματα που αντιμετώπισαν οι ερωτώμενος / η ή οι γονείς τους στην Ελλάδα.

Σύνολο απαντήσεων :τριακόσιες δώδεκα (312), Ποσοστό % κατ' απάντηση :0,32 %

- Αρχικά – περισσότερο ή λιγότερο – οι εδώ ερχόμενοι Κων/πολίτες αντιμετώπισαν προβλήματα, τα οποία σταδιακά επέλυσαν. Κάποιοι ανέφεραν ότι δεν αντιμετώπισαν οι ίδιοι ή οι γονείς τους ιδιαίτερα προβλήματα (**10, 26%**), ενώ το **08,66%** δεν ανέφερε την ύπαρξη οποιασδήποτε δυσχέρειας. Τα κυριότερα προβλήματα ήταν τα εξής : (α) Άγνοια των Ελλαδιτών για τους Κων/πολίτες μ' ερωτήσεις αν γνωρίζουν Ελληνικά, αν έχουν Εκκλησίες κ. λπ. σε ποσοστό **14,11%**, (β) πρόβλημα προσαρμογής κι' επικοινωνίας και δυσχέρειες λόγω διαφορετικών τρόπων ζωής κι' επικοινωνίας (**15, 70%**), (γ) γραφειοκρατικές χρονοβόρες διαδικασίες στα θέματα αδειών παραμονής κι' εργασίας (**11,21%**), (δ)

πρόβλημα τουρκικής υπηκοότητας και διαδικασιών απόκτησης ελληνικής ιθαγένειας* (**08,66%**), (ε) ενίοτε οι γηγενείς τους αποκαλούσαν «Τουρκόσπορους», «Τούρκους» (**06,42%**), (στ) Δυσχέρειες εξεύρεσης εργασίας – πρόβλημα συντάξεων για τους ηλικιωμένους (**08,33%**), (ζ) αρχικά υπήρξαν οικονομικό πρόβλημα και θέμα στέγασης (**06,73%**), (η) πρόβλημα ένεκα του τρόπου ομιλίας και προφοράς των Κων/πολιτών (**02,24%**). Σε ποσοστά κάτω του 01% δηλώθηκαν άλλες απόψεις. (**07,68% συνολικά**).

Τα ανωτέρω προβλήματα μπορούν να ομαδοποιηθούν σε δύο κατηγορίες : (α) Επικοινωνίας – προσαρμογής (ψυχολογικής υφής) στην ελλαδική κοινωνία σε ποσοστό **38,47%** (β) γραφειοκρατικών διαδικασιών – εργασίας, στέγασης, υπηκοότητας κ. λπ. σε ποσοστό **34,93%** - **Σύνολο : 73,40%**. (γ) Όχι ιδιαίτερα προβλήματα – μη ύπαρξη προβλημάτων – άλλες απόψεις κάτω του 01% : **26,60%**.

*Για την απόκτηση υπηκοότητας αναφέρεται το : εφημ. Ελευθεροτυπία, 10/02/1995, σ.18, Κων/πολίτες : πήραν την υπηκοότητα ομογενείς από την Πόλη, την Ίμβρο και την Τένεδο, της Άννας Στεργίου. Σήμερα κατά την δικηγόρο Θανάσογλου Αίγλη η όλη διαδικασία πολιτογράφησης διαρκεί 2 – 2,5 χρόνια. (**134**)

ι.β. Συναναστροφή Κων/πολιτών με μη Κων/πολίτες. Σύνολο απαντήσεων : 181,

Ποσοστό % κατ' απάντηση :0,55 %

Ανέφερε συναναστροφή με Κων/πολίτες και μη το **26,52%** των ερωτωμένων. Συναναστρέφονται οι ερωτώμενοι περισσότερο ή κυρίως με μη Κων/πολίτες σε ποσοστό **14,92%**. Υπάρχει συναναστροφή με μη Κων/πολίτες σε ποσοστό **18,79%**. Το **13,26%** ανέφερε ότι συναναστρέφεται με Κων/πολίτες. Το **05,53%** συναναστρέφεται με τους Κων/πολίτες λόγω των Κων/πολιτικών Συλλόγων. Το **06,08%** συναναστρέφεται κυρίως μ' Έλληνες της Βασιλεύουσας – φίλους από τα εκεί μαθητικά χρόνια. Συναναστρέφονται περισσότερο με άτομα προσφυγικής καταγωγής ή Κων/πολίτες (**01,11%**). Συναναστροφή με μη Κων/πολίτες επαγγελματικά κυρίως, αλλά και με Κων/πολίτες κοινωνικά (**06,07%**). Οι φίλοι είναι Κων/πολίτες. Οι Ελλαδίτες είναι κυρίως γνωστοί (**01,10%**). Συναναστρέφονται μόνον μ' Ελλαδίτες (**01,66%**), εξ ανάγκης λόγω μη ύπαρξης Κων/πολιτών στην περιοχή τους (**01,10%**). Άλλες απόψεις σε μικρότερα ποσοστά (**03,86%**). Τ' ανωτέρω δύνανται να ομαδοποιηθούν ως εξής : (α) Συναναστροφή με Κων/πολίτες και μη το **26,52%** των ερωτωμένων (β) Συναναστροφή κυρίως με μη Κων/πολίτες σε ποσοστό **14,92%**, (γ) Συναναστρέφονται με μη Κων/πολίτες σε ποσοστό **18,79%**, (δ) Συναναστροφή με τους Κων/πολίτες για ποικίλους λόγους σε ποσοστό **33,15%**. (ε) Συναναστρέφονται μ' Ελλαδίτες μόνον (**02,76%**). (στ) Άλλες απόψεις : **03,86%**. Ενδιαφέρον παρουσιάζει η άποψη των δεκατριών (13) νέων που γεννήθηκαν εδώ (ο ένας εξ αυτών ήλθε εδώ σε ηλικία δύο (02) μηνών). (α) Οι πέντε (05) εξ αυτών δήλωσαν ότι συναναστρέφονται κυρίως με μη Κων/πολίτες (**38,46%**), (β) οι τρεις (03) μόνον μ' Ελλαδίτες (**23,08%**), (γ) οι τέσσερις (04) με Κων/πολίτες και με μη (**30,77%**) και (δ) ένας (01) δήλωσε ότι συναναστρέφεται με μη Κων/πολίτες (**07,69%**). Επομένως οι νέοι οι γεννηθέντες εδώ, στερούμενοι βιωμάτων από την Κων/πολη, τείνουν να συναναστρέφονται με ανθρώπους της κοινωνίας μέσα στην οποία ζουν μη λαμβάνοντας υπ' όψιν εν πολλοίς την ιδιαίτερη καταγωγή από την Βασιλεύουσα για τις συναναστροφές τους. (**135**)

ι.γ. Συχνότητα επισκέψεων στην Κων/πολη. Σύνολο απαντήσεων : 195,

Ποσοστό % κατ' απάντηση :0,51 %

Δήλωσε το **26,16%** των ερωτωμένων ότι επισκέπτεται την Κων/πολη *συχνότατα – τακτικά* : κατ' έτος το **09,74%**, ανά δύο έτη το **04,62%**, συχνότατα το **03,08%**, τακτικά το **02,56%**, άλλες απόψεις σε μικρότερα ποσοστά. Το **31,28%** επισκέπτεται τη Βασιλεύουσα *ενίοτε – όχι συχνά* : Δεν μεταβαίνουν τακτικά (**03,08%**), ανά 5 – 6 έτη την επισκέπτονται (**03,08%**), επισκέφθηκαν την Πόλη δύο φορές αφ' ότου ήλθαν εδώ (**04,10%**), επισκέφθηκαν την Κων/πολη τέσσερις φορές (**04,10%**), μια φορά αφ' ότου ήλθαν εδώ (**10,77%**) κι' άλλες απόψεις σε μικρότερα ποσοστά. Το **31,28%** δεν επισκέφθηκε την Κων/πολη, αφ' ότου ήλθε στην Ελλάδα : Το **09,74%** δεν έχει επισκεφθεί την Κων/πολη, το **01,54%** για πολιτικούς λόγους, το **01,54%** για να μην ενισχύσει οικονομικά το τουρκικό καθεστώς, δεν ήθελαν να μεταβούν ως τουρίστες σε ποσοστό **01,54%**, καθόλου το **02,05%**, καθόλου λόγω έλλειψης ελεύθερου χρόνου το **03,08%**, λόγω φόβου το **02,56%**, εξαιτίας της πικρίας τους το

02,05%, άλλες απόψεις σε μικρότερα ποσοστά. *Επιθυμία να την επισκεφθούν – Δεν απάντησαν : 11,28%. [09,23% + 02,05% αντιστοίχως].*

Εκ των (13) δεκατριών νέων που γεννήθηκαν εδώ, οι επτά (07) δεν έχουν επισκεφθεί την Κων/πολη (**53,85%**), πέντε (05) μετέβησαν μια φορά (**38,46%**) και μόνο μια (01) ερωτώμενη επισκέπτεται την Τιμβρο τακτικά (**07,69%**). (**136**)

ι.δ. Τρόπος ενασχόλησης με την Πολιτική και αιτιολόγηση του.

[Σ' αυτή την κατηγορία, όπως και σε άλλες που ακολουθούν, διατυπώθηκαν από ερωτώμενους / ες – πέραν της μιας – απόψεις.]

Οι Κων/πολίτες μετέχουν στα πολιτικά δρώμενα (α) ως απλοί ψηφοφόροι (**55,00%**), (β) ως πολιτικοποιημένοι απλοί ψηφοφόροι (**26,25%**), (γ) το **13,76%** δεν ψηφίζει. (δ) Μόνο το **04,37%** μετέχει ενεργά στα κομματικά δρώμενα. (ε) Το **0,62%** δεν εξέφρασε άποψη. Ενδιαφέρον παρουσιάζει η αιτιολόγηση των ανωτέρω τεσσάρων τοποθετήσεων : (α) είναι απλοί ψηφοφόροι γιατί : (01) δεν θέλουν σχέση με την Πολιτική – δεν τους αρέσει η Πολιτική (**16,75%**). (02) Τους έχει απογοητεύσει η Πολιτική – είναι υπεύθυνη για τα δεινά των Κων/πολιτών (**05,58%**), (03) έλλειψη εμπιστοσύνης στους πολιτικούς (**13,70%**). (04) Άλλες απόψεις με μικρότερα ποσοστά (**03,57%**). Σύνολο **39,60%**. Πρόκειται για την μεταβλητή (κατηγορία) : *Απαξίωση της πολιτικής και των πολιτικών.* Άλλοι παράγοντες είναι : (01) γιατί δεν έχουν τον ελεύθερο χρόνο (**06,60%**), (02) λόγω της μεταφοράς εδώ της μη πολιτικοποίησης από την Κων/πολη (**03,04%**), (03) δεν τους δόθηκε η ευκαιρία πολιτικής ενασχόλησης (**01,02%**), (04) εξ ιδιοσυγκρασίας (**01,01%**), (05) δεν θέλουν ν' ανήκουν σ' ένα συγκεκριμένο κόμμα (**01,01%**), (06) δεν επιθυμούν κομματικές δεσμεύσεις (**02,03%**), (07) δίνουν έμφαση στη σωματειακή οργάνωση των εδώ Κων/πολιτών (**01,02%**), (08) επειδή πρόσφατα έλαβαν την ελληνική υπηκοότητα (**01,02%**), (09) χωρίς αιτιολόγηση (**0,51%**). Αυτές οι εννέα (09) κατηγορίες (μεταβλητές) μπορούν να ομαδοποιηθούν σε μια κατηγορία : Άλλες απόψεις : Σύνολο : **17,26%**. Το 56,86% των ερωτωμένων αιτιολόγησαν την πολιτική τους θέση ως απλών ψηφοφόρων.

- Κάποιοι εκ των ερωτωμένων αιτιολόγησαν την πολιτική τους στάση ως πολιτικοποιημένων απλών ψηφοφόρων σε ποσοστό **24,87%** ως εξής :
- Με την απαξίωση ενίων πολιτικών και των σημερινών κομμάτων σε ποσοστό **08,63%**, συγκεκριμένα :
Δεν δύνανται να ενταχθούν στη λογική και τον τρόπο λειτουργίας των σημερινών κομμάτων (**05,07%**), δεν εμπιστεύονται τους πολιτικούς σήμερα (**02,03%**), η πολιτική δεν τους εκφράζει, η πολιτική παρεκκλίνει της αποστολής της, εκτός Ελλάδος βρίσκονται τα κέντρα λήψης των αποφάσεων (**01,53%**).
- Άλλες απόψεις : Σύνολο **16,24%** : 1. Θεωρούν τον Συνδικαλισμό θεμέλιο της Δημοκρατίας (**01,52%**), 2. Δεν έχουν το χρόνο ν' ασχοληθούν με την ενεργό Πολιτική (**04,57%**), 3. Δεν μετέχουν στην ενεργό πολιτική λόγω του δημοσιογραφικού λειτουργήματος (**01,52%**), 4. Οι περιστάσεις δεν επέτρεψαν την ενεργό συμμετοχή (**01,01%**), 5. Συμμετέχουν στην Τοπική Αυτοδιοίκηση (**01,52%**), 6. Δεν θέλουν κομματικές δεσμεύσεις (**01,01%**), 7. Δεν διαθέτουν τα προσόντα για ενεργό συμμετοχή (**01,02%**), 8. Δεν θα ήθελαν ν' ασχοληθούν πλήρως, παρ' ότι τους ενδιαφέρει η Πολιτική (**01,52%**), 9. Απόψεις κάτω του 01% : **02,55%**.
- Ως ενεργοί πολίτες σε ποσοστό **04,06%**, γιατί τους ενδιαφέρει η Πολιτική, είναι βίωμα και τρόπος ζωής (**01,01%**). Είναι αρχηγοί κομμάτων, Δήμαρχοι, εκπρόσωποι Βουλευτών (**01,53%**) – Άλλες απόψεις (**01,52%**).
- Δεν ψηφίζουν : Σύνολο (**13,70%**) γιατί : 1. Έχουν την Τουρκική υπηκοότητα (**08,12%**), 2. Απεχθάνονται την Πολιτική και δεν συμπαθούν την πλειοψηφία των πολιτικών (**01,52%**), 3. Στερούνται ελληνικής υπηκοότητας, αλλά τους ενδιαφέρει η Πολιτική (**02,03%**). 4. Άλλες μερικότερες απόψεις με ποσοστά έκαστη κάτω του 01% : **02,03%**. 5. Δεν εξέφρασε άποψη το **0,51%**. Εκ των ανωτέρω μπορούμε να συμπεράνουμε τα εξής : (α) Μετέχουν - κατά πλειοψηφία – στα πολιτικά δρώμενα ως απλοί ψηφοφόροι ή ως απλοί πολιτικοποιημένοι ψηφοφόροι (**81,25%**). Και στις δύο περιπτώσεις διαφαίνεται μια απαρέσκεια έναντι της Πολιτικής και των περισσότερων πολιτικών σε ποσοστό **48,23%**. (β) Πρόκειται για μια άποψη που οδηγεί στην απολιτικοποίηση και τα τελευταία χρόνια αποτελεί ίδιον όχι μόνον των Κων/πολιτών, αλλά και

της ευρύτερης ελλαδικής κοινωνίας. Βέβαια, τη μη ενεργό συμμετοχή στα πολιτικά δρώμενα μετέφεραν ως νοοτροπία από την Κων/πολη (**03,04%**). (γ) Η χαμηλή συμμετοχή τους ενεργά στα κομματικά δρώμενα (**04,38%**) επιβεβαιώνει τ' ανωτέρω. (δ) Ενδιαφέρον παρουσιάζει το ποσοστό **08,12%** εκ των μη ψηφίζόντων (**13,70%**). Πρόκειται για Κων/πολίτες που διατηρούν την τουρκική υπηκοότητα, στοιχείο που τους στερεί τη δυνατότητα να μετάσχουν στα πολιτικά δρώμενα, έστω κι' ως απλοί ψηφοφόροι, εφ' όσον δεν έχουν την ελληνική υπηκοότητα. (137)

ι.ε1. Πολιτική / ιδεολογική τοποθέτηση των ερωτωμένων. Σύνολο απαντήσεων : εκατόν – εξήντα (160), Ποσοστό % κατ' απάντηση : 0,63 %

- Οι ερωτώμενοι / ες δήλωσαν ότι ανήκουν πολιτικοϊδεολογικά (α) στην Αριστερά (**13,13%**) – στην Ανέντακτη Αριστερά (**0,63%**) - σε αριστεριστικές οργανώσεις (**0,63%**) (β) στην Κεντροαριστερά (**06,87%**), (γ) στο Κέντρο (**30,62%**), (δ) στην Κεντροδεξιά (**13,12%**), (ε) στη Δεξιά (**10,00%**). Το 75% των ερωτωμένων, λοιπόν, τοποθετήθηκαν πολιτικοϊδεολογικά. Ενδιαφέρον παρουσιάζει η άποψη του καθηγητή του Παντείου Πανεπιστημίου Νεοκλή Σαρρή σε συνέντευξη που παρεχώρησε στον γράφοντα στις 21 – 12 – 2001. Θεωρεί ότι οι Κων/πολίτες ήταν συντηρητικοί στην Κων/πολη. Κάποιοι που διακηρύττουν ότι είναι Αριστεροί, μάλλον δεν αποκαλύπτουν την πραγματική τους πολιτικοϊδεολογική τοποθέτηση. Στην Κων/πολη όποιος δεν ήταν με την Ε.Ρ.Ε. εθεωρείτο Αριστερός. Σε τέτοιο βαθμό εστερούντο πολιτικής συνείδησης οι Κων/πολίτες. Το 25% δεν αναφέρθηκε σε κάποια συγκεκριμένη πολιτική ιδεολογία ως εξής : (α) δεν ανήκουν κάπου ή δεν ακολουθούν κάποια συγκεκριμένη ιδεολογία (**12,50%**), (β) δεν απάντησαν ή έχουν τις δικές τους θέσεις (**08,13%**), (γ) έχουν ψηφίσει όλες τις παρατάξεις (**01,88%**), (δ) άλλες απόψεις με ποσοστά κάτω του 01% εκάστη (**02,49%**). (138)

ι.ε2. Ιδεολογικό περιεχόμενο των όρων «Δεξιά» κι' «Αριστερά». Σύνολο απαντήσεων : 232,

Ποσοστό απαντήσεων κατ' άτομο : 0,43 %

- Στη σχέση «Αριστεράς» - «Δεξιάς» μετά την κατάρρευση της ΕΣΣΔ αναφέρθηκε το **52,58%** των ερωτωμένων ως εξής : 1. Τα όρια μεταξύ Δεξιάς – Αριστεράς, είναι ασαφή (**31,46%**). 2. Στην πρακτική τους δεν διαφέρουν ουσιαστικά (**04,31%**). 3. Μη ύπαρξη ουσιαστικού διαφοροποίησης. Οι έννοιες αυτές είναι «ετικέτες» (**02,59%**). 4. Όλοι οι πολιτικοί είναι ίδιοι. 5. Μη ύπαρξη διαφορών ανάμεσα στα κόμματα (**06,47%**). 6. Τα κόμματα είναι ανεπιλεκτικά έναντι των πολιτών (**02,16%**). Ομαδοποιώντας τα ποσοστά το **46,99%** των ερωτωμένων πιστεύει ότι μετά το 1989 δεν υπάρχουν ουσιαστικές διαφορές μεταξύ «Αριστεράς» - «Δεξιάς». Το **01,72%** δήλωσε ότι υπάρχει σαφής ιδεολογική διαφοροποίηση – σύγκλιση δεν υπάρχει. Εκλείπουν απλά οι έντονες αντιπαράθεσεις του παρελθόντος (**01,29%**). Επικροτούν οιαδήποτε Δημοκρατική κυβέρνηση (**01,29%**). Απόψεις σε ποσοστά μικρότερα του 01% ανέρχονται στο **01,29%**.
- Το **25,43%** αναφέρει ότι μέχρι πρότινος η Δεξιά εξέφραζε τα συμφέροντα των προνομιούχων, την ιδιωτική πρωτοβουλία, τον Φιλελευθερισμό, ενώ η Αριστερά την κοινωνική δικαιοσύνη, τα ασθενέστερα κοινωνικά στρώματα κ.λπ. Σ' αυτό το ποσοστό περιλαμβάνεται κι' η άποψη ότι η Δεξιά είναι υπέρ του Πολιτισμού (**0,43%**).
- Το **07,33%** των ερωτωμένων δεν έχει άποψη ή δεν το αφορά το ερώτημα (**06,49%** ή ότι είναι υποκειμενικός ο ορισμός (**0,43%**) ή ότι έζησαν εδώ μετά τον Εμφύλιο (**0,86%**).
- Ενδιαφέρον παρουσιάζουν κάποιες απόψεις – μικρές σε ποσοστά – σχετικά με τους Κων/πολίτες, όπως : 1. Στην Κων/πολη οι έλληνες ήταν κυρίως συντηρητικοί (**01,30%**). 2. Η Δεξιά αρμόζει στους Κων/πολίτες (**0,43%**). 3. Ορισμένοι Κων/πολίτες στην Ελλάδα αποκρύπτουν την πολιτικοϊδεολογική τους ταυτότητα (**0,43%**).
- Διατυπώθηκαν κι' άλλες (26) είκοσι έξι απόψεις με ποσοστό κάτω του 01%, που ανέρχονται στο **12,50%**.

Από τα παρατιθέμενα στοιχεία προκύπτει πως ένα σημαντικό ποσοστό (**46,99%**) των Κων/πολιτών υποστηρίζει ότι μετά το 1989 (με την κατάρρευση του υπαρκτού Σοσιαλισμού) τα όρια μεταξύ των δύο ιδεολογιών είναι ασαφή και ρευστά κι' ότι παρουσιάζεται μια τάση σύγκλισής τους.

Το **25,43%** παραθέτει στοιχεία διάκρισης των δύο ιδεολογιών που ίσχυαν μέχρι το 1989. Οι απόψεις αυτές δεν διαφέρουν εκείνων μέρους της ευρύτερης ελλαδικής κοινωνίας, που θεωρεί τα κόμματα όχι φορείς ιδεολογίας, αλλά διαχειριστές της πολιτικής εξουσίας.

- Σημαντική είναι και πάλι η άποψη του καθηγητή Νεοκλή Σαρρή ότι το περιεχόμενο της ιδεολογίας του Κέντρου – Αριστεράς και Δεξιάς ποικίλλει κατά κοινωνίες κι' εποχές. Σήμερα οι ιδεολογίες της Αριστεράς και της Δεξιάς τείνουν προς σύγκλιση, η οποία στην Ελλάδα κατέστη δυνατή μετά την πτώση των κομμουνιστικών καθεστώτων (1989). **(139)**

ι.στ1. Ύπαρξη ουσιαστικής σχέσης ερωτωμένων με το Οικουμενικό Πατριαρχείο.

Σύνολο απαντήσεων : 169, Ποσοστό % κατ' απάντηση :0,59 %

- Οι ερωτώμενοι /ες διατηρούν στενή ουσιαστική σχέση με το Πατριαρχείο σε ποσοστό **23,08%**. Υπάρχει ουσιαστικότερη σχέση συγκριτικά με την Ελλαδική Εκκλησία (**02,97%**). Συνδέονται με το Πατριαρχείο (**02,96%**). Ως Ιεροψάλτες έχουν σχέση με την κορυφή της Ορθοδοξίας (**01,78%**). Επισκέπτονται το Οικουμενικό Πατριαρχείο (**01,18%**). Είναι πνευματικά τέκνα Πατριαρχών ή Μητροπολιτών (**01,18%**), ως Άρχοντες Μυρεψοί ή ως έχουσες πατέρα Μυρεψό (**01,18%**), μέσω των Συλλόγων Κων/πολιτών (**01,18%**). Στο **04,13%** ανέρχεται το ποσοστό των απόψεων κάτω του 01% που φανερώνει ουσιαστική σχέση. *Συνολικά οι ερωτώμενοι /ες συνδέονται με το Οικουμενικό Πατριαρχείο σε ποσοστό **39,64%**.*
- Ένα μέρος των ερωτωμένων έχει τυπική / όχι ουσιαστική σχέση με το Πατριαρχείο (**31,96%**) – Μετέβησαν στο Πατριαρχείο μια φορά τα τελευταία χρόνια (**0,59%**). Καμία ουσιαστική σχέση αφού γεννήθηκαν εδώ ή / και δεν επισκεφθήκαν την Κων/πολη (**01,18%**). *Συνολικά διατηρούν τυπική / όχι ουσιαστική σχέση οι ερωτώμενοι σε ποσοστό **33,73%**.*
- Μερική σχέση με το Πατριαρχείο έχει το **08,88%** ως εξής : 1. Κάποια σχέση το **02,37%**. 2. Παλαιότερα είχαν σχέση οι ερωτώμενοι /ες (**04,15%**). 3. Λόγω καταγωγής (**01,18%**). 4. Άλλες απόψεις **01,18%** - Όχι ιδιαίτερη σχέση ανέφερε το **10,65%**. Δεν ανέφεραν ουσιαστική ή μη σχέση σε ποσοστό **07,10%**.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει η στάση των δεκατριών νέων που γεννήθηκαν εδώ έναντι του Πατριαρχείου. Συγκεκριμένα δώδεκα (12) εκ των ερωτηθέντων δήλωσαν ότι δεν έχουν ουσιαστική σχέση με το Πατριαρχείο (**92,31%**). Μόνο μια ερωτώμενη ανέφερε ότι έχει ουσιαστική σχέση (**07,69%**). Τέσσερις ανέφεραν και τους λόγους της απουσίας σχέσης : ένας εξαιτίας έλλειψης επαφών με το Πατριαρχείο. Ο δεύτερος, επειδή γεννήθηκε και μεγάλωσε εδώ, ο τρίτος δεν έχει επισκεφθεί καν το Πατριαρχείο κι' ο τελευταίος ανέφερε ότι ο πατέρας του έχει σχέση με το Πατριαρχείο σε αντίθεση με τον ίδιο.

ι.στ2. Ύπαρξη συναισθηματικής σχέσης ερωτωμένων με το Οικουμενικό Πατριαρχείο.

Σύνολο απαντήσεων : 185, Ποσοστό % κατ' απάντηση :0,54 %

- Το **72,97%** των ερωτωμένων δήλωσε ότι συνδέεται συναισθηματικά με το Πατριαρχείο ως εξής : 1. Το **38,38%** έχει συναισθηματική σχέση. 2. Το **06,49%** επιδεικνύει σχέση σεβασμού κι' εκτίμησης προς το θεσμό του Πατριαρχείου. 3. Το **07,57%** αναφέρεται στην καλύτερη του σχέση με το Πατριαρχείο παρά με την Ελλαδική Εκκλησία λόγω καταγωγής. 4. Από το **04,32%** αναγνωρίζεται το Πατριαρχείο ως η κορυφή της Ορθοδοξίας. 5. Το Πατριαρχείο αποτελεί τη ζωή και ψυχή τους (**03,24%**). 6. Προτιμούν το Πατριαρχείο (**02,70%**). 7. Λόγω βιωμάτων (**04,33%**). 8. Το Πατριαρχείο ενώνει τους Έλληνες (**02,16%**). 9. Υπάρχει συναισθηματικός δεσμός, αλλ' είναι κατά της παρούσας πολιτικής του Πατριαρχείου έναντι των Τούρκων (**01,08%**). 10. Απόψεις κάτω του 01% έκαστη – δήλωσε το **02,70%**.
- Το **07,04%** δήλωσε ότι δεν έχει συναισθηματική σχέση με το Πατριαρχείο : Καμία σχέση με το Πατριαρχείο το **05,96%** - Απουσιάζουν τα βιώματα. Σέβονται τον θεσμό, αλλά δεν συνδέονται συναισθηματικά (**01,08%**).
- Το **02,16%** ανέφερε μερική συναισθηματική σχέση με το Πατριαρχείο ως εξής : Το **01,08%** συνδέεται σε κάποιο βαθμό συναισθηματικά. Το **01,08%** συνδέεται λόγω καταγωγής ή από την άποψη της βυζαντινής καλλιτεχνικής δημιουργίας.
- Όχι ιδιαίτερη σχέση δήλωσε το **13,51%**.
- Δεν ανέφεραν την ύπαρξη συναισθηματικής ή μη σχέσης (**04,32%**).
- Εκ των δεκατριών (13) ερωτωμένων νέων, που γεννήθηκαν εδώ οι (07) επτά ή το **53,85%** δεν έχουν συναισθηματικό δεσμό, ο ένας (01) δεν δήλωσε ιδιαίτερη σχέση (**07,69%**), ένας (01) ή **07,69%** δεν ανέφερε και τέσσερις (04) τόνισαν τον συναισθηματικό τους δεσμό (**30,77%**). Οι τελευταίοι στηρίζουν τη συναισθηματική σχέση σε απόψεις, όπως : το Πατριαρχείο ενώνει όλους τους Έλληνες ή λόγω της καταγωγής της μητέρας του ερωτωμένου. Απουσιάζει το στοιχείο του βιώματος, αφού γεννήθηκαν και μεγάλωσαν εδώ. Σημειωτέον ότι από το σύνολο των εκατόν –

εξήντα (160) Κων/πολιτών οι δεκατρείς (13) δήλωσαν την ανυπαρξία συναισθηματικής σχέσης. Εξ αυτών οι επτά (07) είναι νέοι γεννηθέντες εδώ. **(140)**

ι.στ3. Ύπαρξη ουσιαστικής σχέσης ερωτωμένων με την Ελλαδική Εκκλησία.

Σύνολο απαντήσεων : 171, Ποσοστό % κατ' απάντηση :0,58 % ή 0,59%

- Το **08,18%** δήλωσε ότι υπάρχει ουσιαστική σχέση με την Ελλαδική Εκκλησία. Εξ αυτού το **03,51%** ανέφερε ότι υφίσταται ουσιαστική σχέση. Το **01,17%** απεκάλυψε ότι έχει στενότερη σχέση με την Ελλαδική Εκκλησία λόγω συμμετοχής στο Κατηχητικό. Το **01,17%** συνδέεται μέσω των Κων/πολιτών, Συλλόγων ή των Ενοριών, ενώ το **01,17%** υπό την ιδιότητά τους ως Ιεροψαλτών, λόγω του συμπενθερού Ιερέα (**0,58%**) και εξαιτίας των καλών σχέσεων της Ελλαδικής Εκκλησίας με το Πατριαρχείο (**0,58%**).
- Το **51,46%** παρουσιάζει τυπική / όχι ουσιαστική σχέση με την Ελλαδική Εκκλησία, ως εξής : Τυπική / όχι ουσιαστική σχέση (**31,00%**). Ουδεμία σύνδεση, απλά εκκλησιάζονται οι ερωτώμενοι /ες (**13,45%**), δεν συνδέονται ουσιαστικά, παρ' όλο που συνεργάζονται με την Αρχιεπισκοπή ή άλλους Κληρικούς (**01,75%**), η σημερινή Ελλαδική Εκκλησία είναι Ελλαδοκεντρική και στερείται οικουμενικότητας (**01,17%**), μη ορθά η Ελλαδική Εκκλησία επιθυμεί να ηγηθεί της Ορθοδοξίας. Οφείλει να ενισχύσει το Οικουμενικό Πατριαρχείο (**01,17%**). Το **02,92%** των ερωτωμένων διετύπωσε απόψεις , που εκάστη είναι μικρότερη του 01%.
- Το **22,81%** των ερωτωμένων δήλωσε ότι δεν έχει ιδιαίτερη σχέση με την Εκκλησία της Ελλάδος. Απ' αυτό το ποσοστό το **14,62%** δεν ανέφερε ιδιαίτερη ουσιαστική σχέση. Το **05,85%** απλά εκκλησιάζεται. Μερικοί κληρικοί δεν εμπνέουν το σεβασμό (**01,76%**). Δεν συνδέονται ουσιαστικά , παρ' ότι την υπολήπτονται (**0,58%**).
- Μερική σχέση με την Ελλαδική Εκκλησία : **08,78%**
- Το **08,77%** των ερωτωμένων δεν διευκρίνισε (**01,75%**) ή δεν απάντησε (**07,02%**) κατά πόσον υπάρχει ουσιαστική σχέση με την Ελλαδική Εκκλησία.
- Ως προς τους δεκατρείς νέους τους γεννηθέντες εδώ δύνανται ν' αναφερθούν τα εξής : (08) οκτώ ερωτηθέντες ανέφεραν τυπική / όχι ουσιαστική σχέση (**61,54%**), τρεις (03) ανέφεραν ουσιαστική σχέση λόγω συμμετοχής στην λειτουργική και μυστηριακή ζωή της Εκκλησίας ή εξαιτίας του Κατηχητικού (**23,08%**) και δύο (02) όχι ιδιαίτερη σχέση (**15,38%**). Παρατηρούμε ότι η πλειοψηφία των Κων/πολιτών διατηρεί τυπική / όχι ουσιαστική σχέση ανεξαρτήτως ηλικίας.

ι.στ4. Ύπαρξη συναισθηματικής σχέσης ερωτωμένων με την Ελλαδική Εκκλησία.

Σύνολο απαντήσεων : 165, Ποσοστό % κατ' απάντηση :0,60 % ή 0,61%

- Το **08,48%** των ερωτωμένων δήλωσε ότι υπάρχει συναισθηματική σχέση με την Ελλαδική Εκκλησία : υπάρχει συναισθηματική σχέση (**07,28%**). Το **0,60%** ανέφερε μεγαλύτερη σύνδεση με την Ελλαδική Εκκλησία και το **0,60%** εκφράζει συμπάθεια προς τον Αρχιεπίσκοπο Χριστόδουλο.
- Μη ύπαρξη συναισθηματικής σχέσης εκφράζει το **41,21%** ως εξής : απουσία συναισθηματικής σχέσης (**31,51%**) – θλίψη, γιατί κάποιοι Ιεράρχες δεν φέρονται ορθά (**03,03%**).
- Το **01,82%** ανέφερε ότι δεν υπάρχει σχέση. Απλά εκκλησιάζονται. Διαπράττει λάθη η Ελλαδική Εκκλησία κι' απομακρύνει τους πιστούς (**01,21%**). Διαφωνία με συγκεκριμένες πρακτικές της **01,21%**. Απόψεις κάτω του 01% δήλωσε το **02,43%**.
- Μη ιδιαίτερη συναισθηματική σχέση αναφέρει το **27,28%**, ως εξής : το **21,82%** δηλώνει απουσία ιδιαίτερης σύνδεσης. Το **02,42%** απλά εκκλησιάζεται. Απλό σεβασμό έναντι της Ελλαδικής Εκκλησίας επιδεικνύει το **01,21%**. Απόψεις κάτω του 01% ανέφερε το **01,83%**.
- Μερική σχέση με την Ελλαδική Εκκλησία δήλωσε το **12,72%** ως ακολούθως : μικρότερη συναισθηματική σχέση συγκριτικά με το Οικουμενικό Πατριαρχείο (**10,31%**). Εν μέρει υπάρχει δεσμός με την Ελλαδική Εκκλησία (**01,81%**). Διαπιστώνεται αμφιβολία για την καλλιέργεια ενίων κληρικών (**0,60%**).
- Δεν δήλωσαν αν είναι συναισθηματικά συνδεδεμένοι (**09,10%**). Δεν διευκρίνισαν την άποψη τους (**01,21%**).
- Η σχέση των (13) δεκατριών νέων των γεννηθέντων εδώ διαμορφώνεται ως εξής : (07) ή **53,85%** ανέφεραν ανυπαρξία συναισθηματικής σχέσης, (03) τρεις αναφέρθηκαν στην ύπαρξη ιδιαίτερης σχέσης (**23,08%**), τρεις (03) ή το **23,07%** δήλωσε την ύπαρξη συναισθηματικής σχέσης. Μόνον

ένας νέος δήλωσε ότι είναι πιο συνδεδεμένος με την Ελλαδική Εκκλησία εν συγκρίσει προς το Πατριαρχείο.

Παρατηρούμε λοιπόν ότι το **72,97%** των Κων/πολιτών (στους οποίους περιλαμβάνονται κι' οι δεκατρείς νέοι) συνδέεται συναισθηματικά με το Πατριαρχείο και μόνον το **08,48%** με την Ελλαδική. Ταυτόχρονα το **30,77%** (τέσσερεις στους δεκατρείς) δήλωσε συναισθηματική σύνδεση με Πατριαρχείο και **23,07%** των νέων ανέφερε τη σχέση τους με την Ελλαδική Εκκλησία. Οι παλαιότεροι, λοιπόν, είναι σε μεγάλο βαθμό συνδεδεμένοι με το Οικουμενικό Πατριαρχείο, ενώ οι νέοι σε σχετικά χαμηλά ποσοστά μοιράζονται μεταξύ του Πατριαρχείου και της Ελλαδικής Εκκλησίας. (141)

ι.στ5. Κατά πόσον η Ελλαδική Εκκλησία είναι ελεύθερη ή καταπιέζεται από το Κράτος.

Σύνολο απαντήσεων : 167, Ποσοστό % κατ' απάντηση :0,60 %

Το **61,07%** των ερωτηθέντων δήλωσε ότι η Ελλαδική Εκκλησία είναι ελεύθερη. Απουσιάζουν οι πιέσεις εκ μέρους του κράτους. Το ποσοστό αυτό αναλύεται ως εξής : το **34,12%** δήλωσε ότι η Ελλαδική Εκκλησία δεν καταπιέζεται από το Κράτος. Το **08,38%** ανέφερε ότι είναι ελεύθερη. Δεν καταπιέζεται παρά το θέμα ταυτοτήτων (**04,19%**). Είναι υπέρ το δέον ελεύθερη (**03,59%**). Διαθέτει δύναμη (**01,20%**). Είναι πιο ελεύθερη συγκριτικά με το Ισλάμ στην Τουρκία (**01,79%**). Με τον νυν προκαθημένό της κ. Χριστόδουλο η Ελλαδική Εκκλησία δεν δέχεται τις πιέσεις του Κράτους (**01,80%**). Σταδιακά μετατράπηκε σε κρατικό θεσμό (**01,20%**). Το **04,80%** διατύπωσε απόψεις, που έκαστη δεν υπερβαίνει το 01%.

- Η Ελλαδική Εκκλησία είναι εν μέρει ελεύθερη ανέφερε το **06,59%** ως εξής : το ισχύον νομικό καθεστώς θέτει τα όρια των σχέσεων Κράτους – Εκκλησίας (**01,80%**). Λόγω των ταυτοτήτων καταπιέζεται σε κάποιο βαθμό (**01,20%**). Απόψεις κάτω του 01% έκαστη διατύπωσε το **02,40%**. Το Κράτος προσπαθεί να ελέγξει τα οικονομικά της (**01,19%**).
- Το **08,99%** δηλώνει ότι δεν είναι ελεύθερη η Εκκλησία – δέχεται την παρέμβαση του Κράτους : το κράτος επιχειρεί τη χειραγώγησή της (**01,20%**), δεν είναι ελεύθερη εξαιτίας της εκκοσμίκευσής της (**01,20%**). Η ηγεσία της Εκκλησίας δεν αφήνεται να επιτελέσει το έργο της (**01,20%**). Δεν είναι ελεύθερη η Εκκλησία λόγω της εσωτερικής της οργάνωσης (**01,19%**). Το **04,20%** διατυπώνει απόψεις κάτω του 01%.
- Το **05,39%** ανέφερε την άσκηση πίεσης εκ μέρους της Εκκλησίας επί του Κράτους, ως ακολούθως : Η Εκκλησία καταπιέζει το Κράτος (**04,79%**). Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα των ταυτοτήτων (**0,60%**).
- Το **05,39%** αναφέρθηκε στη σχέση Κράτους – Εκκλησίας ως εξής : είναι συγκεχυμένη η μεταξύ τους σχέση (**01,80%**). Υπάρχει αλληλεξάρτηση Κράτους – Εκκλησίας (**01,79%**). Άλλες απόψεις σε ποσοστό κάτω του 01% έκαστη το **01,80%**.
- Το **11,97%** δεν αναφέρθηκε στη σχέση Εκκλησίας – Κράτους. Το **0,60%** δεν διευκρίνισε την άποψή του.

Επομένως η πλειοψηφία των ερωτηθέντων πιστεύει ότι η Εκκλησία είναι ελεύθερη και δεν αντιμετωπίζει ιδιαίτερα προβλήματα με το Κράτος (**61,07%**). Ενδεικτικά αναφέρεται το : Ευάγγελος Βενιζέλος, Οι σχέσεις Κράτους και Εκκλησίας, Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη, 2000. (142)

ι.στ6. Πολιτικός ρόλος Ελλαδικής Εκκλησίας.

Σύνολο απαντήσεων : 242, Ποσοστό % κατ' απάντηση :0,41 % ή 0,42%

- Το **43,79%** των ερωτωμένων υπέδειξε ότι επιβάλλεται η μη ανάμειξη της Ελλαδικής Εκκλησίας στην Πολιτική, ως εξής : Το **38,84%** τόνισε ότι η Ελλαδική Εκκλησία πρέπει να μην αναμειγνύεται στην Πολιτική. Το **01,65%** τόνισε ότι η ανάμειξη της Εκκλησίας στην Πολιτική συμβάδιζε με τις Συντηρητικές Δυνάμεις. Το **01,24%** πιστεύει ότι η Εκκλησία δεν πρέπει να εκκοσμικευθεί. Κάποιοι υπέδειξαν ότι, παρ' όλο που οι κληρικοί είναι ψηφοφόροι, δεν πρέπει ν' αναμειγνύονται στα πολιτικά δρώμενα (**01,24%**). Απόψεις κάτω του 01% υποστηρίχθηκαν από το **0,82%**.
- Το **11,16%** αναφέρει ότι η Ελλαδική Εκκλησία διεκδικεί κι' ασκεί πολιτικό ρόλο ως εξής : Το **03,31%** διεκδικεί την άσκηση πολιτικού ρόλου. Το **03,72%** αναφέρει ότι η Εκκλησία έχει πολιτικό ρόλο. Το **01,25%** επισημαίνει ότι η Εκκλησία αναμειγνύεται υπέρ το δέον στην Πολιτική. Το **01,24%** τονίζει ότι η Εκκλησία σήμερα οφείλει ν' αναμειχθεί στα πολιτικά δρώμενα. Το **01,64%** υποστήριξε απόψεις κάτω του 01% έκαστη.

- Το **01,65%** ότι δεν διεκδικεί, δεν μετέχει της πολιτικής εξουσίας. Παλαιότερα διέθετε πολιτική ισχύ (**01,66%**).
- Έχει το δικαίωμα η Ελλαδική Εκκλησία άσκησης συμβουλευτικού ρόλου επί εθνικών ή κοινωνικών ζητημάτων (**11,57%**) : πρέπει να διατυπώνει την άποψή της συμβουλευτικά για τα καίρια προβλήματα του καιρού μας (**11,16%**). Δεν αγνοείται η συμβολή της στους εθνικούς αγώνες (**0,41%**).
- Ως προς τις σχέσεις Κράτους – Εκκλησίας διατυπώθηκαν πολλές απόψεις σε ποσοστό **27,69%**, όπως : Οι ρόλοι πρέπει να είναι διακριτικοί (**09,09%**). Επιβάλλεται ο χωρισμός Εκκλησίας – Κράτους (**05,79%**). Να μην υπάρχει χωρισμός Κράτους – Εκκλησίας (**01,65%**). Είναι συγκεχυμένες οι σχέσεις Κράτους – Εκκλησίας (**01,65%**). Η απάλειψη του Θρησκευματος από τις ταυτότητες αποτελεί σφάλμα (**01,24%**). Σε ποσοστό **08,27%** διατυπώθηκαν απόψεις, που η καθεμία είναι κάτω του 01%.
- Το **02,48%** δεν ανέφερε για τον πολιτικό της ρόλο. Εκ των ανωτέρω προκύπτει ότι οι ερωτηθέντες κατά πλειοψηφία δεν θέλουν ανάμειξη της Εκκλησίας στην Πολιτική σε ποσοστό **43,79%**.

Η στάση αυτή ίσως να είναι απόρροια των βιωμάτων τους από την Κων/πολη, όπου ο Οικουμενικός Πατριάρχης μετά το 1922 είναι προσηλωμένος στα καθαρώς θρησκευτικά του καθήκοντα. Από την άλλη φαίνεται μία ταύτιση εκ μέρους των ερωτωμένων του πολιτικού φαινομένου με το κομματικό. Το δραν όμως σε πλαίσια κοινωνικά συνιστά πράξη πολιτική. Χαρακτηριστική είναι εν προκειμένω η άποψη του καθηγητή Νεοκλή Σαρρή (Συνέντευξη στις 21 – 12 – 2001) : «Στην Τουρκία υπάρχει ένα κοσμικό κράτος και μια κοινωνία μη κοσμική. Στην Ελλάδα η κοινωνία είναι κοσμική μ' ένα Σύνταγμα όχι τόσο κοσμικό. Η σχέση επομένως Κράτους – Εκκλησίας είναι συγκεχυμένη. Η επιρροή της Εκκλησίας στους ψηφοφόρους δεν είναι τόσο μεγάλη, όσο νομίζουν πολλοί. Πολιτικό ρόλο έχει. Εφ' όσον οι τραπεζοϋπάλληλοι π.χ. έχουν λόγο (πολιτικό), πώς να μην διαθέτει η Εκκλησία ; Ο ρόλος της επομένως είναι πολιτικός – συμβουλευτικός και κοινωνικός (π.χ. ενίσχυσης αναξιοπαθούντων)». Ενδεικτικά αναφέρουμε την άποψη του Αρχιεπισκόπου Χριστόδουλου, Εφημ. Απογευματινή, Πέμπτη 28 Νοεμβρίου 2002, σ.8, Έχουμε λόγο στα εθνικά θέματα, Εφημ. Ελευθεροτυπία, Πέμπτη 28 Νοεμβρίου 2002, σ.15, Χριστόδουλος : Τότε που διαδηλώναμε για την Ένωση... (**143**)

ι.στ7. Ρόλος Εκκλησίας. Σύνολο απαντήσεων : 304, Ποσοστό % κατ' απάντηση : 0,33 %

- Στον κοινωνικό ρόλο της Εκκλησίας αναφέρθηκε το **48,69%** ως εξής : το **33,55%** των ερωτηθέντων τόνισε ότι ο ρόλος της είναι ή πρέπει να είναι φιλανθρωπικός – ευρύτερης στήριξης των κοινωνικά αδυνάτων. Επιβάλλεται η παρουσία κι' οι χρηματικοί της πόροι να διατεθούν προς ενίσχυση των ενδεών (**06,25%**). Το **01,65%** τόνισε ότι δεν διαδραματίζει τον δέοντα ρόλο στη σύγχρονη κοινωνία. Ίσως η Εκκλησία να μην διατυμπανίζει το ασκούμενο απ' αυτήν κοινωνικό έργο (**01,63%**). Το **05,61%** των ερωτηθέντων διετύπωσε απόψεις, καθεμία από τις οποίες είναι κάτω του 01%.
- Στον θρησκευτικό – πνευματικό κι' εθνικό ρόλο της Εκκλησίας αναφέρθηκε το **37,83%**, ως ακολούθως : ο ρόλος της είναι / πρέπει να είναι θρησκευτικός, σωτηριολογικός, πνευματικός κι' εθνικός δήλωσε το **31,25%**. Το **01,64%** επεσήμανε τη συμβολή της στην προάσπιση των εθνικών αξιών και της Παράδοσης. Το **01,31%** αναφέρει ως αποστολή της τη στήριξη του λαού σε ηθικό επίπεδο. Το **03,63%** των ερωτηθέντων εξέφρασε θέσεις εκάστη των οποίων είναι κάτω του 01%.
- Στις σχέσεις της Εκκλησίας με τους Νέους αναφέρθηκε το **05,59%**, ως εξής : Το **02,62%** τονίζει την ανάγκη εκσυγχρονισμού της Εκκλησίας, για να προσεγγίσει τους νέους. Το **01,98%** επισημαίνει ότι μέρος της παρουσίας της επιβάλλεται να διατεθεί για την αντιμετώπιση της μάστιγας των ναρκωτικών. Εκφράστηκαν άλλες απόψεις ανερχόμενες συνολικά στο **0,99%**.
- Για το ρόλο των κληρικών διατύπωσε απόψεις το **04,61%**, όλες κάτω του 01% ως εξής : οφείλουν μερικοί κληρικοί ν' αποφεύγουν την επιδεικτική ζωή με τα χρυσοποίκιλτα άμφια ή τα πολυτελή αυτοκίνητα (**0,98%**). Ο κληρικός πρέπει ν' αποτελεί παράδειγμα απλότητας και λιτότητας (**0,99%**). Άλλες απόψεις κάτω του 01% εκάστη ανέρχονται στο ποσοστό **02,64%**.
- Το **03,28%** δεν αναφέρθηκε στο ρόλο της Εκκλησίας.

Παρατηρούμε λοιπόν ότι ο ρόλος της Εκκλησίας πρέπει να είναι κοινωνικός (**48,69%**) και το **37,83%** αναφέρθηκε στον θρησκευτικό, πνευματικό και σωτηριολογικό τομέα . Σημαντικό είναι το έργο : Αρχιμανδρίτης Αγαθάγγελος Χαραλαμπίδης, επιμ. Έκδοσης, Η μαρτυρία της αγάπης, το

Φιλανθρωπικό και Κοινωνικό έργο της Εκκλησίας της Ελλάδος. Έκδοση κλάδου εκδόσεων επικοινωνιακής και μορφωτικής υπηρεσίας της Εκκλησίας της Ελλάδος, Αθήνα 2001. (144)

ι.ζ. Σχέσεις Τουρκικού Κράτους – Ισλάμ.

Σύνολο απαντήσεων : 361, Ποσοστό % κατ' απάντηση : 0,27 % ή 0,28%

- *Ως προς τις σχέσεις του Ισλάμ με το Τουρκικό Κράτος διατυπώθηκε η άποψη ότι υπάρχει καταπίεση του Ισλάμ από το Τουρκικό Κράτος (40,99%), ως εξής :* Καταπιέζεται το πολιτικό Ισλάμ από το Κράτος (14,67%). Πολιτικοί και Στρατός είναι κατά του Ισλάμ, για να μην δημιουργηθεί θεοκρατικό καθεστώς (11,91%). Οι κυβερνώντες δεν επιθυμούν εξάπλωση του Ισλάμ, γιατί στρέφεται κατά της ευρωπαϊκής προοπτικής της Τουρκίας (07,20%). Κυβερνώντες και Στρατός φοβούνται απώλεια των «κεκτημένων» τους από την άνοδο του Ισλάμ στην εξουσία (01,38%). Οι εξουσιάζοντες αγωνίζονται να κρατηθεί ενιαία η Τουρκία ως κράτος (01,11%). Άλλες απόψεις κάτω του 01% εκάστη ανέρχονται στο **04,72%**.
- *Αναφορικά με τη σχέση του τουρκικού Στρατού – Ισλάμ διατυπώθηκαν απόψεις σε ποσοστό 14,41% ως ακολούθως :* Το **03,32%** αναφέρει ότι η στρατοκρατία στην Τουρκία χρησιμοποιεί το Ισλάμ κατά το δοκούν. Ο Στρατός καταπιέζει το Ισλάμ (01,66%). Ο Στρατός ανησυχεί μήπως χάσει την εξουσία του εξαιτίας του Ισλάμ (01,10%). Άλλες θέσεις κάτω του 01% ανέφερε το **08,33%**.
- *Ο Τουρκικός Στρατός διακρίνεται για την παντοδυναμία του δήλωσε το 10,53%, ως εξής :* Το **04,43%** πιστεύει ότι ο Στρατός ελέγχει τα πάντα στην Τουρκία . Ο Στρατός τάσσεται υπέρ της Δύσης (01,10%). Άλλες απόψεις κάτω του 01% εκάστη ανέρχονται στο **05,00%**.

Για το Στρατό και την εξουσία του σημαντικά έργα – μεταξύ των άλλων είναι : Γερασ. Καραμπελιάς, Ο ρόλος των ενόπλων Δυνάμεων στην πολιτική ζωή της Τουρκίας και της Ελλάδας, συγκριτική ανάλυση των μεταπολεμικών επεμβάσεων, 1945 – 1980. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 2001_ Γεράσιμος Καραμπελιάς Θέματα Τουρκίας, Γόρδιος, Αθήνα, 1998. Γεράσιμος Καραμπελιάς, «Η αβάσταχτη ελαφρότητα της πολιτικής ηγεμονίας των στρατιωτικών στην Τουρκία : Η Θεσμική διάσταση», στο έργο των Θ. Βερέμη και Θ. Ντόκου Η σύγχρονη Τουρκία, Παπαζήσης 2002. Γεράσιμος Καραμπελιάς, Στρατός και Πολιτική εξουσία στην Τουρκία, Κέντρο Πολιτικής Έρευνας και Επικοινωνίας, Αθήνα, 2000.

- *Ως προς τον κοσμικό χαρακτήρα του Κεμαλικού Κράτους και τη σχέση του με το Ισλάμ διετύπωσε άποψη το 22,99%, ως ακολούθως :* το **03,87%** επεσήμανε ότι ο Κεμάλ επέβαλε το διαχωρισμό του κοσμικού κράτους από το Ισλάμ. Οι θρησκευόντες Ισλαμιστές είναι φανατικοί (03,87%). Χρήση του Ισλάμ από το Τουρκικό κράτος κατά του Αριστερού κινήματος (01,38%). Το **09,98%** δήλωσε ότι ο Τουρκικός Στρατός είναι εγγυητής του Κεμαλισμού, που εγκαθίδρυσε το τουρκικό κράτος. Άλλες απόψεις κάτω του 01% εκάστη ανέρχονται στο **03,89%**.
- *Αναφορικά με τη σχέση Ισλάμ – κοινωνίας άποψη εξέφρασε το 06,65% ως εξής :* ο λαός κλίνει προς το Ισλάμ, πιστεύει το **02,21%**. Το Ισλάμ βρίσκει απήχηση στους κοινωνικά αποκλεισμένους Τούρκους και καλύπτει την μη ύπαρξη της Αριστεράς (01,11%). Υπάρχει το ασυμβίβαστο του κοσμικού Κεμαλικού κράτους – Ισλαμικής κοινωνίας (01,11%). Άλλες θέσεις μικρότερες τους 01% διατύπωσε το **02,22%**.
- *Δεν απάντησαν . Δεν εξέφρασαν άποψη για ποικίλους λόγους. Δεν γνωρίζουν :* **04,43%**.

Για το Ισλάμ και τον Κεμαλισμό ενδεικτικά αναφέρονται τα εξής πονήματα : Γ. Καραμπελιάς, Ισλάμ και παγκοσμιοποίηση, η θανάσιμη διελκυστίνδα, Εναλλακτικές Εκδόσεις, Αθήνα, 2001.

Χριστ. Κ. Γιαλλουρίδης, Η Τουρκία σε μετάβαση, Πρόλογος Νεοκλής Σαρρής, Ι. Σιδέρης, Αθήνα, 1997.

Συλλογικό έργο, Τουρκία – Ισλάμ και κρίση του Κεμαλισμού, Εναλλακτικές εκδόσεις, 2001.

Νεοκλής Σαρρής, Εξωτερική Πολιτική και πολιτικές εξελίξεις στην Πρώτη Τουρκική Δημοκρατία, Γόρδιος, 1992.

Συμπερασματικά οι ερωτώμενοι πιστεύουν ότι (α) το Ισλάμ καταπιέζεται από το τουρκικό κράτος (40,99%), (β) ο Στρατός είναι παντοδύναμος (10,53%), (γ) ότι ο Στρατός είναι εγγυητής του Κεμαλισμού (09,98%). Άλλες απόψεις διατυπώθηκαν σε μικρότερα ποσοστά. Στο (α) περιλαμβάνεται ένα **07,20%** που πιστεύει ότι το Ισλάμ στρέφεται κατά της ευρωπαϊκής προοπτικής της Τουρκίας.

Διαφωτιστική για την κατανόηση της σχέσης Κεμαλικού κράτους – Ισλάμ είναι η άποψη του καθηγητή του Παντείου Πανεπιστημίου Νεοκλή Σαρρή (Συνέντευξη στις 21 – 12 – 2001) : «Η Τουρκία κι' αυτό είναι το οξύμωρο - εξισλαμίστηκε επί Κεμαλικού καθεστώτος από το 1950 κι' εξής. Τότε τα τεμένη ήταν 7.600 και τώρα 96.800. Οι Τούρκοι είναι φαινομενικά Μουσουλμάνοι. Τώρα υπάρχουν φανατικοί. Το τουρκικό κράτος χρησιμοποιεί κατά περίπτωση το Ισλάμ. Οι στρατιωτικοί από το 1980 και μετά άνοιξαν τις πύλες του βίαιου εξισλαμισμού. Ο στρατός ενίσχυσε το Ισλάμ, για να εξαφανίσει το Αριστερό κίνημα.» Από πολλούς θεωρήθηκε ότι οι εκλογές της 3^{ης} Νοεμβρίου 2002 στην Τουρκία θα σηματοδοτούσαν, μια νέα πορεία με την νίκη του Ταγίπ Ερντογάν, ηγέτη του κόμματος της «Δικαιοσύνης και Ανάπτυξης» που παρουσιάστηκε φιλοευρωπαϊστής και διαψεύδοντας την άποψη ότι το Ισλάμ στην Τουρκία είναι κατά της ευρωπαϊκής προοπτικής της Τουρκίας. Ωστόσο, αν παρακολουθήσει κανείς δημοσιεύματα του τύπου καθ' όλο αυτό το διάστημα, θα διαπιστώσει την επικράτηση του τουρκικού κατεστημένου. Ενδεικτικά αναφέρονται : Εφ. Ελευθεροτυπία, Σάββατο 15 Μαρτίου 2003, σ.7, Γράφει η εφημερίδα : Η μετάλλαξη του Ερντογάν, Κων/νος Αρβανιτόπουλος : Πώς τούμπαρα το κατεστημένο τον νεοφώτιστο και Θάνος Π. Ντόκος : Τα εμπόδια μιας περίεργης διακυβέρνησης – Εφημ. Ελευθεροτυπία, 9 Φεβρουαρίου 2003, σ.28, Η μεταμόρφωση του Ερντογάν. Τουρκία. Ναι στον πόλεμο λένε τώρα οι Ισλαμιστές. – Εφημ. ΒΗΜΑ, 15 Μαρτίου 2003, σ.Α6, Η «παλαιά Τουρκία» κατέβαλε τον Ταγίπ Ερντογάν, του Αλέξη Παπαχελά.

Επομένως το «Βαθύ κράτος» έχει ανά χείρας την εξουσία κι' αν ο Ερντογάν ξεπεράσει κάποια όρια ο κίνδυνος «δικαστικού πραξικοπήματος» είναι ορατός. Εφημ. Ελευθεροτυπία, 15 Μαρτίου 2003, σ.7. (145)

ι.η. Σχέσεις Ελληνικού Κράτους – πολίτη.

Σύνολο απαντήσεων : 245, Ποσοστό % κατ' άτομο :0,41 %

- Στο βαθμό σεβασμού του Κράτους μας προς τον πολίτη αναφέρθηκε το **58,77%** των ερωτηθέντων, ως ακολούθως : Το **06,94%** επισημαίνει ότι στην Ελλάδα υπάρχει εδραίωση των δημοκρατικών θεσμών. Υπάρχει σεβασμός έναντι του πολίτη (**06,53%**). Διαπιστώνεται εν μέρει σεβασμός στον πολίτη λόγω της παρεχόμενης από το πολιτικό σύστημα εκδούλευσης («ρουσφετιού»). Υπάρχει ημετεροκρατία (**06,53%**). Στην Ελλάδα μπορεί κανείς να διεκδικήσει το δίκαιό του (**02,86%**). Το κράτος σέβεται εν μέρει τον πολίτη (**06,94%**). Διαπιστώνονται προβλήματα εξυπηρέτησης των πολιτών από τη Δημόσια Διοίκηση (**06,12%**). Εν μέρει σεβασμός του πολίτη λόγω της μη τήρησης των νόμων (**02,04%**). Σέβεται μερικά τον πολίτη, επειδή καταπατούνται τα δικαιώματα των Τσιγγάνων, Βορειοηπειρωτών ή του μουσουλμανικού πληθυσμού Δυτ. Θράκης (**01,63%**). Υπάρχουν περιθώρια βελτίωσης στον τομέα αντιμετώπισης της Γραφειοκρατίας (**01,63%**). Εν μέρει σεβασμός εκφράζεται και με απόψεις κάτω του 01% σε ποσοστό **03,68%**. Το κράτος δεν σέβεται τον πολίτη λόγω αδιαφορίας για τα καθημερινά του προβλήματα (**01,22%**) και για άλλους λόγους (**02,86%**). Διαπιστώνεται πλήρης σεβασμός στον πολίτη, σε μεγαλύτερο βαθμό από τ' άλλα κράτη (**02,44%**). Το ελληνικό κράτος σέβεται εν πολλοίς τον πολίτη (**02,85%**). Τα κράτη είναι υποχρεωμένα να σέβονται τα πολιτικά και ανθρώπινα δικαιώματα (**01,64%**). Σε καμία χώρα δεν υπάρχει απόλυτος σεβασμός στον πολίτη (**01,23%**). Η Ελλάδα είναι δυτική χώρα (**01,22%**). Ο πλήρης εκδημοκρατισμός ήταν αποτέλεσμα της τουρκικής εισβολής στην Κύπρο (**0,41%**).
- Οι ανωτέρω κατηγορίες δύνανται να ομαδοποιηθούν ως εξής : (α) Υπάρχει σεβασμός του Κράτους στον πολίτη (**22,04%**), (β) Εν μέρει – εν πολλοίς σεβασμός προς τον πολίτη (**32,65%**), (γ) Μη σεβασμός στον πολίτη (**04,08%**).
- Στη σχέση Ελληνικού Κράτους – προστασίας ανθρωπίνων δικαιωμάτων αναφέρθηκε το **14,70%** των ερωτηθέντων, ως εξής : Το κράτος σέβεται τ' ανθρώπινα δικαιώματα (**12,25%**). Εδώ προστατεύονται τ' ανθρώπινα δικαιώματα εν πολλοίς (**02,45%**).
- Στη σύγκριση Ελλάδος – Τουρκίας στους τομείς προστασίας του πολίτη και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων αναφέρθηκε το **25,31%**, ως ακολούθως : Δεν συγκρίνονται οι δύο χώρες / μεγαλύτερος σεβασμός προς τον πολίτη εδώ σε ποσοστό **24,90%**.
- Υπάρχει μικρότερος φόβος εδώ έναντι της Αστυνομίας (**0,41%**).
- Δεν εξέφρασε άποψη το **01,22%**.

Ο καθηγητής Νεοκλής Σαρρής επισημαίνει (Συνέντευξη 21 – 12 – 2001) : «Ο σεβασμός προς τον πολίτη είναι σχετικός με το «ρουσφέτι» και την ημετεροκρατία. Στην Τουρκία είναι πολύ πιο σχετικός και πολύ αυταρχικό το καθεστώς. Εκεί το κράτος είναι πιο οργανωμένο. Η δομή εξουσίας είναι η ίδια. Οι πολιτικές δυνάμεις δεν είναι οι ίδιες».

- Στην έννοια των δικαιωμάτων αναφέρεται – μεταξύ των άλλων το : Εμμανουήλ Ρούκουνας (1995), Διεθνής προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, Ίδρυμα Μαραγκοπούλου για τα δικαιώματα του Ανθρώπου, βιβλιοπωλείον της «Εστίας», σσ.13 – 21, Αθήνα. Σε σχέση με τ' ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα και τον πόλεμο κατά της διαφθοράς στο δημόσιο αναφέρονται ενδεικτικά, εφημ. Ελευθεροτυπία, Δευτέρα 9 Δεκεμβρίου 2002, σ.13, Κάλεσμα Κρουσταλλάκη, εισαγγελικός πόλεμος στη διαφθορά. Εφημ. Νέα, Τρίτη 10 Δεκεμβρίου 2002, σ.15, Στη Βουλή η διαφθορά στο Δημόσιο, εφημ. Ελευθεροτυπία, Σάββατο 5 Οκτωβρίου 2002, σ.22, Η Ελληνική κοινωνία θα εξακολουθεί να πάσχει από τη μη εφαρμογή των νόμων, Αντώνης Μανιτάκης, καθηγητής Νομικής Α.Π. Θεσσαλονίκης. (146)

10. Σχέσεις τουρκικού κράτους – πολίτη.

Σύνολο απαντήσεων : 328, Ποσοστό % κατ' άτομο :0,30 % ή 0,31%

- Το **42,68%** αναφέρθηκε στο βαθμό σεβασμού του τουρκικού κράτους έναντι του πολίτη, ως ακολούθως : Το **07,01%** δήλωσε ότι οι Κων/πολίτες κι' οι άλλες μειονότητες έχουν βιώσει την καταπίεση των Τούρκων. Παλαιότερα ίσχυε η αρχή «πολίτη, μίλα Τουρκικά (**06,71%**)». Η Τουρκία δεν σέβεται τους πολίτες της (**06,09%**). Στην Τουρκία αδυνατεί κάποιος να διεκδικήσει το δίκαιό του (**02,74%**). Δεν υπάρχει ελευθερία στην Τουρκία (**02,74%**). Το Τουρκικό κράτος καταπιέζει όλους ανεξαιρέτως τους πολίτες του (**01,52%**). Εύκολα μπορεί να κατηγορηθεί κανείς επί εξυβρίσει του Τουρκισμού (**02,14%**). Απόψεις κάτω του 01% εκάστη διατύπωσε το **04,88%** κι' αναφέρονται στον μη σεβασμό του πολίτη εκ μέρους του κράτους.
 - Η Τουρκία είναι αυταρχικό κράτος, κατ' επίφαση δημοκρατικό (**04,88%**). Η καταπάτηση των πολιτικών δικαιωμάτων είναι σχετική (**02,74%**). Υπάρχει τάση εκδημοκρατισμού της Τουρκίας, που επιβάλλεται να ενισχυθεί (**01,23%**).
 - Οι ανωτέρω κατηγορίες δύνανται να ομαδοποιηθούν ως εξής : (α) Μη σεβασμός του τουρκικού κράτους στους πολίτες του (**38,71%**), (β) Σχετικός σεβασμός προς τον πολίτη (**03,97%**).
 - Ως προς τη σχέση του τουρκικού κράτους και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων διατύπωσε τις θέσεις του το **21,34%**, ως εξής : Καταπιέζονται τ' ανθρώπινα δικαιώματα (**15,55%**). Υπάρχει φοβία στο τουρκικό κράτος λόγω του Κουρδικού και του ακραίου Ισλάμ (**01,83%**). Δεν γίνονται σεβαστά τ' ανθρώπινα δικαιώματα στην Τουρκία λόγω των συμφερόντων των Μεγάλων Δυνάμεων (**01,22%**). Απόψεις κάτω του 01% η καθεμία που καταδεικνύουν την καταπάτηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων διατύπωσε το **01,82%**. Υφίσταται εν μέρει σεβασμός των ανθρωπίνων δικαιωμάτων σε ποσοστό **0,92%**.
 - Δύναται να υπάρξει η εξής ομαδοποίηση των ανωτέρω κατηγοριών : (α) Μη σεβασμός των ανθρωπίνων δικαιωμάτων εκ μέρους του τουρκικού κράτους (**20,42%**), (β) εν μέρει σεβασμός σε ποσοστό **0,92%**.
 - Στη σύγκριση Ελλάδος – Τουρκίας στους τομείς σεβασμού του πολίτη και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων αναφέρεται το **13,42%**, ως εξής :
- Δεν συγκρίνονται οι δύο χώρες ως προς τον σεβασμό έναντι των πολιτών τους (**07,62%**). Δεν υπάρχει σύγκριση μεταξύ τους ως προς τ' ανθρώπινα δικαιώματα (**05,49%**). Άλλη άποψη : **0,31%**.
- Αναφορικά με τον ρόλο του Στρατού και της Αστυνομίας στην Τουρκία το **20,73%** ανέφερε ότι : η Τουρκία είναι αστυνομικό κράτος (**06,41%**). Στην Τουρκία οι φυλακές (λευκά κελιά) είναι γεμάτες με αντικαθεστωτικούς (**03,66%**). Οι πολίτες αισθάνονται φόβο για την Αστυνομία (**02,13%**). Ο Στρατός υπαγορεύει τα πάντα στην Τουρκία (**05,79%**). Απόψεις κάτω του 01% για τον καταλυτικό ρόλο του Στρατού (**01,53%**). Αντίστοιχες θέσεις για την Αστυνομία (**01,21%**).
 - Οι πιο πάνω κατηγορίες μπορούν να ομαδοποιηθούν ως ακολούθως : (α) Η Τουρκία είναι αστυνομικό κράτος (**13,41%**), (β) Ο ρόλος του Στρατού είναι αποφασιστικής σημασίας (**07,32%**).

- Δεν απάντησε, δεν γνωρίζει το **01,83%**.

Συνοψίζοντας : (α) Μη σεβασμός του τουρκικού κράτους προς τους πολίτες του (**38,71%**), (β) Σχετικός σεβασμός (**03,97%**), (γ) Μη σεβασμός των ανθρωπίνων δικαιωμάτων (**20,42%**), (δ) Εν μέρει σεβασμός σε ποσοστό (**0,92%**), (ε) Ελλάδα και Τουρκία δεν συγκρίνονται ως προς το σεβασμό έναντι των πολιτών (**07,62%**), (στ) ως προς τ' ανθρώπινα δικαιώματα (**05,49%**), (ζ) άλλη άποψη (**0,31%**), (η) η Τουρκία είναι αστυνομικό κράτος (**13,41%**), (θ) ο ρόλος του Στρατού είναι καίριος (**07,32%**), (ι) Δεν απάντησαν, δεν γνωρίζουν (**01,83%**).

Τ' ανωτέρω έρχονται να ενισχύσουν την άποψη ότι η Τουρκία δεν είναι ακόμη έτοιμη να ενταχθεί στη Ευρωπαϊκή Ένωση, όπου τ' ανθρώπινα και τα πολιτικά δικαιώματα είναι σεβαστά. Σχετικές είναι μερικές παραπομπές σε δημοσιεύματα εφημερίδων : εφημ. Τύπος της Κυριακής, Κυριακή 10 Νοεμβρίου 2002, σ.11, Με το θάρρος της γνώμης : Δεν θέλουμε την Τουρκία στην Ευρωπαϊκή Ένωση γιατί πρόκειται για μια ασιατική, ισλαμική και υπανάπτυκτη χώρα. Εφημ. Ελευθεροτυπία, Δευτέρα 14 Οκτωβρίου 2002, σ.9, Η υποκρισία του εξευρωπαϊσμού της Τουρκίας, του Μιχ. Μορώνη. Εφημ. Ελευθεροτυπία, Πέμπτη 16 Ιανουαρίου 2003, σ.9, Η ιστορία της Ευρώπης ή από τον Σουλεϊμάν Β' ως τον Ερντογάν, του Νίκου Κίαου. Εφημ. Καθημερινή, Κυριακή 12 Ιανουαρίου 2003, η Τουρκία στην Ευρώπη, σ.13, του Γεωργίου Κουμάντου.[άποψη υποστηρίζουσα την ένταξη]. Εφημ. Ελευθεροτυπία, Τρίτη 27 Αυγούστου 2002, σ.11, Στους 55 οι νεκροί από απεργία πείνας στην Τουρκία. Εφημ. Ελευθεροτυπία, Δευτέρα 4 Νοεμβρίου 2002, σ.11, Δύο κόμματα κι' ένα...ο στρατός. Εφημ. Ελευθεροτυπία, Κυριακή, 5 Ιανουαρίου 2003, σ.27, Οι φύλακες του Κεμαλισμού – Μπαίνουν στη Σχολή 14 ή 18 ετών, φοιτούν 4 χρόνια και όταν βγουν, πληρώνονται καλά. Εφημ. Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία, 26 Ιανουαρίου 2003, σ.38, Τουρκία, ενώ οι ισλαμιστές νομίζουν ότι είναι στο τιμόνι της χώρας, η πραγματική κυβέρνηση κάνει τις συνάξεις της, περιφρονώντας βαθιά τους πολιτικούς με τους ενδοιασμούς τους για συμμετοχή στον πόλεμο κατά του Ιράκ. Εφημ. Ελευθεροτυπία, 14 Μαρτίου 2003, σ.15, Εκτός νόμου, κουρδικό κόμμα (HADEP), εφημ. Ελευθεροτυπία, 27 Νοεμβρίου 2002, σ.17, Για τα λευκά κελιά : Η απομόνωση είναι θάνατος, Ο. Ορφ. (147)

κ.1. Η ελληνική εξωτερική πολιτική έναντι της Τουρκίας.

Σύνολο απαντήσεων : 254, Ποσοστό % κατ' απάντηση : 0,39 % ή 0,40 %

- Ως προς τον χαρακτηρισμό της Ελληνικής εξωτερικής πολιτικής απόψεις έχει διατυπώσει το **22,05%** ως εξής : είναι υποβαθμισμένη, μη αποτελεσματική, ανεπαρκής κι' αλλοπρόσαλλη (**04,33%**). Δεν υπάρχει μακροπρόθεσμη εξωτερική πολιτική (**03,15%**). Δεν υπάρχει εξωτερική πολιτική (**03,54%**). Είναι υποχωρητική έναντι της Τουρκίας (**03,54%**). Αρνητικοί χαρακτηρισμοί για την εξωτερική πολιτική κάτω του 01% έκαστος (**03,96%**). Μέτρια η εξωτερική μας πολιτική (**01,17%**). Άλλες απόψεις : **0,39%**. Είναι καλή η εξωτερική μας πολιτική (**01,97%**). Τα' ανωτέρω δύνανται να ομαδοποιηθούν ως εξής : (α) *Αρνητικά χαρακτηριζόμενη η εξωτερική μας πολιτική σε ποσοστό 18,52%*, (β) *Θετικά χαρακτηριζόμενη (01,97%)*, (γ) *Είναι μέτρια (01,17%)*, (δ) *Άλλες απόψεις : 0,39%*.
- Στο βαθμό σταθερότητας της εξωτερικής μας πολιτικής αναφέρθηκε το **26,38%** των ερωτηθέντων ως ακολούθως : Το **05,91%** θεωρεί ότι με την αντικατάσταση των Υπουργών εξωτερικών μεταβάλλεται και η ακολουθούμενη πολιτική. Κάθε κυβέρνηση ακολουθεί τη δική της πολιτική. Απουσιάζει η ενιαία πολιτική (**12,60%**). Αλλάζει διαρκώς. Γι' αυτό δεχόμαστε αλλεπάλληλα πλήγματα από την Τουρκία (**01,18%**). Δεν δύναται να υπάρχει ενιαία εξωτερική πολιτική στα πλαίσια μιας πολυκομματικής Δημοκρατίας (**01,58%**).
- Δεν μεταβάλλεται η εξωτερική μας πολιτική κι' είναι ενιαία τα τελευταία 20 χρόνια (**01,58%**).
- Η Ελλάδα ως μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης ακολουθεί σταθερότερη πολιτική συγκριτικά με το παρελθόν (**01,18%**). Άλλες απόψεις κάτω του 01% σε ποσοστό **02,35%**.
- Δύναται να υπάρξει η κάτωθι ομαδοποίηση : (α) *Μη ύπαρξη ενιαίας πολιτικής (21,27%)*, (β) *Σταθερότερη πολιτική τα τελευταία έτη (02,76%)*, (γ) *Άλλες απόψεις : 02,35%*.
- Το **37,79%** αναφέρθηκε στη δυνατότητα χάραξης κι' εφαρμογής της Ελληνικής Εξωτερικής πολιτικής ως εξής : 1. Στην Ελλάδα οι εκάστοτε κυβερνώντες φοβούνται το πολιτικό κόστος και λειτουργούν ψηφοθηρικά (**04,73%**). 2. Η εξωτερική μας πολιτική χαράζεται κι'

υλοποιείται εκ του προχείρου (**03,54%**). 3. Η εξωτερική μας πολιτική εξαρτάται από τις Η.Π.Α. Οι εκάστοτε Υπουργοί των εξωτερικών πρέπει να είναι αρεστοί στην Υπερδύναμη (**02,36%**). 4. Ελλείπει η εθνική στρατηγική για την αντιμετώπιση της τουρκικής βουλμίας (**01,97%**). 5. Η αφέλεια κάποιων στο Υπουργείο των εξωτερικών και μερικών πολιτικών οδηγεί στη διάπραξη λαθών που εκμεταλλεύονται οι Τούρκοι (**01,97%**). 6. Απουσιάζει η χάραξη προληπτικής εξωτερικής πολιτικής (**01,97%**). 7. Η αντιπολίτευση δεν συντελεί στη χάραξη κι εφαρμογή της εξωτερικής πολιτικής (**01,57%**). 8. Το **01,97%** επισημαίνει ότι η πολιτική εξουσία της Ελλάδος ελέγχεται από ξένα κέντρα αποφάσεων. 9. Στο Υπουργείο των Εξωτερικών υπάρχουν η «ημετεροκρατία» και κάποιοι μη σχετικοί με την εξωτερική πολιτική (**01,58%**). 10. Δεν επιδεικνύεται ζήλος εκ μέρους των αρμοδίων για βελτίωση της ακολουθούμενης εξωτερικής πολιτικής (**01,18%**). 11. Δεν υπάρχει σταθερότητα στους Διευθυντές, Συμβούλους, Γραμματείς του Υπουργείου. Αντικαθίστανται συνήθως με την άνοδο του νέου Υπουργού των Εξωτερικών (**01,18%**). 12. Αποτελεί επιτυχία η ένταξη της Ελλάδος στην Ευρωπαϊκή Ένωση (**01,18%**). 13. Η πολιτική της «ελληνοτουρκικής προσέγγισης» είναι ορθή. Η μέχρι πρότινος αντιπαράθεση με την Τουρκία δεν απέδωσε (**01,58%**). 14. Δεν γνωρίζουμε ακόμη την αποτελεσματικότητα της «ελληνοτουρκικής προσέγγισης» (**01,19%**). 15. Δεν βρίσκει ανταπόκριση η Ελλάδα στ' ανοίγματα προς την Τουρκία (**0,40%**). 16. Η ελληνική εξωτερική πολιτική συνοψίζεται στο ζειμπέκικο (**0,79%**). 17. Κανείς πολιτικός δεν χρεώνεται την αποτυχία της εξωτερικής μας πολιτικής (**0,79%**). 18. Η Ελλάδα δεν εμπιστεύεται την Τουρκία. Εδώ έγκειται η ρίζα της μεταξύ τους αντιπαράθεσης (**0,78%**). 19. Ενίοτε ο ευρωπαϊκός μας προσανατολισμός αποβαίνει σε βάρος των συμφερόντων μας (**0,79%**). 20. Πρέπει να ιδρυθεί το Συμβούλιο Εξωτερικής Πολιτικής (**0,79%**). 21. Υπάρχει άγνοια επί ζητημάτων εξωτερικής πολιτικής σε στελέχη του Υπουργείου Εξωτερικών (**0,78%**). 22. Απόψεις κάτω του **0,40%** εκάστη διατύπωσε το **03,51%**. 23. Το **0,40%** θεωρεί ότι στις διεθνείς σχέσεις ισχύει η αρχή της αμοιβαιότητας. 24. Η Ελλάδα στηρίζεται στον ευρωπαϊκό της προσανατολισμό και στο διεθνές δίκαιο (**0,79%**). Τα ανωτέρω ποσοστά δύνανται να ομαδοποιηθούν ως εξής : (α) Οι κυβερνώντες και στα θέματα εξωτερικής πολιτικής κινούνται ψηφοθηρικά (**05,52%**) [κατηγορίες 1,17], (β) Πρόχειρη χάραξη. Έλλειψη στρατηγικής. Αλλαγές διευθυντικών στελεχών με την ταυτόχρονη αλλαγή του Υπουργού Εξωτερικών (**11,81%**) [κατηγορίες 2,4,6,7,11,16,20], (γ) Λάθη πολιτικών – ανεπάρκεια ενίων διπλωματών (**05,51%**) [κατηγορίες 5,9,10,21], (δ) Εξάρτηση από τις Μεγάλες Δυνάμεις (**04,33%**) [κατηγορίες 3,8], (ε) Θετική η παρουσία της Ελλάδος στην Ευρωπαϊκή Ένωση (**01,97%**) [κατηγορίες 12,24], (στ) Αποτίμηση της πολιτικής της «Ελληνοτουρκικής προσέγγισης» (**03,95%**) [κατηγορίες 13,14,15,18], (ζ) Άλλες απόψεις : (**04,70%**).

- Στη σύγκριση Ελλάδος – Τουρκίας ως προς την εξωτερική πολιτική αναφέρεται το **09,45%** ως ακολούθως : (01) Η Εξωτερική μας πολιτική ωχριά έναντι αυτής των Τούρκων. Η δική μας είναι κατώτερη ή λιγότερο αποτελεσματική (**03,56%**), (02) Στην Ελλάδα ο Στρατός δεν ασκεί κυρίαρχο ρόλο στη διαμόρφωση της εξωτερικής πολιτικής (**01,18%**), (03) Η γεωγραφική θέση της Ελλάδος είναι υποδεέστερη εκείνης της Τουρκίας (**0,78%**), (04) Όταν η Ελλάδα βρίσκεται σε πολιτικό κενό, δέχεται τα πλήγματα της Τουρκίας (**0,40%**), (05) Η Ελλάδα ως ευρωπαϊκή χώρα διαθέτει άλλη νοοτροπία από αυτήν της Τουρκίας (**0,40%**), (06) Οι Τούρκοι ασκούν εθνική πολιτική, ενώ εμείς κομματική (**0,40%**), (07) Άλλες απόψεις κάτω του 0,40% εκάστη διατύπωσε το **02,73%**.
- Το **04,33%** δεν απάντησε στο ερώτημα.
- Συνοψίζοντας, οι κατηγορίες που συγκεντρώνουν τα υψηλότερα ποσοστά είναι : (α) Αρνητικά χαρακτηρίζεται η εξωτερική μας πολιτική **18,52%**, (β) Μη ύπαρξη ενιαίας πολιτικής (**21,27%**), (γ) Πρόχειρη χάραξη της εξωτερικής πολιτικής – έλλειψη στρατηγικής – μη ενδεδειγμένες αλλαγές διευθυντικών στελεχών του Υπουργείου των Εξωτερικών (**11,81%**), (δ) Οι κυβερνήσεις κινούνται ψηφοθηρικά, ακόμη και στα θέματα εξωτερικής πολιτικής (**05,52%**), (ε) Λάθη πολιτικών – ανεπάρκεια ενίων διπλωματών (**05,51%**). Ενδεικτική είναι η άποψη του καθηγητή του Παντείου Πανεπιστημίου Νεοκλή Σαρρή : «Η Ελλάδα δεν διαθέτει κάποιους σαφείς στόχους στην Εξωτερική της πολιτική. Δημιουργείται ένα πρόβλημα και σπεύδει να το αντιμετωπίσει κατασταλτικά [εκ των υστέρων]» (Συνέντευξη 21 – 12 – 2001). (**156**) Ενδιαφέρον παρουσιάζουν και ορισμένα δημοσιεύματα, όπως : εφημ. «Ελευθεροτυπία», Δευτέρα 2 Δεκεμβρίου 2002, σ.9, Τουρκικοί ελιγμοί και Ελληνικός ενθουσιασμός για τον

«ισχυρό άνδρα» Ερντογάν», του Μιχ. Μορώνη, εφημ. Ελευθεροτυπία, Σάββατο 9 Νοεμβρίου 2002, σ.9, Η διπλωματία του ποδοσφαίρου και τα επακόλουθα, του Κώστα Νικολάου. Αναφέρει «...Οι καλοί λογαριασμοί κάνουν ως γνωστόν τους καλούς φίλους και οι λογαριασμοί αυτοί δεν πρέπει να είναι μονίμως ελλειμματικοί για την Ελλάδα από υπαιτιότητα δική μας». Εφημ. Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία, 1 Δεκεμβρίου 2002, Στο παρά πέντε της Εθνικής εξωτερικής πολιτικής, της Μαρίνας Μάνη, Στην τελική της φάση βρίσκεται η προετοιμασία του νομοσχεδίου για τη σύσταση «Εθνικού Συμβουλίου Εξωτερικής Πολιτικής». (148)

κ.2. Η τουρκική εξωτερική πολιτική έναντι της Ελλάδος.

Σύνολο απαντήσεων : 439, Ποσοστό % κατ' απάντηση :0,23 %

- Στην εξωτερική πολιτική της Τουρκίας αναφέρθηκε το **11,38%** ως εξής : Το **02,95%** θεωρεί ότι οι Τούρκοι ακολουθούν τη βυζαντινή και φαναριώτικη παράδοση. Η εξωτερική τους πολιτική είναι παμπόνηρη (**01,81%**). Είναι θαυμάσια, εξαιρετική η εξωτερική τους πολιτική (**01,36%**). Είναι επεκτατική και τη διακρίνει η επιθετικότητα (**01,36%**). Είναι ύπουλη και διακρίνεται για τη συγκαλυμμένη επιθετικότητα της (**0,46%**). Άλλες απόψεις κάτω του **0,30%** εκάστη με χαρακτηρισμούς παρεμφερείς προς τους ανωτέρω εξέφρασε το **02,52%**. Αποτελεί μύθο ότι οι Τούρκοι προβαίνουν πάντοτε σ' εύστοχες ενέργειες (**0,46%**). Η Τουρκία - παρά την εξωτερική της πολιτική - δεν προοδεύει (**0,23%**). Επιδεικνύει τάσεις φιλελευθερισμού (**0,23%**).

Οι ανωτέρω κατηγορίες δύνανται να ομαδοποιηθούν ως εξής : (α) Η εξωτερική πολιτική της Τουρκίας χαρακτηρίζεται ως επιθετική, πονηρή, φαναριώτικη, επεκτατική κ.λπ. σε ποσοστό **10,46%**, (β) Άλλες απόψεις (**0,92%**). Πρόκειται για μια πολιτική που αντιβαίνει σε βασικές αρχές του Διεθνούς Δικαίου.

- Στον κυρίαρχο ρόλο του Στρατού στην κοινωνική και πολιτική ζωή της Τουρκίας αναφέρθηκε το **33,72%** ως ακολούθως : Το **05,01%** δήλωσε ότι είναι σημαντικός και πρωτεύων ο ρόλος του Στρατού. Ο Στρατός χαράζει κι' επιβάλλει την εξωτερική πολιτική (**04,78%**).
- Ο Στρατός χαράζει την εξωτερική πολιτική (**03,19%**). Ο Στρατός ελέγχει τα πάντα. Αποτελεί το Α και το Ω στην πολιτική και κοινωνική ζωή της Τουρκίας (**04,78%**). Το **02,50%** ισχυρίζεται ότι ο Στρατός κατευθύνει τους πολιτικούς ως προς την ακολουθητέα πολιτική. Το νεοτουρκικό κράτος μετά το 1923 είναι Συνταγματική Δικτατορία (**01,36%**). Ο Στρατός αποτελεί τον εγγυητή του Κεμαλικού καθεστώτος (**01,14%**). Σημαντικός είναι ο ρόλος του Συμβουλίου Εθνικής Ασφαλείας για την χάραξη της εξωτερικής πολιτικής (**02,04%**).
- Το Συμβούλιο Εθνικής Ασφαλείας επιβάλλει την τηρητέα πολιτική (**01,36%**). Ο Στρατός ρυθμίζει την εξωτερική πολιτική από την εποχή του Νεοτούρκων (**0,45%**). Οι πολιτικοί είναι μαριονέτες του Στρατού (**0,45%**). Απόψεις για τη σπουδαιότητα του Στρατού στην Τουρκία κάτω του **0,30%** εκάστη εξέφρασε το **06,66%**.
- Για τη σχέση της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής με τις Μεγάλες Δυνάμεις εκφράστηκαν απόψεις σε ποσοστό **05,01%**, όπως : Το **02,73%** ισχυρίζεται ότι η Τουρκία εκμεταλλεύεται τη γεωστρατηγική της θέση και δέχεται την υποστήριξη της Δύσης. Η Τουρκία, παρά την ξένη εξάρτηση, προωθεί την εξωτερική της πολιτική (**0,68%**). Στην Τουρκία εν μέρει η εξωτερική πολιτική ελέγχεται από τον ξένο παράγοντα (**0,45%**). Άλλες απόψεις κάτω του **0,30%** εκάστη εξέφρασε το **01,15%**.
- Το βαθμό σταθερότητας και συνέχειας της Τουρκικής εξωτερικής πολιτικής επεσήμανε το **26,20%**. Συγκεκριμένα το **12,08%** δήλωσε ότι υπάρχει ενιαία, σταθερή και συνεχής εξωτερική πολιτική. Το **07,74%** δήλωσε ότι η όποια κυβερνητική αλλαγή δεν συνεπάγεται μεταβολή της ακολουθούμενης εξωτερικής πολιτικής. Η εξωτερική πολιτική της Τουρκίας είναι μακροπρόθεσμη (**03,87%**). Οι Γραμματείς του Υπουργείου των Εξωτερικών, οι Διπλωμάτες, οι Σύμβουλοι κ.λπ. δεν αντικαθίστανται με την όποια κυβερνητική μεταβολή (**01,37%**). Δεν έχουν σταθερή πολιτική οι Τούρκοι (**0,68%**). Είναι σταθερή κι' επεκτατική η πολιτική των Τούρκων (**0,46%**).
- Επομένως το **25,52%** των ερωτηθέντων θεωρεί ότι η εξωτερική πολιτική της Τουρκίας είναι ενιαία, σταθερή και μακροπρόθεσμη.

- Στους στόχους και τα μέσα επίτευξης της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής αναφέρθηκε το **11,16%** ως ακολούθως : Το **01,36%** θεωρεί ότι η Τουρκία θέτει στόχους και προσπαθεί να τους υλοποιήσει. Το **01,36%** τονίζει ότι οι Τούρκοι σχεδιάζουν και προγραμματίζουν την εξωτερική τους πολιτική. Η Τουρκία, επιπλέον, διαθέτει πολιτική προάσπισης των συμφερόντων της (**02,27%**). Διαθέτει καλούς διπλωμάτες η Τουρκία (**0,68%**). Οι Τούρκοι πραγματοποιούν ελιγμούς, κινήσεις τακτικής (**0,68%**). Είναι με όλους σύμμαχοι (**0,68%**). Δεν φείδονται εξόδων οι Τούρκοι για τη διενέργεια πολιτικής προπαγάνδας (**0,45%**). Τελικός στόχος των Τούρκων είναι η εξόντωση των «απίστων» (**0,46%**). Άλλες απόψεις σε ποσοστό **0,23%** εκάστη – διατύπωσε το **03,22%**.

Ομαδοποιώντας τα' ανωτέρω δεδομένα παρατηρούμε ότι (α) οι Τούρκοι προωθούν τα συμφέροντα τους με κάθε τρόπο – ειρηνικό ή βίαιο προβαίνοντας σε ελιγμούς ή κινήσεις τακτικής και με την αξιοποίηση ικανότατων διπλωματών βάσει προγραμματισμένης πολιτικής (**10,47%**), (β) Υπέρ των «αδελφοποιήσεων» των Δήμων Ελλάδος – Τουρκίας (**0,23%**), (γ) Ο «αδελφοποιήσεις» δεν απαλύνουν το γεγονός της εξαφάνισης του Ελληνισμού της Κων/πολης (**0,23%**), (δ) Ο Ισμαήλ Τζεμ ακολούθησε νέα πολιτική (**0,23%**).

- Στη σύγκριση Ελλάδος – Τουρκίας ως προς την εξωτερική πολιτική αναφέρθηκε το **10,71%** ως εξής : Το **03,42%** δήλωσε ότι είναι ανώτερη / καλύτερη η τουρκική εξωτερική πολιτική. Η Τουρκία είχε ανέκαθεν πιο προγραμματισμένη και συστηματική πολιτική ανεξαρτήτως κομμάτων (**01,82%**). Η Ευρώπη και οι Η.Π.Α. συμπεριφέρονται φιλικότερα στην Τουρκία λόγω των συμφερόντων τους (**0,91%**). Εκμεταλλεύεται η τουρκική εξωτερική πολιτική τα δικά μας σφάλματα κι' ελλείψεις (**0,46%**). Είναι σταθερότερη και πιο μακροπρόθεσμη η τουρκική εξωτερική πολιτική (**0,90%**). Η γεωστρατηγική θέση της Τουρκίας δρα σαφώς υπέρ της (**0,45%**). Δεν είναι πιο επιτυχής η εξωτερική πολιτική των Τούρκων. Λόγω της γεωπολιτικής θέσης της Τουρκίας την ευνοούν οι Μεγάλες Δυνάμεις (**0,46%**). Θα πρέπει για Κύπρο κι' Αιγαίο να γίνουν επωφελείς συμφωνίες ανάμεσα σ' Ελλάδα και Τουρκία (**0,45%**). Το **01,84%** διατύπωσε θέσεις σε ποσοστό **0,23 %** εκάστη. Λαμβάνοντας υπ' όψιν τα όσα εκτέθηκαν πιο πάνω διαπιστώνουμε ότι : (α) Το **09,57%** επεσήμανε ότι η Τουρκία ακολουθεί καλύτερη εξωτερική πολιτική από την Ελλάδα εξαιτίας ποικίλων παραγόντων, που ήδη αναφέρθηκαν , (β) Άλλες απόψεις σε ποσοστό **01,14%**.

- Το **01,82%** δεν διατύπωσε θέση επί του ερωτήματος αυτού.

Συνοψίζοντας , οι κατηγορίες που συγκεντρώνουν τα υψηλότερα ποσοστά είναι : (α) Το **10,46%** χαρακτηρίζει την εξωτερική πολιτική της Τουρκίας φαναριώτικη, επιθετική, επεκτατική, πονηρή κ.λπ., (β) Το **33,72%** αναφέρθηκε στον κυρίαρχο ρόλο του Στρατού στην κοινωνική και πολιτική ζωή της Τουρκίας, (γ) Το **25,52%** των ερωτηθέντων θεωρεί ότι η εξωτερική πολιτική της Τουρκίας είναι ενιαία, σταθερή και μακροπρόθεσμη , (δ) Οι Τούρκοι προωθούν τα συμφέροντά τους με κάθε τρόπο – ειρηνικό ή βίαιο- προβαίνοντας σε ελιγμούς ή κινήσεις τακτικής και με την αξιοποίηση ικανότατων διπλωματών βάσει προγραμματισμένης πολιτικής (**10,47%**), (ε) Το **09,57%** δήλωσε ότι η Τουρκία ακολουθεί καλύτερη εξωτερική πολιτική από την Ελλάδα.

Κατά τον καθηγητή του Παντείου Πανεπιστημίου Νεοκλή Σαρρή (Συνέντευξη, 21/12/2001) «η Τουρκία έχει κάποιους σαφείς στόχους στην εξωτερική της πολιτική, που παραμένουν αταλάντευτοι».

Για την ακολουθούμενη εξωτερική πολιτική της Τουρκίας παρατίθενται ορισμένα δημοσιεύματα από αθηναϊκές εφημερίδες : Εφημ. Ελευθεροτυπία, Δευτέρα 25 Νοεμβρίου 2002, σ.14, Γκιούλ : Αυτοί ξέρουν καλύτερα. Υποβαθμίζει τον Ερντογάν, βάζει μπρος τους στρατηγούς, εφημ. Ελευθεροτυπία, Παρασκευή, 29 Νοεμβρίου 2002, σ.11, Διαφωνούν σε 5 σημεία του Σχεδίου Ανάν. «Καπέλο» στρατηγών στον Ερντογάν...Ελευθεροτυπία, Παρασκευή 8 Νοεμβρίου 2002, σ.15, Ερντογάν : Όχι αλλαγές στην υπάρχουσα εξωτερική πολιτική. Ελευθεροτυπία, 15 Δεκεμβρίου 2002, σ.4 (Πολιτική), Ιστορικός σταθμός η Κοπεγχάγη, Λάθη και πάθη της Άγκυρας. Εφημ. «Βραδυνή» της Κυριακής, 22 Δεκεμβρίου 2002, σ.6, Μάστορες στα θερμά επεισόδια. Απογευματινή Κυριακής, 22 Δεκεμβρίου 2002 (Συνέντευξη με τον Θεόδωρο Πάγκαλο), Το ζητούμενο με την Τουρκία είναι ποιος θα ελέγξει το στρατό. Ελευθεροτυπία, 13 Δεκεμβρίου 2002, σ.9, Νίκη για την Κύπρο, αβεβαιότητα για την Τουρκία, του Γιώργου Καρελιά. Ελευθεροτυπία, Τετάρτη 18 Δεκεμβρίου 2002, σ.6, Κόλαση στον αέρα με 54 Τουρκικά και μέσα στα 6 μίλια ! Ξεσάλωσαν στο Αιγαίο. Έθνος, Παρασκευή, 10 Ιανουαρίου 2003, σ.9, στην

τουρκική κυβέρνηση για το Κυπριακό, «Αλτ» από στρατηγούς. Εφημ Έθνος, 20 Απριλίου 2003, Στο Σταυροδρόμι Κύπρου – Κουρδικού, του Γιώργου Χαρβαλιά : «Την ίδια ώρα που ο ουρανός του Αιγαίου έχει γίνει σουρωτήρι από την εισβολή οπλισμένων τουρκικών μαχητικών, εμείς επιμένουμε να υποβαθμίζουμε την επιθετικότητα της γείτονος και να προσφέρουμε ελαφρυντικά. Κωνσταντινούπολις, Διευθυντής Α. Λαμπίκης, 15 Μαΐου 2003, αρ. φύλ. 335, σσ.1,3 και 7, Νεοκλής Σαρρής, καθηγητής, Πρόεδρος της ΕΔΗΚ, Το Τουρκικό παρόν στον ευρύτερο σχεδιασμό (πολιτικό και στρατιωτικό) της αμερικανικής Μονοκρατορίας.

Ενδεικτικά αναφέρονται για την εξωτερική πολιτική της Τουρκίας τα εξής έργα : Χριστόδουλος Κ. Γιαλλουρίδης, Η Τουρκία σε μετάβαση, Πρόλογος : Νεοκλής Σαρρής, Ι. Σιδέρης, Αθήνα 1997 – Βερέμης Θάνος (επιμ.). Η Τουρκία σήμερα, ΕΛΙΑΜΕΠ, Παπαζήσης, Αθήνα, 1995. Πεσμαζόγλου Στέφανος, Ευρώπη – Τουρκία, Ιδεολογία και Ρητορική, Εστία, Αθήνα, 1996. Σαρρής Νεοκλής, Εξωτερική πολιτική και πολιτικές εξελίξεις στην πρώτη Τουρκική Δημοκρατία, Γόρδιος, Αθήνα, 1992. Χρ. Κ. Γιαλλουρίδης και Π. Τσάκωνας (επιμ.) Η νέα Διεθνής Τάξη. Η Ελλάδα, η Τουρκία και το Κυπριακό πρόβλημα, Ι. Σιδέρης, Αθήνα, 1993. Πικρός Ι.Π., Τουρκικός επεκτατισμός, Εστία, Αθήνα, 1996. **(149)**

κ.α. Βαθμός ένταξης ερωτώμενου / ης στην ελλαδική κοινωνία σήμερα.

Σύνολο απαντήσεων : 195, Ποσοστό % κατ' απάντηση :0,51 % ή 0,52%

Σε προηγούμενα μέρη της διατριβής μελετήθηκαν διάφορες πτυχές της ένταξης όπως (α) *βάσει του τόπου διαμονής*. Έτσι αρχικά, τουλάχιστον εγκαταστάθηκαν οι Κων/πολίτες σε ποσοστά σημαντικά στις περιοχές του Π. Φαλήρου (**18,13%**), του Αλίμου – Καλαμακίου (**16,25%**), για να αισθάνονται ασφαλείς και δεν υπήρξε εγκατάσταση τους σε μικρά ποσοστά σε όσο το δυνατόν περισσότερα μέρη της Αθήνας. Έτσι στα πρώτα χρόνια υπήρξε μια μορφή «γκέτο» στις προαναφερθείσες περιοχές, (β) *Η επαγγελματική ένταξη* δεν υπήρξε πλήρης αν λάβουμε υπ' όψιν ότι οι ερωτώμενοι ασχολήθηκαν σε ποσοστό **70%** με τον ιδιωτικό τομέα και μόνο το **16,25%** με το Δημόσιο. Το **08,12%** ασχολείται με τα οικιακά, (γ) *Γλωσσικά* δεν είναι πλήρως εντεταγμένοι οι Κων/πολίτες, αν λάβουμε υπ' όψιν ότι χρησιμοποιούν τα Τουρκικά ενίοτε ή σπανίως ενδοοικογενειακά σε ποσοστό **22,91%** και το **13,08%** τα ομιλεί κανονικά, ενώ στο ευρύτερο κοινωνικό πλαίσιο ενίοτε ή σπανίως χρησιμοποιεί τα Τουρκικά το **57,07%** και πιο συστηματικά το **29,36%**. (δ) *Η ένταξη σε επίπεδο επικοινωνίας και ψυχολογικής προσαρμογής* αντιμετώπισε πρόβλημα σε ποσοστό **38,47%**, τουλάχιστον αρχικά.

(ε) Οι χρονοβόρες γραφειοκρατικές διαδικασίες του Κράτους, τα προβλήματα εξεύρεσης εργασίας και στέγης, η μη εξασφάλιση της ελληνικής υπηκοότητας που ανέρχονται σε ποσοστό **34,93%** καθιστούσαν την ένταξη μερική.

(στ) Η κοινωνική ένταξη υπό την μορφή συναναστροφών με μη Κων/πολίτες είναι μερική, αν λάβουμε υπ' όψιν ότι το **33,15%** συναναστρέφεται με τους Κων/πολίτες για ποικίλους λόγους, ενώ το **02,76%** μόνο μ' Ελλαδίτες. Οι γεννηθέντες και ανατραφέντες εδώ δήλωσαν ότι συναναστρέφονται κυρίως (**38,46%**) ή μόνον μ' Ελλαδίτες (**23,08%**) και με μη Κων/πολίτες (**07,69%**). Επομένως οι νέοι έχουν ως επί το πλείστον αφομοιωθεί.

(ζ) Η πολιτική ένταξη είναι μερική, αφού οι Κων/πολίτες - πολιτικοποιημένοι και μη – ψηφοφόροι ανέρχονται σε ποσοστό **81,25%** και μόνον το **04,37%** μετέχει ενεργά στα κομματικά δρώμενα. Το **13,76%** δεν ψηφίζει καν.

(η) Στοιχείο ένταξης εν πολλοίς αποτελεί κι' η αποδοχή του γεγονότος ότι η Ελλάδα είναι κράτος δικαίου με σεβασμό των δικαιωμάτων του Πολίτη και του Ανθρώπου σε αντίθεση με την Τουρκία. Τα όποια προβλήματα αντιμετωπίζουν οι Κων/πολίτες (π.χ. της γραφειοκρατίας) είναι κοινά με την άλλων Ελλήνων πολιτών.

(θ) Έναντι της ακολουθούμενης εξωτερικής πολιτικής της Ελλάδος παρατηρούνται *αρνητική στάση και μικρή αποδοχή της σε ποσοστό 18,52%*. Η άποψη της μη ενιαίας πολιτικής (**21,27%**) και της πρόχειρης χάραξής της (**11,81%**) έρχεται να ενισχύσει την ανωτέρω θέση.

Βάσει των συνεντεύξεων Βάθους το 74,36% των ερωτωμένων δήλωσε (πλήρως) εντεταγμένο στην Ελλαδική κοινωνία ως εξής : το 30,77% δήλωσε ότι είναι εντεταγμένο στην ελλαδική κοινωνία.

Αρκετοί ανέφεραν ότι είναι πλήρως εντεταγμένοι (**17,95%**). Δεν αισθάνονται ότι ξεχωρίζουν από τους υπόλοιπους Έλληνες (**06,67%**). Κάποιοι αισθάνονται Ελλαδίτες και Κων/πολίτες ταυτόχρονα (**03,59%**). Ορισμένοι επεσήμαναν ότι δεν αντιμετώπισαν κανένα πρόβλημα ένταξης (**02,05%**). Είναι πλήρως εντεταγμένοι, αφού εγκαταστάθηκαν εδώ προ πολλών ετών (**02,05%**). Αισθάνονται πιο πολύ Έλληνες από τους εδώ Έλληνες (**01,54%**). Είναι πλήρως εντεταγμένοι στην αγορά εργασίας, στις συνήθειες στον τρόπο ζωής κ.λπ. Ήλθαν εδώ νέοι (**01,03%**). Έχουν ενταχθεί στην ελλαδική κοινωνία. Δεν συμφωνούν με την έννοια του «γκέτο» (**01,03%**). Υπάρχει πλήρης ένταξη και καμία διάκριση σε βάρος τους (**01,03%**). Απέφευγαν ν' αποκαλύψουν την κων/πολίτικη καταγωγή τους (**01,03%**). Έχουν ενταχθεί στην ελλαδική κοινωνία, επειδή γεννήθηκαν και μεγάλωσαν εδώ (**01,02%**). Απόψεις σε ποσοστό **0,51%** διατύπωσε το **03,06%**. Στην αρχή δεν ήταν εντεταγμένοι (**01,54%**).

*Συνοψίζοντας, οι ερωτώμενοι δήλωσαν (α) εντεταγμένοι σε ποσοστό **45,63%**, (β) πλήρως εντεταγμένοι **24,11%** κι' άλλες απόψεις (**04,62%**).*

- Ποσοστό **24,11%** δήλωσε μερική – σχετική ένταξη ως ακολούθως : Το **08,72%** τονίζει ότι είναι μερικώς εντεταγμένο, καθώς υπάρχει διαφορά νοοτροπίας, τρόπου ζωής με τους γηγενείς. Το **04,61%** ανέφερε ότι είναι εν μέρει εντεταγμένο. Το **01,54%** ότι δεν μετέχει στην ενεργό πολιτική. Το **01,03%** απεκάλυψε ότι ένα μέρος της ψυχής του βρίσκεται στην Κων/πολη. Υπάρχει μη πλήρης ένταξη συνδυαζόμενη με σταδιακή προσαρμογή (**03,09%**).
- Ερωτώμενοι είπαν ότι αισθάνονται θλίψη, γιατί κάποιοι αγνοούν την Κων/πολη (**01,03%**). Άλλες απόψεις σε ποσοστά **0,52%** και **0,51%** δήλωσε το **04,09%**. Επομένως η μη πλήρης ένταξη αποδίδεται στη διαφορά τρόπου ζωής και νοοτροπίας κυρίως.
- Το **01,02%** ανέφερε ότι δεν είναι εντεταγμένο στην ελλαδική κοινωνία, γιατί αισθάνεται κάτι ξεχωριστό ή λόγω των συνεχών ταπεινώσεων που υφίσταται το Έθνος.
- Το **01,02%** δεν απάντησε.

Εκ των δεκατριών (13) νέων που γεννήθηκαν και μεγάλωσαν εδώ οι ένδεκα (11) ή **84,62%** δήλωσαν ότι είναι (πλήρως) εντεταγμένοι εδώ και οι δύο (02) ή **15,38%** εν μέρει. [Ο ένας ανέφερε ότι είναι μερικώς εντεταγμένος κι' ο δεύτερος αισθάνεται Ελλαδίτης και Κων/πολίτης ταυτόχρονα]. Συνεπώς οι νέοι αυτοί στη συντριπτική τους πλειοψηφία είναι εντεταγμένοι στην ελλαδική κοινωνία. (**150**)

κ.β1. Βαθμός συναισθηματικής σύνδεσης των ερωτωμένων με την Κων/πολη.

Σύνολο απαντήσεων : 169, Ποσοστό % κατ' απάντηση :0,59 % ή 0,60%

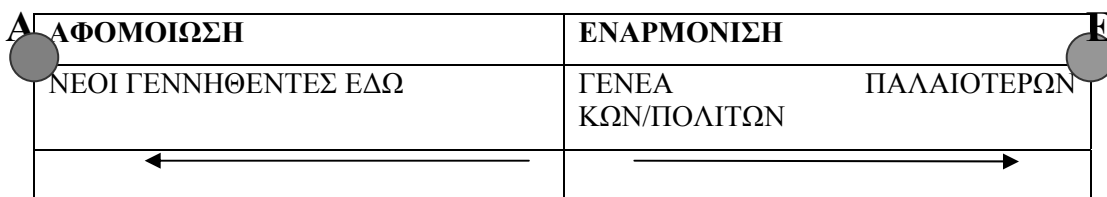
- Στην ύπαρξη συναισθηματικού δεσμού με την Κων/πολη αναφέρθηκε το **80,47%** ως εξής : οι ερωτώμενοι σε ποσοστό **49,11%** δήλωσαν ότι αισθάνονται Κων/πολίτες / Κων/πολίτισσες. Έχουν Κων/πολίτικη συνείδηση σε ποσοστό (**14,79%**). Δεν λησμονούν ότι είναι Κων/πολίτες (**04,74%**). Είναι Κων/πολίτες (02,37%). Είναι έντονη η σχέση με την Κων/πολη (**01,18%**). Κάποιοι ερωτώμενοι αισθάνονται Ίμβριοι (**01,18%**). Ορισμένοι διακηρύττουν ότι είναι Κων/πολίτες ή Ίμβριοι δημοσίως (**01,19%**). Αναφέρουν ότι είναι Κων/πολίτες κι' έτσι αισθάνονται (**02,37%**). Άλλες θέσεις σε ποσοστό 0,59% έκαστη διατύπωσε το **03,54%**. Επομένως υπάρχει συναισθηματική σχέση σε ποσοστό **80,47%**.
- Το **08,88%** δήλωσε ότι συνδέεται εν τινι μέτρω με την Κων/πολη ως εξής : ως ένα βαθμό αισθάνονται Κων/πολίτες λόγω της διαπαιδαγώγησης της οικογένειάς τους (**03,55%**). Κάποιοι αισθάνονται Κων/πολίτες, αλλ' απουσιάζουν τα βιώματα, αφού ήλθαν εδώ σε μικρή ηλικία (**01,19%**). Αισθάνονται ορισμένοι σε μικρό ή μεγαλύτερο βαθμό Κων/πολίτες (**04,14%**).
- Στη σχέση ελληνικής ταυτότητας και Κων/πολίτικης ιδιαιτερότητας αναφέρθηκε το **03,55%** : Κάποιοι ανέφεραν ότι αισθάνονται πρώτα Κων/πολίτες ή Βυζαντινοί και μετά Έλληνες (**01,78%**). Ορισμένοι δήλωσαν ότι αισθάνονται πρώτιστα Ίμβριοι (**0,59%**). Άλλοι τόνισαν ότι αισθάνονται κυρίως Ελλαδίτες (**01,18%**).
- Επτά (07) ερωτώμενοι / ες ή το (**04,14%**) δήλωσαν ότι δεν αισθάνονται Κων/πολίτες.
- Το **02,96%** δεν ανέφερε τη σχέση του με την Βασιλεύουσα.

Συνοψίζοντας, διαπιστώνουμε ότι : (α) το **80,47%** συνδέεται συναισθηματικά με την Κων/πολη, (β) Υπάρχει μικρή ή μεγαλύτερη σχέση σε ποσοστό **08,88%**, (γ) το **03,55%** αναφέρθηκε στη σχέση ελληνικής ταυτότητας και κων/πολίτικης ιδιαιτερότητας, ενώ (δ) Κάποιοι δήλωσαν ότι δεν αισθάνονται Κων/πολίτες (**04,14%**).

- Για τους δεκατρείς νέους που γεννήθηκαν και μεγάλωσαν εδώ, παρατηρούμε : (α) Δεν αισθάνονται Κων/πολίτες (04) τέσσερις ή **30,77%**, (β) Αισθάνονται εν μέρει Κων/πολίτες λόγω έλλειψης βιωμάτων από την Κων/πολη (05) πέντε ή **38,46%**, (γ) Αισθάνονται Κων/πολίτες λόγω της σχετικής διαπαιδαγώγησης από την οικογένειά (04) τέσσερις ή **30,77%**. Είναι ενδεικτικό ότι από τους επτά (07) ερωτηθέντες από το σύνολο των (160) εκατόν εξήντα, οι τέσσερις είναι νέοι που γεννήθηκαν και μεγάλωσαν εδώ και δεν αισθάνονται Κων/πολίτες. Επιπλέον όσοι νέοι αισθάνονται εν όλω ή εν μέρει Κων/πολίτες το οφείλουν στην οικογενειακή διαπαιδαγώγηση. Πάντως και στις δύο περιπτώσεις στερούνται βιωμάτων από την Κων/πολη, γεγονός που τους διαφοροποιεί από την γενεά των γονέων τους που ήλθαν εδώ μετά από κάποιων χρόνων διαβίωση στη Βασιλεύουσα. Έτσι σύμφωνα με το μοντέλο προσαρμογής του J. Berry (Δημ. Γεώργας – Α. Παπαστυλιανού, Επιπολιτισμός Ποντίων και Βορειοηπειρωτών στην Ελλάδα. Ψυχολογικές διεργασίες προσαρμογής, Γενική Γραμματεία Αποδήμου Ελληνισμού, Αθήνα, 1993, σ.20.) οι νέοι τείνουν προς την Αφομοίωση (assimilation) (μεταξύ Εναρμόνισης – Αφομοίωσης), ενώ οι παλαιότεροι Κων/πολίτες προσεγγίζουν λιγότερο ή περισσότερο την Εναρμόνιση (integration).

Σχηματική παράσταση.

Βάσει του μοντέλου προσαρμογής του J.Berry

A = ΑΦΟΜΟΙΩΣΗ

E = ΕΝΑΡΜΟΝΙΣΗ

Σημαντικό είναι και το θέμα της Ταυτότητας (Δημ. Γεώργας – Α. Παπαστυλιανού, Επιπολιτισμός, σ.63.). Οι Κων/πολίτες (όσοι έζησαν στην Βασιλεύουσα), όπως κι' οι Πόντιοι ή οι Βορειοηπειρώτες τείνουν να διατηρήσουν τα στοιχεία της ταυτότητας, όπως και τη γλώσσα της χώρας όπου ζούσαν (οι Κων/πολίτες τα Τουρκικά). Έτσι ακολουθούν την τακτική της Εναρμόνισης. Επίσης οι γυναίκες θέλουν να διατηρήσουν στοιχεία της ταυτότητας της χώρας προέλευσής τους (Αλβανίας ή ΕΣΣΔ) λόγω της εξάρτησής τους από το χωροχρονικό πεδίο (Witkin, 1977). Έτσι οι γυναίκες είναι πιο στενά συνδεδεμένες με το κράτος αρχικής διαβίωσής τους. Αυτό φαίνεται και στην έρευνα μας. Από τις (47) σαράντα – επτά ερωτηθείσες μόνο μία (01) δήλωσε ότι δεν αισθάνεται Κων/πολίτισσα (δεν γεννήθηκε εδώ). Επιπλέον σ' άλλες έρευνες (ο.π. σ.63) επισημαίνεται το αίσθημα της ανασφάλειας και της νοσταλγίας σε γυναίκες μετανάστριες (Molwear, 1989, Dunkas & Nikelly, 1972).

- Πρέπει να τονιστεί ότι μόνο το **1,02%** ανέφερε ότι αισθάνεται κάτι το ξεχωριστό εν σχέσει προς τους λοιπούς Έλληνες και επομένως δεν είναι εντεταγμένο εδώ, ενώ σε ποσοστό **02,37%** δήλωσαν ότι πρώτα αισθάνονται Κων/πολίτες ή Ίμβριοι και μετά Έλληνες. Έχει σημασία ν' αναφέρουμε ότι η κων/πολίτικη συνείδηση είναι εθνοτοπική, όπως η ποντιακή ή μικρασιατική και δεν διακρίνεται από την ευρύτερη εθνική.

Στο Μαρία Κ. Βεργέτη, Από τον Πόντο στην Ελλάδα. Διαδικασίες διαμόρφωσης μιας εθνοτοπικής Ταυτότητας, Εκδοτικός Οίκος Αδελφών Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη, 2000, σ.57 αναφέρεται η έννοια της εθνοτοπικής ταυτότητας (ethnoregional identity), που είναι η ταυτότητα της κοινωνικής ομάδας, μέλους ευρύτερου έθνους, που μεταναστεύει μαζικά από τον τόπο καταγωγής, χωρίς δυνατότητα

μαζικής επιστροφής σ' αυτόν. Η ταυτότητα αυτή δεν είναι εθνική ή εθνοτική, αλλ' ούτε και απλά τοπική, αφού έχει χαθεί ο γεωγραφικός χώρος αναφοράς. Βέβαια η φυγή των Κων/πολιτών δεν είχε τη μαζικότητα της άφιξης στην Ελλάδα των Μικρασιατών προσφύγων το 1922. Ωστόσο η Βασιλεύουσα «άδειασε» μετά τα Σεπτεμβριανά (1955) και εξ αφορμής του Κυπριακού (1964). (151)

κ.β2. Η σημασία της Κων/πολης για τους ερωτώμενους /ες.

Σύνολο απαντήσεων : 260, Ποσοστό % κατ' απάντηση : 0,38 % ή 0,39%

- Το **40,39%** αναφέρθηκε στα συναισθήματα που προκαλεί η Κων/πολη ως εξής : αποτελεί βίωμα για τους ερωτώμενους (**17,31%**). Η Κων/πολη προκαλεί υπερηφάνεια (**05,00%**). Είναι η νοσταλγία για όσα έζησαν (**04,61%**). Στη Βασιλεύουσα βρίσκεται η ψυχή τους (**02,69%**). Η Κων/πολη αποτελεί γι' αυτούς διήγηση στα πλαίσια του οικογενειακού περιβάλλοντος, όχι βίωμα (**02,69%**). Η Κων/πολη σήμερα προκαλεί θλίψη και πικρία (**01,92%**). Στην Ίμβρο είναι η ψυχή τους (**01,16%**). Αποτελεί η Βασιλεύουσα ό,τι πολυτιμότερο έχει ο ερωτώμενος (**01,55%**). Η Κων/πολη δεν αποτελεί ανάμνηση (**01,15%**), αλλά βίωμα.

Άλλες απόψεις κάτω του 01% εκάστη αποκαλύπτουν τον έντονο συναισθηματικό δεσμό με την Κων/πολη σε ποσοστό **01,92%**.

- Μόνο μια άποψη υποδεικνύει την μη ύπαρξη συναισθηματικού δεσμού με την Κων/πολη (**0,39%**).
- Έτσι η Κων/πολη αποτελεί κυρίως βίωμα, ό,τι πολυτιμότερο, είναι νοσταλγία, προκαλεί υπερηφάνεια, αλλά και θλίψη για το κατόντημα της κ.λπ., σε ποσοστό **40,00%**.
- Το **30,00%** των ερωτωμένων αναφέρθηκε στην Κων/πολη ως γενέτειρα και τόπο διαμονής με τα εξής : Κάποιοι δήλωσαν ότι η Κων/πολη αποτελεί το μέρος, που έζησαν, μέρος της ζωής τους (**11,15%**). Η Βασιλεύουσα είναι η ρίζα τους (**07,70%**). Είναι η γενέτειρα που δεν πρέπει ν' αρνείται κανείς (**06,54%**). Είναι ο τόπος γέννησης, η πατρίδα (**04,61%**).
- Στην Κων/πολη ως ιδιαίτερο τρόπο ζωής, παιδείας και πολιτισμού αναφέρθηκε το **10,39%** ως ακολούθως : Ορισμένοι τόνισαν ότι στη Βασιλεύουσα αναπτύχθηκε ένας ιδιαίτερος τρόπος ζωής και παιδείας (**06,16%**). Κων/πολη είναι τα ήθη, έθιμα κι' οι παραδόσεις της (**01,15%**). Υπήρξε η Βασιλεύουσα κοσμοπολίτικο κέντρο (**01,15%**). Διέθετε έναν ανώτερο πολιτισμό (**0,77%**). Απόψεις κάτω του **0,39%** εκάστη διατύπωσε το **01,16%**.
- Το **10,38%** των ερωτηθέντων ανέφερε ότι η Κων/πολη αποτελεί σύμβολο του Ελληνισμού και της Ρωμοσύνης ως εξής : η Κων/πολη είναι η μητέρα του Γένους, η Βασιλεύουσα (**04,62%**), είναι έκφραση κάλλους και μεγαλείου (**01,92%**). Είναι «αλύτρωτη» / «χαμένη» πατρίδα (**0,77%**). Η Κων/πολη είναι Ελλάδα (**0,77%**). Η Κων/πολη και η Ίμβρος ανήκουν στην αδικηθείσα Ρωμοσύνη (**01,15%**). Θέσεις κάτω του **0,39%** διατύπωσε το **01,15%**.
- Το **08,84%** δεν αναφέρθηκε στη σημασία της Κων/πολης.
- Στη συνέντευξη (21 – 12 – 2001) ο καθηγητής Νεοκλής Σαρρής ανέφερε μεταξύ των άλλων : «Η Κων/πολη είναι η μισή μου καρδιά. Ως Ελλαδίτης δεν μπορώ να διαγράψω την κων/πολίτικη μου καταγωγή. Η κων/πολίτικη συνείδηση είναι θέμα αγωγής στα πλαίσια της οικογένειας». (152)

κ.γ. Σχέση παιδιών ερωτωμένων ή /και νεαρών Κων/πολιτών ηλικίας 20 – 30 ετών με την ελλαδική κοινωνία και την Κων/πολη. **Σύνολο απαντήσεων : 534, Ποσοστό % κατ' απάντηση : 0,18 % ή 0,19%**

- Το **17,04%** δηλώνει ότι έχουν ενταχθεί οι περισσότεροι νέοι στην Ελλαδική κοινωνία ως εξής : Το **07,30%** δήλωσε ότι τα παιδιά των ερωτωμένων είναι ενταγμένα στην Ελλαδική κοινωνία. - Οι περισσότεροι νέοι 20 – 30 ετών είναι ενταγμένοι εδώ (**03,93%**). Οι νέοι 20 – 30 ετών έχουν ενταχθεί (**01,69%**). Αισθάνονται Ελλαδίτες κατά πλειοψηφία οι νέοι, διότι δεν επισκέφθηκαν ποτέ την Κων/πολη ή δεν έχουν διαπαιδαγωγηθεί αναλόγως από τους γονείς τους (**01,31%**). Τα παιδιά τους είναι μικρά, ωστόσο έχουν ενταχθεί (**0,75%**). Κάθε νέα γενιά είναι σε μεγαλύτερο βαθμό ενταγμένη (**0,75%**). Μερικώς – σχετικώς ενταγμένοι είναι οι Κων/πολίτες σε ποσοστό **0,75%**. Θέσεις κάτω του **0,19%** εκάστη δήλωσε το **01,31%**.

- Στην ύπαρξη συναισθηματικού δεσμού με την Κων/πολη αναφέρθηκε το **12,91%** ως ακολούθως : Ενδιαφέρονται τα παιδιά των ερωτωμένων για την Κων/πολη , τα ήθη, έθιμα της κ.λπ. (**03,17%**). Θα έχουν οι νέοι κων/πολίτικη συνείδηση, αν δεχθούν την ανάλογη οικογενειακή διαπαιδαγώγηση (**02,24%**). Οι νέοι σε μεγαλύτερη, ίσως ηλικία στρέφουν το ενδιαφέρον τους στην Κων/πολη (**01,13%**). Τα παιδιά των ερωτωμένων αισθάνονται Κων/πολίτες (**01,49%**). Οι γονείς διαπαιδαγωγούν τα παιδιά τους εν σχέσει προς την Κων/πολη (**01,12%**). Τα παιδιά των ερωτωμένων αισθάνονται Κων/πολίτες, επειδή έτσι τα διαπαιδαγώγησαν (**0,94%**). Τα παιδιά τους αισθάνονται το ίδιο Κων/πολίτες μ' αυτούς (τους ερωτώμενους) (**0,75%**). Το **02,07%** διατύπωσε θέσεις κάτω του **01,12%**.
- Το **27,53%** επεσήμανε την εν μέρει ή μικρή σύνδεση των νέων με την Κων/πολη : Μικρό ποσοστό νέων ακολουθεί τις κων/πολίτικες παραδόσεις (**05,24%**). Τα παιδιά των ερωτωμένων στερούνται βιωμάτων από την Κων/πολη (**06,18%**). Τα παιδιά τους δεν αισθάνονται το ίδιο Κων/πολίτες, αν και η οικογένεια τα διαπαιδαγωγεί σχετικά (**04,87%**). Μερικά παιδιά των Κων/πολιτών δεν γνωρίζουν την Κων/πολη (**02,06%**). Ορισμένοι νέοι απλά διακηρύττουν την καταγωγή τους (**01,31%**). Ο γάμος με Ελλαδίτισσα / Ελλαδίτη ευθύνεται ίσως, για τη μειωμένη κων/πολίτικη συνείδηση των νέων (**01,12%**). Το ένα παιδί των ερωτωμένων ενδιαφέρεται περισσότερο από το άλλο για την Κων/πολη (**01,12%**). Σταδιακά αλλοιώνεται η κων/πολίτικη συνείδηση των νέων (**0,75%**). Υπάρχουν γονείς που δεν διαπαιδαγωγούν τα παιδιά τους όσο θα έπρεπε (**0,93%**). Το **03,95%** ανέφερε απόψεις κάτω του **0,57%** εκάστη.
- Το **06,37%** των ερωτωμένων υπέδειξε ότι οι νέοι στερούνται συναισθηματικού δεσμού με την Βασιλεύουσα : Το **02,44%** ανέφερε ότι τα παιδιά των ερωτωμένων δεν αισθάνονται Κων/πολίτες. Κάποιοι τόνισαν ότι οι νέοι δεν αισθάνονται Κων/πολίτες, παρά τη σχετική κατ' οίκον διαπαιδαγώγηση (**0,94%**). Οι νέοι 20 – 30 ετών δεν αισθάνονται Κων/πολίτες (**0,93%**). Η γ' γενιά στερείται της κων/πολίτικης παράδοσης (**0,56%**). Δεν αισθάνονται οι νέοι Κων/πολίτες, διότι δεν διαπαιδαγωγήθηκαν από την οικογένεια (**0,56%**).
- Θέσεις σε ποσοστό μικρότερο του **0,38%** διατύπωσε το **0,94%**.
- Ένα άλλο θέμα είναι η σχέση των ερωτωμένων, των παιδιών τους και των νέων με τους κων/πολίτικους Συλλόγους. [Αναφορά για τη σωματειακή οργάνωση των εδώ Κων/πολιτών υπάρχει στο Ιακωβίδης Ιωάννης, Οι Κωνσταντινουπολίτες της Αθήνας – Η σχέση τους με τους Έλληνες της Κων/πολης, Μεταπτυχιακή διατριβή στο τμήμα Κοινωνιολογίας Παντείου, Αθήνα 2000, σσ.70 – 114.] Πέραν των Σωματείων της Αθήνας αναφέρονται : (α) Η Ένωση Ομογενών εκ Κων/πόλεως Β. Ελλάδος μ' έδρα τη Θεσσαλονίκη. Πρόεδρος του Συλλόγου είναι η Σταυρίδου Αλκμήνη. Έχει 2000 μέλη, εκ των οποίων τα ενεργά είναι περί τα 500. Στη Θεσ/νίκη διαβιούν περίπου 5000 Κων/πολίτες. Ο Σύλλογος περιλαμβάνει τμήμα κυριών ασχολούμενο με έργα φιλανθρωπίας και κοινωνικής πρόνοιας. Εκδίδει ανά δίμηνο εφημερίδα υπό τον τίτλο «ΠΑΛΜΟΣ ΤΩΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΙΤΩΝ». (β) Ο Σύλλογος Ιμβριών – Κων/πολιτών – Τενεδίων – Ανατολικοθρακών ιδρύθηκε το 1984 μ' έδρα την Κομοτηνή. Σκοποί του Συλλόγου είναι η συμπαράσταση στον άνθρωπο, η διατήρηση των ηθών κι' εθίμων, η διαφύλαξη της πολιτισμικής κληρονομιάς των μελών. Έχει δανειστική βιβλιοθήκη. Υπάρχουν τμήματα προς εκμάθηση Ελληνικών παραδοσιακών χορών, τμήμα Λαογραφίας και Η/Υ. Εκδόσεις : Αγώνας για Δικαίωση. 1923 – 1993 : 70 χρόνια Τουρκικές προκλήσεις και παραβιάσεις της Συνθήκης της Λωζάνης, Κομοτηνή, Αύγουστος 1997 (Έκδοση και στα Αγγλικά). Θράκη : από τον Όμηρο μέχρι τις μέρες μας, Ι.Κ.Τ.Α.Θ. – Κομοτηνή, Μάιος 1994. (Για τον α' σύλλογο : Ενημερωτικό φυλλάδιο από την Ένωση Ομογενών εκ Κων/πόλεως Β.Ε., Θεσ/νίκη, 4/6/2002. Για τον β' σύλλογο : Αγώνας για Δικαίωση, χρονικό παραβιάσεων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, Ι.Κ.Τ.Α.Θ., Κομοτηνή, Αύγουστος 1997, σσ.7 – 8)]
- Επανερχόμενοι στην ερμηνεία των ποσοτικών δεδομένων των πινάκων διαπιστώνουμε ότι το **02,25%** των ερωτωμένων, των παιδιών τους και των νέων ενδιαφέρεται για τους κων/πολίτικους Συλλόγους ως εξής : το **0,94%** δήλωσε ότι ο ίδιος ο ερωτώμενος ενδιαφέρεται.
- Ίσως μετά την ηλικία των σαράντα οι νέοι επανέλθουν στα Σωματεία (**0,37%**). Τα παιδιά των Κων/πολιτών μετέχουν στους Συλλόγους (**0,37%**). Απόψεις, **0,19%** εκάστη, εξέθεσε το **0,57%**.
- Μερική ή μικρή σύνδεση με τους εδώ κων/πολίτικους Συλλόγους ανέφερε το **08,42%** των ερωτωμένων ως ακολούθως : κάποιοι ανέφεραν ότι ελάχιστοι νέοι προσέρχονται στους Συλλόγους (**04,11%**). Τα παιδιά των ερωτωμένων δεν προσέρχονται τακτικά στους Συλλόγους (**01,49%**). Οι περισσότεροι δεν συχνάζουν στους Συλλόγους, διότι δεν τους ενδιαφέρουν (**01,31%**). Λίγοι είναι οι νέοι που αφοσιώνονται στους Συλλόγους κι' έχουν κων/πολίτικη

συνείδηση, όπως οι γονείς τους (**0,57%**). Οι ερωτώμενοι μετέχουν στους Συλλόγους όχι τακτικά (**0,56%**). Απόψεις σε ποσοστό **0,19%** εκάστη διατύπωσε το **0,38%**.

- Το **13,30%** δήλωσε ότι οι ερωτώμενοι / οι νέοι δεν συνδέονται με τους κων/πολιτικούς Συλλόγους, ως εξής : Τα παιδιά των ερωτωμένων δεν μετέχουν στις δραστηριότητες των Συλλόγων (**02,43%**). Οι νέοι δεν μετέχουν στους Συλλόγους (**01,31%**). Οι ερωτώμενοι απέχουν των Συλλόγων λόγω άλλων ενδιαφερόντων (**01,12%**). Λόγω έλλειψης χρόνου οι ερωτώμενοι απουσιάζουν από τους Συλλόγους (**0,75%**). Οι μεγαλύτεροι δεν κατέστησαν τους Συλλόγους ελκυστικούς (**0,94%**). Οι νέοι δεν μετέχουν, επειδή αγνοούν την ύπαρξη των Σωματείων (**0,75%**). Δεν μετέχουν λόγω Σπουδών, ανειλημμένων υποχρεώσεων, απόστασης κ.λπ. (**01,13%**). Δεν μετέχουν τα παιδιά των ερωτωμένων λόγω Σπουδών στο εξωτερικό (**0,76%**). Τα παιδιά των ερωτωμένων δεν μετέχουν λόγω έλλειψης χρόνου (**0,74%**). Δεν υπάρχει ενδιαφέρον για τους Συλλόγους λόγω ελλιπούς διαπαιδαγώγησης εκ μέρους των γονέων τους (**0,56%**). Για τη μη συμμετοχή των νέων στους Συλλόγους ευθύνονται κι' οι γονείς, που ερχόμενοι εδώ, αντιμετώπισαν το πρόβλημα της επιβίωσης (**0,37%**). Οι ερωτώμενοι δεν μετέχουν στους Συλλόγους, γιατί δεν το επεδίωξαν ή λόγω άγνοιας της ύπαρξής τους (**0,37%**). Οι ερωτώμενοι δεν μετέχουν στους Συλλόγους (**0,37%**). Οι νέοι δεν μετέχουν λόγω έλλειψης χρόνου(**0,37%**). Απόψεις σε ποσοστό **0,19%** εκάστη διατύπωσε το **01,33%**.

Συνοψίζοντας εξ' όσον αναφέρθηκαν από ερωτώμενους προκύπτει ότι οι νέοι / τα παιδιά των ερωτωμένων μετέχουν εν μέρει ή καθόλου στα δρώμενα των Συλλόγων.

- Οι απαντώντες σε ποσοστό **05,43%** επεσήμαναν ότι οι νέοι 20 – 30 ετών θα κατέλθουν στις εκλογές ως υποψήφιοι μόνον ή κυρίως ως Ελλαδίτες ως εξής : οι περισσότεροι νέοι θα λάβουν μέρος στην εκλογική διαδικασία ως Ελλαδίτες (**03,17%**). Η κων/πολιτική καταγωγή δεν πρέπει να προβάλλεται, όταν κάποιος πρόκειται να εργαστεί για το κοινωνικό σύνολο (**0,56%**). Οι λιγότεροι θα προέβαλλαν την κων/πολιτική τους καταγωγή κι' αυτοί υπό την προϋπόθεση ότι έχουν γαλουχηθεί σχετικά (**0,38%**). Κάποιοι θα προβάλουν κυρίως την ιδιότητα τους ως Ελλαδιτών (**0,37%**). Θέσεις, **0,19%** εκάστη, διατύπωσε το **0,95%**.
- Το **03,56%** των νέων θα προέβαλλε την κων/πολιτική ταυτότητα ή σε συνδυασμό με την ιδιότητα τους των Ελλαδιτών ως ακολούθως : Κάποιοι ανέφεραν ότι οι περισσότεροι νέοι θα επεκαλούντο την κων/πολιτική τους ιδιότητα για λόγους ψηφοθηρικούς (**01,12%**). Ορισμένοι θα συμμετάσχουν στις εκλογικές διαδικασίες συνδυάζοντας την ένταξη στην ελλαδική κοινωνία με την κων/πολιτική τους καταγωγή (**0,56%**). Κάποιοι θα προέβαλλαν την καταγωγή τους, επειδή το αισθάνονται και χάριν ψηφοθηρίας (**0,38%**). Απόψεις του **0,19%** και **0,18%** εκάστη διατύπωσε το **01,50%**.
- Δεν απάντησε το **02,44%** των ερωτωμένων.
- Συνοψίζοντας παρατηρούμε ότι : (α) Οι περισσότεροι νέοι είναι εντεταγμένοι στην ελλαδική κοινωνία (**17,04%**), (β) Μερικώς ή σχετικά εντεταγμένοι στην ελλαδική κοινωνία είναι οι νέοι (**0,75%**), (γ) οι νέοι συνδέονται με την Κων/πολη συναισθηματικά (**12,91%**), (δ) Υπάρχει συναισθηματικός δεσμός με την Βασιλεύουσα μικρός / εν μέρει (**27,53%**), (ε) Οι νέοι στερούνται συναισθηματικής σχέσης με την Κων/πολη (**06,37%**), (στ) Εντοπίζεται συμμετοχή κι' ενδιαφέρον για τους κων/πολιτικούς Συλλόγους (**02,25%**), (ζ) Μερική ή μικρή σύνδεση με τα Σωματεία αυτά (**08,42%**). Μη σύνδεση των νέων με τους Συλλόγους (**13,30%**), (η) Θα κατέλθουν οι νέοι στις εκλογές μόνον ή κυρίως ως Ελλαδίτες υποψήφιοι (**05,43%**), (θ) Προβολή της κων/πολιτικής καταγωγής εν συνδυασμό με την ιδιότητα τους ως Ελλαδιτών (**03,56%**), (ι) Δεν απάντησε το **02,44%**.

Επομένως οι νέοι 20 – 30 ετών : (α) είναι στην συντριπτική τους πλειοψηφία εντεταγμένοι στην ελλαδική κοινωνία, (β) Συνδέονται εν μέρει συναισθηματικά με την Κων/πολη, (γ) Ελάχιστα συμμετέχουν στις δραστηριότητες των Κων/πολιτικών Συλλόγων, (δ) Θα κατέλθουν στις εκλογές κυρίως ως Ελλαδίτες υποψήφιοι ή σε συνδυασμό με την κων/πολιτική καταγωγή τους.

- Απόψεις που έρχονται να ενισχύσουν τα' ανωτέρω συμπεράσματα διατύπωσαν κι' οι δεκατρείς (13) νέοι ως ακολούθως : (α) (07) επτά ή (**16,67%**) ανέφεραν ότι οι νέοι 20 – 30 ετών στην πλειοψηφία τους είναι εντεταγμένοι στην ελλαδική κοινωνία, (β) Συνδέονται οι νέοι αυτοί εν μέρει με την Κων/πολη , εφ' όσον στερούνται βιωμάτων, δήλωσαν (05) πέντε ή (**11,91%**), (γ) Ελάχιστα συμμετέχουν στις δραστηριότητες των Συλλόγων, αφού (07) επτά ερωτώμενοι ή (**16,67%**) ανέφεραν μη συμμετοχή των ίδιων (των ερωτωμένων), ενώ λίγοι είναι οι νέοι που παρακολουθούν τις δραστηριότητες των Σωματείων ισχυρίστηκαν (08) οκτώ ή (**19,05%**).

Ενδιαφέρον παρουσιάζει η άποψη (04) τεσσάρων ερωτωμένων ότι οι Σύλλογοι δεν ελκύουν την πλειοψηφία των νέων, ενώ δύο (02) απαντώντες τόνισαν ότι οι ίδιοι έχουν άλλες προτεραιότητες. Μόνο δύο (02) ερωτώμενοι ή (04,76%) είπαν ότι μετέχουν οι ίδιοι ενεργά στους Συλλόγους, (δ) Θα κατέλθουν οι περισσότεροι νέοι στις εκλογές ως Ελλαδίτες υποψήφιοι ανέφεραν (04) τέσσερις ή (09,52%), (ε) Απόψεις (02,38%) εκάστη δήλωσε το 21,42%.

- Σημαντική είναι η άποψη του καθηγητή Νεοκλή Σαρρή (Συνέντευξη 21 – 12 – 2001) : «Οι νέοι 20 – 30 ετών κατά πλειοψηφία δεν συμμετέχουν στους Συλλόγους. Οι περισσότεροι σκέφτονται ως Ελλαδίτες. Ως Ελλαδίτες θα έθεταν υποψηφιότητα οι νέοι κατά πλειοψηφία σ' ενδεχόμενες εκλογές.» (153)

κ.δ. Συχνότητα χρήσης των όρων «Ρωμιός», «Ρωμιοσύνη», «Βασιλεύουσα» κι' άλλων συναφών.

Σύνολο απαντήσεων : 88, Ποσοστό % κατ' απάντηση :01,13 %

- Η χρήση των ανωτέρω όρων κι' άλλων συναφών παρατηρείται σε ποσοστό 26,25% και σε ογδόντα – οκτώ (88) συνολικά περιπτώσεις ως εξής : Η λέξη «Ρωμιός»* (53,41%), η «Ρωμιοσύνη» (18,18%), η λέξη «Βασιλεύουσα» (09,09%), «Βασιλίδα των Πόλεων» (02,27%), «Βυζαντινός» (05,68%), «Βυζάντιο» (03,41%), «Ρωμαϊκός» (04,55%), «Ρωμιόπαιδα» (03,41%).

* Οι λέξεις «Ρωμιός» και «Ρωμιοσύνη» < Ρωμαίος είναι 1. ο πολίτης της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας, κυρ. της βυζαντινής περιόδου, 2. ο ορθόδοξος χριστιανός κατά την υστεροβυζαντινή περίοδο και την Τουρκοκρατία κ.λπ., Γ. Μπαμπινιώτης, Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας, Κέντρο Λεξικολογίας, Αθήνα, 1998, σ.1577. Μέχρι τα μέσα του 12^{ου} αιώνα η λέξη «Ρουμ» συμπεριελάμβανε τους Βυζαντινούς και τους Δυτικοευρωπαίους. Εν συνεχεία οι Βυζαντινοί χρησιμοποιούσαν τον όρο «Φράγκοι» για τους Δυτικούς λόγω της αυξημένης συμμετοχής τους στο εμπόριο της ανατ. Μεσογείου, Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, Μεσοβυζαντινοί και Υστεροβυζαντινοί χρόνοι, τομ. Θ, Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα, 1980, σ.66.

- Ενδιαφέρον παρουσιάζει η χρήση των προαναφερθέντων όρων εκ μέρους των δεκατριών (13) νέων. Διαπιστώνεται ότι κανείς δεν τους έχει χρησιμοποιήσει. Έτσι και στις 88 περιπτώσεις οι λέξεις αυτές χρησιμοποιήθηκαν από Κων/πολίτες, που έχουν ζήσει για κάποιο χρονικό διάστημα στη Βασιλεύουσα.(154)

κ.ε1. Κατά πόσον οι Κων/πολίτες ασκούν κυρίαρχους πολιτικούς ρόλους στην Ελλάδα.

Σύνολο απαντήσεων : 160, Ποσοστό % κατ' απάντηση :0,63 %

Η κατηγορία αυτή συνδέεται με την ι.δ. (Τρόπος ενασχόλησης με την Πολιτική και την αιτιολόγηση της (σσ.14-15)).

Κατά τους ερωτώμενους : (α) οι Κων/πολίτες δεν ασκούν κυρίαρχους ρόλους (83,75%), (β) Έμμεσα δηλώνεται η μη άσκηση κυρίαρχων πολιτικών ρόλων βάσει της παράθεσης των αιτίων του φαινομένου (12,50%), (γ) Άλλες απόψεις (01,88%), (δ) Δεν απάντησαν (01,87%). Εάν λάβουμε υπ' όψιν τις κατηγορίες α και β, διαπιστώνουμε ότι το 96,25% των ερωτηθέντων πιστεύει ότι οι Κων/πολίτες δεν ασκούν κυρίαρχους πολιτικούς ρόλους.

κ.ε2. Λόγοι μη άσκησης κυρίαρχων πολιτικών ρόλων στην Ελλάδα εκ μέρους των Κων/πολιτών.

Σύνολο απαντήσεων : 362, Ποσοστό % κατ' απάντηση :0,27 % ή 0,28%

Το 32,05% των ερωτηθέντων απέδωσε την μη πολιτικοποίηση στην μεταφερθείσα από την Κων/πολη νοοτροπία αποχής από την ενεργό ανάμειξη στα πολιτικά δρώμενα. Συγκεκριμένα : το 18,79% ανέφερε ότι στη Βασιλεύουσα δεν αναμειγνύονταν οι Κων/πολίτες στην πολιτική κι' αυτή η νοοτροπία μεταφέρθηκε εδώ. Το 05,52% επεσήμανε ότι στην Κων/πολη επικρατούσε κλίμα φόβου και αυτό το συναίσθημα διατηρήθηκε εδώ. Στην Κων/πολη άσκησαν κυρίαρχους οικονομικούς ρόλους κι' αυτό το πνεύμα μεταφύτευτηκε στην ελλαδική κοινωνία (04,69%). Στην Βασιλεύουσα οι Έλληνες ασχολήθηκαν με τα κοινοτικά θέματα (01,94%). Φοβούνται οι Κων/πολίτες μήπως διασαλευτούν οι σχέσεις τους με τους Τούρκους, επειδή διαθέτουν περιουσιακά στοιχεία στην Κων/πολη (01,11%).

- Η μη ενασχόληση με την πολιτική εξηγείται, αν λάβουμε υπ' όψιν ότι το Οικουμενικό Πατριαρχείο μετά την υπογραφή της Συνθήκης της Λωζάνης (24 Ιουλίου 1923) απογυμνώθηκε των μη θρησκευτικών του αρμοδιοτήτων. Ταυτόχρονα εξέλιπε το σύστημα του «Millet, Alexandris, A, The Greek Minority of Istanbul and Greek – Turkish relations, 1918 – 74, Athens, 1992, σ.103. Την ανωτέρω τάση των Κων/πολιτών ενίσχυε ο φόβος που τους διακατείχε ως αποτέλεσμα των συνεχών διώξεων που υπέστησαν με αποκορύφωμα τα Σεπτεμβριανά (1955) και τις απελάσεις (1964) εξ αφορμής του Κυπριακού, Alexandris, A, (1992), ο.π., σσ.196 – 200, σσ.201 – 203, 211 – 215, 256 – 260. Σαρρής Νεοκλής, Εξωτερική πολιτική και πολιτικές εξελίξεις στην α΄ Τουρκική Δημοκρατία, Γόρδιος σσ. 290 – 303, том 1^{ος} Αθήνα, 1992. Για την κοινοτική οργάνωση κι' ειδικά τη συμμετοχή της στις δραστηριότητες των Συλλόγων και τον τρόπο λειτουργίας των Εκπαιδευτηρίων της Βασιλεύουσας αναφέρονται ενδεικτικά τα : Μπόζη Σούλα, Ο Ελληνισμός της Κωνσταντινούπολης, Κοινότητα Σταυροδρομίου – Πέραν, Ελληνικά γράμματα, Αθήνα, 2002, σσ.172 – 174, 195 – 199, 296 – 301, σσ. 94 – 171, Alexandris A, σ.45, Μήλλας Α, Σφραγίδες Κων/πόλεως (1996), Μνημοσύνη, том 1^{ος}, σ.513, Μούτσουλου Β, Οι Έλληνες της Πόλης 1821 – 1922, Εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, 1988, σσ.148 – 153, Χαλκούση Ε., Πόλη αγάπη μου, Γ΄ Έκδοση, Κάκτος, Αθήνα, σσ. 61, 106 – 108, 173.
- Το **20,44%** ανέφερε ότι η μη πολιτικοποίηση είναι αποτέλεσμα της λειτουργίας του πολιτικού συστήματος στην Ελλάδα ως εξής : Το **07,46%** ανέφερε ότι οι Κων/πολίτες δεν εντάχθηκαν στο εδώ πελατειακό σύστημα. Δεν διέθεταν γνωριμίες και κομματικές διασυνδέσεις.
- Δεν αξιοποιήθηκαν από το Ελλαδικό κράτος για την άσκηση κυρίαρχων πολιτικών ρόλων (**03,59%**). Κάποιοι Κων/πολίτες δεν έλαβαν εγκαίρως την ελληνική υπηκοότητα ή δεν την διαθέτουν (**01,93%**). Οι κομματικοί μηχανισμοί ελέγχονται κυρίως από τους Πελοποννησίους και Κρητικούς, που ασκούν κυρίαρχους πολιτικούς ρόλους (**01,38%**). Δεν παρέχονται στους Κων/πολίτες δυνατότητες κομματικής ανάδειξης από το υπάρχον πολιτικό σύστημα (**01,38%**). Δεν είναι αρκετοί, ήλθαν σταδιακά και δεν μπόρεσαν να επηρεάσουν την ελληνική κοινωνία και το υπάρχον πολιτικό σύστημα. Ταυτόχρονα είναι διεσπαρμένοι στον ελλαδικό χώρο (**01,11%**). Το πολιτικό σύστημα δεν θέλει την πολιτική έκφραση του Μείζονος Ελληνισμού για την αποφυγή σύγκρουσης της Ελλάδας με τις Μεγάλες Δυνάμεις (**0,83%**).
- Το **02,76%** διατύπωσε απόψεις κάτω του **0,56%** εκάστη. Σχετικά με το πελατειακό σύστημα, ειδικά όπως αναπτύσσεται την περίοδο του Μεσοπολέμου και διαδέχεται το κλασικό πελατειακό σύστημα του 19^{ου} αιώνα υπάρχει αναφορά στο Δημ. Χαραλάμπης, Πελατειακές σχέσεις και λαϊκισμός, Εξάντας, Αθήνα, 1989, σ.105. Το διάστημα αυτό εντοπίζονται αδυναμία συγκρότησης κομματικής δημοκρατίας και διατήρηση των πελατειακών σχέσεων, ιδίως στην Παλαιά Ελλάδα. Στην περίοδο της Δικτατορίας (1967 – 1974) υφίστανται οι πελατειακές σχέσεις ως εξωθεσμικές πρακτικές. Αλλάζουν μόνο οι πολιτικοί πάτρωνες που πρόσκεινται στη Χούντα, Δημ. Χαραλάμπης, σ.260 – 261. Άλλα ενδεικτικά έργα : Αλιβιζάτος Νίκος, Οι πολιτικοί θεσμοί σε κρίση, 1922 – 1974. Όψεις της Ελληνικής εμπειρίας, Αθήνα 1983. Μάνεσης Αριστόβουλος, Η εξέλιξη των πολιτικών θεσμών στην Ελλάδα, Αθήνα 1986. Βερέμης Θάνος, Οι επεμβάσεις του στρατού στην Ελληνική πολιτική 1916 – 1936, Αθήνα, 1977. Καραμπελιάς Γεράσιμος, Ο ρόλος των Ενόπλων Δυνάμεων στην πολιτική ζωή της Τουρκίας και της Ελλάδας, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 2001. Τσουκαλάς Κων/νος, Κράτος, κοινωνία, εργασία στην μεταπολεμική Ελλάδα, Αθήνα 1986, Ρήγος Άλκης, Η Β΄ Ελληνική Δημοκρατία 1924 – 1935, Ιστορική Βιβλιοθήκη Θεμέλιο, β΄ Έκδοση, Αθήνα, 1992. (**155**)
- Το **25,69%** αναφέρθηκε εν συνεχεία στην μη πολιτικοποίηση ως συνέπεια της ψυχροσύνθεσης των Κων/πολιτών και της στάσης τους έναντι της Πολιτικής : το **07,18%** ανέφερε ότι οι Κων/πολίτες δεν ενδιαφέρονται για την Πολιτική.
- Οι Έλληνες της Κων/πόλης υπήρξαν και είναι άνθρωποι των Τεχνών κι' Επιστημών (**02,20%**). Είναι περήφανοι οι Κων/πολίτες. Δεν τους περιποιεί τιμή η ενασχόληση με την Πολιτική, που θεωρείται ανέντιμη (**01,94%**). Υπήρξαν και είναι απολίτικοι (**01,38%**). Δεν ασχολούνται με την Πολιτική λόγω διαφορετικής νοοτροπίας εν σχέσει προς τους Ελλαδίτες (**01,38%**). Οι τυχόν δικοί τους υπονήφιοι δυνατό να μην έχουν την υποστήριξη των Κων/πολιτών (**01,66%**). Τους διακρίνει ο συντηρητικός τρόπος σκέψης (**01,11%**). Ενδιαφέρονται μόνον για την ψυχαγωγία τους (**0,83%**). Δεν θέτουν υπονηφιότητα, για να εκλεγούν (**0,83%**). Στόχος τους είναι μόνον η ατομική ανάδειξη (**0,83%**).
- Ίσως τα παιδιά των Κων/πολιτών ασχοληθούν με την ενεργό Πολιτική (**0,83%**).

- Δεν γνωρίζουν οι Κων/πολίτες το εδώ κομματικό φαινόμενο (**01,10%**). Θέσεις με ποσοστά μικρότερα του **0,55%** διατύπωσε το **04,42%** των ερωτηθέντων.
- Το **08,01%** ανέφερε ότι η μη ενεργός πολιτική συμμετοχή είναι αποτέλεσμα της έμφασης στη σωματειακή οργάνωση και της εν μέρει πολιτικής συμμετοχής στην Τοπική Αυτοδιοίκηση : το **03,87%** δήλωσε ότι η ύπαρξη πολλών Συλλόγων αποδεικνύει την απουσία ενότητας των Κων/πολιτών.
- Οι Κων/πολίτες ασχολούνται με την Τοπική Αυτοδιοίκηση (**01,10%**). Δίνουν έμφαση στη σωματειακή οργάνωση οι Κων/πολίτες (**01,10%**). Το **01,94%** διατύπωσε απόψεις κάτω του **0,56%** εκάστη.
- Το **13,81%** αναφέρθηκε στη σχέση της μη πολιτικοποίησης των Κων/πολιτών και διαδικασίας ένταξής τους στην ελλαδική κοινωνία ως εξής : για δεκαετίες στόχος των α΄ και β΄ γενεών των Κων/πολιτών ήταν η εξασφάλιση των συνθηκών διαβίωσης κι΄ επαγγελματικής αποκατάστασης (**09,40%**).
- Ειδικά η α΄ γενιά ερχόμενη εδώ δεν είχε το χρόνο για ενασχόληση με την Πολιτική (**03,59%**). Απόψεις κάτω του **0,55%** εκάστη διατύπωσε το **0,82%**.

Συνοψίζοντας : (α) το **32,05%** των ερωτηθέντων απέδωσε την μη πολιτικοποίηση στην μεταφερθείσα από την Κων/πολη νοοτροπία αποχής από την ενεργό ανάμιξη στα πολιτικά δρώμενα, (β) Το **20,44%** ανέφερε ότι η μη πολιτικοποίηση είναι αποτέλεσμα της λειτουργίας του πολιτικού συστήματος στην Ελλάδα, (γ) Το **25,69%** αναφέρθηκε στην μη πολιτικοποίηση ως συνέπεια της ψυχοσύνθεσης των Κων/πολιτών και της στάσης τους έναντι της Πολιτικής, (δ) Το **08,01%** ανέφερε ότι η μη ενεργός πολιτική συμμετοχή είναι συνέπεια της έμφασης στη σωματειακή οργάνωση και της εν μέρει πολιτικής συμμετοχής στην Τοπική Αυτοδιοίκηση, (ε) Το **13,81%** επεσήμανε τη σχέση της μη πολιτικοποίησης των Κων/πολιτών και της διαδικασίας ένταξής τους στην ελλαδική κοινωνία.

Σημαντική είναι εν προκειμένω η άποψη του καθηγητή του Παντείου Πανεπιστημίου Νεοκλή Σαρρή : «Κανένα ουσιαστικό πολιτικό ρόλο δεν ασκούν οι Κων/πολίτες, όπως και οι Μικρασιάτες πρόσφυγες, οι Πόντιοι κι΄ οι Αιγυπτιώτες. Το γεγονός αυτό, ειδικά για τους Κων/πολίτες, οφείλεται αφ΄ ενός στ΄ ότι στη Βασιλεύουσα εστερούντο πολιτικής συνείδησης, νοοτροπία που μετέφεραν εδώ κι΄ αφ΄ ετέρου οι Έλληνες της Κων/πολης αποκλείστηκαν από τη διαμόρφωση των πελατειακών σχέσεων βάσει των οποίων συγκροτείται η εδώ Πολιτική.» (Συνέντευξη 21 – 12 – 2001). (156)

Για όλα τα΄ ανωτέρω είναι δυνατό να επισημανθεί ότι η μη πολιτικοποίηση αποτελεί διαδικασία που χαρακτηρίζει όχι μόνο τους Κων/πολίτες, αλλά και σημαντικό μέρος της νεοελληνικής κοινωνίας, ειδικά μετά την κατάρρευση του Υπαρκτού Σοσιαλισμού (1989). Φαινόμενα, όπως η διαφθορά στο Δημόσιο, η σύγχυση των όρων «Δεξιά» κι «Αριστερά», η αναξιοπιστία των πολιτικών (ανθρώπων) συντελούν στη δημιουργία της αποπολιτικοποίησης. Ενδεικτικά είναι τα δημοσιεύματα : Εφημ. Ελευθεροτυπία, Δευτέρα 22 Απριλίου 2002, σ.55, «Η σύγχυση μεταξύ Δεξιάς και Αριστεράς δεν είναι αποκλειστικά γαλλικό φαινόμενο». Εφημ. Κωνσταντινούπολις, Μηνιαία Πολιτική και Πολιτιστική Εφημ., Διευθυντής Α. Λαμπίκης, Μάιος 2002, σ.14, Χαθήκαμε στην πορεία. Γιατί φεύγει ο κόσμος από την πολιτική ; Γιατί έχει φύγει το ήθος, ανακοίνωση της Ελληνικής Σοσιαλιστικής Δημοκρατικής Νεολαίας (Ε.Σ.ΔΗ.Ν.). Ελευθεροτυπία, Τρίτη 15 Οκτωβρίου 2002, σ.9, Μηνύματα με ψήφο ανυπακοής και διαμαρτυρίας, από τον Βίκτωρα Νέτα. Εφημ. Ελευθεροτυπία, Ελεύθερο Βήμα, σ.43, Πρώτοι με διαφθορά, από τον Γιάννη Παπαθανασίου, Βουλευτή Επικρατείας Ν.Δ. Ελευθεροτυπία, 29 Απριλίου 2002, Ωμός εκβιασμός : Ψηφίστε λωποδύτη (και) όχι φασίστα, του Γιώργου Βότση. Εφημ. Το Βήμα, 8 Μαρτίου 2003, Γνώμες Α11, Όταν υπάρχει πολιτική δυσφορία...Οι «σταθερές» της μεταπολιτευτικής περιόδου δεν αρκούν πλέον και δεν πείθουν. Μπορεί οι πολίτες να επιλέγουν τα λεγόμενα αστικά κόμματα σε όλες τις εκλογικές αναμετρήσεις, όμως η τάση φυγής από τις κάλπες βρίσκεται σε άνοδο και, κυρίως, η τάση έμμεσης αποδοχής πολλών ακραίων «μηνυμάτων» είναι εμφανής, του Ριχάρδου Σωμερίτη. Εφημ. Ελευθεροτυπία, Δευτέρα 27 Ιανουαρίου 2003, σ.9, Δημοσιογραφία στην κοινωνία της «αρπαχτής», του Γιώργου Βότση.

Μια έρευνα φιλοξενείται στην Ελευθεροτυπία, Σάββατο, 19 Απριλίου 2003, σ.18 – 19, Γιατί οι λαοί ξαναβγήκαν στους δρόμους ;, Η επιστροφή της πολιτικής ;, των Κ. Κυριακόπουλου, Άρη Χατζηγεωργίου.

Αναφέρει ο Ανδρέας Ανδριανόπουλος : «Η πολιτική είναι χρεοκοπημένη στα μάτια των νέων. Αυτό που θέλουν είναι μία κοινωνία σύγχρονη, όσο το δυνατόν δικαιότερη. Κάτι που, βέβαια, η πολιτική

ζωή όλων των κομμάτων δεν μπορεί ακόμα να το προσφέρει.» [Η έρευνα διεξήχθη με αφορμή τα γεγονότα στο Ιράκ]. (157)

III. Αναλυτική επαγωγή

- Μετά την ανάλυση περιεχομένου των συνεντεύξεων Βάθους στα πλαίσια της ποιοτικής έρευνας ακολουθεί η εφαρμογή της μεθόδου της αναλυτικής επαγωγής, όπως την περιέγραψε ο F. Znaniecki. Στόχος είναι η διαρκής τροποποίηση ή απόρριψη μιας υπόθεσης, όταν δεν συμφωνούν μ' αυτήν, έστω κι' ολιγάριθμες περιπτώσεις (Κυριαζή Νότα, Η κοινωνιολογική έρευνα, Ελληνικές Επιστημονικές Εκδόσεις, σσ.267 – 270, Αθήνα, 1998. Λυδάκη Άννα, (2001), Ποιοτικές μέθοδοι της κοινωνικής έρευνας, Καστανιώτης, σσ.222 – 232).

Αναφέρθηκε στο κ.α ότι η ένταξη στις διάφορες πτυχές της δεν είναι πλήρης, αν λάβουμε υπ' όψιν : (α) τον τόπο κατοικίας , (β) το επάγγελμα, (γ) τη χρήση της Τουρκικής, (δ) την επικοινωνία και προσαρμογή, (ε) το επίπεδο γραφειοκρατικών διαδικασιών, (στ) την εν πολλοίς αποδοχή του γεγονότος ότι η Ελλάδα είναι κράτος δικαίου με σεβασμό των δικαιωμάτων του Πολίτη και του Ανθρώπου, (ζ) την πολιτική ένταξη που είναι μερική, αφού οι Κων/πολίτες, πολιτικοποιημένοι και μη, είναι ψηφοφόροι μ' ελάχιστη ενεργό συμμετοχή στα κομματικά δρώμενα, (η) την μικρή αποδοχή εκ μέρους των Κων/πολιτών της ακολουθούμενης εξωτερικής πολιτικής έναντι της Τουρκίας , (θ) τις συναναστροφές με μη Κων/πολίτες.

Υπάρχει και ένα δεύτερο επίπεδο, της συναισθηματικής σχέσης με την Κων/πολη βάσει των ακολούθων πτυχών : (α) του δεσμού με το Οικουμενικό Πατριαρχείο, που είναι εντονότερος σε όσους έζησαν στη Βασιλεύουσα για κάποιο χρονικό διάστημα, (β) του βαθμού σύνδεσης με την Κων/πολη, που είναι πολύ μεγαλύτερος στους Κων/πολίτες, οι οποίοι έχουν βιώματα από εκεί. Για τους ελθόντες εδώ η Βασιλεύουσα – κατά πλειοψηφία – αποτελεί νοσταλγία, βίωμα, γενέτειρα και ιδιαίτερο τρόπο ζωής και παιδείας, (γ) της σύνδεσης με τους κων/πολίτικούς Συλλόγους, που είναι ελάχιστη σ' ότι αφορά τους νέους ηλικίας 20 – 30 ετών, (δ) της ενδεχόμενης καθόδου σε πολιτικές εκλογές νέων 20 – 30 χρονών ως υποψηφίων όπου διαπιστώνεται η προβολή της ελλαδικής, κυρίως, ιδιότητάς τους, (ε) της χρήσης της Τουρκικής μερικώς ή ολικώς, ειδικά στο ευρύτερο κοινωνικό πλαίσιο από τους παλαιούς Κων/πολίτες, (στ) της συχνότητας επισκέψεων στη Βασιλεύουσα, εξαιτίας της οποίας καθίσταται αντιληπτό ότι οι παλαιότεροι Κων/πολίτες συνδέονται πολύ περισσότερο με αυτήν συγκριτικά με τους νέους 20 – 30 ετών.

Τα έξι (06) αυτά στοιχεία συνθέτουν την εθνοτοπική ταυτότητα των Κων/πολιτών.

Προς άρση οποιωνδήποτε παρερμηνειών πρέπει να επισημανθεί στο επίπεδο (α) της ένταξης ότι η συμμετοχή στις πολιτικές διαδικασίες υπό την μορφή του απλού ψηφοφόρου, η μη ανεπιφύλακτη αποδοχή της ακολουθούμενης εξωτερικής μας πολιτικής έναντι των Τούρκων ή η μικρή αμφισβήτηση της Ελλάδος ως κράτους δικαίου δεν αποτελούν μόνον στάσεις των Κων/πολιτών, αλλά και τμήματος της ευρύτερης ελληνικής κοινωνίας. Επιπλέον (β) ο βαθμός της συναισθηματικής πρόσδεσης με την Ελλαδική Εκκλησία δεν αφορά μόνο τους Κων/πολίτες, αλλά και τους υπόλοιπους Έλληνες.

Εφαρμόζοντας την Αναλυτική Επαγωγή παρατηρούμε ότι οι Κων/πολίτες δεν είναι πλήρως αλλ' εν πολλοίς εντεταγμένοι. Έτσι μπορεί να τροποποιηθεί η βασική υπόθεση ότι οι Κων/πολίτες έχουν πλήρως ενταχθεί στην ελλαδική κοινωνία.

Η υπόθεση I ισχύει, ως έχει : Οι Κων/πολίτες ερχόμενοι εδώ κατοίκησαν σε ορισμένες περιοχές της Αθήνας (π.χ. Παλαιό Φάληρο). Η υπόθεση II, ότι οι Κων/πολίτες άσκησαν, κυρίως, ιδιωτικά επαγγέλματα στην Ελλάδα, επιβεβαιώνεται. Η III, ότι οι Κων/πολίτες είναι γλωσσομαθείς, επίσης ισχύει. Η IV υπόθεση ότι οι Κων/πολίτες συναναστρέφονται μόνο με συμπατριώτες τους τροποποιείται ως εξής : Συναναστρέφονται, κυρίως, με Κων/πολίτες και οι νέοι 20 – 30 ετών κυρίως μ' Ελλαδίτες.

Η υπόθεση V , Οι Κων/πολίτες συνδέονται ουσιαστικά και συναισθηματικά με το Οικουμενικό Πατριαρχείο τροποποιείται ως ακολούθως :Οι εδώ ελθόντες Κων/πολίτες συνδέονται ουσιαστικά και κυρίως συναισθηματικά με το Οικουμενικό Πατριαρχείο.

Η υπόθεση VI ότι συνδέονται ταυτόχρονα οι Κων/πολίτες με την Ελλαδική Εκκλησία δεν ευσταθεί, αφού η σύνδεση – ουσιαστική και συναισθηματική – είναι μικρή.

Η υπόθεση VII ότι θεωρούν την Ελλάδα οι Κων/πολίτες κράτος σεβόμενο τον πολίτη και τα' ανθρώπινα δικαιώματα εν αντιθέσει με την Τουρκία ισχύει.

Η υπόθεση VIII ότι οι Έλληνες της Κων/πολης θεωρούν πως η πολιτική της «Ελληνοτουρκικής προσέγγισης» εξυπηρετεί και τα συμφέροντα τους δεν φαίνεται να ευσταθεί, αφού μόνο το **01,58%** αναφέρθηκε στα θετικά αποτελέσματα της.

Η υπόθεση IX ότι οι Κων/πολίτες έχουν ανεπτυγμένη την εθνοτοπική τους ταυτότητα επιβεβαιώνεται εν μέρει, καθώς οι νέοι 20 – 30 ετών είναι λιγότερο συνδεδεμένοι με την Κων/πολη στερούμενοι βιωμάτων απ' αυτήν.

X. Οι νέοι μετέχουν στις δραστηριότητες των κων/πολιτικών Συλλόγων. Η υπόθεση δεν ισχύει, καθώς η συμμετοχή τους είναι ελάχιστη.

XI. Η υπόθεση ότι ο πολιτικός ρόλος των εδώ Κων/πολιτών είναι ανύπαρκτος ευσταθεί. **(158)**

2. Εφαρμογή της θεωρίας του «Επιπολιτισμού» (Acculturation) του J. Berry

Βάσει του θεωρητικού αυτού μοντέλου, Γεώργια Δημ. και Παπαστυλιανού Α., Επιπολιτισμός Ποντίων και Βορειοηπειρωτών στην Ελλάδα. Ψυχολογικές διεργασίες προσαρμογής, Γενική Γραμματεία Αποδήμου Ελληνισμού, Αθήνα 1993, σσ.19 – 22 δύνανται να εξαχθούν τα εξής συμπεράσματα :

(α) οι Κων/πολίτες που έζησαν για κάποιο χρονικό διάστημα στην Κων/πολη και φέρουν βιώματα απ' αυτήν κινούνται – κατά το μάλλον ή ήττον – στα πλαίσια της Εναρμόνισης (Integration), βάσει της οποίας η ομάδα ή το άτομο διατηρούν την εθνική τους ταυτότητα (στην περίπτωση των Κων/πολιτών την εθνοτοπική ταυτότητα) και συνεργάζονται με την ευρύτερη κοινωνία.

(β) Οι νεότεροι Κων/πολίτες, που γεννήθηκαν και μεγάλωσαν εδώ, τείνουν προς την τακτική της Αφομοίωσης (Assimilation), καθώς ένα μικρό ποσοστό νέων συνδέεται με την Κων/πολη συναισθηματικά μέσω της οικογενειακής διαπαιδαγώγησης και όχι των βιωμάτων. Για να διατηρηθεί η εθνοτοπική ταυτότητα των Κων/πολιτών στις επερχόμενες γενεές σημαντικός πρέπει να είναι ο ρόλος της οικογενειακής αγωγής, σύμφωνα με τον καθηγητή του Παντείου Πανεπιστημίου Νεοκλή Σαρρή (Συνέντευξη στις 21 – 12 – 2001) **(159)**.

3. Συμπεράσματα

Ως θεωρητική προσέγγιση χρησιμοποιήθηκε η ερμηνευτική, ενώ μέθοδος ανάλυσης είναι η ποιοτική (ανάλυση περιεχομένου) με τη χρησιμοποίηση της Συνέντευξης Βάθους.

Με την εφαρμογή της Αναλυτικής Επαγωγής επιβεβαιώθηκαν, τροποποιήθηκαν ή και απορρίφθηκαν κάποιες από τις ένδεκα (11) υποθέσεις. Επιπλέον τροποποιήθηκε η βασική υπόθεση, αφού οι Κων/πολίτες δεν είναι πλήρως, αλλ' εν πολλοίς εντεταγμένοι.

Με την εφαρμογή της θεωρίας του «Επιπολιτισμού» του J. Berry καθίσταται προφανές ότι οι Κων/πολίτες κινούνται μεταξύ των τακτικών της Αφομοίωσης και Εναρμόνισης.

Πίνακας συμπερασμάτων ποιοτικής έρευνας Κων/τών

Βιβλιογραφικές παραπομπές

- (1) Ιστορία του Ελληνικού Έθνους (Ι.Ε.Ε.) (1971), τόμ. Β., Εκδοτική Αθηνών, σ. 229 • Για την λέξη " Βυζάντιο ", βλ. Μπαμπινιώτης Γεώργιος (1998), Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας, Κέντρο Λεξικολογίας, Επανεκτύπωση για «ΤΟ ΒΗΜΑ», σ. 399, • Σταματάκος Ιωάννης, Λεξικό της Νέας ελληνικής Γλώσσας, τόμ. Γ, Φοίνιξ, σ.σ.3015-Του ιδίου, Λεξικόν της Αρχαίας Ελληνικής Γλώσσας, σ.1163 • Λάσκαρης Ηλίας (1995), Βυζαντινοί Αυτοκράτορες, τόμ. Α, εκδ. ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΤΥΠΟΣ, σ.8
- (2) Ι.Ε.Ε (1971), ό.π. σ.σ..283-4, 288
- (3) Ι.Ε.Ε (1972),τόμ. Γ1,σ.σ.. 303, 305, 333-334, 341
- (4) Ι.Ε.Ε (1972),τόμ. Γ2, σ.σ..76, 78, 79 • Ι.Ε.Ε (1973), τόμ. Δ, σ.σ.303, 306
- (5) Ι.Ε.Ε (1973), τόμ. Δ, σ.σ..417,421
- (6) Ι.Ε.Ε (1976), τόμ. ΣΤ, σ.σ..124,139,214
- (7) Ι.Ε.Ε (1978), τόμ. Ζ, σ.6 Για τους όρους " Ρουμ "και " Ρωμιοσύνη " βλ, σ.σ..44-45 της παρούσας διατριβής • για τον όρο " Βυζάντιο ", βλ. Μπαμπινιώτης Γεώργιος, ό.π., σ. 399
- (8) Ι.Ε.Ε (1978), τόμ. Ζ, ό.π., εκτενής βιβλιογραφία, σ.σ..474-482 • Λάσκαρης Ηλίας (1995), τόμ. Α, ό.π., σ.σ..10-96,189 •
- (9) Λάσκαρης Ηλίας, ό.π., τόμ. Β, σ.σ.. 83-85 • Αθανασιάδης Τίτος, ό.π., σ.σ.. 135-136, • ΙΣΤΟΡΙΚΑ, τεύχ. 132, Το Σχίσμα, 2 Μαΐου 2002, ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ • Ι.Ε.Ε (1979), τόμ. Η, •
- (10) Ι.Ε.Ε. (1980), τόμ. Θ, σ.σ..8-73 • Λάσκαρης Ηλίας, ό.π., τόμ. Β, σ.σ.. 98-141 • Αθανασιάδης Τίτος, ό.π., σ.σ..138-149•
- (11) Ι.Ε.Ε. (1980), τόμ. Θ, σ.σ..97-106, 325-331 και 331-335 •Ι.Ε.Ε., ό.π., σ.σ.. 76 κ. εξ. • Λάσκαρης Ηλίας , τόμ. Β, ό.π., σ.σ.. 138-208 • Αθανασιάδης Τίτος, Οι Πατριάρχες, ό.π., σ.σ..152-178 •
- (12) Ι.Ε.Ε.(1974), τομ, Ι, σ.σ..162-165 • «Πυρκαϊά μεγάλη γέγονε» κατά μήνα Αύγουστον του 1640 «εν Βαλατά και Φαναρίω» ... Πάραλληλα με τα χρόνια αλλοιωνόταν και η δημογραφική διάταξη των μαχαλάδων και ενοριών, με τις αλληπάλληλες μεταθέσεις, τα «γκιότσια» και τις επανεγκαταστάσεις μουσουλμάνων, βλ Μήλλας Ακύλας (1996), Σφραγίδες Κωνσταντινουπόλεως, εκδ. η "Μνημοσύνη" Αθήνα, σ. 21
- (13) Ιακωβίδης Ιωάννης (2000), Οι Κων/πολίτες της Αθήνας. Η σχέση τους με τους Έλληνες της Κωνσταντινούπολης (Β ήμισυ 19^{ου} αιώνα-σήμερα), σ.σ..15-16, • Ι.Ε.Ε (1978), τομ. ΙΑ, σ. 140. Για κοινότητες , ό.π., σ.σ..134-143 • Alexandris Α. (1992) The Greek minority of Istanbul and Greek Turkish relations, 1918-74, Center for Asia Minor Studies, Athens, p.p. 21-30 • Σαρρής Νεοκλής (1992), Εξωτερική πολιτική και πολιτικές εξελίξεις στην Α` Τουρκική Δημοκρατία, Γόρδιος, Αθήνα, σ. 143 • Ι.Ε.Ε (1974), τομ. Ι, σ.σ.. 92-113 • Σπαθάρης Α. Αυρήλιος (1947), Ο ιδιαίτερος προσωπικός θεσμός του Ελληνορθόδοξου Τούρκου υπηκόου. Η νομική κατάσταση του Οικουμενικού Πατριαρχείου, σ. 52 Αθήναι • Αθανασιάδης Τίτος , Οι Πατριάρχες , ό.π. σ.σ.. 208 και 180-263 •Κονόρτας Πάρις (1997), Οθωμανικές θεωρήσεις για το καθεστώς του Ορθόδοξου Πατριαρχείου Κων/πόλεως στο " Πόλη και παιδεία", σ.σ..143-154
- (14) Ι.Ε.Ε. (1975), τόμ. ΙΑ, σ.σ. 189-190
- (15) Ι.Ε.Ε. (1975), τόμ. ΙΑ, σ.σ. 190-192, ό.π.
- (16) Ι.Ε.Ε. (1975), τόμ. ΙΑ, σ.σ. 126, 128, 117-123.
- (17) Ι.Ε.Ε. (1974), τόμ. Ι, σ.σ. 319-320 • Ι.Ε.Ε. (1975), τόμ. ΙΑ, σ.σ..51,52,62
- (18) Ι.Ε.Ε. , τόμ. ΙΑ, ό.π. σ.σ..376 •Καραμπελιάς Γεράσιμος (2001), Ο ρόλος των Ενόπλων Δυνάμεων στην πολιτική ζωή της Τουρκίας και της Ελλάδας, Ελληνικά Γράμματα, σ.σ..82-86
- (19) Ι.Ε.Ε., τόμ. ΙΑ, ό.π.,σ.σ..377-378 •Καραμπελιάς Γεράσιμος, ό.π.,σ.σ..87-89
- (20) Καραμπελιάς Γεράσιμος, ό.π.,σ.σ.. 78-79 •Σαρρής Νεοκλής, Εξωτερική πολιτική ό.π. σ. 143 •Μούτσογλου Β. (1998), Οι Έλληνες της Κων/πολης 1821-1922, Παπαζήσης, Αθήνα, σ.17 •
- (21) Μούτσογλου Β.(1998), ό.π., σ.σ..84-87, 99-104 και 143-145 • Σβολόπουλος Κων/νος (1995), Κωνσταντινούπολη 1856-1908 Εκδοτική Αθηνών, σ.σ..25-27 • Για το Τανζιμάτ, βλ. Ι.Ε.Ε (1997), τόμ 15, σ.σ..168-171
- (22) Alexandris Α. (1992), The Greek minority of Istanbul and Greek-Turkish relations, ό.π., p.p. 32-36 •Για τον Κων/νο Μουσούρο Β., ό.π., σ.σ..143-145 • Για τους "Εθνικούς Κανονισμούς" βλ. Σβολόπουλος Κων/νος, Κωνσταντινούπολη, ό.π., σ. 32 και Ι.Ε.Ε., τόμ. ΙΓ, σ. 170 • Για τον Πατριάρχη Ιωακείμ Γ` βλ. Καρδαράς Δ. Χρήστος(1995), Το Οικουμενικό Πατριαρχείο κι ο

αλύτρωτος Ελληνισμός της Μακεδονίας-Θράκης- Ηπείρου. Μετα το Συνέδριο του Βερολίνου, Επικαιρότητα, Αθήνα • Δάμτσας Νικόλαος (1982) Η αγωνία της Κωνσταντινουπόλεως, εφημ. “Ο ΠΟΛΙΤΗΣ”, Αθήνα, σ.σ..60-64

(23) Alexandris A., ό.π., σ. 38 • Μούτσογλου Β., ό.π., σ.σ..191-194 και 189-194 • Σουλιώτης-Νικολαΐδης Αθανάσιος (1983), Οργάνωσις Κων/πόλεως Επιμ. Θ. Βερέμη-Κ. Μπούρα, Αθήνα

(24) Alexandris A. ό.π., σ.σ..52-53 •

(25) Alexandris A. ό.π., σ.σ..54-62 και 63-68 • Δάμτσας Νικόλαος, Η αγωνία της Κωνσταντινουπόλεως, ό.π., σ.σ..82-84 • Ι.Ε.Ε., τόμ. ΙΕ, ό.π., σ.σ..89-97

(26) Alexandris A, (1992), ό.π., σ.σ..69-76 • Παπαδόπουλος Στέφανος (1978), ό.π., σ.σ. 89-97 • Δάμτσας Νικόλαος, ό.π., σ. 87

(27) Alexandris A, (1992), ό.π., σ.σ.77-79 και 79-83 • Δάμτσας Νικόλαος, ό.π., σ.σ. 88 • Ι.Ε.Ε, τόμ ΙΕ, σ.σ. 253-255

(28) Alexandris A, (1992), ό.π., σ.σ..83-87, 90, 95-96 •

(29) Alexandris A, (1992), ό.π., σ.σ..98-100, 103-104, 105-107 • Σπαθάρης Αυρήλιος (1947), Η νομική κατάσταση του Οικουμενικού Πατριαρχείου, Αθήνα

(30) Alexandris A, (1992), ό.π., σ.σ.. 112-117 και 117-120

(31) Μαντόγλου Α. (1999), Σημειώσεις Μεταπτυχιακού « Κοινωνικός Αποκλεισμός και Μειονότητες » Α` έτους, σ.σ..117-118, βιβλιογραφία και για την έννοια της μειονότητας. Αναφέρονται ενδεικτικά (I) Μαντόγλου Α. (1992), Μελέτη μιας μειονότητας: Η εξέγερση του Πολυτεχνείου, Διδακτορική Διατριβή, Τμ. Ψυχολογίας, τόμοι Ι και ΙΙ. (ΙΙ) Παπαστάμου Σ, Μιούνι Γκ. (1983), Μειονότητες κι εξουσία, Αλέτρι, Αθήνα (ΙΙΙ) Χαραλάμπους Κ. (1991), Η σύγκρουση των αντιπάλων, η περίπτωση των Ελληνοκυπρίων-Τουρκοκυπρίων, Λήδρα Κατά τον καθηγητή Νεοκλή Σαρρή, οι Τούρκοι ως Μουσουλμάνοι δεν αποδέχονται την έννοια της μειονότητας. Έτσι το 18% των Τουρκοκυπρίων είναι ίσο με το 82% των Ελληνοκυπρίων και 10 π.χ. Τούρκοι είναι ίσοι με 1000 Χριστιανούς (τηλεοπτική εκπομπή “TOMES, 2 Νοεμβρίου 2004)

(32) Δάμτσας Νικόλαος (1982), ό.π., σ.σ..95-99 • Alexandris A. (1992), ό.π., σ.σ..320-323 • Για τα άρθρα 42 και 45, βλ. Ευρετήριο στο Σπαθάρης Α. Αυρήλιος (1947), Ο ιδιαίτερος προσωπικός θεσμός του Ελληνορθόδοξου Τούρκου υπηκόου, Αθήνα, σ. 77

(33) Καβουνίδη Τζ. (1996), Κοινωνικός αποκλεισμός, έννοια, κοινοτικές πρωτοβουλίες, Ελληνική εμπειρία, τόμ. Α, Διαστάσεις Κοινωνικού Αποκλεισμού στην Ελλάδα, ΕΚΚΕ, Αθήνα, σ.σ..49-54

(34) Κων/πολίτικα θέματα, Διημερία Ενημερωτική Επιθεώρηση Συλλόγου Κων/πολιτών, Ιανουάριος-Φεβρουάριος 1988, σ. 13, Αθήνα • Alexandris A, (1992), σ.σ..196-200, 201-203, 211-215 • Σαρρής Νεοκλής (1992), Εξωτερική πολιτική και πολιτικές εξελίξεις στην Α` Τουρκική Δημοκρατία, τόμ, 1^{ος}, Γόρδιος, σ.σ.290-303, Αθήνα • Αλεξανδρής Αλέξης, Ελληνορθόδοξη Μειονότητα στην Τουρκία στην Ι.Ε.Ε (2000), τόμ. ΙΣΤ, σ.σ..510-512 • Οκτέ Φαΐκ (1998), VARLIK VERGISI, Ο ληστρικός νόμος του Φόρου περιουσίας, Ηρόδοτος, Σύλλογος Κων/πολιτών, Μετάφραση από τα Τουρκικά: Λιάνα Μυστακίδου, Θεσ/νίκη – Αθήνα.

(35) Alexandris A, σ.σ.. 256-260, 280-291, 305-307 • Αποστολίδης Ν. (1996), Αναμνήσεις από την Κων/πολη Εισαγωγή: Ν. Σαρρής, Τροχαλία, σ. 238 •

(36) Alexandris A, ό.π., σ.σ..49-50 • Σβολόπουλος Κων/νος, Κωνσταντινούπολη, ό.π., ΙΙΙ. Η αριθμητική παρουσία των Ελλήνων στην Κων/πολη , σ.σ..37-42. • Μαμώνη Κυριακή, Κωνσταντινούπολη στην Ι.Ε.Ε, τόμ. ΙΓ, σ.σ.. 370-373

(37) Alexandris A, ό.π., σ.σ..50-51, 80, 103-104 • Σαρρής Νεοκλής (1992), Εξωτερική πολιτική και πολιτικές εξελίξεις στην Α` Τουρκική Δημοκρατία, τόμ, 1^{ος}, σ.σ.. 18-19

(38) Alexandris A, ό.π., σ.σ..107, 130, 141-143, 184-185, 191, 239, 281, 283-285, 291.

(39) Σαρρής Νεοκλής (1992), Εξωτερική πολιτική και πολιτικές εξελίξεις στην Α` Τουρκική Δημοκρατία, τόμ, 1^{ος}, Γόρδιος, Αθήνα, σ.230

(40) Μούτσογλου Β., ό.π., σ.σ..13-15 • Σαρρής Νεοκλής στο Αναμνήσεις από την Κων/πολη, Τροχαλία • Σαρρής Νεοκλής, Εξωτερική πολιτική και πολιτικές εξελίξεις, ό.π., σ.143 • Καραμπελιάς Γεράσιμος (2001), Ο ρόλος των Ενόπλων Δυνάμεων..., ό.π., σ.σ..78-79

(41) Λεύκωμα της αδελφότητας των εν Κων/πόλει Ευρυτάνων 1812-1920, εκδ. Αδελφότητας Μικροχωριτών Ευρυτανίας, Αθήνα. 1986, σ.σ..5-7 • Αποστολίδης Ν. (1996), Αναμνήσεις από την Κων/πολη, Τροχαλία, Αθήνα, σ.σ..66-67 • Μούτσογλου Β., ό.π., σ.σ..82-83 • Σαρρής Νεοκλής, Εισαγωγή ό.π., στο Ν, Αποστολίδης, Αναμνήσεις από την Κων/πολη, σ.σ..15-63 • Στις επαγγελματικές επιδόσεις των Κων/πολιτών αναφέρεται το Σβολόπουλος Κων/νος,

Κωνσταντινούπολη, ό.π.,σ.σ.72-74. •Αναφορά στο Γαλατά και τα καταστήματα του βλ. Καραβίας Ν.Ι (1933), Άλλοτε και Τώρα, Τύπος Μερκέζ, Πόλη, σ.σ.6-8 •Για τις αγορές της Πόλης βλ. Μπόζη Σούλα, Πολίτικη κιουζίνα. Πάραδοση αιώνων. Φωτογραφίες : Λίζα Έβερετ, εκδ. Αστερισμός, σ.σ.44-55.

(42) Μούτσογλου Β., σ.σ.105-106, 141-143 • Χαλκούση Ελένη, Πόλη αγάπη μου Γ΄ έκδοση, Κάκτος, Αθήνα, σ.σ.11-15 • Παπαδόπουλος Στέφανος (1978), Αναμνήσεις από την Πόλη, έκδοση Σωματείου Ελλήνων υπηκόων απελαθέντων εκ Τουρκίας, σ.26, Αθήνα. • Alexandris Α, ό.π., σ.σ.31-32 • Μούτσογλου Β., σ.34 • Εξερτζόγλου Χ. στο Πόλη και Παιδεία, Σύλλογος Κων/πολιτών, εκδ. Ελληνικά γράμματα, σ.σ.155-176 • Σβολόπουλος Κων/νος, Κωνσταντινούπολη, ό.π.,σ.σ.68-71. Για την κοινωνική κινητικότητα τους και τη γλωσσομάθεια, σ.σ.43-54 • Επτά Ημέρες, Πέραν. Το Σταυροδρόμι της πολιτικής Ρωμοσύνης, 6 Οκτωβρίου 2002 (αφιέρωμα). Κείμενο Αφιερώματος:Ακύλας Μήλλας. Επιμέλεια :Κωστής Γιούργος, σ.σ.19-21 • Τα επαγγέλματα των Ρωμιών στην Πόλη (2001)Σειρά Πρώτη, Σύνδεσμος των εν Αθήναις Μεγαλοσχιολιτών

(43) Σαρρής Νεοκλής (1996), Εισαγωγή Ν. Αποστολίδης,ό.π.,σ.σ.15-63 • Alexandris Α, ό.π., σ.σ.31-32 • Σαρρής Νεοκλής (1992),Εξωτερική πολιτική και πολιτικές εξελίξεις, ό.π., σ.153 •Παπαμιχαλόπουλος Κ.(1920), Η Κων/πολις Ελληνική, εκδ. Βάρτσου, σ.σ.165, 160 •Μήλλας Ακύλας (1996), Σφραγίδες Κωνσταντινουπόλεως, εκδ. « Η Μνημοσύνη », σ.σ.501,578-584, 626-627 • Για τις συντεχνίες, βλ. Σβολόπουλος Κων/νος, Κων/πόλη, ό.π.,σ.σ.81-84

(44) Καραβίας Ν.Ι. (1933), Άλλοτε και τώρα Ήθη και έθιμα της Πόλης, τύποις “ΜΕΡΚΕΖ” Πόλη, σ.σ.5, 6-8, 28-31, 32-36, 45, 67-69, 97-98 •Μήλλας Ακύλας (1988), Πρίγκηπος, . « Η Μνημοσύνη », εκδ. Μέλισσα, σ.σ.359,439 •Μήλλας Ακύλας (1992), Προποντίδα, Μια θάλασσα της Ρωμοσύνης, εκδ. Λούση Μπρατζιώτη, Αθήνα •Μήλλας Ακύλας (1984), Η Χάλκη των Πριγκηπονήσων, η Μνημοσύνη, εκδ. Άγρα, σ.σ.80, 94-95, 259, 269 • Χουρμούζης Μ. (1869), Η νήσος Αντιγόνη, τυπογραφείο Ι.Α. Βρετού, Κων/πολη, σ.41• Βολοβίνης Ν. (1988), Ήθελε να ζήσω, εκδ. Χιωτέλλη Π. Αθήνα, σ.122 •Μήλλας Ακύλας (1988), Η Πρίγκηπος, η «Μνημοσύνη » εκδ. Μέλισσα, Αθήνα, σ. 124 •Μήλλας Ακύλας (1996), Σφραγίδες Κων/πόλεως, η «Μνημοσύνη » σ.σ.15-26 • Σβολόπουλος Κων/νος, Κων/πολη, ό.π., σ.σ.37-42, 43-54

(45) Αποστολίδης Νίκος, Αναμνήσεις από την Κων/πολη, Τροχαλία, σ.300 • Παπαδόπουλος Στέφανος, Αναμνήσεις από την Πόλη, ό.π., σ.σ.31-38, 204 • Αποστολίδης Ν., ό.π., σ.σ.283-285, 304-307. Για την τουρκική οικογένεια το: Σαρρής Νεοκλής (1990), Η οικογένεια στην Τουρκία, εκδ. Ρήσος •Δρογκάρη Μ. (1990), Κων/πολη, ω του Κων/νου Καλλιπόλις, Γκοβόστης, σ.59 • Σταματόπουλος Κ., Βήματα στα πάτρια Κων/πόλεως, εκδ. Δόμος, σ.13 • Μούτσογλου Β. (1998), ό.π.,σ.σ.147-148

(46) Alexandris Α., σ.σ.45-49 • Μήλλας Ακύλας (1996), Σφραγίδες Κων/πόλεως, η «Μνημοσύνη », σ.513 • Λασκαρίδου Αικατ. (1987), 15.000 ημέρες στην Κων/πολη, εκδ. Δωδώνη, σ.σ.135-139 •Μιτσίδης Ανδρ. (1983).Οι Κύπριοι Σχολάρχαι και διδάσκαλοι της Μεγάλης του Γένους σχολής, Ίδρυμα Μακαρίου Γ΄ Λευκωσία • Αποστολίδης Ν., ό.π., σ.σ.117-119 • Χαλκούση Ε. , Πόλη αγάπη μου, Γ΄ έκδοση, Κάκτος, σ.σ.61, 106-108, 173 • Alexandris Α, ό.π., σ.47 •Μήλλας Ακύλας (1996),

Σφραγίδες Κων/πόλεως, ό.π.,σ.116 • Αποστολίδης Ν., ό.π., σ.263

Alexandris Α, ό.π., σ.48 • Παπαμιχαλόπουλος Κ.(1990), Η Κων/πολη κ΄ Ελληνική, εκδ. Ι.Β.Βάρτσου, σ.σ.161-162 • Για τα σχολεία της, Χάλκης το Μήλλας Ακύλας(1984), Η Χάλκη των Πριγκηπονήσων, εκδ. «ΑΓΡΑ», σ.σ.70-71 • Καραβίας Ι. (1933) Άλλοτε και τώρα, ό.π.,σ.σ.84-89. • Τα ελληνικά σχολεία της Πόλης (1995), Σύνδεσμος των εν Αθήναις Μεγαλοσχιολιτών, Αθήνα • Σβολόπουλος Κων/νος, Κωνσταντινούπολη 1856-1908 ό.π.,σ.σ.57-60 • Γριτσόπουλος Τ. (1996), Πατριαρχική Μεγάλη του Γένους σχολή, Αθήνα • Καρανικόλας Αλ. (1985), Τα Παρθεναγωγεία της Κων/πολης, ανατύπωση από το περιοδικό «Παρνασσός», τόμ. ΙΖ, Αθήνα • Καρδαράς Δ. Χρήστος (1996), Το Οικουμενικό Πατριαρχείο , ό.π., για τον Ιωακείμ τον Γ΄ • Καρδαράς Δ. Χρήστος (1995), Η εκπαιδευτική και κοινωνική, κατάσταση του Ελληνισμού της Κωνσταντινούπολης... • Λεύκωμα τιμής για τη Δασκάλα- Μάνα της Κων/πολης (2000), επιμέλεια εκδ. Νίκος Ατζεμογλου, Ανατολή, χορηγοί: Δήμος Αλίμου- Δήμος Καλλιθέας, Αθήνα • Μεταλληνός Γ.(1987), Αρχείον της Θεολογικής Σχολής Χάλκης • Σταυρίδης Βασίλειος (1989), Η Ιστορία της Θεολογικής Σχολής Χάλκης, Αθήνα •Το Εθνικόν Ιωακείμειον Παρθεναγωγείον Κων/πόλεως (1989),1882-1988, Ίδρυμα Μελετών Χερσονήσου του Αίμου, Θεσ/νίκη • Ελληνική Διεθνής γλώσσα, έτος 9^ο , τόμ. Δ, τεύχ. 8, Οκτώβριος-Δεκέμβριος 1998, σ.σ.619-625, 635-636 •

Σαρρής Νεοκλής (1997), Οικονομικές και διοικητικές προϋποθέσεις ίδρυσης και λειτουργίας των ελληνικών εκπαιδευτηρίων στην Κων/πολη στο «Πόλη και Παιδεία», σ.σ.117-120 • Ξηραδάκη Κούλα (1972), Παρθεναγωγεία και Δασκάλες του Υπόδουλου Ελληνισμού • Ροϊδής Στυλιανός, Ο Κώδικας του Ζωγραφείου στο Πόλη και Παιδεία, Αθήνα, ό.π.,σ.σ.39-57 • Εφημ. ΑΝΑΤΟΛΗ, Σεπτέμβριος 1995, «Η κατάσταση στα ελληνικά σχολεία της Πόλης», σ.6 • Πόλη και Παιδεία (1997), διήμερο συμπόσιο, Ελληνικά Γράμματα, Σύλλογος Κων/πολιτών, Αθήνα • ΙΣΤΟΡΙΚΑ, Τεύχος 63, 28 Δεκεμβρίου 2000, Η ελληνική παιδεία στην Κωνσταντινούπολη, εφημ. ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ

• Χαρακτηριστικά είναι τα όσα αναφέρει ο Ν. Αποστολίδης ό.π.,σ.119 :«... Όταν μας ρωτούσαν ποιο σχολείο τελείωσες, απαντούσαμε με καμάρι «ΤΟΥ ΓΕΝΟΥΣ», έτσι συνηθιζόταν τότε. Τα πτυχία που μας έδιναν έγραφαν στα Τουρκικά Fener Rum Mektebi Kebiri. Αργότερα, άλλαξαν την ονομασία σε Fener Rum Erkek Lisesi Ρωμαίικο Λύκειο Αρρένων Φαναρίου. Όλα τα πτυχία στέλνονταν στην Άγκυρα και επιστρέφονταν επικυρωμένα από το υπουργείο της Παιδείας» Το αναλυτικό κλασικό πρόγραμμα της Μεγάλης Σχολής στις σ.σ.117-122 • Η αναζωπύρωση της παιδείας στο Επτά Ημέρες (ένθετο αφιέρωμα), ό.π., 6 Οκτωβρίου 2002, ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, σ.σ.22-25 • Μπόζη Σούλα (2002), Ο Ελληνισμός της Κωνσταντινούπολης Κοινότητα Σταυροδρομιού-Πέραν, Ελληνικά Γράμματα. Για τα σχολεία, σ.σ.94-171

(47) Σταυράκης Κ.(1870), Πίνακες στατιστικοί των εν Κων/πόλει και κατά τα προάστια σχολείων των Ορθοδόξων, σ.σ.61-63 • Παπαμιχαλόπουλος Κ. (1920), η Κων/πολις Ελληνική, σ.σ. 161-162 • Alexandris A, ό.π., σ.σ.51, 133-134, 191, 286-287 • Βιντεοταινία του “Συνδέσμου των εν Ελλάδι Ζωγραφειωτών Κων/πόλεως”, που εδρεύει στην Αθήνα έχει ως θέμα το : «Παιδεία και Σχολεία των Ρωμιών της Πόλης», Σύμβουλος ο Κ. Σταματόπουλος, 1998 • Αλεξανδρής Αλέξης (2000), Ελληνορθόδοξη μειονότητα στην Τουρκία στην Ι.Ε.Ε., τόμ. ΙΣΤ, σ.σ.510-517 [Του ιδίου, Η οικουμενική διάσταση. Το Οικουμενικό Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως στην Ι.Ε.Ε, ΙΣΤ, ό.π.,σ.σ.517-525] • Αθανασιάδης Τίτος (2002), Μικρά Ασία 1919-1922, τόμ. Β', ΑΠΟΓΕΥΜΑΤΙΝΗ, σ.σ.180-181

(48) «Πόλη και Παιδεία» (1997), ό.π., Ελληνικά Γράμματα, σ.σ.23-24 • Alexandris A, ό.π., σ.45 • Μήλλας Ακύλας (1996), Σφραγίδες Κων/πόλεως, η Μνημοσύνη ό.π.,σ.σ.148-153 • Παπαμιχαλόπουλος Κ. ό.π.,σ.163 • Μήλλας Ακύλας ό.π.,σ.σ.470, 527-530 [Για τον Ελληνικό Φιλολογικό Σύλλογο Κωνσταντινουπόλεως βλ. Εξερτζόγλου Χάρης(1996), Εθνική ταυτότητα στην Κωνσταντινούπολη του 19^ο αιώνα. Ο Ελληνικός Φιλολόγος Σύλλογος Κωνσταντινουπόλεως 1861-1912, Νεφέλη, Αθήνα • Γιαννακόπουλος Γ.Α. (1997) Ο Ελληνικός Φιλολογικός Σύλλογος 1861-1922. Η ελληνική παιδεία και επιστήμη ως εθνική πολιτική στην οθωμανική αυτοκρατορία, (υπό έκδοση) • Μαμώνη Κυριακή, Πολιτιστική και φιλεκπαιδευτική δραστηριότητα των συλλόγων της Πόλης στο «Πόλη και Παιδεία, ό.π.,σ.24 • Παπαδόπουλος Στέφανος, Αναμνήσεις από την Πόλη, ό.π.,σ.σ.157-158 • Εξερτζόγλου Χάρης (2000), Η συγκρότηση του δημόσιου χώρου στην Κων/πολη τον 19^ο αιώνα στο Ο Εξω-Ελληνισμός. Κων/πολη και Σμύρνη 1800-1922, Σχολή Μωραΐτη σ.σ.17-18, 22-24] (Υπάρχουν αναφορές και για τους λοιπούς συλλόγους, σ.σ.17-31) • Εξερτζόγλου Χάρης Οικονομία, κοινωνική διαστρωμάτωση... στο “Πόλη και Παιδεία, ό.π.,σ.σ.155-156 • «Η εν Πριγκήπω Αδελφότης Κυψέλη», ιδρυθείσα το 1879 στο Μήλλας Ακύλας, Η Πρίγκηπος ό.π.,σ.258 • Μπόζη Σούλα, Ο Ελληνισμός της Κων/πολης, ό.π.,σ.σ.287-304 • Σβολόπουλος Κων/νος, Κωνσταντινούπολη. ό.π., VII, Συλλογικές μορφές εθνικής αλληλεγγύης, σ.σ.81-89 Για τον Ελληνικό Φιλολογικό Σύλλογο Κων/πόλεως, σ.σ.85-86 • Μπόζη Σούλα, Ο Ελληνικός της Κων/πολης, ό.π.,σ.σ.296-298

(49) Παπαμιχαλόπουλος Κ. (1920), ό.π.,σ.σ.162-163 • Alexandris A, ό.π.,σ.σ.48-49 • Σιδηρόπουλος Φωκίων (1999), Τα εθνικά φιλανθρωπικά καταστήματα στην Κων/πολη, Αθήνα • Παπαδόπουλος Στέφανος, ό.π., Το Μπαλουκλή, σ.σ.144-145 • Σβολόπουλος Κων/νος, Κωνσταντινούπολη. ό.π.,σ.σ.89-91

(50) Παπαδόπουλος Στέφανος, ό.π.,σ.σ.158-159 • Αθανασιάδης Τίτος (2003), Οι Πατριάρχες ό.π., εκδ. ΑΠΟΓΕΥΜΑΤΙΝΗ, σ.σ.49, 53, 61, 63, 77, 79, 87, 89, 139, 145, 151, 193, 211 • Μπόζη Σούλα, Ο Ελληνισμός της Κων/πολης, σ.σ.84-93

(51) Παπαδόπουλος Στέφανος, ό.π., Η Αγία Σοφία, σ.σ.117-119 • Κωνσταντινούπολη και Αγία Σοφία, Μάιος 1915 στο The National Geographic Magazine, διανέμεται με το ΒΗΜΑ της 23^{ης} Απριλίου 2003, σ.σ.3-30 • Δετοράκης Θεοχάρης (2004), Αγία Σοφία, ο ναός της Αγίας του Θεού της Σοφίας, εκδ. Έφεσος

- (52) Επτά Ημέρες, (Ενθετο αφιέρωμα), Πέραν, 6 Οκτωβρίου 2002, ό.π.,σ.σ.9-11, ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ • Μήλλας Ακύλας, Η Πρίγκηπος ό.π.,σ.σ.94,115 • Μήλλας Ακύλας (1984), Η Χάλκη των Πριγκηπωνήσων, εκδ. "Άγρα ", από το Σχεδιάγραμμα της Χάλκης (Σχέδιο Α.Μ.)
- (53) Μπόζη Σούλα, Πολίτικη κουζίνα, εκδ. Αστερισμός , σ.54
- (54) Σταυράκης Κ.(1870), Πίνακες στατιστικοί των εν Κων/πόλει Σχολείων των Ορθοδόξων, σ.61 • Παπαμιχαλόπουλος Κ. (1920), Η Κων/πολις, Ελληνική, σ.163 • Μούτσογλου Β., ό.π.,σ.σ.153-158 • Σταυράκης Κ. ό.π.,σ.61 • Σβολόπουλος Κων/νος, ό.π.,σ.σ.63-65 Επισημαίνονται οι γαλλόφωνες : « Le phare du Bosphore », «Le Diogene », «La Polichinelle » και η «L` echo de Pera» Από τα περιοδικά τα : "Επτάλοφος", "Κασταλία", "Θελξινόη" η "Κυψέλη", «πρώτο γυναικείο έντυπο που ιδρύθηκε το 1845 από την Ευφροσύνη Σαμαρτζίδου» και η 'Εκκλησιαστική Αλήθεια', 1880 το έτος ίδρυσης, ό.π.,σ.64 • Στις εφημερίδες και τα περιοδικά της Πόλης αναφέρεται ο Παπαδόπουλος Στέφανος, ό.π.,σ.σ.68-79 :Σημαντική εφημερίδα υπήρξε η 'Πρόοδος' του Κων/νου Σπανούδη, διευθυντή, στενού φίλου του Αυρήλιου Σπαθάρη, [συγγραφέα του πονήματος «Η νομική κατάσταση του Οικουμενικού Πατριαρχείου», 1947] και «γιού του καθηγητή της μεγάλης του Γένους Σχολής Σπαθάρη» Η 'Πρόοδος' εξέδιδετο έως τα τέλη του 1922. Την έκλεισαν οι Τούρκοι και μερικά μηχανήματα της κατέληξαν στην εφημερίδα «ΤζουμΧουριέτ». Σκέψη του Κων/νου Σπανούδη ήταν « η ίδρυση εκεί της Σχολής Γλωσσών και Εμπορίου», ό.π.,σ.σ.74-77 • Μπόζη Σούλα, Ο Ελληνισμός της Κωνσταντινούπολης, ό.π.,σ.σ.315-326
- (55) Μπαμπινιώτης Γεώργιος (1998) Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας, Κέντρο Λεξικολογίας. Επανεκτύπωση για «ΤΟ ΒΗΜΑ», Αθήνα. Για τη λέξη «κοσμοπολιτισμός». σ. 942 •Κουλιμάσης Π. (1997), Οι πολίτες του κόσμου, Ιστορία του κοσμοπολιτισμού, εκδ. Καστανιώτης Αθήνα •
- (56) Χαλκούση Ελένη, Πόλη αγάπη μου, Γ' εκδ. Κάκτος, Αθήνα • Alexandris Α ό.π.,σ.σ.51 • Μούτσογλου Β., ό.π.,σ.σ.22-25 • Επτά Ημέρες, Πέραν , Ένθετο αφιέρωμα, ό.π., Κείμενα Ακύλας Μήλλας, σ.σ.27-29 «Πρεσβείες, καταστήματα, λέσχες, ξενοδοχεία, θέατρα ένα κοσμοπολίτικο περιβάλλον όπου δέσποζε το ελληνικό στοιχείο», ό.π.,σ.28
- (57)Αποστολίδης Ν. (1996), Εισαγωγή Νεοκλής Σαρρής, Τροχαλία, ό.π., σ.39 • Χαλκούση Ελένη, ό.π.,σ.σ.73, 117-118 • Μπόζη Σούλα, ό.π.,σ.46 αναφέρεται στο κείμενο του Olivier που παρέχει σημαντικές πληροφορίες «σχετικά με τον επισιτισμό της πολυπληθούς πρωτεύουσας της αυτοκρατορίας-αυτό το μεγάλο χωνευτήρι...» • Olivier Antoine (1807) Voyage dans l' Empire Ottoman, l' Egypte et la Perse,Paris • Η Μπόζη Σούλα αναφέρεται στις «Αγορές της Πόλης» με προϊόντα από παντού ό.π.,σ.σ.44-55. Άλλωστε η «πολυπληθής Κωνσταντινούπολη επί αιώνες ήταν η πρωτεύουσα της κατανάλωσης» (σ.44) • Ο Σβολόπουλος Κων/νος, Κων/πολη, ό.π.,σ.40 επισημαίνει : «Ηδη, (το 19^ο αι.), η σημαντική πληθυσμιακή αύξηση του αριθμού των Χριστιανών θα προσδώσει βαθμιαία μια νέα φυσιογνωμία, λιγότερο μουσουλμανική και περισσότερο κοσμοπολίτικη.» • Εξερτζόγλου Χαρ. Οικονομία, κοινωνική διαστρωμάτωση... στο Πόλη και Παιδεία (1997), ό.π.,σ.σ.155-176 • Για τον F. Tonnies , βλ. Timasheff S.N.- Theodorson A.G. (1997) Ιστορία των Κοινωνιολογικών Θεωριών, Gutenberg σ.σ.306-310 • Κωνσταντινίδου – Κλουκίνα Αγλαΐα, (2004). Όπου λοιπόν ... μια φορά κι' έναν καιρό στην Πόλη (1949-1958),εκδ. Ίκαρος
- (58) Χαλκούση Ελένη, ό.π., σ.σ.129-131, 197
- (59) Alexandris Α ό.π.,σ.105
- (60) Πεζοπούλου Γιούλη (2004), Το θέατρο στην Κωνσταντινούπολη (1900-1922), 3 τόμοι, αδημοσίευτη διδακτορική διατριβή τμήμα Θεατρολογίας Αθηνών • Ταμπάκη Άννα κατά τη φαναριώτικη περίοδο στο Πόλη Παιδεία, Ελληνικά Γράμματα, ό.π.,σ.σ.136, 138-139 • Ταμπάκη Άννα, Θέατρο και κοινωνία στα ΙΣΤΟΡΙΚΑ, Ο Ελληνισμός της Μικράς Ασίας, τευχ.200, 28 Αυγούστου 2003, εφημ. ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, σ.σ. 40-41 • Σταματοπούλου-Βασιλάκου Χρυσόθεμις (1994) Το ελληνικό θέατρο στην Κων/πολη το 19^ο αιώνα, τόμος Α', Αθήνα, Νέος Κύκλος Κων/πολιτών – τόμος Β',1996 • Tabaki Anna, Le theatre neohellenique : Genese et' formation, διδακτορική διατριβή , vol.1,Paris, Ecole des Hautes Etudes en Sciences Sociales, 1995 • Πούχγερ Βάλτερ (1994), Θεατρική παράσταση στην Κων/πολη το 1623 με εργο για τον Άγιο Ιωάννη Χρυσόστομο στα Θησαυρίσματα, τ. 24, σ.σ.235-262
- (61) Σταματοπούλου- Βασιλάκου Χρυσόθεμις(2000), Το θέατρο και οι ελληνικές συσσωματώσεις στην Κων/πολη στο Ο έξω- Ελληνισμός, ό.π.,σ.σ.151, 154-157 • Γιαννακόπουλος Γιώργος (1998), Ο Ελληνικός Φιλολογικός Σύλλογος Κων/πόλεως, 2 Τόμοι, διδακτορική διατριβή στο Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης της Σχολής Νομικών και Πολιτικών Επιστημών του Παν/μίου Αθηνών

- (62) Ταμπάκη Άννα, Θέατρο και κοινωνία, ό.π.,σ.σ.41-42 • Σβολόπουλος Κων/νος, Κωνσταντινούπολη, ό.π.,σ.63
- (63) Καραβίας Ν.Ι.(1933), Άλλοτε και Τώρα, ό.π.,σ.σ..63-64 • Αθανασιάδης Τίτος (2002), Μικρά Ασία 1919-1922, ό.π., Β' τόμος, ΑΠΟΓΕΥΜΑΤΙΝΗ, σ.157
- (64) Καραβίας Ν.Ι, ό.π.,σ.99 • Παπαδάκης Ε. Γιώργος, Τα τραγούδια της Σμύρνης στα ΙΣΤΟΡΙΚΑ, τεύχ. 200, 28 Αυγούστου 2003 εφημ. ΕΛΕΤΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, σ. 46 • «Χοροδιδάσκαλοι φημισμένοι ήσαν ο Ρωσέτος και ο Ψάλτης. Υπήρχαν όμως πολλοί ο Προκόπης ο Σταγκάλης και πλείστοι όσοι. Οι τότε χοροί ήσαν αι καρδίλαι, λανσιέ, βαλς πόλκα, μπαζούρκα, πα-ντε-πατινέρ, συρτός, Χασάπικο, σωτίς», Καραβίας Ν.Ι., ό.π.,σ.102
- (65) Καραβίας Ν.Ι., ό.π.,σ.σ.98-99, 101, 79, 83 • Μπόζη Σούλα , Ο Ελληνισμός της Κων/πολης, ό.π. Για τη Μουσική, το Θέατρο, τον Κινηματογράφο και τον Αθλητισμό, βλ. σ.σ..327-360
- (66) Ιακωβίδης Χρ. Ιωάννης (2000), Οι Κων/πολίτες της Αθήνας, ό.π.,σ.σ 67-68
- (67) Ι.Ε.Ε(1977), τόμ. ΙΔ, σ.σ.. 255-256, 360 • Δάμτσας Νικόλαος, Η αγωνία της Κωνσταντινουπόλεως, ό.π.,σ.47 • Καρδαράς Χρ. ό.π., • Παπαδόπουλος Στέφανος, ό.π.,55-56
- (68) Σβολόπουλος Κων/νος, Κωνσταντινούπολη, ό.π.,σ.77
- (69) Ι.Ε.Ε, τόμ. ΙΣΤ, ό.π.,σ.σ.. 513, 515
- (70) Ι.Ε.Ε, ό.π.,σ.σ..516-517 [Περιλαμβάνονται στο Αλεξανδρής Αλέξης, Ελληνορθόδοξη μειονότητα στην Τουρκία στην Ι.Ε.Ε, τόμ. ΙΣΤ, σ.σ.510-517. Του ίδιου, Η οικουμενική διάσταση. Το Οικουμενικό Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως στην Ι.Ε.Ε, ό.π.,σ.σ.517-525] • Σπαθάρης Α. Αυρήλιος (1947) Ο ιδιαίτερος προσωπικός θεσμός του Ελληνορθόδοξου Τούρκου υπηκόου- Η νομική κατάσταση του Οικουμενικού Πατριαρχείου, Αθήνα • Επτά Ημέρες , Ένθετο αφιέρωμα ,Πέραν , επιμ. Κειμ. Ακύλας Μήλας, εφημ. ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ ,σ.32
- (71) σ.σ. 24-28 και 28-35 του παρ. πονήματος
- (72) Alexandris Α ό.π.,σ.σ..103-104 • Λαμπιδής Ν. Γιώργος (1922), Οι πρόσφυγες του 1922, Α/φοί Κυριακίδη, σ.σ.91-92 • Ανδριώτης Νικ. Στα Θέματα Νεοελληνικής Ιστορίας Γ' Λυκείου, Θεωρητική κατεύθυνση, σ.148
- (73) Alexandris Α ό.π.,σ.σ..191, 239 • Αλεξανδρής στην Ι.Ε.Ε, τόμ. ΙΣΤ, ό.π.,σ.511 • 30 χρόνια από τις απελάσεις, 1964-1994, Έκδοση Σωματείου Ελλήνων υπηκόων απελαθέντων εκ Τουρκίας, σ.41
- (74) Συνέντευξη καθηγητή Νεοκλή Σαρρή στο γράφοντα στις 3 Μαΐου του 2000 • Ανδριώτης Γ., ό.π.,σ.σ..172-173 • Μαραβελάκης Μ.-Βακαλόπουλος Α. (1953),Αι προσφυγικά εγκαταστάσεις εν τη περιοχή Θεσσαλονίκης, εκδ. Ιδρύματος Μελετών Χερσονήσου του Αίμου, Θεσσαλονίκη, σ.84 • Hirschon Renee, Μνήμη και ταυτότητα στο Ανθρωπολογία και παρελθόν, σ.σ..340-343, 347 • Κατσάπης Κώστας στο Πέρα από την καταστροφή, Ι.Μ.Ε, σ.69 • Χαριτάκης Κ. (1925), Κώδιξ της δεοντολογίας και νομοθεσίας των ιατρικών επαγγελματιών, τόμ. Α' Αθήνα, σ.94 • Θεοδωρίδης Χ. (1975-1980), Διακριθέντες του ξεριζωμένου Ελληνισμού Μικράς Ασίας-Πόντου-Ανατολικής Θράκης- Κων/πόλεως τόμοι Α-Δ και Θεοδωρίδης Χ.- Σωκράτης Γ.(1974), Πρόσφυγες φοιτηταί και σπουδασταί μετά την Μικρασιατικήν Καταστροφήν, Αθήνα
- (75) Σαρρής Νεοκλής (1992), Εξωτερική πολιτική, ό.π., Γόρδιος, σ.σ..234-244, Αθήνα • Σαρρής Νεοκλής (1992), ό.π. Στη σ.96 υπάρχει σχετική αλληλογραφία μεταξύ των Κων/νου Σπανούδη και Ελευθερίου Βενιζέλου. Για τον Κ. Σπανούδη, βλ. ενδεικτικά: Μπόζη Σούλα, Ο Ελληνισμός της Κωνσταντινούπολης, ό.π.,σ.325 Σημειώνεται ότι το 1932 ο Κ. Σπανούδης εξελέγη βουλευτής με το κόμμα των Φιλελευθέρων • Παπαδόπουλος Στέφανος, ό.π.,σ.σ..74-77 • Αποσπάσματα συνέντευξης καθηγητή Νεοκλή Σαρρή προς το γράφοντα στις 3-5-2000
- (76) 30 χρόνια από τις Απελάσεις, 1964-1994, επιμ. Πηνελόπη Τσουκάτου, σ.σ..43-47 • Δάμτσας Νικόλαος, Η αγωνία της Κων/πόλεως,ό.π.,σ.136 • Αποστολίδης Νίκος, Αναμνήσεις από την Κωνσταντινούπολη, ό.π.,σ.σ..232-238 (για τα Σεπτεμβριανά), σ.σ..238-243 (για τις Απελάσεις των ετών 1964-1965) • Για τα Σεπτεμβριανά : Καλούμενος Δημήτρης (2001) Η Σταύρωση του Χριστιανισμού, εκδ. 4^η, Αθήνα •Αλεξανδρής Αλέξης, Η ελληνορθόδοξη μειονότητα στην Τουρκία στην Ι.Ε.Ε, τόμ ΙΣΤ, σ.σ..512-514 • Η « νύχτα των κρυστάλλων» του Ελληνισμού της Πόλης- Σεπτεμβριανά 1955, εκδ. Τουκάτου, 1999 • Στις απελάσεις αναφέρονται «αποσπάσματα από την εβδομαδιαία εφημερίδα «Ελεύθερος», περιόδου Ιουλίου- Οκτωβρίου 1964, Αθήνα. Ανταπόκριση από την Κων/πολη του Κ. Βοσπορίτη, (ψευδώνυμο του καθηγητή του Παντείου Πανεπιστημίου Νεοκλή Σαρρή). Επίσης για τις απελάσεις χρησιμοποιείται και το ψευδώνυμο «Ωρίων» σε άλλη χρονική περίοδο Βλ. Ζ' Πάραρτημα, σ.σ..116-118 στο Ιακωβίδη Χρ. Ιωάννης (2000), ό.π., • ΑΔΕΣΜΕΥΤΟΣ ΤΥΠΟΣ ΤΗΣ ΚΥΡΙΑΚΗΣ : Εκδότης – Διευθυντής Δημήτρης Ρίζος, 2 Νοεμβρίου 2003, σ.15 • Δρίνης Ν. Γιάννης (2004), Εισαγωγή στο οι απελάσεις του 1964. Μαρτυρίες Ελλήνων

- Κων/πολιτών, σ.σ.9-39. Οι απελάσεις : Το ιστορικό πλαίσιο στις σ.σ.17-23. Η βιβλιογραφία στις σ.σ.41-44. Στη σ.42 αναφέρεται η μη εκδοθείσα , μεταπτυχιακή διατριβή του γράφοντος στο Πάντειο Παν/μιο . Το βιβλίο είναι των εκδ. Τσουκάτου • Χούλια Ντεμίρ-Ριντβάν Ακάρ(2004), Οι τελευταίοι εξόριστοι της Κωνσταντινούπολης, εκδ, Τσουκάτου. Μετάφραση από τα τουρκικά :Γιάννης Τοπτσόγλου. Υπάρχει συνέντευξη με τον καθηγητή Νεοκλή Σαρρη στις σ.σ..182-186 • Σαρρής Νεοκλής (1994), Η χαριστική βολή στο Τριάντα Χρόνια από τις Απελάσεις 1964-1994,σ.σ..19-25 Αθήνα • Τουρκέρ Ορχάν, Οι απελάσεις των Ελλήνων υπηκόων από την Τουρκία, Ο "Πολίτης" αρ. φυλ.449, Σεπτέμβριος 2004, Μετάφραση Στελ. Ροϊδης, σ.σ..19-20
- (77)** 30 χρόνια από τις απελάσεις, ό.π.,σ,53 •Κωνσταντινουπολίτικα Θέματα, Ιανουάριος-Φεβρουάριος 1988, τευχ. Ι, εκδ. Συλλόγου Κων/πολιτών Αθήνα • Στις μαρτυρίες σ. 53, στο Οι απελάσεις του 1964, εκδ. Τσουκάτου, ό.π. αναφέρεται: Το '64 έγινε το Σωματείο. Εκεί Βάθης(ς). Μετά στο σωματείο που ήταν ακριβώς Αριστοτέλους... Ήτανε μετά στη Βερανζέρου, ήτανε αυτό της πρόνοιας, τα γραφεία, εκεί πηγαίνανε, για να πάρουμε αυτό το εξευτελιστικό ποσό, δίνανε 40δρχ. την ημέρα, 3000δρχ., όταν ερχόσουνα δίνανε κατά οικογένεια...» και σ.113, ό.π. :... Σαράντα δραχμές την ημέρα, σαράντα οκτώ, πενήντα πες, ... χίλιες πεντακόσιες δρχ. Πού να φτάσουν οι χιλιάδες πεντακόσιες δρχ....» Στη σ. 134, ό.π. :Στη συνέχεια, όταν ήρθαμε στην πλατεία Βάθης (ς) θυμάμαι επίσης, είχαμε συναντήσει.. εκατοντάδες κόσμο που περίμενε... ήταν το στέκι των Κων/πολιτών ... Είχε εκεί γύρω διάφορα καφενεία...» • Τουρκέρ Ορχάν, Οι απελάσεις των Ελλήνων υπηκόων από την Τουρκία 40 χρόνια πριν τον « ΠΟΛΙΤΗ» αρ. φυλ. 449, Σεπτέμβριος 2004, σ.σ..19-20. Αναδημοσίευση από το περιοδικό Tarih ve Toplum, Μετάφρ. Στέλιος Ροϊδης • Συνέντευξη καθηγητή Νεοκλή Σαρρή στο γράφοντα στις 3 Μαΐου 2000 (απόσπασμα)
- (78)** Ι.Ε.Ε., τόμ. ΙΣΤ., ό.π., σ.516 • Αρσάνογλου Λ. (1997), Ταταύλα, εκατό χρόνια Αθλητισμός, εκδ. Α.Ο. Ταταύλα, Αθήνα, σ.51 • Αναφέρεται στην εγκατάσταση των Κων/πολιτών στην Αθήνα : «τους ξένισε αμέσως το περικλειστο, από βουνά αθηναϊκό τοπίο, που σε πολλές περιπτώσεις δεν είχε ανοικτούς, ορίζοντες, που τόσο έντονα χαρακτηρίζουν την πόλη της μνήμης τους. Έτσι, δεν είναι σίγουρα τυχαίο, που η πλειονότητα από αυτούς επέλεξε να εγκατασταθεί στις νότιες παραλιακές συνοικίες της Αθήνας, ιδιαίτερα στο Φάληρο και στον Άλιμο, Δρίνης Γιάννης στο Οι απελάσεις του 1964, ό.π., σ.σ.34-35 • Μην ξεχνάτε ότι το συντριπτικό ποσοστό των Ελλήνων της Κων/πολης είχε σαν τελικό προορισμό την Αθήνα, ένα μικρό ποσοστό είχε τη Θεσ/νίκη, ένα άλλο μικρό ποσοστό άλλα σημεία στην Ελλάδα... και χώρες του εξωτερικού, Οι απελάσεις του 1964 (2004), εκδ, Τσουκάτου, ό.π.,σ.134
- (79)**Κ.Χ. στο 30 χρόνια από τις απελάσεις 1964-1994, σ. 59 • Αθηνόδωρος Π. Τσουκάτος, ό.π.,σ.63- Παναγιώτης Ανδρέα Τσουκάτος, ό.π.,σ.65 • ΑΔΕΣΜΕΥΤΟΣ ΤΗΣ ΚΥΡΙΑΚΗΣ, 20Νοεμβρίου 2003, σ. 15 • ΝΕΑ, 29-30 Νοεμβρίου 2003 σ. 88 • ΑΔΕΣΜΕΥΤΟΣ ΤΥΠΟΣ, ό.π.,σ.σ..14-15
- (80)**Χούλια Ντεμίρ-Ριντβάν Ακάρ στο Οι τελευταίοι Εξόριστοι της Κων/πολης, ό.π.,σ.10 • Στη 2^η μαρτυρία, Οι απελάσεις του 1964, εκδ. Τσουκάτου, ό.π.,σ.61 ερμηνεύεται η φοβία πώς κυριαρχούσε σε μέρος Κων/πολιτών της Αθήνας ως αποτέλεσμα των διώξεων τους στην Πόλη: «... Το κλίμα που επικρατούσε στην κοινωνία της Κων/πόλεως, όταν άρχισαν οι απελάσεις, ήταν φόβος. Φόβος, πανικός και φυγή. Πώς βλέπεις έναν άνθρωπο τρομαγμένο που φοβάται ακόμα, μάλλον ότι προβληματίζεται όταν θα βγει και έξω από το σπίτι του... τον περιμένανε δύο Τούρκοι να τον χτυπήσουν, να τον σκοτώσουν» • Οι απελάσεις του 1964, ό.π.,σ.115
- (81)** Οι απελάσεις του 1964, εκδ. Τσουκάτου, ό.π. σ.σ.53, 82, 94, 99, 125, 159 και σ.54: « για θέματα όπως το Πατριαρχείο... υπάρχει άγνοια μεγάλη! Δεν ξέρει, όταν σου λέει ότι ο Πατριάρχης είναι Τούρκος» Στη σ.109,ό.π., όταν ο πατέρας μετέβη στο σχολείο για την εγγραφή του γιου του, ο δάσκαλος ρώτησε αν ήταν βαπτισμένο το παιδί «... Ερχόμαστε από την Κων/πολη και δεν είναι βαπτισμένο το παιδί.»
- (82)** Κ.Χ. στο 30 χρόνια..., ό.π.,σ.59. Στη σ.153, Οι απελάσεις του 1964, ό.π., επισημαίνεται ότι οι Κων/πολίτες με την πάροδο του χρόνου διακρίθηκαν :« Όλοι λίγο-πολύ κάτι κάνανε. Πολλοί προοδεύσανε και πάρα πολύ, δηλ. στην Πόλη δεν ήτανε τίποτα και εδώ γινήκανε μεγαλοεπιχειρηματίες ... Ήμασταν πιο εργατικοί από τους Ελλαδίτες... Εν πρώτοις, τουλάχιστον μια μόρφωση γυμνασιακή υπήρχε... Ξέραμε κάποια ξένη γλώσσα λίγο-πολύ...»
- (83)** Συνέντευξη του καθηγητή Νεοκλή Σαρρή, 3 Μαΐου 2000 (απόσπασμα). Την υπερηφάνεια της καταγωγής δηλώνουν κυρίως όσοι έζησαν στην Πόλη, ενώ πολλοί νέοι που γεννήθηκαν και μεγάλωσαν εδώ είναι αδιάφοροι:« Ακόμα στην καρδιά μας είναι η Πόλη... Είμαστε υπερήφανοι που είμαστε Κων/πολίτες, Οι απελάσεις του 1964, ό.π.,σ.83 • Στη σ.142., ό.π., «Ο Κων/πολίτης είναι στη συνείδηση τους ένας Έλληνας με πολύ μεγαλύτερη βαρύτητα από ένα γηγενή Έλληνα.

Έχει πολύ πιο ανεπτυγμένο επίπεδο πολιτισμού... και κάποια κοσμοπολίτικα στοιχεία ευρύτερα από τον μέσο Ελλαδίτη... στο γυμνάσιο είχαμε γαλλικά και αγγλικά υποχρεωτικά.»

- (84) Κωνσταντινουπολίτικα θέματα, διμηνιαία ενημερωτική Επιθεώρηση Συλλόγου Κων/πολιτών, αρ. φύλλου 18, Νοέμβριος 1990 • «Πόλη και Παιδεία»(1997), Διήμερο Συμπόσιο, Ελληνικά Γράμματα, Σύλλογος Κων/πολιτών, Αθήνα • Ατζέμογλου Ν., Εφημερίδα «ΑΝΑΤΟΛΗ», τεύχος 131, έτος 10^ο, Ιανουάριος 2000, σ.9
- (85) Σύλλογος Κων/πολιτών (1991), Νέον Καταστατικόν, Αθήνα • Πρόεδρος του Συλλόγου το 2000 υπήρξε ο Γεώργιος Ισαακίδης, ενώ το 2004 ο Λεωνίδας Κουμάκης
- (86) Helsinki Watch “denying human Rights and ethnic identity: The Greeks of Turkey •Πρακτικά του Συνεδρίου «The forgotten Island of Tenedos» • Πόλη και Παιδεία (1997) Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα • Κωνσταντινουπολίτικα Θέματα : αρ. φύλ.1, Ιανουάριος-Φεβρουάριος 1988.
- (87) Πρόεδρος του Συνδέσμου Ιωακειμειάδων το 2000 και το 2004 είναι η Ζιγούρα Δωροθέα.
- (88) Πρόεδρος του Συνδέσμου των εν Ελλάδι Ζωγραφειωτών Κων/πόλεως υπήρξε ο Ιωάννης Παπαδιαμάντης το 2000, ενώ νυν πρόεδρος ο Στέφανος Παντζόπουλος (2004) • Ο «Ζωγραφειώτης», τεύχη 46/1998, 47/1999, 48/1999 • Μούτσογλου Βασίλης (1998), Έλληνες Κων/πολης 1821-1922, Παπαζήσης, Αθήνα • Σιδηρόπουλος Φωκίων, Τα εθνικά φιλανθρωπικά καταστήματα στην Κων/πολη • (βιντεοκασέτα) Παιδεία και Σχολεία των Ρωμών της Πόλης (1998), Σύμβουλος Κ. Σταματόπουλος
- (89) Πρόεδρος του Συλλόγου Μουσικοφίλων Κων/πολιτών το 2000 και το 2004 είναι ο Σταμάτιος Κίσσας • Κασέτες και CD, μουσικά και ψαλτικά βιβλία
- (90) Πρόεδρος του Συλλόγου Πριγκιπιανών το 2000 υπήρξε ο Αντώνιος Πακουλίδης ενώ το 2004 ο Γιαπισικόγλου Γεώργιος
- (91) Πρόεδρος του Μορφωτικού Συνδέσμου Νήσου Χάλκης υπήρξε το 2000 ο Γεώργιος Νούσης και το 2004 ο Περικλής Πασχαλίδης
- (92) Πρόεδρος του Συλλόγου αποφοίτων του αμερικανικού Κολεγίου Θηλέων Κων/πόλεως το 2000 και το 2004 είναι η Ερμιόνη Μαρούκη, ενώ της Ροβερτείου Σχολής υπήρξε η Αναστασία Βλάχου (2000)
- (93) “Ελληνορθόδοξος Βυζαντινός Πολιτισμός” , “ Λουριδείο” Ίδρυμα Το βυζαντινό υπόβαθρο της Ιταλικής Αναγέννησης του Kenneth M.Setton, 1989 • Κύκνειο Άσμα του Πλάτωνος Χρηστίδη με εισαγωγή του Στέλιου Ροΐδη, 1989 •Πανδέκτης (1993), τόμοι 5, Πρόλογος του καθηγητή Ορέστη Λουριδίδη. Πρόκειται για τις εκδόσεις του “ Λουριδείου”
- (94) Πρόεδρος του Συλλόγου Ζαππιδών το 2000 ήταν η Μαίρη Νέγκα και σήμερα η Ελένη Μειντάνη(2004)
- (95) Το 2000 Πρόεδρος του Συλλόγου Ιμβρίων Αθηνών ήταν ο Μάκης Μπουτάρας, ενώ το 2004 ο Μιχάλης Μαυρόπουλος • Ίμβρος, περιοδικό, τεύχη : 54/ Απρίλιος-Ιούνιος 1999, 55/ Ιούλιος-Σεπτέμβριος 1999, 56/ Οκτώβριος-Δεκέμβριος 1999 και 57/ Ιανουάριος- Μάρτιος 2000
- (96) Πρόεδρος του Συλλόγου “ Νέος Κύκλος Κων/πολιτών το 2000 και το 2004 είναι ο Ταπτάς Ιωάννης • Μηνιαία έκδοση του Συλλόγου είναι η ομώνυμη εφημ : αρ. φύλ : 348/ Φεβρουάριος 1999 345/ Νοέμβριος 1998, 350/ Απρίλιος 1999, 351/ Μάιος 1999, 355/ Σεπτέμβριος 1999 414/ Οκτώβριος 2004 για τις Απελάσεις σ.4 • Για τα 40 Χρόνια λειτουργικής δράσης του Νέου Κύκλου Κων/πολιτών βλ. εφήμ. ΝΕΟΣ ΚΥΚΛΟΣ ΚΩΝ/ΠΟΛΙΤΩΝ, φύλ. 415, Νοέμβριος 2004, σ.1 • Πρόεδρος της Ενώσεως Κων/πολιτών” το 2000 και το 2004 είναι ο Αλέξανδρος Μαζαράκης
- (97) Πρόεδρος του “Σωματείου Ελλήνων υπηκόων απελαθέντων εκ Τουρκίας ” είναι ο Ελευθέριος Φερεκύδης (2000 και 2004) Ο Αναπληρωτής Καθηγητής Ωτορινολαρυγγολογίας του Παν/μίου Αθηνών Ελ. Α. Φερεκύδης συνέγραψε τον πρόλογο, σ.σ.7-8 στο Οι απελάσεις του 1964, Μαρτυρίες Ελλήνων Κων/πολιτών εκδ. Τσουκάτου, 2004, ό.π. • Καταστατικό του Σωματείου Ελλήνων υπηκόων απελαθέντων εκ Τουρκίας (φωτοτυπία, κεφ. Α, άρθρα 1^ο και 2^ο , Αθήνα • 30 ΧΡΟΝΙΑ από τις απελάσεις , 1964-1994, εκτύπωση Στίλβη Εκδοτική, Πνευματικό Κέντρο Κων/πολιτών , σ.σ.72-73, Αθήνα • Παπαδόπουλος Στέφανος (1978), Αναμνήσεις από την Πόλη, Αθήνα
- (98) Στοιχεία για το Καστρίτσειο Μουσείο παρέσχε στις 5/11/2004 η Φυλλίτσα Αναπνιώτη, συνεργαζόμενη με την εκδότρια -υπεύθυνη επί της ύλης της μηνιαίας έκδοσης “ Νέος Κύκλος Κων/πολιτών ” Ελένη Αναπνιώτη
- (99) Πρόεδρος του Συνδέσμου Μεγαλοσχιολιτών ήταν ο Αλέξανδρος Βακαδήμας το 2000 και ο Μιχάλης Γεωργαντίδης το 2004 • Η “ Δεξαμενή” περιοδικό λόγου και Τέχνης, Δεκέμβριος 1999, τεύχος 6 Αθήνα • Οι Ψάλτες του Οικουμενικού Πατριαρχείου (1946) • Οι Λόγιοι της Πόλης (1996),

- Αθήνα • Οι Οικουμενικοί Πατριάρχες (1923-1991), (1997) • Οι δάσκαλοι της Πόλης, σειρά δεύτερη (1998) και Τρίτη (1998) • Τα Ελληνικά σχολεία της Πόλης (1995) • Τα επαγγέλματα των Ρωμίων στην Πόλη (2001) Οι ανωτέρω είναι εκδόσεις του Συνδέσμου των εν Αθήναις Μεγαλοσχιολιτών.
- (100) Πρόεδρος των Κεντρικιάδων ήταν η Όλγα Χάρτμαν το 2000 και η Πόπη Παρασκευοπούλου το 2004
- (101) Πρόεδρος του Πολιτιστικού μορφωτικού Συλλόγου Γαλατά υπήρξε ο Χρήστος Κουλιάτσας το 2000 και η Αμαλία Ντακιούς το 2004
- (102) Πρόεδρος του Συλλόγου ιστορικής και λαογραφικής έρευνας « Η Μνημοσύνη » υπήρξε ο Λάζαρος Εφραίμογλου το 2000 και ο Νίκος Χαϊδεμένος το 2004 • Καταστατικό του Συλλόγου η «Μνημοσύνη», έτος ίδρυσης 1984 Αθήνα • Έργα του Ακύλα Μήλλα : Σφραγίδες Κων/πόλεως • Η Πρίγκηπος • Η Χάλκη των Πριγκηπονήσων Πρόκειται για εκδόσεις του συλλόγου Ιστορικής και Λαογραφικής Έρευνας «Η Μνημοσύνη» • Προποντίδα « μια θάλασσα της Ρωμοσύνης», εκδ. Λούση Μπρατζιώτη
- (103) Πρόεδρος του Αστικού Οικοδομικού Συνεταιρισμού « Νέα Κων/πολις» Σ.Π.Ε υπήρξε ο Νίκος Φακατσέλλης το 2000 και ο Ανδρέας Σιταράς το 2004
- (104) Πρόεδρος της Εστίας Θεολόγων Χάλκης υπήρξε το 2000 και το 2004 ο Βασίλειος Ν. Αναγνωστόπουλος • Καταστατικόν του εν Αθήναις εδρεύοντος ανεγνωρισμένου Σωματείου «Εστία Θεολόγων Χάλκης», Ενημερωτικό δελτίο «Εστία Θεολόγων Χάλκης, τεύχη: 1-2, Ιούνιος-Δεκέμβριος 1991 • • Επετηρίς Εστίας Θεολόγων Χάλκης, 1980 Αθήνα. Βλ Εκδόσεις, σ. 56 του παρόντος ποιήμ.
- (105) Πρόεδρος τέως και νυν του Βυζαντινού αθλητικού κέντρου είναι ο Μιχαήλ Παγιώτης • Βυζαντινού κέντρου- Α.Ο Ταταύλα-Α.Σ., Πέρα, 1988, ενημερωτικό τεύχος, Αθήνα
- (106) Πρόεδρος του Αθλητικού Ομίλου Ταταύλα ήταν ο Δημήτριος Αράπογλου το 2000 και ο Ιωάννης Κοντόπουλος το 2004 • Εφημ. «Αθλητικού Ομίλου Ταταύλα», α` τεύχος Νοέμβριος-Δεκέμβριος 2004 • Αρσάνογλου Λεωνίδας (1997), Ταταύλα, εκατό χρόνια αθλητισμός, έκδοση Α.Ο. Ταταύλα, Αθήνα
- (107) Πρόεδρος τέως και νυν του Αθλητικού Συλλόγου Πέρα είναι ο Μιχαήλ Αναστασιάδης • Ετήσιο ημερολόγιο (ατζέντα) του Αθλητικού Συλλόγου Πέρα, 2000, με σύντομο ιστορικό του Συλλόγου
- (108) Πρόεδρος της Εστίας Κωνσταντινουπόλεως το 2000 και το 2004 ήταν η Μαρία Κοντοπούλου • Εστία Κων/πόλεως- Γηροκομείο, τρίπτυχο δελτίο
- (109) Πρόεδρος του Συλλόγου το 2000 υπήρξε η Θεογονωσία Καρτάλη και το 2004 ο Δημήτριος Ιωαννίδης
- (110) Πρόεδρος του Συλλόγου Βετεράνων Αθλητών Κων/πόλεως το 2000 ήταν ο Στυλιανός Μιχαηλίδης
- (111) Αναζητήσεις – Αφιέρωμα - Λεύκωμα: 50 χρόνια Φιλαδέλφεια (1927-1977), Δήμος. Νέας Φιλαδέλφειας • Ξενάκης Γιάννης Κυρία ετών... 80 (για την Α.Ε.Κ) : Συνοδοιπόροι στην απόφαση ίδρυσης της Α.Ε.Κ το 1924 ήταν οι Μίλτος Ιερεμιάδης, Τιμολέων Τάγαρης, Μενελαος Καροτσέρης, Παύλος Κεχαγιάς κλπ, ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, 13 Νοεμβρίου 2004, σ.σ.. 68-69
- (112) Απόψεις, κυρίως, των Νεοκλή Σαρρή, Στέλιου Ροΐδη και Ακύλα Μήλλα στο Ιακωβίδης Ι. (2000), ό.π., σ.σ..69, 96-97, 104 • Κεσίσογλου Γρηγόρης, (έρευνα σε συνέχειες), Πόλη και Πολίτες- Ωρα ευθύνης στην εφημ. ΑΝΑΤΟΛΗ και στα τεύχη :7/Μάρτιος 2000, σ.10, 8/30 Απριλίου 2004, σ.10, 9/31 Μαΐου 2004, σ.σ.. 10-11 και 10/30 Ιουνίου 2004, σ.9 • Μπατζάς Γιώργος, Η ταυτότητα του Πολίτη, εφημ. Ο «Πολίτης», αρ. φύλ. 449, σ.4 • Η ΑΝΑΤΟΛΗ, τεύχ. 10, 30 Ιουνίου 2004, σ.9, ό.π.,
- (113) Εφημερίδες- περιοδικά, όπως παρατίθενται στο Ιακωβίδης Ι.(2000), ό.π., σ.σ.. 114-115
- (114) Βλ. σ.σ. 195-203 για τους Μικρασιάτες και 289-302 για τους Πόντιους • Δρίνης Γιάννης, Εισαγωγή στο Οι απελάσεις του 1964. Μαρτυρίες Ελλήνων Κων/πολιτών, εκδ. Τσουκάτου, σ.σ..13, 16, 23-25 • Πασσερίνι Λουΐζα (1998), Σπάραγματα του 20^{ου} αιώνα, Η ιστορία ως βιωμένη εμπειρία • Σέργης Μανόλης Γ.(2000), Εφημερίδες και Λαογραφία, Η ταυτότητα μιας ναξιακής εφημερίδας Διαθλάσεις της Ιστορίας και της ελληνικής κοινωνίας του 19^{ου} αιώνα και των αρχών του 20^{ου} αιώνα • Παραδέλλης Θεόδωρος, Ανθρωπολογία της μνήμης στο Διαδρομές και τόποι της μνήμης, σ.σ..31-33, • Bastide R. (1970), Memoire collective et sociologie du Bricolage, p.p.63-108 • Μπατζάς Γιώργος, Η ταυτότητα του Πολίτη στην εφημ. Ο “ Πολίτης”, Σεπτέμβριος 2004, αρ.φύλ. 499,σ.4 • Αυδίκος Ευάγγελος (1993), Η ταυτότητα της περιφέρειας στο Μεσοπόλεμο, Καρδαμίτσας, Αθήνα
- (115) Μπουσχότεν Βαν Ρίκη (1997), Ανάποδα Χρόνια. Συλλογική Μνήμη και Ιστορία στο Ζιάκα Γρεβενών (1900-1950), Πιλέθρου, Αθήνα, σ.214 • Δρίνης Γιάννης, ό.π., σ.σ., 29, 32-34

- (116) Hirschon-Φιλιππάκη Renée (1993), Μνήμη και ταυτότητα στο Παπαταξιάρχης Ε., Παραδέλλης Θ. (επιμ.) Ανθρωπολογία και Παρελθόν, Αλεξάνδρεια, Αθήνα, σ.σ.353-354 • Δρίνης Γ., ό.π.,σ.σ.35-36.
- (117) Για τα συμπεράσματα ΑΠ ενότητας σ.63.
- (118) Κυριαζή Νότα (1998), Η κοινωνιολογική Έρευνα, Ελληνικές Επιστημονικές Εκδόσεις, σ.33 • Ιακωβίδης Χρ. Ιωάννης (2000), ό.π.,σ.σ.70-77
- (119) Ιακωβίδης Χρ. Ιωάννης(ό.π.), σ.σ.125-126 Οι συνεντεύξεις καταγράφηκαν ανωνύμως στις σ.σ.126-151, ό.π.
- (120) Ιακωβίδης Χρ. Ιωάννης ό.π.,σ.σ.121-123 • Κυριαζή Νότα (1998), Η κοινωνιολογική Έρευνα Κριτική επισκόπηση των μεθόδων και τεχνικών, Ελληνικές Επιστημονικές Εκδόσεις, Αθήνα, σ.σ.30-35, 38-44, 91-92, 95 • Για την ερμηνευτική προσέγγιση και ιδιαίτερα την «κατανοούσα Κοινωνιολογία» (VERSTEHEN) του Μ. Weber σημαντικό το : Λαμπίρη-Δημάκη Ι. (1990), Η Κοινωνιολογία κι η μεθοδολογία της, Αθήνα-Κομοτηνή εκδ. Α. Σάκκουλα, σ.σ.181-202
- (121) Ιακωβίδης Χρ. Ιωάννης ό.π.,σ.σ.123-124 • Κυριαζή Νότα (1998), ό.π.,σ.σ.51-54, 245-329, 255, 262 • Κυριαζή Νότα (1997), Η κοινωνιολογική Έρευνα και η κατασκευή της κοινωνικής πραγματικότητας στο Γ. Παπαγεωργίου (επιμ.) Μέθοδοι στην Κοινωνιολογική Έρευνα, Τυπωθήτω-Γ. Δαρδανός, Αθήνα σ.σ.293-313 • Κυριαζή Νότα (1999), Η κοινωνιολογική Έρευνα. Κριτική επισκόπηση των μεθόδων και των τεχνικών, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα • Λαμπίρη- Δημάκη (1989), Κοινωνιολογία και Ιστορία. Ομοιότητες και ιδιαιτερότητες, Παπαζήσης, Αθήνα • Λυδάκη Άννα (2001), Ποιοτικές μέθοδοι της Κοινωνιολογικής Έρευνας, Καστανιώτης, Αθήνα • Λυδάκη Άννα (1997), Μπαλαμέ και Ρομά. Οι Τσιγγάνοι των Άνω Λιοσίων, Καστανιώτης, Αθήνα • Λυδάκη Άννα (1998), Οι Τσιγγάνοι στην Πόλη. Μεγαλώνοντας στην Αγία Βαρβάρα, Καστανιώτης
- (122) Για την ανάλυση περιεχομένου βλ. Κυριαζή Νότα (1998), Η κοινωνιολογική Έρευνα, ό.π.,σ.σ.283-301
- (123) Ιακωβίδης Χρ. Ι. ό.π.,σ.σ.151-157 • συνέντευξη ΙΔ, σ.140 στο Ιακωβίδης ό.π. • Για τον κοσμοπολιτισμό των Κων/πολιτών, βλ. απόσπασμα συνέντευξης του καθηγητή Νεοκλή Σαρρή στο γράφοντα (3 Μαΐου 2000). Για την Κων/πολη μέχρι το 1922 αναφέρει στη συνέντευξη του στο γράφοντα στα πλαίσια της διδακτορικής διατριβής (21 Δεκεμβρίου του 2001) : « Η Πόλη διατηρούσε ένα κοσμοπολίτικο πνεύμα, αλλά ελληνοτουρκικό κατά βάση. Δυαδικός υπήρξε ο χαρακτήρας της »
- (124) Κυριαζή Νότα (1998), Η κοινωνιολογική Έρευνα, ό.π., σ.σ.267-270, Αθήνα, για την Αναλυτική Επαγωγή • Znaniecki F. (1934), The method of Sociology, Farrar and Rinehart, New York
- (125) Γεώργας Δημ. και Παπαστυλιανού Α. (1993), Επιπολιτισμός Ποντίων και Βορειοηπειρωτών στην Ελλάδα. Γενική Γραμματεία Αποδήμου Ελληνισμού, σ.σ.19-22 Ως προς το ακολουθούμενο θεωρητικό μοντέλο βλ. Ιακωβίδης Χρ. Ιωάννης (2004), ό.π., σ.σ.121-126, 151, 157-158 • «Παράρτημα Α» για τους Κων/πολίτες :κατηγορίες, ποσοστά, σύνολα, σ.σ.1-165
- (126) Για τις απελάσεις ως κύριο λόγο άφιξης στην Ελλάδα, βλ. τη σ. 86 του παρόντος πονήματος
- (127) Για τον τόπο διαμονής, βλ. σ.86 ό.π. • Για την επιλογή του Π. Φαλήρου ή του Αλίμου, βλ. Δρίνης Γιάννης, Εισαγωγή στο Οι απελάσεις του 1964, εκδ. Τσουκάτου, ό.π., σ.34
- (128) Η άσκηση αστικών επαγγελμάτων καταφαίνεται και στις δύο φάσεις της ποιοτικής έρευνας του μεταπτυχιακού στις σ.σ. 74, 87.
- (129) Μέσα από τη μόρφωση των γονέων και των ιδίων των ερωτωμένων προβάλλουν τα ονομαστά σχολεία της Κων/πολης
- (130) Παπαδόπουλος Στέφανος (1978), Αναμνήσεις από την Πόλη, Αθήναι, σ.26 για την επικράτηση της Γαλλικής στην Πόλη • Σβολόπουλος Κων/νος, Κων/πολη, ό.π.σ.53
- (131) Για τους «Καραμανλήδες , βλ. Αποστολίδης Γ. Νίκος, Αναμνήσεις από την Κων/πολη, Εισαγωγή: Νεοκλής Σαρρής, σ.σ.84-88 και 300-304: «Σε περιοχές όπως τα Ταταύλα, το Φανάρι από Τζιμπαλή μέχρι Ξυλόπορτα, το Μακροχώρι, το Κοντοσκάλι, η Βλάγκα κλπ ήταν περιοχές όπου κατοικούσαν κατά πλειοψηφία ομογενείς. Είναι αξιοσημείωτο ότι αυτοί δεν ήξεραν να μιλούν τουρκικά. Περισσότερο οι γυναίκες και λιγότερο οι άνδρες. Μια ολόκληρη ζωή ζούσαν στη γειτονιά τους και δεν αισθάνονταν αυτή την ανάγκη » • Σβολόπουλος Κων/νος, Κωνσταντινούπολη 1856-1908, σ.49
- (132) Για την καταγωγή των Ελλήνων της Κων/πολης από διάφορα μέρη της Ελλάδος και του Ελληνισμού, βλ. Παπαδόπουλος Στέφανος, Αναμνήσεις από την Πόλη, ό.π., σ.27 • Σβολόπουλος Κων/νος, Κωνσταντινούπολη ό.π., σ.σ. 43, 73, (οι κηπουροί, κυρίως Χιώτες) • Οι απελάσεις του 1964, ό.π. εκδ. Τσουκάτου, 2004, σ.116

- (133) Η ένταξη των Ελλήνων της Κων/πολης στην αστική τάξη επισημαίνεται από τον καθηγητή Νεοκλή Σαρρή στην συνέντευξη του στο γράφοντα στις 3 Μαΐου του 2000. • Οι εδώ Κων/πολίτες εντάχθηκαν σταδιακά στα μεσαία στρώματα ως αποτέλεσμα της εργατικότητας τους, βλ. Οι απελάσεις του 1964, Μαρτυρίες Ελλήνων Κωνσταντινουπολιτών, εκδ. Τσουκάτου, 2004, σ.153
- (134) Για την απόκτηση της ελληνικής υπηκοότητας βλ. εφημ. ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, 10 Φεβρουαρίου 1995, σ.18 • Για τα προβλήματα που αντιμετώπισαν οι εδώ Κων/πολίτες, βλ. σ.σ. 91-92 του παρόντος πονήματος
- (135) Βλ. Οι απελάσεις του 1964, εκδ. Τσουκάτου, ό.π., σ.σ.83, 84, 93 και 92 του παρόντος πονήματος
- (136) Βλ. σ.σ.92-93 της παρ. διατριβ. • Οι απελάσεις του 1964, εκδ. Τσουκάτου, ό.π., Τσουκάτου, ό.π., σ.σ.54, 74, 126 κλπ
- (137) Για το μη ουσιαστικό πολιτικό ρόλο των Κων/πολιτών, βλ. την άποψη του καθηγητή Νεοκλή Σαρρή στη συνέντευξη του στο γράφοντα στις 21-12-2001, σ. 114 του παρ. πονήμ.
- (138) Απόσπασμα συνέντευξης του καθηγητή Νεοκλή Σαρρή στο γράφοντα στις 21 Δεκεμβρίου 2001
- (139) Για τη σχέση Δεξιάς- Αριστεράς, βλ. απόσπασμα της συνέντευξης στο γράφοντα στις 21 Δεκεμβρίου 2001 • Παπαθεμελής Στέλιος (2003), Η πολιτική σε κρίση. Σκέψεις για την υπέρβαση της και ένα σχόλιο του Jacques Julliard στον Nouvel Observateur, ΠΟΛΙΤΙΚΟΣ ΟΜΙΛΟΣ ΓΙΑ ΤΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ ΚΑΙ ΤΗΝ ΠΑΤΡΙΔΑ
- (140) Για την επίδραση αυτή του Πατριαρχείου : στη « διαδικασία σχηματισμού της συλλογικής μνήμης παρεμβάλλεται με ποικίλους και περίπλοκους τρόπους και ο «δημόσιος λόγος», όπως αυτός αρθρώνεται από την επίσημη ιστοριογραφία, το σχολείο, την Εκκλησία, ειδικά από το Οικουμενικό Πατριαρχείο», βλ. Δρίνης Γιάννης, Εισαγωγή, Οι απελάσεις του 1964, εκδ. Τσουκάτου, ό.π., σ.23
- (141) Βλ. το συμπέρασμα της σ. 97 της παρ. διατριβ.
- (142) Βενιζέλος Ευάγγελος (2000), Οι σχέσεις Κράτους και Εκκλησίας, Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη με πλούσια βιβλιογραφία στις σ.σ. 217-229 • Π. Μεταλληνός Γ. (1997), Εκκλησία και πολιτεία στην ορθόδοξη παράδοση • Βαβούσκος Κ. (1986), Εγχειρίδιον Εκκλησιαστικού Δικαίου • Παπαρίζος Αντώνης, Πολιτική και Θρησκεία στην Ελλάδα στα « Τετράδια πολιτικού διαλόγου, έρευνας και κριτικής », τετράδιο 27^ο , Άνοιξη- Καλοκαίρι '91, σ.σ.63-76 και ειδικά, σ.σ.71-73 • Παπαρίζος Αντώνης, Θρησκεία και πολιτική Παιδεία στο Παιδεία και Πολιτική, Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης, σ.σ.65-89 • Παπαρίζος Αντώνης, Διαφωτισμός, Θρησκεία και Παράδοση στη σύγχρονη ελληνική κοινωνία στο Η ελληνική πολιτική κουλτούρα σήμερα, Εισαγωγή-επιμέλεια: Νίκος Δεμερτζής, εκδ. Οδυσσεάς, σ.σ.75-113
- (143) Άποψη του καθηγητή Νεοκλή Σαρρή για τον πολιτικό ρόλο της Ελλαδικής Εκκλησίας σε συνέντευξη του στο γράφοντα (21-12-2001) • Εκκλησία και Εκκοσμίκευση (2004), συλλογικό έργο, εκδ. Μυριόβιβλος • Τ' ανωτέρω έργα του Αντώνη Παπαρίζου, Αναπληρωτή καθηγητή στο Πάντειο Παν/μιο • εφημ. ΑΠΟΓΕΥΜΑΤΙΝΗ, 28 Νοεμβρίου 2002, σ.8 • εφημ. ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, 28 Νοεμβρίου 2002, σ.15
- (144) Αρχιμανδρίτης Χαραλαμπίδης Αγαθάγγελος (2001), επιμ. Έκδοσης, Η μαρτυρία της αγάπης, το φιλανθρωπικό και κοινωνικό έργο της Εκκλησίας της Ελλάδος, Έκδοση κλάδου εκδόσεων επικοινωνιακής και μορφωτικής υπηρεσίας της Εκκλησίας της Ελλάδος, Αθήνα • Εκκλησία και Εκκοσμίκευση, συλλογικό έργο, εκδ. Μυριόβιβλος
- (145) Για το Ισλάμ και τον Κεμαλισμό, βλ. Πάτελος Γ. Κων/νος (2004), Η πολιτική εξέλιξη του Ισλάμ, Κριτική • Καραμπελιάς Γεράσιμος (2004), Τουρκία, Θρησκεία, Κοινωνία και Πολιτική, Ελληνικά Γράμματα • Καραμπελιάς Γ.(2001), Ισλάμ και παγκοσμιοποίηση, η θανάσιμη διελκυστίνδα , Εναλλακτικές Εκδόσεις • Γιαλλουρίδης Κ. Χριστόδουλος (1997), Η Τουρκία σε μετάβαση, Πρόλογος Νεοκλής Σαρρής, Ι. Σιδέρης, Αθήνα • Συλλογικό έργο, Τουρκία-Ισλάμ και κρίση του Κεμαλισμού, Εναλλακτικές Εκδόσεις, 2001 • Σαρρής Νεοκλής (1992), Εξωτερική πολιτική και πολιτικές εξελίξεις στην Πρώτη Τουρκική Δημοκρατία • Άποψη του καθηγητή Νεοκλή Σαρρή (συνέντευξη στις 21-12-2001) • Για το Στρατό και την εξουσία του στην Τουρκία, βλ. Καραμπελιάς Γεράσιμος (2001), Ο ρόλος των Ενόπλων Δυνάμεων στην πολιτική ζωή της Τουρκίας και της Ελλάδος 1945-1980, Ελληνικά Γράμματα • Καραμπελιάς Γεράσιμος (1998), Θέματα Τουρκίας, Γόρδιος • Καραμπελιάς Γεράσιμος (2002), « Η αβάσταχτη ελαφρότητα της πολιτικής ηγεμονίας των στρατιωτικών στην Τουρκία : Η Θεσμική διάσταση » στο έργο των Θ. Βερέμη και Θ. Ντόκου, Η σύγχρονη Τουρκία, Παπαζήσης • Καραμπελιάς Γεράσιμος (2000), Στράτος και πολιτική εξουσία στην Τουρκία, Κέντρο Πολιτικής Έρευνας και Επικοινωνίας, Αθήνα
- (146) Άποψη του καθηγητή Νεοκλή Σαρρή για τις σχέσεις κράτους-πολίτη στη Ελλάδα και Τουρκία (συνέντευξη στις 21 Δεκεμβρίου 2001). Στην έννοια των δικαιωμάτων ενδεικτικά : Ρούκουνας

Εμμανουήλ (1995), Διεθνής προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων του Ανθρώπου, Βιβλιοπωλείων της «Εστίας», σ.σ. 13-21. Για τα ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα και τη διαφθορά στο δημόσιο, βλ. ενδεικτικά : εφημ. ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, 9 Δεκεμβρίου 2002, σ.13, ΝΕΑ, 10 Δεκεμβρίου 2002, σ.15, ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, 5 Οκτωβρίου 2002, σ.22

- (147) Στο μη επαρκή βαθμό σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων εκμέρους της Τουρκίας για την ένταξή της στην Ε.Ε αναφέρονται ενδεικτικά οι εφημερίδες : ΤΥΠΟΣ ΤΗΣ ΚΥΡΙΑΚΗΣ, 10 Νοεμβρίου 2002, σ.11 • ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, 14 Οκτωβρίου 2002, σ.9
- (148) Για την ελληνική εξωτερική πολιτική, βλ. την άποψη του καθηγητή Νεοκλή Σαρρή (συνέντευξη 21-12-2001). Ενδεικτικά παρατίθενται οι εφημερίδες : ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, 2-12-2002, σ.9 • ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, 9-11-2002, σ.9 • ΚΥΡΙΑΚΑΤΙΚΗ ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, 1-12-2002 • ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, 9-2-2003, σ.28 • ΑΠΟΓΕΥΜΑΤΙΝΗ, 26-11-2002, σ.7 • Η ΒΡΑΔΥΝΗ ΤΗΣ ΚΥΡΙΑΚΗΣ, 22-12-2002, σ.8
- (149) Την άποψη του για την τουρκική εξωτερική πολιτική διατυπώνει ο καθηγητής Νεοκλής Σαρρής στη συνέντευξη του (21/12/2001). Ενδεικτικά παρατίθενται οι εφημερίδες: ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, 25/11/2002, σ.14, 29/11/2002, σ.11, 8 Νοεμβρίου 2002, σ.15, 15/12/2002, σ.4 • ΒΡΑΔΥΝΗ, 22 Δεκεμβρίου 2002, σ.6 • ΑΠΟΓΕΥΜΑΤΙΝΗ, 22-12-2002 • Ενδεικτικά και τα εξής έργα : Γιαλλουρίδης Κ. Χριστόδουλος (1997), Η Τουρκία σε μετάβαση, Πρόλογος : Νεοκλής Σαρρής, Ι. Σιδέρης • Βερέμης Θάνος (επιμ.), Η Τουρκία σήμερα, ΕΛΙΑΜΕΠ, Παπαζήσης, Αθήνα, 1995 • Πεσμαζόγλου Στέφανος (1996), Ευρώπη-Τουρκία, Ιδεολογία και Ρητορική, Εστία, Αθήνα • Σαρρής Νεοκλής (1992), Εξωτερική πολιτική και πολιτικές εξελίξεις στην πρώτη Τουρκική Δημοκρατία, Γόρδιος • Γιαλλουρίδης Κ. Χριστόδουλος και Τσάκωνας Π. (επιμ.) (1993), Η νέα διεθνής τάξη. Η Ελλάδα, η Τουρκία και το κυπριακό πρόβλημα, Ι. Σιδέρης, Αθήνα • Πικρός Ι.Π. (1996), Τουρκικός επεκτατισμός, Εστία, Αθήνα
- (150) Βλ.σ. 107. Η μη πλήρης ένταξη αποδίδεται κυρίως στη διαφορά νοοτροπίας και τρόπου ζωής.
- (151) Γεώργας Δημ.-Παπαστυλιανού Α.(1993), Επιπολιτισμός Ποντίων και Βορειοηπειρωτών στην Ελλάδα, Ψυχολογικές διεργασίες προσαρμογής, Γενική Γραμματεία Αποδήμου Ελληνισμού, Αθήνα, σ.σ. 20, 63 • Βεργέτη Κ. Μαρία (2000), Από τον Πόντιο στην Ελλάδα, Α/φοι Κυριακίδη, σ.57 • Molnvar J. (1989), Τα ψυχοκοινωνικά προβλήματα των γυναικών από τις γερμανόφωνες χώρες, που είναι παντρεμένες με Έλληνες και ζουν στην Αθήνα Διδακτορική διατριβή, Παν/μιο Αθηνών
- (152) Απόσπασμα συνέντευξης του καθηγητή Νεοκλή Σαρρή (21-12-2002) για τη συναισθηματική του πρόσδεση με τη Βασιλεύουσα • Οι απελάσεις του 1964, εκδ. Τσουκάτου, 2004, ό.π. Υπάρχει η νοσταλγία, ακόμη κι αν δεν πρόκειται να την επισκεφτούν πλέον: σ.54, «Θέλω να έχω την αίσθηση της εποχής εκείνης, πώς ήταν η Πόλη τότε», σ.98, «Το χαρακτηριστικό του Κων/πολίτη είναι οι πολιτισμικές του καταβολές... έχει τις μνήμες και το ζωντανό εκείνο που έχει ζήσει στην Πόλη με το Βυζάντιο, δεν μπορεί να το χέρι πια ο Έλληνας, ο οποιοσδήποτε Έλληνας», σ.112, «... έχω νοσταλγία για τον τόπο μου που άφησα... Νοσταλγώ, αλλά να μου πεις να πάω να ζήσω εκεί; Αυτό πού έζησα, ναι το νοσταλγώ...», σ.126, «Στην πόλη πήγα πάλι... και ήθελα να φύγω από τη δεύτερη μέρα... Αθλια... Σήμερα μαρτυρείται ακόμη και από τους Τούρκους πως όταν φύγανε οι Ρωμιοί η Πόλη πήγε κατά διαβόλου...
- (153) Για τη σωματειακή οργάνωση των Κων/πολιτών, βλ. Ιακωβίδης Χρ. Ιωάννης (2000), ό.π., σ.σ. 70-114 • Για τη μη συμμετοχή των νέων στους Συλλόγους και κυρίως στα Δ.Σ. βλ. ΝΕΟΣ ΚΥΚΛΟΣ ΚΩΝ/ΠΟΛΙΤΩΝ, Σεπτέμβριος 2004, αρ. φυλ. 413, Εκδότρια-υπεύθυνη ύλης : Ελ. Αναπνιώτη, σ.1 • Η Αλκμήνη Σταυρίδου παρέσχε ως Πρόεδρος της Ενώσεως Ομογενών εκ Κων/πόλεως Β. Ελλάδος μ' έδρα τη Θεσ/νίκη στοιχεία για το σύλλογο αυτό, που εκδίδει τη διμηνιαία εφημερίδα «ΠΑΛΜΟΣ ΤΩΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΙΤΩΝ» • Παρατίθενται στοιχεία για το Σύλλογο Ιμβρίων-Κων/πολιτών-Τενεδίων-Ανατολικοθρακών, που εδρεύει στην Κομοτηνή • Αγώνας για Δικαίωση, χρονικό παραβιάσεων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, Ι.Κ.Τ.Α.Θ, Κομοτηνή, Αύγουστος, 1997, σ.σ. 7-8 (έκδοση και στ' Αγγλικά) • Άποψη του καθηγητή Νεοκλή Σαρρή (Συνέντευξη στις 21-12-2001) για τη συμμετοχή των νέων στους Κων/πολίτικους συλλόγους και για το βαθμό σύνδεσής τους με την Κων/πολη. • Οι απελάσεις του 1964 εκδ. Τσουκάτου, ό.π., σ.σ. 75, «Σπίτι τα παιδιά δεν αισθάνθηκαν το κωνσταντινουπολίτικο», σ.σ. 84-85, «Τα παιδιά μας δεν έρχονται (στους συλλόγους μας)... Τα παιδιά μας, αν τα ρωτήσει κανένας (λένε), «ο πατέρας μου είναι από την Κωνσταντινούπολη.», σ.137, «Σε κάθε περίπτωση, η νέα γενιά, οπουδήποτε κι αν πήγε, ενσωματώθηκε πολύ γρηγορότερα, η προηγούμενη ήτανε εκείνη η οποία πήρε μαζί της στον άλλο κόσμο αυτή τη συνήθεια, αυτό τον τρόπο ζωής, αυτή τη νοοτροπία, αυτές τις αρχές. Δεν μπορούσε

να ενταχθεί ούτε να ενσωματωθεί, δεν γινότανε. Απλώς έκανε καλύτερη τη ζωή της, να αισθανθεί πιο άνετα, να ζήσει, να ευχαριστηθεί την ελευθερία, γιατί ουσιαστικά αυτή ήτανε η μεγαλύτερη ικανοποίηση. Δηλαδή αν βάλεις σε μια ζυγαριά αυτά που χαθήκανε και σε μια ζυγαριά τα «οφέλη»... το μεγαλύτερο όφελος ήτανε η απαλλαγή από το άγχος, από τον φόβο, από τον τρόπο και η αίσθηση αυτής της ελευθερίας...»

- (154) Για τη λέξη «Ρωμιός», «Ρωμιοσύνη» κλπ, βλ. Μπαμπινιώτης Γεώργιος (1998), Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας, Κέντρο Λεξικολογίας, σ.1577 • Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, τομ. Θ, Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα, 1980, σ.66
- (155) Alexandris A. (1992), The Greek minority of Istanbul and Greek -Turkish relations, 1918-74, p.p.103, 196-200, 201-203, 211-215, 256-260 • Σαρρής Νεοκλής (1992), Εξωτερική πολιτική και πολιτικές εξελίξεις στην α΄ Τουρκική Δημοκρατία, Γόρδιος, σ.σ..290-303 1^{ος}, Αθήνα • Σπαθάρης Α. Αυρήλιος (1947), Ο ιδιαίτερος προσωπικός θεσμός του ελληνορθόδοξου Τούρκου υπηκόου (Άρθρον 42 Συνθήκης Λωζάννης- Η νομική κατάσταση του Οικουμενικού Πατριαρχείου, Αθήνα • Για την κοινοτική οργάνωση και την συμμετοχή στους συλλόγους της Κων/πολης, βλ. ενδεικτικά: Μπόζη Σούλα (2002), Ο Ελληνισμός της Κων/πολης, Ελληνικά Γράμματα, σ.σ..172-174, 195-199, 296-301, 94-171 • Alexandris A. ό.π., σ.45 • Μήλλας Α.(1996), Σφραγίδες Κων/πόλεως, Μνημοσύνη, τομ. 1^{ος}, σ.513 • Μούτσογλου Β.(1988), Οι Έλληνες της Πόλης 1821-1922, Εκδ. Παπαζήση, σ.σ..148-153 • Χαλκούση Ε., Πόλη αγάπη μου, Γ΄ έκδοση, Κάκτος, σ.σ..61, 106-108, 173 • Για το πελατειακό σύστημα κατά την περίοδο του Μεσοπολέμου, βλ. Χαραλάμπης Δημ. (1989), Πελατειακές σχέσεις και λαϊκισμός, Εξάντας, σ.105. Για τη Δικτατορία (1967-74),σ.σ..260-261 • Αλιβιζάτος Νίκος (1983), Οι πολιτικοί θεσμοί σε κρίση, 1922-1974 • Μάνεσης Αριστόβουλος (1986), Η εξέλιξη των πολιτικών θεσμών στην Ελλάδα, Αθήνα • Βερέμης Θάνος (1977), Οι επεμβάσεις του στρατού στην ελληνική πολιτική 1916-1936, Αθήνα • Καραμπελιάς Γεράσιμος (2001), Ο ρόλος των Ενόπλων Δυνάμεων στην πολιτική ζωή της Τουρκίας και της Ελλάδας, Ελληνικά Γράμματα • Τσουκαλάς Κων/νος (1986), Κράτος, κοινωνία, εργασία στην μεταπολεμική Ελλάδα • Ρήγος Άλκης (1992), Η Β΄ Ελληνική Δημοκρατία 1924-1935, Ιστορική Βιβλιοθήκη Θεμέλιο, β΄ έκδοση, Αθήνα
- (156) Στην ανυπαρξία ουσιαστικού πολιτικού ρόλου αναφέρεται ο καθηγητής Νεοκλής Σαρρής (συνέντευξη 21-12-2001)
- (157) Για τη μη πολιτικοποίηση ως διαδικασία που χαρακτηρίζει την ευρύτερη ελληνική κοινωνία, ειδικά μετά το 1989, βλ. ενδεικτικά τις εφημερίδες :ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, 22 Απριλίου 2002, σ.55 • ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΙΣ, Διευθυντής Α. Λαμπίκης, Μάιος 2004, σ.14 • ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, 15-10-2002, σ.σ..9,43 • ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, 29 Απριλίου 2002 • ΤΟ ΒΗΜΑ, 8 Μαρτίου 2003, Γνώμες Α 11 • ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, 27 Ιανουαρίου 2003, σ.9, 19 Απριλίου 2003, σ.σ.. 18-19
- (158) Για την Αναλυτική Επαγωγή, βλ. Κυριαζή Νότα, Η κοινωνιολογική Έρευνα, Ελληνικές Επιστημονικές Εκδόσεις, σ.σ..267-270, Αθήνα, 1998 • Λυδάκη Άννα (2001), Ποιοτικές μέθοδοι της κοινωνικής Έρευνας, Καστανιώτης, σ.σ..222-232
- (159) Γεώργας Δημ. και Παπαστυλιανού Α. (1993), Επιπολιτισμός Ποντίων και Βορειοηπειρωτών στην Ελλάδα, Γενική Γραμματεία Αποδήμου Ελληνισμού, Αθήνα, σ.σ..19-22 • Συνέντευξη καθηγητή Νεοκλή Σαρρή

Ενδεικτική βιβλιογραφία

α. Έργα για την Κων/πολη

- Αθανασιάδης Τίτος (2003) Οι Πατριάρχες Βυζαντίου και Κων/πόλεως, Απογευματινή, Αθήνα.
- Αθανασιάδης Τίτος (2003), Οι Αυτοκράτορες του Βυζαντίου, Απογευματινή, Αθήνα.
- Αλαβάνος Α., (1974), Έλληνες της Κων/πολης – Άνθρωποι χωρίς κληρονομικά δικαιώματα, Συνασπισμός Αριστεράς στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο.
- Αλεξανδρή Αλέξ. (2000), Ελληνορθόδοξη Μειονότητα στην Τουρκία στο Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, τομ ΙΣΤ΄, Εκδοτ. Αθηνών, σσ.510 – 525, Αθήνα.
- Αλεξανδρή Αλέξ.(1987), Οι Ελληνοτουρκικές σχέσεις 1923 – 1987, Εκδόσεις Γνώση, Αθήνα.
- Αποστολίδης Ν. (1996), Αναμνήσεις από την Κων/πολη, Εισαγωγή : Νεοκλής Σαρρής, Τροχαλία, Αθήνα.
- Ατζέμογλου Νίκος, (1996), «Βαρλίκι», Ανατολή, Αθήνα – Ατζέμογλου Ν. (1990), Τ΄ Αγιάσματα της Πόλης, Αθήνα.
- Βάιος Χαράλαμπος Κ., (1997), Ανθολογία Κων/πολιτών ποιητών του 20^{ου} αιώνα, Αθήνα.

- Βαλοβίνης Νίκος (1998), Ήθελε να ζήσω : Τούρκοι 1922 – 1975, Εκδ. Χιωτέλλη, Αθήνα.
- Βαφειάδης Σίμος (1998), Ένας Πολίτης θυμάται, Αθήνα.
- Γιαννακόπουλος Γιώργος (1998), Ο Ελληνικός Φιλολογικός Σύλλογος Κων/πόλεως, 2 τόμοι, διδακτορική διατριβή, Σχολή Νομικών και Πολιτικών, Επιστημών Παν/μίου Αθηνών [υπό έκδοση].
- Γριτσόπουλος Τ. (1996), Πατριαρχική Μεγάλη του Γένους Σχολή, Αθήνα.
- Γκωτιέ Θεόφιλος (1998) Κων/πολη, μετάφρ. Έρση Μπομπολέση, Αθήνα.
- Δάμτσας Νικ. (1982), «Η αγωνία της Κων/πόλεως», Αθήνα, Εκδ. εφημ. «Ο πολίτης».
- Δετοράκης Θεοχάρης (2004), Αγία Σοφία, Ο ναός της Αγίας του Θεού Σοφίας, εκδ. Έφεσος.
- Δρίνης Ν. Γιάννης (2004), Εισαγωγή στο Οι απελάσεις του 1964, εκδ. Τσουκάτου, Αθήνα, σ.σ.9 – 39.
- Δρογκάρη Μ. (1990), Κων/πολη, ω του Κων/νου Καλλίπολις, Γκοβόστης, Αθήνα.
- Εξερτζόγλου Χάρης (1996), Εθνική ταυτότητα στην Κων/πολη του 19^{ου} αιώνα. Ο Ελληνικός Φιλολογικός Σύλλογος Κων/πόλεως 1861 – 1912, Νεφέλη, Αθήνα.
- Ενεπεκίδης Π.Κ., Ομότιμος καθηγητής Παν/μίου Βιέννης, Τραπεζούντα, Κων/πολη, Σμύρνη, Ωκεανίδα, Αθήνα (1989).
- Επιστημονικό Συμπόσιο, Ο έξω Ελληνισμός. Κων/πολη και Σμύρνη 1800 – 1922, Εταιρεία Σπουδών Νεοελληνικού Πολιτισμού και Γενικής Παιδείας (Ιδρυτής : Σχολή Μωραΐτη), Αθήνα, 1998.
- Θανάσογλου Πρόδρομος, (2002), Αρχων Μυρεψός της ΜΧΕ, Εγχειρίδιο προπαρασκευής και ένησης του Αγίου Μύρου, Ακρίτας, Αθήνα.
- Ίδρυμα έρευνας και Παιδείας της Εμπορικής Τράπεζας της Ελλάδος (1989), προσαρμοστικότητα και πολιτική οικογενειακών κεφαλαίων : Έλληνες τραπεζίτες στην Κων/πολη. Το κατάστημα Ζαφείρης Ζαφειρόπουλος (1871 – 1881), Αθήνα.
- Ιερά Θεολογική Σχολή (1987) : Ιστορία Αρχιτεκτονικής, Ιερά Μητρόπολις Ελβετίας, Αθήνα.
- Ζαρίφης Α. Γεώργιος (2002), Οι Αναμνήσεις μου. Ένας κόσμος που έφυγε, Τροχαλία, Αθήνα
- Ιακωβίδης Χρ. Ιωάννης (2000), Οι Κων/πολίτες της Αθήνας, ανέκδοτη μεταπτυχιακή διατριβή, Τμήμα Κοινωνιολογίας, Πάντειο Παν/μιο.
- Καλούμενος Δ., (1978), Η Σταύρωση του Χριστιανισμού : Η ιστορική αλήθεια των γεγονότων της 6/7 Σεπτεμβρίου 1955 εις την Κων/πολιν, Αθήνα.
- Καλούμενος Δ., (1985), Οι απελάσεις , Αθήνα.
- Καλούμενος Δημ., (1976), Η προσφορά των Κων/πολιτών στην απελευθέρωση του Έθνους, Αθήνα.
- Καμαράδος Β. (1986), Τα Ελληνικά Ταταύλα : Μια μικρή χαμένη Πολιτεία, που πέρασε στην Ιστορία (1535 – 1929), Αθήνα.
- Καραβίας Ν., Ι (1933), Άλλοτε και τώρα. Ήθη κι' έθιμα της Πόλης, τύποις «MERKEZ», Πόλη.
- Καραμπελιάς Γ., Εισαγωγή (1998), Δ. Γληνός – Γ. Σκληρός. – Ι. Δραγούμης. Η Αριστερά και το Ανατολικό Ζήτημα, Εναλλακτικές Εκδόσεις, Αθήνα.
- Καρανικόλας Αλ. (1985), Τα Παρθεναγωγεία της Κων/πολης, ανατύπωση , από το περιοδικό «Παρνασσός», τομ ΙΖ' , Αθήνα.
- Καρδαράς Δ. Χρήστος, (1996). Το Οικουμενικό Πατριαρχείο κι' ο αλύτρωτος Ελληνισμός της Μακεδονίας – Θράκης – Ηπείρου. Μετά το Συνέδριο του Βερολίνου, Επικαιρότητα, Αθήνα.
- Καρδαράς Δ. Χρήστος, (1995), Η εκπαιδευτική και κοινωνική κατάσταση του Ελληνισμού της Κωνσταντινούπολης κατά τη δεκαετία του 1920, ανάπτυπο από τη «Δωδώνη», τομ ΚΑ' , τεύχος Ι (1992) Επιστημονική Επετηρίδα του τμήματος Ιστορίας της Φιλοσοφικής Σχολής Ιωαννίνων, Ιωάννινα.
- Καρακογιουνλού Γιλμάζ, Φθινοπωρινός πόνος, Μετάφραση Λιάνας Μυστακίδου, Εκδ. Τσουκάτου.
- Καρζής Θεόδωρος, Οι πατρίδες των Ελλήνων, Εκδόσεις Λιβάνη, Αθήνα.
- Κεμάλ Ατατούρκ, Ομιλίες. Μετάφραση από τα Τουρκικά, Συμειών Σολταρίδης, Λιβάνης, Νέα Σύνορα.
- Κουλιμάσης Π., (1997), Οι πολίτες του κόσμου, Ιστορία του κοσμοπολιτισμού, Καστανιώτης, Αθήνα.
- Κουμάκης Λεωνίδα (1996), Το θαύμα, Μια πραγματική Ιστορία, Έκδοση τρίτη, Αθήνα. Στις σσ.191 – 204 περιλαμβάνεται εκτεταμένη βιβλιογραφία.
- Κωνσταντινίδης Ιωσήφ, (1992), Το Χρυσοκέραμο, Τσε γκέλκιοϊ του Βοσπόρου, Εκδ. Εκπολιτιστικού μορφωτικού και φιλανθρωπικού Συλλόγου Ταταυλιανών και Περαιωτών, Αθήνα.
- Κωνσταντινίδου – Κλουκίνα Αγλαΐα (2004), Όπου λοιπόν . . μια φορά κι' έναν καιρό στην Πόλη (1949 – 1958), εκδ. Ίκαρος.
- Κωνσταντινούπολη 1914 – 1923. Μετάφραση : Γιώργος Καλαμάντης, Εκάτη, Αθήνα, 1995.
- Κωνσταντινούπολη (2002), «Η Βασιλίδα των πόλεων», Ημερολόγιο 2002, κείμενο Πέγκυ Κουνενάκη, Εκδ. Αδάμ, Αθήνα.

- Κωνσταντινούπολη (2000), Λογοτεχνική Ανθολογία, 60 κείμενα για την Πόλη, Ιανός, Θεσσαλονίκη.
- Λαμπρίδης Ν. Γιώργος (1922), Οι πρόσφυγες του 1922, Α/φοί Κυριακίδη, σ.σ.91 – 92.
- Λασκαρίδου Αικατ. (1987), 15.000 μέρες στην Κων/πολη, Δωδώνη, Αθήνα.
- Λεύκωμα, Οι γειτονιές της Πόλης, Επιμ. Θρασ. Ορ. Παπαστρατής, Εκδ. Τσουκάνου, Αθήνα.
- Λεύκωμα της αδελφότητας των εν Κων/πόλει Ευρυτάνων (1812-1920) – Αδελφότης Μικροχωριτών Ευρυτανίας, Αθήνα, 1986.
- Λεύκωμα των εν Κων/πόλει Εθνικών φιλανθρωπικών καταστημάτων, τύποις Α. Κορομηλά.
- Λεύκωμα τιμής για τη Δασκάλα – Μάνα της Κων/πολης (2000), επιμέλεια εκδ. Νίκος Ατζέμογλου, Ανατολή, χορηγοί : Δήμος Αλίμου – Δήμος Καλλιθέας, Αθήνα.
- Μαντόγλου. Α, Σημειώσεις, Μεταπτυχιακού Κοινωνιολογίας Παντείου Α΄ έτους, 1999, (Βιβλιογραφία σ.σ. 117-118 για την έννοια της Μειονότητας).
- Μαμώνη Κυριακή – Ιστοκοπούλου Λήδα, Γυναικείοι Σύλλογοι στην Κων/πολη (1861-1922), Πολιτική και Ιστορία, Εστία, Αθήνα.
- Μαραβελάκης Μ. – Βακαλόπουλος Α. (1953), Αι προσφυγικά εγκαταστάσεις εν τη περιοχή Θεσσαλονίκης, εκδ. ΙΜΧΑ, Θεσσαλονίκη.
- Morgenthau Η., (1998), Τα μυστικά του Βοσπόρου, τρίτη έκδοση, Τροχαλία, Παρουσία, Αθήνα.
- Μεταλληνός Γ. (1987), Αρχείον της Θεολογικής Σχολής Χάλκης, Αθήνα.
- Μιτσίδης Α., (1983), Οι Κύπριοι Σχολάρχαι και Διδάσκαλοι της εν Κων/πόλει Μεγάλης του Γένους Σχολής, Ίδρυμα Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ΄, Λευκωσία.
- Μαυρίδης Μενέλαος (1996), Βυζαντινοί ναοί στην Πόλη, Εκδόσεις του Συνδέσμου Αποφοίτων του Ιωακειμείου Παρθεναγωγείου, Αθήνα.
- Μήλλας Ακύλας, (1984), Η Χάλκη των Πριγκηποννήσων, η «Μνημοσύνη», εκδ. Μέλισσα, Αθήνα.
- Μήλλας Ακύλας (1992), Προποντίδα, Μία θάλασσα της Ρωμιοσύνης, εκδ. Λούση Μπρατζιώτη, Αθήνα.
- Μήλλας Ακύλας (1996), Σφραγίδες Κων/πόλεως, εκδ. η «Μνημοσύνη», Αθήνα.
- Μογέ. Ξενοφώντας, Δ΄ (1875), Η εν Χάλκη Ελληνική Εμπορική Σχολή, τύποις Βουτυρά και Σία, Κων/πολη.
- Μούτσογλου Β, (1988), Οι Έλληνες Κων/πολης (1821 – 1922), Παπαζήσης, Αθήνα.
- Μπόζη Σούλα, (2002), Ο Ελληνισμός της Κων/πολης, Κοινότητα Σταυροδρομίου – Πέραν Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα. Περιέχεται εκτεταμένη βιβλιογραφία στις σ.σ. 409 – 419.
- Μπόζη Σούλα (1994), Πολίτικη κουζίνα, παράδοση αιώνων, Φωτογραφ. Λίζα Έβερτ, Αστερισμός, Αθήνα.
- Μπουλμέτης Τάσος (2004), Πολίτικη κουζίνα, (ταινία), Ελληνικά Γράμματα.
- Ξανθούλης Γιάννης (2004), Κωνσταντινούπολη : Μια πόλη στη λογοτεχνία. Επιλογή κειμένων, Μεταίχμιο, Αθήνα.
- Οι Ψάλτες του Οικουμενικού Πατριαρχείου, Σειρά πρώτη, Σύνδεσμος των εν Αθήναις Μεγαλοσχολιτών, Αθήνα, 1999.
- Οκτέ Φαΐκ (1998), VARLIK VERGISI, Ο ληστρικός νόμος του Φόρου περιουσίας, Ηρόδοτος, Σύλλογος Κων/πολιτών, Μετάφραση από τα Τουρκικά : Λιάνα Μυστακίδου, Θεσ/νίκη – Αθήνα.
- Παιδεία και Σχολεία των Ρωμιών της Πόλης (1998), Σύμβουλος Κ. Σταματόπουλος, βιντεοταινία, Σύνδεσμος των εν Ελλάδι Ζωγραφειωτών, Αθήνα.
- Παπαδόπουλος Στ. (1978), Αναμνήσεις από την Πόλη, Σωματείο Ελλήνων υπηκόων απελαθέντων εκ Τουρκίας, Αθήνα.
- Παπαμιχαλόπουλος Κ., (1920), Η Κων/πολις Ελληνική, Εκδ. Βάρτσου.
- Παπαρίζος Α., (Δεκ 1990), Οι αντιλήψεις για τον άνθρωπο στον Ελληνισμό και το Χριστιανισμό, στο περιοδικό Αρχαιολογία, τεύχος 37, Αθήνα.
- Παπαστρατής Ορ. Θρασύβουλος, Επταλόφου Βοσπορίδος οδοιοπρία, Ηρόδοτος.
- Πεζοπούλου Γιούλη (2004), Το Θέατρο στην Κωνσταντινούπολη (1890 – 1922), 3 τόμοι, αδημοσίευτη διδακτορική διατριβή, Τμήμα Θεατρικών Σπουδών Αθηνών.
- Πόλη και Παιδεία (1997), διήμερο συμπόσιο, Ελληνικά Γράμματα, Σύλλογος Κων/πολιτών, Αθήνα.
- Προσωπικές μαρτυρίες των Ελλήνων της Πόλης, Σεπτεμβριανά 1955 : Η «νύχτα των κρυστάλλων» του Ελληνισμού της Πόλης, Β΄ Έκδοση, Εκδόσεις Τσουκάνου, Αθήνα, 1999.
- Σαρηγιάννης Μαρίνος, Η απόλαυση στην Οθωμανική Κων/πολη, Περίπλους, Αθήνα.
- Σαρρής Νεοκλής (1990), Η Οικογένεια στην Τουρκία, εκδ. Ρήσος, Αθήνα.
- Σαρρής Νεοκλής (1992), Εξωτερική πολιτική και πολιτικές εξελίξεις στην Α΄ Τουρκική Δημοκρατία, Γόρδιος, Αθήνα.
- Σβολόπουλος Κων/νος, Κων/πολη 1856-1908 (1995), Η ακμή του Ελληνισμού, Εκδοτική Αθηνών, β΄ έκδοση.

- Σιδηρόπουλος Φωκίων (1999), Τα εθνικά φιλανθρωπικά καταστήματα στην Κων/πολη, Αθήνα.
- Σουλιώτης Νικολαΐδης Αθανάσιος (1983), Οργάνωσις Κωνσταντινουπόλεως, Επιμ. Θ. Βερέμη – Κ. Μπούρα, Αθήνα.
- Σπαθάρης Αυρήλιος (1947), Η νομική κατάσταση του Πατριαρχείου, Αθήνα.
- Σπαθάρης Χάρης (1988), Τα κωνσταντινουπολίτικα και άλλα τινά, Αθήνα.
- Σπαθάρης Χάρης, Μνήμες, Αθήνα. (ανέκδοτο).
- Σταματόπουλος Κώστας (1996), Η τελευταία αναλαμπή, Αθήνα.
- Σταματόπουλος Κ., Βήματα στα πάτρια Κων/πόλεως, εκδ. Δόμος, Αθήνα.
- Σταματόπουλος Κ., Μήλλας Ακ., Καββαδίας Γ., Έβερτ Λ. (1990), Κων/πολη. Αναζητώντας τη Βασιλεύουσα, Λούση Μπρατζιώτη, Αθήνα.
- Σταματοπούλου – Βασιλάκου Χρυσόθεμις, Το Ελληνικό θέατρο στην Κων/πολη το 19^ο αιώνα, том 2, Αθήνα, 1994 – 1996.
- Σταυράκης Κ. (1870), Πίνακες στατιστικοί των εν Κων/πόλει και κατά τα προάστεια σχολείων των Ορθοδόξων, Κων/πολις.
- Σταυρίδης Βασίλ. (1989), Η ιστορία της Θεολογικής Σχολής της Χάλκης, Αθήνα.
- Σταύρου Τατιάνα (1967), Ο εν Κων/πόλει Ελληνικός Φιλολογικός Σύλλογος, Αθήνα.
- Ταρίνας Στρατής (1992), Κατάλογος έκθεσης Ελληνικών εφημερίδων Κων/πολης, Αθήνα.
- Ταρίνας Στρατής (1993), Κατάλογος έκθεσης ελληνικού περιοδικού τύπου της Κων/πολης, Αθήνα.
- Συλλεκτικός τόμος, Κων/πολη, Επτά ημέρες, εφημ. Καθημερινή, Αθήνα, 2001.
- Τρουμπούκης Κων/νος, (1998) «Η Ελληνική ιατρική στην Κων/πολη : 1856 – 1923», διδακτορική διατριβή, Αθήνα.
- Το Εθνικόν Ιωακείμειον Παρθεναγωγείο (1989) Κων/πόλεως, 1882 – 1988, Ίδρυμα Μελετών Χερσονήσου του Αίμου, Θεσ/νίκη.
- Τζήρας Νικ. (1992), Το Έβδομον των Βυζαντινών και η Ελληνική Κοινότητα Μακροχωρίου, Αθήνα.
- Τα Τουρκικά εγκλήματα της Κων/πόλεως την 6^{ην} και 7^{ην} Σεπτεμβρίου 1955, Εταιρεία Θρακικών μελετών, Αθήνα.
- Τα Ταταύλα (1913), ήτοι Ιστορία των Ταταύλων τύποις Α.Α.Κορομηλά.
- Χατζηφώτης Μ.Ι. (1990), Μέρη της Κωνσταντινούπολης, Αθήνα.
- Χατζηανδρέου Α., Οι Τούρκοι, Αθήνα, 1977.
- Χαλκούση Ε., Πόλη αγάπη μου, Γ' έκδοση, Κάκτος, Αθήνα.
- Χούλια Ντεμίρ – Ριντβάν Ακάρ (2004), Οι τελευταίοι εξόριστοι της Κωνσταντινούπολης, εκδ. Τσουκάτου, Αθήνα.
- Χουρμούζης Μ. (1869), Η νήσος Αντιγόνη, τυπογραφείο Ι.Α. Βρεττού, Κων/πολη.
- Χρηστίδης Χριστόφορος (2000), Τα Σεπτεμβριανά, Κέντρο Μικρασιατικών Σπουδών, Αθήνα.

β. Ενδεικτική βιβλιογραφία για την Ίμβρο – Τένεδο.

- Αλεξάνδρου Ν. Δημήτρης, Ίμβριοι – Τενέδιοι, Οι Έλληνες που ξεχάσαμε. Πρόλογος: Στέλιος Παπαθεμελής, Ερωδιός, Θεσσαλονίκη.
- Γ. Γρυντάκης (1995), Ίμβρος – Τένεδος, Σύλλογος Ιμβρίων Αθηνών.
- Εταιρεία μελέτης Ίμβρου και Τενέδου., Οι οικισμοί της Ίμβρου.
- Καλαϊτζής Χρυσ. Δρ , Μητροπολίτης Μύρων, Οι εκκλησίες και τα ξωκλήσια της Ίμβρου.
- Καλλέγια Γ. Αντουανέττα (1981), «Τένεδος», Αθήνα.
- Μελίτωνος, Μητροπολίτου Φιλαδελφείας (1988), Η συνεισφορά της Ίμβρου στον πολιτισμό. Θεσσαλονίκη.
- Λευκή Βίβλος Ίμβρου (1994), Εταιρεία Μελέτης Ίμβρου – Τενέδου, Θεσ/νίκη.
- Μελετζής Σπύρος, (1982), Φωτογραφικό Λεύκωμα «Ίμβρος».
- Ξεινός Κ., 1987, 1988, Λαογραφικά της Ίμβρου, Θεσ/νίκη.
- Ξεινός Κ., (1981), Του νησιού μας η γλώσσα, Θεσσαλονίκη.
- Παλαιολόγος Ν., (1993), Ίμβρος, Αθήνα.
- Παλαιόπουλος Νίκος (1993), Ίμβρος, το δράμα του νησιού όπως το έζησα, εκδ. Ηλίας Γ. Παυλόπουλος.
- Παλαιόπουλος Νίκος (1993), Λουλούδια και τοπία της Ίμβρου, Αθήνα.
- Ποντικάκης, Τένεδος.
- Σηφουνάκης Ν., (1996), Ίμβρος και Τένεδος, Ν. Σύνορα, Αθήνα.
- Στοφόρος Κ., Ο. Κρασαγάκη, (1998), Ίμβρος, Καστανιώτης, Αθήνα.
- Ο Σύλλογος Ιμβρίων, Κων/πολιτών Θράκης (1993), Οι παραβιάσεις της Συνθήκης της Λωζάνης, Κομοτηνή.
- Σύλλογος Ιμβρίων Αθηνών (1992), Πανιμβριακό Συμπόσιο, Αθήνα.

- Σύλλογος Ιμβρίων Αθηνών (1993), Ίμβρος από τον Όμηρο μέχρι σήμερα, Αθήνα.
- Σύλλογος Ιμβρίων Θράκης (1994), Θράκη από τον Όμηρο μέχρι σήμερα, Κομοτηνή.
- Τενεδιός Γ, (1987), Ίμβρος και Τένεδος, Αθήνα.

γ. Ενδεικτική ξενόγλωσση βιβλιογραφία.

- Alexandris Alexis (1992), The Greek minority of Istanbul and Greek – Turkish relations, 1918 – 1974, Athens.
- Aghnidis, Th. (1964), The Ecumenical Patriarchate in the light of the Lausanne Treaty, New York.
- Castanos De Medici Stelios (1968), Athenagoras Ier : l' apport de l' Orthodoxie a l' oecumenisme, Lausanne
- Greek Orthodox Arch diocese of America, A Short History of the Ecumenical Patriarchate of Constantinople, New York, 1990.
- Lewis, B, (1968), The emergence of Modern Turkey, London.
- Lewis, B, (1963), Istanbul and the Civilization of the Ottoman Empire, Norman.
- Rodokanakis A.J. (1994), The last of the Byzantines – The Black Book, Athens.
- Spatharis Avrilios (1959), The Ecumenical Patriarchate : A many century old Institution, Athens.
- Tabaki Anna (1995), Le théâtre néohellénique : Genése et formation (διδακτορική διατριβή), vol.1, Paris, École des Hautes Études en sciences sociales.
- Washington University (1987), The remarking of Istanbul : Portrait of an Ottoman City in the 19th century, Washington.

Εκτενής ξενόγλωσση βιβλιογραφία – περιλαμβανομένης και της Τουρκικής – υπάρχει στα : Alexis Alexandris, (1992), The Greek Minority of Istanbul and Greek – Turkish Relations, 1918 – 1974, Athens, σ.σ.340 – 356, Κουμάκης Λεωνίδας, (1996), Το Θαύμα. Μια πραγματική ιστορία, τρίτη έκδοση, Αθήνα, σ.σ.205 – 212, Μπόζη Σούλα (2002), Ο Ελληνισμός της Κωνσταντινούπολης, Κοινότητα Σταυροδρομίου – Πέραν, 19^{ος} – 20^{ος} αι. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, σ.σ.419 – 422. Μπόζη Σούλα, Πολίτικη κουζίνα, φωτογραφ. Λίζα Έβερτ, Εκδόσεις Αστερισμός, σ.σ.279 – 283. Μπόζη Σούλα, Καππαδοκία, Ιωνία, Πόντος, Εκδόσεις Αστερισμός, σ.321.

δ. Ποιοτική έρευνα (ενδεικτική βιβλιογραφία).

- Αντωνοπούλου Μ. (1991), Θεωρία και ιδεολογία στη σκέψη των κλασικών της Κοινωνιολογίας, Παπαζήσης, Αθήνα.
- Βιδάλη Α. (1998), «Προφορικές μαρτυρίες» : Από την τραυματική εμπειρία στη συλλογική μνήμη», Πανεπιστήμιο Αθηνών – Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας, Κατάρτι, Αθήνα.
- Γεώργας Δημ. – Παπαστυλιανού Α. (1993). Επιπολιτισμός των Ποντίων και Βορειοηπειρωτών στην Ελλάδα. Ψυχολογικές διεργασίες προσαρμογής, εκδ. Γενική Γραμματεία Απόδημου Ελληνισμού, Αθήνα.
- Γιαλλουρίδης Κ. Χριστόδ., εφημ. Ελευθεροτυπία, 29 Ιουνίου 2002, σ.54, Διάλογος για τον αγώνα της ΕΟΚΑ. Η ζώσα Ιστορία.
- Κονδύλης Π. (1984), Ο Ευρωπαϊκός Διαφωτισμός, Θεμέλιο, Ιστορική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.
- Κονιαβίτης Θ. (1994) Πλουραλισμός στην Κοινωνιολογία. Μεθοδολογικές προσεγγίσεις, Οδυσσέας, Αθήνα.
- Κουζέλης Γ. Και Ψυχοπαίδης Κ. (επιμέλεια) (1996). Επιστημολογία των κοινωνικών επιστημών, Κείμενα, Νήσος, Αθήνα.
- Κυριαζή Ν. (1997), Η κοινωνιολογική έρευνα και η κατασκευή της κοινωνικής πραγματικότητας. Το παράδειγμα της ποσοτικής προσέγγισης στο Γ. Παπαγεωργίου (επιμέλεια). Μέθοδοι στην Κοινωνιολογική Έρευνα, Τυπωθήτω – Γ. Δαρδανός, Αθήνα (σ.σ.293 – 313).
- Κυριαζή Ν. (1999). Η κοινωνιολογική έρευνα. Κριτική επισκόπηση των μεθόδων και των τεχνικών, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα.
- Κυριακίδου – Νέστορος Α. (1989). Λαογραφικά Μελετήματα Ι, Εταιρεία Ελληνικού Λογοτεχνικού και Ιστορικού Αρχείου, Αθήνα.
- Κυριακίδου – Νέστορος Α. (1993), Λαογραφικά Μελετήματα ΙΙ, Πορεία, Αθήνα.
- Λαμπίρη – Δημάκη Ι. (1990). Η Κοινωνιολογία και η Μεθοδολογία της , Σάκκουλας, Αθήνα – Κομοτηνή.
- Λαμπίρη – Δημάκη (1989), Κοινωνιολογία και Ιστορία . Ομοιότητες και ιδιαιτερότητες, Παπαζήσης, Αθήνα.
- Λαμπρέλλης Δ.Ν. (1990). Το παίγνιο του κόσμου και η προβληματική μιας μη μεταφυσικής κατεύθυνσης του στοχασμού, Δωδώνη, Αθήνα.
- Λέκκας Π.Ε. (1992). Η Εθνικιστική Ιδεολογία. Πέντε υποθέσεις εργασίας στην ιστορική κοινωνιολογία, Ε.Μ.Ν.Ε. – Μνήμων, Αθήνα.

- Λυδάκη Α. (1997). Μπαλαμέ και Ρομά. Οι Τσιγγάνοι των Άνω Λιοσίων, Καστανιώτης, Αθήνα.
- Λυδάκη Α. (1998). Οι Τσιγγάνοι στην πόλη. Μεγαλώνοντας στην Αγία Βαρβάρα, Καστανιώτης.
- Λυδάκη Άννα (2001), Ποιοτικές μέθοδοι της Κοινωνικής Έρευνας, Καστανιώτης, Αθήνα.
- Μακρυνιώτη Δ. (1996), Εισαγωγή στο E. Goffman, Συναντήσεις – Δύο μελέτες στην κοινωνιολογία της αλληλεπίδρασης, Αλεξάνδρεια, Αθήνα, σ.σ.9 – 53.
- Μαντόγλου Α. (1999), Σημειώσεις Μεταπτυχιακού Κοινωνιολογίας Α΄ έτους, σ.σ.117 – 118.
- Μερακλής Μ.Γ. (2000), Θέματα Λαογραφίας, Καστανιώτης, Αθήνα.
- Μπουρντιέ Π. (1994), Κείμενα Κοινωνιολογίας, πρόλογος και επιμέλεια Ν. Παναγιωτόπουλος, Δελφίνοι, Αθήνα.
- Παπαστάμου Σ. (1989), Εγχειρίδιο Κοινωνικής Ψυχολογίας, Οδυσσέας, Αθήνα.
- Σαρρής Νεοκλής (1997), Αρχαίος Κόσμος, Φιλοσοφία της Κοινωνίας και της Πολιτείας ως τον Αριστοτέλη, Κάκτος, Αθήνα.
- Σαρρής Νεοκλής (1975), Κοινωνιολογία, τ. Α, Ελληνικόν Κέντρον Ανθρωπιστικών επιστημών και Γραμμάτων, Αθήνα.
- Timasheff S.N. – Theodorson A.G. (1997), Ιστορία των Κοινωνιολογικών Θεωριών, Gutenberg, σ.σ.306 – 310.
- Τσίχλη – Αρώνη Κ. (1986), Σχολές και μέθοδοι Ιστορίας και Ιστοριογραφίας, εκδ. Α. Αναστασίου, Αθήνα.
- Φίλιας Β. (1996). Εισαγωγή στη μεθοδολογία και τις τεχνικές των κοινωνικών επιστημών (Β΄ έκδ. I), Gutenberg, Αθήνα.

ε. Ξενόγλωσση βιβλιογραφία. Ενδεικτική παρουσίαση.

- Berger P. & Luckman Th. (1966), The Social Construction of Reality, Anchor Books, New York.
- Bunge M. (1999), The Sociology – Philosophy connection, πρόλογος R. Boudon, Transaction, Publishers, New Jersey.
- Denzin Norman & Lincoln Yvonna, Handbook of Qualitative Research, Sage Publications, London.
- Gadamer H.G. (1986) Rhetoric Hermeneutics and the Critique of Ideology στο K. Mueller – Volmer, (επιμέλεια) the Hermeneutics Reader, Basil Blackwell, Gr. Britain.
- Giddens A. (1994), New Rules of Sociological Method, Polity, Press, Cambridge.
- Habermas J.(1986), On Hermeneutics claim to University στο K. Mueller – Vollmer (επιμ.). The Hermeneutics Reader, Basil. Blackwell, Gr. Britain.
- Malinowski B., (1961), Argonauts of the Western Pacific, E.P. Dutton & CO, N. York.
- Mead G.H. (1962), Mind, Self and Society, from the Standpoint of a social Behaviorist, University of Chicago Press , Chicago.
- Page N.R.(2000), The Turn Inward in Qualitative Research, Harvard Educational Review.
- Strauss A. & Cobin J. (1990), Basics of Qualitative Research, Sage Publications, USA.
- Triandis H. (1994), Culture & Social Behaviour, Mc Graw – Hill, USA.
- Vidich A.J. & Lyman S.M. (1994), Qualitative Methods. Their History in Sociology and Anthropology στο Denzin N.K., Handbook of Qualitative Research, Sage Publications, USA.
- Weber M. (1949), The Methodology of the Social Sciences, The Free Press, New York.
- Znaniecki F. (1928), “Social research in Criminology”, Sociology and social research, v.12, p.p. 307 – 322.
- Znaniecki F. (1934), The method of Sociology, Farrar and Rinehart, New York.

ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΤΗΣ ΑΙΓΥΠΤΟΥ

Αλεξάνδρεια. Μια πόλη - θρύλος. Μια πατρίδα χαμένη, αλλά και υπαρκτή. Όσο κι' αν την στερήθηκες, κάποτε την ξαναβρίσκεις. Πόλη ιδεατή και πραγματική μαζί. Η πόλη του. Η πόλη μου. Η πόλη μας. Ποιος μπορεί να ξεχάσει τη ζωή μας εκεί, ό,τι η Ρωμιοσύνη έστησε και παραμένει, άλλο γερασμένο, μα χειροπιαστό, άλλο ζωντανό ακόμη να συνεχίζει τον ανάντη δρόμο του κι' άλλο αφανισμένο, μα που σώζεται στη μνήμη, στην καρδιά μας.

Ι.Μ. Χατζηφώτης (1999), Αλεξάνδρεια. Οι δύο αιώνες του Νεότερου Ελληνισμού (19^{ος} - 20^{ος}), Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, σ.17.

Χάρτης της Αλεξάνδρειας στα τέλη του 17^{ου} αι. [Χατζηφώτης Μ.
Ιωάννης (1999), Αλεξάνδρεια, Ελληνικά Γράμματα, σ.σ. 80, 85]

Οι Αιγυπτιώτες στην Ελλάδα.

Η αποχώρηση έγινε κατά τρόπο ειρηνικό, όσο και να ήταν τις πιο πολλές φορές τα πράγματα βεβιασμένα με πανικόβλητους τους αποχωρούντες δυστυχώς. Πάντως με κανέναν τρόπο δεν μιλούμε για πρόσφυγα, όσα κι' αν προέκυπταν προβλήματα προσαρμογής στην πατρική γη. Ο Έλληνας της διασποράς, ο απόδημος και στην συγκεκριμένη περίπτωση ο Αιγυπτιώτης, εξιδανικεύει την μακρινή του πατρίδα, την ωραιοποιεί, την καθιστά στη συνείδηση του ακόμη εξωπραγματική.

Σουλογιάννης Θ. Ευθύμιος (1999), Η θέση των Ελλήνων στην Αίγυπτο, Δήμος Αθηναίων, Πολιτισμικός Οργανισμός, Αθήνα, σ.261.

ΜΕΡΟΣ Α

ΕΝΟΤΗΤΑ Β

ΑΦΙΞΗ ΚΑΙ ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

ΠΟΙΟΤΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΕΙΚΟΣΙ – ΕΞΙ (26) ΑΙΓΥΠΤΙΩΤΕΣ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ – ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΤΟΥΣ

Ι.ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Οι Αιγυπτιώτες αποτελούν μέρος του παροικιακού Ελληνισμού και δεν περιλαμβάνονται στους αλύτρωτους – μέχρι το 1922 – Έλληνες (Ιωνία, Αν. Θράκη, Πόντος).

Η παρουσία των Ελλήνων στην Αίγυπτο χρονολογείται από την εποχή του Μεγάλου Αλεξάνδρου (4^{ος} αι. π.Χ.). Στα νεότερα χρόνια τοποθετείται στους δύο τελευταίους αιώνες. Η ακμή τους ανάγεται στην περίοδο 1914 – 1952 (Επανάσταση κατά του Φαρούκ). Από το 1957 (Επανάσταση Νάσερ) κι' εξής ο Αιγυπτιώτης Ελληνισμός εμφανίζει φθίνουσα πληθυσμιακή πορεία.

Οι Αιγυπτιώτες κατάγονταν από διάφορα μέρη του Ελληνισμού, όπως φαίνεται από το πλήθος των Αδελφοτήτων, με αρχαιότερες την κυπριακή, των Κυθηρίων και την κρητική.

Οι παροικίες στην Αίγυπτο οργανώθηκαν βάσει του τριμερούς σχήματος (1) των Κοινοτήτων (2) Αδελφοτήτων και (3) των Συλλόγων. Σημαντική υπήρξε η συμβολή του Πατριαρχείου και του Ελληνικού Προξενείου Αλεξανδρείας.

Οι Αιγυπτιώτες εντάσσονταν, ιδίως, στα μικρομεσαία στρώματα και άσκησαν – κατά κύριο λόγο – αστικά επαγγέλματα, ως επιχειρηματίες, τραπεζίτες, υπάλληλοι, έμποροι κ.λπ.

Έζησαν σε πολυπολιτισμικές κοινωνίες στα πλαίσια του κοσμοπολιτισμού. Διακρίνονταν για τη γλωσσομάθειά τους. Ως δεύτερη γλώσσα – μετά τα Ελληνικά – είχαν τα Γαλλικά. Υπήρξε γνώση και των Αγγλικών – Ιταλικών. Στην καθημερινή τους ζωή, ειδικά τα λαϊκότερα στρώματα, χρησιμοποιούσαν ένα κράμα από αραβικές, γαλλικές, αγγλικές και ιταλικές λέξεις. Εκ παραλλήλου διατήρησαν τις εθνικές μας παραδόσεις.

Επί δεκαετίες δέχονταν αδιαμαρτύρητα την ιδιότητα του ξένου, που συνεπαγόταν προνόμια γι' αυτούς. Δεν έμαθαν έτσι τη γλώσσα των γηγενών και ήταν αποστασιοποιημένοι από τη ζωή και τα προβλήματά τους.

Εθνικοί ευεργέτες χρηματοδότησαν την ίδρυση σχολείων, γνωστών ανά το πανελλήνιο και την υλοποίηση κοινωφελών έργων.

Η Αλεξάνδρεια και το Κάιρο διακρίθηκαν για την πνευματική τους ζωή. Τον τόνο έδιναν ο Κων/νος Καβάφης και ο κύκλος του, ο Εκπαιδευτικός Όμιλος της Αιγύπτου και το πλήθος των εφημερίδων και περιοδικών.

Οι Αιγυπτιώτες συνέβαλαν με κάθε τρόπο στους εθνικούς αγώνες του 20^{ου} αι. (Βαλκανικοί πόλεμοι – Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος – Μικρά Ασία – Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος – Ένωση Δωδεκανήσων – Κυπριακό).

Για τον τρόπο ζωής τους στην Αίγυπτο βλ. την ενδεικτική βιβλιογραφία, σ.σ. 187-191 του παρ. πονήμ.

Π. Αφιξη κι' εγκατάσταση των Αιγυπτιωτών στην Ελλάδα.

Με την Εθνικοποίηση – Αιγυπτιοποίηση – Αγροτική Μεταρρύθμιση των ετών 1952 – 1962 πολλοί Αιγυπτιώτες εγκατέλειψαν την Αίγυπτο. Κατά το διάστημα 1957 – 1962 κ' εξής τη μείωση του ελληνικού πληθυσμού διαδέχθηκε η διάλυση Κοινοτήτων, Αδελφοτήτων και Συλλόγων. Η συρρίκνωση είχε αφετηρία τους περιοριστικούς νόμους του αιγυπτιακού κράτους. Η μεγαλοεπιχειρηματική δραστηριότητα διαλύθηκε με την εφαρμογή της αιγυπτιοποίησης και εθνικοποίησης. Χαρακτηριστικό παράδειγμα υπήρξε η πώληση στο αιγυπτιακό δημόσιο της Εθνικής Τραπέζης της Ελλάδος.

Κατά το διάστημα από το 1945 μέχρι το 1952 μετανάστευσαν στην Αυστραλία πέραν των 10.000 Αιγυπτιωτών. 1500 Έλληνες αναχώρησαν από την Αίγυπτο και επαναπατρίστηκαν κατά τον Ιανουάριο – Μάρτιο 1957. Ο ρυθμός αυτός επιταχύνθηκε μέχρι το 1962. Απέμειναν τότε περί τους 65.000 Αιγυπτιώτες, αλλ' αυτός ο αριθμός θεωρείται υπερβολικός.

Το 1962, θεωρείται ένα από τα πιο σημαντικά της αποχώρησης των Ελλήνων από την Αίγυπτο.

Την περίοδο εκείνη οι ομογενείς ζούσαν με αγωνία. Η ευχή «καλή πατρίδα» ή η ερώτηση «πότε φεύγετε και σεις ;» ήταν συνήθειες.

Κατά τη δεκαετία του 1970 οι Έλληνες της Αιγύπτου αριθμούσαν περί τις 20.000 , ενώ σήμερα περί τις 300 οικογένειες.

Το δεύτερο «κύμα φυγής» έλαβε χώρα κατά τους Αραβοϊσραηλινούς πολέμους, τα έτη 1967 και 1973. Χάρη στις άοκνες προσπάθειες του τότε πρόξενου Κων/νου Δαρατζίκη οι ομογενείς το 1967 μετέβησαν από το Σουέζ στο Κάιρο και το 1973 επέστρεψαν στις εστίες τους. Αργότερα με κανονικούς ρυθμούς εγκαταστάθηκαν στην Ελλάδα.*

Εκτός από την Ελλάδα, Αιγυπτιώτες μετέβησαν στην Αυστραλία, στη Β. Αμερική (Ν.Υόρκη, Ουάσιγκτον, Τορόντο, Μόντρεαλ), στη Ν. Αφρική, στην Κύπρο, Αγγλία, Γαλλία, Βενεζουέλα και Βραζιλία. **(1)**

Η ελληνική πολιτεία δεν κατόρθωσε να συγκρατήσει τη φυγή των Αιγυπτιωτών. Στα λιμάνια της Αλεξάνδρειας και του Πειραιά είχαν εκτυλιχθεί τραγικές σκηνές. Η όλη κατάσταση, χωρίς να ταυτίζεται με την προσφυγιά, ωστόσο είχε κάποια στοιχεία απ' αυτή.

Η προσαρμογή των επαναπατρισθέντων κατέστη πραγματικότητα, αφού αντιμετώπιστηκε πλήθος προβλημάτων. Πιο εύκολα προσαρμόστηκαν οι νέοι.

Οι Αιγυπτιώτες εδώ διακρίθηκαν σ' επαγγέλματα που χρειαζόταν η γνώση ξένων γλωσσών, ιδίως της γαλλικής και της αγγλικής.

Ασχολήθηκαν με τα τουριστικά επαγγέλματα, εργάστηκαν σε Τράπεζες και εταιρείες μ' εμβέλεια εκτός των ελληνικών συνόρων.

Διαπρέπουν, επίσης, στον τομέα της Επιστήμης. Πολλά ελληνικά πανεπιστήμια και ερευνητικά κέντρα έχουν επαναδρωθεί με Αιγυπτιώτες Έλληνες. Αναφέρονται οι Κων/νος Πάτελος (Πάντειο), Μαν. Ρούκουνας (Νομική Αθηνών), Χρύσα Μαλτέζου (Παν/μιο Κρήτης), Ιωάννα Κωνσταντουλάκη – Χάντζου (Φιλοσοφική Αθηνών) κ.λπ.

Αλεξανδρινοί είναι και συγγραφείς ή καλλιτέχνες, όπως οι Ζωρζ Μουστακί, Ντέμης Ρούσσος, Σούλη Σαμπάχ, Δάκης, Γιάννης Χρήστου και Μάνος Λοϊζου, Pablo (Μιχάλης Ράπτης), Άρης Δαβαράκης κ.λπ. με διακρίσεις στην Ελλάδα ή στο εξωτερικό. **(2)**

* Δαρατζίκης Ε. Κων/νος (1994), Πρεσβευτής Ε.Τ., Ο Ελληνισμός Διώρυγος του Σουέζ και Καΐρου κατά τους πολέμους 1967 και 1973, Αθήνα.

III. Ποιοτική Έρευνα για τους είκοσι έξι (26) Αιγυπτιώτες

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Όπως και στην περίπτωση των Κων/πολιτών, η έρευνα αυτή περιλαμβάνει μια βασική υπόθεση και άλλες μερικότερες, οι οποίες θα ελεγχθούν.

Θα επιχειρηθεί ανάλυση κι' ερμηνεία των κατηγοριών και των ποσοστών των Συνεντεύξεων Βάθους.

Θα γίνει χρήση της Αναλυτικής Επαγωγής και της θεωρίας του «Επιπολιτισμού» του J.Berry.

Θα μελετηθούν τα διάφορα στοιχεία, τα οποία συνθέτουν την εδώ ένταξη των Αιγυπτιωτών εν συνδυασμό με εκείνες τις συνιστώσες, που διαμορφώνουν την εθνοτοπική τους ταυτότητα.

α. Ορισμός του θέματος – υποθέσεις – θεωρητικό μοντέλο.

Βασική υπόθεση, όπως και στην περίπτωση των Κων/πολιτών, είναι ο βαθμός ένταξης των Αιγυπτιωτών στην ελλαδική κοινωνία.

Βάσει των αριθμητικών δεδομένων από την ανάλυση των είκοσι – έξι συνεντεύξεων Βάθους θα ελεγχθούν οι εξής μερικότερες υποθέσεις :

- I) Οι Αιγυπτιώτες, όταν ήλθαν εδώ, κατοίκησαν σε ορισμένες περιοχές της Αθήνας (π.χ. Π. Φάληρο, Β. Προάστια).
- II) Οι Αιγυπτιώτες άσκησαν, κυρίως, αστικά επαγγέλματα στον ιδιωτικό τομέα.
- III) Είναι γλωσσομαθείς.
- IV) Συναναστρέφονται μόνο με συμπατριώτες τους.
- V) Συνδέονται ουσιαστικά και συναισθηματικά με το Πατριαρχείο Αλεξανδρείας.
- VI) Ταυτόχρονα διατηρούν δεσμούς με την Ελλαδική Εκκλησία.
- VII) Θεωρούν την Ελλάδα κράτος σεβόμενο τον πολίτη και τα ανθρώπινα δικαιώματα εν συγκρίσει προς την Αίγυπτο ή την Τουρκία.
- VIII) Οι Αιγυπτιώτες κρίνουν ότι η πολιτική της «ελληνοτουρκικής προσέγγισης» είναι προς όφελος τόσο της Ελλάδος, όσο και της Τουρκίας.
- IX) Έχουν ανεπτυγμένη την εθνοτοπική τους ταυτότητα.
- X) Οι νέοι μετέχουν στις δραστηριότητες των αιγυπτιώτικων Συλλόγων.
- XI) Ο πολιτικός ρόλος των εδώ Αιγυπτιωτών είναι ανύπαρκτος.

Το θεωρητικό μοντέλο έχει ως εξής :

α) Θεωρητική προσέγγιση (Ερμηνευτική)

β) Διατύπωση υποθέσεων (ως ανωτέρω)

γ) Μεθοδολογία : I. Ποιοτική έρευνα – Ο παρατηρητής ως συμμετέχων – Συνεντεύξεις Βάθους.

II.α. Ανάλυση Περιεχομένου. β. Αναλυτική Επαγωγή. γ. Συμπεράσματα.

Ως θεωρητικό μοντέλο δύναται να χρησιμοποιηθεί και η πορεία της ψυχολογικής προσαρμογής των μεταναστών βάσει της θεωρίας του «Επιπολιτισμού» (*Acculturation*) του J.Berry (1980), βλ. Γεώργια Δημ. και Παπαστυλιανού Α. (1993), *Επιπολιτισμός Ποντίων και Βορειοηπειρωτών στην Ελλάδα*. Ψυχολογικές διεργασίες προσαρμογής, Γενική Γραμματεία Αποδήμου Ελληνισμού, Αθήνα, σ.σ.19 – 22. Η τακτικές προσαρμογής είναι : (α) η *Αφομοίωση (Assimilation)*. Πρόκειται για την τάση εξομοίωσης των συμπεριφορών των ατόμων ή της ομάδας προς τον ξένο (στην περίπτωση των Αιγυπτιωτών ή Κων/πολιτών ομοεθνή πολιτισμό της ελλαδικής κοινωνίας) που συνεπάγεται απόρριψη της εθνικής τους ταυτότητας (εδώ εθνοτοπικής των Αιγυπτιωτών ή Κων/πολιτών). Εκφράζεται με τη φράση «Melting pot». Χαρ/κό παράδειγμα αφομοίωσης αποτελούν οι Η.Π.Α. ή η Αυστραλία. (β) *Εναρμόνιση (Integration)*. Η ομάδα ή τα άτομα διατηρώντας την εθνική τους ταυτότητα (ή εθνοτοπική) γίνονται αναπόσπαστο τμήμα της ευρύτερης κοινωνίας και συνεργάζονται

μ' αυτήν. Οι χώρες υποδοχής μεταναστών (Η.Π.Α., Αυστραλία, Καναδάς) μετά τη δεκαετία του '70 στήριξαν την Εναρμόνιση με την υιοθέτηση πολυπολιτισμικής πολιτικής. Θεωρείται η πιο επιτυχής μορφή Επιπολιτισμού. (γ) *Διαχωρισμός (Separation)*. Προκύπτει από την έμμονη διατήρηση της εθνικής ταυτότητας των ατόμων ή της ομάδας, επειδή δεν υπάρχει θετική σχέση με την ευρύτερη κοινωνία. Σε χώρες της Ανατολής οι Δυτικοί ζουν σε «κλειστές κοινωνίες» διατηρώντας τα δικά τους πολιτισμικά στοιχεία. (δ) *Περιθωριοποίηση (Marginalization)*, όταν το άτομο χάνει την ψυχολογική και πολιτισμική του επαφή τόσο με τη δική του παραδοσιακή ομάδα, όσο και με την ευρύτερη κοινότητα και απομονώνεται. Βιβλιογραφικές παραπομπές εν συνδυασμό με στοιχεία ως προς το ακολουθούμενο θεωρητικό μοντέλο υπάρχουν στο Ιακωβίδης Ιωάννης (2000), Οι Κων/πολίτες της Αθήνας, Μεταπτυχιακή Διατριβή, σ.σ.121 – 126, 151 και 157 – 158.

β. Διεξαγωγή της έρευνας.

1. Χρόνος, τρόπος εξασφάλισης των Συνεντεύξεων και μέρος, που έλαβαν χώρα.

Η έρευνα για τους Αιγυπτιώτες διεξήχθη κατά το διάστημα του τέλους Φεβρουαρίου μέχρι τις αρχές Απριλίου 2002.

Οι συνεντεύξεις Βάθους εξασφαλίστηκαν, κυρίως με τηλεφωνική προσυνηννόηση κατά 50% και κατά τύχη 50%.

Στην όλη διαδικασία έλαβαν μέρος δεκαοκτώ **(18)** άνδρες ή **69,23%** και **(08)** οκτώ γυναίκες ή **30,77%**. Επωνύμως συμμετέσχε το **92,31%** και ανωνύμως το **07,69%**.

Οι συνεντεύξεις ήταν όλες μαγνητοφωνημένες. Σε συλλόγους Αιγυπτιωτών έλαβε χώρα το **69,23%** των συνεντεύξεων, το **23,08%** στον εργασιακό χώρο και το **07,69%** κατ' οίκον.

Όπως προαναφέρθηκε, οι συμμετασχόντες Κων/πολίτες ήταν εκατόν – εξήντα **(160)**.

Εξ αυτών οι άνδρες ήταν **113 (70,62%)** και οι γυναίκες **47 (29,38%)**. Επωνύμως έδωσε συνεντεύξεις το **84,38%**, ανωνύμως το **13,12%** και με ακρωνύμια το **02,5%**.

2. Ερωτήσεις Συνέντευξης Βάθους.

Οι ερωτήσεις είναι παρόμοιες μ' αυτές που έχουν υποβληθεί στους Κων/πολίτες. Θ' αναφερθούν μόνον οι κατηγορίες, στις οποίες έγιναν κάποιες μετατροπές λόγω της συμμετοχής Αιγυπτιωτών. Αυτές είναι : **11.α2.** Μέση Εκπαίδευση πατέρα ερωτώμενου / ης, **11.γ2.** Μέση Εκπαίδευση μητέρας ερωτώμενου / ης. **11.ε1.** Μόρφωση ερωτώμενου / ης : Σχολείο στην Αίγυπτο ή στην Ελλάδα. **12.1.** Γλωσσομάθεια πατέρα ερωτώμενου / ης : **α.** Γνώση Αραβικών. **12.2.** Γλωσσομάθεια μητέρας ερωτώμενου / ης : **α.** Γνώση Αραβικών. **12.3.** Γλωσσομάθεια ερωτώμενου / ης : **α.** Γνώση Αραβικών. **12.4.** Γλωσσομάθεια α' παιδιού : **α.** Γνώση Αραβικών. **12.4.** Γλωσσομάθεια β' παιδιού ερωτώμενου / ης. **ε.** Γνώση Αραβικών. **12.5 α.** Ρόλος των Αραβικών στην Ελλάδα στα πλαίσια της οικογένειας. **12.5β.** Ρόλος των Αραβικών στο ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον. **15.** Συναναστροφή Αιγυπτιωτών με μη Αιγυπτιώτες. **16.** Συχνότητα επισκέψεων στην Αίγυπτο. **19.1.** Σχέση ερωτώμενου / ης με το Πατριαρχείο Αλεξανδρείας – Ουσιαστική. **19.2.** Συναισθηματική. **20.** Σχέσεις Αιγυπτιακού κράτους – Ισλάμ. **21.2.** Σχέσεις Αιγυπτιακού κράτους – πολίτη. **22.2β.** Η Αιγυπτιακή εξωτερική πολιτική έναντι της Ελλάδος. **23.2α.** Βαθμός συναισθηματικής σύνδεσης ερωτώμενου / ης με την Αίγυπτο. **23.2β.** Τι σημαίνει η Αίγυπτος για τον ερωτώμενο / η. **23.3.** Σχέση παιδιών ερωτωμένων ή / και νεαρών Αιγυπτιωτών ηλικίας 20 – 30 ετών με την ελλαδική κοινωνία και την Αίγυπτο. **24.** Συχνότητα χρήσης των όρων «γλωσσομάθεια», «κοσμοπολιτισμός» κι άλλων συναφών. **25.1.** Κατά πόσον οι Αιγυπτιώτες ασκούν κυρίαρχους πολιτικούς ρόλους εδώ. **25.2.** Λόγοι μη άσκησης κυρίαρχων πολιτικών ρόλων στην Ελλάδα εκ μέρους των Αιγυπτιωτών.

3. Ερμηνεία των πινάκων με τις κατηγορίες (μεταβλητές) και τα αριθμητικά δεδομένα των Συνεντεύξεων Βάθους.

Βάσει των είκοσι – έξι (26) συνεντεύξεων των Αιγυπτιωτών οι συμμετασχόντες στην έρευνα ήταν ηλικίας 51 – 60 ετών (34,62%), 71 – 80 ετών (19,23%), 61 – 70 χρόνων (19,22%), 31 – 40 ετών (07,69%), 41 – 50 ετών (07,69%). Οι νεαρές ηλικίες 19 – 30 χρόνων σε ποσοστό 03,85%. Στο ίδιο ποσοστό (03,85%) οι ηλικίες 81 – 90 και όσοι δεν δήλωσαν ηλικία.

α. Χρόνος άφιξης.

Ως προς το χρόνο άφιξης των Αιγυπτιωτών διαπιστώνουμε ότι το 38,46% των ερωτηθέντων αφίχθη κατά το διάστημα 1955 – 1963, το 23,08% το 1966 – 1973, το 07,69% το 1964 – 1965. Χρονικά οι πιο πάνω περίοδοι συμπίπτουν με τις Εθνικοποιήσεις στην Αίγυπτο (από το 1957 κι' εξής) και με τους Αραβοϊσραηλινούς πολέμους του 1967 και 1973. Το 11,54% ήλθε το 1974 – 1980. Κατά το διάστημα 1981 έως σήμερα αφίχθη το 07,69%. Εδώ γεννηθέντες / γεννηθείσες δήλωσε το 07,69% - Δεν δήλωσε το 03,85%.

β. Η ηλικία κατά την άφιξη.

Η ηλικία των εδώ αφιχθέντων Αιγυπτιωτών ποικίλλει . Το 38,46% ήταν ηλικίας 19 – 30 ετών, το 15,39% 13 – 18 ετών, το 15,38% 31 – 40 ετών, το 11,54% 41 – 60 ετών, δεν δήλωσε το 11,54%, το 03,85% εδώ γεννήθηκε και το 03,84% ήταν 61 ετών και άνω. Επομένως ένα σημαντικό μέρος ήλθε εδώ έχοντας σε μεγάλο ή μικρότερο βαθμό βιώματα από την Αίγυπτο.

γ. Λόγοι άφιξης.

Ποικίλοι είναι οι λόγοι της εδώ άφιξης των Αιγυπτιωτών. Το 21,62% ανέφερε τις εθνικοποιήσεις επί Νάσερ. Το 18,92% αναφέρθηκε στη γενική φυγή των Αιγυπτιωτών. Το 08,11% επεσήμανε την κατάσταση που επικρατούσε στην Αίγυπτο τη δεκαετία του 1960 και το 02,70% τη μη παραχώρηση άδειας παραμονής στην Αίγυπτο κατά την ίδια περίοδο. Επομένως στις Εθνικοποιήσεις του Νάσερ και την κατάσταση που δημιουργήθηκε αναφέρθηκε το 51,35%.

Ως αίτια προβλήθηκαν, επίσης, οι σπουδές (18,92%), οι επαγγελματικοί λόγοι (13,52%), η εδώ μόνιμη εγκατάσταση (05,40%) και οι οικογενειακοί λόγοι (10,81%).

δ. Τόπος διαμονής.

Ερχόμενοι εδώ οι Αιγυπτιώτες εγκαταστάθηκαν κυρίως, στο Π. Φάληρο (15,38%), όπως και οι Κων/πολίτες, στην Αθήνα (Κυψέλη, Αμπελόκηποι, Πατήσια, Άνω Ιλίσια, Βύρωνας, Παγκράτι, Δάφνη, Αθήνα) (46,15%), και στα Β. Προάστια (Ν. Ηράκλειο, Κηφισιά, Ν. Ψυχικό, Μαρούσι, Χαλάνδρι, Αγ. Παρασκευή, Χολαργός, Μελίτσια, Πεύκη, Διόνυσος) (26,92%). Σε άλλες περιοχές (Ν. Σμύρνη, Καλλιθέα, Άλιμος – Καλαμάκι) (11,55%). Διαμένουν επομένως σε περιοχές των υψηλών , αλλά και μεσαίων εισοδηματικά αστικών στρωμάτων.

ε1. Επάγγελμα πατέρα.

Εν σχέσει προς το επάγγελμα του πατέρα διαπιστώθηκε ότι ασχολούνται / ντο ως υπάλληλοι ιδιωτικοί το **11,54%**, του ΟΗΕ **03,85%** και κοινοτικοί της Αλεξανδρείας **03,84%**, ως έμποροι (**15,39%**), ως επιχειρηματίες (**11,53%**), ως χρηματιστές – λογιστές (**07,69%**), μηχανικοί (**07,70%**). Σε ποσοστό **03,85%** και **03,84%** έκαστο, δηλώθηκαν άλλα επαγγέλματα (εκπαιδευτικοί, Δ/ντές ξενοδοχείων, Βιομήχανοι, αρτοποιοί, Φαρμακοποιοί, Ναυτικοί κ.λπ.), συνολικά **38,46%**. Άσκησαν / ασκούν, λοιπόν, κατά κύριο λόγο, αστικά επαγγέλματα, όπως και στην Αίγυπτο.

ε2. Επάγγελμα μητέρας.

Οι μητέρες των ερωτωμένων υπήρξαν / είναι νοικοκυρές (**84,61%**), μοδίστρες (**03,85%**) ή άσκησαν / ασκούν άλλα επαγγέλματα, πλην του υπαλληλικού, σε συνολικό ποσοστό **11,54%**. Τα οικιακά αποτελούσαν την κυρίαρχη απασχόληση των γυναικών μέχρι πρότινος και στην ελλαδική κοινωνία.

ε3. Επάγγελμα ερωτωμένων.

Οι ερωτώμενοι / ες ασκούν αστικά επαγγέλματα. Ιδιωτικοί υπάλληλοι δήλωσαν σε ποσοστό **19,23%** και το **11,53%** τουριστικά επαγγέλματα. Ηλεκτρολόγοι – μηχανικοί και χημικοί είναι το **11,54%**, λογιστές, ασχολούμενοι με το marketing το **11,54%**, συγγραφείς – ερευνητές το **07,69%**, επιχειρηματίες το **07,69%**, διπλωμάτες το **07,69%**, καθηγητές Πανεπιστημίου το **03,85%**, δημοσιογράφοι το **03,85%**, δικηγόροι το **03,85%**, ηλεκτρονικοί το **03,85%**, εκπαιδευτικοί το **03,84%** και νοικοκυρές το **03,85%**.

Χαρακτηριστική εν προκειμένω είναι η άποψη του Σουλογιάννη Θ. Ευθ., (1999) Η θέση των Ελλήνων στην Αίγυπτο, Δήμος Αθηναίων, Πολιτισμικός Οργανισμός, σ.σ.261 – 262 : «Διακρίθηκαν (οι Αιγυπτιώτες) σε επαγγέλματα, όπου χρειαζόταν η γνώση ξένων γλωσσών, ιδίως αγγλικής και γαλλικής. Και αυτά ήσαν τα τουριστικά επαγγέλματα που απορρόφησαν αρκετούς, καθώς και οι Τράπεζες και εταιρείες με εμβέλεια έξω από τα ελληνικά σύνορα, που άρχιζαν τότε για πρώτη φορά να διαμορφώνονται στην Ελλάδα. Φυσικά δεν έλειψαν οι μεγάλες και μικρές επιχειρήσεις . . . Σήμερα ελληνικά πανεπιστήμια και ερευνητικά επιστημονικά κέντρα του ελληνικού χώρου είναι επανδρωμένα με Αιγυπτιώτες Έλληνες .»

ε4. Απασχόληση στον Ιδιωτικό - Δημόσιο τομέα.

Το **73,07%** των ερωτωμένων εργάζεται στον ιδιωτικό τομέα, ενώ το **19,23%** στο Δημόσιο. Τα ποσοστά αυτά είναι παρόμοια με των Κων/πολιτών (**70%** στον ιδιωτικό τομέα και το **16, 25%** στον Δημόσιο). Άλλη απάντηση οι Αιγυπτιώτες έδωσαν σε ποσοστό **03,85%** και με τα οικιακά ασχολείται το **03,85%**. Στους Κων/πολίτες το **04,38%** δεν απάντησε (ως άνεργοι ή φοιτητές), άλλη απάντηση έδωσε το **01,25%** και ενασχόληση με τα οικιακά δήλωσε το **08,12%**.

Επομένως Αιγυπτιώτες και Κων/πολίτες προτιμούν τον ιδιωτικό τομέα της Οικονομίας.

Αρκετοί Αιγυπτιώτες επέλεξαν τον Ιδιωτικό τομέα απασχόλησης λόγω : της επίδρασης συγκυριών (**21,21%**), των πλεονεκτημάτων του ιδιωτικού τομέα (καλύτερες συνθήκες ανέλιξης + ανώτερες απολαβές (**18,19%**), συνειδητής επιλογής (**09,09%**), έλλειψης γνωριμιών στην Ελλάδα για διορισμό στο Δημόσιο (**09,09%**), μη επιθυμίας τους για πρόσβαση στο Ελληνικό Δημόσιο (**06,06%**), της γλωσσομάθειας τους (**06,06%**). Απόψεις σε ποσοστό **03,03%** εκάστη διατύπωσε το **06,06%**. Δεν απάντησε λόγω ενασχόλησης με τα οικιακά το **03,03%**.

Επέλεξαν το Δημόσιο : το **12,12%** λόγω της υφής του επαγγέλματος (ως κρατικού θεσμού), ως αποτέλεσμα συνειδητής επιλογής (π.χ. αγάπης για τη Δημόσια Εκπαίδευση) το **06,06%** και των πλεονεκτημάτων του Δημοσίου (π.χ. ασφάλεια, ανετότερες συνθήκες εργασίας κ.λπ.) το **03,03%**.

στ1.α. Μόρφωση πατέρα ερωτωμένων.

Το **16,67%** των ερωτωμένων δήλωσε ότι ο πατέρας τους υπήρξε απόφοιτος Δημοτικού – Σχολαρχείου (του «Ελληνικού», τριετούς διάρκειας μεταξύ του Δημοτικού και του Γυμνασίου). Το **03,34%** ανέφερε ότι παρακολούθησε ο πατέρας κάποιες τάξεις του Δημοτικού, ενώ το **06,67%** δεν απάντησε ή ανέφερε ότι ο πατέρας ήταν μη εγγράμματος.

Το 73,32% επεσήμανε ότι ο πατέρας απεφοίτησε σχολείου Μέσης Εκπαίδευσης ή φοίτησε σε ορισμένες τάξεις ως εξής :

Ανέφερε περισσότερα του ενός σχολεία φοίτησης το **23,33%** [Ένας δήλωσε το Lycée Français “Saint Marc” και τη Σχολή του British Council, άλλος ερωτώμενος την Σαλβάγειο Εμπορική Σχολή και Γαλλική Σχολή. Μια ερωτώμενη ανέφερε τη φοίτηση του πατέρα της στο Saint Paul της Αλεξάνδρειας, στο Fréres και σ’ εξατάξιο Γυμνάσιο].

Αποφοίτηση από γαλλικά σχολεία (Τριτάξιο των Fréres, γαλλική σχολή της Αλεξάνδρειας (χωρίς συγκεκριμένη αναφορά του ονόματος), Saint Marc, Saint Catherine) δήλωσε το **16,67%**, από εξατάξια γυμνάσια το **29,99%** (π.χ. Γυμνάσιο Σύμης, Αβερώφειο, Αμπέτειος, Εξατάξιο στην Κων/πολη κ.λπ.) – Φοίτηση σε μερικές τάξεις του Γυμνασίου δήλωσε το **03,33%**.

στ.1β. Μετέπειτα σπουδές πατέρα ερωτωμένων.

Το **19,23%** των ερωτωμένων ανέφερε ότι ο πατέρας τους σπούδασε σε ΑΕΙ, το **03,85%** ότι ήταν κάτοχος μεταπτυχιακού διπλώματος και το **76,92%** δεν ανέφερε μετέπειτα σπουδές.

στ.2 α. Μόρφωση μητέρας ερωτωμένων.

Το **16,68%** των ερωτωμένων ανέφερε ότι η μητέρα τους ήταν απόφοιτη Δημοτικού, το **03,34%** φοίτησε σε κάποιες τάξεις και το **03,33%** δεν ανέφερε ο,τιδήποτε σχετικό.

Του Αβερωφείου Εξαταξίου Γυμνασίου απεφοίτησε το **16,67%**, του Ανωτέρου Παρθεναγωγείου Αλεξάνδρειας το **03,33%**, της Αχιλλοπουλείου Σχολής το **03,33%**, Λυκείων (χωρίς συγκεκριμένη αναφορά) το **06,66%**. Το **29,99%** ανέφερε ότι η μητέρα τους ήταν / είναι απόφοιτη ξένων σχολείων : [(Γερμανικού Σχολείου Καλογριών (**03,33%**), Γαλλικού Κολεγίου Αλεξάνδρειας – Saint Catherine (**20,00%**), Γαλλικής Σχολής “Mère de Dieu” (**03,33%**), Ιταλικού Σχολείου (**03,33%**)].

Μερικώς φοιτήσασες στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση το **16,67%**.

στ.2β. Μετέπειτα σπουδές μητέρας ερωτωμένων.

Ανώτερη – ανώτατη εκπαίδευση είχε / έχει το **11,54%** των μητέρων, ενώ το **88,46%** δεν ανέφερε μετέπειτα σπουδές.

στ.3. Μόρφωση ερωτωμένων.

Του Αβερωφείου Εξαταξίου Γυμνασίου Αλεξάνδρειας απεφοίτησε το **31,25%**, της Σαλβαγείου Μέσης Εμπορικής Σχολής το **09,38%**, Λυκείου – Εξαταξίου Γυμνασίου το **09,38%**. Μερική φοίτηση σε Γυμνάσιο δήλωσε το **09,38%**. Το **25,00%** είναι / υπήρξαν απόφοιτοι ξένων σχολείων [Γαλλικών το **18,75%** : Lycée Français – Saint Marc – Γαλλικό Σχολείο – Εμπορική Γαλ. Σχολή – Besanson – Αγγλικών το **06,25%** : British boys’ school of Alexandria – Αγγλικό Σχολείο]. Το **15,61%** δήλωσε ότι απεφοίτησε από διάφορα σχολεία όπως :

Αραβικό Γυμνάσιο, τα εξατάξια Μανσούρας και Ισμαηλίας, την Αμπέτειο, το Αχιλλοπούλειο Παρθεναγωγείο.

Παρατηρούμε, λοιπόν, ότι οι ερωτώμενοι Αιγυπτιώτες και Κων/πολίτες φοίτησαν σε ξακουστά ελληνικά ή ξένα σχολεία της Αιγύπτου ή της Βασιλεύουσας. Έτσι εξηγούνται η γλωσσομάθεια, ο κοσμοπολιτισμός κι η δυνατότητα άσκησης ποικίλων αστικών επαγγελμάτων.

Το **34,61%** των ερωτωμένων ανέφερε ότι κατέχει πτυχίο Ανώτερης – Ανώτατης Εκπαίδευσης. Το **19,23%** παρακολούθησε μεταπτυχιακά και το **11,54%** έχει δύο πτυχία. Το **34,62%** δεν ανέφερε ανώτερες ή ανώτατες σπουδές.

στ.4. Μόρφωση α' παιδιού – β' παιδιού ερωτωμένων.

Το **42,30%** των ερωτωμένων δήλωσε ότι το α' παιδί είναι φοιτητής ή πτυχιούχος. Το **15,39%** έχει δίπλωμα μεταπτυχιακών σπουδών. Το **03,85%** εξασφάλισε δύο πτυχία. Το **07,69%** είναι απόφοιτοι ή μαθητές Β' και Γ' Λυκείου. Το **30,77%** δεν ανέφερε σπουδές του α' παιδιού ή δεν έχει παιδί ή είναι μικρής ηλικίας).

Το **30,77%** των ερωτωμένων ανέφερε ότι το β' παιδί φοιτά ή έλαβε πτυχίο. Το **11,54%** έχει μεταπτυχιακό τίτλο. Απόφοιτους ή μαθητές της Β' και Γ' Λυκείου δήλωσαν οι ερωτώμενοι σε ποσοστό **03,84%**. Το **53,85%**, δεν ανέφερε σπουδές του β' παιδιού (ή δεν έχει β' παιδί ή είναι μικρής ηλικίας).

ζ.1. Γλωσσομάθεια γονέων ερωτωμένων.

Γνώση των Αραβικών εκ μέρους του πατέρα τους δήλωσαν οι ερωτώμενοι / ες σε ποσοστό **57,69%**. Πρέπει να τονιστεί ότι η συστηματική διδασκαλία της Αραβικής στα σχολεία έλαβε χώρα μόλις κατά τη δεκαετία του 1950 (Σουλογιάννης Θ. Ευθύμιος (1999), Η θέση των Ελλήνων στην Αίγυπτο, Δήμος Αθηναίων, σ.92). Μερική γνώση δήλωσε το **38,46%**, μη γνώση το **03,85%**. Τα Γαλλικά, όπως και στην Κων/πολη, είναι η β' ξένη γλώσσα μετά τα Αραβικά ή Τουρκικά. Το **65,39%** δήλωσε ότι ο πατέρας γνώριζε Γαλλικά και το **07,69%** ανέφερε μερική γνώση, ενώ μη γνώση το **26,92%**. Τ' Αγγλικά τα γνώριζαν / γνωρίζουν σε ποσοστό **53,84%**. Το **46,16%** δεν τα ομιλεί. Από τις άλλες γλώσσες ξεχωρίζουν τα Ιταλικά (**27,58%** - μερική γνώση τους **13,79%**), τα Τουρκικά (**13,80%**) και τα Γερμανικά (**03,45%**). Μη γνώση άλλων γλωσσών (**41,38%**).

Στην Αίγυπτο – πέραν των Γαλλικών – ομιλούντο και τα Ιταλικά. Ας σημειωθεί ότι στην ίδια χώρα κατά τις αρχές του 20^{ου} αι. υπήρχαν 34.926 Ιταλοί, (Σουλογιάννης Θ. Ευθύμιος, ό.π. σ. 52).

Οι μητέρες των ερωτωμένων γνώριζαν τα Αραβικά μόλις σε ποσοστό **23,08%** κι εν μέρει (**57,69%**). Μη γνώση δήλωσε το **19,23%**. Πρέπει να τονισθεί ότι η άριστη γνώση της Αραβικής προϋποθέτει ταυτόχρονη χρήση και της γραφής της, που πάρα πολλοί Αιγυπτιώτες αγνοούν.

Πολύ περισσότερες μητέρες γνώριζαν / ξέρουν Γαλλικά σε ποσοστό **61,54%**. Μη γνώση δήλωσε το **38,46%**. Τα Αγγλικά μιλούσε / ομιλεί το **50%** των μητέρων κι εν μέρει το **07,70%**. Από τις άλλες γλώσσες το **25%** των ερωτωμένων δήλωσε τα Ιταλικά. Σε πολύ μικρά ποσοστά (**03,57%** για κάθε γλώσσα) ανέφεραν τα Γερμανικά και Αρμενικά.

Επομένως, όπως οι Κων/πολίτισσες προ του 1922 γνώριζαν ελάχιστα Τουρκικά, έτσι και οι Αιγυπτιώτισσες πριν από το 1950 δεν χειρίζονταν άνετα τα Αραβικά.

ζ.2. Γλωσσομάθεια ερωτωμένων.

Γνώση των Αραβικών δήλωσαν οι ερωτώμενοι σε ποσοστό **80,76%**, μερική γνώση το **11,54%**, ενώ σε ποσοστό **07,70%** ανέφεραν μη γνώση, αλλά και χρήση γλωσσών, όπως τα Λιβανέζικα ή Αιγυπτιακά. Η γνώση των Γαλλικών δηλώθηκε σε ποσοστό **92,31%**, των Αγγλικών (**84,61%**), ενώ μερικώς τα γνωρίζει το **03,85%**. Από τις άλλες γλώσσες ξεχωρίζουν τα Ιταλικά (**25,01%**), η μερική τους γνώση (**18,75%**), η μερική γνώση των Ισπανικών (**09,38%**) και των Γερμανικών **09,37%** και άλλες γλώσσες σε μικρότερα ποσοστά. Η Γαλλική εξακολουθεί και για τους ερωτώμενους να κατέχει σημαντική θέση. Ακολουθούν τα Ιταλικά (**43,76%**).

ζ.3. Γλωσσομάθεια παιδιών ερωτωμένων.

Τα πρωτότοκα παιδιά των ερωτωμένων γνωρίζουν Αραβικά σε ποσοστό **11,54%**, ενώ μερικώς το **03,84%**, γαλλικά **38,46%**, μερικώς το **15,39%**, αγγλικά το **61,53%**, εν μέρει το **03,85%** και Ιταλικά σε ποσοστό **03,85%**.

Τα δευτερότοκα τους παιδιά ομιλούν τα Αραβικά σε ποσοστό **07,70%**, μερικώς το **03,85%**, τα Γαλλικά σε ποσοστό **30,77%** και εν μέρει το **11,54%**, Αγγλικά το **46,15%**, Ισπανικά το **07,42%**, Ιταλικά το **03,70%** και Γερμανικά το **03,70%**.

Ένα μέρος των ερωτωμένων δεν έχει παιδιά ή είναι μικρής ηλικίας, ώστε η μόρφωση κι η γλωσσομάθεια να βρίσκονται σε αρχικά στάδια. Όπως και στην περίπτωση των Κων/πολιτών με τα Τουρκικά, έτσι και η πλειονότητα των πρωτότοκων παιδιών των Αιγυπτιωτών, που γεννήθηκε και μεγάλωσε εδώ, ομιλεί ελάχιστα τα Αραβικά. Ταυτόχρονα υποχωρεί η Γαλλική προς όφελος της Αγγλικής, που είναι η διεθνής γλώσσα της εποχής μας. Για τα δευτερότοκα παιδιά ισχύουν όσα αναφέρθηκαν ανωτέρω. Παρατηρείται, μάλιστα, μια περαιτέρω συρρίκνωση της γνώσης των Αραβικών.

ζ.4. Χρήση Αραβικών σε οικογενειακό κι ευρύτερο κοινωνικό πλαίσιο.

Το 26,67% δεν χρησιμοποιεί τα Αραβικά ενδοοικογενειακά. Δεν δηλώθηκε χρήση τους, για να μην καταλαβαίνουν τα παιδιά (02,22%) ή γιατί η σύζυγος είναι μη Αιγυπτιώτισσα (06,67%).

Ενδοοικογενειακά χρησιμοποιούνται μόνο Ελληνικά – Γαλλικά (02,22%). Διαθέτουν δορυφορική κεραία, αλλά δεν παρακολουθούν εκπομπές από την Αίγυπτο (02,22%). Η μητέρα των ερωτωμένων δεν γνώριζε τα λόγια Αραβικά (02,22%). Για να μην καταλαβαίνουν τα παιδιά, χρησιμοποιούσαν Αγγλικά – Γαλλικά (02,22%). Το 08,89% δήλωσε ότι οι Αιγυπτιώτες δεν διαθέτουν δορυφορική κεραία. Έτσι το 53,33% δεν χρησιμοποιεί τα Αραβικά ενδοοικογενειακά για ποικίλους λόγους.

- Κάποιοι ερωτώμενοι χρησιμοποιούν τα Αραβικά ενίοτε, για να μην γίνονται αντιληπτοί στα παιδιά τους (**08,89%**).
- Γίνεται χρήση τους χάριν αστεϊσμού (**04,44%**). Περισσότερο χρησιμοποιούνται εξελληνισμένες αραβικές λέξεις (**04,44%**) ή συνδυασμός αραβικών και γαλλικών λέξεων (**02,22%**). Το **02,23%** δήλωσε σπάνια ενδοοικογενειακή χρήση. Το **22,22%** επομένως των ερωτωμένων ανέφερε σπάνια ή εν μέρει (ποιοτικά μέτρια) χρήση της Αραβικής.
- Ορισμένοι διαθέτουν δορυφορική κεραία για λήψη αραβικών εκπομπών (**15,56%**). Κανονικά τα ομιλούν ενδοοικογενειακά (**04,45%**). Ορισμένοι διαβάζουν αραβικές εφημερίδες (**02,22%**). Χρησιμοποιούν τα Αραβικά, επειδή η σύζυγός τους είναι Αιγυπτιώτισσα (**02,22%**). Το **24,45%**, λοιπόν, δήλωσε κανονική χρήση των Αραβικών για ποικίλους λόγους. Συνοψίζοντας : (α) το **53,33%** δεν χρησιμοποιεί τ' Αραβικά ενδοοικογενειακά για ποικίλους λόγους, (β) το **22,22%** δήλωσε

σπάνια ή εν μέρει (μέτρια) χρήση της Αραβικής σε συνδυασμό με τα Ελληνικά ή Γαλλικά, (γ) το **24,45%** ανέφερε κανονική χρήση των Αραβικών για διάφορους λόγους.

- Σε ότι αφορά το ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον διαπιστώνεται ότι το **10,25%** των ερωτωμένων δεν χρησιμοποιεί τα Αραβικά στις συναναστροφές του με Αιγυπτιώτες.
- Χάριν αστεϊσμού, υπό τη μορφή ανεκδότων, μεμονωμένων λέξεων ή εκφράσεων (**51,28%**). Κάποιοι τα χρησιμοποιούν μέχρι σήμερα, για να μην γίνονται αντιληπτοί από το περιβάλλον (**07,69%**). Οι Αιγυπτιώτες που εγκαθίστανται σήμερα στην Ελλάδα ομιλούν περισσότερο τα Αραβικά (**02,57%**). Ενίοτε μεταξύ τους καταφεύγουν στα Αγγλικά ή Γαλλικά και σπανιότερα στα Αραβικά (**05,13%**). *Επομένως ενίοτε ή εν πολλοίς χρησιμοποιεί τα Αραβικά το 66,67%*.
- Σε συνεχή λόγο τα χρησιμοποιούν με τους Αιγυπτίους συνομιλητές τους ανέφεραν οι ερωτώμενοι σε ποσοστό **10,25%**. Οι γονείς τους ομιλούν τα Αραβικά (**02,57%**). Κάποιοι τα χρησιμοποιούν από συνήθεια (**05,13%**), κανονικά (**02,57%**) ή γιατί συνετέλεσαν στην επαγγελματική τους σταδιοδρομία (**02,56%**). *Κανονική χρήση τους γίνεται, λοιπόν, σε ποσοστό **23,08%**.*

Έτσι (α) το **10,25%** των ερωτωμένων δεν χρησιμοποιεί τα Αραβικά στις συναναστροφές του (β) ενίοτε ή εν πολλοίς σε ποσοστό **66,67%** και (γ) κανονικά (**23,08%**).

η. Κοινωνική τάξη – κοινωνικό στρώμα στα οποία ανήκουν η οικογένεια του πατέρα – της μητέρας των ερωτωμένων.

- Η οικογένεια του πατέρα των ερωτωμένων ανήκει στην Αστική τάξη (**84,61%**), στην Εργατική (**07,69%**) και στη Γαιοκτητική (**03,85%**). [Δεν δήλωσαν (**03,85%**)]. Πιο συγκεκριμένα στα κατώτερα μικροαστικά στρώματα εντάσσεται το **18,18%**, στα μικροαστικά (**59,09%**), στα μικροαστικά ανώτερα (**04,55%**), στα μεσοαστικά (**18,18%**).
- Η οικογένεια της μητέρας των ερωτωμένων ανήκε στην Αστική τάξη σε ποσοστό **84,62%**, στην Εργατική (**03,85%**), Αγροτική (**03,85%**), Γαιοκτητική (**03,84%**) και δεν αναφέρεται **03,84%**. Έτσι στα κατώτερα μικροαστικά στρώματα αναφέρθηκε το **27,27%** και στα μικροαστικά το **63,64%**, ενώ στα μεσοαστικά το **09,09%**. Είναι προφανές λοιπόν, ότι οι οικογένειες στις οποίες γεννήθηκαν και μεγάλωσαν οι γονείς των ερωτωμένων ανήκαν, κυρίως, στα μικροαστικά και εν μέρει στα μεσοαστικά στρώματα, όπως και οι Κων/πολίτες.

θ.1. Τόποι καταγωγής του παππού και της γιαγιάς ή συγγενών των ερωτωμένων [από τον πατέρα].

Το **38,46%** των παππούδων ή συγγενών των ερωτωμένων καταγόταν από τα νησιά του Αιγαίου ως εξής : το **07,69%** από το Καστελλόριζο. Σε ποσοστό **03,85%** για κάθε τόπο καταγωγής δηλώθηκαν η Χίος, η Ικαρία, η Ίος, η Λέρος και η Χάλκη, σε ποσοστό **03,84%** η Σύμη και η Μυτιλήνη.

- Στη Θεσσαλία αναφέρθηκε το **19,23%** : το **07,69%** καταγόταν από την Τσαγκαράδα. Σε ποσοστό ανά **03,85%** από το Πήλιο ή την Καλαμπάκα και **03,84%** από το Βόλο.
- Το **07,69%** από τα Χανιά, ανά **03,85%** από το Τσέρι της Κύπρου ή από τη Μ. Ασία (Μπορ Ικονίου). Ανά **03,85%** ανέφεραν την Πωγωνιανή Ηπείρου, το Καρπενήσι, την Κων/πολη ή το Ταγκαρόκ της Ρωσίας, ενώ ανά **03,84%** το Αυδήμιο της Αν. Θράκης, την Ίμβρο ή τη Μάλτα (εκτός Ελλάδος). Από την πλευρά της γιαγιάς ή συγγενών της [από τον πατέρα] το **38,46%** καταγόταν από τα νησιά του Αιγαίου : ανά **07,69%** από τη Σύμη, τη Χίο ή τη Λέρο, ανά **03,85%** από Λήμνο, Νίσυρο και Κάσο και **03,84%** από Καστελλόριζο.
- Από Κρήτη το **07,69%**, από Κύπρο (**07,70%**).
- Το **11,54%** καταγόταν από τη Μ. Ασία (Αλάτσατα, Σμύρνη, Μπορ), από Θεσσαλία το **07,69%** (Πήλιο, Τσαγκαράδα). Ανά **03,85%** δήλωσαν ως τόπους καταγωγής την Πωγωνιανή, το Αυδήμιο Αν. Θράκης, την Αίγυπτο και τη Συρία (**03,84%**). [Δεν ανέφερε τόπους καταγωγής το **11,53%**].

θ.2. Τόπος καταγωγής του παππού και της γιαγιάς ή συγγενών των ερωτωμένων (από την μητέρα).

Ως προς τους τόπους καταγωγής του παππού ή συγγενών [από την πλευρά της μητέρας] παρατηρούμε ότι : από τα νησιά του Αιγαίου καταγόταν το **38,46%** ως εξής : το **07,70%** από τη Χίο, το **07,69%** από το Καστελλόριζο, ανά **03,85%** από τη Λήμνο, τη Νίσυρο και τη Λέρο, ανά **03,84%** από τον Άγ. Ευστράτιο, την Ικαρία και τη Σύμη.

- Από την Κύπρο ήταν το **15,39%** [ανά **03,85%** από Κύπρο (χωρίς συγκεκριμένη αναφορά), Αγίους Βαβατσινιάς και Πάφο και **03,84%** από Λακατάμια].
- Από την Κρήτη (γενικά)(**03,85%**) και από τα Χανιά (**03,85%**).
- Τη Θεσσαλία δήλωσε το **07,69%** : το **03,84%** από το Πήλιο και το **03,85%** το Μούρresi.
- Από την Ήπειρο καταγόταν το **07,69%**. Ανά **03,85%** και **03,84%** δηλώθηκαν το Ανδρονίκειο της Μ. Ασίας, τα Γρεβενά, το Αυδήμιο Αν. Θράκης, το Καρπενήσι, τα Κύθηρα και ο Λίβανος.
- Τα νησιά του Αιγαίου σε ποσοστό **38,46%** δήλωσαν ως τόπους καταγωγής της γιαγιάς ή συγγενών από την πλευρά της μητέρας τους οι ερωτώμενοι ως εξής : ανά **07,69%** από τη Λήμνο, το Καστελλόριζο, τη Σάμο και την Ικαρία, ανά **03,85%** από τη Νίσυρο και τη Χίο.
- Από την Κρήτη καταγόταν το **11,54%** και από την Αίγυπτο (ως Αιγυπτιώτες) το **07,69%**. Ανά **03,85%** ανέφεραν καταγωγή από τα Κύθηρα, την Ίμβρο, την Πωγωνιανή (της Ηπείρου), την Νεάπολη Λακωνίας, το Ανδρονίκειο Μ. Ασίας και τη Σμύρνη, το Αυδήμιο Αν. Θράκης και ανά **03,84%** από το Καρπενήσι και το Κάιρο. [Το **07,68%** δεν ανέφερε τόπο καταγωγής].

Από τους τόπους καταγωγής των οικογενειών του πατέρα και της μητέρας των ερωτωμένων προκύπτει ότι τόσο οι Αιγυπτιώτες, όσο και οι Κων/πολίτες κατάγονταν από διάφορα μέρη της Ελλάδος και του Ελληνισμού ευρύτερα.

ι. Κοινωνική τάξη / κοινωνικό στρώμα ερωτωμένων.

Δήλωσαν οι ερωτώμενοι / ες σε ποσοστό **92,32%** ότι ανήκουν στην Αστική τάξη βάσει των συνθηκών διαβίωσης στα παιδικά κι' εφηβικά τους χρόνια, το **03,84%** στην Εργατική (και το **03,84%** δεν ανέφερε).

Στα μικροαστικά στρώματα εντάσσεται το **25,01%** και το **74,99%** στα μεσοαστικά. Οι Αιγυπτιώτες, λοιπόν, όπως και οι Κων/πολίτες με την εργατικότητα και τις άλλες αρετές που τους διακρίνουν, πέτυχαν την ένταξή τους στη μεσαία αστική τάξη, εν συγκρίσει με τους γονείς τους που ανήκουν / ανήκαν, κυρίως, στα μικροαστικά στρώματα.

ι.α. Προβλήματα που αντιμετώπισαν οι ερωτώμενος / η στην ελλαδική κοινωνία.

Αρχικά – περισσότερο ή λιγότερο – οι εδώ ερχόμενοι Αιγυπτιώτες αντιμετώπισαν ποικίλα προβλήματα, που με την πάροδο του χρόνου επέλυσαν. Βέβαια το **18,58%** ανέφερε ότι δεν υπήρξε οποιαδήποτε δυσκολία προσαρμογής ως εξής : Το **10,00%** δεν αναφέρθηκε σε οιαδήποτε δυσχέρεια . Το **02,86%** θεωρεί ότι η γλωσσομάθεια συνετέλεσε στη γρήγορη επαγγελματική αποκατάσταση. Ανά **01,43%**, που αντιστοιχεί σ' έναν ερωτώμενο / η, διατυπώθηκαν απόψεις περί ανυπαρξίας προβλημάτων σε συνολικό ποσοστό **05,72%**.

- Όχι ιδιαίτερο πρόβλημα δήλωσε το **11,42%**.
- Το **70,00%** των απαντήσεων αναφερόταν σε κάποιες δυσκολίες αρχικά ως ακολούθως : Το **15,71%** επεσήμανε την ύπαρξη κάποιας μορφής αντιπαλότητας μεταξύ την Ελλαδικών και Αιγυπτιωτών, καθώς οι τελευταίοι λόγω της γλωσσομάθειάς τους αποκαθίσταντο γρηγορότερα

επαγγελματικά. Το **12,85%** ανέφερε πρόβλημα αρχικά προσαρμογής και διαφορετικής νοοτροπίας.

- Ενίοτε οι Αιγυπτιώτες αποκαλούντο «Αραπάδες», «Αραπόσποροι» (**10,00%**). Οι ερχόμενοι εδώ Αιγυπτιώτες ηλικίας 40 – 50 ετών είχαν πρόβλημα επαγγελματικής αποκατάστασης (**07,14%**). Το **05,72%** αναφέρθηκε στην άγνοια κάποιων Ελλαδιτών για τους Αιγυπτιώτες. Δεν τους ξεχώριζαν από τους Αιγυπτίους. Τους ρωτούσαν π.χ. αν είχαν Εκκλησίες στην Αίγυπτο. Το **02,86%** δήλωσε ότι οι ηλικιωμένοι είχαν πρόβλημα προσαρμογής. *Ανά **01,43%** διατυπώθηκαν θέσεις για μη αρχική προσαρμογή σε συνολικό ποσοστό **11,44%**.*
- Το **04,28%** ανέφερε ότι οι Αιγυπτιώτες εθεωρούντο υπεύθυνοι της δημιουργούμενης ανεργίας, γιατί «έπαιρναν τις δουλειές».

Συνοψίζοντας : (α) Το **18,58%** ανέφερε ότι δεν υπήρξε οιαδήποτε δυσκολία προσαρμογής ή ένταξης (β) Όχι ιδιαίτερο πρόβλημα το **11,42%**, (γ) Το **70%** αναφέρθηκε σε κάποια προβλήματα ένταξης και προσαρμογής, τουλάχιστον αρχικά. Για τα προβλήματα των Αιγυπτιωτών κατά την εδώ εγκατάστασή τους παρέχονται στοιχεία στο Σουλογιάννης Θ. Ευθύμιος, (1999), Η θέση των Ελλήνων στην Αίγυπτο, Δήμος Αθηναίων, σ.261. Σύμφωνα μ' αυτόν «Οι νέοι στην ηλικία προσαρμόστηκαν πιο εύκολα, όπως είναι πάντα φυσικό, βρήκαν διεξόδους, όλοι όμως επιβίωσαν. Σπουδές, εργασία, οικογένεια, υποχρεώσεις παντός είδους, σε κάνουν ρεαλιστή και γι' αυτό προσγειώνεσαι. Δύσκολη ήταν η προσαρμογή των μεγάλων ηλικιών, που δεν ξεύρω αν τελικά προσαρμόστηκαν.»

ι.β. Συναναστροφή Αιγυπτιωτών με μη Αιγυπτιώτες.

- Οι ερωτώμενοι συναναστρέφονται με Αιγυπτιώτες και μη χωρίς διακρίσεις σε ποσοστό **53,34%**.
- Το **36,66%** ανέφερε ότι υπερέχουν οι συναναστροφές με τους Αιγυπτιώτες ως εξής : συναναστρέφονται με μη Αιγυπτιώτες οι ερωτώμενοι, αλλά υπερέχουν οι παιδικοί φίλοι εξ Αιγύπτου και οι παλαιοί συμμαθητές (**26,66%**). Υπερισχύουν στις συναναστροφές οι Αιγυπτιώτες (**06,66%**).
- Οι Αιγυπτιώτες νυμφεύονται Αιγυπτιώτισσες (**03,34%**).
- Κυρίως με μη Αιγυπτιώτες (**10,00%**) ως ακολούθως : περισσότερο συναναστρέφονται με μη Αιγυπτιώτες (**06,67%**) – στον επαγγελματικό τομέα έρχονται σ' επαφές, κυρίως, με μη Αιγυπτιώτες (**03,33%**).

Συνοψίζοντας : (α) διαπιστώνεται συναναστροφή αδιακρίτως ανάμεσα σε Αιγυπτιώτες και μη σε ποσοστό **53,34%**, (β) Συναναστρέφονται οι ερωτωμένοι, κυρίως, με Αιγυπτιώτες (**36,66%**), (γ) Συναναστρέφονται περισσότερο με μη Αιγυπτιώτες (**10,00%**).

Από τους (**26**) είκοσι – έξι ερωτωμένους οι δύο (**02**) έχουν γεννηθεί εδώ και ο ένας (**01**) πηγαionoέρχεται τακτικότερα στην Ελλάδα. Η γνώμη τους , όπως και των υπολοίπων είναι σημαντική, αλλά ενδεικτική, διότι διατυπώνεται από τρεις (**03**) μόνον ανθρώπους.

Γι' αυτό λαμβάνεται υπ' όψιν σε συνδυασμό με την άποψη των (**23**) είκοσι – τριών υπολοίπων ερωτωμένων.

Οι δύο (**02**) νέοι, λοιπόν, δήλωσαν ότι συναναστρέφονται με Αιγυπτιώτες και μη και ο ένας (**01**) ότι συναναστρέφεται κυρίως με Αιγυπτιώτες.

Υπάρχει, επομένως, ένα σημαντικό μέρος των Αιγυπτιωτών που συναναστρέφεται κυρίως με Αιγυπτιώτες (**36,66%**). Πρόκειται ιδίως για ανθρώπους που έζησαν στην Αίγυπτο και έχουν βιώματα από την εκεί ζωή τους.

ι.γ. Συχνότητα επισκέψεων στην Αίγυπτο.

- Το **34,62%** των ερωτώμενων ανέφερε ότι επισκέπτεται την Αίγυπτο συχνά ή τακτικότερα ως εξής : -
- Το **11,54%** ανά διετία με το Σύνδεσμο Αιγυπτιωτών. Το **07,69%** μεταβαίνει 2 – 3 φορές ετησίως.
- Απόψεις **03,85%** εκάστη διατύπωσε το **11,55%**. Συχνά την επισκέπτεται το **03,84%**.
- Ενίοτε όχι συχνά δήλωσε το **38,46%** ως ακολούθως : μετέβησαν τρεις φορές στην Αίγυπτο, αφ' ότου ήλθαν εδώ (**15,38%**) και όχι τακτικά το **23,08%**.
- Το **26,92%** επεσήμανε ότι δεν δύναται να επισκεφθεί την Αίγυπτο, παρ' ότι δεν την ξεχνά, την νοσταλγεί ή και έχει απογοητευτεί λόγω των επελθουσών εκεί μεταβολών.
- Οι δύο (**02**) νέοι ανέφεραν ότι επισκέπτονται την Αίγυπτο συχνά ή συχνότερα (ανά διετία ή διμηνία) και ο τρίτος όχι συχνά.

ιδ. Τρόπος ενασχόλησης με την Πολιτική και αιτιολόγησή του.

Οι Αιγυπτιώτες μετέχουν στα εδώ πολιτικά δρώμενα (α) ως απλοί ψηφοφόροι (**50,00%**), (β) ως απλοί πολιτικοποιημένοι ψηφοφόροι (**34,62%**). Σ' αυτούς περιλαμβάνονται δύο (**02**) ασχολούμενοι με την Τοπική Αυτοδιοίκηση. (γ) Μετέχουν ενεργά στα κομματικά δρώμενα (**07,69%**) και (δ) δεν ψηφίζουν (**07,69%**).

Ως προς την αιτιολόγηση του τρόπου συμμετοχής στην πολιτική διαδικασία δόθηκαν περισσότερες της μιας απαντήσεις. [Αυτό ισχύει και για άλλες κατηγορίες της Συνέντευξης Βάθους, όπου η απάντηση δεν μπορεί να είναι σύντομη ή μονολεκτική]. Για την τοποθέτηση τους ως απλών ψηφοφόρων οι ερωτώμενοι / ες ανέφεραν σε ποσοστό **55,89%** τα εξής : Το **17,66%** δήλωσε ότι δεν ενδιαφέρει τους ερωτώμενους η Πολιτική. Απουσιάζουν η ειλικρίνεια κι' η εντιμότητα από κάποιους πολιτικούς (**11,76%**). Απορρίπτουν τον κομματισμό (**05,89%**). Δεν τους εκφράζει η Πολιτική (**05,88%**). Απόψεις σε ποσοστό **02,94%** (που αντιστοιχεί σ' έναν (01) ερωτώμενο / η) διατύπωσε το **14,70%**. Επομένως ο κομματισμός και η αρνητική άποψη για τους πολιτικούς και την πολιτική (**55,89%**) καθιστούν πολλούς ερωτώμενους απλούς ψηφοφόρους.

Ποικίλοι είναι οι λόγοι – σε ποσοστό **32,35%** - που ωθούν ερωτώμενους / ες να είναι πολιτικοποιημένοι ψηφοφόροι.

Αυτοί είναι : το **17,65%** ανέφερε ότι το ενδιαφέρει η πολιτική. Το **05,88%** δήλωσε ότι ασχολείται με την Τοπική Αυτοδιοίκηση. Απόψεις **02,94%** εκάστη διατύπωσε το **08,82%**. Άρα, κυρίως, το ενδιαφέρον για την Πολιτική και η ενασχόληση με την Τοπική Αυτοδιοίκηση οδηγούν Αιγυπτιώτες να είναι απλοί πολιτικοποιημένοι ψηφοφόροι.

- Δεν ψηφίζουν, γιατί δεν κατέχουν την ελληνική υπηκοότητα (**02,94%**) και παρ' ότι δεν ασκούν το δικαίωμα ψήφου, είναι πολιτικοποιημένοι (**02,94%**).
- Μετέχουν ενεργά στα κομματικά δρώμενα σε ποσοστό **05,88%**, γιατί έτσι υπηρετείται η πατρίδα.

ι.ε1. Πολιτική / ιδεολογική τοποθέτηση των ερωτώμενων.

- Το **23,08%** των ερωτώμενων δήλωσε ότι ανήκει στο Κέντρο. Στην Κεντροδεξιά εντάσσεται το **23,07%**. Οι ερωτώμενοι / ες ανέφεραν σε ποσοστό **19,23%** ότι είναι ανέντακτοι, ότι ανήκουν στην Κεντροαριστερά (**07,69%**) και το **03,85%** στην Αριστερά. Το **03,85%** δεν ενδιαφέρεται για την Πολιτική. Το **19,23%** δεν απάντησε.
- Ο Πρόεδρος του Συλλόγου Σουέζ και Πορτ Τεουφίκ Στέφανος Στεφάνου σε συνέντευξη του στον γράφοντα στις 13/03/2002 αναφέρει ότι παλαιότερα υπήρχαν πολλοί Βασιλόφρονες Αιγυπτιώτες. Κλίνουν προς το Κέντρο – Κεντροδεξιά. Σπανίζουν οι Αριστεροί Αιγυπτιώτες.

1.ε2. Ιδεολογικό περιεχόμενο των όρων «Δεξιά» κι' «Αριστερά».

Στην κατηγορία αυτή, (όπως και στην περίπτωση των Κων/πολιτών) δόθηκαν απαντήσεις πέραν της μιας από ένα μέρος των Αιγυπτιωτών.

Στη σχέση Δεξιάς – Αριστεράς αναφέρθηκε το 64,29% των ερωτωμένων ως εξής : Το 16,67% επεσήμανε ότι η Κεντροδεξιά δεν διαφέρει της Κεντροαριστεράς εν τη πράξει σήμερα ή ότι η Αριστερά και η Δεξιά ταυτίζονται (14,30%). Προ 20 – 30 ετών περίπου υπήρχε σαφής ιδεολογική διαφορά (11,90%).

Το 07,14% τόνισε ότι δεν υφίστανται οι παλιές διαχωριστικές γραμμές. Απόψεις της Κεντροδεξιάς θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν αριστερές και τούμπαλιν (04,76%). Απόψεις, 02,38% εκάστη, που αντιστοιχούν σ' έναν ερωτώμενο / η, διατύπωσε συνολικά το 09,52%. *Επομένως – κατά τους ερωτώμενους – υπάρχει σήμερα σύγκλιση ή και ταύτιση των όρων «Αριστερά» και «Δεξιά».*

Το ανωτέρω συμπέρασμα υποστηρίζεται και ευρύτερα. Αναγράφεται στο «Αρδην», διμηνιαίο περιοδικό, τεύχος 36, Ιούλιος 2002, που αναφέρεται στον Λεπέν και τα πολλά πρόσωπα της Ακροδεξιάς, στη σ.63 : «είναι σαφές ότι οι θέσεις των γερμανικών κομμάτων τουλάχιστον σε θέματα ασφάλειας και μετανάστευσης, που κυριαρχούν στην εσωτερική πολιτική ζωή, συγκλίνουν σε βαθμό ταύτισης, δίνοντας έτσι επιχειρήματα σε όσους ισχυρίζονται ότι η διάκριση Αριστεράς – Δεξιάς ανήκει στο παρελθόν.»

- *Στο ιδεολογικό περιεχόμενο των όρων «Αριστερά» και «Δεξιά» αναφέρθηκε το 09,52% ως εξής : το 04,76% επεσήμανε ότι η Αριστερά ταυτίζεται με το Κράτος Πρόνοιας, ενώ η Δεξιά με το Κράτος – Χωροφύλακα. Το 02,38% ανέφερε τον αρνητικό ρόλο και των δύο ιδεολογιών κατά το παρελθόν, ενώ το 02,38% ταυτίζει τη Δεξιά με την Εθνικοφροσύνη.*
- *Στη σχέση Αριστεράς και Δεξιάς με την ασκούμενη Πολιτική επικεντρώθηκε το 16,67% ως ακολούθως : Οι πολιτικοί πρέπει να πράττουν το ορθό (04,76%). Το Διευθυντήριο των Βρυξελλών ρυθμίζει την ακολουθητέα κυβερνητική πολιτική (04,77%). Διατυπώθηκαν απόψεις σε ποσοστό 02,38% εκάστη, όπως : 1. Οι πολιτικοί μας ενδιαφέρονται μόνο για το αξίωμά τους. 2. Οι ερωτώμενοι δεν ενδιαφέρονται για το εκάστοτε κυβερνών κόμμα. 3. Την πολιτική μας χαράζουν οι Η.Π.Α.*
- *Δεν απάντησε στο ερώτημα το 04,76%. Το 04,76% δήλωσε ότι δεν ασχολείται ή δεν ενδιαφέρεται για την Πολιτική.*

1.στ.1. Ύπαρξη ουσιαστικής σχέσης ερωτωμένων με το Πατριαρχείο Αλεξανδρείας.

- Όπως και στους Κων/πολίτες, ουσιαστική είναι η σχέση που εκφράζεται δια της στενής προσωπικής επικοινωνίας ή της αλληλογραφίας με Ιεράρχες ή / και άλλους παράγοντες του Πατριαρχείου.
- *Στην ύπαρξη αυτής της σύνδεσης αναφέρθηκε το 64,52% ως εξής : το 45,16% έχει ουσιαστική σχέση. Γνωρίζει τον νυν Πατριάρχη Πέτρο ή / και τους προηγούμενους προκαθημένους. Απόψεις, 03,23% ή 03,22%, που αντιστοιχούν σ' έναν ερωτώμενο εκάστη, εξέφρασε συνολικά το 19,36%.*
- *Το 12,90% δεν ανέφερε ιδιαίτερη ουσιαστική σχέση, αφού το 06,45% δεν την διαθέτει, παρ' ότι γνωρίζει κάποιους Προκαθημένους, ενώ το άλλο 06,45% απλά δήλωσε ότι δεν συνδέεται ιδιαίτερα με το Πατριαρχείο.*
- *Την ανυπαρξία ουσιαστικού δεσμού δήλωσε το 22,58%.*
- Εκ των τριών (03) νέων [των δύο (02) που γεννήθηκαν και μεγάλωσαν εδώ και του ενός (01) που πηγαиноέρχεται στην Αίγυπτο] οι δύο ανέφεραν την ύπαρξη ουσιαστικής σχέσης με τον μακαριστό Πατριάρχη Παρθένιο και ο άλλος απουσία ουσιαστικής σύνδεσης.

ιστ.2. Ύπαρξη συναισθηματικής σχέσης ερωτωμένων με το Πατριαρχείο Αλεξανδρείας.

- Ως προς τη συναισθηματική σχέση με το Πατριαρχείο Αλεξανδρείας από ορισμένους ερωτώμενους διατυπώθηκαν περισσότερες της μιας απόψεις. Το **93,55%** ανέφερε την ύπαρξη συναισθηματικού δεσμού με το Πατριαρχείο, ως ακολούθως : το **35,47%** έχει συναισθηματική σύνδεση. Το 22,58% συνδέεται σε μεγάλο βαθμό, ενώ το **12,90%** δήλωσε ότι μεγάλωσε μέσα στην Εκκλησία και το Πατριαρχείο. Το **06,45%** συνδέεται εκ καταγωγής. Το **16,15%** περιλαμβάνει απόψεις που η καθεμία αντιστοιχεί σε ποσοστό **03,23%** και διατυπώνει ένας ερωτώμενος.
- *Μικρή σχέση έχει το **03,23%**, ενώ το **03,22%** όχι ιδιαίτερη σχέση.* Οι τρεις (03) ερωτηθέντες νέοι δήλωσαν ότι συνδέονται συναισθηματικά με το Πατριαρχείο Αλεξανδρείας σε μεγάλο βαθμό ή λόγω βιωμάτων και καταγωγής.

ιστ.3. Ύπαρξη ουσιαστικής σχέσης με την Ελλαδική Εκκλησία.

- Το **14,29%** δήλωσε ότι διαθέτει ουσιαστική σχέση με την Ελλαδική Εκκλησία με τρεις (03) απόψεις, **03,57%** εκάστη και μία (01) **03,58%**, καθώς εργάζεται και μετέχει ενεργά στα της Εκκλησίας της Ελλάδος ή συνεργάζεται με στελέχη του Αρχιεπισκόπου.
- Το **50,00%** συνδέεται εν μέρει, ως εξής : το **42,86%** ανέφερε την ανυπαρξία ιδιαίτερου δεσμού, ενώ σε ποσοστό **07,14%** επεσήμανε αφ' ενός τη μικρότερη σύνδεση του με την Ελλαδική Εκκλησία συγκριτικά με το Πατριαρχείο Αλεξανδρείας και αφ' ετέρου ότι οι όποιες σχέσεις είναι απόρροια της άσκησης του επαγγέλματος του.

Το **35,71%** αναφέρθηκε στην απουσία ουσιαστικής σχέσης ως ακολούθως : το **25,00%** επεσήμανε την μη ύπαρξη ουσιαστικής σχέσης, το **07,14%** εξέφρασε την άποψη του για τυπική σχέση, ενώ το **03,57%** για την απουσία δεσμού.

Επομένως οι Αιγυπτιώτες μόνο σε ποσοστό **14,29%** συνδέονται ουσιαστικά με την Ελλαδική Εκκλησία, ενώ πολύ σημαντικότερη (**35,71%**) είναι η έλλειψη ουσιαστικού δεσμού.

Οι δύο εκ των τριών νέων ανέφεραν τυπική / όχι ουσιαστική σχέση με την Εκκλησία της Ελλάδος, ενώ ο ένας διατηρεί ουσιαστικό δεσμό, αφού γνωρίζει πρόσωπα και καταστάσεις της Ελλαδικής Εκκλησίας.

ιστ.4. Ύπαρξη συναισθηματικής σχέσης των ερωτωμένων με την Ελλαδική Εκκλησία.

- Το **06,67%** των απαντήσεων αναφέρεται σε απλή συναισθηματική σχέση με την Ελλαδική Εκκλησία ή υπό την ιδιότητα του Ενορίτη.
- Μερική σύνδεση δήλωσε το **66,66%** ως ακολούθως : το **30%** εκκλησιάζεται μόνο, το **16,67%** συνδέεται λιγότερο με την Ελλαδική Εκκλησία εν συγκρίσει προς το Πατριαρχείο Αλεξανδρείας και το **10%** αναφέρθηκε στην όχι ιδιαίτερη σχέση του με την εδώ Εκκλησία. Απόψεις σε ποσοστό **03,33%** την καθεμία διατύπωσε συνολικά το **09,99%**.
- Το **26,67%** ανέφερε ότι δεν συνδέεται συναισθηματικά με την Εκκλησία της Ελλάδος : το **16,66%** επεσήμανε την απουσία συναισθηματικής σύνδεσης, ενώ το **10,01%** δεν έχει σχέση, παρά μόνο με τη συμμετοχή των ερωτωμένων ως εκκλησιαζομένων.

- Επομένως η βαθιά συναισθηματική σχέση που διακατέχει τους Αιγυπτιώτες με το Πατριαρχείο Αλεξανδρείας, δεν φαίνεται να ισχύει για την Εκκλησία της Ελλάδος, αφού μόνον το **06,67%** συνδέεται με την Ελλαδική Εκκλησία.

Από τους τρεις (03) νέους οι δύο (02) δήλωσαν απουσία συναισθηματικής σχέσης, ενώ η ερωτηθείσα νέα συνδέεται σε μικρότερο βαθμό συγκριτικά με το Πατριαρχείο Αλεξανδρείας.

1.στ.5. Κατά πόσον η Ελλαδική Εκκλησία είναι ελεύθερη ή καταπιέζεται από το Κράτος.

Και σε αυτό το ερώτημα διατυπώθηκαν περισσότερες της μιας απόψεις.

- Το **40,63%** ανέφερε ότι η Εκκλησία της Ελλάδος είναι ελεύθερη ως εξής : το **31,25%** προέβη στην ανωτέρω διαπίστωση, ενώ τρεις (03) παρόμοιες τοποθετήσεις ανέρχονται στο συνολικό ποσοστό **09,38%**.
- Το **21,88%** των ερωτωμένων δήλωσε ότι είναι εν μέρει ελεύθερη , καθώς καταπιέζει και καταπιέζεται από το Κράτος (**09,38%**). Απόψεις, που αντιστοιχούν σ' έναν ερωτώμενο εκάστη και είναι 03,13% ή 03,12% διατύπωσε συνολικά το **12,50%**.
- Το **09,38%** παραδέχεται την παρέμβαση του Κράτους με την άσκηση εν μέρει πίεσης επί της Εκκλησίας (**06,25%**) ή ότι περισσότερο καταπιέζει η Πολιτεία συγκριτικά με την Εκκλησία (**03,13%**).
- Το **03,13%** ανέφερε ότι μάλλον η Εκκλησία καταπιέζει το Κράτος.
- Στη σχέση Κράτους κι' Εκκλησίας και τη διαχρονική αντιπαράθεση μεταξύ τους αναφέρθηκε το **09,37%**, ενώ το **03,12%** επεσήμανε την ανυπαρξία – ανάμεσα τους – της σχέσης καταπιεστή και καταπιεζόμενου.
- Το **12,49%** δεν εξέφερε γνώμη.
- Επομένως η Εκκλησία της Ελλάδος – παρά τις όποιες δυσχέρειες στις σχέσεις της με το Κράτος – είναι ελεύθερη πλήρως (**46,88%**) κι' εν μέρει (**31,26%**), ενώ διαχρονικά υπάρχει κατά το μάλλον ή ήττον αντιπαράθεση μεταξύ τους (**09,37%**).

1.στ.6. Πολιτικός ρόλος της Ελλαδικής Εκκλησίας.

- Το **38,10%** των απαντήσεων υποδεικνύει ότι η Εκκλησία δεν πρέπει να αναμειγνύεται στην Πολιτική ως εξής : το **21,44%** πρότεινε την μη ανάμειξη της στα πολιτικά δρώμενα. Το **04,76%** τόνισε την ανάγκη η Εκκλησία ν' απέχει των κομμάτων. Απόψεις, **02,38%** εκάστη, διατύπωσε συνολικά το **11,90%**.
- Το **28,57%** ανέφερε ότι η Ελλαδική Εκκλησία διεκδικεί, ασκεί πολιτικό ρόλο και επιβάλλεται η άσκηση του : πάντοτε είχε και διαθέτει πολιτικό ρόλο (**07,14%**). Πρέπει ν' ασκείται πολιτικός ρόλος εν τη ευρύτερα εννοία κι' όχι στενά κομματικός (**04,77%**). Διεκδικεί πολιτικό ρόλο, αλλά δεν πρέπει (**04,76%**). Απόψεις, **02,38%** εκάστη, διατύπωσε συνολικά το **11,90%** ως εξής : **1.** Ο Αρχιεπίσκοπος αρθρώνει πολιτικό ρόλο. **2.** Πολιτικός ρόλος ασκείται αναλόγως της προσωπικότητας των Ιεραρχών. **3.** Η Ελλαδική Εκκλησία ασκεί πολιτικό ρόλο μεγαλύτερο από τις άλλες εκκλησίες. **4.** Μέσω της άσκησης πολιτικού ρόλου εξυπηρετείται το κόμμα «Εκκλησία». **5.** Μπορεί να έχει ή όχι αναλόγως των περιστάσεων.
- Δεν επιδιώκει ή δεν ασκεί πολιτική εξουσία το **04,76%** : δεν διαθέτει πολιτικό ρόλο (**02,38%**) ή είχε εθναρχικό ρόλο επί Τουρκοκρατίας (**02,38%**).
- Το **14,29%** ανέφερε ότι η Εκκλησία επιβάλλεται να έχει ρόλο συμβουλευτικό, όχι άμεσα πολιτικό.
- Δεν γνωρίζουν ή δεν τους απασχολεί το θέμα (**14,28%**).

Επομένως από το **38,10%** των απαντήσεων προκύπτει ότι η Ελλαδική Εκκλησία δεν πρέπει να αναμειγνύεται στην Πολιτική. Το **19,04%** επισημαίνει ότι διαθέτει και ασκεί πολιτικό ρόλο. Το **04,76%** ότι διεκδικεί πολιτικό ρόλο, αλλά δεν πρέπει ή ο ρόλος της να είναι πολιτικός κι' όχι στενά κομματικός (**04,77%**). Το **14,29%** τόνισε ότι η Εκκλησία πρέπει να διαθέτει συμβουλευτικό ρόλο επί εθνικών ή κοινωνικών ζητημάτων.

Το υψηλό ποσοστό (**38,10%**) των μη επιθυμούντων την ανάμειξη της Ελλαδικής Εκκλησίας στην πολιτική ερμηνεύεται, αν λάβουμε υπ' όψιν ότι στην Αίγυπτο, όπου έζησαν οι περισσότεροι των ερωτωμένων το Πατριαρχείο Αλεξανδρείας κινείται στα πλαίσια της θρησκευτικής και πνευματικής του αποστολής, της ενίσχυσης των ελληνικών κοινοτήτων της Αιγύπτου, της Ιεραποστολής κ.λπ. (Σουλογιάννης Θ. Ευθύμιος (1999), Η θέση των Ελλήνων στην Αίγυπτο, Δήμος Αθηναίων, σ.σ.30 – 36, Χατζηφώτης Μ. Ιωάννης (1999), Αλεξάνδρεια, Ελληνικά Γράμματα, σ.σ.121 – 131, Χρυσόστομος Μ. Παπαδόπουλος, Μητροπολίτης Καρθαγένης, Το Πατριαρχείο Αλεξανδρείας και πάσης Αφρικής στο χρόνο, Υπουργείο Εθνικής Άμυνας, Αθήνα – Αλεξάνδρεια, 2000, σ.σ.166 – 201). Παρατηρούμε, επιπλέον, ότι μερίδα των Αιγυπτιωτών ταυτίζει το κομματικό φαινόμενο με το ευρύτερο πολιτικό, όπως αρκετοί Κων/πολίτες (**43,79%**), σ. 98 του παρόντος πονήματος.

ι.στ.7. Ρόλος Εκκλησίας.

Όπως σε προηγούμενα ερωτήματα, έτσι και σ' αυτό δόθηκαν περισσότερες της μιας απαντήσεις.

- Το **48,15%** των απαντήσεων αναφέρθηκε στον κοινωνικό ρόλο της Εκκλησίας ως εξής : Το **37,04%** τόνισε ότι είναι ή επιβάλλεται να είναι φιλανθρωπικός – ευρύτερης στήριξης των κοινωνικά αδυνάτων. Το **07,41%** επεσήμανε ότι αφ' ενός ο κοινωνικός της ρόλος εδράζεται στη δυνατότητα αξιοποίησης της τεράστιας περιουσίας της, αφ' ετέρου στην ενίσχυση των αναξιοπαθούντων, κάτι που επιτελεί. Απόψεις (**03,70%**) εξέθεσαν δύο (02) ερωτώμενοι, που αντιστοιχούν στο **01,85%** εκάστη.
- Το **37,04%** επεσήμανε τη θρησκευτική - πνευματική αποστολή της Εκκλησίας ως ακολούθως : το **11,11%** δήλωσε ότι έχει ή πρέπει να ασκεί το θρησκευτικό της ρόλο, το **05,56%** ότι είναι πνευματικό το έργο της και το **03,71%** ότι οφείλει να απευθύνεται σε πιστεύοντες και μη. Ένας (01) ερωτώμενος διατύπωσε τη θέση ότι καθήκον της είναι το εκκλησιαστικό κήρυγμα (**01,86%**). Απόψεις, **01,85%** την καθεμία, διατύπωσε το **14,80%** των ερωτωμένων.
- Το **14,81%** των ερωτωμένων έδωσε έμφαση στις σχέσεις της Εκκλησίας με τους νέους : το **12,96%** των απαντήσεων καλεί την Εκκλησία να αποβάλλει το συντηρητικό της χαρακτήρα και να προσεγγίσει τους νέους - Το ανωτέρω κατόρθωσε ο Αρχιεπίσκοπος Χριστόδουλος (**01,85%**).
- Συνοψίζοντας, βάσει των απαντήσεων ο ρόλος της Εκκλησίας είναι ή πρέπει να παραμείνει : (α) κοινωνικός (**48,15%**), (β) Θρησκευτικός – πνευματικός (**37,04%**), (γ) ενίσχυσης και στήριξης των νέων (**14,81%**). (Χρυσόστομος Μ. Παπαδόπουλος, Μητροπολίτης Καρθαγένης, Το Πατριαρχείο Αλεξανδρείας και πάσης Αφρικής στο χρόνο, Υπουργείο Εθνικής Άμυνας, Αθήνα – Αλεξάνδρεια, 2000, σ.σ.166 – 213.).

ι.ζ. Σχέσεις Αιγυπτιακού Κράτους – Ισλάμ.

Και γι' αυτή την κατηγορία (μεταβλητή) δόθηκαν απαντήσεις πέραν της μιας από ορισμένους ερωτώμενους.

- Α. Το **12,86%** επισημαίνει ότι το αιγυπτιακό κράτος ελέγχει το Ισλάμ ως ακολούθως : Το **05,71%** τόνισε ότι στην Αίγυπτο διώκονται οι «Αδελφοί Μουσουλμάνοι» - Το **2,86%** ότι η πολιτεία ελέγχει το Ισλάμ.

- Απόψεις, **01,43%** εκάστη, που αντιστοιχούν [η καθεμία] σ' έναν ερωτώμενο, διατύπωσε το **04,29%**.
- **B. Στο ρόλο του Στρατού και της Αστυνομίας αναφέρεται το 14,29% των απαντήσεων :** Ο Στρατός εκεί εκτελεί και χρέη Αστυνομίας (**02,86%**). Στρατοκρατείται η Αίγυπτος. Ο Μουμπάρακ κυβερνά από το 1981 (**02,86%**). Χωρίς να είναι στρατοκρατούμενο καθεστώς η Αίγυπτος, ο ρόλος του στρατού είναι αυξημένος (π.χ. λόγω της διένεξης με το Ισραήλ) δήλωσε το **04,29%**. Το **02,85%** επισημαίνει ότι η Αίγυπτος δεν στρατοκρατείται, όπως η Τουρκία ή ότι υπάρχει ισχυρή Αστυνομία (**01,43%**) στην Αίγυπτο. *Επομένως ο αυξημένος ρόλος του Στρατού περιλαμβάνεται στο 10,01% των απαντήσεων.*
- **Γ. Στη σχέση του αιγυπτιακού κράτους και του Ισλάμ αναφέρεται το 32,86% των απαντήσεων :** **(01)** το **05,71%** δήλωσε ότι δεν υπάρχει σαφής διαχωρισμός κράτους – Ισλάμ [εν αντιθέσει προς την Τουρκία]. **(02)** Είναι καλές οι σχέσεις Κράτους – Ισλάμ (**04,28%**). **(03)** Ο Ισλαμικός νόμος πολλές φορές επιβάλλεται της κρατικής νομοθεσίας (**02,86%**). **(04)** Υπερισχύει η νομοθεσία του κράτους (**02,86%**). **(05)** Ο Νάσερ χρησιμοποίησε αρχικά το Ισλάμ κατά την άσκηση της εξωτερικής του πολιτικής (**02,86%**). **(06)** Επί Σαντάτ επιβαλλόταν ο ισλαμικός νόμος στο κράτος (**02,86%**). Σε ποσοστό **01,43%** εκάστη διατυπώθηκαν οι εξής απόψεις, συνολικά **07,15%** : **(07)** Ο ρόλος του Ισλάμ είναι μεγαλύτερος συγκριτικά με την Τουρκία. **(08)** Η Αίγυπτος δεν είναι Τουρκία ή Ιράν. **(09)** Η Αίγυπτος δεν αποτελεί ισλαμικό κράτος. **(10)** Ο Πρόεδρος της Αιγύπτου ορκίζεται στο Κοράνιο. **(11)** Γίνεται προσπάθεια διαχωρισμού κράτους – Ισλάμ. **(12)** Η Αίγυπτος κινείται ανάμεσα στον φονταμενταλισμό και τη Δυτική νεωτερικότητα (**01,42%**). **(13)** Δεν απέχουν πολύ οι νόμοι του κράτους αυτών του Ισλάμ (**02,86%**). Ομαδοποιώντας τα ανωτέρω δεδομένα δύνανται να υπάρξουν οι ακόλουθες κατηγορίες : **(α)** Μη σαφής διαχωρισμός κράτους – Ισλάμ στην Αίγυπτο [κατηγορίες 01,03,04,05,06,10,11,12,13], το **24, 29%** **(β)** Σύγκριση Αιγύπτου – άλλων ισλαμικών χωρών [κατηγορίες 07,08], το **02,86%** **(γ)** Άλλες απόψεις [κατηγορίες 02,09], το **05,71%**.
- **Δ. Ως προς τις σχέσεις Ισλάμ – κοινωνίας διαπιστώνεται το ποσοστό 28,57% ως ακολούθως :** **(α)** **05,72%** των απαντήσεων θεωρεί ότι η προσήλωση στο Ισλάμ είναι αποτέλεσμα της επικρατούσας ένδειας των πολιτών. **(β)** Οι Αιγύπτιοι είναι οι λιγότερο φανατικοί Μουσουλμάνοι (**07,14%**). **(γ)** Στην Αίγυπτο οι μόνοι ακραίοι Ισλαμιστές είναι οι «Αδελφοί Μουσουλμάνοι» (**04,28%**). **(δ)** Το Ισλάμ είναι φανατικότερο στην Τουρκία ή στο Αφγανιστάν (**02,86%**). Απόψεις, **01,43%** εκάστη, διατύπωσε συνολικά το **07,15%** ως εξής : **(ε)** Στην Αίγυπτο δεν υπάρχει Φονταμενταλισμός. **(στ)** Το Ισλάμ σήμερα ογκούνται. **(ζ)** Στην Άνω Αίγυπτο είναι μεγαλύτερος ο Ισλαμισμός. **(η)** Στη χώρα αυτή έδρασαν κατά καιρούς οργανώσεις Ισλαμιστών. **(θ)** Το Ισλάμ είναι μέρος του αραβικού πολιτισμού. **(ι)** Το **01,42%** θεωρεί ότι υπάρχουν φανατικοί Ισλαμιστές. Τα ανωτέρω δεδομένα **(Δ)** δύνανται να ομαδοποιηθούν ως ακολούθως : **(α)** Η προσήλωση στο Ισλάμ είναι αποτέλεσμα της επικρατούσας πενίας των πολιτών [κατηγορία α] το **05,72%**. **(β)** Οι Αιγύπτιοι είναι οι λιγότερο φανατικοί Μουσουλμάνοι [κατηγορίες β,γ,δ,ε] το **15,71%**. **(γ)** Στην Αίγυπτο λαμβάνει διαστάσεις το Ισλάμ [κατηγορίες στ,ζ,η,ι]. το **05,71%**. **(δ)** Άλλες απόψεις [κατηγορία θ, **01,43%**].
- **Ε. Δεν ανέφεραν (08,56%). Απουσιάζουν πολλά χρόνια από την Αίγυπτο (02,86%).** Τα ποσοστά των μη αναφερόντων ή μη γνωριζόντων δύνανται να ερμηνευθούν, αν λάβουμε υπ' όψιν ότι μερίδα των Αιγυπτιωτών ή Κων/πολιτών μεταβαίνουν συχνά στην Αίγυπτο ή Κων/πολη, διαθέτουν περιουσιακά στοιχεία (ειδικά στη Βασιλεύουσα) και δεν θα ήθελαν να γνωστοποιήσουν τις απόψεις τους σε συγκεκριμένα ερωτήματα, όπως το ανωτέρω. Έτσι είναι ευεξήγητη εν πολλοίς και η επιθυμία κάποιων Κων/πολιτών να δώσουν συνέντευξη στο γράφοντα ανωνύμως (**13,12%**) ή με ακρωνύμια (**02,50%**).

- Για το Ισλάμ στην Αίγυπτο επισημαίνονται τα εξής : το Μάρτιο του 1928 ο Σεΐχης Ελ Μπάνα ίδρυσε τους «Αδελφούς Μουσουλμάνους», οι οποίοι αρχικά υποστήριζαν την Επανάσταση του 1952. Μετά τέθηκαν υπό διωγμό. Άλλες ισλαμιστικές οργανώσεις είναι η «Τζαμάα Ισλαμίγια», το «Ισλαμικό απελευθερωτικό κίνημα» η «Τζαμάα Αλμουσλιμίν» η «Τζιχάντ» κ.λπ.

Το προσωρινό Σύνταγμα του 1956 όριζε το Ισλάμ ως θρησκεία του Κράτους, οπότε αποκλειόταν η αρχή της ισότητας Μουσουλμάνων και Χριστιανών. Τότε στα σχολεία επιβλήθηκε η υποχρεωτική μελέτη του Κορανίου. Η κοσμική πολιτική του Νάσερ απέβη εις βάρος των Κοπτών, αφού από το 1959 ο αστικός κώδικας περιείχε πολλά στοιχεία από το Μουσουλμανικό Δίκαιο. Ο πρόεδρος Σαντάτ στήριξε το Ισλάμ κατά της Αριστεράς και αναφερόταν στην Αίγυπτο ως Κράτος «της πίστωσης και της επιστήμης». Το 1980 κατόπιν πιέσεων των «Αδελφών Μουσουλμάνων» και της Σαουδικής Αραβίας η Shaḡ'ā ανακηρύχθηκε επισήμως πηγή του αιγυπτιακού δικαίου.

Ο Σαντάτ ήλθε και σε σύγκρουση με τον Πάπα Σενούντα Β΄ των Κοπτών, οι οποίοι εξέφρασαν τη λύπη τους γιατί το Σύνταγμα του Προέδρου Σαντάτ θεωρούσε το Ισλάμ θρησκεία του Κράτους.

Από τα λεπτότερα νομοθετικά θέματα θεωρείται η θέση των γυναικών στην ισλαμική κοινωνία και ειδικότερα τα ζητήματα γάμου και διαζυγίου που ρυθμίζονται από τη Shaḡ'ā υπέρ του άνδρα. Η πράξη π.χ. της πολυγαμίας, περιορίζεται με ειδικούς όρους, αλλά σ' ελάχιστες μουσουλμανικές χώρες απαγορεύεται πλήρως.

Το ιστορικό τέμενος του Αλ – Αζχάρ αποτελεί τη σημαντικότερη θεολογική σχολή, που θεωρείται προπύργιο του «καθεστωτικού Ισλάμ», παρ' ότι τα όρια ανάμεσα στην επίσημη θεοκρατία και τους θεοκράτες αντιπάλους του καθεστώτος είναι ρευστά.

Ο Πατριάρχης Αλεξανδρείας Παρθένιος Γ΄ σε συνέντευξη του στην τηλεόραση της ΕΤ1 (13/06/1993) δήλωσε ότι το Αιγυπτιακό Ισλάμ είναι διαφορετικό από το Ισλάμ της Τουρκίας, που είχε ως Οθωμανική Αυτοκρατορία υπό την εξουσία του όλων τον αραβικό κόσμο της Μέσης Ανατολής.

Είναι αυτονόητο ότι στην αραβική συνείδηση αραβικότητας και Ισλάμ ταυτίζονται.

Πέραν της σχέσης αλληλεπίδρασης ανάμεσα στο Κράτος και το Ισλάμ έντονη είναι η παρουσία του Στρατού στην Αίγυπτο. Επί 22 συναπτά έτη ο Χόσνι Μουμπάρακ χαιρετά τους υπηκόους του από πορτρέτα αναρτημένα σε όλους τους δημόσιους χώρους. Η γαλλόφωνη εφημερίδα Le Progrès Egyptien θεωρεί τον Μουμπάρακ οικοδόμο της μοντέρνας Αιγύπτου και φύλακα της εθνικής ασφάλειας. Ο στρατιωτικός, βέβαια, νόμος που επιβλήθηκε κατά τον πόλεμο των 6 ημερών το 1967 ανανεώνεται κάθε τριετία. Η δομική αντιπολίτευση των Ισλαμιστών και της Αριστεράς τελεί εκτός νόμου (3).

ι.η. Σχέσεις Ελληνικού Κράτους – πολίτη [Δόθηκαν περισσότερες της μιας (01) απαντήσεις]

- Το **67,50%** των απαντήσεων αναφέρεται στο βαθμό σεβασμού του κράτους προς τον πολίτη ως εξής : Υπάρχει εν μέρει σεβασμός προς τον πολίτη, αφού επικρατούν το «ρουσφέτι», η «γραφειοκρατική ταλαιπωρία» κ.λπ. (**25%**). Το κράτος εδώ σέβεται τον πολίτη (**10%**). Ευθύνη για τις τυχόν αδυναμίες του Δημοσίου φέρουν κι' οι πολίτες (**07,50%**). Εν τη πράξει δεν σέβεται πάντοτε το κράτος τους πολίτες του (**05,00%**). Το **20%** συνολικά των ερωτωμένων έδωσε απαντήσεις, **02,50%** εκάστη ως ακολούθως : (**01**) υπάρχει ελευθερία διατύπωσης γνώμης. (**02**) Οι Δημόσιοι Υπάλληλοι φέρονται ενίοτε ως «αυτοκράτορες». (**03**) Τώρα το κράτος σέβεται τους πολίτες με το «Συνήγορο του Πολίτη». (**04**) Οι πολίτες προβαίνουν συχνά σε κατάχρηση των ελευθεριών τους. (**05**) Μας σέβεται η πολιτεία εν πολλοίς. (**06**) Το κράτος δεν υπολογίζει ουσιαστικά τους πολίτες. (**07**) Βελτιώνεται τώρα το κράτος ως προς τον σεβασμό των πολιτών. (**08**) Εν πολλοίς δεν υπάρχει σεβασμός προς τον πολίτη λόγω της έλλειψης χώρων πρασίνου, της

γραφειοκρατικής ταλαιπωρίας κ.λπ. Τα ανωτέρω δεδομένα δύνανται να ομαδοποιηθούν ως ακολούθως : **(α)** Πλήρης σεβασμός προς τον πολίτη **15%** [**10%** και κατηγορίες 01 και 03]. **(β)** Εν μέρει σεβασμός **45%** [**25%**, **07,50%**, **05%** και κατηγορίες 02,06,08]. **(γ)** Εν πολλοίς σεβασμός προς τον πολίτη **05%** [κατηγορίες 05,07] **(δ)** Άλλη απάντηση **02,50%** [κατηγορία 04]. Αν λάβουμε υπ' όψιν την άποψη του καθηγητή Νεοκλή Σαρρή [Συνέντευξη 21/12/2001] για το «ρουσφέτι» και την ημετεροκρατία (σ.101 του παρόντος πονήματος), διαπιστώνουμε ότι οι θέσεις των Αιγυπτιακών είναι παρόμοιες με αυτές ενός μέρους της ευρύτερης ελληνικής κοινωνίας.

- Η Ελληνική Δημοκρατία *σέβεται, επίσης, τα ανθρώπινα, δικαιώματα σε ποσοστό 12,50%*, ενώ *απουσία σεβασμού διαπιστώνει το 02,50%*.
- *Στη σύγκριση Ελλάδος – Τουρκίας – Αιγύπτου στους τομείς προστασίας των πολιτών και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων αναφέρεται το 15% ως εξής :* **1.** Εδώ το Κράτος *σέβεται περισσότερο τα ανθρώπινα δικαιώματα συγκριτικά με την Αίγυπτο (05%)*. **2.** Στην Τουρκία *απουσιάζει ο σεβασμός προς τους πολίτες και τα ανθρώπινα δικαιώματα (05%)*. **3.** Εδώ το κράτος *δεν σέβεται τους πολίτες σε αντίθεση με την Αίγυπτο (02,50%)*. **4.** Η Ελλάδα *θα έπρεπε να συγκρίνεται με τους εταίρους της στην Ε.Ε. (02,50%)*.
- Το **02,50%** *ανέφερε ότι δεν γνωρίζει για τη σχέση του Ελληνικού Κράτους – πολίτη.*

1.θ. Σχέσεις Αιγυπτιακού Κράτους – πολίτη. [Δόθηκαν απαντήσεις περισσότερες της μιας (01)]

- Το **34,09%** των απαντήσεων αναφέρεται στο βαθμό σεβασμού του αιγυπτιακού κράτους έναντι του πολίτη ως εξής : **(01)** Τα τελευταία χρόνια *σέβεται περισσότερο τον πολίτη εν συγκρίσει προς το παρελθόν (09,09%)*. **(02)** Η Αίγυπτος *δεν είναι δυτικού τύπου Δημοκρατία ή Δικτατορία (04,55%)*. Διατυπώθηκαν απόψεις σε συνολικό ποσοστό **15,89%**, εκάστη **02,27%** ως ακολούθως : **(03)** Ο Μουμπάρακ *διακρίνεται για το φιλελεύθερο χαρακτήρα του καθεστώτος του. (04)* Επί Νάσερ *υπήρχε αυταρχικό καθεστώς. (05)* Θεωρείται ότι ο Μουμπάρακ *συνεργάζεται με τους φονταμενταλιστές. (06)* Εκεί ανά πάσα στιγμή *μπορεί να επιβληθεί ο στρατιωτικός νόμος. (07)* Γίνονται προσπάθειες *βελτίωσης των σχέσεων κράτους – πολίτη. (08)* Δεν *δύναται να επιτευχθεί αυτή η βελτίωση, επειδή οι Αιγύπτιοι είναι πολύτεκνοι. (09)* Στην Αίγυπτο η γραφειοκρατία *βρίσκεται σ' έξαρση. Οι δύο (02) απόψεις, 02,28%* εκάστη, είναι : **(10)** Υπάρχει *καταπίεση, προκειμένου ν' αποφευχθεί η εξέγερση των εξαθλιωμένων κοινωνικών στρωμάτων. (11)* *Σέβεται το Αιγυπτιακό κράτος τους πολίτες του. Οι ανωτέρω απαντήσεις δύνανται να ομαδοποιηθούν :* **(α)** Υπάρχει *σεβασμός των πολιτικών δικαιωμάτων εκ μέρους του κράτους (04,55%) [κατηγορίες 03 και 11].(β)* Υφίσταται *εν μέρει σεβασμός (18,18%) [κατηγορίες 01,02,07 και 09] (γ)* Απουσιάζει ο *σεβασμός του κράτους προς τον πολίτη (11,36%) [κατηγορίες 04,05,06,08 και 10].*
- Το **18,18%** των απαντήσεων αναφέρεται στη σχέση του αιγυπτιακού κράτους με τα ανθρώπινα δικαιώματα ως εξής : **(α)** το **04,55%** *επεσήμανε ότι ο σεβασμός των ανθρωπίνων δικαιωμάτων είναι σχετικός και (β) το 04,54%* ότι στην Αίγυπτο / Αλεξάνδρεια *υπήρχε κοσμοπολιτισμός. Τρεις (03) απαντήσεις, 02,27%* εκάστη, *έχουν ως ακολούθως :* **(γ)** Όλα είναι *απόρροια των άθλιων συνθηκών διαβίωσης. (δ)* Δεν *καταπατούνται τα ανθρώπινα δικαιώματα. (ε)* Η θέση των γυναικών είναι *αξιολύπητη. (στ)* Στην Αίγυπτο ο σεβασμός των ανθρωπίνων δικαιωμάτων είναι *περιορισμένος (02,28%)*. Έτσι διαπιστώνονται : **(01)** Σεβασμός των *ανθρωπίνων δικαιωμάτων εκ μέρους του κράτους σε ποσοστό 06,81% [κατηγορίες β,δ]. (02)* Εν μέρει *σεβασμός (06,83%) [κατηγορίες α,στ] και (03)* Απουσία *σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων (04,54%) [κατηγορίες γ,ε].*
- Το **18,18%** *επιχειρεί σύγκριση της Ελλάδος και της Αιγύπτου στους τομείς σεβασμού του πολίτη και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων :* **(α)** Στην Αίγυπτο *υπάρχει πολύ λιγότερος σεβασμός προς τον*

πολίτη συγκριτικά μ' εδώ (**06,82%**). (**β**) Εκεί σέβονται λιγότερο τα ανθρώπινα δικαιώματα (**04,55%**).

- Τρεις (03) απόψεις, **02,27%** εκάστη, είναι : (**γ**) Στην Αίγυπτο οι νόμοι δεν μεταβάλλονται τόσο εύκολα, όσον εδώ. (**δ**) Εκεί υπήρχε φόβος στον πολίτη. Με τη σύλληψή του θα υφίστατο ξυλοδαρμό – καμία σύγκριση με την Ελλάδα. (**ε**) Υπάρχει η δωροδοκία (μπαξίσι) στην Αίγυπτο. Επομένως το **15,91%** των απαντήσεων, [πλην της γ', όπου μεγαλύτερη σημασία έχει όχι τόσο η σταθερότητα ή μη των νόμων, όσον η θέσπιση και εφαρμογή μιας νομοθεσίας που να λαμβάνει υπ' όψιν τα λαϊκά συμφέροντα], υποδεικνύει ότι η Ελλάδα σέβεται περισσότερο τα ανθρώπινα και πολιτικά δικαιώματα.
- Στο ρόλο του Στρατού στην Αίγυπτο αναφέρεται το **18,18%** : (**α**) Το **06,82%** επισημαίνει το ρόλο του για προστασία της Αιγύπτου από τον Φονταμενταλισμό. Τέσσερις (**04**) απόψεις, **02,27%** η καθεμία, προβάλλουν ότι : (**β**) είναι αποφασιστικής σημασίας και τελεί υπό τις διαταγές της πολιτικής εξουσίας, (**γ**) διευκολύνει τη ζωή των πολιτών, (**δ**) ελέγχει τους πολιτικούς, (**ε**) όλοι οι Πρόεδροι της Αιγύπτου είναι στρατιωτικοί. (**στ**) Το **02,28%** διατείνεται ότι ο Στρατός της Αιγύπτου δεν είναι όπως ο αντίστοιχος, στην Τουρκία. Διαπιστώνουμε ότι βάσει των κατηγοριών α,γ,δ,ε, και σε συνολικό ποσοστό **13,63%** ο Στρατός αποτελεί παράγοντα πρωταρχικής σημασίας στην Αίγυπτο. Καθίσταται ακόμη πιο σημαντικός αν λάβουμε υπ' όψιν ότι το **10,01%** των απαντήσεων στην κατηγορία ι.ζ. «Σχέσεις αιγυπτιακού κράτους – Ισλάμ» αναφέρονται σ' αυτόν (σ.154-154 παρόντος πονήματος).
- Το **11,37%** δήλωσε ότι δεν γνωρίζει / δεν απαντά / ή ότι ο ερωτώμενος έφυγε από την Αίγυπτο σε μικρή ηλικία και γι' αυτό δεν τοποθετείται. Επιπλέον δεν εκφράζει άποψη, γιατί κατέχει σημαίνουσα θέση σε Σύλλογο των Αιγυπτιωτών ή λόγω της δύσκολης ερώτησης.

κ1. Η Ελληνική Εξωτερική πολιτική έναντι της Τουρκίας.

[Δόθηκαν περισσότερες της μιας (01) απαντήσεις].

- Το **28,89%** των απαντήσεων αναφέρεται στο χαρακτηρισμό της Ελληνικής Εξωτερικής πολιτικής ως εξής : (**α**) Είναι πολύ υποχωρητική (**08,89%**). (**β**) Θα έπρεπε να είναι πιο διεκδικητική έναντι των Τούρκων (**04,45%**). Το **13,32%** εξέθεσε απόψεις, **02,22%** εκάστη ως ακολούθως : (**γ**) Βρίσκεται σε δυσχερή θέση. (**δ**) Δεν προασπίζεται τα συμφέροντά μας, ειδικά μετά τα Ίμια. (**ε**) Υπάρχει ολιγωρία και φόβος. (**στ**) Είναι εφεκτική. (**ζ**) Είναι αρκετά καλή τα τελευταία χρόνια ή (**η**) όχι η αρμόζουσα έναντι των Τούρκων. (**θ**) Δεν ασκούμε προληπτική πολιτική (**02,23%**). Επομένως αξιολογείται αρνητικά η ακολουθούμενη εξωτερική πολιτική σε ποσοστό **26,67%**. Θετικά διάκειται η άποψη ζ (**02,22%**).
- Στο βαθμό σταθερότητας της εξωτερικής μας πολιτικής έναντι της Τουρκίας αναφέρθηκε το **17,78%** ως εξής : (**α**) Διακρίνεται για την αστάθειά της και είναι αλλοπρόσαλλη (**04,45%**). Το **11,10%** διατύπωσε απόψεις, **02,22%** εκάστη, όπως : (**β**) Να μην αλλάζει η πολιτική μας για λόγους ψηφοθηρικούς. (**γ**) Ποικίλλει αναλόγως των κυβερνώντων. (**δ**) Πρέπει να είναι ενιαία ανεξαρτήτως κομμάτων. (**ε**) Η εξωτερική μας πολιτική ρυθμίζεται από την Ε.Ε.. (**στ**) Η μη σταθερή πολιτική χαρακτηρίζει τις Η.Π.Α. και την Ευρωπαϊκή Ένωση. (**ζ**) Είναι λογικό να μην υπάρχει σταθερή εξωτερική πολιτική (**02,23%**). Επομένως το **13,34%** (κατηγορίες α,β,γ,δ,ζ) επισημαίνει τη μη σταθερότητα της ακολουθούμενης πολιτικής.
- Στη δυνατότητα χάραξης κι' εφαρμογής της Ελληνικής Εξωτερικής πολιτικής το **44,44%** ως εξής : (**α**) Κινείται επιτυχώς στα πλαίσια της Ευρωπαϊκής Ένωσης (**04,45%**). (**β**) Είναι εξαρτημένη από τις Μεγάλες Δυνάμεις (**06,67%**). (**γ**) Δεν στηρίζεται σε μακροπρόθεσμους στόχους. Υπάρχει δυσκίνητη γραφειοκρατία (**06,67%**). (**δ**) Επιβάλλεται η πολιτική βήμα προς βήμα μέσω του

διαλόγου με την Τουρκία, της αποφυγής του πολέμου, αλλά και της επίλυσης του Κυπριακού (15,54%). (ε) Αρνητική αποτίμηση της πολιτικής ελληνοτουρκικής προσέγγισης (04,45%). (στ) Άλλες τρεις (03) απόψεις, συνολικά 06,66%.

- Προβαίνοντας σε σύγκριση της εξωτερικής πολιτικής των δύο χωρών, της μεν Ελλάδος παραλληλίζεται με το επίπεδο ενός μαθητή Γυμνασίου, ενώ της Τουρκίας μ' ενός πανεπιστημιακού καθηγητή (02,22%).
- Το 06,67% των ερωτωμένων δήλωσε ότι δεν γνωρίζει ή δεν ασχολείται με την Εξωτερική πολιτική μας.

Οι απόψεις των Κων/πολιτών (σ.σ. 102-104) παρουσιάζουν ομοιότητες με αυτές των Αιγυπτιωτών. Αρνητικά χαρακτηρίζει την εξωτερική μας πολιτική το 18,52% των Κων/πολιτών και αντιστοίχως το 26,67% των Αιγυπτιωτών. Την μη ύπαρξη ενιαίας πολιτικής επισημαίνουν οι Κων/πολίτες σε ποσοστό 21,27%, την απουσία σταθερότητάς της το 13,34% των Αιγυπτιωτών. Διαφέρουν όμως ουσιαστικά ως προς την αποτίμηση της ακολουθούμενης σήμερα «ελληνοτουρκικής προσέγγισης». Θετικά τοποθετείται μόνον το 01,58% των Κων/πολιτών, εν αντιθέσει προς το 15,54% των Αιγυπτιωτών.

Αυτό εξηγείται, αν λάβουμε υπ' όψιν ότι οι Κων/πολίτες δυσπιστούν έναντι των Τούρκων εξαιτίας των όσων έχουν υποφέρει με τα Σεπτεμβριανά, τις απελάσεις κ.λπ., ενώ οι Αιγυπτιώτες, όπως και υπόλοιποι σύγχρονοι Έλληνες (πλην των Τενεδίων, Ιμβρίων ή Κυπρίων) δεν έχουν βιώματα από την ασκούμενη επεκτατική πολιτική των στρατοκρατών της Άγκυρας.

κ.2. Η τουρκική εξωτερική πολιτική έναντι της Ελλάδος.

[Δόθηκαν από ορισμένους ερωτώμενους απαντήσεις πέραν της μιας (01)].

- Το 27,78% των απαντήσεων προβαίνει σε χαρακτηρισμούς της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής ως εξής : (α) το 05,56% τη θεωρεί επιθετική έναντι της Ελλάδος, (β) το 03,71% μη έντιμη και (γ) το 03,70% μεθοδική. (δ) Το 01,86% αμφιβάλλει κατά πόσον η πολιτική των Τούρκων είναι καλή. Απόψεις , 01,85% εκάστη, διατύπωσε συνολικά το 12,95% : (ε) χαρακτηρίζεται άτεγκτη και μη υποχωρητική, (στ) πιο αποφασιστική εν συγκρίσει προς τη δική μας, (ζ) ακραία και εθνικιστική, (η) στηρίζεται στις δημόσιες σχέσεις, (θ) απρόβλεπτη, (ι) δεν γνωρίζει τι θέλει, (ια) έξυπνη. Τα ανωτέρω δύνανται να ομαδοποιηθούν : (α) Η εξωτερική πολιτική της Τουρκίας είναι επιθετική, μη έντιμη, άτεγκτη, εθνικιστική, απρόβλεπτη (κατηγορίες α,β,ε,ζ,θ) δήλωσε το 14,82%. (β) Τη διακρίνει μεθοδικότητα, εδράζεται στις δημόσιες σχέσεις, είναι πιο αποφασιστική κί' έξυπνη (κατηγορίες γ,στ,η,ια) ανέφερε το 09,25%. (γ) Αμφιβολίες για την ποιότητα της ακολουθούμενης εξωτερικής της πολιτικής (κατηγορίες δ,ι) επεσήμανε το 03,71%.
- Στον κυρίαρχο ρόλο του Στρατού αναφέρεται το 07,41% : Είναι σημαντικός (03,71%). Επιβάλλεται των πολιτικών ηγετών (01,85%) και λόγω του Συντάγματος (01,85%).
- Το 16,66% επεσήμανε τη σχέση της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής και των Μεγάλων Δυνάμεων : (α) Εκμεταλλεύεται την ανάγκη που έχουν γι' αυτήν οι Μεγ. Δυνάμεις (03,70%) και την γεωστρατηγική της θέση (07,41%) ή λόγω του ισλαμικού κινδύνου (01,85%). Σύνολο : 12,96%. (β) Μέχρι πρόσφατα (1989) η Τουρκία εκμεταλλευόταν τη γεωστρατηγική της θέση (03,70%).
- Στο βαθμό σταθερότητας και συνέχειας της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής εντοπίζονται οι απαντήσεις σε συνολικό ποσοστό 11,11%. Σε αυτό περιλαμβάνεται και η θέση ότι ασκείται από διπλωμάτες ανεξαρτήτως των εκάστοτε κυβερνώντων (01,85%).
- Στους στόχους και τα μέσα επίτευξής της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής αναφέρεται το 29,63% ως εξής : (α) Η Τουρκία, όπως και τα άλλα κράτη ενεργεί βάσει των συμφερόντων της (05,56%). (β) Ακολουθεί την οθωμανική – φαναριώτικη παράδοση (09,26%). (γ) Εκμεταλλεύεται τη δική μας αδυναμία (03,70%). (δ) Θέτει μακροπρόθεσμους στόχους και προσπαθεί να τους επιτελέσει

(05,56%). Τρεις (03) απόψεις, **01,85%** εκάστη, είναι : (ε) Χρησιμοποιεί ταυτόχρονα τις πολιτικές του «επαίτη» και του «ανατολίτικου παζαριού». (στ) Γνωρίζει να ζητά, ν' αναμένει και ν' αποσπά η εξωτερική της πολιτική. (ζ) Θέλοντας και μη θ' ακολουθήσει ήπιους τόνους, για να ενταχθεί η Τουρκία στην Ε.Ε.

- Το **07,41%** δεν γνωρίζει ή δεν έχει ασχοληθεί με το θέμα της ακολουθούμενης τουρκικής εξωτερικής πολιτικής.

Συγκρίνοντας τις απόψεις των Κων/πολιτών και Αιγυπτιωτών για την Τουρκική εξωτερική πολιτική διαπιστώνουμε ομοιότητες ως προς το χαρακτηρισμό της (επεκτατική, ανυποχώρητη, πονηρή κ.λπ.), τη σταθερότητα και τους μακροπρόθεσμους στόχους, που θέτει ή τη σχέση της με τις Μεγάλες Δυνάμεις. Εκεί που διαφαίνεται διαφοροποίηση, όχι ως προς τη διαπίστωση, αλλά στα ποσοστά είναι η αναφορά στο ρόλο του Στρατού στην Τουρκία.* Οι μεν Αιγυπτιώτες αναφέρονται σ' αυτόν σε ποσοστό **07,41%**, ενώ οι Κων/πολίτες στο 33,72% (σ.σ.104-105 του παρόντος πονήματος).

Αυτό εξηγείται, αν λάβουμε υπ' όψιν τα βιώματα όσων Κων/πολιτών έζησαν στην Τουρκία το στρατιωτικό κεμαλικό καθεστώς, μιας εμπειρίας που στερούνται φυσικά οι Αιγυπτιώτες. Ο καθηγητής Νεοκλής Σαρρής στο «Εξωτερική Πολιτική και πολιτικές εξελίξεις στην πρώτη τουρκική Δημοκρατία. Η άνοδος της Στρατογραφειοκρατίας (1923 – 1950)», Γόρδιος, Αθήνα 1992, σ.σ.85 – 87 παραθέτει τις τέσσερις αρχές που διέπουν την τουρκική εξωτερική πολιτική σε συνδυασμό με τις εσωτερικές πολιτικές εξελίξεις της Τουρκίας.

Αυτές είναι : (α) *Η αρχή της συνέπειας και της αμφίδρομης αντεπίδρασης*, κατά την οποία οι διεθνείς σχέσεις της χώρας με την εσωτερική πολιτική ευρίσκονται σε πλήρη αρμονία. Για παράδειγμα ο «εκδημοκρατισμός» του πολιτικού συστήματος και η εισαγωγή του πολυκομματισμού μετά το πέρας του Β' Παγκόσμιου Πολέμου οφείλονται εν πολλοίς στις διεθνείς συγκυρίες. (β) *Η αρχή της σκοπιμότητας*. Χάριν της εξωτερικής πολιτικής πραγματοποιούνται συγκεκριμένες εσωτερικές πολιτικές εξελίξεις. Έτσι μετά το πέρας του Β' Παγκοσμίου Πολέμου παραπέμφθηκαν στο κακουργοδικείο οι θιασώτες του Ναζισμού, που ήθελαν το διαμελισμό της ΕΣΣΔ με τη δημιουργία Τουρανιστικής – Τουρκικής Αυτοκρατορίας. Με την παραπομπή αυτή θα εξευμενιζόταν η Σοβιετική Ένωση.

(γ) *Η αρχή της αμοιβαίας ολοκλήρωσης* : Η εξωτερική πολιτική ολοκληρώνει την εσωτερική και τούμπαλιν με στόχο την εξυπηρέτηση δεδομένων ταξικών συμφερόντων, αλλά και τη δικαίωση αμετακίνητων στόχων. Χαρακτηριστική περίπτωση αποτελούν τα Σεπτεμβριανά του 1955, όπου γεγονότα της εσωτερικής πολιτικής επέδρασαν στην εξωτερική. Εξαφανίστηκαν οι ελληνικές επιχειρήσεις και υποκαταστάθηκαν μακροπρόθεσμα από τουρκικές, ενώ πιέσθηκε η Ελλάδα να φανεί διαλλακτική έναντι της Τουρκίας.

(δ) *Η αρχή της συνέχειας*, βάσει της οποίας διαμορφώνεται η διαλεκτική σχέση μεταξύ της εσωτερικής κι' εξωτερικής πολιτικής της Τουρκίας. Αυτό συνεπάγεται την αδιατάρακτη διαδοχή της Οσμάνικής Αυτοκρατορίας από τη νεώτερη Τουρκία, ώστε η δεύτερη να είναι συνέχεια της πρώτης. Δεν είναι τυχαίο ότι «ο φόρος περιουσίας» που επιβλήθηκε στους μη Μουσουλμάνους το 1942 είχε συνταχθεί το 1917 και δεν εφαρμόστηκε λόγω των εξελίξεων που ακολούθησαν. Επιπλέον το παράδοξο συνταγματικό καθεστώς των Συνθηκών της Ζυρίχης και του Λονδίνου το 1959 στην Κύπρο προέρχεται από λύσεις που σκεφτόταν να επιβάλει η Οσμάνική Αυτοκρατορία για τη Μακεδονία προ των Βαλκανικών Πολέμων (1912 – 1913). Το κράτος υπάρχει ανεξαρτήτως των κυβερνήσεών του, που οφείλουν να εξυπηρετούν αναλλοίωτους κι' αμετάθετους στόχους.

* Καραμπελιάς Γεράσιμος (2001), Ο ρόλος των Ενόπλων Δυνάμεων στην πολιτική ζωή της Τουρκίας και της Ελλάδας, Ελληνικά Γράμματα, σ.σ.77-302.

κ.3. Η αιγυπτιακή εξωτερική πολιτική.

[Δόθηκαν από ορισμένους ερωτώμενους πέραν της μιας (01) απαντήσεις.]

- Το **20,46%** των απαντήσεων αναφέρεται στον χαρακτηρισμό της αιγυπτιακής εξωτερικής πολιτικής ως μετριοπαθούς (**09,10%**) ή καλής (**02,28%**), παρότι οι πόλεμοι (με το Ισραήλ) αποτελούν ανασταλτικό παράγοντα εφαρμογής της. Το **09,08%** διατύπωσε απόψεις, **02,27%** εκάστη ως ακολούθως : **(α)** είναι οργανωμένη, **(β)** ευέλικτη, **(γ)** μάλλον φιλελληνική και **(δ)** έξυπνη, καθώς προσεταιρίζεται τις Μεγάλες Δυνάμεις αναλόγως των συμφερόντων της.
- Το **06,81%** αναφέρεται στον σημαντικό ρόλο του Στρατού στην Αίγυπτο με απόψεις, **02,27%** εκάστη ως εξής : **(α)** η παρουσία του είναι κυρίαρχη, **(β)** μέχρι σήμερα ισχύει ο στρατιωτικός νόμος, αφ' ότου δολοφονήθηκε ο Σαντάτ (1981) και **(γ)** το καθεστώς είναι εν μέρει στρατιωτικό.
- Το **31,82%** επισημαίνει τη σχέση της αιγυπτιακής εξωτερικής πολιτικής και των Μεγάλων Δυνάμεων ως ακολούθως : **(α)** προσεταιρίζεται άλλοτε τη Δύση ή την Ανατολή (**09,09%**). **(β)** Διάκειται φιλικά προς τις Η.Π.Α. (**04,55%**). **(γ)** Δεν μπορεί να υλοποιηθεί η εξωτερική της πολιτική χωρίς τη βοήθεια άλλων χωρών (**04,55%**). **(δ)** Η Αίγυπτος είναι πλήρως υποταγμένη στις Η.Π.Α., Γαλλία και Ιαπωνία (**02,28%**). Το **11,35%** διατύπωσε θέσεις, **02,27%** εκάστη : **(ε)**. Το 1956 – 1960 ζημιώθηκαν οι Αιγύπτιοι με την προσχώρησή τους στην ΕΣΣΔ. **(στ)** Με τις ξένες επενδύσεις αναπτύχθηκε ραγδαία η Αίγυπτος. **(ζ)** Μετά τον πόλεμο του Κόλπου η πολιτική της πρόσκειται στις Η.Π.Α. **(η)**. Διάκειται συμπαθώς στη Δύση. **(θ)**. Στη διαμόρφωση της πολιτικής της έχει εκλείψει η ΕΣΣΔ. Τ' ανωτέρω δύνανται να ομαδοποιηθούν ως εξής : **(01)** Προσεταρισμός των Η.Π.Α. και των Δυτικών Δυνάμεων εκ μέρους της Αιγύπτου [**18,19%**] (κατηγορίες **β,γ,δ,στ,ζ,η**). **(02)** Προσεταρισμός άλλοτε της Δύσης ή Ανατολής (**09,09%**) (κατηγορία **α**). **(03)** Δεν επηρεάζει πλέον την αιγυπτιακή εξωτερική πολιτική η (πρώην) ΕΣΣΔ (**04,54%**) (κατηγορίες **ε** και **θ**).
- Στους στόχους και τα μέσα επίτευξης της εξωτερικής της πολιτικής αναφέρεται το **18,18%** ως ακολούθως : **(α)** Στόχος είναι η επιδίωξη της ειρήνης (**04,54%**). **(β)** Η Αίγυπτος αποτελεί μεγάλη μουσουλμανική χώρα μ' επικεφαλής τον Μουμπάρακ. Διαφορετικά θ' ακολουθούσε την οδό του φονταμενταλισμού (**04,54%**). **(γ)** Κινείται στα πλαίσια των αραβικών κρατών (**02,28%**). **(δ)** Επιθυμεί την ανάκτηση του ηγετικού ρόλου, που είχε η Αίγυπτος επί Νάσερ (**02,28%**). Το **04,54%** διατύπωσε θέσεις, **02,27%** εκάστη : **(ε)** Η χώρα αυτή επί πολλά έτη θα είναι η ηγέτιδα δύναμη του αραβικού κόσμου. **(στ)** Η εξωτερική της πολιτική λαμβάνεται υπ' όψιν διεθνώς. Συνοψίζοντας : **(α)** Πρώτος στόχος της Αιγύπτου είναι η ανάδειξη της ως ηγέτιδας χώρας στα πλαίσια των αραβικών κρατών (κατηγορίες **β,γ,δ** και **ε**) το **11,37%**. **(β)** Άλλοι στόχοι είναι η επιδίωξη της ειρήνης και η διεθνής αποδοχή της εξωτερικής της πολιτικής (κατηγορίες **α** και **στ**) (**06,81%**). Για τον Αραβικό Σύνδεσμο βλ. Δαρατζίκης Ευστρ. Κων/νος, πρεσβευτής Ε.Τ. (1994), Περιφερειακά και τοπικά Οργανώσεις εις την Μέσην Ανατολήν και την Αφρικήν, σ.σ.19 – 45. [Δεν αναφέρεται ο Εκδοτικός Οίκος].
- Το **22,73%** αναφέρει ότι δεν γνωρίζει ή δεν τοποθετείται ως εξής : **(α)** το **04,55%** δεν εκφέρει άποψη ή δεν απαντά, γιατί δεν ζει στην Αίγυπτο ή λόγω της θέσης του στο Σύνδεσμο Αιγυπτιωτών. **(β)** Το **04,55%** εγκατέλειψε την Αίγυπτο σε μικρή ηλικία. **(γ)** Το **13,63%** δήλωσε ότι δεν έχει γνώση της αιγυπτιακής εξωτερικής πολιτικής.

Το **22,73%** των μη απαντώντων για τους ανωτέρω λόγους είναι ευεξήγητο, αν λάβουμε υπ' όψιν τα αναφερθέντα στη σ.148 για τη συχνή μετάβαση κάποιων στην Αίγυπτο και την μη επιθυμία τους να γνωστοποιήσουν τις απόψεις τους σ' ευαίσθητα ζητήματα, όπως το παρόν. Βεβαίως δεν αποκλείεται ειλικρινά να μην γνωρίζουν το θέμα όσοι ερωτώμενοι / ες το δήλωσαν. **(4)**

κ.α. Βαθμός ένταξης ερωτώμενου / ης στην ελλαδική κοινωνία σήμερα.

Ήδη σε άλλα σημεία της παρούσας διατριβής μελετήθηκαν διάφορες πτυχές της ένταξης, όπως **(α)** βάσει του τόπου διαμονής. Έτσι ερχόμενοι εδώ οι Αιγυπτιώτες εγκαταστάθηκαν κυρίως στο Π. Φάληρο (**15,38%**), όπως και οι Κων/πολίτες, στην Αθήνα (Κυψέλη, Αμπελόκηποι, Πατήσια κ.λπ.) **46,15%** και στα Β. Προάστια (**26,92%**). Χαρακτηριστικά αναφέρει ο καθηγητής στο Πάντειο Πανεπιστήμιο Πάτελος Κων/νος (Συνέντευξη στον γράφοντα στις 20 Μαρτίου 2002) : «Στο Π. Φάληρο κατοκούν και Αιγυπτιώτες και Κων/πολίτες. Όταν ήλθαν εδώ οι Αιγυπτιώτες, πολλοί εγκαταστάθηκαν στο Π. Φάληρο και κατόπιν διεσπάρησαν ανά την Αττική. Κύριος τόπος ήταν κι' ο συνοικισμός στα Β. Προάστια, κάπου μεταξύ Αμαρουσίου και Κηφισιάς, ονόματι «Άστυ». Υπάρχουν Αιγυπτιώτες στο νομό Βοιωτίας, στη Ρόδο και αλλού.» Έτσι στα πρώτα χρόνια υπήρξε διαμονή τους σε συγκεκριμένα μέρη και όχι διασπορά τους. **(β)** Η επαγγελματική ένταξη δεν υπήρξε πλήρης, αν λάβουμε υπ' όψιν ότι οι ερωτώμενοι / ες σε ποσοστό **73,07%** απασχολούνται στον ιδιωτικό τομέα, και το **19,23%** στο Δημόσιο. Με τα οικιακά ασχολείται το **03,85%**. **(γ)** Γλωσσικά δεν είναι πλήρως εντεταγμένοι οι Αιγυπτιώτες, αφού σε ενδοοικογενειακό επίπεδο δήλωσε σπάνια ή εν μέρει χρήση της Αραβικής το **22,22%**, ενώ το **24,45%** κανονική. Ταυτόχρονα στις συναναστροφές κι' ευρύτερα κοινωνικά, ενίοτε ή εν πολλοίς χρησιμοποιεί τα Αραβικά το **66,67%** και κανονικά το **23,08%**. **(δ)** Η ένταξη σε επίπεδο ψυχολογικής προσαρμογής και επικοινωνίας αντιμετώπισε πρόβλημα σε ποσοστό **62,86%**, ενώ η επαγγελματική αποκατάσταση στο **07,14%**.

(ε) Η κοινωνική ένταξη υπό την μορφή συναναστροφών με μη Αιγυπτιώτες είναι μερική, αν λάβουμε υπ' όψιν ότι το **36,66%** συναναστρέφεται κυρίως με Αιγυπτιώτες. **(στ)** Η πολιτική ένταξή τους είναι μερική, αφού ως ψηφοφόροι – απλοί και πολιτικοποιημένοι – ανέρχονται σε ποσοστό **84,62%**. Μετέχει ενεργά στα κομματικά δρώμενα το **07,69%**, ενώ δεν ψηφίζει, επίσης το **07,69%**. **(ζ)** Στοιχείο ένταξης εν πολλοίς αποτελεί και η αποδοχή μ' επιφυλάξεις ότι η Ελλάδα είναι κράτος δικαίου με σεβασμό των δικαιωμάτων του Πολίτη και του Ανθρώπου σε σύγκριση με την Αίγυπτο. Τα όποια προβλήματα έχουν ενώπιόν τους οι Αιγυπτιώτες, όπως η «γραφειοκρατική ταλαιπωρία» ή το «ρουσφέτι» είναι κοινά με των άλλων Ελλήνων πολιτών.

(η) Έναντι της ακολουθούμενης εξωτερικής πολιτικής της Ελλάδος προς την Τουρκία παρατηρούνται αρνητική στάση και μικρή αποδοχή της σε ποσοστό **26,67%**, ενώ το **13,34%** επισημαίνει τη μη σταθερότητα της και το **15,54%** αποτιμά θετικά την πολιτική της «Ελληνοτουρκικής Προσέγγισης», σε αντίθεση με τους Κων/πολίτες που την αξιολογούν έτσι σε ποσοστό μόνον **01,58%**.

- Βάσει των συνεντεύξεων Βάθους το **54,83%** των ερωτωμένων δήλωσε (πλήρως) εντεταγμένο στην ελλαδική κοινωνία ως εξής : **(α)** είναι πλήρως εντεταγμένοι / ες εδώ (**25,80%**). **(β)** Είναι εντεταγμένοι εδώ (**19,35%**). Δύο (02) απόψεις, **03,23%** εκάστη αναφέρουν : **(γ)** Παρά τις αρχικές δυσκολίες προσαρμογής έχει ενταχθεί. **(δ)** Είναι εντεταγμένος, παρ' ότι απέχει της κομματικής ζωής. **(ε)** Είναι εντεταγμένος. Τα τυχόν προβλήματα είναι απότοκα της μεμψιμοιρίας του Νεοέλληνα (**03,22%**).

- Σχετική – μερική ένταξη επεσήμανε το **41,94%** ως ακολούθως : **(α)** Έχουν ενταχθεί οι ερωτώμενοι / ες, παρ' ότι υπάρχει μια διαφορά νοοτροπίας (**16,13%**). Δύο (02) απόψεις, **06,45%** η καθεμία είναι : **(β)** Οι Αιγυπτιώτες δεν έχουν ενταχθεί πλήρως. **(γ)** Υπάρχει το γενικότερο πρόβλημα μαζοποίησης της ελληνικής κοινωνίας λόγω των ΜΜΕ. Το **09,69%** διατύπωσε τρεις (03) θέσεις, **03,23%** εκάστη, τις : **(δ)** Υφίσταται μερική ένταξη ως αποτέλεσμα της έλλειψης ενημέρωσης για τους Αιγυπτιώτες. **(ε)** Εντοπίζεται διαφορά εργατικότητας γηγενών – Αιγυπτιωτών. **(στ)** Αναγκαστικά προσαρμόστηκε η ερωτώμενη. **(ζ)** Έχει προσαρμοστεί κατά **70%**. Δεν αισθάνεται το ίδιο με τους Ελλαδίτες (**03,22%**). Στη διαφορά νοοτροπίας και τρόπου ζωής αποδίδεται η μερική ένταξη σε ποσοστό **35,49%** [κατηγορίες α,γ,δ,ε,στ,ζ].

- Δεν δήλωσε το **03,23%** κατά πόσον είναι εντεταγμένο ή όχι.
- Από τους τρεις νέους, που έγινε αναφορά γι' αυτούς σε άλλα σημεία του πονήματος, ο ένας (01) δήλωσε πλήρως εντεταγμένος, ο δεύτερος δεν απάντησε και η ερωτωμένη δήλωσε ότι δεν έχει ενταχθεί εξ ολοκλήρου.

κ.β1. Βαθμός συναισθηματικής σύνδεσης των ερωτωμένων με την Αίγυπτο.

[Δόθηκαν από ορισμένους περισσότερες της μιας (01) απαντήσεις]

- Την ύπαρξη (πλήρους) συναισθηματικού δεσμού με την Αίγυπτο περιλαμβάνει το **75%** των απαντήσεων. Συγκεκριμένα : **(α)** Οι ερωτώμενοι / ες σε ποσοστό **50,01%** δήλωσαν ότι αισθάνονται Αιγυπτιώτες. **(β)** Είναι περήφανοι ως Αιγυπτιώτες Έλληνες (**10,71%**). Το **14,28%** διατύπωσε απόψεις, **03,57%** εκάστη : **(γ)** Ήταν και παραμένουν Αιγυπτιώτες **(δ)** Θεωρούν καμάρι τους, που είναι Αλεξανδρινοί. **(ε)** Αισθάνονται Αλεξανδρινοί. **(στ)** Ως Αιγυπτιώτισσα φέρει μίαν παράδοση κοσμοπολιτισμού. Οι δύο (02) νέοι αισθάνονται Αιγυπτιώτες (βαθύτατα ή περισσότερο), ενώ ο τρίτος δήλωσε διεθνής πολίτης. Ο συγγραφέας Χατζηφώτης Μ. Ιωάννης αναφέρει στη συνέντευξη του στον γράφοντα στις 12 Μαρτίου 2002 : «Αλεξανδρινός αισθάνομαι και το διατηρώ. Στα «ΝΕΑ», όταν μου υπέβαλαν (30) τριάντα ερωτήσεις τιτλοφόρησαν την συνέντευξη «Παντοτινά Αλεξανδρινός». Σε άλλο σημείο : «Δεν θέλω να λέγομαι Αιγυπτιώτης, αλλά Αλεξανδρινός. Δεν έχω τη νοοτροπία του Αιγυπτιωτισμού. Όταν έλθεις στην Ελλάδα, δεν έχει πια νόημα ο Αιγυπτιωτισμός. Η Αίγυπτος αποτελεί παρελθόν, έχει την αξία κι' ιστορία της. Αλεξανδρινός σημαίνει κάτι άλλο : είναι η πνευματική παράδοση του Καβάφη, όλης εκείνης της εποχής.» Βλ. Χατζηφώτης Μ. Ιωάννης (1999) Αλεξάνδρεια, Οι δύο αιώνες του Νεότερου Ελληνισμού (19ος – 20ος αι.), Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα.
- *Εν μέρει – εν πολλοίς σύνδεση με την Αίγυπτο δήλωσε το **07,15%** ως εξής :* Οι ερωτώμενοι σε ποσοστό **03,57%** αισθάνονται λιγότερο Αιγυπτιώτες απ' άλλους συμπατριώτες τους και το **03,58%** ότι δεν είναι Αιγυπτιώτες **100%**.
- *Στη σχέση ελληνικής ταυτότητας – αιγυπτιώτικης ιδιαιτερότητας αναφέρεται το **10,71%** με απόψεις **03,57%** εκάστη :* **(α)** Η ερωτώμενη αισθάνεται πιο πολύ Αιγυπτιώτισσα. **(β)** Δεν έχει ο ερωτώμενος τη νοοτροπία του Αιγυπτιωτισμού και **(γ)** Υπάρχει διαφορά νοοτροπίας με τους γηγενείς, που δεν αφορά όλους τους Αιγυπτιώτες.
- *Την απουσία συναισθηματικού δεσμού με την Αίγυπτο επισημαίνει το **07,14%**, που αντιστοιχεί σε δύο (02) απαντήσεις, **03,57%** εκάστη :* **(α)** Δεν αισθάνονται Αιγυπτιώτες τώρα ή **(β)** (αισθάνονται) διεθνείς πολίτες.
- Είναι αξιοσημείωτο το γεγονός ότι μόνο το **07,14%** των απαντήσεων υποδεικνύει την ανυπαρξία συναισθηματικής σχέσης με την Αίγυπτο.

κ.β2. Η σημασία της Αιγύπτου για τους ερωτώμενους / ες.

[Ορισμένοι ερωτώμενοι έδωσαν περισσότερες της μιας (01) απαντήσεις]

- Το **43,91%** των απαντήσεων αναφέρεται στα συναισθήματα που προκαλεί στους ερωτώμενους η Αίγυπτος ως εξής : **(α)** την συναισθηματική τους ταύτιση με την Αλεξάνδρεια εκφράζουν σε ποσοστό **21,95%** : Το **14,64%** εξέθεσε απόψεις, **04,88%** εκάστη ως ακολούθως : **(01)** Η Αλεξάνδρεια είναι ό,τι ωραιότερο υπάρχει. **(02)** Είναι η καρδιά και η ψυχή τους. **(03)** Νοσταλγούν την Αλεξάνδρεια. **(04)** Ταυτίζεται με τις εφηβικές αναμνήσεις και τα βιώματα των ερωτωμένων **(04,87%)**. **(05)** Αποτελεί την πόλη των ονείρων τους **(02,44%)**. **(β)** Η συναισθηματική ταύτιση με το Κάιρο έχει εκφραστεί από το **04,88%** : **(01)** Το Κάιρο είναι ένα μεγαλείο, ένα όνειρο **(02,44%)**. **(02)** Αναπολούν όσα έζησαν στο Κάιρο **(02,44%)**. **(γ)** Ο συναισθηματικός δεσμός με την Αίγυπτο

παρουσιάζεται στο **12,20%** των απαντήσεων : **(01)** Η Αίγυπτος αποτελεί γι' αυτούς νοσταλγία **(04,88%)**. Το **07,32%** περιλαμβάνει θέσεις, **02,44%** η καθεμία : **(02)** Δεν δύνανται να λησμονήσουν την Αίγυπτο και ιδίως το Σουέζ **(03)**. Η χώρα αυτή είναι τα βιώματα και οι αναμνήσεις τους **(04)** Αισθάνονται περήφανοι, γιατί ο Αιγυπτίωτης Ελληνισμός δεν αντιμετώπισε αποικιοκρατικά το γηγενή πληθυσμό. **(δ)** Άλλες δύο **(02)** απόψεις με συνολικό ποσοστό **04,88%** είναι : **(01)** Τα βιώματα των γονέων τους έχουν καταστήσει και δικά τους βάσει των διηγήσεων (των γονέων). **(02)** Η Αίγυπτος είναι γι' αυτούς πλέον παρελθόν. Η νοσταλγία για την Αίγυπτο και ειδικά για την Αλεξάνδρεια είναι προφανής. Έτσι δικαιολογείται η άποψη του Χατζηφώτη Μ. Ιωάννη στο ομώνυμο έργο του, ό.π., σ.17 : «Αλεξάνδρεια. Μια πόλη – θρύλος. Μια πατρίδα χαμένη, αλλά και υπαρκτή. Όσο κι' αν την στερήθηκες, κάποτε την ξαναβρίσκεις. Πόλη ιδεατή και πραγματική μαζί. Η πόλη του. Η πόλη μου. Η πόλη μας.»

- Στην Αίγυπτο ως γενέτειρα και τόπο διαμονής των ερωτωμένων αναφέρεται το **34,14%** : **(01)** Η Αλεξάνδρεια είναι η γενέθλια γη **(21,95%)**. Το **09,76%** εξέθεσε τις απόψεις του, καθεμία **02,44%** : **(02)** Η Αίγυπτος τους γέννησε, η Ελλάδα τους υιοθέτησε. **(03)** Η Αίγυπτος αποτελεί τη δεύτερη τους πατρίδα. **(04)** Στην Αίγυπτο έζησαν. **(05)** Η Ισμαηλία είναι η γενέτειρα, η ζωή τους. **(06)** Το Κάιρο είναι η πόλη, στην οποία έζησαν περισσότερο **(02,43%)**.
- Το **17,07%** δήλωσε ότι η Αίγυπτος αποτελεί ιδιαίτερο τρόπο ζωής και πολιτισμού ως ακολούθως : **(01)** Οι Αλεξανδρινοί ανέπτυξαν έναν προηγμένο ελληνικό πολιτισμό **(07,32%)**. **(02)** Η Αλεξάνδρεια του τότε δεν μεταβλήθηκε συγκριτικά με το τώρα **(04,87%)**. **(03)** Η Αλεξάνδρεια είναι μία ιδέα που εκφράζεται από τον Μ. Αλέξανδρο μέχρι τον Καβάφη **(02,44%)**. **(04)** «Αλεξανδρινός» σημαίνει την πνευματική παράδοση του Καβάφη, το κλίμα εκείνης της εποχής **(02,44%)**. Επομένως Αλεξάνδρεια σημαίνει έναν ξεχωριστό τρόπο ζωής και πολιτισμού.
- Δεν ανέφερε για τη σημασία της Αιγύπτου το **04,88%**.

κ.γ. Σχέση των παιδιών των ερωτωμένων, των ιδίων ή / και νεαρών Αιγυπτιωτών ηλικίας 20 – 30 ετών με την ελλαδική κοινωνία και την Αίγυπτο.

Και σε αυτό το ερώτημα δόθηκαν περισσότερες της μιας **(01)** απαντήσεις.

- Το **08,11%** αναφέρεται στο βαθμό ένταξης των παιδιών των ερωτωμένων και των νεαρών Αιγυπτιωτών στην ελλαδική κοινωνία ως ακολούθως : **(01)** Κατά πλειοψηφία οι νέοι έχουν εδώ αφομοιωθεί **(02,70%)**. **(02)** Κατά πλειοψηφία είναι πλήρως εντεταγμένοι εδώ οι νέοι **(02,03%)**. **(03)** Είναι πλήρως τα παιδιά τους εντεταγμένα εδώ **(01,36%)**. **(04)** Τα παιδιά τους είναι Ελλαδίτες. Γεννήθηκαν και μεγάλωσαν εδώ **(01,35%)**. **(05)** Είναι εντεταγμένοι οι νέοι **(0,67%)**. Συνοψίζοντας : **(01)** (Πλήρη) αφομοίωση των περισσότερων νέων δήλωσε το **04,73%** (κατηγορίες 01 και 02). **(02)** Τα παιδιά των ερωτωμένων είναι πλήρως εντεταγμένα ανέφερε το **02,71%** (κατηγορίες 03 και 04). **(03)** Είναι εντεταγμένοι οι νέοι **(0,67%)** (κατηγορία 05).
- Την ύπαρξη συναισθηματικού δεσμού με την Αίγυπτο των παιδιών των ερωτωμένων ή των νέων 20 – 30 ετών ανέφερε το **06,76%** ως εξής : **(01)** Αισθάνονται οι νέοι, όπως τους γαλουχήσουν η οικογένεια κι' οι φίλοι τους **(02,70%)**. **(02)** Αν είναι και οι δύο γονείς Αιγυπτίωτες, τότε ο δεσμός με την Αίγυπτο είναι ισχυρότερος **(01,36%)**. Επομένως το **04,06%** (κατηγορίες 01 και 02) αναφέρονται στις προϋποθέσεις ύπαρξης συναισθηματικού δεσμού με την Αίγυπτο. Το **01,36%** εξέφρασε θέσεις, **0,68%** εκάστη, όπως : **(03)** Αιγυπτίωτες αισθάνονται η γενιά των ερωτωμένων και τα παιδιά τους. Μετά δεν θα υπάρχουν Αιγυπτίωτες. **(04)** Ο γιος ενός ερωτώμενου αισθάνεται Αιγυπτίωτης. Το **01,34%** με απόψεις **0,67%** την καθεμία επεσήμανε : **(05)** Η γενιά ενός εκ των ερωτωμένων είναι η τελευταία που αισθάνεται την αιγυπτιώτικη καταγωγή και **(06)** τα παιδιά των ερωτωμένων αισθάνονται Αιγυπτίωτες, γιατί γεννήθηκαν κι' ανατράφηκαν στην Αίγυπτο.

- Την εν μέρει ή μικρή σύνδεση με την Αίγυπτο περιλαμβάνει το **18,24%** των απαντήσεων : **(01)** Ελάχιστοι νέοι αισθάνονται Αιγυπτιώτες πιστεύει το **06,76%**. **(02)** Οι νέοι κατά πλειοψηφία – δεν έχουν τα βιώματα των γονέων τους (**02,71%**). **(03)** Το **04,05%** ανέφερε απόψεις **01,35%** την καθεμία ως ακολούθως : **(04)** Η πλειοψηφία των νέων δεν σκέφτεται αιγυπτιώτικα. **(05)** Οι περισσότεροι νέοι αισθάνονται εν μέρει Αιγυπτιώτες. **(06)** Οι νέοι δεν αισθάνονται το ίδιο Αιγυπτιώτες με τους γονείς τους. Το **01,34%** ανέφερε ότι οι μισοί νέοι αισθάνονται Αιγυπτιώτες. Απουσιάζει το βίωμα. Το **02,04%** εκφράζει απόψεις, **0,68%** την καθεμία : **(07)** Οι νέοι 20 – 30 ετών δεν αισθάνονται Αλεξανδρινοί. **(08)** Τα παιδιά των ερωτωμένων αισθάνονται περισσότερο Μικρασιάτες, παρά Αιγυπτιώτες. **(09)** Τα παιδιά τους απλώς διακηρύττουν την αιγυπτιώτικη τους καταγωγή. Το **01,34%** διατύπωσε δύο **(02)** θέσεις, **0,67%** την καθεμία : **(10)** Οι σπουδές και το επάγγελμα απασχολούν τους νέους. **(11)** Τα παιδιά των ερωτωμένων ανατράφηκαν με τις διηγήσεις των βιωμάτων τους.
- Το **09,46%** των απαντήσεων αναφέρεται στην απουσία συναισθηματικού δεσμού με την Αίγυπτο των παιδιών των ερωτωμένων και των νέων ηλικίας 20 – 30 ετών, όπως : **(01)** Τα παιδιά τους δεν αισθάνονται Αιγυπτιώτες (**05,41%**). **(02)** Οι νέοι που γεννήθηκαν και μεγάλωσαν εδώ δεν αισθάνονται Αιγυπτιώτες (**01,35%**). Το **01,36%** διατύπωσε θέσεις, **0,68%** εκάστη, ως ακολούθως : **(03)** Δημιούργησαν συναναστροφές με νέους απ' εδώ. **(04)** Οι νέοι αυτοί δεν είναι Αιγυπτιώτες, διότι στερούνται βιωμάτων από την Αίγυπτο. **(05)** Κάποτε θα παύσουν να υπάρχουν Αιγυπτιώτες δήλωσε το **0,67%** ή **(06)** απουσιάζει το βίωμα από τους σημερινούς νέους (**0,67%**). Έτσι από το **34,46%** των απαντήσεων που αναφέρεται στη σχέση των παιδιών των ερωτωμένων ή των νέων με την Αίγυπτο προκύπτει : **(α)** Το **06,76%** δήλωσε την ύπαρξη συναισθηματικού δεσμού, **(β)** το **18,24%** μερική ή μικρή σύνδεση τους με την Αίγυπτο και **(γ)** το **09,46%** την απουσία συναισθηματικού δεσμού. Εκ των τριών **(03)** νέων ο ένας δήλωσε ότι η πλειοψηφία τους δεν σκέφτεται αιγυπτιώτικα. Ο δεύτερος ανέφερε ότι οι νέοι αυτοί δεν είναι Αιγυπτιώτες, αφού δεν γεννήθηκαν στην Αίγυπτο από Αιγυπτιώτες γονείς, και στερούνται βιωμάτων από τη χώρα αυτή. Η νέα πιστεύει ότι οι μισοί περίπου αισθάνονται Αιγυπτιώτες κι' αυτό εξαρτάται από τη διαπαιδαγώγηση της οικογένειας.
- Στη σχέση των ερωτωμένων, των παιδιών τους και των νέων Αιγυπτιωτών με τους αιγυπτιώτικους Συλλόγους αναφέρεται το **33,78%** των απαντήσεων ως εξής : **(α)** Την ύπαρξη δεσμού και ενδιαφέροντος για τους αιγυπτιώτικους Συλλόγους τονίζει το **09,45%** : **(01)** Οι ερωτώμενοι / ες μετέχουν στους Συλλόγους (**04,06%**). **(02)** Στα Σωματεία παρευρίσκονται οι νέοι λόγω της συμμετοχής του πατέρα τους σ' αυτά (**02,03%**). **(03)** Σε μεγαλύτερη ηλικία (άνω των 40 ετών) συμμετέχουν (**01,35%**). Το **02,01%** διατύπωσε θέσεις, **0,67%** την καθεμία, όπως : **(04)** Μετέχουν αρκετοί νέοι στους Συλλόγους. **(05)** Τα παιδιά τους μετέχουν, **(06)** όταν έχουν διαθέσιμο χρόνο. **(β)** Τη μερική ή μικρή σύνδεση με τους εδώ αιγυπτιώτικους Συλλόγους επισημαίνει το **16,89%** : **(01)** Το **07,43%** δήλωσε ότι οι νέοι 20 – 30 ετών κατά πλειοψηφία δεν μετέχουν στους Συλλόγους. **(02)** Κάποιοι νέοι σε πολύ μικρό ποσοστό μετέχουν στα Σωματεία των Αιγυπτιωτών (**03,38%**). Το **02,72%** των απαντήσεων περιλαμβάνει θέσεις, **0,68%** εκάστη : **(03)** Οι νέοι στερούνται των βιωμάτων των γονέων τους. **(04)** Στερούνται πνευματικότητας οι Σύλλογοι. **(05)** Δεν εκπροσωπούν τους νέους. **(06)** Συμμετέχουν λίγο οι νέοι λόγω της μη εσωτερίκευσης της διαπαιδαγώγησης των γονέων τους. Το **02,68%** εμπεριέχει απόψεις **0,67%** εκάστη : **(07)** Οι νέοι δεν μετέχουν πολύ στα Σωματεία. **(08)** Πρέπει να υπάρξουν κίνητρα συμμετοχής τους (π.χ. δωρεάν εγγραφή τους). **(09)** Συμμετέχουν τα παιδιά των ερωτωμένων, όταν διαθέτουν ελεύθερο χρόνο. **(10)** Ο βιοπορισμός αποτελεί, ίσως, τον κυριότερο λόγο της ελλιπούς συμμετοχής των περισσότερων νέων στους Συλλόγους. **(11)** Θα μπορούσαν περισσότεροι νέοι να μετέχουν ενεργά στους Συλλόγους (**0,68%**). **(γ)** Το **07,44%** αναφέρεται στην απουσία σύνδεσης των ερωτωμένων / νέων με τους αιγυπτιώτικους Συλλόγους ως εξής : **(01)** Το **02,03%** επεσήμανε ότι η νεολαία δεν

μετέχει στους Συλλόγους ενεργά λόγω έλλειψης διαθέσιμου χρόνου. Το **04,05%** διατύπωσε θέσεις, την καθεμία **01,35%** : **(02)** Τα παιδιά των ερωτωμένων δεν μετέχουν στους Συλλόγους **(03)** Οι νέοι απέχουν των Σωματείων. **(04)** Οι ερωτώμενοι δεν πιστεύουν ότι η σωματειακή οργάνωση έχει μέλλον. Ανά **0,68%** εκάστη είναι οι απόψεις : **(05)** Οι νέοι δύνανται να χρησιμοποιήσουν τους Συλλόγους αρχικά ως μέσα προσωπικής ανάδειξης. **(06)** Πολλοί νέοι δεν μετέχουν λόγω σπουδών, αναζήτησης του επαγγέλματος κ.λπ. Έτσι από το **33,78%** των απαντήσεων που αναφέρεται στη σχέση των ερωτωμένων, των παιδιών τους και των νέων με τους αιγυπτιώτικους Συλλόγους προκύπτει : **(α)** Υπαρξη δεσμού και ενδιαφέροντος σε ποσοστό **09,45%**. **(β)** Εντοπισμός μερικής ή μικρής σύνδεσης **(16,89%)** και **(γ)** απουσία σχέσης σε ποσοστό **07,44%**.

- Εκ των τριών **(03)** νέων ο ένας δήλωσε ότι οι νέοι που γεννήθηκαν και μεγάλωσαν εδώ – στην πλειονότητά τους – δεν μετέχουν στους Συλλόγους λόγω της μη εσωτερικευσης της διαπαιδαγώγησης των γονέων τους. Ο δεύτερος πιστεύει ότι οι Σύλλογοι αυτοί δεν έχουν μέλλον και οι νέοι δεν πρόκειται να τους διατηρήσουν. Ίσως να τους χρησιμοποιήσουν (οι νέοι) αρχικά ως μέσα προσωπικής τους προβολής και ανάδειξης. Η ερωτώμενη ανέφερε ότι η ίδια μετέχει ενεργά σε αιγυπτιώτικο Σύλλογο, αλλά οι νέοι απέχουν σε μεγάλο βαθμό.
- Στην προβολή της αιγυπτιώτικης ταυτότητας εκ μέρους των νέων 20 – 30 ετών σ' ενδεχόμενη κάθοδο τους σ' εκλογές ως υποψηφίων Βουλευτών αναφέρεται το **23,65%** των απαντήσεων ως εξής : **(α)** Το **10,13%** υποδεικνύει ότι οι νέοι αυτοί θα κατέλθουν στις εκλογές μόνον ή κυρίως ως Ελλαδίτες : **(01)** Κατά πλειοψηφία δεν θα αναδείξουν την αιγυπτιώτικη καταγωγή τους **(05,40%)**. **(02)** Δεν αισθάνονται Αιγυπτιώτες, θα κατέλθουν στις εκλογές ως Ελλαδίτες **(01,35%)**. Το **02,04%** διατύπωσε θέσεις, **0,68%** την καθεμία : **(03)** Οι περισσότεροι νέοι δεν θα κατέλθουν ως Αιγυπτιώτες. **(04)** Θα προβάλουν μόνον την κομματική τους ιδιότητα. **(05)** Για την μη ικανοποιητική προβολή της αιγυπτιώτικης καταγωγής ευθύνεται η ελλιπής διαπαιδαγώγηση των γονέων τους. Το **01,34%** δήλωσε ότι **(06)** ελάχιστοι νέοι και στο παρελθόν προέβαλαν την καταγωγή τους ή **(07)** ίσως οι ψηφοφόροι να μην λάβουν υπ' όψιν την καταγωγή των νέων ως Αιγυπτιωτών.
- Το **12,84%** των απαντήσεων επισημαίνει την προβολή της αιγυπτιώτικης τους καταγωγής, κυρίως για λόγους ψηφοθηρικούς ως ακολούθως : **(01)** Σε περίπτωση εκλογών θα προβαλλόταν η καταγωγή τους ψηφοθηρικά **(07,43%)**. **(02)** Κάποιοι την αναδεικνύουν, παρ' ότι απουσιάζουν τα βιώματα από την Αίγυπτο **(01,35%)** ή απλά **(03)** αναφέρουν τη δική τους καταγωγή ή των γονέων τους **(01,35%)**. Το **02,04%** εξέθεσε απόψεις, **0,68%** εκάστη : **(04)** Την προβάλλουν, αν συμφέρει το κόμμα τους. **(05)** Μέρος των νέων θα το πράξει χάριν ψηφοθηρίας. **(06)** Ορισμένοι αυτοπροαιρέτως θα την αναδείξουν. **(07)** Κάποιοι θα την προβάλουν λόγω της προώθησης των συμφερόντων τους **(0,67%)**. Επομένως το **09,46%** (κατηγορίες 01,04,05,07) θα ενεργήσει ψηφοθηρικά.
- Άλλη άποψη **(0,68%)** : Σε περίπτωση εκλογών θα υποστηρίζονταν οι υποψήφιοι από τους ερωτώμενους.
- Συνοψίζοντας οι επιμέρους κατηγορίες είναι : **(α)** (Πλήρης) αφομοίωση των περισσότερων νέων στην ελλαδική κοινωνία **[04,73%]**. **(β)** Τα παιδιά των ερωτωμένων είναι πλήρως εντεταγμένα **[02,71%]**. **(γ)** Είναι εντεταγμένοι οι νέοι **[0,67%]**. **(δ)** Υπαρξη συναισθηματικού δεσμού με την Αίγυπτο **(06,76%)**. **(ε)** Μικρή [εν μέρει] σύνδεση με την Αίγυπτο **(18,24%)**. **(στ)** Απουσία συναισθηματικού δεσμού των νέων με την Αίγυπτο **(09,46%)**. **(ζ)** Σύνδεση με τους αιγυπτιώτικους Συλλόγους **(09,45%)**. **(η)** Μικρή ή μερική σχέση των νέων με τους Συλλόγους **(16,89%)**. **(θ)** Απουσία σχέσης με τα αιγυπτιώτικα σωματεία **(07,44%)**. **(ι)** Οι νέοι θα κατέλθουν στις εκλογές ως υποψήφιοι βουλευτές μόνον ή ιδίως ως Ελλαδίτες **(10,13%)**. **(ια)** Προβολή της αιγυπτιώτικης τους καταγωγής, κυρίως για λόγους ψηφοθηρικούς **(12,84%)**. **(ιβ)** Άλλη άποψη **(0,68%)**. Εκ των τριών **(03)** νέων [των δύο **(02)** που γεννήθηκαν και μεγάλωσαν εδώ και του ενός **(01)** που

πηγαινοέρχεται στην Αίγυπτο], ο μὲν πρῶτος πιστεύει ὅτι οἱ νέοι θὰ προέβαλλαν τὴν καταγωγὴ τους γιὰ λόγους ψηφοθηρικοὺς κί' ἂν αὐτὸ συνέφερε τὸ κόμμα τους. Ἡ μειοψηφία τους θὰ τὴν ἀναδείκνυε συνειδητά. Τὴν ψηφοθηρικὴ προβολὴ τῆς καταγωγῆς επικαλεῖται καὶ ὁ δεῦτερος ἐρωτώμενος. Ἡ νέα θεωρεῖ ὅτι οἱ περισσότεροὶ νέοι δὲν θὰ τὴν διακηρύξουν.

κ.δ. Συχνότητα χρήσης τῶν ὀρων «γλωσσομάθεια», «κοσμοπολίτικος» κί' ἄλλων συναφῶν.

- Χρήση τῶν ἀνωτέρω ὀρων κί' ἄλλων συναφῶν λέξεων ἢ ἐκφράσεων ἀπὸ ἐρωτώμενους / ἐς διαπιστώνεται σὲ ποσοστὸ **73,08%**, (38) τριάντα ὀκτὼ συνολικὰ περιπτώσεις, ἐνῶ κατὰ **26,92%** ὄχι, ὡς ἐξῆς : **(01)** Λόγω γλωσσομάθειας, ἀνέφερε τὸ **28,95%**. **(02)** Ἐπειδὴ (οἱ Αἰγυπτιώτες) γνῶριζαν ξένες γλώσσες (**26,32%**). **(03)** Χρήση τῶν ὀρων «Κοσμοπολίτικος» - «κοσμοπολίτες» (**13,16%**). **(04)** Ἐξαιτίας τῆς γνῶσης τῆς Γαλλικῆς (**05,27%**). **(05)** Ἐπειδὴ μιλοῦσαν Γαλλικὰ κί' Ἀγγλικά (**05,26%**). Τὸ **21,04%** τῶν ἀπαντήσεων περιλαμβάνει ὀρους ἢ ἐκφράσεις σὲ ποσοστὸ **02,63%** ἐκάστη : **(06)** Στὴν Αἴγυπτο ομιλοῦντο Γαλλικά, Ἀραβικά κ.λπ. **(07)** Ἐπειδὴ ἐδῶ περὶ τὸ 1960 δὲν ὑπῆρχαν πολλοὶ γνῶστες ξένων γλωσσῶν. **(08)** Ὑπῆρχαν τὰ «Ἡνωμένα Ἴθνη» τῆς Ἀλεξάνδρειας. **(09)** Ἡ Ἀλεξάνδρεια καὶ τὸ Κάιρο ἐξῆσαν μὲ τους Ἐυρωπαίους. **(10)** Ἦταν μὴ κοινωνία πολυπολιτισμική. **(11)** Συναναστρέφονταν μὲ Ἀραβες καὶ ξένους οἱ ἐκεῖ Ἴλληνας. **(12)** Ὑπῆρχε κοσμοπολιτισμὸς λόγω τῆς κατοχῆς τῶν Ἐυρωπαϊκῶν Δυνάμεων. **(13)** Ἡ μεγαλύτερη παροικία στὴν Ἀλεξάνδρεια ἦταν οἱ Ἴλληνας. Ἀκολουθοῦσαν οἱ Ἰταλοὶ, Ἀρμένιοι κί' Ἐβραῖοι.

Συνοψίζοντας, **(α)** οἱ κατηγορίες 01,02,04,05,06 καὶ 07 μὲ συνολικὸ ποσοστὸ **71,06%** ἐκφράζουν τὴν γλωσσομάθεια τῶν Αἰγυπτιωτῶν, ἐνῶ **(β)** οἱ κατηγορίες 03,08,09,10,11,12 καὶ 13 συνολικὸ ποσοστὸ **28,94%** προβάλλουν τὸν κοσμοπολιτισμὸ τῶν Αἰγυπτιωτῶν.

Ἡ γνῶση ξένων γλωσσῶν, βέβαια, δὲν εἶναι ἀσχετὴ μὲ τὴ συστηματικὴ διδασκαλία τῶν Γαλλικῶν καὶ τῶν Ἀγγλικῶν στα ἐλληνικὰ σχολεῖα τῆς Αἰγύπτου, ἀλλὰ καὶ τῶν Ἀραβικῶν συστηματικὰ κατὰ τὴ δεκαετία τοῦ 1950. **(46)**. Ταυτόχρονα στὶς κατηγορίες στ 1,στ 2,στ 3 (μόρφωση πατέρα, μητέρας καὶ ἐρωτωμένων) παρουσιάζεται ἡ φοίτηση σὲ ξενόγλωσσα σχολεῖα, ὅπως τὸ Γαλλικὸ Λύκειο Saint Marc, τὸ Saint Paul, τὸ Saint Catherine, ἡ Γαλλικὴ Σχολὴ «Mère de Dieu», τὸ British Boys' school of Alexandria κ.λπ.

Ἡ γλωσσομάθεια ἀποτελεῖ ἓνα (01) ἀπὸ τὰ στοιχεῖα τοῦ κοσμοπολιτισμοῦ, ὁ ὁποῖος συνδέεται μὲ τὴν ἀνάπτυξη τῶν ἀστικῶν ἐπαγγελμάτων καὶ τῆς παιδείας, τὴν κοσμικότητα, τὴν ἀνοχὴ τῆς ετερότητας κ.λπ. **(5)**.

κ.ε1. Κατὰ πόσον οἱ Αἰγυπτιώτες ἀσκοῦν κυρίαρχους πολιτικοὺς ρόλους στὴν Ελλάδα.

(α) Τὸ **65,38%** τῶν ἀπαντήσεων περιλαμβάνει τὴν ἀποψη ὅτι οἱ ἐδῶ Αἰγυπτιώτες δὲν ἀσκοῦν κυρίαρχους πολιτικοὺς ρόλους. **(β)** Τὸ **19,23%** ἀνέφερε ὅτι σ' ἐλάχιστο βαθμὸ εἶναι φορεῖς κυρίαρχων πολιτικῶν ρόλων. **(γ)** Τὸ **11,54%** ὑποδεικνύει ὅτι ὡς μεμονωμένα άτομα ἀσκοῦν κάποιους δευτερεύοντες ρόλους. Περιορισμένη εἶναι ἡ ευρύτερη πολιτικὴ ἐπιρροή τους. **(δ)** Τὸ **03,85%** ἐπισημαίνει ὅτι οἱ νεώτεροι δὲν ἀσκοῦν κυρίαρχους πολιτικοὺς ρόλους. Συνοψίζοντας : *Τὸ **69,23%** [κατηγορίες α καὶ δ] πιστεύει ὅτι οἱ ἐδῶ Αἰγυπτιώτες δὲν ἀσκοῦν κυρίαρχους πολιτικοὺς ρόλους, ἐνῶ τὸ **30,77%** [κατηγορίες β καὶ γ] ὅτι ἡ πολιτικὴ τους ἐπιρροή εἶναι ἐλάχιστη.*

κ.ε2. Λόγοι μη άσκησης κυρίαρχων πολιτικών ρόλων στην Ελλάδα εκ μέρους των Αιγυπτιωτών.

- Σ' αυτό το ερώτημα δόθηκαν απαντήσεις πέραν της μιας (01) από κάποιους ερωτώμενους.
- **(α)** Το **11,87%** επισημαίνει ότι η ελλιπής ή μη ενεργός πολιτικοποίηση είναι μια διαδικασία, που μεταφέρθηκε από την Αίγυπτο στην Ελλάδα ως εξής : **(01)** Στην Αίγυπτο δεν ασχολήθηκαν με την πολιτική **(05,09%)**. **(02)** Εκεί υπήρξε η ενεργός πολιτική συμμετοχή της οικογένειας Μπενάκη, που δεν αξιοποιήθηκε από τους Αιγυπτιώτες **(03,39%)**. **(03)** Οι περισσότεροι Αιγυπτιώτες είναι απολιτικοί **(01,70%)**. **(04)** Μετέφεραν εδώ τη νοοτροπία της μη πολιτικοποίησης της Αιγύπτου **(01,69%)**.
- **(β)** Το **37,29%** ανέφερε ότι η ελάχιστη ή μη ενεργός πολιτικοποίηση είναι αποτέλεσμα του τρόπου λειτουργίας του πολιτικού συστήματος στην Ελλάδα : **(01)** Δεν έχουν εδώ γνωριμίες **(06,78%)**. **(02)** Δεν επηρεάζουν τη διαμόρφωση της κυρίαρχης πολιτικής ιδεολογίας **(05, 08%)**. **(03)** Δεν κατόρθωσαν να ενταχθούν στους εδώ κομματικούς μηχανισμούς **(05,09%)**. **(04)** Εν μέρει συνετέλεσαν στη διαμόρφωση της ελληνικής πολιτικής ιδεολογίας με την ανάπτυξη φιλοαραβικών σχέσεων **(03,39%)**. Το **08,50%** διατύπωσε θέσεις **01,70%** εκάστη : **(05)** Για να είναι εκλέξιμος ένας Αιγυπτιώτης, πρέπει να ενεργήσει υπό τη σημαία κάποιου κόμματος και μη προβάλλοντας αιγυπτιώτικα αιτήματα. **(06)** Δεν προέρχονται από «τζάκια» οι Αιγυπτιώτες, όπως π.χ. οι Πελοποννήσιοι. **(07)** Είναι τόσο λίγοι αριθμητικά , για να επηρεάσουν τα πολιτικά δρώμενα. **(08)** Δεν τους προβάλλουν πολιτικά τα ΜΜΕ. **(09)** Μεμονωμένα κάποιοι ασχολήθηκαν ως Συνδικαλιστές ή Υπουργοί. Το **08,45%** των απαντήσεων περιλαμβάνει απόψεις, **01,69%** την καθεμία, όπως : **(10)** Υπάρχουν αξιολογοί Αιγυπτιώτες Διπλωμάτες, μη αξιοποιηθέντες δεόντως από τους κυβερνώντες. **(11)** Ακολουθούν απλά τα υφιστάμενα κόμματα. **(12)** Θα υποστηρίξουν κάποιο Αιγυπτιώτη υποψήφιο. **(13)** Δεν είναι ενωμένοι οι Αιγυπτιώτες. **(14)** Είναι διεσπαρμένοι. Δεν κατοικούν σε συγκεκριμένο μέρος.
- **(γ)** Το **(27,11%)** των απαντήσεων αναφέρεται στην ελλιπή ή μη ενεργό πολιτικοποίηση ως αποτέλεσμα της ψυχρότητας των Αιγυπτιωτών και της αρνητικής τους στάσης έναντι της Πολιτικής και των πολιτικών ως ακολούθως : **(01)** Οι Αιγυπτιώτες δεν ενδιαφέρονται για την Πολιτική **(13,56%)**. **(02)** Είναι έντιμοι και ηθικοί οι Αιγυπτιώτες [κάτι που δεν συμβαίνει με την Πολιτική] **(03,39%)**. Το **06,76%** διατύπωσε θέσεις, **01,69%** εκάστη : **(03)** Οι εδώ πολιτικοί ενδιαφέρονται αποκλειστικά για την εξουσία. **(04)** Οι πολιτικοί προσεγγίζουν τους Αιγυπτιώτες μόνον ψηφοθηρικά. **(05)** Οι Αιγυπτιώτες δεν επιθυμούν ν' αποκαλύψουν τα πολιτικά τους φρονήματα. **(06)** Η Πολιτική περιορίζει την ελευθερία κινήσεων των ψηφοφόρων. Το **03,40%** περιλαμβάνει απαντήσεις **01,70%** εκάστη. **(07)** Απουσιάζει η θετική γνώμη των Αιγυπτιωτών για την εδώ πολιτική. **(08)** Οι Αιγυπτιώτες προτιμούν την ησυχία τους, όπως οι Κων/πολίτες.
- **(δ)** Το **20,34%** των απαντήσεων υποδεικνύει ότι η ελάχιστη ή μη ενεργός πολιτικοποίηση είναι αποτέλεσμα της διαδικασίας ένταξης των Αιγυπτιατών στην ελλαδική κοινωνία ως εξής : **(01)** Ερχόμενοι εδώ οι Αιγυπτιώτες είχαν ν' αντιμετωπίσουν το βιοποριστικό πρόβλημα **(08,47%)**. **(02)** Έδωσαν έμφαση στην καλλιέργεια των γραμμάτων και του πολιτισμού **(06,77%)**. Το **05,10%** διατύπωσε απόψεις, **01,70%** την καθεμία : **(03)** Εστερούντο των οικονομικών πόρων για ενασχόλησή τους με την Πολιτική. **(04)** Ασχολήθηκαν μ' επαγγέλματα αποφέροντα γρήγορα οικονομικά οφέλη. **(05)** Εργάστηκαν σε τουριστικά επαγγέλματα.
- **(ε)** Δύο (02) ερωτώμενες σε συνολικό ποσοστό **03,39%** δήλωσαν ότι δεν γνωρίζουν τα αίτια της μη ενεργού πολιτικοποίησης των Αιγυπτιωτών. Συνοψίζοντας : **(α)** Το **11,87%** των απαντήσεων επισημαίνει ότι η ελλιπής ή μη ενεργός πολιτικοποίηση αποτελεί μια διαδικασία που μεταφέρθηκε εδώ από τη Αίγυπτο. **(β)** Η ελάχιστη ή μη ενεργός πολιτικοποίηση είναι αποτέλεσμα του τρόπου λειτουργίας του πολιτικού συστήματος στην Ελλάδα **(37,29%)**. **(γ)** Η απουσία ενεργού πολιτικοποίησης είναι απόρροια της ψυχρότητας των Αιγυπτιωτών και της αρνητικής στάσης τους

έναντι της Πολιτικής και των πολιτικών (27,11%). (δ) Είναι αποτέλεσμα της διαδικασίας ένταξης των Αιγυπτιωτών στην ελληνική κοινωνία (20,34%). (ε) Το 03,39% δεν απάντησε.

Ο καθηγητής στο Πάντειο Πανεπιστήμιο Πάτελος Κων/νος σε συνέντευξη του στον γράφοντα στις 20/03/2002 επισημαίνει – μεταξύ των άλλων – ότι δυστυχώς δεν επιχειρήθηκε η άσκηση κυρίαρχων πολιτικών ρόλων. Θα έπρεπε να υπάρξει μια τέτοια οργάνωση που να βοηθήσει τους Αιγυπτιώτες κι' οικονομικά. Οι αιγυπτιώτικοι ή κων/πολίτικοι Σύλλογοι πρέπει να πιέσουν τα κόμματα γι' αυτό. Επιχειρήσαμε πάρα πολύ το άνοιγμα στον Αραβικό Κόσμο υπό την έννοια να λάβει υπ' όψιν η ελληνική εξωτερική πολιτική τους Άραβες. Αναφέρεται η περίπτωση του αοιδίμου Ιωάννη Γεωργάκη. Δεν επηρεάζουν όμως οι Αιγυπτιώτες, όσο θα έπρεπε, την κυρίαρχη ελληνική πολιτική ιδεολογία.* Υπάρχουν βέβαια Αιγυπτιώτες στο διπλωματικό σώμα : οι Δημ. Μπίτσιος από την Μανσούρα με γιο Διπλωμάτη, Ιωάννης Θωμόγλου, οι Μητσιάληδες, οι αδελφοί Σάνδη, των οποίων ο πατέρας Κώστας Α. Σάνδης, διετέλεσε Πρόεδρος της Ελληνικής Κοινότητας Αλεξανδρείας (1937 – 1978), ο Κων/νος Ε. Δαρατζίκης. Ο Ι. Θωμόγλου διαδραμάτισε έναν πολύ επιτυχή ρόλο στη Ν. Αφρική, όπου ο Ελληνισμός φεύγει. Επισημαίνει, επίσης, ότι τρία (03) είναι τα σημαντικά κράτη της Αφρικής από απόψεως γεωπολιτικής : (α) η Αίγυπτος, (β) η Αιθιοπία και (γ) η Νότιος Αφρική. Και από τα τρία η Ελλάδα απουσιάζει. Επιπλέον ο καθηγητής Πάτελος αναφέρει ότι και στο 3^ο Παγκόσμιο Συνέδριο των Αιγυπτιωτών Ελλήνων (2001) έχει τονίσει ότι η τύχη των εναπομεινάντων Αιγυπτιωτών εξαρτάται από τις διακρατικές σχέσεις, στις οποίες δεν αποδίδει σημασία, όπως πληροφορείται, η γραφειοκρατία του Υπουργείου μας των Εξωτερικών.

Βέβαια, η μη πολιτικοποίηση τους εν πολλοίς ή η ελάχιστη ενεργός πολιτική τους συμμετοχή υπό τη μορφή μεμονωμένων ατόμων όπως πρέσβων, συνδικαλιστών ή και υπουργών ήταν μια νοοτροπία, που μεταφέρθηκε από την Αίγυπτο. Έχει επισημανθεί και σε άλλο σημείο της διατριβής (σ.175) ότι δεκαετίες ολόκληρες έζησαν οι Αιγυπτιώτες χωρίς να μάθουν τη γλώσσα του τόπου. Σ' όλο αυτό το διάστημα στάθηκαν μακριά από τη ζωή του λαού, γιατί τότε η ιδιότητα του ξένου τους εξασφάλιζε προνόμια. Αυτές οι ιδιομορφίες τους εμπόδισαν να ενταχθούν στην αιγυπτιακή πραγματικότητα. (6). Έτσι δεν αναμείχθηκαν στα πολιτικά δρώμενα του ιδίου του αιγυπτιακού λαού.

Η ανωτέρω διατύπωση δεν εμπόδισε ορισμένους κύκλους των Αιγυπτιωτών συνδεδεμένους με τους άγγλους κυβερνήτες της Αιγύπτου να στηρίζουν τον Ελευθέριο Βενιζέλο, ο οποίος μετέβη στη χώρα του Νείλου του Απρίλιο του 1915, κατόπιν προτροπής του Εμμανουήλ Μπενάκη, τότε Δημάρχου Αθηναίων, ως φιλοξενούμενος του γιου του, Αντώνη Μπενάκη. Εκεί ο Βενιζέλος συνάντησε οικονομικούς παράγοντες του Ελληνισμού της Αιγύπτου, όπως τους Μικέ Συναδινό και Μικέ Σαλβάγο. Συναντήθηκε και με τον Γεώργιο Σκληρό, συγγραφέα του έργου «Το Κοινωνικόν μας Ζήτημα» και έγινε απόπειρα πολιτικής συνεργασίας του με την κυβέρνηση Βενιζέλου περί τα μέσα του 1917. Είχε ο Σκληρός και την πρωτοβουλία στα 1918 για τη σύσταση του Εκπαιδευτικού Ομίλου της Αιγύπτου. (7).

Οι Αιγυπτιώτες συμμετείχαν στους εθνικούς αγώνες, όπως στους Βαλκανικούς Πολέμους (1912 – 1913) και κατά το διάστημα 1916 – 1922. Στήριξαν , επίσης, τον Δωδεκανησιακό αγώνα και προσέφεραν τις υπηρεσίες τους διαρκούντος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου (1939 – 1945) ή ενίσχυσαν την εθνική προσπάθεια των Κυπρίων (8). Στις ταραχές του 1919 στην Αίγυπτο κατά των Άγγλων η τυφλή υποταγή των Ελλήνων στην αγγλική πολιτική εξόργισε όχι μόνον τους Αιγυπτιώτες, αλλά και τους Γάλλους κι' Ιταλούς. Τ' ότι οι Αιγυπτιώτες ζούσαν μακράν των προβλημάτων του αιγυπτιακού λαού, χαρακτηριστική είναι η άποψη του δικηγόρου Ι. Μελετίου μετά την άρση – κατάργηση των Διομολογήσεων το 1937 : « Έως τώρα εζήσαμεν υπό την συνέπειαν των Διομολογήσεων εις το περιθώριον της αιγυπτιακής ζωής. Υπό το νέον καθεστώς καλούμεθα να μετάσχωμεν κοινωνικώς και υλικώς της αιγυπτιακής ζωής συνδεδεόμενοι στενότερα με τους ιθαγενείς».

Ο Ν. Τσαραβόπουλος εντοπίζει την αδυναμία προσαρμογής των Ελλήνων στην Αίγυπτο και επικρίνει τις τυχοδιωκτικές τάσεις μερικών Αιγυπτιωτών. (Τσαραβόπουλος Ν., (1948), Η εγκατάσταση των Ελλήνων στην Αίγυπτο, Κάιρο).

Επομένως ενεργά μετέχουν οι Αιγυπτιώτες στη στήριξη των αγώνων του Έθνους. Οι Δημοτικιστές και οι ιθύνοντες των Αιγυπτιωτών, που ήταν συνδεδεμένοι με τους Άγγλους κυβερνήτες ή το αγγλικό κεφάλαιο, στήριξαν το Βενιζέλο. Ο Αιγυπτιώτης όμως Ελληνισμός απείχε των αγώνων του αιγυπτιακού λαού κατά των άγγλων αποικιοκρατών, παρ' ότι η επανάσταση του 1952 έτυχε της ευμενούς υποδοχής των Ελλήνων της Αιγύπτου. Δεν μπορεί ακόμη ν' αγνοηθεί ότι κατά τον 20^ο αι. η άνοδος της αραβικής κοινωνίας της Αιγύπτου συντελέστηκε τις περισσότερες φορές με τη βοήθεια των εκεί Ελλήνων. (9).

* Για την Ιδεολογία, που είναι μια διανοητική προσπάθεια σύλληψης και ερμηνείας της πραγματικότητας και δεν ταυτίζεται με την Επιστήμη, βλ. Διαμαντόπουλος Θανάσης, Εισαγωγή στην Πολιτική, Εκδ. Αντώνη Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή 1983, σ.σ.181 – 194.

1. Πίνακας των βασικότερων συμπερασμάτων της διεξαχθείσας ποιοτικής έρευνας για τους Αιγυπτιώτες.

<p>α. Χρόνος άφιξης κυρίως : το 38,46% κατά το διάστημα 1955 – 1963 και το 23,08% το 1966 – 1973.</p> <p>β. Λόγοι άφιξης : Οι Εθνοκοιμήσεις του Νάσερ και η κατάσταση που δημιουργήθηκε (51,35%), οι σπουδές (18,92%), επαγγελματικοί λόγοι (13,52%), οικογενειακοί (10,81%) κ.λπ.</p> <p>γ. Τόποι κυρίας κατοικίας : Π. Φάληρο, Β. Προάστια, διάφορες περιοχές της Αθήνας κ.λπ.</p> <p>δ. Επαγγέλματα : Ασχολήθηκαν κυρίως με αστικά επαγγέλματα, που απαιτούσαν γνώσεις ξένων γλωσσών : ιδιωτικοί υπάλληλοι, τουριστική βιομηχανία, λογιστές, επιχειρηματίες κ.λπ.</p> <p>ε. Οι μητέρες των ερωτωμένων υπήρξαν κυρίως νοικοκυρές (84,61%).</p> <p>στ. Το 73,07% των εργαζομένων ασχολείται στον</p>	<p>Κατέχουν κυρίως τα Αγγλικά και μετά τα Γαλλικά.</p> <p>η. Οι περισσότεροι δεν χρησιμοποιούν τ' Αραβικά ενδοοικογενειακά ή τα ομιλούν εν μέρει / σπανίως. Ένα μέρος τους τα ομιλεί κανονικά (24,45%), ενώ σ' επίπεδο κοινωνικό μερικών ή εν πολλοίς χάριν αστεϊσμού, υπό την μορφή γνωμικών, φράσεων ή λέξεων. Κανονική χρήση το 23,08%.</p> <p>θ. Οι οικογένειες των γονέων των ερωτωμένων ανήκαν στα μικροαστικά, κυρίως, στρώματα, ενώ των ερωτωμένων στα μεσοαστικά.</p> <p>ι. Οι Αιγυπτιώτες κατάγονταν από διάφορα μέρη της Ελλάδος και του ευρύτερου Ελληνισμού (Νησιά του Αιγαίου, Θεσσαλία, Μ. Ασία, Κύπρος, Κρήτη, Ήπειρος κ.λπ.).</p> <p>ι.α. Τα προβλήματα που αντιμετώπισαν αρχικά</p>	<p>36,66%.</p> <p>ι.γ. Το 34,62% μόνον αναφέρει ότι επισκέπτεται την Αίγυπτο συχνά ή τακτικά.</p> <p>ι.δ. Οι Αιγυπτιώτες είναι απλοί ψηφοφόροι (50%), γιατί δεν τους ενδιαφέρει η Πολιτική και απουσιάζει η εντιμότητα από κάποιους πολιτικούς. Το 34,62% είναι απλοί πολιτικοποιημένοι ψηφοφόροι, χωρίς ενεργό ανάμειξη στην πολιτική, παρ' ότι τους ελκύει.</p> <p>ι.ε. Οι περισσότεροι πιστεύουν στη σύγκλιση των όρων «Αριστερά» και «Δεξιά» μετά το 1989 ιδεολογικά και εν τη πράξει.</p> <p>ι.στ. Το 64,52% διατηρεί ουσιαστικούς δεσμούς με το Πατριαρχείο Αλεξανδρείας, ενώ συναισθηματικά το 93,55%. Μόνο σε ποσοστό 14,29% υπάρχει ουσιαστική σχέση με την Ελλαδική Εκκλησία. Το 66,66% αναφέρεται σε μερική συναισθηματική σχέση με την Ελλαδική Εκκλησία. Επομένως υπάρχει μεγαλύτερη</p>
---	---	---

<p>ιδιωτικό τομέα της οικονομίας.</p> <p>ζ. Ο πατέρας των ερωτωμένων γνώριζε περισσότερο από τη μητέρα Αραβικά. Δεύτερη ξένη γλώσσα των γονέων ήταν / είναι τα Γαλλικά και η τρίτη τ' Αγγλικά, η τέταρτη τα Ιταλικά. Οι ερωτώμενοι γνωρίζουν Αραβικά, Γαλλικά, Αγγλικά και ένα μέρος τους Ιταλικά. Τα παιδιά τους ομιλούν ελάχιστα η καθόλου τα Αραβικά.</p>	<p>ποικίλλουν : Άγνοια των Ελλαδιτών για τους Αιγυπτιώτες, πρόβλημα επαγγελματικής αποκατάστασης. Κάποιας μορφής αντιπαλότητα μεταξύ Ελλαδιτών – Αιγυπτιωτών λόγω της γλωσσομάθειας των τελευταίων. Αρχικά δυσκολίες προσαρμογής λόγω άλλης νοοτροπίας.</p> <p>ι.β. Συναναστρέφεται αδιακρίτως με Αιγυπτιώτες και μη το 53,34%, κυρίως με Αιγυπτιώτες το</p>	<p>σύνδεση με το Πατριαρχείο Αλεξανδρείας. Το 40,63% ανέφερε ότι η Εκκλησία της Ελλάδος είναι ελεύθερη πλήρως και το 21,88% εν μέρει. Το 38,10% των απαντήσεων υποδεικνύει ότι η Εκκλησία δεν πρέπει ν' αναμειγνύεται στην Πολιτική. Το 48,15% αναφέρθηκε στον κοινωνικό ρόλο και το 37,04% στη θρησκευτική – πνευματική της αποστολή.</p>
<p>ι.ζ. Μη σαφής διαχωρισμός κράτους - Ισλάμ στην Αίγυπτο. Σημαντικός ο ρόλος του Στρατού.</p> <p>ι.η. Το Ελληνικό κράτος σέβεται περισσότερο τα πολιτικά και τ' ανθρώπινα δικαιώματα συγκριτικά με την Τουρκία και την Αίγυπτο.</p> <p>ι.θ. Σχετικός σεβασμός των πολιτικών και ανθρωπίνων δικαιωμάτων στην Αίγυπτο.</p> <p>κ1. Αρνητικά χαρακτηρίζεται η ελληνική εξωτερική πολιτική έναντι της Τουρκίας (26,67%). Μη ύπαρξη ενιαίας και σταθερής</p>	<p>κ.α. Στην πλειοψηφία τους οι ερωτώμενοι είναι εντεταγμένοι στην ελλαδική κοινωνία. Η σχετικότητα της ένταξης ενός μέρους οφείλεται στη διαφορά νοοτροπίας και τρόπου ζωής.</p> <p>κ.β1. Το 75% των ερωτωμένων αισθάνεται συναισθηματικά πλήρως συνδεδεμένο με την Αίγυπτο.</p> <p>κ.β2. Υπάρχει συναισθηματική ταύτιση με την Αλεξάνδρεια και το Κάιρο. Είναι τα βιώματα, η νοσταλγία, η γενέτειρα, ένας ιδιαίτερος τρόπος ζωής για τους περισσότερους.</p>	<p>κ.ε. Το 69,23% πιστεύει ότι οι εδώ Αιγυπτιώτες δεν ασκούν κυρίαρχους πολιτικούς ρόλους, ενώ το 30,77% ότι η πολιτική τους επιρροή είναι περιορισμένη. Η ελάχιστη ή η μη [ενεργός] πολιτικοποίησή τους οφείλεται κυρίως στον τρόπο λειτουργίας του πολιτικού συστήματος εδώ, που είναι πελατειακό, στη νοοτροπία της μη συμμετοχής στην πολιτική, η οποία μεταφέρθηκε από την Αίγυπτο, στην αρνητική τους στάση έναντι των πολιτικών και της Πολιτικής και στις αρχικές δυσκολίες ένταξης τους στην ελλαδική κοινωνία. Επιπλέον δεν επηρεάζουν τη διαμόρφωση της ελληνικής κυρίαρχης πολιτικής ιδεολογίας, όσο θα έπρεπε, όπως και οι Κων/πολίτες (βλ. απόψεις των καθηγητών του</p>

<p>πολιτικής. Διαφέρουν οι Αιγυπτιώτες από τους Κων/πολίτες, διότι κρίνουν θετικά την πολιτική της «Ελληνοτουρκικής Προσέγγισης» σε ποσοστό 15,54% έναντι 01,58% των Κων/πολιτών.</p> <p>κ2. Η τουρκική εξωτερική πολιτική είναι επιθετική και προκλητική. Είναι ενιαία και σταθερή. Επισημαίνεται ο ρόλος του Στρατού, αλλά σε πολύ μικρότερο ποσοστό συγκριτικά με τους Κων/πολίτες.</p> <p>κ3. Η αιγυπτιακή εξωτερική πολιτική είναι μετριοπαθής. Έχει προσεταιρισθεί τις Δυτικές Δυνάμεις και δη τις Η.Π.Α. Πρώτος στόχος της η ανάδειξη της Αιγύπτου ως ηγέτιδας χώρας του αραβικού κόσμου.</p>	<p>κ.γ. Η πλειοψηφία των νέων 20 – 30 ετών είναι εντεταγμένη εδώ. Συνδέεται εν μέρει με την Αίγυπτο συναισθηματικά και η συμμετοχή στους αιγυπτιώτικους Συλλόγους είναι μικρή. Σ' ενδεχόμενες εκλογές θα κατέλθουν οι νέοι ως υποψήφιοι βουλευτές μόνον ή κυρίως ως Ελλαδίτες. Όσοι προβάλουν την αιγυπτιώτικη τους καταγωγή, θα το πράξουν πρωτευόντως ψηφοθηρικά.</p> <p>κ.δ. Στις συνεντεύξεις τους οι Αιγυπτιώτες προβάλλουν με λέξεις και εκφράσεις, αφ' ενός τη γλωσσομάθειά τους κι' αφ' ετέρου τον κοσμοπολιτισμό τους.</p>	<p>Παντείου Παν/μίου Νεοκλή Σαρρή και Κων/νου Πάτελου στις σ.σ. 114 και 167 του παρόντος πονήματος).</p>
--	---	---

γ1. Αναλυτική Επαγωγή.

Μετά την περάτωση της ανάλυσης περιεχομένου των συνεντεύξεων Βάθους στα πλαίσια της ποιοτικής έρευνας ακολουθεί η εφαρμογή της μεθόδου της αναλυτικής επαγωγής, όπως την περιέγραψε ο F. Znaniecki. Στόχο έχει τη διαρκή τροποποίηση ή μη αποδοχή μιας υπόθεσης, όταν δεν συμφωνούν μ' αυτήν, έστω και λίγες περιπτώσεις (Κυριαζή Νότα (1998), Η κοινωνιολογική έρευνα, Ελληνικές Επιστημονικές Εκδόσεις, Αθήνα, σ.σ.267 – 270 και Λυδάκη Άννα (2001), Ποιοτικές μέθοδοι της κοινωνικής έρευνας, Καστανιώτης, σ.σ.222 – 232).

Αναφέρθηκε στο **κ.α.** ότι η ένταξη στις διάφορες πτυχές της *δεν είναι πλήρης*, αν λάβουμε υπ' όψιν **(α)** τον τόπο κατοικίας με την αρχική διαμονή σε συγκεκριμένες περιοχές (π.χ. Π. Φάληρο), **(β)** το επάγγελμα, κυρίως στον ιδιωτικό τομέα, **(γ)** τη χρήση της Αραβικής ενδοοικογενειακά και ευρύτερα κοινωνικά*, **(δ)** την επικοινωνία και προσαρμογή, **(ε)** τη σχετική (μερική) αποδοχή του γεγονότος ότι η Ελλάδα είναι κράτος δικαίου με σεβασμό των δικαιωμάτων του πολίτη και του ανθρώπου, που ωστόσο καταλαμβάνει θέση ασυγκρίτως καλύτερη της Τουρκίας ή και της Αιγύπτου στους τομείς αυτούς, **(στ)** την πολιτική ένταξη που είναι μερική, αφού οι Αιγυπτιώτες, πολιτικοποιημένοι και μη, είναι ψηφοφόροι με μικρή ενεργό συμμετοχή στα κομματικά δρώμενα. **(ζ)** Υπάρχει μικρή αποδοχή εκ μέρους των Αιγυπτιωτών της ακολουθούμενης εξωτερικής μας πολιτικής έναντι της Τουρκίας, παρ' ότι αξιολογείται θετικά από το **15,54%** η πολιτική της «Ελληνοτουρκικής Προσέγγισης», σε σύγκριση με το **01,58%** των Κων/πολιτών. **(η)** Επιπλέον, οι συναναστροφές σ' ένα ποσοστό **36,66%** γίνονται κυρίως με Αιγυπτιώτες.

Εντοπίζεται και ένα δεύτερο επίπεδο, της συναισθηματικής σχέσης με την Αίγυπτο βάσει των ακολούθων πτυχών : **(α)** του δεσμού με το Πατριαρχείο Αλεξανδρείας – ουσιαστικού και συναισθηματικού – εν αντιθέσει προς την περιορισμένη σύνδεση με την Ελλαδική Εκκλησία, **(β)** του βαθμού συναισθηματικής ταύτισης με την Αίγυπτο των νέων 20 – 30 ετών, που είναι μικρότερος σε σύγκριση με όσους έζησαν στην Αίγυπτο, η οποία αποτελεί γι' αυτούς βίωμα, νοσταλγία, έναν ιδιαίτερο τρόπο ζωής και πολιτισμού, **(γ)** της σύνδεσης με τους αιγυπτιώτικους Συλλόγους, που είναι μικρή σ' ότι αφορά τους νέους 20 – 30 ετών, **(δ)** της ενδεχόμενης καθόδου σε εκλογές των ανωτέρω νέων, κυρίως, ως Ελλαδιτών. Όσοι εξ αυτών προβάλλουν την αιγυπτιώτικη τους καταγωγή, θα ενεργήσουν ιδίως ψηφοθηρικά, **(ε)** της χρήσης της Αραβικής μερικώς ή ολικά, ειδικά στο ευρύτερο κοινωνικό πλαίσιο από τους παλαιούς Αιγυπτιώτες, **(στ)** της συχνότητας επισκέψεων στην Αίγυπτο. Σε ποσοστό **34,62%** επισκέπτονται την Αίγυπτο συχνά ή τακτικότερα. Το **26,92%** επεσήμανε ότι δεν την ξεχνά, την νοσταλγεί, παρ' ότι δεν δύναται να την επισκεφθεί. Τα έξι αυτά στοιχεία συνθέτουν την εθνοτοπική ταυτότητα των Αιγυπτιωτών.

*Η χρήση της Αραβικής ενδοοικογενειακά κι' ευρύτερα κοινωνικά αποτελεί κριτήριο τόσο για το βαθμό ένταξης των Αιγυπτιωτών στην ελλαδική κοινωνία, όσο και στοιχείο σύνδεσης τους με την Αίγυπτο. Το ίδιο ισχύει για τους Κων/πολίτες εν σχέσει προς τα Τουρκικά.

- *Ήδη επισημάνθηκε στη σ. 115 του παρόντος πονήματος αναφορικά με τους Κων/πολίτες ότι η συμμετοχή στις πολιτικές διαδικασίες υπό την μορφή κυρίως του ψηφοφόρου, η μη ανεπιφύλακτη υιοθέτηση της ακολουθούμενης εξωτερικής μας πολιτικής έναντι των Τούρκων ή η σχετική αποδοχή της Ελλάδος ως κράτους δικαίου δεν αποτελούν μόνο στάσεις των Κων/πολιτών [ή των Αιγυπτιωτών], αλλά και μέρους της ευρύτερης ελληνικής κοινωνίας. Επιπλέον, ο βαθμός συναισθηματικής πρόσδεσης με την Ελλαδική Εκκλησία δεν αφορά μόνον τους Κων/πολίτες ή τους Αιγυπτιώτες, αλλά και τους υπόλοιπους Έλληνες.*

Εφαρμόζοντας την Αναλυτική Επαγωγή παρατηρούμε ότι οι Αιγυπτιώτες δεν είναι πλήρως, αλλά σε μεγάλο βαθμό εντεταγμένοι. Έτσι μπορεί να τροποποιηθεί η βασική υπόθεση ότι οι Αιγυπτιώτες έχουν πλήρως ενταχθεί στην ελλαδική κοινωνία.

Η υπόθεση I, ισχύει ως έχει : Οι Αιγυπτιώτες, όταν ήλθαν εδώ, κατοίκησαν σε ορισμένες περιοχές της Αθήνας (π.χ. Π. Φάληρο, Β. Προάστια). Η υπόθεση II, ότι οι Αιγυπτιώτες άσκησαν / ασκούν κυρίως αστικά επαγγέλματα στον ιδιωτικό τομέα ισχύει. Η III, ότι οι Αιγυπτιώτες είναι γλωσσομαθείς, επίσης δεν μεταβάλλεται. Η υπόθεση IV, ότι συναναστρέφονται μόνο με συμπατριώτες τους αναιρείται εν μέρει : Συναναστρέφονται με Αιγυπτιώτες και μη και ένα σημαντικό μέρος τους, κυρίως με Αιγυπτιώτες. Η υπόθεση V, ότι συνδέονται ουσιαστικά και συναισθηματικά με το Πατριαρχείο Αλεξανδρείας τροποποιείται : Οι εδώ ελθόντες Αιγυπτιώτες συνδέονται ουσιαστικά, αλλά σε μεγαλύτερο βαθμό συναισθηματικά με το Πατριαρχείο Αλεξανδρείας. Η VI, ότι ταυτόχρονα διατηρούν δεσμούς με την Ελλαδική Εκκλησία δεν ευσταθεί αφού η σύνδεση – ουσιαστική και συναισθηματική – είναι μερική, μικρότερη του δεσμού με το Πατριαρχείο Αλεξανδρείας. Η VII, ότι οι Αιγυπτιώτες θεωρούν την Ελλάδα κράτος σεβόμενο τον πολίτη και τα' ανθρώπινα δικαιώματα εν συγκρίσει προς την Αίγυπτο ή την Τουρκία ισχύει.

- Η υπόθεση VIII, ότι η πολιτική της «Ελληνοτουρκικής Προσέγγισης» είναι προς όφελος τόσον της Ελλάδος, όσον και της Τουρκίας ισχύει εν μέρει [σε ποσοστό 15,54% έναντι 01,58% των Κων/πολιτών].

Η IX ότι οι Αιγυπτιώτες έχουν ανεπτυγμένη την εθνοτοπική τους ταυτότητα επιβεβαιώνεται εν μέρει, καθώς οι νέοι 20 – 30 ετών είναι λιγότερο συνδεδεμένοι με την Αίγυπτο στερούμενοι βιωμάτων απ' αυτήν.

X Οι νέοι μετέχουν στις δραστηριότητες των αιγυπτιώτικων Συλλόγων. Η υπόθεση τροποποιείται, καθώς σε μικρό βαθμό έχουν συμμετοχή στα δρώμενα των Σωματείων. XI Η υπόθεση ότι ο πολιτικός τους ρόλος εδώ είναι ανύπαρκτος τροποποιείται με την αντικατάσταση του όρου «ανύπαρκτος» με τη λέξη «ελάχιστος», αφού ασκούν κυρίαρχους πολιτικούς ρόλους κάποιοι Αιγυπτιώτες ως μεμονωμένα άτομα.

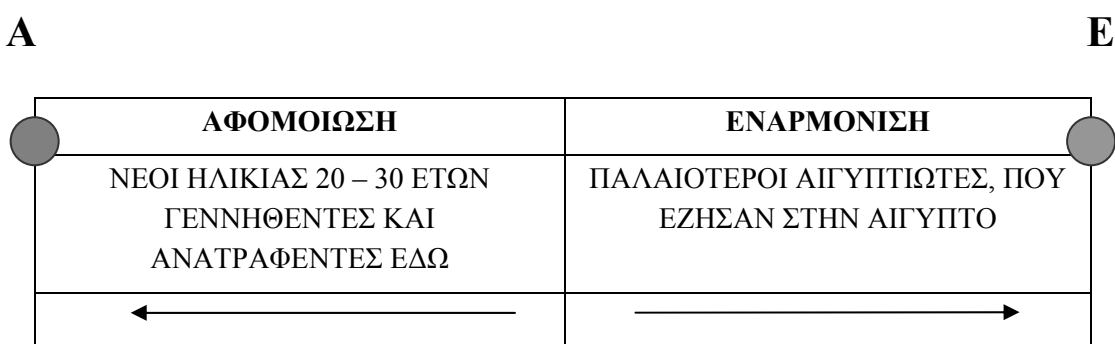
2. Εφαρμογή της θεωρίας του «Επιπολιτισμού» (Acculturation) του J. Berry.

Βάσει του θεωρητικού αυτού μοντέλου, Γεώργια Δημ. και Παπαστυλιανού Α., Επιπολιτισμός Ποντίων και Βορειοηπειρωτών στην Ελλάδα. Ψυχολογικές διεργασίες προσαρμογής, Γενική Γραμματεία Αποδήμου Ελληνισμού, Αθήνα 1993, σ.σ.19 – 22 δύνανται να εξαχθούν τα εξής συμπεράσματα :

(α) Οι Αιγυπτιώτες, που έζησαν για κάποιο χρονικό διάστημα στην Αίγυπτο και φέρουν βιώματα απ' αυτήν κινούνται – κατά το μάλλον ή ήττον – στα πλαίσια της Εναρμόνισης (Integration), βάσει της οποίας το άτομο ή η ομάδα διαφυλάττουν την εθνική τους ταυτότητα (στις περιπτώσεις των Κων/πολιτών και Αιγυπτιωτών την εθνοτοπική ταυτότητα) και συνεργάζονται με την ευρύτερη ελλαδική κοινωνία.

(β) Οι νεότεροι Αιγυπτιώτες ηλικίας 20 – 30 ετών που γεννήθηκαν και μεγάλωσαν εδώ τείνουν προς την τακτική της Αφομοίωσης (Assimilation), αφού ένα μικρό μέρος τους έχει συναισθηματικό δεσμό με την Αίγυπτο μέσω της διαπαιδαγώγησης των γονέων τους και εξαιτίας της απουσίας βιωμάτων (από την Αίγυπτο).

Σχηματική παράσταση βάσει του μοντέλου προσαρμογής του J. Berry.

A = ΑΦΟΜΟΙΩΣΗ

Ε = ΕΝΑΡΜΟΝΙΣΗ

(Για περισσότερα στοιχεία Βλ. σ.σ. 107-109 της παρούσας διατριβής).

3. Σύγκριση Αιγυπτιωτών – Κων/πολιτών ως προς τη διαβίωσή τους στην Αίγυπτο και την Κων/πολη και την ένταξή τους στην ελλαδική κοινωνία.
α. Τρόπος ζωής στην Αίγυπτο και Κων/πολη.

1.α1. Τόσον οι Κων/πολίτες, όσον και οι Αιγυπτιώτες ανήκουν στον εξωελλαδικό Ελληνισμό.

Η διαφορά είναι ότι ο Αιγυπτιώτης Ελληνισμός αποτελεί μέρος του παροικιακού Ελληνισμού. (Σουλογιάννης Θ. Ευθύμιος, Η θέση των Ελλήνων στην Αίγυπτο, σ.22), ενώ οι Κων/πολίτες του αλύτρωτου μέχρι το 1922 Ελληνισμού.

1.α2. Την τύχη των Κων/πολιτών καθόρισε η υπογραφέισα συνθήκη της Λωζάννης (1923). Η προσπάθεια από το 1949 μέχρι το 1952, ώστε να επέλθει συμφωνία για τους όρους εγκατάστασης των Ελλήνων στην Αίγυπτο δεν τελεσφόρησε. (Σουλογιάννης Ευθύμιος, ό.π., σ.212).

1.α3. Η ακμή των Αιγυπτιωτών τοποθετείται ανάμεσα στα έτη 1914 – 1952, ενώ των Κων/πολιτών από την εποχή των Hatti Serif (1839) και Hatti Humayun (1856) μέχρι και το 1922.

2.α1. Σημαντικότετος υπήρξε μέχρι το 1922 ο ρόλος του Οικουμενικού Πατριαρχείου, του Millet Basi (Εθνάρχη) όλων των Ορθοδόξων επί Τουρκοκρατίας. Πιο περιορισμένος ήταν ο ρόλος του Πατριάρχη Αλεξανδρείας, που μέχρι το 1845, εκλεγόταν από τον Οικουμενικό Θρόνο (Χρυσόστομος Μ. Παπαδόπουλος, Μητροπολίτης Καρθαγένης, Το Πατριαρχείο Αλεξανδρείας, Αθήνα – Αλεξάνδρεια, 2000, σ.161).

2.α2. Οι κοινότητες στην Αλεξάνδρεια δεν απετέλεσαν τμήμα του Πατριαρχείου Αλεξανδρείας. Δεν μοιάζουν με τις κοινότητες των υπηκόων της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Στην Αλεξάνδρεια για ένα διάστημα παρατηρείται αντίθεση μεταξύ των όρων «πατριαρχικός» και «κοινοτικός», (π.χ. πατριαρχικά και κοινοτικά σχολεία). Η παροικία της Αλεξάνδρειας οργανώθηκε έχοντας ως πρότυπο την Ελληνική Κοινότητα της Τεργέστης (Χατζηφώτης Μ. Ιωάννης, Αλεξάνδρεια, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα σ.132).

3α. Κατάγονταν οι Αιγυπτιώτες και οι Κων/πολίτες από διάφορα μέρη της Ελλάδος και του Ελληνισμού.

4α. Έζησαν σε πολυπολιτισμικές κοινωνίες. Ως δεύτερη γλώσσα – μετά τα Ελληνικά - επί δεκαετίες είχαν τα Γαλλικά και όχι τα Αραβικά ή οι Κων/πολίτες τα Τουρκικά. Υπήρξαν γλωσσομαθείς.

5α. Διακρίνονταν για τον κοσμοπολιτισμό τους σε συνδυασμό με την διατήρηση των εθνικών παραδόσεων.

6α. Επί δεκαετίες, μέχρι το 1922 οι Κων/πολίτες και τη δεκαετία του 1950 οι Αιγυπτιώτες, ζούσαν αποστασιοποιημένα εν σχέσει προς τα προβλήματα της ευρύτερης οθωμανικής ή αραβικής αιγυπτιακής κοινωνίας.

7α. Λαμπρά οικοδομήματα χρηματοδοτήθηκαν από εθνικούς ευεργέτες στην Κων/πολη και στην Αίγυπτο. Αναφέρονται για τη Βασιλεύουσα οι Κων/νος Ζάππας, Χρηστάκης Ζωγράφος, Γεώργιος Ζαρίφης και σχολεία η «Μεγάλη του Γένους Σχολή», το «Ζάππειον Παρθεναγωγείον» ή το «Ζωγράφειον Γυμνάσιον» κ.α. Στην Αίγυπτο έχουμε τα ονόματα των Γεωργίου Αβέρωφ, αδελφών Αμπέτ, Θεοδώρου και Μιχαήλ Τοσίτσα και τόσων άλλων, που χρηματοδότησαν σχολεία, όπως το «Αβερώφειον», την «Αμπέτειο», την «Σαλβάγειο Επαγγελματική Σχολή» κ.λπ.

8α. Αιγυπτιώτες και Κων/πολίτες εντάσσονταν κυρίως στα μικροαστικά στρώματα και άσκησαν – κατά κύριο λόγο - αστικά επαγγέλματα στον ιδιωτικό τομέα της Οικονομίας.

9α. Στην Αίγυπτο, αλλά και στην Κων/πολη οι Έλληνες διακρίθηκαν στη σωματειακή οργάνωση. Ονομαστοί σύλλογοι στην Κων/πολη υπήρξαν ο «Ελληνικός Φιλολογικός Σύλλογος», η λέσχη «Κυψέλη», το «Βυζάντιον», η «Μνημοσύνη» κ.λπ. Στην Αίγυπτο αναφέρονται ο Φιλολογικός Σύνδεσμος «Νέα Ζωή», η «Μέλισσα», ο Ελληνικός Σύλλογος «Απόλλων» κ.λπ. Καλλιέργησαν, επίσης, τις τέχνες και τα γράμματα.

10α. Τόσο στην Κων/πολη, όσο και στην Αίγυπτο ο Ελληνισμός ως σύνολο δεν συμμετείχε ενεργά στα πολιτικά δρώμενα της οθωμανικής αυτοκρατορίας και κεμαλικής Τουρκίας ή της Αιγύπτου. Δεν άσκησαν δηλαδή οι Αιγυπτιώτες ή οι Κων/πολίτες κυρίαρχους πολιτικούς ρόλους στα πλαίσια των κρατών, που διαβιούσαν.

11α. Οι Αιγυπτιώτες και οι Κων/πολίτες στήριξαν τους εθνικούς αγώνες του Ελληνισμού. Για τους Αιγυπτιώτες βλ. Σουλογιάννης Ευθύμιος. Η θέση των Ελλήνων στην Αίγυπτο, σ.σ.147 – 151, 164 – 169, 239 – 242.

β. Η ένταξη των Κων/πολιτών και Αιγυπτιωτών στην ελλαδική κοινωνία βάσει της διαξαχθείσας ποιοτικής έρευνας.

Στα πλαίσια της σύγκρισης δεν λήφθηκαν υπ' όψιν οι κατηγορίες **10** (Σχέσεις αιγυπτιακού κράτους – πολίτη) **κ3** (Η αιγυπτιακή εξωτερική πολιτική) και **κδ** (Συχνότητα χρήσης των όρων «γλωσσομάθεια», «κοσμοπολίτικος» κι άλλων συναφών ή των λέξεων «Ρωμιός», «Ρωμιοσύνη». Για τις κατηγορίες **10** , **κ3** και **κδ** (συχνότητα χρήσης των όρων «γλωσσομάθεια», «κοσμοπολίτικος») εκτίθενται οι απόψεις μόνον των Αιγυπτιωτών, ενώ οι λέξεις «Ρωμιός» και «Ρωμιοσύνη» αφορούν τους Κων/πολίτες. Βάσει της διεξαχθείσας ποιοτικής έρευνας των (160) εκατόν εξήντα Κων/πολιτών και (26) είκοσι έξι Αιγυπτιωτών δύνανται να συναχθούν τα εξής :

1.β1. Οι Κων/πολίτες και οι Αιγυπτιώτες ήλθαν εδώ κατά το ίδιο , περίπου, χρονικό διάστημα : το 1964 – 1980 οι Κων/πολίτες εξ αιτίας των κατά καιρούς κρίσεων των ελλαδοτουρκικών σχέσεων με προεξάρχον το κυπριακό πρόβλημα και οι Αιγυπτιώτες το 1955 – 1963 λόγω των Εθνικοποιήσεων του Νάσερ και το 1966 – 1973 εξ αιτίας των αραβοϊσραηλινών πολέμων. Επισημαίνεται μία διαφορά. Στην μεν περίπτωση των Κων/πολιτών έχουμε διώξεις σε βάρος τους κατά παράβαση των όρων της Συνθήκης της Λωζάννης, ενώ τα μέτρα του Νάσερ δεν στρέφονταν αποκλειστικά κατά των Αιγυπτιωτών, αλλ' εναντίον όλων των ξένων βάσει του αιτήματος «Η Αίγυπτος στους Αιγυπτίους» (Σουλογιάννης Ευθύμιος, Η θέση των Ελλήνων στην Αίγυπτο, σ.218).

1.β2. Άλλοι λόγοι άφιξης εδώ και των δύο πληθυσμιακών ομάδων ήταν οι σπουδές, η επαγγελματική αποκατάσταση κ.λπ.

2β. Υπήρξαν κοινοί τόποι εγκατάστασης, όπως το Π. Φάληρο ή οι διάφορες περιοχές της Αθήνας (Πατήσια, Κυψέλη, Βύρωνας κ.λπ.), αλλ' οι Αιγυπτιώτες επέλεξαν περισσότερο τα Β. Προάστια (**26,92%**) έναντι **13,12%** των Κων/πολιτών, που σημαντικό μέρος τους διαμένει στον Άλιμο – Καλαμάκι (**16,25%**).

3β. Ασχολήθηκαν με τα αστικά, κυρίως, επαγγέλματα στον ιδιωτικό τομέα, όπως στην Αίγυπτο ή την Κων/πολη. Οι Αιγυπτιώτες διακρίθηκαν ιδίως στα τουριστικά επαγγέλματα, ως ηλεκτρολόγοι – χημικοί, λογιστές, επιχειρηματίες κ.λπ., ενώ οι Κων/πολίτες ως έμποροι, γιατροί / φαρμακοποιοί, εκπαιδευτικοί κ.λπ.

4.β1. Ο πατέρας των ερωτωμένων γνώριζε / γνωρίζει Τουρκικά ή Αραβικά, ενώ η μητέρα τους σε μικρότερο βαθμό. Γ' γλώσσα των γονέων μετά τα Ελληνικά και Τουρκικά ήταν τα Γαλλικά. Οι ερωτώμενοι Κων/πολίτες έχουν ως γ' γλώσσα τα Αγγλικά με β' τα Τουρκικά, ενώ οι Αιγυπτιώτες έχουν τα Γαλλικά ως β' γλώσσα. Τα παιδιά των ερωτωμένων ομιλούν ελάχιστα ή καθόλου τα Τουρκικά ή Αραβικά και ως β' γλώσσα μετά από τα Ελληνικά έχουν τα Αγγλικά. Οι γονείς των Αιγυπτιωτών και οι ίδιοι οι ερωτώμενοι ξέρουν σε σημαντικό ποσοστό και Ιταλικά.

4.β2. Ενδοοικογενειακά δεν χρησιμοποιούν τα Τουρκικά οι Κων/πολίτες (**37,85%**) ή τα ομιλούν εν μέρει (μέτρια) ή σπάνια. Το **13,08%** τα χρησιμοποιεί κανονικά. Μεγαλύτερη χρήση των Αραβικών αναφέρουν οι Αιγυπτιώτες (**24,45%**). Σ' επίπεδο κοινωνικών συναναστροφών τα ομιλούν οι Κων/πολίτες ενίοτε ή σπανίως σε ποσοστό **57,07%**, ενώ πιο συστηματικά το **29,36%**. Οι Αιγυπτιώτες τα χρησιμοποιούν ενίοτε ή εν πολλοίς (**66,67%**) και κανονικά (**23,08%**). Χαρακτηριστικό και των δύο πληθυσμιακών ομάδων είναι ότι σε

κοινωνικό επίπεδο ομιλούν τα Τουρκικά ή τα Αραβικά, κυρίως χάριν αστεϊσμού, υπό τη μορφή γνωμικών, φράσεων και λέξεων.

5β. Οι οικογένειες των γονέων των ερωτωμένων ανήκουν κυρίως στα μικροαστικά στρώματα, ενώ των ερωτωμένων στα μεσοαστικά.

6β. Οι Αιγυπτιώτες, όπως και οι Κων/πολίτες, κατάγονταν από διάφορα μέρη της Ελλάδος και του Ελληνισμού : οι μεν Κων/πολίτες, κυρίως από τη Μ. Ασία και τον Πόντο ή τα νησιά του Ιονίου – Αιγαίου με κυριότερο τη Χίο, ενώ οι Αιγυπτιώτες από τα νησιά του Αιγαίου, τη Θεσσαλία ή την Κύπρο. (Η παλαιότερη πατριωτική αδελφότητα της Αλεξάνδρειας είναι η Κυπριακή, που ιδρύθηκε το 1873, τριάντα χρόνια μετά την ίδρυση της Ελληνικής Κοινότητας Αλεξανδρείας (Χατζηφώτης Μ. Ιωάννης, Αλεξάνδρεια, Ελληνικά Γράμματα, σ.445).

7β. Τα προβλήματα που αντιμετώπισαν αρχικά, τόσο οι Αιγυπτιώτες, όσο και οι Κων/πολίτες ερχόμενοι εδώ είναι κοινά. Οι Αιγυπτιώτες όμως στις απαντήσεις τους έδωσαν έμφαση στα ζητήματα επικοινωνίας και προσαρμογής, ενώ οι Κων/πολίτες αναφέρθηκαν και στα προβλήματα υπηκοότητας, στέγασης, γραφειοκρατικών διαδικασιών κ.λπ.

8β. Αιγυπτιώτες και Κων/πολίτες συναναστρέφονται με ανθρώπους ανεξαρτήτως της καταγωγής τους. Ένα σημαντικό μέρος τους όμως έχει παρέες κυρίως με Αιγυπτιώτες ή αντιστοίχως Κων/πολίτες.

9β. Συχνά ή τακτικότητα επισκέπτεται την Αίγυπτο το **34,62%**, ενώ την Κων/πολη το **26,16%**.

10β. Οι Αιγυπτιώτες και οι Κων/πολίτες μετέχουν στα πολιτικά δρώμενα κυρίως ως απλοί και δευτερευόντως ως πολιτικοποιημένοι ψηφοφόροι. Είναι απλοί ψηφοφόροι, γιατί δεν τους ενδιαφέρει η Πολιτική και λόγω της απαξίωσης των πολιτικών και της Πολιτικής.

11β. Σημαντική μερίδα των Αιγυπτιωτών και Κων/πολιτών πιστεύει στην σύγκλιση των όρων Αριστερά και Δεξιά μετά το 1989 ιδεολογικά και εν τη πράξει.

12β. Αιγυπτιώτες και Κων/πολίτες συνδέονται περισσότερο με το Πατριαρχείο Αλεξανδρείας ή το Οικουμενικό Πατριαρχείο αντιστοίχως και σε πολύ μικρότερο βαθμό με την Ελλαδική Εκκλησία. Σημαντική μερίδα των Αιγυπτιωτών και η πλειονότητα των Κων/πολιτών πιστεύουν ότι η Εκκλησία της Ελλάδος είναι ελεύθερη. Μεγάλο ποσοστό και των δύο πληθυσμιακών ομάδων υποδεικνύει την ανάγκη μη ανάμειξης της Ελλαδικής Εκκλησίας στην Πολιτική. Αιγυπτιώτες και Κων/πολίτες διατείνονται ότι ο ρόλος της Εκκλησίας είναι ή επιβάλλεται να είναι κοινωνικός και θρησκευτικός – πνευματικός.

13β. Οι Κων/πολίτες πιστεύουν ότι καταπιέζεται το Ισλάμ από το τουρκικό κράτος και ότι ο ρόλος του Στρατού είναι πολύ σημαντικός. Οι Αιγυπτιώτες θεωρούν ότι δεν υπάρχει σαφής διαχωρισμός κράτους – Ισλάμ στην Αίγυπτο. Σημαντικός κι' εκεί ο ρόλος του Στρατού.

14β. Τόσον οι Αιγυπτιώτες, όσο και οι Κων/πολίτες ισχυρίζονται ότι το ελληνικό κράτος σέβεται περισσότερο τα πολιτικά και ανθρώπινα δικαιώματα συγκριτικά με την Τουρκία.

15β. Αρνητικά – κατά ένα ποσοστό – χαρακτηρίζεται η ελληνική έναντι της Τουρκίας εξωτερική πολιτική. Δεν είναι ενιαία και σταθερή. Οι Αιγυπτιώτες όμως κρίνουν θετικά την πολιτική της «Ελληνοτουρκικής Προσέγγισης» (**15,54%**) έναντι **01,58%** των Κων/πολιτών.

16β. Η τουρκική εξωτερική πολιτική είναι επιθετική και προκλητική, ενιαία και σταθερή. Επισημαίνεται και πάλιν ο ρόλος του Στρατού στην Τουρκία από τους Αιγυπτιώτες σε ποσοστό πολύ μικρότερο (**07,41%**) των Κων/πολιτών (**33,72%**).

17β. Στην πλειοψηφία τους οι ερωτώμενοι είναι εντεταγμένοι στην Ελλαδική κοινωνία : Η μερική / σχετική ένταξη των Αιγυπτιωτών (**41,94%**) έναντι του **24,11%** των Κων/πολιτών αποδίδεται, κυρίως, στη διαφορά νοοτροπίας και τρόπου ζωής και των δύο με τους γηγενείς.

18.β1. Υπάρχει εν πολλοίς συναισθηματικός δεσμός των Αιγυπτιωτών και Κων/πολιτών ερωτωμένων με την Αίγυπτο και τη Βασιλεύουσα αντιστοίχως.

18.β2. Για τους περισσότερους η Κων/πολη ή η Αίγυπτος αποτελούν ένα σύνολο βιωμάτων, τη γενέτειρα, έναν ιδιαίτερο τρόπο ζωής και παιδείας.

19β. Οι πιο πολλοί νέοι 20 – 30 ετών – Κων/πολίτες ή Αιγυπτιώτες, που γεννήθηκαν και μεγάλωσαν εδώ, έχουν ενταχθεί στην ελλαδική κοινωνία. Συνδέονται εν μέρει οι περισσότεροι συναισθηματικά με τον τόπο προέλευσής τους και η συμμετοχή τους στους αντίστοιχους Συλλόγους είναι μικρή. Σ' ενδεχόμενες εκλογές θα κατέλθουν μόνον ή κυρίως ως Ελλαδίτες υποψήφιοι Βουλευτές. Οι Αιγυπτιώτες, επιπλέον, τονίζουν ότι κάποιος θα προβάλλουν την αιγυπτιώτικη τους καταγωγή (**09,46%**), ψηφοθηρικά έναντι του (**01,12%**) των Κων/πολιτών.

20β. Οι εδώ Κων/πολίτες και Αιγυπτιώτες ως σύνολο δεν ασκούν κυρίαρχους πολιτικούς ρόλους. Απλά οι Αιγυπτιώτες παρουσιάζουν ελάχιστη συμμετοχή στα πολιτικά δρώμενα σ' επίπεδο μεμονωμένων ατόμων (π.χ. υπουργών). Δεν επηρεάζουν και οι δύο πληθυσμιακές ομάδες ουσιαστικά τη διαμόρφωση της κυρίαρχης πολιτικής ιδεολογίας. Αυτή η ελλιπής ή μη [ενεργός] πολιτικοποίηση οφείλεται στη μεταφορά της νοοτροπίας της μη ενεργού συμμετοχής στην πολιτική από την Αίγυπτο ή την Κων/πολη, στην μη δυνατότητα ένταξης στο εδώ πελατειακό σύστημα*, το οποίο αποτελεί έκφραση της κυρίαρχης πολιτικής ιδεολογίας, στην αρνητική τους εν πολλοίς τοποθέτηση έναντι των πολιτικών και της Πολιτικής και στις διαδικασίες ενσωμάτωσής τους στην ελλαδική κοινωνία.

4. Συμπεράσματα.

Ως θεωρητική προσέγγιση χρησιμοποιήθηκε η Ερμηνευτική, ενώ η ποιοτική (ανάλυση περιεχομένου) είναι η μέθοδος ανάλυσης με τη χρησιμοποίηση των Συνεντεύξεων Βάθους.

Με την εφαρμογή της Αναλυτικής Επαγωγής επιβεβαιώθηκαν, τροποποιήθηκαν ή και έγινε απόρριψη κάποιων από τις ένδεκα (11) υποθέσεις. Επιπλέον, μεταβλήθηκε η βασική υπόθεση, αφού οι Αιγυπτιώτες δεν είναι πλήρως, αλλά σε μεγάλο βαθμό εντεταγμένοι, όπως και οι Κων/πολίτες.

Με τη θεωρία του «Επιπολιτισμού» του J. Berry είναι εμφανές ότι οι Αιγυπτιώτες κινούνται ανάμεσα στις τακτικές της Εναρμόνισης και Αφομοίωσης.

Από τη σύγκριση Κων/πολιτών – Αιγυπτιωτών ανακύπτουν περισσότερες ομοιότητες, παρά διαφορές. **(10)**

* Βλ. Χαράλαμπος Δημήτρης (1989) Πελατειακές σχέσεις και Λαϊκισμός, Εξάντας, Αθήνα.

2. Πίνακας συνοπτικής παρουσίασης της σύγκρισης Αιγυπτιωτών – Κων/πολιτών ως προς τον τρόπο ζωής τους στην Αίγυπτο και Κων/πολη.

α. Ομοιότητες Αιγυπτιωτών – Κων/πολιτών	β. Διαφορές Αιγυπτιωτών – Κων/πολιτών
<ol style="list-style-type: none"> 1. Οι Αιγυπτιώτες και οι Κων/πολίτες ανήκουν στον εξωελλαδικό Ελληνισμό. 2. Κατάγονταν από διάφορα μέρη της Ελλάδος και τους Ελληνισμού. 3. Έζησαν σε πολυπολιτισμικές κοινωνίες και υπήρξαν γλωσσομαθείς. Επί δεκαετίες ως δεύτερη γλώσσα – μετά τα Ελληνικά – είχαν τα Γαλλικά. 4. Συνδύαζαν τον κοσμοπολιτισμό τους με τη διατήρηση των εθνικών παραδόσεων. 5. Μέχρι το 1922 οι Κων/πολίτες και τη δεκαετία του 1950 οι Αιγυπτιώτες ζούσαν αποκομμένοι από τα προβλήματα της ευρύτερης οθωμανικής ή αραβικής αιγυπτιακής κοινωνίας. 6. Υπήρξε χρηματοδότηση για την ανέγερση σχολείων και άλλων ευαγών ιδρυμάτων από εθνικούς ευεργέτες, τόσο στην Αίγυπτο, όσον και στην Κων/πολη. 7. Εντάσσονταν , κυρίως, στα μικροαστικά στρώματα και άσκησαν – κατά κύριο λόγο – αστικά επαγγέλματα στον ιδιωτικό τομέα. 8. Διακρίθηκαν στη σωματειακή οργάνωση με την ίδρυση πλήθους και ποικιλίας Συλλόγων. Ανέπτυξαν, επιπλέον, τις τέχνες και τα γράμματα. 9. Ως σύνολα οι Αιγυπτιώτες και οι Κων/πολίτες δεν άσκησαν κυρίαρχους πολιτικούς ρόλους στα πλαίσια των κρατών, που διαβιούσαν. <p>Οι Αιγυπτιώτες και οι Κων/πολίτες στήριξαν τους εθνικούς αγώνες του Ελληνισμού.</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Οι Αιγυπτιώτες αποτελούν μέρος του παροικιακού Ελληνισμού, ενώ οι Κων/πολίτες του αλύτρωτου (μέχρι το 1922). 2. Την τύχη των Κων/πολιτών καθόρισε η συνθήκη της Λωζάννης (1923). Αντίθετα η προσπάθεια για υπογραφή συνθήκης εγκατάστασης των Αιγυπτιωτών κατά το διάστημα 1949 – 1952 απέτυχε. 3. Η ακμή των Αιγυπτιωτών τοποθετείται ανάμεσα στα έτη 1914 – 1952, ενώ των Κων/πολιτών από το Hatti Serif (1839) και Hatti Humayun (1856) μέχρι και το 1922. 4. Σημαντικότεος υπήρξε ο ρόλος του Οικουμενικού Πατριάρχη (Millet Basi) επί Τουρκοκρατίας, μέχρι το 1922. Ο Πατριάρχης Αλεξανδρείας ως το 1845 εκλεγόταν από τον Οικουμενικό Θρόνο. 5. Οι κοινότητες στην Αλεξάνδρεια δεν απετέλεσαν τμήμα του Πατριαρχείου Αλεξανδρείας και δεν έμοιαζαν με τις αντίστοιχες των υπηκόων της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Για ένα διάστημα στην Αλεξάνδρεια παρατηρείται αντίθεση στους όρους «κοινοτικός» και «πατριαρχικός». Από το 1863 το Οικουμενικό Πατριαρχείο εβοηθείτο από το «Διαρκές Εθνικομεικτό Συμβούλιο» αποτελούμενο από 4 επισκόπους και 8 λαϊκούς εκλεγόμενους από τους Κων/πολίτες.

3. Πίνακας συνοπτικής παρουσίασης της σύγκρισης Αιγυπτιωτών – Κων/πολιτών ως προς την ένταξη τους στην ελλαδική κοινωνία βάσει της διεξαχθείσας ποιοτικής έρευνας.

α. Ομοιότητες Αιγυπτιωτών – Κων/πολιτών	β. Διαφορές Αιγυπτιωτών – Κων/πολιτών
<ol style="list-style-type: none"> 1. Οι Κων/πολίτες και οι Αιγυπτιώτες ήλθαν εδώ κατά το ίδιο περίπου διάστημα, το 1964 – 1980, κυρίως, οι πρώτοι και το 1955 – 1963 και 1966 – 1973 οι Αιγυπτιώτες. 2. Άλλοι λόγοι άφιξης : οι σπουδές, η επαγγελματική αποκατάσταση κ.λπ. 3. Κοινοί τόποι εγκατάστασης : Π. Φάληρο, διάφορες περιοχές της Αθήνας (Πατήσια, Κυψέλη, Βύρωνα κ.λπ.) 4. Ασχολήθηκαν κατά κύριο λόγο με τα αστικά επαγγέλματα στον ιδιωτικό τομέα. 5. Ο πατέρας των ερωτωμένων γνώριζε / γνωρίζει περισσότερα Αραβικά / Τουρκικά από τη μητέρα τους. 6. Τα παιδιά των ερωτωμένων ξέρουν ελάχιστα ή καθόλου τα Τουρκικά ή Αραβικά και ως β' γλώσσα έχουν τα' Αγγλικά. 7. Σε κοινωνικό επίπεδο ομιλούνται τα Τουρκικά ή τα' Αραβικά, κυρίως, χάριν αστεϊσμού υπό τη μορφή γνωμικών φράσεων και λέξεων. 8. Οι οικογένειες των γονέων των ερωτωμένων ανήκουν, κυρίως, στα μικροαστικά στρώματα, ενώ των ερωτωμένων στα μεσοαστικά. 9. Κατάγονταν από διάφορα μέρη της Ελλάδος και του Ελληνισμού. 10. Κοινά εν πολλοίς τα προβλήματα που αντιμετώπισαν αρχικά. 11. Συναναστρέφονται με ανθρώπους ανεξαρτήτως της καταγωγής τους. Ένα σημαντικό μέρος τους έχει παρέες, κυρίως, με Αιγυπτιώτες ή Κων/πολίτες αντιστοίχως. 12. Το 30% περίπου επισκέπτεται την Αίγυπτο ή Κων/πολη συχνά ή τακτικά. 13. Μετέχουν στα πολιτικά δρώμενα, κυρίως ως απλοί και δευτερευόντως πολιτικοποιημένοι ψηφοφόροι. Δεν τους ενδιαφέρει η Πολιτική. Δεν εμπιστεύονται τους πολιτικούς κατά πλειοψηφία. 14. Σημαντικό μέρος τους πιστεύει στη σύγκλιση Δεξιάς κι' Αριστεράς ιδεολογικά και εν τη πράξει. 15. Υπάρχει μεγαλύτερη σύνδεση ουσιαστική ή συναισθηματική με το Οικουμενικό 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Η εδώ άφιξη των Κων/πολιτών οφείλεται, κυρίως, στις εκάστοτε κρίσεις των ελλαδοτουρκικών σχέσεων με αφορμή το Κυπριακό, ενώ των Αιγυπτιωτών στις Εθνικοποιήσεις του Νάσερ (1955 – 1963) και στους αραβοϊσραηλινούς πολέμους (1967 και 1973). 2. Οι διώξεις των Τούρκων κατά των Κων/πολιτών έγιναν κατά παράβαση των όρων της Συνθήκης της Λωζάννης (1923) ενώ τα μέτρα του Νάσερ στρέφονταν γενικά κατά των ξένων κι' όχι μόνον των Αιγυπτιωτών. 3. Οι Αιγυπτιώτες επέλεξαν περισσότερο τα Β. Προάστια ως τόπο κατοικίας, ενώ οι Κων/πολίτες τον Άλιμο – Καλαμάκι. 4. Οι Αιγυπτιώτες (ερωτώμενοι) διακρίνονται κυρίως στα τουριστικά επαγγέλματα, ως επιχειρηματίες, ηλεκτρολόγοι, χημικοί, λογιστές κ.λπ., ενώ οι Κων/πολίτες ως έμποροι, γιατροί / φαρμακοποιοί, εκπαιδευτικοί κ.λπ. 5. Οι ερωτώμενοι Κων/πολίτες έχουν ως γ' γλώσσα τα' Αγγλικά και έπονται τα Γαλλικά, ενώ οι Αιγυπτιώτες πρώτα τα Γαλλικά, μετά τα Αγγλικά και ένα μέρος τους ομιλεί τα Ιταλικά. Την Ιταλική γνώριζε / γνωρίζει μερίδα των γονέων των Αιγυπτιωτών, ενώ σε μικρότερα ποσοστά γνωρίζουν άριστα τα Αραβικά οι ερωτώμενοι. Αντίθετα οι Κων/πολίτες γνωρίζουν σε μεγαλύτερο ποσοστό τα Τουρκικά απ' ότι τα Αγγλικά ή τα Γαλλικά. 6. Δεν χρησιμοποιούν ενδοοικογενειακά τα Τουρκικά κάποιοι Κων/πολίτες ή τα ομιλούν εν μέρει (ποιοτικά μέτρια) ή σπανίως. Ένα μικρό ποσοστό τα ομιλεί κανονικά, ενώ περισσότεροι Αιγυπτιώτες τ' Αραβικά. Σ' επίπεδο κοινωνικών συναναστροφών οι περισσότεροι Κων/πολίτες τα χρησιμοποιούν ενίοτε ή σπανίως, ενώ οι Αιγυπτιώτες πιο τακτικά. 7. Οι Κων/πολίτες κατάγονται, κυρίως, από τη Μ. Ασία και τον Πόντο ή τα νησιά του Αιγαίου με κυριότερο τη Χίο, ενώ οι Αιγυπτιώτες από τα νησιά του Αιγαίου, την Θεσσαλία ή την Κύπρο. 8. Έμφαση των Αιγυπτιωτών στα προβλήματα επικοινωνίας και προσαρμογής. Οι

Πατριαρχείο ή το Πατριαρχείο Αλεξανδρείας συγκριτικά με την Ελλαδική Εκκλησία.

16. Ένα σημαντικό ποσοστό πιστεύει ότι η Ελλαδική Εκκλησία είναι ελεύθερη και δεν πρέπει ν' αναμειγνύεται στην Πολιτική. Ο ρόλος της (πρέπει να) είναι κοινωνικός / πνευματικός – θρησκευτικός.
17. Θεωρούν ότι το ελληνικό κράτος σέβεται περισσότερο τα πολιτικά και ανθρώπινα δικαιώματα συγκριτικά με την Τουρκία.
18. Αρνητικά – κατά ένα ποσοστό – αξιολογείται η ελληνική εξωτερική πολιτική έναντι της Τουρκίας. Δεν είναι ενιαία και σταθερή.
19. Η τουρκική εξωτερική πολιτική θεωρείται επιθετική, ενιαία και σταθερή.
20. Στην πλειοψηφία τους οι ερωτώμενοι είναι εντεταγμένοι εδώ. Η μερική / σχετική της ένταξη αποδίδεται, κυρίως, στη διαφορά νοοτροπίας και τρόπου ζωής με τους γηγενείς.
21. Υπάρχει εν πολλοίς συναισθηματικός δεσμός με την Αίγυπτο ή την Κων/πολη.
22. Για τους περισσότερους η Κων/πολη ή η Αίγυπτος αποτελούν ένα σύνολο βιωμάτων, τη γενέτειρα, έναν ιδιαίτερο τρόπο ζωής.
23. Οι περισσότεροι νέοι 20 – 30 ετών, Κων/πολίτες ή Αιγυπτιώτες είναι εντεταγμένοι εδώ. Υπάρχει εν μέρει σύνδεση των πιο πολλών με τον τόπο προέλευσής τους και η συμμετοχή των περισσότερων στους Συλλόγους είναι μικρή.
24. Σ' ενδεχόμενες εκλογές οι πιο πολλοί νέοι 20 – 30 ετών θα κατέλθουν ως Ελλαδίτες υποψήφιοι Βουλευτές.
25. Οι Αιγυπτιώτες και οι Κων/πολίτες δεν ασκούν ως σύνολα κυρίαρχους πολιτικούς ρόλους.
26. Δεν επηρεάζουν ουσιαστικά τη διαμόρφωση της κυρίαρχης πολιτικής ιδεολογίας. Αιτία της ελλιπούς ή μη [ενεργού] πολιτικοποίησης είναι η μεταφορά αυτής της νοοτροπίας από την Αίγυπτο ή Κων/πολη, η μη δυνατότητα ένταξής τους στο εδώ πελατειακό σύστημα, η αρνητική τους στάση έναντι των πολιτικών και της Πολιτικής και οι διαδικασίες ενσωμάτωσής τους στην ελλαδική κοινωνία.

Κων/πολίτες επιπλέον, αναφέρθηκαν στα ζητήματα υπηκοότητας, στέγασης και γραφειοκρατικών διαδικασιών.

9. Οι Αιγυπτιώτες παρουσιάζουν ελάχιστη ενεργό συμμετοχή στα πολιτικά δρώμενα σ' επίπεδο μεμονωμένων ατόμων, ενώ οι Κων/πολίτες καθόλου.
10. Οι Κων/πολίτες θεωρούν ότι καταπιέζεται το Ισλάμ από το τουρκικό κράτος, ενώ οι Αιγυπτιώτες ότι δεν υπάρχει σαφής διαχωρισμός κράτους και Ισλάμ στην Αίγυπτο.
11. Οι Αιγυπτιώτες αξιολογούν πολύ θετικότερα την πολιτική της «Ελληνοτουρκικής Προσέγγισης» απ' ότι οι Κων/πολίτες.
12. Επισημαίνεται ο σημαντικός ρόλος του Στρατού στην Τουρκία από τους Κων/πολίτες σε ποσοστό πολύ μεγαλύτερο συγκριτικά με τους Αιγυπτιώτες.
13. Οι Αιγυπτιώτες τονίζουν πολύ περισσότερο ότι κάποιοι νέοι θα προβάλουν την αιγυπτιώτικη τους καταγωγή ψηφοθηρικά.

*****3 σελίδες πίνακας 4 του συνόλου των απαντήσεων

IV. Βιβλιογραφικές παραπομπές

- (1) Σουλογιάννης Θ. Ευθύμιος (1999), Η θέση των Ελλήνων στην Αίγυπτο, σ.σ.243 – 261. Δαρατζίκης Ε. Κων/νος, Πρεσβευτής Ε.Τ.(1994), Ο Ελληνισμός Διώρυγος του Σουέζ και Καΐρου κατά τους πολέμους 1967 και 1973, Αθήνα. Ταχυδρόμος, Αλεξάνδρεια, 28/03/1961. Σουλογιάννης Ε., Η τύχη των ελληνικών περιουσιών στην Αίγυπτο, εφημ. Ταχυδρόμος, Αθήνα, αρ. φύλλου 124 (1986), σ.6. Δαρατζίκης Κ., Ταχυδρόμος, Αθήνα, 02/02/1990, αρ.φ.162, Ταχυδρόμος, Αλεξάνδρεια, 28/03/1961. Δαρατζίκης Κ., Υπόδειγμα οι Αιγυπτιώτες στον πόλεμο των έξι ημερών(1967), Ταχυδρόμος, Αθήνα, έτος 18^ο, αρ.188, 12 Ιανουαρίου 1992, σ.σ.1,6 και αρ.189, 5 Ιουλίου 1992, σ.4. Δαρατζίκης Ευστρ. Κων/νος (2000), Διπλωματικές σημειώσεις από την Αίγυπτο (1955 – 1976), σ.σ.157 – 208. Κουτσούμης Ντ. (χωρίς χρονολ.). Πώς και διατί διελύθη η παροιμία της Αιγύπτου, στο περιόδ. «Ο Ελληνισμός του Εξωτερικού», Θεσ/νίκη, σ.3. Εφημ. Η Καθημερινή, Η αλήθεια για τους Αιγύπτιους και τους Αιγυπτιώτες, 14/03/1962, σ.1.
- (2) Σουλογιάννης Θ. Ευθύμιος, Η θέση των Ελλήνων στην Αίγυπτο, σ.σ.255 και 261 – 262, Χατζηφώτης Μ. Ιωάννης (1999), Αλεξάνδρεια, Ελληνικά Γράμματα, σ.σ.266 και 348.
- (3) Δαρατζίκης Ευστρ. Κων/νος, Πρεσβευτής Ε.Τ.(1994), Ο κίνδυνος του Ισλαμισμού, Μονογραφία, Αθήνα, σ.σ.09-16, 43. Laurent Chabry – Annie Chabry (1987), Οι Μειονότητες εθνικές και θρησκευτικές στη Μέση Ανατολή, Θετίλη, σ.σ.265 – 269. Αναστάσιος Γιαννουλάτος, Αρχιεπίσκοπος Τυράνων και πάσης Αλβανίας – καθηγητής του Παν/μίου Αθηνών, [Δεκάτη ανατύπωση 2001], Ισλάμ, θρησκευολογική επισκόπησης, εκδόσεις Πορευθέντες, προσφορά εφημ. «Ελεύθερος Τύπος», σ.σ.272 – 278. Εφημ. ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, 18 Μαΐου 2002, Εικόνες ενός γειτονικού Ισλάμ, σ.68.
- (4) Σαρρής Νεοκλής, Εξωτερική Πολιτική και πολιτικές εξελίξεις ..., σ.σ. 85-87 • Καραμπελιάς Γεράσιμος (2001), Ο ρόλος των ενόπλων δυνάμεων....., σ.σ. 77-302 • Δαρατζίκης Κων/νος (1994), Περιφερειακά και τοπικά οργανώσεις είς την Μ. Ανατολήν, σ.σ. 19-45 • Σουλογιάννης Θ. Ευθύμιος (1999), ό.π. σ.92.
- (5) Κουλιμάσης Π. (1997), Οι πολίτες του κόσμου, Ιστορία του κοσμοπολιτισμού, Καστανιώτης, Αθήνα. Χατζηφώτης Μ. Ιωάννης (1999), Αλεξάνδρεια, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, σ.76, 522 – 526. Κουάνης Π. Γιώργος (1998), Αναμνήσεις από την Ελληνική Παροιμία Σουέζ και Πορτ Τεουφίκ Αιγύπτου, σ.σ.103,104 και 110.
- (6) Σουλογιάννης Θ. Ευθύμιος (2001), Η Ελληνική Κοινότητα του Καΐρου, Κότινος, Αθήνα, σ.15. • Συνέντευξη καθ. Πάτελου Κων/νου στις 20/3/2002.
- (7) Σταυρίδη – Πατρικίου Ρένα (1998), Ο Γ. Σκληρός στην Αίγυπτο Σοσιαλισμός – Δημοτικισμός και Μεταρρύθμιση, Θεμέλιο, σ.σ.61 – 86. Σουλογιάννης Θ. Ευθύμιος, Η θέση των Ελλήνων στην Αίγυπτο, σ.150. Χατζηφώτης Μ. Ιωάννης (1999), Αλεξάνδρεια, σ.97 – 98. Πάτελος Κων/νος (1966), Μελέτιος Β΄ ο Μεταξάκης, Πατριάρχης Αλεξανδρείας και Αφρικής (1926 – 1935), περιοδικό Ανάλεκτα 14 – 15, 293 κι΄ εξής. Για τον Μελέτιο Μεταξάκη, Παπαδόπουλος Μ. Χρυσόστομος, Μητροπολίτης Καρθαγένης (2000), Το Πατριαρχείο Αλεξανδρείας και πάσης Αφρικής στο χρόνο, Υπουργείο Εθνικής Άμυνας, Επιτελείο Υπουργού, Αθήνα – Αλεξάνδρεια, σ.σ.174 – 178.
- (8) Σουλογιάννης Θ. Ευθύμιος, Η θέση των Ελλήνων στην Αίγυπτο, σ.σ.164 – 169 και 239 – 242. Κουάνης Π. Γιώργος (1998) Αναμνήσεις από την Ελληνική Παροιμία του Σουέζ και Πορτ Τεουφίκ, Αθήνα, σ.σ.97 – 101.
- (9) Σουλογιάννης Θ. Ευθύμιος, ό.π. σ.σ.210 – 211, 185, 187 και 236 – 237.
- (10) Κυριαζή Νότα (1998), ό.π. σ.σ. 267-270 • Λυδάκη Άννα (2001), ό.π. σ.σ. 222-232.

V. Βιβλιογραφία (ενδεικτική αναφορά)

[Μεταξύ των άλλων βιβλιογραφία υπάρχει στα : Σουλογιάννης Θ. Ευθύμιος (1999) Η θέση των Ελλήνων στην Αίγυπτο, Εκδ. Δήμου Αθηναίων, σ.σ.301 – 321, Σουλογιάννης Θ. Ευθύμιος (2001) Η Ελληνική Κοινότητα του Καΐρου, Αθήνα, σ.σ.239 – 255, Χατζηφώτης Μ. Ιωάννης (1999), Αλεξάνδρεια. Οι δύο αιώνες του Νεότερου Ελληνισμού (19^{ος} – 20^{ος}), Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, σ.σ.613 – 616], Τρίμη – Κύρου Κατερίνα (2004), Ο Ελληνισμός της Αιγύπτου στην Ιστορία του Νέου Ελληνισμού 1770 – 2000, 6^{ος} τόμ., 22^ο τεύχ., εφημ. ΤΑ ΝΕΑ, Ελληνικά Γράμματα, σ.322.

A. Ελληνόγλωσση

- Αβραμίδης Αρίσταρχος (1934), Ελλάς – Αίγυπτος, ήτοι μελέτη περί των εν Αιγύπτω ελληνικών συμφερόντων, Αθήναι.
- Αδαμαντίδου Μαρία (1994), Ελληνικός Περίπατος στο Κάιρο, Ελληνική Κοινότητα Καΐρου.
- Αναστασιάδης Γιάννης (1993), Μνήμες από τη δράση του αριστερού κινήματος του Αιγυπτιώτη Ελληνισμού, Αθήνα.
- Αρμαδώρος Νίκος (1992), Ο Πάροικος, Σύνδεσμος Αιγυπτιωτών Ελλήνων, Αθήνα.
- Βοΐσκου Ελένη (1964), Ανοιξτε τις πόρτες, Αθήνα.
- Βοΐσκου Ελένη (1983), Και αύριο Νίκος Νικολαΐδης. Ένας σταθερός σταθμός στη Λογοτεχνία μας, Αθήνα.
- Της ίδιας (1992), Ίσως κι' εσείς τους γνωρίσατε, Αθήνα.
- Γαριλίδης Χριστόφορος (1979), Καντάρα, Το χρονικό μιας παροικίας που έσβησε, Αλεξάνδρεια.
- Γιαλουράκης Μαν. (1962), Η ιστορία των Ελληνικών Γραμμάτων στην Αίγυπτο, Αλεξάνδρεια.
- Γιαλουράκης Μαν. (1963), Αλεξάνδρεια, Αλεξάνδρεια.
- Γιαλουράκης Μαν. (1967), Η Αίγυπτος των Ελλήνων, Αθήνα.
- Γιαννουλάτος Αναστάσιος, Αρχιεπίσκοπος Τιράνων και πάσης Αλβανίας, καθηγητής του πανεπιστημίου Αθηνών, [Δεκάτη ανατύπωση 2001], Ισλάμ, θρησκευολογική επισκόπησης, εκδόσεις Πορευθέντες, προσφορά εφημ. «Ελεύθερος Τύπος», Αθήνα.
- Δαρατζίκης Ε. Κων/νος, Πρεσβευτής Ε.Τ. (1994), Ο Ελληνισμός διώρυγος του Σουέζ και Καΐρου κατά τους πολέμους 1967 και 1973, Αθήνα.
- Δαρατζίκης Ε. Κων/νος, Πρεσβευτής Ε.Τ. (1994) Ο κίνδυνος του Ισλαμισμού, Αθήνα.
- Δαρατζίκης Ε. Κων/νος, Πρεσβευτής Ε.Τ.(2000), Διπλωματικές σημειώσεις από την Αίγυπτο (1955 – 1976), Αθήνα.
- Διακοφωτάκης Ιωάννης (1972), Ιστορία της Ελληνικής Παροικίας Καφρ ελ Ζαγιατ, 1865 – 1972, Αλεξάνδρεια.
- Ζερμπίνης Δ. (1946), Το καθήκον των ιθυνόντων της παροικίας μας, Αλεξάνδρεια.
- Καλλιρίης Ι.Κ. (1938), Σώσατε το Αβερύφειον Γυμνάσιον, Αλεξάνδρεια.
- Καραμηνάς Ι. (1937), Οι ιερός ναός του Ευαγγελισμού της Ελληνικής Κοινότητας, Αλεξάνδρεια.
- Κιτροέφ Αλέξης (1989), Ο Βενιζελισμός στην Αίγυπτο στο «Κοινωνία – Οικονομία – Πολιτική στην εποχή του» (επιμ. Θ. Βερέμης, Γ. Γουλιμής), Αθήνα, σ.σ.127 κ. εξ.
- Κομνηνός Μίνως (1991), Η Αίγυπτος που έζησα, Σελίδες αυτοβιογραφίας, Αθήνα
- Κουάνης Π. Γιώργος (1998), Αναμνήσεις από την Ελληνική Παροικία Σουέζ και Πορτ Τεουφίκ Αιγύπτου, Αθήνα.
- Κουδουνάρης Αρ. (1991) Βιογραφικόν Λεξικόν Κυπρίων 1800 – 1920, β' εκδ. Ιδρύματος Περίδη, Λευκωσία.
- Κουτσούμης Ντ. (χωρίς χρονολ. έκδ.), Πώς και διατί διελύθη η παροικία της Αιγύπτου [από το περιοδικό «Ο Ελληνισμός του Εξωτερικού»], Θεσσαλονίκη.

- Λαχανοκάρδης Ηρ. (1927), Παλαιά και Νέα Αλεξάνδρεια, Αλεξάνδρεια.
- Λέκκου Κ. Παντελής (2004), Το Αβερύφειο Γυμνάσιο Αλεξανδρείας, Χορηγία Κοινοφελούς Ιδρύματος ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ Σ. ΩΝΑΣΗΣ, Θεσσαλονίκη.
- Μαλάνος Τίμος (1971), Αναμνήσεις ενός Αλεξανδρινού, Αθήνα.
- Μαρκαντωνάτος Λ.Γ. (1957), Τα εν Αιγύπτω Ελληνικά Εκπαιδευτήρια, Θεσσαλονίκη, Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών, ίδρυμα Μελετών Χερσονήσου του Αίμου (ΙΜΧΑ), αρ. 17.
- Ματσάκης Θ. (1961), Το δίλημμα του αιγυπτιώτου Ελληνισμού, Κάιρο.
- Μαυρή Γ.Ν. (1911), Υπόμνημα περί των εν Αιγύπτω Ελληνικών Κοινοτήτων, Ζαγαζίκ.
- Μαυρολέων Ν. Μαριγούλα (1998), Η Γοργόνα της Ερυθράς, Αθήνα.
- Μιχαηλίδης Ευγένιος (1964), Πνευματική προσφορά του Αιγυπτιώτου Έλληνας εις την σύγχρονον Αίγυπτον (1853 – 1963), Αλεξάνδρεια.
- Μιχαηλίδης Ευγένιος, Το ιστορικόν της πρώτης δεκαετίας της λειτουργίας του Κέντρου Ελληνικών Σπουδών Αλεξανδρείας 1959 – 1969, Δελτίον Κέντρου Ελληνικών Σπουδών, αρ.8.
- Μιχαλάγα Δέσποινα (2001), Αρχαία Πατριαρχική Τάξις Παραβαναλέων Σάββα του Ηγιασμένου.
- Μοσχονάς Θ.Δ. (επιμ.)(1945), Κατάλογος της Πατριαρχικής Βιβλιοθήκης, τομ. Α΄, Χειρόγραφα, Αλεξάνδρεια.
- Μοσχονάς Θ.Δ. (επιμ.) (1946 – 1947), Κατάλογοι της Πατριαρχικής Βιβλιοθήκης, τομ β΄, Έντυποι και Παλαιαί Εκδόσεις, Αλεξάνδρεια.
- Νεφελούδης Βασίλειος (1981), Η Εθνική Αντίσταση στη Μέση Ανατολή, τόμοι 2, Αθήνα.
- Ξένος Παναγ. (1957), Οι Εθνικοαπελευθερωτικοί αγώνες του Αιγυπτιακού λαού, Αλεξάνδρεια.
- Ο Ελληνισμός του Εξωτερικού (1992), έκδοση Ελληνικού Υπουργείου Εξωτερικών, Αθήνα.
- Παλαιολόγος Τάσος (1953), Ο Αιγυπτιώτης Ελληνισμός, ιστορία και δράσις 753 π. Χ. – 1953, τόμ Α, Αλεξάνδρεια.
- Παλαιολόγου – Πετρώνδα Ευγενία (1983), Μνήμη αγάπης, Αθήνα.
- Παλαιολόγου – Πετρώνδα Ευγενία (1983), Στον καιρό του πάππου μου. Παιδικές αναμνήσεις, Λευκωσία.
- Παλαιολόγου – Πετρώνδα Ευγενία (1991), Λωτοί του Πάθους, Μυθιστόρημα – Χρονικό, Λευκωσία.
- Παπαδόπουλος Μ. Χρυσόστομος, Μητροπολίτης Καρθαγένης (2000), Το Πατριαρχείο Αλεξανδρείας και πάσης Αφρικής στο χρόνο, Υπουργείο Εθνικής Άμυνας, Επιτελείο Υπουργού, Αθήνα – Αλεξάνδρεια.
- Παπαδόπουλος Μ. Χρυσόστομος, Μητροπολίτης Καρθαγένης (2001), Αλεξάνδρεια – Αθήνα, Επίσημος επίσκεψις του Πάπα και Πατριάρχου Αλεξανδρείας κ.κ. Πέτρου Ζ΄ εις την Εκκλησίαν της Ελλάδος (17 – 25 Μαΐου 2001), Χορηγία Ιδρύματος Α.Γ. Λεβέντη, Εκδ. Διήγησι, Αθήνα.
- Παρθενιάδης Γ. (1960), Ελληνικά Νοσοκομεία Αλεξανδρείας, Αλεξάνδρεια.
- Πάτελος Κων/νος (1966), Μελέτιος Β΄ ο Μεταξάκης, Πατριάρχης Αλεξανδρείας και Αφρικής (1926 – 1935), περιοδ. Ανάλεκτα 14 – 15, σ.293 κ.εξ.
- Παύλου – Γκρόσμαν Ελένη (1992), Γραφές και ζωγραφιές. Προσωπικά βιώματα στο Θεοβάδιστο όρος Σινά, Αθήνα.
- Πατριαρχείο Αλεξανδρείας (1935) , Κανονισμοί του Πατριαρχείου Αλεξανδρείας, Αλεξάνδρεια.
- Πατριαρχείο Αλεξανδρείας (1933), Συνοπτική ιστορία του ζητήματος του κανονισμού εκλογής Πατριάρχου Αλεξανδρείας, Αλεξάνδρεια.
- Περίδης Γιώργος Φιλ. (1986), Μνήμες και ιστορίες από την Αίγυπτο, Θεσ/νίκη.
- Πολίτης Αθανάσιος (1928 – 1930), Ο Ελληνισμός και η Νεωτέρα Αίγυπτος, Αθήναι – Αλεξάνδρεια, 2 τόμοι (και γαλλιστί)
- Πολίτης Αθανάσιος (1931), Σκέψεις τινές επί της οργανώσεως και των μελλοντικών κατευθύνσεων του εν Αιγύπτω Ελληνισμού, Αλεξάνδρεια.

- Ραδόπουλος Ραδάμανθος (1928), Εισαγωγή εις την Ιστορίαν της Ελληνικής Κοινότητος Αλεξανδρείας, Αλεξάνδρεια.
- Chabry Laurent – Chabry Annie (1987), Οι Μειονότητες εθνικές και θρησκευτικές στη Μέση Ανατολή, Θετλή, Αθήνα.
- Σαρεγιάννης Ι. (1964), Σχόλια στον Καβάφη, πρόλογος Γ. Σεφέρη, εισαγωγή και φροντίδα Ζήσιμου Λορεντζάτου, Ίκαρος, Αθήνα.
- Σεβαστοπούλου Δέσποινα (1953), Η Αλεξάνδρεια που φεύγει, Αλεξάνδρεια.
- Σεβαστοπούλου Δέσποινα (1977), Ο Ελληνισμός της Αιγύπτου, Αθήνα.
- Σεφέρης Γ. (1977), Μέρη Δ' 1941 – 1944, Αθήνα.
- Σεφέρης Γ. (1979), Ημερολόγιο Α' 1935 – 1944, Αθήνα.
- Σιδέρη – Τομαρά Ματούλα (2002), Ευεργετισμός και Προσωπικότητα, Ευεργέτες Έλληνες του Καΐρου, τόμοι α – β, Ελληνική Κοινότητα Καΐρου, Παπαζήσης, Αθήνα.
- Σιδέρη – Τομαρά Ματούλα (2004), Αλεξανδρινές οικογένειες Χωρέμη – Μπενάκη – Σαλβάγου. Πρόλογος Άγγελος Δεληβοριάς, εκδ. Κέρκυρα.
- Σίμος Κ. (1961), Παροιγιακό Λεύκωμα. Η ζωή και η δράση των Ελλήνων στο Κάιρο, Κάιρο.
- Σκαλιέρης Γ. (1927), Το Πατριαρχείο Αλεξανδρείας, Το κλίμα και η δικαιοδοσία του, Αθήνα.
- Σουλογιάννης Θ. Ευθύμιος (1990), Η θέση των Ελλήνων στην Αίγυπτο στον 20^ο αιώνα. (Υπόσταση, διομολογήσεις, διακρατικές συμφωνίες, διαρροή, συρρίκνωση), περιοδ. Ιταλοελληνικά, τ. 3^ο, Napoli, σ.σ.142 κ.εξ., εκδ. Istituto Universitario Orientale / Dipartimento di studi dell' Europa Orientale.
- Σουλογιάννης Θ. Ευθύμιος (1995), Η ακτινοβολία του Ελληνισμού στην Αίγυπτο (1830 μέχρι σήμερα), περιοδικό Graeco Arabica, πρακτικά 5^{ου} Διεθνούς Συνεδρίου Ελληνοανατολικών και Ελληνοαφρικανικών Σπουδών, τόμ. 6^ο, σ.σ.260 κ.εξ.
- Σουλογιάννης Θ. Ευθύμιος (1997), Ο Ελληνισμός της Αιγύπτου, μοχλός και παράγων των Ελληνοαιγυπτιακών σχέσεων, περιοδ. Ελλάδα – Αίγυπτος, αρ.20, σ.σ.7 κ. εξ.
- Σουλογιάννης Θ. Ευθύμιος (1999), Η θέση των Ελλήνων στην Αίγυπτο, Δήμος Αθηναίων – Πολιτισμικός Οργανισμός, Αθήνα.
- Σουλογιάννης Θ. Ευθύμιος (1987), Έλληνες Κύπριοι στην Αίγυπτο (1826 μέχρι σήμερα), Εταιρεία Κυπριακών Σπουδών, Λευκωσία.
- Σουλογιάννης Θ. Ευθύμιος (2001), Η Ελληνική Κοινότητα του Καΐρου, Κότινος, Αθήνα.
- Σουλογιάννης Θ. Ευθύμιος (1993), Πρακτικά Συμποσίου «Οι Κύπριοι λογοτέχνες της Αιγύπτου», Υπουργείο Παιδείας, Λευκωσία.
- Σουλογιάννης Θ. Ευθύμιος (2000), Οι Έλληνες στην Αίγυπτο και η πορεία της χώρας προς την Ανεξαρτησία, Ακαδημία Αθηνών, Αθήνα.
- Σταυρίδη – Πατρικίου Ρένα (1988), Ο Γ. Σκληρός στην Αίγυπτο. Σοσιαλισμός, Δημοτικισμός και Μεταρρύθμιση, Θεμέλιο, Αθήνα.
- Τρίμη – Κύρου Κατερίνα (2004), Ο Ελληνισμός της Αιγύπτου 1909 – 1922, τόμ.6^ο, 21^ο και 22^ο τεύχη, σ.σ.309 – 322 στην Ιστορία του Νέου Ελληνισμού 1770 – 2000, εφημ. ΤΑ ΝΕΑ, Ελληνικά Γράμματα.
- Τσαγκαράδας Κ. (1946), Τα προβλήματα της ξενιτειάς, χρονικό, Αλεξάνδρεια.
- Τσάκωνας Τάκης (1941), Ένα ταξίδι γύρω στο Κάιρο, Κάιρο.
- Τσαραβόπουλος Ν. (1948), Η εγκατάσταση των Ελλήνων στην Αίγυπτο, Κάιρο.
- Τσίρκας Στρ. (1958) Ο Καβάφης και η εποχή του, Αθήνα.
- Τσίρκας Στρ. (1971), Ο πολιτικός Καβάφης, Αθήνα.
- Τσουκαλάς Κ. (1977), Εξάρτηση κι Αναπαραγωγή, Πρόλογος Ν. Σβορώνου, Θεμέλιο, Αθήνα.
- Φειδάς Βλάσιος (1967), Σύντομος Ιστορία της Εκκλησίας Αλεξανδρείας, Αθήνα.
- Χατζηφώτης Μ. Ιωάννης (24 Φεβρουαρίου 2000), Ο Καβάφης και η Αλεξάνδρεια στα ΙΣΤΟΡΙΚΑ, Η Αλεξάνδρεια των Ελλήνων, τεύχ. 19, εφημ. ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, Σ.Σ.42 – 44.
- Χατζηφώτης Μ. Ιωάννης (1965 – 1966), Ο επίλογος των Ελληνικών Γραμμάτων στην Αίγυπτο, Ανάλεκτα Π. Βιβλιοθήκης Αλεξανδρείας, 14 – 15, σ.σ.233 – 242.

- Χατζηφώτης Μ. Ιωάννης (1987), Η Κύπρος στην ποίηση των Αιγυπτιακών Ελλήνων, Πρακτικά του Β' Διεθνούς Κυπριολογικού Συνεδρίου, τόμος γ' Λευκωσία, σ.539 – 553.
- Χατζηφώτης Μ. Ιωάννης (1991), Λεριστικά μελετήματα (εκκλησιαστικά – ιστορικά - φιλολογικά), Αθήνα.
- Χατζηφώτης Μ. Ιωάννης (1967), Ιστορία της Αλεξανδρινής Λογοτεχνίας, Κείμενα και Μελέτες της Ιστορίας του Ελληνισμού της Αποδημίας, αρ. 1, Αθήνα.
- Χατζηφώτης Μ. Ιωάννης (1999), Αλεξάνδρεια. Οι δύο αιώνες του Νεότερου Ελληνισμού (19^{ος} – 20^{ος}), Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα.
- Χατζίνης Γιάννης (1962), Η Αλεξάνδρεια του Καβάφη, Αθήνα.
- Ψυρούκης Ν. (1974), Νεοελληνικό παροιγιακό φαινόμενο, Αθήνα.

Β. Ξενόγλωσση

- Alexandrie 1860 - 1960 : Un modèle éphémère de convivialité : communautés et identité cosmopolite, ed. Autrement, Série Mémoires № 20 Dec.1992.
- Δημητράς Ηλίας (1971) Enquêtes sociologiques sur les Emigrants Grecs, εκδ. Centre National de Recherches Sociales, Athènes.
- Forster E.M. (1986) Alexandria – A history and a guide, Introduction by Laurence Durrell, Notes by Michael Haag, Bath Press, Michael Haag Ltd, London.
- Κιτρούφ Αλέξης (1989) The Greeks in Egypt 1919 – 1939. Class and Ethnicity, Ithaca Press, London.
- Περίδης Γιώργος (1992) Memories and stories from Egypt, Diaspora Books, England.
- Politis A. (1931), Un projet d' Alliance entre l' Egypte et la Grèce en 1867, Société Royale d' Egypte, Le Caire.
- Σμυρνιάδης Βίων (1955), L' Hellénisme et le Patriarcat Grec d' Alexandrie, Alexandrie.
- Σουλογιάννης Θ. Ευθύμιος (1981), Comment l' abolition de Capitulations s' est préparée en Egypte et Comment les Grecs y ont réagi pendant 1927, Δελτίο Ιστορικής και Εθνολογικής Εταιρείας της Ελλάδος, 24, σ.σ.573 – 584.
- Σουλογιάννης Θ. Ευθύμιος (1984), Stratis Tsirkas, Quelques mots sur la résistance intellectuelle au fascisme pendant la 2ème Guerre Mondiale, Beograd.
- Σουλογιάννης Θ. Ευθύμιος (1991 – 1992), Une première contribution sur la présence hellénique aux relations culturelles entre la Grèce et l' Egypte (1859 – 1980), per Byzantion – Hellas, Πανεπιστήμιο Σαντιάγο Χιλής, σε μετάφραση «La presencia Griega en las Relaciones Culturales entre Grecia y Egipto 1859 – 1980. Una primera Contribucion, vol. 11/12, 181 κ.εξ.
- Trimi – Kirou Εκ., «Κινοτίς» Grecque d' Alexandrie, la politique éducative (1843 – 1932), Doctorat, Strasbourg.
- Χαριτάτος Δ. (1961), Alexandrie il y a cent ans (1850 – 1870), Alexandrie.
- Χατζηανέστης Ερ. (1981), Les Hellènes en Egypte, quelques aspects de leur contribution au développement du pays, περιοδ. Relations, Thessaloniki, vol.2, №1 σ.σ.141 κ.εξ.
- Χατζηωσήφ Χ. (1980) La Colonie Grecque en Egypte 1833 – 1856, Université Paris IV.

Γ. Παροιγιακός Τύπος.

Εφημερίδες, Περιοδικά, Ημερολόγια, Λευκώματα, Καταστατικά, Κανονισμοί και Εγκυκλοπαίδειες – Εγκυκλοπαιδικά Λεξικά στα : Σουλογιάννης Θ. Ευθύμιος (1999), Η θέση των Ελλήνων στην Αίγυπτο, Δήμος Αθηναίων, Πολιτισμικός Οργανισμός, Αθήνα, σ.σ.321 – 322 και του ίδιου , (2001), Η Ελληνική Κοινότητα του Καΐρου, Κότινος, Αθήνα, σ.σ.255 – 256. Παρουσιάζονται ενδεικτικά τα : περιοδ. «Κάδμος», τριμηνιαία έκδοση του Συλλόγου Αμπετείου Σχολής, ιδρυθέντος το 1996 στην Αθήνα. Διευθυντής : Νικόλας Βαδής. Στην Αθήνα, επίσης : - Ταχυδρόμος των Αιγυπτιακών, Παροιγιακός Αντίλαλος, Ελλάδα – Αφρική, Ο Ελληνισμός της Αφρικής, Γλαυξ και το περιοδικό Ελλάδα – Αίγυπτος του Συνδέσμου Ελληνοαιγυπτιακής Φιλίας Αθήνας, «Σουεζιανά Νέα της Αθήνας». Έκδοση του Συλλόγου Αιγυπτιακών Ελλήνων Σουέζ και

Πορτ Τεουφίκ. Εκδότης : Στέφανος Ι. Στεφάνου – «Παναιγύπτια». Διμηνιαία περιοδική έκδοση του Συνδέσμου Αιγυπτιωτών Ελλήνων Εκδότης : Φίλιππος Κοσσένας.

Ο δημοσιογράφος Γιώργος Εμμ. Ξενουδάκης σε τρισέλιδο έγγραφό του παρέχει στοιχεία για τις ακόλουθες εφημερίδες : την «Εφημερίδα των Αιγυπτιωτών» που κυκλοφορεί πανελλαδικά με συνδρομητές και το 2002 διήνυσε το έβδομο έτος κυκλοφορίας. Απευθύνεται στους επαναπατρισμένους Αιγυπτιώτες και στους γεννηθέντες στην Αφρική. Προβάλλει τη δραστηριότητα των Ελλήνων της Αφρικής στην Ελλάδα, των οποίων τα σωματεία υπερβαίνουν τα 30. Αναδεικνύει επιπλέον, το έργο του Πατριαρχείου Αλεξανδρείας στην Αφρική, καθώς και τα επιτεύγματα της Ελλάδος. Εκδότης – Διευθυντής είναι ο Γιώργος Εμμ. Ξενουδάκης.

Η δεκαπενθήμερη εφημερίδα «Πατρίδα» κυκλοφόρησε το 1997 στην Αλεξάνδρεια για τη δημοσιογραφική κάλυψη της εκεί ελληνικής παροικίας και της Εκκλησίας του Αγίου Μάρκου (Πατριαρχείο Αλεξανδρείας). Ο τίτλος της εφημερίδας ανήκει στην οικογένεια Γιώργου Ξενουδάκη. Η στοιχειοθεσία γίνεται στην Αθήνα, ενώ η εκτύπωση στο Κάιρο για οικονομικούς λόγους. Πρωτεργάτες της έκδοσης ήταν ο δημοσιογράφος Γιώργος Ξενουδάκης, ο τότε Γενικός Πρόξενος στην Αλεξάνδρεια και νυν πρέσβης στο Εριβάν Αντώνης Βλαβιανός και ο πρώην Πρόεδρος της Ελληνικής Κοινότητας Καΐρου Στέφανος Π. Ταμβάκης και νυν αναπληρωτής Πρόεδρος του Συμβουλίου Αποδήμου Ελληνισμού. Η «Πατρίδα» ανήκει αποκλειστικά στην Ε.Κ.Α. Εκδότης της είναι ο Χαραλ. Π. Κατσιμπής και Διευθυντής ο Γιώργος Ξενουδάκης. Η δεκαπενθήμερη εφημερίδα «Νέο Φως» κυκλοφόρησε στο Κάιρο το 1999, για να καλύψει το κενό της υπεραιωνόβιας καθημερινής εφημερίδας «Φως» του Σωκράτη Πατέρα. Το Νέο Φως προβάλλει, αφ' ενός τη δραστηριότητα των εκάστοτε Ελληνικών κυβερνήσεων και το Κυπριακό και αφ' ετέρου την ελληνική επιχειρηματική παρουσία στη Νειλοχώρα. Το Νέο Φως δεν επιδοτείται από οιαδήποτε πηγή. Ανήκει στην Ελληνική Κοινότητα Καΐρου. Εκδότης είναι ο Χρήστος Θεοδ. Καβαλής και διευθυντής ο Γ. Ξενουδάκης.

Δ. Αρχεία.

Αναφέρονται στα : Χατζηφώτης Μ. Ιωάννης (1999), Αλεξάνδρεια. Οι δύο αιώνες του Νεότερου Ελληνισμού (19^{ος} – 20^{ος}), Ελληνικά Γράμματα, σ.616 – Σουλογιάννης Θ. Ευθύμιος, Η θέση των Ελλήνων στην Αίγυπτο, σ.299 και του ιδίου, Η Ελληνική Κοινότητα του Καΐρου, σ.239.

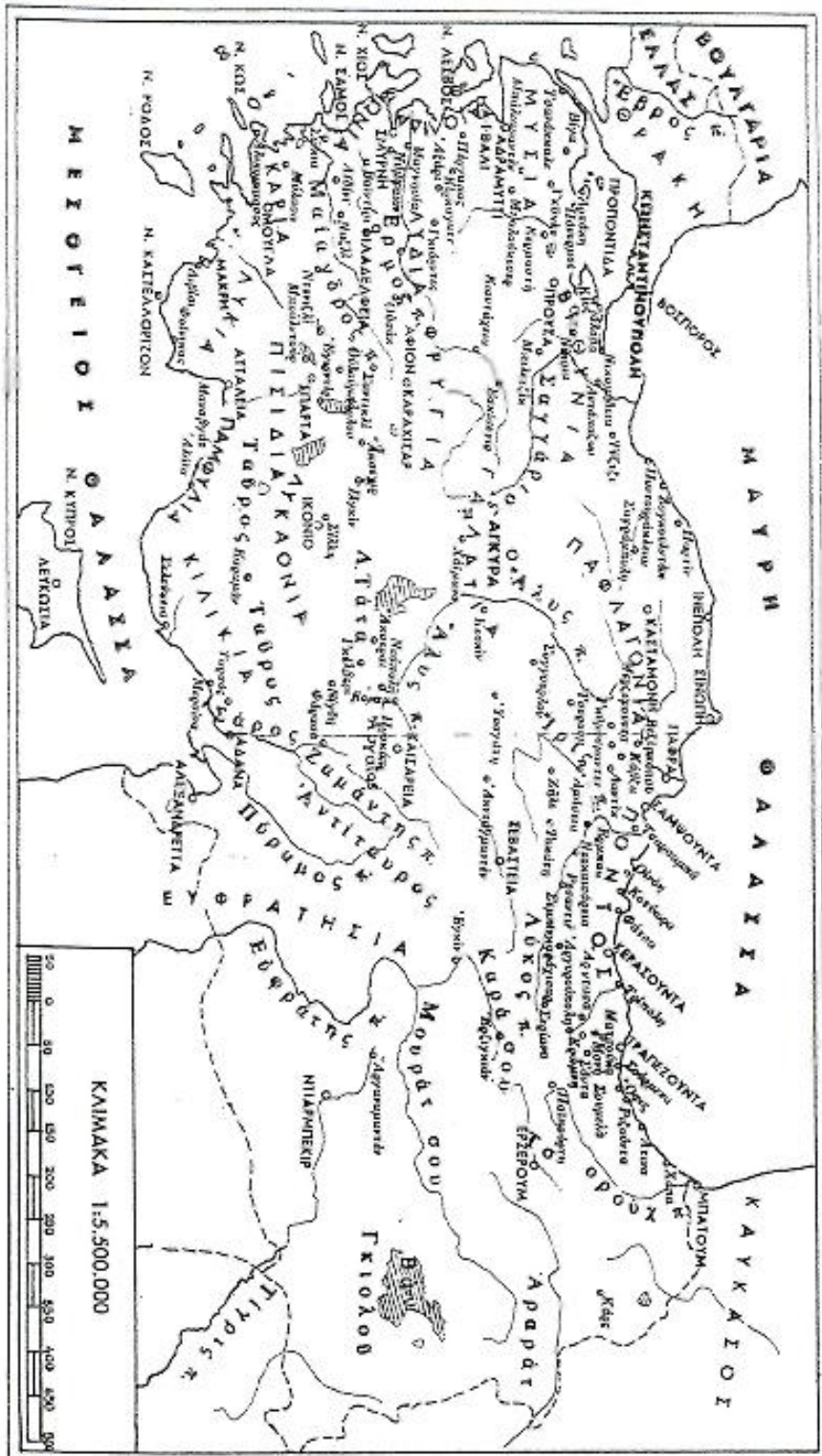
ΟΙ ΜΙΚΡΑΣΙΑΤΕΣ

Το παρόν μέρος του πονήματος αφιερώνεται στους αείμνηστους αναδόχους του γράφοντος Παναγιώτη Μιχαηλίδη εκ Σμύρνης και Αικατερίνη Μιχαηλίδου εκ Λεμεσού.

**Αν βουληθώ, αν βουληθώ να σ' αρνηθώ,
να σ' απολησμονήσω,
να μην ευρώ νερό να πιω,
μη ρούχο να φορήσω.
Αν βουληθώ, αν βουληθώ να σ' αρνηθώ.**

[Εισαγωγικό απόσπασμα της τηλεοπτικής μεταφοράς από τη NET του ιστορικού μυθιστορήματος του Τάσου Αθανασιάδη «Τα παιδιά της Νιόβης». Μουσική : Μίμης Πλέσσας]

Η ΜΙΚΡΑ ΑΣΙΑ ΜΕ ΤΑ ΑΡΧΑΙΑ ΟΝΟΜΑΤΑ ΤΩΝ ΕΠΑΡΧΙΩΝ

Χάρτης της Ανατολικής Θράκης και της Μικράς Ασίας με τα αρχαία ονόματα των επαρχιών

[Ανθρόπωτης Νικόλαος (2002), Το προσωπικό ζήτημα στην Ελλάδα (1821-1930) στα Θέματα Νεοελληνικής Ιστορίας, Γ' Έντασις Δυκτίου, ΟΕΔΒ, σ. 147]

ΜΕΡΟΣ Α΄

ΕΝΟΤΗΤΑ Γ΄

ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΕΝΤΑΞΗ ΤΩΝ ΜΙΚΡΑΣΙΑΤΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ

ΠΟΙΟΤΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΕΙΚΟΣΙ – ΕΞΙ (26) ΜΙΚΡΑΣΙΑΤΕΣ

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ – ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΤΟΥΣ

I. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Οι Αιολείς ήδη από τον 14^ο αι. π.χ. και αργότερα οι Ίωνες είχαν ιδρύσει αποικίες στη Μ. Ασία, η οποία καθ' όλη την Αρχαιότητα υπήρξε κοιτίδα πολιτισμού.

Εν συνεχεία αποτέλεσε τμήμα της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας και από το 1071 σταδιακά καταλήφθηκε από τους Σελτζούκους και Οθωμανούς Τούρκους. Οι εξισλαμισμοί μέσω του παιδομαζώματος μείωσαν τον ελληνικό πληθυσμό της Μ. Ασίας.

Η οικονομική και πολιτισμική της ανάπτυξη τοποθετείται στο β΄ ήμισυ του 19^{ου} αι. Το κίνημα των Νεοτούρκων (1908) και οι διωγμοί από το 1913 – 1918 αποτέλεσαν άλλη μια δοκιμασία για τους Μικρασιάτες. Από την ανακωχή του Μούδρου (Οκτώβριος 1918), με το εδαφικό υπόμνημα του Βενιζέλου (Δεκ. 1918) και τη Συνθήκη των Σεβρών (Αύγουστος 1920) μέρος της Μ. Ασίας και η Ανατ. Θράκη αποτελούν διεκδικούμενα εδάφη στα πλαίσια της Μεγάλης Ιδέας.

Οι ελληνικοί πληθυσμοί της Μ. Ασίας ενισχύθηκαν σε μεγάλο βαθμό από μεταναστεύσεις Ελλήνων της ηπειρωτικής Ελλάδος και των νησιών (1840 – τέλη του 19^{ου} αι.). Πόντιοι και Καππαδόκες μετανάστευαν στις αστικές περιοχές του Ευξείνου Πόντου και της Μεσογείου.

Στη Μ. Ασία αναπτύχθηκαν πόλεις αμιγώς ελληνικές (Κυδωνίες, Μοσχονήσια, Νέα Φώκαια κ.λπ.). Σε άλλες περιοχές το ελληνικό στοιχείο υπήρξε το πλειοψηφούν (Αλάτσατα, Κρήνη, κ.λπ.). Στην ενδοχώρα – κατά κανόνα – υπερίσχυε πληθυσμιακά το τουρκικό στοιχείο (Αγκυρα, Πάνορμος, Φιλαδέλφεια κ.λπ.). Επιπλέον υπήρχαν κι Έλληνες τουρκόφωνοι, (Καραμανλήδες), π.χ. στην Καππαδοκία.

26 Μητροπόλεις ήλεγχαν τις 1315 ορθόδοξες κοινότητες. Επικεφαλής βρισκόταν το Οικουμενικό Πατριαρχείο (β΄ ήμισυ 19^{ου} αι.). Οι Νεότουρκοι κατήργησαν την αυτονομία των κοινοτήτων και απέσπασαν τα σχολεία από τη δικαιοδοσία των Μητροπόλεων. Από το 1862 μέσω των «Εθνικών Κανονισμών» η διοίκηση των κοινοτήτων καθορίστηκε νομοθετικά. Τη σχολική μέριμνα ανέλαβαν οι «Εφορίες των Σχολών». Οι Δημογέροντες διατήρησαν εν πολλοίς τα παλαιά τους πρόνομια.

Οι Μικρασιάτες, όπως και οι λοιποί Έλληνες, καθώς και οι μη Τούρκοι Μουσουλμάνοι και Χριστιανοί τελούσαν υπό το καθεστώς των «ραγιάδων». Η θέση τους βελτιώθηκε με το Τανζιμάτ (1839, 1856) και το Σύνταγμα του 1876.

Οι Έλληνες διακρίθηκαν με την άσκηση, κυρίως, αστικών επαγγελμάτων (ιατρού, δικηγόρου, δασκάλου, δημοσιογράφου, εμπόρου κ.λπ.). Ασχολήθηκαν και με τη γεωργία εμπορευόμενοι τα αγροτικά τους προϊόντα και με τη βιοτεχνία. Εργάστηκαν ως τεχνίτες ή βιομηχανικοί εργάτες.

Στη Μ. Ασία λειτουργούσαν ονομαστά ιδιωτικά και κοινοτικά σχολεία πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης, όπως και ξενόγλωσσα. Από τις ξένες γλώσσες κυριαρχούσε η γνώση της Γαλλικής, ιδίως στ' αστικά κέντρα. Αξιόλογες εφημερίδες και περιοδικά κυκλοφορούσαν, ειδικά στη Σμύρνη, όπου, επίσης, είχε και το θέατρο αναπτυχθεί. Επιπλέον στην άνοδο του Ελληνισμού της Μ. Ασίας συντέλεσαν οι Σύλλογοι και οι Λέσχες.

Η κοινωνική θέση κι' ο πλούτος καθόριζαν τον διαφορετικό τρόπο ψυχαγωγίας. Ειδικά στ' αστικά κέντρα, όπου διαβιούσαν άνθρωποι διαφόρων εθνοτήτων, επικρατούσε πνεύμα κοσμοπολιτισμού.

Παρά την ύπαρξη των Φαναριωτών (17^{ος} – 18^{ος} αι.) και του πρώτου οθωμανικού κοινοβουλίου ως αποτόκου του Συντάγματος του 1876, οι Μικρασιάτες δεν συμμετέσχαν ουσιαστικά στα πολιτικά δρώμενα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Ειδικά μετά τους διωγμούς των Νεοτούρκων η συμμετοχή τους ήταν ανύπαρκτη.

Η Μικρασιατική Καταστροφή συντελέστηκε με την πυρπόληση της Σμύρνης, τις σφαγές, τις λεηλασίες, τα τάγματα εργασίας και την προσφυγοποίηση εκατοντάδων χιλιάδων ανθρώπων.

Η Συνθήκη της Λωζάννης (1923) αφ' ενός επεσφράγισε το γεγονός της ήττας της Ελλάδος στον μικρασιατικό πόλεμο κι' αφ' ετέρου είχε ως γνώμονα την προστασία, κυρίως, των πετρελαϊκών συμφερόντων των Δυτικών Δυνάμεων.

Έλληνες και Τούρκοι ιστορικοί, άλλοι κοινωνικοί επιστήμονες και λογοτέχνες προσεγγίζουν την μικρασιατική εκστρατεία και καταστροφή αναλόγως της μεθόδου, του σκοπού της συγγραφής και του πολιτικοϊδεολογικού τους προσανατολισμού.

Τα αίτια της μικρασιατικής τραγωδίας εντοπίζονται τόσο στα αντικρουόμενα συμφέροντα μεταξύ των Δυνάμεων της Entente και στην αντιπαράθεση τους με την ΕΣΣΔ, όσο και σε επιλογές, λάθη ή παραλείψεις της ελληνικής πολιτικής και στρατιωτικής ηγεσίας κατά την περίοδο 1918 – 1923.

Η απώλεια της Μικράς Ασίας και Ανατολικής Θράκης δεν αποτελεί ένα στιγμιαίο γεγονός, αλλά διαχρονικά επέδρασε στην πορεία των ελληνοτουρκικών σχέσεων με τις συνεχείς διεκδικήσεις της Τουρκίας σε βάρος της Ελλάδος, την εισβολή του 1974 και τη συνεχιζόμενη κατοχή μεγάλου μέρους της Κυπριακής Δημοκρατίας.

Ορισμένοι ιστορικοί, οι λεγόμενοι «Αναθεωρητικοί», επηρεασμένοι από τον μεταμοντερνισμό, θεωρούν ότι στην Ιωνία συντελέστηκε απλώς μια καταστροφή, που η ίδια η Ελλάδα προκάλεσε. Πολιτικοί όλων των αποχρώσεων συμμερίζονται τη θέση αυτή.

Ο χαρακτηρισμός της καταστροφής ως γενοκτονίας, θα μπορούσε – κατά την ανωτέρω άποψη – να διασαλεύσει την ομαλή πορεία της «ελληνοτουρκικής προσέγγισης».

Άλλοι ιστορικοί και κοινωνικοί επιστήμονες μ' επιχειρήματα ανασκευάζουν την ανωτέρω άποψη των «αναθεωρητικών» και θεωρούν ότι στην Μ. Ασία συντελέστηκε το έγκλημα της γενοκτονίας. Η Ελληνική Δημοκρατία δια του Π.Δ. 304/2001 απάλειψε τον όρο «γενοκτονία» κι' αναφέρεται στην «Οργάνωση εκδηλώσεων μνήμης 14^{ης} Σεπτεμβρίου.»

Σε αναγνώριση της γενοκτονίας προέβη η Πολιτεία της Νέας Υόρκης.

Π.α. Άφιξη και ένταξη των προσφύγων (Γενικά)

Μετά τη Μικρασιατική Καταστροφή το τιτάνιο έργο της αγροτικής και αστικής αποκατάστασης ανέλαβε η ΕΑΠ. Ερχόμενοι εδώ οι πρόσφυγες άσκησαν ποικίλα επαγγέλματα μετακινούμενοι, διαρκώς και κάνοντας δουλειές του «ποδαριού». Ήταν εργάτες, έμποροι, οικοδόμοι, τεχνίτες, μικροβιομήχανοι, εργαζόμενοι σε έργα υποδομής, σε βιοτεχνίες ενδυμάτων, βυρσοδεψεία, ταπητουργεία κι' αγρότες, κυρίως, στη Μακεδονία και Θράκη. Η δεύτερη γενιά των αστών προσφύγων μορφώνεται και καταλαμβάνει θέσεις στο ελληνικό Δημόσιο. Αντιμετώπισαν ποικίλα προβλήματα στα πλαίσια της αστικής και αγροτικής αποκατάστασης, όπως ήταν αυτά της στέγης και διατροφής. Το ζήτημα της ανταλλάξιμης περιουσίας ταλάνιζε επί δεκαετίες τους πρόσφυγες. Ο προσφυγικός κόσμος ήταν επιρρεπής και σε ασθένειες. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση της ελονοσίας στη Μακεδονία και Θράκη.

Η αντιπαράθεση των βενιζελικών ή Αριστερών προσφύγων και των φιλοβασιλικών γηγενών προσδιόρισε τις πολιτικές εξελίξεις επί δεκαετίες.

Έντονη επί πολλά έτη υπήρξε και η κοινωνική αντιπαράθεσή τους, καθώς οι περισσότεροι πρόσφυγες ήταν κοσμοπολίτες και καινοτόμοι, ενώ οι ντόπιοι συντηρητικοί και προσηλωμένοι στην παράδοση.

«Η ελληνοτουρκική φιλία, που εγκαινιάστηκε με το Σύμφωνο φιλίας στις 30 Οκτωβρίου του 1930, δοκιμάστηκε τα επόμενα χρόνια, γιατί οι Τούρκοι υπεράνω αυτής έθεσαν τα εθνικά τους συμφέροντα. Πρόκειται για μια φιλία, η οποία στην Τουρκία επιβάλλεται άνωθεν από το κεμαλικό πολιτικοστρατιωτικό κατεστημένο.

Σημαντική υπήρξε η συμβολή των προσφύγων στην κοινωνικοοικονομική και πολιτισμική αναβάθμιση της Ελλάδος.

Οι Σύλλογοι, τα μνημόσυνα, οι επέτειοι, τα έντυπα, γενικότερα η πνευματική και κοινωνική ζωή τους χρησιμοποιήθηκαν ως συλλογικές μνημονικές πρακτικές με στόχο την ανασύνθεση της μικρασιατικής μνήμης. Σε αυτή την προσπάθεια συντελούν με το επιστημονικό τους έργο το Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού και το Κέντρο Μικρασιατικών Σπουδών. Η μικρασιατική συλλογική μνήμη οδήγησε στη δημιουργία της ιδιαιτερότητας της μικρασιατικής εθνοτοπικής ταυτότητας.

Οι πρόσφυγες εντάχθηκαν σταδιακά στην ελλαδική κοινωνία ως προς τον εργασιακό τομέα, ενώ η πολιτική τους ενσωμάτωση δεν είναι ακόμη πλήρης, αφού δεν επηρεάζουν τη χάραξη και διαμόρφωση της ελληνικής πολιτικής ιδεολογίας. Η σύγχρονη νεοελληνική εθνική / πολιτισμική ταυτότητα αποτελεί σύνθεση της εθνοτικής / πολιτισμικής ταυτότητας των γηγενών και της εθνοτοπικής των Μικρασιατών.

Για την ζωή των Ελλήνων στη Μικρά Ασία, τη Μικρασιατική καταστροφή, την άφιξη, εγκατάσταση και ένταξη των προσφύγων στην ελλαδική κοινωνία βλ. την ενδεικτική βιβλιογραφία στις σ.σ. 272-285 του παρ. πονήμ.

Κρίνεται όμως ότι πρέπει να παρατεθούν δύο (02) βασικά κεφάλαια ως προς την βιβλιογραφική προσέγγιση των ζητημάτων της ταυτότητας και της ενσωμάτωσης των Μικρασιατών προσφύγων.

β. Μνήμη και ταυτότητα.

1. Η έννοια της μνήμης : Παράγεται από το ρήμα μιμνήσκω (Γ. Μπαμπινιώτης (1998), Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας, σ.1118) κι' είναι «η ικανότητα του νου να συγκρατεί γεγονότα, παραστάσεις κ.λπ. και να τα ανακαλεί με το κατάλληλο ερέθισμα.» Ως λειτουργία μελετάται στα πλαίσια της Πειραματικής Ψυχολογίας, που είναι ο κλάδος στον οποίο με τη χρήση των πειραματικών μεθόδων ερευνώνται οι τρόποι αντίληψης του κόσμου (π.χ. με τη μνήμη ή μάθηση) και συναισθηματικής αντίδρασης (π.χ. με τη χαρά ή λύπη) (Νασιάκου Μαρία (1982), Η Ψυχολογία σήμερα, Παπαζήσης, σ.27).

Το παρόν πόνημα ενδιαφέρει η σχέση της μνήμης με την ιστορία, «ως θεσμικής και συλλογικής μνήμης μιας οργανωμένης κοινωνίας» (Μιχάλης Βαρλάς στο Πέρα από την Καταστροφή, Ι.Μ.Ε., σ.149).

Οι όροι «κοινωνική μνήμη», λαϊκή ή συλλογική χρησιμοποιούνται συχνά χωρίς να ορίζεται το περιεχόμενο τους. Με τους δύο πρώτους δίνεται έμφαση στους αποδέκτες και πομπούς μηνυμάτων εν σχέσει προς το παρελθόν. Πρόκειται για την κοινωνία ως σύνολο ή τα λαϊκά στρώματα. Αναφέρονται στο περιεχόμενο της μνήμης, το οποίο περιλαμβάνει τον «κοινό νου», ιστορικά στερεότυπα και χρήσιμα σύμβολα. Η συλλογική μνήμη εδράζεται στη διαδικασία παραγωγής της, που προϋποθέτει τη συμμετοχή όλων των ανηκόντων σε μια συγκεκριμένη κοινωνική ομάδα. Πρόκειται για μια «κοινότητα μνήμης» (ένα χωριό, μια περιφέρεια κ.λπ.). Η συμμετοχή στην ομάδα είναι ενεργητική και η μνήμη μεταδίδεται διά της προφορικής επικοινωνίας στα πλαίσια της ομάδας. Στην κοινωνική μνήμη η συμμετοχή είναι κυρίως παθητική κι' ενσωματώνονται μηνύματα προερχόμενα απ' έξω. Φυσικά και η συλλογική μνήμη περιλαμβάνει τη «δημόσια ιστορία», της περιβάλλουσας κοινωνίας. Αυτός ο «δημόσιος λόγος» υιοθετείται ή απορρίπτεται με την ενεργό συμμετοχή των μελών της ομάδας. Η μνήμη κατά τη στιγμή της αφήγησης έχει χαρακτήρα ατομικό, ωστόσο τα άτομα θυμούνται και ανασυνθέτουν το παρελθόν τους ως μέλη ενός κοινωνικού συνόλου. Ο Halbwachs επεσήμανε την εισχώρηση της περιρρέουσας ιστορίας στη διαμόρφωση της ατομικής μνήμης (Ρίκη Βαν Μπουσχότεν (2003), Ανάποδα χρόνια, Πλέθρο, σ.σ.208 – 209).

Η κοινωνική μνήμη αποτελεί τον τρόπο με τον οποίο οι άνθρωποι προβαίνουν σε σύλληψη και ένταξη του παρελθόντος τους στο παρόν. Η «κοινωνική μνήμη» εξατομικεύεται και είναι βιογραφία που παρουσιάζεται ως ιστορικό γεγονός. Είναι και συλλογική στο βαθμό που την αποδέχεται μια ομάδα ανθρώπων, που μοιράζονται μια κοινή ιστορία.

Ο Ρ. Thompson υποδεικνύει τη σημασία της «εμπειρίας» για να κατανοηθούν οι συνειδητές επιλογές, οι πεποιθήσεις και η δράση στην Ιστορία. Πρόκειται για τη «βιωμένη» εμπειρία όπως εκφράζεται π.χ. με τον πόλεμο, το θάνατο ή μια οικονομική κρίση. Βάσει αυτής οι άνθρωποι επανεξετάζουν λ.χ. τις οικονομικές σχέσεις ή και τη συγγένεια. Είναι όμως κι' η «αντιληπτή» εμπειρία, όπως εκφράζεται μέσω της νοηματοδότησης του τρόπου διαβίωσης και των κοινωνικών τους σχέσεων.

Μέσω της κοινωνικής μνήμης δύνανται να επισημανθούν οι συγκρούσεις εντός μιας κοινότητας ή μεταξύ αυτής και του ευρύτερου κυρίαρχου κοινωνικού συνόλου (Ε. Παπαταξιάρχης – Θ. Παραδέλλης (επιμ.) (1993), Ανθρωπολογία και Παρελθόν, Αλεξάνδρεια, σ.σ.360 – 363).

Κατά τον Freud η μνήμη λειτουργεί με τους μηχανισμούς της μετάθεσης και της συμπύκνωσης, παρόμοια με τ' όνειρο συγχέοντας τα πραγματικά γεγονότα με φαντασιώσεις,

ούτως ώστε οι εμπειρίες εκ των υστέρων ν' ανασκευάζονται και ν' αποκτούν καινούργια σημασία κάθε φορά. Η διαπίστωση αυτή αποκτά ιδιαίτερη σημασία για τον μελετώντα την προφορική ιστορία, της οποίας αντικείμενο ενδιαφέροντος αποτελεί η έννοια του τραύματος, ως συνταρακτικής και αιφνίδιας εμπειρίας, που μας καταλαμβάνει απροσδόκητα αποδιοργανώνοντας τους διαθέσιμους μηχανισμούς αντίληψης, συνείδησης και αντίδρασης (Μαρτυρίες ως πηγή της Ιστορίας, Διεθνής ημερίδα, Παν/μιο Αθηνών, Κατάρτι, 1998, σ.111). Κατά τον Foucault η συλλογική μνήμη απαντά στον κόσμο μάλλον παρά στο μυαλό των ανθρώπων και σχετίζεται με την επίδραση των ιδεολογιών.

Η μνήμη δεν αποτελεί ιδιωτική υπόθεση ούτε επαφίεται αποκλειστικά στους ψυχικούς μηχανισμούς. Υπόκειται ως πολιτισμικό και ιστορικό φαινόμενο σε λήθη, αναθεώρηση ή διόγκωση. Σε περιόδους κοινωνικών εντάσεων προβάλλονται μνήμες χρωματισμένες μ' εθνικές ή τοπικές προκαταλήψεις. Η νοσταλγία αποτελεί τρόπο εξωραϊσμού του παρελθόντος, που έτσι αποϊστοριοποιείται [Μαρτυρίες ως πηγή της Ιστορίας, ό.π., σ.σ.112 – 114] (1).

2. Η μικρασιατική μνήμη κι' ο τρόπος συγκρότησής της.

Η κυριαρχία της λαογραφικής προσέγγισης του θέματος της Μ. Ασίας σε συνδυασμό με την νοσταλγία για τα ήθη κι' έθιμα της περιόρισε τη σαφή γνώση των ιστορικών γεγονότων.

Η παρακαταθήκη της μνήμης εξασφαλίστηκε αρχικά με την υποβολή αιτήσεων, αγγελιών αναζητήσεων, «διαβατηρίων τελετών» για την απόκτηση της προσφυγικής ιδιότητας. Μετά το 1922 λόγω της πλημμυρίδας των προσφύγων δεν υφίστανται δυνατότητες για εξατομικευμένη αντιμετώπιση. Η καταγραφή, ωστόσο, των περιουσιών και η διεκδίκηση αποζημίωσης αποτέλεσαν μια διαδικασία μεγάλης σημασίας. Σταδιακά συγκροτήθηκε μια νέα τοπικότητα, που εξίσωνε την ποντιακή ή μικρασιατική καταγωγή με την προσφυγική ιδιότητα.

Οι Πόντιοι πρώτοι, δια του μητροπολίτη Τραπεζούντας Χρύσανθου*, ο οποίος επεσήμανε ότι δεν έπρεπε ν' «απολεσθή ο ιστορικός εθνικός πλούτος . . . της γλώσσης, και . . . του κοινωνικού και πνευματικού εν γένει βίου των Ποντίων», ανέπτυξαν αξιόλογη δράση σ' επίπεδο καλλιέργειας της μνήμης. Κλήθηκαν και οι «Μικρασιάτες» να τους μιμηθούν. Θα το πράξουν τη δεκαετία του 1930. Πρωτοπόροι υπήρξαν οι Σινασίτες που κατά την «Ανταλλαγή», ήδη, είχαν εκδώσει ένα λεύκωμα με την λαογραφία και ιστορία του τόπου τους.

Ο Χατζηδάκις κι' άλλοι από το 1924 επεχείρησαν την ίδρυση μιας «Εταιρείας προς μελέτην της γλώσσης και λαογραφίας του Μικρασιατικού Ελληνισμού» [Μιχάλης Βαρλάς, ό.π., I.M.E., σ.σ.149 – 156].

Στα 1930 η μουσικολόγος Μέλπω Λογοθέτη – Μερλιέ (Merlier) άρχισε ένα πρόγραμμα ηχογράφησης των ελληνικών δημοτικών τραγουδιών. Τότε αντιλήφθηκε την έλλειψη πληροφοριών για τους πρόσφυγες κι' αποφάσισε ν' ανασυνθέσει τον κατεστραμμένο μικρασιατικό χώρο βάσει των μαρτυριών των προσφύγων. Γι' αυτό δημιουργήθηκε το Αρχείο Προφορικής Παράδοσης του Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών με 150.000 χειρόγραφες σελίδες. Με τις μαρτυρίες 5.051 πληροφορητών το Κέντρο εντόπισε 2.163 οικισμούς εκ των οποίων ερεύνησε τους 1.375 (Γιώργος Α. Γιαννακόπουλος στα ΙΣΤΟΡΙΚΑ, τεύχ.98, σ.42). Η Renée Hirschon και η μελέτη περί την Άλκη Κυριακίδου – Νέστορος αποτελούν βασικές παραμέτρους για τη βιβλιογραφική προσέγγιση των μνημονικών τρόπων, προκειμένου να μην παραδοθούν η Μ. Ασία κι' η προσφυγιά στη λήθη. Η μνήμη του Εμφυλίου Πολέμου, όπως

μελετάται στηρίχθηκε σε ψυχαναλυτικές και πολιτικοϊδεολογικές συνιστώσες, διαφορετικές από την υφή του προσφυγικού προβλήματος. Από το 1996 κι' εξής το Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού συντελεί στην ανασύσταση της μνήμης των προσφύγων μέσω των γενεαλογικών δένδρων αφ' ενός και του αρχείου οπτικοακουστικών «μαρτυριών» των Μικρασιατών προσφύγων. (Μιχ. Βαρλάς, Ι.Μ.Ε.,ό.π., σ.150).

Θεσμούς, μνήμης αποτέλεσαν οι Σύλλογοι, οι οποίοι ιδρύθηκαν βάσει της καταγωγής ή του τόπου εγκατάστασης. Οι δραστηριότητες τους υπήρξαν ποικίλες, όπως η διεκδίκηση τόπων διαμονής, η δημιουργία συνεταιρισμών και η στέγαση των προσφύγων. Χαρ/κό παράδειγμα Σωματείου είναι το «Νέα Συνασός». Από τη δεκαετία του 1930 εντείνεται ο «φιλανθρωπικός – εκπολιτιστικός τους χαρακτήρας» και η τάση για την προαγωγή της ιστορικής και λαογραφικής μελέτης. Ταυτόχρονα ανανεώνονται «οι δεσμοί και η μνήμη της τοπικής καταγωγής και της προσφυγικής ιδιότητας». Με την πάροδο του χρόνου οι Σύλλογοι απέκτησαν περισσότερο «εθνοτοπικό» χαρακτήρα, αφού η προσφυγική ιδιαιτερότητα υποχώρησε και δημιουργήθηκε μια νέα συλλογική μνήμη στη βάση της ποντιακής ή μικρασιατικής ιδιαιτερότητας. Πέραν των Συλλόγων θεσμοί μελέτης και εκδοτικής δραστηριότητας συνετέλεσαν στην ανασύνθεση της μικρασιατικής μνήμης. Αναφέρονται το ΚΜΣ, η «Ενωσις Σμυρναίων» με τα «Μικρασιατικά Χρονικά», η «Εστία Ν. Σμύρνης» και σχετικές δραστηριότητες των Ποντίων.

* Εκδοτικό σημείωμα του περιοδικού «Αρχεῖον του Πόντου» (1928)

Πολύ τακτικά οι μύθοι και τα σύμβολα ή τα στερεότυπα δεν εντοπίζονται στις προσωπικές αναμνήσεις. Οι μάρτυρες «θύματα» και δρώντες στα πλαίσια της Ιστορίας μιλούν πολύ δυσχερέστερα εξαιτίας της συμμετοχής τους στα γεγονότα, όταν βρίσκονται στο δημόσιο χώρο. Αντιθέτως εκφράζονται πολύ πιο άνετα στο οικογενειακό περιβάλλον ή στην προσφυγογειτονιά, όπου οι δραματικές πτυχές του 1922 είναι κοινό μυστικό. Από τις μικρές κοινότητες προέρχονται κυρίως οι «πληροφορητές» που μεταφέρουν σε μεγάλο βαθμό μη βιωμένες γνώσεις κι' εμπειρίες. Πρόκειται για μια δευτερογενή μνήμη που εδράζεται στο συλλογικά αποδεκτό που θεωρείται πλέον βιωματικό γεγονός. Θεματοφύλακες της μνήμης της οικογένειας είναι τα εγγόνια και τα μικρότερα παιδιά. Χαρακτηριστική είναι η εξής μαρτυρία : «Εκείνες οι συζητήσεις που κάναμε με τα παιδιά μας κι' έπειτα με τα εγγόνια μας για τους νεκρούς μας – που ποτέ δεν θελήσαμε να παραδεχθούμε ότι ήταν χαμένοι οριστικά – ήταν η γερή αλυσίδα που έδενε εμάς με το παρελθόν μας. Μιλούσαμε συνεχώς στα παιδιά μας και μετά στα εγγόνια μας για τους πεθαμένους μας, για τους αγνοουμένους μας, για να τους γίνουν οικεία τα πρόσωπα και να ενδιαφερθούν κάποτε με τη σειρά τους για τον άδικο χαμό των αδελφών μας και τον ξεπατωμό μας από τη γη μας. Τους μιλούσαμε για τα εργοστάσια, τα κτήματα, το βιος που αφήσαμε πίσω μας στα χέρια των Τούρκων. Για την πόλη, τις εκκλησίες, τα σχολεία και τα ιδρύματά της. Προσπαθούσαμε να γεννήσουμε στις ψυχές τους τον πόθο της χαμένης πατρίδας μας. Δεν είχε άλλο τρόπο, για να κρατήσουμε τις Κυδωνίες πόλη ζωντανή . . .» (Άννα Παναγιωταρέα (1994), Όταν οι αστοί έγιναν πρόσφυγες, Παρατηρητής, σ,σ,195 – 196).

Έτσι πλάθονται αφηγήματα οικογενειακά ή κοινοτικά, που αποπροσωποποιούν την ατομική εμπειρία εντάσσοντάς την στους κυρίαρχους μνημονικούς τρόπους του δημόσιου χώρου, οι οποίοι εκφράζονται δια των κοινωνικά καταξιωμένων, όπως είναι οι πρόκριτοι των κοινοτήτων, που δεν αφηγούνται, αυστηρά δικές τους μαρτυρίες, προσαρμόζοντας τες στο εθνικό (ιστορικό – λαογραφικό αφήγημα). Η λογοτεχνία προσπάθησε να παρουσιάσει την

προσφυγιά με μια υπερατομική, υπερπροσωπική οπτική γωνία. Ήδη λοιπόν, από την περίοδο του Μεσοπολέμου συγκροτούνται η προσφυγική και μικρασιατική μνήμη. Το χάσμα μεταξύ της δημόσιας, θεσμικής και γραπτής μνήμης αφ' ενός και της ιδιωτικής, προσωπικής μ' έντονα τα στοιχεία της προφορικότητας αφ' ετέρου καλύφθηκε εν πολλοίς από τη λογοτεχνία και την τέχνη (Μ. Βαρλάς, ό.π., σ.σ.171 – 174). (2).

3. Η έννοια της ταυτότητας. Σύμφωνα με το Λεξικό της Νέας Ελληνικής του Γ. Μπαμπινιώτη, σ.1764, ταυτότητα είναι «το σύνολο των διαφοροποιητικών χαρακτηριστικών, των γνωρισμάτων που καθορίζουν τι είναι κάτι, ποιος είναι κάποιος, που επιτρέπουν την αναγνώρισή του : πολιτιστική / εθνική / ιστορική / η ταυτότητα του νεοελληνικού πολιτισμού.

Στα πλαίσια της Κοινωνικής Ψυχολογίας ο John C. Turner αναφέρεται στην κοινωνική ταυτότητα κάθε ανθρώπου που αποτελεί «το σύνολο των κοινωνικών κατηγοριοποιήσεων που χρησιμοποιεί, για να προσδιορίσει τον εαυτό του» σε αντιδιαστολή προς την «προσωπική ταυτότητα» που περιλαμβάνει στοιχεία, όπως είναι οι ανταγωνιστικές διαθέσεις του ατόμου, τα σωματικά γνωρίσματα, οι προσωπικές προτιμήσεις κ.λπ. Η κοινωνική ταυτότητα προσδιορίζεται από κατηγορίες, όπως το φύλο, η εθνικότητα, η θρησκεία, οι πολιτικοί θεσμοί κ.λπ. (Στάμος Παπαστάμου (1992), Διομαδικές Σχέσεις, Οδυσσέας, σ.σ.302 – 303).

Κατά τον Anthony Smith ο μύθος του Οιδίποδος προβάλλει το πρόβλημα της ταυτότητας.

Ο «εαυτός» απαρτίζεται από πολλές ταυτότητες και ρόλους – οικογενειακούς, τοπικούς, ταξικούς, θρησκευτικούς ή καθορισμένους από το φύλο.» Αναφέρεται σε ταυτότητα βάσει του φύλου ή της εδαφικής κατηγορίας (τοπικισμός). Ο τρίτος τύπος συλλογικής ταυτότητας είναι αυτός που εδράζεται στην κοινωνική τάξη (ταξική ταυτότητα) . Είναι ακόμη η θρησκευτική και εθνοτική. Ταύτιση αυτών των δύο υπάρχει στις περιπτώσεις των Αρμενίων και Εβραίων (Anthony Smith (2000), Εθνική Ταυτότητα, σ.σ.16 – 23).

Η ταυτότητα δεν είναι κάτι το φυσικό και αμετάκλητο. Πρόκειται, κυρίως, για νοητική κατασκευή που διαμορφώνεται μέσω μακροχρονίων και πολύπλοκων πολιτικών, κοινωνικών, ιστορικών και πολιτισμικών διαδικασιών. Η ταυτότητα εμπεριέχει την έννοια του Άλλου και τη διαφορετικότητα, ενώ η συγκρότησή της εδράζεται σ' ένα επίπεδο σχέσεων κι' αμοιβαίων επιδράσεων, που επαναπροσδιορίζεται συνεχώς με τις ιδεολογικές συζητήσεις (Λάουρα Μαράτου – Αλιπράντη στο «Εμείς» και οι «άλλοι». Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, Τυπωθήτω, 2000, σ.33). Κατά τον Αντώνη Παπαρίζο η κάθε είδους ταυτότητα : πολιτισμική, «εθνική», επαγγελματική, ταξική κ.α. συντίθεται αφ' ενός βάσει της δυναμικότητας κι' αλλαγής των κοινωνικών σχέσεων (πολιτικών, οικονομικών και ιδεολογικών – νοηματικών) κι' αφ' ετέρου με βάση τους τρόπους αυτοπροσδιορισμού που πραγματοποιείται συνειδητά, οι οποίοι εμπεριέχουν εξιδανικεύσεις, αλλά και αρνητικές τοποθετήσεις ή κριτικές (Αντώνης Παπαρίζος (2000), Η Ταυτότητα των Ελλήνων στο «Εμείς» και οι «άλλοι», σ.σ.135 – 136).

Κατά τη Μαρία Βεργέτη η ταυτότητα των σύγχρονων εθνών είναι συνήθως μετεξέλιξη της ταυτότητας των εθνοτήτων, οι οποίες δύνανται να οριστούν ως «πληθυσμοί με κοινό όνομα, μύθους καταγωγής, ιστορίες και πολιτισμικά πρότυπα, οι οποίοι συνδέονται με συγκεκριμένη εδαφική περιοχή και συναίσθημα αλληλεγγύης.» Η εθνική ταυτότητα (national identity) προσθέτει στην εθνοτική (ethnic identity) το πολιτικό στοιχείο. Η τελευταία εκφράζει την αμοιβαία σχέση του συναισθήματος θετικής ψυχολογικής ταύτισης και των διαδικασιών αλληλεπίδρασης των μελών της ομάδας, αποτέλεσμα της συνειδητοποίησης ότι οι συγκροτούντες την ομάδα αποτελούν ένα ενιαίο σύνολο, συνδεδεμένοι με αμοιβαίους δεσμούς εξαιτίας των πολιτισμικών προτύπων και της ιστορικής μνήμης. Εθνική και εθνοτική

ταυτότητα αποτελούν μορφές της συλλογικής ταυτότητας (Μαρία Κ. Βεργέτη (2000), Από τον Πόντο στην Ελλάδα, Διαδικασίες διαμόρφωσης μιας εθνοτοπικής ταυτότητας, σ.σ.44 – 45).

Την παρούσα διατριβή ενδιαφέρουν οι έννοιες της τοπικής (regional) και κυρίως της εθνοτοπικής (ethnoregional) ταυτότητας. Η πρώτη αφορά στη συνείδηση ατόμων συγκεκριμένης γεωγραφικής περιοχής ότι υπάρχει σύνδεση μεταξύ τους και αποτελούν ένα ιδιαίτερο πολιτισμικά – και διαφορετικό από τα υπόλοιπα – κοινωνικό σύνολο. Στον ελλαδικό χώρο τέτοιες τοπικές ομάδες είναι π.χ. οι Ηπειρώτες, οι Μανιάτες κ.λπ. που αφομοιώνουν τα κοινά πρότυπα συμπεριφοράς τα οποία διαχέονται μέσω του συστήματος παιδείας και των Μ.Μ.Ε., στο βαθμό που αυτά είναι δεκτά από το δικό τους τοπικό πολιτισμό. Εθνοτοπική είναι η ταυτότητα μελών μιας ομάδας, που ανήκουν σ' ένα ευρύτερο έθνος και αθρόα μεταναστεύουν από τον τόπο καταγωγής τους, χωρίς να έχουν τη δυνατότητα να επιστρέψουν μαζικά σ' αυτόν. Τέτοια είναι λ.χ. η περίπτωση των Μικρασιατών προσφύγων του 1922. Δεν μπορεί η ταυτότητα να χαρακτηριστεί τοπική, διότι δεν υπάρχει γεωγραφικός χώρος αναφοράς. (Μαρία Κ. Βεργέτη, ό.π., σ.σ.52 – 53, 56 – 58).

Ο Νίκος Μαραντζίδης ασπάζεται την άποψη της Κυριακίδου – Νέστορος ότι η εθνοτική ταυτότητα δεν πρέπει να ταυτίζεται με την πολιτισμική. Επιπλέον η σχέση ανάμεσα στο εθνοτικό και το πολιτικό, για να καταστή περισσότερο κατανοητή πρέπει να μελετηθούν οι διαδικασίες με τις οποίες επιτυγχάνεται η εθνική ένταξη μιας ομάδας. Δεν συμφωνεί με την άποψη της Μ. Βεργέτη (1994, 2000), η οποία δέχεται αξιωματικά την ελληνικότητα των χριστιανικών πληθυσμών της Μ. Ασίας και του Πόντου, επομένως και την ένταξή τους στο ελλαδικό κράτος, όμοια με τους προερχόμενους από μία επαρχιακή πόλη Έλληνες, που εγκαθίστανται στην Αθήνα. (Ν. Μαραντζίδης, Γιασασίν Μιλλέτ, σ.σ.17 – 18). Στην παραπομπή 18, σ.154 στο Πέρα από την Καταστροφή, Ι.Μ.Ε. ο Μιχ. Βαρλάς αναφέρει ότι η έννοια της εθνοτοπικής ταυτότητας, όπως τη χρησιμοποιεί η Μ. Βεργέτη λειτουργεί περισσότερο στην εξέταση της ποντιακής ταυτότητας, αλλά δεν διευκρινίζει τη ρευστότητα και την αλληλεξάρτηση των γνωρισμάτων αφ' ενός της μνήμης και εφ' ετέρου της ταυτότητας των συνεχώς ανασυντιθεμένων προσφυγικών ομάδων, ιδίως διαρκούντος του Μεσοπολέμου. Ο Μαραντζίδης δανείζεται τον όρο «εθνοτοπική» ταυτότητα από τη Μ. Βεργέτη, άνκαι δεν υιοθετεί πλήρως το περιεχόμενό του, όπως η συγγραφέας το ορίζει, εν σχέσει προς τους πρόσφυγες της Μ. Ασίας και του Πόντου (Ν. Μαραντζίδης, ό.π., σ.σ.34 – 35). (3).

4. Η μικρασιατική ταυτότητα.

Η Renée Hirschon – Φιλιππάκη επισημαίνει ότι πολλοί κάτοικοι της Κοκκινιάς, πενήντα χρόνια μετά την Καταστροφή αυτοπροσδιορίζονταν ως Μικρασιάτες ή και ως πρόσφυγες δεύτερης και τρίτης γενιάς. Επρόκειτο για την αίσθηση μιας ιδιαίτερης ταυτότητας την οποία θεμελιώναν σε διαφορές, όπως αυτοί τις προσδιόριζαν σε σχέση με τους γηγενείς.

Βάσει ατομικών αφηγήσεων και προσωπικών μαρτυριών των παππούδων, γονέων, των γειτόνων ή συγγενών επιχειρήθηκε η αναδημιουργία του παρελθόντος. Σ' αυτήν συνετέλεσαν οι φορείς της συλλογικής μνήμης, που έζησαν στη Μ. Ασία και αποτελούσαν τα σημεία αναφοράς. Οι κοινές αναμνήσεις για μια ξεριζωμένη ομάδα είναι το υπόβαθρο για ανασυγκρότηση της ζωής της. Η μνήμη αποτελεί αποφασιστικό παράγοντα προσδιορισμού της ταυτότητας, όπου κυριαρχεί ο προφορικός πολιτισμός. Έτσι στους έχοντες μικρότερη μόρφωση το γεγονός της προσφυγιάς υπήρξε ίσως πιο επώδυνο. Σε ατομικό επίπεδο επομένως εντοπίζεται διαφορά ως προς τη σημασία της μνήμης και των αναμνήσεων.

Η συντήρηση της ταυτότητας εξαρτάται και από την προσήλωση στη θρησκευτική τους παράδοση, που μαζί με τη μνήμη αποτελούν αλληλένδετα στοιχεία. Αυτό που διέκρινε τους Μικρασιάτες πριν το 1922 ήταν ο κοινός δεσμός της θρησκευτικής ταυτότητας, πέρα από τοπικές διαφορές. Η χριστιανική πίστη ως βασικό στοιχείο της μικρασιατικής ταυτότητας προσδιοριζόταν αφ' ενός από το Βάπτισμα κι' αφ' ετέρου το προσκύνημα του Σταυρού. Οι ηλικιωμένοι Μικρασιάτες συχνά έλεγαν : «Οι Τούρκοι μας ζηλεύανε, η θρησκεία μας είναι ωραία». Η θρησκεία, λοιπόν, αποτελούσε στις αλησμόνητες πατρίδες τη βάση της ταυτότητάς τους, το δεσμό αλληλεγγύης και τους παρείχε μια αίσθηση ανωτερότητας έναντι των μη Ορθοδόξων πληθυσμών. (Renée Hirschon, στο Ανθρωπολογία και παρελθόν, σ.σ.327 – 328, 330 – 340). Είναι χαρακτηριστικό ότι στα πλαίσια της σχέσης τους με τους γηγενείς έλεγαν «Εμάς οι άνδρες, τα αδέρφια μας δεν ξέραν να βλασφημήσουν τα Θεία, ενώ εδώ τ' ακούσαμε αυτό και μας έκανε εντύπωση.»

Άλλα στοιχεία που συνθέτουν την ταυτότητά τους είναι η εργατικότητα σε αντιπαραβολή με τη ραθυμία, την χαρακτηρίζουσα, υποτίθεται, τον γηγενή εργάτη. Επιπλέον θεωρούσαν ότι ήταν φορείς ενός ανώτερου πολιτισμού (Κώστας Κατσάπης, Πέρα από την Καταστροφή, σ.116). Οι πρόσφυγες αρέσκονταν πολύ στις διασκεδάσεις και την ψυχαγωγία : «Ηγλεντούσαμε εμείς. Δε μοιρολογούσαμε.» (Γιώργος Τσιμούρης, Τραγούδια μνήμης, διαμαρτυρίας και κοινωνικής ταυτότητας : Η περίπτωση των Ρεϊσντεριανών Μικρασιατών προσφύγων, σ.211).

Οι Σμυρνιοί και οι Κων/πολίτες ήταν ταξιδεμένοι και κοσμοπολίτες, έτοιμοι να υιοθετήσουν καινοτομίες (Γιώργος Καραμπελιάς, 1922, σ.200).

Παρατηρούμε, λοιπόν, ότι ισχύουν τα στοιχεία, που απαρτίζουν την έννοια της ταυτότητας σύμφωνα με τον Αντώνη Παπαρίζο, ειδικά με τον αυτοπροσδιορισμό, που είναι συνειδητός. Η Hirschon αναφέρει ότι όλοι οι πρόσφυγες αυτοαποκαλούνταν περήφανα «εμείς οι Μικρασιάτες» (R. Hirschon εις Τα Προσφυγικά σπίτια της Νίκαιας, σ.18). Ταυτόχρονα οι τρόποι με τους οποίους αυτοπροσδιορίζεται μια ομάδα (εδώ οι πρόσφυγες) περιλαμβάνουν εξιδανικεύσεις αλλά και αρνητικές τοποθετήσεις (έναντι των γηγενών). (Αντώνης Παπαρίζος, Η ταυτότητα των Ελλήνων, σ.136). Έτσι «αυτοί ζούσαν με τα ζώα τους . . . τους ανοίξαμε τα μάτια, τους μάθαμε να ζούνε.» (Κώστας Κατσάπης στο Πέρα από την Καταστροφή, σ.116) ή «Υπερείχαμε σε όλα. Δεν μας φτάναν στην εργατικότητα, ούτε στη νοικοκυροσύνη, σε τίποτα». (Κ. Κατσάπης, ό.π., σ.116).

Πρόκειται για την κατασκευή στερεοτύπων* εκ μέρους των προσφύγων για την αντιμετώπιση των στερεοτύπων – κατηγοριών των γηγενών. Έτσι μια ομάδα, όπως οι πρόσφυγες, χαρακτηριζόμενη από αρνητική αυτοεκτίμηση, για ν' αποκαταστήσει την ισορροπία της, δημιουργεί νέα κριτήρια σύγκρισης με τους γηγενείς, που είτε καταργούν τα ήδη υφιστάμενα ή επιχειρούν υπέρβασή τους. (Κ. Κατσάπης, ό.π., σ.115). Έτσι στις κατηγορίες των γηγενών για χαλαρότητα των ηθών ή «ελλιπή ελληνικότητα» οι πρόσφυγες ανταπαντούσαν με το επιχείρημα ότι οι «ντόπιοι δεν ήταν καθόλου φιλόξενοι» (Κ. Κατσάπης, ό.π., σ.115). (4).

Η υπερηφάνεια της καταγωγής είναι ένα στοιχείο που προβάλλουν οι Μικρασιάτες. Η Άννα Παναγιωταρέα αναφέρει σε κάποια σημεία «Ο αγώνας ήταν προς τα μέσα και προς τα έξω. Προς τα μέσα, για να ενθαρρύνουμε τους πατριώτες μας να μην αποκοπούν από τον τόπο μας και να μην ξεχάσουν. Να έχουν κάτι να αντιτάξουν, για να είναι υπερήφανοι που ήταν πρόσφυγες, Αϊβαλιώτες ή Κυδωνιάτες αδιάφορο . . .» «Οι αστοί των Κυδωνιών, όταν ήρθαν πρόσφυγες στην Ελλάδα και τους ρωτούσαν για τον τόπο καταγωγής τους, έλεγαν πως ήταν από τις Κυδωνίες. Ήταν Κυδωνιάτες και πρόσθεταν πάντοτε την ονομασία της μείζονος αρχαίας γεωγραφικής περιφέρειας στην οποία ανήκε η πόλη τους, την Αιολία : Ήταν

Κυδωνιάτες εξ Αιολίας». (Αν. Παναγιωταρέα, Όταν οι αστοί έγιναν πρόσφυγες, σ.σ.181 και 178).

Ο Γιάννης Καψής τονίζει ότι σήμερα 2.700.000 Έλληνες δηλώνουν «Μικρασιάτες». Δεν είναι όλοι απευθείας απόγονοι των Ιώνων της Μικράς Ασίας. «Είναι πολλοί εκείνοι που «προσχώρησαν» με την επιμειξία των διαφόρων εθνικών ομάδων. Αλλά όμως μετέχουν της ιωνικής παράδοσης. Και δεν δηλώνουν, μόνον, αλλά και αισθάνονται Ίωνες». (Γιάννης Π. Καψής στο Αναφορικά με την Τουρκία, σ.σ.20 – 21).

Μέσω του τραγουδιού και της μουσικής συναρθρώνεται η ιδέα της «κοινότητας» συνδέοντας διασκορπισμένα αφηγηματικά θραύσματα « . . .Εμείς είμαστε Μικρασιάτες, Ανατολίτες και τέτοια είναι τα τραγούδια μας και οι χοροί μας.» (Γιώργος Τσιμούρης, Τραγούδια μνήμης, ό.π. στο Διαδρομές και Τόποι της Μνήμης, σ.σ.219, 235). Στα Ρεϊσντεριανά τραγούδια η Μικρά Ασία, θεωρείται «πατρίδα» κι' ειδικά το Ρεϊσντερέ της Ερυθραίας κι' όχι ο Άγ. Δημήτριος της Λήμνου, ένα χωριό, όπου είχαν εγκατασταθεί οι Ρεϊσντεριανοί πρόσφυγες (ό.π., σ.222,218,212) (5).

Η αίσθηση της κοινής (μικρασιατικής) ταυτότητας δεν αναιρεί τη διαπίστωση ότι υπήρχαν έντονες διακρίσεις ανάμεσα στους ελληνικούς πληθυσμούς της Μ. Ασίας βάσει του τόπου καταγωγής, που τις μετέφεραν στην Ελλάδα και τις συντηρούσαν επί δεκαετίες . Χαρακτηριστικά καταστηματαρχής, γιος προσφύγων από την Άγκυρα – αναφερόμενος σε γυναίκα από τη Σμύρνη – είπε : «Αυτοί οι Σμυρνιοί νομίζουν ότι είναι κάτι παραπάνω από τους άλλους.» Έτσι οι κάτοικοι των δυτικών παραλίων της Μ. Ασίας με αντιπροσωπευτικότερους τους Σμυρναίους εθεωρούντο κοινωνικοί, γλεντζέδες, επιπόλαιοι, εριστικοί και χαλαρών ηθικών αρχών, ειδικά οι γυναίκες. Αντίθετα οι καταγόμενοι από το εσωτερικό, οι «Ανατολίτες», «Καραμανλήδες» ή «Τουρκομερίτες» παρουσιάζονταν ως φιλήσχοι, αφοσιωμένοι στις οικογένειές τους, αλλά κι' ως ράθυμοι, αργόστροφοι και χοντροί άνθρωποι.» Οι άλλοι πρόσφυγες θεωρούσαν τους Κων/πολίτες κάπως καλύτερους απ' αυτούς, άγκαι τους αποκαλούσαν και «ψηλομύτες» ή «φαντασμένους» (Renée Hirschon, Μνήμη και ταυτότητα στο Ανθρωπολογία και παρελθόν, σ.σ.340 – 342).

Σταδιακά, στα βιβλία των δήμων και στα επίσημα έγγραφα η ιδιαίτερη τοπική

-
- Για τα Στερεότυπα, βλ. Henri Tajfel, Κοινωνικά στερεότυπα και κοινωνικές ομάδες, σ.σ.113 – 140 και Donald T. Campbell, Στερεότυπα και αντίληψη των διαφορών μεταξύ των ομάδων, σ.σ.55 – 63 στο Παπαστάμου Στάμος, Διομαδικές Σχέσεις, Οδυσσέας.
-

προέλευση αντικαθίσταται από την ευρύτερη γεωγραφική περιοχή ή το κράτος (Μικρά Ασία ή Τουρκία). Ο δημόσιος λόγος αναφέρεται στην ευρύτερη περιφέρεια (Μ. Ασία) ή στα επιφανέστερα κέντρα, π.χ. τη Σμύρνη (Μιχάλης Βαρλάς, Πέρα από την Καταστροφή, σ.153). Συνοψίζοντας, μέσω των μνημονικών πρακτικών (Ενώσεων ή Συλλόγων, μνημοσύνων, επετείων, μνημείων κ.λπ.) συγκροτείται η συλλογική μνήμη (Μιχάλης Βαρλάς, ό.π., σ.σ.161 – 163). Εν συνεχεία αυτή «στάθηκε σημαντική δύναμη για τη δημιουργία και τη διαίωνιση αυτής της ιδιαιτερότητας που τη συγκρότησαν οι πρόσφυγες με βάση τις αναμνήσεις του οθωμανικού παρελθόντος». (R. Hirschon, ό.π., σ.354). Έτσι σχηματικά η σχέση ταυτότητας και μνήμης έχει ως εξής :

Μνημονικές πρακτικές → Συλλογική μνήμη → Ιδιαιτερότητα της μικρασιατικής εθνοτοπικής ταυτότητας (6).

Ποια είναι όμως η διαχρονική πορεία της προσφυγικής ή μικρασιατικής συνείδησης ; Η Άννα Παναγιωταρέα αναφέρει ότι δεν υπήρξε μεταβολή της κυδωνιάτικης οικογένειας στην προσφυγιά. Τόσο στην Ελλάδα, όσο και στη Μ. Ασία τη διέκρινε η εσωστρέφεια. Οι πρόσφυγες της πρώτης γενιάς που διέμεναν στη Μυτιλήνη παντρεύτηκαν Αϊβαλιώτισσες ή Μικρασιάτισσες ευρύτερα. Η πρώτη προσφυγική γενιά έζησε με το όνειρο της επιστροφής στις Κυδωνίες. Οι παππούδες με τις αφηγήσεις τους είχαν αναλάβει το έργο διαπαιδαγώγησης της δεύτερης γενιάς με εξιδανίκευση του παρελθόντος στη Μ. Ασία. Για τα παιδιά της δεύτερης γενιάς η επάνοδος στις Κυδωνίες εστερείτο νοήματος, αφού δεν υπήρχε συναισθηματικός δεσμός με το μέρος αυτό.

Ο εκπρόσωποι αυτής της γενιάς ανέπτυξαν τη συνείδηση της καταγωγής τους αναλόγως του μέρους που μεγάλωσαν και της μόρφωσης των γονέων τους. Τον πρωταρχικό ρόλο διαδραμάτιζε η μητέρα. Αν ήταν Αϊβαλιώτισσα και ο πατέρας ντόπιος, το παιδί θα μάθαινε για το Αϊβαλί.

Στ' αστικά κέντρα η δεύτερη γενιά δεν είχε ν' αντιμετωπίσει κάποιο ιδιαίτερο πρόβλημα κοινωνικής ένταξης : «Εγώ γεννήθηκα στη Μυτιλήνη. Κάτι άκουσα για τον πατέρα μου, ότι όταν ήρθε εδώ από απέναντι τον φώναζαν όλοι «πρόσφυγγα» και δεν είχε να φάει, αλλά τι με νοιάζει εμένα. Δεν μιλάει κανείς πια για αυτά. Εγώ εδώ γεννήθηκα κι' εκεί είναι Τουρκία».

Η μορφωμένη κυδωνιάτικη οικογένεια καλλιέργησε τη συνείδηση της καταγωγής της στη δεύτερη γενιά συστηματικά με τις αφηγήσεις των παππούδων και του πατέρα, αν η μητέρα δεν ήταν Κυδωνιάτισσα ή Μικρασιάτισσα. Η δεύτερη γενιά στην Αθήνα ή στη Λέσβο προέβη σε μεικτούς γάμους.

Η τρίτη γενιά ανατράφηκε τη στιγμή, που εγκατέλειπε τη ζωή η πρώτη. Τα παιδιά είτε προέρχονται από μορφωμένους γονείς ή όχι δεν αποδέχονται την προσφυγική καταγωγή, επειδή θεωρούν ότι και οι δύο γονείς τους έχουν γεννηθεί στην Ελλάδα. «Όταν ο πατέρας είναι μορφωμένος, τότε το παιδί γνωρίζει για τις Κυδωνίες, αλλά γνωρίζει εξίσου καλά και όσα αφορούν τον τόπο καταγωγής της μάνας του. Αν η μάνα είναι δεύτερη κυδωνιάτικη γενιά, ανεξάρτητα από τη μόρφωση, που έχει, το παιδί γνωρίζει αρκετά για τις Κυδωνίες.»

Το παιδί της γ' γενιάς πέραν του οικογενειακού χώρου είχε την ευκαιρία να συνειδητοποιήσει την καταγωγή του στα πλαίσια της σχολικής διαδικασίας με τα μαθήματα των Νέων Ελληνικών ή της Ιστορίας. Η εκπαίδευση πρέπει να συμβάλει στη διατήρηση της μικρασιατικής ταυτότητας, γιατί διαφορετικά η «τρίτη προσφυγική γενιά» ίσως να είναι η τελευταία που μπορεί να κάνει συναισθηματική αναφορά στο Αϊβαλί σε σχέση με κάποιον πρόγονό της.» (Άννα Παναγιωταρέα, ό.π., σ.σ.193 – 201).

Σήμερα η τρίτη γενιά αποτελείται από ανθρώπους ηλικίας ανάμεσα στα 40 – 55 έτη και ήδη η τέταρτη γενιά είναι μαθητές ή μεγαλύτεροι ως προς την ηλικία νέοι.

Κατά τον Βλάση Αγτζίδη η τρίτη γενιά είναι αυτή που ταυτίζεται κατά το μάλλον ή ήττον με τη γενιά της Μεταπολίτευσης. Ενσωματώθηκε πλήρως στην ελλαδική κοινωνία. Πρόλαβε τους πρόσφυγες – παππούδες και γιαγιάδες της πρώτης γενιάς. Ήδη η δεύτερη ήταν αποδεκτή από τους γηγενείς.

Η τρίτη γενιά δεν εκφράζεται ενιαία. Σ' αυτό συντελούν οι τόποι εγκατάστασης, οι περιοχές προέλευσης, ο βαθμός αφομοίωσης, η συναισθηματική σχέση με τη Μικρά Ασία, κι' η συνειδητοποίηση των ιδιαίτερων ιστορικών και πολιτισμικών στοιχείων. Παρ' ότι απουσιάζουν οι πολλές ερευνητικές εργασίες για τη μελέτη της ταυτότητας της τρίτης γενιάς, μια νέα εθνοτοπική ταυτότητα είναι πλέον ορατή.

Η συλλογική ταυτότητα δεν διαμορφώθηκε μόνο βάσει την εμπειριών προ και μετά το 1922. Η τουρκική εισβολή και κατοχή στην Κύπρο, η επιθετικότητα του στρατιωτικοπολιτικού

κατεστημένου της Άγκυρας και ο «αναθεωρητισμός» της εποχής μας συνέβαλαν στη διαμόρφωσή της.

Η τρίτη γενιά βιώνει την αποστολή της ως παράγοντα ρυθμιστικού «για την επιβίωση του μικρασιατικού Ελληνισμού και την καταγραφή του ως ιδιαίτερης ομάδας των Ελλήνων», αφού ανακαλύπτει έκπληκτη ότι οι παραδοσιακές ελλαδικές θέσεις περιθωριοποιούν τους Μικρασιάτες. Οφείλει να διαμορφώσει τις προϋποθέσεις για την καλλιέργεια μιας μικρασιατικής ιστοριογραφίας, αφού η κυριαρχούσα είναι έντονα παλαιοελλαδική. (Βλάσης Αγτζίδης, Τι προέκυψε από τη «Νέα τάξη» πραγμάτων του '22, σ.σ.20 – 21)

Σε πείσμα του «αναθεωρητικού» πνεύματος των καιρών ο εκδοτικός τομέας μεταβάλλεται άρδην κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1990. Τα βιβλία μ' επίκεντρο την ελληνική πραγματικότητα κι' ιστορία πολλαπλασιάζονται. Τα ιστορικά βιβλία αυξάνονται από 131 συνολικά το 1990 σε 388 το 1998. Το 1999 εξεδόθησαν 291 βιβλία με θεματικό άξονα την ελληνική ιστορία. Αιτία του φαινομένου είναι η «εκ νέου συνειδητοποίηση της σημασίας της εθνικής ταυτότητας, του εδάφους, ως αποφασιστικής συνιστώσας της ανθρώπινης ύπαρξης.» (Γιώργος Καραμπελιάς, 1922, σ.σ.190 – 191) (7).

γ.1. Εντάχθηκαν τελικά στην ελλαδική κοινωνία οι Μικρασιάτες πρόσφυγες :

Δεν υπήρξε κοινωνικός αποκλεισμός των προσφύγων, αλλά διαχωρισμός από τους γηγενείς πληθυσμούς.

Έτσι ήδη από το 1922 στην Νέα Κοκκινιά υπήρχαν σύλλογοι των Σμυρναίων, Νέας Πισιδίας, Ποντίων, Μαγνησίων, Δαρδανελιωτών, Βιθυνών κ.λπ. (Ε. Γιαμαλή – Χατζηιωάννου, Μικρασιατικός Ελληνισμός, σ.40). Οι πρόσφυγες αισθάνονταν ηθικά αγνοημένοι στη νέα πατρίδα, γιατί οι αγρότες κατέληξαν σε απόρους χωρικούς, ενώ οι αστοί σε εργάτες, κυρίως, ευκαιριακούς. Η κλειστή τότε ελλαδική κοινωνία με την επιφυλακτική της στάση έναντι των προσφύγων επιβράδυνε την ένταξή τους στον ελλαδικό χώρο. (Στάθης Πελαγίδης, Προσφυγική Ελλάδα, σ.401).

Η αβεβαιότητα της επιβίωσης, το ψυχικό τραύμα του ξεριζωμού και το όνειρο της επανόδου στις μικρασιατικές εστίες απετέλεσαν προσκόμματα στην διαδικασία ενσωμάτωσής τους (Γιώργος Α. Γιαννακόπουλος στα ΙΣΤΟΡΙΚΑ, τεύχ.98, σ.17).

«Η αποκατάσταση των προσφύγων μπορεί να προχώρησε με γρήγορους ρυθμούς χάρις στην ΕΑΠ, δεν συνέβη όμως το ίδιο και με την αφομοίωσή τους στις νέες τους πατρίδες, που αποδείχτηκε μια διαδικασία αρκετά δύσκολη και επώδυνη, καθώς δεν έλειψαν οι ανταγωνισμοί μεταξύ των προσφύγων και οι αντιθέσεις τους με τους ντόπιους (Νίκος Χ. Βικέτος στο Άρδην, τεύχ.38, σ.σ.62 – 63).

Η διαχωριστική γραμμή ανάμεσα τους θα σβήσει τη δεκαετία του 1940 με τα καταλυτικά της γεγονότα (Γιώργος Α. Γιαννακόπουλος, ό.π., σ.17).

Στον εργασιακό τομέα – παρά τα προβλήματα – ήδη η δεύτερη γενιά των αστών προσφύγων ήταν αποδεκτή στην ελλαδική κοινωνία, αφού μορφωνόταν καλύτερα και μπορούσε να εξασφαλίσει θέσεις στο ελληνικό Δημόσιο (Σωτήρης Χτούρης, στο αφιερ. Μικρασιατική Καταστροφή, σ.σ.8 – 9). Επιπλέον η μετατροπή των προσφύγων σε μικρούς ιδιοκτήτες και η μεγάλη διασπορά αυτής της ιδιοκτησίας οδήγησαν στην οικονομική και κοινωνική τους ένταξη. Σ' αυτήν συνέβαλαν και τα επαγγέλματα τα σχετιζόμενα με την οικοδομή. Η αγροτική αποκατάσταση, επίσης, μετέβαλε τις συνολικές κοινωνικές ισορροπίες. Τη δεκαετία

του 1930 σχεδόν οι μισοί Έλληνες αγρότες κατέστησαν ιδιοκτήτες γης κι' οικονομικά ανεξάρτητοι. Η εγκατάσταση των προσφύγων στις παρυφές των πόλεων συνετέλεσε στην εμφάνιση μιας δυναμικής πορείας αστικοποίησης, που εντάθηκε με τη διαδικασία της αυτοστέγασης (Σωτήρης Χτούρης, ό.π.). Έτσι στον κοινωνικό – οικονομικό τομέα η ένταξη τους υπήρξε σταδιακή κι' εκφράστηκε **(α)** με την άσκηση επαγγελμάτων στο χώρο του Δημοσίου ή σχετικών με την οικοδομή, **(β)** με την μετατροπή σημαντικού μέρους των προσφύγων σε ιδιοκτήτες γης, **(γ)** με την αύξουσα πορεία της αστικοποίησης και **(δ)** την ανάδειξη των προσφύγων σε μικρούς ιδιοκτήτες στ' αστικά κέντρα.

Υπήρξαν Ιδιαίτερες δυσκολίες ως προς την κοινωνική ένταξη λόγω των διαφορετικών τρόπων ζωής και νοοτροπίας **(8)**.

Στο πολιτικό επίπεδο είναι γνωστή η αντιπαράθεση, καθώς οι πρόσφυγες υπήρξαν Βενιζελικοί ή Αριστεροί, ενώ οι αυτόχθονες Αντιβενιζελικοί. (Γιώργος Α. Γιαννακόπουλος στα ΙΣΤΟΡΙΚΑ, τεύχ.98, σ.16)

Η είσοδος των προσφύγων στο κράτος ταυτίστηκε σε μεγάλο βαθμό με την αναγνώριση των βενιζελογενούς – εαμικής προέλευσης ψηφοφόρων που θα υλοποιηθεί μετά την πτώση της δικτατορίας το 1974 και κυρίως το 1981 με την άνοδο του ΠΑΣΟΚ στην εξουσία (Γιώργος Καραμπελιάς, 1922, σ.200).

Ανέφερε στις συνεντεύξεις του ο καθηγητής Νεοκλής Σαρρής ότι οι Μικρασιάτες δεν έχουν ενεργό πολιτική συμμετοχή ούτε και σήμερα. «Δεν συμμετέχουν στη διαμόρφωση της πολιτικής ζωής και σκέψης του ελλαδικού κράτους, ούτε στην παραγωγή και διαμόρφωση των ιδεολογικών μηχανισμών. Εκτελούν απλώς και μετουσιώνουν μια συγκεκριμένη πολιτική.» Η θέση αυτή ενισχύεται από το γεγονός ότι η αγροτική και επαρχιακή βάση της Δεξιάς επί δεκαετίες θα στελεχώσει το στρατό, τη δημοσιοϋπαλληλία και την αστυνομία. Μικρασιάτες, Κων/πολίτες και Πόντιοι θα είναι αποκλεισμένοι από τον κρατικό μηχανισμό. Μόνον οι βενιζελικοί Κρήτες θα κατορθώσουν να διαρρήξουν το μονοπώλιο της εξουσίας της Δεξιάς. (Γιώργος Καραμπελιάς, 1922, σ.76).

Παρά την πρόσδεση τους στο Βενιζελισμό οι Μικρασιάτες δεν κατόρθωσαν να ενταχθούν στα δίκτυα της πατρωνείας – πελατείας. Έτσι δεν είναι τυχαία η υπερεκπροσώπηση των Πελοποννησίων στις ανώτατες βαθμίδες της στρατιωτικής και διοικητικής πυραμίδας (Κων/νος Τσουκαλάς, Εξάρτηση και Αναπαραγωγή, σ.σ.420 – 421). Η μη δυνατότητα των Μικρασιατών – παρά την ύπαρξη Βουλευτών μικρασιατικής καταγωγής – να επηρεάσουν και να διαμορφώσουν τους πολιτικούς ιδεολογικούς μηχανισμούς είναι καταφανής αφού στο Π.Δ. 304/2001 δεν περιλαμβάνεται ο όρος «Γενοκτονία», αλλά και οι εκδηλώσεις που προβλεπόταν να γίνουν υποβαθμίστηκαν σε σημαντικό βαθμό (Μικρασιατική Ηχώ, Σεπτ. – Οκτώβριος 2001, σ.1).

Επί δεκαετίες, επισημαίνει ο Βλ. Αγτζίδης, όλα τα κόμματα από την Άκρα Δεξιά ως την Άκρα Αριστερά είχαν ως στόχο την «απόκρυψη και σιωπή, ώστε να επιτευχθεί η λήθη» μετά τη Μικρασιατική Καταστροφή (Βλάσης Αγτζίδης, Αφιέρ. Μικρασιατική Καταστροφή, σ.σ.20 – 21).

Επομένως, ακόμη και σήμερα, η πολιτική τους ενσωμάτωση δεν είναι πλήρης. **(9)**.

Η κοινωνική και οικονομική ένταξη έγινε σταδιακά και με αντιπαραθέσεις τόσο στους κόλπους των προσφύγων, όσο και με τους αυτόχθονες.

Στην εποχή μας υπάρχουν εκκρεμή ζητήματα : κατά πρώτον – πολλοί άνθρωποι μικρασιατικής καταγωγής δεν έχουν ακόμη αποκατασταθεί. Τα τελευταία υπόλοιπα της Ανταλλάξιμης Περιουσίας διασπαθίζονται για την εξυπηρέτηση πελατειακών σχέσεων.

80 χρόνια μετά την Καταστροφή και δεν έχει ανεγερθεί σε κανένα μέρος μνημείο για τον Μικρασιατικό Ελληνισμό εκ μέρους του κράτους, ούτε ένα μουσείο προσφυγικών ενθυμημάτων ή ένα κρατικό επιστημονικό ίδρυμα για τη συλλογή και έρευνα του ιστορικού υλικού. (Νίκος Χ. Βικέτος στο Άρδην, τεύχ.38, σ.64 – Βλάσης Αιγυζίδης, ό.π., σ.σ.20 – 21). **(10)**.

Όμως η ένταξη των προσφύγων δεν μπορεί να νοηθεί ως μια διαδικασία παθητική. Σημαντική υπάρξη η συμβολή των προσφύγων στην κοινωνικοοικονομική και πολιτισμική ανάπτυξη της Ελλάδος.

Έτσι «μέχρι το 1960 – 1970 οι πρόσφυγες θα κατοικούν στις προσφυγικές περιοχές και θα επιμένουν σε μια ιδιότυπη ενδογαμία. Στη συνέχεια το κύμα της αγροτικής μετανάστευσης και η πολυκατοικία θα αναμείξουν τους πληθυσμούς.

Στη χοάνη της Αθήνας και της Θεσσαλονίκης θα πραγματοποιηθεί η συγχώνευση των διαφορετικών παραδόσεων, των διαφορετικών γαστριμαργικών προτύπων, των διαφορετικών μουσικών ακουσμάτων. Οι πρόσφυγες θα πάρουν την «εκδίκησή» τους επιβάλλοντας το ρεμπέτικο και μετατρέποντας το σε «λαϊκό». Σήμερα ζούμε επί τέλους με μια κουλτούρα «ενοποιημένη», «ελληνική», ό,τι και αν σημαίνει αυτό . . . Η μεταπολίτευση δημιούργησε έναν πολιτιστικό «χυλό», ταυτόχρονα, για πρώτη φορά ενοποίησε αντιφατικές κουλτούρες και παραδόσεις (Γιώργος Καραμπελιάς, 1922, σ.σ.200 – 201).

Έτσι η σύγχρονη νεοελληνική ταυτότητα αποτελεί «σύνθεση*¹ της ταυτότητας των γηγενών Ελλήνων και των Μικρασιατών, αφού προηγουμένως βρέθηκαν σε σχέση αλληλεπίδρασης ως εξής :

(α) Εθνοτική / Πολιτισμική ταυτότητα* ² γηγενών	↔	Εθνοτοπική ταυτότητα Μικρασιατών
(β) Εθνοτική / Πολιτισμική ταυτότητα γηγενών	+	Εθνοτοπική ταυτότητα Μικρασιατών
		→ Σύγχρονη νεοελληνική εθνική / πολιτισμική ταυτότητα

*¹ Πρόκειται για μια «σύνθεση» σύμφωνα με το σχήμα του G. Hegel «Θέση – Αντίθεση – Σύνθεση» κι' όχι απλό άθροισμα των δύο (02) ταυτοτήτων.

*² Η εθνοτική ταυτότητα δεν πρέπει να ταυτίζεται με την πολιτισμική, βλ. Μαραντζίδης Νίκος (2001), Ζήτω το Έθνος, σ.17.

Δεν είναι τυχαίο ότι η άμβλυνση των πολιτικών διαμαχών και η πορεία σύγκλισης των πολιτικών ιδεολογιών που παρατηρείται σήμερα (κι' έχει επισημανθεί ήδη στις συνεντεύξεις των Κων/πολιτών κι' Αιγυπτιωτών) οφείλεται εν μέρει και στην πολιτισμική προαναφερθείσα ομογενοποίηση (Γιώργος Καραμπελιάς, 1922, σ.201).

Συνοψίζοντας η ένταξη των Μικρασιατών διήλθε από τρία στάδια :

(α) Μέχρι τη δεκαετία του 1940 ήταν η φάση του διαχωρισμού γηγενών – προσφύγων. Πρόκειται για μια διαδικασία ενσωμάτωσης με προσκόμματα και αντιπαραθέσεις που δεν οδήγησαν, όμως, σε κοινωνική έκρηξη με την άφιξη τόσων χιλιάδων προλεταριοποιημένων οικονομικά κι' οργισμένων ανθρώπων.

(β) Στην ενδιάμεση φάση ανάμεσα στα 1940 – 1974 συντελείται η σταδιακή κοινωνικοοικονομική ένταξη κι' άρση του πολιτισμικού ρήγματος ανάμεσα στους γηγενείς και τους πρόσφυγες.

(γ) Από τη Μεταπολίτευση μέχρι σήμερα διαπιστώνονται η ολοκλήρωση της διαδικασίας κοινωνικοοικονομικής ένταξης και η διαμόρφωση της νεοελληνικής πολιτισμικής ταυτότητας

μέσω αλληλεπιδράσεων των αυτοχθόνων – προσφύγων. Μόνο στο επίπεδο της πολιτικής η ένταξη δεν είναι πλήρης για τους εκτεθέντες λόγους (11).

2. Σύγκριση του τρόπου διαβίωσης στην Κων/πολη και στη Μ. Ασία μέχρι το 1922.

Στην Εισαγωγή Ι., (σ.σ.192 – 193 του παρόντος πονήματος) παρατίθενται στοιχεία, αφ' ενός για τη ζωή και τον πολιτισμό των Ελλήνων της Μ. Ασίας κι' αφ' ετέρου για την Μικρασιατική Καταστροφή.

Ι. Βάσει αυτών δύναται να εντοπισθούν οι εξής ομοιότητες μεταξύ των Μικρασιατών και Κων/πολιτών :

(α) Τόσον η Κων/πολη , όσον και μέρος της Μικράς Ασίας απετέλεσαν τμήματα του αλύτρωτου Ελληνισμού και περιλήφθηκαν στις εδαφικές διεκδικήσεις της Ελλάδος, ήδη από το 1915, όταν η Αγγλία πρότεινε την έξοδο της χώρας μας με το μέρος της Entente, κι' ως αντάλλαγμα θα προέβαινε εις «εδαφικές παραχωρήσεις πολύ σπουδαίας επί της παραλίας της Μικράς Ασίας». Επίσημα και ολοκληρωμένα οι μικρασιατικές , όπως κι' οι άλλες ελληνικές διεκδικήσεις διατυπώθηκαν με το υπόμνημα της 17/30^{ης} Δεκ. 1918. Επιστέγασμα της όλης προσπάθειας ήταν η Συνθήκη των Σεβρών (28 Ιουλίου / 10 Αυγούστου 1920). Η Κων/πολη κι' ευρύτερα η Αν. Θράκη υπήρξαν μέρος των διεκδικήσεων στα πλαίσια του υπομνήματος του Βενιζέλου. Στις 14 Νοεμβρίου του 1918 μοίρα του ελληνικού στόλου στην οποία μετείχε και το θωρηκτό «Αβέρωφ», αγκυροβόλησε μπροστά στα σουλτανικά ανάκτορα του Ντολμά Μπαξέ. Με τη Συνθήκη των Σεβρών η Αν. Θράκη ως την Τσατάλτζα, η Ίμβρος κι' η Τένεδος παραχωρούνταν στην Ελλάδα. Η Κων/πολη υπό όρους παρέμενε στην κυριαρχία του Σουλτάνου [βλ. Ι.Ε.Ε., τομ ΙΕ, Εκδοτική Αθηνών, σ.σ.108,111,133 – 144]

(β) Η Συνθήκη της Λωζάννης (24 Ιουλίου 1923) επεσφράγισε (κατά διαφορετικό τρόπο) το μέλλον των Μικρασιατών και Κων/πολιτών [βλ. Ι.Ε.Ε., τομ ΙΕ, Εκδοτική Αθηνών, σ.σ.260 – 271].

(γ) Έλληνες από την ηπειρωτική – νησιωτική Ελλάδα και τον ευρύτερο Ελληνισμό ενίσχυσαν τόσο την Κων/πολη, όσο και τη δυτική, κυρίως, Μικρά Ασία. Εν σχέσει προς τη Βασιλεύουσα, οι Κεφαλλονίτες εγκαταστάθηκαν , ιδίως στο Γαλατά, οι Ευρυτάνες στο Μακροχώρι. Υπήρχε ο «Ανδρομαχαλάς» κ.λπ. 200.000 Έλληνες μετανάστευσαν από τα νησιά στην περιοχή της Σμύρνης κατά την περίοδο 1840 – 1880. Εκεί είχαν εγκατασταθεί Χιώτες και Κυθήριοι, ενώ Σαμιώτες στην Έφεσο κ.λπ. [Σαρρής Νεοκλής (1996), Εισαγωγή, σ.σ.15 – 63 στο Αναμνήσεις από την Πόλη του Ν. Αποστολίδη, Ιακωβίδης Ιωάννης (2000), Οι Κων/πολίτες της Αθήνας, μεταπτυχιακή διατριβή, σ.σ.35 – 36].

(δ) Οι Μικρασιάτες, ιδιαίτερα, των αστικών κέντρων και οι Κων/πολίτες άσκησαν αστικά επαγγέλματα. Υπενθυμίζεται ότι τα 9/10 των ιατρών της Κων/πολης υπήρξαν Έλληνες. Πολυάριθμοι ήταν οι δικηγόροι, βιομήχανοι, τραπεζίτες κ.λπ. Στη Μ. Ασία τα κυριότερα αστικά επαγγέλματα υπήρξαν του ιατρού, δικηγόρου, δασκάλου και δημοσιογράφου. Στην Οσμανική Αυτοκρατορία και ο τελευταίος μπακάλης υπήρξε Έλληνας. Κατά το β' ήμισυ του 19^{ου} αι. δημιουργήθηκε μια νέα αστική τάξη αποτελούμενη από ελεύθερους επαγγελματίες : ιατρούς, δικηγόρους, εμπόρους, εμπορικούς αντιπροσώπους κ.λπ. [Ιωάννης Ιακωβίδης, Οι Κων/πολίτες της Αθήνας, σ.σ.35 – 39].

(ε) Οι Κων/πολίτες και οι Μικρασιάτες υπήρξαν «ραγιάδες», όπως κι' οι λοιποί Έλληνες ή οι μη Τούρκοι Μουσουλμάνοι. Η θέση τους βελτιώθηκε με το Hatti Serif (1839), Hatti

Humayun (1856) και το Σύνταγμα του 1876 [Για τις μεταρρυθμίσεις αυτές βλ. Ι.Ε.Ε., том ΙΓ, Εκδοτική Αθηνών σ.σ. 168-171].

(στ) Οι εθνικοί κανονισμοί του 1862 ρύθμιζαν νομοθετικά την κοινοτική διοίκηση στη Μικρά Ασία και στην Κων/πολη μετά την υπογραφή του Hatti Humayun με τη δημιουργία της Συνόδου και του Διαρκούς Μεικτού Συμβουλίου.

(ς) Πλήθος κοινοτικών, ιδιωτικών και ξενόγλωσσων σχολείων λειτουργούσε στην Κων/πολη και Μικρά Ασία, όπου κυριαρχούσε η γνώση της Γαλλικής, ιδίως στ' αστικά κέντρα και παρεχόταν εξαιρετικής ποιότητας παιδεία.

Οι λέσχες και οι σύλλογοι διαδραμάτιζαν σημαίνοντα ρόλο, ενώ ο Τύπος και το Θέατρο υπήρξαν εξόχως ανεπτυγμένα και πρωτοποριακά. [Ιωάννης Ιακωβίδης, Οι Κων/πολίτες της Αθήνας, σ.σ.44 – 50].

(η) Πνεύμα κοσμοπολιτισμού επικρατούσε στην Κων/πολη, αλλά και σε περιοχές της Δυτικής Μικράς Ασίας, όπου υπήρχε συμβίωση των Ελλήνων με Τούρκους, Αρμενίους, Ευρωπαίους ή Εβραίους. Χαρακτηριστικά είναι τα παραδείγματα της Σμύρνης, του Κορδελιού, του Μπουρνόβα, του Κασαμπά, της Περγάμου, κ.α. [Ι. Ιακωβίδης, Οι Κων/πολίτες της Αθήνας, σ.σ.50 – 53].

(θ) Οι Μικρασιάτες κι' οι Κων/πολίτες, δεν αναμείχθηκαν ενεργά στα πολιτικά πράγματα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, ούτε μπόρεσαν να επηρεάσουν την χάραξή τους, παρά την ύπαρξη των Φαναριωτών κατά τους 17^ο – 19^ο αι. ή την κατάληψη 27 εδρών εκ μέρους των Ελλήνων στο οθωμανικό κοινοβούλιο, που υπήρξε απότοκο του Συντάγματος του 1876.

Η πολιτική εκτουρκισμού των Νεοτούρκων, όπως εκφράστηκε με τις τρεις φάσεις των διωγμών των Μικρασιατών*, (από το 1913 μέχρι τον Οκτώβριο του 1914, κατά τη διάρκεια του Α' Παγκ. Πολέμου (1914 – 1918) με την ταυτόχρονη γενοκτονία των Αρμενίων (1915) και από το 1919 μέχρι το 1922) δεν υποβοηθούσε την προοπτική της δημιουργίας κατάλληλων συνθηκών για την ελεύθερη έκφραση των χριστιανικών μειονοτήτων, πόσο μάλλον τη δυνατότητα για ενεργό συμμετοχή τους στη διαχείριση και το σχεδιασμό της πολιτικής της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας

[Για τους Φαναριώτες, βλ. Ι.Ε.Ε, том ΙΑ, Εκδοτική Αθηνών,σ.σ.117 – 123. Για τους Νεοτούρκους, Ι.Ε.Ε, том ΙΕ, Εκδοτική Αθηνών, σ.99 - 102].

Ο Στέφανος Παπαδόπουλος στο έργο του «Αναμνήσεις από την Πόλη», σ.σ.55 – 56 αναφέρει ότι οι χιλιάδες Ρωμιών της Πόλης στρατολογήθηκαν, αρκετοί δε άλλοι κρύφθηκαν, διότι ειδικά το τέταρτο έτος του πολέμου δεν μπορούσαν να πληρώσουν το «μπεντέλ» (αντισήκωμα) που ανερχόταν σε 45 τουρκικές χρυσές λίρες. Πολλοί από τους φυγόστρατους κρύβονταν στο ταβάνι των οικιών του Σταυροδρομίου κι' έτσι αποκαλούνταν «Ταβάν Νταμπουρού». Στη σ.62 επισημαίνει ότι «υπέφερε ο κόσμος της Πόλης, σ' όλο το διάστημα του πρώτου Γενικού Πολέμου (1914 – 1918)» **(12)**.

* Διαρκούντος του Α' Παγκοσμίου Πολέμου οι διωγμοί είχαν επεκταθεί σ' όλη τη Θράκη, «ακόμα και σε προάστια και σε μερικές συνοικίες της Κωνσταντινουπόλεως» [Ι.Ε.Ε, том ΙΕ, σ.89]

Π. Υπάρχουν όμως και διαφορές :

(α) Με τη Συνθήκη της Λωζάννης και την προηγηθείσα Σύμβαση ανταλλαγής πληθυσμών στις 30 Ιανουαρίου 1923 κρίθηκε, αφ' ενός η οριστική απώλεια της Μικράς Ασίας κι' Ανατολικής Θράκης, ενώ αφ' ετέρου εξαιρέθηκαν της ανταλλαγής πληθυσμών οι Έλληνες της Κων/πολης, Ίμβρου και Τενέδου, καθώς κι' οι Μουσουλμάνοι της Δυτ. Θράκης.

(β) Ο τρόπος φυγής διέφερε : οι δυτικομικρασιάτες κατέφθασαν στην Ελλάδα κάτω από άθλιες συνθήκες κι' έχοντας δεχτεί παντός είδους ταπεινώσεις εκ μέρους των εθνικιστών Τούρκων λόγω της Μικρασιατικής Καταστροφής. Αντίθετα οι Ανατολικοθρακιώτες εγκατέλειψαν τις εστίες τους, χωρίς να υποστούν τις διώξεις των ανδρών του Κεμάλ. Γι' αυτό δεν είναι τυχαίο ότι οι Κων/πολίτες δεν θεωρούσαν τον Κεμάλ σφαγέα τους σ' αντίθεση με τους δυτικομικρασιάτες.

Σε περιοχές, όπως η Καππαδοκία ή η Κιλικία παρατηρήθηκαν διωγμοί των Χριστιανών κατοίκων μετά την κατάρρευση του μετώπου, άγκαι «με λιγότερη έκταση απ' ό,τι σε άλλες περιοχές» (Ι.Ε.Ε., том ΙΕ, σ.243). [Βάσει της αποδοχής της ανακωχής των Μουδανιών εκ μέρους της Ελλάδος στις 30 Σεπτεμβρίου / 13 Οκτωβρίου 1922 ο ελληνικός στρατός άρχισε να αποχωρεί. Σε μερικές εβδομάδες 250.000 νέοι πρόσφυγες πέρασαν τις γέφυρες του Έβρου με κατεύθυνση την Ελλάδα. (Ι.Ε.Ε., том ΙΕ, σ.σ.254 – 255).

(γ) Ως το τέλος Σεπτεμβρίου του 1922 είχαν μεταφερθεί στη Δ. Θράκη, στην ηπειρωτική Ελλάδα και στα νησιά 750.000 πρόσφυγες κατά την άποψη των Λ. Οικονόμου και Δ. Πεντζόπουλου (Ι.Ε.Ε., том ΙΕ, σ.247). Με την έναρξη της συνδιάσκεψης της Λωζάννης (1 Νοεμβρίου 1922) στην Κων/πολη και στα περίχωρα παρέμειναν περί τους 300.000 Έλληνες, ενώ στη Μ. Ασία άλλες 400.000.

Οι Κων/πολίτες όμως κατέφθασαν στην Ελλάδα μετά το 1922 σταδιακά, με αποκορύφωμα τα Σεπτεμβριανά του 1955 ή τις απελάσεις του 1964 κατά παράβαση της Συνθήκης της Λωζάννης. Η φυγή των Μικρασιατών το 1922 έλαβε μαζικό χαρακτήρα.

Ο Αρ. Μαυρίδης, μέλος της Μεικτής Επιτροπής Ανταλλαγής Πληθυσμών πίστευε ότι μετά την παρέλευση 70 ετών δεν θα υπήρχαν Έλληνες στην Κων/πολη (Σαρρής Νεοκλής (1992), Εξωτερική Πολιτική και πολιτικές εξελίξεις στην Α' Τουρκική Δημοκρατία, σ.σ.237 – 240 και Ιακωβίδης Ιωάννης, Οι Κων/πολίτες της Αθήνας, σ.σ.65 – 66).

(δ) Οι Μικρασιάτες, πέραν των αστικών επαγγελματιών, της εργασίας σε βιομηχανίες – βιοτεχνίες ή ως τεχνιτών, διακρίθηκαν και στη γεωργία. Στην ενδοχώρα, αλλά και στις αγροτικές περιοχές της Μ. Ασίας υπήρξαν αγρότες – έμποροι, οι οποίοι εφάρμοζαν καινοτομίες στις καλλιέργειες.

(ε) Το πνεύμα κοσμοπολιτισμού κυριαρχούσε, κυρίως, σε περιοχές της δυτικής Μικράς Ασίας, όπου υπήρχε συμβίωση με τους Τούρκους, Αρμενίους, Εβραίους ή Ευρωπαίους. Σε μέρη όμως εγκατάστασης των «Καραμανλήδων», π.χ. στην Καππαδοκία οι άνθρωποι ήταν περισσότερο αφοσιωμένοι στην παράδοση. Αυτές οι αντιθέσεις μεταξύ των Δυτικομικρασιατών, των «Σμυρναίων» ευρύτερα και των «Ανατολιτών» ή «Τουρκομεριτών» μεταφέρθηκαν και στην Ελλάδα. (σ.201 της διατριβής αυτής).

(στ) Στην Κων/πολη η κυριαρχούσα γλώσσα μέχρι το 1922 ήταν η Ελληνική. Μετά το 1923 έπρεπε να διδάσκονται η τουρκική γλώσσα κι' ιστορία στα σχολεία, ενώ οι Έλληνες

εκπαιδευτικοί έπρεπε να γνωρίζουν Τουρκικά. (Ιακωβίδης Ιωάννης, Οι Κων/πολίτες της Αθήνας, σ.47).

Η Ε. Χαλκούση αναφέρει για την περίοδο προ του 1922 : «Στην εποχή μου η Πόλη, άγκαι πρωτεύουσα της Τουρκικής Αυτοκρατορίας ήταν μια πόλη διεθνής. Μπορούσες να συνεννοηθείς σε οποιαδήποτε γλώσσα, κυρίως τα Ελληνικά ! Οι δρόμοι της Πόλης είχαν γεμίσει με τεράστιες ρεκλάμες στους τοίχους, τυπωμένες με μεγάλα ελληνικά γράμματα [Χαλκούση Ε., Πόλη αγάπη μου, Γ΄ έκδοση, Κάκτος, σ.σ.73, 117 – 118 και Ιακωβίδης Ιωάννης, ό.π., σ.52]. **Αντιθέτως στη μικρασιατική ενδοχώρα οι ελληνικοί πληθυσμοί ήταν αραιοί και ανάμεσα τους υπήρχαν τουρκόφωνοι Έλληνες (Καραμανλήδες).** Αναφέρεται στην Ι.Ε.Ε., τομ. ΙΔ, σ.368 : «Οι χριστιανικές κοινότητες [του εσωτερικού της Μ. Ασίας], αγροτικές στην πλειονότητά τους, περιστοιχισμένες από το μωαμεθανικό στοιχείο, είχαν λησμονήσει την ελληνική τους γλώσσα και είχαν αφομοιωθεί γλωσσικά με τους Τούρκους . . . Ελληνόφωνες νησίδες διατηρούνταν ακόμα στις αρχές του 20^{ου} αι. στην Καππαδοκία στα νότια και νοτιοδυτικά της Καισάρειας : τα Φάρασα, η Μαλακοπή, το Dereköy (Ποτάμια), η Ανακού, η Συνασός, η λεγόμενη «Αθήναι της Ανατολής», μιλούσαν ένα ιδίωμα συγγενές με το Ποντιακό». (13).

3. Σύγκριση του τρόπου ένταξης των Κων/πολιτών – Μικρασιατών στην Ελλάδα μετά την Καταστροφή του 1922 και μέχρι τα Σεπτεμβριανά του 1955.

Οι Κων/πολίτες της νομαρχίας της Κων/πολης, παρ΄ ότι η Σύμβαση της ανταλλαγής πληθυσμών του 1923 τους θεωρούσε μη ανταλλάξιμους, κατέφθασαν στην Ελλάδα μαζί με τους Ανατολικοθρακιώτες των οποίων η τύχη κρίθηκε με την ανακωχή των Μουδανιών (σ.287). Τους παρασχέθηκε έτσι η ευκαιρία να μεταφέρουν ένα μέρος της κινητής τους περιουσίας σ΄ αντίθεση με τους Μικρασιάτες, των οποίων η φυγή ήταν τραγική.

Αναφέρει ο γνωστός συγγραφέας και δημοσιογράφος Έρνεστ Χέμινγουεϊ : Σε μια συνεχή, εξαντλητική πορεία, οι Χριστιανοί της Ανατολικής Θράκης έχουν κατακλύσει τους δρόμους που οδηγούν στη Μακεδονία. Η μεγαλύτερη ομάδα διαβαίνει του ποταμό Έβρο (Μαρίτσα) από την Αδριανούπολη και είναι μήκους 20 μιλίων.

Είκοσι μίλια αραμπάδες, που τους σέρνουν αγελάδες και βόδια με λασπωμένα πόδια, ενώ δίπλα τους βαδίζουν εξαντλημένοι άνδρες, γυναίκες και παιδιά . . . Εγκατέλειψαν όλοι τα σπίτια τους, τα χωριά και τα χωράφια τους και προστέθηκαν στο ποτάμι των προσφύγων μόλις έμαθαν ότι έρχονται οι Τούρκοι . . . Πρόκειται για πορεία προς το άγνωστο σιωπηλών ανθρώπων . . .» [Τίτος Αθανασιάδης (2002), Μικρά Ασία 1919 – 1922, τομ. Β, σ.109].

1. Πίνακας συνοπτικής παρουσίασης της σύγκρισης Κων/πολιτών – Μικρασιατών ως προς τον τρόπο ζωής τους στην Κων/πολη – Μικρά Ασία και τις συνθήκες άφιξής τους στην Ελλάδα το 1922 κι' εξής

Ομοιότητες Κων/πολιτών – Μικρασιατών	Διαφορές Κων/πολιτών - Μικρασιατών
<p>(α) Τόσον η Κων/πολη, όσον και μέρος της Μικράς Ασίας απετέλεσαν τμήματα του αλύτρωτου Ελληνισμού και περιλήφθηκαν στις εδαφικές διεκδικήσεις, ήδη από το 1915.</p> <p>(β) Η Συνθήκη της Λωζάννης (1923) επεσφράγισε το μέλλον των Μικρασιατών και Κων/πολιτών.</p> <p>(γ) Έλληνες από την ηπειρωτική – νησιωτική Ελλάδα και τον ευρύτερο Ελληνισμό ενίσχυσαν πληθυσμιακά την Κων/πολη, αλλά και τη δυτική, κυρίως, Μικρά Ασία κατά τον 19^ο αι.</p> <p>(δ) Οι Μικρασιάτες, ιδίως των πόλεων, όπως κι' οι Κων/πολίτες άσκησαν αστικά, κυρίως, επαγγέλματα.</p> <p>(ε) Οι Κων/πολίτες και οι Μικρασιάτες τελούσαν υπό το καθεστώς των «ραγιάδων», όπως κι' οι λοιποί Έλληνες ή οι μη Τούρκοι Μουσουλμάνοι.</p> <p>(στ) Οι εθνικοί κανονισμοί του 1862 ρύθμιζαν κατά νομοθετικό τρόπο την κοινοτική διοίκηση στην Κων/πολη και Μικρά Ασία μετά την υπογραφή του Hatti Humayun.</p> <p>(ζ) Πλήθος κοινοτικών, ιδιωτικών και ξενόγλωσσων σχολείων λειτουργούσε στην Κων/πολη και Μ. Ασία, όπου διαδεδομένη υπήρξε η γνώση της</p>	<p>(α) Με τη Σύμβαση ανταλλαγής πληθυσμών (30/01/1923) και τη Συνθήκη της Λωζάννης επισφραγίστηκε η οριστική απώλεια της Μικράς Ασίας και Ανατ. Θράκης, ενώ εξαιρέθηκαν της ανταλλαγής πληθυσμών οι Έλληνες της Κων/πολης, Ίμβρου και Τενέδου.</p> <p>(β) Ο τρόπος φυγής διέφερε : οι δυτικομικρασιάτες, κυρίως, δέχτηκαν τη βιαιότητα των Τούρκων Εθνικιστών με σφαγές, λεηλασίες κ.λπ. Αντίθετα οι Ανατολικοθρακιώτες εγκατέλειψαν τα πατρώα εδάφη, χωρίς να υποστούν την επιθετικότητα τους βάσει της ανακωχής των Μουδανιών. Οι Κων/πολίτες δεν θεωρούσαν τον Κεμάλ σφαγέα τους εν αντιθέσει προς τους Μικρασιάτες.</p> <p>(γ) Η εγκατάλειψη εκ μέρους των Μικρασιατών των εστιών τους υπήρξε μαζική, ενώ των Κων/πολιτών σταδιακή με αποκορύφωμα τα Σεπτεμβριανά του 1955 και τις απελάσεις του 1964, κατά παράβαση των όρων της Συνθήκης της Λωζάννης.</p> <p>(δ) Οι Μικρασιάτες της ενδοχώρας αλλά και των αγροτικών περιοχών της</p>

Γαλλικής, κυρίως στ' αστικά κέντρα. Οι λέσχες, οι σύλλογοι, το Θέατρο κι' ο Τύπος συνετέλεσαν στην πολιτισμική αναβάθμιση του Ελληνισμού στις περιοχές αυτές.

(η) Κοσμοπολιτισμός επικρατούσε στην Κωνσταντινούπολη και σε περιοχές της δυτικής Μικράς Ασίας, όπου υπήρξε συμβίωση με Τούρκους, Αρμενίους, Εβραίους ή Ευρωπαίους.

(θ) Οι Μικρασιάτες κι' οι Κων/πολίτες απείχαν της ενεργού συμμετοχής στα πολιτικά δρώμενα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και εστερούντο της δυνατότητας να συμβάλουν στην χάραξη της πολιτικής της, παρά την ύπαρξη Ελλήνων βουλευτών στο οθωμανικό κοινοβούλιο μετά το Σύνταγμα του 1876. Η κατάσταση επιδεινώθηκε μετά το κίνημα των Νεοτούρκων το 1908 κι' ειδικά τους διωγμούς που αυτοί προέβησαν από το 1913 μέχρι τη μικρασιατική τραγωδία του 1922.

λοιπής Μ. Ασίας υπήρξαν αγρότες – έμποροι των προϊόντων τους, που εφαρμόζαν καινοτομίες στις καλλιέργειες.

(ε) Στην κεντρική Μικρά Ασία, όπου διαβιούσαν οι «Καραμανλήδες», οι άνθρωποι ήταν περισσότερο προσηλωμένοι στην παράδοση, ενώ ο κοσμοπολιτισμός διείπε κυρίως, περιοχές της Δυτικής Μικράς Ασίας με τη συμβίωση Ελλήνων, Τούρκων, Αρμενίων ή Ευρωπαίων. Δεν είναι τυχαίο ότι η Σμύρνη π.χ. είχε παρεμφερή τρόπο ζωής με την Κων/πολη.

(στ) Στη Βασιλεύουσα μέχρι το 1922 η κυρίαρχουσα γλώσσα υπήρξε η Ελληνική. Αντίθετα στην ενδοχώρα της Μικράς Ασίας διαβιούσαν τουρκόφωνοι Έλληνες (Καραμανλήδες).

Η άφιξη των Κων/πολιτών υπήρξε σταδιακή, μετά την υπογραφή της Συνθήκης της Λωζάννης, όπως φαίνεται από τους δύο (02) παρατιθέμενους πίνακες της πληθυσμιακής εξέλιξης της Βασιλεύουσας.

Πίνακας Α΄ (Νεοκλής Σαρρής (1992), Εξωτερική Πολιτική και πολιτικές εξελίξεις στην Α΄ Τουρκική Δημοκρατία, σ.230).

<i>Έτη</i>	<i>Έλληνες</i>	<i>Σύνολο %</i>
1920	235.000	29,1
1927	126.890	18,3
1935	89.655	12
1950	65.800	7,2
1979	4.400	0,16
1989	2.500	0,032

Πίνακας Β΄ (Alexis Alexandris (1992), The greek minority of Istanbul and greek – turkish relations (1918 – 1974), σ.291).

<i>Έτος απογραφής</i>	<i>Ελληνόγλωσσοι</i>	<i>Ορθόδοξοι</i>
1935	108.725	125.046
1945	88.680	103.839
1955	80.000	86.655
1960	65.000	106.611
1965	48.096	76.122

(Ιωάννης Ιακωβίδης (2000), Οι Κων/πολίτες της Αθήνας, σ.34).

Είναι προφανής η επίδραση των Σεπτεμβριανών του 1955 και των απελάσεων του 1964 ή της τουρκικής εισβολής του 1974 στη μείωση του ελληνικού πληθυσμού της Κων/πολης. Βάσει του πίνακος απογραφής του 1928, (Γιώργος Ν. Λαμπνίδης (1992), Οι πρόσφυγες του 1922, σ.σ.91 – 92), από την Κων/πολη ήλθαν μετά το 1922 35.349 Κων/πολίτες, ενώ από την Αν. Θράκη 229.578.

Ο καθηγητής Νεοκλής Σαρρής σε συνέντευξή του στον γράφοντα στις 3 Μαΐου του 2000 επεσήμανε ότι «μετά το 1922 έφυγαν πάρα πολλοί νέοι άνθρωποι από την Κων/πολη, επειδή εφοβούντο τη στράτευση και τους διωγμούς.» . . .»Εάν ο παππούς τους ή ο πατέρας ήταν από την Αν. Θράκη, έλεγαν ότι ήταν Ανατολικοθρακιώτες, από τον Πόντο Πόντιοι, από την Καππαδοκία Καππαδόκες». «Ορισμένοι εξ αυτών (των Κων/πολιτών) εγκαταστάθηκαν στη Θεσσαλονίκη . . . Όλοι αυτοί ήταν αστοί κι' εντάχθηκαν στην εδώ αστική κουλτούρα.» (Ιωάννης Ιακωβίδης, Οι Κωνσταντινουπολίτες της Αθήνας, σ.σ.65, 68).

Οι εδώ αφιχθέντες Κων/πολίτες αντιμετώπισαν κατά το μάλλον ή ήττον τα ίδια προβλήματα με τους άλλους πρόσφυγες, παρ' ότι ως προς τον τρόπο ζωής με τον κοσμοπολιτικό του χαρακτήρα, οι περισσότεροι εξ αυτών παρουσίαζαν ομοιότητες με τους δυτικομικρασιάτες και τους Συμρναίους. Στη σ.201 της διατριβής αυτής επισημάνθηκε ότι οι άλλοι πρόσφυγες θεωρούσαν τους Κων/πολίτες κάπως καλύτερους απ' αυτούς άγκαι τους αποκαλούσαν και «ψηλομούτες» ή «φαντασμένους» (Renée Hirschon, Μνήμη και Ταυτότητα στο Ανθρωπολογία και παρελθόν, σ.σ.340 – 342).

Ο καθηγητής Νεοκλής Σαρρής στη συνέντευξή του στις 3 Μαΐου του 2000 ανέφερε ότι «(ο θείος του ο Νικολαΐδης) άνοιξε φαρμακείο στο Βύρωνα [προσφυγική περιοχή], όπου θεωρούσε υποτιμητικό να το έχει εκεί.» (Ιωάννης Ιακωβίδης, ό.π., σ.67). Οι εδώ αφιχθέντες Κων/πολίτες κατά το πρώτο διάστημα μετά το 1922 ήταν λίγοι (35.349) συγκριτικά με την πλημμυρίδα των μικρασιατών προσφύγων. Η όποια πολιτισμική τους επίδραση στους τομείς π.χ. της μουσικής (Βυζαντινή, ρεμπέτικα της Πόλης, πολιτική λύρα κ.λπ.) ή στη μαγειρική (πολιτική κουζίνα) εντάσσεται στα πλαίσια της ευρύτερης παράδοσης των προσφύγων του 1922, που αμοιβαία επηρέασε τον πολιτισμό των γηγενών (Σούλα Μπόζη (2002), Ο Ελληνισμός της Κωνσταντινούπολης, σ.σ.327 – 338 και 271 – 286, επίσης 205 - 206 του παρόντος πονήματος). (14).

4. Από τα Σεπτεμβριανά του 1955 μέχρι σήμερα.

Ο Αλ. Αλεξανδρής αναφέρεται στους βανδαλισμούς των Τούρκων κατά τα Σεπτεμβριανά του 1955 στην Ι.Ε.Ε. (2000), τομ. ΙΣΤ, σ.512. Ως συνέπεια παρατηρούμε τη μείωση του ελληνικού πληθυσμού της Κων/πολης από 80.000 το 1955 σε 65.000 το 1960. Εν συνεχεία ήλθαν οι απελάσεις του 1964 – 1965, όταν η Τουρκία προέβη σε καταγγελία της ελληνοτουρκικής συμφωνίας Εγκατάστασης του 1930 κι' απήλασε ομαδικά 12.592 Κων/πολίτες με ελληνική υπηκοότητα (Αλ. Αλεξανδρής στην Ι.Ε.Ε, τομ ΙΣΤ, σ.σ.513 – 514).

Οι απελαθέντες κατέφθαναν με λεωφορεία ή αεροπορικώς στην Πλατεία Βάθης. Οι απελάσεις διήρκεσαν μέχρι το 1968 και σημειώθηκαν 60 αυτοκτονίες. Το 1974 με την εισβολή στην Κύπρο είχαν απομείνει μόλις 8.000 ομογενείς στη Βασιλεύουσα, ενώ το 1988 4000. Κατά τον καθηγητή Νεοκλή Σαρρή οι διαβιούντες στη Βασιλεύουσα είναι περί τους 1500, εκ των οποίων οι 500 γέροντες και γύρω στους 200 πλούσιοι (Ιωάννης Ιακωβίδης, ό.π., σ.σ.62 – 64, 68).

Στην Ίμβρο από τους 8.000 Έλληνες κατοίκους παραμένουν το 2000 μόνο 300, ενώ από τους 5.320 της Τενέδου 25 μόνο υπερήλικες κι' ένας ιερέας.

Σήμερα (2000) ήδη περί τους 90.000 Κων/πολίτες, Ιμβρίους και Τενεδίους έχουν καταφύγει στην Ελλάδα, ενώ άλλοι 30.000 ομογενείς μετέβησαν στον Καναδά, τις Η.Π.Α., την Αυστραλία και Δυτ. Ευρώπη.

Ο καθηγητής Νεοκλής Σαρρής επεσήμανε σε συνέντευξή του στην πολιτική εφημερίδα «Ανατολή» της Αθήνας τον Ιανουάριο του 1993 ότι «κανένας εχέφρων Κωνσταντινουπολίτης δεν είναι διατεθειμένος να επιστρέψει κάτω μάλιστα από τις συνθήκες που έχουν διαμορφωθεί στις μέρες μας (στην Τουρκία)» (Αλ. Αλεξανδρής, ΙΕΕ, ο.π., σ.σ.516 – 517).

Οι Κων/πολίτες μετά το 1922 εγκαταστάθηκαν κυρίως στην Καλλιθέα, όπου ιδρύθηκε κι' ο Σύλλογος Κων/πολιτών το 1928 και στη Νέα Σμύρνη.

Από το 1964 εγκαταστάθηκαν οι περισσότεροι στο Π. Φάληρο, στην Καλλιθέα, στα Πατήσια, στου Ζωγράφου και στο Παγκράτι, ενώ λιγότεροι στα Βόρεια Προάστια.

Ο πληθυσμός τους στην Αθήνα δεν έχει εξακριβωθεί. Οι Δήμοι Αθηναίων, Αλίμου,

Καλλιθέας, Π. Φαλήρου, Ν. Χαλκηδόνας και Ν. Φιλαδέλφειας ή των βορείων προαστίων δεν έχουν στη διάθεσή τους ακριβή πληθυσμιακά στοιχεία για τους Κων/πολίτες δημότες τους (Ιωάννης Ιακωβίδης, ό.π., σ.σ.64 – 65, 79).

Όπως και στην Κων/πολη, έτσι και στην ελλαδική κοινωνία ασκούν , κυρίως, αστικά επαγγέλματα.

Αρχικά αντιμετώπισαν ποικίλα προβλήματα με κυριότερα αυτά της άδειας εργασίας, της απόκτησης της ελληνικής υπηκοότητας (που τους ταλανίζει ακόμη), της άγνοιας εκ μέρους Ελλαδιτών των Κων/πολιτών με ερωτήσεις αν ήξεραν Ελληνικά, εάν ήταν βαπτισμένοι ή τους αποκαλούσαν «Τουρκόσπορους», 40 και πλέον χρόνια μετά τη Μικρασιατική Καταστροφή (Ιωάννης Ιακωβίδης, ό.π., σ.155).

Είναι χαρακτηριστικό το παράπονο που διατυπώνεται στην «Πολιτική κουζίνα» του Τάσου Μπουλμέτη : «Οι Τούρκοι μας διώξαν σαν Έλληνες, Οι Έλληνες μας υποδέχτηκαν σαν Τούρκους». (Έλενα Ακρίτα στα ΝΕΑ, 29 – 30 Νοεμβρίου 2003, σ.88).

Τις αρχικές δυσκολίες των Κων/πολιτών μετά τις απελάσεις του 1964 επισημαίνει το εξής απόσπασμα : «Ήρθαν τότε στην μάνα Ελλάδα που από τον τόπο τους φαινόταν αλλιώς . . .Κι' αυτοί που ήταν αφέντες στην Πόλη, πούλησαν για ένα κομμάτι ψωμί το βιος τους κι' έκαναν εδώ απ' την αρχή τις πιο βαριές δουλειές . . .(ΑΔΕΣΜΕΥΤΟΣ ΤΥΠΟΣ ΤΗΣ ΚΥΡΙΑΚΗΣ, Εκδότης – Διευθυντής : Δημήτρης Ρίζος, 2 Νοεμβρίου 2003, σ.15).

Κατά τον Νεοκλή Σαρρή οι Κων/πολίτες στη Βασιλεύουσα δεν διακρίθηκαν στην Πολιτική. Ποιος ο λόγος ; «Οι Κων/πολίτες ήταν μειονότητα στερημένη πολιτικών δικαιωμάτων κι' ο Μπακάλμπασης εξελέγη συμπτωματικά με τους Βενιζελικούς (Ι. Ιακωβίδης, ό.π., σ.σ.67 – 68). Σε συνέντευξή του στον γράφοντα ο καθηγητής Νεοκλής Σαρρής στις 21/12/2001 επεσήμανε ότι «κανένα ουσιαστικό πολιτικό ρόλο δεν ασκούν οι Κων/πολίτες, όπως κι' οι Μικρασιάτες, οι Πόντιοι κι' οι Αιγυπτιώτες (σ.114 του πονήματος αυτού) (15).

5. Συμπεράσματα : (1) ως προς τη σύγκριση της ένταξης των Κων/πολιτών μετά τη Μικρασιατική Καταστροφή με την αντίστοιχη των Μικρασιατών.

(α) Ομοιότητες : *I.* Ίδια προβλήματα τουλάχιστον αρχικά, εργασίας κι' εγκατάστασης. *II.* Ήταν αστικής νοοτροπίας και κοσμοπολίτες. Ο τρόπος διαβίωσής τους ήταν όμοιος μ' αυτόν των δυτικομικρασιατών κι' ειδικά των Σμυρναίων *III.* Οι πολιτισμικές παραδόσεις των Κων/πολιτών, των Μικρασιατών και Ανατολικοθρακιωτών συνθέτουν την προσφυγική

κουλτούρα που θα έλθει σε σχέση αλληλεπίδρασης με τον πολιτισμό των γηγενών δημιουργώντας τη σύγχρονη νεοελληνική πολιτισμική ταυτότητα . **IV.** Αρχικά υπήρξαν προβλήματα προσαρμογής και μη αποδοχής των Κων/πολιτών ή Μικρασιατών εκ μέρους των γηγενών. Ο χαρακτηρισμός «τουρκόσπορος» είναι ενδεικτικός. **V.** Η δυνατότητα τους ν' ασκήσουν κυρίαρχους πολιτικούς ρόλους με την ένταξή τους στο πελατειακό σύστημα ή την επίδρασή τους στη διαμόρφωση και χάραξη της εδώ πολιτικής ιδεολογίας υπήρξε ανύπαρκτη

(β) Διαφορές : **I.** Αριθμητικά οι αφιχθέντες Κων/πολίτες αμέσως μετά το 1922 ήταν πολύ λιγότεροι των Μικρασιατών. **II.** Εγκαταστάθηκαν οι Μικρασιάτες σε διάφορες συνοικίες, π.χ. τη Νέα Ιωνία, Νέα Φιλαδέλφεια, Νίκαια, Κορυδαλλό κ.λπ., ενώ οι Κων/πολίτες κυρίως στην Καλλιθέα και Ν. Σμύρνη. **III.** Εθεωρούντο οι Κων/πολίτες κάπως καλύτεροι από τους άλλους πρόσφυγες, αν και οι τελευταίοι τους αποκαλούσαν «ψηλομούτες» ή «φαντασμένους».

6. ως προς τη σύγκριση της ένταξης των αφιχθέντων μετά το 1955 και 1964 Κων/πολιτών με την αντίστοιχη των Μικρασιατών του 1922.

(α) Ομοιότητες : Ισχύει ό,τι περίπου αναφέρθηκε ανωτέρω για την σύγκριση της ένταξης των Κων/πολιτών μετά το 1922 με αυτήν των Μικρασιατών. Απλά οι Κων/πολίτες που ήλθαν μετά το 1922 επέδρασαν πολύ περισσότερο στη διαμόρφωση της νεοελληνικής πολιτισμικής ταυτότητας μετά το 1974 λόγω της μακροχρόνιας εδώ παρουσίας τους σε σύγκριση με τους αφιχθέντες το 1955 ή με τις απελάσεις του 1964.

(β) Διαφορές : **I.** Αριθμητικά οι αφιχθέντες Κων/πολίτες μετά το 1955 και τις απελάσεις του 1964 ήταν πολύ λιγότεροι των Μικρασιατών. **II.** Οι Κων/πολίτες αυτοί εγκαταστάθηκαν, κυρίως, στο Π. Φάληρο, στον Άλιμο, στην Καλλιθέα, στα Πατήσια, στο Ζωγράφου και στο Παγκράτι, ενώ λιγότεροι στα Βόρεια Προάστια. **III.** Οι Κων/πολίτες αντιμετώπισαν το πρόβλημα της άδειας εργασίας, ενώ εξακολουθεί να τους ταλαιπωρεί η απόκτηση της ελληνικής ιθαγένειας (βλ. Νίκος Ατζέμογλου, εφημ. «Ανατολή», φύλλο 131, Ιανουάριος 2000. Σήμερα - κατά τη δικηγόρο Αίγλη Θανάσογλου - η όλη διαδικασία πολιτογράφησης διαρκεί (2 - 2,5 χρόνια). **IV.** Στα πρακτικά της συνεδρίασης της Επιτροπής Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων της Τουρκικής Εθνοσυνέλευσης εμφανίστηκαν πρόσφατα τα μέλη της να παραδέχονται ότι ίσως παραβιάστηκαν τα δικαιώματα των Ελλήνων της Κων/πολης. [Το γεγονός αυτό παραμένει άνευ πρακτικής σημασίας, ενώ οι Κων/πολίτες δυσπιστούν]. Σε παρόμοια δήλωση δεν έχουν προβή Τούρκοι επίσημοι για την εξόντωση του Μικρασιατικού Ελληνισμού, ενώ δεν αποδέχονται την Αρμενική Γενοκτονία του 1915. **V.** Υπάρχουν μικρασιατικής καταγωγής Βουλευτές, χωρίς τη δυνατότητα συμμετοχής τους [ως Μικρασιατών ή Κων/πολιτών] στη χάραξη της επικρατούσας πολιτικής ιδεολογίας.

1. Πίνακας συνοπτικής παρουσίασης της σύγκρισης της ένταξης στην ελλαδική κοινωνία των Κων/πολιτών μετά τη Μικρασιατική Καταστροφή με την αντίστοιχη των Μικρασιατών.

Ομοιότητες Μικρασιατών – Κων/πολιτών	Διαφορές Μικρασιατών – Κων/πολιτών
<p>(α) Ίδια προβλήματα, τουλάχιστον αρχικά, εργασίας κι' εγκατάστασης.</p> <p>(β) Άσκησαν ποικίλα επαγγέλματα, ενώ η β' γενιά είχε πλέον πρόσβαση στο Δημόσιο.</p> <p>(γ) Υπήρξαν φορείς αστικής νοοτροπίας και κοσμοπολίτες οι Κων/πολίτες, όπως οι δυτικομικρασιάτες κι' ειδικά οι Σμυρναίοι.</p> <p>(δ) Η προσφυγική κουλτούρα αποτελεί σύνθεση των πολιτισμικών παραδόσεων των Κων/πολιτών, Μικρασιατών και Ανατολικοθρακιωτών. Ερχόμενη σ' επαφή με τον πολιτισμό των γηγενών θα έχει ως αποτέλεσμα τη δημιουργία της σύγχρονης νεοελληνικής πολιτισμικής ταυτότητας.</p> <p>(ε) Αρχικά προβλήματα προσαρμογής και μη αποδοχής τους εκ μέρους των γηγενών. Ο χαρακτηρισμός «Τουρκόσπορος» είναι ενδεικτικός.</p> <p>(στ) Μη δυνατότητά τους για άσκηση κυρίαρχων πολιτικών ρόλων λόγω της μη ένταξής τους στο υφιστάμενο πελατειακό σύστημα και της μη συμμετοχής τους ως Μικρασιατών ή Κων/πολιτών στη χάραξη και διαμόρφωση της ισχύουσας πολιτικής ιδεολογίας</p>	<p>(α) Οι αφιχθέντες αμέσως μετά το 1922 Κων/πολίτες ήταν αριθμητικά πολύ λιγότεροι των Μικρασιατών.</p> <p>(β) Οι Μικρασιάτες εγκαταστάθηκαν σε διάφορες συνοικίες, όπως π.χ. στη Νέα Ιωνία, Νέα Φιλαδέλφεια, Νίκαια, Κορυδαλλό κ.λπ., ενώ οι Κων/πολίτες, κυρίως, στην Καλλιθέα και Ν. Σμύρνη. Η παρατήρηση αφορά την Αθήνα και τον Πειραιά, γνωστού όντος του γεγονότος, ότι είχαν εγκατασταθεί οι πρόσφυγες σε διάφορες περιοχές, κυρίως στη Β. Ελλάδα και ειδικά οι Κων/πολίτες στη Θεσσαλονίκη.</p> <p>(γ) Οι Κων/πολίτες εθεωρούντο από τους υπόλοιπους πρόσφυγες κάπως καλύτεροι. Δεν δίσταζαν όμως να τους αποκαλούν «ψηλομύτες» ή «φαντασμένους».</p>

2.Πίνακας συνοπτικής παρουσίασης της σύγκρισης της ένταξης στην ελλαδική κοινωνία των αφιχθέντων μετά τα Σεπτεμβριανά (1955) και τις απελάσεις (1964) Κων/πολιτών με την αντίστοιχη των Μικρασιατών του 1922.

Ομοιότητες Μικρασιατών – Κων/πολιτών	Διαφορές Μικρασιατών – Κων/πολιτών
<p>Ισχύει ό,τι περίπου αναφέρθηκε για τη σύγκριση της ένταξης των Κων/πολιτών μετά το 1922 με αυτήν των Μικρασιατών, πλην του 5.(α.)ΙΙΙ, που αφορά στη διαμόρφωση της σύγχρονης νεοελληνικής πολιτισμικής ταυτότητας ως σύνθεσης των επιμέρους παραδόσεων των Μικρασιατών, Ανατολικοθρακιωτών, Κων/πολιτών και των γηγενών (σ. 214 του παρ. πον.)</p>	<p>(α) Αριθμητικά οι αφιχθέντες Κων/πολίτες μετά το 1955 και τις απελάσεις του 1964 υπήρξαν πολύ λιγότεροι των Μικρασιατών.</p> <p>(β) Οι Κων/πολίτες αυτοί, σ' ότι αφορά στην Αθήνα και στον Πειραιά, εγκαταστάθηκαν κυρίως, στο Π. Φάληρο, στην Καλλιθέα, στα Πατήσια, στον Ζωγράφου, στον Άλιμο, στο Παγκράτι και λιγότερο στα Βόρεια Προάστια.</p> <p>(γ) Αντιμετώπισαν το πρόβλημα της άδειας εργασίας, ενώ εξακολουθεί να τους ταλανίζει η απόκτηση της ελληνικής ιθαγένειας.</p> <p>(δ) Παρά τις αρχικές δυσχέρειες, άσκησαν κυρίως αστικά επαγγέλματα στον ιδιωτικό τομέα μεταφέροντας αυτή τη νοοτροπία από την Κων/πολη.</p> <p>(ε) Υπάρχουν μικρασιατικής καταγωγής Βουλευτές ή Υπουργοί, όχι όμως και Κων/πολίτες, χωρίς όμως τη δυνατότητα παρέμβασης στη χάραξη και διαμόρφωση της ισχύουσας πολιτικής ιδεολογίας.</p> <p>(στ) Από Τούρκους επισήμους αναγνωρίστηκε πρόσφατα ό,τι ίσως παραβιάστηκαν τα δικαιώματα των Ελλήνων της Κων/πολης. Παρ' ότι η παραδοχή αυτή στερείται πρακτικής αξίας, όμως δεν προέβησαν σε παρόμοια δήλωση για την εξόντωση του Μικρασιατικού Ελληνισμού ή την Αρμενική Γενοκτονία.</p> <p>(ζ) Δεν επέδρασαν σε σημαντικό βαθμό αυτοί οι Κων/πολίτες στη διαμόρφωση της νεοελληνικής πολιτισμικής ταυτότητας, μετά το 1974, διότι η άφιξή τους υπήρξε σχετικά πρόσφατη κι' ο αριθμός τους περιορισμένος.</p>

VI. Μια επισήμανση για τους Κων/πολίτες προ του 1922 και για όσους ήλθαν στην Ελλάδα μετά το 1955 και τις απελάσεις του 1964 :

Κατά το β' ήμισυ του 19^{ου} Καπαδόκες εγκαθίστανται κυρίως στο Κοντοσκάλι. Θεωρούνται χαμηλότερης κοινωνικής θέσης και από τους «ομογενείς συμπολίτες τους αποκαλούνται μάλλον υποτιμητικά στην αρχή, «Καραμανλήδες». Πολλοί εξ αυτών ήταν τουρκόφωνοι. Σ' ελάχιστο χρονικό διάστημα απέβαλαν από την ομιλία τους τις τουρκικές λέξεις και χρησιμοποιούσαν ενδοοικογενειακά αποκλειστικά τα Ελληνικά (Βασίλης Β. Μούτσουλου (1998), Οι Έλληνες της Κωνσταντινούπολης 1821 – 1922, Παπαζήσης, σ.142).

Μετά το 1922 οι Τούρκοι επέβαλαν τη διδασκαλία της τουρκικής γλώσσας κ' ιστορίας στα ελληνικά εκπαιδευτήρια της Κων/πολης με αποτέλεσμα κάποιοι από τους Κων/πολίτες ερχόμενοι στην Ελλάδα μετά το 1955 να ομιλούν τα Τουρκικά. Είναι, επιπλέον, γνωστή η αρχή «πολίτη, μίλα Τουρκικά.» (Αλέξης Αλεξανδρής στην Ι.Ε.Ε., τομ ΙΣΤ, Εκδοτική Αθηνών, σ.σ.510 – 517 και 517 – 525). Ο καθηγητής Νεοκλής Σαρρής σε συνέντευξή του στον γράφοντα στις 21/12/2001 επεσήμανε ότι ο Ινονού το 1960 του τόνισε : «Αυτή η γενιά (των Κων/πολιτών) είναι πιο κοντά σ' εμάς. Η επόμενη γενιά θα είναι Τούρκοι. Εάν δεν γίνουν (Τούρκοι), θα σηκωθούν να φύγουν μόνοι τους». (16).

III. Ποιοτική έρευνα για τους είκοσι-έξι (26) Μικρασιάτες

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Όπως και στις περιπτώσεις των Κωνσταντινουπολιτών και Αιγυπτιωτών, η έρευνα αυτή εμπεριέχει μια βασική υπόθεση και άλλες μερικότερες, που θα υποβληθούν σ' έλεγχο.

Θα επιχειρηθεί ανάλυση κ' ερμηνεία των κατηγοριών και των ποσοστών των Συνεντεύξεων Βάθους. Θα τεθεί εν χρήσει η Αναλυτική Επαγωγή και πρόκειται να διερευνηθεί η ισχύς της θεωρίας του «Επιπολιτισμού» του J. Berry.

Θα μελετηθούν τα στοιχεία τα συνιστώντα τη διαδικασία της εδώ ένταξης εν συνδυασμό μ' εκείνες τις παραμέτρους που διαμορφώνουν την εθνοτοπική τους ταυτότητα.

1.α Ορισμός του θέματος – υποθέσεις – θεωρητικό μοντέλο.

Βασική υπόθεση, όπως και στην περίπτωση των Κων/πολιτών και Αιγυπτιωτών είναι η πλήρης ένταξη των Μικρασιατών στην ελλαδική κοινωνία.

Βάσει των αριθμητικών δεδομένων από την ανάλυση των είκοσι – έξι (26) συνεντεύξεων Βάθους θα ελεγχθούν οι εξής μερικότερες υποθέσεις :

- (1) Οι Μικρασιάτες διαχρονικά από το 1922 κ' εξής κατοικούν σε ορισμένες περιοχές της Αθήνας.
- (2) Οι Μικρασιάτες άσκησαν από το 1922, κυρίως, αστικά επαγγέλματα στον ιδιωτικό τομέα.
- (3) Είναι γλωσσομαθείς.
- (4) Συναναστρέφονται μόνο με συμπατριώτες τους.
- (5) Συνδέονται ουσιαστικά και συναισθηματικά με το Οικουμενικό Πατριαρχείο.

- (6) Ταυτόχρονα διατηρούν δεσμούς με την Ελλαδική Εκκλησία.
- (7) Θεωρούν ότι η Ελλάδα είναι κράτος σεβόμενο τον πολίτη και τα ανθρώπινα δικαιώματα εν συγκρίσει προς την Τουρκία.
- (8) Οι Μικρασιάτες κρίνουν ότι η πολιτική της «ελληνοτουρκικής προσέγγισης» είναι προς όφελος τόσο της Ελλάδος, όσο και της Τουρκίας.
- (9) Έχουν ανεπτυγμένη την εθνοτοπική τους ταυτότητα.
- (10) Οι νέοι μετέχουν στις δραστηριότητες των μικρασιατικών Συλλόγων.
- (11) Ο πολιτικός ρόλος των εδώ Μικρασιατών είναι ανύπαρκτος.

Το θεωρητικό μοντέλο έχει ως ακολούθως :

- (α) Θεωρητική προσέγγιση (Ερμηνευτική)
- (β) Διατύπωση υποθέσεων (ως ανωτέρω)
- (γ) Μεθοδολογία : I. Ποιοτική έρευνα – Ο παρατηρητής ως συμμετέχων σ' επιτόπια έρευνα – Συνεντεύξεις Βάθους. II. α. Ανάλυση Περιεχομένου. β. Αναλυτική Επαγωγή. γ. Συμπεράσματα.

Ως θεωρητικό μοντέλο δύναται να χρησιμοποιηθεί και η θεωρία του «Επιπολιτισμού» (Acculturation) του J. Berry (1980) [Βλ. σ.116 του παρόντος πονήματος] (17).

β. Διεξαγωγή της έρευνας.

01. Χρόνος, τρόπος εξασφάλισης των Συνεντεύξεων και μέρος, που έλαβαν χώρα – Ηλικία ερωτωμένων – Χρόνος άφιξης.

Για τους Μικρασιάτες ή έρευνα διεξήχθη κατά το διάστημα, κυρίως των αρχών Μαρτίου του 2002 έως και τα τέλη Μαΐου του ίδιου έτους. Οι κατηγορίες, τα σύνολα και τα ποσοστά περιέχονται στο «Παράρτημα Γ'», που αποτελεί συγκεντρωτική κατάσταση των δακτυλογραφημένων με Η/Υ σ.σ.270 – 368. [Τα αντίστοιχα στοιχεία για τους Κωνσταντινουπολίτες υπάρχουν στο «Παράρτημα Α», στις σ.σ.1 – 165 και για τους Αιγυπτιώτες στο «Παράρτημα Β'», στις σ.σ.166 – 269].

Στην επιτόπια έρευνα έλαβαν μέρος δεκαπέντε (15) άνδρες ή 57,69% και ένδεκα (11) γυναίκες ή 42, 31%. Όλοι έδωσαν συνέντευξη επωνύμως.

Οι συνεντεύξεις ήταν όλες μαγνητοφωνημένες και κατά τύχην εξασφαλίσθηκε το 19,23%, ενώ με τηλεφωνική προσυνηννόηση το 80,77%.

Σε συλλόγους των Μικρασιατών δόθηκε το 53,85% των συνεντεύξεων, στον εργασιακό χώρο το 26,92% και κατ' οίκον το 19,23%.

Οι ερωτώμενοι / ες ανήκουν σε διάφορες ηλικίες. Το 30,77% είναι ηλικίας 61 – 70 ετών. Το 26,92% 71 – 80 χρόνων. Ανά 11,53% δήλωσαν τις ηλικίες 17 – 30 και 41 – 50 ετών. Το 07,70% των ερωτηθέντων ανέφερε την ηλικία ανάμεσα στα 81 – 90. Ανά 03,85% έκαστο, δύο άτομα είναι ηλικίας 51 – 60 και άνω των 100 ετών αντιστοίχως, ενώ μια ερωτώμενη δεν ανέφερε ηλικία (03,85%).

Οι γονείς, παππούδες, λοιποί συγγενείς ή και οι ίδιοι οι ερωτώμενοι αφίχθηκαν στην Ελλάδα το 1922 σ' ένα ποσοστό 88,46%. Ένας (01) ή το 03,85% δήλωσε το 1920 ως έτος άφιξης των γονέων του, άλλος (03,85%) το 1924 κι' ένας τρίτος το 1925 (03,84%).

02. Ηλικία των ερωτωμένων / γονέων / παππούδων κατά την εδώ άφιξη – Λόγοι άφιξής τους.

Είκοσι δύο (22) ή το 84,61% δήλωσαν ότι γεννήθηκαν εδώ. Τρία (03) άτομα ή ανά 03,85% έκαστο, ανέφεραν ότι ήλθαν σε ηλικία 10,13 και 23 ετών αντιστοίχως, ενώ ένα (01) ή 03,84% ότι έζησε στην Αφρική. Επομένως τρεις (03) εκ των ερωτηθέντων ανήκουν στην πρώτη προσφυγική γενιά.

Το 88,46% ή είκοσι τρεις (23) ερωτώμενοι ανέφεραν ότι οι ίδιοι ή οι γονείς / παππούδες τους κατέφθασαν στην Ελλάδα λόγω της Μικρασιατικής Καταστροφής (1922), για πολιτικούς λόγους το 03,85% και δύο (02) ή το 07,69% με την ανταλλαγή των πληθυσμών το 1924 και 1925.

03. Υπόλοιπες ερωτήσεις Συνέντευξης Βάθους.

Πέραν των ερωτήσεων για την ηλικία των ερωτωμένων, το έτος και την ηλικία κατά την άφιξη, καθώς και τους λόγους εγκατάλειψης της Μικράς Ασίας και τα υπόλοιπα ερωτήματα είναι παρόμοια μ' αυτά που έχουν υποβληθεί στους Κωνσταντινουπολίτες και Αιγυπτιώτες. Θ' αναφερθούν μόνον οι κατηγορίες στις οποίες έγιναν κάποιες τροποποιήσεις λόγω της συμμετοχής Μικρασιατών. Αυτές είναι οι : 15. Συναστροφή Μικρασιατών με μη Μικρασιάτες. 16. Συχνότητα επισκέψεων στη Μικρά Ασία. 23.1 Βαθμός ένταξης ερωτώμενου / ης ή γονέων / συγγενών τους στην ελλαδική κοινωνία. 23.2 α Βαθμός συναισθηματικής σύνδεσης ερωτώμενου / ης με τη Μικρά Ασία. 23.2 β Βαθμός συναισθηματικής σύνδεσης γονέων ή / και άλλων συγγενών των ερωτωμένων με τη Μικρά Ασία. 23.3 Σχέση παιδιών των ερωτωμένων ή και νεαρών Μικρασιατών ηλικίας 20 – 30 ετών με την ελλαδική κοινωνία και τη Μ. Ασία.

24.2 Συχνότητα εμφάνισης της νοσταλγίας και της υπερηφάνειας για τη Μικρά Ασία. 25.1 Κατά πόσον οι Μικρασιάτες ασκούν κυρίαρχους πολιτικούς ρόλους εδώ. 25.2 Λόγοι ολικής / μερικής μη άσκησης κυρίαρχων πολιτικών ρόλων στην Ελλάδα εκ μέρους των Μικρασιατών.

04. Τόπος διαμονής των ερωτωμένων.

Στα Β. προάστια (Φιλοθέη – Κηφισιά, Ν. Ερυθραία – Ν. Ηράκλειο – Π. Ψυχικό) διαμένει το 30,77%. Το 15,39% δήλωσε διαμονή στις περιοχές Παγκρατίου, Βύρωνας και Αγ. Αρτεμίου, ενώ το 19,23% στη Νίκαια. Το 11,54% κατοικεί στη Ν. Φιλαδέλφεια και Ν. Ιωνία, το 11,53% στο Κερατσίνι και στον Κορυδαλλό. Το 07,69% ανέφερε τη Ν. Σμύρνη κι' ένα (01) άτομο ή το 03,85% τα Πατήσια. Παρατηρείται ότι με την πάροδο των δεκαετιών οι Μικρασιάτες πέραν των αρχικών περιοχών διαμονής (π.χ. Νίκαια, Νέα Φιλαδέλφεια, Νέα Σμύρνη, Βύρωνας, Ν. Ιωνία κ.λπ.), σήμερα είναι εγκατεστημένοι και σε συνοικίες των στρωμάτων υψηλών εισοδημάτων, όπως είναι τα Β. προάστια.

05. α. Επάγγελμα πατέρα των ερωτωμένων.

Ως εισοδηματίες, εισαγωγείς κι' έμποροι εργάζονται / εργάζονταν οι πατέρες **σε ποσοστό 15,38%**, ενώ το **11,53%** ως αγρότες, οικοδόμοι κι' εργάτες. **Ανά 07,69%** δήλωσαν : α. Δημοσιογράφοι – εκδότες, β. ηλεκτρολόγοι – πολιτικοί μηχανικοί, γ. μηχανικοί αργαλειών – μηχανουργοί. **Ανά 03,85%** που αντιστοιχεί σ' ένα (01) άτομο δηλώθηκαν ως επαγγέλματα των πατέρων τα : βιοτέχνης, βυρσοδέψης, κατασκευαστής μουσικών οργάνων, ναυτικός, δάσκαλος, πανεπιστημιακός, φαρμακοποιός, δικαστικός, λογιστής και δημόσιος υπάλληλος.

Ανά 03,84% τα : εργοδηγός και ιδιωτικός υπάλληλος, ενώ μια (01) ερωτώμενη ανέφερε ότι ο πατέρας της σκοτώθηκε στη Μ. Ασία.

Επομένως άσκησαν ποικίλα επαγγέλματα και κυρίως τα αστικά.

05. β. Επάγγελμα μητέρας των ερωτωμένων.

Με τα οικιακά ασχολούνται / ασχολούνται οι μητέρες των ερωτωμένων σε ποσοστό **88,45%**. **Ανά 03,85%** τρεις (03) ερωτώμενοι δήλωσαν ως επάγγελμα της μητέρας αυτό της δημόσιας υπαλλήλου, της Πανεπιστημιακού ή της υφάντριας.

05. γ. Επάγγελμα ερωτωμένων.

Οι ερωτώμενοι σε ποσοστό **23,07%** εργάζονται ως λογιστές – οικονομολόγοι, το **11,54%** ως εκπαιδευτικοί, ενώ **ανά 07,69%** ως δημοσιογράφοι – εκδότες ή ασχολούμενες με τα οικιακά. Τέσσερα (04) άτομα, **03,84%** έκαστο, δήλωσαν ως επαγγέλματα αυτά του ορθοδοντικού, αποστράτου / στρατηγού, του αξιωματικού της Χωροφυλακής ή της μαθήτριας. Εννέα (09) άτομα, **03,85%** το καθένα, ανέφεραν τα επαγγέλματα των δημοσίου υπαλλήλου, ηλεκτρολόγου, σχολικού συμβούλου Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης, φαρμακοποιού, εμπόρου, οικοδόμου, εγκληματολόγου, καπελούς κι' υφάντριας. [Με τα δύο (02) τελευταία ασχολήθηκαν γυναίκες, κυρίως της πρώτης και δεύτερης προσφυγικής γενιάς]

Η απασχόληση των ερωτωμένων έρχεται να ενισχύσει την άποψη της άσκησης ιδίως αστικών επαγγελμάτων.

06. α. Ο δημόσιος ή ιδιωτικός χαρακτήρας των επαγγελμάτων των ερωτωμένων.

Στο δημόσιο εργάζεται το **30,77%** , στον ιδιωτικό τομέα το **57,69%**. Με τα οικιακά ασχολείται το **07,69%**, ενώ μία (01) ερωτώμενη (**03,85%**) δήλωσε ότι είναι μαθήτρια. **Παρά την κυριαρχία του ιδιωτικού τομέα, ήδη επισημάνθηκε ότι η δεύτερη γενιά των αστών προσφύγων, αφού εξασφάλιζε καλύτερο μορφωτικό επίπεδο, είχε τη δυνατότητα εξασφάλισης θέσεων στο ελληνικό Δημόσιο.**

06. β. Λόγοι επιλογής του ιδιωτικού ή δημόσιου τομέα απασχόλησης.

Ανά 19,23% επέλεξαν τον ιδιωτικό τομέα, αφ' ενός λόγω των πλεονεκτημάτων του [καλυτέρων συνθηκών ανέλιξης, ανωτέρων απολαβών και της δημιουργικότητας], αφ' ετέρου

εξαιτίας της υφής του επαγγέλματος [περισσότερης αντικειμενικότητας κατά την άσκηση κριτικής]. Το **07,70%** επεσήμανε ότι επρόκειτο για συνειδητή επιλογή. **Δύο (02) άτομα, 03,85%** έκαστο, ανέφεραν ότι προέβησαν στην συγκεκριμένη επιλογή λόγω της μη ύπαρξης της επιθυμητής ειδικότητας στο Δημόσιο ή ακολουθώντας την οικογενειακή παράδοση. **Τρεις (03) ερωτώμενοι, 03,84%** έκαστος, δήλωσαν ότι εστερούντο της δυνατότητας πρόσβασης στο Δημόσιο για πολιτικούς λόγους, ότι κατά καιρούς άσκησαν ποικίλα επαγγέλματα ή γιατί έτσι έτυχε.

Σε όσους επέλεξαν το Δημόσιο για την επαγγελματική τους αποκατάσταση ήταν συνειδητή η επιλογή (λόγω ύπαρξης ελεύθερου χρόνου και δυνατότητας διορισμού) **σε ποσοστό 15,39%**. **Δύο (02) ερωτώμενοι, 07,69%** έκαστος, επέλεξαν το Δημόσιο εκ της υφής του επαγγέλματος ή τυχαία, ενώ **ένα (01) άτομο (03,85%)**, για ν' ανελιχθεί επαγγελματικά.

07. α. Μόρφωση πατέρα ερωτωμένων.

Απόφοιτοι Δημοτικού - Σχολαρχείου* υπήρξαν (11) ένδεκα πατέρες ή **το 42,30%**. **Το 03,85%** δεν δήλωσε. Ενδιαφέρον παρουσιάζουν τα Σχολαρχεία φοίτησης : Ένας (01) ερωτώμενος ανέφερε αυτό της Σπάρτης Πισιδίας, άλλος της Ερυθραίας Μ. Ασίας και μια (01) ερωτώμενη το Σχολαρχείο Δαρδανελλίων. Αναφέρθηκε επίσης η Αστική Σχολή Δαρδανελλίων. **Το 15,39%** δήλωσε ότι ο πατέρας απεφοίτησε Οκταταξίου Γυμνασίου, **ενώ τρεις (03) ή το 11,54%** της Ευαγγελικής Σχολής της Σμύρνης. **Δύο (02) ή το 07,70%** ότι απεφοίτησαν Εξαταξίου Γυμνασίου – Λυκείου. **Τρεις (03) ερωτώμενοι, 03,84%** έκαστος, ανέφεραν τα : Γαλλική Σχολή Δορυλαίου (Εσκι – Σεχίρ), Γυμνάσιο Βρυξελλών (Βέλγιο) και μερική φοίτηση στην Ευαγγελική Σχολή της Σμύρνης. **Δύο (02) ή το 03,85%** έκαστος τα Γυμνάσια των Αλατσάτων και της Δωδεκανήσου.

* Σχολαρχείο είναι «παλαιότερη βαθμίδα της ελληνικής εκπαίδευσης, που διαρκούσε τρία χρόνια και μεσολαβούσε ανάμεσα στο δημοτικό – που ολοκληρωνόταν έτσι στην τετάρτη τάξη και το γυμνάσιο». ΣΥΝ. Ελληνικό σχολείο (Γ. Μπαμπινιώτης (1998), Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας, Κέντρο Λεξικολογίας, σ.1747).

Το 58,33% δεν ανέφερε μετέπειτα σπουδές του πατέρα. **Πέντε (05) ερωτώμενοι ή το 20,84%**, τον δήλωσαν ως απόφοιτο Πανεπιστημίου, ενώ **ανά 08, 33%** επεσήμαναν, οι μεν δύο (02) τη λήψη επιπλέον πτυχίων κι' οι άλλοι δύο (02) ότι πραγματοποίησε Μεταπτυχιακές Σπουδές. **Μία (01) ερωτώμενη ή το 04,17%** ανέφερε μερική φοίτηση του πατέρα στο Πανεπιστήμιο.

07. β. Μόρφωση μητέρας ερωτωμένων.

Απόφοιτες Δημοτικού υπήρξαν / είναι οι μητέρες των ερωτωμένων σε ποσοστό **42,86%**. **Τρεις (03) ερωτώμενες (10,72%)** ανέφεραν τα Σχολαρχεία, η μία των Δαρδανελλίων, η άλλη της Σμύρνης κι' η τρίτη της Κρήτης. **Ανά 03,57% τρεις (03) ερωτώμενοι** δήλωσαν ότι η μητέρα τους φοίτησε σε κάποιες τάξεις του Δημοτικού, ότι είναι μη εγγράμματη ή είναι απόφοιτη της αστικής σχολής Δαρδανελλίων. **Τέσσερεις (04) ερωτώμενοι ή το 14,29%** ανέφεραν ότι η μητέρα τους απεφοίτησε εξαταξίου Γυμνασίου, ενώ **δύο (02) οκταταξίου (07,14%)**. **Τέσσερεις (04), ανά 03,57%** έκαστος ανέφεραν ότι η μητέρα τους είναι απόφοιτη

του Αρσακείου της Αθήνας, του Γυμνασίου Σπάρτης Πισιδίας, της Γαλλικής Σχολής Καλογραιών Σμύρνης ή σχολείου Β΄ βάθμιας εκπαίδευσης στην Κων/πολη.

Επομένως δώδεκα (12) ή το 46,15%, δήλωσαν ότι η μητέρα τους είναι / υπήρξε απόφοιτη της Ανώτερης – Ανώτατης Εκπαίδευσης. **Το 50%** δεν αναφέρθηκε σε τριτοβάθμιες σπουδές, ενώ **μία (01) ερωτώμενη δήλωσε ότι παρακολούθησε μεταπτυχιακά (03,85%)**.

07. γ. Μόρφωση των ερωτωμένων.

Ως προς την αρχική τους εκπαίδευση οι ερωτώμενοι σε ποσοστό **37,04%** δήλωσαν απόφοιτοι εξαταξίου Γυμνασίου ή Λυκείου, ενώ το **22,23%** οκταταξίου. Ανά **07,41%**, **δύο (02)** ανέφεραν ότι απεφοίτησαν της εδώ Γαλλικής Σχολής Saint Paul κι΄ άλλοι δύο (02) του Δημοτικού. **Έξι (06), 03,70% έκαστος**, ανέφεραν ότι παρακολούθησαν μερικές τάξεις της Στοιχειώδους Εκπαίδευσης, το νυκτερινό Γυμνάσιο ή το Αμερικανικό Κολλέγιο Ψυχικού, το Ουμανιστικό Γυμνάσιο στη Γερμανία, ότι είναι μαθήτρια Λυκείου ή απόφοιτη της Γαλλικής Σχολής Καλογραιών. **Ένα άτομο (03,71%)** τόνισε ότι απεφοίτησε του Γυμνασίου του Χαρτούμ (Σουδάν).

[Ένας ερωτώμενος δήλωσε φοίτηση στο 1^ο Λύκειο Πειραιώς, άλλος στο οκτατάξιο Γυμνάσιο Κηφισιάς και ένας είναι απόφοιτος του Λυκείου Ν. Ερυθραίας].

Το 50% των ερωτωμένων είναι πτυχιούχοι της Ανώτερης – Ανώτατης Εκπαίδευσης. **Το 26,92%** δεν ανέφερε τριτοβάθμιες σπουδές. **Τέσσερεις (04)** ερωτώμενοι ή το **15,39%** έχουν δύο πτυχία, ενώ **δύο (02) ή 07,69%** δήλωσαν μεταπτυχιακές σπουδές.

07. δ1. Σπουδές α΄ παιδιού ερωτωμένων.

Το 42,31% (ένδεκα ερωτώμενοι) δήλωσε ότι το πρώτο παιδί έχει Ανώτερη – Ανώτατη Εκπαίδευση, ενώ **το 23,08%** δεν ανέφερε σπουδές ή επεσήμανε ότι είναι μικρής ηλικίας είτε δεν έχει παιδιά. **Το 15,38%** δήλωσε ότι κατέχει δύο (02) πτυχία και το **11,54%** ότι πραγματοποίησε μεταπτυχιακά. **Το 03,85% ή ένα (01) άτομο** ανέφερε ότι απεφοίτησε του Δημοτικού ενώ το **03,84%** ότι είναι απόφοιτος Λυκείου ή μαθητής της Β΄ - Γ΄ Λυκείου.

07. δ2. Σπουδές β΄ παιδιού ερωτωμένου.

Ανώτερη – Ανώτατη Εκπαίδευση διαθέτει το δεύτερο παιδί (ως φοιτητής ή πτυχιούχος) σε ποσοστό **34,62%**. **Δώδεκα (12) ερωτώμενοι ή το 46,16%** δεν ανέφεραν σπουδές ή τόνισαν ότι είναι μικρής ηλικίας ή δεν έχουν παιδιά. **Το 11,53%**, είναι απόφοιτοι Λυκείου ή μαθητές της Β΄ - Γ΄ Λυκείου. **Το 03,85%** (ένας ερωτώμενος) ανέφερε ότι το παιδί του κατέχει δύο (02) πτυχία και **το 03,84%** διαθέτει μεταπτυχιακό τίτλο. Τρεις (03) ερωτώμενοι δήλωσαν ότι έχουν και τρίτο παιδί. Μόνον ο ένας ανέφερε ότι αυτό έχει δύο (02) πτυχία.

08. α. Γλωσσομάθεια πατέρα ερωτωμένων. - 1. Γνώση Τουρκικών.

Το 26,92% ανέφερε ότι ο πατέρας γνώριζε Τουρκικά. Τέσσερεις (04) ερωτώμενοι ή το **15,38%** δήλωσαν μερική γνώση, ενώ δεκαπέντε (15) ή **57,70%** δεν γνώριζαν Τουρκικά.

Προφανώς πρόκειται για τον πατέρα παιδιού της δεύτερης γενιάς προσφύγων που έζησε σε περιοχές της Μ. Ασίας με μεικτούς πληθυσμούς, όπου υπερτερούσε το τουρκικό στοιχείο ή για τουρκόφωνο «καραμανλή» εκ Καππαδοκίας.

08. α. Γλωσσομάθεια πατέρα ερωτωμένων. - 2. Γνώση Γαλλικών.

Επτά (07) ερωτώμενοι ή το **26,92%** ανέφεραν ότι ο πατέρας τους γνώριζε Γαλλικά, ενώ το **73,08%** όχι. Επισημάνθηκε ότι σε περιοχές της Δυτικής, κυρίως, Μικράς Ασίας, όπου ζούσαν κι Ευρωπαίοι, πολλοί Έλληνες μιλούσαν τη Γαλλική. Χαρακτηριστικές είναι οι περιπτώσεις της Σμύρνης ή των Δαρδανελίων.

08. α. Γλωσσομάθεια πατέρα ερωτωμένων. - 3. Γνώση Αγγλικών.

Επτά (07) ερωτώμενοι ή το **26,92%** δήλωσαν ότι ο πατέρας τους γνώριζε Αγγλικά, ενώ δεκαοκτώ (18) ή το **69,23%** όχι. Ενός ο πατέρας τα ομιλούσε / ομιλεί εν μέρει (03,85%). Ισχύουν για τα Αγγλικά τα αναφερθέντα στο 08. α2. για τα Γαλλικά.

08. α. Γλωσσομάθεια πατέρα ερωτωμένων.

4. Γνώση άλλων γλωσσών. (Από μερικούς δηλώθηκαν πέραν της μιας (01) γλώσσας).

Είκοσι (20) εκ των ερωτηθέντων (58,83%) ανέφεραν μη γνώση άλλων γλωσσών. Ανά **05,88%** δύο (02) άτομα δήλωσαν ότι ο πατέρας τους ήξερε τα Γερμανικά, αλλά δύο (02) τα Αραβικά και δύο (02) άλλα τα Αρχαία Ελληνικά. Εν μέρει γνώση των Ιταλικών ανέφεραν τρεις (03) ερωτώμενοι ή το **08,83%**. **Πέντε (05) ερωτηθέντες, 02,94% έκαστος**, δήλωσαν ότι ομιλούσε ο πατέρας τη γλώσσα της Ερυθραίας (Αφρικής), την Ιταλική, τα Αρμενικά ή λίγα Γερμανικά είτε τα Λατινικά. Η γνώση κάποιων γλωσσών, όπως των Αρχαίων Ελληνικών ή των Λατινικών οφειλόταν στην παρεχόμενη υψηλού επιπέδου εκπαίδευση από σχολεία, όπως την Ευαγγελική Σχολή της Σμύρνης, των Ιταλικών ή Γερμανικών στα ξενόγλωσσα σχολεία, π.χ. της Σμύρνης, ενώ των Αρμενικών στη συμβίωση με Αρμενίους.

08. β. Γλωσσομάθεια μητέρας ερωτωμένων. - 1. Γνώση Τουρκικών.

Δεκαοκτώ (18) ερωτηθέντες (**69,23%**) δήλωσαν ότι η μητέρα τους δεν γνώριζε Τουρκικά, ενώ έξι (06) ή **23,08%** ότι ήξεραν και εν μέρει τα ομιλούσαν σε ποσοστό **07,69%**. Για τη γνώση των Τουρκικών ισχύουν τα αναφερθέντα στο 08. α1.

08. β. Γλωσσομάθεια μητέρας ερωτωμένων. - 2. Γνώση Γαλλικών.

Είκοσι δύο (22) ερωτώμενοι (84,62%) δήλωσαν ότι η μητέρα τους δεν γνώριζε Γαλλικά, ενώ το **15,38%** τα ήξερε. Παρατηρείται μικρότερη γνώση εν συγκρίσει προς τους άνδρες. Παρ' ότι η Μικρασιάτισσα των δυτικών παραλίων ήταν πιο χειραφετημένη κοινωνικά συγκριτικά με την Παλαιοελλαδίτισσα, εν τούτοις η πρόσβασή της στην εκπαίδευση ήταν περιορισμένη. Στο 5. β. οι μητέρες των ερωτωμένων σε ποσοστό 88,45% ασχολούνταν / ασχολούνται με τα οικιακά (σ.221 της παρούσας διατριβής).

08. β. Γλωσσομάθεια μητέρας ερωτωμένων. - 3. Γνώση Αγγλικών.

Οι μητέρες τους δεν γνώριζαν / ή δεν γνωρίζουν Αγγλικά σε ποσοστό **84,62%**, ενώ το **15,38%** ήξεραν / ξέρουν. Πάλι παρατηρείται μικρότερη γνώση εν σχέσει προς τους άνδρες.

08. β. Γλωσσομάθεια μητέρας ερωτωμένων.

4. Γνώση άλλων γλωσσών. Κάποιοι δήλωσαν περισσότερες της μιας (01) γλώσσες.

Είκοσι δύο (**81,48%**) δήλωσαν ότι οι μητέρες τους δεν ομιλούσαν / ομιλούν οιαδήποτε άλλη γλώσσα. Το **07,41%** ανέφερε ότι γνώριζε / γνωρίζει Γερμανικά, ενώ **ένας (01) ερωτώμενος (03,71%)** ότι **ήξερε / ξέρει η μητέρα του Ιταλικά**. Ανά **03,70%** ο ένας δήλωσε ότι γνώριζε / γνωρίζει τη γλώσσα της Ερυθραίας (Αφρική), ενώ ο άλλος τα Αρμενικά.

08. γ. Γλωσσομάθεια ερωτωμένων. - 1. Γνώση Τουρκικών.

21 Ερωτώμενοι (80,77%) δήλωσαν ότι δεν γνωρίζουν Τουρκικά, (04) τέσσερις ότι τα ομιλούν **εν μέρει (15,39%)** κι' ένας (01) τα γνωρίζει επαρκώς (**03,84%**). Παρατηρείται, λοιπόν, ότι οι γεννηθέντες εδώ Μικρασιάτες, **από τη δεύτερη γενιά και μετά, δεν γνωρίζουν τα Τουρκικά, ή τα χρησιμοποιούν αραιά, εντασσόμενοι στην ελλαδική κοινωνία.**

08. γ. Γλωσσομάθεια ερωτωμένων. - 2. Γνώση Γαλλικών.

Δώδεκα (12) ερωτώμενοι (46,15%) γνωρίζουν τα Γαλλικά, ενώ μη γνώση τους ανέφερε το **46,15%**. Μερικώς τα ξέρουν δύο (02) ή το **07,70%**.

08. γ. Γλωσσομάθεια ερωτωμένων. - 3. Γνώση Αγγλικών.

Δεκαοκτώ (18) ερωτηθέντες ανέφεραν σε ποσοστό **69,23%** ότι γνωρίζουν την Αγγλική, ενώ **έξι (06) όχι (23,08%)**. Μερική γνώση ανέφερε το 07,69%. Παρατηρείται, λοιπόν, σταδιακή επικράτηση της Αγγλικής ως διεθνούς γλώσσας.

08. γ. Γλωσσομάθεια ερωτωμένων.

4. Γνώση άλλων γλωσσών. Κάποιοι δήλωσαν περισσότερες της μιας γλώσσες.

Τα Ιταλικά γνωρίζουν τρεις (03) σε ποσοστό **10,35%**. Δύο (02) ερωτώμενοι ή το **06,90%** ανέφεραν γνώση των Γερμανικών. **Ανά 03,45%**, ένας (01) ερωτώμενος γνωρίζει τη γλώσσα της Ερυθραίας (Αφρική), άλλος τα Αραβικά κι' ένας τρίτος τη Σουαχίλι (Αφρική). Το **72,40%** δήλωσε μη γνώση άλλων γλωσσών.

08.δ. Γλωσσομάθεια α' παιδιού ερωτωμένων. - 1.Γνώση Τουρκικών.

Όλων των ερωτωμένων το πρώτο παιδί δεν γνωρίζει τα Τουρκικά. Αυτό εξηγείται, διότι είναι, κυρίως, τρίτης ή και τέταρτης γενιάς (μαθητής, φοιτητής) και ήδη από την πρώτη γενιά άρχισε αργά, αλλά σταθερά ή ένταξη των Μικρασιατών στην ελλαδική κοινωνία.

08. δ. Γλωσσομάθεια α΄ παιδιού ερωτωμένων. - 2. Γνώση Γαλλικών.

Το πρώτο παιδί των ερωτωμένων γνωρίζει Γαλλικά σε ποσοστό **30,77%**. Αυτό δήλωσαν (08) οκτώ εξ αυτών. Το **69,23%** ανέφερε μη γνώση των Γαλλικών. Σ΄ αυτό το ποσοστό περιλαμβάνονται κι΄ όσων τα παιδιά είναι μικρής ηλικίας ή οι ίδιοι είναι άτεκνοι.

08. δ. Γλωσσομάθεια α΄ παιδιού ερωτωμένων. - 3. Γνώση Αγγλικών.

Δεκαεπτά (17) ερωτηθέντες (65,39%) ανέφεραν ότι το πρώτο τους παιδί ομιλεί τα Αγγλικά. Μη γνώση δήλωσε το **30,77%**. Σ΄ αυτό περιλαμβάνονται και τα μικρής ηλικίας παιδιά ή οι ίδιοι οι ερωτώμενοι ως άτεκνοι. Ένας (01) επεσήμανε ότι το παιδί του γνωρίζει εν μέρει την Αγγλική (**03,84%**). Διαπιστώνεται ότι περισσότεροι νέοι γνωρίζουν Αγγλικά σε σύγκριση με τα Γαλλικά.

08. δ. Γλωσσομάθεια α΄ παιδιού ερωτωμένων. - 4. Γνώση άλλων γλωσσών.

Πέντε (05) εκ των ερωτηθέντων ανέφεραν ότι το πρώτο τους παιδί γνωρίζει Γερμανικά (**17,24%**), ενώ το **06,89%** Ιταλικά. **Ανά 03,45%** τέσσερεις ερωτώμενοι δήλωσαν ότι το πρώτο τους παιδί ομιλεί εν μέρει τα Γερμανικά ή τα Αραβικά, μερικώς τη γλώσσα της Ερυθραίας (Αφρική) ή τη Σουαχίλι. **Δεκαοκτώ (18) άτομα (62,07%)** ανέφεραν ότι το πρώτο τους παιδί δεν γνωρίζει άλλες γλώσσες ή τα παιδιά τους είναι μικρής ηλικίας ή είναι άτεκνοι οι ίδιοι οι ερωτώμενοι. Παρατηρείται μια αύξουσα πορεία εκμάθησης της Γερμανικής, που χαρακτηρίζει και μέρος των νέων της ευρύτερης ελλαδικής κοινωνίας.

08. ε. Γλωσσομάθεια β΄ παιδιού ερωτωμένων. - 1. Γνώση Τουρκικών.

Σε ποσοστό 100% οι ερωτηθέντες δήλωσαν ότι το δεύτερο παιδί τους δεν γνωρίζει Τουρκικά. Τριών (03) ερωτωμένων το γ΄ παιδί δεν ξέρει Τουρκικά. Ισχύουν τα γραφέντα για το α΄ παιδί στο 08. δ1. (σ.225 του παρόντος πονήματος).

08. ε. Γλωσσομάθεια β΄ παιδιού ερωτωμένων. - 2. Γνώση Γαλλικών.

Το **19,23%** των ερωτωμένων ανέφερε ότι το β΄ παιδί τους γνωρίζει Γαλλικά, ενώ το **80,77%** όχι. Μόνον του ενός (01) ερωτωμένου εκ των τριών το γ΄ παιδί γνωρίζει Γαλλικά.

08. ε. Γλωσσομάθεια β΄ παιδιού ερωτωμένων. - 3. Γνώση Αγγλικών.

Ένδεκα (11) ερωτηθέντες ανέφεραν ότι το β΄ παιδί τους γνωρίζει τα Αγγλικά σε ποσοστό **42,31%**, ενώ μη γνώση το **53,85%**. Ένας (01) ερωτώμενος δήλωσε ότι **το παιδί του ομιλεί μερικώς της Αγγλική (03,84%)**.

08. ε. Γλωσσομάθεια β΄ παιδιού ερωτωμένων. - 4. Γνώση άλλων γλωσσών.

Είκοσι – τρεις (23) ερωτώμενοι δήλωσαν ότι το β΄ παιδί τους δεν ξέρει άλλες γλώσσες (**82,15%**). Το **07,14%** ανέφερε ότι γνωρίζει Ιταλικά, ενώ **ανά 03,57%** **τρεις (03)**

επεσήμαναν ότι ομιλεί Γερμανικά ή Αραβικά είτε μερικώς τη γλώσσα της Ερυθραίας. Το γ' παιδί τριών (03) ερωτωμένων δεν ομιλεί άλλη ξένη γλώσσα.

08. στ. Ο ρόλος των Τουρκικών στην Ελλάδα. - 1. Στα ενδοοικογενειακά πλαίσια.

Όλοι οι ερωτηθέντες (100%) απάντησαν στο ερώτημα και δόθηκαν περισσότερες της μιας (01) απαντήσεις, συνολικά τριάντα επτά (37).

α. Μη χρησιμοποίηση των Τουρκικών ενδοοικογενειακά από τους αφιχθέντες μετά την Καταστροφή του 1922, εντοπίζεται σε συνολικό ποσοστό 67,57% ως εξής :

Το 24,33% των απαντήσεων επισημαίνει ότι δεν χρησιμοποιούσαν τα Τουρκικά ενδοοικογενειακά οι παππούδες ή άλλοι συγγενείς, ενώ το 13,51% ότι δεν τα γνώριζαν. Το 13,52% τόνισε ότι στα Βουρλά, στη Σμύρνη ή στο Σεβδίκιοι οι Έλληνες δεν γνώριζαν τα Τουρκικά, το 08,11% ότι μιλούσαν τα Τουρκικά, όχι όμως ενδοοικογενειακά. Ανά 02,70% τρεις (03) απαντήσεις επεσήμαναν ότι στο νησί του Μαρμαρά υπήρχαν ελάχιστοι Τούρκοι ή απέφευγαν τη χρήση των Τουρκικών για την καλύτερη εκμάθηση των Ελληνικών εδώ ή στα Δαρδανέλλια ή ξεραν περισσότερο τα Γαλλικά.

β. Εν μέρει χρήση τους επισημαίνεται σε ποσοστό 13,51% ως ακολούθως : ελάχιστα ομιλούσαν τα Τουρκικά (05,41%). Το 05,40% ή δύο (02) απαντήσεις υποδεικνύουν ότι Μικρασιάτες χρησιμοποιούσαν τα Τουρκικά, μέχρι να εθισθούν στα Ελληνικά, ενώ το 02,70% ή μια (01) απάντηση ότι ο ένας δεν γνώριζε το ίδιο με τον άλλο γονέα τα Τουρκικά.

γ. Χρήση των Τουρκικών μετά το 1922 εδώ επισημαίνουν επτά (07) απαντήσεις ή το 18,92% : τρεις (03) ή το 08,11% αναφέρονται στ' ότι οι παππούδες ή οι γονείς των ερωτωμένων οι καταγόμενοι από τον Πόντο ή την Καπαδοκία γνώριζαν και μιλούσαν τα Τουρκικά, το 05,41% ή δύο (02) απαντήσεις ότι όσοι κατάγονταν από το Μπορ του Ικονίου ή τη Σπάρτη Πισιδίας ήταν Τουρκόφωνοι, ανά 02,70% η μια (01) απάντηση ότι (οι πρόγονοί τους) τα χρησιμοποιούσαν ενδοοικογενειακά ή γνώριζαν μέχρι και την παλαιά αραβική γραφή των Τουρκικών.

Συνοψίζοντας (α) το 67,57% των απαντήσεων επισημαίνει τη μη χρήση των Τουρκικών από τους γονείς, παππούδες κ.λπ. των ερωτωμένων μετά την εδώ άφιξη τους, (β) εν μέρει χρήση τους το 13,51% και (γ) κανονική το 18,92%.

08. στ. Ο ρόλος των Τουρκικών στην Ελλάδα. - 2. Στο ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον.

Το 96,15% απάντησε στο ανωτέρω ερώτημα, δίνοντας κάποιοι πέραν της μιας (01) απαντήσεις, συνολικά τριάντα δύο (32). Ένας (01) ερωτώμενος δεν απάντησε (03,85%).

α. Μη χρησιμοποίηση των Τουρκικών στο ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον παρατηρείται σε (13) δεκατριές απαντήσεις ή σε ποσοστό 40,63% ως εξής : εννέα (09) απαντήσεις ή το 28,13% επισημαίνουν ότι δεν χρησιμοποιούσαν οι γονείς ή συγγενείς τα Τουρκικά στις συναναστροφές τους, δύο (02) ότι δεν μιλούσαν την Τουρκική, διότι δεν τη γνώριζαν (06,25%) και το 03,12% ότι στη δεκαετία του 1940 ατόνησε η εδώ χρήση των Τουρκικών από πρόσφυγες. Το 03,13% (ή μια (01) απάντηση) ανέφερε ότι οι γονείς των ερωτωμένων από τα Δαρδανέλλια γνώριζαν πολύ καλά τα Γαλλικά.

β. Εν μέρει ή εν πολλοίς χρήση των Τουρκικών εντοπίζεται σε (18) δεκαοκτώ απαντήσεις (56,24%) ως εξής : κάποιιοι (πρόσφυγες) τα χρησιμοποιούσαν στις συναναστροφές τους (21,87%) ή ορισμένοι [Ερυθραϊώτες] μιλούσαν τα Τουρκικά χάριν αστεϊσμού ή υπό τη μορφή στερεοτύπων εκφράσεων (15,62%). Οι καταγόμενοι εκ Καππαδοκίας (Καραμανλήδες) στην πλειονότητά τους μιλούσαν τα Τουρκικά, το ίδιο κι' οι εκ Πόντου (09,38%). Τα μιλούσαν οι γυναίκες, κυρίως μεταξύ τους (06,25%) ή ενίοτε, για να δείξουν ότι τα γνώριζαν οι γονείς και λοιποί συγγενείς (03,12%).

γ. Κανονικά χρησιμοποιούνταν τα Τουρκικά, για να μην γίνονται αντιληπτοί (οι γονείς, συγγενείς κ.λπ.) των ερωτωμένων σε τρίτους (03,13%).

Ανακεφαλαιώνοντας επισημαίνονται : **(α) μη χρήση των Τουρκικών στο ευρύτερο κοινωνικό πλαίσιο (40,63%), (β) εν μέρει ή εν πολλοίς χρήση των Τουρκικών (56,24%), (γ) κανονικά χρησιμοποιούνταν (03,13%).**

09. Κοινωνική τάξη – κοινωνικό στρώμα στα οποία ανήκει η οικογένεια του πατέρα και της μητέρας των ερωτωμένων.

Η οικογένεια του πατέρα των ερωτωμένων ανήκει / ανήκε στην **αστική τάξη κατά 65,39%**, στην εργατική **(19,23%)**, στη γαιοκτητική **(07,69%)**, ενώ δύο (02) ερωτώμενοι, ο μὲν ένας δήλωσε την αγροτική **(03,85%)**, ενώ ο άλλος δεν δήλωσε **(03,84%)**.

Στα μικροαστικά στρώματα ανήκει η οικογένεια του πατέρα, σύμφωνα με εννέα (09) ερωτώμενους **(52,94%)**, στα κατώτερα μικροαστικά **(17,65%)**, στα μεσοαστικά **(17,65%)** και δύο (02) ερωτώμενοι, ανά **05,88%** έκαστος, δήλωσαν τα μικροαστικά ανώτερα και μεσοαστικά ανώτερα αντιστοίχως.

Στην αστική τάξη ανήκει / ανήκε η οικογένεια της μητέρας τους κατά **69,24%**, στην αγροτική **(11,53%)**, ανά **07,69%** ανέφεραν οι ερωτώμενοι την εργατική και γαιοκτητική, ενώ ένας (01) ερωτώμενος **(03,85%)** δεν δήλωσε.

Στα μικροαστικά στρώματα ανήκε / ανήκει η οικογένεια της μητέρας τους κατά **44,44%**, στα κατώτερα μικροαστικά **(33,33%)**, στα μεσοαστικά **(11,11%)**, ενώ δύο (02) ερωτώμενοι, ανά **05,56%** ο καθένας, δήλωσαν τα μικροαστικά ανώτερα στρώματα ή τα μεσοαστικά ανώτερα.

Παρατηρείται, λοιπόν, ότι οι Μικρασιάτες σταδιακά με την εργατικότητα και μόρφωσή τους **εντάχθηκαν στα μικροαστικά, κυρίως, στρώματα.**

10.α. Τόποι καταγωγής του παππού και της γιαγιάς ή συγγενών των ερωτωμένων [από τον πατέρα].

Στο ερώτημα αυτό απάντησαν και οι είκοσι – έξι (26) ερωτηθέντες (100%).

Από τη Μ. Ασία και τον Πόντο κατάγονται ο παππούς ή συγγενείς από τον πατέρα σε ποσοστό 53,84% ως εξής : δύο (02) ερωτώμενοι, 07,69% και 07,68% δήλωσαν ο μὲν ένας την Σπάρτη Πισιδίας, ενώ ο άλλος την Τραπεζούντα. Επτά (07) ερωτηθέντες, ανά 03,85% έκαστος, δήλωσαν : τη Σμύρνη, τον Τσεσμέ ή το Προκόπιο, το Δορύλαιο (Εσκή Σεχίρ), τα Μεταλλεία Ταύρου, το Ικόνιο (χωρίς συγκεκριμένη αναφορά) και τα Δαρδανέλλια. Τρεις (03) ερωτώμενοι, ανά 03,84% έκαστος, δήλωσαν τον Πόρο (Μπορ) του Ικονίου, τον Πόντο (γενικά) και τη Σαμψούντα. **Από την Πελοπόννησο κατάγονται σε ποσοστό 11,54% ως**

ακολουθως : δύο (02) ερωτώμενοι, ανά 03,85% έκαστος, ανέφεραν την Αρκαδία ή τη Σπάρτη, ενώ ένας (01) την Μεγαλόπολη (03,84%).

Από τη Θεσσαλονίκη έλκει την καταγωγή ένας (01) ή 03,85%.

Από τα νησιά κατάγεται το 23, 08% : τέσσερεις (04), ανά 03,85% ο καθένας, ανέφεραν τη Μυτιλήνη, τη Σάμο ή την Τήνο είτε την Νάξο. Δύο (02), 03,84% έκαστος, την Κεφαλληνία ή την Κάλυμνο.

Από την Αν. Θράκη κατάγεται το 07,69% : από την Καλλίπολη (03,85%) ή την Αδριανούπολη (03,84%).

Από τη Μικρά Ασία – Πόντο κατάγονται η γιαγιά ή συγγενείς των ερωτωμένων από τον πατέρα σε ποσοστό 50% ως ακολουθως : δύο (02) ερωτώμενοι (07,69%) ανέφεραν τη Σπάρτη Πισιδίας,, ενώ επτά (07) ή 03,85% ο καθένας, τη Σμύρνη ή τον Τσεσμέ, το Προκόπιο ή το Φερδέκι, τα Αλάτσατα ή τα Δαρδανέλλια και τη Μίλητο. Τέσσερεις (04) ερωτώμενοι, 03,84% έκαστος, δήλωσαν το Δορύλαιο (Εσκι – Σεχίρ), την Ερυθραία ή τη Σαμψούντα και Τραπεζούντα.

Από την Πελοπόννησο κατάγεται το 15,38% ως εξής : δύο (02) ερωτώμενοι, ανά 03,84% έκαστος, δήλωσαν την Αρκαδία (χωρίς συγκεκριμένη αναφορά) ή το Ναύπλιο κι' άλλοι δύο (02), 03,85% ο καθένας, το Ελληνικό Γορτυνίας ή τη Σπάρτη.

Από τα νησιά έχει την καταγωγή το 23,08% : τέσσερεις (04) ερωτώμενοι, 03,85% ο καθένας, ανέφεραν την Κύπρο ως τόπο διαμονής, την Κρήτη ή τη Χίο είτε την Κάλυμνο, ενώ άλλοι δύο (02) ή 03,84% έκαστος τη Σύρο ή τη Νάξο.

Από τη Φλώρινα της Μακεδονίας κατάγεται ένας (01) ερωτώμενος (03,85%).

Από τη Μάδυτο της Αν. Θράκης ένας (01), 03,85%. Ένας (01) ερωτώμενος (03,84%) δεν ανέφερε τόπο καταγωγής.

Από τ' ανωτέρω συνάγεται ότι οι Μικρασιάτες κατάγονταν από διάφορα μέρη της Ελλάδος κι' ευρύτερα του Ελληνισμού.

10.β. Τόποι καταγωγής του παππού και της γιαγιάς ή συγγενών των ερωτωμένων [από τη μητέρα].

Στο ερώτημα αυτό απάντησαν είκοσι – πέντε (25) ή 96,15% ή δεν απάντησε το 03,85%.

Από τη Μ. Ασία και την Πόντο κατάγεται το 57,69% των παππούδων ή συγγενών από την πλευρά της μητέρας των ερωτωμένων, ως εξής : δύο (02) ερωτώμενοι (07,70%) ανέφεραν τον Τσεσμέ κι' άλλοι δύο (02) ή 07,69% τα Δαρδανέλλια. Έξι (06) ή 03,85% έκαστος, δήλωσαν την Σπάρτη Πισιδίας, τα Βουρλά, την Καππαδοκία ή τον Μαρμαρά, είτε την Καισάρεια και το Μπορ. Πέντε (05) ή 03,84% ο καθένας, δήλωσαν τη Σμύρνη, την Αλάια, την Αμισό ή την Αττάλεια είτε τη Μ. Ασία (χωρίς συγκεκριμένη αναφορά τόπου).

Από την Πελοπόννησο κατάγεται το 11,54% ως ακολουθως : δύο (02) ερωτηθέντες, 03,85% έκαστος κι' ένας (01) ή 03,84% αναφέρθηκαν στις Μεγαλόπολη ή Σπάρτη είτε στο Μοριά.

Από την Κων/πολη έχει την καταγωγή το 03,85% και από τη Β. Ήπειρο (03,85%). Δύο (02) ερωτώμενοι, 03,85% έκαστος, δήλωσαν τα Σφακιά (Κρήτη) ή τη Χίο, ενώ άλλοι δύο (02) το Πήλιο ή τη Λευκάδα, 03,84% ο καθένας.

Δύο (02) εκ των ερωτωμένων δεν ανέφεραν τον τόπο καταγωγής (07,69%).

Από τη Μικρά Ασία και τον Πόντο κατάγεται το 69,23% των γιαγιάδων ή συγγενών των ερωτωμένων από την πλευρά της μητέρας τους : δύο (02) ερωτώμενοι (07,70%) ανέφεραν τη Μ. Ασία (χωρίς συγκεκριμένη αναφορά), δύο (02) το Αϊβαλί (07,69%), οκτώ (08), 03,85% έκαστος, τη Σπάρτη, την Καισάρεια, τα Αλάτσατα, τον Τσεσμέ, την Αλάια, τη Σμύρνη, τη Μαγνησία, το Σεβδίκιοι, και έξι (06), 03,84% ο καθένας, το Μπορ, την Αττάλεια ή το Αϊδίνιο, τα Δαρδανέλλια, τα Βουρλά είτε την Άγκυρα.

Από την Κωνσταντινούπολη κατάγεται ένας (01) ερωτώμενος (03,85%), τρεις (03), 03,85% έκαστος, από τα Σφακιά, την Κρήτη (χωρίς συγκεκριμένη αναφορά) και την Ίμβρο, ενώ δύο (02), 03,84% ο καθένας, από την Κάσο ή την Σπάρτη της Λακωνίας.

Ένας (01) ερωτώμενος (03,84%) έχει την καταγωγή από τη Ρουμανία και ένας άλλος (03,85%) δεν ανέφερε τόπο καταγωγής.

Επομένως και από την πλευρά της μητέρας τους οι Μικρασιάτες κατάγονται από τον ευρύτερο Ελληνισμό και την Ελλάδα.

11. Κοινωνική τάξη των ερωτωμένων.

[Λαμβάνεται υπ' όψιν η οικογένεια στην οποία έζησαν τα παιδικά κι' εφηβικά τους χρόνια]
– Κοινωνικό στρώμα.

Την αστική τάξη δήλωσαν είκοσι (20) ή 76,93%, την εργατική πέντε (05) ή 19, 23% και την αγροτική ένας (01) ή 03,84%. Οκτώ (08) ερωτώμενοι ή το 40% ανέφεραν ότι ανήκουν στα μικροαστικά στρώματα, το 20% στα μικροαστικά ανώτερα. Τρεις (03) ή 15% ανήκουν στα μεσοαστικά, δύο (02) ή 10% στα μικρομεσαία και τρεις (03) ανά 05% στα εργατικά – μικροαστικά, στα κατώτερα μικροαστικά ή στα ανώτερα μεσοαστικά.

Ανήκαν επομένως, κυρίως, στα μικροαστικά στρώματα με μια τάση [μεγαλύτερη αυτής των γονέων τους] προς τα μεσαία αστικά.

12. Προβλήματα των ερωτωμένων στην ελλαδική κοινωνία.

Υπήρξαν προβλήματα, ειδικά για την πρώτη γενιά των προσφύγων, τα οποία σταδιακά επιλύθηκαν ή αμβλύθηκαν.

A1. Βασικό υπήρξε το πρόβλημα της κοινωνικής προσαρμογής των προσφύγων, που έλαβε τη μορφή της αντιπαράθεσής τους με τους γηγενείς.

Επί συνόλου (71) εβδομήντα – μιας απαντήσεων, που αφορούν στα προβλήματα, τα οποία αντιμετώπισαν, οι (49) **σαράντα – εννέα (56,97%)** αναφέρονται στο ανωτέρω θέμα αυτής της αντίθεσης ως εξής : δώδεκα (12) ή το 13,96% επισημαίνουν ότι οι γηγενείς ενίοτε αποκαλούσαν τους πρόσφυγες «Τουρκόσπορους», ενώ έξι (06) ή το 06,98% «πρόσφυγγες». Πέντε (05) ή το 05,82% αναφέρουν ότι δεν έγιναν ανεπιφύλακτα δεκτοί οι εδώ εγκαθιστάμενοι πρόσφυγες, ενώ επτά (07) διαπιστώνουν ότι η πρώτη γενιά ερχόμενη εδώ

αντιμετώπισε το πρόβλημα προσαρμογής (08,14%). Το 04,65% (τέσσερεις απαντήσεις) εστιάζεται στην ύπαρξη διαφορετικής νοοτροπίας ανάμεσα στους γηγενείς και στους πρόσφυγες. Τρεις (03) απαντήσεις και σε ποσοστό 03,49% αναφέρουν ότι μέχρι το 1955 (περίπου) οι Μικρασιάτες ήταν αποκομμένοι από την κοινωνικοπολιτική ζωή κι άλλες τρεις (03) το πρόβλημα της προσαρμογής τους, καθώς δεν μπορούσαν οι πρόσφυγες να λησμονήσουν τη Μ. Ασία. Εννέα (09), ανά 01,16% εκάστη, είναι οι εξής : **(α)** οι γηγενείς ενίοτε αποκαλούσαν τους Μικρασιάτες «πρόσφυγες», **(β)** οι έχοντες επώνυμα σε – ογλου αποκαλούντο «Τουρκόσποροι», **(γ)** χάριν αστεϊσμού τους αποκαλούσαν «Τουρκόσπορους», **(δ)** άλλαζαν οι πρόσφυγες την κατάληξη του επιθέτου τους από –ιδης σε –πουλος, **(ε)** οι Σμυρνιές αποκαλούντο «παστρικιές», **(στ)** πρωτεύον θέμα για τους Μικρασιάτες υπήρχε η επιδίωξη της καθαριότητας, **(ζ)** υπήρχε άγνοια για τους Μικρασιάτες, οι οποίοι ερωτώντο αν ήταν βαπτισμένοι, **(η)** μεταξύ των γηγενών της Κηφισιάς και των προσφύγων της Ν. Ερυθραίας υπήρξε αντιπαλότητα, **(θ)** διαπιστώνεται πρόβλημα προσαρμογής, μόνο σε περιοχές, που οι πληθυσμοί ήταν ανάμεικτοι.

A2. Προβλήματα στέγασης, επαγγελματικής αποκατάστασης και γενικότερης ένδειας προβάλλουν (19) δεκαεννέα απαντήσεις σε ποσοστό 22,11% ως ακολούθως : Έξι (06) ή 06,98% αναδεικνύουν το πρόβλημα της στέγασης, ενώ πέντε (05) ή 05,82% αυτό της επαγγελματικής αποκατάστασης, τουλάχιστον αρχικά. Σε ποσοστό 02,33% δύο (02) απαντήσεις αναφέρουν τη διαμονή σε παραπήγματα (παράγκες), ενώ άλλες δύο (02) ή 02,32% διαπιστώνουν ότι το 1922 υπήρχε μεγάλη φτώχεια. Μία (01) απάντηση (01,17%) αναδεικνύει το πρόβλημα της στέγασης την πρώτη διετία μετά την άφιξη των προσφύγων, ενώ άλλη μία (01) ή (01,16%) ότι πρόβλημα εργασίας αντιμετώπισαν οι ηλικιωμένοι της πρώτης γενιάς. Τέλος σε δύο (02) απαντήσεις (02,33%) διαπιστώνεται ότι η Ελλάδα λόγω της οικονομικής της κατάστασης δεν μπορούσε να δεχθεί τόσους πρόσφυγες.

A3. Προβλήματα πρόσβασης στην πανεπιστημιακή ιεραρχία ή πολιτικής υφής εντοπίζονται σε τρεις (03) απαντήσεις (03,48%) ως εξής : (α) ως καθηγητής αντιμετώπισε την άρνηση του πανεπιστημιακού κατεστημένου, (β) οι καταγόμενοι από την Πελοπόννησο είχαν γνωριμίες και πρόσβαση στο Δημόσιο, (γ) αντιμετώπισαν οι γονείς του ερωτώμενου δυσχέρειες λόγω του καθεστώτος του βασιλέα Κων/νου κατά την περίοδο εκείνη (του Διχασμού).

B. Μη ύπαρξη [ιδιαιτέρων] προβλημάτων ένταξης επισημαίνεται σε (15) δεκαπέντε απαντήσεις (17,44%) ως εξής : πέντε (05) ή το 05,82% αναδεικνύουν την μη ύπαρξη προβλημάτων προσαρμογής, επειδή ο γύρω πληθυσμός ήταν προσφυγικής καταγωγής, ανά τρεις (03) ή 03,49% τη μη αντιμετώπιση επαγγελματικών δυσχερειών και τρεις (03) ή 03,48% ότι οι πρόσφυγες γρήγορα άρχισαν να διακρίνονται σε όλους τους τομείς. Δύο (02) ή 02,33% επισημαίνουν τη μη ύπαρξη του προβλήματος προσαρμογής. Σε δύο (02) απαντήσεις ή 01,16% εκάστη, προβάλλονται, αφ' ενός η μη ύπαρξη πολλών προβλημάτων κατά την εδώ εγκατάσταση των προσφύγων κι' αφ' ετέρου η μη αντιμετώπιση του θέματος στέγασης.

Συνοψίζοντας : (α) σαράντα – εννέα απαντήσεις (56,97%) αναφέρονται στο πρόβλημα της κοινωνικής προσαρμογής των προσφύγων υπό τη μορφή της αντιπαράθεσης τους με τους γηγενείς, τουλάχιστον αρχικά, (β) δεκαεννέα (19) απαντήσεις (22,11%) στα προβλήματα της στέγασης, επαγγελματικής αποκατάστασης και της γενικότερης ένδειας της ελλαδικής κοινωνίας, (γ) άλλα προβλήματα, (03) απαντήσεις ή 03,48% και (δ) μη ύπαρξη (ιδιαιτέρων) προβλημάτων, δεκαπέντε (15) απαντήσεις (17,44%).

13. Συναναστροφή Μικρασιατών με μη Μικρασιάτες.

Έχουν δοθεί (40) σαράντα απαντήσεις, οι οποίες θα κατανεμηθούν σε δύο (02) κατηγορίες :
(α) των γονέων ή παππούδων και (β) των ιδίων των ερωτωμένων.

(α) Στο επίπεδο της πρώτης και δεύτερης γενιάς.

1. Συναναστροφή κυρίως με Μικρασιάτες.

(03) Τρεις απαντήσεις ή το 07,50% αναδεικνύουν τ' ότι οι γονείς των ερωτωμένων συναναστρέφονταν κυρίως με Μικρασιάτες, επειδή δεν γνώριζαν γηγενείς κατά την άποψη ενός ερωτωμένου (02,50%). Έξι (06) απαντήσεις (15%) ερμηνεύουν την ανωτέρω στάση, γιατί κάποιοι Μικρασιάτες διαβιούσαν σε προσφυγικούς συνοικισμούς ή πλησίον αυτών.

Επομένως σύμφωνα με (10) δέκα απαντήσεις (25%) οι γονείς κι' οι παππούδες συναναστρέφονταν κυρίως με Μικρασιάτες.

2. Σταδιακή συναναστροφή με γηγενείς.

(05) Πέντε απαντήσεις (12,50%) επισημαίνουν ότι οι γονείς των ερωτωμένων αρχικά συναναστρέφονταν με Μικρασιάτες, ενώ τρεις (03) ή 07,50% ότι οι αμιγείς συναναστροφές με Μικρασιάτες ίσχυαν μέχρι προ του Β' Παγκοσμίου Πολέμου. Δύο (02) απαντήσεις, 02,50% εκάστη, τονίζουν ότι οι πρόσφυγες υπέφεραν μέχρι το 1960 λόγω των εις βάρος τους διακρίσεων και ότι η ανάμειξη γηγενών – προσφύγων έγινε από το 1950 λόγω της αστυφιλίας.

Άρα την κατηγορία (α)2 υποστηρίζουν (10) δέκα απαντήσεις σε ποσοστό 25%.

3. Συναναστροφή και με μη Μικρασιάτες.

Τέσσερις (04) απαντήσεις ή το 10% επισημαίνουν ότι οι γονείς και παππούδες συναναστρέφονταν με Μικρασιάτες και μη. Ένας λόγος είναι η καλλιέργεια των γονέων τους (02,50%). Δύο (02) απαντήσεις ή το 05% προβάλλουν ότι η μητέρα των ερωτωμένων συναναστρεφόταν με γηγενείς και πρόσφυγες. Δύο (02) απόψεις, 02,50% εκάστη, τονίζουν αφ' ενός την επαγγελματική επαφή με μη Μικρασιάτες κι' αφ' ετέρου η γιαγιά του ερωτωμένου συναναστρεφόταν με μη Μικρασιάτες, διότι ήταν παντρεμένη μ' Ελλαδίτη και δεν ζούσε σε συνοικισμό προσφύγων.

Επομένως εννέα (09) απόψεις ή το 22,50% ενισχύουν την κατηγορία (α)3.

(β) Οι ερωτώμενοι συναναστρέφονται με Μικρασιάτες και μη. Αυτό αναφέρουν πέντε (05) απαντήσεις (12,50%), ενώ (τέσσερις) ή το 10% ότι (α) ο ερωτώμενος αρχικά συναναστρεφόταν με Μικρασιάτες του συνοικισμού ή (β) λόγω Προσκοπισμού και του Αθλητισμού είχε παρέες Μικρασιατών και μη, (γ) συναναστρέφεται με μη Μικρασιάτες ή (δ) δεν υφίσταται πλέον διάκριση γηγενών – προσφύγων.

(γ) Άλλες απαντήσεις : Δύο (02), 02,50% η καθεμία, ως εξής : (01) ο ερωτώμενος συναναστρέφεται, κυρίως μ' Ελλαδίτες, (02) ο ίδιος προ του γάμου του δεν αισθανόταν Μικρασιάτης.

Ενοποιώντας τις κατηγορίες **(α)2** (σταδιακή συναναστροφή με γηγενείς) και **(α)3** (συναναστροφή και με μη Μικρασιάτες) σε μια ευρύτερη **(α)2,3**, η κατηγοριοποίηση έχει ως εξής : **(α) Η πρώτη και δεύτερη γενιά συναναστρεφόταν, κυρίως, με Μικρασιάτες : (10)**

δέκα απαντήσεις (25%), (β) σταδιακά αυτές οι γενιές άρχισαν να συναναστρέφονται με μη Μικρασιάτες : (19) δεκαεννέα απαντήσεις (47,50%) [(α)2,3 = (α)2 + (α)3], (γ) Οι ερωτώμενοι συναναστρέφονται με Μικρασιάτες και μη : (09) εννέα απαντήσεις (22,50%), (δ) άλλες απαντήσεις : δύο (02) ή 05,0%.

14. Συχνότητα επισκέψεων στη Μ. Ασία.

Τρεις (03) απαντήσεις (06,82%) προβάλλουν το γεγονός της συχνής – συχνότατης επίσκεψης ως ακολούθως : ο πατέρας των ερωτωμένων επισκέφθηκε τη Μ. Ασία επανειλημμένα ή ότι ο ερωτώμενος τα τελευταία δώδεκα (12) χρόνια την έχει επισκεφθεί πάνω από πενήντα φορές είτε μετέβη στην Κων/πολη πολλές φορές.

Ένδεκα (11) απαντήσεις ή το 24,99% αναφέρονται στην όχι συχνή μετάβασή τους : πέντε (05) ερωτώμενοι (11,37%) την επισκέφθηκαν μια – δύο φορές ενώ δύο (02) ή 04,54% πέντε – έξι φορές.

Τέσσερις (04) απαντήσεις, 02,27% εκάστη, επισημαίνουν ότι οι γονείς του ερωτωμένου επισκέφθηκαν τη Μ. Ασία μια φορά, ότι η μητέρα δύο (02) ερωτωμένων μετέβη μια ή δύο φορές, ή ότι ο ίδιος ο ερωτώμενος την επισκέφθηκε.

Την μη επίσκεψη εντοπίζουμε σε τριάντα (30) απαντήσεις (68,19%) : τέσσερις (04) απαντήσεις (09,09%) επισημαίνουν ότι δεν την επισκέφθηκαν οι γονείς των ερωτωμένων, λόγω ψυχικής οδύνης, το ίδιο και τρεις (03) ερωτώμενοι (06,82%), όπως και ο παππούς ή η γιαγιά τους (02,27%). Δεν την επισκέφθηκαν οι γονείς τους λόγω του αγώνα της επιβίωσης ή γιατί δεν πραγματοποιούντο ταξίδια μέχρι το 1950 σ' ευρεία κλίμακα [δύο (02) απαντήσεις ή 04,55%], όπως δεν την επισκέφθηκαν ο παππούς κι' η γιαγιά τους [έξι (06) απαντήσεις ή 13,64%]. Δεν μετέβησαν δύο (02) ερωτώμενοι, για να μην αφήσουν συνάλλαγμα στην Τουρκία ή λόγω συμμετοχής του ενός ως αξιωματικού στον κυπριακό αγώνα (04,55%). Δεν μετέβησαν οι γονείς ή οι ίδιοι οι ερωτώμενοι παρ' ότι το επιθυμούν [(08) οκτώ απαντήσεις ή 18,18%]. Τρεις (03) απαντήσεις, 02,27% εκάστη, επισημαίνουν ότι η μητέρα των ερωτωμένων δεν μετέβη λόγω οικονομικών δυσχερειών ή επειδή δεν αρέσκεται στα ταξίδια, ενώ μια ερωτώμενη δεν επιθυμεί να την επισκεφθεί και μιας άλλης ο πατέρας απέφευγε να μιλήσει για τη Σμύρνη (02,28%) [προφανώς λόγω οδύνης].

Ενδιαφέρον παρουσιάζει η κατηγορία «Μη επίσκεψη» σε δύο (02) πτυχές της : (α) αυτήν της μη μετάβασης στη Μ. Ασία των παππούδων, γονέων ή και των ιδίων των ερωτωμένων λόγω ψυχικής οδύνης (20,46%) = [09,09% + 06,82% + 02,27% + 02,28%] και (β) την επιθυμία τους, παρ' όλα αυτά, να την επισκεφθούν (18,18%).

Συνοψίζοντας : (α) τρεις (03) απαντήσεις ή 06,82% αναφέρονται στη συχνή – συχνότατη μετάβαση στη Μ. Ασία (β) Μη συχνή επίσκεψη : ένδεκα (11) απαντήσεις ή το 24,99% και (γ) μη μετάβαση : (30) τριάντα ή 68,19%.

15.α Τρόπος ενασχόλησης με την Πολιτική.

Δεκατέσσερις (14) απαντήσεις ή το 53,84%, ανέφεραν ότι είναι απλοί ψηφοφόροι, ενώ οκτώ (08), [απλοί] πολιτικοποιημένοι ψηφοφόροι (30,77%). Σ' αυτούς περιλαμβάνονται ένας ερωτώμενος και τρεις ερωτώμενες που ασχολούνται με την Τοπική Αυτοδιοίκηση.

Τρεις (03) ή το 11,54% μετέχουν ή μετέσχαν ενεργά στα κομματικά δρώμενα. Μια (01) είναι μαθήτρια και δεν ψηφίζει (03,85%).

15.β Αιτιολόγηση του τρόπου πολιτικής ενασχόλησης εκ μέρους των ερωτωμένων. [Δόθηκαν περισσότερες της μιας (01) απαντήσεις].

Δεκαεπτά (17) απαντήσεις ή το 42,50% αιτιολογούν την άποψη των ερωτωμένων για την σχέση τους με την Πολιτική ως απλών ψηφοφόρων : (08) οκτώ απαντήσεις (20%) επισημαίνουν ότι η Πολιτική δεν ενδιαφέρει / δεν ελκύει τους ερωτωμένους και επιπλέον δύο (02) θεωρούν τους πολιτικούς ανειλικρινείς (05%), ενώ άλλοι δύο (02) ή 05% επισημαίνουν ότι ο πολιτισμός κι η ενασχόληση με τη μικρασιατική παράδοση έχουν προτεραιότητα έναντι της πολιτικής. Πέντε (05), 02,50% εκάστη, αναφέρονται : (α) στο ότι δεν τους εκφράζει η Πολιτική, (β) ειδικά όταν στρέφεται κατά πολιτικών αντιπάλων με διώξεις, όπως στο παρελθόν, (γ) δεν επιθυμούν οι ερωτώμενοι τις κομματικές δεσμεύσεις, (δ) δεν έχουν τον χρόνο για πολιτική ενασχόληση κι (ε) η δραστηριότητα αυτή προϋποθέτει να είναι κάποιος εγγράμματος.

Η απομάκρυνση των ερωτωμένων από την Πολιτική και τους πολιτικούς εκφράζεται με δεκατέσσερις (14) απαντήσεις ή σε ποσοστό 35% [20% + 05% + 05% + (α) + (β)]. Η στάση αυτή έναντι της Πολιτικής και των πολιτικών απαντά και στην ευρύτερη ελλαδική κοινωνία. Χαρακτηριστικές είναι «οι αλλαγές στις αξίες της ελληνικής κοινωνίας, σύμφωνα με τις δημοσκοπήσεις του Εθνικού Κέντρου Κοινωνικών Ερευνών. 18 χρόνια πριν και τώρα. 1985 – 2003 : Μακριά από την πολιτική – Πιο κοντά στη Θρησκεία.

Ενδιαφέρονται για την Πολιτική

	2003	1997	1985
Πολύ	9,4%	15,6%	23,1%
Αρκετά	22,0%	25,3%	34,7%
Λίγο	34,0%	31,9%	27,0%
Καθόλου	34,2%	27,0%	14,9%

[Εφημ. ΤΑ ΝΕΑ, Σαββατοκύριακο, 8 – 9 Νοεμβρ. 2003, σ.13, επιμ. Διον. Νασόπουλος]. Σημειώνεται, επίσης, ότι πριν από 18 χρόνια το 28,7% των πολιτών πίστευε ότι «οι πολιτικοί ενδιαφέρονται για το τι σκέφτεται ο απλός πολίτης» - το 2003 το αντίστοιχο ποσοστό είναι μόλις 4,1%. (18).

Δεκαπέντε (15) απαντήσεις ή το 37,50% αναδεικνύουν το γεγονός ότι ορισμένοι ερωτώμενοι μετέχουν στα πολιτικά δρώμενα ως πολιτικοποιημένοι ψηφοφόροι : Τρεις (03) ερωτώμενοι (07,50%) ενδιαφέρονται για την Τοπική Αυτοδιοίκηση, όχι όμως για την κομματική πολιτική. Ανά 05%, δύο(02) επισημαίνουν (1) ότι δεν θα ήθελαν να είναι κομματικά στελέχη ή φερέφωνα, διότι οι αξίες και τα ιδανικά δεν μπορούν να ενταχθούν σε κομματικά πλαίσια, (2) άλλοι δύο (02) ότι τους ενδιαφέρει η Πολιτική και (03) οι τελευταίοι (δύο) ότι λόγω έλλειψης χρόνου δεν ασχολούνται με την ενεργό Πολιτική.

Έξι (06) απαντήσεις, 02,50% η καθεμία, επισημαίνουν : (α) δεν ασχολούνται ενεργά με την Πολιτική λόγω οικογενειακών υποχρεώσεων, (β) η δημιουργικότητα δεν συμβαδίζει με την ανάμειξη στα κομματικά πράγματα, (γ) η πλειονότητα των πολιτικών κινείται προς ίδιον όφελος (δ) κι' είναι ανειλικρινής. (ε) Ασχολούνται με την Τοπική Αυτοδιοίκηση και τα κομματικά και (στ) δια της συμμετοχής στα κόμματα ωφελείται το σύνολο.

Παρ' ότι ενδιαφέρονται, λοιπόν, κάποιοι για την Πολιτική δεν αναμειγνύονται στα κομματικά δρώμενα λόγω της αρνητικής τους στάσης απέναντι σ' αυτά και τους πολιτικούς. Η διαπίστωση αυτή απορρέει από (08) οκτώ απαντήσεις ή 20% [07,50 + (1)5% + β + γ + δ].

Επομένως ως απλών ψηφοφόρων ή πολιτικοποιημένων η δυσπιστία έναντι των κομμάτων και των πολιτικών (προσώπων) είναι της τάξεως του 55% [35% + 20%].

Μια (01) μαθήτρια δεν ψηφίζει (02,50%) . Επτά (07) απαντήσεις ή το 17,50% επισημαίνουν ότι κάποιοι ερωτώμενοι μετέχουν ενεργά στα κομματικά δρώμενα ως ακολούθως : Ανά δύο (02) απαντήσεις ή 05% εκάστη τονίζουν αφενός ότι είναι ή υπήρξαν Βουλευτές κι' αφετέρου ότι τους αρέσει η ανάμειξη στην Πολιτική και τους εκφράζει. Τρεις (03) απαντήσεις , 02,50% η καθεμία, επισημαίνουν : (α) η Πολιτική είναι μέσο δημιουργίας και προσφοράς στο σύνολο, (β) μετέχει ο ερωτώμενος σ' εκτελεστικό γραφείο κόμματος ή (γ) ακολουθεί τις δημοκρατικές αρχές του Νικ. Πλαστήρα.

Συνοψίζοντας : (α) Βάσει (17) δεκαεπτά απαντήσεων, οι ερωτώμενοι σε ποσοστό 42,50% αιτιολογούν τη θέση τους ως απλών ψηφοφόρων (β) (15) Δεκαπέντε ή το 37,50% αιτιολογούν τη συμμετοχή των ερωτωμένων ως πολιτικοποιημένων ψηφοφόρων, (γ) μια (01) ως μαθήτρια δεν ψηφίζει (02,50%), ενώ (δ) επτά (07) απαντήσεις ή το 17,50% δηλώνουν ενεργό συμμετοχή στα κομματικά δρώμενα.

16.α Πολιτική / ιδεολογική τοποθέτηση των ερωτωμένων.

Εννέα (09) ερωτώμενοι ή το 34,61% δήλωσαν ότι ανήκουν στην Κεντροδεξιά – Δεξιά, ενώ στο Κέντρο το 07,70%. Το 11,54% ανήκει στην Κεντροαριστερά και το 03,85% ή ένας (01) ερωτώμενος στην Αριστερά. Ανέντακτοι ανέφεραν δύο (02) ή το 07,69%, πατριώτες – δημοκράτες το 03,84%, Βενιζελικοί το 03,85% και δεν απάντησαν πέντε (05) ή το 19,23%, μη Δεξιοί το 03,85%. Οι πρόσφυγες στην πλειοψηφία τους υπήρξαν Κεντρώοι και Αριστεροί το 03,84%. Έχει επισημανθεί, ήδη, ότι οι πρόσφυγες υπήρξαν, κυρίως, βενιζελικοί και αριστεροί. Η σταδιακή τους όμως ένταξη στην ελλαδική κοινωνία, οι γάμοι μεταξύ γηγενών και προσφύγων, η δυνατότητα από τη δεύτερη γενιά και εξής για πρόσληψη στο Δημόσιο, η εθνική συμφιλίωση μετά το 1974 κι' ειδικά ύστερα από το 1981, απετέλεσαν μερικούς από τους λόγους, ώστε μέρος των Μικρασιατών ψηφοφόρων να στραφεί προς τη Δεξιά ή Κεντροδεξιά.

16. β Ιδεολογικό περιεχόμενο των όρων «Δεξιά» κι' «Αριστερά».

[Έχουν δοθεί περισσότερες της μιας (01) απαντήσεις].

Είκοσι – τέσσερις (24) απαντήσεις ή το 55,81% αναφέρονται στη σχέση Δεξιάς – Αριστεράς ως ακολούθως : Εννέα (09) ή 20,93% αναφέρονται στη σύγκλιση των όρων, ενώ το 13,95% σ' ασαφή όρια ανάμεσα στη «Δεξιά» και «Αριστερά». Το 06,98% επισημαίνει

ότι η «Αριστερά» είναι «Δεξιά» εν τη πράξει. Οι αντιπαραθέσεις στις μέρες μας είναι περισσότερο φραστικές (02,32%). Προ 20 – 30 ετών υπήρχε διαφοροποίηση των όρων (04,65%). Σήμερα οι απόψεις ΠΑΣΟΚ – ΝΔ ταυτίζονται, σύμφωνα με μια απάντηση ή 02,33%.

Οι ανωτέρω είκοσι δύο (22) απόψεις ή 51,16% αναφέρονται στη σύγκλιση ή την άμβλυση των διαφορών ανάμεσα στη «Δεξιά» κι' «Αριστερά» σήμερα*. Δύο (02) απαντήσεις, 04,65% συνολικά, επισημαίνουν τη διαφοροποίηση των όρων σε πρακτικό επίπεδο και την ανάγκη να λησμονηθεί η σύγκρουση του παρελθόντος ανάμεσά τους.

Οκτώ (08) απαντήσεις ή το 18,60% αναφέρονται στο ιδεολογικό περιεχόμενο των όρων : προ (30) τριάντα ετών η Δεξιά ήταν υπέρ της ιδιωτικής πρωτοβουλίας κι' η Αριστερά υπέρ της κρατικής παρέμβασης (06,98%) / των κοινωνικών δικαιωμάτων (04,65%), ενώ σήμερα υπάρχουν οι υποστηρικτές της Παγκοσμιοποίησης και οι πολέμιοι της (02,32%), επισημαίνουν έξι (06) συνολικά απαντήσεις ή 13,95%.

Διατυπώθηκαν άλλες δύο(02) απόψεις ή 04,65%. Στις σχέσεις Αριστεράς – Δεξιάς και Πολιτικής αναφέρονται (07) επτά απαντήσεις ή 16,28% ως εξής : όλα τα κόμματα κινούνται προς ίδιον όφελος (09,30%) και κλίνουν προς τα Αριστερά για ψηφοφόρους λόγους (02,33%). Διατυπώθηκαν άλλες δύο (02) απόψεις ή 04,65%.

Τέσσερις (04) ερωτώμενοι δεν απάντησαν (09,31%). Επομένως : (α) κυριαρχούν οι απόψεις περί συγκλίσεως των όρων «Δεξιά» - «Αριστερά» και αμβλύνσεως των διαφορών ανάμεσά τους (51,16%), (β) την παλαιότερη διαίρεση σε «Δεξιά» κι' «Αριστερά», στην εποχή μας διαδέχθηκε ο διαχωρισμός σε υποστηρικτές και πολέμιους της Παγκοσμιοποίησης (13,95%), (γ) Τα κόμματα κινούνται προς ίδιον όφελος ενστερνιζόμενα αρχές της Αριστεράς (11,63%). (δ) Διατυπώθηκαν θέσεις σε μικρότερα ποσοστά, συνολικά 13,95% (ε) Δεν απάντησαν σε ποσοστό (09,31%).

17. α' Υπαρξη ουσιαστικής σχέσης των ερωτωμένων με το Οικουμενικό Πατριαρχείο.

Επτά (07) απαντήσεις ή το 22,58% επισημαίνουν την άριστη σχέση με το Πατριαρχείο (06,46%), ή τους Πατριάρχες Δημήτριο (03,23%) και Βαρθολομαίο (06,45%). Ο Οικουμενικός Θρόνος διακρίνεται για τη μετριοπάθειά του (03,22%). Ο πρωτοπάλτης Στανίτσας ήταν συγγενής του ερωτώμενου (03,22%).

Οκτώ (08) ερωτώμενοι (25,81%) αναφέρουν την όχι ιδιαίτερη ουσιαστική σχέση με το Οικουμενικό Πατριαρχείο.

Καμία ουσιαστική σχέση τονίζουν δεκαπέντε (15) ερωτώμενοι ή το 48,38%. Ένας (01) παρατηρεί ότι το Πατριαρχείο κινείται στα πλαίσια της τουρκικής κυβέρνησης και δεν διαθέτει ιδίαν φωνήν (03,23%).

Επομένως (α) το 22,58%, των ερωτωμένων έχει ουσιαστική σχέση, (β) όχι ιδιαίτερη σχέση το 25,81% και (γ) καμία ουσιαστική σχέση με το Πατριαρχείο δήλωσε το 51,61%.

*Ο καθηγητής Χριστόδουλος Κ. Γιαλλουρίδης επισημαίνει ότι «η τομή Δεξιάς – Αριστεράς δεν είναι μόνο θολή, αλλά συχνά προβάλλει και ως ιδεολογικά και αξιολογικά φορτισμένη», εφημ. ΤΥΠΟΣ ΤΗΣ ΚΥΡΙΑΚΗΣ, 18 Ιανουαρίου 2004, σ.27.

17. β' Υπαρξη συναισθηματικής σχέσης των ερωτωμένων με το Οικουμενικό Πατριαρχείο*.

[Έχουν δοθεί περισσότερες της μιας (01) απαντήσεις].

Υπαρξη συναισθηματικής σχέσης επισημαίνουν (20) είκοσι απαντήσεις (43,48%) : Συνδέονται με το Πατριαρχείο (23,91%), που αποτελεί την κορυφή της Ορθοδοξίας (13,04%), ανεξαρτήτως του εκάστοτε Πατριάρχη (02,18%) κι έσωσε το Έθνος (02,18%). Ο νυν Πατριάρχης Βαρθολομαίος είναι αξιόλογος (02,17%).

Είκοσι – μία (21) απαντήσεις ή το 45,65% αναφέρουν μερική σχέση ως εξής : όχι ιδιαίτερη σχέση (26,09%). Απλά το αναγνωρίζουν ως κορυφή της Ορθοδοξίας (19,56%).

Μη ύπαρξη συναισθηματικής σχέσης εντοπίζεται σε (05) πέντε απαντήσεις (10,87%) : όχι συναισθηματικός δεσμός (06,52%). Δεν διατηρεί σχέσεις με τον νυν Πατριάρχη Βαρθολομαίο (02,18%). Δεν έχει ζήσει στην Κων/πολη, για ν' αναπτύξει την αντίστοιχη σύνδεση (02,17%).

Έτσι (α) υπάρχει συναισθηματική σύνδεση των ερωτωμένων (43,48%), (β) μερική σχέση 45,65% και (γ) ανυπαρξία δεσμού με το Πατριαρχείο (10,87%). (19)

* [Το νομικό καθεστώς του Οικουμενικού Πατριαρχείου]. Στο καθεστώς του αναφέρεται ο Αυρήλιος Α. Σπαθάρης με το έργο «Η νομική κατάσταση του Οικουμενικού Πατριαρχείου, Αθήνα 1947». Στη σ.46 επισημαίνει : «Η δικαιοδοτική εξουσία, την οποίαν επί αιώνας δεν έπαυσε ν' ασκή το Οικ. Πατριαρχείον, είναι φύσεως κατ' εξοχήν **πνευματικής**, τουθ' όπερ ανεγνωρίζετο και υπ' αυτής της Τουρκικής Κυβερνήσεως». Στη σ.52 : «Εν Λωζάννη, ως είδομεν, κάπως ανωμάλως απεστερήθη το Οικ. Πατριαρχείον πάσης **«πολιτικής και διοικητικής»** εξουσίας, ην επί αιώνας ήσκει επί του προνομιακού λεγομένου καθεστώτος.» Ο πολιτικός χαρακτήρας της εξουσίας του απέρρευ από την ιδιότητά του ως «Εθνάρχου» (μιλέτ – μπασή), ενώ ο διοικητικός «ανελύετο εις την ανωτάτην εποπτείαν και εν γένει αυτόνομου διοίκησιν των Εθνικών και Κοινοτικών Σχολών, των ευαγών εν γένει Καταστημάτων και Ναών, των Νεκροταφείων και της περιουσίας αυτών», ό.π. σ.52. Ο λόρδος Κώρζον απεσαφήνισε ότι το Οικουμ. Πατριαρχείο «διατηρεί ακεραίας τας **«ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗΣ»** και εκκλησιαστικής φύσεως προνομίας του», ό.π., σ.53.

Σε αντίθεση με την Τουρκία, «η Ελλάς δεν έπαυσε αναγνωρίζουσα την νόμιμον λειτουργίαν των Πατριαρχικών Δικαστηρίων ΚΑΙ μετά την Συνθήκην της Λωζάννης», ό.π. σ.57.

Ο Τούρκος Υπ. Εξωτερικών Σουκρή Καγιά διατύπωσε προς την Κοινωνία των Εθνών με έγγραφό του στις 1/3/1925 την «παράτολμον θεωρίαν ότι : «Το Πατριαρχείον είναι καθίδρυμα τουρκικόν, τάξεως εσωτερικής», αναγνώριζοντας όμως έτσι ότι επρόκειτο για θέμα «διεθνών συζητήσεων», αφού προηγουμένως είχε απασχολήσει π.χ. την Υποεπιτροπή Ανταλλαγής Πληθυσμών στα πλαίσια του Συνεδρίου της Λωζάννης, ό.π. σ.71. Ο λόρδος Βάλτερ Phillimore, εκ των εφόρων της Ακαδημίας Διεθνούς Δικαίου της Χάγης, κατά τον Αύγουστο του 1923 απεφάνθη «ότι ΚΑΙ ο θεσμός του Οικουμ. Πατριαρχείου δεν αμοιρεί της ιδιότητος νομικού προσώπου διεθνούς δικαίου», ό.π. σ.73.

Η σχέση της Εκκλησίας της Ελλάδος με το Οικουμενικό Πατριαρχείο, με τη «Μεγάλη Εκκλησία της Κων/πολης», εντοπίζεται στο άρθρο 3 του Συντάγματος, παρ.1, Βενιζέλος Ευάγγελος (2000), Οι σχέσεις Κράτους και Εκκλησίας, Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη, σ.σ.62 – 63, βλ. ενδεικτικά : Βαβούσκος Κ. (1986), Εγχειρίδιον Εκκλησιαστικού Δικαίου. Αρχοντώνης Βαρθολομαίος Μητροπολίτης Φιλαδελφείας (νυν Οικουμενικός Πατριάρχης) (1984), Το Οικουμενικόν Πατριαρχείον εν τω Συντάγματι της Ελλάδος και εν τω Καταστατικώ Χάρτη της Εκκλησίας της Ελλάδος, σε : Μνήμη Μητροπολίτου Ικονίου Ιακώβου, Εστία Θεολόγων Χάλκης, σ.391. Spatharis Avrilios (1959), The Ecumenical Patriarchate : A many century old institution, Athens. Alexandris Alexis (1992), The greek minority of Istanbul and greek – Turkish relations (1918 – 1974), σ.σ.137 και 169. [Αναφορά στον Αυρήλιο Σπαθάρη, διακεκριμένο Κων/πολίτη δικηγόρο].

17. γ Υπαρξη ουσιαστικής σχέσης με την Ελλαδική Εκκλησία.

[Έχουν δοθεί περισσότερες της μιας (01) απαντήσεις].

Είκοσι (20) απαντήσεις ή το 54,05% επισημαίνουν την ύπαρξη ουσιαστικής σχέσης (24,33%), αφού κάποιιοι γνωρίζουν τον Μητροπολίτη της περιφέρειάς τους (10,81%) ή έχουν πιο ουσιαστική σχέση με την Ελλαδική Εκκλησία (05,41%). Διατυπώθηκαν και δύο (02) απόψεις, 02,70% εκάστη.

Μερική σχέση εντοπίζεται στο 16,22%, (06) έξι απαντήσεις, αφού υπάρχει όχι ιδιαίτερη σχέση (13,52%) παρ' ότι ένας (01) ερωτώμενος γνωρίζει τον Αρχιεπίσκοπο Χριστόδουλο (02,70%).

Τυπική σχέση επισημαίνεται σε δέκα (10) απαντήσεις ή το 27,02%, καθώς η σχέση δεν είναι ουσιαστική (24,32%), παρ' ότι κάποιιοι γνωρίζει Ιεράρχες (02,70%).

Ένας (01) ερωτώμενος δεν δήλωσε (02,71%).

17. δ Υπαρξη συναισθηματικής σχέσης με την Ελλαδική Εκκλησία.

[Έχουν δοθεί περισσότερες της μιας (01) απαντήσεις].

Δεκαεπτά (17) απαντήσεις ή το 58,62% αναφέρονται στην ύπαρξη συναισθηματικής σχέσης με την Ελλαδική Εκκλησία (27,58%) και στη διατήρηση συναισθηματικού δεσμού με την οικεία Μητρόπολη (10,35%) ή στη σύνδεση του ερωτώμενου ως ψάλτη (03,45%). Είναι πιο συνδεδεμένοι κάποιιοι με την Ελλαδική Εκκλησία (10,34%). Διατυπώθηκαν δύο (02) απόψεις, 03,45% εκάστη.

Μερική σύνδεση εντοπίζεται σε (12) δώδεκα απαντήσεις ή στο 41,38%, αφού δεν υφίσταται ιδιαίτερη σχέση κι' απλώς εκκλησιάζονται (31,03%). Υπήρξαν και τρεις (03) απαντήσεις, 03,45% η καθεμία.

17. ε Κατά πόσον η Ελλαδική Εκκλησία είναι ελεύθερη ή καταπιέζεται από το κράτος.

[Δόθηκαν περισσότερες της μιας (01) απαντήσεις].

Δεκαεννέα (19) απαντήσεις ή 52,78% αναφέρουν ότι η Ελλαδική Εκκλησία είναι ελεύθερη (33,33%) και δεν καταπιέζεται (11,11%).

Υπάρχουν τρεις (03) απόψεις 02,78% εκάστη με συναφές περιεχόμενο.

Πέντε (05) απαντήσεις (13,89%) επισημαίνουν ότι είναι εν μέρει ελεύθερη, αφού καταπιέζει και καταπιέζεται αναλόγως των περιστάσεων (05,55%). Εξετέθησαν και τρεις (03) απόψεις, 02,78% η καθεμία.

Επτά (07) απαντήσεις (19,44%) τονίζουν ότι η Εκκλησία δέχεται την παρέμβαση του κράτους καθώς καταπιέζεται απ' αυτό (05,55%), όπως στην περίπτωση των Ταυτοτήτων (08,34%).

Διατυπώθηκαν δύο (02) θέσεις, 02,78% και 02,77% εκάστη.

Δύο (02) απαντήσεις (05,55%) αναφέρονται στην καταπίεση, που υφίσταται το κράτος εκ μέρους της εκκλησίας.

Στη σχέση Κράτους – Εκκλησίας αναφέρονται δύο (02) απαντήσεις ή το 05,56%, καθώς η μια εξουσία επιχειρεί να επιβληθεί της άλλης (02,78%) και πρέπει να καταστή πραγματικότητα ο χωρισμός τους (02,78%).

Ένας (01) ερωτώμενος (02,78%) δεν απάντησε.

17. στ Ο πολιτικός ρόλος της Ελλαδικής Εκκλησίας. -

[Δόθηκαν περισσότερες της μιας (01) απαντήσεις].

Είκοσι – έξι (26) απαντήσεις ή το 44,07% επισημαίνουν ότι είναι αναγκαία η μη ανάμειξη της Ελλαδικής Εκκλησίας στην Πολιτική [με τη μη άσκηση πολιτικού ρόλου (16,95%)]. Κομματικές αρμοδιότητες δεν διαθέτει και δεν πρέπει (11,86%), αφού οι ρόλοι επιβάλλεται να είναι διακριτοί (03,39%). Δόθηκαν, επίσης, τέσσερις (04) απαντήσεις, (01,70%) εκάστη και τρεις (03) ή 01,69% η καθεμία.

Δεκατέσσερις (14) απαντήσεις (23,73%) αναφέρουν ότι η Ελλαδική Εκκλησία διεκδικεί και ασκεί πολιτικό ρόλο – αφού έχει πολιτικό χαρακτήρα (06,78%) – και πρέπει να διαθέτει, αλλ’ όχι στενά κομματικό (06,78%). Όλες οι ενέργειες των σωματείων, οργανώσεων κ.λπ. είναι πολιτικές (03,40%). Διατυπώθηκαν τρεις (03) απόψεις, 01,69% εκάστη και μια (01) ή 01,70%.

Δεκαεπτά (17) θέσεις (28,81%) προβάλλουν το δικαίωμα διατύπωσης άποψης / άσκησης συμβουλευτικού ρόλου επί των εθνικών ή κοινωνικών ζητημάτων. Πρόκειται για ένα ρόλο συμβουλευτικό, όχι στενά κομματικό (15,25%) και πρέπει να διατυπώνει τις απόψεις της επί των εθνικών θεμάτων (06,78%). Η Ορθοδοξία ανέκαθεν είχε πρωτεύουσα θέση στη διατήρηση της παράδοσής μας (05,09%). Ορθά ομιλεί ο Αρχιεπίσκοπος Χριστόδουλος που πρέπει να εκφέρει άποψη (π.χ. στο θέμα των ταυτοτήτων), (01,69%).

Διατυπώθηκαν κι’ άλλες δύο (02) απόψεις (03,39%), βάσει των οποίων η Ελλάδα διαφέρει των άλλων κρατών ως προς τη σχέση της με την Εκκλησία.

17. ζ Ρόλος της Εκκλησίας. - [Δόθηκαν πέραν της μιας (01) απαντήσεις].

Τριάντα δύο (32) απαντήσεις (47,06%) δήλωσαν ότι ο ρόλος της είναι ή επιβάλλεται να παραμείνει κοινωνικός [μέσω της προσφοράς κοινωνικού έργου, της φιλανθρωπίας και της ευρύτερης στήριξης των κοινωνικά αδυνάτων (22,06%) ή της ενίσχυσης των αναξιοπαθούντων (13,24%)]. Δύο (02) απόψεις ή 02,94% τονίζουν ότι διαθέτει μεγάλη περιουσία, μέρος της οποίας πρέπει να διατεθεί για κοινωνικούς σκοπούς κι’ άλλες πέντε (05) ότι ο κοινωνικός της ρόλος είναι περιορισμένος (07,35%). Μια (01) άποψη (01,47%) αναφέρει ότι η επιδότηση απόκτησης τρίτου παιδιού στη Θράκη κρίνεται θετική.

Είκοσι οκτώ (28) απαντήσεις ή το 41,18% αναφέρονται στον πνευματικό και θρησκευτικό της ρόλο : είναι και πρέπει να παραμείνει θρησκευτικός ο ρόλος της (17,66%) και πνευματικό το έργο της (04,41%). Δύο (02) ή 02,94% αναφέρονται στο έργο της να δημιουργεί καλούς χριστιανούς κι’ ανθρώπους, άλλες δύο (02) ότι στη Νίκαια οι ενορίες προσφέρουν σημαντικό έργο και οι τελευταίες δύο (02) ότι δεν πρέπει να σχετίζεται η Εκκλησία με την Πολιτική. Επτά (07) απαντήσεις που δόθηκαν , 01,47% εκάστη, άπτονται της θρησκευτικής και πνευματικής αποστολής της Εκκλησίας.

Οκτώ (08) απαντήσεις (11,76%) αναφέρονται στις σχέσεις Εκκλησίας και νέων με άμεση την ανάγκη προσέγγισής τους εκ μέρους της (07,35%), ειδικά στο θέμα των ναρκωτικών (02,94%). Οφείλει να ενισχύσει τους τοξικοεξαρτημένους και τις ανήμπορες γυναίκες (01,47%).

18. Σχέσεις τουρκικού κράτους – Ισλάμ. - [Δόθηκαν περισσότερες της μιας (01) απαντήσεις].

Δώδεκα (12) απαντήσεις (22,22%) αναφέρουν ότι το τουρκικό κράτος ελέγχει το Ισλάμ : για να μην εκφράζεται πολιτικά (05,56%), για τη μη επικράτηση του φονταμενταλισμού (05,56%). Διατυπώθηκαν, επίσης, έξι (06) απόψεις, 01,85% εκάστη.

Τη σχέση Στρατού – Ισλάμ επισημαίνουν δεκαεπτά (17) απαντήσεις (31,48%) ως εξής : κατά πρώτον υπάρχει στρατοκρατία, τα πάντα διευθύνονται από το Γενικό Επιτελείο / Συμβούλιο Εθνικής Ασφαλείας (12,97%) και ο Στρατός δεν συντελεί στον εκσυγχρονισμό, διότι φοβάται απώλεια της εξουσίας του (01,85%). Υπάρχει ιδιότυπη σχέση του Στρατού με το Ισλάμ, αφού οι αξιωματικοί το χρησιμοποιούν κατά περίπτωση (05,55%), δεδομένου ότι είναι Μωαμεθανοί με οθωμανική νοοτροπία (01,85%). Το Ισλάμ κατευθύνει την Τουρκική Πολιτεία / το Στρατό (05,56%). Ο Στρατός φοβάται τον φονταμενταλισμό του Ισλάμ (01,85%), ενώ εκφράζεται κι' η αντίθετη άποψη (ότι δεν τον πτοεί το Ισλάμ), 01,85%.

Επομένως στην παντοδυναμία του Στρατού αναφέρεται το 14,82% των απαντήσεων, ενώ στη σχέση με το Ισλάμ το 16,66%.

Πέντε (05) απαντήσεις (09,26%) αναφέρονται στη σχέση του τουρκικού κράτους – Ισλάμ : ανά δύο (02) ή 03,71% και 03,70% επισημαίνεται ότι πρακτικά δεν υπάρχει διαχωρισμός κράτους – Ισλάμ στην Τουρκία ή ότι το κοσμικό κράτος επιβλήθηκε από τον Κεμάλ δια της βίας. Διατυπώθηκε και μία (01) άποψη (01,85%).

Τη σχέση Ισλάμ – κοινωνίας επισημαίνουν (13) δεκατρείς απαντήσεις ή το 24,08% : το 07,41% θεωρεί ότι ο λαός στην πλειονότητά του ακολουθεί το Ισλάμ, ενώ ανά 03,71% δύο (02) απόψεις τονίζουν ότι η παιδεία των Τούρκων δεν συνάδει με το δυτικό τρόπο ζωής κι' άλλες δύο (02) ότι το Ισλάμ αποτελεί παραμυθία για τους πενόμενους Τούρκους. Διατυπώθηκαν, επιπλέον τρεις (03) απόψεις, 01,85% εκάστη, ενώ το 03,70% επισημαίνει ότι οι Τούρκοι φανατίζονται μέσω του Ισλάμ.

Επτά (07) απαντήσεις (12,96%) επισημαίνουν αφ' ενός ότι δεν έχουν άποψη (11,11%), ενώ το 01,85% (ένας ερωτώμενος) ότι γνωρίζει ελάχιστα για το Ισλάμ.

Στο ρόλο του Στρατού και τη σχέση του με το Ισλάμ αναφέρονται – μεταξύ των άλλων – και απόψεις, όπως του Γιαλλουρίδη Κ. Χριστόδουλου : « . . . υπάρχει μια εσωτερική αντιπαράθεση που βγαίνει σιγά σιγά στην επιφάνεια μεταξύ του Στρατεύματος και των σκληροπυρηνικών κεμαλικών από τη μια και των οπαδών του κοινωνικού και πολιτικού εκσυγχρονισμού, των λεγόμενων ευρωπαϊστών, από την άλλη, επικεφαλής των οποίων – και αυτό είναι διεθνώς πρωτόγνωρο – βρίσκονται οι ισλαμιστές !» (Η εκκρεμότητα των μεταρρυθμίσεων, στην εφημ. ΤΥΠΟΣ ΤΗΣ ΚΥΡΙΑΚΗΣ, 7 Σεπτεμβρίου 2003, σ.67). Βλ. επίσης τα : Σαρρής Νεοκλής (1992), Εξωτερική Πολιτική και Πολιτικές Εξελίξεις στην Πρώτη Τουρκική Δημοκρατία, Γόρδιος, Η αναλλοίωτη ισχύς της Στρατογραφειοκρατίας, σ.σ.199 – 211). Καραμπελιάς Γεράσιμος (2001), Ο ρόλος των ενόπλων δυνάμεων στην πολιτική ζωή της Τουρκίας και της Ελλάδας, Ελληνικά Γράμματα, Ο ρόλος του Ισλάμ,

σ.σ.276 – 280). Αναφέρει στις σ.σ.279 – 280 : « Όπως και στην περίπτωση της στρατιωτικής επέμβασης του 1960 έτσι και σε αυτή του 1971, η πολιτική έκφραση των ισλαμικών ομάδων στη χώρα δεν έδωσε την εντύπωση ότι αποτελούσε απειλή για το κεμαλικό κατεστημένο. Αντίθετα το γεγονός ότι η στρατιωτική ηγεσία προέτρεψε τον Ερμπακάν να ιδρύσει το Κόμμα της Εθνικής Σωτηρίας (MSP) σε αντικατάσταση του απαγορευμένου Κόμματος της Εθνικής Τάξης (MNP) αποτελεί φυσικό επακόλουθο της αποστολής που καλούνταν να εκτελέσουν τόσο τα θρησκευτικά όσο και τα εθνικιστικά κόμματα, όπως το Κόμμα της Εθνικής Κίνησης (MHP) του Αλπαρσλάν Τουρκές, στην πολιτική ζωή της χώρας : τη μείωση της επιρροής των αριστερών κομμάτων στη νεολαία και τους κατοίκους των *gecekondu* (παραγκουπόλεων των μεγάλων πόλεων της Τουρκίας). Ο Γεράσιμος Καραμπελιάς επισημαίνει στα Θέματα Τουρκίας (Συλλογικό έργο των Γεράσιμ. Καραμπελιά, Γεωργίου Αγγελετόπουλου και Ευδοκίας Φουρνατζοπούλου), Γόρδιος, σ.σ.66 – 67 : «(Υπάρχει) η δυνατότητα της τουρκικής στρατογραφειοκρατικής ελίτ να αντιπαρέρχεται πιέσεις από εξωτερικές δυνάμεις για τη συμπεριφορά της στην εγχώρια πολιτική ζωή. Παρ' ότι η Τουρκία είναι μια χώρα από αυτές που έχουν ωφεληθεί τα μέγιστα από την αμερικανική στρατιωτική βοήθεια, η πλειοψηφία των αντιαριστερών, αντιισλαμικών μελετών τείνουν να δίνουν έμφαση στο γεγονός ότι είναι ελάχιστη έως ανύπαρκτη η επιρροή που ασκεί η Δύση και ιδιαίτερα η αμερικανική κυβέρνηση στις εσωτερικές εξελίξεις στην Τουρκία. Αυτή η παρατήρηση φαίνεται να είναι αντίθετη με την άποψη που θεωρεί την εξωτερική βοήθεια ως ένα εργαλείο της κυβέρνησης του δωρητή, για να υπηρετεί τα πολιτικά, στρατηγικά και οικονομικά συμφέροντα της. Καραμπελιάς Γεράσιμος (2000), Στρατός και Πολιτική Εξουσία στην Τουρκία, Κέντρο Πολιτικής Έρευνας και Επικοινωνίας, Αθήνα. Καραμπελιάς Γεράσιμος (2002), Η αβάστακτη ελαφρότητα της πολιτικής ηγεμονίας των στρατιωτικών στην Τουρκία : Η θεσμική διάσταση, στο έργο των Θ. Βερέμη και Θ. Ντόκου, Η σύγχρονη Τουρκία, Παπαζήσης, Αθήνα. (20).

19. α Σχέσεις ελληνικού κράτους – πολίτη. - [Δόθηκαν περισσότερες της μιας (01) απαντήσεις].

Σαράντα – έξι (46) απαντήσεις (75,41%) αναφέρονται στο βαθμό σεβασμού του κράτους προς τον πολίτη ως ακολούθως : το 14,74% επισημαίνει σχετικό σεβασμό. Το 14,75% διαπιστώνει ότι η γραφειοκρατία συνιστά πρόβλημα και είναι αποτέλεσμα της νοοτροπίας των πολιτών (01,64%). Επιπλέον εντοπίζονται ανασταλτικοί παράγοντες, όπως (α) το «μέσο» (08,20%), ανά 03,28% δύο (02) απαντήσεις επισημαίνουν αφ' ενός (β) τη μη εφαρμογή των τόσο πολλών νόμων και αφ' ετέρου (γ) άλλες δύο (02) την τάση των πολιτικών να υπόσχονται, χωρίς να υλοποιούν τις δεσμεύσεις τους έναντι των πολιτών, (δ) το κυκλοφοριακό ειδικά στο κέντρο των αστικών περιοχών (01,64%), (ε) το μη σεβασμό του πολίτη εκ μέρους των ΜΜΕ (01,64%), (στ) την έλλειψη θεσμών που να ρυθμίζουν την καθημερινότητα (01,64%).

(ζ) Τη μη ύπαρξη σεβασμού στον πολίτη αναφέρει το 01,64%, ενώ το 11,48% διαπιστώνει ότι το ελληνικό κράτος σέβεται τους πολίτες του, καθώς (1) η Ελλάδα είναι ευρωπαϊκή χώρα (04,92%) κι' ο καθένας (2) ενεργεί ελεύθερα στα πλαίσια του νόμου (01,64%). Κάποιοι τονίζουν ότι η Ελλάδα σέβεται εν πολλοίς τον πολίτη (04,92%).

Επομένως το ελληνικό κράτος : (α) σέβεται τον πολίτη [πλήρως] σε ποσοστό 18,04% [11,48% (1) + (2)] (β) Στο σχετικό / εν πολλοίς σεβασμό αναφέρεται το 54,09%. [49,17% + 04,92%] λαμβανομένων υπ' όψιν των εκτεθέντων προβλημάτων [14,74% + 14,75% +

01,64% + (α) + (β) + (γ) + (δ) + (στ) + 04,92%] και (γ) Απουσία του σεβασμού στον πολίτη εντοπίζεται σε ποσοστό **03,28%** [ε,ζ].

Στη σχέση του ελληνικού κράτους και προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων αναφέρονται επτά (07) απαντήσεις (11,48%) ως εξής : εδώ δεν καταπιέζονται τα ανθρώπινα δικαιώματα δήλωσε το 06,56%, ενώ διατυπώθηκαν και τρεις (03) απόψεις, 01,64% εκάστη : (α) ότι τα ανθρώπινα δικαιώματα είναι γέννημα του ελληνικού τρόπου ζωής και σκέπτεσθαι, (β) υπάρχει εν πολλοίς σεβασμός τους και (γ) ότι καταπατούνται οι δυνατότητες εργασίας και στέγασης των αλλοδαπών.

Εάν εξαιρεθεί το (γ), διαπιστώνεται (πλήρης) ή εν πολλοίς σεβασμός των ανθρωπίνων δικαιωμάτων σε ποσοστό (09,84%) και μη σεβασμός (01,64%). Στη σύγκριση Ελλάδος – Τουρκίας στους τομείς της προστασίας του πολίτη και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων αναφέρονται επτά (07) απαντήσεις ή το 11,47% με τη διαπίστωση ότι δεν συγκρίνονται οι δύο χώρες [Προφανώς η Ελλάδα υπερέρχει κατά πολύ].

Ανακεφαλαιώνοντας διαπιστώνονται τα : (α) πλήρης σεβασμός προς τον πολίτη (18,04%), (β) Εν μέρει – εν πολλοίς (54,09%), (γ) Απουσία σεβασμού (03,28%), (δ) πλήρης / εν πολλοίς σεβασμός των ανθρωπίνων δικαιωμάτων (09,84%), (ε) μη σεβασμός (01,64%), (στ) η Ελλάδα υπερτερεί κατά πολύ της Τουρκίας εν σχέσει προς το σεβασμό των δικαιωμάτων (11,47%) (ζ) Δεν απάντησε το 01,64%.

Έρευνα του Ελληνικού Κέντρου Πολιτικών Ερευνών του Παντείου έδειξε ότι «το 92% πιστεύει πως η διαφθορά αποτελεί κίνδυνο για την ομαλή λειτουργία του δημοκρατικού πολιτεύματος». Μόνον όμως «2 στους 10 πολίτες θα κατήγγελλαν μια παράνομη πράξη.» Το 30% των πολιτών εγκρίνει τη συναλλαγή «κάτω από το τραπέζι», όταν αυτή αφορά μέλος της οικογένειας τους ή τη γρηγορότερη εξυπηρέτησή τους ! Παρατίθεται και σχετικός πίνακας για τους πρωταθλητές της διαφθοράς : Πολυεθνικές εταιρείες (85%) – Μεγάλοι επιχειρηματίες και προμηθευτές του Δημοσίου (82%) – Δημόσιος Τομέας (52%) – Κυβέρνηση (51%) – Πολιτικά κόμματα (42%) – Τοπική Αυτοδιοίκηση (32%) – Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση (29%) [Εφημ. ΤΑ ΝΕΑ, 22 – 23 Νοεμβρίου 2003, σ.14]. (21).

19. β Σχέσεις τουρκικού κράτους – πολίτη. -

[Δόθηκαν περισσότερες της μιας (01) απαντήσεις].

Δεκατρείς (13) απαντήσεις (25%) αναφέρονται στο βαθμό σεβασμού του τουρκικού κράτους έναντι του πολίτη ως εξής : το 11,54% επισημαίνει ότι η χώρα αυτή καταπιέζει τους πολίτες της και το 09,61% ότι η Τουρκία δεν είναι δημοκρατικό κράτος. Το 01,93% και 01,92% τονίζουν ότι οι Τούρκοι πρέπει να προβούν σε μεταρρυθμίσεις, που απαιτούν χρόνο για την υλοποίησή τους, προκειμένου να ενταχθούν στην Ενωμένη Ευρώπη.

Επομένως πρόκειται για ένα κράτος μη σεβόμενο τους πολίτες του.

Δεκαεπτά (17) απαντήσεις (32,69%) αναφέρονται στη σχέση τουρκικού κράτους – ανθρωπίνων δικαιωμάτων : το 15,38% διαπιστώνει ότι στην Τουρκία απουσιάζει ο σεβασμός των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, αφού το 13,46% προβάλλει την ύπαρξη των «λευκών κελιών». Το 01,92% ανέφερε ότι πέθαναν πολλοί απεργοί πείνας στην Τουρκία και δεν συγκινείται κανείς.

Μια (01) μόνον άποψη τονίζει ότι έχει βελτιωθεί η κατάσταση συγκριτικά με όσα περιγράφονται στο «Express του Μεσονεκτίου» (01,93%).

Άρα το 30,76% θεωρεί ότι η Τουρκία δεν σέβεται τα ανθρώπινα δικαιώματα. Δέκα (10) απαντήσεις (19,23%) προβαίνουν σε σύγκριση της Ελλάδος και της Τουρκίας στους τομείς σεβασμού του πολίτη και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων ως ακολούθως : Οι

δύο χώρες δεν συγκρίνονται ως προς το σεβασμό των πολιτών (09,61%). Επιπλέον η Τουρκία δεν σέβεται τα ανθρώπινα δικαιώματα εν συγκρίσει προς την Ελλάδα (07,70%). Το 01,92% επισημαίνει ότι στην Τουρκία η κατάσταση είναι πολύ χειρότερη στους προαναφερθέντες τομείς.

Έτσι η Ελλάδα βρίσκεται σε ασυγκρίτως καλύτερη θέση σε σχέση με την Τουρκία ως προς την προστασία των ανθρωπίνων και πολιτικών δικαιωμάτων.

Το ρόλο του Στρατού στην Τουρκία επισημαίνει το 17,31%, καθώς η Τουρκία είναι στρατοκρατούμενη χώρα.

Τρεις (03) ερωτώμενοι (05,77%) δεν απάντησαν / δεν έχουν άποψη.

Επομένως (α) πρόκειται για ένα κράτος μη σεβόμενο τους πολίτες (25%), (β) η Τουρκία δεν σέβεται τα ανθρώπινα δικαιώματα (30,76%), (γ) βελτίωση της κατάστασης σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων (01,93%), (δ) η Ελλάδα σε ασυγκρίτως καλύτερη κατάσταση σε σχέση με την Τουρκία ως προς το σεβασμό των ανθρωπίνων και πολιτικών δικαιωμάτων (19,23%), (ε) η Τουρκία είναι μια στρατοκρατούμενη χώρα (17,31%), (στ) Δεν απάντησαν / δεν έχουν άποψη (05,77%).

Ενδεικτικά παρατίθενται δύο (02) δημοσιεύματα για τα ανθρώπινα δικαιώματα στην Τουρκία. Το ένα με τον τίτλο «Καταδίκασαν την Τουρκία για παραβίαση ανθρωπίνων δικαιωμάτων» επισημαίνει : «Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του Στρασβούργου καταδίκασε την Τουρκία για «παραβίαση του δικαιώματος σε δίκαιη δίκη» σε 14 υποθέσεις [Εφημ. ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, 24 Οκτωβρίου 2003, σ.11].

Το δεύτερο υπό τον τίτλο : Φερχόιγκεν : Η Τουρκία δεν «μπαίνει» στην Ε.Ε. υπογραμμίζει : «Τέλος, ο επίτροπος σημειώνει ότι θα πρέπει να θεωρείται «επιτυχία της πολιτικής της Ε.Ε. . . .κάθε κρατούμενος ή κατηγορούμενος που δεν βασανίζεται στην Τουρκία, κάθε καταδικασμένος που δεν εκτελείται, κάθε διαδηλωτής που δεν τρώει ξύλο και κάθε έκφραση γνώμης που δεν φιμώνεται» [Εφημ. ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, 14 Ιανουαρίου 2004, σ.17].

20.α Η ελληνική εξωτερική πολιτική έναντι της Τουρκίας*.

[Δόθηκαν περισσότερες της μιας (01) απαντήσεις].

Είκοσι – μια (21) απαντήσεις (46,67%) επιχειρούν χαρακτηρισμούς της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής ως εξής : (α) Το 24,45% επισημαίνει ότι η εξωτερική μας πολιτική είναι υποχωρητική έναντι της Τουρκίας [λόγω φιλειρηνισμού μας], (β) το 04,45% υπογραμμίζει ότι η εξωτερική μας πολιτική τα τελευταία χρόνια βρίσκεται σε καλό επίπεδο, (γ) το 04,45% τονίζει ότι επιβάλλεται να είμαστε αποφασιστικοί χωρίς να καταφεύγουμε στη βία. Έξι (06) απαντήσεις, 02,22% η καθεμία αναφέρει ότι η πολιτική μας είναι (1) ειλικρινής ή (2) ηττοπαθής, (3) δουλοπρεπής, (4) δεν εμπνέει εμπιστοσύνη στον πολίτη, (5) θα έπρεπε να είναι πιο δυναμική κι' αποφασιστική ή (6) είναι υποχωρητική λόγω των ελαχίστων εναπομεινάντων στην Τουρκία Ελλήνων.

Επομένως Α. Αρνητικά αξιολογείται η ακολουθούμενη εξωτερική πολιτική σε ποσοστό 35,55% [κατηγορίες α + (2) + (3) + (4) + (5) + (6)]. Β. Θετικά κρίνεται σε ποσοστό 06,67% [κατηγορίες (β) + (1)]. Γ. Άλλες απόψεις : (γ) [04,45%]. Στο βαθμό σταθερότητας της εξωτερικής μας πολιτικής αναφέρονται πέντε (05) απαντήσεις (11,11%).

Πέντε (05) απαντήσεις (11,11%) αναφέρονται στο βαθμό σταθερότητας της εξωτερικής πολιτικής : (α) Το 04,45% επισημαίνει ότι όταν αλλάζει ο Υπουργός των Εξωτερικών, μεταβάλλεται κι' ο τρόπος άσκησης της πολιτικής. Τρεις (03) απόψεις, 02,22% εκάστη,

τονίζουν (β) ότι συγκλίνουν τα μεγάλα κόμματα στην εξωτερική πολιτική, (γ) τα τελευταία χρόνια είναι πιο σταθερή απ' ό,τι στο παρελθόν και (δ) ότι δεν ακολουθείται ενιαία πολιτική. **Επομένως το 06,67% [κατηγορίες (α) + (δ)] επισημαίνει ότι δεν υπάρχουν σταθερότητα κι' ενιαίος τρόπος άσκησης της εξωτερικής πολιτικής, ενώ**

* Η Ελλάδα και ο κόσμος, 2002 – 2003 (2003), επιμέλεια Κουλουμπής Θεόδωρος, Ντόκος Θάνος, Κιντής Ανδρέας, Εκδόσεις Παπατήση, Αθήνα, σ.σ.129 – 263.

το 04,44% [κατηγορίες (β) + (γ)] ότι τα τελευταία χρόνια υπάρχει σύγκλιση των κομμάτων ως προς την ακολουθητέα εξωτερική πολιτική.

Στη δυνατότητα χάραξης κι' εφαρμογής της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής αναφέρονται δεκαοκτώ (18) απαντήσεις ή το 40% ως εξής : (α) τις ελληνοτουρκικές σχέσεις επικαλείται το 15,55% : (01) Το 04,45% υπογραμμίζει ότι οι σεισμοί του 1999 συνέβαλαν στην πολιτική της «ελληνοτουρκικής προσέγγισης», που θα κρίνει η έκβαση του Κυπριακού και (02) το 04,44% παρά την ύπαρξη της πολιτικής αυτής, διατυπώνει επιφυλάξεις για τα αποτελέσματα της. (03) Το 02,22% απερίφραστα ομιλεί για βελτίωση στο κλίμα των ελληνοτουρκικών σχέσεων, ενώ (04) το 02,22%, (μια απάντηση), τονίζει ότι δεν πρέπει να γίνονται αδελφοποιήσεις με τουρκικούς δήμους, όταν η Κύπρος τελεί υπό κατοχή ή (05) απουσιάζει η αρχή της αμοιβαιότητας στις ελληνοτουρκικές σχέσεις (02,22%).

Άρα υπάρχουν : (I) αποδοχή μ' επιφυλάξεις της πολιτικής της «ελληνοτουρκικής προσέγγισης» σε ποσοστό 08,89% [κατηγορίες (01) + (02)], (II) ανεπιφύλακτη υιοθέτησή της σε ποσοστό 02,22% [κατηγορία (03)], (III) αρνητική τοποθέτηση (04,44%) [κατηγορίες (04) + (05)]. (β) Στον ευκαιριακό και πρόχειρο χαρακτήρα της, στην έλλειψη μακροπρόθεσμων στόχων και στρατηγικής στρέφονται επτά (07) απαντήσεις (15,56%) ως ακολούθως : (01) το 04,45% διατείνεται ότι δεν υπάρχει μακροπρόθεσμη στόχευση, (02) το 02,23% ότι η άσκηση της εξωτερικής μας πολιτικής γίνεται με όρους της εσωτερικής (έννοια πολιτικού κόστους). Ανά 02,22% εκάστη τέσσερις (04) επισημαίνουν : (03) ασκείται αναλόγως των συνθηκών, (04) θα έπρεπε να διαθέτουμε ένα σώμα αντίστοιχο του Συμβουλίου Εθνικής Ασφαλείας της Τουρκίας. (Έχει ήδη ιδρυθεί το Συμβούλιο Εξωτερικής Πολιτικής). (05) Η εξωτερική μας πολιτική στερείται στρατηγικού σχεδιασμού και (06) δεν ασκείται προληπτική πολιτική.

(γ) Η εξάρτηση της εξωτερικής μας πολιτικής από τις Μεγάλες Δυνάμεις φαίνεται στο 08,89% των απαντήσεων : (01) το 02,23% υπογραμμίζει ότι η πολιτική μας προσπαθεί να εξισορροπήσει τα συμφέροντα των Μεγ. Δυνάμεων με τις απαιτήσεις των Τούρκων. Τρεις (03) απαντήσεις, ανά 02,22% εκάστη, τονίζουν : (02) ότι η Ελλάδα είναι προτεκτοράτο ή (03) ότι η πολιτική μας κατευθύνεται από τις Η.Π.Α. και (03) η γεωστρατηγική μας θέση είναι μικρότερης αξίας για τους Δυτικούς συγκριτικά μ' αυτήν της Τουρκίας.

Ένας (01) ερωτώμενος (02,22%) δεν απάντησε.

Συνοψίζοντας : (α) Αρνητικά αξιολογείται η εξωτερική μας πολιτική σε ποσοστό 35,55%, (β) θετικά (06,67%) , (γ) άλλες απόψεις (04,45%), (δ) μη ύπαρξη σταθερότητας της (06,67%), (ε) σταθερή τα τελευταία χρόνια (04,44%), (στ) αποδοχή μ' επιφυλάξεις της «ελληνοτουρκικής προσέγγισης» (08,89%), (ζ) ανεπιφύλακτη υιοθέτησή της (02,22%), ή απόρριψή της (04,44%), (θ) ο ευκαιριακός και πρόχειρος χαρακτήρας της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής με την απουσία μακροπρόθεσμων στόχων και

στρατηγικής (15,56%) και (ι) εξάρτησή της από τις Μεγάλες Δυνάμεις στο 08,89% των απαντήσεων. (ια) Το 02,22% δεν απάντησε. Ο δημοσιογράφος Άρης Αμπατζής συνέγραψε το βιβλίο «Ελληνοτουρκικές σχέσεις 2002», Κούριερ.

Πρόκειται για την ετήσια επιθεώρηση σ' ότι αφορά τις ελληνοτουρκικές σχέσεις και το Κυπριακό [Εφημ. ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, 25 Ιουνίου 2003, σ.13].

Για την ακολουθούμενη εξωτερική πολιτική παρατίθενται ενδεικτικά τα εξής δημοσιεύματα : Παπανδρέου – Γκιουλ. Ματαίωσαν τις στρατιωτικές ασκήσεις : Ο Έλληνας υπουργός Εξωτερικών είπε ότι «έχουμε μια αναπτυσσόμενη σχέση (με την Τουρκία), γίνονται θετικές κινήσεις και θα εργαστούμε ακόμη σκληρότερα για να ενισχύσουμε περαιτέρω αυτή την επαναπροσέγγιση και να επιλύσουμε πολλά δύσκολα προβλήματα . . . Καταβάλλουμε κάθε προσπάθεια να συνεχίσουμε τα σημαντικά βήματα που έχουν γίνει για την προσέγγιση των δύο χωρών και βεβαίως η ασφάλεια, η εδαφική ακεραιότητα, ο σεβασμός των διεθνών αρχών είναι το πλαίσιο στο οποίο πάντα κινούμαστε» (Εφημ. ΤΑ ΝΕΑ, 10 Οκτωβρίου 2003, σ.9). «Κυπριακό και όνομα στο Συμβούλιο». Με το Κυπριακό και τις σχέσεις με την ΠΓΔΜ ασχολήθηκε χθες το Εθνικό Συμβούλιο Εξωτερικής Πολιτικής στη δεύτερη συνεδρίαση του υπό την εποπτεία του υπουργού Εξωτερικών Γ. Παπανδρέου.» (Εφημ. ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, 20 Δεκεμβρίου 2003, σ.14). «Πώς ενθαρρύνουμε την τουρκική επιθετικότητα», του Χρύσανθου Λαζαρίδη : « . . . Η στρατηγική της «ελληνοτουρκικής προσέγγισης», που υιοθετήθηκε πριν από τρία χρόνια περίπου . . . ήταν η περιβόητη στρατηγική «εξημέρωσης του θηρίου», με την Ευρώπη στο ρόλο του «θηριοδαμαστή». Η στρατηγική αυτή εξέφραζε τους «ευσεβείς πόθους» της Αθήνας, αλλά ήταν απολύτως Μη ρεαλιστική» (Εφημ. ΤΥΠΟΣ ΤΗΣ ΚΥΡΙΑΚΗΣ, 15 Ιουνίου 2003, σ.27). Ελληνοτουρκικά : Δέσμιος των στρατιωτικών ο Ερντογάν / Συνεχείς προκλήσεις ως απάντηση στην ελληνική διαλλακτικότητα. Οι υποχωρήσεις μας τρέφουν τις τουρκικές διεκδικήσεις, του Νίκου Σίμου, (εφημ. ΤΥΠΟΣ ΤΗΣ ΚΥΡΙΑΚΗΣ, 30 Νοεμβρίου 2003, σ.17). Στην έρευνα της εταιρείας Opinion το ΠΑΣΟΚ εμφανίζεται ως «ικανότερο κόμμα στην αντιμετώπιση ζητημάτων εξωτερικής πολιτικής» με ποσοστό 50%, έναντι 34,1% της Ν.Δ. Το 11% δήλωσε «κανένα» και το 04,9% δεν γνωρίζει / δεν απαντά : «Το ΠΑΣΟΚ προηγείται μόνο στον τομέα της εξωτερικής πολιτικής με ένα πολύ μεγάλο ποσοστό, το οποίο αποτυπώνει και την επιρροή Παπανδρέου μετά τις εξελίξεις στο κεντρικό πολιτικό σκηνικό.» (εφημ. ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ», 17 Ιανουαρίου 2004, σ.σ.21 – 22).

Πρόκειται για την υποστήριξη εκ μέρους σημαντικής μερίδας του πληθυσμού της «ελληνοτουρκικής προσέγγισης», επειδή – κατά τη γνώμη του γράφοντος – ο λαός μας είναι φιλειρηνικός και εφησυχάζει στο γεγονός ότι η Τουρκία «θα δαμαστεί» στα πλαίσια της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Μέχρι στιγμής όμως η άποψη αυτή παραμένει στη σφαίρα του ευσεβούς πόθου. Βλ. Χρύσανθος Λαζαρίδης, ό.π.

Ο καθηγητής Παναγιώτης Ήφαιστος επισημαίνει ότι «η Κύπρος δεν πρέπει για ακόμη μια φορά να καταστεί εξιλαστήριο θύμα του ελλαδικού πολιτικού ανορθολογισμού, λαϊκισμού και εφήμερων κινήσεων εντυπωσιασμού». Σε άλλο σημείο γίνεται λόγος για τις «γκρίζες σελίδες» της μυστικής διπλωματίας : «Ακόμη και σιωπηρές διευθετήσεις έγιναν (!!!), αλλά η προκλητική στάση της Άγκυρας παρέμεινε άκαμπτη . . . » (Εφημ. ΤΥΠΟΣ ΤΗΣ ΚΥΡΙΑΚΗΣ, 18 Ιανουαρίου 2004, σ.σ.26 και του Πέτρου Κασιμάτη [Θέμα Εβδομάδας], 6 – 7).

20.β Η τουρκική εξωτερική πολιτική έναντι της Ελλάδος.

[Δόθηκαν περισσότερες της μιας (01) απαντήσεις].

Είκοσι – οκτώ (28) απαντήσεις (45,90%) προβαίνουν σε χαρακτηρισμούς της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής έναντι της Ελλάδος ως εξής : είναι (α) επιθετική (16,38%), (β) αδιάλλακτη (04,92%), ανά δύο (02) απαντήσεις (03,28%) ότι είναι (γ) πολιτική τετελεσμένων (Κυπριακό), (δ) επεκτατική, (ε) διεκδικητική, (στ) υποκριτική, (ζ) ανειλικρινής και πέντε (05) ή 01,64% εκάστη, ότι είναι : (η) θρασεία, (θ) πιο αποφασιστική από τη δική μας, (ι) Κεμαλική, (ια) θετικότερη τώρα έναντι μας και (ιβ) πιο διεκδικητική. Οι ανωτέρω κατηγορίες δύνανται να ομαδοποιηθούν ως ακολούθως : **(α) αρνητικός προσδιορισμός της ως επιθετικής, αδιάλλακτης, επεκτατικής κ.λπ. (40,98%) [κατηγορίες (α) + (β) + (γ) + (δ) + (ε) + (στ) + (ζ) + (η) + (ι), (β) κρίνεται καλύτερη από τη δική μας π.χ. πιο αποφασιστική ή διεκδικητική (03,28%) [κατηγορίες (θ) + (ιβ) και (γ) θετικότερη τώρα έναντι μας (01,64%) [κατηγορία ια].**

Παρατηρείται, λοιπόν, μια βαθύτατη δυσπιστία έναντι της ακολουθούμενης εξωτερικής της πολιτικής, ως αποτέλεσμα των τραυματικών εμπειριών του ιστορικού μας παρελθόντος (1922,1955,1964,1974). **Και σ' αυτό το ερώτημα γίνεται αναφορά στον κυρίαρχο ρόλο του Στρατού στην Τουρκία με εννέα (09) απαντήσεις (14,76%) :** Το 08,20% επισημαίνει ότι ο ρόλος του Στρατού είναι κυρίαρχος και τέσσερις (04), 01,64% εκάστη, ότι (α) αποτελεί τον εγγυητή της ενότητας της Τουρκίας, (β) χαράζει κι' επιβάλλει την ακολουθητέα εξωτερική πολιτική, (γ) υπάρχει το Συμβούλιο Εθνικής Ασφαλείας και (δ) είναι милитаристικό κράτος η Τουρκία. Για το Στρατό στην Τουρκία, βλ. Γεράσιμος Καραμπελιάς, σ.241 της παρούσας διατριβής.

Στη σχέση της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής και των Μεγάλων Δυνάμεων αναφέρονται (03) απαντήσεις (04,92%) με τη διαπίστωση ότι η Τουρκία ευνοείται λόγω της γεωστρατηγικής της θέσης. Το βαθμό σταθερότητας και συνέχειας της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής εντοπίζουν δέκα (10) απαντήσεις (16,39%), αφού είναι ενιαία (04,92%), σταθερή (06,55%) και μακροπρόθεσμη (04,92%).

Για τις παραμέτρους της ακολουθούμενης εξωτερικής της πολιτικής, βλ. Νεοκλής Σαρρής, σ.158 του παρόντος πονήματος.

Στους στόχους και τα μέσα επίτευξης της εξωτερικής της πολιτικής αναφέρονται (10) δέκα απαντήσεις (16,39%) ως εξής : (α) Οι Τούρκοι ενεργούν σύμφωνα με το συμφέρον τους (03,28%) κι' επτά (07) απαντήσεις, 01,64% εκάστη επισημαίνουν ότι (β) αγνοούν το Διεθνές Δίκαιο, (γ) δεν ασκούν διπλωματία ευρωπαϊκού τύπου, (δ) εμπράκτως δεν μπορεί να υπάρξει σύμφωνο ελληνοτουρκικής φιλίας, (ε) επικρατεί η οθωμανική διπλωματική παράδοση, (στ) είναι δυσχερής ή σύναψη φιλικών σχέσεων με την Τουρκία, (ζ) το στρατιωτικοπολιτικό κατεστημένο δεν επιτρέπει την αμοιβαιότητα στις ελληνοτουρκικές σχέσεις, (η) η πολιτική τους ελίσσεται, επαίτει και επιτυγχάνει τους στόχους της και (θ) υπάρχουν καλοί διπλωμάτες (01,63%). Αναφέρονται, λοιπόν : **A. στους στόχους της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής [εξυπηρέτηση εθνικού συμφέροντος, δύσκολες οι φιλικές σχέσεις Ελλάδος – Τουρκίας και μη ύπαρξη αμοιβαιότητας] (08,20%) [κατηγορίες (α) + (δ) + (στ) + (ζ)], ενώ B. στα μέσα επίτευξής της [περιφρόνηση του Διεθνούς Δικαίου, μη ευρωπαϊκού τύπου διπλωματία, οθωμανική διπλωματική παράδοση, ελιγμοί κατά την άσκηση της πολιτικής και ικανότητα διπλωματών] (08,19%) [κατηγορίες (β) + (γ) + (ε) + (η) + (θ)].**

Συνοψίζοντας : (α) η τουρκική εξωτερική πολιτική προσδιορίζεται αρνητικά ως επιθετική, αδιάλλακτη, επεκτατική κ.λπ.(40,98%), (β) είναι καλύτερη από τη δική μας (πιο αποφασιστική ή διεκδικητική) (03,28%), (γ) είναι τώρα έναντι μας θετικότερη

(01,64%), (δ) είναι κυρίαρχος ο ρόλος του Στρατού στην Τουρκία (14,76%), (ε) οι Μεγ. Δυνάμεις ευνοούν την Τουρκία λόγω της γεωστρατηγικής της θέσης (04,92%), (στ) είναι η πολιτική της ενιαία, σταθερή και μακροπρόθεσμη (16,39%), (ζ) εξυπηρέτηση του εθνικού τους συμφέροντος κι' άλλων στόχων (08,20%) και χρησιμοποίηση της οθωμανικής παράδοσης, των ελιγμών, του «παζαριού» κι' άλλων μέσων προς επίτευξη των σκοπών τους (08,19%) και (η) δεν απάντησε ένας (01) ερωτώμενος ή 01,64%.

Στον επεκτατισμό της Τουρκίας αναφέρεται ο Χρυσανθος Λαζαρίδης : « . . . η Τουρκία προσπαθεί να ασκήσει πολιτική «φιλανδοποίησης των γειτόνων της. Δεν προσπαθεί, πλέον να τους κατακτήσει». Προσπαθεί να τους υποτάξει υπό την απειλή θερμών επεισοδίων και με την τακτική των τελεσιγράφων και των απειλών.» [περιοδικό ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ, τεύχ. 100, Ιανουάριος 2003, σ.17] (22).

21.α Βαθμός ένταξης ερωτώμενου / ης / γονέων / συγγενών τους στην ελλαδική κοινωνία : [Δόθηκαν περισσότερες της μιας (01) απαντήσεις].

Σαράντα έξι (46) απαντήσεις ή το 85,19% αναφέρονται στο βαθμό ένταξης των ερωτωμένων / γονέων / ή συγγενών τους στην ελλαδική κοινωνία ως εξής : (α) έχουν ενταχθεί οι ίδιοι οι ερωτώμενοι / ες σε ποσοστό 42,59%. (β) Κάποιες ερωτώμενες δήλωσαν ότι είναι εντεταγμένες, εφ' όσον γεννήθηκαν και μεγάλωσαν στην Αθήνα (03,71%), (γ) είναι εντεταγμένοι οι γονείς των ερωτωμένων σε ποσοστό (29,64%) : (1) οι γονείς τους (09,26%) ή ο πατέρας τους (01,85%) έχουν ενταχθεί. (2) Το 11,12% επισημαίνει ότι η ένταξη των γονέων τους υπήρξε σταδιακή. (3) Οι γονείς τους βίωσαν το καθεστώς της διαφοροποίησης σε πρόσφυγες και μη μέχρι το 1950 περίπου (07,41%). (4) Άλλες απόψεις, 01,85% εκάστη είναι : (α) η πλήρης ένταξη είχε επιτευχθεί με τις υπουργοποιήσεις Μικρασιατών επί ΠΑΣΟΚ, (β) όλοι οι πρόσφυγες έχουν ενταχθεί, (γ) η γενιά των γονέων της ερωτώμενης έπρεπε να ενταχθεί, (δ) η γενιά της ερωτώμενης έχει αποστασιοποιηθεί από τα γεγονότα, αλλ' αναζητεί την ταυτότητά της και (ε) τα παιδιά της ερωτώμενης είναι εντεταγμένα.

Επομένως οι άλλες απόψεις ανέρχονται σε ποσοστό 09,25%.

Επτά (07) απαντήσεις ή (12,96%) αναφέρονται στη σχετική – μερική ένταξη των ερωτωμένων ως εξής : (α) το 03,71% υπογραμμίζει ότι οι γονείς των ερωτωμένων και το 01,85% πως οι πρόσφυγες δεν ήταν εντεταγμένοι εδώ ψυχικά, καθώς ο λογισμός τους στρεφόταν συνεχώς στις αλησμόνητες πατρίδες. Άλλες τέσσερεις (04) απόψεις, 01,85% εκάστη, τονίζουν ότι οι Μικρασιάτες αισθάνονται μοναδικοί ή οι γονείς των ερωτωμένων ανέμεναν καλύτερη αντιμετώπιση από τους γηγενείς.

Την μη ένταξή του προβάλλει ένας ερωτώμενος (01,85%) ως προσωπική επιλογή. Έτσι : (α) είναι εντεταγμένοι οι ερωτώμενοι σε ποσοστό 46,30% [κατηγορίες α +β], (β) έχουν ενταχθεί οι γονείς των ερωτωμένων (29,64%) [κατηγορίες (γ)(1) + (2) + (3)], (γ) άλλες απόψεις (09,25%) [κατηγορίες (4) (α) + (β) +(γ) + (δ) + (ε)], (δ) τη σχετική – μερική ένταξη επισημαίνει το 12,96% των απαντήσεων και (ε) τη μη ένταξη αναφέρει το 01,85%.

Διάφορες πτυχές της ένταξης μελετήθηκαν ήδη σε άλλα σημεία του παρόντος πονήματος. Ως προς (α) τον τόπο διαμονής διαπιστώνουμε ότι οι Μικρασιάτες σταδιακά – πέραν της Νέας Φιλαδέλφειας ή Νέας Ιωνίας κ.λπ. – εγκαταστάθηκαν και στα Β. προάστια σε ποσοστό 30,77%. (β) Εν σχέσει προς το επάγγελμα των ερωτωμένων διαπιστώνεται ότι ήδη από τη δεύτερη γενιά είχαν τη δυνατότητα πρόσβασης στο Δημόσιο Τομέα, στον οποίο σήμερα εργάζεται το 30,77%, ενώ στον ιδιωτικό το 57,69%. (γ) Ως προς τη γνώση των Τουρκικών διαπιστώνεται ότι κάποιοι πατέρες των ερωτωμένων γνώριζαν τα Τουρκικά, σε ποσοστό

26,92%, ενώ μόνον ένας (01) ερωτώμενος γνωρίζει επαρκώς τα Τουρκικά (03,84%) κι' όλων των ερωτωμένων το πρώτο παιδί δεν ομιλεί την Τουρκική. Σήμερα επικρατεί η γνώση των Αγγλικών εκ μέρους του πρώτου παιδιού των ερωτωμένων (65,39%), ενώ υποχωρεί η Γαλλική, η εκμάθηση της οποίας ανέρχεται στο 30,77%. Ο ρόλος των Τουρκικών στο ενδοοικογενειακό ή ευρύτερο κοινωνικό πλαίσιο υπήρξε σημαντικός για την πρώτη γενιά των προσφύγων και λιγότερο για τη δεύτερη. Μόνο το 18,92% τα χρησιμοποιούσε συστηματικά μετά το 1922 ενδοοικογενειακά · το 56,24% εν μέρει ή εν πολλοίς και το 03,13% κανονικά στο ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον (δ) Οι Μικρασιάτες σταδιακά εντάχθηκαν, κυρίως στα μικροαστικά στρώματα, ενώ οι ερωτώμενοι παρουσιάζουν αυξημένη τάση ένταξης στα μεσαία (ε) Το πρόβλημα της αντιπαράθεσης με τους γηγενείς, τουλάχιστον αρχικά, όπως το προέβλεπε το 56,97% των απαντήσεων, αμβλύθηκε σημαντικά με την πάροδο των δεκαετιών. Το ίδιο ισχύει για τις δυσχέρειες στέγασής τους, κυρίως κατά τα πρώτα έτη. (στ) Ενώ η πρώτη γενιά και η δεύτερη συναναστρέφονταν σε μεγαλύτερο βαθμό απ' ότι οι νεότεροι με Μικρασιάτες, οι ερωτώμενοι συναναστρέφονται με Μικρασιάτες και μη σε ποσοστό 22,50%. Σταδιακά οι δυο πρώτες γενιές συναναστρέφονταν με μη Μικρασιάτες (47,50%). (ζ) Η πολιτική τους ένταξη ως απλών και πολιτικοποιημένων ψηφοφόρων είναι μερική (84,61%) ενώ το 11,54% δηλώνει ενεργό συμμετοχή στα κομματικά δρώμενα, (η) εν πολλοίς ένταξη αποτελεί και η αποδοχή μ' επιφυλάξεις της άποψης ότι η Ελλάδα είναι κράτος δικαίου. Τα όποια προβλήματα αντιμετωπίζουν οι Μικρασιάτες, όπως τη «διόγκωση της γραφειοκρατίας» ή το «μέσο» είναι κοινά με των υπολοίπων Ελλήνων πολιτών και (θ) υπάρχει αρνητική αξιολόγηση της ακολουθούμενης εξωτερικής πολιτικής έναντι της Τουρκίας σε ποσοστό 35,55%, ενώ υπάρχει αποδοχή μ' επιφυλάξεις της «ελληνοτουρκικής προσέγγισης» (08,89%), ανεπιφύλακτη υιοθέτησή της (02,22%) κι' απόρριψή της (04,44%).

Επομένως σταδιακή και σήμερα πλήρη ένταξη διαπιστώνουμε : (1) ως προς τον τόπο διαμονής, (β) τη μη χρήση των Τουρκικών, ειδικά από την τέταρτη γενιά, (γ) ως προς την επαγγελματική τους αποκατάσταση, κυρίως από τη δεύτερη γενιά κι' εξής, (δ) τη σταδιακή συναναστροφή και με μη Μικρασιάτες. Ήδη από τη β' γενιά και κυρίως την γ' κατέστη δυνατή η υπέρβαση της διάκρισης γηγενών – προσφύγων, (ε) σταδιακά εντάχθηκαν στα μικρομεσαία αστικά στρώματα και (στ) προβλήματα, όπως αυτά της στέγασης και της κοινωνικής αντιπαράθεσης των εντοπίων και προσφύγων σταδιακά αμβλύθηκαν. Εν μέρει ή εν πολλοίς ένταξη αποτελούν : (ζ) η συμμετοχή τους ως απλών ή πολιτικοποιημένων ψηφοφόρων στα κομματικά δρώμενα, (η) η αποδοχή της Ελλάδος μ' επιφυλάξεις ως κράτους δικαίου και (θ) η εν μέρει υιοθέτηση εκ μέρους των ερωτωμένων της ακολουθούμενης εξωτερικής πολιτικής της Ελλάδος έναντι της Τουρκίας.

21. β1 Βαθμός συναισθηματικής σύνδεσης ερωτωμένων με τη Μικρά Ασία.

[Δόθηκαν περισσότερες της μιας (01) απαντήσεις].

Η ύπαρξη συναισθηματικού δεσμού με τη Μ. Ασία εντοπίζεται σε σαράντα – εννέα (49) απαντήσεις (92,45%) ως εξής : (α) το 41,50% των απαντήσεων επισημαίνει ότι οι ερωτώμενοι αισθάνονται έντονα Μικρασιάτες και το 01,89% ότι αισθάνονται έτσι παρ' ότι είναι β' γενιάς Μικρασιάτες. (β) Το 03,78% δηλώνει υπερηφάνεια για την καταγωγή του. (γ) Το 35,84% τονίζει ότι η Μ. Ασία είναι η πατρίδα, λίκνο του πολιτισμού, η ίδια η ύπαρξη των ερωτωμένων : (1) είναι οι ρίζες και η ιστορία τους (13,20%), (2) ταυτίζεται με την ύπαρξή τους (05,66%), (3) αποτελεί λίκνο του πολιτισμού (05,66%), (4) είναι οι αλησμόνητες πατρίδες (05,66%), (5) υπήρξεν Ελλάδα (01,89%), (6) είναι οι πρόγονοί μας, που έζησαν εκεί

και υπάρχουν στην ψυχή μας (01,89%), (7) είναι τα Βουρλά (01,88%). (δ) Δύο (02) απαντήσεις, 01,89% εκάστη, επισημαίνουν ότι η αγάπη προς τη Μ. Ασία είναι αποτέλεσμα ιστορικής μελέτης και το 01,88% ότι γνωρίζει η ερωτώμενη τη Μ. Ασία από τις διηγήσεις των γονέων της και (ε) το 03,78% λαχταρούν και ποθούν τη Μ. Ασία.

Τέσσερεις (04) απαντήσεις (07,55%) αναφέρονται στην εν μέρει σύνδεσή τους με τη Μ. Ασία, καθώς αυτή είναι η δεύτερη τους πατρίδα ή δεν αισθάνεται το ίδιο Μικρασιάτισσα η ερωτώμενη με τους γονείς της, παρ' ότι Μικρασιάτισσα, ή αισθάνεται Μικρασιάτισσα και Κοκκινιώτισσα ταυτόχρονα.

Επομένως : (α) έντονα αισθάνονται Μικρασιάτες (43,39%), (β) το 03,78% δηλώνει υπερηφάνεια για την καταγωγή, (γ) το 35,84% τονίζει ότι η Μ. Ασία αποτελεί την πατρίδα, λίκνο πολιτισμού, την ίδια την ύπαρξη των ερωτωμένων, (δ) η αγάπη προς τη Μ. Ασία είναι αποτέλεσμα μελέτης των ερωτωμένων ή προσωπικής αφήγησης των γονέων (05,66%), (ε) υπάρχει λαχτάρα και πόθος για τη Μ. Ασία (03,78%) και (στ) το 07,55% αναφέρεται σε μερική σύνδεση των ερωτωμένων με τη Μ. Ασία. Εκ των συμμετασχόντων (26) είκοσι – έξι Μικρασιατών δύο (02) νέοι δήλωσαν το 2002 την ηλικία των 30 ετών και μία (01) των 17.

Η άποψή τους είναι ενδεικτική κι' όχι αντιπροσωπευτική όλων των νέων, αφού αντιπροσωπεύουν μόνο το 11,84% του συνόλου των ερωτηθέντων. Ο ένας δήλωσε ότι αισθάνεται Μικρασιάτης και θεωρεί ότι η Μ. Ασία είναι η πατρίδα του, που ποθεί να επιστρέψει. Η μια ερωτώμενη αισθάνεται Μικρασιάτισσα έντονα και σ' αυτό συνετέλεσε η μελέτη της Ιστορίας, αρχικά της Γ' Λυκείου. Η τρίτη ηλικίας 17 ετών αισθάνεται Μικρασιάτισσα και Κοκκινιώτισσα ταυτόχρονα. Τα συναισθήματά της για τη Μ. Ασία είναι αποτέλεσμα διηγήσεων των γονέων και της μελέτης της Ιστορίας.

Ο πρώτος ερωτώμενος επισημαίνει ότι όλοι οι πρόσφυγες έχουν ενταχθεί (σταδιακά) στην ελλαδική κοινωνία, έτσι κι' ο ίδιος είναι εντεταγμένος. Οι δύο (02) ερωτώμενες τονίζουν ότι είναι εντεταγμένες, η μία μάλιστα θεωρεί το γεγονός φυσικό, αφού γεννήθηκε και μεγάλωσε στη Νίκαια.

21. β2 Βαθμός συναισθηματικής σύνδεσης γονέων ή και άλλων συγγενών των ερωτωμένων με τη Μικρά Ασία.

Η ύπαρξη συναισθηματικού δεσμού εντοπίζεται σε (20) είκοσι απαντήσεις (90,90%) ως ακολούθως : (α) Οι γονείς των ερωτωμένων αισθάνονταν Μικρασιάτες (45,46%), (β) το 09,09% υπογραμμίζει ότι οι παππούδες των ερωτωμένων αισθάνονται Μικρασιάτες. (γ) Το 22,73% των απαντήσεων θεωρούν ότι ο πατέρας / μαζί με τον παππού / η γιαγιά κι' η μητέρα τους / η μητέρα / η πενθερά αισθάνονταν Μικρασιάτες / Μικρασιάτισσες. Διατυπώθηκαν κι' άλλες τρεις απόψεις, 04,54% εκάστη.

Μερική σύνδεση των γονέων του δήλωσε ένας ερωτώμενος (04,55%), καθώς η συνείδησή τους είχε διαμορφωθεί από τις αφηγήσεις των παππούδων του.

Άλλη άποψη διατύπωσε το 04,55%.

Αρα (α) συναισθηματικός δεσμός με τη Μ. Ασία των γονέων / παππούδων / άλλων συγγενών εντοπίζεται σε ποσοστό 90,90% (β) Μερική σύνδεση δήλωσε το 04,55% και (γ) άλλη άποψη εξέφερε το 04,55%.

Ο πρώτος νέος ανέφερε ότι η γιαγιά και η μητέρα του αισθάνονταν Μικρασιάτισσες. Η μια νέα επεσήμανε ότι οι διηγήσεις των γονέων της μαζί με τη μελέτη της Ιστορίας συνετέλεσαν στη δημιουργία της μικρασιατικής της συνείδησης. Η δεύτερη ερωτώμενη τόνισε ότι για τους

γονείς της η Μ. Ασία ήταν ανεπούλωτη πληγή. Τους προκαλούσε η ανάμνησή της πικρία και πόνο.

21.γ Σχέση των παιδιών των ερωτωμένων ή και νεαρών Μικρασιατών ηλικίας 20 – 30 ετών με την ελλαδική κοινωνία και τη Μ. Ασία.

[Δόθηκαν περισσότερες της μιας (01) απαντήσεις]

A. Στον βαθμό ένταξης των παιδιών των ερωτωμένων και νεαρών Μικρασιατών στην ελλαδική κοινωνία αναφέρονται οκτώ (08) απαντήσεις ή το 05,72% ως ακολούθως : (α) το 02,86% σημειώνει ότι οι νέοι 20 – 30 ετών κατά πλειοψηφία είναι εντεταγμένοι εδώ. (β) Τα παιδιά των ερωτωμένων είναι εντεταγμένα εδώ (02,14%), το ίδιο κι' οι νέοι (0,72%). **Επομένως το 05,72% επισημαίνει ότι οι νέοι εν γένει είναι [κατά πλειοψηφία] εντεταγμένοι στην ελλαδική κοινωνία.**

B1. Στην ύπαρξη συναισθηματικού δεσμού με τη Μ. Ασία αναφέρονται (20) είκοσι απαντήσεις ή το 14,28% : (α) τα παιδιά των ερωτωμένων αισθάνονται Μικρασιάτες (07,15%), (β) οι νέοι 20 – 30 ετών αισθάνονται έτσι (02,14%), αν τύχουν της ανάλογης διαπαιδαγώγησης εκ μέρους των γονέων τους (03,57%) κι' ειδικά της μικρασιατικής καταγωγής μητέρας τους (0,71%). Ο ερωτώμενος προσπαθεί να διαπαιδαγωγήσει τα παιδιά του σύμφωνα με τις μικρασιατικές παραδόσεις 0,71%.

Άρα το 14,28% επισημαίνει την ύπαρξη της συναισθηματικής σύνδεσης με την προϋπόθεση της μεταλαμπάδευσης αυτών των παραδόσεων εκ μέρους της οικογένειας.

Η Άννα Παναγιωταρέα αναφέρει σχετικά : «Την ανάγκη για τη διατήρηση της κυδωνιάτικης ταυτότητας αναπλήρωνε η οικογένεια, που είχε αναλάβει με τους πρόσφυγες της πρώτης γενιάς ρόλο παιδευτικό. (Α. Παναγιωταρέα (1994), Όταν οι αστοί έγιναν πρόσφυγες, σ.198). Σε άλλο σημείο επισημαίνει : «Η τρίτη γενιά μεγάλωσε τη στιγμή που έφευγε από τη ζωή η πρώτη γενιά των προσφύγων. Έμαθε για το Αίβαλι τις ιστορίες που ήξεραν οι γονείς της, που όμως και αυτοί δεν έχουν γεννηθεί στις Κυδωνίες. Τα παιδιά αυτής της τρίτης γενιάς γνωρίζουν για τη θέση που είχε η οικογένειά τους στην κοινωνική δομή των Κυδωνιών ανάλογα με τη μόρφωση της οικογένειας και την καταγωγή της μάνας. Αν ο πατέρας είναι αιβαλιώτικης καταγωγής χωρίς μόρφωση και η μάνα ντόπια, το παιδί της τρίτης γενιάς συνήθως αγνοεί το Αίβαλι και την ιστορία του Ωστόσο το παιδί της τρίτης προσφυγικής γενιάς είτε προέρχεται από μορφωμένη οικογένεια είτε από λαϊκή δεν δέχεται την προσφυγική καταγωγή του με το αιτιολογικό ότι και οι δύο γονείς έχουν γεννηθεί στην Ελλάδα (Άννα Παναγιωταρέα, ό.π., σ.199).

B2. Τη μερική ή μικρή σύνδεση των νέων με τη Μικρά Ασία υποδεικνύουν (24) είκοσι – τέσσερις απαντήσεις (17,15%) : (1) οι νέοι 20 – 30 ετών κατά πλειοψηφία δεν αισθάνονται Μικρασιάτες (07,14%) λόγω της αναποτελεσματικότητας των μικρασιατικών Συλλόγων (0,72%) ή γιατί δεν προβάλλουν οι νέοι αυτοί την καταγωγή τους εξαιτίας της νοοτροπίας ή παιδείας τους (01,43%), (β) οι επερχόμενες γενιές θ' αποβάλουν σταδιακά τον μικρασιατικό τους χαρακτήρα (01,43%), (γ) σε μικρό βαθμό αισθάνονται Μικρασιάτες (01,43%) και τα παιδιά των ερωτωμένων αισθάνονται πολύ λιγότερο Μικρασιάτες από τους ίδιους (0,72%). Το ίδιο αισθάνονται και οι νέοι της Αθήνας συγκριτικά με αυτούς της περιφέρειας λόγω των γοργών ρυθμών ζωής (0,71%). (δ) Αρκετοί νέοι 20 – 30 ετών αισθάνονται Μικρασιάτες (01,43%), αλλά στερούνται των βιωμάτων της πρώτης γενιάς (0,71%) και κάποιοι απ' αυτούς προβάλλουν / δεν αρνούνται την καταγωγή τους (01,43%).

Η Άννα Παναγιωταρέα – μεταξύ των άλλων – επισημαίνει : «Δεν καταβάλλεται συστηματικά προσπάθεια από τη δεύτερη γενιά να δημιουργήσει στους απογόνους της ενδιαφέρον για τις

Κυδωνίες και την προσφυγική καταγωγή τους. Ίσως γιατί η δεύτερη γενιά δεν δοκίμασε το οδυνηρό αίσθημα της χαμένης πατρίδας και τον ξεριζωμού που είχε ζήσει η πρώτη γενιά. Έτσι, αν δεν υπάρξουν μηχανισμοί μέσα στην εκπαίδευση για τη συντήρηση της μικρασιατικής ταυτότητας . . . τότε η τρίτη προσφυγική γενιά ίσως και να είναι η τελευταία που μπορεί να κάνει συναισθηματική αναφορά στο Αϊβαλί σε σχέση με κάποια πρόγονό της. Από την τέταρτη γενιά, [σημείωση γράφοντος : σ' αυτήν περιλαμβάνονται κι' οι νέοι 20 – 30 ετών] που θα μετράει πίσω της ήδη δύο γενιές προγόνων γεννημένων στην Ελλάδα, αρχίζουν οι χαμένες γενιές των χαμένων πατρίδων. Η μνήμη των Κυδωνιών, αν αφηθεί μόνον στην προφορική ιστορία, θα σβήσει με την αυγή της πέμπτης γενιάς. Τότε θα συμπληρώνονται και τα εκατό χρόνια από την Έξοδο του 1922.» (Άννα Παναγιωταρέα, ό.π., σ.201). (23).

B3. Απουσία συναισθηματικού δεσμού με τη Μικρά Ασία εντοπίζεται σε έξι (06) απαντήσεις (04,28%) ως εξής : (α) τα παιδιά των ερωτωμένων δεν αισθάνονται Μικρασιάτες (02,14%), καθώς οι ερωτώμενες δεν τα διαπαιδαγόγησαν σχετικά (0,72%). Ίσως συνετέλεσε κι' η καταγωγή της μητέρας από την ηπειρωτική Ελλάδα (0,71%). (β) Γενικότερα οι νέοι δεν αισθάνονται Μικρασιάτες λόγω του σύγχρονου τρόπου ζωής, της παρεχόμενης σχετικά με τη Μ. Ασία σχολικής παιδείας κ.λπ. (0,71%).

B4. Άλλη απάντηση έδωσε το 0,72%.

Γ. Σχέση των ερωτωμένων, των παιδιών τους και νέων Μικρασιατών με τους μικρασιατικούς Συλλόγους.

1. Την ύπαρξη σχέσης και ενδιαφέροντος για τους μικρασιατικούς Συλλόγους προβάλλουν (15) δεκαπέντε απαντήσεις (10,73%) : (α) οι ερωτώμενοι μετέχουν στους Συλλόγους (01,43%), όπως και τα παιδιά τους (01,43%) ὅστοςο μεγαλύτερη συμμετοχή έχουν οι νέοι της επαρχίας (01,43%), παρ' ότi κι' εδώ αρκετοί μετέχουν στις δραστηριότητές τους (0,72%). (β) Οι Πόντιοι είναι πιο ενεργά μέλη των Συλλόγων συγκριτικά με τους Μικρασιάτες (02,15%). Στη Β. Ελλάδα οι νέοι ενδιαφέρονται περισσότερο (0,72%). (γ) Για τη συμμετοχή ή μη των νέων σημαίνοντα ρόλο διαδραματίζει η διαπαιδαγώγηση της οικογένειας (02,14%). (δ) Τα μέλη των Συλλόγων είναι 50 ετών κι' άνω (0,71%). Συνοψίζοντας : **(1) υπάρχει ενδιαφέρον από τους ερωτώμενους / τα παιδιά τους / τους νέους, μικρότερο ὅστοςο από τους νέους της επαρχίας ή τους Ποντίους (07,88%) [κατηγορίες α + β]. (2) Απαραίτητη προϋπόθεση για τη συμμετοχή τους είναι η διαπαιδαγώγηση της οικογένειας (02,14%) [κατηγορία γ] και (3) άλλη άποψη (0,71%) [κατηγορία δ].**

2. Στη μερική ή μικρή σύνδεση με τους μικρασιατικούς Συλλόγους αναφέρονται : (31) τριάντα – μία απαντήσεις (22,14%) : (α) το 10,71% επισημαίνει ὅτi μικρό ποσοστό των νέων 20 – 30 ετών μετέχει στους συλλόγους κι' ειδικά της Αθήνας (0,71%). (β) Κατ' άλλους μετέχουν οι νέοι σε μέτριο βαθμό (0,71%). (γ) Απέχουν στην πλειονότητά τους για ποικίλους λόγους : (1) εξαιτίας των σπουδών τους ή των επαγγελματικών υποχρεώσεων (02,86%), λόγω (2) του σύγχρονου τρόπου ζωής (02,86%), (3) της έλλειψης χρόνου (0,71%), της προσπάθειας λήθης του παρελθόντος (0,72%) ή των μικτών γάμων γηγενών – προσφύγων (0,72%) και (δ) οι νέοι, ίσως μετάσχουν στους Συλλόγους στην ηλικία των 50 ετών (02,14%). **Επομένως : (I) η συμμετοχή των νέων είναι περιορισμένη (12,13%) [κατηγορίες α +β], (II) δεν μετέχουν οι περισσότεροι για ποικίλους λόγους (07,87%) [κατηγορίες γ1 +2 +3] και (III) οι νέοι , ίσως μετάσχουν στους Συλλόγους περισσότερο στην ηλικία των 50 ετών (02,14%) [κατηγορία δ].**

3. Η απουσία σύνδεσης με τους μικρασιατικούς Συλλόγους διαπιστώνεται σε δεκατέσσερεις (14) απαντήσεις ή το 09,99% : (α) οι νέοι δεν μετέχουν στους Συλλόγους

(01,43%) κι' ειδικά η γ' και δ' γενιά (0,71%) ίσως τα παιδιά των ερωτωμένων λάβουν μέρος στις δραστηριότητες των Σωματείων στη μέση ηλικία (01,43%). Τώρα όμως δεν μετέχουν (02,85%). (β) Ως λόγοι μη συμμετοχής προβάλλονται : των μεν ερωτωμένων η έλλειψη χρόνου (01,43%), ενώ των παιδιών τους οι επαγγελματικές υποχρεώσεις (02,14%). **Αρα : (I) οι νέοι / τα παιδιά των ερωτωμένων δεν μετέχουν στους Συλλόγους (06,42%) και (II) Η έλλειψη χρόνου κι' οι βιοποριστικές ανάγκες αποτελούν αίτια της μη συμμετοχής στις δραστηριότητες τους (03,57%).**

Δ. Προβολή της μικρασιατικής ταυτότητας εκ μέρους των νέων 20 – 30 ετών σ' ενδεχόμενη κάθοδό τους σ' εκλογές ως υποψηφίων βουλευτών.

1. Έξι (06) απαντήσεις ή το 04,28% επισημαίνουν το γεγονός της καθόδου των νέων μόνον ή κυρίως ως Ελλαδιτών : (α) δεν θα προβάλουν τη μικρασιατική καταγωγή τους (01,43%), (β) η πλειονότητά τους δεν θα προέβαλλε την καταγωγή από τη Μ. Ασία λόγω ελλιπούς διαπαιδαγώγησης (01,43%) ή γιατί θεωρεί ότι η μικρασιατική καταστροφή ανήκει στο απώτερο παρελθόν (0,71%). Ένα ελάχιστο ποσοστό θα ανεδείκνυε τη μικρασιατική καταγωγή κινούμενο από αγνά ελατήρια (0,71%).

2. Δεκατέσσερις (14) απαντήσεις ή το 10% αναφέρονται στην προβολή της μικρασιατικής ταυτότητας ως εξής : (α) θα προέβαλλαν οι νέοι αυτοί την καταγωγή τους για λόγους ψηφοθηρικούς (03,57%), κυρίως σε περιοχές προσφυγικής καταγωγής (Β' Αθηνών, Β' Πειραιώς κ.λπ.) (02,15%) (β) Οι περισσότεροι νέοι θα προέβαλλαν την καταγωγή τους (02,14%) και κάποιοι ανιδιοτελώς (01,43%) (γ) Προϋπόθεση για την προβολή της καταγωγής τους είναι η κατάλληλη ενημέρωση και διαπαιδαγώγησή τους (0,71%).

Ε. Μία (01) απάντηση (0,71%) επισημαίνει ότι η πλειονότητά τους δεν θα έθετε υποψηφιότητα. Δεν θα της επιτρεπόταν.

Συνοψίζοντας : (α) οι νέοι εν γένει [κατά πλειοψηφία] είναι εντεταγμένοι στην ελλαδική κοινωνία (05,72%), (β) συνδέονται συναισθηματικά με τη Μ. Ασία (14,28%), (γ) μερική ή μικρή σύνδεση των νέων δηλώνει το 17,15%, (δ) υφίσταται απουσία συναισθηματικού δεσμού με τη Μ. Ασία (04,28%), (ε) άλλη απάντηση έδωσε το 0,72%, (στ) οι νέοι συμμετέχουν και ενδιαφέρονται για τους Συλλόγους (10,73%), (ζ) εν μέρει ή σε μικρό βαθμό είναι συνδεδεμένοι σε ποσοστό 22,14%, (η) απουσιάζει η σύνδεση των νέων με τους μικρασιατικούς Συλλόγους (09,99%). (θ) Οι νέοι 20 – 30 ετών θα κατέλθουν ως υποψήφιοι βουλευτές μόνον ή κυρίως ως Ελλαδίτες (04,28%), (ι) θα προβάλουν την μικρασιατική ταυτότητα για ποικίλους λόγους (10%) και (ια) η πλειονότητα των νέων αυτών δεν θα έθετε υποψηφιότητα (0,71%).

Ο ένας εκ των τριών νέων ανέφερε ότι δεν μετέχει στις δραστηριότητες των Συλλόγων λόγω έλλειψης χρόνου. Η συμμετοχή των νέων στους Συλλόγους είναι ελάχιστη. Οι Μικρασιάτες είναι πλήρως εντεταγμένοι στην ελλαδική κοινωνία κι' οι νέοι σ' επικείμενες εκλογές δεν θα προβάλουν την καταγωγή τους εν αντιθέσει προς τους Ποντίους. Η μια νέα δήλωσε ότι η πλειονότητα

των νέων δεν θα προβάλει την καταγωγή της λόγω νοοτροπίας ή [ελλιπούς] παιδείας. Οι νέοι των επαρχιακών κέντρων συμμετέχουν περισσότερο στις δραστηριότητες των Σωματείων. Σ' αυτό συντελούν ο σύγχρονος τρόπος ζωής στις πόλεις, η διαφήμιση κ.λπ.. Σε περίπτωση εκλογών οι περισσότεροι δεν θα προέβαλλαν την καταγωγή τους λόγω απουσίας της σχετικής διαπαιδαγώγησης. Η πλειονότητά τους δεν ασχολείται με τα ποντιακά ή μικρασιατικά θέματα. Η δεύτερη νέα επισημαίνει ότι οι Πόντιοι συμμετέχουν στους Συλλόγους τους, ενώ οι Μικρασιάτες σε πιο περιορισμένο βαθμό. Αρκετοί νέοι προβάλλουν την καταγωγή τους, χωρίς να την έχουν μελετήσει βαθύτερα. Στις ερχόμενες γενιές ολοένα και λιγότεροι νέοι θα

αισθάνονται Μικρασιάτες. Σ' ενδεχόμενες εκλογές θα ανεδείκνυαν την καταγωγή τους, όχι όμως στους μη Μικρασιάτες.

22. Συχνότητα εμφάνισης της νοσταλγίας και της υπερηφάνειας για τη Μ. Ασία.

Σε χρήση των ανωτέρω όρων κι' άλλων συναφών προβαίνουν είκοσι – πέντε (25) ερωτώμενοι (96,16%), ενώ ένας (01) όχι (03,84%). Οι ανωτέρω όροι κι' άλλοι συναφείς ή εκφράσεις παρατηρούνται σε εξήντα – μία (61) περιπτώσεις.

Η έκφραση νοσταλγίας για τη Μ. Ασία απαντά σε σαράντα – επτά (47) περιπτώσεις (77,05%) ως εξής : Το 16,39% ανέφερε ότι οι Μικρασιάτες ανακαλούσαν στη μνήμη τους όσα έζησαν στην μικρασιατική πατρίδα και τα διηγούντο, ενώ το 11,47% μετέφερε την άποψη των συγγενών των ερωτωμένων ότι θα επέστρεφαν στη Μ. Ασία, καθώς θεωρούσαν προσωρινή την εδώ διαμονή τους. Το 09,84% εξέφρασε την επιθυμία των ερωτωμένων να επισκεφθούν τη Μ. Ασία. Το 06,56% επισημαίνει ότι οι συγγενείς των ερωτωμένων έλεγαν «καλή πατρίδα», «βίβα πατρίδα», «η πατρίδα» μας. Το 06,55% επισημαίνει ότι η Μ. Ασία είναι η πατρίδα, στην οποία θέλουν να επιστρέψουν οι ερωτώμενοι. Το 04,92% θεωρεί ότι οι γονείς των ερωτωμένων λαχταρούσαν τη Μ. Ασία, αλλά κι' εθλίβοντο ή εφοβούντο να μεταβούν, ωστόσο δεν θα τη λησμονήσουν (04,92%). Το 03,28% τονίζει ότι οι ερωτώμενοι αγαπούν τη Μ. Ασία. Επιπλέον διατυπώθηκαν (08) οκτώ απόψεις , 01,64% εκάστη. **Δεκατέσσερεις (14) απαντήσεις ή το 22,95% αναδεικνύουν την υπερηφάνεια των Μικρασιατών για την καταγωγή τους ως ακολούθως :** (α) οι ερωτώμενοι θεωρούν τιμή τους που αισθάνονται Μικρασιάτες (09,84%). (β) Το 06,55% προβάλλει ότι οι Μικρασιάτες αισθάνονται χαρισματικοί άνθρωποι. Δύο (02) απόψεις, 01,64% εκάστη, θεωρούν ότι (γ) ο «Μικρασιατισμός» ως τρόπος ζωής καθίσταται σήμερα εθνική ταυτότητα και (δ) ο πατέρας του ερωτωμένου έζησε ως «καταμικρασιάτης». (ε) Ο ερωτώμενος αισθάνεται υπερηφάνεια που τα παιδιά ή εγγόνια του διακηρύττουν την καταγωγή τους από τη Μ. Ασία (03,28%).

Επομένως η έκφραση νοσταλγίας για τη Μ. Ασία εντοπίζεται στο 77,05% των απαντήσεων, ενώ το 22,95% επισημαίνει την υπερηφάνεια των Μικρασιατών για την καταγωγή τους.

Στην υπερηφάνεια της καταγωγής, ειδικά των Κυδωνιατών, αναφέρεται η Άννα Παναγιωταρέα (1994), ό.π. κεφ.5^ο , σ.σ.178 – 192. Παραθέτει χαρακτηριστικά : «Οι αστοί των Κυδωνιών όταν ήρθαν πρόσφυγες στην Ελλάδα και τους ρωτούσαν για τον τόπο καταγωγής τους έλεγαν πως ήταν από τις Κυδωνίες. Ήταν Κυδωνιάτες και πρόσθεταν πάντοτε την ονομασία της μείζονος αρχαίας γεωγραφικής περιφέρειας, στην οποία ανήκε η πόλη τους, την Αιολία : Ήταν Κυδωνιάτες εξ Αιολίας.» (Α. Παναγιωταρέα, ό.π. σ.178) **(24)**. Εκ των τριών (03) νέων ο ένας τονίζει ότι η Μικρασία είναι η πατρίδα , στην οποία θέλει να επιστρέψει. Η μια νέα αισθάνεται μια βαθιά ριζωμένη σχέση με τη Μικρά Ασία και ταυτόχρονα αδικημένη για όσα υπέστησαν οι Μικρασιάτες Έλληνες. Η τρίτη είναι περήφανη για την καταγωγή της, που την προβάλλει σε κάθε ευκαιρία.

23.1 Κατά πόσον οι Μικρασιάτες ασκούν κυρίαρχους πολιτικούς ρόλους στην ελλαδική κοινωνία.

Δέκα απαντήσεις **(38,46%)** επισημαίνουν ότι οι Μικρασιάτες δεν ασκούν κυρίαρχους πολιτικούς ρόλους, ενώ δεκατρείς (13) ότι η πολιτική τους επιρροή είναι περιορισμένη

(50%), αφού οι υπάρχοντες Μικρασιάτες Βουλευτές ή Υπουργοί είναι λίγοι συγκριτικά με το μικρασιατικής καταγωγής πληθυσμό. Δύο (02) απαντήσεις (07,69%) υπογραμμίζουν ότι ασκούν κυρίαρχους πολιτικούς ρόλους. Ένας (01) ερωτώμενος (03,85%) δεν απάντησε.

Στους λόγους ολικής / μερικής μη άσκησης κυρίαρχων πολιτικών ρόλων αναφέρθηκαν συνολικά (73) εβδομήντα – τρεις απαντήσεις.

A1. Είκοσι – τέσσερις (24) απαντήσεις (32,87%) αναδεικνύουν τη μερική άσκηση κυρίαρχων πολιτικών ρόλων ως αποτέλεσμα της λειτουργίας του πολιτικού συστήματος στην Ελλάδα : (α) το 06,85% αναφέρει ότι οι Μικρασιάτες δεν επηρεάζουν τα πολιτικά πράγματα ή τη διαμόρφωση της πολιτικής ιδεολογίας, όπως οι Παλαιοελλαδίτες – Κρητικοί. Ανά 05,48% (β) τέσσερις (04) απόψεις επισημαίνουν ότι οι Μικρασιάτες δεν κατόρθωσαν να μην απαλειφθεί ο όρος «Γενοκτονία» από το Προεδρικό Διάταγμα 304/2001 σε αντίθεση με τους Ποντίους (γ) κι άλλες τέσσερις (04) ότι δεν δημιούργησαν «τζάκια», όπως π.χ. οι Πελοποννήσιοι. (δ) Το 02,73% τονίζει ότι, όπου υπάρχει συμπαγής μικρασιατικός πληθυσμός, εκλέγονται αντίστοιχης καταγωγής Βουλευτές, ειδικά στη Β. Ελλάδα (01,37%). (ε) Το 02,74% αναφέρει ότι οι Μικρασιάτες επηρεάζουν τα πολιτικά πράγματα, όταν κυβερνά η «Δημοκρατική Παράταξη», π.χ. το ΠΑΣΟΚ σήμερα. Έξι (06) απόψεις, 01,37% εκάστη, αναφέρονται σε διάφορες πτυχές του πολιτικού μας συστήματος.

A2. Έξι (06) απαντήσεις (08,22%) θεωρούν τη μερική πολιτικοποίηση των Μικρασιατών ως αποτέλεσμα της ψυχοσύνθεσης και της αρνητικής τους στάσης έναντι της Πολιτικής αφού (α) δεν τους ενδιαφέρει (04,11%), (β) δε συνάδει, ίσως, με την ιδιοσυγκρασία τους (02,74%) και (γ) θεωρούν ότι είναι ανέντιμη η Πολιτική (01,37%).

A3. Δεκατρείς (13) απαντήσεις (17,81%) αναφέρονται στη περιορισμένη επιρροή των Μικρασιατών ως αποτέλεσμα της διαδικασίας ένταξής τους στην ελλαδική κοινωνία : (α) το 08,22% υπογραμμίζει ότι οι Μικρασιάτες, ίσως να έδωσαν έμφαση και να διακρίθηκαν ως έμποροι κι επιχειρηματίες ή ασχολήθηκαν με τις επιστήμες και τα γράμματα (06,85%). (β) Ανά 01,37% επισημαίνεται αφ' ενός (1) ο αγώνας ένταξής τους μέσω των μεικτών γάμων κι αφ' ετέρου (2) με την προσπάθεια αντιμετώπισης των προβλημάτων προσαρμογής.

B1. Δεκαεπτά (17) απαντήσεις (23,29%) επισημαίνουν ότι η μη άσκηση κυρίαρχων πολιτικών ρόλων είναι αποτέλεσμα της λειτουργίας του πολιτικού συστήματος ως ακολούθως : (α) το 16,44% θεωρεί ότι δεν επηρεάζουν οι Μικρασιάτες τα πολιτικά πράγματα ή τη διαμόρφωση της πολιτικής ιδεολογίας, όπως οι Πελοποννήσιοι ή οι Κρητικοί. (β) Το 04,11% τονίζει ότι θα υπάρξει πρόβλημα στις σχέσεις Ελλάδος – Τουρκίας, αν ληφθούν υπ' όψιν οι Μικρασιάτες (π.χ. στο θέμα της Γενοκτονίας). Με υπόδειξη του Ισμαήλ Τζέμ απαλείφθηκε η λέξη «Γενοκτονία» του Μικρασιατικού Ελληνισμού από Π.Δ. (01,37%). (γ) Η πολυκομματική τους διάσπαση επηρεάζει τη δυνατότητα επίδρασής τους στα πολιτικά πράγματα (01,37%). Επομένως σ' ένα ποσοστό 23,29% [μερικής μη άσκησης κυρίαρχων πολιτικών ρόλων (06,85%) και ολικής μη άσκησης (16,44%)] εντοπίζεται η αδυναμία των Μικρασιατών να επηρεάσουν στη διαμόρφωση του το πολιτικό (πελατειακό) σύστημα, όπου κυριαρχούν οι Πελοποννήσιοι και οι Κρητικοί. Ο Κων/νος Τσουκαλάς ομιλεί για την «υπερεκπροσώπηση» των Πελοποννησίων στη διοικητική και στρατιωτική πυραμίδα από τη σύσταση του νεοελληνικού κράτους, ενώ αποτελούν μόνο το 13,2% του συνολικού πληθυσμού της χώρας (Τσουκαλάς Κ. (1997), Εξάρτηση και αναπαραγωγή, σ.σ.420 – 421 και Ρήγος Άλκης (1992), Η Β' Ελληνική Δημοκρατία 1924 – 1935, σ.253] (25).

B2. Τέσσερις (04) απαντήσεις (05,48%) θεωρούν ότι (α) ίσως οι Μικρασιάτες δεν ενδιαφέρονται για την Πολιτική (02,74%), που χαρακτηρίζεται (β) ανέντιμη (01,37%), ενώ (γ) ούτε και στη Μ. Ασία άσκησαν κυρίαρχους πολιτικούς ρόλους (01,37%). Επομένως το συνολικό ποσοστό (05,48%) υποδεικνύει ότι η μη πολιτικοποίηση των Μικρασιατών είναι αποτέλεσμα της ψυχοσύνθεσης και της στάσης τους έναντι της Πολιτικής.

B3. Πέντε (05) απαντήσεις (06,85%) αναφέρονται στη μη άσκηση κυρίαρχων πολιτικών ρόλων ως αποτέλεσμα της διαδικασίας ένταξης στην ελλαδική κοινωνία ως εξής : (α) ασχολήθηκαν με τις επιστήμες και τις Καλές Τέχνες (02,74%) ή (β) με το εμπόριο και τις επιχειρήσεις (04,11%).

Γ. Τέσσερις (04) απαντήσεις (05,48%) αναδεικνύουν την άσκηση κυρίαρχων πολιτικών ρόλων εκ μέρους των Μικρασιατών : (α) Το 02,73% θεωρεί ότι ασκούν κυρίαρχους πολιτικούς ρόλους, αφού βρίσκονται σε όλα τα κόμματα, (β) ο Κων/νος Καραμανλής τους οδήγησε στην άσκηση κυρίαρχων ρόλων (01,38%) και (γ) Μέχρι το 1950 τις κυρίαρχες πολιτικές θέσεις κατείχαν οι Παλαιοελλαδίτες (01,37%).

Συνοψίζοντας : (α) το 32,87% των απαντήσεων θεωρεί ότι η μερική άσκηση κυρίαρχων πολιτικών ρόλων είναι αποτέλεσμα της λειτουργίας του πολιτικού συστήματος με την υπερεκπροσώπηση των Πελοποννησίων – Κρητικών, τη μη δυνατότητα υιοθέτησης του όρου «Γενοκτονία» για τη Μικρασιατική Καταστροφή κ.λπ., (β) το 08,22% επισημαίνει ότι η εν μέρει πολιτικοποίηση είναι αποτέλεσμα της ψυχοσύνθεσής τους και της αρνητικής τους στάσης έναντι της Πολιτικής. (γ) Στη μερική συμμετοχή στο εδώ πολιτικό σύστημα ως αποτέλεσμα των δυσχερειών ένταξης και της έμφασης στις επιστήμες, στα γράμματα, στο εμπόριο και τις επιχειρήσεις αναφέρεται το 17,81% (δ) Η μη άσκηση κυρίαρχων πολιτικών ρόλων αναδεικνύεται ως αποτέλεσμα της λειτουργίας του πολιτικού συστήματος για τους λόγους που αναφέρθηκαν και κυρίως στο Β1(α) σε ποσοστό 23,29%, (ε) Η μη άσκηση κυρίαρχων πολιτικών ρόλων αποδίδεται στην ψυχοσύνθεση των Μικρασιατών και την αρνητική αντιμετώπιση της Πολιτικής εκ μέρους τους σε ποσοστό (05,48%). (στ) Το 06,85% αναφέρεται στη μη άσκηση κυρίαρχων πολιτικών ρόλων λόγω της ενασχόλησης και της έμφασης στο εμπόριο, τα γράμματα, τις επιχειρήσεις, τις Καλές Τέχνες κ.λπ. (ζ) Το 05,48% επισημαίνει ότι οι Μικρασιάτες ασκούν κυρίαρχους πολιτικούς ρόλους.

Στη μη άσκηση κυρίαρχων πολιτικών ρόλων αναφέρεται ο καθηγητής Νεοκλής Σαρρής [Βλ. σ.114 του παρόντος πονήματος].

2. Βουλευτές καταγόμενοι από τη Μ. Ασία, Πόντο, Ανατολική Θράκη, Ίμβρο και Τένεδο.

Βάσει του πίνακα που δόθηκε στο γράφοντα το 2002 από την ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑ ΠΡΟΣΦΥΓΙΚΩΝ ΣΩΜΑΤΕΙΩΝ ΕΛΛΑΔΟΣ οι βουλευτές οι καταγόμενοι από τις Αλησμόνητες Πατρίδες οι όποιοι εξελέγησαν στις εκλογές του 2000 είναι :

ΠΙΝΑΚΑΣ ΒΟΥΛΕΥΤΩΝ

A/A	ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ	ΕΚΛΟΓΙΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ	ΚΟΜΜΑ	A/A	ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ	ΕΚΛΟΓΙΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ	ΚΟΜΜΑ
1.	Ανθόπουλος Ιωάννης	Σερρών	ΠΑΣΟΚ	18.	Λεονταρίδης Θεόφιλος	Σερρών	ΝΔ
2.	Γερανίδης Βασίλειος	Β΄ Θεσσαλονίκης	ΠΑΣΟΚ	19.	Λυμπερακίδης Λεωνίδα	Έβρου	ΝΔ
3.	Παπαδόπουλος Σταύρος	Δράμας	ΝΔ	20.	Λωτίδης Λάζαρος	Κοζάνης	ΠΑΣΟΚ
4.	Γικόνου Μόσχος	Ημαθίας	ΠΑΣΟΚ	21.	Μαγκριώτης Ιωάννης	Α΄ Θεσ/νίκης	ΠΑΣΟΚ
5.	Τρυφωνίδης Γεώργιος	Πρεβέζης	ΝΔ	22.	Νεράντζης Αναστάσιος	Β΄ Πειραιά	ΝΔ
6.	Τσιτουρίδης Σάββας	Κιλκίς	ΝΔ	23.	Νιώτης Γρηγόριος	Β΄ Πειραιά	ΠΑΣΟΚ
7.	Διαμαντίδης Ιωάννης	Β΄ Πειραιά	ΠΑΣΟΚ	24.	Πασχαλίδης Γεώργιος	Πέλλης	ΠΑΣΟΚ
8.	Ζαμπουνίδης Νικόλαος	Έβρου	ΠΑΣΟΚ	25.	Σγουρίδης Παναγιώτης	Ξάνθης	ΠΑΣΟΚ
9.	Φουντουκίδου – Θεοδορίδου Παρθένα	Πέλλης	ΝΔ	26.	Τσερτικίδης Παντελής	Πιερίας	ΠΑΣΟΚ
10.	Καστανίδης Χαράλαμπος	Α΄ Θεσσαλονίκης	ΠΑΣΟΚ	27.	Τσακλίδης Ιωάννης	Καβάλας	ΠΑΣΟΚ
11.	Κατσανέβας Θεόδωρος	Β΄ Αθηνών	ΠΑΣΟΚ	28.	Τσοχατζόπουλος Απόστολος – Αθανάσιος	Α΄ Θεσ/νίκης	ΠΑΣΟΚ
12.	Καμής Ιωάννης	Β΄ Πειραιά	ΠΑΣΟΚ	29.	Φλωρίδης Γεώργιος	Κιλκίς	ΠΑΣΟΚ
13.	Κεδίκογλου Βασίλειος	Εύβοιας	ΠΑΣΟΚ	30.	Φωτιάδης Παναγιώτης	Υπόλοιπο Αττικής	ΠΑΣΟΚ
14.	Κίρκος Γεώργιος	Β΄ Θεσσαλονίκης	ΠΑΣΟΚ	31.	Χρυσοχοϊδης Μιχαήλ	Ημαθίας	ΠΑΣΟΚ
15.	Κουρουπλής Παναγιώτης	Αιτ/νίας	ΠΑΣΟΚ	32.	Ψωμιάδης Παναγιώτης	Α΄ Θεσ/νίκης	ΝΔ
16.	Χαϊτίδης Ευγένιος	Σερρών	ΝΔ	33.	Παπαθεμελής Στυλιανός	Α΄ Θεσ/νίκης	ΠΑΣΟΚ
17.	Τζανής Λεωνίδα	Μαγνησίας	ΠΑΣΟΚ				

Έτσι από τις τριάντα – τρεις (33) εκλογικές περιφέρειες στις οποίες εξελέγησαν, οι είκοσι (20) βρίσκονται στη Μακεδονία :

Εκλογική περιφέρεια	Αριθμός βουλευτικών εδρών	Εκλογική περιφέρεια	Αριθμός βουλευτικών εδρών
- Δράμας	(01) Μία	- Καβάλας	(01) Μία
- Ημαθίας	(02) Δύο	- Κιλκίς	(02) Δύο
- Α΄ Θεσσαλονίκης	(05) Πέντε	- Κοζάνης	(01) Μία
- Β΄ Θεσσαλονίκης	(02) Δύο	- Κοζάνης	(02) Δύο
		- Πέλλης	(01) Μία
		- Πιερίας	(03) Τρεις
		- Σερρών	

Τρεις (03) βουλευτικές έδρες είναι στη Θράκη [Δύο (02) στην εκλογική περιφέρεια Έβρου και μία (01) στην Ξάνθη]. Οι είκοσι τρεις (23) έδρες, λοιπόν, είναι στη Μακεδονία - Θράκη (69,70%).

Ο σημαντικός αυτός αριθμός βουλευτών στις δύο αυτές περιοχές δεν είναι τυχαίος, αν ληφθεί υπ' όψιν ότι βάσει της απογραφής του 1928 στη Θεσσαλονίκη οι εγκατασταθέντες πρόσφυγες αντιπροσώπευαν το 478,34 σε 1000 κατοίκους, στη Δράμα το 702,20, στην Καβάλα το 568,85 κ.α. . Στην Παλαιά Ελλάδα αντίθετα η εγκατάστασή τους υπήρξε περιορισμένη. Για παράδειγμα στην Πάτρα αποτελούσαν οι πρόσφυγες το 107,79 σε χίλιους κατοίκους, στον Πύργο το 37,67, στην Τρίπολη το 49,18 κ.λπ.

Στην Αττική εξελέγησαν έξι (06) βουλευτές : τέσσερις (04) στη Β΄ Πειραιά, ένας (01) στη Β΄ Αθηνών και στο υπόλοιπο Αττικής ένας (01). Στον Πειραιά οι πρόσφυγες βάσει της Απογραφής του 1928 ανέρχονταν σε 402,07.

Έχουν εκλεγεί, επίσης, τέσσερις (04) στην Πρέβεζα, στην Εύβοια ή στην Αιτωλοακαρνανία και Μαγνησία. Επομένως οι προσφυγικής καταγωγής βουλευτές εκλέγονται, κυρίως σε περιοχές, όπου μετά το 1922 είχαν εγκατασταθεί σε μεγάλους αριθμούς οι πρόσφυγες. Είναι χαρακτηριστικό το γεγονός ότι δεν εξελέγη κανείς σε εκλογική περιφέρεια της Πελοποννήσου, η οποία ελέγχει τη διοικητική και στρατιωτική πυραμίδα του νεοελληνικού κράτους (βλ. σ.254 της παρούσας διατριβής). Οι (24) είκοσι – τέσσερις έδρες ή το 72,73% ανήκουν στο ΠΑΣΟΚ και εννέα (09) ή 27,27% στη ΝΔ. Επισημάνθηκε ήδη – μεταξύ των άλλων – (α) η πρόσδεση των προσφύγων στο Βενιζελισμό και (β) η στροφή μέρους τους προς την Αριστερά, ειδικά μετά το 1930.

Τη βενιζελογενή παράταξη που παρέμεινε ως το 1961 εκτός εξουσίας μετά τις μετεμφυλιακές εκλογές των ετών 1950 και 1951 διαδέχθηκε η «Ένωση Κέντρου» του Γεωργίου Παπανδρέου η οποία στις εκλογές της 3^{ης} Νοεμβρίου 1963 έλαβε το 42,04% των ψήφων και στις 16 Φεβρουαρίου 1964 το 52,72%, ενώ το ΠΑΣΟΚ σταδιακά αφού «ενσωμάτωσε το μεγαλύτερο μέρος της προδιδακτορικής Ενώσεως Κέντρου, κατέλαβε ολόκληρο σχεδόν τον πολιτικό χώρο της Κεντροαριστεράς» (Διαμαντόπουλος Θανάσης (1993), Το κομματικό

φαινόμενο, σ.σ.599 – 624). Έτσι σημαντικό μέρος του προσφυγικού κόσμου με την πάροδο του χρόνου εντάχθηκε αρχικά στην Ένωση Κέντρου και μετά στο ΠΑΣΟΚ (26).

Στην συνέντευξή του (21/12/2004) ο καθηγητής Νεοκλής Σαρρής θεωρεί ότι ο Άκης Τσοχατζόπουλος «δεν προβάλλεται ως Κων/πολίτης, αλλά συμμετέχει στην εξουσία ως Ελλαδίτης».

Επιπλέον οι Μικρασιάτες δεν επηρεάζουν στη διαμόρφωση της νεοελληνικής πολιτικής και ιδεολογίας, αν λάβουμε υπ' όψιν : (α) την απάλειψη του όρου «Γενοκτονία» από το Π.Δ. 304/2001 και (β) επισημάνσεις, όπως εκτίθενται στη σ. 205 της παρούσας διατριβής : (1) τη διασπάθιση των τελευταίων υπολοίπων της Ανταλλάξιμης Περιουσίας, για να εξυπηρετηθούν πελατειακές σχέσεις και (02) ότι σε κανένα μέρος δεν έχει το κράτος αναγείρει μνημείο για το Μικρασιατικό Ελληνισμό, ένα μουσείο προσφυγικών ενθυμημάτων ή ένα κρατικό επιστημονικό ίδρυμα συλλογής και επεξεργασίας του ιστορικού υλικού.

Γ1. Αναλυτική Επαγωγή.

Μετά τη διεξαγωγή της ανάλυσης περιεχομένου των συνεντεύξεων Βάθους στα πλαίσια της ποιοτικής έρευνας, ελέγχεται η μέθοδος της αναλυτικής επαγωγής στην εφαρμογή της. (Βλ. σ.172 του παρόντος πονήματος).

Ως προς τις διάφορες πτυχές της ένταξης επισημάνθηκε ήδη στις σ.σ.247-248 της διατριβής αυτής η σταδιακή και σήμερα πλήρης ένταξη ως προς (α) τον τόπο διαμονής, (β) τη μη χρήση Τουρκικών, (γ) την επαγγελματική αποκατάσταση, (δ) τη συναναστροφή σταδιακά με Μικρασιάτες και μη, (ε) την - κατά στάδια - ένταξή τους στα μικρομεσαία αστικά στρώματα, (στ) την επίλυση ή άμβλυση προβλημάτων όπως της στέγασης ή της κοινωνικής αντιπαράθεσης με τους γηγενείς. Εν μέρει ή εν πολλοίς έχουν ενταχθεί, αφού (ζ) συμμετέχουν, κυρίως, ως απλοί ή πολιτικοποιημένοι ψηφοφόροι στα κομματικά δρώμενα, (η) αποδέχονται την Ελλάδα ως κράτος δικαίου μ' επιφυλάξεις και (θ) εν μέρει υιοθετούν την εξωτερική πολιτική της Ελλάδος έναντι της Τουρκίας (ι) Η γνώση της Τουρκικής (26,92%) αφορά, κυρίως, Μικρασιάτες της α' γενιάς. Τα παιδιά των ερωτωμένων δεν γνωρίζουν Τουρκικά. Εντοπίζεται και ένα δεύτερο επίπεδο, της συναισθηματικής σύνδεσης με τη Μ. Ασία βάσει των ακολούθων παραμέτρων : (α) της μεγαλύτερης σύνδεσης – ουσιαστικής και συναισθηματικής – με την Ελλαδική Εκκλησία, χωρίς ν' αγνοείται ο συναισθηματικός δεσμός με το Οικουμενικό Πατριαρχείο, (β) της μικρότερης συναισθηματικής σύνδεσης των νέων 20 – 30 ετών με τη Μ. Ασία σε σχέση με τους παλαιότερους και (γ) της περιορισμένης συμμετοχής τους στους μικρασιατικούς Συλλόγους. (δ) Θα κατέλθουν στις εκλογές μόνον ή κυρίως ως Ελλαδίτες και θα προβάλουν κάποιοι την καταγωγή τους για λόγους ψηφοθηρικούς. (ε) Μόνο το 06,82% επισκέπτεται συχνά – τακτικότερα τη Μ. Ασία, ενώ δεν την επισκέφθηκε το 68,19%.

Επισημάνθηκε, ήδη στις σ.σ. 115 και 173 του παρόντος πονήματος ότι για παράδειγμα η συμμετοχή στις πολιτικές διαδικασίες υπό τη μορφή, κυρίως του ψηφοφόρου, η μη ανεπιφύλακτη υιοθέτηση της ακολουθούμενης εξωτερικής

πολιτικής έναντι των Τούρκων ή η σχετική αποδοχή της Ελλάδος ως κράτους δικαίου, δεν αποτελούν μόνο στάσεις των Κων/πολιτών, των Αιγυπτιωτών [και των Μικρασιατών], αλλά και μέρους της ευρύτερης κοινωνίας.

Πίνακας των βασικότερων συμπερασμάτων της διεξαχθείσας ποιοτικής έρευνας για τους Μικρασιάτες.

<p>α. Χρόνος άφιξης παππούδων/ γονέων κ.λπ. το 1922 κυρίως (88,46%). Το 07,69% με την ανταλλαγή πληθυσμών (1924 – 1925).</p> <p>β. Τόπος διαμονής ερωτώμενων : Β. Προάστια, Νίκαια, Ν. Φιλαδέλφεια, Κερατσίνι, περιοχές Βύρωνα, Παγκρατίου κ.λπ.</p> <p>γ. Οι ερωτώμενοι ασχολούνται κυρίως με αστικά επαγγέλματα, π.χ. ως εκπαιδευτικοί (11,54%), ως λογιστές – οικονομολόγοι (23,07%), κ.α. Οι μητέρες των ερωτωμένων είναι νοικοκυρές (88,45%), ενώ κι' ο πατέρας τους άσκησε ποικίλα επαγγέλματα κι' ιδίως αστικά.</p> <p>δ. Το 57,69% των ερωτωμένων εργάζεται στον ιδιωτικό τομέα.</p> <p>ε. Το 26,92% ανέφερε ότι ο πατέρας γνώριζε Τουρκικά. Στο ίδιο ποσοστό υπάρχει η γνώση των Αγγλικών / Γαλλικών. Η μητέρα τους ελάχιστα ομιλούσε τη Γαλλική κι' Αγγλική. Οι ερωτώμενοι δεν ξέρουν τα Τουρκικά (80,77%). Καλύτερα χρησιμοποιούν τ' Αγγλικά σε σύγκριση με τα Γαλλικά.</p> <p>στ. Οι γονείς / παππούδες δεν χρησιμοποιούσαν τα Τουρκικά ενδοοικογενειακά (67,57%), ενώ κανονικά (18,92%). Το 40,63% δεν χρησιμοποιούσε τα Τουρκικά στο ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον, ενώ εν μέρει / εν πολλοίς σε ποσοστό 56,24% χάριν αστεϊσμού ή υπό τη μορφή στερεοτύπων εκφράσεων κ.λπ.</p> <p>ζ. Οι οικογένειες των γονέων των ερωτωμένων ανήκαν κυρίως στα μικροαστικά στρώματα. Των ερωτωμένων παρουσιάζουν μια τάση μεγαλύτερη αυτής των γονέων τους προς τα μεσαία στρώματα.</p> <p>η. Οι Μικρασιάτες κατάγονταν από διάφορα μέρη της Ελλάδος και του Ελληνισμού.</p> <p>θ. Βασικό αναδεικνύεται το πρόβλημα της</p>	<p>κοινωνικής προσαρμογής λόγω της αντιπαράθεσής τους με τους γηγενείς επί σειράν ετών (56,97%). Η στέγαση, η επαγγελματική αποκατάσταση, η γενικότερη ένδεια της ελλαδικής κοινωνίας (22,11%).</p> <p>ι. Η πρώτη και δεύτερη γενιά συναναστρέφονταν κυρίως με Μικρασιάτες (25%). Σταδιακά άρχισαν οι συναναστροφές τους με μη Μικρασιάτες (47,50%), ενώ οι ερωτώμενοι δεν λαμβάνουν υπ' όψιν την καταγωγή (22,50%).</p> <p>ια. Μόνο το 06,82% επισκέπτεται τη Μ. Ασία, συχνά – τακτικότερα, ενώ δεν την έχει επισκεφθεί το 68,19%.</p> <p>ιβ. Οι ερωτώμενοι ανέφεραν ότι είναι απλοί ψηφοφόροι (53,84%), διότι δεν τους ενδιαφέρει η Πολιτική, ενώ το 30,77% πολιτικοποιημένοι ψηφοφόροι με ανάμειξη στην Τοπική Αυτοδιοίκηση. Το 11,54% μετέχει / μετέσχε ενεργά στα κομματικά δρώμενα.</p> <p>ιγ. Σε ποσοστό 51,16% πιστεύουν σε ιδεολογική σύγκλιση των όρων «Δεξιά» - «Αριστερά».</p> <p>ιδ. Ύπαρξη συναισθηματικής σχέσης με το Πατριαρχείο εντοπίζεται σε ποσοστό 43,48%, ενώ ουσιαστικής στο 22,58%. Το 54,05% διατηρεί ουσιαστική σχέση με την Ελλαδική Εκκλησία, ενώ το 58,62% συναισθηματική. Μεγαλύτερη επομένως είναι η σύνδεση με την Ελλαδική Εκκλησία. Το 52,78% αναφέρει ότι η Ελλαδική Εκκλησία είναι ελεύθερη και το 19,44% ότι δέχεται την παρέμβαση του κράτους. Το 44,07% τονίζει την ανάγκη μη ανάμειξής της στην Πολιτική, ενώ το 23,73% αναφέρεται στη διεκδίκηση και άσκηση πολιτικού ρόλου. Ο ρόλος της είναι ή επιβάλλεται να παραμείνει κοινωνικός (47,06%). Το 41,18% αναφέρεται στον πνευματικό και θρησκευτικό της ρόλο.</p>	<p>ιε. Το 14,82% επισημαίνει την παντοδυναμία του Στρατού στην Τουρκία, ενώ το 31,48% τη σχέση Στρατού – Ισλάμ και το 24,08% κοινωνίας- Ισλάμ.</p> <p>ιστ. Το ελληνικό κράτος σέβεται περισσότερο τα πολιτικά κι' ανθρώπινα δικαιώματα συγκριτικά με την Τουρκία.</p> <p>ιζ. Αρνητικά αξιολογείται η ακολουθούμενη εξωτερική μας πολιτική σε ποσοστό 35,55%. Στον ευκαιριακό και πρόχειρο χαρακτήρα της και στην έλλειψη μακροπρόθεσμων στόχων αναφέρεται το 15,56%. Το 08,89% υιοθετεί με επιφυλάξεις την πολιτική της ελληνοτουρκικής προσέγγισης, ανεπιφύλακτα την αποδέχεται το 02,22% και την απορρίπτει το 04,44%.</p> <p>ιη. Η τουρκική εξωτερική πολιτική προσδιορίζεται αρνητικά ως επιθετική, αδιάλλακτη κι' επιθετική (40,98%) κι' είναι ενιαία, σταθερή και μακροπρόθεσμη (16,39%).</p> <p>ιθ. Οι ερωτώμενοι δήλωσαν την ένταξή τους σε ποσοστό 46,30% και οι γονείς τους εντάχθηκαν (29,64%). Σχετική – μερική ένταξη επισημαίνει το 12,96%.</p> <p>κι. Υπάρχει συναισθηματική ταύτιση με τη Μ. Ασία. Είναι η πατρίδα, η ίδια η ύπαρξη των ερωτωμένων. Το 07,55% θεωρεί ότι υπάρχει μερική σύνδεση τους με τη Μ. Ασία.</p> <p>κβ. Έντονα συνδεδεμένοι με τη Μ. Ασία υπήρξαν οι γονείς / παππούδες των ερωτωμένων (90,90%). Μερική σύνδεση ανέφερε το 04,55%.</p> <p>κα. Κατά πλειοψηφία οι Μικρασιάτες νέοι 20 – 30 ετών είναι εντεταγμένοι στην ελλαδική κοινωνία. Συνδέονται εν μέρει συναισθηματικά με τη Μ. Ασία κι' η συμμετοχή τους στους μικρασιατικούς Συλλόγους</p>
---	---	---

<p>είναι περιορισμένη. Θα κατέλθουν στις εκλογές μόνον ή κυρίως ως Ελλαδίτες και θα προβάλλουν τη μικρασιατική τους ταυτότητα για ποικίλους λόγους κάποιου, κυρίως ψηφοθηρικούς.</p> <p>κβ. Στις συνεντεύξεις τους οι Μικρασιάτες προβάλλουν αφ' ενός τη νοσταλγία τους για τη Μ. Ασία (77,05%) και την περηφάνεια για την καταγωγή τους (22,95%).</p>	<p>κγ. Το 38,46% επισημαίνει ότι οι Μικρασιάτες δεν ασκούν κυρίαρχους πολιτικούς ρόλους, το 50% ότι η πολιτική τους επιρροή είναι περιορισμένη και μόνο το 07,69% ότι ασκούν.</p> <p>Η μερική άσκηση κυρίαρχων πολιτικών ρόλων αποδίδεται στην υπερεκπροσώπηση των Πελοποννησίων – Κρητικών στο πολιτικό σύστημα, στην αδυναμία επιτυχούς κατάληξης στο θέμα της «Γενοκτονίας».</p>	<p>Δόθηκε έμφαση στις Τέχνες, στα γράμματα, στο εμπόριο και τις επιχειρήσεις. Επιπλέον αρνητικά αντιμετωπίζονται η πολιτική και μέρος των πολιτικών.</p>
---	--	--

Εφαρμόζοντας την Αναλυτική Επαγωγή διαπιστώνουμε ότι οι Μικρασιάτες σταδιακά έχουν ενταχθεί στην ελλαδική κοινωνία σχεδόν εξολοκλήρου. Έτσι δύναται να τροποποιηθεί η βασική υπόθεση ότι οι Μικρασιάτες έχουν πλήρως ενταχθεί, η οποία θα μπορούσε να έχει ισχύ για τους Μικρασιάτες τρίτης και κυρίως τέταρτης γενιάς. Η υπόθεση I ότι οι Μικρασιάτες διαχρονικά από το 1922 κι' εξής κατοικούν σε ορισμένες περιοχές της Αθήνας αναθεωρείται, καθώς πέραν την συγκεκριμένων περιοχών, σταδιακά εγκαταστάθηκαν και σε άλλες, π.χ. τα Β. προάστια των υψηλών εισοδηματικά στρωμάτων.

Η υπόθεση II ότι άσκησαν κυρίως, αστικά επαγγέλματα στον ιδιωτικό τομέα, τροποποιείται και αφορά, ιδίως, την τρίτη και τέταρτη γενιά. Η III ότι είναι γλωσσομαθείς οι Μικρασιάτες, δεν αφορά το σύνολο των Μικρασιατών, αλλά τους δυτικομικρασιάτες και τους μορφωμένους της μικρασιατικής ενδοχώρας της πρώτης, κυρίως, προσφυγικής γενιάς. Οι επόμενες γενιές δεν διαφέρουν ως προς τη γλωσσομάθεια από την υπόλοιπη ελλαδική κοινωνία.

Η IV ότι συναναστρέφονται μόνο με συμπατριώτες τους, πρωτίστως ισχύει για την πρώτη, ιδίως, γενιά. Σταδιακά επιτυγχάνεται η συναναστροφή και με μη Μικρασιάτες.

- Η V για σύνδεσή τους ουσιαστική και συναισθηματική με το Οικουμενικό Πατριαρχείο ισχύει εν μέρει.
- Η VI ότι διατηρούν δεσμούς με την Ελλαδική Εκκλησία, βρίσκει μερική εφαρμογή.
- Η VII ότι η Ελλάδα είναι κράτος σεβόμενο τον πολίτη και τα ανθρώπινα δικαιώματα εν συγκρίσει προς την Τουρκία ισχύει πλήρως.
- Η VIII ότι οι Μικρασιάτες κρίνουν πως η πολιτική της «ελληνοτουρκικής προσέγγισης» είναι προς όφελος τόσον της Ελλάδος, όσον και της Τουρκίας συμπληρώνεται με τη φράση «υπό προϋποθέσεις». Δεν την αποδέχονται ανεπιφύλακτα.
- Η IX ότι έχουν ανεπτυγμένη την εθνοτοπική τους ταυτότητα ισχύει, κυρίως, για τις δύο πρώτες γενιές των προσφύγων.
- Η X ότι οι νέοι μετέχουν στις δραστηριότητες των Συλλόγων δεν βρίσκει εφαρμογή, καθώς η συμμετοχή τους είναι περιορισμένη.
- Η XI ότι ο πολιτικός τους ρόλος είναι ανύπαρκτος θα μπορούσε να τροποποιηθεί με τη λέξη «περιορισμένος», αν ληφθεί υπ' όψιν μόνον η ύπαρξη κάποιων Βουλευτών ή Υπουργών. Από την πλευρά όμως της επίδρασης στη διαμόρφωση του πολιτικού συστήματος ή της πολιτικής ιδεολογίας είναι ανύπαρκτος. Οι ως άνω πολιτεύονται ως Ελλαδίτες κι' όχι Μικρασιάτες.

2. Εφαρμογή της θεωρίας του «Επιπολιτισμού (Acculturation) του J. Berry.

Για να διαπιστώσουμε την ισχύ του θεωρητικού αυτού μοντέλου, θα υπενθυμίσουμε ότι η σύγχρονη νεοελληνική εθνική /πολιτισμική ταυτότητα είναι σύνθεση της εθνοτικής πολιτισμικής ταυτότητας των γηγενών και της εθνοτοπικής ταυτότητας των Μικρασιατών.

Έτσι υπάρχουν δύο στάδια : (σ. 205 παρούσας διατριβής).

(α) Εθνοτική / πολιτισμική ταυτότητα γηγενών	←	Εθνοτοπική ταυτότητα Μικρασιατών
	→	

$$\begin{array}{lcl}
 \text{(β) Εθνοτική / πολιτισμική} & + & \text{Εθνοτοπική} & = & \text{Σύγχρονη νεοελληνική} \\
 \text{ταυτότητα γηγενών} & & \text{ταυτότητα} & & \text{εθνική / πολιτισμική} \\
 & & \text{Μικρασιατών} & & \text{ταυτότητα}
 \end{array}$$

Βάσει της θεωρίας του J. Berry (Βλ. Γεώργας Δημ. και Παπαστυλιανού Α., Επιπολιτισμός Ποντίων και Βορειοηπειρωτών, Αθήνα 1993, σ.σ.19 – 22 δύνανται να εξαχθούν τα εξής :

(α) Οι Μικρασιάτες, κυρίως, της πρώτης γενιάς που έζησαν στη Μικρά Ασία κινήθηκαν στα πλαίσια της Εναρμόνισης (Integration), με την οποία το άτομο ή η ομάδα διαφυλάττουν την εθνοτική τους ταυτότητα (στην περίπτωση των Μικρασιατών εθνοτοπική) και συνεργάζονται με την ευρύτερη [ελλαδική] κοινωνία.

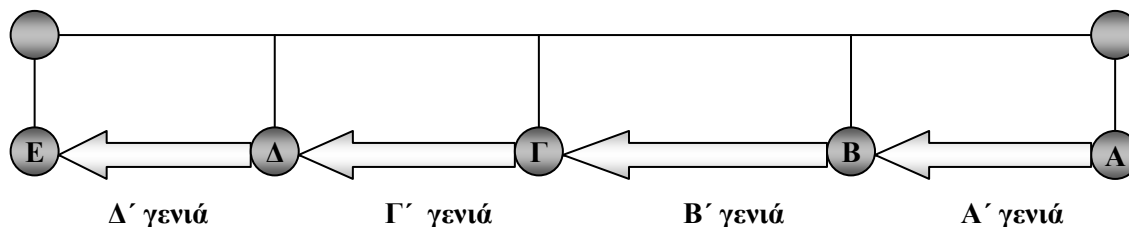
Οι επόμενες γενιές, η δεύτερη, η τρίτη περισσότερο και σήμερα η τέταρτη, κυρίως, κλίνουν προς την Αφομοίωση, η οποία όμως δεν ταυτίζεται με την υιοθέτηση της εθνοτικής / πολιτισμικής ταυτότητας των γηγενών, αλλά της σύγχρονης νεοελληνικής εθνικής / πολιτισμικής ταυτότητας.

Έτσι :

1. Η πρώτη γενιά των Μικρασιατών τείνει προς την Εναρμόνιση. [Α' γενιά → Εναρμόνιση].
2. Λιγότερο η δεύτερη γενιά, περισσότερο η τρίτη και η τέταρτη κλίνουν προς την Αφομοίωση.
3. Αφομοίωση = υιοθέτηση σύγχρονης νεοελληνικής εθνικής / πολιτισμικής ταυτότητας.

ΑΦΟΜΟΙΩΣΗ

ΕΝΑΡΜΟΝΙΣΗ

AB = Α' Γενιά, ΒΓ = Β' Γενιά, ΓΔ = Γ' Γενιά, ΔΕ = Δ' Γενιά [Βλ. Παναγιωταρέα Άννα (1994), Όταν οι αστοί έγιναν πρόσφυγες, σ.σ.193 – 201).

3. Η ένταξη των Κων/πολιτών και Μικρασιατών στην ελλαδική κοινωνία βάσει της ποιοτικής έρευνας.

Στα πλαίσια της σύγκρισης δεν λήφθηκαν υπ' όψιν οι κατηγορίες 22 «Συχνότητα εμφάνισης της νοσταλγίας και της υπερηφάνειας για τη Μ. Ασία», και κδ για τους Κων/πολίτες ως προς τους όρους «Ρωμιός», «Ρωμιοσύνη», «Βασιλεύουσα» και άλλους συναφείς.

Βάσει της διεξαχθείσας ποιοτικής έρευνας των (160) εκατόν εξήντα Κων/πολιτών και (26) είκοσι έξι Μικρασιατών δύνανται να συναχθούν τα κάτωθι :

(α) Οι Κων/πολίτες αφίχθησαν σταδιακά κατά το διάστημα των ετών 1964 – 1980 εξ αιτίας των ελλαδοτουρκικών σχέσεων και του Κυπριακού ενώ οι Μικρασιάτες μαζικά το 1922 κυρίως (88,46%) και το 07,69% με την ανταλλαγή πληθυσμών (1924 – 1925).

(β) Για τους Κων/πολίτες αίτια άφιξης ήταν, επίσης, οι σπουδές και η επαγγελματική αποκατάσταση.

(γ) Υπάρχουν κοινοί τόποι διαμονής, π.χ. ο Βύρωνας, η Ν. Σμύρνη ή τα Βόρεια προάστια. Ωστόσο ακόμη και σήμερα Μικρασιάτες διαμένουν σε περιοχές της αρχικής εγκατάστασής τους, όπως στη Νίκαια (19,23%), τη Ν. Φιλαδέλφεια (11,54%) και τη Νέα Ιωνία (11,54%), το 11,53% στο Κερατσίνι και τον Κορυδαλλό (11,53%).

(δ) Ασχολήθηκαν, κυρίως, με τα αστικά επαγγέλματα στον ιδιωτικό τομέα οι Μικρασιάτες κι' οι Κων/πολίτες, ωστόσο οι ερωτώμενοι Μικρασιάτες σε ποσοστό 11,53% ανέφεραν ως επαγγέλματα του πατέρα αυτά του αγρότη, οικοδόμου και του εργάτη. Με τα οικιακά ασχολούνταν / ασχολούντο κυρίως οι μητέρες τόσο των Κων/πολιτών ερωτωμένων, όσο και των Μικρασιατών .

Στους Κων/πολίτες το 70% των ερωτωμένων εργάζεται στον ιδιωτικό τομέα, ενώ στους Μικρασιάτες το 57,69% ` ήδη από τη β' γενιά είχαν τη δυνατότητα πρόσβασης στο Δημόσιο (σ.203 της παρούσας διατριβής).

(ε1) Οι ερωτώμενοι Μικρασιάτες σε ποσοστό 26,92% ανέφεραν ότι ο πατέρας τους γνώριζε Τουρκικά, ενώ το αντίστοιχο ποσοστό για τους Κων/πολίτες είναι 93,75%. Γαλλικά γνωρίζει ο πατέρας των Κων/πολιτών (39,38%) κι' Αγγλικά το 23,75%, ενώ οι Μικρασιάτες δήλωσαν 26,92% τόσο για τα Γαλλικά, όσο και τ' Αγγλικά. Οι μητέρες των Κων/πολιτών γνώριζαν λιγότερο τα Τουρκικά από τους άνδρες (57,50%), τα Γαλλικά 36,88% και Αγγλικά το 16,25%, ενώ οι Μικρασιάτες ομιλούσαν τα Τουρκικά σε ποσοστό 23,08%, το 15,38% Γαλλικά και 15,38% Αγγλικά. Οι ερωτώμενοι Μικρασιάτες δήλωσαν ότι δεν γνωρίζουν Τουρκικά σε ποσοστό 80,77%, ενώ τα Γαλλικά ομιλεί το 46,15% και τ' Αγγλικά το 69,23%. Οι ερωτώμενοι Κων/πολίτες δήλωσαν ότι δεν γνωρίζουν Τουρκικά σε ποσοστό 10,63%, ομιλούν τα Γαλλικά (43,13%) και το 69,38% Αγγλικά. Των Μικρασιατών τα παιδιά δεν γνωρίζουν Τουρκικά, ενώ υπερισχύει η γνώση των Αγγλικών συγκριτικά με την αντίστοιχη των Γαλλικών. Των Κων/πολιτών τα παιδιά γνωρίζουν ελάχιστα τα Τουρκικά. Η έμφαση δίνεται στ' Αγγλικά.

(ε2) Ενδοοικογενειακά δεν χρησιμοποιούν τα Τουρκικά οι Κων/πολίτες (37,85%) ή τα ομιλούν εν μέρει (μέτρια) ή σπάνια. Το 13,08% τα χρησιμοποιεί κανονικά. Οι Μικρασιάτες γονείς / παππούδες των ερωτωμένων δεν τα χρησιμοποιούσαν σε ποσοστό 67,57%, ενώ εν μέρει τα ομιλούσε το 13,51%. Σ' επίπεδο κοινωνικών συναναστροφών τα ομιλούν οι Κων/πολίτες, ενίοτε ή σπανίως σε ποσοστό 57,07%, ενώ πιο η συστηματικά το 29,36%. Οι Μικρασιάτες εν μέρει ή εν πολλοίς χρησιμοποιούσαν τα Τουρκικά σε ποσοστό 56,24%, ενώ δεν προέβαινε σε χρήση τους το 40,63%. Χάριν αστεϊσμού ή υπό τη μορφή γνωμικών, φράσεων κ.λπ. τα ομιλούσαν / ομιλούν και από τις δύο (02) πληθυσμιακές ομάδες.

(στ) Ο οικογένειες των γονέων των ερωτωμένων ανήκαν κυρίως στα μικροαστικά στρώματα, ενώ των ερωτωμένων Κων/πολιτών στα μεσοαστικά και των Μικρασιατών στα μικροαστικά με μια τάση προς τα μεσαία στρώματα μεγαλύτερη αυτής των γονέων τους.

(ζ) Οι Μικρασιάτες και οι Κων/πολίτες κατάγονταν από διάφορα μέρη της Ελλάδος και του Ελληνισμού.

(η) Οι Μικρασιάτες αναφέρθηκαν σε ποσοστό 56,97% στην αρχική αντιπαράθεσή τους σε κοινωνικό επίπεδο με τους γηγενείς. Στα προβλήματα στέγασης, επαγγελματικής

αποκατάστασης και της γενικότερης ένδειας της ελλαδικής κοινωνίας έδωσε έμφαση το 22,11%. Οι Κων/πολίτες αντιμετώπισαν εν πολλοίς παρόμοια προβλήματα π.χ. επικοινωνίας – προσαρμογής (ψυχολογικής υφής) στην ελλαδική κοινωνία (38,47%) και γραφειοκρατικών διαδικασιών – εργασίας – στέγασης, υπηκοότητας (34,93%).

(θ) Η πρώτη και δεύτερη γενιά των Μικρασιατών συναναστρέφονταν , κυρίως, με Μικρασιάτες. Οι ερωτώμενοι συναναστρέφονται με Μικρασιάτες και μη. Ένα σημαντικό μέρος των Κων/πολιτών συναναστρέφεται με τους ομογενείς από την Κων/πολη (33,15%). Συναναστρέφονται όμως και με μη Κων/πολίτες.

(ι) Το 68,19% των Μικρασιατών δεν επισκέφθηκε τη Μ. Ασία, ενώ μετέβη σπανίως το 24,99% και μόνο το 06,82% την επισκέπτεται συχνά – τακτικότητα. Αντίθετα οι Κων/πολίτες σε ποσοστό 26,16% μεταβαίνει τακτικά – συχνότατα στη Βασιλεύουσα, το 31,28% ενίοτε – όχι συχνά. Το 31,28% δεν την έχει επισκεφθεί αφ' ότου ήλθε στην Ελλάδα.

(ια) Οι Κων/πολίτες και Μικρασιάτες μετέχουν στα πολιτικά δρώμενα ως απλοί, κυρίως και πολιτικοποιημένοι ψηφοφόροι, γιατί δεν τους ενδιαφέρει η Πολιτική και εξαιτίας της απαξίωσης των πολιτικών και της Πολιτικής.

(ιβ) Το 51,16% των Μικρασιατών και το 46,99% των Κων/πολιτών πιστεύουν στη σύγκλιση ή την άμβλυνση των διαφορών ανάμεσα στη «Δεξιά» και την «Αριστερά» μετά το 1989.

(ιγ) Οι Κων/πολίτες διατηρούν στενή ουσιαστική σχέση με το Πατριαρχείο σε ποσοστό 39,64% και συναισθηματική το 72,97%. Οι Μικρασιάτες συνδέονται σε μικρότερο βαθμό, τόσο ουσιαστικά (22,58%) όσο και συναισθηματικά (43,48%). Το 08,18% των Κων/πολιτών επεσήμανε την ουσιαστική του σχέση με την Ελλαδική Εκκλησία έναντι του 54,05% των Μικρασιατών. Το 08,48% των Κων/πολιτών ανέφερε τη συναισθηματική του σχέση με την Ελλαδική Εκκλησία σε σύγκριση με το 58,62% των Μικρασιατών. Επομένως η Ελλαδική Εκκλησία είναι πολύ περισσότερο αποδεκτή στους Μικρασιάτες, στοιχείο της σταδιακής ενσωμάτωσής τους στην ελλαδική κοινωνία. Μεγάλο ποσοστό και των δύο (02) πληθυσμιακών ομάδων θεωρεί ότι η Ελλαδική Εκκλησία είναι ελεύθερη και δεν πρέπει ν' αναμειγνύεται στην πολιτική. Ο ρόλος της είναι ή επιβάλλεται να είναι κοινωνικός και πνευματικός – θρησκευτικός.

(ιδ) Σε μεγαλύτερο βαθμό οι Κων/πολίτες (40,99%) έναντι 22,22% των Μικρασιατών αποδέχονται ότι το τουρκικό κράτος καταπιέζει το Ισλάμ, ενώ στην παντοδυναμία του Στρατού αναφέρονται και οι δύο (02) ομάδες.

(ιε) Τόσο οι Κων/πολίτες, όσο και οι Μικρασιάτες ισχυρίζονται ότι το ελληνικό κράτος σέβεται περισσότερο τα πολιτικά και ανθρώπινα δικαιώματα συγκριτικά με την Τουρκία.

(ιστ) Αρνητικά αξιολογείται η ακολουθούμενη εξωτερική μας πολιτική έναντι της Τουρκίας από το 35,55% των Μικρασιατών και το 18,52% των Κων/πολιτών, εκ των οποίων μόνο το 01,58% κρίνει θετικά την πολιτική της «Ελληνοτουρκικής Προσέγγισης». Οι Μικρασιάτες την αποδέχονται μ' επιφυλάξεις (08,89%) και την υιοθετεί ανεπιφύλακτα το 02,22%.

(ιζ) Η τουρκική εξωτερική πολιτική είναι επιθετική και προκλητική, σταθερή κι' ενιαία. Στον κυρίαρχο ρόλο του Στρατού αναφέρθηκε και πάλι το 33,72% των Κων/πολιτών και το 14,76% των Μικρασιατών [Τα βιώματα των Κων/πολιτών είναι πρόσφατα σχετικά].

(ιη) Οι ερωτώμενοι Μικρασιάτες έχουν ενταχθεί εν πολλοίς στην ελλαδική κοινωνία, το ίδιο οι Κων/πολίτες, οι οποίοι σ' ένα ποσοστό 24,11% δήλωσαν μερική – σχετική ένταξη, έναντι του 12,96% των Μικρασιατών.

(ιθ) Υπάρχει σε μεγάλο βαθμό συναισθηματικός δεσμός, τόσο των Κων/πολιτών, όσο και των Μικρασιατών / των γονέων τους / άλλων συγγενών με τη Βασιλεύουσα ή τη Μ. Ασία αντιστοίχως.

(κ) Οι περισσότεροι νέοι 20 – 30 ετών Κων/πολίτες ή Μικρασιάτες έχουν ενταχθεί στην ελλαδική κοινωνία. Συνδέονται εν μέρει οι περισσότεροι εξ αυτών με τη Μ. Ασία ή την Κων/πολη συναισθηματικά, ενώ η σύνδεσή τους με τους Συλλόγους είναι μικρή. Θα κατέλθουν στις εκλογές, κυρίως ως Ελλαδίτες υποψήφιοι. Κάποιοι Μικρασιάτες νέοι θα προβάλλουν την καταγωγή τους (10%), κυρίως ψηφοθηρικά (05,72%). Το 03,56% δήλωσε ότι οι Κων/πολίτες θα προβάλλουν την ταυτότητά τους με την ιδιότητά τους ως Ελλαδιτών για λόγους ψηφοθηρικούς (01,12%).

(κα) Περισσότερο οι Κων/πολίτες από τους Μικρασιάτες δεν ασκούν κυρίαρχους πολιτικούς ρόλους. Οι δεύτεροι ανέδειξαν κάποιους υπουργούς ή βουλευτές, ειδικά σε περιοχές με πληθυσμούς προσφυγικής καταγωγής π.χ. στη Μακεδονία. Ωστόσο και οι δύο πληθυσμιακές ομάδες δεν κατόρθωσαν να επηρεάσουν το εδώ πελατειακό σύστημα, όπως οι Πελοποννήσιοι ή οι Κρητικοί, ούτε και την κυρίαρχη πολιτική ιδεολογία. Χαρακτηριστική είναι η επισήμανση Μικρασιατών (05,48%) για την αδυναμία τους ν' αποτρέψουν την απάλειψη του όρου «Γενοκτονία» από τα Προεδρικό Διάταγμα 304/2001. Αυτή η μερική ή μη άσκηση κυρίαρχων πολιτικών ρόλων οφείλεται στην αρνητική στάση εν πολλοίς τόσο των Μικρασιατών, όσο και των Κων/πολιτών έναντι των πολιτικών και της Πολιτικής. Οι Μικρασιάτες σε μεγαλύτερο βαθμό (06,85%) επεσήμαναν τη μη άσκηση κυρίαρχων πολιτικών ρόλων λόγω της έμφασής τους στο εμπόριο, τα γράμματα, τις Καλές Τέχνες και τις Επιστήμες έναντι του 02,20% των Κων/πολιτών. Οι Μικρασιάτες αποδίδουν και τη μερική άσκηση κυρίαρχων πολιτικών ρόλων στους ανωτέρω παράγοντες (εμπόριο, γράμματα κ.λπ.) σε ποσοστό 15,07%. **(27)**

4. Συμπεράσματα.

Η Ερμηνευτική χρησιμοποιήθηκε ως θεωρητική προσέγγιση, ενώ μέθοδος ανάλυσης είναι η ποιοτική (ανάλυση περιεχομένου) με τη χρήση των Συνεντεύξεων Βάθους.

Με την εφαρμογή της Αναλυτικής Επαγωγής επιβεβαιώθηκαν ή τροποποιήθηκαν κάποιες από τις ένδεκα (11) επιμέρους υποθέσεις. Επιπλέον μεταβλήθηκε η βασική υπόθεση, καθώς οι Μικρασιάτες είναι σε μεγάλο βαθμό εντεταγμένοι στην ελλαδική κοινωνία. Πλήρως ενσωματωμένοι είναι της τρίτης και κυρίως της τέταρτης γενιάς Μικρασιάτες. Με τη θεωρία του «Επιπολιτισμού» του J. Berry είναι εμφανές ότι οι Μικρασιάτες κινούνται μεταξύ της Εναρμόνισης (Α' γενιά) και της Αφομοίωσης (Δ' γενιά), όπου όμως ως Αφομοίωση νοείται όχι η παθητική αποδοχή εκ μέρους των Μικρασιατών της εθνοτικής / πολιτισμικής ταυτότητας των γηγενών, αλλά η υιοθέτηση της σύγχρονης νεοελληνικής εθνικής / πολιτισμικής ταυτότητας (σ.261 της παρούσας διατριβής). Επιχειρήθηκε, επιπλέον, σύγκριση της ένταξης των Κων/πολιτών και Μικρασιατών στην ελλαδική κοινωνία βάσει της διεξαχθείσας ποιοτικής έρευνας με αρκετές ομοιότητες, αλλά και διαφορές. **(28)**

1. Πίνακας συνοπτικής παρουσίασης της σύγκρισης Μικρασιατών – Κων/πολιτών βάσει της διεξαχθείσας ποιοτικής έρευνας.

α. Ομοιότητες Μικρασιατών – Κων/πολιτών	β. Διαφορές Μικρασιατών – Κων/πολιτών
<p>1. Οι Μικρασιάτες και οι Κων/πολίτες υπέστησαν τους διωγμούς των Τούρκων.</p> <p>2. Υπάρχουν κοινοί τόποι διαμονής , όπως ο Βύρωνας, η Νέα Σμύρνη ή τα Βόρεια προάστια.</p> <p>3. Ασχολήθηκαν κυρίως με τ' αστικά επαγγέλματα στον ιδιωτικό τομέα.</p> <p>4. Οι μητέρες των ερωτωμένων Μικρασιατών και Κων/πολιτών ασχολούνταν / ασχολούνται με τα οικιακά.</p> <p>5. Τα παιδιά των ερωτωμένων γνωρίζουν καλύτερα τ' Αγγλικά και μετά τα Γαλλικά.</p> <p>6. Χρησιμοποιούσαν / ομιλούν τα Τουρκικά στο ευρύτερο κοινωνικό πλαίσιο χάριν αστεϊσμού υπό τη μορφή γνωμικών και φράσεων.</p> <p>7. Οι οικογένειες των γονέων των ερωτωμένων ανήκουν, κυρίως, στα μικροαστικά στρώματα.</p> <p>8. Οι Μικρασιάτες και οι Κων/πολίτες κατάγονταν από διάφορα μέρη της Ελλάδος και του Ελληνισμού.</p> <p>9. Υπήρξαν κοινά προβλήματα επικοινωνίας – προσαρμογής με τους γηγενείς, επαγγελματικής αποκατάστασης, στέγασης κ.λπ.</p> <p>10. Ερωτώμενοι Μικρασιάτες και Κων/πολίτες συναναστρέφονται αδιακρίτως με Έλληνες κάθε καταγωγής.</p> <p>11. Μετέχουν στα πολιτικά δρώμενα ως απλοί, κυρίως, και πολιτικοποιημένοι ψηφοφόροι, γιατί δεν τους ενδιαφέρει η Πολιτική κι' εξαιτίας της απαξίωσης αυτής και των πολιτικών.</p> <p>12. Σημαντικό μέρος τους πιστεύει στη σύγκλιση ή την άμβλυνση των διαφορών ανάμεσα στη «Δεξιά» και την «Αριστερά» μετά το 1989.</p> <p>13. Μικρασιάτες και Κων/πολίτες σε σημαντικό βαθμό πιστεύουν ότι η Ελλαδική Εκκλησία είναι ελεύθερη, δεν πρέπει ν' αναμειγνύεται στην Πολιτική κι' ο ρόλος της είναι ή πρέπει να παραμείνει κοινωνικός, πνευματικός – θρησκευτικός.</p> <p>14. Κι' οι δύο πληθυσμιακές ομάδες πιστεύουν στην παντοδυναμία του τουρκικού στρατού.</p> <p>15. Κων/πολίτες και Μικρασιάτες ισχυρίζονται ότι το ελληνικό κράτος σέβεται</p>	<p>1. Οι Κων/πολίτες αφίχθηκαν σταδιακά κατά το διάστημα των ετών 1964 – 1980 εξαιτίας των ελλαδοτουρκικών σχέσεων και του Κυπριακού, ενώ οι Μικρασιάτες μαζί, κυρίως μετά η Μικρασιατική Καταστροφή του 1922 και ένα ελάχιστο ποσοστό με την ανταλλαγή του πληθυσμού (1924 – 1925).</p> <p>2. Για τους Κων/πολίτες αίτια άφιξης υπήρξαν, επίσης, οι σπουδές, η επαγγελματική αποκατάσταση κ.λπ.</p> <p>3. Οι Μικρασιάτες εξακολουθούν να διαμένουν και σε περιοχές της αρχικής εγκατάστασης του 1922, όπως στη Νίκαια, τη Ν. Φιλαδέλφεια, τη Ν. Ιωνία, το Κερασίι και τον Κορυδαλλό.</p> <p>4. Ως επαγγέλματα του πατέρα των ερωτωμένων Μικρασιατών αναφέρθηκαν κι' αυτά του αγρότη, οικοδόμου ή εργάτη.</p> <p>5. Σε πολύ μεγαλύτερο ποσοστό ο πατέρας των ερωτωμένων Κων/πολιτών ήξερε / γνωρίζει Τουρκικά σε σύγκριση με τον αντίστοιχο των Μικρασιατών. Πολύ περισσότεροι ερωτώμενοι Κων/πολίτες γνωρίζουν Τουρκικά εν συγκρίσει προς τους Μικρασιάτες. Τα παιδιά των Μικρασιατών ερωτωμένων δεν γνωρίζουν Τουρκικά, ενώ των Κων/πολιτών ελάχιστα.</p> <p>6. Λιγότερο οι Μικρασιάτες γονείς / παππούδες κ.λπ. χρησιμοποιούσαν τα Τουρκικά ενδοοικογενειακά σε σύγκριση με τους Κων/πολίτες, που ένα ποσοστό τους τα χρησιμοποιεί συστηματικά ακόμη και σήμερα.</p> <p>7. Οι οικογένειες των ερωτωμένων Κων/πολιτών ανήκουν στα μεσοαστικά, κυρίως, στρώματα, ενώ των Μικρασιατών με μια τάση προς τα μεσαία μεγαλύτερη αυτής των γονέων τους.</p> <p>8. Υπάρχει ποσοτική διαφορά ως προς το πρόβλημα της προσαρμογής. Οι Μικρασιάτες το ανέφεραν σε πολύ μεγαλύτερο ποσοστό. Οι Κων/πολίτες, επιπλέον, επεσήμαναν τα προβλήματα των γραφειοκρατικών διαδικασιών και της εξασφάλισης της ελληνικής υπηκοότητας.</p> <p>9. Ένα σημαντικό μέρος των Κων/πολιτών σήμερα συναναστρέφεται μόνο με ομογενείς εκ Κων/πόλεως. Η πρώτη, κυρίως, αλλά και η δεύτερη γενιά των</p>

<p>περισσότερο τα πολιτικά και ανθρώπινα δικαιώματα συγκριτικά με την Τουρκία.</p> <p>16. Συμφωνούν στ' ότι η τουρκική εξωτερική πολιτική είναι επιθετική, προκλητική, σταθερή κι' ενιαία.</p> <p>17. Οι Μικρασιάτες, όπως κι' οι Κων/πολίτες, έχουν ενταχθεί εν πολλοίς στην ελλαδική κοινωνία.</p> <p>18. Σε μεγάλο βαθμό υπάρχει σύνδεση τόσο των Κων/πολιτών (ερωτωμένων), όσο και των Μικρασιατών (ερωτωμένων / γονέων / παππούδων κ.λπ.) με τη Βασιλεύουσα ή τη Μ. Ασία αντίστοιχα.</p> <p>19. Οι περισσότεροι νέοι 20 – 30 ετών, Κων/πολίτες ή Μικρασιάτες, έχουν ενταχθεί στην ελλαδική κοινωνία και συνδέονται εν μέρει με τη Μ. Ασία ή Κων/πολη, ενώ η συμμετοχή τους στους Συλλόγους είναι μικρή.</p> <p>20. Και οι δύο (02) πληθυσμιακές ομάδες δεν κατόρθωσαν να επηρεάσουν το εδώ πολιτικό σύστημα ή την κυρίαρχη πολιτική ιδεολογία.</p> <p>21. Αυτή η μερική ή μη άσκηση κυρίαρχων πολιτικών ρόλων αποδίδεται στην αρνητική στάση τους έναντι των πολιτικών και της Πολιτικής.</p>	<p>Μικρασιατών συναναστρεφόταν ιδίως με Μικρασιάτες.</p> <p>10. Σε πολύ μικρότερη συχνότητα επισκέπτονται τη Μ. Ασία οι Μικρασιάτες σε σύγκριση με τους Κων/πολίτες αναφορικά με τη Βασιλεύουσα.</p> <p>11. Οι Μικρασιάτες συνδέονται ουσιαστικά και συναισθηματικά με το Οικουμενικό Πατριαρχείο λιγότερο απ' ότι οι Κων/πολίτες. Αντίθετα οι Μικρασιάτες είναι πολύ πιο συνδεδεμένοι με την Ελλαδική Εκκλησία συγκριτικά με τους Κων/πολίτες.</p> <p>12. Σε μεγαλύτερο βαθμό οι Κων/πολίτες πιστεύουν ότι οι Τούρκοι καταπιέζουν το Ισλάμ.</p> <p>13. Αξιολογούν περισσότερο αρνητικά την ακολουθούμενη εξωτερική μας πολιτική έναντι της Τουρκίας οι Μικρασιάτες.</p> <p>14. Σε υψηλότερα ποσοστά αναφέρονται και πάλι στη μεγάλη σημασία του Στρατού στην Τουρκία οι Κων/πολίτες.</p> <p>15. Περισσότερο – έστω και μ' επιφυλάξεις – αποδέχονται οι Μικρασιάτες – την πολιτική της «Ελληνοτουρκικής Προσέγγισης».</p> <p>16. Σ' ένα υψηλότερο ποσοστό οι Κων/πολίτες (ερωτώμενοι) αναφέρονται σε μερική – σχετική τους ένταξη στην ελλαδική κοινωνία.</p> <p>17. Περισσότερο οι Μικρασιάτες ανέφεραν ότι κάποιοι νέοι θα προβάλουν την καταγωγή τους, κυρίως για λόγους ψηφοθηρικούς.</p> <p>18. Οι Μικρασιάτες ασκούν σε μεγαλύτερο βαθμό κυρίαρχο πολιτικό ρόλο από την άποψη της ύπαρξης κάποιου αριθμού βουλευτών ή υπουργών.</p> <p>19. Περισσότερο οι Μικρασιάτες επεσήμαναν ότι η μη άσκηση κυρίαρχων πολιτικών ρόλων αποδίδεται στην έμφαση τους στο εμπόριο, τα γράμματα, τις Καλές Τέχνες και τις επιστήμες.</p> <p>20. Οι νέοι 20 – 30 ετών τείνουν προς την Αφομοίωση [J. Berry], στη διαμόρφωση της οποίας συνέβαλαν τόσο οι γηγενείς Ελλαδίτες, όσο κι' οι Μικρασιάτες. [σ.261 της παρούσας διατριβής].</p>
--	---

Πίνακες ποσοτών 3 σελίδες (268,269,270)

IV. Βιβλιογραφικές παραπομπές.

- (1) Μπαμπινιώτης Γεώργιος (1998), Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας, σ.1118 ▪ Νασιάκου Μαρία (1982), Η Ψυχολογία σήμερα, Παπαζήσης, σ.27 ▪ Βαρλάς Μιχάλης στο Πέρα από την Καταστροφή, ΙΜΕ, σ.149 ▪ Παπαχρήστου Γιώργος (2003), Ανώνυμες Ιστορίες, εκδ. Λιβάνη, Αθήνα ▪ Thompson Paul (2002), Φωνές από το Παρελθόν. Προφορική ιστορία, Πλέθρον, Αθήνα ▪ Μπουσχότεν Βαν Ρίκη (2003), Ανάποδα χρόνια. Συλλογική μνήμη και ιστορία στο Ζιάκα Γρεβενών (1900 – 1950), Πλέθρο, σ.σ.208 – 209) ▪ Παπαταξιάρχης Ε. – Παραδέλλης Θ. (επιμ.) (1993), Ανθρωπολογία και Παρελθόν, Αλεξάνδρεια, σ.σ.360 – 363 ▪ Thompson P.E. (1978), The poverty of theory, Merlin Press, London ▪ Μαρτυρίες ως πηγή της Ιστορίας (1998), Διεθνής ημερίδα, Παν/μιο Αθηνών, Κατάρτι, σ.111 ▪ Freud S. (1958) Paths to the formation of the symptom, The standard edition of the Complete work of Sigmund Freud, Hogarth Press, London ▪ Foucault M. (1972), Archaeology of Knowledge, Tavistock, London ▪ Κατά τον Μαραντζίδη Νίκο (2001) Γιασασίν Μιλλέτ, Ζήτω το έθνος, Πανεπιστημιακές εκδόσεις Κρήτης, σ.27 η μνήμη είναι για τους πρόσφυγες αποφασιστικός παράγοντας για ανασυγκρότηση της ζωής τους.
- (2) Βαρλάς Μιχάλης, ό.π., σ.σ.149 – 156 ▪ Γιαννακόπουλος Α. Γιώργος στα ΙΣΤΟΡΙΚΑ, τεύχ.98, εφημ. ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, σ.42 ▪ Βαρλάς Μιχάλης, ό.π., σ.150 ▪ Hirschon R. (1989), Heirs of the Greek Catastrophe. The social life of Asia Minor Refugees in Piraeus, Oxford ▪ Κυριακίδου – Νέστορος Α. κ.α. (1989), Λαογραφία και προφορική ιστορία, Εντευκτήριο 8, σ.σ.38 – 57 ▪ Βαρλάς Μιχ., ό.π., σ.σ.161 – 169 ▪ Ιωαννίδου Ε. «Συλλογική οργάνωση και σωματεία στην Καλαμαριά του Μεσοπολέμου (1920 – 1937)», στο Ιστορικό Αρχείο Προσφυγικού Ελληνισμού, Η Καλαμαριά στο Μεσοπόλεμο, (1920 – 1940). Πρόσφυγες, Θεσσαλονίκη 1998, σ.σ.142 – 145 ▪ Από τας ημέρας της Μικρασιατικής Καταστροφής, Αυτοβιογραφία των Προσφύγων Κοριτσιών του Οικοτροφείου του Διεθνούς Συνδέσμου Γυναικών, Αθήνα 1926 ή 1928 ▪ Βαρλάς Μιχάλης, ό.π., σ.σ.168 – 170 ▪ Κέντρο Μικρασιατικών Σπουδών, ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, ΕΠΤΑ ΗΜΕΡΕΣ, 2 Ιουνίου 2002, σ.σ.3 – 17, 18 – 21, 22 – 23) ▪ Πετροπούλου Ι., Η ιδεολογική πορεία της Μέλπως Μερλιέ. Το Κέντρο Μικρασιατικών Σπουδών και η συγκρότηση του Αρχείου Προφορικής Παράδοσης στο Μαρτυρίες σε ηχητικές και κινούμενες αποτυπώσεις ως πηγή της Ιστορίας, Διεθνής ημερίδα, Πρακτικά, Παν/μιο Αθηνών – Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας, Κατάρτι 1998, σ.σ.117 – 132. [Η Θεοφανώ Δ. Κυπρή αναφέρεται στο Αρχείο Προφορικής Παράδοσης του Κέντρου Επιστημονικών Ερευνών Κύπρου, σ.σ.133 – 140. Ο Κλείτος Ιωαννίδης επισημαίνει τη «Συμβολή της Ιεράς Μονής Κύκκου στον Εθνικοαπελευθερωτικό αγώνα του 1955 – 1959 μέσα από προφορικές μαρτυρίες αγωνιστών, σ.σ.141 – 147] ▪ Η Έξοδος, τομ. Α. Μαρτυρίες από τις επαρχίες των δυτικών παραλίων της Μικρασίας, πρόλογος Γ. Τενεκίδης, εισαγωγή – επιλογή κειμένων Φ.Δ. Αποστολόπουλος (Αθήνα 1980), Η Έξοδος, τομ. Β, Μαρτυρίες, από τις περιοχές της κεντρικής και νότιας Μικρασίας, εισαγωγή : Π. Κιτρομηλίδης, επιμ. Γ. Μουρέλος, Αθήνα, 1982 ▪ Εκτενέστατη αναφορά στην Έλλη Παπαδημητρίου από την Ιωάννα Πετροπούλου, «Αρχείο Έλλης Παπαδημητρίου», Δελτίο Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών 13 (1999 – 2003), σ.σ.269 – 338 ▪ Βαρλάς Μιχάλης, ό.π., σ.σ.171 – 174

- (3) Μπαμπινιώτης Γεώργιος (1998), Λεξικό της Νέας Ελληνικής, Κέντρο Λεξικολογίας, σ.1764 ▪ Παπαστάμου Στάμος (1992), Διομαδικές Σχέσεις, Οδυσσέας, σ.σ.302 – 303 ▪ Smith D. Anthony (2000), Εθνική Ταυτότητα, Οδυσσέας, σ.σ.16 – 23 ▪ Μαράτου – Αλιπράντη Λάουρα (2000), Εισαγωγή Α΄ ενότητας στο «Εμείς» και οι «άλλοι», ΕΚΚΕ, Τυπωθήτω, σ.33 ▪ Παπαρίζος Αντώνης (2000), Η Ταυτότητα των Ελλήνων στο «Εμείς» και οι «άλλοι», σ.σ.135 – 136 ▪ Βεργέτη Κ. Μαρία (2000), Από τον Πόντο στην Ελλάδα. Διαδικασίες διαμόρφωσης μιας εθνοτοπικής Ταυτότητας, Εκδ. α/φών Κυριακίδη, σ.σ.44 – 45, 52 – 53, 56 – 58) ▪ Μαραντζίδης Νίκος (2001), Γιασασίν Μιλλέτ, Ζήτη το Έθνος, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, σ.σ.17 – 18, 34 – 35
- (4) Hirschon Renée (1993), Μνήμη και ταυτότητα, οι Μικρασιάτες πρόσφυγες της Κοκκινιάς στο Ανθρωπολογία και Παρελθόν, Αλεξάνδρεια, σ.σ.327 – 328, 330 – 340 ▪ Κατσάπης Κώστας, Πέρα από την Καταστροφή, σ.116 ▪ Τσιμούρης Γιώργος, Τραγωδία μνήμης στο Διαδρομές και Τόποι της μνήμης, Αλεξάνδρεια, σ.211 ▪ Περιοδικό «Ντέφι», τεύχ.18, Νοέμβριος / Δεκέμβριος 1993 ▪ Καραμπελιάς Γιώργος, 1922, Εναλλακτικές Εκδόσεις, σ.200 ▪ Hirschon Renée, στο βιβλίο Τα προσφυγικά σπίτια της Νίκαιας, σ.18, Δήμος Νίκαιας, Εκδ. Α.Α. Λιβάνη ▪ Παπαρίζος Αντώνης, Η ταυτότητα των Ελλήνων στο «Εμείς» και οι «άλλοι», σ.136 ▪ Κατσάπης Κώστας, ό.π., σ.σ.116,115
- (5) Παναγιωταρέα Άννα, ό.π., σ.σ.181 – 178 ▪ Καψής Π. Γιάννης στο Horton George, Αναφορικά με την Τουρκία, σ.σ.20 – 21 ▪ Τσιμούρης Γιώργος, ό.π., σ.σ.219, 235, 222, 218,212.
- (6) Hirschon Renée στο Ανθρωπολογία και Παρελθόν, σ.σ.340 – 342 ▪ Βαρλάς Μιχάλης, ό.π., σ.153 ▪ Hirschon R., ό.π., σ.354.
- (7) Παναγιωταρέα Άννα, ό.π., σ.σ.193 – 201 ▪ Αγτζίδης Βλάσης, Τι προέκυψε από τη «Νέα Τάξη» πραγμάτων του '22, σ.σ.20 – 21 στο αφιέρωμα Μικρασιατική Καταστροφή, 11 Σεπτεμβρίου 1999, εφημ. ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ ▪ Καραμπελιάς Γιώργος 1922, σ.σ.190 – 191 ▪ Παπαστάμου Στάμος (1992) Διομαδικές Σχέσεις, Οδυσσέας, σ.σ.113 – 140 και 55 – 63 ▪ Καπάνταης Βάσος (1992), Η ειρηνική παλιννόστηση του Ελληνισμού στη Μικρασία, Βιβλιοπωλείον της «Εστίας», Αθήνα.
- (8) Γιαμαλή – Χατζηγιάννου Ε. (2001), Μικρασιατικός Ελληνισμός : Οδοιπορικό Θανάτου και Ανάστασης, εκδ. Δήμου Νίκαιας, σ.40 ▪ Τα προσφυγικά σπίτια της Νίκαιας, Α.Α. Λιβάνη, σ.18 ▪ Πελαγίδης Στάθης, Προσφυγική Ελλάδα, σ.401 ▪ Γιαννακόπουλος Α. Γιώργος στα ΙΣΤΟΡΙΚΑ, τεύχ. 98, 30 Αυγούστου 2001, ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, σ.17 ▪ Βικέτος Χ. Νίκος στο Άρδην, τεύχ. 38, σ.σ.62 – 63 ▪ Χτούρης Σωτήρης στο αφιέρ. Μικρασιατική Καταστροφή, εφημ. ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, σ.σ.8 – 9.
- (9) Γιαννακόπουλος Α. Γιώργος, ό.π., σ.16 ▪ Καραμπελιάς Γιώργος, 1922, Εναλλακτικές Εκδόσεις, σ.200 ▪ Συνέντευξη καθηγητή Νεοκλή Σαρρή στο γράφοντα στις 21/12/2001 ▪ Καραμπελιάς Γιώργος, ό.π., σ.76 ▪ Τσουκαλάς Κων/νος (1977), Εξάρτηση και αναπαραγωγή, πρόλογος Ν. Σβορώνου, Θεμέλιο, σ.σ.420 – 421 ▪ Ρήγος Άλκης (1992), Η Β΄ Ελληνική Δημοκρατία 1924 – 1935, Θεμέλιο, παραπομπή 114, σ.253 ▪ Μικρασιατική Ηχώ, Σεπτέμβριος – Οκτώβριος 2001, σ.1 ▪ Αγτζίδης Βλάσης στο αφιέρωμα Μικρασιατική Καταστροφή, ό.π., σ.σ.20 – 21.
- (10) Βικέτος Χ. Νίκος στο Άρδην, τεύχ. 38, σ.64 ▪ Αγτζίδης Βλάσης, ό.π., σ.σ.20 – 21.
- (11) Καραμπελιάς Γιώργος, 1922, ό.π., σ.σ.200 – 201 ▪ Σουλτάνης Γρηγόρης, Η εκδίκηση της Ανατολίας. Ένα χρονικό της Μικρασιατικής Μουσικής Κουλτούρας στη Μαγνησία στο Άρδην, τεύχ.38, σ.σ.93 – 95 ▪ Παπαδάκης Γιώργος, Τα τραγούδια των προσφύγων στα ΙΣΤΟΡΙΚΑ, τεύχ. 98, σ.σ.44 – 46 ▪ Σύμφωνα με τον G. Hegel κάθε «θέση» (στην

- περίπτωσή μας η εθνοτική ταυτότητα των γηγενών) ενέχει την «αντίθεση» (εθνοτοπική ταυτότητα προσφύγων). Σε κάποια περίοδο (μετά το 1974) επέρχεται η «σύνθεση» (σύγχρονη νεοελληνική εθνοτική ταυτότητα) που κι' αυτή με τη σειρά της μελλοντικά θα οδηγήσει σε μια νέα «θέση» κ.ο.κ., Βλ. Timasheff N.S. και Theodorson G.A. (1997), Ιστορία των Κοινωνιολογικών θεωριών, Μετάφραση Δ.Γ. Τσαούση, Gutenberg, σ.102. ▪ Μαραντζίδης Νίκος (2001), Γιασασίν Μιλλέτ. Ζήτω το Έθνος, σ.17.
- (12) IEE, τομ. ΙΕ, Εκδοτική Αθηνών, σ.σ.108,111,133 – 144, 260 – 271 και 486 – 487 ▪ Σαρρή Νεοκλής (1996), Εισαγωγή, σ.σ.15 – 63 στο Αναμνήσεις από την Πόλη του Νίκου Αποστολίδη ▪ Ιακωβίδης Ιωάννης (2000), Οι Κων/πολίτες της Αθήνας, (μεταπτυχιακή ανέκδοτη διατριβή), σ.σ.35 – 39 ▪ IEE (1977), τομ. ΙΓ, Εκδοτική Αθηνών, σ.σ.168 – 171 ▪ Ιακωβίδης Ιωάννης, Οι Κων/πολίτες της Αθήνας, σ.σ.44 – 50, 50 – 53 ▪ IEE (1975), τομ. ΙΑ, Εκδοτική Αθηνών, σ.σ.117 – 123 ▪ IEE, τομ. ΙΕ, Εκδοτική Αθηνών, σ.σ.89 – 99 ▪ Παπαδόπουλος Στέφανος (1978) Αναμνήσεις από την Πόλη, σ.σ.55 – 56, 62.
- (13) IEE (1978), τομ. ΙΕ, Εκδοτική Αθηνών, σ.σ.243, 254 – 255, 247 ▪ Σαρρή Νεοκλής (1992), Εξωτερική Πολιτική και πολιτικές εξελίξεις στην Α' Τουρκική Δημοκρατία, σ.σ.237 – 240 ▪ Ιακωβίδης Ιωάννης, ό.π., σ.σ.65 – 66, 47 ▪ Χαλκούση Ελένη, Πόλη αγάπη μου, Γ' έκδοση, Κάκτος, σ.σ.73, 117 – 118 ▪ Ιακωβίδης Ιωάννης, ό.π., σ.52 ▪ IEE (1977), τομ. ΙΔ, Εκδοτική Αθηνών, σ.368.
- (14) Αθανασιάδης Τίτος (2002), Μικρά Ασία 1919 – 1922, τομ. Β, ΑΠΟΓΕΥΜΑΤΙΝΗ, σ.109 ▪ Σαρρή Νεοκλής (1992), Εξωτερική Πολιτική και πολιτικές εξελίξεις στην Α' Τουρκική Δημοκρατία, σ.230 ▪ Alexandris Alexis (1992), The greek minority of Istanbul and greek – Turkish relations (1918 – 1974), σ.291 ▪ Ιακωβίδης Ιωάννης, ό.π. σ.34 ▪ Λαμπιδής Ν. Γιώργος (1992), Οι πρόσφυγες του 1922, σ.σ.91 – 92 ▪ Συνέντευξη του καθηγητή Σαρρή Νεοκλή στο γράφοντα στις 3 Μαΐου του 2000 ▪ Ιακωβίδης Ιωάννης, ό.π., σ.σ.65,68 ▪ Hirschon Renée, Μνήμη και Ταυτότητα στο Ανθρωπολογία και παρελθόν, σ.σ.340 – 342 ▪ Ιακωβίδης Ιωάννης, ό.π., σ.67 ▪ Μπόζη Σούλα (2002), Ο Ελληνισμός της Κων/πολης, σ.σ.327 – 338 και 271 – 286. ▪ σ.σ. 201, 205-206 παρ. πον.
- (15) Αλεξανδρής Αλέξης στην IEE (2000), τομ. ΙΣΤ, σ.σ.512, 513 – 514, 516 – 517 ▪ Ιακωβίδης Ιωάννης, ό.π., σ.σ.62 – 65, 68,79,155 ▪ Ακρίτα Έλενα στα ΝΕΑ, 29-30 Νοεμβρίου 2003, σ.88 ▪ ΑΔΕΣΜΕΥΤΟΣ ΤΥΠΟΣ ΤΗΣ ΚΥΡΙΑΚΗΣ, Δ/ντής Δημήτρης Ρίζος, 2 Νοεμβρίου 2003, σ.15 ▪ Ιακωβίδης Ιωάννης, ό.π., σ.σ.67 – 68. ▪ σ. 114 παρ. πον.
- (16) Ατζέμογλου Νίκος στην εφημ. «Ανατολή», φύλλο 131, Ιανουάριος 2000 ▪ Μούτσογλου Βασίλης (1998), Οι Έλληνες της Κωνσταντινούπολης 1821 – 1922, Παπαζήσης, σ.142 ▪ Αλεξανδρής Αλέξης στην IEE (2000), τομ. ΙΣΤ, Εκδοτική Αθηνών, σ.σ.510 – 517 και 517 – 525 ▪ Συνέντευξη του καθηγητή Νεοκλή Σαρρή στον γράφοντα στις 21/12/2001.
- (17) σ.116 του παρόντος πονήματος. ▪ Κυριαζή Νότα (1998), Η κοινωνιολογική έρευνα. Κριτική επισκόπηση των μεθόδων και τεχνικών, Ελληνικές επιστημ. Εκδόσεις, Αθήνα, σ.σ.30 – 35, 38 – 44, 51 – 54, 91 – 92, 245 – 329 ▪ Κυριαζή Νότα (1997), Η κοινωνιολογική έρευνα και η κατασκευή της κοινωνικής πραγματικότητας, Τυπωθήτω, σ.σ.293 – 313 ▪ Λυδάκη Άννα (2001), Ποιοτικές μέθοδοι της Κοινωνικής Έρευνας, Καστανιώτης ▪ Γεώργας Δημ. – Παπαστυλιανού Α. (1993), Επιπολιτισμός των Ποντίων και Βορειοηπειρωτών στην Ελλάδα, σ.σ.19 – 22.
- (18) Στη σ.234 του παρ. πον. Βλ. εφημ. ΤΑ ΝΕΑ, 8 – 9 Νοεμβρίου 2003, σ.13, επιμ. Διον. Νασόπουλος. ▪ σ.σ. 221, 225 παρ. πον.

- (19) Στη σ. 237 του παρ. πον. Βλ. Βαβούσκος Κ. (1986) Εγχειρίδιον εκκλησιαστικού Δικαίου ▪ Αρχοντώνης Βαρθολομαίος, Μητροπολίτης Φιλαδελφείας (νυν Οικουμενικός Πατριάρχης) (1984), Το Οικουμενικόν Πατριαρχείον εν τω Συντάγματι της Ελλάδος και εν τω Καταστατικώ χάρτη της Εκκλησίας της Ελλάδος σε : Μνήμη Μητροπολίτου Ικονίου Ιακώβου, Εστία Θεολόγων Χάλκης, σ.391 ▪ Σπαθάρης Αυρήλιος (1947), Η νομική κατάσταση του Οικουμενικού Πατριαρχείου, Αθήνα ▪ Spatharis Avrilios (1959), The Ecumenical Patriarchate : A many century old institution, Athens ▪ Alexandris Alexis (1992), The greek minority of Istanbul and greek – turkish relations (1918 – 1974), σ.σ.137 και 169 αναφορά στο δικηγόρο Αυρήλιο Σπαθάρη.
- (20) Στη σ.241 του παρόντος πονήματος βλ. ΤΥΠΟΣ ΤΗΣ ΚΥΡΙΑΚΗΣ, 7 Σεπτεμβρίου 2003, Η εκκρεμότητα των μεταρρυθμίσεων, Γιαλλουρίδης Κ. Χριστόδουλος, σ.67 ▪ Σαρρής Νεοκλής (1992), Εξωτερική Πολιτική και Πολιτικές εξελίξεις στην Πρώτη Τουρκική Δημοκρατία, Γόρδιος, Η αναλλοίωτη ισχύς της Στρατογραφειοκρατίας, σ.σ.199 – 211 ▪ Καραμπελιάς Γεράσιμος (2001), Ο ρόλος των ενόπλων δυνάμεων στην πολιτική ζωή της Τουρκίας και της Ελλάδας, Ελληνικά Γράμματα, Ο ρόλος του Ισλάμ, σ.σ.276 – 280 ▪ Καραμπελιάς Γεράσιμος στα Θέματα Τουρκίας (Συλλογικό έργο των Καραμπελιά Γεράσιμ., Αγγελετόπουλου Γεωργίου και Φουρνατζοπούλου Ευδοκίας, Γόρδιος, σ.σ.66 – 67 ▪ Καραμπελιάς Γεράσιμος (2000) Στρατός και Πολιτική Εξουσία στην Τουρκία, Κέντρο Πολιτικής Έρευνας και Επικοινωνίας, Αθήνα ▪ Καραμπελιάς Γεράσιμος (2002), Η αβάστακτη ελαφρότητα της πολιτικής ηγεμονίας των στρατιωτικών στην Τουρκία : Η θεσμική διάσταση, στο έργο των Θ. Βερέμη και Θ. Ντόκου , Η σύγχρονη Τουρκία, Παπαζήσης, Αθήνα.
- (21) Στη σ.242 του παρόντος πονήματος, βλ. εφημ. ΤΑ ΝΕΑ, 22 – 23 Νοεμβρίου 2003, σ.14.
- (22) Στις σ.σ.246 – 247 του παρόντος πονήματος, βλ. Αμπατζής Άρης, Ελληνοτουρκικές σχέσεις 2002, Κούριερ στην εφημ. ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, 25 Ιουνίου 2003, σ.13 ▪ Η Ελλάδα και ο κόσμος 2002 – 2003 (2003), επιμ. Κουλουμπής Θεόδωρος, Ντόκος Θάνας, Κιντής Ανδρέας, Εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, σ.σ.129 – 263 ▪ Εφημ. ΤΑ ΝΕΑ, 10 Οκτωβρίου 2003, σ.9 ▪ Εφημ. ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, 20 Δεκεμβρίου 2003, σ.14 ▪ Εφημ. ΤΥΠΟΣ ΤΗΣ ΚΥΡΙΑΚΗΣ, 15 Ιουνίου 2003, Λαζαρίδης Χρυσάνθος, σ.27 ▪ Εφημ. ΤΥΠΟΣ ΤΗΣ ΚΥΡΙΑΚΗΣ, 30 Νοεμβρίου 2003, Σίμος Νίκος, σ.17 ▪ περιοδ. ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ, τεύχ. 100, Ιανουάριος 2003, Λαζαρίδης Χρυσάνθος, σ.17 ▪ σ.σ. 241,158 παρ. πον.
- (23) Στις σ.σ.250 – 251 της παρ. διατριβής, βλ. Παναγιωταρέα Άννα (1994), Όταν οι αστοί έγιναν πρόσφυγες, Παρατηρητής, σ.σ.198 – 199, 201.
- (24) Στη σ.253 του παρόντος πονήματος, βλ. Παναγιωταρέα Άννα, ό.π., σ.178.
- (25) Στη σ.254 του παρόντος πονήματος, βλ. Τσουκαλάς Κ. (1977), Εξάρτηση και αναπαραγωγή, σ.σ.420 – 421 ▪ Ρήγος Άλκης (1992), Η Β΄ Ελληνική Δημοκρατία 1924 – 1935, σ.253.
- (26) Στη σ.257 του παρόντος πονήματος, βλ. Διαμαντόπουλος Θανάσης (1993), Το κομματικό φαινόμενο, σ.σ.599 – 624. ▪ σ.σ. 114, 254 παρ. πον.
- (27) Στις σ.σ.261 – 262 του παρόντος πονήματος, βλ. Γεώργας Δημ. και Παπαστυλιανού Α. (1993), Επιπολιτισμός Ποντίων, ό.π., σ.σ.19 – 22. ▪ σ.σ. 207, 172, 247-248, 115, 173, 205, 203 παρ. πον.
- (28) σ. 261 του παρ. πονήματος.

V.α. Ενδεικτική βιβλιογραφία [ελληνόγλωσση].

I. Ο Ελληνισμός της Μικράς Ασίας.

- Αγαπατιάν Ο.Σ. (1989), Η Αρμενία και το αρμενικό ζήτημα. Οι Τούρκοι δάσκαλοι της γενοκτονίας, β' έκδοση, Στοχαστής, Αθήνα.
- Αγγελετόπουλος Γεώργιος (1999) στο συλλογικό έργο των Καραμπελιά Γεράσιμου, Αγγελετόπουλου Γεωργίου, Φουρνατζοπούλου Ευδοκίας, Θέματα Τουρκίας, Γόρδιος, σ.σ.253 – 256, Αθήνα.
- Αγγελομάτης Εμ. Χρ. (1971), Χρονικόν της Μεγάλης Τραγωδίας. Το έπος της Μ. Ασίας, εκδ. Εστία.
- Αγτζίδης Βλάσης (2001), Γενοκτονία στη Μ. Ασία, Γαλανού Χαρά, Μνήμη εναντίον λήθης, Βενέζης Ηλίας, Μικρασία, Χαίρε (συλλογικό έργο), εκδ. Έρεισμα, Χανιά.
- Αγτζίδης Βλάσης (2002), στο συλλογικό έργο «Τα προσφυγικά σπίτια της Νίκαιας, Δήμος Νίκαιας, Εκδ. Α.Α. Λιβάνη, σ.σ.10 – 16.
- Αγτζίδης Βλάσης (2003), Μαυρίδης Δημήτρης, Αρχιμανδρίτης Καστόρης Δοσίθεος, Επιμ. Αρχιμ. Σαμαρτζής Αλέξιος, Πρόλογος : Σεβασμιότατος Μητροπολίτης Θηβών και Λεβαδείας Ιερώνυμος, Μνήμη Μικρασιατικής Καταστροφής 1922 – 2002 (80 χρόνια), Ιερά Μητρόπολις Θηβών και Λεβαδείας – «Άγιος Ρηγίνος ο Λεβαδεύς».
- Αθανασιάδης Τίτος (2002) Μικρά Ασία 1919 – 1922, τομ. Α και Β (σ.σ.10 – 101 και 173 – 187) , έκδ. εφημ. «ΑΠΟΓΕΥΜΑΤΙΝΗ», Αθήνα.
- Ακτσόγλου Ζ. Ιάκωβος (1998), Χρονικό Μικρασιατικού Πολέμου 1919 – 1922, Εκδ. Τροχαλία, Αθήνα.
- Αλεξανδρής Αλέξης (2000), Εισαγωγή στο Αρχείο του Εθνομάρτυρος Σμύρνης Χρυσοστόμου, τόμ. Β, Μ.Ι.Ε.Τ.
- Αναγνωστοπούλου Σία (1997), Μικρά Ασία (19^{ος} αι.- 1919) : οι ελληνορθόδοξες κοινότητες, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα.
- Αναστασιάδη – Μανουσάκη Σοφία (2002), Μνήμες Καππαδοκίας, Επιμ. Μίρκα Τζεβελέκη – Κονδάκη, Κέντρο Μικρασιατικών Σπουδών, Αθήνα.
- Αντωνιάν Α. (1965), Η γενοκτονία των Αρμενίων υπό των Τούρκων. Τα απομνημονεύματα του Ναζίμ Μπέη, εκδ. του Συλλόγου των εν Ελλάδα Αρμενίων.
- Αρχιγένης Ι. Δημ. (1981), Η ζωή στη Σμύρνη.
- Ασβέστη Β. Μαρία (1980), Επαγγελματικές ασχολίες των Ελλήνων της Καππαδοκίας.
- Βαγενάς Νάσος (2002), Μεταμοντερνισμός και λογοτεχνία, Πόλις, Αθήνα.
- Βαλβαζάκης Μιχ. (1998), Πώς έζησα την καταστροφή της Σμύρνης, Εκδ. Κωστόγιαννος, Αθήνα.
- Βατίδου Όλγα (1965), Ρωμάνικα και παλιά Σμύρνη.
- Βεινόγλου Τζων (1982) στο λεύκωμα ΣΜΥΡΝΗ, Εκδ. INTERAMERICAN για τα 60 χρόνια από τη Μικρασιατική Καταστροφή.
- Bierstadt H. Edward (1997), Η μεγάλη προδοσία. Ο ρόλος των Μεγάλων Δυνάμεων στη Μικρασιατική Καταστροφή και τη Συνθήκη της Λοζάννης. Πρόλογοι : Γιάννης Π. Καμής – Αντ. Σεβ. Μαΐλλης, Νέα Σύνορα – Α.Α. Λιβάνης.
- Βουρνάς Τάσος (1987), Η Μικρασιατική καταστροφή και το ξερίζωμα του Ελληνισμού, Τολίδης, Αθήνα.
- Βρυώνης Σ. (1996), Η παρακμή του Μεσαιωνικού Ελληνισμού στη Μ. Ασία και η διαδικασία εξισλαμισμού, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα.
- Γαλανού Ειρήνη, Αίλουρος Άνεμος, Ελληνικά Γράμματα.
- Γαλανού Χαρά (2001), Μνήμη εναντίον λήθης στο συλλογικό έργο των Αγτζίδη Βλάση, Γαλανού Χαράς, Βενέζη Ηλία, Εκδ. Έρεισμα, Χανιά.

- Γρηγοριάδου Έφη, Εδεσματολόγιον Σμύρνης, Έθιμα και παραδόσεις από τη Μ. Ασία, Κοχλίας, Αθήνα.
- Δάμτσας Νικόλαος (1982), Η αγωνία της Κωνσταντινουπόλεως, εκδ. της εφημ. των Κων/πολιτών «Ο Πολίτης».
- Δανός Μιχ. Βασίλης (2001), Σεργιάνι στο Μονοπάτι της Θύμησης, Αθήνα.
- Δαφνής Γρηγόριος (1974), Η Ελλάς μεταξύ δύο πολέμων, Β εκδ., τομ. Α, Ίκαρος.
- Δεληγιάννης Γιώργος (1997), Η αιχμαλωσία. Η έξοδος από τη Σμύρνη, Μαρτυρίες, εκδ. Ίδμων, Αθήνα.
- Διζιρικής Γιώργος (1984), Ο Νεοελληνικός Διαφωτισμός και το Ευρωπαϊκό Πνεύμα (1750 – 1821), Φιλιππότης, σ.103.
- Δόμβρος Κ. Αποστόλης, Η Προικόννησος. Ανάμεσα στην Άσπρη και στη Μαύρη Θάλασσα, Νέα Σύνορα – Α.Α. Λιβάνης.
- Douglas Dakin, Η ενοποίηση της Ελλάδας 1770 – 1923, μετάφραση Α. Ξανθόπουλος Μ.Ι.Ε.Τ., σ.390.
- Εκπαιδευτική Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια, Ελληνική Ιστορία (1992), τομ.25^{ος}, Εκδοτική Αθηνών.
- Ενεπεκίδης Κ. Πολ. (1989), Τραπεζούντα – Κων/πολη – Σμύρνη. Τρία κέντρα του Μικρασιατικού Ελληνισμού 1800 – 1923, εκδ. Ωκεανίδα.
- Επίτομος Ιστορία Εκστρατείας Μικράς Ασίας (1919 – 1922), Εκδ. ΔΙΣ/ΓΕΣ, Αθήνα 1969.
- Erbil Pervin (2003), Η Νιόβη θρηγούσε για τη Μ. Ασία, Εκδ. Τσουκάτου, Μετάφραση Λιάνα Μυστακίδου, Αθήνα.
- Ζακυθινός Α. Διονύσιος (1977), Βυζαντινή Ιστορία, Κ. Μιχαλάς Α.Ε.
- Ζέρβας Χρ. Γιώργος, Μου λένε να μη σ' αγαπώ. Το Σμυρναϊκό – Πολίτικο Τραγούδι, ταινία, ντοκιμαντέρ.
- Η Έξοδος (1980), Μαρτυρίες από τις επαρχίες των δυτικών παραλίων της Μικρασίας, τομ. Α'. Πρόλογος : Τενεκίδης Γ. Εισαγωγή , επιλογή κειμένων, επιμέλεια : Αποστολόπουλος Φ.Δ., Κέντρο Μικρασιατικών Σπουδών, Αθήνα.
- Η Έξοδος (1982), Μαρτυρίες από τις επαρχίες της Κεντρικής και Νότιας Μικρασίας, τομ. Β'. Εισαγωγή – εποπτεία : Κιτρομηλίδης Μ. Πασχάλης, επιμ. Μουρέλος Γιάννης, Αθήνα.
- Η Συνθήκη της Λωζάννης. Το πλήρες κείμενο. Οι τουρκικές παραβιάσεις από το 1923 μέχρι σήμερα. Λέσχη των Νέων Ελλήνων, Εκδ. Παπαζήση, Αθήνα.
- Θράκη (1994), Σύλλογος Ιμβρίων – Κων/πολιτών – Τενεδίων – Ανατολικοθρακιωτών Θράκης, σ.σ.75 – 76 για τη Συνθήκη της Λωζάννης.
- Ισηγόνη Ελένη – Ισηγόνη Μαργαρίτα (1995). Η οικογένεια Μιχαλάκη Ισηγόνη της Σμύρνης, Τροχαλία, Αθήνα.
- Ιστορία του Ελληνικού Έθνους (16 τόμοι). Ενδεικτικά στις παραπομπές παρατίθενται σελίδες από τους τόμους Α,Β,Ε,Θ,Ι,ΙΑ,ΙΒ,ΙΓ,ΙΔ και ΙΕ, Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα.
- ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΝΕΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ (1770 – 2000) σε τεύχη, 6^{ος} τόμος, από το 5^ο τεύχος , εφημ. «ΤΑ ΝΕΑ», VI, Γιαννακόπουλος Α. Γιώργος, Η Ελλάδα στη Μικρά Ασία, σ.σ.83 κ. εξ., ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ, Αθήνα.
- ΙΣΤΟΡΙΚΑ σε τεύχη, εφημ. «ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ». Παρατίθενται εκτεταμένα στις παραπομπές. Ενδεικτικά αναφέρονται τα τεύχη : (01) 28,27 Απριλίου 2000, Τα πάθη των Αρμενίων, (02) 46, 31 Αυγούστου 2000, Η Μικρασιατική Καταστροφή, (03) 59,30 Νοεμβρίου 2000, Τανζιμάτ, (04) 126, 14 Μαρτίου 2002, Η επανάσταση των Νεότουρκων, (05) 148, 29 Αυγούστου 2002, Η Σμύρνη πριν την Καταστροφή, μέρος 1^ο, (06) 149, 5 Σεπτεμβρίου 2002, Η Καταστροφή της Σμύρνης, μέρος 2^ο και (07) 200, 28 Αυγούστου 2003, Ο Ελληνισμός της Μικράς Ασίας.

- Ιστορία Γ΄ Λυκείου, θεωρητική κατεύθυνση (2003), Ο.Ε.Δ.Β. των Μαργαρίτη Γεωργίου, Αζέλη Αγαθοκλή, Δετοράκη Θεοχάρη και συγκεκριμένα του Ανδριώτη Νικόλαου, Τα προσφυγικά ρεύματα κατά την περίοδο 1914 – 1922, σ.σ.140 – 154.
- Ιστορία νεότερη και σύγχρονη Γ΄ Ενιαίου Λυκείου, τεύχ. Β΄ (2003), Ο.Ε.Δ.Β. των Σκουλάτου Β., Δημακοπούλου Ν. και Κόνδη Σ., κεφ. ΚΒ, σ.σ.73 – 119.
- Καϊλάρης Γ. Γιάννης (2002), Η τέταρτη γενιά των Ποντίων, εκδ. Α/φών Κυριακίδη, Θεσ/νίκη.
- Κάλφογλου Η. Ιωάννης (2003), Ιστορική γεωγραφία της Μικρασιατικής Χερσονήσου, Κέντρο Μικρασιατικών Σπουδών, Αθήνα. (Το βιβλίο πρωτοκυκλοφόρησε στην Κων/πολη το 1899 στην караμανλήδικη γραφή.
- Καπάνταης Βάσος (1992), Η ειρηνική παλιννόστηση του Ελληνισμού στη Μικρασία, βιβλιοπωλείον της «Εστίας», Αθήνα.
- Καραθανάσης Ε. Αθανάσιος (2001), Καππαδοκία, Εκδ. Μαϊάνδρος, Θεσ/νίκη.
- Καραθεοδωρή – Ροδοπούλου Δέσποινα και Βαμβατέκη – Βλαχοστεργίου Δέσποινα (2000), Κων/νος Καραθεοδωρή, ο σοφός Έλληνας του Μονάχου, Χ. και Σ. Ζαχαροπούλου – Δ. Σιταράς, Ο.Ε.
- Καραθεοδωρή – Ροδοπούλου Δέσποινα και Βαμβατέκη – Βλαχοστεργίου Δέσποινα (2001), Κων/νος Καραθεοδωρή, εκδ. Κάκτος, Οδυσσεύς Χατζόπουλος και Σία, Αθήνα.
- Καραδήμου – Γερόλυμπου Αλέκα (2000), Αναζητώντας τον χαμένο αγώνα στη χωρική εξέλιξη της Σμύρνης (1822 – 1922), σ.σ.269 – 293 στο Ο έξω Ελληνισμός, Εταιρεία Σπουδών Νεοελληνικού Πολιτισμού : Σχολή Μωραΐτη, Αθήνα.
- Καραράς Νίκος (1964), Το Σεβντίκιοϊ, το λεβέντικο χωριό της Σμύρνης, εκδ. «Ενώσεως Σμυρναίων», Αθήνα.
- Καραμπελιάς Γεράσιμος – Αγγελετόπουλος Γεώργιος, Φουρνιτσοπούλου Ευδοκία (1999) – Θέματα Τουρκίας, Γόρδιος, Αθήνα.
- Καραμπελιάς Γεράσιμος (2000), Στρατός και πολιτική εξουσία στην Τουρκία, Κέντρο Πολιτικής Έρευνας και Επικοινωνίας, Αθήνα.
- Καραμπελιάς Γεράσιμος (2001), Ο ρόλος των Ενόπλων Δυνάμεων στην πολιτική ζωή της Τουρκίας και της Ελλάδας, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα.
- Καραμπελιάς Γιώργος (2002), 1922, Δοκίμιο για τη νεοελληνική Ιδεολογία, Εναλλακτικές Εκδόσεις, Αθήνα.
- Καρδαράς Δ. Χρήστος (1996), Το Οικουμενικό Πατριαρχείο και ο Αλύτρωτος Ελληνισμός της Μακεδονίας, Θράκης, Ηπείρου, Επικαιρότητα, Αθήνα.
- Καρζής Θεόδωρος, Οι πατρίδες των Ελλήνων, Εκδ. Λιβάνη.
- Κάρζου Ζ.Μ. (1975), Μια υποδειγματική Γενοκτονία, Κέδρος, Αθήνα.
- Κατραμόπουλος Θ. Γιώργος (1974), Πώς να σε ξεχάσω, Σμύρνη αγαπημένη, εκδ. Ωκεανίδα, Αθήνα.
- Καψής Π. Γιάννης (1989), Χαμένες Πατρίδες, εκδ. Νέα Σύνορα – Α.Α. Λιβάνης, Αθήνα.
- Καψής Π. Γιάννης (1992), 1922, Η Μαύρη Βίβλος, Νέα Σύνορα – Α.Α. Λιβάνης, Αθήνα.
- Κέκης Παν. Βασίλης (2004), Η δικιά μας Καππαδοκία, εκδ. Ακρίτας, Αθήνα.
- Κεμάλ Ατατούρκ (1995), Ομιλίες, Μετάφραση : Συμεών Σολταρίδης, Λιβάνης, Νέα Σύνορα, Αθήνα.
- Κιτρομηλίδης Μ. Πασχάλης (1996), Επιμέλεια, Κέντρο Μικρασιατικών Σπουδών – Εξήντα πέντε χρόνια επιστημονικής προσφοράς. Αποτίμηση και προοπτική, Αθήνα.
- Κλεάνθης Φ.Ν. (1996), Η Ελληνική Σμύρνη, Εστία, Αθήνα, σ.170.
- Κοντογιώργης Δ. Γιώργος (1982), Κοινωνική δυναμική και πολιτική αυτοδιοίκηση : οι ελληνικές κοινότητες της Τουρκοκρατίας, Νέα Σύνορα.

- Κουρουπού Ματούλα, Μπάλτα Ευαγγελία (2001), *Ελληνορθόδοξες Κοινότητες Καππαδοκίας*. 1. Περιφέρεια Προκοπίου, Κέντρο Μικρασιατικών Σπουδών.
- Κουτσούκης Σ. Κλεομένης (1990), *Η πολιτική ηγεσία*, Εκδ. Α. Αναστασίου, σ.σ.236 – 237, Αθήνα.
- Κουτσοδόντη Ευαγγελία (2001), *Αλάτσατα της Μ. Ασίας*, Πελασγός, Αθήνα.
- Κρεμμυδάς Βασίλειος (1976), *Εισαγωγή στην Ιστορία της Νεοελληνικής κοινωνίας (1700 – 1821)*, Εξάντας, σ.44.
- Λαϊκά Παραμύθια και παραμυθάδες από τη Μ. Ασία : Επιστημονικά υπεύθυνη : Μάνια Καπλάνογλου του Ι.Μ.Ε.
- Λαμψίδης Ν. Γιώργος (1992), *Οι πρόσφυγες του 1922*, εκδ. Αδελφών Κυριακίδη, σ.σ.23 – 25.
- Λινάρδος Πέτρος (1998), *Η Σμύρνη του Πανιονίου. Από τη μικρασιατική πρωτοπορία στην αθηναϊκή αναγέννηση*, εκδ. «Οι φίλοι των τεχνών», Ν. Σμύρνη.
- Μαμώνη Κυριακή (1983), *Σωματειακή οργάνωση του Ελληνισμού στη Μ. Ασία*.
- Μανίτσας Β. (1987), *Αρμένιοι*, τραγωδία, Αθήνα. ▪ *Διαρκές δικαστήριο των λαών, το έγκλημα της σιωπής, η γενοκτονία των Αρμενίων (1988)*, Ηρόδοτος, Αθήνα.
- Marjorie Housepian Dobkin (1998), *Σμύρνη 1922*, Εκδ. Δήλος, Αθήνα.
- Μεγαλοκονόμος Μανόλης, *Η Σμύρνη – Από το αρχείο ενός φωτορεπόρτερ*, Ερμής.
- Merlier Melro (1948), *Το αρχείο της Μικρασιατικής Λαογραφίας. Πώς ιδρύθηκε, πώς εργάστηκε*, Αθήνα.
- Merlier Octave (1974), *Ο τελευταίος Ελληνισμός της Μικράς Ασίας. Έκθεση του έργου του Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών*, Αθήνα.
- Μηλιώρης Ε. Νίκος (1967), *Η Μικρασιατική τραγωδία στη λογοτεχνία και την τέχνη*, Μικρασιατικά Χρονικά, τ.13, Αθήνα.
- Μήλλας Ηρακλής (2001), *Εικόνες Ελλήνων και Τούρκων*, εκδ. Αλεξάνδρεια, Αθήνα.
- Μικρασιανός Γ. (1916), *Πώς η Γερμανία κατέστρεψε τον Ελληνισμό της Τουρκίας*, εν Αθήναις.
- Μιχαήλ Ν.Γ. (1920), *Ελληνικός Οδηγός Σμύρνης – Επανέκδοση (1992)*, Ποντίκι.
- Momeni Arsham, *Ισλάμ – Ιστορία, Επεκτατισμός και Βία*, Εκδ. Κυριακίδη, σ.11.
- Μοντέρνο – Μεταμοντέρνο (1988), *Συλλογικό έργο*, εκδ. Σμίλη, σ.σ.220–221,53–57.
- Μουμτζής Ι. Τάσος (1984), *Η μικρασιατική καταστροφή και ο μικρασιατικός Ελληνισμός*, τυπ. Ε.Ν. Νικολαΐδη, Θεσσαλονίκη.
- Μούτσογλου Β. Βασίλης (1998), *Οι Έλληνες της Κων/πολης 1821 – 1922*, Εκδ. Παπαζήση, Αθήνα.
- Μπαμπινιώτης Γεώργιος (1998), *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας*, Κέντρο Λεξικολογίας, σ.155.
- Μπόζη Σούλα, *Καππαδοκία, Ιωνία, Πόντος, Γεύσεις και Παραδόσεις*, Φωτογραφίες : Λίζα Έβερτ, εκδ. Αστερισμός.
- Μπόζη Σούλα (2002), *Ο Ελληνισμός της Κων/πολης – Κοινότητα Σταυροδρομίου – Πέραν* , *Ελληνικά Γράμματα*, στο εξώφυλλο για τη «Βοσπορίδα», Αθήνα.
- Nicol E. (1990). *Οι Σύμμαχοι και η κρίση στην Ανατολή. Μετάφραση Α. Κατρά. Σχόλια – Πρόλογος : Θεοδόσης Πυλαρινός*, Εκδ. Ειρμός, Αθήνα.
- *Ο Έξω – Ελληνισμός. Κων/πολη και Σμύρνη (1800 – 1922)*, Εταιρεία Σπουδών Νεοελληνικού Πολιτισμού και Γενικής Παιδείας (Ιδρυτής : Σχολή Μωραΐτη), Αθήνα.
- *Οι ανθελληνικοί διωγμοί εν Τουρκία (1994)*. Πανελλήνια Ένωση Ποντίων Αξιωματικών «Αλέξανδρος Ύψηλάντης», Αθήνα.
- Πάλλης Α. (1977), *Φυλετικές μεταναστεύσεις στα Βαλκάνια και διωγμοί του Ελληνισμού (1912 – 1924)*, Δελτίο Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών, τομ. Α.

- Παναγιωταρέα Άννα (1994), Όταν οι αστοί έγιναν πρόσφυγες, Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη.
- Παπαδόπουλος Στέφανος (1978), Αναμνήσεις από την Πόλη, Έκδοση Σωματείου Ελλήνων Υψηκών Απελαθέντων εκ Τουρκίας, Αθήνα.
- Παπαευθυμίου Βαγγέλης (1990), Στρατιά Μικράς Ασίας, 28^ο Σύνταγμα, Φιλιππότης, Αθήνα.
- Παραδείσης Κ. Νικόλαος (2000), Ο προσκοπισμός στις αλησμόνητες πατρίδες 1919 – 1922 – Μ. Ασία – Κων/πολη – Θράκη, Εκδ. Ο μικρός Ρωμιός, Αθήνα.
- Πελαγίδης Στάθης (2001), Ο Ελληνισμός της Μικράς Ασίας και του Πόντου, Μαλλιάρης – Παιδεία, Θεσ/νίκη.
- Πέρα από την Καταστροφή (2003), (Συλλογικό έργο), Μικρασιάτες Πρόσφυγες στην Ελλάδα του Μεσοπολέμου υπό την αιγίδα της Βουλής των Ελλήνων, Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού, Αθήνα.
- Ruaux René (1992), Ο θάνατος της Σμύρνης, Μετάφραση : Κατρά Α. Εισαγωγή - σχόλια : Βικέτος Χ.Ν., Ειρμός – Αθήνα.
- Ruaux René (1993), Οι τελευταίες ημέρες της Σμύρνης, Μεταφρ. Ντ. Νίκα, Εισαγωγή : Πυλαρινός Θ., Ιστορητής, Αθήνα.
- Ράλλη Βασιλική (2003), Πατρίδα αξέχαστη Μικρά Ασία, Ακρίτας.
- Ροδάκης Περικλής (1990), Ο Γόρδιος Δεσμός των Εθνοτήτων, Εκδ. Ρήσος, Αθήνα.
- Ροδάς Μιχαήλ, Η Σμύρνη και το ελληνικόν θέατρον, Νέα Εστία, έτος ΙΘ, τόμ. 38, αρ. 442, 15 Νοεμβρίου 1945, σ.σ.1023 – 1025.
- Ρούκουνας Εμμανουήλ (1995), Διεθνής προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, Βιβλιοπωλείον της Εστίας, Αθήνα. Για τη Γενοκτονία, βλ. σ.σ.269 – 272.
- Σαμουηλίδης Χρήστος, Ιστορία του Ποντιακού Ελληνισμού, εκδ. Αδελφών Κυριακίδη.
- Σαπουντζάκης Χάρης, Η Ελληνική Παιδεία στη Σπάρτη Πισιδίας, εκδ. «Ένωσης Σπάρτης Μ. Ασίας», Αθήνα.
- Σαρρής Νεοκλής (1990), Οσμανική πραγματικότητα, εκδόσεις Αρσενίδη, τόμοι 2.
- Σαρρής Νεοκλής (1992), Εξωτερική Πολιτική και Πολιτικές εξελίξεις στην Πρώτη Τουρκική Δημοκρατία, εκδ. Γόρδιος, Αθήνα.
- Sartiaux Félix (1993), Η Ελληνική Μικρασία, Εισαγωγή – σχόλια, Πυλαρινός Θεοδόσης, Ιστορητής, Αθήνα.
- Σβολόπουλος Κ. Δημ. (1929), Ο ιστορικός δισταγμός του 1922, Αθήνα.
- Σβολόπουλος Κων/νος (1995), Κωνσταντινούπολη (1856 – 1908). Η ακμή του Ελληνισμού, Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα.
- Σιδέρης Γιάννης (1990), Ιστορία του Νέου Ελληνικού Θεάτρου, τομ. Α : 1794 – 1908. Μουσείο και Κέντρο Μελέτης του Ελληνικού Θεάτρου, Καστανιώτης, Αθήνα.
- Σιμόπουλος Κυριάκος (1970 – 1975), Ξένοι περιηγητές στην Ελλάδα, τομ. Γ, σ.228.
- Σκαλιέρης Κλ. Γεώργιος (1922), Λαοί και φυλαί της Μικράς Ασίας. Ανατύπωση, Πελασγός, Αθήνα 2002.
- Smith Llewellyn Michael (2002), Το όραμα της Ιωνίας, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα.
- Σμύρνη (2001), Η μητρόπολη του Μικρασιατικού Ελληνισμού, συλλογικό έργο, εκδ. Έφεσος.
- Σολδάτος Χρήστος (1991), Η εκπαιδευτική και πνευματική κίνηση του Ελληνισμού της Μ. Ασίας (1800 – 1922), τρεις τόμοι, Γρηγόρης.
- Σολομωνίδης Χρήστος (1954), Το θέατρο στη Σμύρνη : 1657 - 1922.
- Σουλιώτης – Νικολαΐδης Αθανάσιος (1983), Οργάνωσις Κων/πόλεως, Επιμ. Θ. Βερέμη – Κ. Μπούρα, Αθήνα.
- Σπανδάγος Ευάγγελος (2000), Η ζωή και το έργο του Κων/νου Καραθεοδωρή, εκδ. Αίθρα.
- Σύλβιος (Παπαδόπουλος Ανδρέας). Το θέατρο στη Σμύρνη. Παρασκήνια, αρ. Ι, Απρίλιος 1929.

- Συλλογικό έργο (2005), Κων/νος Καραθεοδωρή, εκδ. Δημοσθένης Λιακόπουλος
- Σφυρόερας Β. (1963), Μετανάστες και εποικισμοί Κυκλαδιδών εις Σμύρνην κατά την Τουρκοκρατίαν, Μικρασιατικά Χρονικά 10, σ.σ.164 – 199.
- Ταλιαδώρος Η. Δημ. (2001), Η συμβολή της Κύπρου στην Μικρασιατική Εκστρατεία (1919 – 1922), εκδ. Ι.Γ. Κασουλίδης και Υιός, Λευκωσία.
- Jerakhoff Alexandre (2002), Κεμάλ Ατατούρκ, εκδ. οίκ. Π. Τραυλός, Αθήνα.
- Τζόκας Σπύρος (1998), Οικονομικές δραστηριότητες των Ελλήνων στη Σμύρνη κατά το β΄ μισό του 19^{ου} αι. στο Ο Έξω Ελληνισμός, Κων/πολη και Σμύρνη (1800 – 1922), σ.σ.53 – 64.
- Τρικούπης Ν. (2001), Διοικήσεις Μεγάλων Μονάδων εν Πολέμω (1918 – 1922), Επανεκδοση, Ελεύθερη Σκέψη, Αθήνα.
- Φάλμπος Κ. Φιλ. (1986), Ο Φραγκομαχαλάς της Σμύρνης, εκδ. «Ενώσεως Σμυρναίων».
- Φουρνατζοπούλου Ευδοκία για το καθεστώς των Στενών στο έργο των Καραμπελιά Γεράσιμου – Αγγελετόπουλου Γεωργίου – Φουρνατζοπούλου Ευδοκίας (1999) – Θέματα Τουρκίας, Γόρδιος, σ.140, Αθήνα.
- Φωτεινού Γ. Νικ. (1986), Αναμνήσεις και ιστορήσεις από τη Σμύρνη, εκδ. «Ενώσεως Σμυρναίων».
- Φωτιάδης Δημ. (1981), Ενθυμήματα Α΄, Κέδρος, Αθήνα.
- Φωτιάδης Κώστας (1993), Οι εξισλαμισμοί της Μικράς Ασίας και οι Κρυπτοχριστιανοί του Πόντου, εκδ. Αδελφών Κυριακίδη, σ.103.
- Φωτιάδης Κώστας (1995), Οι Έλληνες της πρώην Σοβιετικής Ένωσης. Η γένεση της διασποράς στο Οι Έλληνες στις χώρες της πρώην ΕΣΣΔ, εκδ. Α/φών Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη, σ.σ.15 – 36.
- Χαρακόπουλος Μάξιμος (2003), Ρωμιοί της Καππαδοκίας, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα.
- Χαραλαμπίδης Μιχάλης (1991), Το Ποντιακό ζήτημα σήμερα, Αθήνα, σ.σ.17,18.
- Χατζηαντωνίου Κώστας (2003), Μικρά Ασία. Ο απελευθερωτικός αγώνας (1919 – 1922), Ιωλκός, Αθήνα.
- Χιώτη Τόνια (2002), Φαίδρα η Βουρλιώτισσα. Πρόλογος : Αλιπράντης Χρ. Νίκος, εκδ. Εντός, Αθήνα.
- Horton George (1992), Αναφορικά με την Τουρκία. Η κατάρα της Ασίας. Προξενικά ντοκουμέντα των Η.Π.Α. Εισαγωγή Γιάννης Π. Καψής, Νέα Σύνορα - Α.Α. Λιβάνη, Αθήνα.
- Horton George (2000), Η μάστιγα της Ασίας, μετάφραση - σχολιασμός : Σολομωνίδου Β., Εστία, Αθήνα.
- Ψυρούκης Νίκος (2000), Μικρασιατική Καταστροφή, εκδ. Αιγαίον – Κουκίδα, Δ΄ εκδ., Λευκωσία.
- Ψωμιιάδης Χαράλαμπος (2004), Η τελευταία φάση του Ανατολικού Ζητήματος. Συμβολή στη μελέτη των ελληνοτουρκικών διπλωματικών σχέσεων. Μετάφραση – Επιμέλεια : Γιώργος Α. Γιαννακόπουλος, Έφεσος.

β. Ξενόγλωσση βιβλιογραφία. - Ενδεικτική αναφορά.

- Alexandris Alexis (1992) , The Greek minority of Istanbul and Greek – Turkish Relations (1918 – 1974), p.p.77 – 104 (chapter III. The Lausanne Negotiations).
- Dadrian V.N. (1975), The Common Features of the Armenian and the Jewish cases of Genocide. A comparative victimological Perspective, in Drapkin I. And Viano E. “Victimology : A new focus”, Lexington books.
- Davison R. (1963), Reform in the Ottoman Empire 1856 – 1876, Princeton.
- Engelhardt E. (1822 – 1884), La Turquie et le Tanzimat : ou histoire des reformes dans l’ Empire Ottoman depuis 1826 jusqu’ a nos jours, A. Cotillon et cie, Paris.

- Fein H. (1990), Genocide : A sociological perspective Current Sociology, V. 38, No. 1, Sage Publications Doubleday.
- Galanou (Γαλανού) Χαρά – Τιμοθέα (2002), The crime of Genocide and its criminological and victimological perspectives, EUNOMIA, VERLAG, Athens.
- Hilberg R. (1985), The destrution of the European Jews, rev. ed. New York.
- Horton George (2001), The blight of Asia, The society for the study of Greek History, Athens.
- Kuper L. (1982), The prevention of genocide, Yale University Press, New Haven and London.
- Puaux René (1919), La deportation et le rapatriement des Grecs en Turquie, Paris, p.8.
- Sykes G.M. and Matza D. (1957), Techniques of Neutralization: A theory of Delinquency, American Sociological Review, v.22, p.p.664 – 670.
- Staub E. (1989), The roots of evil. The origins of Genocide and other group violence, Cambridge University Press.
- The Struggle of Justice (1997) 1923 – 1933 : 70 years of Turkish provocation and violations of the Treaty of Lausanne, Citizens' Association of Constantinople – Imvros – Eastern Thrace, Komotini.

γ. Ενδεικτική ελληνόγλωσση βιβλιογραφία.

1. Άφιξη κι' εγκατάσταση των προσφύγων στην Ελλάδα – Ποιοτική έρευνα.

- Αθανασιάδης Τίτος (2002), Μικρά Ασία (1919 – 1922), τομ. Β, εφημ. ΑΠΟΓΕΥΜΑΤΙΝΗ, σ.σ.104 – 171.
- Αιγίδης Α. (1934), Η Ελλάς χωρίς τους πρόσφυγας, σ.170, εκδ. Αλευρόπουλος και Σία.
- Αμπατζής Άρης (2002), Ελληνοτουρκικές σχέσεις, Κούριερ.
- Αναστασιάδου Ιφ. (1982), Ο Βενιζέλος και το Ελληνοτουρκικό Σύμφωνο Φιλίας του 1930, Φιλippότης, Αθήνα.
- Ανδριώτης Νικόλαος (2003), Το προσφυγικό ζήτημα στην Ελλάδα (1821 – 1930) στα θέματα Νεοελληνικής Ιστορίας, Γ' Ενιαίου Λυκείου, Θεωρητική Κατεύθυνση, Ο.Ε.Δ.Β., σ.σ.139 – 171.
- Αρχοντώνης Βαρθολομαίος, Μητροπολίτης Φιλαδελφείας (νυν Οικουμενικός Πατριάρχης) (1984). Το Οικουμενικόν Πατριαρχείον εν τω Συντάγματι της Ελλάδος και εν τω Καταστατικώ Χάρτη της Εκκλησίας της Ελλάδος σε : Μνήμη Μητροπολίτου Ικονίου Ιακώβου, Εστία Θεολόγων Χάλκης, σ.391.
- Βαβούσκος Κ. (1986), Εγχειρίδιον Εκκλησιαστικού Δικαίου.
- Βαλαώρας Β. (1939), Το δημογραφικόν πρόβλημα της Ελλάδος και η επίδρασις των προσφύγων, σ.18.
- Βαρλάς Μιχάλης, Προσφυγικές μνήμες στο Συνοικισμό της Θήβας στα πρακτικά του Δ' Διεθνούς Συνεδρίου Βοιωτικών Μελετών, Λιβαδειά 9 – 13/09/2000 (υπό δημοσίευση).
- Βαρλάς Μιχάλης (2003), Η διαμόρφωση της προσφυγικής μνήμης στο Πέρα από την Καταστροφή, Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού, σ.σ.148 – 174.
- Βενιζέλος Ελευθέριος (1930), Η ελληνοτουρκική συμφωνία και αι προσφυγικά αποζημιώσεις, Εθνικόν Τυπογραφείον, Αθήνα.
- Βεργέτη Κ. Μαρία (2000), Από τον Πόντο στην Ελλάδα. Διαδικασίες διαμόρφωσης μιας εθνοτοπικής ταυτότητας, εκδ. αδελφών Κυριακίδη, σ.σ.44 – 45, 52 – 53, 56 – 58.
- Βεργόπουλος Κώστας (1975), Το αγροτικό ζήτημα στην Ελλάδα. Το πρόβλημα της κοινωνικής ενσωμάτωσης της γεωργίας, Εξάντας, σ.σ.164, 178 (για τις απαλλοτριώσεις).
- Βεργόπουλος Κώστας, Η ελληνική οικονομία από το 1926 ως το 1935 στην Ι.Ε.Ε., τομ. ΙΕ, σ.σ.331 – 332.

- Βερνίκος Νικόλαος, Δασκαλοπούλου Σοφία (2002), Πολυπολιτισμικότητα, οι διαστάσεις πολιτισμικής ταυτότητας, εκδ. Κριτική, Αθήνα.
- Βουτσινά Εύη (2002), Από τον ξεριζωμό της προσφυγιάς στον εν – «τοπισμό» της ελληνικής γεύσης στο έργο Τα προσφυγικά σπίτια της Νίκαιας, Λεύκωμα μνήμης 1922 – 2002, Δήμος Νίκαιας, Εκδ. Α.Α. Λιβάνη, σ.σ.39 – 45.
- Bruneau Michel – Παπουλίδης Κυριάκος (2004), Η μνήμη του προσφυγικού Ελληνισμού. Τα ανεγερθέντα μνημεία στην Ελλάδα. (1936 – 2004), Α/φοι Κυριακίδη.
- Γεωργακοπούλου Φωτεινή (2003), Πρόσφυγες και κοινωνική κατοικία : Η στέγαση των προσφύγων στην Αθήνα και στον Πειραιά στο Πέρα από την Καταστροφή, Ι.Μ.Ε., σ.σ.74 – 103, Αθήνα.
- Γεώργας Δημ. – Παπαστυλιανού Α. (1993), Επιπολιτισμός των Ποντίων και Βορειοηπειρωτών στην Ελλάδα, σ.σ.19 – 22.
- Γιαμαλή – Χατζηγιάννου Ε. (2001), Μικρασιατικός Ελληνισμός : Οδοιπορικό Θανάτου και Ανάστασης, εκδ. Δήμου Νίκαιας.
- Γιανναράς Χρήστος (2001), Η Νεοελληνική ταυτότητα , εκδ. Γρηγόρη, Αθήνα.
- Γιαννησοπούλου Μ., Η ανθρωπολογική προσέγγιση. Αλμωπία : Παρελθόν, παρόν και μέλλον στο Μακεδονία και Βαλκάνια, σ.358.
- Γκιζέλη Β. (1984), Κοινωνικοί μετασχηματισμοί και προέλευση της κοινωνικής κατοικίας στην Ελλάδα (1920 – 1930), Επικαιρότητα.
- Δαμιανάκος Σ. (1976), Η Κοινωνιολογία του Ρεμπέτικου, Ερμείας, Αθήνα.
- Dakin D. (1982), Η ενοποίησης της Ελλάδας 1770 – 1923, Μ.Ι.Ε.Τ., Αθήνα.
- Δαφνής Γρηγόριος (1955), Η Ελλάς μεταξύ δύο πολέμων, τόμ. Α, σ.σ.267 – 269.
- Διαμαντόπουλος Θανάσης (1993). Το κομματικό φαινόμενο, εκδ. Παπαζήση, σ.σ.599 – 624, Αθήνα.
- Έκθεση της Κοινωνίας των Εθνών του 1926, Greek Refugee Settlement (μετάφραση), Γενεύη.
- Ευσταθιάδου – Τσιλιμάγκου Σούλα (2001), Η γιαγιά μου η Κλειώ και οι ρίζες μας. Οι τελευταίοι Έλληνες της Καπαδοκίας, Αθήνα.
- Εφραίμογλου Δ. Λάζαρος (2003), στο Πέρα από τη Καταστροφή υπό την αιγίδα της Βουλής των Ελλήνων, Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού, σ.11.
- Η Ελλάδα και ο κόσμος 2002 – 2003 (2003), Επιμέλεια Κουλουμπής Θεόδωρος, Ντόκος Θάνος και Κιντής Ανδρέας, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, σ.σ.129 – 263.
- Η Έξοδος (1980), Μαρτυρίες από τις επαρχίες των δυτικών παραλίων της Μικρασίας, τομ. Α'. Πρόλογος : Τενεκίδης Γ. Εισαγωγή, επιλογή κειμένων, επιμέλεια : Αποστολόπουλος Φ.Δ., Κέντρο Μικρασιατικών Σπουδών, Αθήνα.
- Η Έξοδος (1982), Μαρτυρίες από τις επαρχίες της Κεντρικής και Νότιας Μικρασίας, τομ. Β'. Εισαγωγή – Εποπτεία : Κιτρομηλίδης Μ. Πασχάλης, επιμ. Μουρέλος Γιάννης, Αθήνα.
- Θεοδωρίδης Χ. – Κλαδάς (1974), Πρόσφυγες φοιτηταί και σπουδασταί μετά την Μικρασιατική Καταστροφή. Επιστημονική και επαγγελματική σταδιοδρομία των, Αθήναι.
- Θεοδωρίδης Χ. (1980), Διακριθέντες του ξεριζωμένου Ελληνισμού Μ. Ασίας – Πόντου – Αν. Θράκης – Κων/πόλεως, τομ. Δ', Αθήναι, εκδ. Ενώσεως Σμυρναίων – Οργανώσεως «Εθνική Μνημοσύνη» και Φαρμακοβιομηχανίας Φαράν.
- Ιακωβίδης Ιωάννης (2000), Οι Κων/πολίτες της Αθήνας, αδημοσίευτη μεταπτυχιακή διατριβή στο τμήμα Κοινωνιολογίας του Παντείου Πανεπιστημίου, σ.σ.121 – 126 και 151, 157 – 158.
- Ιντζεσίλογλου Νικόλαος (2000), Περί της κατασκευής Συλλογικών Ταυτοτήτων στο «Εμείς» και οι «άλλοι», Τυπωθήτω, σ.σ.177 – 201.

- ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΝΕΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ (1770 – 2000) σε τεύχη, 7^{ος} τόμος, τεύχη 5^ο – 6^ο, Ανδριώτης Νίκος. Οι πρόσφυγες, σ.σ.79 – 88, Π. Γιαννακόπουλος Γιώργος, Η Ελλάδα με τους πρόσφυγες, σ.σ.89 – 100, εφημ. ΤΑ ΝΕΑ, Ελληνικά Γράμματα, 2004.
- Ιωαννίδου Ε. (1998), Συλλογική οργάνωση και σωματεία στην Καλαμαριά του Μεσοπολέμου (1920 – 1937) στο Ιστορικό Αρχείο Προσφυγικού Ελληνισμού. Η Καλαμαριά στο Μεσοπόλεμο (1920 – 1940). Πρόσφυγες. Δημιουργώντας τη νέα Πατρίδα, Θεσσαλονίκη.
- Καραμανλής Αλ. Κώστας (1986), Ο Ελευθέριος Βενιζέλος και οι εξωτερικές μας σχέσεις 1928 – 1932.
- Καραμπελιάς Γιώργος (2002), 1922, Δοκίμιο για τη νεοελληνική Ιδεολογία, Εναλλακτικές Εκδόσεις, Αθήνα, σ.σ.76, 199 – 200.
- Καραμπελιάς Γεράσιμος (2000), Στρατός και Πολιτική Εξουσία στην Τουρκία, Κέντρο Πολιτικής Έρευνας και Επικοινωνίας, Αθήνα.
- Καραμπελιάς Γεράσιμος (2002), «Η αβάσταχτη ελαφρότητα της πολιτικής ηγεμονίας των στρατιωτικών στην Τουρκία : Η θεσμική διάσταση» στο έργο των Θ. Βερέμη και Θ. Ντόκου. Η σύγχρονη Τουρκία, Παπαζήσης, Αθήνα.
- Καραμπελιάς Γεράσιμος, Αγγελετόπουλος Γεώργιος, Φουρντζοπούλου Ευδοκία (1999), στα Θέματα Τουρκίας, Γόρδιος, Αθήνα.
- Καραμπελιάς Γεράσιμος (2001), Ο ρόλος των Ενόπλων Δυνάμεων στην πολιτική ζωή της Τουρκίας και της Ελλάδας, Συγκριτική ανάλυση των μεταπολεμικών στρατιωτικών επεμβάσεων 1945 – 1980, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα.
- Κατσάπης Κώστας (2003), Η αποκατάσταση των προσφύγων στην Ελλάδα του Μεσοπολέμου και δημόσια υγεία, πρόσφυγες και κριτική παρέμβαση στην Ελλάδα του Μεσοπολέμου, Αντιπαραθέσεις ανάμεσα σε γηγενείς και πρόσφυγες και η πολιτική συμπεριφορά των προσφύγων, σ.σ.19 – 40, 41 – 73, 104 – 126 και 127 – 147 στο Πέρα από την Καταστροφή, υπό την αιγίδα της Βουλής των Ελλήνων, Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού, Αθήνα.
- Καφετζάκη Α. (1999), Εικόνες του Μικρασιάτη πρόσφυγα στη μεσοπολεμική πεζογραφία, αδημοσίευτη διδακτορική διατριβή, τμήμα Κοινωνιολογίας Παντείου Πανεπιστημίου, σ.σ.80 κ.εξ.
- Κονταξή Α., Διαδικασίες ένταξης των Μικρασιατών προσφύγων α' και β' γενιάς στην πόλη του Βόλου στο Η πόλη στους νεότερους χρόνους, σ.518.
- Κουνάδης Παναγιώτης, Εις ανάμνησιν στιγμών ελκυστικών. Κείμενα γύρω από το ρεμπέτικο, εκδ. Κατάρτι, Αθήνα.
- Κουτελάκης Χάρης, Φωσκόλου Αμάντα (1991), Πειραιάς και Συνοικισμοί. Μαρτυρίες και γεγονότα από το 14^ο αι. μέχρι σήμερα, Αθήνα.
- Κριμπάς Β., Προσφυγικόν ζήτημα, εγκυκλοπαίδεια Ελευθερουδάκη, τόμος Ε', σ.σ.431 – 434.
- Κυριαζή Νότα (1997), Η κοινωνιολογική έρευνα και η κατασκευή της κοινωνικής πραγματικότητας. Το παράδειγμα της ποσοτικής προσέγγισης στο Γ. Παπαγεωργίου (επιμέλεια). Μέθοδοι στην Κοινωνιολογική Έρευνα, Τυπωθήτω_ Γ. Δαρδανός, Αθήνα, σ.σ.293 – 313.
- Κυριαζή Νότα (1999), Η κοινωνιολογική έρευνα. Κριτική επισκόπηση των μεθόδων και των τεχνικών, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα.
- Κυριακίδου – Νέστορος Α. κ.α. (1989), Λαογραφία και προφορική ιστορία, Έντευκτήριο 8, σ.σ.38 – 57.
- Λαλιώτου Ιωάννα (2003), Πρόσφυγες και προσφυγικό ζήτημα στον 20^ο αι., στο Πέρα από την Καταστροφή, υπό την αιγίδα της Βουλής των Ελλήνων, Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού, Αθήνα, σ.σ.175 – 184.

- Λαμψίδης Ν. Γιώργος (1983), Η ανταλλάξιμος περιουσία και η περιπέτειά της.
- Λαμψίδης Ν. Γιώργος (1992), Οι πρόσφυγες του 1922, τρίτη έκδοση, εκδ. οίκος Α/φών Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη.
- Λαυρεντιάδης Ισαάκ (1975), Πρόσφυγες εξ ανταλλαγής και ανταλλάξιμος περιουσία, ανάτ. Από την «Ποντιακή Στοά», τόμ. 1972 - 1974.
- Λεοντίδου Λίλα (1989/2001), Πόλεις της Σιωπής. Εργατικός Εποικισμός της Αθήνας και του Πειραιά, 1909 – 1940, εκδ. ΕΤΒΑ και Θεμέλιο.
- Λεοντίδου Λίλα (2002), Ένας χώρος ελπίδας και αρχιτεκτονικής πρωτοβουλίας : άτυπη εργασία και κατοικία στις προσφυγικές γειτονιές της Νίκαιας στο έργο Τα προσφυγικά σπίτια της Νίκαιας, Λεύκωμα μνήμης 1922 – 2002, Δήμος Νίκαιας, Εκδόσεις Α.Α. Λιβάνη, σ.σ.17 – 23.
- Λιβαδάς Γ. – Σφάγγος Ι. (1940), Η ελονοσία εν Ελλάδι (1930 – 1940). Έρευνα – καταπολέμηση, Αθήνα.
- Λιβιεράτος Δημήτριος, Κοινωνικοί αγώνες στην Ελλάδα 1918 – 1936 (4 τόμοι), τόμ. Β΄, σ.148.
- Λινάρδος Πέτρος (1998), Η Σμύρνη του Πανιωνίου. Από τη μικρασιατική πρωτοπορία στην αθηναϊκή αναγέννηση, εκδ. «Οι φίλοι των τεχνών», Νέα Σμύρνη.
- Λούκος Χ. (1999), Οι Μικρασιάτες πρόσφυγες στην Ερμούπολη. Πρώτες υποθέσεις μιας έρευνας για τα προβλήματα εγκατάστασης κι' ενσωμάτωσης στο Ο ξεριζωμός και η άλλη πατρίδα – Οι προσφυγούπόλεις στην Ελλάδα. Πρακτικά Συνεδρίου, 11 – 12 Απριλίου 1997, Αθήνα.
- Λούπα Χριστιάννα (2003), Μετά την καταστροφή. Σμύρνη – Κατοχή – Μαρτυρία, Ιωλκός, Αθήνα.
- Λυδάκη Άννα (1997), Μπαλαμέ και Ρομά. Τσιγγάνοι των Άνω Λιοσίων, Καστανιώτης , Αθήνα.
- Λυδάκη Α. (1998), Οι Τσιγγάνοι στην πόλη. Μεγαλώνοντας στην Αγία Βαρβάρα, Καστανιώτης, Αθήνα.
- Λυδάκη Άννα (2001), Ποιοτικές μέθοδοι της Κοινωνικής Έρευνας, Καστανιώτης, Αθήνα.
- Λυδάκη Άννα (2003), Ίσκιοι κι' αλαφροϊσκιωτοί. Λαϊκός λόγος και πολιτισμικές σημασίες, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα.
- Μαραντζίδης Νίκος (2001), Γιασασίν Μιλλέτ. Ζήτω το Έθνος. Προσφυγιά, κατοχή και εμφύλιος. Εθνοτική ταυτότητα και πολιτική συμπεριφορά στους τουρκόφωνους ελληνορθόδοξους του δυτικού Πόντου, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο.
- Μαράτου – Αλιπράντη Λάουρα (2000), Εισαγωγή Α' ενότητας στο «Εμείς» και οι «άλλοι», ΕΚΚΕ, Τυπωθήτω, σ.33.
- Μαρτυρίες ως πηγή της Ιστορίας (1998), Διεθνής ημερίδα, Παν/μιο Αθηνών, Κατάρτι, σ.111.
- Μικρασιατική Εκστρατεία (1987), τομ. Β΄, εκδ. Μορφωτικός Κόσμος, σ.σ.250 – 258.
- Μιχαηλίδης Επαμ. Σίμος (1993) Η Γέννηση της Κοκκινιάς, Πειραιάς.
- Μιχελή Λίζα (1992), Προσφύγων Βίος και Πολιτισμός, εκδ. Δρόμενα.
- Morgenthau Henry (1994), Η αποστολή μου στην Αθήνα. Το έπος της εγκατάστασης, Τροχαλία, Αθήνα.
- Μούτσογλου Βασίλης (1998), Οι Έλληνες της Κωνσταντινούπολης 1821 – 1922, Παπαζήσης, σ.142.
- Μπακάλμπασης Αναστάσιος (1923) Το προσφυγικόν ζήτημα, Αθήνα.
- Μπαμπινιώτης Γεώργιος (1998), Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας, Κέντρο Λεξικολογίας. Επανεκτύπωση για το ΒΗΜΑ, σ.σ.1515, 1118, και 1764.

- Μπουσχότεν Βαν Ρίκη (2003), *Ανάποδα χρόνια. Συλλογική μνήμη και ιστορία στο Ζιάκα Γρεβενών (1900 – 1950)*, Πλέθρο, σ.σ.208 – 209.
- Νασιάκου Μαρία (1982), *Η Ψυχολογία σήμερα, Παπαζήσης*, σ.27.
- Νεγρεπόντη – Δεληβάνη Μαρία (1961), *Η οικονομική ανάπτυξις της Β. Ελλάδος από το 1912 έως σήμερα*, Θεσσαλονίκη.
- Νοταράς Μ. (1934), *Η αγροτική αποκατάστασις των προσφύγων. Πρόλογος* : Αλεξ. Παπαναστασίου, Αθήναι.
- Νοσταλγώντας την Παλιά Φιλαδέλφεια (2002), επιμέλεια : Γρετζελιάς Παντελής, Δήμος Νέας Φιλαδέλφειας.
- Οικονομόπουλος Ν. (1930), *Η φυματίωσις ως κοινωνική νόσος και τα ενδεικνυόμενα μέτρα προς καταπολέμησιν αυτής*.
- Πάλλης Α.Α. (1933), *Η ανταλλαγή των πληθυσμών από άποψη νομική και ιστορική και η σημασία της για τη διεθνή θέση της Ελλάδος*, Αθήναι.
- Πάλλης Α.Α. (1934), *Ελλάς – Προσφυγικόν ζήτημα στη Μεγάλη Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια του Πυρσού*, τόμ. 10^{ος}, σ.410.
- Παναγιωταρέα Άννα (1994), *Όταν οι αστοί έγιναν πρόσφυγες*, Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη, σ.σ.113 – 201.
- Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης – Ιωνική Εστία (1991), *Ο Ελληνισμός της Μικράς Ασίας. Η εθνική προσφορά και η ιστορική του επιβίωση. (Πρακτικά Α΄ Πανελληνίου Συνεδρίου, Θεσσαλονίκη, 16 – 18 Μαρτίου 1990)*, Βάνιας, Θεσσαλονίκη.
- Παπαδόπουλος Στέφανος (1978), *Αναμνήσεις από την Πόλη*, σ.σ.55,56,62 κ.λπ.
- Παπαδοπούλου Αρχοντία (1998), *Η Αττική Νίκαια, Νίκαια*.
- Παπαδοπούλου Αρχοντία (2002) στο έργο *Τα προσφυγικά σπίτια της Νίκαιας*, Δήμος Νίκαιας, εκδ. Α.Α. Λιβάνη, σ.σ.52,60.
- Παπαρίζος Αντώνης (2000), *Η ταυτότητα των Ελλήνων στο «Εμείς» και οι «άλλοι»*, Τυπωθήτω, σ.σ.135 – 136.
- Παπαστάμου Στάμος (1992), *Διομαδικές σχέσεις, Οδυσσέας*, σ.σ.113 – 140, 55 – 63.
- Παπαταξιάρχης Ε. – Παραδέλλης Θ. (επιμ.) (1993), *Ανθρωπολογία και Παρελθόν, Αλεξάνδρεια*, σ.σ.360 – 363.
- Παπαχρήστου Γιώργος (2003), *Ανώνυμες Ιστορίες*, εκδ. Λιβάνη, Αθήνα.
- Πελαγίδης Στάθης (1988), *Προσφυγικά προβλήματα του βορειοελλαδικού και λοιπού χώρου στο Ελληνικό Κοινοβούλιο (1924 – 1928)*, *Ανάτυπο από τον ΚΣΤ΄ τόμο των ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΩΝ*, Θεσσαλονίκη.
- Πελαγίδης Στάθης (1997), *Προσφυγική Ελλάδα (1913 – 1930)*, εκδ. Αδελφών Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη.
- Πελαγίδης Στάθης (2001), *Ο Ελληνισμός της Μικράς Ασίας και του Πόντου*, Μαλλιάρης, Παιδεία, Θεσσαλονίκη, σ.σ.43 – 45, 168 – 170.
- Pervin Erbil (2003), *Η Νιόβη θρηνούσε για τη Μικρά Ασία. Μετάφραση Λιάνα Μυστακίδου*, εκδ. Τσουκάτου, Αθήνα, σ.σ.41 – 46.
- Πετροπούλου Ιωάννα (1998), *Η ιδεολογική πορεία της Μέλπως Μερλιέ. Το Κέντρο Μικρασιατικών Σπουδών και η συγκρότηση του Αρχείου Προφορικής Παράδοσης στο Μαρτυρίες σε ηχητικές και κινούμενες αποτυπώσεις ως πηγή της Ιστορίας*, *Διεθνής ημερίδα, Πρακτικά, Παν/μιο Αθηνών – Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας, Κατάρτι*, σ.117 – 132.
- Πετροπούλου Ιωάννα, *Αρχείο Έλλης Παπαδημητρίου, Δελτίο Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών (1999 – 2003)*, σ.σ.269 – 338.

- Πιζάνιας Π. (1993), Οι φτωχοί των πόλεων. Η τεχνογνωσία της επιβίωσης στην Ελλάδα το Μεσοπόλεμο, σ.σ.69 – 120.
- Προσφυγική Ελλάδα (1992), Λεύκωμα, Κέντρο Μικρασιατικών Σπουδών, Ίδρυμα Α.Γ. Λεβέντη.
- Προύσαλη Εύη (2002), Πολιτισμική διαδρομή. Σμύρνη – Κοκκινιά στο έργο Τα προσφυγικά σπίτια της Νίκαιας, Λεύκωμα μνήμης 1922 – 2002, Δήμος Νίκαιας, εκδ. Α.Α. Λιβάνη, σ.σ.30 – 39.
- Πρωτονοτάριος Α. (1929), Το προσφυγικόν πρόβλημα από ιστορικής, νομικής και κρατικής απόψεως, Αθήναι.
- Ρήγος Άλκης (1992). Η Β΄ Ελληνική Δημοκρατία 1924 – 1935, Θεμέλιο, σ.σ.67, 143,224,227,228 – 229 και 253.
- Σαρδελής Κ. (1994), Ελληνισμός και Ελλαδισμός, εκδ. Παρουσία, Αθήνα.
- Σαρρής Νεοκλής (1992), Εξωτερική Πολιτική και Πολιτικές Εξελίξεις στην Πρώτη Τουρκική Δημοκρατία, Γόρδιος, Αθήνα.
- Σαρρής Νεοκλής (1996), Εισαγωγή στο Αναμνήσεις από την Πόλη, Τροχαλία, Αθήνα.
- Σβολόπουλος Κων/νος (1992), Η Ελληνική Εξωτερική Πολιτική 1900 – 1945, Βιβλιοπωλείον Εστίας, Αθήνα.
- Shankland David (2003), Ισλάμ και κοινωνία στην Τουρκία, Εκδ. Κριτική, Αθήνα.
- Σκοπετέα Έλλη (1988), Το Πρότυπο Βασιλείο και η Μεγάλη Ιδέα (1830 – 1880), σ.σ.41 – 85.
- Smith D. Anthony (2000), Εθνική Ταυτότητα, Οδυσσέας, σ.σ.16 – 23.
- Σπαθάρης Αυρήλιος (1947), Η νομική κατάσταση του Οικουμενικού Πατριαρχείου, Αθήνα.
- Στυλιανίδης Σ. Η μεταξοκαλλιέργεια εν Ελλάδι ως προσφυγική βιομηχανία. Ανάγκη υποστηρίξεως της, Πανελλήνιον ημερολόγιον του έτους 1928, έτος Γ΄, Αθήναι, σ.σ.65 – 70.
- Σωτηρέλης Β. Κων/νος (1990), Η Ελληνοτουρκική Προσέγγις του 1930, Εκδ. Ι. Σιδέρη.
- Thompson Paul (2002), Φωνές από το Παρελθόν. Προφορική Ιστορία, Πλέθρον, Αθήνα.
- Timasheff N.S. και Theodorson G. A. (1997), Ιστορία των Κοινωνιολογικών θεωριών, Μετάφραση Δ.Γ. Τσαούσης, Gutenberg, σ.102.
- Τομαρά – Σιδέρη Ματούλα (1998), Ιστορική Δημογραφία, Εκδ. Παπαζήση, Αθήνα.
- Τσάκωνας Ι. Παναγιώτης (επιμέλεια), (2003), Σύγχρονη Ελληνική Εξωτερική Πολιτική, τόμ. Α΄, Πρόλογος Βύρων Θεοδωρόπουλος, εκδ. Ι. Σιδέρη, Αθήνα.
- Τσιμούρης Γ. (1999), Τραγούδια μνήμης, διαμαρτυρίας και κοινωνικής ταυτότητας. Η περίπτωση των Ρεϊσντεριανών Μικρασιατών προσφύγων, σ.σ.211 – 238 στο Μπενβενίστε Ρ. – Παραδέλλης Θ. Διαδρομές και Τόποι της Μνήμης, εκδ. Αλεξάνδρεια.
- Τσοκόπουλος Βασίλης (2000), Ο Πειραιάς στον 20^ο αι. στο Γ. Σταϊνχάουερ, Στ. Μαλικούτη, Β. Τσοκόπουλος, Πειραιάς. Κέντρο Ναυτιλίας και Πολιτισμού, εκδ. «Εφεσος», Αθήνα.
- Τσοκόπουλος Βασίλης (2002), Η ανασύσταση της καθημερινής ζωής στην προπολεμική Κοκκινιά στο έργο Τα προσφυγικά σπίτια της Νίκαιας. Λεύκωμα μνήμης 1922 – 2002, Δήμος Νίκαιας, εκδ. Α.Α. Λιβάνη, σ.σ.24 – 29.
- Τσουκαλάς Κ. (1977), Εξάρτηση και αναπαραγωγή. Οικονομικός ρόλος των εκπαιδευτικών μηχανισμών στην Ελλάδα (1830 – 1922), Πρόλογος Σβορώνος Ν., Θεμέλιο, σ.σ.420 – 421.
- Τσουλουφής Αγγ. (1989), Η ανταλλαγή ελληνικών και τουρκικών πληθυσμών και η εκτίμηση των εκατέρωθεν εγκαταλειφθεισών περιουσιών. Πρόλογος Τενεκίδης Κ.Γ., Αθήνα, εκδ. Ενώσεως Συμριναίων.
- Χατζηβασιλείου Ευάνθης (1999), Ο Ελευθέριος Βενιζέλος, η ελληνοτουρκική προσέγγιση και το πρόβλημα της ασφάλειας στα Βαλκάνια 1928 – 1931, Θεσσαλονίκη.

- Hirschon Renée (1993), Μνήμη και ταυτότητα, οι Μικρασιάτες πρόσφυγες της Κοκκινιάς στο Ανθρωπολογία και Παρελθόν, Αλεξάνδρεια, σ.σ.327 – 328, 330 – 342, 354, Αθήνα.
- Hirschon Renée (2002) στο έργο Τα προσφυγικά σπίτια της Νίκαιας, σ.18, Δήμος Νίκαιας, εκδ. Α.Α. Λιβάνη, Αθήνα.
- Horton George (1992), Αναφορικά με την Τουρκία. Η κατάρα της Ασίας. Προξενικά ντοκουμέντα των Η.Π.Α. Εισαγωγή Γιάννης Π. Καψής, Νέα Σύνορα – Α.Α. Λιβάνη, σ.σ.175 – 178.
- Χριστογιάννης Ι. Γεώργιος (2002), Ελληνική Πολιτιστική Διπλωματία, Πρόλογος Γεωργίου Α. Παπανδρέου, Υπουργού Εξωτερικών, Ι. Σιδέρης.

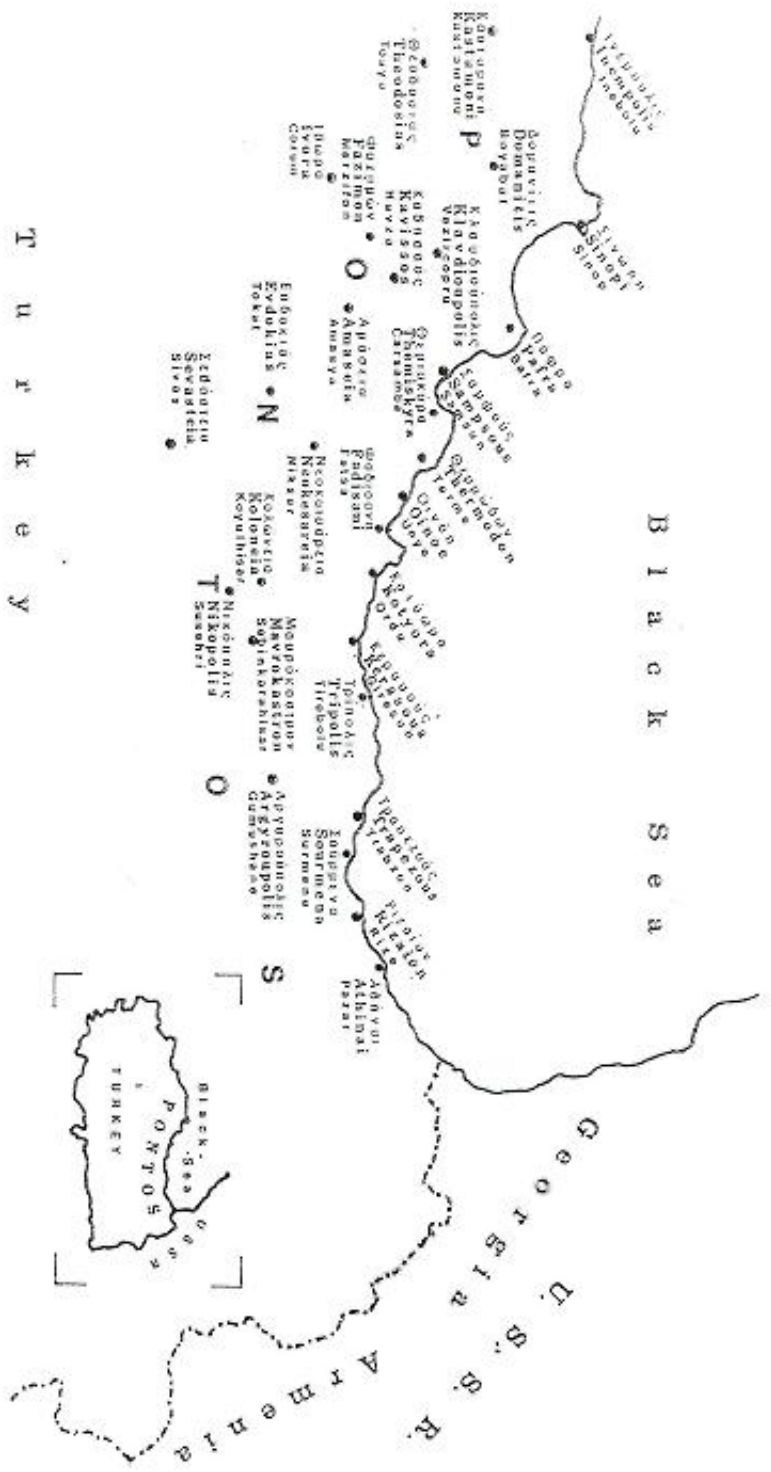
2. Ξενόγλωσση βιβλιογραφία [Ενδεικτική αναφορά].

- Alexandris Alexis (1992), The greek minority of Istanbul and greek – Turkish relations (1918 – 1974), p.291.
- Ancel J. (1930), La Macédoine. Son evolution contemporaine, Paris, Librairie, Délagrave.
- Andreades A. (1928), Les effets économiques et sociaux de la guerre en Grèce, Paris.
- Dalakoura Ver. (1984), L' installation et le rôle geoconomique des réfugiés d' Asie Mineure dans la campagne grecque : le cas de la Macédoine, Montpellier (Διδακτορική Διατριβή).
- Eddy G. (1931), Greek and the greek refugees, London, George Allen and Unwin, Ltd.
- Evelpidis C. (1926), La Reforme Agraire en Grèce, Athènes.
- Foucault M. (1972), Archaeology of Knowledge, Tavistock, London.
- Freud S. (1958), Paths to the formation of the symptom. The standard edition of the complete work, Hogarth Press.
- Hatzivassiliou Evanthis (1998), The 1930 Greek – Turkish, Naval Protocol, Diplomacy and Statescraft, 9, p.p. 89 – 111.
- Hirschon R. (1989/1998), Heirs of the Greek Catastrophe. The social Life of Asia Minor. Refugees in Piraeus, Berghahn books, N.Y. & Oxford, p.p. 4 – 5.
- Kontogiorgi E. (1996), The rural Settlement of Greek Refugees in Macedonia : 1923 – 1930, Oxford (αδημοσίευτη διδακτορική διατριβή).
- Ladas Stephen (1932), The exchanges of Minorities, Bulgaria, Greece and Turkey, New York.
- League of Nations (1926), Greek Refugee Settlement, Geneva, p.16.
- Mavrogordatos G. (1983), Stillborn Republic. Social coalitions and Party Strategies in Greece 1922 – 1936, Berkeley, p.p 185, 194 – 201.
- Morgenthau H. An International Drama. In collaboration with F. Strother, London.
- Nansen F. (1929), Refugees and the exchange of Populations, the encyclopaedia Britannica, 14th ed., London 1929, V. 19, p.p. 58 – 60.
- Pentzopoulos D. (1962), The Balkan Exchange of Minorities and the Impact upon Greece, Paris, p.p.188, 191 – 192.
- Simpson J. (1939), The Refugee Problem, Report of a Survey, Oxford.
- Spatharis Avrilios (1959), The Ecumenical Patriarchate : A many century old institution, Athens.
- Thompson P.E. (1978), The poverty of theory, Merlin Press, London.

ΟΙ ΑΛΗΣΜΟΝΗΤΕΣ ΠΑΤΡΙΔΕΣ ΤΟΥ ΠΟΝΤΟΥ

Τραπεζούντα, Σούρμενα, Τρίπολη, Κερασούντα, Κοτύωρα (η Ορντού), Αμισός (Σαμψούντα), Οινόη, Πάφρα, Αργυρούπολη, Κρώμνη, Σάντα, Ερζερούμ, Κασταμονή, Ινέπολη, Σινώπη, Κολωνία, Τοκάτη, Αμάσεια, Νεοκαισάρεια, Υοσγάτη, Ματσούκα, Σεβάστεια, Τσαγράκ και τόσες άλλες.

ΟΙ ΠΟΛΕΙΣ ΤΟΥ ΠΟΝΤΟΥ ΜΕ ΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΚΑΙ ΤΑ ΣΥΓΧΡΟΝΑ
ΤΟΥΡΚΙΚΑ ΟΝΟΜΑΤΑ ΤΟΥΣ

Πηγή: Δελτίο Κέντρου Μεταναστευτικών Σπουδών 9 (1922): 160 (1992).

[Βεργέτη Μαρία (1994, 2000), Από τον Πόντο στην Ελλάδα, εκδ. Α/φών Κυριακίδη, σ. 88]

ΜΕΡΟΣ Α'
ΕΝΟΤΗΤΑ Δ'

1. ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΕΝΤΑΞΗ ΤΩΝ ΠΟΝΤΙΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ

ΠΟΙΟΤΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΕΙΚΟΣΙ – ΕΞΙ (26) ΠΟΝΤΙΟΥΣ

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ – ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΤΟΥΣ

Ι ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ο εποικισμός του Ευξείνου Πόντου άρχισε από τα μέσα του 8ου αι. π. Χ. σύμφωνα με τις πηγές. Ο Πόντος συνδέεται με τους Μυρίους του Ξενοφόντα (4ος αι. π.Χ.) και το Μιθριδάτη. Το 63 π.Χ. κατελήφθη από τους Ρωμαίους. Επί Βυζαντίου αποτελούσε τη βορειανατολική επαρχία της Αυτοκρατορίας. Στα 1204 ιδρύθηκε η Αυτοκρατορία της Τραπεζούντας. Το 1461 οι Οθωμανοί κατέλαβαν την Τραπεζούντα.

Βασικό πρόβλημα επί Τουρκοκρατίας υπήρξαν οι εξισλαμισμοί. Φαινομενικά ασπάζονταν τον Ισλαμισμό οι Κρυπτοχριστιανοί, γνωστοί ως Κρωμλήδες ή Κρωμιώτες. Οι περιοχές της Τόνγιας και του Όφη, δυτικά κι' ανατολικά της Τραπεζούντας, εξισλαμίσθηκαν ομαδικά το 17ο αι., αλλά καταφεύγουν και σήμερα στην ποντιακή διάλεκτο.

Με το Χάττι Χουμαγιούν (1856) φανερώνεται η πραγματική θρησκευτική πίστη των Κρυπτοχριστιανών.

Ανάμεσα στα έτη 1916 – 1923 εξοντώθηκαν περίπου 350.000 Πόντιοι λόγω των διώξεων, των σφαγών και των πορειών θανάτου. Υπήρξε «μια γενοκτονία α λα τούρκα». Το 1994 η Βουλή των Ελλήνων ομόφωνα ανεγνώρισε τη Γενοκτονία των Ποντίων. Κατά το 1914 – 1918 οργανώθηκαν στον Πόντο ανταρτικά σώματα, ενώ μετά την ανακωχή του Μούδρου (1918) στόχος υπήρξε η ίδρυση ανεξάρτητης Δημοκρατίας του Πόντου. Οι Μουσταφά Κεμάλ και Τοπάλ Οσμάν υπήρξαν οι καταστροφείς του ποντιακού Ελληνισμού.

Ο όρος «Πόντος» στα νεότερα χρόνια εμφανίστηκε περί το τέλος του Α' Παγκοσμίου Πολέμου, όταν προέβαλε το ενδεχόμενο ανακήρυξης του Πόντου σε ανεξάρτητη Δημοκρατία. Από τον 8ο αι. μ.Χ. ο όρος ήδη στην πολιτικοδιοικητική του μορφή είχε περιέλθει σε αχρηστία.

Η ιστορία του ποντιακού Ελληνισμού δεν περιλαμβάνεται στα σχολικά εγχειρίδια στο βαθμό που θα έπρεπε.

Η ποντιακή διάλεκτος χρησιμοποιείται ακόμη και σήμερα από Ποντίους της τρίτης γενιάς ή ομιλούν τα Ελληνικά με τη χαρακτηριστική ποντιακή προσωδία. Η αστική τάξη του Πόντου (προ του 1922) γνώριζε τη νεοελληνική γλώσσα μέσω της διδασκαλίας της στα σχολεία. Οι περισσότεροι Έλληνες της Γεωργίας και του Καυκάσου ομιλούσαν Ποντιακά. Για τις ανάγκες των Ελληνοποντίων της Ε.Σ.Σ.Δ. κατά τις δεκαετίες του 1920 – 1930 συνεγράφη Γραμματική της Ποντιακής Διαλέκτου με φωνητική γραφή.

Ο Πόντος αποτελείτο από τα βιλαέτια της Τραπεζούντας, της Κασταμονής, της Σεβάστειας κι' Αγκυρας. Ο πληθυσμός του Πόντου ποικίλλει αναλόγως των ερευνητών : π.χ. το 1914 οι Έλληνες του Πόντου με τους Έλληνες κατοίκους της Ρωσίας προσεγγίζουν τα 1.579.000 άτομα. Το 1865 οι Έλληνες του Πόντου ανέρχονται σε 260.000. Κατά το 1820 – 1840 παρατηρείται λόγω μετανάστευσης εκτός Πόντου μείωση του ελληνικού του πληθυσμού, ενώ στα 1840 – 1880 υπάρχει αύξησή του.

Το «Χάττι Χουμαγιούν» (1856) οδήγησε Ποντίους, που διαβιούσαν στα ορεινά να μετακινηθούν στις πιο εύφορες περιοχές. Ο κεφαλικός φόρος διήρκεσε μέχρι την επανάσταση των Νεοτούρκων (1908), όταν άρχισε η στρατολογία των Χριστιανών.

Στον Πόντο υπήρχε ο θεσμός των Δημογερόντων. Με τους κανονισμούς του Πατριαρχείου (μετά το 1856) οι Κοινότητες ανήγειραν σχολεία, εκκλησίες και κοινοτικά κτίρια. Στο δυτικό Πόντο η πλειονότητα διαβιούσε σε αγροτικές κοινότητες. Εκεί υπήρχαν και ελληνορθόδοξοι τουρκόφωνοι πληθυσμοί.

Ο ποντιακός Ελληνισμός αξιοποιούσε τον ορυκτό ή / και αγροτικό πλούτο. Στην ίδια οικογένεια υπήρχε – τις περισσότερες φορές – η ταυτόχρονη άσκηση των εμπορικού και γεωργικού ρόλων. Επρόκειτο για αγροτοαστούς. Πόλεις, όπως η Τραπεζούντα, υπήρξαν κέντρα διαμετακομιστικού εμπορίου. Η εκμετάλλευση των ορυχείων, π.χ. της Αργυρούπολης διήρκεσε επί 200 έτη (1650 – 1850). Οι ακτήμονες Πόντιοι ήταν συνήθως μικρέμποροι,

αγρότες και τεχνίτες. Επομένως η οικονομία του Πόντου εδραζόταν στο εξαγωγικό – εισαγωγικό εμπόριο και κυρίως στην αγροτική παραγωγή.

Στον Πόντο ιδιαίτερη δράση ανέπτυξαν οι φιλελευθέροι κι άλλοι σύλλογοι.

Πριν από το «Χάτι Χουμαγιούν» η παιδεία παρεχόταν μόνο από την Εκκλησία κι ιδίως τα μοναστήρια. Μετά αναπτύχθηκαν εκπαιδευτήρια, όπως το Φροντιστήριο της Τραπεζούντας. Περί το 1890 στον Πόντο λειτουργούσαν περίπου 500 σχολεία. Από την εποχή των Νεοτούρκων άρχισε να πλήττεται η ελληνική εκπαίδευση.

Τα μοναστήρια – βακούφια π.χ. της Παναγίας του Σουμελά, των Αγ. Γεωργίου Περιστερεώτα και Ι. Βαζελώνα διαδραμάτισαν σημαντικό ρόλο με τα προνόμια που εξασφάλισαν. Δικαίως ο Πόντος χαρακτηρίστηκε μοναστική πολιτεία.

Η περιοχή ανέδειξε μεγάλες οικογένειες : Υψηλάντες, Μουρούζηδες κ.λπ., αλλά και λογίους.

Στον Πόντο αναπτύχθηκε το θέατρο, ειδικά μετά το Τανζιμάτ (1856) στην ποντιακή διάλεκτο ή τα Ελληνικά. Μετά το 1830 συντελεί στην αφύπνιση της εθνικής συνείδησης.

Πόλεις, όπως η Τραπεζούντα, δεν διέφεραν ως προς την εκπαίδευση από τη Σμύρνη ή την Κων/πολη με τη διδασκαλία ξένων γλωσσών π.χ. των Γαλλικών.

Εφημερίδες και περιοδικά στην Ελληνική, Τουρκική ή και τη Ρωσική κυκλοφορούσαν στον Πόντο, ιδίως στην Τραπεζούντα.

Ανέκαθεν υπήρχαν εγκατεστημένοι ελληνικοί πληθυσμοί στη Ρωσία και τον Καύκασο. Το 19ο αι. [1821 , κατά τους τρεις ρωσοτουρκικούς πολέμους, κατά και μετά τον κριμαϊκό πόλεμο (1856 – 1866) και μετά τον ρωσοτουρκικό πόλεμο του 1876] κατέφυγαν Έλληνες στις περιοχές αυτές. Κατά τη διάρκεια των διωγμών των ετών 1916 – 1923 περίπου 200.000 μετέβησαν στον Καύκασο, κυρίως στη Ρωσία και Γεωργία.

Τρεις (03) είναι οι περίοδοι του Ελληνισμού στην Ε.Σ.Σ.Δ. μετά το 1917 : Η α΄ 1917 – 1937, η β΄ φάση 1937 – 1984 και η γ΄ 1985 μέχρι σήμερα. Οι διωγμοί στην πρώην Ε.Σ.Σ.Δ. έλαβαν χώρα σε δύο (02) στάδια : (α) 1937 – 1938 και (β) 1944 – 1949. Το 1993 η Γεωργία δοκιμάστηκε από εθνικιστικές συγκρούσεις.

Οι περισσότεροι Έλληνες Πόντιοι εκτός Ελλάδος είναι εγκατεστημένοι στη Ρωσία, κυρίως στη Μαύρη Θάλασσα και στον Καύκασο. Η δυτική διασπορά των Ποντίων κατοικεί στις Η.Π.Α., Γερμανία, Αυστραλία και Καναδά.

Ιδρύματα πρωτοστατούν στη μελέτη κι έρευνα του ποντιακού Ελληνισμού στο μικρασιατικό Πόντο : (α) η Επιτροπή Ποντιακών Μελετών, (β) το Κέντρο Ποντιακών Μελετών και (γ) η Στέγη Κειμηλίων Ποντιακού Ελληνισμού.

Για τον ανύπαρκτο ουσιαστικά πολιτικό ρόλο των Ελλήνων Ποντίων στον Πόντο, ιδιαίτερα μετά την Επανάσταση των Νεοτούρκων και παρά τις προσπάθειες για την ίδρυση της Δημοκρατίας του Πόντου (1918 – 1920), βλ. Ι.Ε.Ε. (1978), τόμος ΙΕ, Εκδοτική Αθηνών, σ.σ.112 – 113.

Σημειωτέον ότι στις εκλογές του 1908 το Κομιτάτο της Ενώσεως και της Προόδου (Κ.Ε.Π.) τρομοκράτησε τους ελληνικούς πληθυσμούς. Αποτέλεσμα υπήρξε και στις επόμενες εκλογές του 1912 να εκλεγεί μόνο ένας Έλληνας βουλευτής για ολόκληρο τον Πόντο, που μάλιστα δεν ψηφίστηκε από τους Έλληνες εκλέκτορες, καθώς τον είχε υποστηρίξει το κομιτάτο. Στις εκλογές της γενικότερης νοθείας του 1908 το Κ.Ε.Π. εξέλεξε σ΄ όλη την Αυτοκρατορία τους 288 εκ των 299 βουλευτών. Το 1912 εξελέγησαν 275 βουλευτές του Κ.Ε.Π. και μόνο 6 της Αντιπολίτευσης μέσα σε κλίμα ανθελληνικού φανατισμού και νόθευσης του εκλογικού αποτελέσματος. 2 υποψήφιοι Έλληνες συνταχθέντες με το Κ.Ε.Π. καταψηφίστηκαν ομόφωνα από τους Έλληνες Ποντίους. Η έναρξη των βαλκανικών πολέμων σηματοδότησε τη ρήξη των σχέσεων ανάμεσα στους Έλληνες Ποντίους και Μουσουλμάνους. (Γεωργανόπουλος Ευριπίδης, Κίνημα Νεοτούρκων και Πόντος στα ΙΣΤΟΡΙΚΑ, τεύχ. 134, 16 Μαΐου 2002, σ.σ.8 – 9). Αποκορύφωμα φυσικά υπήρξε η γενοκτονία του ποντιακού Ελληνισμού. (1916 – 1923).

Π.α. Άφιξη και ένταξη των Ποντίων στην Ελλάδα (Γενικά).

Ο αριθμός των αφιχθέντων στην Ελλάδα Ποντίων μετά το 1922 ποικίλλει αναλόγως των ερευνητών. Το δεύτερο μεταναστευτικό ρεύμα κατέφθασε στην Ελλάδα από την ΕΣΣΔ κατά το διάστημα 1937 – 1939. Το τρίτο υπήρξε κατά τα έτη 1965 – 1967 και το τέταρτο από το 1988 κι' εξής.

Οι Πόντιοι του 1922 εντάχθηκαν, κυρίως, με αγροτική αποκατάσταση στη Μακεδονία. Η αστική έλαβε χώρα στις Θεσσαλονίκη και Αθήνα, στον Πειραιά, στις Δράμα και Καβάλα, στο Κιλκίς κ.λπ. Οι Πόντιοι του 1965 και μετά είχαν εγκατασταθεί στους δήμους Ελευσίνας, Ασπροπύργου, Αχαρνών κ.λπ. Οι παλιννοστούντες από το 1988 κι' εξής διαμένουν στη Μακεδονία, Θράκη, Αττική κ.α.

Ποικίλοι είναι, βέβαια, οι λόγοι που κατά καιρούς οδήγησαν στην Ελλάδα τους Ποντίους της πρώην ΕΣΣΔ.

Οι Πόντιοι από το 1922 κι' εξής αντιμετώπισαν πλήθος προβλημάτων, που δυσχέραινε αρχικά την ένταξή τους στην ελλαδική κοινωνία, όπως : υγείας, της διάστασης γηγενών – προσφύγων, στέγης, εργασίας, της πολιτικής αντιπαράθεσης βενιζελικών και μη κ.λπ. Μετά το 1965 κι' ειδικά το 1988 εξακολουθούν να βρίσκονται ενώπιον ποικίλων δυσκολιών : επαγγελματικής αποκατάστασης, γλωσσικών, εκπαιδευτικών, στέγασης, σχέσεων με τους ντόπιους κ.λπ.

Της επιλύσεώς τους επιλαμβάνονται σήμερα διάφοροι φορείς, π.χ. η Γενική Γραμματεία Απόδημου Ελληνισμού, το Ε.Ι.Υ.Α.Α.Π.Ο.Ε. κ.α. των οποίων η αποτελεσματικότητα αξιολογείται.

Τα επαγγέλματα των παλιννοστούντων δεν αντιστοιχούν στα τυπικά τους προσόντα. Εάν δεν είναι άνεργοι, υποαπασχολούνται ή ετεροαπασχολούνται.

Τα ποντιακά σωματεία αποτελούν «οργανωμένη μορφή προώθησης της συλλογικής ταυτότητας».

Η εξελισσόμενη και δυναμική εθνοτοπική ταυτότητα των Ποντίων παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον. Για την πρώτη γενιά – μετά το 1922 – ο Πόντος είναι γεωγραφικός χώρος αναφοράς. Σχετικά με τη δεύτερη, η ποντιακή εθνοτοπική ταυτότητα υπερισχύει της τοπικής ελλαδικής. Ως προς την τρίτη, εκφράζει το δικαίωμα στην πολιτισμική και ιστορική ιδιαιτερότητα. Η τέταρτη πιστεύει στην ιδέα του Πόντου ως πατρίδας, στηριζόμενη στο συναίσθημα και καθόλου στην ιστορική γνώση. Οι ελθόντες κατά το διάστημα 1965 – 1987 από τη Σοβιετική Ένωση ανακαλύπτουν εδώ ότι – εκτός από Έλληνες – είναι και Πόντιοι, ενώ οι παλιννοστούντες από το 1988 κι' εξής κινούνται στα πλαίσια της Εναρμόνισης συνδυάζοντας στοιχεία της πολιτισμικής ταυτότητας της πρώην ΕΣΣΔ με την ελληνική.

Πολύ περισσότερο οι εγκατασταθέντες μετά το 1988 και λιγότερο οι αφιχθέντες μετά το 1965 αντιμετωπίζουν προβλήματα ένταξής τους στην ελλαδική κοινωνία.

Ο πολιτικός τους ρόλος δεν είναι σημαντικός, παρά την ύπαρξη ποντιακής καταγωγής βουλευτών στη Β. Ελλάδα και το γεγονός της αναγνώρισης της Γενοκτονίας τους με το νόμο 2193/94.

Η συμβολή τους στην αναβάθμιση της ελλαδικής κοινωνίας από το 1922 υπήρξε αξιόλογη, ειδικά στην εθνολογική αναμόρφωση των Μακεδονίας και Θράκης. Συνετέλεσαν, επίσης, στην καλλιέργεια των γραμμάτων και των τεχνών.

Για την διαβίωση των Ποντίων στον Πόντο προ του 1922 και μετά από την Μικρασιατική Καταστροφή στην Ελλάδα και την πρώην Ε.Σ.Σ.Δ. βλ. την ενδεικτική βιβλιογραφία στις σ.σ. 381-389.

Ακολουθεί η παράθεση δύο (02) κεφαλαίων που προσεγγίζουν βιβλιογραφικά τα θέματα της ταυτότητας και της ένταξης των Ποντίων στην ελλαδική κοινωνία.

Πβ. Η ποντιακή εθνοτοπική ταυτότητα.

1. Των Ποντίων στην Ελλάδα μετά το 1922.

Για τη διαμόρφωση της ποντιακής εθνοτοπικής ταυτότητας αναφέρονται ενδεικτικά :

(1) Τσαούσης Γ.Δ., Προλογικό σημείωμα στο Βεργέτη Μ., Από τον Πόντο, ό.π., σ.σ.11 – 17. (2) Βεργέτη Μ., ό.π., σ.σ.41 – 58, 59 – 78, 215 – 275, 277 – 285. (3) Καϊλάρης Γιάννης, Η τέταρτη γενιά των Ποντίων, σ.σ.163 – 183, 221 – 335, 357 – 362. Συμπεράσματα (σ.σ.363 – 372). (4) Bruneau Michel (Διεύθυνση). Η διασπορά του ποντιακού Ελληνισμού, σ.σ.15 – 25, 47 – 52, 93 – 118, 276 – 288, 289 – 310. (5) Μαραντζίδης Νίκος, Γιασασίν Μιλλέτ. Ζήτω το Έθνος, σ.σ.17 – 36, 85 – 106, 251 – 256 και (6) Γεώργας Δημ. – Παπαστυλιανού Α., Επιπολιτισμός Ποντίων και Βορειοηπειρωτών στην Ελλάδα, σ.σ.62 – 63, 73 – 75.

Υπενθυμίζουμε (σ.199 της παρούσας διατριβής) ότι εθνοτοπική (ethnoregional identity) δύναται να θεωρηθεί «η ταυτότητα της κοινωνικής ομάδας, μέλους ευρύτερου έθνους, που μεταναστεύει μαζικά από τον τόπο καταγωγής του, χωρίς δυνατότητα μαζικής επιστροφής σ' αυτόν. Η ταυτότητα δεν είναι εθνική ή εθνοτική γιατί η ομάδα αποτελεί τμήμα ευρύτερου έθνους και δεν είναι απλά τοπική, γιατί έχει χαθεί ο γεωγραφικός χώρος αναφοράς». (Βεργέτη Μ., Από τον Πόντο, ό.π., σ.57).

Αφικνούμενοι στην Ελλάδα οι Πόντιοι κατόρθωσαν – μετά από παρέλευση κάποιου διαστήματος – τη μη διαφοροποίησή τους στο οικονομικό επίπεδο από τους Ελλαδίτες γηγενείς.

Παρέμειναν όμως στο πολιτισμικό και ιδεολογικό επίπεδο διακριτοί μέχρι και την τρίτη γενιά. Διατήρησαν τη δική τους πολιτισμική παραλλαγή, τις παραδόσεις, τη γλώσσα και την ελληνικότητά τους. Η διαφύλαξη της ταυτότητάς τους οφείλεται, αφενός στον τόπο εγκατάστασής τους στη Μακεδονία σε οικισμούς πλησίον των πόλεων, αλλά και σε αμιγώς ποντιακά χωριά κι' αφετέρου στα πολιτισμικά τους χαρακτηριστικά – διακριτά και μη. Στην περίπτωση των Ποντίων διακριτό στοιχείο υπήρξε η γλώσσα, κυρίως στην πρώτη γενιά, αλλά και στη δεύτερη, η οποία μέσω των μηχανισμών της εκπαίδευσης υπέστη την επιβολή της κοινής Νεοελληνικής με απαγόρευση της χρήσης της ποντιακής διαλέκτου. (Καϊλάρης Γιάννης, Η τέταρτη γενιά των Ποντίων, σ.σ.166, 164, 168, 169). (1).

Είναι γνωστό για τους τουρκόφωνους Ποντίους ότι η τουρκική γλώσσα τους συνέδεε με το παρελθόν του μικρασιατικού Πόντου και συνέβαλλε στην ενίσχυση της «νοσταλγίας ως συλλογικής μνήμης». Ταυτόχρονα όμως αποτελούσε και κοινωνικό στίγμα προκαλώντας τους ντροπή και αντιπαράθεση με τους γηγενείς, οι οποίοι τους θεωρούσαν «μειωμένης εθνικής συνείδησης άτομα». Ο Π. Τσαλδάρης, ηγέτης του Λαϊκού Κόμματος, αντιμετώπιζε τους πρόσφυγες ως μη γνωρίζοντες την Ελληνική και αγραμμάτους.

Οι Τουρκόφωνοι, που διαβιούσαν δυτικά και νοτιοδυτικά της Κερασούντας, στις περιοχές της Αμάσειας, της Πάφρας, της Σαμψούντας και του Τσαρσαμπά, διαφοροποιούνταν σε σχέση με τους υπόλοιπους Ποντίους γλωσσικά και τους άλλους τουρκόφωνους της Μ. Ασίας ως προς την περιοχή καταγωγής.

Έτσι η εθνοτοπική ταυτότητα κατά τον 20 αι. διαμορφώθηκε βάσει πέντε (05) συνιστωσών : (α) της θρησκείας, (β) της γλώσσας, (γ) της ευρύτερης περιοχής προέλευσης, (δ) του ελληνοτουρκικού πολέμου και της Καταστροφής του 1922 και (ε) της προσφυγιάς κι' ένταξης στην ελλαδική κοινωνία. Παρ' ότι αυτά τα στοιχεία συμβάλλουν στο σχηματισμό της ταυτότητας, δεν διαθέτουν πάντοτε την ίδια βαρύτητα. Προσδιορίζεται το καθένα σε σχέση με μια άλλη ταυτότητα. Π.χ. η προσφυγιά αποτελεί κυρίαρχη πτυχή στα πλαίσια του σχήματος «γηγενείς / πρόσφυγες». Μειώνεται όμως η σημασία της υπό το πρίσμα των «Ποντίων / μη Ποντίων» (Μαραντζίδης Νίκος, Γιασασίν Μιλλέτ, σ.σ.92 – 93, 90 – 91, 34). (2).

Στα διακριτά στοιχεία προσδιορισμού της ταυτότητας ανήκουν, επίσης, τα τραγούδια και οι χοροί.

Ως προς τη γλώσσα παρατηρείται ότι ακόμη και η γ' γενιά των Ποντίων ομιλεί τα Νέα Ελληνικά με την χαρακτηριστική ποντιακή προσωδία, ενώ στις συναναστροφές με Ποντίους καταφεύγει στη χρήση ποντιακών λέξεων.

Δεν είναι τυχαίο που το 96,4% των νέων της Δ΄ γενιάς έχει ακούσματα της ποντιακής διαλέκτου από πρόσωπα του ευρύτερου και οικογενειακού περιβάλλοντος. Η γιαγιά διαδραματίζει πρωτεύοντα ρόλο στη διατήρηση της Ποντιακής μέσω του προφορικού λόγου (ακουσμάτων) σε ποσοστό 77%. Το 23,7% των νέων κατανοεί πλήρως τα Ποντιακά, το 34% αρκετά καλά, το 17% λίγο, το 19,5% μερικές λέξεις και το 24,6% καμία. (Καϊλάρης Γιάννης, ό.π., σ.σ.169, 172, 173. Για την ποντιακή διάλεκτο ως προσδιοριστικό στοιχείο της ποντιακής εθνοτοπικής ταυτότητας, βλ. σ.σ. 169 – 183). (3).

Στο πολιτισμικό επίπεδο οι ρυθμοί της πρώτης γενιάς είναι σημαντικά βραδείς.

Η οικογένεια διατηρεί «την αγάπη και την ανάμνηση για τον Πόντο». Η μητέρα και η γιαγιά αργότερα αποτελούν τους κατεξοχήν φορείς του ποντιακού τρόπου ζωής, ο οποίος μεταλαμπαδεύεται στις νεότερες γενιές. Χαρακτηριστική είναι η εξής δήλωση :

«Τριάντα – δύο χρόνια είμαι στην Αθήνα και στα εγγόνια μου μιλάω Ποντιακά». Στην Ελλάδα για τους Ποντίους της *πρώτης γενιάς* «ο τόπος καταγωγής λειτουργεί ως στοιχείο αυτοαναγνώρισης και ετεροαναγνώρισης, χορηγεί ταυτότητα».

Η ποντιακή ταυτότητα επηρεάζεται και από την αδιαφορία ή αδυναμία της ελλαδικής πολιτικής εξουσίας ή κοινωνίας να συντελέσει στην ένταξη των Ποντίων προσφύγων με ταυτόχρονο σεβασμό στην ιστορική και πολιτισμική τους ιδιαιτερότητα. (Βεργέτη Μ., Από τον Πόντο, ό.π., σ.σ.225, 226, 61). Πέραν της δυνατότητας ή αδυναμίας για την επαγγελματική τους αποκατάσταση, η ποντιακή ταυτότητα διαφοροποιήθηκε ανάλογα και με την ηλικία όσων ανήκαν στην πρώτη γενιά. (Λεξέ Ευαγ., Η στάση των εφήβων Ελληνοποντίων, ό.π., σ.123).

Η οικογένεια αποτελεί τον καθοριστικό παράγοντα που σχηματοποιεί κι' ενισχύει την ταυτότητα στη *δεύτερη και τρίτη γενιά*, ακόμη κι' όταν συνάπτονται μεικτοί γάμοι. (Βεργέτη Μ., ό.π., σ.65).

Άλλοι συντελεστές διαμόρφωσής της στα πλαίσια των ανωτέρω γενεών είναι η ευρύτεροι συγγενικοί δεσμοί, το κοινοτικό περιβάλλον στους χώρους διαβίωσης των Ποντίων και τα ποντιακά σωματεία. (4).

Αναλόγως των γενεών η εκπαίδευση διαδραματίζει διαφορετικό ρόλο. Στην πρώτη η διαδικασία αυτή δεν είναι αποφασιστικής σημασίας για την ισχυροποίηση της ποντιακής ταυτότητας. Αλλωστε οι Πόντιοι αυτοί βίωσαν τους διωγμούς και την Καταστροφή του 1922.

Στη δεύτερη γενιά, πέραν της οικογένειας, η εκπαίδευση συντελεί στην ενδυνάμωση της ταυτότητας, ειδικά όταν οι ερωτώμενοι είναι πτυχιούχοι Παν/μίου ή απόφοιτοι Λυκείου με την αγορά ιστορικών βιβλίων ή ποντιακών περιοδικών, την παρακολούθηση διαλέξεων κ.λπ.

Στην τρίτη, όσο υψηλότερο είναι το εκπαιδευτικό επίπεδο, τόσο το άτομο θα προσπαθήσει με δική του πρωτοβουλία να γνωρίσει την ιστορική διαδρομή των Ποντίων. (Βεργέτη Μ., ό.π., σ.65, 66). (5).

Η δεύτερη γενιά εκφράζει την ταυτότητά της μέσω των αξιών, που καλλιεργήθηκαν οικογενειακά, της αγάπης για τον Πόντο, της υπερηφάνειας για την ποντιακή ιστορία, της προτίμησης στην ιδιαίτερη τους μουσική και χορευτική παράδοση.

Οι Πόντιοι αυτοί μεγαλώνουν στ' αστικά κέντρα, κυρίως κατά τις δεκαετίες του 1930 και του 1940, όταν ο ποντιακός πολιτισμός φθίνει.

Τις δεκαετίες του 1960 και 1970, περίοδο που ανατρέφεται *το μεγαλύτερο μέρος της τρίτης γενιάς*, σημαντικός αριθμητικά ποντιακός πληθυσμός διαβιού σε περιοχές της Αθήνας.

Για την πρώτη γενιά ο Πόντος μόνον αποτελεί το γεωγραφικό χώρο αναφοράς.

Στη δεύτερη η εθνοτοπική ποντιακή ταυτότητα εμφανίζεται πιο ισχυρή από την τοπική – ελλαδική. Στην τρίτη η τοπική – ελλαδική κι' εθνοτοπική συνυπάρχουν στο ίδιο άτομο.

Η ποντιακή ταυτότητα από την τρίτη γενιά εκφράζεται «ως δικαίωμα στην ιστορική και πολιτισμική ιδιαιτερότητα». Η διεκδίκησή του ενισχύει την κοινή εθνική ταυτότητα.

Αναζητώντας το ιδιαίτερο ιστορικό παρελθόν «διαμορφώνεται μια ιδεολογία εθνισμού [και όχι τοπικισμού], που αφορά την ευρύτερη ελληνική εθνική ομάδα». (Βεργέτη Μ., ό.π., σ.σ.66, 70, 71, 77, 75). (6).

Στο Α΄ Παγκόσμιο Συνέδριο του ποντιακού Ελληνισμού (6 έως 14 Ιουλίου 1985 στη Θεσσαλονίκη) επισημάνθηκε από κάποιους εισηγητές ότι τα έθιμα κι' η διάλεκτος τελούν σε φθίνουσα πορεία. Η αφομοιωτική διαδικασία πλήττει ιδιαίτερα τους νέους' ωστόσο «οι νέοι αγαπούν πολύ την ποντιακή μουσική και τους χορούς». (Πρόκειται για την τρίτη γενιά με την επισήμανση «ότι ο χορός και η γλώσσα αποτελούν τα κύρια μέσα ένταξης των νέων στην

ομάδα». Στο Β΄ Παγκόσμιο Συνέδριο (31 Ιουλίου – 7 Αυγούστου 1988 στη Θεσσαλονίκη) τονίστηκε ότι η ποντιακή ταυτότητα κινδυνεύει στα μεγάλα αστικά κέντρα λόγω της διάλυσης των παραδοσιακών σχέσεων. Υπάρχει όμως ισχυρό το συναίσθημα της κοινής ταυτότητας που εκδηλώνεται «στην πρώτη γνωριμία μας μ΄ έναν συμπατριώτη μας **τεμέτερον**» (<ημέτερος = δικός μας).

Διαπιστώνεται η ροπή προς την αφομοίωση, αλλά ταυτόχρονα παραμένει το συναίσθημα της κοινής ταυτότητας, η νοσταλγία για τον Πόντο και «μια τάση επαναποντιοποίησης* στις νέες γενιές και στις ομάδες των νέων διανοουμένων». (Βεργέτη Μ., ό.π., σ.σ.321, 323 – 325, 332, 334, 335).

Ο Αγτζίδης Βλάσης διαπιστώνει ότι μέχρι τότε (1988) η ποντιακή ταυτότητα ισοδυναμούσε κυρίως με την ποντιακή πολιτισμική συμπεριφορά. Αρκετοί όμως Πόντιοι νέοι προβάλλοντας αντίσταση στο επικρατούν κλίμα επιχειρούν την ερμηνεία των τελευταίων γεγονότων της ποντιακής ιστορίας μέσω της γνώσης που ανακαλύπτουν. Έτσι «αναδύεται μια νέα αυτοσυνείδηση σ΄ ένα κομμάτι της ποντιακής νεολαίας», η οποία στρέφεται γύρω από τρεις (03) άξονες : (1) Την ποντιακή γενοκτονία και την ανάγκη καταδίκης του τουρκικού κράτους. (2) Την προβολή του ελληνικού πολιτισμού του Ευξείνου Πόντου σ΄ όλες του τις πτυχές στην ελλαδική κοινωνία και (3) την έκφραση αλληλεγγύης προς τους Ποντίους της πρώην ΕΣΣΔ και τις προσπάθειες πλήρους αποκατάστασής τους. (Αγτζίδης Βλάσης στο Βεργέτη Μ., ό.π., σ.σ.335 – 336).

* Ερωτώμενοι χαρακτήρισαν «την προσωπική αναζήτηση για το ιστορικό παρελθόν ως «επαναποντιοποίηση». (Βεργέτη Μ., ό.π., σ.258).

Στο Γ΄ Παγκόσμιο Συνέδριο (14 έως 24 Μαΐου 1992 στη Θεσσαλονίκη) τονίστηκε ότι «η ποντιακή ταυτότητα με τη σύγχρονη έκφρασή της λειτουργεί κεντρομόλα. Η προβολή της συντελεί στη μετεξέλιξη της ταυτότητας του Ελληνισμού σε μια ταυτότητα περισσότερο ευέλικτη από την ελλαδοκεντρική του 19^{ου} και του πρώτου μισού του 20^{ου} αιώνα». (Βεργέτη Μ., ό.π., σ.σ.343, 347). (7).

Στις τρεις πρώτες γενιές στην Ελλάδα αναφέρεται η Βεργέτη Μ. στο Από τον Πόντο, ό.π., στις σ.σ.215 – 275. Η ελληνική ποντιακή συνέχεια αποτελεί ένα παράδοξο ευρισκόμενο στον αντίποδα του δυτικού οράματος, καθώς η διαφύλαξη της ταυτότητας δεν εδράζεται σ΄ «ενοικίες συνθήκες», όπως είναι «η πολιτική ενότητα σ΄ ένα σταθερό εδαφικό πλαίσιο, αλλά αντίθετα στην αντιξοότητα». Η ταυτότητα των Ποντίων άντεξε στους διωγμούς των Τούρκων και των Σοβιετικών, αλλά και στην εξομοιωτική ισχύ του νεοελληνικού κρατισμού, που εκφράστηκε από τον εθνικισμό της Δεξιάς και τον κομμουνισμό της Αριστεράς. (Πρεβελάκης Γεώργιος στο Η διασπορά του ποντιακού Ελληνισμού, Bruneau Michel (διεύθυνση), σ.σ.21 – 22).

Τη δεκαετία του 1940 μετασχηματίστηκε η ποντιακή ταυτότητα, αφού η προσφυγική ιδιότητα δεν αποτελούσε πλέον στοιχείο της. Σημαδεύτηκε ταυτόχρονα και από την έναρξη μιας νέας κρίσης, παρά την έξοδο των Ποντίων από την κοινωνική περιθωριοποίηση, που δεν ήταν μόνο οικονομική. Η κρατική πολιτική δεν προστατεύει την ποντιακή ιστορική και πολιτισμική ιδιαιτερότητα, καθώς σταδιακά παρατηρείται απώλεια πολιτισμικών χαρακτηριστικών, όπως της ποντιακής διαλέκτου, σε περιοχές με διεσπαρμένους και λίγους Ποντίους. (Βεργέτη Μ., στο Bruneau M., ό.π., σ.280). Ο Κοτσιώνης Π. επεσήμανε τα κυριότερα δομικά στοιχεία της πολιτισμικής ποντιακής ταυτότητας, που συνετέλεσαν στην εθνική τους επιβίωση : τη μουσική και τους χορούς, τα ήθη κι έθιμα, τη χρήση της ποντιακής διαλέκτου, τη φιλοξενία, το κοινωνικό τους πνεύμα κ.λπ.(Λεζέ Ευαγγελία, ό.π., σ.124). (8).

Έκφραση της ταυτότητας των Ελλήνων Ποντίων αποτέλεσε η ίδρυση στη Μακεδονία των πέντε (05) κυριότερων μοναστηριών του Πόντου ανάμεσα στα έτη 1950 – 1980, γιατί η πρώτη γενιά ήθελε – όντας σε προχωρημένη πλέον ηλικία – να μεταλαμπαδεύσει στις επερχόμενες γενιές τη μνήμη του ποντιακού Ελληνισμού και των πατρογονικών εστιών. Ήταν η περίοδος σύστασης σημαντικών συλλόγων στη Θεσσαλονίκη (Εύξεινος Λέσχη, Παναγία Σουμελά, Αγ. Ιωάννης Βαζελώνα και Αγ. Γεώργιος Περιστερεώτα), ενώ στην Καλλιθέα (Αθήνα) ιδρύθηκε η Αδελφότης Παναγία Γουμερά.

Τα μοναστήρια ανεγέρθηκαν, όπως στον Πόντο, ακολουθώντας παρόμοια χωροταξική κατανομή σε σχήμα τριγώνου : Η Παναγία Σουμελά (στη Βέροια) νότια, ο Αγ. Γεώργιος Περιστερεώτα (στη Νάουσα) βόρεια και ο Αγ. Ιωάννης Βαζελώνα στη δυτική πλευρά του Βερμίου. Στην κοινότητα Μακρυνίτσας Σερρών οικοδομήθηκε το μοναστήρι της Παναγίας Γουμερά. Στις Πέντε Βρύσες Λαγκαδά κτίστηκε ένα ιερό αφιερωμένο στον Αγ. Θεόδωρο Γαβρά. (Bruneau Michel, ό.π., σ.σ.289, 299 – 301, 302 – 308). **(9)**.

Η Δ' γενιά (πρόκειται για τους επιγόνους της πρώτης γενιάς που ήλθε στην Ελλάδα μετά το 1922) έχει τη δυνατότητα να εναρμονισθεί οικονομικά πλήρως με την ευρύτερη ελλαδική κοινωνία. Οι γονείς (γ' γενιά) των νέων αυτών είναι καλού μορφωτικού επιπέδου, ωστόσο οι τελευταίοι υστερούν εν μέρει ως προς τη σχολική τους επίδοση συγκριτικά με τους συνομηλικούς τους. Στο 17^ο ερώτημα της έρευνας «Τι είναι ο Πόντος;», το 30% των ερωτηθέντων μαθητών δεν απάντησε, το 4% δεν γνώριζε, ενώ το 29% είχε αόριστη και ασαφή γνώση για τη γεωγραφική θέση του Πόντου. Το 11,5% την προσδιόρισε σαφώς. Το 25% εκφράστηκε με υπερηφάνεια, πίκρα κι αγανάκτηση. Εξ αυτού του ποσοστού το 10,5% θεωρεί τον Πόντο πατρίδα του ή των προγόνων του. Στην 85^η ερώτηση «Πώς αισθάνεσαι στο άκουσμα Πόντος;» πέραν του 50% οι ερωτώμενοι τοποθετούνται «θετικά. Μιλούν για «παλιά πατρίδα», αισθάνονται περήφανα γιατί είναι η πατρίδα των προγόνων» τους κ.λπ. (Καϊλάρης Γιάννης, Η τέταρτη γενιά των Ποντίων, ό.π., σ.σ.366, 223 – 226).

Στην 81η ερώτηση «Τι σημαίνει για σένα το γεγονός ότι είσαι Πόντιος – α ;» περί το 50% απαντά θετικά. Μόνο δεκατρία (13) άτομα (1,04%) αρνήθηκαν την ποντιακή ταυτότητα, ενώ το υπόλοιπο 63,3% έμμεσα ή άμεσα τη φέρει. (Το 33,7% δεν εξέφρασε άποψη). Το ποσοστό 63,3% αυξάνεται σε 83,7% και εκφράζει την ταυτότητά του, όταν οι περιστάσεις το απαιτούν (Ερώτηση 86^η «Φανερώνεις, όταν σου δίνεται η ευκαιρία, την ποντιακή σου καταγωγή ;»). Μόνον πέντε (05) ερωτώμενοι (0,4%) αρνούνται την ταυτότητά τους, ενώ 23 (1,8%) δεν επιθυμούν να είναι Πόντιοι ή ντρέπονται, αλλά αισθάνονται φορείς της ποντιακής καταγωγής. (Καϊλάρης Γιάννης, ό.π., σ.σ.227 – 229). Στην 80^η ερώτηση «Είσαι περήφανος για την ποντιακή καταγωγή σου ;» το 77% απάντησε θετικά, ενώ το 50,8% υπερθεμάτισε. Στην ερώτηση 99^η «Θέλεις να ξέρουν οι άλλοι ότι είσαι Πόντιος – α ;» οι θετικές απαντήσεις αυξήθηκαν σε 84,4%. Μόνον πέντε ερωτηθέντες (0,4%) αρνήθηκαν την ταυτότητά τους ως Ποντίων. Το 7%, ενώ αισθάνεται την ταυτότητα του Ποντίου, την αρνείται για ποικίλους λόγους (δεν αρέσει στους ερωτώμενους, για να μην τους ενοχλούν, ντρέπονται κ.λπ.).(Καϊλάρης Γ., ό.π., σ.σ.230 – 232). **(10)**.

Σημαντικές είναι και οι ερωτήσεις : 92^η : «Τι σημαίνει για σένα η φράση του ποιητή : «Η Ρωμανία κι' αν επέρασαν ανθεί και φέρει κι' άλλο» και 106^η : «Πιστεύεις ότι χάνεται η ποντιακή ταυτότητα ; (α) ΟΧΙ γιατί (β) ΝΑΙ γιατί».

Στην πρώτη ανταποκρίθηκε το 57,2% ενώ το 42,8% δεν απάντησε. «Δεν ξέρω» ανέφερε το 19,2% και για το 6,5% η απώληξη του τραγουδιού δεν σημαίνει τίποτα. Το 31,2% εκφράστηκε από θετικά, καθώς το 9% επεσήμανε ότι «ο Πόντος δεν θα ξεχαστεί, δεν σβήνει» και το 7,9% έως επιθετικά με την άποψη ότι «θα ξαναπάrouμε τον Πόντο, θα ελευθερωθεί». Το 1,8% ισχυρίζεται ότι «Ρωμανία θα ξανάλθει». Το 2,8% πιστεύει σ' ένα καλύτερο μέλλον, ενώ το 3,6% στη διαρκή προσφορά του ποντιακού Ελληνισμού. Το 1,6% δεν εξέφρασε τα συναισθήματά του.

Στη δεύτερη δεν έδωσε απάντηση το 16,3%, το 1,3% δεν εξέφερε άποψη. Το 0,5% αμφισβητεί και πιθανολογεί. Το 50,8% θεωρεί ότι η ποντιακή ταυτότητα παραμένει, διότι υπάρχουν η παράδοση, η ιστορία κι' ο πολιτισμός (1,4%).

Το 6,7% διαπιστώνει τη συνέχεια της ταυτότητας. Το 9,5% πιστεύει στην αναγέννησή της. Το 8% αναφέρει ότι οι Πόντιοι με τα ψυχικά τους χαρίσματα διασώζουν την ταυτότητά τους.

Το 5,1% προβάλλει τη θέση ότι υπάρχει μέσα τους και κληρονομείται το 2,1% ότι η ύπαρξη μουσείων, συλλόγων και πολιτισμικών εκδηλώσεων συντελούν στη διατήρησή της.

Το 30,9% του δείγματος διατείνεται ότι η ποντιακή ταυτότητα δεν διατηρείται. Απ' αυτό το ποσοστό το 23,1% αιτιολογεί την άποψή του. Στην πλειονότητά τους οι απαντήσεις αποτελούν προτάσεις για τη μη απώλειά της. Έτσι π.χ. το 1,3% θεωρεί ότι χάνεται λόγω καταπολέμησης και γελοιοποίησής της, το 4,1% νομίζει ότι οι συνομηλικοί των ερωτηθέντων αδιαφορούν και απομακρύνονται. Το 4,4% πιστεύει ότι η εισαγόμενη κουλτούρα από το εξωτερικό αλλοιώνει καθετί το παραδοσιακό, ενώ το 3,7% αναφέρεται στην απόκρυψη της από πολλούς, διότι αισθάνονται ντροπή από τους εμπαιγμούς των άλλων. Δύο (02) άτομα αρνούνται την ταυτότητα

τους (0,16%) κι' ένας (01) μαθητής (0,08%) πιστεύει ότι η διατήρησή της αποτελεί διάκριση από το κοινωνικό σύνολο. (Καϊλάρης Γιάννης, ό.π., σ.σ.357 – 362). (11).

Η πλειονότητα των νέων έχει την ταυτότητα του Ποντίου «ως αποτέλεσμα καταγωγής».

Είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την ελληνική, αφού το «1/4 υπερβάλλει σε σημείο εθνικισμού» μ' εκφράσεις, όπως «περισσότερο Έλληνας» ή «γνήσιος Έλληνας». Αυτό αποδίδεται στην άγνοια της ιστορίας, διότι «η γνώση γεννά πατριώτες και η άγνοια εθνικιστές». **Οι επιγόνοι της δ' γενιάς** αγνοούν την ιστορία. «Η ταυτότητα και η ιδέα του Πόντου ως πατρίδας παρουσιάζονται ως συναίσθημα και καθόλου ως γνώση».

Η οικογένεια αποτελεί τον κύριο συντελεστή μετάδοσης των πολιτισμικών προτύπων, διαμορφώνει και διατηρεί τη συνείδηση των νέων. Ο ρόλος των γιαγιάς και παππού είναι υπαρκτός, άνκαι οι εκτεταμένες οικογένειες είναι ελάχιστες. Η συμβολή του πατέρα είναι καθοριστικότερη εκείνης της μητέρας.

Οι σύλλογοι συμβάλλουν σε μικρό βαθμό στη διαμόρφωση της ταυτότητας των νέων, αφού λίγοι σχετικά μετέχουν στις δραστηριότητές τους, οι οποίες περιορίζονται στην εκμάθηση χορών. (Καϊλάρης Γιάννης, ό.π., σ.σ.369 – 371). (12).

2. Των Ποντίων από την πρώην ΕΣΣΔ στην Ελλάδα μετά το 1965.

Υπάρχουν όμως και οι Πόντιοι μετανάστες από την πρώην ΕΣΣΔ που καταφθάνουν στην Ελλάδα **μετά το 1965** κι' αποτελούν ουσιαστικά την πρώτη γενιά των Ποντίων από την Σ.Ε. στο β' ήμισυ του 20^{ου} αι. Παρά το λογικά αναμενόμενο, «ο γεωγραφικός χώρος αναφοράς δεν είχε χαθεί ολοκληρωτικά . . . κρατούν ζωντανή την ανάμνηση του ιστορικού Πόντου». Σε σημαντικό βαθμό όμως **οι ομογενείς της περιόδου 1965 – 1987** δεν γνωρίζουν τον ιστορικό δεσμό με το Μικρασιατικό Πόντο. Δύο (02) παράγοντες συντείνουν στη διαμόρφωση της συλλογικής ταυτότητας αυτών των Ποντίων : (α) η βαθύτερη ιστορική συνείδηση, που τους συνδέει με τους άλλους Ποντίους της ελλαδικής κοινωνίας και (β) οι μεταβολές που επιφέρει η μετανάστευση. (Βεργέτη Μ., Από τον Πόντο, ό.π., σ.σ.76 – 77).

Στην Ελλάδα οι Έλληνες Πόντιοι από την πρώην ΕΣΣΔ ανακαλύπτουν ότι εκτός από Έλληνες είναι και Πόντιοι. Το γεγονός της μετανάστευσης συντελεί στη διαμόρφωση της ποντιακής ταυτότητας. Οι Πόντιοι του Καζακστάν διατήρησαν την ελληνικότητά τους στην ΕΣΣΔ υπό αντίξοες συνθήκες «με το όνειρο του ερχομού στην Ελλάδα». «Εμείς στο Καζακστάν λέγαμε ότι είμαστε Ρωμαίοι και οι άλλοι μας έλεγαν Γκρεκ, Έλληνες δηλαδή . . . Τ' όνειρό μας ήταν να έρθουμε στην Ελλάδα . . . Ο πατέρας μου . . . για τον Πόντο δεν μου είχε πει τίποτα. Εδώ άκουσα ότι λεγόμαστε Πόντιοι». Σε μερίδα των «νέων» αυτών Ποντίων εμφανίστηκε η τάση της πλήρους αφομοίωσης στην ελλαδική κοινωνία, μια και η κοινωνική άνοδος είχε ως προϋπόθεση την απώλεια της ιδιαιτερότητας, τουλάχιστον αρχικά, όταν η χαμηλή τους κοινωνική θέση και το κενό της ιστορικής μνήμης τους υποβάθμιζαν το συναίσθημα της προσωπικής αξίας. Γι' αυτό θέλησαν να ενημερωθούν από τους άλλους Ποντίους (τους επιγόνους των ελθόντων στην Ελλάδα μετά το 1922) για την ιστορική διαδρομή του ποντιακού Ελληνισμού. Ταυτόχρονα αποδέχονται στοιχεία της ποντιακής ιδιαιτερότητας, όπως είναι οι χοροί κι' η μουσική. Τους έθλιβε η διαπίστωση ότι τους αποκαλούσαν «Ρώσους» στα πλαίσια της ελλαδικής κοινωνίας. Επιπλέον η οικονομική, πολιτισμική (λόγω κυρίως της γλώσσας) διαφοροποίηση συντείνει στη δημιουργία συναισθημάτων ταύτισης με τους άλλους Ποντίους, αλλά δεν συντελεί αποφασιστικά στη διαμόρφωση της ποντιακής συλλογικής ταυτότητας. Τη δεκαετία το 1980 σταδιακά υποχωρεί η προκατάληψη της ελλαδικής κοινωνίας προς τους Ποντίους της Σ.Ε. Οι σύλλογοι των Ποντίων αυτών ιδρύθηκαν μετά τη μεταπολίτευση και υπήρξε το έργο τους ιδιαίτερα επιτυχές για την «κάλυψη του κενού της ιστορικής μνήμης και στη διαμόρφωση της ταυτότητας ως συναισθήματος ταύτισης και δεσμού αλληλεγγύης ανάμεσα στους Ποντίους. (Βεργέτη Μ., ό.π., σ.σ.280 – 285, 286 – 287). (13).

Η διαφορά των Ποντίων από τις άλλες ελληνικές ομάδες προσφύγων είναι ότι μετά το 1965 «μεταναστευτικά κύματα φανερώνουν την ύπαρξη τμήματος της ομάδας που συνεχίζει να καταφεύγει στο ελληνικό κράτος». (Βεργέτη Μ. στο Η διασπορά του ποντιακού Ελληνισμού, Bruneau Michel (επιμ.), σ.287).

Ο Αγτζίδης Βλάσης σε συνέντευξή του στο γράφοντα στις 28/03/2002 – μεταξύ των άλλων - δήλωσε : « . . . Συμμετέχουν οι νέοι Πόντιοι στους συλλόγους. Το βλέπεις και από τα χορευτικά τους. Ζωντανή συμμετοχή. Δεν είναι έτσι οι Μικρασιάτες κι' οι Αιγυπτιώτες. Ο λόγος είναι απλός : ότι οι Πόντιοι έχουν ακόμη πρώτη γενιά. Συνεχώς έρχονται πρόσφυγες από τη Σ.Ε. Δεν τελειώνει ποτέ το κύμα της άφιξής τους εδώ. Όσοι και ν' αφομοιώνονται από τους παλιούς, έρχονται διαρκώς καινούργιοι». (14).

Οι ομογενείς που κατέφθασαν στην Ελλάδα μετά το 1985 είχαν καταφέρει να επιβιώσουν στο χώρο του Εύξεινου Πόντου με «σαφή ελληνική ταυτότητα» παρά τους κατά καιρούς διωγμούς από τις σταλινικές αρχές και πάντοτε ζώντας με «το όνειρο της χαμένης πατρίδας». Στα παιδιά τους έδιναν αρχαία ελληνικά ονόματα. Τα Ελληνόπουλα στα εκεί σχολεία αποτελούσαν διακριτή ομάδα, ενώ βασικό στοιχείο ενδυνάμωσης της ελληνικής ταυτότητας υπήρξε η κλασική παιδεία, σημαντική συνιστώσα της σοβιετικής εκπαίδευσης. Ένας από τους μετανάστες δήλωσε : « . . . ονειρευόμουν να ζήσω στην Ελλάδα . . . Για μένα άλλη πατρίδα από την Ελλάδα δεν υπάρχει». (Αγτζίδης Βλάσης στο «Ομογενείς από την πρώην Σοβιετική Ένωση», σ.σ.41, 42, 26 – 29). «Ο κύριος λόγος της μετανάστευσης είναι η πίστη ότι η διασφάλιση της εθνικής ταυτότητας μπορεί να πραγματοποιηθεί μόνο στο ελληνικό έδαφος, το οποίο αντιμετωπίζεται ως ιστορική πατρίδα. (Αγτζίδης Βλάσης στο Ομογενείς . . . , ό.π., σ.29 και Κασιμάτη Κούλα στο Πόντιοι μετανάστες, ό.π., σ.σ.79 – 80 Αγτζίδης Βλάσης στο Πόντιοι μετανάστες, ό.π., σ.σ.490, 492 – 493, 504, 512. Στη σ.529 παρατίθεται απόσπασμα διαμαρτυρίας ελληνικής καταγωγής πολιτών από το Σοχούμι, η οποία στάλθηκε το 1987 στην «Κοινωνική Επιτροπή Διεθνούς Συνεργασίας για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα : «Είναι βάσιμα τεκμηριωμένο το δικαίωμά μας να γυρίσουμε στην εθνική μας πατρίδα, την Ελλάδα . . . ». Στη σ.528, «το βασικό πρόβλημα εξαιτίας του οποίου φεύγουν οι Πόντιοι είναι ότι χάνουν τη γλώσσα τους και φεύγουν για να τη διατηρήσουν»). (15).

Τόσον οι Πόντιοι, όσο και οι Βορειοηπειρώτες προβάλλουν την ελληνική τους ταυτότητα, αλλ' επίσης και στοιχεία της πολιτιστικής ταυτότητας της πρώην ΕΣΣΔ και της Αλβανίας στα πλαίσια της τακτικής της εναρμόνισης. Έτσι οι Πόντιοι θεωρούν χρήσιμη και τη ρωσική γλώσσα. «Επιλέγουν κυρίως την τακτική της εναρμόνισης και σε μικρότερο ποσοστό, της αφομοίωσης. (Γεώργας Δημ. – Παπαστυλιανού Α., Επιπολιτισμός Ποντίων, σ.σ.74, 62, 63). Λόγω των δυσμενών συνθηκών στην πρώην ΕΣΣΔ, οι Πόντιοι έφηβοι εκφράστηκαν ευμενώς έναντι της Ελλάδος και των Ελλήνων. Η Μιχαλοπούλου – Βέικου σ' έρευνά της το σχολικό έτος 1995 – 1996 στο ΣΤ' Γυμνάσιο Αχαρνών με δείγμα ρωσοφώνων ποντιακής καταγωγής, που ήλθαν με τους γονείς τους στην Ελλάδα κατά την περίοδο 1989 – 1995 διαπίστωσε ότι τα παιδιά χαρακτηρίζουν αιτιολογώντας την ταυτότητα τους ως «ρωσική», «ελληνική» ή «ποντιακή». Θεωρούν ότι διαβιούν οριακά ανάμεσα σε δύο πατρίδες και πολιτισμούς. Διαφορετικά αντιλαμβάνονται την «εθνική – πολιτισμική» τους ταυτότητα οι γονείς από τους μαθητές. Επηρεάζονται οι τελευταίοι από τη «θεσμική – εθνική ταυτότητα» του ελληνικού κράτους, τα πολιτισμικά πρότυπα των Μ.Μ.Ε., τις οικογενειακές επιλογές στο θέμα της εθνικής ταυτότητας και από τα δικά τους περιθώρια δυνατοτήτων για τη διαμόρφωση της επιθυμητής από τους ίδιους εθνικής ταυτότητας. (Λεξέ Ευαγγελία, ό.π., σ.124). Οι ομογενείς από το 1990 άρχισαν να ιδρύουν δικούς τους συλλόγους μ' ένα από τα κύρια αιτήματα τη διατήρηση των ιδιαίτερων πολιτισμικών χαρακτηριστικών, όπως αυτά υπήρχαν στην πρώην Σ.Ε. (Βεργέτη Μ., Παλιννόστηση και Κοινωνικός Αποκλεισμός, σ.169). (16).

3. Σχέση ποντιακής – ελληνικής εθνικής ταυτότητας.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η σχέση της ποντιακής με την ελληνική εθνική ταυτότητα. ***Η πρώτη γενιά των Ποντίων στην Ελλάδα δεν εξέφρασε οιαδήποτε τάση απομάκρυνσης από τον ευρύτερο Ελληνισμό.*** Οι Πόντιοι αποτελούν μέρος του ελληνικού έθνους. Είναι «οι δικοί μας», «όλοι Έλληνες είμαστε».

Όλοι σχεδόν οι ερωτηθέντες, που συμμετέσχαν ή ενημερώθηκαν για τις εργασίες του Β' Παγκοσμίου Ποντιακού Συνεδρίου, δήλωσαν ότι οι Πόντιοι είχαν υποστή τους διωγμούς στον Πόντο ως Χριστιανοί και Έλληνες.

Η ποντιακή ταυτότητα της δεύτερης γενιάς εκφράζει το συναίσθημα αλληλεγγύης προς τους άλλους Ποντίους και την ιστορική μνήμη κι' όχι τόσο τον ιδιαίτερο τρόπο ζωής που συναντάται στα ποντιακά χωριά. Χαρακτηριστική είναι η δήλωση «είμαι Πόντιος από τη Μακεδονία». Η δήλωση «είμαι Αθηναίος» φανερώνει τόπο γέννησης κι' όχι ιδιαίτερη σύνδεση με τους κατοίκους δήμων της Αττικής. Οι εσωτερικοί μετανάστες προβάλλουν με υπερηφάνεια την ποντιακή τους καταγωγή.

Οι Πόντιοι της δεύτερης γενιάς διακήρυτταν «Έλληνες είμαστε. Εδώ γεννηθήκαμε, Κι' οι γονείς μας Έλληνες ήταν, αλλά Έλληνες που ζούσαν στον Πόντο». «Η οικογένεια με έδεσε συναισθηματικά με τον Πόντο και μ' ό,τι συνδέεται μ' αυτόν. Μ' έκανε να αισθάνομαι υπερήφανος που είμαι Πόντιος . . . Αισθάνομαι καλύτερα η ακόμη νοιώθω και πιο υπερήφανος όταν σκέφτομαι τον εαυτό μου ως Έλληνα Πόντιο και όχι μόνο ως Έλληνα». (Βεργέτη Μ., Από τον Πόντο, ό.π., σ.σ.231, 239 – 242, 248). «Πάντα έλεγα με υπερηφάνεια ότι είμαι Πόντιος. Ο παππούς μου ήταν ανάρτης από τη Σάντα», αναφέρει ένας ερωτώμενος της τρίτης γενιάς. Αντιπρόσωποί της ήλθαν στην Αθήνα με την οικογένειά τους τη δεκαετία του 1960 για καλύτερες συνθήκες απασχόλησης των γονέων τους ή επειδή το επέβαλαν πολιτικοί λόγοι.

Στ' αμιγή ποντιακά μέρη εθνοτοπική και τοπική ιδιότητα συμπίπτουν : «Πάντα δήλωνα Πόντιος. Μεγάλωσα σε ποντιακό χωριό. Για μένα το χωριό ήταν κομμάτι του Πόντου κι' ας μην ήταν στον Πόντο . . . αν κάποιος μου ζητούσε να περιγράψω ποιος ακριβώς είμαι, θα ανέφερα και το Μακεδόνας και το Έλληνας, αλλά αυθόρμητα, όταν κάποιος με ρωτά τι είμαι, δηλώνω Πόντιος.» Σε περίπτωση μετανάστευσης η τοπική ταυτότητα εμφανίζεται ασθενέστερη της εθνοτοπικής, η οποία δημιουργεί το συναίσθημα ένταξης σε περιοχές, όπου διαβίωσι σημαντικός αριθμός Ποντίων, αλλ' όχι ανθρώπων από τον ίδιο τόπο γέννησης.

Σημαντικά στοιχεία της ατομικής υπόστασης αποτελούν η εθνοτοπική, η τοπική κι' η εθνική ελληνική ταυτότητα : «Είμαι Πόντια και είμαι και Ελληνίδα. Είναι δύο ιδιότητες της προσωπικότητάς μου.»

Η εθνοτοπική ταυτότητα εκφράζει το δικαίωμα στην ιστορική και πολιτισμική ιδιαιτερότητα κι' αναφέρεται σ' όλο το έθνος. Δεν φανερώνει τάση απόσχισης, αλλ' αποτελεί παράγοντα ενδυνάμωσης της κοινής εθνικής ταυτότητας. (Βεργέτη Μ., ό.π., σ.σ.253, 267 – 268, 274). (17).

Στην ερώτηση 91^η : «Αν σε ρωτούσαν τι εθνικότητας είσαι, θ' απαντούσες : 1. Πόντιος κι' Έλληνας. 2. Έλληνας και Πόντιος. 3. Έλληνας. 4. Πόντιος, οι ερωτηθέντες νέοι της τέταρτης γενιάς ανέφεραν : Έλληνας : 41,299%. Έλληνας και Πόντιος : 23,817%. Πόντιος και Έλληνας : 18,765%. Πόντιος : 9,543%. Δεν απαντώ : 5,132%. Άλλα : 1,444%.

Στο ερώτημα 53^ο : «Αν σε κάποια παρέα αποκαλυφθεί η ποντιακή σου καταγωγή 1. Το επιβεβαιώνεις. 2. Σιωπάς. 3. Το διαψεύδεις. 4. Άλλο, το 94,4% δεν διστάζει να επιβεβαιώσει την ποντιακή του καταγωγή και ταυτότητα, το 0,6% (8 ερωτώμενοι τη διαψεύδουν, ενώ 36 ερωτώμενοι (2,9%) συμπεριφέρονται αναλόγως του περιβάλλοντος ή σιωπούν. Υπάρχει, λοιπόν, ταυτότητα. Ο Πόντος αποτελεί ένα σύστημα ιδεών με το οποίο «τα άτομα αναπαριστούν στους εαυτούς τους τις κοινωνίες, των οποίων είναι μέλη, αλλά χωρίς το «συγκροτημένο λόγο που χαρίζει έναν ορίζοντα στα βιώματα των δρώντων». **Αυτό συμβαίνει, διότι οι ερωτώμενοι της τέταρτης γενιάς αγνοούν σε μεγάλο βαθμό την ιστορία του ποντιακού Ελληνισμού και κυρίως της περιόδου, στην οποία επέρχεται η αποκρυστάλλωση της ποντιακής συνείδησης και λαμβάνει μορφή η διεκδίκηση της Δημοκρατίας του Πόντου.** (Καϊλάρης Γιάννης, ό.π., σ.σ.233,234). (18).

Για την ταυτότητα των Ποντίων από την πρώην ΕΣΣΔ, που κατέφθασαν στην Ελλάδα κατά το διάστημα 1965 – 1988 παρατέθηκαν στοιχεία στις σ.σ.293 – 294 του παρόντος πονήματος, ενώ στη σ. 294 γι' αυτήν των παλινοστούντων.

Στη συνέντευξή του στις 28/03/2002 ο Αγκτζίδης Βλάσης επισημαίνει ότι **«οι Πόντιοι με τη σοβιετική εμπειρία αποτελούν ιδιαίτερη ομάδα, πολύ διαφορετική από την αντίστοιχη ποντιακή του 1922.»** Για τους πρώτους σημαντικούς είναι ο πίνακας 5 : «Τακτική προσαρμογής των ενηλίκων, Ποντίων και Βορειοηπειρωτών», σ.32. Η συντριπτική πλειονότητα των Βορειοηπειρωτών και Ποντίων επιθυμούν το συνδυασμό των στοιχείων της ταυτότητας της χώρας που ζούσαν. (Αλβανία / πρώην ΕΣΣΔ) με τις πολιτιστικές πτυχές της ελληνικής ταυτότητας στα πλαίσια της Εναρμόνισης. Οι Πόντιοι όμως επιλέγουν λιγότερο την τακτική της Αφομοίωσης εν συγκρίσει προς τους Βορειοηπειρώτες.

Στις ερωτήσεις κατά πόσον οι ερωτώμενοι πρέπει να διατηρούν την ποντιακή / αλβανική ταυτότητα, τη ρωσική / αλβανική γλώσσα, εάν αισθάνονται μεγάλη ανακούφιση που βρίσκονται με τους συμπατριώτες τους και αν νοιώθουν Έλληνες, οι παλιννοστούντες αισθάνονται από «μέτρια» έως «πολύ» Έλληνες. Επιδιώκουν όμως στον ίδιο περίπου βαθμό να διατηρήσουν τη γλώσσα και την ταυτότητα του κράτους που ζούσαν προηγουμένως. Οι Βορειοηπειρώτες σε μεγαλύτερο βαθμό απ' ότι οι Πόντιοι «αισθάνονται Έλληνες». Οι Πόντιοι περισσότερο από τους Βορειοηπειρώτες επιθυμούν τη διατήρηση της γλώσσας και της ταυτότητας της χώρας της προγενέστερης διαβίωσής τους. (Γιώργας Δημ. – Παπαστυλιανού Α., Επιπολιτισμός Ποντίων, σ.σ.32 – 34). (19).

Τα περισσότερα από τα παιδιά των παλιννοστούντων δεν διέθεταν προηγουμένως οιονδήποτε πολιτιστικό δεσμό με την Ελλάδα του σήμερα.

Απλώς υπήρχε μια αφηρημένη συναισθηματική σύνδεση με την ιδεατή της εικόνα ως κέντρου του Ελληνισμού μέσω διηγήσεων, συμβόλων και μύθων. Επιπλέον, το σοβιετικό σχολείο απέδιδε μεγάλη σημασία στον αρχαίο ελληνικό πολιτισμό.

Στους Ρώσους, αλλά και τους Γεωργιανούς, διάχυτη ήταν η αίσθηση της συγγένειας με την Ορθοδοξία και το Βυζάντιο. Την εικόνα αυτή ενίσχυαν και ποικίλοι σύλλογοι των Ποντίων στην πρώην ΕΣΣΔ. Έτσι οι περισσότεροι «ήρθαν από νοσταλγία, ήρθαν για να ζήσουν ως ισότιμοι Έλληνες πολίτες στην «αληθινή τους πατρίδα». (Παλινόστηση και ένταξη, επιμέλεια : Βακαλιός Θανάσης, σ.σ.45 – 46).

Οι έφηβοι Πόντιοι μαθητές του δείγματος της έρευνας του 1998, αφενός υιοθετούν τη «μεικτή – εθνική ταυτότητα με το συνδυασμό «ρωσικών» και «ελληνικών εθνικών» χαρακτηριστικών, ενώ άλλοι την «ελληνική – εθνική ταυτότητα», για να εξασφαλίσουν την ομαλή ένταξή τους στην ελλαδική κοινωνία. Οι μαθήτριες προτιμούν να προβάλλουν τη «μεικτή – εθνική ταυτότητα». Η «ηλικία» και πρώτιστα η «διάρκεια παραμονής» σχετίζονται με την υιοθέτηση της «ελληνικής εθνικής ταυτότητας» ή της «μεικτής», ενώ η επίδραση της «εθνικότητας των γονέων» είναι αμελητέα αναφορικά προς τον ένα ή τον άλλο τύπο εθνικής ταυτότητας. (Λεζέ Ευαγγελία, ό.π., σ.σ.341, 299, 300).

Βάσει του πίνακα 1 οι μαθητές του συνολικού δείγματος τείνουν προς τη διαμόρφωση από «πολύ έως πάρα πολύ» μιας «μεικτής εθνικής ταυτότητας» με συσχετισμό ελληνικών, ρωσικών και κάποτε ποντιακών – εθνοπολιτισμικών στοιχείων. (Λεζέ Ευαγ., ό.π., σ.213).

Ανεξάρτητα από το βαθμό αφομοίωσης των Ποντίων ή Βορειοηπειρωτών, αυτοί «αναγνωρίζονται ως υπήκοοι της ελληνικής πολιτείας λόγω της εθνικής καταγωγής και συνειδησής τους και βάσει των κοινών ιστορικών παραδόσεων, της θρησκείας και της γλώσσας. (Αμίτσης Γ. /Λαζαρίδη Γ. στο Νομικές και κοινωνικοπολιτικές διαστάσεις, σ.50 και στο ίδιο Βέικου Μαριαγγέλα, σ.118). (20).

Ποικίλες, βέβαια, απόψεις εκτίθενται για την ποντιακή ταυτότητα και τη σχέση της με την ευρύτερη ελληνική εθνική. Έτσι το ΚΕ.ΠΟ.ΜΕ. σε ανακοίνωσή του υπό τον τίτλο «Οι υπονομευτές της 19^{ης} Μαΐου δεν μπορούν να αποδίδουν ούτε να απολαμβάνουν τιμές» κι' απευθυνόμενο στη «γνωστή ομάδα του διοικητικού συμβουλίου της ΟΠΣΝΕ» επισημαίνει ότι «αυτοί που είναι υπόλογοι προς τους Ποντίους και Έλληνες* πολίτες . . .» δεν έχουν το δικαίωμα πολιτικά και ηθικά ν' απολαμβάνουν και ν' αποδίδουν τιμές, γιατί υπέσκαψαν τον αγώνα για την αναγνώριση της Ποντιακής Γενοκτονίας (Εφημ. ΠΟΝΤΟΣ, τεύχος 11, Μάιος 2003, σ.8).

Σε άλλο κείμενο αναφέρονται οι όροι «ελλαδική κυβέρνηση» και «ελλαδικές σημαίες», ενώ «ο ποντιακός Ελληνισμός είναι η μόνη εθνοτική [αντί εθνοτοπική] ομάδα στην Ελλάδα, που δεν οριοθετείται γεωγραφικά στον ελλαδικό χώρο».

«Οι ελλαδικές κυβερνήσεις μας έπεισαν για το γεγονός, ότι έχουν πολύ μεγαλύτερη εθνική συγγένεια και προσέγγιση προς το αλβανικό και εν γένει ξένο στοιχείο . . . για τα αλβανόφωνα αδέρφια τουςΟι ελλαδικές κυβερνήσεις υπονομεύουν συστηματικά το μέλλον των Ρωμαίων του Πόντου . . .» (Σοφινίδης Χρ. Για τον Παμποντιακό Σύλλογο «Η ΑΡΓΩ», οι δύο πόλεμοι, οι Έλληνες πρόσφυγες στο περιοδικό «Βυρωνικοί Παλμοί» τεύχ.66, Ιούλιος – Οκτώβριος '99, σ.σ.15 – 17).

* Οι υπογραμμίσεις είναι του γράφοντος

Στα πλαίσια δημιουργίας ξεχωριστής συλλογικής μνήμης των Ποντίων εντάσσεται και η άποψη του Μιχ. Χαραλαμπίδη, ο οποίος δεν συσχετίζει τη Μικρασιατική με την Γενοκτονία των Ποντίων, διότι «είναι έγκλημα η σύνδεσή της. Ελληνικός στρατός δεν υπήρχε στον Πόντο». Ακολουθεί έτσι ένα από τα βασικά επιχειρήματα των «αναθεωρητών» (revisionists), χωρίς ν' ανήκει σε αυτούς, που δικαιολογούν τις τουρκικές ωμότητες λόγω της απειλής των Ελλήνων της Μ. Ασίας για απόσχιση και ανεξαρτητοποίηση . (Βλ. Διοικούσα Επιτροπή της ΠΟΕ στην εφημ. ΕΥΞΕΙΝΟΣ ΠΟΝΤΟΣ, Δεκέμβριος 2003).

Οι ανωτέρω απόψεις δεν αναιρούν την κυρίαρχη θέση περί της εθνοτοπικής ταυτότητας των Ποντίων – κι' όχι εθνοτικής – εντασσόμενης στην ευρύτερη εθνική ελληνική.

Εν κατακλείδι η συλλογική ταυτότητα* των Ποντίων στην Ελλάδα εκφράζει «μια κοινωνικοψυχολογική αίσθηση ταύτισης», που δεν απορρέει μόνο από το παρελθόν, το οποίο υπήρξε κοινό, αλλά και από τον ιδιαίτερο τρόπο ένταξης και σχέσης τους με τους Ελλαδίτες στα πολιτισμικό, οικονομικό και ιδεολογικό επίπεδα.

Η ταυτότητα παρουσιάζει δυναμικό χαρακτήρα και μεταβάλλεται διαρκώς αναλόγως των κατά καιρούς διαφορετικών χρησιμοποιουμένων κριτηρίων (Βεργέτη Μ., Από τον Πόντο, σ.77). (21).

* Για τον ορισμό της ταυτότητας, βλ. Παπαρίζος Αντώνης, Η ταυτότητα των Ελλήνων στο «Εμείς και οι «άλλοι», ΕΚΚΕ, Τυπωθήτω, σ.σ.135 – 136 και 275 – 276 του παρόντος πονήματος.

Α. Η διαχρονική πορεία διαμόρφωσης της ποντιακής εθνοτοπικής ταυτότητας στην Ελλάδα από το 1922 κί εξής.

Ταυτότητα των Ποντίων : (1) Εθνοτοπική. Όχι εθνική, εθνοτική ή τοπική. (2) Δυναμική, εξελισσόμενη αναλόγως των κατά καιρούς διαφορετικών εν χρήσει κριτηρίων. (3) Οι Πόντιοι αποτελούν τη μοναδική πληθυσμιακή ομάδα συγκριτικά με τους Μικρασιάτες, Αιγυπτιώτες ή Κων/πολίτες, που μέχρι σήμερα εγκαθίστανται – κατά κύματα – στην Ελλάδα. Γι' αυτό υπάρχει συνεχώς 1^η γενιά (το 1922, το 1937 – 39, το 1965 – 1967 και μετά, το 1988 κί εξής).

<p>Στον Πόντο υπήρχε η ελληνική εθνική ταυτότητα</p> <p>I. Γενιές</p>	<p>II. Περιεχόμενο της εθνοτοπικής ταυτότητας</p>	<p>III. Τρόποι έκφρασής της</p>	<p>IV. Φορείς μετάδοσής της</p>
<p>α. Πρώτη : Μετά τη Μικρασιατική Καταστροφή (1922) και την άφιξη των Ποντίων στην Ελλάδα.</p>	<p>1. Μέχρι το 1930 έκφραση προσδοκίας επιστροφής στον Πόντο. 2. Καλλιέργεια αγάπης για τον Πόντο, ο οποίος αποτελεί στοιχείο αυτοαναγνώρισης και ετεροαναγνώρισης. 3. Ο Πόντος μόνον είναι ο γεωγραφικός χώρος αναφοράς. 4. Υπάρχει το βίωμα των διωγμών, της Γενοκτονίας και της Καταστροφής του 1922. 5. Οι Πόντιοι θεωρούν ότι ανήκουν στον ευρύτερο Ελληνισμό.</p>	<p>- Χρήση της ποντιακής διαλέκτου. - Εκφράζεται με τα ποντιακά τραγούδια, τους χορούς και το ποντιακό θέατρο. Με την ίδρυση στη Β. Ελλάδα των πέντε κυριότερων μοναστηριών του Πόντου η 1^η γενιά επιχειρεί τη μεταλαμπάδευση της ποντιακής ταυτότητας στους νεότερους.</p>	<p>- Η οικογένεια, κυρίως η μητέρα κί η γιαγιά, οι ευρύτεροι συγγενικοί δεσμοί, το κοινοτικό περιβάλλον των Ποντίων, τα ποντιακά σωματεία. - Μη αποφασιστικής σημασίας η Εκπαίδευση για τους περισσότερους (αφού υπάρχει το βίωμα των διωγμών). Σ' αυτήν καταφεύγουν οι μορφωμένοι στον Πόντο αστοί.</p>
<p>β. Δεύτερη : Μεγαλώνει, κυρίως, κατά τις δεκαετίες 1930 – 1940, όταν ο ποντιακός πολιτισμός φθίνει στα αστικά κέντρα.</p>	<p>1. Αγάπη για τον Πόντο, υπερηφάνεια για την ποντιακή ιστορία. 2. Η ποντιακή εθνοτοπική ταυτότητα είναι πιο ισχυρή από την τοπική – ελλαδική. 3. Η κρατική πολιτική δεν προστατεύει την ποντιακή ιστορική και πολιτισμική ιδιαιτερότητα. 4. Στη δεκαετία του 1940 η ποντιακή ταυτότητα μετασηματίζεται, χωρίς η προσφυγική ιδιότητα ν' αποτελεί πλέον στοιχείο της. Την βίωσαν όμως εκ νέου όσοι μετά τον Εμφύλιο Πόλεμο (1946 – 1949) μετακινήθηκαν σε χωριά γηγενών.</p>	<p>- Η Ποντιακή υπέστη πίεση, αφού εκτοπίστηκε με την επιβολή της Νεοελληνικής στην Εκπαίδευση. - Υπήρξε προτίμηση στην ιδιαίτερη μουσική και χορευτική παράδοση.</p>	<p>- Επέδρασαν οι ίδιοι φορείς, όπως και στην πρώτη γενιά. - Διαδραματίζει ρόλο η Εκπαίδευση για την ενδυνάμωση της ταυτότητας, ειδικά για τους αποφοίτους Λυκείου ή Πανεπιστημίου. - Οι σύλλογοι δεν ενδιαφέρονται για την ιστορία του Πόντου, αλλά για τη διατήρηση του ποντιακού θεάτρου και της ποντιακής διαλέκτου.</p>

	<p>5. Όσοι έζησαν σε ποντιακά χωριά της Βόρειας Ελλάδος – μεικτά ή αμιγή – ή σε αστεακούς ποντιακούς οικισμούς όλης της χώρας εξέφρασαν την πολιτισμική ποντιακή ιδιαιτερότητα. Λόγω αστυφιλίας ενισχύθηκαν οι πόλεις με Ποντίους δεύτερης γενιάς της Β. Ελλάδος κι' εκφραστές του ποντιακού τρόπου ζωής.</p>		
<p>γ. Τρίτη : Το μεγαλύτερο μέρος της γενιάς αυτής μεγαλώνει τις δεκαετίες του 1960 και 1970 όταν σημαντικός αριθμός Ποντίων διαβιοί σε περιοχές της Αθήνας.</p>	<p>1. Η τοπική, η εθνική ελληνική και η εθνοτοπική ταυτότητα συνυπάρχουν στο ίδιο άτομο. 2. Η εθνοτοπική ταυτότητα εκφράζει το δικαίωμα στην πολιτισμική και ιστορική ιδιαιτερότητα και δεν φανερώνει τάση απόσχισης από την ευρύτερη εθνική ελληνική ταυτότητα. 3. Υπάρχει τάση «επαναποντιοποίησης» εκφραζόμενη από τις ανάγκες για : (α) αναγνώριση της ποντιακής γενοκτονίας και καταδίκη της Τουρκίας, (β) προβολή του Ελληνισμού του Ευξείνου Πόντου και (γ) αλληλεγγύη προς τους Ποντίους της πρώην ΕΣΣΔ. 4. Τμήμα της γνωρίζει μόνο τον τόπο γέννησης των παππούδων – γιαγιάδων και στοιχεία ασύνδετα για τους διωγμούς. Υπάρχει όμως ακριβής γνώση των διαδικασιών εγκατάστασης κι' ένταξης της πρώτης γενιάς στην ελλαδική κοινωνία. 5. Η ισχυρή, ποντιακή ταυτότητα των μελών της ομάδας οδηγεί τον / τη σύζυγο ν' αφομοιώσει στοιχεία της και να τα μεταδώσει στα παιδιά. 6. Δεν διαμορφώνεται μόνον από την πολιτισμική ιδιαιτερότητα και το παρελθόν, αλλά και τον τρόπο ενσωμάτωσης των δύο</p>	<p>Ομιλούνται τα Ν. Ελληνικά με την ποντιακή προσωδία ή στις συναναστροφές χρησιμοποιούνται ποντιακές λέξεις.</p>	<p>- Επίδραση των ιδίων φορέων, όπως και στις δύο προηγούμενες γενιές. - Η Εκπαίδευση διαδραματίζει σημαίνοντα ρόλο, αφού το άτομο με δική του πρωτοβουλία επιχειρεί να γνωρίσει την ιστορία του ποντιακού Ελληνισμού.</p>

	<p>προηγούμενων γενιών.</p> <p>7. Το περιεχόμενο της προσφυγικής ιδιότητας της ποντιακής ταυτότητας ποίκιλλε αναλόγως της μετανάστευσης από τις μεικτές ή αμιγείς ποντιακές περιοχές της Β. Ελλάδος. Αυτό ισχύει και για τις προηγούμενες γενιές.</p> <p>8. Τα «ποντιακά ανέκδοτα» της δεκαετίας του 1980 δεν οδηγούσαν στην απόκρυψη της ταυτότητας.</p> <p>9. Μέρος τους αγνοεί το ιστορικό παρελθόν και τα ενταξιακά προβλήματα των Ελλήνων της πρώην ΕΣΣΔ, ενώ οι υπόλοιποι τα γνωρίζουν εκφράζοντας την αλληλεγγύη τους προς αυτούς.</p>		
<p>δ. Τέταρτη : Επίγονοι της πρώτης γενιάς των Ποντίων του 1922. [Παιδιά κι' έφηβοι κατά τη δεκαετία του 1990].</p>	<p>1. Η πλειονότητα των νέων έχει την ποντιακή ταυτότητα ως αποτέλεσμα καταγωγής.</p> <p>2. Αγνοεί την ιστορία των Ποντίων.</p> <p>3. Υπάρχει η ταυτότητα και η ιδέα του Πόντου ως πατρίδας, που εδράζεται στο συναίσθημα και καθόλου στη γνώση.</p> <p>4. Οι περισσότεροι δεν υποτιμούν την καταγωγή τους κι' είναι περήφανοι γι' αυτήν.</p> <p>5. Η ποντιακή ταυτότητα διατηρείται, παρ' ότι απουσιάζουν η κοινή εγκατάσταση και δράση, ενώ όσοι επισημαίνουν την αποδόμησή της προτείνουν τρόπους διατήρησής της.</p> <p>6. Η πλειονότητά τους παραβλέπει τα «ποντιακά ανέκδοτα».</p> <p>7. Μέχρι και την τρίτη γενιά διαφοροποιούνται οι Πόντιοι βάσει των διαφορετικών ιδεολογίας και πολιτισμικής απόχρωσης.</p>	<p>- Εκμάθηση χορών μέσω των συλλόγων.</p> <p>- Συνδέονται συναισθηματικά με τα Ποντιακά, αλλά χρησιμοποιούν τη Νεοελληνική ως μέσο επικοινωνίας.</p> <p>- Ακολουθούν την παράδοση των Ποντίων και με τη μουσική.</p> <p>- Αρκετοί τηρούν το σύνολο ή μέρος των εθίμων.</p>	<p>- Υπολείπονται στην Εκπαίδευση των συνομηλίκων τους γηγενών, παρ' ότι οι γονείς τους ήταν υψηλού εκπαιδευτικού επιπέδου.</p> <p>Επίδραση των ιδίων φορέων, όπως και στις προηγούμενες γενιές με τις εξής επισημάνσεις :</p> <p>1. Σημαντικός είναι ο ρόλος της οικογένειας.</p> <p>2. Η συμβολή του πατέρα είναι καθοριστικότερη εκείνης της μητέρας.</p> <p>3. Ο ρόλος του παππού και της γιαγιάς είναι υπαρκτός, άνκαι είναι λίγες οι εκτεταμένες οικογένειες.</p>

Β1. Εθνοτοπική ταυτότητα των ελθόντων από την πρώην ΕΣΣΔ κατά το διάστημα 1965 – 1987.

I. Γενιές	II. Περιεχόμενο της εθνοτοπικής ταυτότητας	III. Τρόποι έκφρασής της	IV. Φορείς μετάδοσής της
Οι εγκατασταθέντες μετά το 1965 Πόντιοι αποτελούν την πρώτη γενιά των ελθόντων στην Ελλάδα κατά το β΄ ήμισυ του 20 ^{ου} αιώνα από τη Σοβιετική Ένωση.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Ο γεωγραφικός χώρος αναφοράς στον Πόντο δεν έχει χαθεί ολοκληρωτικά. 2. Είναι ζωντανή η ανάμνηση του ιστορικού Πόντου. 3. Στη διαμόρφωση της συλλογικής τους ταυτότητας συνετέλεσαν : (α) η βαθύτερη ιστορική συνείδηση που τους συνδέει με τους άλλους Ποντίους και (β) οι αλλαγές που επέφερε η μετανάστευση. 4. Εκτός από Έλληνες, στην Ελλάδα ανακαλύπτουν ότι είναι και Πόντιοι. Διατήρησαν την ταυτότητά τους στην ΕΣΣΔ υπό αντίξοες συνθήκες. Γι' αυτούς η Ελλάδα υπήρξε η εθνική πατρίδα. Εξέφρασαν την ταυτότητά τους, επιπλέον, μέσω της Ρωσικής και της διαφορετικής Παιδείας σ' ένα άλλο κοινωνικοπολιτικό πλαίσιο. 	Μετέχουν σ' εκφράσεις της ποντιακής ιδιαιτερότητας, π.χ. στη μουσική και στο χορό.	Ίδρυση συλλόγων μετά την Δικτατορία (1967 – 74) για να καλύψουν τα κενά της ιστορικής μνήμης, αλλά και για την καλλιέργεια συναισθημάτων αλληλεγγύης μεταξύ των Ποντίων.

2. Εθνοτοπική ταυτότητα των παλιννοστούντων από την πρώην ΕΣΣΔ κατά την περίοδο 1988 κί εξής.

I. Γενιές	II. Περιεχόμενο της εθνοτοπικής ταυτότητας	III. Τρόποι έκφρασής της	IV. Φορείς μετάδοσής της
Οι ομογενείς Πόντιοι που εγκαθίστανται στην Ελλάδα από το 1988 κί εξής αποτελούν μια νέα πρώτη γενιά Ποντίων	1. Κινούνται, κυρίως, στα πλαίσια της τακτικής της Εναρμόνισης με την προβολή στοιχείων της πολιτισμικής ταυτότητας της πρώην ΕΣΣΔ σε	Όπως των Ποντίων των ελθόντων από την πρώην ΕΣΣΔ κατά το διάστημα 1965 – 1987.	- Ίδρυση συλλόγων μετά το 1990 με κύριο αίτημα τη διατήρηση των ιδιαίτερων πολιτισμικών χαρακτηριστικών της πρώην ΕΣΣΔ.

	<p>συνδυασμό με την ελληνική.</p> <p>2. Τους είναι χρήσιμη και η ρωσική γλώσσα.</p> <p>3. Οι αφιχθέντες τότε έφηβοι χαρακτηρίζουν την ταυτότητά τους «ελληνική», «ρωσική» ή «ποντιακή».</p> <p>4. Οι νέοι αυτοί προτού έλθουν στην Ελλάδα, είχαν διαμορφώσει μια ιδεατή εικόνα της Ελλάδος ως μητρόπολης του Ελληνισμού βάσει διηγήσεων, μύθων και συμβόλων. Αυτή εθεωρείτο η αληθινή τους πατρίδα.</p> <p>5. Υπάρχει ελλιπής γνώση ή άγνοια της Ελληνικής.</p> <p>6. Θεωρούν ότι διαβιούν οριακά εν μέσω δύο πολιτισμών και πατρίδων.</p> <p>7. Οι Πόντιοι σε μεγαλύτερο βαθμό από τους Βορειοηπειρώτες επιθυμούν τη διατήρηση της γλώσσας και της ταυτότητας της χώρας της προγενέστερης διαβίωσής τους.</p> <p>8. Διαφορετικά αντιλαμβάνονται την «εθνική – πολιτισμική» τους ταυτότητα οι γονείς από τα παιδιά τους.</p>		<p>- Οι έφηβοι επηρεάζονται από τη θεσμική – εθνική ταυτότητα του ελληνικού κράτους, τα ΜΜΕ, τις οικογενειακές επιλογές και τα δικά τους περιθώρια δυνατοτήτων για τη διαμόρφωσή της.</p>
--	--	--	---

Πγ. Η ένταξη των Ποντίων στην ελλαδική κοινωνία.

1. Των Ποντίων του 1922 κί' εξής.

Διαφορετικές υπήρξαν οι διαδικασίες ένταξης της **πρώτης γενιάς** στο οικονομικό, πολιτικό και ιδεολογικό επίπεδο.

Στο οικονομικό με την πάροδο των ετών και μετά από εργώδεις προσπάθειες παρουσιάζεται ανοδική κοινωνική κινητικότητα. Και για τις τρεις γενιές το εισόδημα και το επάγγελμα δεν αποτελούν παράγοντες, οι οποίοι να διαφοροποιούν την ταυτότητα.

Η προσφυγική όμως ιδιότητα της ποντιακής ταυτότητας αποτελεί τροχοπέδη στην προσπάθεια ένταξης, γιατί ο «κοινωνικός περίγυρος εμποδίζει τους Ποντίους να εισδύσουν στις δουλειές και στις οικογένειες των ντόπιων». Τμήμα έτσι του πληθυσμού προσπαθεί ν' αποβάλει την ιδιαιτερότητά του, για να ταυτιστεί πλήρως με την ευρύτερη κοινωνία. Αργότερα, βέβαια, οι πρόσφυγες αυτοί επέστρεψαν στην ιδιαιτερότητά τους, η άρνηση της οποίας τους προκαλούσε αρνητικά συναισθήματα.

Τα τρία επίπεδα ένταξης αλληλοεπηρεάζονται, καθώς η προσφυγική ιδιότητα προσδιορίζει το ρυθμό αυτής της διαδικασίας. (Βεργέτη Μ., Από τον Πόντο, σ.σ.63, 65, 73 – 74).

Με τη συσπείρωση του έθνους κατά τη δεκαετία του 1940 αναπροσαρμόζεται η ποντιακή ταυτότητα, καθώς τη διάσταση ανάμεσα στους γηγενείς και τους πρόσφυγες διαδέχεται η αντιπαράθεση Δεξιάς – Αριστεράς με τους Ποντίους να πλαισιώνουν και τις δύο παρατάξεις. (Βεργέτη Μ., ό.π., σ.74).

Η πρώτη γενιά αντιμετώπισε τον ανταγωνισμό σε κάθε είδους επιχειρηματική δραστηριότητα, στην αστική και αγροτική ιδιοποίηση της γης. Ο αγροτικός όμως πληθυσμός της βόρειας Ελλάδος μαζί με τους λοιπούς πρόσφυγες μετέτρεψε τεράστιες εκτάσεις γης σε καλλιεργήσιμες. Σε πολλές περιπτώσεις η πρώτη γενιά δεν κατορθώνει να εξασφαλίσει στέγη για μόνιμη διαμονή. Η προσδοκία αυτή υλοποιείται από τη δεύτερη ή τρίτη. (Βεργέτη Μ., ό.π., σ.σ.189, 192 – 194, 187, 215 – 216).

Ο Καϊλάρης Γ. αναφέρει ότι οι Πόντιοι σε σύντομο χρονικό διάστημα κατόρθωσαν ν' αφομοιωθούν «με ένα τεχνητό τρόπο», ενώ στο πολιτισμικό και ιδεολογικό επίπεδο παρέμειναν διακριτοί ως και την τρίτη γενιά. (Καϊλάρης Γιάννης, ό.π., σ.165, 149). Σημαντική είναι η επισήμανσή του στη σ.151 ότι επήλθε τεχνητή και οικονομική αφομοίωσή τους, «μια εξωτερική προσαρμογή στο γενικό τρόπο ζωής». (22).

Στον πολιτισμικό τομέα οι ρυθμοί ένταξης είναι εξαιρετικά βραδείς. Η χωροταξική τους διασπορά επηρέασε περισσότερο την ποντιακή διάλεκτο, ενώ το ελληνοτουρκικό σύμφωνο φιλίας του 1930 παρεμπόδιζε την προβολή της ιστορικής μνήμης των Ποντίων, στοιχείου απαραίτητου για τη διαφύλαξη της ιδιαιτερότητάς τους, η οποία όμως εξακολουθούσε να υπάρχει, παρά την προσπάθεια αφομοίωσης πολιτισμικών δεδομένων της ευρύτερης ελλαδικής κοινωνίας. (Βεργέτη Μ., ό.π., σ.64). Στη σ.225 επισημαίνεται ο ρόλος της εκπαίδευσης στη διαδικασία ενσωμάτωσης στην Ελλάδα, αφού οι μορφωμένοι γονείς «μιλούσαν τη νεοελληνική και στο σπίτι».

Η γλώσσα των Ποντίων, βέβαια, «αποτελεί διακριτό γνώρισμα, ακόμα και στην τρίτη γενιά». (Καϊλάρης Γιάννης, ό.π., σ.σ.168 – 169).

Ανάμεσα στην ελλαδική και ποντιακή μουσική δεν υπάρχει οιαδήποτε αλληλεπίδραση κι' αυτό αποτελεί διαφορά σε σχέση με τις άλλες μουσικές μας εκφράσεις. Τα ακριτικά τραγούδια σηματοδοτούν την έναρξη της ανάπτυξης της ποντιακής μουσικής. (Καϊλάρης Γ., ό.π., σ.σ.184 – 186).

Οι Πόντιοι είχαν μεταφέρει στην Ελλάδα τα Μωμογέρια και το ποντιακό θέατρο. Ποντιακές θεατρικές παραστάσεις κατά καιρούς ανεβάζονται στ' αστικά κέντρα κυρίως, αλλά σταμάτησαν ως έθιμο τα Μωμογέρια. (Καϊλάρης Γιάννης, σ.206).

Μετά την άφιξή τους εδώ σύντομα οι πρόσφυγες απέβαλαν την χαρακτηριστική ποντιακή ενδυμασία, αφενός γιατί η πλειονότητά τους ευρισκόμενη σ' ένδεια δεν έφερε μαζί της αυτού του είδους το ρουχισμό κι' αφετέρου για να «αποκτήσουν τεχνητά χαρακτηριστικά αφομοίωσης και να μη ξεχωρίζουν». (Καϊλάρης Γ., ό.π., σ.209).

Τα ποντιακά φαγητά εξακολουθούν να μαγειρεύονται, αφού ακόμη και το 39,7% των ερωτηθέντων νέων της τέταρτης γενιάς προτιμά κάποια ποντιακά εδέσματα.

Τα έθιμα τα σχετιζόμενα με το γάμο παραμένουν ανθεκτικά στο πέρασμα του χρόνου. (Καϊλάρης Γ., ό.π., σ.214 – 215). **(23)**.

Στο ιδεολογικό επίπεδο μη διακριτό χαρακτηριστικό, αλλά εμφανές, υπήρξε η σχέση των Ποντίων με την πατρίδα που εγκατέλειψαν. Μέχρι το 1930 πίστευαν στην επιστροφή τους, «στοιχείο ανασταλτικό για την ένταξή τους την πρώτη δεκαετία». (Καϊλάρης Γ., ό.π., σ.σ.221 – 223, Βεργέτη Μ., ό.π., σ.σ.191 – 192).

Η οικογένεια καλλιεργεί «την αγάπη και την ανάμνηση για τον Πόντο», ενώ η υπερηφάνεια της καταγωγής διακρίνει τους αμιγείς ποντιακούς χώρους της Β. Ελλάδος. Αντιθέτως αυτό το συναίσθημα δεν εκφράζουν από τα πρώτα χρόνια οι Πόντιοι της Αθήνας παρ' ότι μεταβιβάζουν τις ποντιακές παραδόσεις. Αιτία είναι η συγκέντρωση του μεγαλύτερου μέρους του πληθυσμού τους στη Β. Ελλάδα, με αποτέλεσμα την ισχυροποίηση της ταυτότητας. Εκεί όμως που υπάρχουν μεμονωμένες οικογένειες [στην Αθήνα ή στον Πειραιά] αποφεύγεται η προβολή της ποντιακής ταυτότητας, γιατί συνεπάγεται εκδήλωση της προσφυγικής ιδιότητας με όλα τα δυσάρεστα επακόλουθα. (Βεργέτη Μ., ό.π., σ.σ.226 – 227 και Βεργέτη Μ. στο Η διασπορά του ποντιακού Ελληνισμού, σ.283).

Στον πολιτικό τομέα αναφέρθηκε ήδη στη σ.303 του παρόντος πονήματος ότι οι Πόντιοι κατά τη δεκαετία του 1940 τάσσονται υπέρ της Αριστεράς ή Δεξιάς, όπως και οι Ελλαδίτες.

Στην κοινωνική πτυχή η αντιπαράθεση μεταξύ προσφύγων και μη διήρκεσε μέχρι το 1940 με τους χαρακτηρισμούς «Τούρκο», «Τουρκόσποροι» κ.λπ.

Πρέπει να τονιστεί η επίδραση των ποντιακών πληθυσμών στον ελλαδικό χώρο από άποψη οικονομική, εθνολογική, πολιτική και πολιτισμική ειδικά σε περιοχές ανομοιογενείς εθνικά, όπως η Μακεδονία. (Βεργέτη Μ., Από τον Πόντο, σ.196). **(24)**.

Συνοψίζοντας η πρώτη γενιά αντιμετώπισε δυσχέρειες στον οικονομικό τομέα, παρ' ότι παρουσίαζε ανοδική κοινωνική κινητικότητα. Η αφομοίωσή της υπήρξε τεχνητή. Στον πολιτισμικό τομέα η ένταξη ήταν βραδεία, ενώ στον ιδεολογικό η υπερηφάνεια για τον Πόντο διέκρινε τους πρόσφυγες εκείνους που διαβιούσαν σε περιοχές αμιγώς ποντιακές, π.χ. στη Β. Ελλάδα. Στα κοινωνικό και πολιτικό επίπεδα διαπιστώνεται αντίθεση μεταξύ των γηγενών και των προσφύγων ως το 1940.

Η συμβολή των Ποντίων στην αναμόρφωση της Β. Ελλάδος κι' ειδικά της Μακεδονίας θεωρείται πάρα πολύ σημαντική.

Η δεύτερη γενιά είναι εκείνη που κυρίως επηρεάστηκε από τις συνέπειες του Β' Παγκοσμίου Πόλεμου, ο οποίος υπήρξε ο αποφασιστικός συντελεστής για την μεταβολή των κοινωνικών σχέσεων προσφύγων και γηγενών.

Από οικονομικής και πολιτισμικής πλευράς η δεύτερη γενιά δεν αποτελεί ευδιάκριτο τμήμα του πληθυσμού, όπως η πρώτη και παρουσιάζει ανοδική κοινωνική κινητικότητα. Μόνον όσοι έζησαν σε μεικτά ή αμιγή ποντιακά χωριά της Β. Ελλάδος ή σε αστακούς ποντιακούς οικισμούς όλης της χώρας το μεγαλύτερο μέρος της ζωής τους εκδηλώνουν στην καθημερινή τους συμπεριφορά την ποντιακή πολιτισμική ιδιαιτερότητα. Το ίδιο ισχύει και για την τρίτη γενιά. (Βεργέτη Μ., ό.π., σ.σ.67, 69. Για τη β' γενιά, βλ. σ.σ.290-291 του παρόντος πονήματος). **(25)**.

Στις δεκαετίες του 1930 και του 1940, ο ποντιακός πολιτισμός πορεύεται καθοδικά' ωστόσο η εσωτερική μετανάστευση λόγω της αστυφιλίας, ειδικά στην Αθήνα, ενισχύει τις πόλεις με Ποντίους β' γενιάς της Β. Ελλάδος, εκφραστές του ποντιακού τρόπου ζωής. (Βεργέτη Μ., ό.π., σ.70).

Στην παιδική τους ηλικία οι Πόντιοι αντιμετώπισαν οικονομικές δυσχέρειες, προβλήματα συμβίωσης με τους γηγενείς, αλλά έζησαν και την κοινωνική άνοδο της οικογένειάς τους και των ιδίων με αποτέλεσμα να μεταβληθεί η στάση της ευρύτερης κοινωνίας. Χαρακτηριστική είναι η ακόλουθη δήλωση για τον τρόπο διαβίωσης κατά τις δεκαετίες των 1940 και 1950: « . . . Όταν όμως άρχισαν να εμφανίζονται οι πρώτοι Πόντιοι και άλλοι Μικρασιάτες επιστήμονες και δημόσιοι υπάλληλοι, οι ντόπιοι άρχισαν να τους θεωρούν κατάλληλους γαμπρούς για τις κόρες τους . . . ». (Βεργέτη Μ., ό.π., σ.σ.242 – 243). **(26)**.

Στο πολιτικό – ιδεολογικό πλαίσιο τα παιδιά των προσφύγων δεν βίωσαν τα γεγονότα του 1922, ωστόσο η διαμάχη ανάμεσα σε αριστερούς και δεξιούς ενσωμάτωσε την αντιπαράθεση γηγενών – προσφύγων, άγκαι οι εγχώριοι περιελάμβαναν στην παράταξή τους και Ποντίους. (Βεργέτη Μ., ό.π., σ.244).

Η πολιτική εξουσία δεν βοηθούσε, ώστε οι πρόσφυγες να ενταχθούν κοινωνικά, αφού μόνο διαλείμματα νομιμότητας του πολιτικού συστήματος

υπήρχαν μέχρι το 1974. Πολλοί από τους πρόσφυγες μετά το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο θα μετατραπούν σε πολιτικούς (πρόσφυγες). Από το 1960 κι΄ εξής συντελέστηκε η εθνική ομοιογένεια (Καϊλάρης Γιάννης, ό.π., σ.σ.302 – 303). **(27)**.

Στον πολιτισμικό τομέα αναφέρεται ότι οι Πόντιοι δεν ενδιαφέρονταν τότε για την ιστορία του Πόντου, αλλά για τη διάσωση της γλώσσας, του θεάτρου, των χορών και της μουσικής τους. Πολλοί επισκέφθηκαν τον Πόντο και συγκινήθηκαν έντονα, ενώ άλλοι θεώρησαν τη μετάβασή τους ως όνειρο, το οποίο έπρεπε να πραγματοποιηθεί. Γεννήθηκαν εδώ, αλλά και θεωρούσαν τον Πόντο πατρίδα. (Βεργέτη Μ., ό.π., σ.σ.246 – 247). **(28)**.

Κοινωνικά, παρά την άμβλυνση των αντιθέσεων μετά το 1940, υπήρχαν περιπτώσεις που ο χαρακτηρισμός «αούτης» εξέφραζε την έννοια του «διαφορετικού και κατώτερου, γόνου προσφύγων». Λόγω του Εμφυλίου Πολέμου ο πληθυσμός ορισμένων ποντιακών χωριών είχε μετατοπιστεί σε περιοχές γηγενών, όπου η δεύτερη γενιά βίωσε την προσφυγική ιδιότητα : « . . . Ήταν μεγάλο το πρόβλημα της γλώσσας . . . Τα δύο χρόνια που μείναμε σ΄ αυτό το χωριό, δημιουργήθηκε μεγάλη έχθρα, που δεν μπόρεσα να την ξεχάσω. Το άδικο της συμπεριφοράς τους με έκανε να νοιώθω χαρά που είμαι Πόντιος, που είμαι διαφορετικός απ΄ αυτούς» [Η δεύτερη γενιά, ανεξαρτήτως της δεκαετίας γέννησης, αντιμετώπιζε πρόβλημα γλώσσας στις πρώτες τάξεις του Δημοτικού, γιατί οι περισσότεροι γονείς και παππούδες μιλούσαν Ποντιακά στο σπίτι] (Βεργέτη Μ., ό.π., σ.σ.244 – 245). **(29)**.

Ανακεφαλαιώνοντας η δεύτερη γενιά είναι ενταγμένη από απόψεως οικονομικής και παρουσιάζει ανοδική κοινωνική κινητικότητα. Από πολιτισμικής σκοπιάς δεν αποτελεί ευδιάκριτο τμήμα του πληθυσμού, παρ΄ ότι η ποντιακή πολιτισμική ιδιαιτερότητα εκφράζεται απ΄ όσους έζησαν σημαντικό μέρος της ζωής τους σε αμιγείς ή μεικτές ποντιακές περιοχές της Β. Ελλάδος ή σε αστεακούς ποντιακούς οικισμούς. Στην παιδική τους ηλικία αντιμετώπισαν οικονομικές δυσκολίες και προβλήματα με τους γηγενείς. Η εκάστοτε πολιτική εξουσία μέχρι το 1974 δεν συντελούσε στην κοινωνική ένταξη των προσφύγων. Οι Σύλλογοι κι΄ οι ίδιοι δεν ενδιαφέρονταν για την ιστορία του Πόντου, αλλά για τη διατήρηση του θεάτρου, της ποντιακής διαλέκτου κ.λπ.

Διαπιστώνεται άμβλυνση των κοινωνικών αντιθέσεων, άγκαι ο όρος «αούτης» αποκτά άλλο περιεχόμενο, ενώ όσοι μετακινήθηκαν σε χωριά γηγενών κατά τον Εμφύλιο και μετά, βίωσαν την προσφυγική ιδιότητα.

Η τρίτη γενιά δεν διαφοροποιείται από την λοιπή ελλαδική κοινωνία στα επίπεδα : εκπαιδευτικό, οικονομικό και πολιτισμικό (υπό την έννοια του διαφορετικού τρόπου ζωής).

Εξασφάλισε ίσες ευκαιρίες επαγγελματικής αποκατάστασης, καθώς η δεύτερη γενιά ήδη είχε καταστή αποδεκτή από τον ευρύτερο κοινωνικό περίγυρο.

Δεν βίωσε την περιθωριοποίηση, ωστόσο η προσφυγική ιδιότητα των προηγούμενων γενιών συντελούσε στη διαμόρφωση της ταυτότητάς της, που το περιεχόμενο της, όπως και των προγενεστέρων ποίκιλλε αναλόγως της μεταβλητής της εσωτερικής μετανάστευσης από τις μεικτές ή αμιγείς ποντιακές περιοχές της Β. Ελλάδος. (Βεργέτη Μ., ό.π., σ.68).

Οι φιλικές κι΄ επαγγελματικές σχέσεις καθορίζουν περισσότερο την επιλογή του / της συζύγου, παρά η υποχρέωση ενδογαμίας.

Όσο όμως είναι ισχυρότερη σε ατομικό επίπεδο η ποντιακή ιδιότητα, τόσο περισσότερο αναμένεται από τον / την σύζυγο «να αφομοιώσει στοιχεία της ταυτότητας και να τα μεταδώσει στη νεότερη γενιά».

Ο περιθωριοποιημένος πρόσφυγας έπαυσε να υπάρχει κατά τις δεκαετίες 1960 και 1970 που γεννήθηκε και μεγάλωσε η πλειονότητα της τρίτης γενιάς. (Βεργέτη Μ., ό.π., σ.σ.252, 269). **(30)**.

Τα πολιτισμικά πρότυπα διατηρήθηκαν στην έκταση που μεταδόθηκαν και ενίσχυναν την ταύτιση με τους υπόλοιπους Ποντίους. Ακόμη και άτομα, που δεν επικοινωνούσαν στην

Ποντιακή κατά τις συζητήσεις με άλλους Ποντίους, προέβαλλαν την καταγωγή τους με την παρεμβολή ποντιακών λέξεων.

Στο ιδεολογικό επίπεδο διαμορφώνεται μια ιδεολογία «για το δικαίωμα στην ιδιαιτερότητα» που συνεπάγεται «ιστορική και πολιτισμική ενδοεθνική διαφοροποίηση». Τμήμα της γνωρίζει μόνο τον τόπο γέννησης των παππούδων και των γιαγιάδων και στοιχεία ασύνδετα τοπικά και χρονικά για τους διωγμούς της οικογένειας, ωστόσο υπάρχει καθολική και ακριβής γνώση των διαδικασιών εγκατάστασης κι' ένταξης της πρώτης γενιάς στην ελλαδική κοινωνία.

Η ποντιακή ταυτότητα δεν διαμορφώνεται μόνο από την πολιτισμική ιδιαιτερότητα και το ιστορικό παρελθόν, αλλά από τον τρόπο ενσωμάτωσης των, δύο προηγούμενων γενιών.

Τα ανέκδοτα της δεκαετίας του 1980 ενοχλούσαν τους περισσότερους, χωρίς όμως να οδηγούν στην απόκρυψη της ταυτότητάς τους. Μέρος της γενιάς αυτής αγνοεί το ιστορικό παρελθόν και τα ενταξιακά προβλήματα των Ποντίων από την πρώην ΕΣΣΔ, ενώ το υπόλοιπο τα ξέρει εκφράζοντας αλληλεγγύη προς αυτούς. (Βεργέτη Μ., ό.π., σ.σ.270 – 273).

Για την τρίτη γενιά βλ. Βεργέτη Μ. στο Η διασπορά του ποντιακού Ελληνισμού, ό.π., σ.σ.281, 283 – 286 και 290 - 291 της παρούσας διατριβής.

Για τη μη επαγγελματική υστέρηση της τρίτης γενιάς συγκριτικά με τους υπόλοιπους Έλληνες, βλ. Καϊλάρης Γ., ό.π., σ.σ.153 – 154.

Μορφώνεται, μάλιστα, με σπουδές πέραν των υποχρεωτικών για την εξασφάλιση ανοδικής κοινωνικής κινητικότητας' ωστόσο το Σχολείο αυτό «καλλιεργεί επίσημα την αμάθεια, το ψεύδος και το παράλογο». (Καϊλάρης Γ., ό.π., σ.σ.155 – 159, 366). **(31)**.

Συμπερασματικά η τρίτη γενιά εντάσσεται στην ελλαδική κοινωνία από απόψεως εκπαιδευτικής, οικονομικής και πολιτισμικής.

Κατά τις δεκαετίες 1960 – 1970 γεννήθηκαν και ανατράφηκαν οι περισσότεροι Πόντιοι της τρίτης γενιάς κι' έπαυσαν να είναι περιθωριοποιημένοι κοινωνικά πρόσφυγες. Τα πολιτισμικά πρότυπα διατηρούνται, εφόσον μεταλαμπαδεύονται από τις προηγούμενες γενιές.

Ιδεολογικά διαμορφώνεται η άποψη για το «δικαίωμα στην ιδιαιτερότητα».

Ακριβής και καθολική γνώση υπάρχει μόνο για την εγκατάσταση κι' ένταξη της πρώτης γενιάς.

Τα ενοχλητικά ποντιακά ανέκδοτα της δεκαετίας του 1980 δεν οδηγούν σε απόκρυψη της ταυτότητάς τους, που αποτελεί έκφραση, αφενός του ιστορικού

παρελθόντος και της πολιτισμικής ιδιαιτερότητάς τους κι' αφετέρου της διαδικασίας ένταξης των δύο προηγούμενων γενεών. Μέχρι και την τρίτη γενιά η ιδεολογία και η διαφορετική πολιτισμική απόχρωση παρέχουν στους Ποντίους χαρακτηριστικά στοιχεία διαφοροποιητικά εν σχέσει προς την ευρύτερη ελλαδική κοινωνία. (Καϊλάρης Γιάννης, ό.π., σ.364). **(32)**.

Στοιχεία για τις οικονομική, ιδεολογική, πολιτισμική κ.α. **πτωχές ένταξης των νέων της τέταρτης γενιάς** παρατίθενται στις σ.σ. 292- 293 του παρ. πον., βάσει του Καϊλάρης Γιάννης, «Η τέταρτη γενιά των Ποντίων...». **(33)**.

Στο οικονομικό επίπεδο έχει τη δυνατότητα πλήρους εναρμόνισης με την ευρύτερη ελλαδική κοινωνία.

Στον εκπαιδευτικό τομέα υπολείπεται κάπως η απόδοσή της στο σχολείο εκείνης την Ελλαδικών συνομηλίκων και παρά το γεγονός ότι οι γονείς της γ' γενιάς είναι καλού μορφωτικού επιπέδου. (Καϊλάρης Γιάννης, ό.π., σ.366).

Στην πολιτισμική πτυχή παρατηρείται μια διαβάθμιση των διατηρούμενων τομέων. Γλωσσικά παρατηρείται μια αντίφαση. Ενώ συνδέονται οι νέοι αυτοί συναισθηματικά με τα Ποντιακά, προτιμούν τη Νεοελληνική ως μέσο επικοινωνίας. Έτσι η Ποντιακή «δεν τους είναι χρηστική . . .(και) ως μέσο επικοινωνίας φθίνει . . .».

Συνδέονται περισσότερο με την παράδοση μέσω της ποντιακής μουσικής και του χορού. Κύριοι φορείς μετάδοσης είναι η οικογένεια, οι σύλλογοι και ο κοινωνικός περίγυρος.

Πλέον του 1/3 των ερωτηθέντων νέων έχει παρακολουθήσει ποντιακό θέατρο, ενώ το 30% έχει ενδυθεί ποντιακή στολή. Αρέσκονται σε ποσοστό 40% να γεύονται ποντιακά φαγητά.

Στο ίδιο ποσοστό τηρούν το σύνολο ή μέρος των ποντιακών εθίμων. Η πλειονότητά τους δεν άκουσε παραμύθια λόγω της ύπαρξης της τηλεόρασης, αλλά και γιατί οι προηγούμενοι, ειδικά της β' γενιάς, δεν άκουσαν ή δεν γνώριζαν τέτοιες διηγήσεις, αφού εστερούντο παππούδων.

Ιδεολογικά «η ταυτότητα και η ιδέα του Πόντου ως πατρίδας παρουσιάζονται ως συναίσθημα και καθόλου ως γνώση». Οι περισσότεροι νέοι δεν υποτιμούν την καταγωγή τους και είναι περήφανοι γι' αυτήν. (Καϊλάρης Γιάννης, ό.π., σ.σ.367 – 371).

Η μεγάλη πλειονότητά τους αντιπαρέρχεται και παραβλέπει τα «ποντιακά ανέκδοτα». Παρότι απουσιάζουν η κοινή εγκατάσταση και δράση, η ποντιακή ταυτότητα παραμένει. Τους Ποντίους διακρίνει η «συνείδηση του είδους»* με την τάση δηλαδή της αναζήτησης των ομοίων τους και της συναισθηματικής ταύτισης μ' αυτούς.

Η συνείδηση δεν επηρεάζεται σημαντικά από τη βιολογική ανάμειξη – επιγαμία. «Ακόμη και ένας πρόγονος ποντιακής καταγωγής αρκεί για τον ενστερνισμό της ταυτότητας και την έκφραση της ποντιακής συνείδησης».

Η ταυτότητα αυτή θεωρείται τόσο σημαντική, που και αυτοί οι οποίοι διατείνονται ότι αμβλύνεται, παραθέτουν απόψεις για τη διάσωσή της. (Καϊλάρης Γ., ό.π., σ.σ.371 – 372). **(34)**.

* Για τον όρο του Φρανκλίν Χ. Γκίντινγκς, βλ. Τσαούσης Γ.Δ. (1984), Χρηστικό λεξικό Κοινωνιολογίας, εκδ. Gutenberg, Αθήνα, σ.255.

Ανακεφαλαιώνοντας η δ' γενιά στον οικονομικό τομέα είναι εντεταγμένη στην ελλαδική κοινωνία, ενώ εκπαιδευτικά υπολείπεται των συνομηλίκων της.

Οι διάφορες πλευρές της πολιτισμικής πτυχής διαβαθμίζονται ως προς το βαθμό διατήρησής τους.

Έτσι ενώ οι νέοι συνδέονται συναισθηματικά με την ποντιακή διάλεκτο δεν την χρησιμοποιούν ως επικοινωνιακό μέσο.

Διαπιστώνεται σύνδεσή τους με την ποντιακή μουσική και το χορό. Αρκετοί τηρούν το σύνολο ή μέρος των ποντιακών εθίμων.

Η σχέση με τον Πόντο και η ταυτότητα εδράζονται στο συναίσθημα κι' όχι στη γνώση. Οι περισσότεροι περηφανεύονται για την καταγωγή τους και αντιπαρέρχονται «τα ποντιακά ανέκδοτα».

Η ποντιακή ταυτότητα διατηρείται παρά την απουσία της κοινής εγκατάστασης και δράσης κι' όσοι επισημαίνουν την αποδόμησή της προτείνουν τρόπους για τη διαφύλαξή της.

2. Των Ποντίων της πρώην ΕΣΣΔ από το 1965 κι' εξής.

Για τους αφιχθέντες από την πρώην ΕΣΣΔ Ποντίους κατά το διάστημα 1965 – 1988 παρατίθενται στοιχεία στις σ.σ.293 - 294 αυτής της διατριβής.

Στην Ελλάδα οι Πόντιοι αυτοί ανεκάλυψαν την ποντιακή τους ταυτότητα και προέβησαν στη διαπίστωση ότι εκτός από Έλληνες είναι και Πόντιοι.

Στις δεκαετίες του 1960 και 1970, έφυγαν από ένα κράτος στο οποίο είχαν εξασφαλίσει την επαγγελματική τους αποκατάσταση, δωρεάν ιατροφαρμακευτική περίθαλψη και ικανοποιητική κοινωνική θέση. Στην Ελλάδα τοποθετήθηκαν στ' ασθενέστερα κοινωνικοοικονομικά στρώματα. (Βεργέτη Μ., Από τον Πόντο, ό.π., σ.σ.280, 282).

Από οικονομικής πλευράς υπήρχε ανασφάλεια, καθώς το κράτος δεν τους παρέσχε την προσδοκώμενη κάλυψη.

Αντιμέτωπισαν ποικίλες δυσχέρειες ένταξης στην ελλαδική κοινωνία και έτυχαν βοήθειας από τους «δικούς τους ανθρώπους», τους άλλους Ποντίους.

Αρχικά κάποιοι «νέοι» Πόντιοι αρνήθηκαν την ποντιακή ιδιαιτερότητα, γιατί αυτή έφερε τα χαρακτηριστικά της προσφυγικής ταυτότητας, για ν' αφομοιωθούν πλήρως κοινωνικά. Έτσι πίστευαν ότι θα εξασφάλιζαν ανοδική κοινωνική κινητικότητα. Μια τέτοια όμως επιλογή τους προκαλούσε δυσάρεστα συναισθήματα. (Βεργέτη Μ., ό.π., σ.282). **(35)**.

Υπήρχε και η μη κοινωνική αποδοχή από τους λοιπούς Έλληνες με τα «ποντιακά ανέκδοτα» και με το να τους αποκαλούν «Ρώσους». Διαπιστωνόταν άγνοια για τον ποντιακό Ελληνισμό.

«Το κοινωνικό περιθώριο είναι πιο οδυνηρό από το οικονομικό».

Στο πολιτισμικό επίπεδο διαφοροποιούνται λόγω της ρωσικής γλώσσας, ενώ στο ιδεολογικό εξαιτίας της διαφορετικής Παιδείας σ' ένα άλλο κοινωνικοπολιτικό σύστημα. (Βεργέτη Μ., ό.π., σ.σ.283 – 284).

Η αντίθεση επεκτεινόταν και στο **πολιτικό πεδίο**, ιδιαίτερα στην περίοδο 1967 – 1974 : «Τότε ήταν δικτατορία, άλλοι μας θεωρούσαν αριστερούς, γιατί ήρθαμε από εκεί και δεν ήθελαν ούτε να μας βλέπουν και άλλοι μας έλεγαν ότι εκεί ήταν όλα καλά, γιατί ήρθατε ;» (Βεργέτη Μ., ό.π., σ.283).

Όλη αυτή η κατάσταση οδήγησε στη δημιουργία συναισθημάτων ταύτισης με τους λοιπούς Ποντίους, αλλά δεν απέτέλεσε σημαίνοντα παράγοντα για τη διαμόρφωση της ποντιακής συλλογικής ταυτότητας.

Ήδη όμως κατά τη δεκαετία του 1980 υποχώρησε σταδιακά η προκατάληψη της ελλαδικής κοινωνίας έναντι των Ποντίων από την πρώην ΕΣΣΔ λόγω του ότι η κοινή γνώμη ενημερωνόταν για τον ποντιακό Ελληνισμό. Η πλειονότητά του δεν ενοχλείται από τα «ποντιακά ανέκδοτα», ωστόσο κάποιιοι θεωρούν ότι αυτά επηρεάζουν δυσμενώς τα παιδιά τους στην προβολή της ποντιακής τους ταυτότητας και στη συμμετοχή σε ποικίλες ποντιακές δραστηριότητες. (Βεργέτη Μ., ό.π., σ.σ.284 – 285). **(36)**.

Συμπερασματικά οι Πόντιοι της πρώην ΕΣΣΔ, οι οποίοι εγκαταστάθηκαν στην Ελλάδα μετά το 1965, αρχικά αντιμετώπισαν προβλήματα οικονομικά, κοινωνικά και πολιτικά, ιδίως κατά την περίοδο της επτάχρονης Δικτατορίας (1967 – 1974). Κάποιοι τότε αρνήθηκαν την ποντιακή εθνοτοπική τους ταυτότητα, για να εξασφαλίσουν ανοδική κοινωνική κινητικότητα, παρ' ότι αργότερα αναθεώρησαν τη στάση τους.

Βαθμιαία αποκαθίστανται κοινωνικά και οικονομικά, ενώ από την δεκαετία του 1980 αίρεται σταδιακά η δυσπιστία της ευρύτερης κοινωνίας έναντι των Ποντίων, άνκαι τα «ποντιακά ανέκδοτα» αποτελούν τροχοπέδη για τα παιδιά τους στο να προβάλουν την ταυτότητά τους και να συμμετάσχουν σε ποντιακές εκδηλώσεις.

Τα προβλήματα των παλιννοστούντων από το 1988 κι' εξής επηρεάζουν τη διαδικασία ένταξής τους.

Στο οικονομικό πεδίο η κατάσταση τους δεν είναι η αρμόζουσα. Το πρόβλημα της στέγασης απασχολεί ιδιαίτερος τους Ποντίους των δήμων Αχαρνών (Μενιδίου) και Ασπροπύργου Αττικής, καθώς και της Θράκης. Επαγγελματικά υποαπασχολούνται ή ετεροαπασχολούνται, παρά την ύπαρξη εξειδικευμένων γνώσεων και πτυχίων.

Στο κοινωνικοπολιτιστικό επίπεδο ένταξης οι δυσχέρειες είναι πολλές : η ελλιπής γνώση ή η άγνοια της Ελληνικής που τους παρεμποδίζει στις επαφές και την επικοινωνία με τους γηγενείς και στην παρακολούθηση επιδοτούμενων προγραμμάτων επαγγελματικής κατάρτισης. Γνωρίζουν ανεπαρκώς τον τρόπο λειτουργίας των ελληνικών δημοσίων υπηρεσιών. Έτσι τους προκαλούνται προβλήματα σχετιζόμενα με τη σύνταξη, την κοινωνική τους ασφάλιση, τα επιδόματα κ.λπ.

Ιδιαίτερα στις αρχές της εγκατάστασής τους εδώ, ήλθαν αντιμέτωποι με την απόρριψη και τον κοινωνικό στιγματισμό.

Κάποιοι Πόντιοι ενδεχομένως να βιώσουν (ή και έχουν προκληθεί) ψυχοκοινωνικής υφής προβλήματα, στην περίπτωση που προσπαθήσουν να αφομοιωθούν πλήρως στην ελλαδική κοινωνία, αγνοώντας τελείως τα κοινωνικοπολιτιστικά χαρακτηριστικά τους. Η κατάσταση αυτή δεν τους

εμποδίζει, βέβαια, ν' αγωνίζονται εναντίον του κοινωνικού αποκλεισμού. (Λεζέ Ευαγ., ό.π., σ.σ.94 – 96). **(37)**.

Μέσα σε αντίξοες συνθήκες διαβιών και τα παιδιά ή οι έφηβοι των παλιννοστούντων Ποντίων, όπως είναι η άγνοια ή η ελλιπής γνώση της Ελληνικής, η χαμηλή σχολική επίδοση, οι μαθησιακές δυσχέρειες, τα κοινωνικοοικονομικό αδιέξοδο των γονέων τους εξαιτίας της πολύωρης εργασίας ή ανεργίας και η αρνητική – συχνά – στάση των ντόπιων μαθητών έναντι τους. Οι συγκρούσεις των παιδιών αυτών με τους γονείς τους σε οικογενειακό επίπεδο, η μη πλήρης γνώση του κοινωνικοπολιτιστικού υποβάθρου αυτών των παιδιών εκ μέρους των εκπαιδευτικών και η ανυπαρξία σε ορισμένα σχολεία διαφοροποιημένου προγράμματος διδασκαλίας συντελούν στη δημιουργία άγχους, ανασφάλειας και ψυχοσωματικών διαταραχών. (Λεζέ Ευαγγελία, ό.π., σ.σ.96 – 97).

Ο Κάτσικας Χρήστος στο Αποκλεισμός από την εκπαίδευση, σ.454 αναφέρεται στην «πρώρη διακοπή της εκπαιδευτικής διαδικασίας με αποτέλεσμα ν' «ασκούν επαγγέλματα χαμηλής παραγωγικότητας με μικρή ζήτηση και χαμηλές αμοιβές».

Ο Πατινώτης (1985) κι η Παπαντωνίου (1985) αναφέρουν ότι οι Ελλαδίτες συμμαθητές θεωρούν τους Ποντίους «κάτι το διαφορετικό», «ξένους», «Ρωσάκια» και «Ρώσους».

Στην έρευνα του 1998, οι μισοί περίπου μαθητές του δείγματος αισθάνονται μεγάλη νοσταλγία για τη χώρα προέλευσής τους, ίσως λόγω «ανεπιτυχούς κοινωνικής προσαρμογής» ή ύπαρξης «συγκεχυμένης» πολιτισμικής κι εθνικής ταυτότητας. (Λεζέ Ευαγ., ό.π., σ.σ.341 – 342). Οι τρόποι αντίδρασης των παλιννοστούντων ποικίλλουν από την έκφραση παθητικής στάσης με ταυτόχρονη απόρριψη των ντόπιων (Φατούρου, 1984), μέχρι την ενίσχυση της επιθετικότητάς τους (Τουλούπη, 1994), η οποία ενίοτε καταλήγει – με τη συνδρομή κι άλλων παραγόντων – σε παραβατική συμπεριφορά. (Νεσφυγέ, Κρίκκης και Σταμάτη, 1998).

Η Θανασοπούλου (1990), όμως, δεν έχει εντοπίσει στοιχεία που να ενισχύουν την αντικοινωνική ή παραβατική τους συμπεριφορά στο θέμα αυτό.

Παρόλα αυτά τα παιδιά των Ποντίων προσεγγίζουν το σχολείο θετικότερα και με καλύτερη κοινωνική προσαρμογή συγκριτικά με τους παλιννοστούντες μαθητές των αγγλοφώνων χωρών (Η.Π.Α., Καναδά, Αυστραλίας κ.λπ.) (Γεώργας και Παπαστυλιανού, 1993). **(38)**.

Ανακεφαλαιώνοντας οι Πόντιοι μετανάστες από την πρώην ΕΣΣΔ – ενήλικες και έφηβοι – αντιμετωπίζουν **ποικίλα προβλήματα ένταξης στο οικονομικό πεδίο** (π.χ. της στέγασης, της απασχόλησης, της παιδικής φθηνής εργασίας κ.λπ.).

Στο κοινωνικοπολιτιστικό επίπεδο αναφέρονται η άγνοια ή ανεπαρκής γνώση της Ελληνικής και του τρόπου λειτουργίας των δημοσίων υπηρεσιών. Ψυχοκοινωνικές διαταραχές προκαλούνται στην προσπάθεια πλήρους αφομοίωσης στην ελλαδική κοινωνία. Ποικίλοι παράγοντες προξενούν άγχος και ανασφάλεια στους μαθητές, ενώ ταυτόχρονα μέρος τους καταλήγει σε σχολική αποτυχία, στην έκφραση παθητικής στάσης ή και σε ενδυνάμωση της επιθετικότητας.

Από την ανωτέρω παράθεση στοιχείων προκύπτει **ότι προβλήματα ένταξης – κοινωνικής, οικονομικής και πολιτιστικής – αντιμετωπίζουν, κυρίως, οι παλιννοστούντες από το 1988 κι εξής και λιγότερο οι ελθόντες κατά την περίοδο 1965 – 1987.**

Οι δύο (02) , κυρίως, τελευταίες από τις τέσσερις (04) γενιές των προσφύγων του 1922 έχουν ουσιαστικά ενταχθεί, όπως και οι Μικρασιάτες.

Συνοπτικά : (1) οι Πόντιοι στα πολιτισμικό και ιδεολογικό επίπεδα παρέμειναν διακριτοί μέχρι και την τρίτη γενιά. (2) Οι ρυθμοί ένταξης της πρώτης γενιάς στο πολιτισμικό πεδίο υπήρξαν βραδείς. (3) Το περιεχόμενο της εθνοτοπικής ταυτότητας μεταβάλλεται, επηρεαζόμενο όχι μόνον από το παρελθόν, αλλά και από την ιδιαίτερη σχέση με τους γηγενείς Ελλαδίτες σε όλους τους τομείς. (4) Η συμβολή των Ποντίων του 1922 στην ενίσχυση της Μακεδονίας και Θράκης από απόψεως οικονομικής, εθνολογικής, πολιτικής και πολιτισμικής είναι αναμφισβήτητη. (5) Αλληλεπίδραση των γηγενών – Ποντίων σε τομείς, όπως της μουσικής, του χορού, του τρόπου ζωής (π.χ. στα εδέσματα) δεν παρατηρείται, σε αντίθεση με ό,τι επισημάνθηκε για τους Μικρασιάτες (σ.σ.205 – 206 του παρόντος πονήματος). (6) Η ποντιακή διάλεκτος αποτελεί διακριτό πολιτισμικό στοιχείο ακόμη και στην τρίτη γενιά. (7) Οι γενιές – δεύτερη και τρίτη – δεν διαφοροποιούνται από τη λοιπή ελλαδική κοινωνία οικονομικά, εκπαιδευτικά, κοινωνικά και πολιτισμικά (ως προς τον τρόπο ζωής). (8) Η τέταρτη εναρμονίζεται οικονομικά με το ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον. Υπάρχει διαβάθμιση ως προς τις διατηρούμενες πολιτισμικές πτυχές και η ποντιακή ταυτότητα παραμένει, παρά την ανυπαρξία κοινής δράσης κι εγκατάστασης. (9) Οι Πόντιοι από την πρώην Ε.Σ.Σ.Δ. – λιγότερο οι ελθόντες το 1965 κι εξής, πολύ περισσότερο οι αφιχθέντες μετά το 1988 – αντιμετωπίζουν προβλήματα ένταξης στους οικονομικό, κοινωνικό, πολιτισμικό κ.α. τομείς.

Έτσι η εθνοτοπική ταυτότητα των Ποντίων του 1922, εξελισσόμενη, διαφέρει της αντίστοιχης όσων εγκαταστάθηκαν από την πρώην ΕΣΣΔ στην Ελλάδα κατά την περίοδο από το 1965 μέχρι σήμερα.

Εθνοτοπική ταυτότητα* των Ποντίων

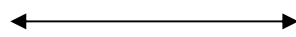
Των τεσσάρων (04) γενιών
Ποντίων από το 1922 μέχρι σήμερα

Των Ποντίων της πρώην ΕΣΣΔ
από το 1965 ως την εποχή μας

Οι Πόντιοι του 1922, ειδικά οι δύο πρώτες γενιές, επηρέασαν όχι τη συνολική νεοελληνική εθνική / πολιτισμική ταυτότητα, όπως οι Μικρασιάτες, αλλά τις τοπικές ταυτότητες Μακεδονίας και Θράκης και σε όποια αστικά κέντρα διαβιούσαν συμπαγείς ποντιακοί πληθυσμοί.

* Καλής Π. Γιάννης, Η ποντιακή ταυτότητα στην Ενωμένη Ευρώπη στην εφημ. ΠΟΝΤΙΑΚΗ ΦΩΝΗ, αρ. φύλλου 1, Νέα περίοδος, χρόνος 1^{ος}, Μάιος 2004, Εκδότης – Διευθυντής : Σαββουλίδης Χρήστος, σ.σ.1,3).

Τοπικές ταυτότητες
Μακεδονίας – Θράκης

Εθνοτοπική ταυτότητα
Ποντίων του 1922

Οι Πόντιοι του 1965 και περισσότερο οι παλιννοστούντες της περιόδου 1988 – ακολουθούν την τακτική της Εναρμόνισης, με κάποιους, όχι χωρίς ψυχοκοινωνικά προβλήματα, να επιλέγουν την Αφομοίωση της ελληνικής εθνικής / πολιτισμικής ταυτότητας. (39).

Αφομοίωση

Εναρμόνιση

Πδ. Ο πολιτικός ρόλος των Ποντίων στην ελλαδική κοινωνία.

Για τη σύγχρονη πολιτική παρουσία Βουλευτών καταγομένων από τη Μ. Ασία, τον Πόντο, την Αν. Θράκη, τις Τιμβρο και Τένεδο, βλ. τις σ.σ.255 – 258, ό.π.. Υπήρξε αντιπαράθεση ανάμεσα στους ντόπιους και τους Ποντίους. Συγκεκριμένα επισημαίνονται, αφενός ο Βενιζελισμός των Ποντίων κι' αφετέρου τα προβλήματα που αντιμετώπισαν οι τουρκόφωνοι εξ αυτών. Σημαντική είναι η δεκαετία του 1940 για τη μείωση του ανταγωνισμού μεταξύ γηγενών και προσφύγων, καθώς οι τελευταίοι εντάσσονται τόσο στη Δεξιά, όσο και στην Αριστερά. (σ.303, ό.π.).

Λόγω όμως του Εμφυλίου Πολέμου (1946 – 1949) ο πληθυσμός κάποιων ποντιακών χωρών είχε μετακινηθεί σε περιοχές διαμονής γηγενών, όπου για πρώτη φορά η δεύτερη γενιά βίωσε την προσφυγική ιδιότητα (σ.304, ό.π.).

Οι Πόντιοι που ήλθαν από την πρώην ΕΣΣΔ από το 1965 κι' εξής αντιμετώπισαν προβλήματα, ιδιαίτερα κατά την περίοδο της επτάχρονης Δικτατορίας (1967 – 74). (σ.308, ό.π.).

Η εκάστοτε πολιτική εξουσία δεν συντελούσε ως το 1974 στην κοινωνική ένταξη των προσφύγων, αφού μόνο διαλείμματα νομιμότητας του πολιτικού συστήματος υπήρχαν. (σ.σ.304 - 305, ό.π.).

Οι Πόντιοι, βεβαίως, σε σύγκριση με τους Μικρασιάτες κατόρθωσαν ν' αναγνωριστεί η ποντιακή Γενοκτονία από τη Βουλή των Ελλήνων ομόφωνα με το νόμο 2193/94. Εκκρεμεί όμως το θέμα της διεθνούς αναγνώρισής της. (40).

Παρά την εκλογή ποντιακής καταγωγής Βουλευτών, ειδικά στη Β. Ελλάδα, όπου διαβιούν Πόντιοι, διατυπώνονται παράπονα, καθώς «στα ψηφοδέλτια των δύο μεγάλων κομμάτων για τις Ευρωεκλογές δεν υπάρχει ούτε ένας Πόντιος. Οπότε ματαιώς θα περιμένουμε απ' όσους

εκλεγούν να θέσουν τα μεγάλα ποντιακά ζητήματα στην Ευρώπη. Επίσης εδώ και δέκα ολόκληρα χρόνια που έχει αναγνωριστεί η ποντιακή Γενοκτονία από το Ελληνικό Κοινοβούλιο, κανείς Έλληνας ευρωβουλευτής δεν είπε ούτε καν τη λέξη Γενοκτονία στο Ευρωκοινοβούλιο». (Εφημ. ΠΟΝΤΟΣ, τεύχ. 21, Μάιος 2004, σ.4).

Στη συνέντευξή του στο γράφοντα στις 28/03/2002 ο Αγτζίδης Βλάσης πιστεύει ότι οι Πόντιοι συνετέλεσαν κάπως στη διαμόρφωση της κυρίαρχης πολιτικής ιδεολογίας, ειδικά από τη δεκαετία του 1980 κι' εξής. «Δεν κατάφεραν ωστόσο να έχουν σημαντικούς ανθρώπους σε θέσεις – κλειδιά, όπως π.χ. οι Πελοποννήσιοι. Επηρεάζουν ως διάχυτη, πλέον, ουσία, τη διαφορετικά πια σκεπτόμενη κοινωνία, αλλά δεν έχουν κατορθώσει ν' αναδείξουν εξέχοντες πολιτικούς ηγέτες, οι οποίοι – χρησιμοποιώντας τα εργαλεία του συστήματος – να διοχετεύουν τη δραστηριότητά τους προς όφελος των Ποντίων και της ιστορικής μνήμης. Το πρόβλημα είναι ευρύτερο και δεν περιορίζεται στους Ποντίους. Η νεοελληνική ιστοριογραφία είναι λίγο «αττική». Δεν μελετά την Ανατολή, την «καθ' ημάς Ανατολή», αλλά εντάσσεται στα πλαίσια της «Παλαιάς Ελλάδος». Πρόκειται για μια καθεστωτική ιστοριογραφία είτε προέρχεται από τα παραδοσιακά στρώματά ή είναι αριστερή. . .»

Οι λόγοι των εκπροσώπων των κομμάτων για τη 19^η Μαΐου είναι «δεκάρικο», «του ποδαριού». «Παλιές λέξεις ξύλινες της προηγούμενης εικοσαετίας. Οι εκπρόσωποι των συλλόγων είναι πιο μπροστά από αυτούς. Καμιά λέξη για την απόπειρα κατάργησης της 19^{ης} Μαΐου . . . Το Ποντιακό μπλεγμένο και ταπεινωμένο στις ανεπάρκειες, πολιτικές και μορφωτικές, στον καριερισμό, την πολιτική ανηθικότητα, τις εξαρτήσεις από εξωελλαδικά και εξωποντιακά κέντρα . . . Είναι στους διεθνείς χώρους και αυτοί ως πολιτικάντηδες στο Βαρδάρη. Ο Κώστας Φωτιάδης τους είπε : Ούτε ένα εθνικό μνημείο φτιάξατε για τη γενοκτονία». (Εφημ. ΠΟΝΤΟΣ, ό.π., σ.4). (41).

Η διαμάχη ανάμεσα στην ΟΠΣΝΕ και ΟΠΣΒΕ είναι πασιδήλη με την απουσία της τελευταίας κατά τη διάρκεια του 10^{ου} συνεδρίου αυτογνωσίας που οργανώθηκε με πρωτοβουλία των πρωτοβάθμιων συλλόγων του νομού Πέλλας. Η ΟΠΣΝΕ είχε μια παρουσία αντιδραστική, παρά την προσπάθεια της ΠΟΠΣ για χειραγώγηση του συνεδρίου. Ο καθηγητής Νεοκλής Σαρρής αναφέρθηκε στους «μαϊντανούς της ελληνικής πολιτικής εξουσίας, γιατί αντί να μαγειρεύουν την εθνική πολιτική σε προγραμματισμένους στόχους, χρησιμοποιούνται από ξένους μάγειρες σαν «μαϊντανού». (Αναστασιάδης Μ. Ιωάννης στην εφημ. ΠΟΝΤΙΑΚΗ ΦΩΝΗ, Μάιος 2004, σ.30).

Στο επιστημονικό συμπόσιο που συνδιοργανώθηκε κατά το διάστημα 30 Ιανουαρίου και 1 Φεβρουαρίου 2004 από το Κέντρο Ποντιακών Μελετών, την Εύξεινο Λέσχη Θεσσαλονίκης, τον Άγιο Γεώργιο Περιστερώτα κ.λπ. ο καθηγητής Νεοκλής Σαρρής – αναπτύσσοντας το θέμα «Πολιτική σκοπιμότητα και ιστορική αναγκαιότητα : η περίπτωση του Πόντου» - αναλύει τη σχέση υπερδομής – κοινωνικής οργάνωσης στις Ελλάδα και Τουρκία «και τις συνθήκες που αυτή προκαλεί στις δύο πλευρές, ώστε ακολούθως να συντηρείται η σχέση «εξαρτήσεως», που επιχειρεί να επιβάλει διαχρονικά το τουρκικό προς το ελληνικό κράτος». (Ακτσόγλου Ιάκωβος στην εφημ. ΤΥΠΟΣ ΤΗΣ ΚΥΡΙΑΚΗΣ, Ιστορική ανάλυση, 8 Φεβρουαρίου 2004, σ.12).

Δεν είναι τυχαίο, που οι διχαστές των απογόνων των Ποντίων από το 1922 έως και σήμερα, αντί να ενεργούν προς συνένωση τους, για να καταδικαστεί ο Κεμάλ, «αποδέχονται την πάγια προσπάθεια όλων των ελληνικών κυβερνήσεων από το 1930 μέχρι και το 1994 να κόπτονται για την περιφέρεια, αλλά κατάπτυστη, μονομερή υπέρ των αρπακτικών ηγετών της γείτονος Τουρκίας συνθήκη Ειρήνης και Φιλίας ανάμεσα στους λαούς Ελλάδας – Τουρκίας». (Αναστασιάδης Μ. Ιωάννης, Οι διχαστές του χώρου των Ποντίων ξαναχτύπησαν στην εφημ. ΠΟΝΤΙΑΚΗ ΦΩΝΗ, ό.π., σ.30).

Επιπλέον, δεν πρέπει να μας διαφεύγει η επισήμανση του καθηγητή Νεοκλή Σαρρή, όπως παρατίθεται στη συνέντευξή του στις 21/12/2001, που ισχύει για όλους τους προσφυγικής καταγωγής Βουλευτές ή Πολιτικούς : « . . . και σήμερα π.χ. ο κ. Τσοχατζόπουλος, του οποίου η μητέρα ήταν από την Κων/πολη, δεν προβάλλεται ως Κων/πολίτης, αλλά συμμετέχει στην εξουσία ως Ελλαδίτης . . .»

Εν κατακλείδι οι Πόντιοι ασκούν μεγαλύτερο ρόλο συγκριτικά με τους Κων/πολίτες, Μικρασιάτες ή Αιγυπτιώτες, που δεν παύει όμως να είναι υποτονικός, παρά την ύπαρξη ποντιακής καταγωγής Βουλευτών. (42).

Πε. Σύγκριση του τρόπου διαβίωσης στην Κων/πολη και στον Πόντο και των συνθηκών άφιξής τους στην Ελλάδα μετά το 1922.

I. Οι εξής ομοιότητες δύνανται να εντοπισθούν :

- (α) Τόσον η Κων/πολη, όσον και ο Πόντος απετέλεσαν τμήματα του αλύτρωτου Ελληνισμού της Ανατολής [Η εξέλιξη του ζητήματος του Πόντου και η στάση του Ελευθερίου Βενιζέλου αναλύονται στις σ.σ.112 – 113 της Ι.Ε.Ε. (1978), τόμ. ΙΕ].
- (β) Άνκαι κατά διαφορετικό τρόπο, η Συνθήκη της Λωζάννης (24 Ιουλίου 1923) επεσφράγισε το μέλλον του ποντιακού Ελληνισμού και των Κων/πολιτών [Βλ. Ι.Ε.Ε., τόμος ΙΕ, Εκδοτική Αθηνών, σ.σ.260 – 271].
- (γ) Η ιστορία των Ποντίων, όπως και των Κων/πολιτών, δεν περιλαμβάνεται στα σχολικά εγχειρίδια στο δέοντα βαθμό.
- (δ) Βάσει των κανονισμών που δημοσίευσε το Πατριαρχείο μετά το 1856, οι κοινότητες ανήγειραν σχολεία, εκκλησίες και κοινοτικά κτίρια. (Ι.Ε.Ε. (1977), τόμ. ΙΓ, σ.435).
- (ε) Το φαινόμενο του Κρυπτοχριστιανισμού δεν απαντά μόνο στον Πόντο, αλλά και στην Κων/πολη, την Κύπρο, τις Καππαδοκία και Κρήτη [Φωτιάδης Κώστας (1996), Η εθνική και θρησκευτική συνείδηση των Ελλήνων του Πόντου, Α.Π.Θ., σ.σ.33 – 34 – Καϊλάρης Γιάννης, ό.π., σ.σ.73, παραπομπή 228, 74].
- (στ) Τόσον οι Πόντιοι, όσον και οι Κων/πολίτες υπήρξαν «ραγιάδες», όπως και οι λοιποί Έλληνες ή οι μη Τούρκοι Μουσουλμάνοι. Με το Hatti Serif (1839), το «Hatti Humayun (1856) και το Σύνταγμα του 1876 η θέση τους βελτιώθηκε [Ι.Ε.Ε. (1977), τόμ. ΙΓ, σ.σ.434 – 435].
- (ζ) Στ' αστικά κέντρα, ιδίως στο β' ήμισυ του 19^{ου} αι., ιδρύεται πλήθος σχολείων, τόσο στην Κων/πολη, όσο και στον Πόντο. Το Φροντιστήριο της Τραπεζούντας π.χ. ακολουθούσε το ίδιο πρόγραμμα με την Πατριαρχική Ακαδημία, άνκαι υπήρξε υποδεέστερο αυτής. [Καϊλάρης Γιάννης, ό.π., σ.79. Στα μεγάλα σχολεία εδιδάσκοντο και τα Γαλλικά ως ξένη γλώσσα]. Οι σύλλογοι κι οι λέσχες διαδραμάτιζαν σημαίνοντα ρόλο, ενώ πρωτοποριακός υπήρξε ο ρόλος του Τύπου και του Θεάτρου
- (η) Ο κοσμοπολιτισμός δεν διέκρινε μόνο την Κων/πολη, αλλά και τα μεγάλα αστικά κέντρα του Πόντου, όπως την Τραπεζούντα, την Κερασούντα ή τη Σαμψούντα.
- (θ) Οι Πόντιοι, όπως και οι Κων/πολίτες δεν αναμείχθηκαν ενεργά στη διαχείριση των πολιτικών πραγμάτων της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και δεν μπόρεσαν να επηρεάσουν τη χάραξή τους. Ιδιαίτερα μετά την επανάσταση των Νεοτούρκων – και παρά τις προσπάθειες ίδρυσης της Δημοκρατίας του Πόντου - ο πολιτικός ρόλος και των δύο πληθυσμιακών ομάδων ήταν ανύπαρκτος. Βλ. Ι.Ε.Ε. (1978), τόμ. ΙΕ, Εκδοτική Αθηνών, σ.σ.112 – 113 (43).

II. Επισημαίνονται όμως και διαφορές :

- (α) Οι Πόντιοι κατέστησαν θύματα διωγμών εκ μέρους των Τούρκων με την εξόντωση 353.000 κατά το διάστημα 1919 – 1923 στα πλαίσια του ποντιακής Γενοκτονίας [Φωτιάδης Εμ. Κων/νος (2004), Η Γενοκτονία των Ελλήνων του Πόντου, 3 τόμοι, Ηρόδοτος]. Υπέφεραν και οι Κων/πολίτες κατά το ίδιο διάστημα, αλλ' όχι στο βαθμό των Ποντίων. (Αναμνήσεις από την Πόλη του Παπαδόπουλου Στέφανου, σ.σ.55 – 56).
- (β) Οι Πόντιοι θεωρούσαν τους Τοπάλ Οσμάν και Κεμάλ Ατατούρκ ως σφαγείς τους, ενώ ανάλογα συναισθήματα, ειδικά προς τον Κεμάλ δεν έτρεφαν οι Κων/πολίτες. Οι πρώτοι κατέφθασαν στην Ελλάδα υπό αντίξοες συνθήκες. (Ι.Ε.Ε. (1978), τόμ. ΙΕ, σ.σ.244, 112 – 113, 102 – 103, 126 – 128).
- (γ) Ο Ελληνισμός του Πόντου – πέραν των διωγμών των Τούρκων – υπέστη δοκιμασίες στην ΕΣΣΔ επί Στάλιν κατά το διάστημα 1937 – 1938 και 1944 – 1949 (Bruneau Michel, Η διασπορά του ποντιακού Ελληνισμού, σ.41).
- (δ) Ενώ ο πληθυσμός της Κων/πολης προερχόταν από Έλληνες της μητροπολιτικής Ελλάδος και του Ελληνισμού, οι Πόντιοι κατευθύνονταν κατά τον 19^ο αι. προς τη Ρωσία και τον Καύκασο ή επέστρεψαν στον Πόντο απ' εκεί κατά το διάστημα 1918 – 1919.

Μετά τη συνθήκη του Κιουτσούκ Καϊναρτζή (1774) τοποθετείται η έναρξη της μετανάστευσης ανδρών από την Καππαδοκία ηλικίας 12 – 50 ετών στην Κων/πολη, Σμύρνη, αλλά και στις Σινώπη ή Σαμψούντα (Ι.Ε.Ε.(1977), τόμ. ΙΓ, σ.431).

(ε) Οι Κων/πολίτες ασκούσαν κυρίως αστικά επαγγέλματα. Οι Πόντιοι ήταν ιδίως αγρότες, μικρέμποροι και τεχνίτες. Στην οικογένεια υπήρχε ταυτοχρόνως η άσκηση του εμπορικού και γεωργικού ρόλου στα πλαίσια των αγροτοαστών.

(στ) Παρά τη μη ενεργή πολιτική συμμετοχή τους, οι ίδιοι οι Πόντιοι προώθησαν (ανεπιτυχώς) το ζήτημα της Δημοκρατίας του Πόντου, οργανώνοντας και αντάρτικο, ενώ οι Κων/πολίτες δεν κινήθηκαν με ανάλογο τρόπο. Η Κων/πολη είχε τεθεί υπό τον έλεγχο των δυνάμεων της Entente [Παπαδόπουλος Στέφανος, Αναμνήσεις από την Πόλη, σ.σ.82 – 88].

(ζ) Τα Ελληνικά ήταν η κυρίαρχη γλώσσα στην Κων/πολη, παρότι κάποιος μπορούσε να συνεννοηθεί σε οιαδήποτε γλώσσα (Χαλκούση Ε., Πόλη, αγάπη μου, Γ΄ έκδοση σ.σ.73, 117 – 118 ▪ Ιακωβίδης Ιωάννης, Μεταπτυχιακή δακτυλογραφημένη διατριβή, σ.52].

Στο Δυτικό Πόντο υπήρχαν οι Ελληνορθόδοξοι τουρκόφωνοι στις διοικητικές επαρχίες (βιλαέτια) του Σίβας, της Κασταμονού και του Τσανίκ, (Ζήτω το Έθνος, σ.σ.39 – 55). Στον Πόντο την ποντιακή διάλεκτο μιλούσαν οι ελληνορθόδοξοι Πόντιοι, Προτεστάντες και Μουσουλμάνοι των περιοχών Τόνγιας και Όφη – Σουρμένων. Η αστική τάξη του μικρασιατικού Πόντου γνώριζε τη Νεοελληνική εξαιτίας της διδασκαλίας στα ελληνικά σχολεία. Επισημαίνεται ότι πολλοί – άνκαι τουρκόφωνοι της Πόλης – μιλούσαν τα Ελληνικά ενδοοικογενειακά, έχοντας αποβάλει κάθε τουρκική λέξη (Μούτσογλου Βασίλης, Οι Έλληνες της Κων/πολης, σ.142. Για τους Καραμανλήδες, βλ. Αποστολίδης Νίκος, Αναμνήσεις από την Κων/πολη, σ.84. Αναφέρει σχετικά : «Όλοι οι ομογενείς που κατάγονταν από την περιφέρεια Νίγδης – Ικονίου, καθώς και τα γύρω χωριά, μιλούσαν μεταξύ τους ως επί το πλείστον τουρκικά, αλλά γνώριζαν καλά τα ελληνικά, αφού σε κάθε χωριό υπήρχε ελληνικό σχολείο με ικανότατους δασκάλους, εν αντιθέσει προς τους Καραμανλήδες που κατοικούσαν στην περιοχή της Καππαδοκίας και της Κιλικίας. Αυτοί έχασαν εντελώς τη γλώσσα τους, διατήρησαν, όμως, τη θρησκεία τους, καθώς και την ελληνική εθνική συνείδηση.»

(η) Σε σχολεία του Πόντου, π.χ. το Φροντιστήριο της Τραπεζούντας, διδασκόταν ως ξένη γλώσσα και η Ρωσική. (44).

Πστ. Σύγκριση των Κων/πολιτών και Ποντίων ως προς την ένταξή τους στην ελλαδική

κοινωνία μετά το 1922.

Στις σ.σ. 289 – 293 επισημαίνεται η διαδικασία διαμόρφωσης της εθνοτοπικής ταυτότητας των Ποντίων στην Ελλάδα από το 1922 κι΄ εξής στα πλαίσια και των τεσσάρων (04) γενιών, ενώ στις σ.σ.294 – 296 του παρόντος πονήματος η σχέση ποντιακής – εθνοτοπικής και ελληνικής εθνικής ταυτότητας. Για την ένταξη των Ποντίων του 1922 και των επιγόνων τους στην ελλαδική κοινωνία, βλ. τις σ.σ.303 – 307 της παρούσας διατριβής.

Λαμβανομένων υπ΄ όπιν των ανωτέρω δεδομένων δύνανται να εντοπιστούν οι εξής ομοιότητες : (α) Ερχόμενοι εδώ οι Πόντιοι αντιμετώπισαν- κατά το μάλλον ή ήττον – τα ίδια προβλήματα με τους Κων/πολίτες και τους λοιπούς πρόσφυγες ως προς την εργασία και την εγκατάσταση. (β) Οι πολιτισμικές παραδόσεις των Ποντίων, Μικρασιατών, Ανατολικοθρακιωτών και Κων/πολιτών συνθέτουν την προσφυγική κουλτούρα. (γ) Υπήρξαν σε αρχικό στάδιο προβλήματα προσαρμογής με τους χαρακτηρισμούς «τουρκόσποροι» και «αούτηδες», τουλάχιστον μέχρι το 1940. (δ) Η δυνατότητα των Κων/πολιτών για άσκηση κυρίαρχων πολιτικών ρόλων ήταν ανύπαρκτη, ενώ των Ποντίων περιορισμένη (σ.σ.310 – 311). (45).

Διαπιστώνονται όμως και διαφορές : (α) Αριθμητικά οι αφιχθέντες μετά το 1922 Κων/πολίτες ήταν πολύ λιγότεροι των Ποντίων 35.349 έναντι 164.641 βάσει του πίνακα απογραφής του 1928. Η Βεργέτη Μ. στο Από τον Πόντο στην Ελλάδα, σ.59 θεωρεί ότι το σύνολο των Ποντίων, που κατέφθασε στην Ελλάδα κατά το διάστημα 1918 – 1930 από την πρώην ΕΣΣΔ και το Μικρασιατικό Πόντο, ανερχόταν στις 400.000 περίπου.

1. Πίνακας συνοπτικής παρουσίασης της σύγκρισης Κων/πολιτών – Ποντίων ως προς τον τρόπο ζωής τους στην Κων/πολη – τον Πόντο και τις συνθήκες άφιξής τους στην Ελλάδα μετά τη Μικρασιατική Καταστροφή (1922).

Ομοιότητες Κων/πολιτών – Ποντίων	Διαφορές Κων/πολιτών - Ποντίων
<p>(α) Η Κων/πολη και ο Πόντος υπήρξαν πατρίδες των αλύτρωτων Ελλήνων της Ανατολής (μέχρι το 1922).</p> <p>(β) Η Συνθήκη της Λωζάννης (1923) επεσφράγισε τις τύχες των Ποντίων και των Κων/πολιτών (άνκαι κατά διαφορετικό τρόπο).</p> <p>(γ) Η ιστορία Κων/πολιτών και των Ποντίων δεν περιλαμβάνεται στα σχολικά βιβλία στον προσήκοντα βαθμό.</p> <p>(δ) Οι κοινότητες ανήγειραν εκκλησίες, σχολεία και κοινοτικά κτίρια βάσει των δημοσιευθέντων, κανονισμών του Πατριαρχείου μετά το 1856.</p> <p>(ε) Ο Κρυπτοχριστιανισμός – ως φαινόμενο – δεν απαντά μόνο στον Πόντο, αλλά και σε άλλες περιοχές, όπως στην Κων/πολη.</p> <p>(στ) Οι Κων/πολίτες και οι Πόντιοι υπήρξαν «ραγιάδες», όπως και οι λοιποί Έλληνες ή οι μη Τούρκοι. Μουσουλμάνοι.</p> <p>(ζ) Στ' αστικά κέντρα, περιλαμβανομένων της Κων/πολης και του Πόντου, ιδρύθηκε πλήθος σχολείων, όπου εδιδάσκοντο ξένες γλώσσες και δη τα Γαλλικά. Σημαντικό ρόλο στην πολιτισμική ανάπτυξη διαδραμάτιζαν οι σύλλογοι, οι λέσχες, ο Τύπος και το Θέατρο.</p> <p>(η) Ο κοσμοπολιτισμός διέκρινε την Κων/πολη, αλλά και τα μεγάλα αστικά κέντρα του Πόντου, όπως την Σαμψούντα, την Τραπεζούντα και την Κερασούντα.</p> <p>(θ) Οι Κων/πολίτες, αλλά και οι Πόντιοι, δεν συμμετέσχαν ενεργά στα πολιτικά δρώμενα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας ούτε και συνετέλεσαν στη διαμόρφωσή τους.</p>	<p>(α) Οι Πόντιοι υπέστησαν Γενοκτονία με 353.000 θύματα, ενώ οι Κων/πολίτες δοκιμάστηκαν όχι στον ίδιο βαθμό.</p> <p>(β) Οι Τοπάλ Οσμάν και Κεμάλ Ατατούρκ υπήρξαν ολετήρες των Ποντίων, μέρος των οποίων αφίχθη στην Ελλάδα υπό συνθήκες εξευτελισμού κι' απόγνωσης.</p> <p>(γ) Οι Πόντιοι υπέστησαν δοκιμασίες στην ΕΣΣΔ επί Στάλιν κατά το διάστημα 1937 – 1938 και 1944 – 1949.</p> <p>(δ) Ο πληθυσμός της Κων/πολης προερχόταν από Έλληνες της μητροπολιτικής Ελλάδος και του ευρύτερου Ελληνισμού. Οι Πόντιοι, αναλόγως των περιστάσεων, μετέβαιναν ή επέστρεφαν μέχρι το 1922 στον Πόντο από τη Ρωσία ή τον Καύκασο.</p> <p>(ε) Οι Κων/πολίτες ασκούσαν, κυρίως, αστικά επαγγέλματα, ενώ οι Πόντιοι υπήρξαν ιδίως μικρέμποροι, αγρότες και τεχνίτες. Στα πλαίσια της οικογένειας με τους αγροτοαστούς υπήρχε η ταυτόχρονη άσκηση του εμπορικού και γεωργικού ρόλου.</p> <p>(στ) Οι Πόντιοι κινήθηκαν πιο δυναμικά, άνκαι ανεπιτυχώς, για την υλοποίηση του οράματος της Δημοκρατίας του Πόντου [Δημιουργία αντάρτικου].</p> <p>(ζ) Στην Κων/πολη η κυρίαρχη γλώσσα ήταν η Ελληνική, που τη γνώριζαν και οι Καραμανλήδες, ειδικά οι καταγόμενοι από τις περιοχές Νίγδης – Ικονίου. Στο Δυτικό Πόντο υπήρχαν ελληνορθόδοξοι τουρκόφωνοι, ενώ την ποντιακή διάλεκτο μιλούσαν οι ελληνορθόδοξοι Πόντιοι, Προτεστάντες και Μουσουλμάνοι των περιοχών Τόνγιας και Όφη Σουρμένων.</p> <p>(η) Σε σχολεία του Πόντου ως ξένη γλώσσα διδασκόταν και η Ρωσική, πέραν της Γαλλικής.</p>

(β) Ο μεγαλύτερος όγκος των Ποντίων είχε εγκατασταθεί στη Β. Ελλάδα και μαζί με τους Έλληνες του Καυκάσου αποτελούσε το 38% των αστών προσφύγων της Μακεδονίας. [Εκεί διέμεναν και οι τουρκόφωνοι Πόντιοι]. Κατοικούσαν επιπλέον και στα μεγάλα αστικά κέντρα της Θεσσαλονίκης, της Αθήνας και του Πειραιά, αλλά και στην Καλλιθέα ή Δραπετσώνα κ.λπ., ενώ οι Κων/πολίτες κυρίως στην Καλλιθέα και Ν. Σμύρνη.

(γ) Οι Έλληνες Πόντιοι υπήρξαν αγρότες στο μεγαλύτερο τους ποσοστό και εντάχθηκαν στην ελλαδική κοινωνία με αγροτική, κυρίως, αποκατάσταση, ενώ οι Κων/πολίτες ήταν κατ'εξοχήν αστοί, ευρισκόμενοι σε καλύτερη μοίρα από τους άλλους πρόσφυγες, που τους αποκαλούσαν «φантаσμένους» ή «ψηλομύτες».

(δ) Οι Πόντιοι αποτελούν την πλέον διακριτή πληθυσμιακή ομάδα ανάμεσα στους πρόσφυγες λόγω των πολιτισμικών τους ιδιαιτεροτήτων, χωρίς να σημαίνει ότι και μεταξύ των υπολοίπων (Ανατολικοθρακιωτών, Κων/πολιτών και Μικρασιατών) δεν υπάρχουν ανάλογες ιδιομορφίες (Βεργέτη Μ., Από τον Πόντο, ό.π., σ.189, Hirschon Renée, Μνήμη και ταυτότητα στο Ανθρωπολογία και παρελθόν, σ.σ.340 – 342, Καϊλάρης Γιάννης, Η τέταρτη γενιά των Ποντίων, σ.σ.165, 164, 168 – 169 και 201, 289 της διατριβής αυτής).

(ε) Οι Πόντιοι λόγω της αριθμητικής τους δύναμης συνέβαλαν στην ενδυνάμωση της Μακεδονίας και της Θράκης από απόψεως οικονομικής, εθνολογικής, πολιτισμικής και πολιτικής (σ.310 του παρόντος πονήματος).

(στ) Ακόμη και σήμερα υπάρχουν Πόντιοι πρώτης γενιάς, οι οποίοι εξακολουθούν να καταφθάνουν από την πρώην ΕΣΣΔ και να εγκαθίστανται στην Ελλάδα.

Το γεγονός αυτό τους διαφοροποιεί όχι μόνο από τους Κων/πολίτες, αλλά και τους Ανατολικοθρακιώτες, Μικρασιάτες ή Αιγυπτιώτες (Βεργέτη Μ. στο Η διασπορά του ποντιακού Ελληνισμού, Bruneau M., (επιμ.), σ.287, συνέντευξη του Αγτζίδη Βλάση (απόσπασμα) στο γράφοντα στις 28-03-2002 και σ.294 του πονήματος αυτού).

(ζ) Η τέταρτη γενιά των Ποντίων διατηρεί – παρά τη διαβάθμιση ως προς την προσήλωση στις υφιστάμενες πολιτισμικές πτυχές – την ποντιακή ταυτότητα.(σ.310 της διατριβής αυτής).

(46).

Πζ. Σύγκριση των αφιχθέντων και εγκατασταθέντων στην Ελλάδα Ποντίων και Κωνσταντινουπολιτών κατά το β' ήμισυ του 20^{ου} αιώνα έως σήμερα.

Στις σ.σ.213 – 214 της διατριβής αυτής παρατίθενται στοιχεία για την ένταξη των Κων/πολιτών στην ελλαδική κοινωνία από τα Σεπτεμβριανά του 1955 μέχρι σήμερα, ενώ στη σ.215 επιχειρείται σύγκριση της ένταξης των αφιχθέντων μετά το 1955 και 1964 Κων/πολιτών με την αντίστοιχη των Μικρασιατών του 1922.

Στους Ποντίους κατά τη δεκαετία του 1960 κί' εξής αναφέρονται οι σ.σ. 293 – 294 (Εθνοτοπική ταυτότητα των Ποντίων από την πρώην ΕΣΣΔ στην Ελλάδα μετά το 1965) και 294-297 (Σχέση ποντιακής – ελληνικής εθνικής ταυτότητας), 307-310 (Η ένταξη των Ποντίων της πρώην ΕΣΣΔ από το 1965 κί' εξής) και 310-311. **(47).**

Λαμβάνοντας υπ' όψιν τα ανωτέρω δεδομένα δύνανται να καταγραφούν οι εξής ομοιότητες : **(α)** Ερχόμενοι εδώ οι Κων/πολίτες λόγω των Σεπτεμβριανών του 1955 και ιδίως των απελάσεων του 1964 αντιμετώπισαν προβλήματα παρόμοια με αυτά των ελθόντων από την πρώην ΕΣΣΔ Ποντίων το 1965 κί' εξής, όπως : (I) εργασίας, (II) της άγνοιας εκ μέρους Ελλαδιτών της ιστορίας και παράδοσης των Κων/πολιτών ή Ποντίων, (III) της γλώσσας, (IV) της εξεύρεσης κατοικίας, (V) της εξασφάλισης ελληνικής ιθαγένειας κ.λπ. [Για την πολιτογράφηση βλ. Ψωμιάδης Παναγιώτης, Προτάσεις για την αντιμετώπιση προβλημάτων παλιννόστησης στο Ποντιακή Λύρα, Οκτώβριος – Δεκέμβριος 2001, σ.71. Επισημαίνεται ότι «ο Νόμος 2790/2000 που αφορά τους παλιννοστούντες είναι στην πράξη ανεφάρμοστος» και Φωτιάδης Παρασκευάς, Το δράμα να είσαι . . . Ελληνοπόντιος, σ.σ.132 – 133].

2. Πίνακας συνοπτικής παρουσίασης της σύγκρισης Κων/πολιτών – Ποντίων ως προς την ένταξή τους στην ελλαδική κοινωνία μετά το 1922.

Ομοιότητες Κων/πολιτών – Ποντίων	Διαφορές Κων/πολιτών - Ποντίων
<p>(α) Οι Κων/πολίτες και οι Πόντιοι αντιμετώπισαν αρχικά προβλήματα εργασίας κι' εγκατάστασης.</p> <p>(β) Η πολιτισμική παράδοση των Κων/πολιτών και Ποντίων αποτελεί μέρος της ευρύτερης προσφυγικής κουλτούρας.</p> <p>(γ) Υπήρξε τα πρώτα χρόνια μετά την άφιξή τους πρόβλημα κοινωνικής προσαρμογής.</p> <p>(δ) Η δυνατότητα άσκησης κυρίαρχων πολιτικών ρόλων εκ μέρους των Κων/πολιτών ήταν ανύπαρκτη, ενώ των Ποντίων ελάχιστη.</p>	<p>(α) Πληθυσμιακά οι αφιχθέντες Κων/πολίτες ήταν πολύ λιγότεροι των Ποντίων.</p> <p>(β) Οι περισσότεροι Πόντιοι εγκαταστάθηκαν στη Β. Ελλάδα, αλλά και στην Αθήνα, Θεσσαλονίκη και Πειραιά. Οι Κων/πολίτες εγκαταστάθηκαν κυρίως στην Καλλιθέα και Ν. Σμύρνη.</p> <p>(γ) Οι Πόντιοι εντάχθηκαν ιδίως στα πλαίσια της αγροτικής αποκατάστασης, ενώ οι Κων/πολίτες ήταν , κυρίως, αστοί, σε καλύτερη κατάσταση από τους λοιπούς πρόσφυγες.</p> <p>(δ) Από τους αφιχθέντες κι' εγκατασταθέντες το 1922, οι Πόντιοι αποτελούν την πλέον διακριτή πληθυσμιακή ομάδα μεταξύ των προσφύγων εξαιτίας των πολιτισμικών τους ιδιαιτεροτήτων.</p> <p>(ε) Οι Πόντιοι συνέβαλαν στην ενίσχυση των Μακεδονίας και Θράκης, εθνολογικά, οικονομικά, πολιτισμικά και πολιτικά.</p> <p>(στ) Ακόμη και στην εποχή μας υπάρχουν Πόντιοι πρώτης γενιάς, που καταφθάνουν από την πρώην ΕΣΣΔ και εγκαθίστανται στην Ελλάδα.</p> <p>(ζ) Η τέταρτη γενιά των Ποντίων διατηρεί την διαρκώς εξελισσόμενη ποντιακή εθνοτοπική ταυτότητα.</p>

(β) Ο πολιτικός ρόλος των Κων/πολιτών και των Ποντίων είναι από ανύπαρκτος έως μη σημαντικός. Υπενθυμίζονται τα όσα δήλωσε ο καθηγητής Νεοκλής Σαρρής στο γράφοντα κατά τη συνέντευξη στις 21-12-2001 : «Κανένα ουσιαστικό πολιτικό ρόλο δεν ασκούν οι Κων/πολίτες, όπως και οι Μικρασιάτες, οι Πόντιοι και οι Αιγυπτιώτες» (σ.214 του παρόντος πονήματος).

(γ) Οι Κων/πολίτες, αλλά και οι Πόντιοι του 1965 και μετά είχαν σχηματίσει μια ιδεατή εικόνα για την Ελλάδα. Ο ελληνικός πληθυσμός της ΕΣΣΔ διακρινόταν για την Ελλαδολατρία του, μη κατανοητή εν πολλοίς στους Ελλαδίτες, λόγω των διωγμών και των πιέσεων που υπέστη. Έτσι υπεράσπιζε την ελληνική ταυτότητα, που ενισχυόταν από το «όνειρο της χαμένης πατρίδας». (Αγτζίδης Βλάσης στο Ομογενείς από την πρώην Σοβιετική Ένωση, σ.σ.24 – 27). Σε απόσπασμα συνέντευξής του στο γράφοντα στις 25-10-2001 ο Σταμάτης Κίσσας, Πρόεδρος του Συλλόγου Μουσικοφίλων Κων/πόλεως, υπογραμμίζει ότι από τη δεκαετία του 1950 οι Κύπριοι και οι Κων/πολίτες δεν είχαν κατανοήσει την έννοια της Ελλάδος. «Την αντιμετωπίζαμε σε καθαρώς ιδεατό επίπεδο. Δεν γνωρίζαμε τους μηχανισμούς του νεοελληνικού κράτους, ποιοι κυβερνούσαν πραγματικά. Αυτό είναι το πρόβλημα των εκτός Ελλάδος Ρωμιών. Τώρα, βεβαίως, ζώντας πολλά χρόνια εδώ ξέρουμε. Προσγειωνόμαστε μετά τα αλλεπάλληλα πλήγματα και ταπεινώσεις, που δεχόμαστε».

(δ) Οι Κων/πολίτες του 1964 κι' εξής δεν συνετέλεσαν σε σημαντικό βαθμό στη διαμόρφωση της νεοελληνικής πολιτισμικής ταυτότητας μετά το 1974, διότι η άφιξή κι' η εγκατάστασή τους υπήρξαν σχετικώς πρόσφατες και η πληθυσμιακή τους δύναμη περιορισμένη. Το ίδιο ισχύει και για τους Ποντίους, ειδικά τους ελθόντες μετά το 1988, με τις τεράστιες δυσχέρειες που αντιμετωπίζουν, την πριν από λίγα χρόνια άφιξή τους, αλλά και την μεγαλύτερη αριθμητική τους βαρύτητα (σ.215 του παρόντος πονήματος. Υπολογίζεται ότι περί τους 150.000 ομογενείς έχουν εγκατασταθεί στην ελλαδική κοινωνία από το 1988 μέχρι σήμερα, βλ. ΠΟΝΤΙΑΚΗ ΛΥΡΑ, Ιανουάριος – Μάρτιος 2002, τεύχ.83, σ.7). **(48)**.

Υπάρχουν όμως και διαφορές : **(α)** Οι Κων/πολίτες αφίχθησαν εδώ λόγω των Σεπτεμβριανών του 1955 και των απελάσεων του 1964. Στα πρακτικά της συνεδρίασης της Επιτροπής Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων της Τουρκικής Εθνοσυνέλευσης κάποια μέλη της εμφανίστηκαν να παραδέχονται ότι ίσως έχουν παραβιάσει τα δικαιώματα των Ελλήνων της Κων/πολής (σ. 215 της παρ. διατριβής). Οι Πόντιοι επαναπατρίστηκαν το 1965 κατόπιν συμφωνίας μεταξύ των Νικήτα Χρουτσόφ και τον Γεωργίου Παπανδρέου το 1964. Ποικίλοι παράγοντες, όπως η επιθυμία τους για εγκατάσταση στην «πατρίδα», το συναίσθημα ανασφάλειας στην πρώην ΕΣΣΔ, οι εθνικιστικές ταραχές και οι τοπικοί πόλεμοι της περιόδου 1985 – 1991 κ.λπ. οδήγησαν χιλιάδες παλιννοστούντες στην Ελλάδα από το 1988 κι' εξής.

(β) Οι ελθόντες Πόντιοι μετά το 1965 έως σήμερα είναι πολύ περισσότεροι των Κων/πολιτών. Επισημάνθηκαν, ήδη, οι κατά καιρούς μαζικά αφικνούμενοι Πόντιοι. (1939, 1965 κι' εξής, 1988 έως σήμερα) (Για τους Κων/πολίτες, σ.σ.214 – 215 της παρ. διατριβής).

(γ) Ειδικά οι παλιννοστούντες του 1988 και εξής εξακολουθούν ν' αντιμετωπίζουν τα ανωτέρω αναφερθέντα προβλήματα (σ.315(α)), ενώ οι Κων/πολίτες – κατά το μάλλον ή ήττον – τα έχουν επιλύσει και οι Πόντιοι του 1965 βρίσκονται σε καλύτερη κοινωνική – οικονομική θέση από τους αφιχθέντες μετά το 1988. [Για την ένταξη των Ποντίων από την πρώην ΕΣΣΔ της δεκαετίας του 1970 έως σήμερα, βλ. σ.σ.307-309].

(δ) Παρατηρείται ακόμη διαφορά ως προς τον τόπο διαμονής. Οι Κων/πολίτες εγκαταστάθηκαν, κυρίως, στο Π. Φάληρο, στην Καλλιθέα, στα Πατήσια, στο Ζωγράφου και στο Παγκράτι, ενώ λιγότεροι στα Βόρεια Προάστια, δηλαδή σε περιοχές των μεσαίων, ιδίως, στρωμάτων. (σ.σ.214-215 του παρόντος πονήματος).

Οι Πόντιοι, αντίθετα, της πρώην ΕΣΣΔ, οι αφιχθέντες μετά το 1965 έχουν εγκατασταθεί, ιδίως, στους δήμους Ελευσίνας, Ασπροπύργου, Αιγάλεω, Άνω Λιοσίων, Αχαρνών, Αγίας Βαρβάρας και Λαυρίου, σε μέρη δηλαδή, όπου διαβιούν τα εργατικά, κατ' εξοχήν, στρώματα του πληθυσμού.

Μετά το 1988 92.000 μετέβησαν και διαμένουν στη Μακεδονία (το 59% του συνόλου των παλιννοστούντων), στην Αττική 34.000 (το 22%) και στη Θράκη 23.000 (το 15%). Στην Αττική οι Αχαρνές ήδη από το 1988 δέχθηκαν πλήθος νέων προσφύγων, ενώ αμιγείς

ποντιακοί συνοικισμοί έχουν δημιουργηθεί στους δήμους Ασπροπύργου, Λαυρίου και στην περιοχή του αεροδρομίου του δήμου Ελευσίνας.

(ε) Οι Κων/πολίτες – μετά τις αρχικές δυσκολίες – ασκούν προπάντων αστικά επαγγέλματα (σ.217 (δ) της διατριβής αυτής). Αντιθέτως οι Πόντιοι, ειδικά οι ελθόντες μετά το 1988, υποαπασχολούνται, ετεροαπασχολούνται κι' εργάζονται σε κλάδους μη ανταποκρινόμενους στα τυπικά τους προσόντα (σ.308 του παρόντος πονήματος). **(49)**.

3. Πίνακας συνοπτικής παρουσίασης της σύγκρισης Κων/πολιτών – Ποντίων ως προς την ένταξή τους στην ελλαδική κοινωνία κατά το β΄ ήμισυ του 20^{ου} αι. έως σήμερα.

Ομοιότητες Κων/πολιτών – Ποντίων	Διαφορές Κων/πολιτών - Ποντίων
<p>(α) Οι Κων/πολίτες μετά τα Σεπτεμβριανά (1955) και τις απελάσεις του 1964 αντιμετώπισαν κοινά προβλήματα με τους Ποντίους της πρώην ΕΣΣΔ, τους αφιχθέντες από το 1965 κι εξής.</p> <p>(β) Ο πολιτικός ρόλος των Κων/πολιτών και των Ποντίων είναι από ανύπαρκτος έως μη σημαντικός.</p> <p>(γ) Οι Πόντιοι, αλλά και οι Κων/πολίτες, είχαν διαμορφώσει μια ιδεατή εικόνα για την Ελλάδα, την οποία με την εδώ έλευσή τους και τις δυσκολίες που αντιμετώπισαν, σταδιακά μετέβαλαν.</p> <p>(δ) Δεν συνέβαλαν σε μεγάλο βαθμό στη διαμόρφωση της νεοελληνικής πολιτισμικής ταυτότητας μετά το 1974, διότι η άφιξή τους υπήρξε σχετικά πρόσφατη. Οι Πόντιοι παλιννοστούντες μετά το 1988 έχουν κάποια αριθμητική δύναμη, αλλά αντιμετωπίζουν προβλήματα ένταξης.</p>	<p>(α) Οι Κων/πολίτες αφίχθησαν εδώ μετά τα Σεπτεμβριανά του 1955 και τις απελάσεις του 1964, ενώ οι Πόντιοι εξαιτίας διαφόρων παραγόντων.</p> <p>(β) Οι Κων/πολίτες είναι λιγότεροι των αφιχθέντων Ποντίων από το 1965 ως την εποχή μας.</p> <p>(γ) Οι παλιννοστούντες μετά το 1988 εξακολουθούν να αντιμετωπίζουν ενταξιακά προβλήματα πολύ περισσότερα σε σύγκριση με τους Ποντίους του 1965. Οι Κων/πολίτες – λίγο ως πολύ – τα έχουν επιλύσει.</p> <p>(δ) Ο τόπος διαμονής διαφέρει. Οι Κων/πολίτες εγκαταστάθηκαν, κυρίως, στο Π. Φάληρο, στην Καλλιθέα, στου Ζωγράφου κ.λπ., ενώ οι Πόντιοι σ΄ εργατικά προάστια : στην Ελευσίνα, στον Ασπρόπυργο, στα Άνω Λιόσια, στις Αχαρνές κ.λπ. Οι ελθόντες μετά το 1988 διαμένουν, επίσης, στη Μακεδονία και στη Θράκη.</p> <p>(ε) Οι Κων/πολίτες ασκούν, κυρίως, αστικά επαγγέλματα, ενώ οι Πόντιοι ειδικά του 1988 ετεροαπασχολούνται και υποαπασχολούνται με εργασίες που δεν ανταποκρίνονται στα τυπικά τους προσόντα.</p>

III. Ποιοτική έρευνα για τους είκοσι – έξι Ποντίους ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Όπως και στις περιπτώσεις των Κωνσταντινουπολιτών, των Αιγυπτιωτών και Μικρασιατών, η ποιοτική έρευνα περιλαμβάνει, αφενός μια βασική υπόθεση και αφετέρου άλλες μερικότερες, οι οποίες θα υποβληθούν σ' έλεγχο.

Θα επιχειρηθεί ανάλυση κι' ερμηνεία των κατηγοριών και των ποσοστών των Συνεντεύξεων Βάθους. Θα χρησιμοποιηθεί η Αναλυτική Επαγωγή και πρόκειται να εξεταστεί η εφαρμογή της θεωρίας του «Επιπολιτισμού» του J. Berry.

Ο γράφων θα μελετήσει τα στοιχεία που συνθέτουν τη διαδικασία της εδώ ένταξης σε συνδυασμό μ' εκείνες τις συνιστώσες, οι οποίες διαμορφώνουν την εθνοτοπική τους ταυτότητα.

01.α. Ορισμός του θέματος – υποθέσεις - Θεωρητικό μοντέλο.

Βασική υπόθεση, όπως και στις περιπτώσεις των Κων/πολιτών, Αιγυπτιωτών και Μικρασιατών είναι το κατά πόσον οι Πόντιοι είναι πλήρως εντεταγμένοι στην ελλαδική κοινωνία.

Βάσει των αριθμητικών δεδομένων από την ανάλυση των είκοσι – έξι (26) συνεντεύξεων Βάθους θα ελεγχθούν οι εξής μερικότερες υποθέσεις :

- (1) Οι Πόντιοι διαχρονικά από το 1922 κι' εξής κατοικούν σε ορισμένες περιοχές της Αθήνας.
- (2) Ασκήσαν από το 1922, κυρίως, αστικά επαγγέλματα στον ιδιωτικό τομέα.
- (3) Είναι γλωσσομαθείς.
- (4) Συναναστρέφονται μόνο με συμπατριώτες τους.
- (5) Συνδέονται ουσιαστικά και συναισθηματικά με το Οικουμενικό Πατριαρχείο.
- (6) Ταυτοχρόνως διατηρούν δεσμούς με την Ελλαδική Εκκλησία.
- (7) Ακολουθούν το Παλαιό Ημερολόγιο.
- (8) Οι Πόντιοι θεωρούν ότι η Ελλάδα σέβεται τον πολίτη και τα ανθρώπινα δικαιώματα εν συγκρίσει προς την Τουρκία.
- (9) Κρίνουν ότι η πολιτική της «ελληνοτουρκικής προσέγγισης» ασκείται προς όφελος και των δύο χωρών».
- (10) Έχουν ανεπτυγμένη την εθνοτοπική τους ταυτότητα.
- (11) Οι νέοι μετέχουν στις δραστηριότητες των ποντιακών Συλλόγων και προβάλλουν την καταγωγή τους.
- (12) Ο πολιτικός ρόλος των εδώ Ποντίων είναι μη υπαρκτός.

Το θεωρητικό μοντέλο έχει ως ακολούθως :

(I) Θεωρητική προσέγγιση (Ερμηνευτική)

(II) Μεθοδολογία : (α) Ποιοτική έρευνα – ο παρατηρητής ως συμμετέχων σ' επιτόπια έρευνα – Συνεντεύξεις Βάθους (β) 1. Ανάλυση Περιεχομένου. 2. Αναλυτική Επαγωγή. 3. Συμπεράσματα.

Ως θεωρητικό μοντέλο δύναται να χρησιμοποιηθεί και η θεωρία του «Επιπολιτισμού» (Acculturation) του J. Berry ▪ Galitzi C. (1927), A study of Assimilation among the Rumanians in the United States, N.Y., p.24 ▪ Μουσούρου Μ.Α. (1991), Μετανάστευση και μεταναστευτική πολιτική στην Ελλάδα και την Ευρώπη, σ.134 ▪ Καϊλάρης Γιάννης, Η τέταρτη γενιά των Ποντίων, σ.151, παραπομπές 517 και 518]. (50).

β. Διεξαγωγή της έρευνας

1. Χρόνος, τρόπος εξασφάλισης των Συνεντεύξεων και μέρος, που έλαβαν χώρα – Ηλικία ερωτώμενων – Χρόνος άφιξης.

Η έρευνα για τους Ποντίους διεξήχθη, κυρίως, κατά το διάστημα Απριλίου – αρχών Ιουνίου του 2002. Οι κατηγορίες, τα ποσοστά και τα σύνολα περιέχονται στο «Παράρτημα Δ'», το οποίο αποτελεί συγκεντρωτική κατάσταση των δακτυλογραφημένων με Η/Υ σ.σ.369 – 464 [Τα αντίστοιχα στοιχεία για τους Κων/πολίτες παρατίθενται στο «Παράρτημα Α'», στις σ.σ.1 – 165, για τους Αιγυπτιώτες στο «Παράρτημα Β'», στις σ.σ.166 – 269 και τους Μικρασιάτες στο «Παράρτημα Γ'», στις σ.σ.270 – 368].

Στην επιτόπια έρευνα έλαβαν μέρος δέκα – έξι (16) άνδρες ή το 61,54% και δέκα (10) γυναίκες (38,46%), Επωνύμως έδωσαν συνεντεύξεις είκοσι – ένας (21) ή το 80,77% και ανωνύμως πέντε (05) ή το 19,23%.

Οι συνεντεύξεις ήταν όλες μαγνητοφωνημένες και κατά τύχην εξασφαλίστηκαν (11) ένδεκα ή το 42,31% και με τηλεφωνική προσυνεννόηση οι δεκαπέντε (15) ή το 57,69%.

Σε ποντιακούς συλλόγους δόθηκαν δεκατέσσερις (14) συνεντεύξεις (53,85%), κατ' οίκον τέσσερις (04) ή το 15,38% και στο χώρο εργασίας οκτώ (08) ή το 30,77%.

Οι ερωτηθέντες / ερωτηθείσες είναι διαφόρων ηλικιών. Εννέα (09) ή το 34,62% ανήκουν στην ηλικία των 41 – 50 ετών.

Έξι (06) ή το 23,07% στην ηλικία των 51 – 60 ετών. Το 15,39% ανέφερε τα 61 – 70 έτη, ενώ το 11,54% τα 31 – 40. Ανά δύο (02) ερωτώμενους (07,69%) δηλώθηκε αφενός η ηλικία των 17 – 30 χρόνων και αφετέρου των 71 – 80.

Ένδεκα (11) ερωτώμενοι (**42,30%**) δήλωσαν ότι αφίχθησαν οι γονείς / παππούδες / λοιποί συγγενείς ή και οι ίδιοι **κατά το διάστημα 1965 – 1966**, πέντε (05) ή το 19,23% το 1922, ενώ τρεις (03) ή το 11,53% κατά την περίοδο 1990 – 1993. Ανά δύο (02) ή το 07,70% δηλώθηκαν τα διαστήματα, αφενός 1923 – 1924 κι' αφετέρου 1967 – 1970.

Δύο (02) ερωτώμενοι, 03,85% έκαστος, ανέφεραν το 1920 ή το 1996. Το 03,84% δήλωσε το έτος 1980. Παρατηρείται, λοιπόν, άφιξη στην Ελλάδα στις τρεις (03) επισημανθείσες, ήδη, περιόδους : (α) Προ κι' αμέσως μετά τη Μικρασιατική Καταστροφή (1922), (β) κατά το διάστημα 1965 – 1967 και μετά και (γ) από το 1990 κι' εξής.

02. Ηλικία των ερωτωμένων / γονέων / παππούδων κατά την εδώ άφιξή τους – Λόγοι άφιξης.

Εννέα (09) ερωτώμενοι ή το 34,61% γεννήθηκαν εδώ, ενώ ανά πέντε (05) ή το 19,23% ήλθαν σε ηλικία 11 – 20 ετών ή 21 – 30. Ανά 07,69% ανέφεραν ότι αφίχθησαν σε ηλικία μηνών – 5 ετών ή 6 – 10 χρόνων, το 07,70% σ' ηλικία 31 – 40 ετών και το 03,85% στα 41 – 50 έτη.

Οι λόγοι άφιξης των ιδίων των ερωτωμένων / των γονέων / παππούδων / συγγενών ποικίλλουν : **(1) εν σχέσει προς το μικρασιατικό ζήτημα και την επελθούσα καταστροφή :** (α) Εξαιτίας της άφιξης των παππούδων μετά το 1922 ανέφεραν έξι (06) ερωτώμενοι (17,14%), (β) λόγω της ανταλλαγής πληθυσμών (1923) το 02,86% ή (γ) της παράδοσης του Καρς στους Τούρκους (1920) το 02,86%. Σύνολο : 22,86%. **(2) Ως προς την πρόην ΕΣΣΔ :** (α) Πέντε (05) ή το 14,29% επεσήμαναν ότι όνειρο των Ποντίων της ΕΣΣΔ ήταν η επάνοδος στην Ελλάδα, (β) καθώς έζησαν τρεις εξορίες (05,71%) και (γ) οι έχοντες την ελληνική υπηκοότητα αδυνατούσαν να καταλάβουν υψηλόβαθμες θέσεις στην Σοβιετική Ένωση (02,86%). **(δ) Ήθελαν και ήλθαν εδώ οι γονείς / παππούδες, δήλωσαν ένδεκα (11), το 31,43%** ή (ε) το επιθυμούσαν οι ίδιοι οι ερωτώμενοι (05,71%). (στ) Οι γονείς τους είχαν την ελληνική υπηκοότητα (08,57%). (ζ) Τρεις (03) ή το 08,57% επέστρεψαν λόγω του νόμου του Γ. Παπανδρέου (1965). Σύνολο : 77,14%. **(51).**

03. Υπόλοιπες ερωτήσεις Συνέντευξης Βάθους.

Τα υπόλοιπα ερωτήματα είναι παρόμοια με τα υποβληθέντα στους Κων/πολίτες, Αιγυπτιώτες και Μικρασιάτες. Θ' αναφερθούν μόνον οι κατηγορίες στις οποίες επήλθαν κάποιες τροποποιήσεις λόγω της συμμετοχής Ποντίων. Αυτές είναι : 12.1 Γλωσσομάθεια πατέρα

ερωτώμενου / ης. Δ. Γνώση άλλων γλωσσών / Ποντιακής Διαλέκτου. 12.2 Γλωσσομάθεια μητέρας ερωτώμενου / ης. Δ. Γνώση άλλων γλωσσών / Ποντιακής Διαλέκτου. 12.3 Γλωσσομάθεια ερωτώμενου / ης. Δ. Γνώση άλλων γλωσσών / Ποντιακής Διαλέκτου. 12.4 Γλωσσομάθεια α' παιδιού. Δ. Γνώση άλλων γλωσσών / Ποντιακής Διαλέκτου. 12.4 Γλωσσομάθεια β' παιδιού ερωτώμενου / ης. Η. Γνώση άλλων γλωσσών / Ποντιακής Διαλέκτου. 12.5 Ρόλος των Τουρκικών – Ρωσικών στην Ελλάδα. 15. Συναναστροφή Ποντίων με μη Ποντίους. 16. Συχνότητα επισκέψεων στον Πόντο. 19.5 Σχέση των ερωτώμενων με το Παλαιό Ημερολόγιο 23.2^α Βαθμός συναισθηματικής σύνδεσής τους με τον Πόντο. 23.2β. Βαθμός συναισθηματικής σύνδεσης γονέων / συγγενών των ερωτώμενων με τον Πόντο. 23.3 Σχέση των παιδιών τους ή / και νεαρών Ποντίων ηλικίας 20 – 30 ετών με την ελλαδική κοινωνία και τον Πόντο. 24.2 Συχνότητα εμφάνισης της νοσταλγίας και της υπερηφάνειας για τον Πόντο και τους Ποντίους 25.1 Κατά πόσον οι εδώ Πόντιοι ασκούν κυρίαρχους πολιτικούς ρόλους. 25.2 Λόγοι μερικής ή μη άσκησης κυρίαρχων πολιτικών ρόλων στην Ελλάδα εκ μέρους των Ποντίων.

04. Τόπος διαμονής των ερωτώμενων.

Δεκατέσσερις (14) ερωτώμενοι ή το 53,85% ανέφεραν ως μέρος κατοικίας τις Αχαρνές Αττικής, τέσσερις (04) ή το 15,38%, την Καλλιθέα, το 07,70% τον Κορυδαλλό και τα Γλυκά Νερά / Ψυχικό το 07,69%. Δύο (02), 03,85% έκαστος, τα Άνω Λιόσια ή τους Θρακομακεδόνες και άλλοι δύο (02), 03,84% ο καθένας, δήλωσαν τον Ταύρο ή το Χαϊδάρι.

Πρόκειται, δηλαδή κυρίως, για εργατικές συνοικίες.

Νέους τόπους διαμονής αποτελούν το Ψυχικό κι' οι Θρακομακεδόνες, περιοχές των υψηλών εισοδηματικά στρωμάτων, αλλά και τα Γλυκά Νερά. (52).

05 α. Επάγγελμα πατέρα των ερωτώμενων.

Το επάγγελμα του αγρότη άσκησαν / ασκούν πέντε (05) πατέρες των ερωτώμενων (19,22%), το 15,38% είναι εργάτες, το 11,53% οικοδόμοι, δύο (02) δάσκαλοι (συνταξιούχοι) το 07,69%, και αυτοκινητιστές το 07,70%. Έμποροι ξυλείας / ξυλουργοί είναι δύο (02) ή 07,68%, ενώ έξι (06) ερωτώμενοι, 03,85%, έκαστος, ανέφεραν ως επαγγέλματα : του λογιστή, μηχανικού, του ιδιωτικού υπαλλήλου, του μεταφορέα τροφίμων και των εμπόρου ή ράφτη.

Δύο (02) ή 03,85% έκαστος, επεσήμαναν ότι άσκησαν ποικίλα επαγγέλματα ή δεν εργάστηκαν εδώ. Η επαγγελματική τους, λοιπόν, απασχόληση κινείται, κυρίως, στα πλαίσια των αγροτικών και εργατικών στρωμάτων.

05β. Επάγγελμα μητέρας των ερωτώμενων.

Με τα οικιακά ασχολούνταν ή καταγίνονται δεκαεπτά (17) μητέρες ή το 65,39%, ενώ δύο (02) το 07,69% είναι αγρότισσες. Τέσσερις, 03,85% έκαστη, είναι εργάτριες, άνεργες ή πρώην εργάτριες, δεν προσδιορίστηκε το επάγγελμα, και μία είναι τηλεφωνήτρια. Τρεις (03), 03,84% η καθεμία, ανέφεραν τα επαγγέλματα της δασκάλας, της νοσοκόμας ή την άσκηση διαφόρων επαγγελμάτων. Επομένως και στην περίπτωση των μητέρων των ερωτώμενων Ποντίων κυριαρχούν τα οικιακά.

05γ. Επάγγελμα των ερωτώμενων.

Ως υπάλληλοι (04 Ιδιωτικοί και 01 Δημοτικός) εργάζονται πέντε (05) ερωτώμενοι (19,23%), τρεις (03) ως καθηγητές Μέσης Εκπαίδευσης (11,54%) και με τα οικιακά ασχολείται, επίσης, το 11,54%.

Ανά 07,69% δήλωσαν ότι απασχολούνται, αφενός ως οδοντοτεχνίτες ή οδοντίατροι κι' αφετέρου ως εργάτες.

Επτά (07) ή 03,85% έκαστος, ανέφεραν τα επαγγέλματα του ιστορικού, του κατασκευαστή οικοδομών, των οδηγού, πολιτικού μηχανικού, αρχιτέκτονα, τεχνολόγου – μηχανολόγου κι' ένας (01) στερείται σταθερής απασχόλησης. Τέσσερις (04), 03,84% ο καθένας, εργάζονται ως επιχειρηματίες ή δικηγόροι, λογιστές και η μία (01) ερωτώμενη είναι μαθήτρια Λυκείου. Διαπιστώνεται βελτίωση της επαγγελματικής απασχόλησης συγκριτικά με τους γονείς τους με την άσκηση και αστικών επαγγελμάτων, άνκαι, ειδικά οι παλιννοστούντες, όταν δεν είναι άνεργοι, υποαπασχολούνται ή ετεροαπασχολούνται κι' ασκούν επαγγέλματα που δεν ανταποκρίνονται στα τυπικά τους προσόντα. (53).

06 α. Ο δημόσιος ή ιδιωτικός χαρακτήρας των επαγγελμάτων των ερωτωμένων.

Στο δημόσιο εργάζονται έξι (06) ερωτώμενοι (23,08%), στον ιδιωτικό δεκαέξι (16) ή το 61,54%, ενώ με τα οικιακά ασχολείται το 11,54% και μία (01) ερωτώμενη είναι μαθήτρια (03,84%). **Κυριαρχεί ο ιδιωτικός τομέας, όπως ακριβώς στους Κων/πολίτες, Αιγυπτιώτες και τους Μικρασιάτες.**

06 β. Λόγοι επιλογής του δημόσιου ή ιδιωτικού τομέα απασχόλησης.

Επτά (07) ερωτώμενοι ή το 29,17% επέλεξαν τον ιδιωτικό τομέα απασχόλησης τυχαία, ενώ πέντε (05) κατόπιν συνειδητής επιλογής (το 20,83%). Έλαβαν υπ' όψιν τα πλεονεκτήματά του με τις καλύτερες απολαβές, και τη μεγαλύτερη ελευθερία κατά την άσκηση του επαγγέλματος (12,50%). Ανά 04,17% προβλήθηκαν ως λόγοι η υφή του επαγγέλματος ή εξανάγκης. Το 04,16% δεν ανέφερε. Έξι (06) ή το 25% επέλεξαν το Δημόσιο συνειδητά.

07 α. Μόρφωση πατέρα ερωτωμένων.

Οκτώ (08) πατέρες (34,78%) υπήρξαν / είναι απόφοιτοι του Δημοτικού, φοίτησαν σ' ελληνικό Δημοτικό του Καυκάσου ή στην πρώην ΕΣΣΔ τρεις (03) ή 13,04%, το 08,70% παρακολούθησε κάποιες τάξεις, ενώ ανά 04,35% δήλωσαν ότι δεν γνωρίζουν επακριβώς οι ερωτώμενοι ή δεν φοίτησαν. Απόφοιτοι (εξαταξίου) Γυμνασίου στη Ρωσία είναι (04) τέσσερις (17,38%), άλλοι (04) τέσσερις, 04,35% έκαστος, ανέφεραν ότι : περάτωσαν τις σπουδές τους στο πλήρες Γυμνάσιο Τυφλίδας στη Γεωργία, μερικώς, φοίτησαν σε Γυμνάσιο ή στο Γυμνάσιο της Τραπεζούντας (Πόντος) κι' ένας (01) φοίτησε στο Ημιγυμνάσιο της Κερασούντας. Τρεις (03) ερωτώμενοι ανέφεραν σε ποσοστό 11,54% ότι ο πατέρας τους είναι απόφοιτος εδώ Παιδαγωγικής Ακαδημίας, Ανωτέρας Σχολής στην ΕΣΣΔ ή ΤΕΙ στην Τσάλκα της Γεωργίας. Το 88,46% δεν δήλωσαν ανώτερες / ανώτατες σπουδές του πατέρα.

07 β. Μόρφωση μητέρας ερωτωμένων.

Δώδεκα (12) ή το 48% υπήρξαν / είναι απόφοιτες Δημοτικού. Ανά 12% έτυχαν μερικώς της Στοιχειώδους Εκπαιδύσεως ή ουδόλως φοίτησαν, ενώ το 04% δεν γνωρίζει. Τρεις (03) ή το 12% απεφοίτησαν : εξαταξίου Γυμνασίου στη Ρωσία – και ανά 04% - Μέσης Τεχνικής Σχολής στη Ρωσία, Λυκείου Τσάλκας και Τριταξίου Γυμνασίου στην πρώην ΕΣΣΔ. Πτυχιούχος είναι μία (01) μητέρα (03,85%), ενώ το 96,15% δεν ανέφερε ανώτερες / ανώτατες σπουδές.

07 γ. Μόρφωση των ερωτωμένων.

Τέσσερις (04) δήλωσαν απόφοιτοι εξαταξίου Γυμνασίου / Λυκείου εδώ (36,37%). Επτά (07) ή το 09,09% έκαστος, ανέφεραν ότι είναι : μη εγγράμματοι, απόφοιτοι του Δημοτικού εδώ ή

στην ΕΣΣΔ, Λυκείου στη Ρωσία, Τεχνικής Σχολής στην Ελλάδα, του Νυκτερινού Οικονομικού Γυμνασίου Πειραιώς και μαθήτρια της Γ' Λυκείου (το 2002).

Ανωτέρας – Ανωτάτης Εκπαιδευσεως έτυχαν ένδεκα (11) ερωτώμενοι (42,31%), ενώ το 42,31% δεν ανέφερε τέτοιου είδους Σπουδές. Ανά 07,69% επεσήμαναν, αφενός ότι πραγματοποίησαν Μεταπτυχιακά κι' αφετέρου ότι κατέχουν δύο πτυχία.

Αναφέρθηκαν τα εξής εκπαιδευτικά ιδρύματα της Σ.Ε. : Παν/μιο Τασκένδης, δύο (02) ερωτώμενοι / ες, Μικρό Πολυτεχνείο, ένας (01), Παν/μιο Καζακστάν, ένας (01) ΤΕΙ Εκπαίδευσης, μία (01) κι' Ινστιτούτο Καζάν Παιδαγωγικής, μία (01).

Παρατηρείται, λοιπόν, άνοδος στο εκπαιδευτικό επίπεδο των ερωτωμένων συγκριτικά με τους γονείς τους.

07 δ1. Σπουδές α' παιδιού ερωτωμένων.

Οκτώ (08) ή το 30,77% ανέφεραν ότι το πρώτο τους παιδί είναι πτυχιούχος / φοιτητής, ενώ το ίδιο ποσοστό δεν δήλωσε σπουδές α' παιδιού ή τόνισε ότι είναι μικρής ηλικίας ή ίδιοι τυγχάνουν άτεκνοι. Ανά 15,38% επεσήμαναν, αφενός ότι είναι απόφοιτος ή μαθητής Λυκείου κι' αφετέρου ότι απεφοίτησε ή είναι μαθητής Γυμνασίου. Ανά 03,85% δήλωσαν ότι είναι κάτοχος μεταπτυχιακού τίτλου ή δύο πτυχίων.

07 δ2. Σπουδές β' παιδιού ερωτωμένων.

Ένδεκα (11) ερωτώμενοι (42,30%) δεν ανέφεραν σπουδές για το β' παιδί ή τόνισαν ότι είναι μικρής ηλικίας ή οι ίδιοι είναι άτεκνοι. Το 23,08% επεσήμανε ότι είναι απόφοιτος ή μαθητής στο Λύκειο, ενώ το 23,07% ότι τυγχάνει πτυχιούχος ή φοιτητής στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση. Δύο (02) παιδιά είναι κάτοχοι Μεταπτυχιακών (07,70%), ενώ ένα (01) απεφοίτησε του Γυμνασίου (03,85%). Τέσσερεις (04) ερωτώμενοι έχουν και τρίτο παιδί : αποφοίτους Λυκείου ή Παν/μίου, μαθητές στα Δημοτικό ή Γυμνάσιο. Τρεις (03) ερωτώμενες έχουν μαθητή Γυμνασίου ή αποφοίτους Γυμνασίου και ΤΕΙ. Μία (01) ερωτώμενη δήλωσε ότι το τέταρτο της παιδί είναι Γυμναστής.

08 α. Γλωσσομάθεια πατέρα ερωτωμένων. - 1. Γνώση Τουρκικών.

Δεκαοκτώ (18) ερωτώμενοι ή το **69,23%** ανέφεραν ότι **ο πατέρας τους δεν γνώριζε Τουρκικά**, ενώ το 30,77 τα μιλούσε. Ένας (01) πατέρας μάλιστα ήξερε την Τουρκική με αραβική γραφή. Πρόκειται, κυρίως, για όσους ήλθαν στην Ελλάδα μετά τη Μικρασιατική Καταστροφή του 1922. Υπάρχουν όμως και οι παλιννοστούντες από τις τουρκόφωνες περιοχές της Τσάλκας και του Τετρίτσκορο της Γεωργίας [Βλ. Elivena Fatima, Οι τουρκόφωνοι Έλληνες της Γεωργίας στο Η διασπορά του ποντιακού Ελληνισμού, σ.σ.183 – 188].

08 α. Γλωσσομάθεια πατέρα ερωτωμένων. - 2. Γνώση Γαλλικών.

Οι είκοσι – πέντε (25) ή το 96,15% ανέφεραν ότι ο πατέρας τους δεν γνώριζε Γαλλικά, ενώ τα ομιλούσε το 03,85%.

Τα αντίστοιχα ποσοστά γνώσης των Γαλλικών είναι : για τους Κων/πολίτες 39,38%, για τους Αιγυπτιώτες 65,39% και 26,92% για τους Μικρασιάτες [Βλ. σ.σ. 89, 143, 224 του παρόντος πονήματος].

08 α. Γλωσσομάθεια πατέρα ερωτωμένων. - 3. Γνώση Αγγλικών.

Είκοσι – τέσσερεις (24) ή το **92,30%** ανέφεραν ότι **ο πατέρας τους δεν γνωρίζει Αγγλικά**, ενώ το 07,70% τα ομιλεί. Τα αντίστοιχα ποσοστά γνώσης των Αγγλικών είναι : για τους Κων/πολίτες 23,75%, για τους Αιγυπτιώτες 53,84% και το 26,92% για τους Μικρασιάτες [Βλ. σ.σ. 89, 143, 224 της παρούσας διατριβής].

08 α. Γλωσσομάθεια πατέρα ερωτωμένων.

4. Γνώση άλλων γλωσσών (Κάποιοι δήλωσαν περισσότερες της μιας (01) γλώσσες) – Αναφορά στην ποντιακή διάλεκτο.

Είκοσι – τέσσερεις (24) ή το **51,06%** ανέφεραν ότι **ο πατέρας τους γνωρίζει την ποντιακή διάλεκτο**, ενώ δεκαεπτά (17) **ότι ξέρει Ρωσικά (36,17%)**. Δύο (02) ή το 04,25% γνωρίζουν Καζάκικα, το 04,26% Γεωργιανά και ανά 02,13% Ουζμπέκικα και λίγα Ρωσικά. Παρατηρείται ότι κυριαρχεί η γνώση των Ποντιακών και της Ρωσικής [Για την Ποντιακή βλ. σ.σ. 289-291 του παρόντος πονήματος, Καϊλάρης Γιάννης, ό.π., σ.σ.169 – 183, Δρέττας Γεώργιος στο Η διασπορά του ποντιακού Ελληνισμού, Bruneau M. (διεύθυνση), σ.σ.93 – 118 κ.λπ. Για τα Ρωσικά που γνωρίζουν οι αφιχθέντες στην Ελλάδα από το 1965 κι' εξής, και τα ανακλύποντα προβλήματα (βλ. Βακαλιός Θανάσης «Παλινόστηση...», ό.π., σ.σ. 47-49, 73-74) **(54)**.

08 β. Γλωσσομάθεια της μητέρας των ερωτωμένων. - 1. Γνώση Τουρκικών.

Δεκαέξι (16) ερωτώμενοι **(61,54%)** ανέφεραν ότι η μητέρα τους **δεν γνωρίζει Τουρκικά**, ενώ ισχύει το αντίθετο για το 30,77%. Το 07,69% ομιλεί μερικώς την Τουρκική.

08 β. Γλωσσομάθεια της μητέρας των ερωτωμένων. - 2. Γνώση Γαλλικών.

Είκοσι – πέντε (25) ή το **96,15%** επεσήμαναν τη μη γνώση Γαλλικών εκ μέρους της μητέρας τους, ενώ το 03,85% μερική.

08 β. Γλωσσομάθεια της μητέρας των ερωτωμένων. - 3. Γνώση Αγγλικών.

Όλοι οι ερωτηθέντες (100%) ανέφεραν ότι η μητέρα τους δεν γνωρίζει Αγγλικά.

08 β. Γλωσσομάθεια της μητέρας των ερωτωμένων.

4. Γνώση άλλων γλωσσών. [Μερικοί ανέφεραν περισσότερες της μιας (01) γλώσσες] – Αναφορά στην ποντιακή διάλεκτο.

Είκοσι – πέντε (25) ή το 54,35% δήλωσαν ότι η μητέρα τους γνωρίζει Ποντιακά, ενώ το 36,96%, δεκαεπτά (17) ερωτώμενοι, Ρωσικά. Το 04,34% ξέρει Γεωργιανά, το 02,18% λίγα Ρωσικά και το 02,17% Καζάκικα.

Σημείωση : Ανά τρεις (03) κάποιοι ερωτώμενοι ανέφεραν αφενός ότι ο πατέρας τους γνώριζε λίγα Ελληνικά κι' αφετέρου ότι τα έμαθε εδώ. Ένας (01) επεσήμανε ότι ο πατέρας του δεν ήξερε Ελληνικά.

Έξι (06) ερωτώμενοι δήλωσαν ότι η μητέρα τους έμαθε εδώ τα Ελληνικά, δύο (02) ότι τα γνώριζε μερικώς, ενώ ένας (01) ότι δεν τα ήξερε.

Στους γονείς, λοιπόν, κυριαρχεί η γνώση της ποντιακής διαλέκτου και της Ρωσικής.

08 γ. Γλωσσομάθεια ερωτωμένων. - 1. Γνώση Τουρκικών.

Είκοσι – τέσσερεις (24) ερωτώμενοι **(92,30%)** ανέφεραν **τη μη γνώση Τουρκικών**, ενώ το 07,70% τα γνωρίζει.

08 γ. Γλωσσομάθεια ερωτωμένων. - 2. Γνώση Γαλλικών.

Είκοσι πέντε (25) ερωτώμενοι **(96,15%)** **δεν γνωρίζουν Γαλλικά**, ενώ το 03,85% τα ομιλεί.

08 γ. Γλωσσομάθεια ερωτωμένων. - 3. Γνώση Αγγλικών.

Δεκαεπτά (17) ερωτώμενοι (65,38%) δεν ξέρουν Αγγλικά, επτά (07) γνωρίζουν (26,93%) και μερικώς το 07,69%. Παρατηρείται βελτίωση εν συγκρίσει προς τους γονείς. Τα ποσοστά

γνώσης (26,93% + 07,69%) υπολείπονται των αντιστοίχων των Κων/πολιτών (69,38% + μερικώς 11,88%) των Αιγυπτιωτών (84,61% + μερική γνώση το 03,85%) και των Μικρασιατών (69,23% + μερικώς το 07,69%) (Βλ. σ.σ. 89, 144, 225 της παρούσας διατριβής). (55).

08 γ. Γλωσσομάθεια των ερωτωμένων.

4. Γνώση άλλων γλωσσών [Μερικοί ανέφεραν περισσότερες της μιας (01) γλώσσες] – Αναφορά στην ποντιακή διάλεκτο.

Τη γνώση των Ποντιακών ανέφεραν είκοσι – τρεις ερωτώμενοι (46,94%) και των Ρωσικών (32,65%) + μερικώς το 04,08%.

Το 06,13% γνωρίζει Γερμανικά, το 04,08% τα Γεωργιανά και ανά 02,04% Ιταλικά, Καζάκικα ή Αρμένικα.

Πάλι κυριαρχεί η γνώση της Ποντιακής και της Ρωσικής, ενώ υπάρχει μικρή τάση προς εκμάθηση κι' άλλων γλωσσών (Γερμανικών ή Ιταλικών).

Επισημαίνεται ότι ένας (01) ερωτώμενος έμαθε εδώ τα Ελληνικά, ενώ μία (01) ερωτώμενη τώρα τα μαθαίνει.

08 δ. Γλωσσομάθεια πρώτου παιδιού των ερωτωμένων. - 1. Γνώση Τουρκικών.

Οι είκοσι – πέντε (25) ερωτώμενοι (96,15%) ανέφεραν ότι το πρώτο τους παιδί δεν γνωρίζει Τουρκικά, σε αντίθεση με το 03,85%.

08 δ. Γλωσσομάθεια πρώτου παιδιού των ερωτωμένων. - 2. Γνώση Γαλλικών.

Είκοσι – τέσσερις (24) ερωτώμενοι (92,30%) ανέφεραν **ότι το πρώτο τους παιδί δεν γνωρίζει Γαλλικά**. Στο ποσοστό αυτό περιλαμβάνονται και όσων τα παιδιά είναι μικρής ηλικίας ή οι ίδιοι είναι άτεκνοι. Το 07,70% δήλωσε ότι το παιδί τους ξέρει Γαλλικά.

08 δ. Γλωσσομάθεια α' παιδιού των ερωτωμένων. - 3. Γνώση Αγγλικών.

Δεκαπέντε (15) ή το 57,69% δήλωσαν ότι το πρώτο τους παιδί δεν γνωρίζει Αγγλικά, ενώ το 42,31% ξέρει.

Διαπιστώνεται η σταδιακή εκμάθηση ξένων γλωσσών και δη των Αγγλικών εκ μέρους των νέων. Υπενθυμίζεται ότι ο πατέρας των ερωτωμένων γνώριζε τα Αγγλικά σε ποσοστό 07,70% και οι ίδιοι οι ερωτώμενοι στο 26,93% + 07,69% (μερικώς).

08 δ. Γλωσσομάθεια πρώτου παιδιού των ερωτωμένων.

4. Γνώση άλλων γλωσσών [Μερικοί ανέφεραν περισσότερες της μιας (01) γλώσσες] – Αναφορά στην ποντιακή διάλεκτο.

Επτά (07) ερωτώμενοι (22,58%) επεσήμαναν ότι το πρώτο τους παιδί γνωρίζει Ποντιακά, ενώ το 16,13% Ρωσικά. Το 09,68% ξέρει Γερμανικά και το 03,23% Ισπανικά. Το 48,38% δεν ομιλεί άλλες γλώσσες.

Παρατηρείται η υποχώρηση της ποντιακής διαλέκτου και της Ρωσικής, ενώ τα παιδιά αρχίζουν και μαθαίνουν γλώσσες, όπως τα αντίστοιχα των Ελλαδιτών (π.χ. Γερμανικά).

08 ε. Γλωσσομάθεια β' παιδιού ερωτωμένων. - 1. Γνώση Τουρκικών.

Είκοσι – πέντε (25) ερωτώμενοι δήλωσαν ότι το δεύτερο παιδί τους **δεν γνωρίζει Τουρκικά** σε ποσοστό 96,15%, ενώ το **03,85% τα ομιλεί**.

08 ε. Γλωσσομάθεια β' παιδιού ερωτωμένων. - 2. Γνώση Γαλλικών.

Είκοσι – τέσσερις ερωτώμενοι (92,30%) ανέφεραν ότι το δεύτερο παιδί τους **δεν ξέρει Γαλλικά, ενώ το 07,70% τα ομιλεί**.

08 ε. Γλωσσομάθεια β' παιδιού ερωτωμένων. - 3. Γνώση Αγγλικών.

Εννέα (09) ερωτώμενοι (34,61%) δήλωσαν ότι γνωρίζει Αγγλικά, ενώ το 65,39% όχι. Σ' αυτό το ποσοστό, όπως και στ' Αγγλικά, τα Τουρκικά, ή τις άλλες γλώσσες, περιλαμβάνονται κι' όσων τα παιδιά είναι μικρής ηλικίας ή δεν έχουν β' παιδί.

08 ε. Γλωσσομάθεια β' παιδιού ερωτωμένων. - 4. Γνώση άλλων γλωσσών.

Επτά (07) ερωτώμενοι ανέφεραν ότι το παιδί τους **γνωρίζει τα Ποντιακά σε ποσοστό 24,13%**, τα Ρωσικά (13,80%) και τα Γερμανικά (10,35%). Το 51,72% δεν ομιλεί άλλες γλώσσες.

Τρεις (03) ερωτώμενοι δήλωσαν ότι έχουν και τρίτο παιδί. Τα δύο (02) εξ αυτών είναι γνώστες της Ρωσικής, το ένα (01) γνωρίζει Αγγλικά – Γαλλικά και τα άλλα δύο (02) Ποντιακά ή Γερμανικά.

Δύο (02) ερωτώμενες έχουν τρίτο παιδί. Το ένα (01) γνωρίζει Ποντιακά κι' Αγγλικά. Το άλλο Ρωσικά, Ποντιακά. Μιας (01) ερωτώμενης τα παιδιά έμαθαν τα Ελληνικά εδώ. Μία (01) έχει και τέταρτο παιδί που ξέρει Ποντιακά κι' Αγγλικά.

Παρατηρείται, άγκαι σε χαμηλότερα ποσοστά σε σχέση με τους ερωτωμένους, ότι τα παιδιά τους γνωρίζουν Ποντιακά και – κατά δεύτερο λόγο – Ρωσικά.

08. στ. Ο ρόλος των Τουρκικών – Ρωσικών στην Ελλάδα. - 1. Στα ενδοοικογενειακά πλαίσια.

Απάντησαν στο ερώτημα αυτό είκοσι – τέσσερις (24) ερωτώμενοι (92,31%) και δύο (02) όχι (07,69%). Δόθηκαν, μάλιστα, πέραν της μιας (01) απαντήσεις εκ μέρους των ερωτηθέντων.

α. Τη μη χρήση των Τουρκικών από τους γονείς, παρά μόνον των Ποντιακών επεσήμαναν τέσσερις (04) ή το 11,10%.

β. Χρήση των Τουρκικών εντοπίζεται σε τρεις (03) απαντήσεις, 02,78% εκάστη, ως ακολούθως : (1) Σπανιότερα εχρησιμοποιούνται τα Τουρκικά εν σχέσει προς τα Ποντιακά (2). Τα μιλούσαν οι γονείς, για να μην καθίστανται αντιληπτοί από τα παιδιά και (3) Οι γονείς της μητέρας του ερωτώμενου ομιλούσαν και Τουρκικά. Σύνολο β: 08,34%.

(α) (Αρχική) χρήση της Ρωσικής επισημαίνεται σε ποσοστό 41,68% ως εξής : (1) Τέσσερις (04) απαντήσεις (11,11%) επισημαίνουν ότι τα πρώτα χρόνια εδώ οι γονείς τους μιλούσαν τα Ρωσικά, γιατί τους διευκόλυναν επικοινωνιακά. Ανά 05,56% αναφέρεται ότι : (2) χρησιμοποιούσαν τα Ρωσικά, για να μην γίνονται αντιληπτοί από τα παιδιά τους και (3) διαθέτουν δορυφορική κεραία για την παρακολούθηση πολιτικοϊδεολογικών ρωσικών εκπομπών. Πέντε (05) απαντήσεις, 02,78% εκάστη, προβάλλουν τα γεγονότα : (4) της εκμάθησης των Ρωσικών εκ μέρους των παιδιών, επειδή άκουαν τους γονείς τους, ώστε να τα χρησιμοποιούν ενδοοικογενειακά, (5) της αραίωσης της χρήσης τους, με την έναρξη της σχολικής περιόδου, (6) της χρήσης τους, επειδή ο πατέρας της ερωτώμενης ήταν Ουκρανός, (7) της εκμάθησης των Ελληνικών εδώ με την παρακολούθηση (8) σχετικών σεμιναρίων .

Το 05,55% θεωρεί ότι οι Πόντιοι παλινοστούντες από το 1990 κι' εξής χρησιμοποιούν τα Ρωσικά ενδοοικογενειακά.

(β) Ως προς τη σχέση της Ποντιακής με τη Ρωσική διαπιστώνονται : (1) υπερίσχυση της Ποντιακής αφού τη χρησιμοποιούν περισσότερο (08,33%) ή μόνον αυτή (13,88%). (2) Υπάρχει ταυτόχρονη χρήση των δύο (05,55%). Σύνολο (β) : 27,76%.

(γ) Άλλες απόψεις : (1) Δύο (02) απαντήσεις (05,56%) επισημαίνουν ότι επί Δικτατορίας (1967 – 1974) απαγορευόταν η χρήση της Ρωσικής, π.χ. στην Κατερίνη λόγω του επικρατούντος φόβου.

Ανά 02,78% τονίζεται ότι : (2) δεν διαθέτει ο ερωτώμενος δορυφορική κεραία και (3) ενδοοικογενειακά χρησιμοποιούνται τα Ελληνικά.

Σύνολο (γ) : 11,12%.

Συνοψίζοντας : (α) Μη χρήση Τουρκικών από τους γονείς : (04) τέσσερις απαντήσεις ή το 11,10%.

(β) Χρήση των Τουρκικών : (03) απαντήσεις ή το 08,34% : Σύνολο (α) + (β): Επτά (07) απαντήσεις (19,44%), (γ) (Αρχική) χρήση της Ρωσικής : (15) δεκαπέντε ή το 41,68%, (δ) Υπερίσχυση της Ποντιακής : οκτώ (08) ή το 22,21%, (ε) Ταυτόχρονη χρήση της

Ποντιακής – Ρωσικής : (02) δύο ή το 05,55%, (στ) Άλλες απόψεις : τέσσερις (04) ή 11,12% : Σύνολο απαντήσεων : τριάντα – έξι (36).

08 στ. Ο ρόλος των Τουρκικών – Ρωσικών στην Ελλάδα.-2. Στο ευρύτερο κοινωνικό πλαίσιο.
Είκοσι - τρεις (23) ερωτώμενοι απάντησαν στο ερώτημα (88,46%), ενώ τρεις (03) όχι (11,54%).

Δόθηκαν περισσότερες της μιας (01) απαντήσεις.

(α) Κανονική χρήση των Τουρκικών διαπιστώνεται σε ποσοστό 07,54%, τέσσερις (04) απαντήσεις , (β) Σπάνια χρήση τους από τους παππούδες, μία (01) απάντηση, 01,89%.

Σύνολο : (α)+(β)=09,43%.

Ως προς τα Ρωσικά επισημαίνονται τα εξής :

A. Χρήση των Ρωσικών παρατηρείται σε ποσοστό 64,17%, τριάντα- τέσσερις (34) απαντήσεις ως εξής.

(I)α. Ομιλούν τα Ρωσικά σε ανάλογο κοινωνικό περιβάλλον : δώδεκα (12) απαντήσεις ή 22,64%. β. Ορθώς τα χρησιμοποιούν, για να μην τα ξεχάσουν : μία (01) απάντηση ή 01,89%. γ. Στο καφενείο του ερωτώμενου συχνάζουν ομιλούντες τη Ρωσική (01,89%). δ. Τα χρησιμοποιούν, κυρίως, οι ηλικιωμένοι (01,89%). ε. Υπήρχαν πάντοτε Πόντιοι μη γνωρίζοντες τα Ελληνικά (01,89%). στ. Κάποιοι τα χρησιμοποιούν για να μην γίνονται αντιληπτοί στον κοινωνικό περίγυρο (01,89%). ζ) Ομιλούν κάποιοι Ρωσικά, διότι με τα λίγα Ελληνικά τους, καθίστανται θύματα εμπαιγμού (01,89%) : Σύνολο απαντήσεων : Δεκαοκτώ (18) ή 33,98%.

(II) Οι παλινοστούντες μετά το 1990 τα χρησιμοποιούν : (α) τους διευκολύνουν επικοινωνιακά : πέντε (05) απαντήσεις (09,43%) (β) Είναι συστηματική η χρήση τους : δύο (02) ή 03,77%. (γ) Αυτοί των Αχαρνών τα χρησιμοποιούν σε κάθε περίπτωση (03,77%) (δ) Ομιλούν περισσότερο τα Ρωσικά παρά τα Ποντιακά (03,77%) (ε) Γίνεται χρήση τους διότι επί Στάλιν είχε δοκιμαστεί η ελληνική Παιδεία στην ΕΣΣΔ (01,89%). (στ) Ομιλούν Ρωσικά ή Ποντιακά (01,89%). (ζ) Επειδή δεν γνωρίζουν Ελληνικά, διαθέτουν δορυφορική κεραία για τη λήψη ρωσικών εκπομπών (01,89%) : Σύνολο απαντήσεων : Δεκατέσσερις (14) ή 26,41%.

(III) Σπάνια / Μη κανονική χρήση : α. Αρχικά τα μιλούσε η ερωτώμενη. Τώρα τα χρησιμοποιεί σε μεμονωμένες εκφράσεις (01,89%) β. Σπάνια η οικογένεια του τα χρησιμοποιούσε σε συναναστροφές (01,89%) Σύνολο : Δύο (02) απαντήσεις (03,78%).

B. Μη χρήση των Ρωσικών διαπιστώνεται σε εννέα (09) απαντήσεις (16,97%) ως εξής : α. Οι παλαιότεροι Πόντιοι της δεκαετίας του 1960 δεν τα χρησιμοποιούν (01,89%) β. Στις συναναστροφές τους δεν χρησιμοποιείται η Ρωσική (01,88%). (γ) Αναλόγως των περιστάσεων ομιλούνταν πάντοτε τα Ποντιακά : έξι (06) απαντήσεις (11,32%) (δ) Καταφεύγουν στην ποντιακή διάλεκτο, για να μην τους αντιλαμβάνεται ο περίγυρος (01,88%).

Γ. Άλλες απόψεις : (α) Δεν διαθέτουν δορυφορική κεραία για την παρακολούθηση ρωσικών εκπομπών : τέσσερις (04) ή 07,54% (β) Δημοσίως δεν ομιλούντο τα Ρωσικά επί Δικτατορίας (1967 – 1974) : 01,89% Σύνολο : πέντε (05) ή 09,43%.

Συνοψίζοντας : (α) Κανονική χρήση των Τουρκικών : τέσσερις απαντήσεις (04) ή 07,54% (β) Σπάνια τα ομιλούν : μία (01) απάντηση (01,89%) (γ) Χρησιμοποιούνται τα Ρωσικά στο ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον : Δεκαοκτώ (18) ή 33,98% (δ) Οι παλινοστούντες μετά το 1990 τα ομιλούν για ποικίλους λόγους και σε διάφορες περιστάσεις : Δεκατέσσερις (14) απαντήσεις ή 26,41% (ε) Σπάνια / μη κανονική χρήση : Δύο (02) ή 03,78% (στ) Μη χρήση τους : εννέα (09) ή 16,97% (ζ) Άλλες απόψεις : πέντε (05) απαντήσεις ή 09,43%. Σύνολο απαντήσεων : Πενήντα – τρεις (53).

09. Κοινωνική τάξη – κοινωνικό στρώμα, στα οποία ανήκει η οικογένεια του πατέρα και της μητέρας των ερωτωμένων.

Σε δεκαέξι (16) απαντήσεις (61,54%) αναφέρεται ότι η οικογένεια του πατέρα των ερωτωμένων ανήκει / ανήκε στην αγροτική τάξη, το 19,23% στην εργατική, το 15,38% στην

αστική και το 03,85% δεν ανέφερε. Στα μικροαστικά στρώματα ανήκει η οικογένεια του πατέρα, σύμφωνα με τέσσερις (04) ερωτώμενους που δήλωσαν την αστική τάξη.

Στην αγροτική τάξη ανήκει η οικογένεια της μητέρας των ερωτωμένων σύμφωνα με ένδεκα (11) απαντήσεις (42,31%), στην αστική με δέκα (10) απαντήσεις ή 38,46%, στην εργατική (11,54%) και δεν ανέφερε (07,69%). Στα κατώτερα μικροαστικά στρώματα ανήκει το 70% των δηλωσάντων την αστική τάξη, το 20% στα μεσοαστικά και το 10% στα μικροαστικά.

10. α. Τόποι καταγωγής του παππού και της γιαγιάς ή συγγενών των ερωτωμένων [από τον πατέρα].

Ο παππούς ή οι συγγενείς του από τον πατέρα των ερωτωμένων κατάγονταν : **A. από τον Πόντο σε ποσοστό 84,63%, είκοσι δύο (22) απαντήσεις ως εξής :** (α) από την Τραπεζούντα : Δέκα (10) απαντήσεις ή 38,45%, (β) την Ορντού (11,53%), (γ) την Κερασούντα (07,70%), (δ) το Τσαγράκ της Κερασούντας (07,70%), (ε) τον Πόντο (χωρίς συγκεκριμένη αναφορά) το 07,70% και τρεις (03) απαντήσεις 03,85% εκάστη, (στ) από το Κουνάκαλ της Ματσούκας, (ζ) το Σούλι του Πόντου και (η) την Κρώμνη (παρά την Τραπεζούντα).

A2. Από το Καρς του Καυκάσου : τρεις (03) απαντήσεις (11,53%).

B. Από την Ουκρανία το 03,84%.

Η γιαγιά ή οι συγγενείς της από τον πατέρα των ερωτωμένων κατάγονταν : **A1. από τον Πόντο σε ποσοστό 76,94%, είκοσι (20) απαντήσεις. A2. Από το Καρς : Δύο (02) απαντήσεις (07,69%) και B. από την Ουκρανία το 03,84. Γ. Τρεις (03) ή το 11,53% δεν ανέφεραν.** Από τον Πόντο οι τόποι καταγωγής ήταν : (α) από την Τραπεζούντα : οκτώ (08) απαντήσεις (30,76%), (β) από τον Πόντο (χωρίς συγκεκριμένη αναφορά) το 15,39%, (γ) την Κερασούντα (07,70%), (δ) το Τσαγράκ (07,69%) και τέσσερις (04) ερωτώμενοι, 03,85% εκάστος, από (ε) Σάντα, (στ) Αργυρούπολη του Πόντου, (5) Ορντού και (η) το Κουνάκαλ.

10 β. Τόποι καταγωγής του παππού ή συγγενών του από την πλευρά της μητέρας των ερωτωμένων.

Ο παππούς ή οι συγγενείς του από την πλευρά της μητέρας των ερωτωμένων κατάγονταν : **A1. Από τον Πόντο σε ποσοστό 73,09%, δεκαεννέα (19) απαντήσεις ως εξής :** (α) από την Τραπεζούντα το 34,61%, εννέα (09) απαντήσεις, (β) από τον Πόντο (χωρίς συγκεκριμένη αναφορά) το 11,54%, (γ) από την Ορντού (07,69%) και πέντε (05) απαντήσεις, 03,85% εκάστη, από τις (δ) Σάντα, (ε) Τρίπολη, τα (στ) Χαψίκει Ματσούκας, (ζ) Σούλι του Πόντου και (η) Τσαγράκ.

A2. Από το Καρς* (07,69%), δύο (02) απαντήσεις. B. Από τη Μαγνησία της Δυτ. Μ. Ασίας (03,84%) και Γ. Τέσσερις (04) δεν ανέφεραν (15,38%).

* Η μαζική εγκατάσταση των Ελλήνων στην επαρχία του Καρς (1879 – 1914) έλαβε χώρα λόγω της τουρκικής καταπίεσης και κατόπιν υπήρξε νέα ροή τους προς τον Καύκασο (1917 – 1920) μετά την ανάκτηση του Καρς από τους Τούρκους (1920). Από το 62% του συνολικού πληθυσμού που ήταν οι Χριστιανοί της περιοχής, απέμεινε μόνο το 2% των Χριστιανών (Χαρατσίδης Ελευθέριος, Οι Έλληνες της Αρμενίας και του Καρς τον 19^ο και 20^ο αιώνα στο Η διασπορά του ποντιακού Ελληνισμού, ό.π., σ.σ.200 – 209).

Η γιαγιά ή οι συγγενείς της από την πλευρά της μητέρας των ερωτώμενων κατάγονταν : **A1. Από τον Πόντο σε ποσοστό 76,94%, είκοσι (20) απαντήσεις ως ακολούθως :** (α) από την Τραπεζούντα (26,92%), επτά (07) απαντήσεις, (β) από τον Πόντο (χωρίς συγκεκριμένη αναφορά) (11,54%), τρεις (03) απαντήσεις, (γ) το Τσαγράκ (07,70%), δύο (02), ανά 07,69% από τις (δ) Ορντού, (ε) Σάντα και τέσσερις (04) ερωτώμενοι, 03,85% έκαστος, από τις (στ) Τρίπολη, (ζ) Σαμψούντα, τα (η) Χανίκει και (θ) Σούλι του Πόντου. **A2. Από το Καρς (03,84%). B. Από τη Δυτική Μικρά Ασία (03,84%) και Γ. Δεν ανέφεραν τέσσερις (04) ή το 15,38%.**

Παρατηρείται, λοιπόν, ότι οι ερωτώμενοι κατάγονται, κυρίως, από τον Πόντο, ενώ οι Κων/πολίτες από διάφορα μέρη της Ελλάδος και του ευρύτερου Ελληνισμού (περιλαμβανομένων των Κων/πολης, Ίμβρου και Τενέδου). (56).

11. Κοινωνική τάξη – κοινωνικό στρώμα, στα οποία ανήκουν οι ερωτώμενοι / ες. [Λαμβάνεται υπ' όψιν η οικογένεια, που έζησαν τα παιδικά κι' εφηβικά τους χρόνια].

Οι ένδεκα (11) ερωτώμενοι (42,31%) δήλωσαν ότι ανήκουν στην εργατική τάξη, το 42,30% στην αστική και το 15,39% στην αγροτική. Εκ των ένδεκα (11) δηλωσάντων την αστική τάξη, οι οκτώ (08) ή το 72,73% ανήκουν στα κατώτερα μικροαστικά στρώματα, στα μικροαστικά το 18,18% και στα μεσοαστικά το 09,09%.

12. Προβλήματα που αντιμετώπισαν οι ερωτώμενοι / ες, οι γονείς ή συγγενείς στην Ελλάδα. [Δόθηκαν περισσότερες της μιας (01) απαντήσεις].

A. Η ύπαρξη προβλημάτων των προσφύγων του 1922 και των ελθόντων σταδιακά από την πρώην ΕΣΣΔ Ποντίων κατά τις τελευταίες δεκαετίες επισημαίνεται σε ποσοστό 88,89%, εκατόν – τέσσερις (104) απαντήσεις ως εξής : (1) Αντιμετώπισαν προβλήματα οι πρόσφυγες Πόντιοι το 1922, οι απόγονοι, ή οι ίδιοι οι ερωτώμενοι : (α) οι Πόντιοι απεκαλούντο «Τουρκόσποροι» (05,12%), έξι (06) απαντήσεις. (β) Δεν έτυχε καλής μεταχείρισης η οικογένεια του πατέρα του ερωτώμενου (0,86%) αρχικά λόγω των πολιτικών του φρονημάτων (02,57%). Σύνολο : 08,55%, δέκα (10) απαντήσεις.

(2) Προβλήματα των ελθόντων από την πρώην ΕΣΣΔ κατά τις τελευταίες δεκαετίες σε ποσοστό 80,34%, ενενήντα – τέσσερις (94) απαντήσεις : (α) **Δυσχέρειες στον οικονομικό τομέα :** (διαβίωση, επαγγελματική αποκατάσταση, συνταξιοδοτικό, στέγαση, αναγνώριση πτυχίων) σε ποσοστό 27,35%, τριάντα – δύο (32) απαντήσεις ως εξής : το 09,40%, ένδεκα (11) απαντήσεις, επισημαίνει το πρόβλημα επαγγελματικής αποκατάστασης αρχικά, καθώς δίδονται οικίες κι' όχι εργασία (0,85%), η οποία είναι χαμηλά αμειβόμενη (0,85%). Επιπλέον δεν τους αναγνωρίζονται τα πτυχία (01,71%). Βασικό πρόβλημα των αφιχθέντων μετά το 1960 ήταν η επιβίωση (03,42%). Δεν τους έχουν αναγνωριστεί από την Πολιτεία ως συντάξιμα τα έτη εργασίας στην ΕΣΣΔ (01,71%). Δεν είναι ορθή η καταβολή επιμέρους μικρών επιδομάτων, αντί ενός εφ' άπαξ ποσού (02,57%). Τα «αυθαίρετα» κτίσματα αποτελούν βασικό πρόβλημα (0,86%), που δεν χαρακτηρίζει όμως μόνο τους Ποντίους (02,56%). Υπάρχουν, επίσης, δυσχέρειες στη στέγαση (03,42%).

(β) Προβλήματα υποδοχής των παλινοστούντων και γραφειοκρατίας σε ποσοστό 05,98%, επτά (07) απαντήσεις ως εξής : Απουσιάζει διαχρονικά η οργανωμένη υποδοχή κι' εγκατάσταση των παλινοστούντων (03,42%), καθώς οι υπεύθυνοι επί της υποδοχής αγνοούν την Ρωσική (0,86%) και δεν υπάρχουν Πόντιοι υπάλληλοι στο Ίδρυμα Αποκατάστασης Παλινοστούντων (0,85%) και γενικότερα υφίσταται πρόβλημα γραφειοκρατίας (0,85%).

(γ) Προβλήματα στράτευσης, παραχώρησης της ελληνικής ιθαγένειας σε ποσοστό 06,82%, οκτώ (08) απαντήσεις ως ακολούθως : Οι γονείς των ερωτώμενων στη Ρωσία ήταν κάτοχοι ελληνικών διαβατηρίων (02,56%). Ανά 0,85% η κάθε απάντηση, τέσσερις (04) ερωτώμενοι επεσήμαναν (1) το θέμα αναβολής της στράτευσης, (2) το πρόβλημα της μη παραχώρησης στους ελθόντες μετά το 1990 της ελληνικής υπηκοότητας (3) παρότι έχουν ελληνικά διαβατήρια και (4) κάποιιοι εξ αυτών καταλήγουν στα κρατητήρια ως ύποπτοι. Μετά την παρέλευση τριών ετών έλαβε ο ερωτώμενος το δελτίο ταυτότητας (0,86%).

(δ) Πρόβλημα επικοινωνίας και σχέσεων Ποντίων – γηγενών σε ποσοστό 30,78%, τριάντα – έξι (36) απαντήσεις ως εξής : Οι παλιννοστούντες κατά καιρούς αποκαλούνταν «Ρώσοι», «Ρωσάκια», «Ρωσοπόντιοι» (12,82%), δεκαπέντε (15) απαντήσεις, αφού δεν γνώριζαν την Ελληνική (08,55%). Υπάρχει, επιπλέον, άγνοια εκ μέρους ιδιωτών και του κράτους της ιστορίας του ποντιακού Ελληνισμού (02,56%). Στην παιδική τους ηλικία δεν απεκάλυπταν την καταγωγή τους σε ντόπιους συνομιλητές τους (01,71%). Ο ερωτώμενος βίωσε το ρατσισμό μέχρι την ηλικία των δεκαπέντε ετών (0,85%). Τέσσερις (04) ερωτώμενοι, 0,86% έκαστος, αναφέρουν ότι : (α) τα αρνητικά σχόλια ή ανέκδοτα για τους Ποντίους είναι απότοκα του φθόνου λόγω της εργατικότητάς τους, (β) κάποιιοι τους θεωρούν υπεύθυνους για τη στέρηση θέσεων εργασίας των γηγενών, (γ) στις Αχαρνές υπάρχει προκατάληψη για την αγορά οικοπέδων εκ μέρους των Ποντίων και (δ) δεν αρέσει στους Ποντίους η εξύβριση των Θείων, κάτι ασύνηθες σ' αυτούς. Το 0,85% υπογραμμίζει ότι στους Ποντίους αποδίδεται εν πολλοίς η έξαρση της εγκληματικότητας.

(ε) Πρόβλημα ανεπαρκούς πολιτικής επιρροής των Ποντίων σε ποσοστό (09,41%), ένδεκα (11) απαντήσεις ως ακολούθως : το ποντιακό στοιχείο θα έπρεπε να τύχει άλλης μεταχείρισης από το κράτος ή τους πολιτικούς πέραν των προεκλογικών τους υποσχέσεων (05,98%), επτά (07) απαντήσεις. Τρεις (03) απαντήσεις, 0,86%, εκάστη, τονίζουν ότι : (α) απουσιάζουν οι Πόντιοι από τα κέντρα λήψης των πολιτικών αποφάσεων, (β) η Δικτατορία (1967 – 1974) τους θεωρούσε κομμουνιστές και (γ) οι ίδιοι οι Πόντιοι, όταν είναι διορισμένοι στο Δημόσιο, δευτερευόντως ασχολούνται με τα προβλήματα των Ποντίων. Το 0,85% πιστεύει ότι το κράτος δεν τους σέβεται, επειδή η αναγνώριση της ποντιακής Γενοκτονίας κατέστη δυνατή μετά την πάροδο πολλών ετών.

B. Μη ύπαρξη ή αντιμετώπιση των προβλημάτων των Ποντίων προσφύγων του 1922 και των τελευταίων δεκαετιών του 20^{ου} αιώνα σε ποσοστό 10,25%, δώδεκα (12) απαντήσεις ως ακολούθως : (1) οι γονείς τους ως πρόσφυγες του 1922 δεν αντιμετώπισαν πρόβλημα προσαρμογής, επειδή ζούσαν ανάμεσα σε πρόσφυγες (01,71%). Η τρίτη γενιά έχει ήδη καταλάβει υπεύθυνες θέσεις σε όλους τους τομείς (0,86%). Ο πατέρας της ερωτώμενης ως πρόσφυγας του '22 σύντομα ανέκαμψε οικονομικά (0,85%). Οι ερωτώμενοι δεν αισθάνθηκαν τη διάκριση γηγενών – προσφύγων (03,42%), τέσσερις (04) απαντήσεις. (2) Οι Πόντιοι της δεκαετίας του 1960 εύρισκαν σχετικά εύκολα εργασία (01,71%) κι έχουν ενταχθεί στην ελλαδική κοινωνία (0,85%). Τώρα, μάλιστα, διεκδικούν οι Πόντιοι τα δικαιώματά τους (0,85%).

Γ. Ο ερωτώμενος διέκοψε τη συζήτηση (0,86%).

Συνοψίζοντας : (1) αντιμετώπισαν προβλήματα οι Πόντιοι πρόσφυγες του 1922, οι απόγονοι τους κ.λπ. : 08,55% - Δέκα (10) απαντήσεις (2) Οικονομικά προβλήματα των ελθόντων από την ΕΣΣΔ Ποντίων : 27,35% - Τριάντα – δύο (32) απαντήσεις (3) Προβλήματα υποδοχής των παλιννοστούντων και γραφειοκρατίας : 05,98% - Επτά (07) απαντήσεις (4) Προβλήματα στράτευσης κι ελληνικής ιθαγένειας : 06,82% - Οκτώ (08) απαντήσεις (5) Δυσχέρειες επικοινωνίας και σχέσεων γηγενών – Ποντίων : 30,78% - Τριάντα – έξι (36) απαντήσεις (6) Ανεπαρκής πολιτική επιρροή των Ποντίων : 09,41% - Ένδεκα (11) απαντήσεις (7) Μη ύπαρξη ή αντιμετώπιση των προβλημάτων : 10,25% - Δώδεκα (12) απαντήσεις (8) Διακοπή της συζήτησης (0,86%) – Ένας (01) ερωτώμενος. **Σύνολο : (117) εκατόν δέκα επτά απαντήσεις (57).**

13. Συναναστροφή Ποντίων με μη Ποντίους. [Δόθηκαν περισσότερες της μιας (01) απαντήσεις].

A. Συναναστροφή (μόνον) ή κυρίως με Ποντίους διαπιστώνεται σε ποσοστό 54,55%, είκοσι – τέσσερις (24) απαντήσεις ως εξής : οι ερωτώμενοι / ες συναναστρέφονται με Ποντίους (36,37%), δεκαέξι (16) απαντήσεις ή κυρίως με Ποντίους (09,10%), επειδή οι περισσότεροι συγγενείς τους διαμένουν στις Αχαρνές (02,27%), που αποτελούν μια κλειστή

κοινωνία (02,27%). Στην Έδεσσα οι γονείς των ερωτώμενων συναναστρέφονταν με Ποντίους, διότι όλοι εκεί ήταν πρόσφυγες (02,27%). Κατά τον ίδιο, περίπου, τρόπο ενεργούσαν ο πατέρας και η μητέρα μιας (01) ερωτώμενης (02,27%).

Β. Συναναστροφή με Ποντίους και μη σε ποσοστό 25,01%, ένδεκα (11) απαντήσεις ως ακολούθως : Δεν ενδιαφέρει τους ερωτώμενους η καταγωγή (06,82%), ειδικά τους ανήκοντες στην γ' γενιά του 1922 (04,55%), όπως και στη β' των γονέων τους (02,27%). Οι γονείς των ερωτώμενων (α' γενιά) συναναστρέφονταν με πρόσφυγες και μη (04,55%), οι ίδιοι οι ερωτώμενοι επίσης, καθώς οι σύζυγος / νύμφες τους είναι Ελλαδίτες (04,55%). Οι πρόσφυγες στο χωριό των παππούδων του ερωτώμενου είχαν καλές σχέσεις με τους γηγενείς (02,27%).

Γ. Συναναστρέφονται (κυρίως) με μη Ποντίους σε ποσοστό 06,81%, τρεις (03) απαντήσεις ως ακολούθως : τρεις (03) ερωτώμενοι, 02,27% εκάστη, αναφέρονται σε συναναστροφές : (1) κυρίως με μη Ποντίους, (2) και μάλιστα συμμαθητές. (3) Οι περισσότεροι φίλοι του ερωτώμενου είναι Μενιδιάτες.

Δ. Άλλες απόψεις : Ποσοστό 11,36%, πέντε (05) απαντήσεις : (1) Μέχρι το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο οι Πόντιοι του 1922 αποτελούσαν κλειστές τοπικές ομάδες (06,82%), (2) Μετά τον Εμφύλιο (1946 – 1949) κατέστη δυνατή η ανάμειξη γηγενών – προσφύγων και μάλιστα μετά το 1960 λόγω της αστυφιλίας (04,54%).

Ε. Διέκοψε τη συζήτηση ο ερωτώμενος (02,27%).

Συμπερασματικά : (1) **συναναστροφή (μόνον) ή κυρίως με Ποντίους : 54,55%, είκοσι – τέσσερις (24) απαντήσεις.** (2) **Συναναστρέφονται με Ποντίους και μη οι ερωτώμενοι / συγγενείς τους (25,01%), ένδεκα (11) απαντήσεις.** (3) **Οι παρέες τους είναι (κυρίως) με μη Ποντίους (06,81%), τρεις (03) απαντήσεις.**

(4) **Άλλες απόψεις : 11,36%, πέντε (05) απαντήσεις** (5) **Διακοπή συζήτησης : 02,27%, ένας (01) ερωτώμενος. Σύνολο απαντήσεων : σαράντα – τέσσερις (44).**

Για τις συναναστροφές των Ποντίων, βλ. ενδεικτικά : Βακαλιός Θανάσης (επιμέλεια) Παλιννόστηση και ένταξη, σ.σ.56 – 57 : οι Πόντιοι μαθητές του Γυμνασίου να προτιμούν για τις συναναστροφές τους, κυρίως τους ομογενείς (Ποντίους), σ.σ.68 – 69 για τους μαθητές Λυκείου ▪ Κασιμάτη Κούλα, κεφ. ΙΧ στο Πόντιοι μετανάστες από την πρώην Σοβιετική Ένωση, σ.σ.462 – 465. Στη σ.463 ο πίνακας 9.8 :

Ποσοστιαία κατανομή μεταναστών ανάλογα με τις παρέες τους κατά φύλο.

Συναναστροφές	Σύνολο %	Άνδρες	Γυναίκες	Σύνολο
Μόνο με Ποντίους	38,3	51,6	48,4	100,0
Με Ποντίους και Έλληνες	61,7	42,9	57,1	100,0
Σύνολο	100,0	46,2	53,8	
Απόλυτα μεγέθη	1.844	706	1138	

Μόνο με Ποντίους συναναστρέφονται περισσότερο : (α) οι άνδρες, καθώς οι γυναίκες φαίνονται πιο προσαρμόσιμες, (β) οι νεότεροι (από 15 έως 29 ετών) και οι μεγαλύτεροι 60 χρόνων και άνω. Οι μετανάστες των ενδιάμεσων ηλικιών δύνανται να επικοινωνήσουν πιο συχνά με τους γηγενείς, πιθανόν στους εργασιακούς χώρους, (γ) οι άγαμοι παρά οι έγγαμοι, (δ) οι λιγότερο μορφωμένοι (του Δημοτικού ή εντελώς αναλφάβητοι), (ε) οι ζητούντες εργασία, παρά οι εργαζόμενοι, που αναγκαστικά, έστω, έρχονται σ' επαφή με τους ντόπιους, (στ) οι προερχόμενοι από το Καζακστάν, που είναι οι περισσότεροι από την ΕΣΣΔ εδώ κι έτσι εύκολα μπορούν να συναναστρέφονται με συντοπίτες τους, (ζ) οι πιο πρόσφατοι μετανάστες, επειδή οι παλαιότεροι ήδη, έχουν αποκτήσει γνωριμίες με τους γηγενείς και χειρίζονται καλύτερα τα Ελληνικά και (η) οι εγκατεστημένοι στη Δράμα, Θεσσαλονίκη και Καβάλα, διότι οι κοινωνίες αυτές είναι μικρότερες εν συγκρίσει προς την Αθήνα και ο χρόνος εγκατάστασης είναι μεγαλύτερης διάρκειας (σ.σ.463 – 464, ό.π.).

Στην έρευνα του γράφοντος το μεγαλύτερο ποσοστό συναναστροφής με Ποντίους (36,37%) (σ.332) εξηγείται, αν λάβουμε υπ' όψιν ότι το 53,85% των ερωτηθέντων διαμένει

στις Αχαρνές (σ.323 του παρόντος πονήματος). Επιπλέον συναναστρέφονται, κυρίως, με ομογενείς [Ποντίους] (09,10%), επειδή εκεί κατοικούν οι συγγενείς τους, ενώ το 02,27% θεωρεί ότι η πόλη των Αχαρνών αποτελεί μια κλειστή κοινωνία (σ.332 της διατριβής αυτής) (58).

14. Συχνότητα επισκέψεων στον Πόντο : [Δόθηκαν περισσότερες της μιας (01) απαντήσεις].

A. Ενίοτε – όχι συχνά : (04) τέσσερις απαντήσεις (10,53%), αφού οι ερωτώμενοι / ες, οι γονείς ή άλλοι συγγενείς έχουν μεταβεί στον Πόντο μια (01) φορά.

B. Μη επίσκεψη στον Πόντο σε ποσοστό 86,84%, τριάντα τρεις (33) απαντήσεις ως ακολούθως : (1) δεν μετέβησαν οι γονείς / παππούδες των ερωτωμένων / οι ίδιοι εξαιτίας των τραυματικών εμπειριών του 1922, 15,80%, έξι (06) απαντήσεις, (2) οι γονείς δεν τον επισκέφθηκαν, επειδή ο ένας εκ των δύο δεν ήθελε (07,89%) και (3) οι γεννηθέντες τη δεκαετία του 1960 έχουν την οικονομική δυνατότητα πραγμάτωσης του ταξιδιού (02,63%) που στερούνται κάποιιοι (02,63%). (4) Επιπλέον εφοβούνται την αντίδραση των Τούρκων (02,63%) (5). Το 47,37%, (18) δεκαοκτώ ερωτώμενοι, επισημαίνει ότι θα ήθελε να τον επισκεφθεί και (6) ειδικά την Παναγία του Σουμελά (02,63%). (7) Η ίδια η ερωτώμενη και ο γιος της θα μεταβούν στον Πόντο σύντομα (05,26%).

Γ. Διέκοψε τη συζήτηση ο ερωτώμενος : Δεν απάντησε (02,63%) : ένας (01) ερωτώμενος.

Συνοψίζοντας : (1) τον επισκέπτονται ενίοτε, όχι συχνά : τέσσερις (04) απαντήσεις ή 10,53% (2) Μη επίσκεψη στον Πόντο για ποικίλους λόγους [κατηγορίες : 1 (15,80%), έξι (06) απαντήσεις, 2 (07,89%), τρεις (03), 3 (05,26%), δύο (02), 4 (02,63%), μία (01) απάντηση]. Σύνολο (2) : 31,58%, (12) δώδεκα απαντήσεις (3) Έκφραση επιθυμίας για επίσκεψη : [κατηγορίες : 5 (47,37%), δεκαοκτώ (18) απαντήσεις, 6 (02,63%), μία (01) απάντηση και 7 (05,26%), δύο (02)].

Σύνολο (3) : 55,26, είκοσι – μία (21) απαντήσεις (4) Δεν απάντησε : ένας (01) ή 02,63%.

Σύνολο απαντήσεων : τριάντα οκτώ (38).

Ενδεικτικά αναφέρεται ότι στην έρευνα του Καϊλάρη Γ. Γιάννη, Η τέταρτη γενιά των Ποντίων, σ.σ.239 – 240, η 101^η ερώτηση έχει ως εξής : Επισκέφθηκες τον Πόντο ; 1. όχι, θα ήθελες να τον επισκεφθείς ; α. όχι, γιατί . . . β. ναι, γιατί . . . Το 93,1% δεν μετέβη ποτέ στον Πόντο, ενώ το 13,4% δεν επιθυμεί την επίσκεψη. Το 67,8% επιθυμεί να τον επισκεφθεί, από το οποίο το 55,3% αιτιολογεί τον πόθο του για την εκεί μετάβασή του. (59).

15 α. Τρόπος ενασχόλησης με την πολιτική.

Ένδεκα (11) ερωτώμενοι (42,30%) δήλωσαν ότι είναι απλοί ψηφοφόροι και το 42,31% πολιτικοποιημένοι ψηφοφόροι [Σ' αυτούς περιλαμβάνονται οκτώ (08) ερωτώμενοι και μια (01) ερωτώμενη, που ασχολούνται με την Τοπική Αυτοδιοίκηση]. Μετέχουν ή μετέσχαν ενεργώς στα κομματικά δρώμενα σε ποσοστό (07,69%). Δύο (02) ερωτώμενοι, 03,85% έκαστος, αναφέρουν, ο μεν ένας ότι δεν μετέχει λόγω μη ενηλικίωσής του, ενώ ο άλλος δεν απάντησε.

15 β. Αιτιολόγηση του τρόπου πολιτικής ενασχόλησης των ερωτωμένων [Δόθηκαν περισσότερες της μιας (01) απαντήσεις].

A. Στις δεκαέξι (16) απαντήσεις (34,78%) παρατίθενται οι λόγοι της επιλογής των ερωτωμένων ως απλών ψηφοφόρων : (α) έλλειψη ενδιαφέροντος εκ μέρους τους για την Πολιτική (13,04%), έξι (06) απαντήσεις (β) Υπάρχει απαξίωση για τους πολιτικούς, επειδή θυμούνται τους πολίτες, μόνον προς ικανοποίηση των δικών τους συμφερόντων (10,87%)*, πέντε (05) απαντήσεις, (γ) απουσία ελεύθερου χρόνου λόγω των οικογενειακών τους υποχρεώσεων (04,35%). Δύο (02) απόψεις, 02,17% εκάστη, τονίζουν ότι

* Καραγιαννίδου Αναξία (2004), Διαδικασίες ένταξης παιδιών Ποντίων προσφύγων από την πρώην Σοβιετική Ένωση στην ελληνική κοινωνία, Αδημοσίευτη διδακτορική διατριβή, Πάντειο Παν/μιο, Τμήμα Κοινωνιολογίας, Αθήνα, σ.189.

(δ) η μη ενεργός πολιτική συμμετοχή αποδίδεται στις διώξεις που είχε υποστή ο πατέρας του ερωτώμενου εξαιτίας των αριστερών του φρονημάτων ή (ε) διότι ελάχιστοι Πόντιοι (πολιτικοί) ενδιαφέρονται για τους 35.000 συμπατριώτες τους στις Αχαρνές. (στ) Το 02,18% θεωρεί ότι το πνεύμα του μη κομματικού ανταγωνισμού της ΕΣΣΔ έχει μεταφερθεί εδώ.

Β. Η αιτιολόγηση της στάσης των ερωτωμένων ως πολιτικοποιημένων ψηφοφόρων, παρουσιάζεται σε ποσοστό 54,35% με είκοσι – πέντε (25) απαντήσεις ως ακολούθως : (1) **ασχολήθηκαν ή ενδιαφέρονται για την Τοπική Αυτοδιοίκηση (19,58%)** ή τα κοινά των Ποντίων (10,87%) στα πλαίσια των συλλόγων τους. Δεν συμμετέχουν, ωστόσο, στην ενεργό κομματική πολιτική, διότι δεν επιθυμούν κομματικές δεσμεύσεις (06,52%) (2) **είναι πολιτικοποιημένοι ψηφοφόροι**, γιατί τους ενδιαφέρει η πολιτική (06,52%), παρότι αδιαφορούν για τα κομματικά δρώμενα (04,34%). Το 02,18% και 02,17% αντιστοίχως αναφέρονται στην αναζήτηση της ιστορικής μνήμης και στην μελέτη των εθνικών θεμάτων. Ένας (01) ερωτώμενος δηλώνει ότι υπήρξε πολιτικοποιημένος ως φοιτητής (02,17%).

Γ. Ένας (01) δεν ψηφίζει, γιατί δεν έχει ενηλικιωθεί (02,17%).

Δ. Μετέχουν ενεργά στα κομματικά δρώμενα (08,70%), τέσσερις απαντήσεις ως εξής : ως Βουλευτές (04,35%), γιατί θέλουν να προσφέρουν στο κοινωνικό σύνολο (02,18%) και γιατί τους ενδιαφέρει και τους εκφράζει (02,17%).

Συνοψίζοντας : (α) είναι απλοί ψηφοφόροι λόγω απουσίας ενδιαφέροντος για την πολιτική : (13,04%), έξι (06) απαντήσεις. (β) Υπάρχει απαξίωση για τους πολιτικούς : (10,87%), πέντε (05) απαντήσεις. (γ) Ελλείπει ο ελεύθερος χρόνος : (04,35%), δύο (02) απαντήσεις. (δ) Άλλες απόψεις (κατηγορίες δ + ε + στ) : (06,52%) τρεις (03) απαντήσεις. (ε) Είναι πολιτικοποιημένοι ψηφοφόροι, γιατί ενδιαφέρονται για την Τοπική Αυτοδιοίκηση ή τους Συλλόγους των Ποντίων : (30,45%), δεκατέσσερις (14) απαντήσεις, άγκαι δεν επιθυμούν κομματικές δεσμεύσεις : (06,52%), τρεις (03) απαντήσεις. (στ) Τους ενδιαφέρει η πολιτική (06,52%) παρότι δεν ενδιαφέρονται για τα κομματικά δρώμενα (04,34%).

Σύνολο (στ) : (10,86%), πέντε (05) απαντήσεις. (ζ) Άλλες απόψεις : (06,525), τρεις (03) απαντήσεις. (η) Δεν ψηφίζει λόγω μη ενηλικίωσης : (02,17%), μια (01) απάντηση. (θ) Μετέχουν ενεργώς ως Βουλευτές, για να προσφέρουν στο κοινωνικό σύνολο και γιατί η πολιτική τους εκφράζει : (08,70%), τέσσερις (04) απαντήσεις. **Γενικό σύνολο απαντήσεων : Σαράντα – έξι (46).**

Επομένως οι Πόντιοι μετέχουν στα κομματικά δρώμενα ως απλοί και πολιτικοποιημένοι, κυρίως, ψηφοφόροι (89,13%) [34,78% + 54,35%].

Για τον περιορισμένο πολιτικό ρόλο των Ποντίων, βλ. σ.σ.310-311 του παρόντος πονήματος). Η τάση αυτή της μη ενεργού συμμετοχής των πολιτών στα κομματικά δρώμενα παρατηρείται και στην ευρύτερη ελλαδική κοινωνία. Ενδεικτικά παρατίθενται τα εξής δημοσιεύματα : ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, 8 Μαΐου 2004, σ.1. Ευρωβαρόμετρο : Οι Έλληνες : Πατρίς, Θρησκεία, Αστυνομία. « . . . Εμπιστεύονται τον στρατό (84%), τη Δικαιοσύνη (73%), την Αστυνομία (72%), την Εκκλησία (61%). Στον αντίποδα, κόμματα, εταιρείες, Ο.Η.Ε.» και σ.76 : Οι Έλληνες ελπίζουν στους Ολυμπιακούς και εμπιστεύονται Στρατό, Δικαιοσύνη, Αστυνομία και Εκκλησία.

Η εμπιστοσύνη των Ελλήνων (%) – ΕΥΡΩΒΑΡΟΜΕΤΡΟ από το Μοσχονά Κόστα.

	+	-		+	-
Τύπος	46	51	Πολιτικά κόμματα	28	68
Ραδιόφωνο	57	39	Μεγάλες εταιρείες	27	66
Τηλεόραση	51	48	Εθνική κυβέρνηση	55	39
Δικαιοσύνη	73	24	Εθνικό Κοινοβούλιο	63	33
Αστυνομία	72	26	Ευρωπαϊκή Ένωση		
Στρατός	84	14	Ηνωμένα Έθνη	68	27
Εκκλησία	61	36		40	52

+ = Έχουν εμπιστοσύνη

- = Δεν έχουν εμπιστοσύνη

▪ ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, 8 Ιουλίου 2004, σ.9 : Από την πολιτική στο εθνο-ποδόσφαιρο του Τσαρδάκη Δημ., καθηγητή Κοινωνικής Ψυχολογίας στο Παν/μιο Πατρών. Επισημαίνει μεταξύ των άλλων : « . . . Για πολλά χρόνια τώρα, η πολιτική στην Ελλάδα (και όχι μόνον) δεν εκφράζει την κοινή γνώμη, ούτε τις λαϊκές μάζες που οραματίζονται έναν άλλο πιο δίκαιο και πιο ανθρώπινο κόσμο. Η πολιτική κατάντησε μία απόμακρη υπόθεση για τους πολίτες και μία προσφιλής υπόθεση για λίγους επαγγελματίες πολιτικούς, οι οποίοι διαχειρίζονται τα κοινά περίπου ερήμην του λαού . . . το ποδόσφαιρο σημαίνει συμμετοχή στα δρώμενα. Η πολιτική, για παράδειγμα, δεν μπορεί να εξασφαλίσει τους όρους μιας διαφανούς και άμεσης συμμετοχής των πολιτών στα πολιτικά δρώμενα, από την άποψη ότι η πολιτική και μάλιστα στη σημερινή της εκδοχή, διαδραματίζεται ερήμην των λαϊκών μαζών. Αυτό το γεγονός έχει απογοητεύσει πολλαπλώς τον ελληνικό λαό, ο οποίος, κατά τα τελευταία χρόνια, ζητά μια άλλη εναλλακτική εκδοχή. . . . » (60)

16 α. Πολιτική – ιδεολογική τοποθέτηση των ερωτωμένων.

Επτά (07) ερωτώμενοι ή το 26,92% δεν απάντησαν. Ανά 15,39% δήλωσαν ότι ανήκουν στο Κέντρο ή την Αριστερά, ενώ ανά 11,54% στην Κεντροαριστερά ή είναι ανέντακτοι κομματικά. Το 07,69% ανέφερε ότι υπεράνω όλων είναι η Ελλάδα ή η ιδιαίτερη πατρίδα, ο Πόντος. Ανά 03,84% επεσήμαναν ότι αδιαφορούν για την πολιτική ή την εκάστοτε κυβέρνηση, ενώ το 03,85% είναι «δημοκρατικοί πολίτες». Παρατηρούμε, λοιπόν, ότι σ' ένα ποσοστό 57,68% δεν απάντησαν ή δεν αναφέρθηκαν επακριβώς στην κομματική τους τοποθέτηση, σ' αντίθεση με τους Κων/πολίτες, που εξέφρασαν την πολιτικοϊδεολογική τους θέση σε ποσοστό 75% (Βλ. σ.94 του παρόντος πονήματος).

16 β. Ιδεολογικό περιεχόμενο των όρων «Δεξιά» κί «Αριστερά». [Έχουν δοθεί περισσότερες της μιας (01) απαντήσεις].

A. Στη σχέση Δεξιάς – Αριστεράς αναφέρονται είκοσι – δύο (22) απαντήσεις ή το 43,14% ως εξής : (1) σήμερα τα όρια ανάμεσα στις δύο ιδεολογίες είναι ασαφή (09,80%), πέντε (05) απαντήσεις, ενώ προ 20 – 30 ετών τα όρια μεταξύ τους ήταν σαφή (05,88%). (2) Συγκλίνουν οι όροι «Αριστερά» και «Δεξιά» (15,70%), οκτώ (08) απαντήσεις. (3) Τα ιδεολογικά όρια ανάμεσα στην «Αριστερά» και «Δεξιά» είναι σαφή (05,88%). (4) Άλλες απόψεις (05,88%), τρεις (03) : (α) σήμερα δεν υπάρχουν ιδεολογίες (03,92%), (β) Οι όροι αυτοί ποικίλλουν κατά εποχές (01,96%).

B. Το ιδεολογικό περιεχόμενο των όρων περιλαμβάνεται σε δεκατέσσερις (14) απαντήσεις (27,45%) ως ακολούθως : (1) η Αριστερά ήταν υπέρ των κοινωνικών δικαιωμάτων και της Προόδου (13,73%), ενώ σήμερα έχει ταυτιστεί με τις επιλογές της Παγκοσμιοποίησης και είναι άχρωμη (01,96%). (2) Υπάρχει ταύτιση της Δεξιάς με το κεφάλαιο και τη Συντήρηση (09,80%). (3) Είναι περισσότερο ιδεολογικοί παρά κοινωνικοί όροι (01,96%).

Γ. Στις σχέσεις Αριστεράς – Δεξιάς και Πολιτικής (17,65%), εννέα (09) απαντήσεις : (1) Αριστεροί και Δεξιοί αποβλέπουν στο συμφέρον τους (09,81%), πέντε (05) απαντήσεις. (2) Άλλες απόψεις : τέσσερις (04), 01,96% εκάστη.

A. Δεν απάντησαν : 09,80%, πέντε (05) ερωτώμενοι.

E. Άλλες απαντήσεις : Μια (01) ή 01,96%. Συμπερασματικά : (1) σήμερα τα όρια ανάμεσα στις δύο ιδεολογίες είναι ασαφή και συγκλίνουν [κατηγορίες 1 και 2] : δεκαέξι (16) απαντήσεις (31,38%). (2) Τα ιδεολογικά όρια ανάμεσα στην Αριστερά και στη Δεξιά είναι σαφή (05,88%). (3) Άλλες απόψεις : τρεις (03), 05,88%. (4) Η Αριστερά ήταν υπέρ των κοινωνικών δικαιωμάτων, ενώ σήμερα προωθεί την Παγκοσμιοποίηση (15,69%). [13,73% + 01,96%]. (5) Η Δεξιά ταυτίζεται με το κεφάλαιο και τη Συντήρηση (09,80%). (6) Άλλες απόψεις : μία (01,96%). (7) Αριστεροί και Δεξιοί ενεργούν προς ίδιον όφελος : πέντε (05) απαντήσεις (09,81%). (8) Άλλες απόψεις : τέσσερις (04), 07,84%. (9) Δεν απάντησαν / άλλες απαντήσεις (11,76%), έξι απαντήσεις.

Σύνολο απαντήσεων : Πενήντα – μία (51) απαντήσεις.

Ενδιαφέρον παρουσιάζουν δύο (02) απόψεις για την ανωτέρω ιδεολογική διάκριση ανάμεσα στην Αριστερά και τη Δεξιά, οι οποίες εκτίθενται στον Τύπο και αναφέρονται ενδεικτικά : ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, 8 Μαΐου 2004, σ.σ.18 – 19, Συνέντευξη. Μιλάει στην «Ε» ο Άντονι Γκίντενς, θεωρητικός του «Τρίτου Δρόμου» από το Μίχα Τάκη « . . . Η διάκριση Αριστερά – Δεξιά εξακολουθεί να έχει ακόμη και σήμερα νόημα. Στην Αριστερά μιλάει κανείς περισσότερο για ισότητα, αλληλεγγύη και ενσωμάτωση και για το ρόλο της κυβέρνησης να προωθεί αυτές τις αξίες. Αν πάλι ανήκεις στη «νέα Αριστερά», όπου τοποθετώ τον εαυτό μου, τότε τονίζεις ότι χρειάζονται νέες πολιτικές, για να υλοποιηθούν αυτές οι αξίες. Στο σημείο που όντως έχει αμβλυνθεί η αντιπαράθεση Αριστεράς – Δεξιάς είναι στην ανυπαρξία κοινωνικής ουτοπίας – στο ότι όλοι λίγο πολύ συμφωνούν ότι μετά το 1989 και την κατάρρευση του κομμουνισμού δεν υπάρχει εναλλακτική λύση στη λειτουργία μιας σωστής οικονομίας της αγοράς, στην ύπαρξη μιας κοινωνίας των πολιτών και στη λειτουργία αποτελεσματικών δημοκρατικών θεσμών . . . » ▪ ΤΥΠΟΣ ΤΗΣ ΚΥΡΙΑΚΗΣ, 30 Μαΐου 2004, σ.29, Για ποια Αριστερά μιλάμε ; του Χιδίρογλου Νίκου « . . . Οι έρευνες του Ε.ΚΚΕ. το αποτυπώνουν ξεκάθαρα : ο κόσμος γύρισε την πλάτη στις μεθοδεύσεις και τις ιδέες της Αριστεράς, όπως και στις νέες μεταλλαγμένες μορφές της που εκφράζουν ένα νοσηρό και ανιστόρητο κοσμοπολιτισμό. Εκκλησία, οικογένεια, ένοπλες δυνάμεις κατατάσσονται πολύ ψηλά στη συνείδηση των πολιτών . . . Κοιτώντας τα παιδιά μας να παίζουν ανέμελα, αντιλαμβανόμαστε ότι δεν υπάρχει άλλη επιλογή από τη δημιουργία μιας ισχυρής Ελλάδας. Μιας πατρίδας που θα ξέρει να αρνείται, όπως έκαναν οι ομοεθνείς μας στην Κύπρο, που θα προκαλεί δέος και θαυμασμό στο γείτονα και τον επισκέπτη , που θα αναπτύσσεται και θα μεγαλουργεί . . . » [Ο δημοσιογράφος αυτός συνέγραψε το βιβλίο «Ποια Αριστερά ; Κρίσεις και επικρίσεις», εκδ. Πελασγός]. (61).

Αξιοσημείωτη είναι η συζήτηση με θέμα «30 χρόνια ελληνική δημοκρατία» στην οποία : ο Κ. Τσουκαλάς – μεταξύ των άλλων – επισημαίνει ότι «το '89 αναγγέλλει το τέλος της δομικής αντιπαράθεσης ως προς την οικονομική και κοινωνική πολιτική. Οδηγούμαστε στη γενικότερη συναίνεση σε ό,τι αφορά την ανάγκη να ακολουθηθεί μια πολιτική λιτότητας . . . θα εγκαταλειφθούν οριστικά όλες οι ιδέες οι οποίες κυριαρχούσαν στα σοσιαλιστικά κινήματα του κόσμου για δυνατότητα απόκεντρης ανάπτυξης στο πλαίσιο της επικράτειας . . . Από εκείνη τη στιγμή (όταν το ΠΑΣΟΚ πήγε να περάσει το ασφαλιστικό νομοσχέδιο) και πέρα η σύγκλιση ανάμεσα στη Ν.Δ. και το ΠΑΣΟΚ πλέον αρχίζει να γίνεται εμφανής . . . ».

(62)

17. Σχέση ερωτωμένων με το Οικουμενικό Πατριαρχείο [Έχουν δοθεί περισσότερες της (01) μιας απαντήσεις].

α. Ουσιαστική [Στενή προσωπική επικοινωνία ή δι' αλληλογραφίας με Ιεράρχες ή / κι' άλλους εκκλησιαστικούς παράγοντες].

Α. Έξι (06) ερωτώμενοι (23,08%) ανέφεραν όχι ιδιαίτερη σχέση με το Οικουμενικό Πατριαρχείο, ενώ Β. Δεκαεπτά (17) απαντήσεις επισημαίνουν την ανυπαρξία ουσιαστικής σχέσης (65,38%). Γ. Υπάρχει ουσιαστική σχέση, καθώς έχουν επισκεφθεί τον Πατριάρχη και γνωρίζουν Μητροπολίτες (07,69%). Δ. Το 03,85% δεν ανέφερε.

Σύνολο απαντήσεων : Είκοσι – έξι (26).

Οι Κων/πολίτες συνδέονται ουσιαστικά με το Οικουμενικό Πατριαρχείο σε ποσοστό 39,64%, εξήντα επτά (67) απαντήσεις από τις εκατόν εξήντα εννέα (169) [Βλ. σ.95 του παρόντος πονήματος] (63).

17. Σχέση ερωτωμένων με το Οικουμενικό Πατριαρχείο [Έχουν δοθεί περισσότερες της (01) μιας απαντήσεις].

β. Συναισθηματική.

A. Ύπαρξη συναισθηματικής σχέσης αφού αποτελεί την κορυφή της Ορθοδοξίας (12,50%), πέντε (05) απαντήσεις.

B. Υπάρχει όχι ιδιαίτερη σχέση σε ποσοστό 32,50%, δεκατρείς (13) απαντήσεις, ενώ σε ένδεκα (11) αναγνωρίζεται απλώς ως κορυφή της Ορθοδοξίας (27,50%). **Γ. Η μη ύπαρξη σχέσης εντοπίζεται σε επτά (07) απαντήσεις (17,50%)**, άγκαι θεωρείται η κεφαλή της Ορθοδοξίας (07,50%). **Δ. Δεν απάντησε ένας (01) ή το 02,50%.**

Σύνολο απαντήσεων : Σαράντα (40).

Συνοψίζοντας : Α. Ύπαρξη συναισθηματικής σχέσης (12,50%). Β. Όχι ιδιαίτερη σχέση (60%). Γ. Απουσία σχέσης (25%). Δ. Δεν απάντησε (02,50%).

Οι Κων/πολίτες συνδέονται συναισθηματικά με το Πατριαρχείο σε ποσοστό 72,97%, εκατόν τριάντα πέντε (135) απαντήσεις από εκατόν ογδόντα πέντε (185), επειδή διατηρούν τους δεσμούς τους. Πολλοί εξ αυτών μέχρι σήμερα, ενώ οι Πόντιοι ερχόμενοι εδώ στην Ελλάδα το 1922 ή έχοντας μεταβεί στην ΕΣΣΔ, σταδιακά αποκόπηκαν συναισθηματικά από το Πατριαρχείο [Βλ. σ.σ.95-96 του παρόντος πονήματος]. **(64).**

17. Σχέση ερωτωμένων με την Ελλαδική Εκκλησία [Έχουν δοθεί περισσότερες της μιας (01) απαντήσεις].

γ. Ουσιαστική.

A. Έξι (06) ερωτώμενοι (23,07%) επισημαίνουν τις καλές σχέσεις με την Ελλαδική Εκκλησία, καθώς γνωρίζουν τον Αρχιεπίσκοπο ή /και Μητροπολίτες. Β. Όχι ιδιαίτερη σχέση επισημαίνουν δέκα (10) ή το 38,46%. Γ. Μη ύπαρξη σύνδεσης εντοπίζεται σε εννέα (09) απαντήσεις ή 34,62%. Δ. Δεν απάντησε ένας (01) ή το 03,85%.

Σύνολο απαντήσεων : είκοσι – έξι (26).

Οι Κων/πολίτες μόνο σε ποσοστό 08,18% ή δεκατέσσερεις (14) απαντήσεις ανέφεραν ουσιαστική σχέση με την Ελλαδική Εκκλησία. (σ.96 της παρούσας διατριβής) **(65).**

17. Σχέση ερωτωμένων με την Ελλαδική Εκκλησία [Έχουν δοθεί περισσότερες της μιας (01) απαντήσεις].

δ. Συναισθηματική.

A. Ύπαρξη συναισθηματικής σχέσης εντοπίζεται σε επτά (07) απαντήσεις (18,43%) ως εξής : συνδέονται συναισθηματικά (13,16%), πέντε (05) απαντήσεις, ως τακτικά εκκλησιαζόμενες (05,27%), δύο (02) απαντήσεις.

B. Είκοσι – δύο (22) απαντήσεις (57,89%) αναφέρονται στην όχι ιδιαίτερη σχέση (36,84%), αφού απλά εκκλησιάζονται (18,42%) και είναι εν μέρει συνδεδεμένοι με την Ελλαδική Εκκλησία (02,63%).

Γ. Δεν υπάρχει συναισθηματική σχέση σε ποσοστό 21,05%, οκτώ (08) απαντήσεις : δεν συνδέονται (10,52%), τέσσερεις (04) απαντήσεις. Απλά εκκλησιάζονται (07,90%), τρεις (03) απαντήσεις, ενώ ένας (01) ερωτώμενος, παρότι δεν διατηρεί δεσμούς με την Ελλαδική Εκκλησία, ενοχλείται από τη σύγκρουσή της με το Οικουμενικό Πατριαρχείο (02,63%).

A. Δεν απάντησε το 02,63%.

Σύνολο απαντήσεων : τριάντα οκτώ (38).

Οι Κων/πολίτες συνδέονται συναισθηματικά με την Ελλαδική Εκκλησία σε ποσοστό 08,48%, δεκατέσσερεις (14) απαντήσεις από τις εκατόν εξήντα πέντε (165) συνολικά {Βλ. σ.97 της διατριβής αυτής} (66).

17 ε. Σχέση με το Παλαιό Ημερολόγιο. [Έχουν δοθεί περισσότερες της μιας (01) απαντήσεις].

Στη συγκεντρωτική κατάσταση των είκοσι – έξι (26) Ποντίων : Κατηγορίες, σύνολα, ποσοστά, Παράρτημα Δ' (σ.σ.369 – 464) επισημαίνεται, (σ.426), ότι στις αρχές του 1923 η «επαναστατική» κυβέρνηση του Στ. Γονατά αποφάσισε την εγκατάλειψη του Ιουλιανού (παλαιού) Ημερολογίου, που υπολείπεται κατά 13 ημέρες του Γρηγοριανού, για να συμβαδίσει με την Ευρώπη ημερολογιακά (16 Φεβρουαρίου 1923 / 1 Μαρτίου 1923). Το πολιτικό και εκκλησιαστικό Ημερολόγιο ταυτίστηκαν στις 10/23 Μαρτίου 1924), Ι.Ε.Ε. (1978), τόμ. ΙΕ, Εκδοτική Αθηνών, σ.σ.259 – 260). Οι παλαιοημερολογίτες αυτοτιτλοφορήθηκαν από το 1925 «Γνήσιοι Ορθόδοξοι Χριστιανοί», βλ. Ρήγος Άλκης, Η Β' Ελληνική Δημοκρατία 1924 – 1935, σ.σ.215, 250, παραπομπή 92 ▪ Αλιβιζάτος Α., Μεταβολή του ημερολογίου εν Ελλάδι, Εγκυκλοπαιδικόν Λεξικόν Ελευθερουδάκη, τόμ. 6^{ος}, σ.344.

Α. Τριάντα – εννέα (39) απαντήσεις (58,21%) αναφέρονται στη σύνδεση (κυρίως) με το Παλαιό Ημερολόγιο ως εξής : Ακολουθούν το Παλαιό Ημερολόγιο όλοι / η πλειονότητα των Ποντίων (17,92%) ή δώδεκα (12) απαντήσεις. Το ασπάζονται οι ηλικιωμένοι / οι γονείς (08,96%), έξι (06) απαντήσεις, οι ερωτώμενοι (13,43%), εννέα (09) απαντήσεις, οι νέοι (07,46%), πέντε (05) και στην πλειονότητά τους οι παλινοστούντες, όχι όμως οι Πόντιοι του 1922 (02,98%).

Το Παλαιό Ημερολόγιο τηρεί και η Ρωσία (04,48%), τρεις (03) απαντήσεις.

Ανά 01,49%, αφενός οι περισσότεροι Πόντιοι των Αχαρνών ακολουθούν το Παλαιό Ημερολόγιο, αφετέρου μετά από 20 – 30 έτη οι Πόντιοι θα υιοθετήσουν το Νέο Ημερολόγιο.

Β. Υπάρχει χρήση του Παλαιού σε συνδυασμό με το Νέο Ημερολόγιο : δεκατέσσερεις (14) απαντήσεις (20,90%) : Επτά (07) απαντήσεις ή (10,45%) επισημαίνουν ότι οι νέοι ακολουθούν και τα δύο (02) ημερολόγια. Ανά 02,99% τονίζεται, αφενός ότι οι νεότεροι ακολουθούν λιγότερο το Παλαιό Ημερολόγιο, αφετέρου οι ερωτώμενοι / ες κι τα δύο . Ανά 01,49% δηλώνονται ότι υιοθετούνται αμφοτέρα (01) κατόπι συνήθειας, (02) από τη μητέρα μιας (01) ερωτώμενης και (03) από Ποντίους του συλλόγου Καλλιθέας.

Γ. Το 04,48% επισημαίνει τη σταδιακή αποδοχή του Νέου Ημερολογίου λόγω : (α) επαγγέλματος (02,99%) των ερωτωμένων και (β) της βαθμιαίας ενσωμάτωσης των νέων (01,49%).

Δ. Χρήση του Νέου Ημερολογίου εντοπίζεται σε ποσοστό 14,92% με δέκα (10) απαντήσεις, καθώς οι ερωτώμενοι δεν έχουν σχέση με το Παλαιό Ημερολόγιο (11,94%), όπως και τα παιδιά τους (02,98%). **Ε. Το 01,49%, ένας (01) ερωτώμενος, δεν απάντησε.**

Συνοψίζοντας υπάρχουν : (α) σύνδεση (κυρίως) με το Παλαιό Ημερολόγιο : (58,21%) – Τριάντα – εννέα (39) απαντήσεις, (β) χρήση του Παλαιού σε συνδυασμό με το Νέο Ημερολόγιο (20,90%) – δεκατέσσερεις (14) απαντήσεις. (γ) Σταδιακή αποδοχή του Νέου Ημερολογίου : (04,48%), τρεις (03) απαντήσεις (δ) Χρήση του Νέου Ημερολογίου (14,92%), δέκα (10) και ένας (01) ερωτώμενος δεν απάντησε (01,49%). Σύνολο : Εξήντα επτά (67) απαντήσεις.

Προφανώς το Παλαιό Ημερολόγιο ακολουθούν οι Πόντιοι από την πρώην ΕΣΣΔ, λαμβανομένης υπ' όψιν της χρήσης του, ακόμη και σήμερα, από τη Ρωσική Εκκλησία (67).

17 στ. Κατά πόσον η Ελλαδική Εκκλησία είναι ελεύθερη ή καταπιέζεται από το Κράτος.

A. Το 51,43% με δεκαοκτώ (18) απαντήσεις επισημαίνει ότι η Ελλαδική Εκκλησία είναι ελεύθερη (25,71%) ή εννέα (09) απαντήσεις, παρότι το κράτος προσπαθεί να την ελέγξει (02,86%), άγκαι δεν καταπιέζεται απ' αυτό (14,29%). Είναι υπέρ το δέον ελεύθερη (05,71%), παρά το θέμα των ταυτοτήτων (02,86%).

B. Είναι εν μέρει ελεύθερη η Ελλαδική Εκκλησία δηλώνει το 14,29% με πέντε (05) απαντήσεις, καθώς μαζί με το κράτος επηρεάζεται από τις Μεγάλες Δυνάμεις (05,71%), παρά την αντίσταση του Αρχιεπισκόπου Χριστόδουλου (02,86%). Είναι σχετικά ελεύθερη (02,86%) και καταπιέζεται μερικώς από την πολιτεία (02,86%).

Γ. Στη σχέση Κράτους – Εκκλησίας αναφέρονται επτά (07) απαντήσεις (19,99%) ως εξής : (α) υπάρχει αντιπαράθεση μεταξύ τους (05,72%), (β) λόγω ταυτοτήτων (05,71%). Μια (01) απάντηση (02,86%) υπογραμμίζει (γ) το γεγονός ότι το κράτος είναι εν πολλοίς δημιούργημα της Εκκλησίας. Ανά 02,85% εκφράζονται άλλες δύο (02) απόψεις.

A. Πέντε (05) ερωτώμενοι δεν απάντησαν (14,29%).

Συμπερασματικά : (α) η Ελλαδική Εκκλησία είναι ελεύθερη ισχυρίζεται το 51,43% με δεκαοκτώ (18) απαντήσεις. (β) Είναι εν μέρει ελεύθερη : 14,29% με πέντε (05) απαντήσεις, (γ1) Υπάρχει αντιπαλότητα ανάμεσά τους (11,43%) [05,72% + 05,71%], τέσσερις (04) απαντήσεις (γ2) λοιπές απόψεις : 08,56%, τρεις (03) απαντήσεις και (δ) δεν απάντησαν (05) πέντε ερωτώμενοι (14,29%). **Σύνολο : τριάντα – πέντε (35) απαντήσεις.**

17 ζ. Πολιτικός ρόλος Ελλαδικής Εκκλησίας : Έχουν δοθεί περισσότερες της μιας (01) απαντήσεις.

A. Το 37,25% με δεκαεννέα (19) απαντήσεις επισημαίνει την ανάγκη της μη ανάμειξης της στην Πολιτική ως εξής : (1) δεν πρέπει ν' ασκείται κομματικός (11,76%) ή πολιτικός (17,65%) ρόλος με δεκαπέντε (15) συνολικά απαντήσεις. Διατυπώθηκαν άλλες τέσσερις (04) απόψεις, 01,96% εκάστη.

B. Με εννέα (09) απαντήσεις (17,65%) οι ερωτώμενοι επισημαίνουν ότι διεκδικεί, ασκεί πολιτικό ρόλο κι' επιβάλλεται αυτό : το 07,85%, τέσσερις (04) απαντήσεις, θεωρεί ότι πρέπει να διαθέτει πολιτικό – όχι στενά κομματικό – ρόλο. Επιθυμία της είναι ν' αναμειχθεί στην Πολιτική 03,92%. Παρατίθενται και τρεις (03) απόψεις, 01,96% η καθεμία.

Γ. Το 37,25% με δεκαεννέα (19) απαντήσεις πιστεύει στη δυνατότητα της να διατυπώνει θέσεις και να παρεμβαίνει συμβουλευτικά επί των εθνικών ή κοινωνικών ζητημάτων ως ακολούθως : (1) στα πολιτικά πράγματα σε ποσοστό 09,80% με πέντε (05) απαντήσεις, ανά 05,88% (2) στα εθνικά θέματα και (3) με την παρέμβαση της να προβαίνει στην προώθηση της ενότητας κι' όχι του διχασμού του λαού. (4) Τέσσερις (04) ερωτώμενοι διατείνονται ότι ανέκαθεν η Εκκλησία ήταν η εμπροσθοφυλακή του έθνους (07,85%). (5) Ανά 01,96% εκάστη, παρουσιάζονται τέσσερις (04) απόψεις.

A. Μία (01) απάντηση αναφέρεται στην ανυπαρξία πολιτικού ρόλου (01,96%).

E. Ένας (01) ερωτώμενος (01,97%) δεν απάντησε, ενώ δύο (02) δεν γνωρίζουν κατά πόσον έχει ή πρέπει ν' ασκεί η Εκκλησία πολιτικό ρόλο (03,92%).

Σύνολο : πενήντα μία (51) απαντήσεις.

Έτσι (α) το 37,25% με δεκαεννέα (19) απαντήσεις τονίζει την υποχρέωσή της για μη συμμετοχή στα πολιτικά δρώμενα, (β) το 17,65% με εννέα (09) απαντήσεις επισημαίνει την εκ μέρους της διεκδίκηση και άσκηση πολιτικού ρόλου, διότι έτσι επιβάλλεται. (γ) Το 37,25% με δεκαεννέα (19) απαντήσεις θεωρεί ότι της επιτρέπεται να εκφέρει άποψη και να ενεργεί συμβουλευτικά στα κοινωνικά ή εθνικά ζητήματα. (δ) Δεν ασκεί πολιτικό ρόλο : 01,96%, μια (01) απάντηση. (ε) Δεν απάντησαν – Δεν γνωρίζουν : τρεις (03) απαντήσεις (05,89%). **(68)**

17 η. Ρόλος της Εκκλησίας : [Έχουν δοθεί περισσότερες της μιας (01) απαντήσεις].

A. Ο ρόλος της επιβάλλεται ή είναι κοινωνικός επισημαίνουν τριάντα – επτά (37) απαντήσεις (60,66%) ως ακολούθως : (α) οφείλει να ενισχύει τους αναξιοπαθούντες , είκοσι – τρεις (23) απαντήσεις (37,70%), (β) μπορεί να πράξει περισσότερα (08,20%), (γ) διότι έχει περιουσία 06,56%. (δ) Άλλες απόψεις, 01,64% εκάστη, διατύπωσε το 08,20% με πέντε (05) απαντήσεις.

B. Δεκαεπτά (17) απαντήσεις (27,86%) αναφέρονται στους πνευματικό – θρησκευτικό της ρόλους, ειδικά στον πρώτο με το κήρυγμα του λόγου του Ευαγγελίου, δώδεκα (12) απαντήσεις (19,66%) και με την ανάγκη ν' αποτελεί πρότυπο για τους πιστούς η Εκκλησία (03,28%). Άλλες απόψεις, 01,64% η καθεμία, διατυπώθηκαν σε συνολικό ποσοστό 04,92%.

Γ. Στις σχέσεις της Εκκλησίας με τους νέους επικεντρώνονται πέντε (05) απαντήσεις (08,20%), καθώς αποτελεί αναγκαιότητα η μέριμνά της για τους τοξικοεξαρτημένους (04,92%). Πρέπει να καθοδηγεί τους νέους (01,64%). Ο Αρχιεπίσκοπος Χριστόδουλος αναπτύσσει σχέσεις με αυτούς (01,64%).

Δ. Δύο (02) ερωτηθέντες δεν απάντησαν (03,28%).

Συνοπτικά : (α) Ο ρόλος της πρέπει ή είναι κοινωνικός : τριάντα – επτά (37) απαντήσεις (60,66%), (β) Ρόλοι πνευματικός – θρησκευτικός : Δεκαεπτά (17) απαντήσεις (27,86%) (γ) Ανάγκη στήριξης των νέων : πέντε (05) ή 08,20%. (δ) Δεν απάντησαν : Δύο (02) ή 03,28% : Σύνολο : Εξήντα μία (61) απαντήσεις.

Βλ. το έργο Εκκλησία και Εκκοσμίκευση των Μητροπολιτών Γουμενίσσης Μπεκιάρη Δημητρίου, Ναυπάκτου Βλάχου Ιεροθέου κ.λπ., Μυριόβιβλος, Β' έκδοση, Μάρτιος 2004.

Ενδεικτικά ο πρωτοπρεσβύτερος Μεταλληνός Δ. Γεώργιος, Ο κίνδυνος της εκκοσμίκευσης – από το μαρτύριο στον πειρασμό της εξουσίας (σ.σ.95 – 109) επισημαίνει : « . . . Ο ρόλος της εκκλησιαστικής εξουσίας είναι όχι τιμωρητικός, αλλά φιλάνθρωπος και διανοητικός . . . Η παθολογία της αλλοτριωμένης εκκλησιαστικής εξουσίας είναι η κακέκτυπη αντιγραφή της κοσμικής εξουσίας . . . Η συγκεντρωμένη δε στα χέρια των επισκόπων δύναμη γίνεται συχνά εξουσιαστική και ανταγωνιστική με εκείνη της Πολιτείας . . . » (σ.105, ό.π.) ▪ Ο Γουμενίσσης Δημήτριος, Εκκοσμίκευση και Εκκλησία, σ.σ.35 – 61, ό.π., υπογραμμίζει : « . . . Δεν είμεθα εκκοσμιευμένοι και αλλοτριωμένοι ; όταν δεν λειτουργούμε ως ποιμένες - πατέρες – έμψυχες εικόνες του Αρχιεποίμενος Χριστού, αλλά ενεργούμε ως κρατικοδίαιτοι υπάλληλοι (οι περισσότεροι) . . . (σ.54) ▪ π. Ζήσης Θεόδωρος, Η εκκοσμίκευση της Εκκλησίας και της Πολιτείας στο νεοελληνικό κράτος (σ.σ.111 – 129) : « . . . Η δυτική εκκοσμίκευση και προσαρμογή έχουν τόσο πολύ αιχμαλωτίσει τις επιθυμίες τους (εν. τους ηγέτες της εκκλησίας), .ώστε έχει διαγραφή από το νου τους η εικόνα του ορθόδοξου κληρικού με την αγιασμένη παραδοσιακή εμφάνιση, την αποστολική πτωχεία και την ασκητική ζωή, την απλότητα και ταπείνωση και ελκύονται περισσότερο από κοσμικά πρότυπα ζωής, από την άνεση και ευημερία . . . » (σ.126, ό.π.) (69).

18. Σχέσεις τουρκικού κράτους – Ισλάμ : (Έχουν δοθεί πέραν της μιας (01) απαντήσεις).

A. Στο βαθμό ελέγχου του Ισλάμ από το τουρκικό κράτος αναφέρονται ένδεκα (11) απαντήσεις (22%) ως ακολούθως : (α) Καταπιέζονται οι φανατικοί Ισλαμιστές (04%) λόγω του ευρωπαϊκού προσανατολισμού της Τουρκίας (12%) ή έξι (06) απαντήσεις και της επιβολής της κοσμικής κεμαλικής εξουσίας (04%) (β) Το κράτος αποτυγχάνει στην προσπάθεια του για τον περιορισμό της ισχύος του Ισλάμ (02%).

Β. Τη σχέση του τουρκικού στρατού με το Ισλάμ επισημαίνουν δώδεκα (12) απαντήσεις (24%) με τη διαπίστωση ότι (α) ο στρατός κυβερνά στην Τουρκία (10%), (β) ο οποίος το καταπιέζει, για να μην καταστή η χώρα αυτή Αφγανιστάν (06%), (γ) Διατυπώθηκαν τέσσερις (04) απόψεις, 02% η καθεμία.

Γ. Το βαθμό χρησιμοποίησης του Ισλάμ εκ μέρους του κράτους υπογραμμίζουν επτά (07) απαντήσεις (14%), καθώς ο Κεμαλισμός δεν είναι δημοκρατικός (04%) και χρησιμοποιεί το Ισλάμ κατά το δοκούν (06%). Άλλωστε η σύγκρουσή του με τον Ισλαμισμό είναι πλασματική (02%), ενώ και οι Τούρκοι πολιτικοί διατηρούν το λαό σε χαμηλό μορφωτικό επίπεδο, για να τον φανατίζουν (02%).

Δ. Στη σχέση Ισλάμ – κοινωνίας στρέφουν το ενδιαφέρον τους εννέα (09) απαντήσεις (18%), καθώς : (α) η θρησκεία αυτή ελέγχει σημαντικό μέρος του λαού (08%) και (β) έχουν διατυπωθεί απόψεις, 02% εκάστη, σε συνολικό ποσοστό 10%.

Ε. Ένδεκα (11) ερωτώμενοι δεν απάντησαν (22%).

Συμπερασματικά : (α) Καταπιέζεται το φανατικό Ισλάμ στην Τουρκία για ποικίλους λόγους : δέκα (10) απαντήσεις (20%). (β) Το κράτος αδυνατεί να το ελέγξει : μια (01) απάντηση (02%), (γ) Ο Στρατός κυβερνά την Τουρκία που το καταπιέζει : οκτώ (08) απαντήσεις (16%), (δ) Άλλες απόψεις : τέσσερις (04) ή 08%, (ε) Το τουρκικό κράτος χρησιμοποιεί το Ισλάμ κατά το δοκούν : επτά (07) απαντήσεις (14%), (στ) Το Ισλάμ εκφράζει σε μεγάλο βαθμό την τουρκική κοινωνία : έξι (06) απαντήσεις (12%), (ζ) Άλλες απαντήσεις : ένδεκα (11) ή 22%.

Σύνολο : (50) πενήντα απαντήσεις.

Ανάμεσα στα ενδιαφέροντα έργα που έχουν εκδοθεί με θέμα το Ισλάμ, αναφέρονται τα : Καραμπελιάς Γεράσιμος (2004), Τουρκία. Θρησκεία, Κοινωνία και Πολιτική, Ελληνικά Γράμματα και Πάτελος Γ. Κων/νος (2004), Η πολιτική εξέλιξη του Ισλάμ, Κριτική.

Στο πρώτο ενδεικτικοί είναι οι τίτλοι :

1.στ. Το πολιτικό Ισλάμ κατά την περίοδο 1983 – 1996, σ.σ.42 – 45.

ζ. Το πολιτικό Ισλάμ κατά την περίοδο 1997- 2003, σ.σ.45 – 49.

2 α. Τα σχολεία Imam – Hatip*¹ κατά την περίοδο 1980 – 1997, σ.σ.83 – 87. – Τα σχολεία Imam – Hatip κατά την περίοδο 1997 – 2003, σ.σ.88 – 89.

β. Το εκπαιδευτικό πρόγραμμα των σχολείων Imam – Hatip, σ.σ.93 – 94. – Το κοινωνικό προφίλ των μαθητών των σχολείων Imam – Hatip, σ.σ.95 – 96.

3 α. Το παράδειγμα του Φετουλάχ Γκιουλέν*², στόχοι της διδασκαλίας του κ.λπ., σ.σ.105 – 121.

Β. Το παράδειγμα του Εσάντ Τζοσάν*³, θρησκεία και οικονομία, θρησκεία και πολιτική κ.λπ., σ.σ.122 – 126.

*¹ Τα Imam – Hatip είναι «τα θρησκευτικά σχολεία μέσης εκπαίδευσης». Εμφανίστηκαν για πρώτη φορά το 1951. Τότε υπήρχαν μόνο επτά σ' όλη την Τουρκία με 874 μαθητές, ενώ το 1995 ο αριθμός τους ανερχόταν στα 395 με 476. 175 μαθητές. Βλ. Καραμπελιάς Γεράσιμος, Τουρκία, Θρησκεία, Κοινωνία και Πολιτική, ό.π., σ.σ.55 – 56.

*² Ο Φετουλάχ Γκιουλέν πιστεύει στη «δημιουργία μιας μοντέρνας πλουραλιστικής κοινωνίας, η οποία θα είναι ριζωμένη στην παράδοση της Τουρκίας – Ανατολίας και ανοικτή απέναντι στη Δύση. Δεν κρύβει την επιφυλακτικότητά του για το Ισλάμ που παρουσιάζουν οι Άραβες, διότι θεωρεί ότι οι φανατικές ιδέες των τελευταίων έχουν ξεφύγει πολύ από τις αρχές του Κορανίου και της Sunna» (Καραμπελιάς Γεράσιμος, ό.π., σ.112).

*³ «Κεντρικό στοιχείο της διδασκαλίας του Τζοσάν είναι το κράτος. Όπως υποστηρίζει ο ίδιος, στο Ισλάμ «κυρίαρχο στοιχείο είναι η ένωση κράτους και θρησκείας. Με τον όρο «κράτος» εννοούμε την παρουσία της θρησκείας στη ζωή της κοινωνίας». (Καραμπελιάς Γεράσιμος, ό.π., σ.124).

Στο έργο του Πάτελου Κων/νου αναφέρονται ενδεικτικά οι εξής τίτλοι :

Κεφάλαιο ΣΤ. Αποδυνάμωση της πολιτικής χαλιφικής εξουσίας.

- Η ανάδυση των πολεμάρχων, σ.σ.164 – 167.
- Το τέλος του χαλιφικού θεσμού, σ.σ.168 – 171.

Κεφάλαιο Ζ. Ανάπτυξη και εδραίωση των Shi'a – Το κίνημα των 12 imam, σ.σ.172 – 177.

- Οι Shi'a – Οι οπαδοί των 7 imam, σ.σ.178 – 181.

Κεφάλαιο Η. Το Ισλάμ στη νεότερη και σύγχρονη εποχή.

- Το τέλος του 18^{ου} - αρχές του 19^{ου} αιώνα, σ.σ.184 – 190.
- Εκσυγχρονισμός και εκκοσμίκευση, σ.σ.190 – 192.

Αναφορά στην Τουρκία μετά το 1923 υπάρχει στις σ.σ.206 – 207 και στον Hassan al Banna (1906 – 1949) στις σ.σ.211 – 213. Είχε γεννηθεί στην Αλεξάνδρεια και διορίστηκε διδάσκαλος στην Ισμαηλία της Αιγύπτου. Το 1928 ίδρυσε την αδελφότητα των Αδελφών Μουσουλμάνων που στόχευε «στην εφαρμογή του ισλαμικού νόμου (chari' a) και στην έλευση μιας κυβερνήσεως που θα 'χει ως πρόγραμμα τις εντολές του Κορανίου».

Η αδελφότητα το 1948 τέθηκε εκτός νόμου. Ο μυστικός στρατός της δολοφόνησε τον πρωθυπουργό Nokrachi Pacha και ο Banna δολοφονήθηκε το 1949.

Ενδεικτικά αναφέρονται και τα εξής δημοσιεύματα : Οριάννα Φαλάτσι, Οι ισλαμιστές, απειλή για την Ευρώπη, ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, 14 Μαΐου 2004, σ.62 : « . . . Στην υποδουλωμένη Ευρώπη, όμως, το θέμα της ισλαμικής γονιμότητας έχει κηρυχθεί ταμπού, που κανένας δεν τολμά να θίξει. Κι' αν το προσπαθήσεις σε στέλνουν στο δικαστήριο λόγω ρατσισμού, ξενοφοβίας ή βλασφημίας . . . Κι' αρκεί να θυμηθούμε τα λόγια του Μπουμεντιέν (σ.σ. πρώην προέδρου της Αλγερίας) ενώπιον της Συνέλευσης των Η. Εθνών το 1974 : «Κάποια μέρα εκατομμύρια άνθρωποι θα εγκαταλείνουν το νότιο ημισφαίριο, για να εισβάλουν στο βόρειο . . . Κι' επειδή καμία θύελλα ούτε κανένα θαύμα δεν θα σβήσει τη φωτιά του Ισλάμ, το θέμα αφορά την επιβίωση όλων, εκείνων που δεν θέλουν να προσκυνήσουν τον Αλλάχ.» Η Φαλάτσι αποκαλεί «Ευράμπια» την παρηκμασμένη, εξισλαμισμένη Ευρώπη που ήδη έχει μετατραπεί σε αραβική επαρχία. [Παρουσίαση των θέσεων της που περιέχονται στο βιβλίο της «La forza della Ragione» (Η δύναμη της λογικής), επιχειρεί στο παρόν άρθρο η Κολιάτσου Όλγα] ▪ Οι ιερατικές σχολές, τεστ στις σχέσεις του Ερντογάν με την αστική τάξη του Αμπατζή Άρη, ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, 1 Ιουνίου 2004, σ.14 : Το ερώτημα είναι αν θα καταφέρει το Κόμμα Δικαιοσύνης και Ανάπτυξης να στεφθεί κεντροδεξιό κόμμα του συνόλου του κεφαλαίου και όχι μόνο του πρώην ισλαμισμού . . . Θα πέσει στην παγίδα του ισλαμικού λαϊκισμού . . . σε ζητήματα όπως είναι οι ιερατικές σχολές ή . . . θα υποχωρήσει στο ζήτημα των ιερατικών σχολών.» ▪ Και Ισλάμ και Κεμάλ * της Κοχαϊμίδου Ελένης, ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, 20 Ιουνίου 2004, σ.34 : « . . . Η «ρεάλ πολιτική» του Ερντογάν, ταυτόχρονα μιάμης και ρεαλιστής» απέδωσε τα αναμενόμενα. Ο τούρκος πρωθυπουργός κατάφερε να ενώσει το μετριοπαθές Ισλάμ και τη θρησκευτική δυναμική της τουρκικής κοινωνίας με το εκσυγχρονιστικό ρεύμα που διψάει για φιλοδυτικές αλλαγές . . .». (70)

*Αναγνωστοπούλου Σία (2004), Τουρκικός εκσυγχρονισμός, Ισλάμ και Τουρκοκύπριοι στη διαιδαλώδη διαδρομή του κεμαλισμού, εκδ. Βιβλιόραμα.

19.1 Σχέσεις ελληνικού κράτους – πολίτη : [Έχουν δοθεί περισσότερες της μιας (01) απαντήσεις].

A. Στο βαθμό σεβασμού του κράτους προς τον πολίτη αναφέρονται εξήντα – οκτώ (68) απαντήσεις (93,15%) ως ακολούθως : (1) δεν σέβεται αρκούντως τους Ποντίους (π.χ. λόγω των αυθαιρέτων κτισμάτων, άγνοιας της Ελληνικής, των πολλών μικρών επιδομάτων, της μη αναγνώρισης της προϋπηρεσίας στην ΕΣΣΔ κ.λπ.) με είκοσι – μία (21) απαντήσεις (28,76%) και τους πολίτες γενικότερα στο δέοντα βαθμό (08,22%), καθώς ο σεβασμός προς

αυτούς είναι σχετικός (10,96%). (2) Χαρακτηριστικά παραδείγματα μη σεβασμού αποτελούν : (α) η διόγκωση της γραφειοκρατίας (13,70%), (β) η αναμονή σε «ουρές» (04,11%), (γ) η μη εφαρμογή των νόμων από τη Δημόσια Διοίκηση (05,48%). Ανά 01,37% επισημάνθηκαν : (δ1) η διαβίωση του 25% κάτω από τα όρια της φτώχειας, (δ2) η μη επίλυση των πραγματικών προβλημάτων των Ποντίων από το Ίδρυμα Παλιννοστούντων, (δ3) η εσφαλμένη εντύπωση ότι το πρόβλημα των αυθαιρέτων αφορά μόνο τους Ποντίους (3) Το κράτος σέβεται τους πολίτες εν πολλοίς (06,85%). Έχουν σημειωθεί πρόοδοι στους τομείς αντιμετώπισης της γραφειοκρατίας και του ρουσφετιού (02,74%). (4) Το κράτος δεν σέβεται τους πολίτες (02,74%), αφού επικρατεί ασυδοσία, που καλλιεργείται από τα ΜΜΕ (02,74%). (5) Οι Πόντιοι διεκδικούν σήμερα (01,37%) ή οφείλουν ν' αγωνιστούν για τα δικαιώματά τους (01,37%).

B. Στη σχέση ελληνικού κράτους – προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων με την επισήμανση ότι είναι σεβαστά αναφέρθηκε το 01,37%.

Γ. Δεν συγκρίνονται η Ελλάδα κι' η Τουρκία ως προς το σεβασμό των ανθρωπίνων και πολιτικών δικαιωμάτων : τρεις (03) απαντήσεις (04,11%). ***Δ. Δεν απάντησε το 01,37%.*** ***Εν κατακλείδι :*** (1) ο σεβασμός είναι σχετικός, αφού δεν σέβεται το κράτος ικανοποιητικά τους Ποντίους ή τους πολίτες γενικότερα : τριάντα – πέντε (35) απαντήσεις (47,94%). (2) Παραδείγματα μη σεβασμού του πολίτη : είκοσι (20) απαντήσεις (27,40%). (3) Το κράτος σέβεται τον πολίτη σε μεγάλο βαθμό : επτά (07) απαντήσεις (09,59%). (4) Το κράτος δεν σέβεται τους πολίτες του : (04) τέσσερις ή 05,48% (5) Οι Πόντιοι διεκδικούν ή οφείλουν ν' αγωνιστούν για τα δικαιώματά τους : δύο (02) απαντήσεις ή (02,74%). (6) Τα ανθρώπινα δικαιώματα είναι σεβαστά : μία (01) απάντηση (01,37%). (7) Δεν συγκρίνονται η Ελλάδα και η Τουρκία ως προς το σεβασμό των ανθρωπίνων και πολιτικών δικαιωμάτων : τρεις (03) ή 04,11%. (8) Δεν απάντησε ένας (01) ερωτώμενος (01,37%).

Σύνολο : εβδομήντα – τρεις (73) απαντήσεις. (71).

19.2. Σχέσεις τουρκικού κράτους – πολίτη [Έχουν δοθεί πέραν της μιας (01) απαντήσεις].

A. Δώδεκα (12) απαντήσεις (22,22%) επισημαίνουν την έλλειψη σεβασμού του τουρκικού κράτους έναντι των πολιτών.

B. Δεκαέξι (16) απαντήσεις (29,63%) αναφέρονται στη σχέση της Τουρκίας με τα ανθρώπινα δικαιώματα σημειώνοντας ότι : (1) δεν προστατεύονται (11,11%), (2) αφού κυριαρχούν τα «λευκά κελιά» (07,41%) κι' οι φυλακές (03,71%), ενώ (3) και οι διαβιούντες στην Τουρκία Πόντιοι αντιμετωπίζουν την καταπίεση των Τούρκων (03,70%). Ανά 01,85% εκάστη, τονίζονται : (4 α) η καταπάτηση των δικαιωμάτων των γυναικών και (4 β) η γνώση εκ μέρους της ερωτωμένης της ταινίας «Express του Μεσονυχτίου».

Γ. Στη σύγκριση της Ελλάδος και της Τουρκίας στους τομείς σεβασμού του πολίτη και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στρέφονται επτά (07) απαντήσεις (12,97%) ως εξής : η Τουρκία υστερεί εν σχέσει προς την Ελλάδα, τόσο στο σεβασμό των πολιτών (05,56%), όσο και στον τομέα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων (07,41%).

Δ. Και στην κατηγορία αυτή δεκαπέντε (15) απαντήσεις (27,78%) επικεντρώνονται στο ρόλο του Στρατού* στη γείτονα χώρα : (1) το 14,82% αναφέρει ότι εκεί υπάρχει στρατιωτική δικτατορία, που δεν υπηρετεί το λαό, αλλά τα συμφέροντα των Η.Π.Α. και της Ευρώπης (01,85%). Γι' αυτό οι Δυτικοί τον στηρίζουν (03,70%) κι' αυτός ουσιαστικά κυβερνά (05,56%). (2) Άλλες απόψεις : μία (01) ή 01,85%.

E. Τέσσερις (04) ερωτώμενοι (07,40%) δεν απάντησαν.

Συμπερασματικά : (α) δώδεκα (12) απαντήσεις (22,22%) επισημαίνουν την απουσία σεβασμού των πολιτών εκ μέρους του τουρκικού κράτους (β) Δεκαέξι (16) απαντήσεις (29,63%) θεωρούν ότι δεν προστατεύονται τα ανθρώπινα δικαιώματα (γ) Η Τουρκία υστερεί συγκριτικά με την Ελλάδα στην προστασία των ανθρωπίνων και των δικαιωμάτων του πολίτη

: επτά (07) απαντήσεις (12,97%) (δ) Δεκαπέντε (15) απαντήσεις (27,78%) υπογραμμίζουν τον εξουσιαστικό ρόλο του Στρατού, που τον στηρίζουν οι Δυτικοί (ε) Δεν απάντησαν : τέσσερις (04) ή 07,40%.

Σύνολο : Πενήντα – τέσσερις (54) απαντήσεις.(72)

*Σαρρής Νεοκλής (1992), Εξωτερική Πολιτική και Πολιτικές Εξελίξεις στην Πρώτη Τουρκική Δημοκρατία, Γόρδιος ▪Καραμπελιάς Γεράσιμος (2000), Στρατός και Πολιτική Εξουσία στην Τουρκία, Κέντρο Πολιτικής Έρευνας και Επικοινωνίας ▪Καραμπελιάς Γεράσιμος (2002), Η αβάσταχτη ελαφρότητα της πολιτικής ηγεμονίας των στρατιωτικών στην Τουρκία : Η θεσμική διάσταση στο έργο των Θ. Βερέμη και Θ. Ντόκου. Η σύγχρονη Τουρκία Παπαζήσης ▪Καραμπελιάς Γεράσιμος, Αγγελετόπουλος Γεώργιος, Φουρνατζοπούλου Ευδοκία (1999), στα Θέματα Τουρκίας, Γόρδιος ▪ Καραμπελιάς Γεράσιμος (2001), Ο ρόλος των Ενόπλων Δυνάμεων στην πολιτική ζωή της Τουρκίας και της Ελλάδας, Συγκριτική ανάλυση των μεταπολεμικών στρατιωτικών επεμβάσεων 1945 – 1980, Ελληνικά Γράμματα.

20.1 Η ελληνική εξωτερική πολιτική έναντι της Τουρκίας [Δόθηκαν περισσότερες της μιας (01) απαντήσεις από κάποιους ερωτώμενους].

A. Με ένδεκα (11) απαντήσεις (25%) επιχειρείται χαρακτηρισμός της εξωτερικής μας πολιτικής ως ενδοτικής (09,10%) και μη σταθερής (04,54%), πρόχειρης (02,27%) και βραχυπρόθεσμης (02,27%). Επιβάλλεται να είναι πιο αποφασιστική (02,27%) και πιο δυναμική, αλλά ειρηνική (02,28%). Είναι εντιμότερη από την τουρκική (02,27%). Επομένως κρίνεται μη επαρκής σε ποσοστό 22,73% Θετικά αξιολογείται με την τελευταία απάντησή.

B. Ο βαθμός σταθερότητάς της προσδιορίζεται με πέντε (05) απαντήσεις (11,36%) : Το 06,81% επισημαίνει ότι η εξωτερική πολιτική μεταβάλλεται αναλόγως των εκάστοτε κυβερνώντων και δεν είναι ενιαία (04,55%).

Γ. Στη δυνατότητα χάραξης κι' εφαρμογής της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής αναφέρονται είκοσι – τέσσερις (24) απαντήσεις (54,55%) : (1) ανά 02,28% δηλώνεται ότι (α) η ακολουθούμενη πολιτική υποδεικνύεται από τις Μεγάλες Δυνάμεις και (β) η πολιτική της «ελληνοτουρκικής προσέγγισης» έχει επιβληθεί από τις Η.Π.Α. (γ) Το 02,17% θεωρεί ότι εντάσσεται στα πλαίσια της Ευρωπαϊκής Ένωσης. (2) Την αδυναμία χάραξης εξωτερικής πολιτικής και τη διαρκή υποχωρητικότητα τονίζουν πέντε (05) απαντήσεις, 02,27% εκάστη : (α) υποχωρούμε χάριν της ειρήνης κι' αυτό εκλαμβάνεται ως αδυναμία εκ μέρους των Τούρκων, (β) μονομερώς ενδίδουμε, (γ) πρέπει να είμαστε διεκδικητικοί στα θέματα Ίμβρου, Τενέδου, Κύπρου και Β. Ηπείρου, (δ) εκ μέρους των κυβερνώντων να υπάρξει υλοποίηση της απόφασης για την αναγνώριση της Ποντιακής Γενοκτονίας και (ε) δεν υπάρχει προγραμματισμός. (στ) Με πολύ εύκολο τρόπο δόθηκε η μισή Κύπρος στους Τούρκους το 1974 (04,55%). (3) Σε αξιολόγηση της ακολουθούμενης τα τελευταία χρόνια πολιτικής της «ελληνοτουρκικής φιλίας» προβαίνει το 31,82% με δεκατέσσερις (14) απαντήσεις : (α) η πολιτική αυτή είναι ενδεδειγμένη (13,64%), (β) μέλλει ν' αποδειχθεί (11,37%). Τρεις (03), 02,27% εκάστη, τονίζουν ότι (γ) δεν πρέπει να συνεπάγεται η πολιτική αυτή την παραχάραξη της ιστορίας, (δ) την προωθούν τα ποντιακά σωματεία της Νότιας Ελλάδας σε αντίθεση με τα αντίστοιχα της Βόρειας και (ε) αυτή η πολιτική επιδιώκει την εδραίωση της ειρήνης με την Τουρκία.

A. Τέσσερις (04) ερωτώμενοι (09,09%) δεν απάντησαν.

Ανακεφαλαιώνοντας : (α) Μη επαρκής κρίνεται η ακολουθούμενη εξωτερική πολιτική σε ποσοστό 22,73% με δέκα (10) απαντήσεις (β) Το 02,27% την αξιολογεί θετικά με μία (01) απάντηση. (γ) Το 11,36% με πέντε (05) απαντήσεις επισημαίνει ότι είναι μη ενιαία και μεταβάλλεται αναλόγως των εκάστοτε κυβερνώντων. (δ) Υποδεικνύεται η πολιτική αυτή από τις Μεγάλες Δυνάμεις [Γ (1) α + β + γ] : 06,83% με τρεις (03) απαντήσεις. (ε) Υπάρχουν

αδυναμία χάραξης εκ μέρους μας της ακολουθητέας πολιτικής και διαρκής υποχωρητικότητα (2 α + β + γ + δ + ε + στ) με επτά απαντήσεις (15,90%). (στ) Το 15,91% [3 (α) + (ε)] με επτά (07) απαντήσεις αποδέχεται ανεπιφύλακτα την πολιτική της «ελληνοτουρκικής φιλίας» (ζ) Υπάρχουν επιφυλάξεις και προϋποθέσεις για την αποδοχή της υπογραμμίζει το 15,91% [3(β) + (γ) + (δ)] με επτά (07) απαντήσεις . (η) Δεν απάντησε το 09,09%, τέσσερεις (04) ερωτώμενοι.

Σύνολο : Σαράντα – τέσσερεις (44) απαντήσεις.

Στην εθνική μας στρατηγική* στον 21^ο αιώνα αναφέρεται ο Σέκερης Ε. Γεώργιος στο έργο του «Η Ελλάδα στη «Νέα Τάξη», όπου επισημαίνεται «η ανικανότητά μας να χαράξουμε και υλοποιήσουμε εθνική στρατηγική αξία του ονόματος . .» (Πρόλογος, σ.13) (73).

Ο Ηρακλείδης Αλέξης αναφέρεται στην εξωτερική πολιτική της Μεταπολίτευσης : εθνοκεντρισμός και πραγματισμός στο ένθετο Βιβλιοθήκη, 30 χρόνια ελληνική δημοκρατία, 23 Ιουλίου 2004, τεύχ. 317, σ.σ.20 – 22.

* Το Ινστιτούτο Αμυντικών Αναλύσεων (ΙΑΑ), ιδρυθέν το 1996 τελεί υπό την εποπτεία του Υπουργείου Εθνικής Άμυνας και είναι ΝΠΙΔ. «Μέσω των μελετών, ερευνών, αναλύσεων και των λοιπών δραστηριοτήτων του παρέχει επιστημονική υποστήριξη στο έργο του Υπουργείου Εθνικής Άμυνας και στο χώρο της Άμυνας γενικότερα». Εκδίδει τα : ΓΕΩΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ, τετραμηνιαία επιστημονική επιθεώρηση και DEFENSOR PACIS, αγγλόφωνη εξαμηνιαία. Στο τετράπτυχο ενημερωτικό του έντυπο, ΙΑΑ, 2004, περιλαμβάνονται τίτλοι και συγγραφείς (α) θεμάτων πολιτικής και άμυνας, (β) κειμένων τεκμηρίωσης, (γ) πρακτικών συνεδρίων και (δ) βιβλίων.

20.2 Η τουρκική εξωτερική πολιτική έναντι της Ελλάδος. Δόθηκαν περισσότερες της μιας (01) απαντήσεις.

A. Τον χαρακτηρισμό της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής έναντι της Ελλάδος επιχειρούν δεκαεπτά (17) απαντήσεις (27,42%) ως εξής: είναι επιθετική (16,14%), θαυμάσια (04,84%), επεκτατική (04,83%) και απρόβλεπτη (01,61%).

B. Στον κυρίαρχο ρόλο του Στρατού αναφέρονται δέκα (10) απαντήσεις (16,13%), καθώς ελέγχει τα πάντα στην Τουρκία (14,52%) και οι στρατοκράτες στρέφουν το ενδιαφέρον του λαού κατά της Ελλάδος (01,61%).

Γ. Στη σχέση της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής με τις Μεγάλες Δυνάμεις επικεντρώνεται το 11,29% με επτά (07) απαντήσεις : ανά 02,23% επισημαίνονται, αφενός η υπακοή της στα κελεύσματα των Μεγάλων Δυνάμεων και αφετέρου η σημασία της γεωστρατηγικής της θέσης. Διατυπώθηκαν και τρεις (03) απόψεις, 01,16% εκάστη : (α) συμμαχούσε ανέκαθεν με τον εκάστοτε ισχυρό για τη διασφάλιση της ενότητάς της (β) Αποτελεί εκτεταμένη αγορά και (γ) κάποιοι Τούρκοι επιθυμούν τις σχέσεις με την Ε.Ε., ενώ άλλοι με τη Ρωσία ή το Ιράν.

Δ. Το βαθμό σταθερότητας και συνέχειας της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής επισημαίνουν οκτώ (08) απαντήσεις (12,90%) ως ακολούθως : (1) είναι σταθερή εδώ και 40 έτη (06,46%) και θέτει μακροπρόθεσμους στόχους (01,61%) (2) Δεν είναι σταθερή (03,22%) ούτε ενιαία (01,61%) η εξωτερική της πολιτική.

Ε. Σε τέσσερεις (04) απαντήσεις (06,46%) διαπιστώνεται σύγκριση της ελληνικής με την τουρκική εξωτερική πολιτική : (1) είναι σταθερότερη από την ελληνική (01,62%) και καλύτερη (01,61%) (2) Άλλες απόψεις συνολικά (03,23%).

ΣΤ. Στους στόχους και τα μέσα επίτευξής της εξωτερικής της πολιτικής στρέφονται δώδεκα (12) απαντήσεις (19,35%) ως εξής :

(1) το 04,84% επισημαίνει ότι οι Τούρκοι προγραμματίζουν και σχεδιάζουν την εξωτερική τους πολιτική. (2) Δύο (02) απόψεις, 01,62% εκάστη και άλλες επτά (07), 01,61% η καθεμία, αναφέρονται π.χ. στις διεκδικήσεις της στην Κύπρο και στο Αιγαίο, στη διάθεση υπέρογκων ποσών για δημόσιες σχέσεις, στην εναλλαγή των προσωπείων του φιλειρηνιστή και του πολεμοχαρούς σύμφωνα με τις περιστάσεις, στην αναξιόπιστη πολιτική, καθώς άλλα διακηρύττει η Τουρκία και διαφορετικά ενεργεί, στην ευθύνη της για την ποντιακή Γενοκτονία κ.λπ.

Z. Τέσσερις (04) ερωτώμενοι (06,45%) δεν απάντησαν.

Εν συνόψει : (α) χαρακτηρίζεται (01) ως επιθετική και επεκτατική σε ποσοστό 20,97% με δεκατρείς (13) απαντήσεις και (2) με άλλους χαρακτηρισμούς (06,45%) και τέσσερις (04) απαντήσεις (β) Ο ρόλος του Στρατού είναι κυρίαρχος στην Τουρκία (16,13%) και με δέκα (10) απαντήσεις. (γ1) Το 06,46% θεωρεί ότι η Τουρκία εξαρτάται από τις Μ. Δυνάμεις λόγω της γεωστρατηγικής της θέσης : τέσσερις (04) απαντήσεις (2) Τρεις (03) απόψεις διατύπωσαν το 04,83% για τις σχέσεις τουρκικής εξωτερικής πολιτικής – Μεγάλων Δυνάμεων. (δ1) Είναι σταθερή και θέτει μακροπρόθεσμους στόχους (08,07%) με πέντε (05) απαντήσεις και (2) ασταθής και μη ενιαία (04,83%) με τρεις (03) απαντήσεις (ε1) Είναι σταθερότερη και καλύτερη της ελληνικής (03,23%), δύο (02) απαντήσεις και (2) άλλες απόψεις διατυπώθηκαν σε ποσοστό (03,23%), δύο (02) απαντήσεις. (στ1) Υπάρχουν προγραμματισμός και σχεδιασμός της εξωτερικής πολιτικής (04,84%) με τρεις (03) απαντήσεις (2) Άλλες απόψεις : εννέα (09) συνολικά σε ποσοστό 14,51% (ζ) Δεν απάντησαν : τέσσερις (04) ερωτώμενοι (06,45%). **Σύνολο : εξήντα – δύο (62) απαντήσεις.**

Ο καθηγητής Νεοκλής Σαρρής επεσήμανε – μεταξύ των άλλων για την εξωτερική πολιτική της Τουρκίας - ότι ο Ερντογάν με το γάμο της κόρης του, τη παρουσία ως μαρτύρων των πρωθυπουργών της Ρουμανίας Άντριαν Αναστάσε και της Ελλάδος Κων/νου Καραμανλή, προέβη σε μια φανταστική ανασύσταση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας με τις άλλοτε επαρχίες της, την Ελλάδα και τη Ρουμανία. (Δήλωσή του στην εκπομπή «Τομές», τηλεοπτικός σταθμός High, 13 – 7 – 2004). **(74)**

Ο ίδιος επισημαίνει σε συνέντευξή του, (σ.15), πως «το σημαντικό στην περίπτωση της νίκης του Ερντογάν είναι ότι έχει την υποστήριξη των Η.Π.Α. Συγκεκριμένα κέντρα εξουσίας στις Η.Π.Α., έχουν καλλιεργήσει ένα μοντέλο, ένα πρότυπο «ισλαμοδημοκρατίας», το οποίο δοκιμάζουν στην Τουρκία αυτή τη στιγμή και δια του οποίου επιθυμούν δύο τινά : Πρώτον, να το εξαγάγουν στις υπόλοιπες ισλαμικές χώρες, διότι το άλλο πρότυπο, είναι αυτό του κεμαλισμού, που προσλαμβάνει τη μορφή του νασερισμού στην Αίγυπτο, του Σαντάμ Χουσεϊν ή του Καντάφι. Είναι μια στρατοκρατία με παραλλαγές, που όμως δεν μπορούν να ελέγξουν από ένα σημείο και μετά, όπως συνέβη με τον Χουσεϊν και τον Καντάφι. Μέσω αυτού του μοντέλου προσπαθούν να ελέγξουν το σύστημα σε μόνιμη βάση. Από την άλλη πλευρά να διεμβολίσουν την Ευρωπαϊκή Ένωση μέσω της Τουρκίας, ανατρέποντας την πορεία της Ε.Ε. που κατατείνει σε μία χαλαρή ομοσπονδία η συνομοσπονδία κρατών.

Δημιουργεί έτσι προβλήματα ομοιογένειας μέσα στην Ε.Ε. οδηγώντας την σε ένα επίπεδο πολιτικής και οικονομικής συμμαχίας , το οποίο είναι επιθυμητό για τις Η.Π.Α.» (Σαρρής Νεοκλής, συνέντευξη στην ΕΛΛΟΠΙΑ, περιοδικό για τα εθνικά θέματα, τεύχος 63, Ιανουάριος 2003, σ.σ.14 – 20) ▪ Γιαλλουρίδης Κ. Χριστόδουλος, Οι προκλήσεις των στρατηγών και τα ελληνικά διλήμματα στην ΕΛΛΟΠΙΑ, τεύχος 66, Ιούνιος – Αύγουστος 2003, σ.σ.25 – 27 : « . . .Οι Η.Π.Α. όχι μόνο δεν αποδίδουν πλέον σημασία στο τουρκικό στρατιωτικό κατεστημένο, αλλά διόλου δεν το εμπιστεύονται, εμμέσως δε, το θεωρούν και στόχο ! Προς τούτο συντείνουν τρεις νέοι παράγοντες που εμφανίστηκαν : (Α) το ευρωπαϊκού προσανατολισμού πολιτικό Ισλάμ που υπό τον Ταγίπ Ερντογάν δείχνει να έχει μεγάλη εσωτερική στήριξη του λαού , (Β) η δειλή, αλλά σαφής εμφάνιση στην τουρκική κοινωνία κινημάτων της Κοινωνίας των Πολιτών, που τάσσονται υπέρ της ειρήνης και στρέφονται εναντίον του πολέμου και (Γ) η απονομιμοποίηση του Ντενκτάς και του τουρκικού κατεστημένου στους Τουρκοκυπρίους της «Βόρειας Κύπρου». **(75)**

21.1 Βαθμός ένταξης* των ερωτωμένων / γονέων ή συγγενών τους στην ελλαδική κοινωνία. [Δόθηκαν πέραν της μιας (01) απαντήσεις από κάποιους].

Οι διάφορες πτυχές της ένταξης των Ποντίων επισημάνθηκαν ήδη στις σ.σ.303-310 της διατριβής αυτής.

A. Στην [πλήρη] ένταξη στην ελλαδική κοινωνία αναφέρονται σαράντα τρεις (43) απαντήσεις (87,76%), αφού δεκατρείς (13) ερωτώμενοι / ες έχουν ενταχθεί εδώ σε ποσοστό 26,54%, όπως κι' οι γονείς τους (16,33%). Πλήρως εντεταγμένοι δήλωσαν τέσσερεις (04) ερωτώμενοι (08,16%), ενώ οι γονείς τους ενσωματώθηκαν σταδιακά (12,25%). Ανά τρεις (03) ή 06,12% επισημαίνεται, αφενός ότι δεν αισθάνθηκαν ξένοι εδώ, αφετέρου ότι ήλθαν στην πατρίδα τους. Σταδιακά έχουν ενταχθεί οι ερωτώμενοι (04,08%).

Είναι εντεταγμένοι / ες εφόσον εργάζονται εδώ (04,08%) : Διατυπώθηκαν και δύο (02) απόψεις , 02,04% εκάστη.

B. Σχετικώς και μερικώς εντεταγμένοι δήλωσαν έξι (06) ερωτώμενοι (12,24%), καθώς αντιμετωπίζουν προβλήματα επαγγελματικής αποκατάστασης (06,12%). Υπάρχουν και άλλες τρεις (03) απόψεις, 02,04% η καθεμία. Σύνολο απαντήσεων : σαράντα εννέα (49).

Ενδιαφέρον παρουσιάζει η κατηγορία A, επειδή οι ερωτώμενοι / ες αναφέρονται : (1) σε ένταξη σε ποσοστό 46,95%, (2) σε πλήρη (08,16%) και (3) σε σταδιακή (16,33%). (4) Στα πλαίσια της ένταξης τοποθετούνται οι υπόλοιπες απόψεις (06,12% + 06,12% + 02,04% + 02,04%) : 16,32%.

1. Χρήζει ιδιαίτερης προσοχής η διερεύνηση της σχέσης ανάμεσα στις ανωτέρω κατηγορίες [A,B] και το χρόνο άφιξης των ερωτωμένων / γονέων κ.λπ.

Χρόνος άφιξης γονέων / ερωτωμένων	Βαθμός ένταξης ερωτωμένων	Αριθμός ερωτωμένων	Ποσοστά %
1965 – 1967	(Πλήρης) ένταξη	11	42,25
1970	(Πλήρης) ένταξη	01	03,85
1980	(Πλήρης) ένταξη	01	03,85
1922 – 1924	(Πλήρης) ένταξη	07	26,95
1920	Σταδιακή ένταξη	01	03,85
1990	(Πλήρης) ένταξη	01	03,85
1990 - 1993	Εν μέρει	03	11,55

* Για τους όρους «Ένταξη» (Integration) και «Επανεένταξη» , βλ. Καραγιαννίδου Ανταξία (2004), Διαδικασίες ένταξης παιδιών Ποντίων προσφύγων από την πρώην Σοβιετική Ένωση στην ελλαδική κοινωνία, Πάντειο Πανεπιστήμιο, Αδημοσίευτη διδακτορική διατριβή, σ.19.

2. Διέκοψε τη συζήτηση ένας (01) ερωτώμενος (03,85%). Παρατηρούνται από τον ανωτέρω πίνακα τα εξής : (α) έχουν ήδη ενταχθεί : (1) όσων οι γονείς, παππούδες κ.λπ. είχαν εγκατασταθεί στην Ελλάδα μετά το 1922, (2) οι ελθόντες από την πρώην Σ.Ε., κυρίως κατά τη δεκαετία του 1960 και (3) οι αφιχθέντες μετά το 1990 βρίσκονται σε διαδικασία ένταξης, καθώς αντιμετωπίζουν ποικίλες δυσχέρειες. (β) Παρά την αναφορά σε [πλήρη] ένταξη (87,76%), δεν πρέπει να παραβλεφθεί το γεγονός της επισήμανσης προβλημάτων, π.χ. οικονομικών των ελθόντων από την ΕΣΣΔ Ποντίων (27,35%), επικοινωνίας και σχέσεων με τους γηγενείς (30,78%) κ.λπ. Στη μη ύπαρξη ή αντιμετώπιση των προβλημάτων αναφέρθηκε μόνο το 10,25% [Βλ. σ.332 και 331 - 332 του παρόντος πονήματος].

Διάφορες πτυχές της ένταξης, ήδη, έχουν μελετηθεί στα πλαίσια της παρούσας ποιοτικής έρευνας. Ως προς (α) τον τόπο διαμονής παρατηρείται η διαβίωσή τους σε δήμους, κυρίως, των ευρέων λαϊκών στρωμάτων, όπως είναι οι Αχαρνές και τα Άνω Λιόσια, ενώ οι απόγονοι των Ποντίων του 1922 κατοικούν π.χ. στην Καλλιθέα ή στον Κορυδαλλό, τον Ταύρο και το Χαϊδάρι. Δεν αποκλείεται η διαβίωσή τους και σε περιοχές των ανωτέρων εισοδηματικά στρωμάτων, π.χ. στο Ψυχικό ή στους Θρακομακεδόνες λόγω του πολιτικού τους αξιώματος ή του πολύ υψηλού μορφωτικού επιπέδου (β) Ως προς το επάγγελμα διαπιστώνεται βελτίωση της απασχόλησης των ερωτωμένων συγκριτικά με τους γονείς τους, αν και, ειδικά οι παλινοστούντες ετεροαπασχολούνται ή υποαπασχολούνται, όταν δεν είναι άνεργοι. Αναφέρθηκε η άσκηση αστικών επαγγελμάτων, όπως των καθηγητών Μέσης Εκπαίδευσης (11,54%), των υπαλλήλων (19,23%), των οδοντοτεχνιτών / οδοντιάτρων (07,69%) κ.λπ. Το 61,54% εργάζεται στον ιδιωτικό τομέα, ενώ στο δημόσιο (23,08%) (γ) Ως προς τη γνώση των Τουρκικών οι πατέρες των ερωτωμένων γνώριζαν τα Τουρκικά σε ποσοστό 30,77%. Πρόκειται για Ποντίους του 1922, αλλά και παλινοστούντες π.χ. από την Τσάλκα της Γεωργίας. Το 30,77% ανέφερε ότι κάποιες μητέρες τα μιλούσαν, ενώ το 07,69% μερικώς. Στους ερωτώμενους η γνώση των Τουρκικών υποχωρεί σημαντικά ανερχόμενη στο 07,70%. Η γλωσσομάθεια των γονέων ως προς τα Γαλλικά και τα Αγγλικά ήταν ελάχιστη : του πατέρα για την πρώτη γλώσσα περιοριζόταν στο 03,85% και για τη δεύτερη στο 07,70%, ενώ της μητέρας τα αντίστοιχα ποσοστά ήταν 03,85% και 0%. Η κατάσταση ως προς τους ερωτώμενους βελτιώνεται στ' Αγγλικά (26,93%) και μερική γνώση (07,69%). Το ίδιο ισχύει και για τα παιδιά των ερωτωμένων. Το πρώτο τους παιδί γνωρίζει Αγγλικά σε ποσοστό 42,31%. Κυριαρχεί – σε σχέση προς τους γονείς – η γνώση της Ρωσικής και της Ποντιακής, που υποχωρεί, αλλά υπάρχει αναφορικά με τα παιδιά. Έτσι ο πατέρας των ερωτωμένων ομιλεί τα Ποντιακά (51,06%) και τα Ρωσικά (36,17%), ενώ το πρώτο τους παιδί γνωρίζει τη διάλεκτο (22,58%) και τη δεύτερη γλώσσα σε ποσοστό 16,13%. Χρήση των Τουρκικών σ' ενδοοικογενειακό επίπεδο από τους γονείς των ερωτωμένων γινόταν σε ποσοστό 08,34%. (Αρχικά) μιλούσαν τα Ρωσικά (41,68%) ή υπερίσχυαν τα Ποντιακά (22,21%). Στο πλαίσιο των κοινωνικών σχέσεων τα Τουρκικά χρησιμοποιούνταν σε ποσοστό 07,54% κανονικά, ενώ τα Ρωσικά ομιλούνται (33,98%), ειδικά από τους παλινοστούντες μετά το 1990 (26,41%). Στα Ποντιακά καταφεύγει το 13,20%. Παρατηρείται, λοιπόν, η σταδιακή υποχώρηση της Τουρκικής από τους απογόνους των Ποντίων του 1922, ενώ τα Ρωσικά ομιλούν, κυρίως οι ελθόντες μετά το 1990 (δ) Οι ερωτώμενοι ανήκουν στην αστική τάξη (42,30%), κυρίως στα κατώτερα μικροαστικά στρώματα (72,73%), ενώ η οικογένεια του πατέρα τους στην αγροτική τάξη (61,54%) και μόνο το 15,38% στην αστική και της μητέρας στην αγροτική (42,31%) και την αστική (38,46%), ιδίως στα κατώτερα μικροαστικά στρώματα (70%). Παρατηρείται μετατόπιση των ερωτωμένων από την αγροτική τάξη (15,39%) στην εργατική (42,31%), ενώ η οικογένεια του πατέρα ανήκε σ' αυτή σε ποσοστό 19,23%. Οι Πόντιοι, λοιπόν, εξακολουθούν ν' ανήκουν σε σημαντικό βαθμό στα ασθενέστερα κοινωνικά στρώματα, ειδικά οι παλινοστούντες μετά το 1990 (ε) Οι Πόντιοι του 1922, λιγότερο οι ελθόντες κατά τη δεκαετία του 1960, επέλυσαν κατά το μάλλον ή ήττον τα ενταξιακά τους προβλήματα. Οι αφιχθέντες όμως μετά το 1990 αντιμετωπίζουν ποικίλες δυσχέρειες, κυρίως οικονομικές (27,35%). Σημαντική υπήρξε, αλλά και εξακολουθεί εν μέρει να υφίσταται η ελλιπής επικοινωνία με τους γηγενείς (30,78%) (στ) Παρότι οι Πόντιοι συναναστρέφονται μ' Ελλαδίτες, ένα μέρος τους σχετίζεται μόνον ή κυρίως με άλλους ομογενείς (Ποντίους) σε ποσοστό 54,55%. (ζ) Η πολιτική τους ένταξη είναι μερική, καθώς μετέχουν στα κομματικά

δρώμενα, κυρίως ως απλοί ή πολιτικοποιημένοι ψηφοφόροι (84,61%) και μόνον το 07,69% ενεργά. (η) Ένα μέρος των Ποντίων συνδέεται (κυρίως) με το Παλαιό Ημερολόγιο (58,21%). Πρόκειται για τους ελθόντες στην Ελλάδα από την πρώην ΕΣΣΔ από το 1965 κί' εξής (θ) Αρκετοί θεωρούν ότι το κράτος δεν σέβεται πλήρως τους Ποντίους, αλλά και τους λοιπούς πολίτες (75,34%). (ι) Αρνητικά αποτιμάται η ακολουθούμενη εξωτερική μας πολιτική σε ποσοστό 22,73%· ωστόσο η μεταβολή της αναλόγως των κυβερνήσεων (11,36%), η υπόδειξη της από τις Μεγάλες Δυνάμεις (06,83%) και η αδυναμία χάραξης της σε συνδυασμό με τη διαρκή υποχωρητικότητα (15,90%) αποτελούν συνιστώσες μιας μη θετικής αξιολόγησής της. Ως προς την «ελληνοτουρκική προσέγγιση» οι γνώμες διίστανται : το 15,91% την αποδέχεται ανεπιφύλακτα, ενώ το ίδιο ποσοστό (15,91%) υπό όρους και προϋποθέσεις.

Επομένως 1. (Α) οι Πόντιοι, οι αφιχθέντες το 1922, όπως και οι Μικρασιάτες σταδιακά έχουν ενταχθεί πλήρως : (1) ως προς τον τόπο διαμονής, (2) τη μη χρήση των Τουρκικών, ειδικά από την τέταρτη γενιά (3) ως προς την επαγγελματική τους αποκατάσταση, κυρίως από τη δεύτερη γενιά, (4) τη βαθμιαία συναναστροφή με μη Ποντίους, (5) την ένταξή τους στα μικρομεσαία στρώματα, (6) αναφορικά με την υπέρβαση της αντιπαράθεσης γηγενών - προσφύγων και (7) ως προς τη μη χρήση του Παλαιού Ημερολογίου.

(Β) Οι ελθόντες από το 1965 – 1967 έως και το 1980 είναι λιγότερο ενταγμένοι από τους προαναφερθέντες Ποντίους, καθώς διαμένουν ιδίως σε περιοχές των ευρέων λαϊκών στρωμάτων και ομιλούν τη Ρωσική σε κάποιο βαθμό. Ανήκουν κατ' εξοχήν στα κατώτερα μικροαστικά στρώματα και στην εργατική τάξη. Σε σημαντικό βαθμό συναναστρέφονται μόνον ή κυρίως με Ποντίους, ενώ, τουλάχιστον αρχικά, υπήρχε η αντιπαράθεση τους με τους ντόπιους. Μέρος τους χρησιμοποιεί μόνον ή κυρίως το Παλαιό Ημερολόγιο.

(Γ) Οι παλιννοστούντες μετά το 1990 βρίσκονται σ' ενταξιακή πορεία και αντιμετωπίζουν τα περισσότερα προβλήματα συγκριτικά με τις ανωτέρω κατηγορίες (Α) και (Β). Πέραν των αναφερθέντων στην παράγραφο (Β) επισημαίνονται δυσχέρειες λόγω της μη (επαρκούς) γνώσης της Ελληνικής, της ανεργίας και της άσκησης επαγγελμάτων, διαφορετικών από το επίπεδο σπουδών τους. Επιπλέον, υπάρχουν δυσκολίες στις επαφές τους με τους γηγενείς και τις κρατικές υπηρεσίες ή σε σχέση με την παρακολούθηση της εκπαιδευτικής διαδικασίας.

2. Εν μέρει ή εν πολλοίς ένταξη αποτελούν : (α) η συμμετοχή των Ποντίων ως απλών ή πολιτικοποιημένων ψηφοφόρων στα κομματικά δρώμενα, (β) η αναγνώριση της Ελλάδος μ' επιφυλάξεις ως κράτους δικαίου και (γ) η μερική υιοθέτηση από ερωτώμενους της ακολουθούμενης εξωτερικής πολιτικής της Ελλάδος έναντι της Τουρκίας. Επισημαίνεται ότι τη στάση τους σε αυτά τα τρία (03) θέματα ασπάζεται και μερίδα της υπόλοιπης ελλαδικής κοινωνίας. **(76).**

21.2 α. Βαθμός συναισθηματικής σχέσης των ερωτωμένων με τον Πόντο [Δόθηκαν περισσότερες της μιας (01) απαντήσεις].

Α. Την ύπαρξη συναισθηματικής σχέσης των ερωτωμένων με τον Πόντο επισημαίνουν πενήντα – πέντε (55) απαντήσεις (94,83%) : (1) αισθάνονται Πόντιοι (37,93%), χωρίς ν' αποκρύπτουν ποτέ την καταγωγή τους (03,46%). Είναι Ελληνίδες / Έλληνες του Πόντου (06,90%) κί' αισθάνονται περήφανοι (01,72%).

(2) Ο Πόντος είναι ο τόπος καταγωγής τους (08,62%), μια άλλη Ελλάδα που δεν διδάσκεται στα σχολεία στο δέοντα βαθμό (03,45%), είναι η έκφραση μιας παράδοσης, οι ρίζες των ερωτωμένων (12,07%), μια μακρινή αλησμόνητη πατρίδα (08,62%), τμήμα της Ρωμοσύνης (01,73%), που υπέφερε πολύ (01,72%), γί' αυτό είναι ντροπή να λησμονείται (01,72%). Έχουν βιώματα από τις διηγήσεις των γονέων τους (01,72%).

(3) Διατυπώθηκαν και άλλες τρεις (03) απόψεις συνολικά 05,17%.

Β. Εν μέρει σύνδεση με τον Πόντο επισημαίνεται με δύο (02) απαντήσεις (03,45%), καθώς ο ερωτώμενος δεν έζησε στο Καρς και τον Πόντο (01,73%), Αισθάνεται Πόντια η ερωτώμενη, όχι όμως όπως τους γονείς της. Απουσιάζουν τα βιώματα (01,72%).

Γ. Ένας (01) ερωτώμενος δεν απάντησε (01,72%).

Συνοψίζοντας : (1) υπάρχει συναισθηματικός δεσμός των ερωτωμένων με τον Πόντο (94,83%). (2) Εν μέρει σύνδεση παρατηρείται σε δύο (02) απαντήσεις (03,45%). (3) Ένας (01) ερωτηθείς δεν έδωσε απάντηση (01,72%). Δύο (02) νέες που συμμετέσχαν στην ποιοτική έρευνα το 2002, ηλικίας τότε 30 και 18 ετών αντιστοίχως , που αφίχθησαν το 1990 και 1991 από την πρώην ΕΣΣΔ, ανέφεραν ότι αισθάνονται Πόντιες.

Η σύνδεση με τον Πόντο αποτελεί ένα από τα στοιχεία της ποντιακής εθνοτοπικής ταυτότητας. Βλ. σ.σ. 289-294 του παρόντος πονήματος.

21. 2β. Βαθμός συναισθηματικής σύνδεσης των γονέων ή / και άλλων συγγενών των ερωτωμένων με τον Πόντο {Δόθηκαν από κάποιους ερωτώμενους περισσότερες της μιας (01) απαντήσεις}.

Την ύπαρξη συναισθηματικού δεσμού υποδεικνύουν είκοσι οκτώ (28) απαντήσεις (100%) : οι γονείς των ερωτωμένων αισθάνονται / αισθάνονταν Πόντιοι (64,29%), γιατί είναι «τραντέλληνες»* (03,58%), Έλληνες, όπως οι Κρήτες ή οι Ηπειρώτες (03,57%). Ο Πόντος ήταν η πατρίδα των παππούδων τους, η ζωή του πατέρα τους (07,14%). Εκεί γεννήθηκαν και έζησαν οι γονείς τους (03,57%). Ανά 03,57% διατυπώθηκαν και οι εξής απόψεις : (1) Οι παππούδες του ερωτώμενου δεν λησμόνησαν την καταγωγή τους (2) ούτε οι γονείς του (3) Στις εξορίες οι Πόντιοι δεν απώλεσαν την εθνική τους ταυτότητα. (4) Παρότι δεν υπάρχει ξεχωριστή ποντιακή συνείδηση, (5) οι Πόντιοι συγκροτούν κλειστές κοινωνίες και τα έθιμά τους διαιώνίζονται. (77).

21.3. Σχέση των παιδιών των ερωτωμένων ή/ και νεαρών Ποντίων ηλικίας 20 – 30 ετών με την ελλαδική κοινωνία και τον Πόντο : [Από ορισμένους ερωτώμενους / ες δόθηκαν πέραν της μιας (01) απαντήσεις].

Α. Τα παιδιά των ερωτωμένων είναι εντεταγμένα εδώ δήλωσαν πέντε (05) ερωτώμενοι (03,50%).

Β1. Στην ύπαρξη συναισθηματικού δεσμού των παιδιών τους ή των νέων με τον Πόντο αναφέρονται σαράντα – επτά (47) απαντήσεις (32,86%) : οι νέοι 20 – 30 ετών αισθάνονται Πόντιοι (07,69%), χωρίς ν' αναδεικνύουν την καταγωγή τους (0,70%). Τα παιδιά των ερωτωμένων συνδέονται με τον Πόντο (08,38%), καθώς μαθαίνουν ή πρόκειται να μάθουν ποντιακούς χορούς και την ποντιακή διάλεκτο (05,59%). Τα παιδιά τους διαπαιδαγωγούνται, ώστε να διακηρύττουν περήφανα την ποντιακή τους καταγωγή (03,50%), η διαδικασία αυτή είναι σύμφωνη με τα ποντιακά ήθη και έθιμα (01,40%) και απ' αυτήν εξαρτάται αν θα αισθάνονται Πόντιοι οι νέοι 20 – 30 ετών (02,10%). Πέντε (05) απόψεις, 0,70% εκάστη, επισημαίνουν: (1) οι Πόντιοι διαθέτουν ισχυρή εθνοτοπική ταυτότητα και δεν είναι όπως οι Μικρασιάτες ή οι Αιγυπτιώτες (2) Δημιουργούν διαρκώς πρώτη γενιά, αφού – κατά κύματα – έρχονται από την πρώην ΕΣΣΔ. Αυτή η διαπίστωση τους διαφοροποιεί από τους Μικρασιάτες. (3) Οι νέοι αυτοί αισθάνονται Πόντιοι κι' αν ακόμη δεν ομιλούν Ελληνικά. (4)

*Πολυχρονίδης Θ. Χρήστος (2004), Τραντέλλενοι, εκδόσεις Εντός, Αθήνα.

Αυτοχαρακτηρίζονται Πόντιοι, ενώ είναι Ρώσοι, Ουζμπέκοι, Κοζάκοι κ.λπ. (5) Η μητέρα είναι υπεύθυνη για τη διαπαιδαγώγηση των παιδιών (0,70%).

2. Την εν μέρει ή μικρή σύνδεσή τους με τον Πόντο τονίζουν πέντε (05) απαντήσεις (03,50%) : (α) οι περισσότεροι νέοι 20 – 30 ετών αισθάνονται Πόντιοι. (β) ή εν μέρει, ειδικά αυτοί που είχαν διαμείνει επί πολύ στην ΕΣΣΔ λόγω (γ) μεικτών γάμων με ξένους εκεί. (δ) Το παιδί του ερωτώμενου αισθάνεται σε κάποιο βαθμό Πόντιος, παρά τη σχετική διαπαιδαγώγησή του και (ε) οι νέοι αυτοί νιώθουν Πόντιοι κατά το ήμισυ.

Οι δύο προαναφερθείσες νέες, που συμμετέσχαν στην ποιοτική έρευνα, ηλικίας 30 και 18 ετών το 2002, θεωρούν ότι οι νέοι αυτοί αισθάνονται Πόντιοι. Η δεύτερη, μάλιστα, επισημαίνει ότι δεν ντρέπονται να το διακηρύξουν και είναι υπερήφανοι γι' αυτό.

Γ. Σχέση ερωτωμένων, παιδιών τους και νέων Ποντίων με τους ποντιακούς συλλόγους.

1. Την ύπαρξη ενδιαφέροντος για τους συλλόγους επισημαίνουν τριάντα έξι (36) απαντήσεις (25,17%) ως εξής : (α) Οι νέοι 20 – 30 ετών μετέχουν στους ποντιακούς συλλόγους (02,80%), διότι τα χορευτικά κι' αθλητικά τους τμήματα, ενδεχομένως και τα θεατρικά τους προσελκύουν (02,80%). Η συμμετοχή τους είναι σημαντική (03,50%), κυρίως στη Β. Ελλάδα (01,40%) κι' εξαρτάται από τη διαπαιδαγώγησή των γονέων τους (01,39%), ειδικά της μητέρας (0,70%) και από τον τρόπο που τους προσεγγίζουν οι σύλλογοι (01,39%). Μετέχουν ενεργότερα οι νέοι τα τελευταία χρόνια (0,69%) και περισσότερο συγκριτικά με τους Μικρασιάτες και Αιγυπτιώτες (0,70%). Στα επαρχιακά κέντρα πιο πολύ λόγω των μικρότερων αποστάσεων, της ύπαρξης περισσότερου ελεύθερου χρόνου και της διακίνησης τους χωρίς ιδιαίτερο φόβο (0,70%). Στην Αττική το 75% των ενεργών μελών είναι 25 – 40 ετών (0,70%), (β) Οι ερωτώμενοι (03,50%), τα παιδιά (04,20%) και τα εγγόνια τους (0,70%) μετέχουν στις δραστηριότητες των συλλόγων.

2. Τη μερική ή μικρή σύνδεσή τους με τους ποντιακούς συλλόγους επισημαίνουν δέκα (10) απαντήσεις (07%) : (α) μετέχουν οι νέοι σ' ένα ποσοστό 50% λόγω του χορευτικού ή / και αθλητικού τμήματός τους (01,40%). Ο καθημερινός τρόπος ζωής, ειδικά στην Αθήνα, περιορίζει τη συμμετοχή (0,70%). Θα μπορούσαν να μετέχουν στις δραστηριότητές τους περισσότεροι νέοι (0,70%). Η πολυδιάσπαση των σωματείων επιδρά αρνητικά στη νεολαία (0,70%). (β) Οι ερωτώμενοι σήμερα δεν συχνάζουν στους συλλόγους λόγω των οικογενειακών τους υποχρεώσεων (01,40%) και η συμμετοχή τους είναι μη ενεργή (0,70%). Τα παιδιά τους μετέχουν εν μέρει (01,40%).

3. Σ' επτά (07) απαντήσεις (04,90%) διαπιστώνεται απουσία σύνδεσης με τα ποντιακά σωματεία ως ακολούθως : (α) κάποιοι νέοι δεν λαμβάνουν μέρος στις δραστηριότητές των συλλόγων λόγω των οικογενειακών και επαγγελματικών υποχρεώσεων και της έλλειψης χρόνου (01,40%). Η όποια συμμετοχή τους δεν είναι ανάλογη του πληθυσμού των Ποντίων (0,70%). (β) Οι ερωτώμενοι δεν μετέχουν εξαιτίας των οικογενειακών τους βαρών (01,40%), όπως και τα παιδιά τους (0,70%) λόγω σπουδών (0,70%).

Η μία (α) εκ των συμμετασχουσών στην ποιοτική έρευνα ανέφερε και τα εξής : «Οι νέοι 20 – 30 ετών μετέχουν στους συλλόγους σε μεγάλο ποσοστό κι' ακολουθούν την ποντιακή κουλτούρα. Έχω ένα μικρό παιδί που, όταν ακούει ποντιακή μουσική, βγαίνει και χορεύει.» Η ίδια ωστόσο δεν λαμβάνει μέρος ενεργά στις δραστηριότητές τους.

Η δεύτερη επεσήμανε : «Μετέχουν στους συλλόγους οι νέοι, ακόμη και σε μικρότερες ηλικίες, από τεσσάρων μέχρι εκατόν ετών».

Σε συνέντευξη του στις 28 – 03 – 2002 ο Βλάσης Αγτζίδης υπογράμμισε ανάμεσα στ' άλλα : «Συμμετέχουν οι νέοι Πόντιοι. Το διαπιστώνεις από τα χορευτικά των συλλόγων. Ζωντανή συμμετοχή. Δεν είναι έτσι οι Μικρασιάτες και οι Αιγυπτιώτες. Ο λόγος είναι απλός : οι Πόντιοι έχουν ακόμη πρώτη γενιά. Συνεχώς έρχονται πρόσφυγες από την πρώην Σ.Ε. Δεν τελειώνει ποτέ το κύμα άφιξής τους εδώ».

Δ. Προβολή της ποντιακής ταυτότητας εκ μέρους των νέων 20 – 30 ετών σ' ενδεχόμενη κάθοδό τους σ' εκλογές ως υποψηφίων Βουλευτών : τριάντα δύο (32) απαντήσεις (22,37%) :

1.«Θα κατέλθουν προβάλλοντας την ποντιακή τους ταυτότητα» υποδεικνύουν είκοσι – έξι (26) απαντήσεις (18,18%) : (α) οι νέοι αυτοί θ' αναδείξουν την καταγωγή τους (05,58%) στην πλειονότητά τους (02,10%). Προ μιας εικοσαετίας δίσταζαν οι Πόντιοι να την αναφέρουν (όχι σήμερα) (02,80%). Ο ερωτώμενος ως Βουλευτής θα την προβάλλει (0,70%). Οι νέοι κι' αν τονίσουν την καταγωγή τους, δεν είναι βέβαιο ότι θα τους ψηφίσει το σύνολο των Ποντίων. Αν συνέβαινε αυτό, θα είχε προ πολλού εκλεγεί Πόντιος Δήμαρχος στις Αχαρνές (0,70%). (β) Θα ενεργήσουν για λόγους ψηφοθηρικούς (02,80%) και άλλους, ανάλογα με το αν η περιοχή έχει Ποντίους. Η ψηφοθηρία δεν έχει κατ' ανάγκην αρνητικό χαρακτήρα (01,40%). Θα την προβάλουν, επειδή το αισθάνονται και κινούμενοι ψηφοθηρικά (0,70%). (γ) Η προβολή της εξαρτάται από την οικογενειακή τους διαπαιδαγώγηση (01,40%).

2. Τέσσερις (04) απαντήσεις (02,79%) επισημαίνουν ότι η ποντιακή ταυτότητα αναδεικνύεται εν μέρει, καθώς (α) οι Πόντιοι διστάζουν να προβάλουν την καταγωγή τους, για να προσελκύσουν μη Ποντίους ψηφοφόρους (0,69%), (β) επειδή μερίδα των νέων ενεργεί κατ' αυτό τον τρόπο (0,70%). (γ) Έν τιμὴν μέτρω θα προέβαλλαν την καταγωγή τους για λόγους ψηφοθηρικούς και εξαιτίας της επιθυμίας τους (0,70%). (δ) Κάποιοι εξέχοντες Πόντιοι διατρανώνουν την καταγωγή τους και συμπαρίστανται στους άλλους ομογενείς (0,70%).

3. Η μη προβολή της ποντιακής ταυτότητας εντοπίζεται σε δύο (02) απαντήσεις (01,40%), επειδή στις βουλευτικές εκλογές δεν χρειάζεται η προβολή της ποντιακής καταγωγής (0,70%) ή οι νέοι ακόμη και σήμερα καθίστανται αποδέκτες του χαρακτηρισμού «Ρώσοι» (0,70%).

Ε. Δεν απάντησε : Ένας (01) , (0,70%).

Εν συνόψει : (α) τα παιδιά των ερωτωμένων είναι εντεταγμένα εδώ : πέντε (05) απαντήσεις (03,50%). (β) Ύπαρξη συναισθηματικού δεσμού των νέων και των παιδιών των ερωτωμένων με τον Πόντο : σαράντα – επτά (47) απαντήσεις (32,86%). (γ) Εν μέρει ή μικρή σύνδεση : πέντε (05) απαντήσεις (03,50%). (δ) Υπάρχει συμμετοχή και ενδιαφέρον για τους ποντιακούς συλλόγους : τριάντα – έξι (36) απαντήσεις (25,17%). (ε) μερική ή μικρή σύνδεση : δέκα (10) απαντήσεις (07%). (στ) Απουσία σχέσης με τα ποντιακά σωματεία : επτά (07) απαντήσεις (04,90%). (ζ) Προβολή της ποντιακής ταυτότητας εκ μέρους των νέων σε ενδεχόμενη κάθοδό τους σε βουλευτικές εκλογές ως υποψηφίων : είκοσι – έξι (26) απαντήσεις (18,18%). (η) Εν μέρει ανάδειξή της : τέσσερις (04) απαντήσεις (02,79%). (θ) Μη προβολή της : δύο (02) απαντήσεις (01,40%), (ι) Ένας (01) ερωτώμενος δεν απάντησε (0,70%). Σύνολο απαντήσεων : εκατόν σαράντα τρεις (143). **(78)**.

22. Συχνότητα εμφάνισης της νοσταλγίας και υπερηφάνειας για τον Πόντο και τους Ποντίους.

Χρήση των ανωτέρω όρων και άλλων συναφών λέξεων ή εκφράσεων παρατηρείται σε ποσοστό 96,15%. Μόνον ένας (01) ερωτώμενος (03,85%) δεν καταφεύγει σ' αυτούς.

A. Δεκαοκτώ (18) απαντήσεις (21,68%) αποπνέουν την έκφραση νοσταλγίας για τον Πόντο : επιθυμούν να μεταβούν εκεί (14,46%), γιατί κάποτε είχε αναπτυχθεί μια κοινωνία (03,61%) με σπουδαία Παιδεία (01,20%), για την οποία διηγούνται συχνά οι γονείς των ερωτωμένων (02,41%).

B. Εξήντα – πέντε (65) απαντήσεις (78,32%) αποτυπώνουν την υπερηφάνειά τους για την ποντιακή καταγωγή τους : (1) είναι Πόντιοι Έλληνες (04,82%), μια άλλη Ελλάδα υπήρξε ο Πόντος (03,61%). Διαρκώς διακηρύττουν την Ελληνικότητά τους (03,61%). Η νοοτροπία των Ποντίων της Ρωσίας είναι ελληνική (02,41%). Είναι οι Πόντιοι «Τραντέλληνες» (03,62%). Κατάγονται απ' εκεί και το διακηρύττουν (09,64%). Τα παιδιά τους έχουν μέσα τους τον Πόντο (09,63%), που υπήρξε η πατρίδα, η ζωή των ερωτωμένων ή / και των γονέων τους (03,61%), ένας αλησμόνητος τόπος (02,41%). Οι γονείς διδάσκουν τα παιδιά τους να είναι περήφανα για την ποντιακή τους καταγωγή (06,03%). Όλοι αισθάνονται Πόντιοι κι' αυτοί που δεν γνωρίζουν Ποντιακά (02,42%). Πάντοτε υπήρξαν Ρωμιοί, χωρίς να είναι φορείς ιδιαίτερης εθνικής συνείδησης (01,21%). (2). Οι Πόντιοι συνέβαλαν στην ανάπτυξη

των Αχαρνών, της Ελευσίνας, του Ασπροπύργου κι' άλλων περιοχών (04,81%). Τέσσερις φορές ξεκίνησαν τη ζωή τους εκ του μηδενός (02,41%). Είναι φιλόπονοι (03,61%) και αλληλοβοηθούνται (02,41%), πιο σκληροτράχηλοι από τους Δυτικομικρασιάτες, γι' αυτό επέζησαν σ' ένα άξενο περιβάλλον (01,21%). (3) Διατυπώθηκαν, επίσης, πέντε (05) γνώμες, 01,21% εκάστη κι' άλλες τέσσερις (04), 01,20% η καθεμία.

Σύνολο απαντήσεων (A+B) : Ογδόντα – τρεις (83). Εν κατακλείδι διαπιστώνονται : (α) έκφραση νοσταλγίας για τον Πόντο σε ποσοστό 21,68%, δεκαοκτώ (18) απαντήσεις και (β) υπερηφάνεια για την ποντιακή τους καταγωγή : εξήντα – πέντε (65) απαντήσεις (78,32%).

Στις σ.σ. 289-294 του παρόντος πονήματος υπάρχουν αναφορές για τη νοσταλγία του Πόντου και την υπερηφάνεια της καταγωγής. (79).

23.1. Κατά πόσον οι Πόντιοι ασκούν κυρίαρχους πολιτικούς ρόλους στα πλαίσια της ελλαδικής κοινωνίας.

Είκοσι (20) ερωτώμενοι / ες (76,92%) θεωρούν ότι η πολιτική επιρροή των Ποντίων είναι περιορισμένη, παρά την ύπαρξη ορισμένων ποντιακής καταγωγής Βουλευτών, ενώ πέντε (05) (19,23%) ότι δεν ασκούν κυρίαρχους πολιτικούς ρόλους. Ένας (01) ερωτώμενος (03,85%) διέκοψε τη συζήτηση.

A. Τους λόγους εμφάνισης του ανωτέρω φαινόμενου της άσκησης μη σημαντικού πολιτικού ρόλου επισημαίνουν εβδομήντα – τέσσερις (74) απαντήσεις (84,09%) ως εξής : **(I)** είναι λίγοι οι Πόντιοι Βουλευτές αναλογικά με τον πληθυσμό τους, για να μπορούν να επηρεάσουν υπέρ των Ποντίων (10,22%) και κινούνται κατά πρώτον κομματικά και μετά ως Πόντιοι ή Έλληνες γενικότερα (02,27%). Έτσι θα έπρεπε να στηρίζουν περισσότερο τους Ποντίους (05,68%). Είναι αρκετοί, όχι όμως σε αντιστοιχία με την εδώ ποντιακή αριθμητική δύναμη (02,27%). Ένας υποψήφιος Πόντιος Βουλευτής δεν θα στηριχτεί από το σύνολο των Ποντίων (01,13%). Εκεί που υπάρχει συμπαγές ποντιακό στοιχείο εκλέγονται και Βουλευτές (01,14%), ειδικά στη Μακεδονία (01,14%). Ορισμένοι Πόντιοι Βουλευτές ενδιαφέρονται για τα προβλήματά τους (01,13%). **(II)** (α) Ερχόμενοι εδώ οι Πόντιοι δεν είχαν γνωριμίες και δεν δημιούργησαν «τζάκια», όπως οι Πελοποννήσιοι ή οι Κρητικοί (06,82%). (β) Δεν έχουν Πόντιοι υπό την ευθύνη τους σημαντικά υπουργεία (02,27%). (γ) Τα ελληνικά κόμματα δεν περιλαμβάνουν στα προγράμματά τους τα προβλήματα των Ποντίων (01,13%). (δ) Δεν υπάρχει ένα ποντιακό λόμπι, που να υποστηρίζει τους Ποντίους (01,14%) ή κόμμα (01,14%). (ε) Οι Έλληνες της πρώην ΕΣΣΔ δεν είναι συνηθισμένοι στο εδώ υπάρχον πολιτικό σύστημα [και καθίστανται θύματα εκμετάλλευσης] (02,27%). (στ) Οι Πόντιοι αποδίδουν μεγαλύτερη σημασία στην Τοπική Αυτοδιοίκηση (01,13%) και δεν θα πρέπει να ιδρυθεί ξεχωριστό ποντιακό πολιτικό κόμμα (01,14%), καθώς δεν υπάρχει διακριτή ποντιακή ταυτότητα (02,27%). (ζ) Οι Πελοποννήσιοι αποδίδουν μεγαλύτερη σημασία στην Πολιτική (01,14%) (η) Θα έπρεπε να γίνουν περισσότερα στο θέμα της αναγνώρισης της Ποντιακής Γενοκτονίας (04,55%), ειδικά από την Τουρκία (01,14%), γιατί δεν αρκεί μόνον από το Ελληνικό Κοινοβούλιο (01,14%) (θ) Επιβάλλεται η διεθνής αναγνώρισή της (01,14%) και η ενσωμάτωσή της στη νεοελληνική συλλογική μνήμη (01,14%). (ι) Επηρέασαν εν μέρει την κυρίαρχη πολιτική ιδεολογία, ειδικά στη δεκαετία του 1980 (01,13%), όχι όμως στο δέοντα βαθμό (01,14%). (ια) Η νεοελληνική ιστοριογραφία μελετά την «καθ' ημάς Ανατολή» υπό το πρίσμα της «Παλαιάς Ελλάδος» (01,13%). **(III)** Είναι ο πολιτικός τους ρόλος περιορισμένος, γιατί θεωρούν την πολιτική ενασχόληση μη ειλικρινή (04,54%), δείγμα οκνηρίας (01,14%) και ανάξια του ενδιαφέροντός τους (02,28%). **(IV)** Έδωσαν έμφαση στην οικονομία, στον πολιτισμό και τις τέχνες (02,27%) . Έχουν ν' αντιμετωπίσουν το βιοτικό πρόβλημα (02,28%). Δεν διαθέτουν επαρκή ελεύθερο χρόνο για ενεργή πολιτική ζωή λόγω επαγγελματικών κ.α. υποχρεώσεων (01,14%). **(V)**. Δεν επηρεάζουν σ' επίπεδο π.χ. Τοπικής Αυτοδιοίκησης, διότι είναι διασπασμένοι κομματικά (02,27%), όπως και τα σωματεία τους (04,54%). Άλλωστε πολλοί θέλουν να είναι πρόεδροι σ' αυτά (01,14%). Είναι σφάλμα η διάκριση των Ποντίων σ' αυτούς του 1922, του 1966 και του 1990 (01,14%). Τα σωματεία της Νότιας Ελλάδος

καθίστανται ενίοτε φερέφωνα των εκάστοτε κυβερνώντων. Έτσι σήμερα προωθούν την πολιτική της «ελληνοτουρκικής προσέγγισης» (03,41%).

B. Μη άσκηση κυρίαρχων πολιτικών ρόλων. **(I)** Είναι λίγοι οι Βουλευτές ή οι Πόντιοι Υπουργοί αναλογικά με τον πληθυσμό των Ποντίων με δύο (02) απαντήσεις (02,27%). **(II)**. Στις Αχαρνές οι Πόντιοι δεν μετέχουν ενεργά για την εκλογή Ποντίου Δημάρχου (03,41%). Δεν έχουν δημιουργήσει γνωριμίες (02,28%). **(III)**. Θεωρούν την Πολιτική μη ειλικρινή (03,40%) και δεν ενδιαφέρονται γι' αυτήν (01,14%). Δεν ασκούν κυρίαρχους πολιτικούς ρόλους, διότι έτσι συνήθισαν στην πρώην ΕΣΣΔ (01,14%). **(IV)**. Έδωσαν έμφαση στην οικονομία και στον πολιτισμό (01,14%). **(V)**. Είναι διασπασμένοι οι Πόντιοι και γι' αυτό δεν επηρεάζουν τα πολιτικά δρώμενα σε τοπικό επίπεδο (01,13%).

Σύνολο B : Δεκατέσσερες (14) απαντήσεις (15,91%).

Συμπερασματικά οι λόγοι ύπαρξης υποτονικού πολιτικού ρόλου δύνανται να εντοπιστούν : A. **(I)** στα χαρακτηριστικά γνωρίσματα των Ποντίων Βουλευτών σε ποσοστό 24,98% με είκοσι – δυο (22) απαντήσεις [Είναι λίγοι (10,22%), υπηρετούν πρώτα το κομματικό τους συμφέρον (02,27%). Δεν στηρίζουν τους Ποντίους αρκετά (05,68%). Κατ' άλλους ο αριθμός τους είναι ικανός (02,27%). Δεν τυγχάνουν της στήριξης του συνόλου των Ποντίων, για να εκλεγούν (01,13%)_ Εκλέγονται όπου υπάρχουν συμπαγείς ποντιακοί πληθυσμοί (02,28%). Κάποιοι εξ αυτών ενδιαφέρονται για τα προβλήματα των Ποντίων (01,13%). **(II)**. Στη μη επαρκή ένταξή τους στο ελληνικό πολιτικό σύστημα και στην αδυναμία τους να επηρεάσουν τη διαμόρφωση της κυρίαρχης πολιτικής ιδεολογίας : (29) είκοσι εννέα απαντήσεις με 32,96%. **(III)**. Στην αρνητική τους, κυρίως, στάση έναντι της Πολιτικής (07,96%) με επτά (07) απαντήσεις. **(IV)**. Στη διαδικασία ένταξης στην ελλαδική κοινωνία : (05,69%) με πέντε (05) απαντήσεις. **(V)**. Στο γεγονός της διάσπασής τους στα επίπεδα κομματικό, συλλόγων και της τοπικής αυτοδιοίκησης : (12,50%) με ένδεκα (11) απαντήσεις. B. Η μη άσκηση κυρίαρχου πολιτικού ρόλου μπορεί ν' αποδοθεί **(I)** στη διαπίστωση ότι οι Βουλευτές είναι ολιγάριθμοι : δύο (02) απαντήσεις (02,27%), **(II)**, στη μη επαρκή ένταξη των Ποντίων στο ελληνικό πολιτικό σύστημα : (05,69%) με πέντε (05) απαντήσεις **(III)**. Στη μη θετική τους, ιδίως, τοποθέτηση έναντι της Πολιτικής με πέντε (05) απόψεις (05,68%), **(IV)**. Στις συνθήκες κοινωνικής τους ένταξης : μιας (01) απάντηση (01,14%) και **(V)** στη διάσπασή τους (01,13%), μια (01) απάντηση.

Σύνολο A και B : ογδόντα – οκτώ (88) απαντήσεις.

Για τον περιορισμένο πολιτικό ρόλο των Ποντίων στην ελλαδική κοινωνία, βλ. σ.σ.310-311 της παρούσας διατριβής. **(80)**.

Γ1. Αναλυτική Επαγωγή.

Μετά το πέρας της ανάλυσης περιεχομένου των συνεντεύξεων Βάθους στα πλαίσια της ποιοτικής έρευνας ακολουθεί ο έλεγχος της μεθόδου της Αναλυτικής Επαγωγής κατά την εφαρμογή της. Ως προς τις διάφορες πτυχές της ένταξης επισημάνθηκαν, ήδη, στις σ.σ.348-350 του παρόντος πονήματος και ειδικά στο συμπέρασμα (σ. 350) τα εξής : (α) η σταδιακή και εν τέλει πλήρης ένταξη αφορά τους Ποντίους του 1922 σε πτυχές, όπως είναι (1) ο τόπος διαμονής, (2) η μη χρήση της Τουρκικής, ειδικά από την τέταρτη γενιά, (3) η επαγγελματική τους αποκατάσταση, κυρίως από τη δεύτερη γενιά, (4) η βαθμιαία συναναστροφή με μη Ποντίους, (5) η ένταξή τους στα μικρομεσαία στρώματα, (6) η υπέρβαση της αντιπαράθεσης γηγενών – προσφύγων και (7) η μη χρήση του Παλαιού Ημερολογίου, (β) Μη πλήρως εντεταγμένοι είναι οι ελθόντες από το 1965 – 1967 μέχρι και το 1980, αφού (1) κατοικούν , ιδίως, σε περιοχές των μη προνομιούχων κοινωνικά πολιτών και (2) ομιλούν τη Ρωσική σε κάποιο βαθμό. (3) Ανήκουν, κυρίως, στα κατώτερα μικροαστικά στρώματα και στην εργατική τάξη. (4) Εν πολλοίς συναναστρέφονται κατά κύριο λόγο ή μόνο με Ποντίους, ενώ (5) τουλάχιστον αρχικά κυριαρχούσε η αντίθεσή τους με τους γηγενείς, (6) Τμήμα τους καταφεύγει μόνον ή κυρίως στο Παλαιό Ημερολόγιο.

(γ) Εν μέρει εντεταγμένοι και τελούντες σ' ενταξιακή διαδικασία είναι οι παλινοστούντες μετά το 1990, που αντιμετωπίζουν τα περισσότερα προβλήματα εν

συγκρίσει προς τις κατηγορίες (α) και (β). Εκτός από τα αναφερθέντα στην παράγραφο (β), εντοπίζονται δυσχέρειες εξαιτίας της μη (επαρκούς) γνώσης της Ελληνικής, της ανεργίας και της άσκησης επαγγελμάτων, άλλων από τις σπουδές τους. Επιπλέον, καταγράφονται δυσκολίες στις σχέσεις τους με τους γηγενείς και τις υπηρεσίες του κράτους ή αναφορικά με την παρακολούθηση των διαδοχικών εκπαιδευτικών βαθμίδων.

(δ) Υπάρχουν κατηγορίες, όπως (1) η συμμετοχή των Ποντίων ως απλών ή πολιτικοποιημένων ψηφοφόρων στα κομματικά δρώμενα, (2) η μ' επιφυλάξεις αναγνώριση της Ελλάδος ως κράτους δικαίου και (γ) η εις κάποιο βαθμό αποδοχή εκ μέρους ερωτωμένων της ακολουθούμενης σήμερα εξωτερικής μας πολιτικής απέναντι στην Τουρκία, όπου διαπιστώνεται εν μέρει ή εν πολλοίς ένταξη των Ποντίων. Πρόκειται για θέματα που παρόμοιες απόψεις διατυπώνει και τμήμα της λοιπής ελλαδικής κοινωνίας.

A. Εφαρμόζοντας την Αναλυτική Επαγωγή και λαμβάνοντας υπ' όψιν τη σ.321 παρατηρούμε ότι η βασική υπόθεση περί πλήρους ένταξης στην ελλαδική κοινωνία τροποποιείται, καθώς ισχύει εν πολλοίς για τους Ποντίους του 1922, εν μέρει γι' αυτούς του 1965 και ελάχιστα για τους παλιννοστούντες μετά το 1990.

Για τις μερικότερες υποθέσεις ισχύουν τα εξής :

(1) το ότι οι Πόντιοι διαχρονικά από το 1922 κι' εξής κατοικούν σε ορισμένες περιοχές της Αθήνας αναθεωρείται και ισχύει περισσότερο για τους ελθόντες μετά το 1965 και κυρίως μετά το 1990, που διαμένουν σε προάστια των ευρέων λαϊκών στρωμάτων.

(2) Η υπόθεση ότι άσκησαν από το 1922, αστικά, ιδίως, επαγγέλματα στον ιδιωτικό τομέα ισχύει εν μέρει, καθώς δηλώθηκαν και αυτά του εργάτη, του γεωργού ή του οικοδόμου. Σημειώνεται, επιπλέον, η υποαπασχόληση, ετεροαπασχόληση ή η ανεργία των παλιννοστούντων μετά το 1990.

(3) Η υπόθεση ότι είναι γλωσσομαθείς αίρεται εν πολλοίς, καθώς κυρίως οι γονείς των ερωτωμένων γνώριζαν ή ξέρουν μόνον Ποντιακά ή Τουρκικά / Ρωσικά και λίγο ή καθόλου Γαλλικά / Αγγλικά. Τα παιδιά τους μαθαίνουν, κυρίως τα /Αγγλικά ακολουθώντας την αντίστοιχη τάση της ευρύτερης ελλαδικής κοινωνίας.

(4) Η συναναστροφή μόνο με συμπατριώτες τους ισχύει, τουλάχιστον αρχικά και για τις τρεις ομάδες των Ποντίων (του 1922, 1965 και 1990 κι' εξής). Σταδιακά όμως συναναστρέφονται και με μη Ποντίους.

(5) Η υπόθεση ότι συνδέονται ουσιαστικά και συναισθηματικά με το Οικουμενικό Πατριαρχείο δεν ισχύει εν πολλοίς.

(6) Για την Ελλαδική Εκκλησία διαπιστώνεται ό,τι και στην υπόθεση (5).

(7) Η υιοθέτηση του Παλαιού Ημερολογίου από το σύνολο των Ποντίων δεν ευσταθεί και αφορά, κυρίως, μέρος των αφιχθέντων από την πρώην ΕΣΣΔ (1965 κι' εξής).

(8) Η υπόθεση ότι οι Πόντιοι θεωρούν την Ελλάδα κράτος σεβόμενο τον πολίτη και τα ανθρώπινα δικαιώματα εν συγκρίσει προς την Τουρκία ισχύει.

(9) Η άποψη ότι η πολιτική της «ελληνοτουρκικής προσέγγισης» ασκείται προς όφελος και των δύο χωρών αληθεύει κατά το ήμισυ, διότι η αποδοχή της με ή χωρίς επιφυλάξεις μοιράζεται με το ίδιο ποσοστό (15,91%).

(10) Η υπόθεση ότι έχουν ανεπτυγμένη την εθνοτοπική τους ταυτότητα ισχύει, ιδιαίτερα για τις τρεις (03) πρώτες γενιές των Ποντίων του 1922, αλλά και για τους ελθόντες από την πρώην ΕΣΣΔ (1965 κι' εξής), παρ' ότι το περιεχόμενό της ποικίλλει. Έχουν διαρκώς πρώτη γενιά, καθώς ακόμη καταφθάνουν πρόσφυγες από τη Σ.Ε. (σ.294 του παρόντος πονήματος).

(11) Η υπόθεση ότι οι νέοι μετέχουν στις δραστηριότητες των ποντιακών συλλόγων (25,17%) και προβάλλουν την καταγωγή τους ισχύει εν πολλοίς (18,18%) έναντι της μερικής ή μικρής σύνδεσής τους μ' αυτούς (07%) ή της παντελούς έλλειψης σχέσης των νέων αυτών (04,90%).

(12) Το ότι ο πολιτικός ρόλος των εδώ Ποντίων, είναι «μη υπαρκτός» δύναται να τροποποιηθεί σε «περιορισμένος», κυρίως με ποσοστό 76,92%.

B. Για την εφαρμογή της θεωρίας του Επιπολιτισμού του J. Berry (που αφορά την πορεία ψυχολογικής προσαρμογής των αφιχθέντων μεταναστών στις κοινωνικές και οικολογικές συνθήκες της χώρας υποδοχής) και στην περίπτωση των Ποντίων από το 1922 μέχρι σήμερα,

βλ. σ.σ.309-310 του παρόντος πονήματος. Ακολουθείται, κυρίως, η τακτική της Εναρμόνισης, ενώ η επιλογή της Αφομοίωσης από κάποιους συνοδεύεται ενίοτε από προβλήματα ψυχοκοινωνικής υφής. (Βλ. σ.σ.307-308 του παρόντος πονήματος). (81).

2. Η ένταξη των Κων/πολιτών και Ποντίων στην ελλαδική κοινωνία βάσει της ποιοτικής έρευνας.

Στα πλαίσια της σύγκρισης δεν λήφθηκαν υπ' όψιν οι κατηγορίες 22 «Συχνότητα εμφάνισης της νοσταλγίας και υπερηφάνειας για τον Πόντο και τους Ποντίους» και κδ για τους Κων/πολίτες ως προς τους όρους «Ρωμιός, «Ρωμιοσύνη», «Βασιλεύουσα» και άλλους συναφείς.

Βάσει της διαξαχθείσας ποιοτικής έρευνας των (160) εκατόν εξήντα Κων/πολιτών και (26) είκοσι – έξι Ποντίων δύνανται να συναχθούν τα εξής :

(α) οι Κων/πολίτες αφίχθησαν κατά στάδια, κυρίως, την περίοδο 1964 – 1980 με αφορμή την κρίση του Κυπριακού, ενώ οι ερωτηθέντες Πόντιοι ή οι πρόγονοί τους το 1922 (19,23%), κατά το διάστημα 1965 – 1966 (42,30%) και το 11,53% το 1990 – 1993.

(β) Για τους Ποντίους της πρώην ΕΣΣΔ λόγιοι άφιξης ήταν, ιδίως, το όνειρό τους για επάνοδο στην Ελλάδα (14,29%), υπήρξε έντονη επιθυμία γι' αυτό των γονέων / παππούδων τους (31,43%). Για τους Κων/πολίτες επιπλέον αιτίες ήταν οι σπουδές (14,36%) και η μόνιμη εγκατάσταση και εργασία (05,85%).

(γ) Πλην της Καλλιθέας που αποτελεί κοινό τόπο διαμονής, ειδικά για τους Ποντίους του 1922, οι ερωτώμενοι διαβιούν, κυρίως, σε περιοχές όχι αναβαθμισμένες – των χαμηλών, ως επί το πλείστον, εισοδηματικά στρωμάτων : στις Αχαρνές (53,85%), στον Κορυδαλλό (07,69%) ή στα Άνω Λιόσια, (δ) Σταδιακά ασχολήθηκαν με τα αστικά επαγγέλματα, κυρίως στον ιδιωτικό τομέα, ωστόσο δηλώθηκαν κι' αυτά του εργάτη, του γεωργού ή του οικοδόμου. Σε αντίθεση με τους Κων/πολίτες οι παλιννοστούντες, ειδικά μετά το 1990, υποαπασχολούνται, ετεροαπασχολούνται ή τους πλήττει η ανεργία. Κύρια απασχόληση των μητέρων των ερωτωμένων Ποντίων (65,39%) και των Κων/πολιτών (81,25%) είναι τα οικιακά. Το 70% των ερωτηθέντων Κων/πολιτών εργάζεται στον ιδιωτικό τομέα, ενώ το 61,54% των Ποντίων (ε1) Το 30,77% των ερωτωμένων ανέφερε ότι ο πατέρας τους γνώριζε Τουρκικά (οι Μικρασιάτες σε ποσοστό 26,92%), ενώ το αντίστοιχο ποσοστό για τους Κων/πολίτες είναι 93,75%. Στοιχείο διαφοροποιητικό αποτελεί η γνώση της Ποντιακής εκ μέρους του πατέρα (51,06%) και των Ρωσικών (36,17%). Πρόκειται για παλιννοστούντες από την πρώην ΕΣΣΔ. Στα Γαλλικά αναφέρεται γνώση των Ποντίων πατέρων σε ποσοστό 03,85%, ενώ των Κων/πολιτών (39,38%). Στ' Αγγλικά τα αντίστοιχα ποσοστά είναι 07,70% και 23,75%. Οι μητέρες των ερωτωμένων Ποντίων μιλούσαν τα Τουρκικά (30,77%), ενώ οι Κων/πολίτισσες (57,50). Για τα Γαλλικά είναι 03,85% και 36,88%, για τα Αγγλικά 0% και 16,25% αντιστοίχως. Το 54,35% γνωρίζει Ποντιακά και το 36,96% Ρωσικά. Οι ερωτώμενοι ομιλούν τα Τουρκικά μόλις σε ποσοστό 07,70%, Γαλλικά το 03,85%, Αγγλικά 26,93%, Ποντιακά (46,94%) και Ρωσικά (32,65%), ενώ οι Κων/πολίτες γνωρίζουν τα Τουρκικά (85%), Γαλλικά το 43,13% και το 69,38% Αγγλικά. Των ερωτωμένων, τα πρώτα παιδιά δεν ομιλούν τα Τουρκικά (96,15%), τα Γαλλικά (92,30%), τα Αγγλικά (57,69%), ενώ Ποντιακά γνωρίζει το 22,58% και Ρωσικά 16,13%. Στους Κων/πολίτες τα πρώτα παιδιά γνωρίζουν Τουρκικά (16,13%), 27,50% Γαλλικά και 58,13% Αγγλικά. Η έμφαση και στις δύο περιπτώσεις δίνεται στ' Αγγλικά. Η πολύ μεγαλύτερη γνώση των Γαλλικών και Αγγλικών εκ μέρους των Κων/πολιτών δύνανται ν' αποδοθεί στο γεγονός της φοίτησης τους σε ονομαστά σχολεία της Κων/πολης, ελληνικά ή ξένα. (ε2) Το 11,10% των ερωτωμένων επεσήμανε τη μη χρήση των Τουρκικών από τους γονείς, ενώ το 08,34% τα χρησιμοποιεί. Την (αρχική) χρήση της Ρωσικής επισημαίνει το 41,68%, ενώ το 22,21% θεωρεί ότι υπερिशχύει η Ποντιακή. Στην ταυτόχρονη χρήση της Ποντιακής διαλέκτου και της Ρωσικής αναφέρεται το 05,55% στα ενδοοικογενειακά πλαίσια. Οι Κων/πολίτες δεν χρησιμοποιούν τα Τουρκικά σε ποσοστό 37,85% ή τα ομιλούν μέτρια ή σπάνια και το 13,08% κανονικά. Στο ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον σε κανονική χρήση των Τουρκικών κατέφευγε το 07,54% των ερωτηθέντων Ποντίων, ενώ το 33,98% στα Ρωσικά. Οι παλιννοστούντες μετά το 1990 τα

ομιλούν για ποικίλους λόγους και σε διάφορες περιστάσεις (26,41%). Στη μη χρήση τους αναφέρεται το 16,97%. Οι Κων/πολίτες χρησιμοποιούν τα Τουρκικά ενίοτε ή σπανίως (57,07%) και πιο συστηματικά το 29,36% (στ) Οι οικογένειες των γονέων των ερωτωμένων Ποντίων ανήκαν κυρίως στην αγροτική τάξη, την εργατική και τα κατώτερα μικροαστικά στρώματα, ενώ των ερωτηθέντων στην εργατική, στα κατώτερα μικροαστικά και λιγότερο στην αγροτική τάξη λόγω της εγκατάστασης των γονέων τους στ' αστικά κέντρα. Οι οικογένειες των γονέων των Κων/πολιτών ανήκαν, κυρίως, στα μικροαστικά και μεσοαστικά στρώματα, ενώ των ερωτωμένων στα μεσοαστικά κατά κύριο λόγο. (ζ) Οι ερωτηθέντες Πόντιοι κατάγονται, κυρίως, από το μικρασιατικό Πόντο, ενώ οι Κων/πολίτες από διάφορα μέρη της Ελλάδος και του ευρύτερου Ελληνισμού (περιλαμβανομένων των Κων/πολης, Ίμβρου και Τενέδου). (η) Τα κυριότερα προβλήματα των ερωτωμένων Ποντίων ή συγγενών τους είναι αφενός οι δυσχέρειες επικοινωνίας και δημιουργίας σχέσεων με τους γηγενείς (30,78%) και αφετέρου οι οικονομικές δυσκολίες των παλιννοστούντων από την πρώην ΕΣΣΔ μαζί μ' αυτές των γραφειοκρατικών διαδικασιών, της στράτευσης και της απόκτησης ελληνικής ιθαγένειας (40,15%). Παρόμοια κωλύματα αντιμετώπισαν οι Κων/πολίτες, τουλάχιστον αρχικά: επικοινωνίας – προσαρμογής (38,47%) και γραφειοκρατίας, εργασίας, στέγασης κ.λπ. (34,93%). Η διαφορά είναι ότι, ειδικά οι ελθόντες μετά το 1990 Πόντιοι, εξακολουθούν να βιώνουν αυτές τις αντιξοές συνθήκες. (θ) Οι ερωτηθέντες σε ποσοστό 54,55% συναναστρέφονται μόνον με Ποντίους (45,45%) ή κυρίως μ' αυτούς (09,10%) ωστόσο σταδιακά έχουν συναναστροφές και με μη Ποντίους (25,01%). Τα αντίστοιχα ποσοστά για τους Κων/πολίτες είναι 33,15% για τις συναναστροφές μόνο με Κων/πολίτες, με συμπατριώτες τους μαζί με μη Κων/πολίτες (26,52%), ενώ συναναστρέφονται με τους τελευταίους σε ποσοστό 18,79%. Και στις δύο περιπτώσεις υπάρχει ένα σημαντικό ποσοστό που συναναστρέφεται μόνο με Ποντίους ή Κων/πολίτες. [ενδιαφέρον παρουσιάζει στη σ.567 η ερμηνεία της συναναστροφής μόνο με Ποντίους] (ι) Το 86,84% των ερωτηθέντων Ποντίων δεν επισκέφθηκε τον Πόντο (31,58%) ή εξέφρασε την επιθυμία για επίσκεψη (55,26%). Το 10,53% τον επισκέπτεται ενίοτε, όχι συχνά. Στους Κων/πολίτες τα ποσοστά διαφέρουν. Το 31,28% δεν έχει μεταβεί στην Κων/πολη, αφότου ήλθε στην Ελλάδα, το 31,28% την επισκέπτεται ενίοτε, όχι συχνά, ενώ υπάρχει ένα ποσοστό 26,16% που μεταβαίνει τακτικά – συχνότατα. Το 09,23% εκφράζει την επιθυμία να την επισκεφθεί (ια) Οι ερωτώμενοι μετέχουν στα κομματικά δρώμενα ως απλοί ψηφοφόροι (42,30%) και το 42,31% ως πολιτικοποιημένοι ψηφοφόροι, ενώ ενεργά το 07,69%. Τα αντίστοιχα ποσοστά για τους Κων/πολίτες είναι 55%, 26,25% και 04,37%. Παρά την ύπαρξη ορισμένων Ποντίων Βουλευτών ή Υπουργών, η ενεργή συμμετοχή τους είναι ελάχιστη, όπως και των Κων/πολιτών.

Οι Πόντιοι είναι απλοί ψηφοφόροι, κυρίως λόγω έλλειψης ενδιαφέροντός τους για την Πολιτική (13,04%) και της απαξίωσης των πολιτικών (ανθρώπων) (10,87%). (β) Είναι πολιτικοποιημένοι ψηφοφόροι, ιδίως, γιατί ασχολήθηκαν ή ενδιαφέρονται για την Τοπική Αυτοδιοίκηση (19,58%) ή καταγίνονται με τα κοινά των Ποντίων (10,87%) σε συλλόγους τους. Οι Κων/πολίτες είναι απλοί ψηφοφόροι, γιατί δεν τους ενδιαφέρει (αρέσει) η Πολιτική (16,75%) ή υπάρχει έλλειψη εμπιστοσύνης στους πολιτικούς (13,70%). (β) Είναι πολιτικοποιημένοι ψηφοφόροι, διότι, κυρίως δεν τους εκφράζουν κάποιοι πολιτικοί ή τα κόμματα (08,63%) ή δεν έχουν το χρόνο ν' ασχοληθούν με την ενεργό Πολιτική (04,57%). Διαφοροποιούνται, λοιπόν, από τους Ποντίους – κατά κύριο λόγο – εν σχέσει προς τους βασικότερους λόγους της δραστηριοποίησής τους ως πολιτικοποιημένων ψηφοφόρων. (ιβ) Το 46,99% των Κων/πολιτών πιστεύει ότι μετά το 1989 υπάρχει σύγκλιση ή άμβλυνση των διαφορών ανάμεσα στην «Αριστερά» - «Δεξιά». Το αντίστοιχο ποσοστό των Ποντίων είναι 31,38%, το υψηλότερο από τις άλλες σχετικές κατηγορίες. (ιγ) Μόνον το 07,69% των Ποντίων διαθέτει ουσιαστική σχέση με το Οικουμενικό Πατριαρχείο. Το αντίστοιχο ποσοστό των Κων/πολιτών είναι 39,64%. Η συναισθηματική σχέση των Ποντίων περιορίζεται στο 12,50%, ενώ των Κων/πολιτών ανέρχεται σε 72,97% [Βλ. σ.338 του παρόντος πονήματος]. Την ουσιαστική σχέση με την Ελλαδική Εκκλησία επισημαίνει το 23,07% των Ποντίων και το 08,18% των Κων/πολιτών, ενώ τη συναισθηματική το 18,43% των Ποντίων και το 08,48%

των Κων/πολιτών. Παρά τα σχετικά χαμηλά ποσοστά αποδοχής της Ελλαδικής Εκκλησίας, εν τούτοις οι Πόντιοι συνδέονται περισσότερο μ' αυτήν συγκριτικά με τους Κων/πολίτες.

Ένα σημαντικό ποσοστό Ποντίων, των ελθόντων από την πρώην ΕΣΣΔ από το 1965 κι' εξής, συνδέεται, (κυρίως), με το Παλαιό Ημερολόγιο (58,21%).

Τόσον οι Πόντιοι (51,43%), όσον και οι Κων/πολίτες (61,07%) πιστεύουν ότι η Ελλαδική Εκκλησία είναι ελεύθερη και απουσιάζουν οι πιέσεις εκ μέρους του κράτους. Επιπλέον το 37,25% και το 43,79% αντιστοίχως υποδεικνύουν την ανάγκη μη συμμετοχής της Ελλαδικής Εκκλησίας στην Πολιτική. Στον κοινωνικό της ρόλο αναφέρεται το 60,66% των Ποντίων και το 48,69% των Κων/πολιτών, στον πνευματικό-θρησκευτικό τα ποσοστά είναι 27,86% και 37,83% αντιστοίχως. Επομένως ερωτώμενοι και από τις δύο ομάδες συμφωνούν στους βασικότερους ρόλους που πρέπει να ασκεί ή των οποίων φορέας είναι η Εκκλησία (ιδ) Το τουρκικό κράτος καταπιέζει το Ισλάμ διατείνεται το 20% των Ποντίων ερωτωμένων έναντι του 40,99% των Κων/πολιτών, ενώ στην ισχυρή παρουσία του Στρατού αναφέρονται και τα δύο (02) σύνολα (ιε) Τόσο οι Πόντιοι, όσο και οι Κων/πολίτες θεωρούν ότι η Ελλάδα σέβεται περισσότερο τα πολιτικά και ανθρώπινα δικαιώματα εν συγκρίσει προς την Τουρκία. (ιστ) Μη επαρκής κρίνεται η ακολουθούμενη εξωτερική μας πολιτική από το 22,73% των Ποντίων ερωτωμένων έναντι του 18,52% των Κων/πολιτών, οι οποίοι σε ποσοστό μόνον 01,58% αξιολογούν θετικά την πολιτική της «ελληνοτουρκικής προσέγγισης» Οι Πόντιοι εδώ διαφοροποιούνται και ταυτόχρονα διχάζονται, καθώς ανά 15,91% αποδέχονται ανεπιφύλακτα, αλλά και με προϋποθέσεις αντιστοίχως την πολιτική αυτή. (ιζ) Η τουρκική εξωτερική πολιτική θεωρείται προκλητική και επιθετική, ενιαία και σταθερή. Στον κυρίαρχο ρόλο του Στρατού αναφέρεται το 16,13% των Ποντίων και το 33,72% των Κων/πολιτών (ιη) Σχετικώς και μερικώς εντεταγμένο, δήλωσε το 12,24% των ερωτωμένων Ποντίων έναντι του 24,11% των Κων/πολιτών. Δεν πρέπει, ωστόσο, να παραβλεφθεί το γεγονός ότι, ειδικά οι Πόντιοι που αφίχθησαν από το 1990 κι' εξής από την πρώην Σ.Ε. αντιμετωπίζουν πλήθος προβλημάτων, οικονομικών (27,35%) και επικοινωνίας – σχέσεων με τους γηγενείς (30,78%), ενώ μόνον το 10,25% των ερωτωμένων Ποντίων αναφέρθηκε στη μη ύπαρξη ή αντιμετώπισή τους. [Βλ. σ.349 του παρόντος πονήματος]. (ιθ) Την παρουσία συναισθηματικού δεσμού όλων των γονέων / συγγενών με τον Πόντο (100%) και της συντριπτικής πλειονότητας των ερωτωμένων υποδεικνύουν οι απαντήσεις τους σε ποσοστό (94,83%). Οι ερωτηθέντες Κων/πολίτες δήλωσαν συναισθηματική πρόσδεση με την Κων/πολη σε ποσοστό 80,47% (κ) Οι ερωτώμενοι Πόντιοι σε ποσοστό 03,50% δήλωσαν ότι τα παιδιά τους είναι εντεταγμένα, ενώ στην ύπαρξη συναισθηματικής σχέσης με τον Πόντο των παιδιών τους ή των νέων 20 – 30 ετών αναφέρθηκε το 32,86%. Στους συλλόγους συμμετέχουν σε ποσοστό 25,17%, ενώ σε ενδεχόμενη κάθοδό τους σ' εκλογές ως υποψηφίων Βουλευτών, θα προβάλλουν την ποντιακή τους ταυτότητα (18,18%) για λόγους κυρίως ψηφοθηρικούς (02,80%), χωρίς να σημαίνει ότι η ψηφοθηρία έχει κατ' ανάγκην αρνητικό χαρακτήρα (01,40%). Τα αντίστοιχα ποσοστά για τους Κων/πολίτες είναι 17,04%, 12,91% και η συμμετοχή στους συλλόγους σε ποσοστό 02,25%. Θα κατέλθουν στις εκλογές μόνον ή κυρίως ως Ελλαδίτες υποψήφιοι (05,43%) και θα προβάλλουν την κων/πολίτικη καταγωγή εν συνδυασμό με την ιδιότητά τους ως Ελλαδιτών (03,56%). Παρατηρούνται, αφενός μεγαλύτερη συμμετοχή των Ποντίων νέων στους συλλόγους τους και αφετέρου εκτενέστερη προβολή της ποντιακής τους ταυτότητας εν συγκρίσει προς τους Κων/πολίτες (κα) Το 76,92% των ερωτωμένων Ποντίων αναφέρεται στην περιορισμένη πολιτική επιρροή τους, ενώ το 19,23% στη μη άσκηση κυρίαρχων πολιτικών ρόλων. Οι Κων/πολίτες δεν ασκούν κυρίαρχο πολιτικό ρόλο σε ποσοστό 96,25%. Για τους Ποντίους κύριοι λόγοι του υποτονικού τους πολιτικού ρόλου (76,92%) είναι τα χαρακτηριστικά των Ποντίων Βουλευτών (24,98%), η αδυναμία ένταξης των Ποντίων στο ελληνικό πολιτικό σύστημα, η ανυπαρξία δυνατοτήτων επίδρασης στη διαμόρφωση της κυρίαρχης πολιτικής ιδεολογίας (32,96%) και η διάσπασή τους στα επίπεδα κομματικό, συλλόγων και τοπικής αυτοδιοίκησης (12,50%) [Βλ. σ.σ.354-355 ό.π.].

Η μη ύπαρξη πολιτικής επιρροής (19,23%) δύναται, ιδίως, ν' αποδοθεί στη μη επαρκή ένταξη των Ποντίων στο εδώ πολιτικό σύστημα (05,69%) και στη μη θετική τοποθέτησή τους

έναντι της Πολιτικής (05,68%). Διαφορετικά ερμηνεύεται η μη πολιτικοποίηση εκ μέρους των Κων/πολιτών. Το 32,05% την απέδωσε στη μεταφερθείσα από την Κων/πολη νοοτροπία αποχής από την ενεργό συμμετοχή στα πολιτικά δρώμενα, το 20,44% την ερμήνευσε ως αποτέλεσμα της λειτουργίας του ισχύοντος πολιτικού συστήματος και το 25,69% ως συνέπεια της ψυχρόσυνθεσής τους και της στάσης τους έναντι της Πολιτικής. Το 08,01% τη θεωρεί προϊόν της έμφασης στη σωματειακή οργάνωση και της μερικής πολιτικής συμμετοχής στην Τοπική Αυτοδιοίκηση, ενώ το 13,81% επεσήμανε τη σχέση της με τη διαδικασία ένταξής τους στην ελλαδική κοινωνία. [Βλ. σ.σ.166-168, ό.π. με αναφορά στα προβλήματα, που αντιμετώπισαν]. **(82)**.

3. Συμπεράσματα.

Ως θεωρητική προσέγγιση χρησιμοποιήθηκε η Ερμηνευτική, ενώ η ποιοτική (ανάλυση περιεχομένου) αποτελεί τη μέθοδο ανάλυσης στα πλαίσια των Συνεντεύξεων Βάθους.

Με την εφαρμογή της Αναλυτικής Επαγωγής – πέραν της βασικής – επιβεβαιώθηκαν ή τροποποιήθηκαν ορισμένες από τις δώδεκα (12) υποθέσεις. Εν πολλοίς ενσωματωμένοι είναι οι Πόντιοι του 1922, εν μέρει οι παλιννοστήσαντες μετά το 1965 και βρίσκονται σε ενταξιακή διαδικασία οι ελθόντες από την πρώην ΕΣΣΔ μετά το 1990. Βάσει της θεωρίας του «Επιπολιτισμού» του J. Berry είναι προφανές ότι οι Πόντιοι κινούνται, κυρίως, στο πεδίο της τακτικής της Εναρμόνισης, διότι – μόνον αυτοί – έχουν ακόμη πρώτη γενιά, επειδή καταφθάνουν διαρκώς πρόσφυγες από την πρώην ΕΣΣΔ.

Επιπλέον, επιχειρήθηκε σύγκριση της ένταξής τους με την αντίστοιχη των Κων/πολιτών εντοπίζοντας – βάσει της ποιοτικής έρευνας που έχει διεξαχθεί – διαφορές, αλλά και ομοιότητες.

1. Πίνακας των βασικότερων συμπερασμάτων της διεξαχθείσας ποιοτικής έρευνας για τους Ποντίους.

<p>(α) Χρόνος άφιξης παππούδων / γονέων / ερωτώμενων κ.λπ., κυρίως το 1922 (19,23%), κατά το διάστημα 1965 – 1966 (42,30%) και το 11,53% το 1990 – 1993.</p> <p>(β) Λόγοι άφιξης : για τους Ποντίους της πρώην ΕΣΣΔ, ιδίως το όνειρο για επάνοδο στην Ελλάδα (14,29%) κι η έντονη επιθυμία τους γι' αυτή (31,43%).</p> <p>(γ) Πλην της Καλλιθέας, οι ερωτώμενοι κατοικούν, κυρίως, σε μη προνομιούχες περιοχές : στις Αχαρνές, στον Κορυδαλλό ή στ' Άνω Λιόσια κ.λπ.</p> <p>(δ) Σταδιακά οι Πόντιοι ασχολήθηκαν, κυρίως με τα αστικά επαγγέλματα. Διαπιστώνεται βελτίωση της επαγγελματικής απασχόλησης των ερωτώμενων συγκριτικά με τους γονείς τους, ενώ οι μητέρες των πρώτων καταγίνονται, κυρίως, με τα οικιακά (65,39%)</p> <p>(ε1) Σταδιακά υποχωρεί η γνώση των Τουρκικών : 30,77% του πατέρα των ερωτώμενων, ενώ 03,85% του πρώτου τους παιδιού. Στα Αγγλικά και στα Γαλλικά τα ποσοστά είναι πολύ χαμηλά, ιδιαίτερα για τους γονείς τους. Η κατάσταση παρουσιάζεται βελτιωμένη στα Ποντιακά και τα Ρωσικά. Οι ερωτώμενοι ελάχιστα ομιλούν τα Τουρκικά (07,70%), ενώ συντελείται πρόοδος, κυρίως στα Αγγλικά (26,93%). Στα παιδιά τους υποχωρεί, ακόμη περισσότερο, η εκμάθηση της Τουρκικής, Ποντιακής και Ρωσικής, ενώ έμφαση δίνεται στ' Αγγλικά, όπως και στη λοιπή ελλαδική κοινωνία.</p> <p>(ε2) Ενδοοικογενειακά χρησιμοποιούνται / αν τα Τουρκικά (08,34%) από τους γονείς και (αρχικά) τα Ρωσικά (41,68%), ενώ το 22,21% θεωρεί ότι υπερισχύει η Ποντιακή. Στο ευρύτερο κοινωνικό πλαίσιο το 07,54% των ερωτώμενων αναφέρεται σε κανονική χρήση των Τουρκικών, ενώ το 33,98% των Ρωσικών, που οι παλινοστούντες μετά το 1990 ομιλούν για ποικίλους λόγους (26,41%).</p> <p>(στ) Οι οικογένειες των γονέων των ερωτώμενων ανήκαν, κυρίως, στις τάξεις αγροτική και εργατική ή στα κατώτερα μικροαστικά στρώματα, ενώ των ερωτηθέντων στην εργατική, στα ανωτέρω στρώματα και λιγότερο στην αγροτική.</p>	<p>(ζ) Οι ερωτηθέντες Πόντιοι κατάγονται, ιδίως, από το μικρασιατικό Πόντο.</p> <p>(η) Τα κυριότερά τους προβλήματα είναι :</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Οι δυσκολίες επικοινωνίας και δημιουργίας σχέσεων με τους γηγενείς (30,78%). 2. Τα οικονομικά προβλήματα κι οι δυσχέρειες στράτευσης και γραφειοκρατικών διαδικασιών για τους παλινοστούντες από την πρώην ΕΣΣΔ ή απόκτησης ελληνικής ιθαγένειας (40,15%). <p>(θ) Συναναστρέφονται μόνο με Ποντίους (45,45%) ή κυρίως μ' αυτούς (09,10%), σταδιακά και με μη Ποντίους (25,01%).</p> <p>(ι) Το 31,58% των ερωτηθέντων δεν επισκέφθηκε ποτέ τον Πόντο ή εξέφρασε την επιθυμία για μετάβαση (55,26%), ενώ όχι συχνά ή ενίοτε το 10,53%.</p> <p>(ια) Οι ερωτώμενοι μετέχουν ως απλοί ψηφοφόροι στην πολιτική διαδικασία (42,30%) και το 42,31% ως πολιτικοποιημένοι. Η ενεργή πολιτική συμμετοχή και επιρροή είναι περιορισμένες. Ελλείπουν το ενδιαφέρον για την Πολιτική και η εμπιστοσύνη στους πολιτικούς, ενώ δίνεται έμφαση στην Τοπική Αυτοδιοίκηση (19,58%) ή τη σωματειακή τους οργάνωση (10,87%).</p> <p>(ιβ) Το 31,38% των ερωτώμενων πιστεύει στην ιδεολογική σύγκλιση των όρων «Αριστερά» - «Δεξιά».</p> <p>(ιγ) Ουσιαστικά συνδέονται με το Οικουμενικό Πατριαρχείο (07,69%) και συναισθηματικά (12,50%), ενώ με την ελλαδική εκκλησία τα αντίστοιχα ποσοστά ανέρχονται σε 23,07% και 18,43%. Για τους ελθόντες από την πρώην ΕΣΣΔ μετά το 1964 επικρατεί, (κυρίως), το Παλιό Ημερολόγιο (58,21%). Θεωρούν ερωτώμενοι ότι είναι ελεύθερη η Εκκλησία της Ελλάδος (51,43%), μη υποκείμενη σε πιέσεις του κράτους και το 37,25% κρίνει επιβεβλημένη την αποφυγή ανάμιξης της στα πολιτικά δρώμενα. Στους ρόλους κοινωνικό και πνευματικό – θρησκευτικό αναφέρονται απαντήσεις σε ποσοστά 60,66% και 27,86% αντιστοίχως.</p> <p>(ιδ) Το 20% των ερωτώμενων ισχυρίζεται ότι το τουρκικό κράτος καταπιέζει το Ισλάμ. Εκεί ο στρατός είναι παντοδύναμος (16%).</p>
--	---

(ιε) Πιστεύουν ότι η Ελλάδα σέβεται περισσότερο τα πολιτικά και ανθρώπινα δικαιώματα συγκριτικά με την Τουρκία.

(ιστ) Μη θετικά αξιολογείται η ακολουθούμενη εξωτερική μας πολιτική (22,73%). Ανά 15,91% αποδέχονται ανεπιφύλακτα ή με προϋποθέσεις την Πολιτική της «ελληνοτουρκικής προσέγγισης».

(ιζ) Η τουρκική εξωτερική Πολιτική κρίνεται, κυρίως προκλητική, επιθετική, ενιαία και σταθερή (32,27%). Αναφορά και πάλι στον κυρίαρχο ρόλο του Στρατού (16,13%).

(ιη) Σχετικώς και μερικώς εντεταγμένο δήλωσε το 12,24% των ερωτωμένων. Δεν πρέπει να παραβλεφθεί το πλήθος των προβλημάτων που αντιμετωπίζουν, ειδικά οι παλιννοστούντες μετά το 1990. Στην [πλήρη] ένταξη στην ελλαδική κοινωνία αναφέρεται το 87,76%.

(ιθ) Όλοι οι γονείς / συγγενείς κ.λπ. των ερωτωμένων ήταν συνδεδεμένοι συναισθηματικά με τον Πόντο και οι ίδιοι είναι σε ποσοστό 94,83%.

(κ) Το 32,86% επεσήμανε τη συναισθηματική σχέση με τον Πόντο των νέων ηλικίας 20 – 30 ετών και των παιδιών (των ερωτηθέντων). Στα ποντιακά σωματεία συμμετέχουν σε ποσοστό 25,17%, ενώ σ' ενδεχόμενη κάθοδό τους σε βουλευτικές εκλογές θα προβληθεί η ποντιακή τους ταυτότητα σε ποσοστό 18,18%.

(κα) Το 21,68% των απαντήσεων αποπνέει την έκφραση νοσταλγίας για τον Πόντο, ενώ το 78,32% αποτυπώνει το συναίσθημα υπερηφάνειας για την ποντιακή καταγωγή.

(κβ) Το 76,92% αναφέρεται (α) στον περιορισμένο πολιτικό ρόλο των Ποντίων, ενώ (β) το 19,23% στην ανυπαρξία πολιτικής επιρροής. Κύριοι παράγοντες για το (α) είναι τα χαρακτηριστικά των Ποντίων Βουλευτών (24,98%), η αδυναμία ένταξης των Ποντίων στο ελληνικό πολιτικό σύστημα και η απουσία δυνατοτήτων για τη διαμόρφωση της κυρίαρχης πολιτικής ιδεολογίας (32,96%) και η διάσπασή τους σε διάφορα επίπεδα : κομματικό, σωματειακό και τοπικής αυτοδιοίκησης (12,50%). Τ' αντίστοιχα ποσοστά για τη μη άσκηση κυρίαρχων πολιτικών ρόλων είναι 02,27%, 05,69% και 01,13%. Επισημαίνεται η μη θετική τους στάση έναντι της Πολιτικής (05,68%).

2. Πίνακας συνοπτικής παρουσίασης της σύγκρισης Ποντίων – Κων/πολιτών βάσει της διεξαχθείσας ποιοτικής έρευνας.

Ομοιότητες Ποντίων – Κων/πολιτών	Διαφορές Ποντίων – Κων/πολιτών
<p>(α) Οι Πόντιοι και οι Κων/πολίτες υπέστησαν διώξεις εκ μέρους των Τούρκων κατά τη διάρκεια του μικρασιατικού πολέμου και της επελθούσας καταστροφής (1918 – 1923).</p> <p>(β) Κοινός τόπος διαμονής, ειδικά για τους Ποντίους του 1922, είναι π.χ. η Καλλιθέα.</p> <p>(γ) Απασχολούνται, κυρίως στον ιδιωτικό τομέα με την άσκηση αστικών επαγγελμάτων.</p> <p>(δ) Κύρια απασχόληση της μητέρας των ερωτώμενων αποτελούν τα οικιακά (παρά τη διαφοροποίηση των ποσοστών).</p> <p>(ε) Οι γονείς / παππούδες / κι ερωτώμενοι Κων/πολίτες γνωρίζουν Τουρκικά, όπως κι' οι γονείς από Ποντίους του 1922. Τα παιδιά των ερωτηθέντων και στις δύο περιπτώσεις δίνουν έμφαση στ' Αγγλικά.</p> <p>(στ) Κοινά είναι για τους περισσότερους (αρχικά) τα προβλήματα της επικοινωνίας και των σχέσεων με τους γηγενείς, της εργασίας και στέγασης, των γραφειοκρατικών διαδικασιών κ.λπ.</p> <p>(ζ) Σταδιακά συναναστρέφονται και με μη Κων/πολίτες ή Ποντίους αντιστοίχως · ωστόσο ένα μέρος τους συναναστρέφεται μόνο με Ποντίους ή Κων/πολίτες.</p> <p>(η) Η ενεργή πολιτική συμμετοχή , τόσο των Ποντίων, όσο και των Κων/πολιτών είναι ελάχιστη.</p> <p>(θ) Παρατηρείται ότι – παρά τη διαφορά στα ποσοστά – πιστεύουν στη σύγκλιση ή την άμβλυνση των διαφορών ανάμεσα στην «Αριστερά» και τη «Δεξιά».</p> <p>(ι) Συμφωνούν οι περισσότεροι ότι : η Ελλαδική Εκκλησία είναι ελεύθερη και δεν καταπιέζεται από το κράτος, δεν πρέπει να μετέχει στην πολιτική διαδικασία και ο ρόλος της πρέπει / είναι κοινωνικός και πνευματικός / θρησκευτικός.</p> <p>(ια) Παρά τη διαφορά στα ποσοστά, πιστεύουν ότι το τουρκικό κράτος καταπιέζει το Ισλάμ και ο ρόλος του στρατού είναι σημαντικός.</p> <p>(ιβ) Είναι κοινή η πεποίθηση ότι η Ελλάδα σέβεται περισσότερο τα πολιτικά και ανθρώπινα δικαιώματα συγκριτικά με την Τουρκία.</p>	<p>(α) Οι Κων/πολίτες ερωτώμενοι αφίχθησαν σταδιακά κυρίως κατά το διάστημα 1964 – 1980 εξαιτίας των ελλαδοτουρκικών σχέσεων και του Κυπριακού, ενώ οι Πόντιοι κατά κύματα, ιδίως το 1965 – 1966 και το 1990 – 1993.</p> <p>(β) Για τους Ποντίους, ειδικά της πρώην ΕΣΣΔ, τόποι διαμονής είναι αυτοί των ευρέων λαϊκών στρωμάτων, π.χ. Αχαρνές, Άνω Λιόσια, Κορυδαλλός κ.λπ.</p> <p>(γ) Λόγοι άφιξης – πέραν των διωγμών των Τούρκων – είναι για μεν τους Κων/πολίτες οι σπουδές, η εργασία και η εγκατάσταση, ενώ για τους Ποντίους μετά το 1965, κυρίως το όνειρο κι' η επιθυμία τους για επιστροφή στην πατρίδα, την Ελλάδα.</p> <p>(δ) Οι Πόντιοι ασχολήθηκαν με τα αστικά επαγγέλματα σταδιακά, ωστόσο δεν απουσιάζουν κι' αυτά του εργάτη, του οικοδόμου ή του γεωργού, ενώ οι παλινοστούντες μετά το 1990 υποαπασχολούνται, ετεροαπασχολούνται ή είναι άνεργοι.</p> <p>(ε) Διαπιστώνεται ότι οι γονείς / οι ίδιοι οι ερωτώμενοι Πόντιοι ομιλούν λιγότερο τα Αγγλικά και Γαλλικά, όπως και τα Τουρκικά. Επιπλέον οι Πόντιοι καταφεύγουν στη διάλεκτό τους και οι παλινοστούντες στα Ρωσικά. Σε ενδοοικογενειακό επίπεδο οι Πόντιοι χρησιμοποιούν (τουλάχιστον αρχικά) τα Ρωσικά ή υπερισχύουν τα Ποντιακά. Στο ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον ένα μέρος των Κων/πολιτών καταφεύγει στα Τουρκικά και αντίστοιχο περίπου των Ποντίων στα Ρωσικά.</p> <p>(στ) Οι οικογένειες των γονέων / των ερωτώμενων ανήκουν, κυρίως στα μικροαστικά, μεσοαστικά στρώματα, ενώ των Ποντίων στις τάξεις αγροτική, εργατική και τα κατώτερα μικροαστικά στρώματα.</p> <p>(ζ) Οι Πόντιοι κατάγονται, κυρίως, από το μικρασιατικό Πόντο, ενώ οι ερωτώμενοι Κων/πολίτες από διάφορα μέρη της Ελλάδος και του Ελληνισμού.</p> <p>(η) Τα παρατεθέντα προβλήματα στην ελλαδική κοινωνία εξακολουθούν ν' αντιμετωπίζονται, ιδίως οι παλινοστούντες μετά το 1990.</p> <p>(θ) Περισσότεροι Κων/πολίτες έχουν μεταβεί στην ιδιαίτερή τους πατρίδα</p>

<p>(ιγ) Μη επαρκής κρίνεται η ακολουθούμενη έναντι της Τουρκίας εξωτερική μας πολιτική από μερίδα των ερωτωμένων.</p> <p>(ιδ) Η τουρκική εξωτερική πολιτική θεωρείται επιθετική, προκλητική, ενιαία και σταθερή. Σημαντική είναι – παρά τη διαφορά στα ποσοστά – η θέση του στρατού στη γειτονική χώρα.</p> <p>(ιε) Έντονα συναισθηματικά συνδεδεμένοι με τον Πόντο ή την Κων/πολη – είναι παρά τη διαφορά ποσοστών – τόσο οι Πόντιοι, όσο και οι Κων/πολίτες.</p> <p>(ιστ) Υπάρχει περιορισμένη (κατά τους Ποντίους) πολιτική τους επιρροή, ενώ ανύπαρκτη για τους Κων/πολίτες</p>	<p>προς επίσκεψη συγκριτικά με τους Ποντίους.</p> <p>(ι) Υπάρχει διαφοροποίηση, κυρίως ως προς τους λόγους δραστηριοποίησης τους ως πολιτικοποιημένων ψηφοφόρων.</p> <p>(ια) Συνδέονται κατά διαφορετικό τρόπο με το Οικουμενικό Πατριαρχείο, ενώ οι Πόντιοι σχετίζονται περισσότερο με την Ελλαδική Εκκλησία. Ένα μέρος των παλιννοστούντων Ποντίων ακολουθεί (ιδίως) το Παλαιό Ημερολόγιο.</p> <p>(ιβ) Η πολιτική της «ελληνοτουρκικής προσέγγισης» αντιμετωπίζεται πολύ θετικότερα από τους Ποντίους ερωτωμένους. [βλ. σ.345 παρόντος πονήματος].</p> <p>(ιγ) Σ' ένα υψηλότερο ποσοστό δήλωσαν οι Κων/πολίτες τη σχετική / μερική τους ένταξη έναντι των ερωτωμένων Ποντίων.</p> <p>(ιδ) Μεγαλύτερη είναι η συμμετοχή των Ποντίων νέων στους συλλόγους τους και πιο εκτεταμένη η προβολή της ποντιακής εθνοτοπικής τους ταυτότητας.</p> <p>(ιε) Διαφορετική είναι η ερμηνεία της μη πολιτικοποίησης εκ μέρους των Κων/πολιτών. (83).</p>
---	--

3. Πίνακας α. του συνόλου των απαντήσεων και β. των ποσοστών κατ' απάντηση στα πλαίσια της διεξαχθείσας ποιοτικής έρευνας των Ποντίων.

(σελ από 365 – 367)

ΕΝΟΤΗΤΑ Δ2

IV. Σύγκριση των Ελλήνων της Κωνσταντινούπολης, Αιγυπτιωτών, Μικρασιατών και Ποντίων προ και μετά την άφιξη και εγκατάστασή τους στην Ελλάδα βάσει ιστορικών δεδομένων και της διεξαχθείσας ποιοτικής έρευνας.

α. Σύγκριση τους ως προς τον τρόπο διαβίωσης, την κοινωνική οργάνωση και την πολιτισμική ανάπτυξη πριν από την άφιξη και εγκατάστασή τους στην Ελλάδα.

Για τη σύγκριση λαμβάνονται υπ' όψιν οι σ.σ.174-175, 179, 206-207, 210-211 και 286 – 287 του παρόντος πονήματος.

(α) Οι Κων/πολίτες, οι Μικρασιάτες κι' οι Πόντιοι ανήκουν στον εξωελλαδικό κι' αλύτρωτο – μέχρι το 1922 – Ελληνισμό, ενώ οι Αιγυπτιώτες στον παροικιακό.

(β) Οι τρεις πληθυσμιακές ομάδες στην Κων/πολη, Αίγυπτο και τη δυτική, κυρίως, Μικρά Ασία κατάγονταν από διάφορα μέρη της Ελλάδος και του Ελληνισμού.

(γ) Η συνθήκη της Λωζάννης (1923) επεσφράγισε το μέλλον των Μικρασιατών, Κων/πολιτών και Ποντίων – παρά το διαφορετικό τρόπο φυγής τους. Η προσπάθεια για υπογραφή συνθηκών εγκατάστασης των Αιγυπτιωτών κατά τα έτη 1949 – 1952 δεν τελεσφόρησε.

(δ) Μόνο μέρος του Ελληνισμού του Πόντου (περίπου 200.000) – πέραν των αφιχθέντων και εγκατασταθέντων στην Ελλάδα Ποντίων προσφύγων – κατέφυγε κατά το διάστημα 1916 – 1923, κυρίως στις Ρωσία και Γεωργία.

(ε) Βασικό πρόβλημα των Ποντίων υπήρξαν οι εξισλαμισμοί και ο Κρυπτοχριστιανισμός. Σε μικρότερο βαθμό απαντούσαν στη Μ. Ασία (Καππαδοκία) και στην Κων/πολη.

(στ) Οι Κων/πολίτες, οι Αιγυπτιώτες και οι Δυτικομικρασιάτες ασκούσαν, κυρίως, αστικά επαγγέλματα στον ιδιωτικό τομέα και ανήκαν στα μικροαστικά στρώματα. Στη μικρασιατική και ποντιακή ενδοχώρα η οικονομία στηριζόταν βασικά στο εξαγωγικό – εισαγωγικό εμπόριο και στην αγροτική παραγωγή.

(ζ) Οι κοινότητες στην Αλεξάνδρεια δεν έμοιαζαν με τις αντίστοιχες της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας στις Κων/πολη, Μ. Ασία και στον Πόντο. Για κάποιο χρόνο στην Αίγυπτο παρατηρήθηκε αντίθεση ανάμεσα στους όρους «κοινοτικός» και «πατριαρχικός». Στη Μ. Ασία, Κων/πολη και στον Πόντο υπήρχε ο θεσμός των Δημογερόντων. Μετά το 1856 (Χάτι Χουμαγιούν) οι Κοινότητες είχαν προβεί στην ίδρυση εκκλησιών, σχολείων και κοινοτικών κτιρίων.

(η) Οι Κων/πολίτες, οι Μικρασιάτες και οι Πόντιοι τελούσαν υπό το καθεστώς των «ραγιάδων», όπως και οι λοιποί Έλληνες ή οι μη Τούρκοι Μουσουλμάνοι, ενώ η Αίγυπτος βρισκόταν υπό την κυριαρχία των Άγγλων κατά το διάστημα 1882 μέχρι το 1956 (τον Ιούνιο του έτους εκείνου τέθηκε σε ισχύ το νέο Σύνταγμα και στις 18 Ιουνίου αποχώρησε και ο τελευταίος Άγγλος στρατιώτης) (Σουλογιάννης Θ. Ευθύμιος (1999), Η θέση των Ελλήνων στην Αίγυπτο, σ.237).

(θ) Στην Αίγυπτο (π.χ. Αλεξάνδρεια) και Κων/πολη οι κοινωνίες ήταν πολυπολιτισμικές. Το ίδιο ίσχυε και σε περιοχές της Δυτ. Μ. Ασίας, όπου υπήρχε συμβίωση των Ελλήνων με Τούρκους, Αρμενίους, Εβραίους ή Ευρωπαίους. Αναφέρονται – πέραν της Σμύρνης – τα παραδείγματα της Περγάμου, του Κασαμπά, του Μπουρνόβα, του Κορδελιού κ.λπ. Στον Πόντο, εκτός από τους Έλληνες και Τούρκους, ζούσαν και Αρμένιοι, π.χ. στην πόλη της Τραπεζούντας, στα Κοτύωρα (Ορντού), στη Σαμψούντα, στην Αργυρούπολη, στο Ερζερούμ (με αρμενικό, κυρίως, πληθυσμό) κ.λπ.

(ι) Ο κοσμοπολιτισμός διείπε περισσότερο τους Κων/πολίτες, τους Αιγυπτιώτες και τους διαβιούντες, κυρίως, στα αστικά κέντρα της Δυτικής Μ. Ασίας και του Πόντου.

(ια) Ιδίως στις Αίγυπτο και Κων/πολη, αλλά και στα μεγάλα αστικά κέντρα της Δυτικής Μικράς Ασίας και του Πόντου (Σμύρνη, Τραπεζούντα κ.λπ.) η εκπαίδευση ήταν προσανατολισμένη στην εκμάθηση και ξένων γλωσσών, κυρίως των Γαλλικών. Στην Τραπεζούντα εδιδάσκοντο και τα Ρωσικά. Ειδικά οι Κων/πολίτες και οι Αιγυπτιώτες επί δεκαετίες δεν είχαν ως δεύτερη γλώσσα τα Τουρκικά ή Αραβικά αντιστοίχως, αλλά τα Γαλλικά.

(ιβ) Κύριο χαρακτηριστικό των Ποντίων είναι η διάλεκτός τους, ενώ η αστική τάξη του Πόντου (προ του 1922) μιλούσε την Ελληνική μέσω της διδασκαλίας της στα σχολεία. Κάτοικοι του Δυτικού Πόντου και οι Καραμανλήδες της Μικράς Ασίας είχαν ως γνώρισμα την τουρκοφωνία.

(ιγ) Σε όλες αυτές τις περιοχές σημαίνουσα δράση ανέπτυξαν οι διάφοροι σύλλογοι. Στη Μικρά Ασία, στον Πόντο και την Κων/πολη μετά το Χάτι Χουμαγιούν ακμάζει η Παιδεία, μέχρι το κίνημα των Νεοτούρκων του 1908.

(ιδ) Όλοι στήριξαν τους εθνικούς αγώνες του Ελληνισμού.

(ιε) Ως σύνολα οι Κων/πολίτες, Αιγυπτιώτες, οι Μικρασιάτες και Πόντιοι δεν υπήρξαν φορείς κυρίαρχων πολιτικών ρόλων στα πλαίσια των κρατών αιγυπτιακού και οθωμανικού. **(84)**.

β. Σύγκρισή τους βάσει της διεξαχθείσας ποιοτικής έρευνας.

Για τη σύγκριση λήφθηκαν υπ' όψιν οι σ.σ.176-178, 180-181, 266-267, 357-360 και 363 - 364 του παρόντος πονήματος.

(α) Οι ερωτώμενοι – Κων/πολίτες και Αιγυπτιώτες – (οι ίδιοι ή οι γονείς τους κ.λπ) κατέφθασαν εδώ κατά το διάστημα 1964 – 1980, κυρίως οι πρώτοι και το 1955 – 1963 και 1966 – 1973 οι δεύτεροι. Σταδιακά μέχρι σήμερα έρχονται οι Πόντιοι (1922, 1965 – 1966 και 1990 – 1993). Αντίθετα οι Μικρασιάτες εγκαταστάθηκαν στην Ελλάδα μαζικά (1922 – 1925).

(β) Αίτια άφιξης για την περίοδο του 1922 υπήρξαν οι διωγμοί των Τούρκων για τους Ποντίους, Μικρασιάτες και Κων/πολίτες. Στα πρόσφατα χρόνια (δεκαετία του 1960) για τους τελευταίους και τους Αιγυπτιώτες επιπλέον λόγοι ήταν οι σπουδές και η μόνιμη εγκατάσταση και εργασία, ενώ για τους Ποντίους της πρώην ΕΣΣΔ, κυρίως το όνειρο και η επιθυμία για επιστροφή στην Ελλάδα, την πατρίδα.

(γ) Οι Πόντιοι, ειδικά οι παλινοστούντες μετά το 1990, διαβιούν σε περιοχές των χαμηλών, κυρίως, εισοδηματικών στρωμάτων, π.χ. στις Αχαρνές, στα Άνω Λιόσια ή στον Κορυδαλλό. Διαπιστώνονται κοινοί τόποι διαμονής των Κων/πολιτών, Αιγυπτιωτών και Μικρασιατών, όπως είναι ο Βύρωνας, η Ν. Σμύρνη κ.λπ., αλλά μέρος των Μικρασιατών εξακολουθεί να διαβιού και σε περιοχές της αρχικής εγκατάστασης, όπως είναι η Νίκαια, η Νέα Φιλαδέλφεια κ.λπ.

(δ) Οι Κων/πολίτες, Αιγυπτιώτες και Μικρασιάτες ασχολήθηκαν ιδίως με τα αστικά επαγγέλματα στον ιδιωτικό τομέα – σταδιακά και οι Πόντιοι, άνκαι δηλώθηκαν (όπως και από τους Μικρασιάτες) τα επαγγέλματα του οικοδόμου, αγρότη ή εργάτη. Πρόβλημα αντιμετωπίζουν οι ελθόντες μετά το 1990 από την πρώην ΕΣΣΔ, καθώς ετεροαπασχολούνται, υποαπασχολούνται ή είναι άνεργοι.

Οι μητέρες των ερωτωμένων στην πλειονότητά τους έχουν ως απασχόληση τα οικιακά.

Οι περισσότεροι ερωτηθέντες εργάζονται στον ιδιωτικό τομέα.

(ε) Οι γονείς των Ποντίων ερωτωμένων και οι ίδιοι γνωρίζουν ελάχιστα ή καθόλου Γαλλικά κι' Αγγλικά εν συγκρίσει προς τους Κων/πολίτες και ιδίως τους Αιγυπτιώτες, αλλά και τους Μικρασιάτες. Πολλοί Πόντιοι, επιπλέον, ομιλούν τα Ρωσικά και την ποντιακή διάλεκτο, ενώ τα παιδιά όλων των ερωτωμένων εστιάζουν την προσοχή τους στην εκμάθηση των Αγγλικών. Οι Κων/πολίτες ερωτώμενοι γνωρίζουν εν πολλοίς τα Τουρκικά, ενώ η γνώση τους υποχωρεί στους Μικρασιάτες και είναι σημαντική για τους Αιγυπτιώτες ερωτώμενους σχετικά με τα Αραβικά.

(στ) Κων/πολίτες, Μικρασιάτες και Αιγυπτιώτες ανέφεραν ότι χρησιμοποιούσαν / ομιλούν τα Τουρκικά / Αραβικά στο ευρύτερο κοινωνικό πλαίσιο χάριν αστεϊσμού υπό τη μορφή γνωμικών και φράσεων. Παλινοστούντες Πόντιοι μετά το 1990 καταφεύγουν στα Ρωσικά. Ενδοοικογενειακά οι Πόντιοι (1965 κι' εξής) μιλούσαν τη Ρωσική (αρχικά) περισσότερο σε σύγκριση με τους Κων/πολίτες ή Μικρασιάτες (για τα Τουρκικά) ή τους Αιγυπτιώτες (σχετικά με τα Αραβικά).

(ζ) Οι οικογένειες των γονέων των ερωτωμένων Κων/πολιτών, Αιγυπτιωτών και Μικρασιατών εντάσσονται, κυρίως, στα μικροαστικά στρώματα, ενώ των ερωτωμένων στα μεσοαστικά με μια τάση των Μικρασιατών προς αυτά μεγαλύτερη της αντίστοιχης των γονέων τους. Οι οικογένειες των γονέων των ερωτωμένων Ποντίων ανήκουν κυρίως στις τάξεις αγροτική κι' εργατική, καθώς και στα κατώτερα μικροαστικά στρώματα, ενώ των ερωτηθέντων στην εργατική, στα κατώτερα μικροαστικά στρώματα και λιγότερο στην αγροτική.

(η) Οι Κων/πολίτες, οι Αιγυπτιώτες και οι Μικρασιάτες κατάγονται από διάφορα μέρη της Ελλάδος και του Ελληνισμού, ενώ οι Πόντιοι από περιοχές, ιδίως του μικρασιατικού Πόντου.

(θ) Κοινά τα προβλήματα εν πολλοίς που αντιμετώπισαν, αρχικά τουλάχιστον, όλες οι ομάδες των ερωτωμένων : επικοινωνίας – προσαρμογής, στέγασης, εξεύρεσης εργασίας κ.λπ. Η διαφορά είναι ότι οι παλινοστούντες Πόντιοι μετά το 1990 εξακολουθούν να βιώνουν τις αναφερθείσες κ.α. αντίξοες συνθήκες.

(ι) Σταδιακά κάποιοι άρχισαν να συναναστρέφονται και μ' Έλλαδίτες, μέρος τους όμως επιλέγει τη συναναστροφή μόνον ή κυρίως με Κων/πολίτες, Αιγυπτιώτες ή Ποντίους, γεγονός που ισχύει για τους Μικρασιάτες, ιδιαίτερα της πρώτης και δεύτερης γενιάς.

(ια) Συχνότερα οι Κων/πολίτες και οι Αιγυπτιώτες, λιγότερο οι Μικρασιάτες και ελάχιστα οι Πόντιοι επισκέπτονται τη γη των προγόνων τους.

(ιβ) Μετέχουν στα πολιτικά δρώμενα ως απλοί και πολιτικοποιημένοι ψηφοφόροι. Η ενεργή πολιτική συμμετοχή είναι υποτονική, γιατί δεν τους ενδιαφέρει η Πολιτική και εν πολλοίς δεν εμπιστεύονται τους πολιτικούς. Οι Πόντιοι είναι κυρίως πολιτικοποιημένοι ψηφοφόροι λόγω του ενδιαφέροντός τους για την Τοπική Αυτοδιοίκηση ή τους συλλόγους. Επιπλέον οι Πόντιοι ή οι Μικρασιάτες έχουν αναδείξει έναν πολύ μεγαλύτερο αριθμό Βουλευτών ή Υπουργών εν συγκρίσει προς τους Κων/πολίτες ή Αιγυπτιώτες, των οποίων η πληθυσμιακή δύναμη είναι περιορισμένη.

(ιγ) Σημαντική μερίδα των ερωτωμένων διατείνεται ότι μετά το 1989 υπάρχει σύγκλιση των όρων «Αριστερά» - «Δεξιά» και άμβλυνση των μεταξύ τους διαφορών.

(ιδ) Οι Αιγυπτιώτες και οι Κων/πολίτες συνδέονται περισσότερο με το Πατριαρχείο Αλεξανδρείας ή το Οικουμενικό αντιστοίχως. Η Ελλαδική Εκκλησία είναι πιο αποδεκτή συναισθηματικά και ουσιαστικά, κυρίως από τους Μικρασιάτες, αλλά και τους Ποντίους, με χαμηλότερα όμως ποσοστά. Σημαντικό μέρος των τελευταίων συνδέεται (κυρίως) με το Παλαιό Ημερολόγιο.

(ιε) Πολλοί ερωτώμενοι θεωρούν ότι η Ελλαδική Εκκλησία είναι ελεύθερη, δεν πρέπει ν' αναμειγνύεται στην Πολιτική, αλλά να περιορίζεται στους κοινωνικό και πνευματικό – θρησκευτικό ρόλους.

(ιστ) Παρά τη διαφορά στα ποσοστά, Κων/πολίτες, Μικρασιάτες και Πόντιοι διατείνονται ότι το τουρκικό κράτος καταπιέζει το Ισλάμ, ενώ ταυτόχρονα η συμβολή του Στρατού είναι σημαίνουσα. Οι Αιγυπτιώτες πιστεύουν ότι απουσιάζει ο σαφής διαχωρισμός Κράτους – Ισλάμ στην Αίγυπτο.

(ιζ) Κατά το μάλλον ή ήττον ισχυρίζονται ότι το ελληνικό κράτος σέβεται περισσότερο τα πολιτικά και ανθρώπινα δικαιώματα εν συγκρίσει προς την Τουρκία, ωστόσο ένα μέρος των Ποντίων ερωτωμένων (34,24%) επεσήμανε ότι η πολιτεία δεν σέβεται αρκούντως τους Ποντίους, ενώ οι Κων/πολίτες, Αιγυπτιώτες και Μικρασιάτες ερωτώμενοι αναφέρθηκαν αποκλειστικά στη σχέση κράτους – πολιτών.

(ιη) Παρά τη διαφορά ποσοστών, η ελληνική εξωτερική πολιτική αξιολογείται αρνητικά εν μέρει. Η «ελληνοτουρκική προσέγγιση» ελάχιστα είναι αποδεκτή από τους Κων/πολίτες, ενώ οι Μικρασιάτες, οι Αιγυπτιώτες και οι Πόντιοι την αποδέχονται πολύ περισσότερο, έστω και μ' επιφυλάξεις.

(κ) Συμφωνούν στην άποψη ότι η τουρκική εξωτερική πολιτική είναι προκλητική, επιθετική, ενιαία και σταθερή. Και σ' αυτήν την κατηγορία αναφέρεται ο κυρίαρχος ρόλος του Στρατού.

(κα) Οι ερωτώμενοι στην πλειονότητά τους δήλωσαν (πλήρως) εντεταγμένοι. Η σχετική ένταξη των μεν Κων/πολιτών και Αιγυπτιωτών αποδίδεται κυρίως στη διαφορά νοοτροπίας και τρόπου ζωής με τους γηγενείς, των Μικρασιατών και στη μοναδικότητά τους, ενώ των Ποντίων βασικά στο πρόβλημα επαγγελματικής αποκατάστασης.

(κβ) Διαπιστώνεται σε μεγάλο βαθμό συναισθηματική σύνδεση των ερωτωμένων, των γονέων τους κ.λπ. με τους τόπους καταγωγής τους.

(κγ) Σε υψηλότερο ποσοστό είναι συνδεδεμένοι με τον τόπο καταγωγής οι Πόντιοι νέοι 20 – 30 ετών σε σύγκριση με τους Μικρασιάτες νέους, τους Αιγυπτιώτες ή τους Κων/πολίτες. Μεγαλύτερη είναι και η συμμετοχή των Ποντίων νέων στους συλλόγους τους. Σ' ενδεχόμενες βουλευτικές εκλογές οι περισσότεροι Κων/πολίτες ή Αιγυπτιώτες νέοι θα κατέλθουν ως Ελλαδίτες υποψήφιοι. Κάποιοι Μικρασιάτες θα προβάλουν την καταγωγή τους για λόγους πρώτιστα ψηφοθηρικούς. Οι Πόντιοι – κατά κύριο λόγο – θ' αναδείξουν την εθνοτοπική τους προέλευση.

(κδ) Οι Πόντιοι επισημαίνουν την περιορισμένη, ιδίως, πολιτική τους επιρροή, ενώ οι Κων/πολίτες και Αιγυπτιώτες τον μη υπαρκτό πολιτικό τους ρόλο. Μεγαλύτερη από τους Κων/πολίτες, άνκαι περιορισμένη πολιτική ισχύ, διαθέτουν οι Μικρασιάτες. Αυτοί και οι Πόντιοι διαφοροποιούνται από τις δύο (02) άλλες ομάδες ερωτωμένων ως προς τον αριθμό των εκλεγμένων Βουλευτών ή των αναδεικνυομένων Υπουργών. Δεν επηρεάζουν τη διαμόρφωση της ισχύουσας πολιτικής ιδεολογίας οι Κων/πολίτες και Αιγυπτιώτες.

Περισσότερο συντελούν στο σχηματισμό της οι Μικρασιάτες και κυρίως οι Πόντιοι. Υπάρχουν, βεβαίως, λόγοι της ελλιπούς ή μη άσκησης κυρίαρχου πολιτικού ρόλου, κοινοί αλλά και διαφορετικοί. **(85)**.

α. Πίνακας συνοπτικής παρουσίασης της σύγκρισης των Κων/πολιτών, Αιγυπτιωτών, Μικρασιατών και Ποντίων ως προς την πολιτισμική τους ανάπτυξη πριν από την άφιξη κι εγκατάστασή τους στην Ελλάδα.

Ομοιότητες	Διαφορές
<p>(α) Οι διαβιούντες στην Κων/πολη, Μικρά Ασία και στον Πόντο ανήκαν στον εξωελλαδικό κι αλύτρωτο – μέχρι το 1922 – Ελληνισμό.</p> <p>(β) Οι Κων/πολίτες, Αιγυπτιώτες και οι Δυτικομικρασιάτες κατάγονταν από την Ελλάδα και τον ευρύτερο Ελληνισμό.</p> <p>(γ) Η συνθήκη της Λωζάννης (1923) επεσφράγισε, άνκαι κατά διαφορετικό τρόπο, την τύχη των Κων/πολιτών, Μικρασιατών και Ποντίων.</p> <p>(δ) Ο κύριος όγκος των ανωτέρω πληθυσμών κατά την περίοδο του 1922 κατευθύνθηκε στην Ελλάδα.</p> <p>(ε) Οι εξισλαμισμοί και ο Κρυπτοχριστιανισμός απετέλεσαν σημαντικό πρόβλημα για κάποιες περιοχές της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.</p> <p>(στ) Οι Κων/πολίτες, Αιγυπτιώτες και Δυτικομικρασιάτες των πόλεων ασκούσαν κυρίως αστικά επαγγέλματα στον ιδιωτικό τομέα και υπήρξαν μικροαστοί σε σημαντικό βαθμό.</p> <p>(ζ) Μετά το Χάτι Χουμαγιούν (1856) οι Κοινότητες της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας προέβαιναν στην ίδρυση σχολείων, ναών κ.λπ. Ανάπτυξη του θεσμού των δημογερόντων.</p> <p>(η) Υπό το καθεστώς των «ραγιάδων» ζούσαν οι πληθυσμοί αυτοί επί αιώνες στα πλαίσια του οθωμανικού κράτους.</p> <p>(θ) Πολυπολιτισμικές υπήρξαν οι κοινωνίες της Κων/πολης, Δυτικής Μικράς Ασίας και της Αιγύπτου (π.χ. η Αλεξάνδρεια).</p> <p>(ι) Κοσμοπολιτισμός διέκρινε τους Κων/πολίτες, Αιγυπτιώτες, Δυτικομικρασιάτες και τα αστικά κέντρα του Πόντου.</p> <p>(ια) Διαπιστώνεται διδασκαλία των ξένων γλωσσών, ιδίως των Γαλλικών, στην Αίγυπτο, Κων/πολη και στα μεγάλα αστικά κέντρα της Δυτικής Μικράς Ασίας και</p>	<p>(α) Οι Αιγυπτιώτες ανήκαν στον παροικιακό Ελληνισμό.</p> <p>(β) Οι Πόντιοι κατάγονταν, κυρίως, από το μικρασιατικό Πόντο.</p> <p>(γ) Ατελέσφορη ήταν η προσπάθεια υπογραφής συνθήκης εγκατάστασης για τους Αιγυπτιώτες (1949 – 1952).</p> <p>(δ) Μέρος των Ποντίων κατέφυγε κυρίως στις Ρωσία και Γεωργία κατά το διάστημα 1916 – 1923. Πόντιοι είχαν μεταβεί στη Ρωσία και στον Καύκασο και το 19^ο αιώνα.</p> <p>(ε) Περισσότερο οι εξισλαμισμοί επηρέασαν τον Πόντο και λιγότερο την Καππαδοκία ή την Κων/πολη.</p> <p>(στ) Στο εσωτερικό της Μικράς Ασίας και του Πόντου επικρατούσε το εισαγωγικό – εξαγωγικό εμπόριο και η αγροτική παραγωγή.</p> <p>(ζ) Στην Αλεξάνδρεια υπήρξε διαφορετικός ο θεσμός των Κοινοτήτων. Αντιπαράθεση ανάμεσα στους όρους «κοινοτικός» και «πατριαρχικός» για κάποια χρονική περίοδο.</p> <p>(η) Η Αίγυπτος τελούσε υπό την κυριαρχία των Άγγλων (1882 – 1956).</p> <p>(θ) Στον Πόντο υπήρχαν πόλεις, στις οποίες – πέραν των Τούρκων και Ελλήνων – κατοικούσαν και Αρμένιοι.</p> <p>(ι) Περισσότερο παραδοσιακές ήταν οι περιοχές της κεντρικής Μ. Ασίας (Καππαδοκία) και της ποντιακής ενδοχώρας.</p> <p>(ια) Στην Τραπεζούντα π.χ. διδάσκονταν και τα Ρωσικά. Ευρεία χρήση της ποντιακής διαλέκτου. Γνώση της Ελληνικής από την αστική τάξη του Πόντου μέσω της εκπαίδευσης.</p> <p>Τουρκοφωνία παρατηρείται στο Δυτικό Πόντο και στην Καππαδοκία (Καραμανλήδες).</p>

<p>του Πόντου. Επί δεκαετίες δεύτερη γλώσσα – μετά τα Ελληνικά – των Κων/πολιτών και Αιγυπτιωτών, υπήρξαν τα Γαλλικά κι' όχι τα Τουρκικά ή τα Αραβικά αντιστοίχως.</p> <p>(ιβ) Παρατηρείται ανάπτυξη των συλλόγων στην Οθωμανική Αυτοκρατορία και την Αίγυπτο. Σημαντική υπήρξε η συμβολή του Χάττι Χουμαγιούν (1856) και η ανάπτυξη της Παιδείας μέχρι το 1908 (στην Οθωμανική Αυτοκρατορία).</p> <p>(ιγ) Όλοι αυτοί οι πληθυσμοί στήριζαν τους αγώνες του έθνους.</p> <p>(ιδ) Μη άσκηση κυρίαρχων πολιτικών ρόλων στα πλαίσια του οθωμανικού κράτους και της Αιγύπτου.</p>	
--	--

β. Πίνακας συνοπτικής παρουσίασης της σύγκρισης των Κων/πολιτών, Αιγυπτιωτών, Μικρασιατών και Ποντίων βάσει της διεξαχθείσας ποιοτικής έρευνας.

Ομοιότητες	Διαφορές
<p>(α) Άφιξη Κων/πολιτών και Αιγυπτιωτών ερωτωμένων / γονέων τους κ.λπ. στην Ελλάδα, κυρίως το 1955 – 1980. Κων/πολίτες και Πόντιοι ήλθαν και το 1922. Οι τελευταίοι έρχονται σταδιακά (1965 – 1966 και 1990 κι' εξής από την πρώην ΕΣΣΔ).</p> <p>(β) Αιτία άφιξης Μικρασιατών, Κων/πολιτών και Ποντίων οι διωγμοί των Τούρκων και η Καταστροφή του 1922. Για τους Αιγυπτιώτες και Κων/πολίτες τη δεκαετία του 1960 λόγοι ήταν και οι σπουδές, η μόνιμη εγκατάσταση κι' εργασία.</p> <p>(γ) Κοινοί τόποι διαβίωσης των Μικρασιατών, Αιγυπτιωτών και Κων/πολιτών : π.χ. ο Βύρωνας, η Ν. Σμύρνη κ.λπ.</p> <p>(δ) Οι Κων/πολίτες, Αιγυπτιώτες και Μικρασιάτες ασχολήθηκαν κυρίως με τα αστικά επαγγέλματα στον ιδιωτικό τομέα, όπως σταδιακά και οι Πόντιοι. Οι περισσότερες μητέρες των ερωτωμένων με τα οικιακά, ενώ οι περισσότεροι ερωτηθέντες εργάζονται στον ιδιωτικό τομέα.</p> <p>(ε) Οι Κων/πολίτες, ιδίως οι Αιγυπτιώτες και λιγότερο οι Μικρασιάτες γνωρίζουν κυρίως Γαλλικά και κατά δεύτερο λόγο Αγγλικά. Οι Κων/πολίτες ερωτώμενοι και οι Αιγυπτιώτες εν πολλοίς τα Τουρκικά και Αραβικά</p>	<p>(α) Οι Μικρασιάτες εγκαταστάθηκαν στην Ελλάδα μαζικά (1922 – 1925) λόγω της επελθούσας Καταστροφής.</p> <p>(β) Για τους Κων/πολίτες της δεκαετίας του 1960 κύριο αίτιο οι απελάσεις των Τούρκων, ενώ το καθεστώς του Νάσερ δεν στρεφόταν αποκλειστικά κατά των Αιγυπτιωτών, αλλά όλων των ξένων. Οι Πόντιοι της πρώην ΕΣΣΔ αφίχθησαν λόγω της έντονης επιθυμίας τους για επιστροφή στην Ελλάδα.</p> <p>(γ) Μικρασιάτες εξακολουθούν να κατοικούν σε περιοχές της αρχικής τους εγκατάστασης : Νέα Φιλαδέλφεια, Νίκαια κ.λπ., ενώ οι Πόντιοι, ειδικά μετά το 1990, διαμένουν σε μη αναβαθμισμένα κυρίως προάστια : στις Αχαρνές, στ' Άνω Λιόσια κ.λπ.</p> <p>(δ) Αρχική άσκηση εκ μέρους των Μικρασιατών και των Ποντίων μέχρι σήμερα των επαγγελμάτων του οικοδόμου, αγρότη ή εργάτη. Οι παλιννοστούντες μετά το 1990 ετεροαπασχολούνται, υποαπασχολούνται ή είναι άνεργοι.</p> <p>(ε) Οι γονείς των Ποντίων ερωτωμένων και οι ίδιοι γνωρίζουν ελάχιστα ή καθόλου Γαλλικά και Αγγλικά. Πολλοί Πόντιοι ομιλούν τα Ρωσικά και την ποντιακή διάλεκτο. Η γνώση της Τουρκικής υποχωρεί αναφορικά με τους</p>

<p>αντιστοίχως. Τα παιδιά όλων δίνουν έμφαση στην εκμάθηση των Αγγλικών.</p> <p>(στ) Στο ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον χρήση των Τουρκικών / Αραβικών υπό τη μορφή γνωμικών ή φράσεων χάριν αστεϊσμού από Κων/πολίτες, Μικρασιάτες (αρχικά) και Αιγυπτιώτες. Σε κάποιο βαθμό ομιλούν οι παλιννοστούντες μετά το 1990 Πόντιοι τα Ρωσικά.</p> <p>(ζ) Οι οικογένειες των γονέων των ερωτωμένων Κων/πολιτών, Αιγυπτιωτών και Μικρασιατών ανήκουν κυρίως στα μεσοαστικά και των Μικρασιατών με μία τάση προς αυτά μεγαλύτερη αυτής των γονέων τους.</p> <p>(η) Οι Κων/πολίτες, Αιγυπτιώτες και Μικρασιάτες ερωτώμενοι κατάγονται από διάφορα μέρη της Ελλάδος και του Ελληνισμού.</p> <p>(θ) Κοινά εν πολλοίς τα προβλήματα, τουλάχιστον αρχικά : επικοινωνίας, προσαρμογής, επαγγελματικής αποκατάστασης, στέγασης κ.λπ</p> <p>(ι) Σταδιακή συναναστροφή πολλών και μ' Ελλαδίτες. Μέρος των ερωτωμένων μόνον ή κυρίως με Κων/πολίτες, Αιγυπτιώτες ή Ποντίους.</p> <p>(ια) Συχνότερα οι Κων/πολίτες και Αιγυπτιώτες επισκέπτονται τη γη των πατέρων τους.</p> <p>(ιβ) Ελάχιστη η ενεργή πολιτική συμμετοχή, περιοριζόμενη σε αυτήν των απλών ή πολιτικοποιημένων ψηφοφόρων, καθώς σε σημαντικό βαθμό δεν τους ενδιαφέρει η Πολιτική ή δεν εμπιστεύονται τους πολιτικούς.</p> <p>(ιγ) Κατά πολλούς ερωτωμένους μετά το 1989 σύγκλιση των όρων «Αριστερά» - «Δεξιά».</p> <p>(ιδ) Μεγαλύτερη η σύνδεση των Αιγυπτιωτών και Κων/πολιτών με το Οικουμενικό Πατριαρχείο και το Πατριαρχείο Αλεξανδρείας.</p> <p>(ιε) Σημαντικό μέρος των ερωτωμένων θεωρεί ότι η Ελλαδική Εκκλησία είναι ελεύθερη, δεν πρέπει ν' αναμειγνύεται στην Πολιτική. Περιορισμός στους κοινωνικό και πνευματικό – θρησκευτικό ρόλους.</p> <p>(ιστ) Παρά τη διαφορά στα ποσοστά, Κων/πολίτες, Μικρασιάτες και Πόντιοι διατείνονται ότι το τουρκικό κράτος καταπιέζει το Ισλάμ. Σημαίνων είναι ο</p>	<p>Μικρασιάτες ερωτώμενους.</p> <p>(στ) Ενδοοικογενειακά (αρχικά) οι Πόντιοι (1965 κι' εξής) μιλούσαν κι' εξακολουθούν να χρησιμοποιούν τα Ρωσικά περισσότερο σε σχέση με τους Κων/πολίτες ή Μικρασιάτες για τα Τουρκικά και τους Αιγυπτιώτες αναφορικά με τα Αραβικά.</p> <p>(ζ) Οι οικογένειες των γονέων των ερωτωμένων Ποντίων ανήκουν κυρίως στις τάξεις αγροτική και εργατική ή στα κατώτερα μικροαστικά στρώματα, ενώ των ερωτωμένων στην εργατική, στα κατώτερα μικροαστικά στρώματα και λιγότερο στην αγροτική.</p> <p>(η) Οι Πόντιοι κατάγονται από το μικρασιατικό, κυρίως, Πόντο.</p> <p>(θ) Οι παλιννοστούντες μετά το 1990 από την πρώην ΕΣΣΔ εξακολουθούν ν' αντιμετωπίζουν πλήθος προβλημάτων.</p> <p>(ι) Η συναναστροφή μόνον ή κυρίως με Μικρασιάτες ισχύει για την πρώτη και λιγότερο τη δεύτερη γενιά.</p> <p>(ια) Σπανιότερα μεταβαίνουν στη γη των προγόνων τους οι Μικρασιάτες κι' ελάχιστα οι Πόντιοι.</p> <p>(ιβ) Οι Πόντιοι είναι πολιτικοποιημένοι, κυρίως, ψηφοφόροι λόγω του ενδιαφέροντός τους για την Τοπική Αυτοδιοίκηση ή τους συλλόγους τους.</p> <p>(ιγ) Συνδεδεμένοι περισσότερο με την Ελλαδική Εκκλησία είναι οι Πόντιοι και οι Μικρασιάτες. Σημαντικό μέρος των πρώτων συνδέεται (κυρίως) με το Παλαιό Ημερολόγιο.</p> <p>(ιδ) Οι Αιγυπτιώτες πιστεύουν ότι απουσιάζει ο σαφής διαχωρισμός Κράτους – Ισλάμ στην Αίγυπτο.</p> <p>(ιε) Πόντιοι ερωτώμενοι ανέφεραν ότι το κράτος δεν σέβεται στον πρόποντα βαθμό τους Ποντίους, ενώ οι υπόλοιποι εστίασαν την προσοχή τους στη σχέση του με τους πολίτες γενικά.</p> <p>(ιστ) Η «ελληνοτουρκική προσέγγιση» είναι σε αμελητέο βαθμό αποδεκτή από τους Κων/πολίτες.</p>
--	---

ρόλος του Στρατού.

(ιζ) Η επικρατούσα άποψη είναι ότι το ελληνικό κράτος σέβεται τα πολιτικά και ανθρώπινα δικαιώματα συγκριτικά με την Τουρκία.

(ιη) Αρνητική αξιολόγηση της ακολουθούμενης ελληνικής εξωτερικής πολιτικής από μέρος των ερωτωμένων. Αιγυπτιώτες, Μικρασιάτες και Πόντιοι αποδέχονται πολύ περισσότερο, έστω και μ' επιφυλάξεις, την πολιτική της «ελληνοτουρκικής προσέγγισης».

(ιθ) Η τουρκική εξωτερική πολιτική θεωρείται επιθετική, ενιαία, προκλητική και σταθερή. Σημειώνεται πάλι ο κυρίαρχος ρόλος του Στρατού.

(κ) Οι περισσότεροι ερωτώμενοι είναι (πλήρως) ενταγμένοι στην ελλαδική κοινωνία. Η σχετική ένταξη των Κων/πολιτών και Αιγυπτιωτών αποδίδεται κυρίως στη διαφορά νοοτροπίας με τους γηγενείς.

(κα) Σε μεγάλο βαθμό συναισθηματική σύνδεση των ερωτωμένων, των γονέων κ.λπ. με τον τόπο καταγωγής.

(κβ) Σε μικρότερο ποσοστό οι Μικρασιάτες νέοι ηλικίας 20 – 30 ετών ,οι Κων/πολίτες και Αιγυπτιώτες είναι συνδεδεμένοι συναισθηματικά με τον τόπο καταγωγής τους και συμμετέχουν λιγότερο στους συλλόγους τους. Σ' ενδεχόμενες βουλευτικές εκλογές οι περισσότεροι Κων/πολίτες ή Αιγυπτιώτες νέοι θα κατέλθουν ως Ελλαδίτες υποψήφιοι.

(κγ) Οι Αιγυπτιώτες και Κων/πολίτες διαθέτουν ανύπαρκτο πολιτικό ρόλο και δεν επηρεάζουν τη διαμόρφωση της ισχύουσας πολιτικής ιδεολογίας. Υπάρχουν μερικοί όμοιοι λόγοι της ελλιπούς ή μη άσκησης κυρίαρχου πολιτικού ρόλου.

(ιζ) Η σχετική ένταξη στην ελλαδική κοινωνία στους μεν Μικρασιάτες αποδίδεται και στην πεποίθηση ότι είναι μοναδικοί, ενώ στους Ποντίους στο πρόβλημα της επαγγελματικής αποκατάστασης.

(ιη) Περισσότερο οι Πόντιοι νέοι ηλικίας 20 – 30 ετών είναι συνδεδεμένοι συναισθηματικά με τον τόπο καταγωγής τους και συμμετέχουν στα ποντιακά σωματεία πιο πολύ. Ορισμένοι Μικρασιάτες κινούμενοι, κυρίως, ψηφοθηρικά θ' αναδείξουν την εθνοτοπική τους ταυτότητα.

(ιθ) Οι Πόντιοι και οι Μικρασιάτες διαθέτουν περιορισμένο κι' όχι ανύπαρκτο πολιτικό ρόλο εξαιτίας του αριθμού των εκλεγμένων Βουλευτών και διατελούντων Υπουργών. Περισσότερο από τους Κων/πολίτες και Αιγυπτιώτες, αλλά πάντως ελάχιστα επηρεάζουν τη διαμόρφωση της κυρίαρχης πολιτικής ιδεολογίας, κυρίως, οι Πόντιοι και οι Μικρασιάτες.

V. Βιβλιογραφικές παραπομπές.

- (1) Για την εθνική και πολιτισμική / πολιτιστική ταυτότητα, βλ. Λεζέ Ευαγγελία (2003), Η στάση των εφήβων Ελληνοποντίων παλιννοστούντων ομογενών από την πρώην Σοβιετική Ένωση απέναντι στην ελληνική γλώσσα, σ.σ.105 – 124 ▪ Βεργέτη Μ., Από τον Πόντο, ό.π., σ.57 ▪ Καϊλάρης Γιάννης, Η τέταρτη γενιά των Ποντίων, σ.σ.165, 164, 168 – 169 ▪ Ροδάκης Περ. (1990), Ο Γόρδιος Δεσμός των Εθνοτήτων, β' έκδ., Ρήσος ▪ Τσαούσης Γ.Δ., Η εθνοτοπική ταυτότητα ως αναλυτική κατηγορία και ως πραγματικότητα στο Βεργέτη Μ., Από τον Πόντο, ό.π., σ.σ.11 – 17 ▪ Μαυρογορδάτος Θ.Γ., Ο διχασμός ως κρίση εθνικής ολοκλήρωσης, σ.75 ▪ Ταρνανίδης Ι. (1986), Ο ποντιακός Ελληνισμός : Ιδιαιτερότητες και ένταξη του στην ελλαδική κοινωνία, Πρακτικά Α' Παγκ. Ποντιακού Συνεδρίου, έκδ. Οργανωτική Επιτροπή Α' Π.Π.Σ., Θεσσαλονίκη. ▪ σ.σ. 381-389, 199 του παρ. πον.
- (2) Μαραντζίδης Νίκος, Γιασασίν Μιλλέτ, σ.σ.92 – 93, 90 – 91, 34. Στη σ.34, υποσ.13 επισημαίνει ότι δεν συμφωνεί πλήρως με το περιεχόμενο του όρου «εθνοτοπική ταυτότητα», όπως τον χρησιμοποιεί η Βεργέτη Μ. στο Από τον Πόντο, ό.π., σ.57.
- (3) Καϊλάρης Γιάννης, ό.π., σ.σ.169, 172, 173 ▪ Ροδάκης Περ., ό.π., σ.106 ▪ Λαμψιδής Οδυσ. (1982), Ανάκλησις εις τους πρόσφυγας του Πόντου και αι επιπτώσεις αυτής διά την έρευναν της Ποντιακής Διαλέκτου, Αρχείον Πόντου, Παράρτημα 14, τ.1, σ.528 ▪ Τσουκαλάς Κων/νος, Παράδοση και Εκσυγχρονισμός στο Επιμ. Δ.Γ. Τσαούσης : Ελληνισμός και Ελληνικότητα, Εκδ. Βιβλιοπωλείο της «ΕΣΤΙΑΣ» Ι.Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΥ και Σία Α.Ε., σ.σ.43–44.
- (4) Βεργέτη Μ., Από τον Πόντο, ό.π., σ.σ.225, 226, 61, 65 ▪ Λεζέ Ευαγ., Η στάση των εφήβων Ελληνοποντίων, ό.π., σ.123.
- (5) Βεργέτη Μ., ό.π., σ.σ.65- 66.
- (6) Βεργέτη Μ., ό.π., σ.σ.66, 70, 71, 77, 75. Στη σ.77 επισημαίνεται ότι μέσω της αναζήτησης από την τρίτη γενιά του ιστορικού παρελθόντος «η εθνοτοπική ταυτότητα αντιμετωπίζεται ως αναπόσπαστο τμήμα της ευρύτερης εθνικής. Διαμορφώνεται μ' αυτό τον τρόπο μια ιδεολογία εθνισμού και όχι τοπικισμού» ▪ Λεζέ Ευαγ., Η στάση των εφήβων Ελληνοποντίων, ό.π., σ.123.
- (7) Βεργέτη Μ., ό.π., σ.σ.321, 323 – 325, 332, 334 – 335, 258 ▪ Ταϊγανίδης Ιωάννης, Παράδοση και Νεολαία στο Εφραιμίδης Γ. Παναγιώτης (επιμ.), Α' Παγκόσμιο Ποντιακό Συνέδριο, σ.σ.239 – 246 ▪ Σωματαρίδης Νίκος, Τα ήθη και έθιμα των Ελληνοποντίων ανά τους αιώνες και ανά τον κόσμο, στο ίδιο, σ.σ.215 – 223 ▪ Συμεωνίδης Χαράλαμπος, Η ποντιακή διάλεκτος στο Εφραιμίδης Γ. Παναγιώτης, Α' Παγκόσμιο Ποντιακό Συνέδριο, ό.π., σ.188 ▪ Διονυσιάδου Υπατία, Η τρίτη γενιά των Ποντίων και η ποντιακή της συνείδηση στο Εφραιμίδης Γ. Παναγιώτης (επιμ.) Α' Παγκ. Ποντιακό Συνέδριο, ό.π., σ.σ.247 – 253. ▪ Αγτζίδης Βλάσης, Ποντιακή Νεολαία : Αγώνες και προοπτική στο Καϊσίδης Πάνος (επιμ.), Β' Παγκ. Συνέδριο Ποντιακού Ελληνισμού, σ.161, όπου επισημαίνεται ο ρόλος των ποντιακών ανεκδότων, τα οποία έχουν επηρεάσει τη νέα γενιά ▪ Βεργέτη Μ., ό.π., σ.σ.335 – 336 ▪ Χαραλαμπίδης Μιχάλης, Το ποντιακό ζήτημα σήμερα : Η γενοκτονία αιτία της εξόδου και της Διασποράς στο Καϊσίδης Πάνος (επιμ.), Β' Παγκόσμιο Συνέδριο Ποντιακού Ελληνισμού, σ.186 ▪ Αγτζίδης Βλάσης, Ποντιακή Νεολαία : Αγώνες και προοπτική, ό.π., σ.162 ▪ Βεργέτη Μ., ό.π., σ.σ.343, 347.
- (8) Πρεβελάκης Γεώργιος στο Η διασπορά του ποντιακού Ελληνισμού. Bruneau Michel (διεύθυνση), σ.σ.21 – 22 ▪ Βεργέτη Μ. στο Bruneau M., ό.π., σ.280 ▪ Λεζέ Ευαγγελία, ό.π., σ.124 ▪ Κοτσιώνης Π. (1995), Η ιστορική – πολιτιστική ταυτότητα και η εκπαιδευτική παράδοση των ομογενών Ποντίων ως προϋπόθεση για τη σχολική ένταξη των παιδιών τους στα Εκπαιδευτικά, 39 – 40, 33 – 45.
- (9) Bruneau M., στο Η διασπορά του ποντιακού Ελληνισμού, σ.σ.289, 299 – 301, 302 – 308
- (10) Καϊλάρης Γιάννης, Η τέταρτη γενιά των Ποντίων, ό.π., σ.σ.366, 223 – 226 ▪ Χαραλαμπίδης Μιχάλης (1989), Το ποντιακό ζήτημα σήμερα στο «Εθνικά ζητήματα», Εκδ. Ηρόδοτος, σ.85. Για την πρώτη γενιά η συλλογική συνείδηση του «εμείς» συμπυκνώνεται στους λέξεις «τεμέτερον» (δικός μας) ή «ξάδελφε» στο Καϊλάρης Γ., ό.π., σ.223 ▪ Καϊλάρης Γ., ό.π., σ.σ.227 – 229, 230 – 232.
- (11) Καϊλάρης Γιάννης, ό.π., σ.σ.357 – 362.

- (12) Καϊλάρης Γιάννης, ό.π., σ.σ.369 – 371 ▪ Κεσσίδης Χ. Θεοχάρης (1996), Η ιστορική πορεία των Ελληνοποντίων, ελδ. Α/φών Κυριακίδη, σ.σ.26 – 28.
- (13) Βεργέτη Μ., Από τον Πόντο, ό.π., σ.σ.76 – 77, 280 – 287.
- (14) Βεργέτη Μ. στο Η διασπορά του ποντιακού Ελληνισμού, επιμ. Bruneau M., σ.287. Οι μετανάστες από την πρώην ΕΣΣΔ είναι ανομοιογενείς πληθυσμιακά και διαμορφώνουν τη συλλογική τους ταυτότητα σε σχέση με τον κοινωνικό τους περίγυρο που είναι πολύ διαφορετικός στην κεντρική Ασία συγκριτικά με τα παράλια του Ευξείνου Πόντου ▪ Απόσπασμα της συνέντευξης του Αιτζίδη Βλάση στο γράφοντα στις 28 – 03 – 2002.
- (15) Αιτζίδης Βλάσης στο Ομογενείς από την πρώην ΕΣΣΔ, σ.σ.41, 42, 26 – 29 ▪ Κασιμάτη Κούλα στο Πόντιοι μετανάστες, ό.π., σ.σ.79 – 80 και Αιτζίδης Βλάσης στο ίδιο, σ.σ.490, 492 – 493, 504, 512, 529, 528 ▪ Αιτζίδης Βλάσης (1992), Η κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης. Οι συνέπειες για τον Ελληνισμό, Ελλοπία ▪ Υπ. Μακεδονίας – Θράκης : Η ταυτότητα των Παλινοστούτων Ομογενών από την πρώην ΕΣΣΔ, Θεσσαλονίκη, 2000. ▪ Καραγιαννίδου Ανταξία (2004), Διαδικασίες ένταξης παιδιών Ποντίων προσφύγων από την πρώην Σοβιετική Ένωση στην ελληνική κοινωνία, Πάντειο Παν/μιο, Τμήμα Κοινωνιολογίας, Δημοσίευτη διδακτορική διατριβή, Αθήνα. Στις σ.σ.25- 26 αναφέρεται : « . . . Πολλοί είναι οι ερευνητές που δηλώνουν ότι οι Πόντιοι , αναγκασμένοι να ζουν στα διαφορετικά κοινωνικοπολιτισμικά περιβάλλοντα της πρώην σοβιετικής κοινωνίας, αφομοίωσαν τις αρχές και αξίες που επικρατούσαν σ' αυτά. Άλλοι τονίζουν ότι η γλωσσική ασυνέχεια τους οδήγησε σε πολιτισμική αλλοτρίωση. Φυσικά δεν μπορεί να γίνεται λόγος για ομαλή πολιτισμική εξέλιξη των Ποντίων, αφού πολλές φορές αναγκάστηκαν να διασπαστούν . . . Ωστόσο μια προσεκτική παρατήρηση θα δείξει ότι πολλά από τα ήθη και έθιμα του Πόντου είναι ακόμη ζωντανά, όπως και οι πνευματικές αξίες, που διαμορφώνουν την τυπική φυσιογνωμία των Ποντίων . . . »
- (16) Γεώργας Δημ. – Παπαστυλιανού Α., Επιπολιτισμός Ποντίων και Βορειοηπειρωτών στην Ελλάδα, σ.σ.74, 62, 63 ▪ Βεργέτη Μ., Παλιννόστηση και κοινωνικός αποκλεισμός, σ.169
- (17) Βεργέτη Μ., Από τον Πόντο, ό.π., σ.σ.231, 239 – 242, 248, 253, 267 – 268, 274.
- (18) Καϊλάρης Γιάννης, ό.π., σ.σ.233 – 234.
- (19) Για την ταυτότητα των Ελληνοποντίων της πρώην ΕΣΣΔ από το 1965 κι' εξής στις σ.σ.293-294 του παροντ. πονήμ. ▪ Απόσπασμα συνέντευξης του Αιτζίδη Βλάση στο γράφοντα στις 28 – 03 – 2002 ▪ Γεώργας Δημ. – Παπαστυλιανού Α., Επιπολιτισμός, ό.π., σ.σ.32 - 34. Για την Αφομοίωση και τα τρία (03) επίπεδά της, οικονομικό, εθνικό και πολιτιστικό βλ. Galitzi C. (1927), A Study of Assimilation among the Rumanians in the Uneted States, N.Y., Καϊλάρης Γιάννης, ό.π., σ.σ.145 – 146, Μουσούρου Λουκία, Μετανάστευση και μεταναστευτική πολιτική στην Ελλάδα και την Ευρώπη, εκδ. Gutenberg, σ.134 ▪ Για τη θεωρία του Berry, βλ. Λεζέ Ευαγγελία, ό.π., σ.σ.116 – 117.
- (20) Παλιννόστηση και ένταξη, επιμέλεια : Βακαλιός Θανάσης, σ.σ.45- 46 ▪ Κοτσιώνης Παναγιώτης, Λαοί και πολιτισμοί στην πρώην ΕΣΣΔ – Η ελληνική παρουσία, Gutenberg ▪ Αμίτσης Γ. / Λαζαρίδη Γ. στο Νομικές και κοινωνικοπολιτικές διαστάσεις, σ.50 και στο ίδιο Βέικου Μαριαγγέλα, σ.118 ▪ Λεζέ Ευάγ., ό.π., σ.σ.341, 299, 300, 213.
- (21) Βεργέτη Μ., Από τον Πόντο, σ.77.
- (22) Βεργέτη Μ., ό.π., σ.σ.63, 65, 73 – 74, 189, 192 – 194, 187, 215 – 216 ▪ Αμανατίδης Γιάννης (1988). Είμαι πάνω απ' όλα Έλληνας και Πόντιος, On line με τον Ελληνισμό στις πέντε ηπείρους, σ.47 ▪ Καϊλάρης Γιάννης, ό.π., σ.σ.165, 149, 151
- (23) Βεργέτη Μ., ό.π., σ.σ.64, 225 ▪ Καϊλάρης Γιάννης, ό.π., σ.σ.168 – 169 ▪ Τσαούσης Γ.Δ., Η εθνοτοπική ταυτότητα ως αναλυτική κατηγορία και ως πραγματικότητα στο Βεργέτη Μ., ό.π., σ.12 ▪ Μαυροκορδάτος Θ.Γ., Ο διχασμός ως κρίση εθνικής ολοκλήρωσης, σ.75 ▪ Ταρνανίδης Ι. (1986), Ο Ποντιακός Ελληνισμός : ιδιαιτερότητες και ένταξή του στην ελλαδική κοινωνία. Πρακτικά Α' Παγκοσμίου Ποντιακού Συνεδρίου, εκδ. Οργανωτική Επιτροπή Α' ΠΠΣ, Θεσσαλονίκη ▪ Καϊλάρης Γ., ό.π., σ.σ.184 – 186, 206, 209, 214 – 215 ▪
- (24) Καϊλάρης Γ., ό.π., σ.σ.221 – 223 ▪ Βεργέτη Μ., ό.π., σ.σ.191 – 192 ▪ Λαμνίδης Οδυσ. (1982), «Ανάκλησις» εις τους πρόσφυγες του Πόντου και αι επιπτώσεις αυτής δια την έρευνα της Ποντιακής Διαλέκτου, Αρχείον Πόντου, Παράρτημα 14, τ.1, σ.528 ▪ Χαραλαμπίδης Μιχάλης (1989) «Το ποντιακό ζήτημα σήμερα στο «Εθνικά Ζητήματα», Ηρόδοτος, σ.85 ▪ Βεργέτη Μ., ό.π., σ.σ.226 – 227 ▪ Βεργέτη Μ. στο Η διασπορά του

- ποντιακού Ελληνισμού, (διεύθ.) Bruneau M., σ.283 ▪ Για τον πολιτικό τομέα σ. 303 του πονήματος αυτού. ▪ Βεργέτη Μ., Από τον Πόντο, σ.196
- (25) Βεργέτη Μ., ό.π., σ.σ.67, 69. Για τη δεύτερη γενιά, βλ. σ.σ.290-291 της διατριβής αυτής.
- (26) Βεργέτη Μ., ό.π., σ.70, 242 – 243.
- (27) Βεργέτη Μ., ό.π., σ.244 ▪ Καϊλάρης Γιάννης, ό.π., σ.σ.302 – 303 ▪ Μαυρογορδάτος Θ.Γ., Ο Διχασμός ως κρίση εθνικής ολοκλήρωσης, σ.σ.70 – 80 ▪ Τηλικίδης Γρηγ. στο Αβραμάντη Ιωάννου, επιμέλεια, «Οι Πόντιοι ανά τους αιώνες . . .», σ.27 ▪ Ο Αντ. Λιάκος στην εφημ. «Το ΒΗΜΑ», 24 Ιουλίου 1994 επισημαίνει : «Στην εικοσαετία που πέρασε ολοκληρώθηκε η συγκρότηση του εθνικού κράτους μέσα από την ομοιογενοποίηση του πληθυσμού του, τη μείωση των περιφερειακών ανισοτήτων και την εξαφάνιση των μεγάλων διχασμών». ▪ Σαρρής Νεοκλής, Ελληνική κοινωνία και τηλεόραση, εκδ. Γόρδιος, Α΄ τόμ., σ.σ.78 – 79.
- (28) Βεργέτη Μ., ό.π., σ.σ.246 – 247.
- (29) Βεργέτη Μ., ό.π., σ.σ.244 – 245.
- (30) Βεργέτη Μ., ό.π., σ.σ.68, 252, 269.
- (31) Βεργέτη Μ., ό.π., σ.σ.270 – 273 ▪ Για την τρίτη γενιά, βλ. σ.σ. 283 – 286 στο Βεργέτη Μ., Η διασπορά του ποντιακού Ελληνισμού και 290-291 της διατριβής αυτής ▪ Καϊλάρης Γ., ό.π., σ.σ.153 – 154, 155 – 159, 366.
- (32) Καϊλάρης Γιάννης, ό.π., σ.364.
- (33) Για τις διάφορες πτυχές ένταξης των νέων της τέταρτης γενιάς, βλ. σ.σ.292-293 της διατριβής αυτής και Καϊλάρης Γιάννης, Η τέταρτη γενιά των Ποντίων.
- (34) Καϊλάρης Γιάννης, ό.π., σ.σ.366, 367 – 371, 371 – 372 ▪ Κεσσίδης Χ. Θεοχάρης (1996), Ιστορική πορεία των Ελληνοποντίων, Εκδ. Α/φών Κυριακίδη, σ.σ.26 – 27 ▪ Γκίντινγκς Φράνκλιν για τον όρο «συνείδηση του είδους», βλ. Τσαούσης Γ.Δ. (1984), Χρηστικό λεξικό Κοινωνιολογίας, εκδ. Gutenberg, σ.255.
- (35) Για τους αφιχθέντες Ποντίους από την πρώην ΕΣΣΔ κατά το διάστημα 1965 – 1988 βλ. σ.σ.293-294 του πονήματος αυτού. ▪ Βεργέτη Μ., ό.π., σ.σ.280, 282).
- (36) Βεργέτη Μ., ό.π., σ.σ.283 – 284, 285.
- (37) Λεζέ Ευαγγελία, ό.π., σ.σ.94 – 96.
- (38) Λεζέ Ευαγγελία, ό.π., σ.σ.96 – 97 ▪ Κάτσικας Χρήστος, Αποκλεισμός από την Εκπαίδευση – Απόρριψη από την εργασία στο Κοινωνικές ανισότητες και κοινωνικός αποκλεισμός, σ.454 ▪ Πατινώτης Ν. (1985), Παλινοστήση και κοινωνικο-οικονομική επανένταξη. Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών, 56, 87 – 102 ▪ Παπαντωνίου Μ. (1985), Οι επιπτώσεις της παλινοστήσης στο σχολείο και στην οικογένεια. Νεοελληνική Παιδεία, 1, 53 – 66 ▪ Λεζέ Ευαγ., ό.π., σ.σ.341 – 342 ▪ Φατούρου – Χαρίτου Μ. (1984), Παιδιά Ελλήνων μεταναστών : μια κοινωνικοψυχολογική προσέγγιση. Στο : Υπουργείο Παιδείας – Unesco. Σχολική επανένταξη παλινοστούτων μαθητών : προβλήματα και προσωπικές (πρόγραμμα έρευνας) / (επιμ. : Α. Γκότοβος, Γ. Μάρκου) (σ.σ.115 – 135) ▪ Τουλούπη Δ. (1994), Σχολική επίδοση και ένταξη των παλινοστούτων ομογενών και των αλλοδαπών μαθητών που φοιτούν στα δημόσια σχολεία (έρευνα). Ελεύθερο Παιδαγωγικό Βήμα, 2, σ.σ.1 – 12 ▪ Νεσφυγέ Λ., Κρίκη Σ., Σταμάτη Λ. (1998), Σκληροί, βίαιοι και ανήλικοι (Παιδιά μεταναστών, αλλά και μικροί «μάγκες» που συμπλέκονται σε συνοικίες της Αθήνας), Στην εφημ. : ΤΑ ΝΕΑ, 12-02-1998 ▪
- (39) Καψής Π. Γιάννης, Η ποντιακή ταυτότητα στην Ενωμένη Ευρώπη στην εφημ. ΠΟΝΤΙΑΚΗ ΦΩΝΗ, αρ. φύλλου 1, Νέα περίοδος, Χρόνος 1^{ος}, Μάιος 2004, Εκδότης – Διευθυντής : Σαββουλίδης Χρήστος, σ.σ.1,3. ▪ σ.σ. 205-206 παρ. πον.
- (40) Βλ. σ.σ. 255-258, 304-305 και 308 του παρόντος πονήματος.
- (41) Εφημ. ΠΟΝΤΟΣ, Κανείς Πόντιος υποψήφιος !, τεύχος 21, Μάιος 2004, Ιδιοκτήτης – Εκδότης : Σύλλογος «Πρωτοβουλία για το Ποντιακό Ζήτημα», σ.4 ▪ Αγτζίδης Βλάσης, απόσπασμα συνέντευξης στο γράφοντα στις 28 – 03 – 2002 ▪ Εφημερίδα ΠΟΝΤΟΣ, Οι νικητές και οι ένοχοι. Η αλήθεια και το ψέμα, ό.π., σ.4.
- (42) Αναστασιάδης Μ. Ιωάννης, Οι διχαστές του χώρου των Ποντίων ξαναχτύπησαν στην ΠΟΝΤΙΑΚΗ ΦΩΝΗ, Χρόνος 1^{ος}, Μάιος 2004, αρ. φύλλου 1, Εκδότης – Διευθυντής : Σαββουλίδης Χρήστος, σ.30 ▪ Η εξαγγελία διοργάνωσης του 10^{ου} Πανελληνίου Συνεδρίου Ποντιακών Συλλόγων για τη εθνική αυτογνωσία από τις 16 έως και 18 Σεπτεμβρίου 2003 στην αίθουσα τελετών Νομαρχιακής Διοίκησης Πέλλας. Η εισήγηση του καθηγητή Νεοκλή

Σαρρή με θέμα : «Τα αίτια της μη συμβολής του Ποντιακού Ελληνισμού στην διαμόρφωση της επίσημης ιδεολογίας στο σύγχρονο ελληνικό κράτος» στην εφημερίδα ΠΟΝΤΙΑΚΗ ΦΩΝΗ, Μηνιαία παγκόσμια ενημερωτική έκδοση, Χρόνος 12^{ος}, Αύγουστος – Σεπτέμβριος 2003, αρ. φύλ. 4 – 5, σ.16 ▪

(43) Ι.Ε.Ε. (1977), τόμ. ΙΓ, σ.435 ▪ Φωτιάδης Κώστας (1996), Η εθνική και θρησκευτική συνείδηση των Ελλήνων του Πόντου, Α.Π.Θ., σ.σ. 33 – 34 ▪ Καϊλάρης Γιάννης, ό.π., σ.σ.73, παραπομπή 228, 74 ▪ Ι.Ε.Ε. (1977), τόμ. ΙΓ, σ.σ.434 – 435 ▪ Καϊλάρης Γιάννης, ό.π., σ.79 ▪ Ι.Ε.Ε.(1978), τόμ. ΙΕ, σ.σ. 112 – 113.

(44) Φωτιάδης Εμ. Κων/νος (2004), Η Γενοκτονία των Ελλήνων του Πόντου, 3 τόμοι Ηρόδοτος ▪ Αναμνήσεις από την Πόλη του Παπαδόπουλου Στέφανου, σ.σ.55 – 56 ▪ Bruneau Michel, Η διασπορά του ποντιακού Ελληνισμού, σ.41 ▪ Ι.Ε.Ε. (1977), τόμ. ΙΓ, σ.431 και Παπαδόπουλος Στέφανος, ό.π., σ.σ.82 – 88 ▪ Χαλκούση Ε., Πόλη, αγάπη μου, Γ΄ Έκδοση, σ.σ.73, 117 – 118 – Ιακωβίδης Ιωάννης, Μεταπτυχιακή δακτυλογραφημένη διατριβή, σ.52 ▪ Μαραντζίδης Νίκος, Γιασασίν Μιλλέτ, σ.σ.39 – 55 ▪ Μούτσογλου Βασίλης, Οι Έλληνες της Κων/πολης, σ.142 ▪ Αποστολίδης Νίκος, Αναμνήσεις από την Κων/πολη, σ.84

(45) Σ.σ. 289-296, 303-307, 310-311 του παρόντος πονήματος.

(46) Σ.σ. 201, 289 παρόντος πονήματος – Βεργέτη Μ., Από τον Πόντο στην Ελλάδα, σ.59 ▪ Βεργέτη Μ., Από τον Πόντο, ό.π., σ.189 ▪ Hirschon Renée, Μνήμη και ταυτότητα στο Ανθρωπολογία και παρελθόν, σ.σ.340 – 342 ▪ Καϊλάρης Γιάννης, ό.π., σ.σ.165, 164, 168 – 169 ▪ Βεργέτη Μ. στο Η διασπορά του ποντιακού Ελληνισμού, σ.287 ▪ συνέντευξη του Αγτζίδη Βλάση (απόσπασμα) στο γράφοντα στις 28/03/2002 και σ.σ.310, 294 της διατριβής αυτής.

(47) Σ.σ. 213-215, 293-297, 307-311 παρ. πον.

(48) Σ.σ. 214-215 του παρόντ. πονήματος – Ψωμιάδης Παναγιώτης, Προτάσεις για την αντιμετώπιση προβλημάτων παλιννόστησης στο ΠΟΝΤΙΑΚΗ ΛΥΡΑ, Οκτώβριος – Δεκέμβριος 2001, σ.71 ▪ Φωτιάδης Παρασκευάς, Το δράμα να είσαι . . . Ελληνοπόντιος, σ.σ.132 – 133 ▪ Αγτζίδης Βλάσης στο Ομογενείς από την πρώην Σοβιετική Ένωση, σ.σ.24 – 27 ▪ Απόσπασμα συνέντευξης του καθηγητή Νεοκλή Σαρρή στις 21-12-2001, ▪ Απόσπασμα συνέντευξης του Σταμάτη Κίσσα στις 25-10-2001 ▪ ΠΟΝΤΙΑΚΗ ΛΥΡΑ, Ιανουάριος – Μάρτιος 2002, τεύχ. 83, σ.7.

(49) Σ.σ. 214-215, 315, 307-309 της διατριβής αυτής.

(50) Galitzi C. (1927), A study of Assimilation among the Rumanians in the United States, N.Y., p.24 ▪ Μουσοπούρου Μ.Α. (1991), Μετανάστευση και μεταναστευτική πολιτική στην Ελλάδα και την Ευρώπη, σ.134 ▪ Καϊλάρης Γιάννης, Η τέταρτη γενιά των Ποντίων, σ.151, παραπομπές 517 και 518, σ.151.

(51) Παραρτήματα : «Α» για τους Κων/πολίτες : σ.σ.1 – 165. «Β» για τους Αιγυπτιώτες, σ.σ.166 – 269. «Γ» για τους Μικρασιάτες, σ.σ.270 – 368. «Δ» για τους Ποντίους, σ.σ.369 – 464.

(52) Για τους τόπους εγκατάστασης των Ποντίων, βλ. Βεργέτη Μ., Από τον Πόντο . . . , όπ. σ.σ. 171-172, 182, 204-206.

(53) Για τα επαγγέλματα των παλιννοστούντων βλ., Βεργέτη Μ., Ομογενείς . . . , όπ. σ. 129.

(54) Για τη γνώση των Τουρκικών εκ μέρους του πατέρα των ερωτωμένων βλ. Eloena Fatima, Οι τουρκόφωνοι Έλληνες της Γεωργίας στο Η διασπορά του ποντιακού Ελληνισμού, σ.σ.183 – 188. Για τα Γαλλικά βλ. σ.σ. 89, 143, 224 του παρόντος πονήματος. Για τα Αγγλικά, σ.σ.89, 143, 224 της παρ. διατριβής. Για τα Ρωσικά και τα προβλήματα επικοινωνίας που ανακύπτουν από τη γνώση τους στους αφιχθέντες από το 1965 κ. εξ. Βλ. Βακαλιός Θανάσης, Παλιννόστηση, όπ. σ.σ. 47-49, 73-74 ▪ Για την Ποντιακή, βλ. σ.σ. 289-291 του παρόντος πονήματος.

(55) Για τη γλωσσομάθεια των ερωτωμένων, βλ. σ.σ.89, 144, 225 της παρούσας διατριβής.

(56) Για το Καρς, βλ. Χαρατσιδής Ελευθέριος, Οι Έλληνες της Αρμενίας και του Καρς τον 19^ο και 20^ο αιώνα στο Η διασπορά του ποντιακού Ελληνισμού, ό.π., σ.σ.200 – 209.

(57) Για τα προβλήματα των Ποντίων, βλ. Βεργέτη Μ. Από τον Πόντο..όπ. σ.σ. 190-202, 206-207

(58) Για τις συναναστροφές των Ποντίων, βλ. ενδεικτικά : Βακαλιός Θανάσης (επιμ.), Παλιννόστηση και ένταξη , σ.σ.56 – 57, 68 – 69 ▪ Κασιμάτη Κούλα, κεφ. ΙΧ στο Πόντιοι

μετανάστες από την πρώην Σοβιετική Ένωση, σ.σ.462 – 465. Στη σ.463 ο πίνακας 9.8 : Ποσοστιαία κατανομή μεταναστών ανάλογα με τις παρέες τους κατά φύλο ▪ Βλ. σ.σ.332, 323 του παρόντος πονήματος.

(59) Καϊλάρης Γ. Γιάννης, Η τέταρτη γενιά των Ποντίων, σ.σ.239 – 240.

(60) Για τον περιορισμένο πολιτικό ρόλο των Ποντίων, βλ. σ.σ.310-311 της παρούσας διατριβής. Για την παρατηρούμενη τάση της μη ενεργού συμμετοχής στα κομματικά δρώμενα και της ευρύτερης ελλαδικής κοινωνίας, βλ. ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, 8 Μαΐου 2004, σ.σ.1, 76 ▪ ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, 8 Ιουλίου 2004, σ.9 : Από την πολιτική στο εθνοποδόσφαιρο του Τσαρδάκη Δημ. ▪ ΤΥΠΟΣ ΤΗΣ ΚΥΡΙΑΚΗΣ, 11 Ιουλίου 2004, σ.σ.30 – 31, Η απαξίωση της πολιτικής στις μέρες μας του Χατζηγάκη Σωτήρη ▪ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ, (ένθετο), ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, τεύχ. 316, 16 Ιουλίου 2004, σ.28 : Τουλουμάκος Σ. Ιωάννης, Η εθνική επιβίωση ως πολιτική ιδέα και ηθικό χρέος ▪ ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, 20 Ιουλίου 2004, σ.9, Κατακτήσεις και ελλείμματα της Δημοκρατίας του Νέτα Βίκτωρα ▪ ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, 19 Ιουλίου 2004, σ.3, Ξέσπασμα του Προέδρου εναντίον όσων αμφισβητούν το ρόλο τους (εν. των πολιτικών) ▪ Διαμαντούρος Κ. Πάρις, Ο χρηματισμός των πολιτικών μας, εκδ. Δρόμων στη ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ, ό.π., ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, 30 Ιανουαρίου 2004, σ.7 ▪ ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, 7 Ιουνίου 2004, σ.21 : «Πιστεύουν σε νόμους και θρησκεία, όχι στους πολιτικούς».

(61) Βλ. σ.94 του παρόντος πονήματος ▪ Παπαθεμελής Στέλιος (2003), Η Πολιτική σε κρίση. Σκέψεις για την υπέρβασή της, Πολιτικός Όμιλος για τη Δημοκρατία και την Πατρίδα ▪ ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, 8 Μαΐου 2004, σ.σ.18 – 19, Συνέντευξη με τον Άντονι Γκίντενς του Μίχα Τάκη για τη διάκριση ανάμεσα στην «Αριστερά» και «Δεξιά» ▪ ΤΥΠΟΣ ΤΗΣ ΚΥΡΙΑΚΗΣ, 30 Μαΐου 2004, σ.29, Για ποια Αριστερά μιλάμε ; του Χιδίρογλου Νίκου ▪ Χιδίρογλου Νίκος, Ποια Αριστερά ; Κρίσεις και επικρίσεις, εκδ. Πελασγός ▪ Δρεττάκης Γ. Μανόλης, Σύγκλιση των κομμάτων της εξουσίας στην ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, 19 Αυγούστου 2004, σ.9.

(62) ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ, ό.π., ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, τεύχ. 317, 23 Ιουλίου 2004, σ.σ.4 – 15, 30 χρόνια ελληνική δημοκρατία. Συζήτηση με τους Κ. Τσουκαλά, Μ. Σπουρδαλάκη, Β. Καρδάση και Τ. Καφετζή (α΄ μέρος). ▪ Το β΄ μέρος με τους ίδιους συζητητές στο ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ, τεύχ. 318, 30 Ιουλίου 2004, σ.σ.20 – 25 ▪ Το σήμερα και το αύριο της Αριστεράς. Συζήτηση σε επτά (07) μέρη στην ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ από τις 2-8-2004 έως τις 9 Αυγούστου 2004. Συντονίστρια η Δέδε Μαρία. Αναφέρονται τα ονόματα των : Νίκου Μουζέλη, Αριστείδη Μπάλα, Νικόλα Α. Σεβαστάκη, Γιώργου Χ. Σωτηρέλλη, Ανδρέα Πανταζόπουλου, Κώστα Βεργόπουλου, Γιάννη Μηλιού, Νίκου Γιαννόπουλου, Αντώνη Μανιτάκη, Τασίας Χριστοδουλοπούλου, Σωτήρη Βαλντέν, Λεωνίδα Λουλούδη, Μαρίας Δαμανάκη, Νίκου Χριστοδουλάκη και Μάκη Μαϊλή ▪ Γούδης Χρήστος, Το νέο «Κοινωνικό Κέντρο» και οι περιπέτειες του όρου «Δεξιά», ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, 5 Αυγούστου 2004, σ.10 ▪ Φωτόπουλος Τάκης, Παραδοσιακή και νέα Αριστερά, ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, 7 Αυγούστου 2004, σ.9.

(63) Για την ουσιαστική σχέση με το Οικουμενικό Πατριαρχείο, βλ. σ.95 του παρόντος πονήματος.

(64) Για τη συναισθηματική σχέση με το Πατριαρχείο, βλ. σ.σ.95-96 της παρ. διατριβής.

(65) Για την ουσιαστική σχέση με την Ελλαδική Εκκλησία, βλ. 96, ό.π.

(66) Για τη συναισθηματική σχέση, βλ. σ.97, ό.π.

(67) Για το Παλαιό Ημερολόγιο, βλ. σ.426, «Παραρτήματος Δ΄» ▪ Ρήγος Άλκης, Η Β΄ Ελληνική Δημοκρατία 1924 – 1935, σ.σ.215, 250, παραπομπή 92 ▪ Αλιβιζάτος Α., Μεταβολή του ημερολογίου εν Ελλάδι, Εγκυκλοπαιδικόν Λεξικόν Ελευθερουδάκη, τόμ. 6^{ος}, σ.344 ▪ Βερέμης Θ., Η εισαγωγή του Νέου Ημερολογίου, Ιστορία Ελληνικού Έθνους, τόμ. ΙΕ, σ.σ.259 – 260 ▪ Δαφνής Γρ., Η Ελλάς μεταξύ δύο πολέμων, τόμ. Α, σ.64.

(68) Για τις σχέσεις Κράτους – Εκκλησίας και τον πολιτικό ρόλο της, βλ. ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, 8 Μαΐου 2004, σ.62 : Δημητρόπουλος Παναγιώτης, Μήπως πρέπει να ξανασκεφτούμε το χωρισμό ; ▪ Δημητρόπουλος Παναγιώτης (2001), Κράτος και Εκκλησία : μία δύσκολη σχέση, εκδ. Κριτική ▪ Καζαλόττι Ελιζαμπέττα, Τσάτσης Θωμάς. Εκκλησία – Κράτος. Η ώρα του διαζυγίου ; ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, σ.59. ό.π., Στη σ. 61, ό.π. ο Ιωαννίνων Θεόκλητος. Όχι στη συζήτηση εν θερμώ. ▪ Γιαννάκου Μαριέττα, Η Εκκλησία να γνωρίζει τα

ορία της, ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, 10 Ιουλίου 2004, σ.σ.16 – 17 ▪ Καραμπάσης Νίκος, Η αναβάθμιση του Πατριαρχείου . . . στο Περί . . . , τεύχ. 4, Ιούνιος 2004, σ.σ.29 – 30 – Σταθάτου Αντζυ, Βαρθολομαίος – Χριστόδουλος : Παλιοί φίλοι σε πόκερ εξουσίας, σ.σ. 31 – 32, ό.π. ▪ Λαμπικής Γ. Ανδρέας, Τριμερής συμμαχία κατά της αυτοκέφαλης Ελλαδικής Εκκλησίας στην εφημ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΙΣ, 15 Νοεμβρίου 2003, αρ. φύλλου 340, σ.σ.1 – 2 ▪ Μπέγζος Μάριος, Το «ελλαδικό» και το «ελληνικό» στα ΝΕΑ, 8 Σεπτεμβρίου 2003, σ.13 ▪ Χατζηγάκης Σωτήρης, Ο «εκσυγχρονιστικός» γραικυλισμός και η αναγκαιότητα στο ένθετο Ορθοδοξία και Ελληνισμός, ΤΥΠΟΣ ΤΗΣ ΚΥΡΙΑΚΗΣ, 10 Αυγούστου 2003, σ.12/54.

(69) Εκκλησία και Εκκοσμίκευση (2004), συλλογικό έργο, εκδ. Μυριόβιβλος με τους : πρωτοπρεσβύτερο Μεταλληνό Δ. Γεώργιο, Γουμενίσσης Δημήτριο, πατέρα Ζήση Θεόδωρο, κ.λπ. ▪ Ράμφοι Στέλιος, Το υπερβατικό φως του ορθόδοξου ουμανισμού στο ΒΗΜΑ της ΚΥΡΙΑΚΗΣ, 15 Αυγούστου 2004, Νέες εποχές, σ.σ.89 – 90.

(70) Καραμπελιάς Γεράσιμος (2004), Τουρκία. Θρησκεία, Κοινωνία και Πολιτική, Ελληνικά Γράμματα ▪ Καραμπελιάς Γεράσιμος (1999), Σχέσεις Ισλάμ – Πολιτείας στην μεταπολεμική Τουρκία στα Θέματα Τουρκίας (συλλογικό έργο), Γόρδιος, σ.σ.267 – 287 ▪ Πάτελος Γ. Κων/νος (2004), Η πολιτική εξέλιξη του Ισλάμ, Κριτική ▪ Φαλάτσι Οριάννα, Οι ισλαμιστές, απειλή για την Ευρώπη στην ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, 14 Μαΐου 2004, σ.62 της Κολιάτσου Όλγα ▪ Φαλάτσι Οριάννα, La forza della Ragione (Η Δύναμη της Λογικής) ▪ Ζουμπάντα Σ. (2001), Τουρκικό Ισλάμ και εθνική ταυτότητα στο Κ. Γεώργιας και Γ. Καραμπελιάς (επιμέλεια), Τουρκία : Ισλάμ και κρίση του Κεμαλισμού, Εναλλακτικές Εκδόσεις ▪ Οι ιερατικές σχολές του Αμπατζή Άρη, ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, 1 Ιουνίου 2004, σ.14 ▪ Κοχαϊμίδου Ελένη, Και Ισλάμ και Κεμάλ, ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, 20 Ιουνίου 2004, σ.34 ▪ Δεληολάνης Δ., Έκπληξη Καντάφι : «Δούρειος Ίππος» η Τουρκία στο ΕΘΝΟΣ, 2 Αυγούστου 2004, σ.σ.1, 15 ▪ Επιμένει η Τουρκία για μοιχεία, ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, 6 Σεπτεμβρίου 2004, σ.19 ▪ Αναγνωστοπούλου Σία (2004), Τουρκικός εκσυγχρονισμός, Ισλάμ και Τουρκοκύπριοι στη δαιδαλώδη διαδρομή του κεμαλισμού, εκδ. Βιβλιόραμα ▪ Μοσχονάς Κώστας, Όχι «Ισλαμοποίηση», ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, 8 Σεπτεμβρίου 2004, σ.12 ▪ Μοσχονάς Κώστας, Κοστίζει ακριβά η Τουρκία . . . , ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, 11 Σεπτεμβρίου 2004, σ.16

(71) Φωτιάδης Παρασκευάς, Το δράμα να είσαι . . . Ελληνοπόντιος, ό.π. ▪ Κιούσης Γιώργος, Πρόεδρος . . . »Το κράτος δεν σέβεται πάντα τον πολίτη», ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, 26 Ιουλίου 2004, σ.18 ▪ Κιάος Νίκος, 30 χρόνια όνειρα . . . , ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, 29 Ιουλίου 2004, σ.9.

(72) Σαρρής Νεοκλής, Πρόλογος στο Γιαλλουρίδης Κ. Χριστόδουλος, Η Τουρκία σε μετάβαση, εκδ. Ι. Σιδέρης, σ.σ.11 – 14 ▪ Αμπατζής Άρης, Παρουσιάζουν τους Έλληνες διωγμένους για τιμαριούχους ! στην ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, 2 Ιουνίου 2004, σ.5 ▪ ΑΠΕ, Σεβασμό για ιδρύματα και Χάλκη ζητάει ο Βαρθολομαίος, ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, 21 Ιουλίου 2004, σ.7 ▪ Βαρθολομαίος : Περιορισμένη στην Τουρκία η θρησκευτική ελευθερία στην ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, 9 Αυγούστου 2004, σ.18 ▪ Παπαδημητρίου Νίκος, Παραποιήθηκαν τα λόγια του Πατριάρχη, ΑΠΟΓΕΥΜΑΤΙΝΗ, 10 Αυγούστου 2004, σ.15 ▪ Για το ρόλο του Στρατού στην Τουρκία, βλ. Σαρρής Νεοκλής (1992) Εξωτερική Πολιτική και Πολιτικές Εξελίξεις στην Πρώτη Τουρκική Δημοκρατία, Γόρδιος ▪ Καραμπελιάς Γεράσιμος (2000), Στρατός και Πολιτική Εξουσία στην Τουρκία, Κέντρο Πολιτικής Έρευνας και Επικοινωνίας ▪ Καραμπελιάς Γεράσιμος (2002) – Η αβάσταχτη ελαφρότητα της πολιτικής ηγεμονίας των στρατιωτικών στην Τουρκία : Η θεσμική διάσταση στο έργο των Θ. Βερέμη και Θ. Ντόκου. Η σύγχρονη Τουρκία, Παπαζήσης ▪ Καραμπελιάς Γεράσιμος, Αγγελετόπουλος Γεώργιος, Φουρνατζοπούλου Ευδοκία (1999) στα θέματα Τουρκίας, Γόρδιος ▪ Καραμπελιάς Γεράσιμος (2001), Ο ρόλος των Ενόπλων Δυνάμεων στην πολιτική ζωή της Τουρκίας και της Ελλάδας, Συγκριτική ανάλυση των μεταπολεμικών στρατιωτικών επεμβάσεων 1945 – 1980, Ελληνικά Γράμματα.

(73) Σέκερης Ε. Γεώργιος (2004), Η Ελλάδα στη «Νέα Τάξη» : Πρόλογος, σ.σ.13 – 14, εκδ. Παπαζήση ▪ Σαρρής Νεοκλής, Οθωμανική πραγματικότητα και σύγχρονες εθνικές ταυτότητες στο Τουρκία και Ισλάμ (συλλογικό έργο), Εναλλακτικές εκδόσεις / Άτροπος 7, σ.σ.47 – 48 ▪ Αιγυζίδης Βλάσης, Η Γενοκτονία των Ποντίων στο περιοδικό Πειραιϊκή Εκκλησία, αριθμ. 150, Ιούνιος 2004, σ.σ.49 – 50 ▪ Βενέζης Ηλίας (2001), Μικρασία χαίρει στο Γενοκτονία στη Μ. Ασία, συλλογικό έργο, εκδ. Έρεισμα, σ.59 ▪ Λαζαρίδης Χρυσάνθος,

«Ελληνοτουρκική φιλία» στην εφημερίδα ΤΥΠΟΣ ΤΗΣ ΚΥΡΙΑΚΗΣ, 4 Απριλίου 2004, σ.62
▪ Ιακωβίδης Ιωάννης, Θλιβερές μνήμες του 1974 στο περιοδικό Η εν λόγω Τέχνη, έτος 4^ο, τεύχος 9^ο, Απρίλιος 2003, 1^ο Ενιαίο Λύκειο Αχαρνών, σ.σ.53 – 54 ▪ ΧΡΟΝΙΚΑ ΤΗΣ ΛΑΠΗΘΟΥ, τόμ. V, 1978 – 1981, Ετήσια περιοδική έκδοση της κοινότητας Λαπήθου. Πρόλογος : Κ.Π. Κύρρης, Απρίλιος 1981, σ.σ.3, 123 – 126 ▪ Ηρακλείδης Αλέξης, Εξωτερική πολιτική της Μεταπολίτευσης στο ένθετο ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ, τεύχ. 317, 23 Ιουλίου 2004, σ.σ.20 – 22. Στη σ.23 του αφιερώματος για τα 30 χρόνια της ελληνικής δημοκρατίας υπάρχει βιβλιογραφία για την εξωτερική μας πολιτική. Αναφέρονται τα εξής έργα : Βαληνάκης Γιάννης (1989), Εισαγωγή στην ελληνική εξωτερική πολιτική 1949 – 1988, Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη ▪ Βερέμης Θάνος και Κουλουμπής Θεόδωρος (1994), Ελληνική εξωτερική πολιτική : Προοπτικές και προβληματισμοί, Ι. Σιδέρης, Αθήνα ▪ Ηρακλείδης Αλέξης (2001), Η Ελλάδα και ο εξ Ανατολών κίνδυνος, Αδιέξοδα και Διέξοδοι, Πόλις, Αθήνα.

(74) Σαρρής Νεοκλής, συνέντευξή του στην εκπομπή «Τομές», τηλεοπτικός σταθμός High, 13 – 07 – 2004 ▪ Μορώνης Μιχ., Η «συνάντηση πολιτισμών» του Ερντογάν . . ., ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, 19 Ιουλίου 2004, σ.9 ▪ Μιχαηλίδης Χρήστος, Πρόσωπα και προσωπεία στην ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, 24 Ιουλίου 2004 (τελευταία σελίδα) ▪ Ζηργάνος Ν., Χαμός για την Καλλιθέα, λέξη για την Κων/πολη, ΚΥΡΙΑΚΑΤΙΚΗ ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, 27 Ιουνίου 2004, σ.6 ▪ Μορώνης Μιχ., Η πολιτική του εντυπωσιασμού του Ερντογάν, ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, 16 Αυγούστου 2004, σ.9.

(75) Σαρρής Νεοκλής, συνέντευξη στην ΕΛΛΟΠΙΑ, περιοδικό για τα εθνικά θέματα, τεύχος 63, Ιανουάριος 2003, σ.σ.14 – 20 ▪ Γιαλλουρίδης Κ. Χριστόδουλος, Οι προκλήσεις των στρατηγών και τα ελληνικά διλήμματα στην ΕΛΛΟΠΙΑ, τεύχος 66, Ιούνιος – Αύγουστος 2003, σ.σ.25 – 27 ▪ Σέκερης Ε.Γ. Μεταξύ Ευρώπης και Υπερδύναμης, σ.19, Ζαχαράκης Χρήστος, Το μέλλον της Ευρώπης, η ενταξιακή προοπτική της Τουρκίας . . ., σ.σ.108 – 113, Χειλαδάκης Νίκος, Η Τουρκία μεταξύ Ευρώπης και «Μεγάλης Μέσης Ανατολής», σ.σ.114 – 121, Στάμκος Γιώργος, Ευρώπη και μετανάστες. Απειλή ή ευκαιρία ; σ.σ.122 – 129 στη ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ, περιοδικό, τεύχος 117, Ιούνιος 2004 ▪ Φαλάτσι Οριάννα, Η δύναμη της Λογικής.

(76) Καραγιαννίδου Ανταξία (2004), Διαδικασίες ένταξης παιδιών Ποντίων προσφύγων από την πρώην Σοβιετική Ένωση στην ελληνική κοινωνία, Πάντειο Παν/μιο, Δημοσίευτη διδακτορική διατριβή, σ.19 ▪ σ.σ.303-310 και 332, 331-332 της παρ.διδακτορικής διατριβής.

(77) σ.σ.289-294 του παρόντος πονήματος ▪ Πολυχρονίδης Θ. Χρήστος (2004), Τραντέλλενοι, εκδ. Εντός, Αθήνα.

(78) Συνέντευξη Αγτζίδη Βλάση στις 28 – 03 – 2002.

(79) Βλ. σ.σ. 289-294 του παρόντος πονήματος για την νοσταλγία του Πόντου και την υπερηφάνεια της καταγωγής.

(80) Για τον περιορισμένο πολιτικό ρόλο των Ποντίων στην Ελλάδα, βλ. σ.σ.310-311 παρ. πονήματος.

(81) Βλ. σ.σ.348-350, 321, 294, 307-310 παρ. πονήματος.

(82) Βλ. σ.σ. 338, 349, 354-355, 166-168 του παρόντος πονήματος.

(83) Βλ. σ.345 παρ. διατριβής και στον πίνακα 2, Διαφορές Ποντίων – Κων/πολιτών, (ιβ),σ.364.

(84) σ.σ.174-175, 179, 206-207, 210-211, 286-287 της παρ. διατριβής ▪ Σουλογιάννης Θ. Ευθύμιος (1999), Η θέση των Ελλήνων στην Αίγυπτο, σ.237.

(85) Βλ. σ.σ.176-178, 180-181, 266-267 και 357-360, 363-364 του παρ. πονήματος.

VI.α.1. Ενδεικτική βιβλιογραφία (ελληνόγλωσση). I. Ο Ελληνισμός του Πόντου και της πρώην ΕΣΣΔ.

- Αγτζίδης Βλάσης (1990), Ποντιακός Ελληνισμός : Από τη Γενοκτονία και το Σταλινισμό στην Περεστρόικα, εκδ. α/φών Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη.
- Αγτζίδης Βλάσης (1992), Η κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης. Οι συνέπειές της για τον Ελληνισμό, Ελλοπία, Αθήνα.

- Αγτζίδης Βλάσης (1996), Πόντος, ένα ανοικτό ζήτημα, Εναλλακτικές Εκδόσεις.
- Αγτζίδης Βλάσης (1997), Παρευξείνιος Διασπορά. Οι ελληνικές εγκαταστάσεις στις βορειοανατολικές περιοχές του Εύξεινου Πόντου, Κυριακίδης, Θεσσαλονίκη.
- Αγτζίδης Βλάσης (2000), Οι ελληνικές κοινότητες της Κεντρικής Ασίας στο Bruneau Michel (διεύθυνση), Η διασπορά του ποντιακού Ελληνισμού, σ.σ.211 – 235.
- Αθανασιάδης Τίτος (2002), Μικρά Ασία 1919 – 1922, τόμ. Α, σ.σ.26,38, τόμ. Β, σ.σ.100 – 101.
- Αλεξανδρής Αλέξης (1985), Η ανάπτυξη του εθνικού πνεύματος των Ελλήνων του Πόντου 1918 – 1922 : Ελληνική εξωτερική πολιτική και τουρκική αντίδραση, επιμ. Βερέμης Θάνος – Δημητρακόπουλος Οδυσσέας, Αθήνα.
- Ανδρεάδης Α. Γεώργιος – Ανδρεάδης Γ. Χρήστος (1999), Το Τσαγκράκ της Κερασούντας του Πόντου, ΦΩΤΟΓΙΟΥΝΙΚΑ ΕΠΕ, Αθήνα.
- Ασλανίδης Λεωκράτης (1972). Πόντος, όπως τον έζησα και τον γνώρισα, Αθήνα.
- Άτλας της Ελληνικής Διασποράς, (συλλογικό έργο) των : Βλάση Αγτζίδη, Μαρίας Βεργέτη, Michel Bruneau, Richard Clogg, Αρτέμιδος Ξανθοπούλου – Κυριακού, Γιάννη Χασιώτη κ.λπ., εκδ. Αλέξανδρος, 2 τόμοι.
- Βαλαβάνης Κ.Γ. (1988), Σύγχρονος γενική ιστορία του Πόντου, εκδ. Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη.
- Βεργέτη Κ. Μαρία (1993), Σύντομη αναδρομή στην ιστορία του ποντιακού Ελληνισμού της πρώην Σοβιετικής Ένωση στο Πόντιοι μετανάστες από την πρώην ΕΣΣΔ, ό.π., σ.σ.227 – 254.
- Βεργέτη Κ. Μαρία (1994, 2000), Από τον Πόντο στην Ελλάδα, Α/φοί Κυριακίδη.
- Bruneau Michel (διεύθυνση) (2000), Η διασπορά του ποντιακού Ελληνισμού, Ηρόδοτος, ό.π., σ.σ.27 – 50.
- Γεώργας Δημ. – Παπαστυλιανού Α. (1993), Επιπολιτισμός Ποντίων και Βορειοηπειρωτών στην Ελλάδα, Γενική Γραμματεία Απόδημου Ελληνισμού, Αθήνα.
- Δημαράς Α. (1983), Η Εκπαίδευση φορέας διαμόρφωσης και εγγάραξης της Ελληνικότητας στο Τσαούσης Γ.Δ. (επιμ), Ελληνισμός και Ελληνικότητα, έκδ. Βιβλιοπωλείον της Εστίας, Αθήνα.
- Δρέττας Γεώργιος, Η ποντιακή γλώσσα ως αντικείμενο ταυτότητας : ερωτήματα αναπαράστασης (2000) στο Bruneau Michel (διεύθυνση) ό.π.,σ.σ.93 – 118.
- Ενεπεκίδης Πολυχρόνης (1962), Οι διωγμοί των Ελλήνων του Πόντου (1908 – 1918), έκδ. Συλλόγου Ποντίων ΑΡΓΟΝΑΥΤΑΙ – ΚΟΜΝΗΝΟΙ.
- Θέματα Νεοελληνικής Ιστορίας, Γ΄ τάξη Ενιαίου Λυκείου, Θεωρητική κατεύθυνση, έκδ. Α΄, 1999, Ο.Ε.Δ.Β., σ.σ.141, 146 – 148.
- Ι.Ε.Ε. (1971), τόμ. Β, Εκδοτική Αθηνών, σ.σ.275, τόμ. ΣΤ (1976), 88, 115, 118, 245, 252, 267, 640, τόμ. ΙΕ (1978), 244, 112 – 113, 126 – 128, 102 – 103, τόμ. ΙΓ (1977), 431, 434 – 436.
- Καϊλάρης Γ. Γιάννης (2002), Η τέταρτη γενιά των Ποντίων, Α/φοί Κυριακίδη.
- Κανδηλάπτης Γεώργιος (1929), Οι Αρχιμεταλλουργοί, Αλεξανδρούπολις.
- Κανταρτζής Ι. Σάββας (1975), Νίκη χωρίς ρομφαία, τόμ. Β, Κατερίνη.
- Καρκαβίτσας Ανδρέας (1991), Ταξίδια στον Πόντο, την Πόλη, τη Σμύρνη, Θεσσαλονίκη, εκδ. Μαλλιάρης – Παιδεία, σ.σ.46 – 55.
- Κασιμάτη Κούλα (σε συνεργασία με τους Μάο Βασίλη, Γλυτσό Νίκο, Αγτζίδη Βλάση, Βεργέτη Μαρία και Ραγκούση Αντώνη) (1993), Πόντιοι μετανάστες από την πρώην Σοβιετική Ένωση, Γενική Γραμματεία Απόδημου Ελληνισμού – Πάντειο Παν/μιο.
- Κεσσίδης Θεοχάρης (1989), Εν αρχή ήσαν Έλληνες . . . Οι Ελληνοπόντιοι της Σοβιετικής Ένωσης και τα προβλήματά τους, ανάτυπον εκ των πρακτικών της Ακαδημίας Αθηνών, τ.64.
- Κεσσίδης Θεοχάρης (1996), Η ιστορική πορεία των Ελληνοποντίων, Α/φοί Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη.
- Λάμπιδης Θ. Γαβριήλ (1986), Στατιστική Δημογραφία των Ποντίων στο Εφραιμίδης Γ. Παναγιώτης (επιμ.), Α΄ Παγκόσμιο Ποντιακό Συνέδριο, Οργανωτική Επιτροπή, Α΄ Π.Π.Σ.
- Λαμπιδής Γεώργιος (1976), Τοπάλ Οσμάν, 3^η έκδοση, Λαδιάς, Αθήνα.
- Λαμπιδής Ν. Γιώργος (1992), Οι πρόσφυγες του 1922, Α/φοί Κυριακίδη, γ΄ έκδοση, Θεσσαλονίκη.
- Λαμπιδής Οδυσσεύς (1957), Οι Έλληνες του Πόντου υπό τους Τούρκους (1461 – 1922), Αθήνα.
- Λαμπιδής Οδυσσέας, Πόντος στην Ι.Ε.Ε. (1977), τόμ. ΙΓ, σ.σ.434 – 436.
- Λαμπιδής Οδυσσέας (1978), Θεατρικές παραστάσεις στο μικρασιατικό Πόντο και στη Ν. Ρωσία πριν από το 1922, Αρχείον Πόντου, παρ. 10, σ.49.
- Λαμπιδής Πάνος (1960), Δημοτικά τραγούδια του Πόντου, Παράρτημα 4, Αθήνα.

- Λαπαρίδης Νίκος (1996), Η Ματσούκα του Πόντου, Α/φοί Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη.
- Λαπαρίδης Νίκος, Τα Παρχάρια της Ματσούκας, εκδ. Α/φών Κυριακίδη.
- Λαυρεντίδης Ισαάκ (1968 – 1969), Η εν Ελλάδι εγκατάσταση των εκ Πόντου Ελλήνων : Αρχείον Πόντου, 29, σ.342.
- Λαυρεντίδης Ισαάκ (1986), Οι εκ Σοβιετικής Ένωσης Έλληνες ποντιακής καταγωγής και τα εκ της συνθήκης της Λωζάννης δικαιώματά των, Επιτροπή Ποντιακών Μελετών, Αθήνα.
- Λεξέ Ευαγγελία (2003), Ο Ελληνισμός στην πρώην Σοβιετική Ένωση στο Η στάση των εφήβων Ελληνοποντίων παλιννοστούντων ομογενών από την πρώην Σοβιετική Ένωση απέναντι στην ελληνική γλώσσα, Ατραπός, σ.σ.65 – 79.
- Μαμώνη Κυριακή, Σωματειακή οργάνωση του Ελληνισμού στη Μ. Ασία, Γ΄, Σύλλογοι Καππαδοκίας και Πόντου, Δελτίο Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών, 6 (1986 – 1987), σ.σ.155 – 225.
- Μαραντζίδης Νίκος (2001), Γιασασίν Μιλλέτ. Ζήτω το Έθνος, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο.
- Μήλλας Ηρακλής (2001), Εικόνες Ελλήνων και Τούρκων, εκδ. Αλεξάνδρεια, Αθήνα.
- Μουρατίδης Ερμής (1991), Το Ποντιακό Θέατρο. Μικρασιατικός Πόντος 1850 – 1922, Α/φοί Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη.
- Μουρατίδης Ερμής (2000), Το Ποντιακό Θέατρο Νότια Ρωσία, Γεωργία, Ουκρανία, Αζερμπαϊτζάν, Τσετσενία 1917 – 1985, Θεσσαλονίκη.
- Μπαμπινιώτης Γεώργιος (1998), Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας, Κέντρο Λεξικολογίας, Επανεκτύπωση για το ΒΗΜΑ, σ.492.
- Μπόζη Σούλα, Καππαδοκία, Ιωνία, Πόντος, Γεύσεις και Παραδόσεις, Φωτογραφίες : Λίζα Έβερτ, εκδ. Αστερισμός.
- Ντώκινς Μ.Ρ., Οι Κρυπτοχριστιανοί της Τουρκίας, μετάφραση : Ανδρεάδης Γεώργιος, Ερωδιός.
- Ξανθοπούλου – Κυριακού Α., Οι Έλληνες του Πόντου (19^{ος} – 20^{ος} αι.) (υπό έκδοση).
- Ξανθοπούλου – Κυριακού Άρτεμις (1991), Μεταναστεύσεις των Ελλήνων του Πόντου στη Ρωσία κατά το 19^ο αι. στο Ο Ποντιακός Ελληνισμός της τέως Σοβιετικής Ένωσης, εκδ. Παναγία Σουμελά, Θεσσαλονίκη.
- Ξανθοπούλου – Κυριακού Άρτεμις (1993), Μεταναστεύσεις Ελλήνων στον Καύκασο κατά τον 19^ο αιώνα, Δ.Κ.Μ.Σ., 10, σ.σ.91 – 172.
- Ömer Asan (1998), Ο πολιτισμός του Πόντου, Α/φοί Κυριακίδη.
- Παπαδόπουλος Α. Ανθιμος (1955), Ιστορικών λεξικόν της ποντικής διαλέκτου, Αθήνα.
- Παπαδόπουλος Θ. Γεώργιος (2001), Ποντιακές προσωπικότητες του 20^{ου} αι., εκδ. οίκος Α/φών Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη.
- Παπασλιώτης Ι. Απόστολος (1966), Το έγκλημα της γενοκτονίας, Διατριβή επί διδακτορία, Σχολή Ν.Ο.Ε., ΑΠΘ, Θεσσαλονίκη.
- Παυλίδης Αντώνης, Οικονομικές συνιστώσες της Εκπαίδευσης των Ελλήνων του Πόντου (1900 – 1914) : Η περίπτωση του Φροντιστηρίου Τραπεζούντας, Διδακτορική διατριβή, Πάντειο Πανεπιστήμιο.
- Παυλίδης Ελευθέριος (1953), Ο Ελληνισμός της Ρωσίας, εκδ. Αργοναύτες, Αθήνα.
- Παυλίδης Α. Ιωάννης (1979), Σελίδες ιστορίας αίματος και θυσίας Πόντου και Μικράς Ασίας, Θεσσαλονίκη.
- Πελαγίδης Στάθης (1986), Η ιστορία του Ποντιακού Ελληνισμού στα βιβλία της Μέσης Εκπαίδευσης στο Εφραιμίδης Γ. Παναγιώτης (επιμ.), Α΄ Παγκόσμιο Ποντιακό Συνέδριο, Θεσσαλονίκη.
- Πελαγίδης Στάθης (1996), Το Κρυπτοχριστιανικό Ζήτημα στον Πόντο, εκδ. Α/φών Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη.
- Πελαγίδης Στάθης (1997), Προσφυγική Ελλάδα (1913 – 1930), Α/φοί Κυριακίδη.
- Πελαγίδης Στάθης (2001), Ο Ελληνισμός της Μικράς Ασίας και του Πόντου, Μαλλιάρης – Παιδεία.
- Πελαγίδης Στάθης (2001), Ο ηρωικός Πόντος, έκδοση 2^η στη σειρά «Αλησμόνητες Πατρίδες του Ελληνισμού», εκδ. Αρ. Κεσόπουλος.
- Πολυχρονίδης Θ. Χρήστος (2004), Τραντέλλενοι, εκδ. Εντός, Αθήνα.
- Πούγχερ Βάλτερ (1981), Το παραδοσιακό λαϊκό Θέατρο του Πόντου στον εθνολογικό του συσχετισμό. Αρχείον Πόντου, Επιτροπή Ποντιακών Μελετών, Αθήνα.
- Σαμουηλίδης Χρήστος (1982), Η περιφέρεια Σαμψούντος, «Αρχείον Πόντου», 37, σ.σ.32 – 118.
- Σαμουηλίδης Χρήστος (1985), Ιστορία του Ποντιακού Ελληνισμού, Αλκυών.
- Σαμουηλίδης Χρήστος (1991), Το λαϊκό παραδοσιακό Θέατρο του Πόντου, Α/φοί Κυριακίδη.

- Σαρρής Νεοκλής (1990), Οσμανική πραγματικότητα, τόμοι Α και Β, εκδ. Αρσενίδης.
- Σαρρής Νεοκλής (1992), Εξωτερική Πολιτική και Πολιτικές Εξελίξεις στην Πρώτη Τουρκική Δημοκρατία. Η άνοδος της Στρατογραφειοκρατίας (1923 – 1950), Γόρδιος, Αθήνα.
- Σαρρής Νεοκλής (1992), Ο ρόλος της Τουρκίας σήμερα στο «Πρακτικά Γ΄ Συνεδρίου», Θεσσαλονίκη.
- Σαρρής Νεοκλής (2001), Οθωμανική πραγματικότητα και σύγχρονες εθνικές ταυτότητες [Πρόκειται για το μεγαλύτερο μέρος του προλόγου του στο βιβλίο του Ömer Asan, Pontus Kültürü] στο Τουρκία, Ισλάμ και κρίση του κεμαλισμού (συλλογικό έργο), Εναλλακτικές Εκδόσεις, σ.σ.35 – 48.
- Σαρρής Νεοκλής (2002), Γενοκτονία και εθνοκτονία των Ποντίων, Εισαγωγικό σημείωμα, στο Φωτιάδης Κώστας, Η Γενοκτονία των Ελλήνων του Πόντου, τόμ. Α, Ηρόδοτος, σ.σ.35 – 49, Θεσσαλονίκη.
- Σφυρόερας Βασίλης (1994), Ιστορία Νεότερη και Σύγχρονη, εκδ. Ο.Ε.Δ.Β., σ.σ. 94, 317 – 319.
- Τοπαλίδης – Βαζελιώτης Πανάρετος (1927), Ο Πόντος ανά τους αιώνες, Δράμα.
- Τοπχαράς Κ. (1988), Η Γραμματική της Ποντιακής, Α/φοί Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη.
- Τσακίρης Κώστας (1996), Πόντιοι παλιννοστούντες από την πρώην Σοβιετική Ένωση στο Διαστάσεις του Κοινωνικού Αποκλεισμού στην Ελλάδα, τόμ. Α, Ε.Κ.Κ.Ε., σ.σ.477 – 478.
- Φακιολάς Ροσσέτος (2001), Η ενσωμάτωση των Ελληνοποντίων στην ελληνική κοινωνία στο Νομικές και Κοινωνικοπολιτικές διαστάσεις της μετανάστευσης στην Ελλάδα, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, σ.σ.132 – 133.
- Φιλίππιδης Χρυσάνθος (1933), Μητροπολίτης, Η Εκκλησία Τραπεζούντος, Αρχαίον Πόντου, τόμ. 23 – 24, Αθήνα.
- Φωτιάδης Κώστας (1988), Οι Εξισλαμισμοί της Μικράς Ασίας και οι Κρυπτοχριστιανοί του Πόντου, Α/φοί Κυριακίδη.
- Φωτιάδης Κώστας (1990), Οι Κρυπτοχριστιανοί του Πόντου στο Καϊσίδης Πάνος, Λεπτοκαρίδης Στέλιος και Τσομίδης Στάθης (επιμ.), Β΄ Παγκόσμιο Συνέδριο Ποντιακού Ελληνισμού.
- Φωτιάδης Κώστας (1991), Ο Ελληνισμός της Σοβιετικής Ένωσης του 20^{ου} αιώνα στο Ο Ποντιακός Ελληνισμός της τέως Σοβιετικής Ένωσης, Σωματείων Παναγία Σουμελά, Θεσσαλονίκη.
- Φωτιάδης Κώστας (1991), Οι διωγμοί των Ελλήνων του Πόντου στο Πόντιοι. Δικαίωμα στη μνήμη, Α/φοί Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη, σ.σ.27 – 84.
- Φωτιάδης Κώστας (1996), Η εθνική και θρησκευτική συνείδηση των Ελλήνων του Πόντου, Α.Π.Θ.
- Φωτιάδης Κώστας (1999), Η εθνοκάθαρση των Ελλήνων του Πόντου σε συνέδριο της ΟΠΣΒΕ στη Δράμα.
- Φωτιάδης Κων/νος (2000), Οι Έλληνες της πρώην ΕΣΣΔ : Η γένεση της διασποράς στο Bruneau Michel (διεύθυνση), Η διασπορά του Ποντιακού Ελληνισμού, Ηρόδοτος, σ.σ.65 – 92.
- Φωτιάδης Κώστας (2000), Παρευξείνιος Ελληνισμός στα Θέματα Ιστορίας, Β΄ Λυκείου, Ο.Ε.Δ.Β., σ.σ.217 – 259.
- Φωτιάδης Κώστας (2002), Η γενοκτονία των Ελλήνων του Πόντου, Ηρόδοτος, Θεσσαλονίκη.
- Φωτιάδης Ε. Κων/νος (2002 – 2005), Η Γενοκτονία των Ελλήνων του Πόντου, Ηρόδοτος, τόμοι 1 – 14, Θεσσαλονίκη.
- Φωτιάδης Ε. Κων/νος (2004), Η Γενοκτονία των Ελλήνων του Πόντου, Ίδρυμα της Βουλής των Ελλήνων, Αθήνα.
- Φωτιάδης Παρασκευάς (Χ. Χρ.), Το δράμα να είσαι . . .Ελληνοπόντιος, Κάδμος, Θεσσαλονίκη, σ.205.
- Halo Thea (2001), Ούτε το όνομά μου. Μια αληθινή ιστορία του Πόντου. Μετάφραση : Φράγκου Μαρίνα, εκδ. Γκοβόστη.
- Χαραλαμπίδης Μιχάλης (1990), Το Ποντιακό Ζήτημα σήμερα : Η Γενοκτονία αιτία της Εξόδου και της Διασποράς στο Καϊσίδης Πάνος (επιμ.), Β΄ Παγκόσμιο Συνέδριο Ποντιακού Ελληνισμού, εκδ. Λιθογραφία, Θεσσαλονίκη, σ.σ.186, 189 – 190.
- Χαραλαμπίδης Μιχάλης (1991), Δικαίωμα στη μνήμη στο Πόντιοι. Δικαίωμα στη μνήμη, Α/φοί Κυριακίδη, σ.σ.13 – 26.
- Χαραλαμπίδης Μιχάλης (2000), Αγώνας σε δύο μέτωπα, Γόρδιος.
- Χρυσάνθος, Μητροπολίτης Τραπεζούντος (1931), Η Εκκλησία Τραπεζούντος, Επιτροπή Ποντιακών Μελετών.
- Ψαθάς Δημήτρης (Χ. Χρ.), Η γη του Πόντου, εκδ. Λαδιάς, Αθήνα.

2. Ξενόγλωσση βιβλιογραφία. [Ενδεικτική αναφορά].

- Agtzidis Vlasios (1991), The persecution of Pontian Greeks in the Soviet Union, Journal of Refugee Studies, V.4, p.p. 372 – 381.
- Bryer Anthony (1970), The Tourkokratia in the Pontos στο Neohellenika, v.1st, Austin, Texas, U.S.A.
- Bryer Anthony (1976), The pontic revival and the new Greece στο περιοδικό Hellenism and the first Greek War of Liberation (1821 – 1830). Continuity and change, Θεσσαλονίκη, p.182.
- Bryer Anthony (1983), The Cryptochristians of the Pontos and Consul William Gilford Palgrave of Trebizond, Δελτίον Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών 4, p.p. 13 – 68.
- Clogg Richard, The Rum millet in the Ottoman Empire, p.p.23 – 26 στα Πρακτικά Συνεδρίου «Μιλλιέτ», Πανεπιστήμιο Princeton, 12 – 24 Ιουνίου 1978.
- Kitromilides M. Paschalis, Alexandris Alexis (1984 – 1985), Ethnic Survival, Nationalism and Forced Migration, Δ.Κ.Μ.Σ., 5, p.p. 9 – 44.
- Kolodny E. (1981), Neokaisaria (Piérie). The greek review of social research. Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, ειδικό αφιέρωμα. Aspects du changement social dans la campagne grecque, Athènes, p.p.11 – 17.
- Petsalis N. – Diomidis (1972), Hellenism in southern Russia and the Ukrainian campaign : Their effect on the Pontus Question (1919), Balkan Studies, τεύχ. 13.
- Xanthopoulou – Kyriakou Artemis (1991), The Diaspora of the Greeks of the Pontos : Historical background, Journal of Refugee Studies, vol.4, n.4, p.p. 358 – 361.

VI.. Ενδεικτική ελληνόγλωσση βιβλιογραφία.

β.1 Αφιξη κι' εγκατάσταση των Ποντίων στην Ελλάδα – Ποιοτική έρευνα.

- Αγτζίδης Βλάσης (1992), Η κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης, Οι συνέπειες για τον Ελληνισμό, Ελλοπία.
- Αγτζίδης Βλάσης (1993), κεφ. X στο Πόντιοι μετανάστες από την πρώην Σ.Ε., σ.σ.487 – 529.
- Αγτζίδης Βλάσης (1998), Η εργογραφία Βλάση Αγτζίδη (1987 – 1997).
- Αγτζίδης Βλάσης, Ποντιακή Νεολαία : Αγώνες και προοπτική στο Καϊσίδη Πάνος (επιμ.), Β' Παγκόσμιο Συνέδριο Ποντιακού Ελληνισμού, σ.σ.161 – 162.
- Αγτζίδης Βλάσης (1998), Η σημερινή κατάσταση και οι προοπτικές για τους Έλληνες της πρώην Σοβιετικής Ένωσης στο Ομογενείς από την πρώην Σοβιετική Ένωση, εκδ. α/φών Κυριακίδη, σ.σ.21 – 42.
- Αθανασιάδης Τίτος (2002) Μικρά Ασία 1919 – 1922, Β' τόμ. , ΑΠΟΓΕΥΜΑΤΙΝΗ, σ.σ.162 – 163, 148 – 155, 156 – 168, 169 – 171.
- Αιγίδης Ι.Α.(1934), Η Ελλάς χωρίς τους πρόσφυγες, σ.161 (υποσημείωση) και 167.
- Αμίτσης Γαβριήλ / Λαζαρίδη Γαβριέλλα (2001) στο Νομικές και κοινωνικοπολιτικές διαστάσεις της μετανάστευσης στην Ελλάδα, σ.σ.23 – 68.
- Αναγνωστοπούλου Βάσω στο Ομογενείς από την πρώην Σ.Ε., ό.π., σ.σ.55 – 57.
- Αναγνωστοπούλου Σία (2004), Τουρκικός εκσυγχρονισμός, Ισλάμ και Τουρκοκύπριοι στη δαιδαλώδη διαδρομή του κεμαλισμού, εκδ. Βιβλιόραμα.
- Ανδρεάδης Α. Γεώργιος – Ανδρεάδης Γ. Χρήστος (1999), Το Τσαγράκ της Κερασούντας του Πόντου, ΦΩΤΟΓΙΟΥΝΙΚΑ ΕΠΕ, Αθήνα, σ.189.
- Ανθεμίδης Στ. Αχίλλεας (1986), Η κληρονομιά του Ελληνισμού του Πόντου και η παρουσία του στον εθνικό, οικονομικό και κοινωνικό τομέα στο Εφραιμίδης Γ. Παναγιώτης (επιμ), Α' Παγκόσμιο Ποντιακό Συνέδριο, Θεσσαλονίκη, σ.106.
- Αποστολίδης Νίκος (1996), Αναμνήσεις από την Κων/πολη, Εισαγωγή Νεοκλής Σαρρής, Τροχαλία, σ.84.
- Βακαλιός Θανάσης (2004), Η Αριστερά χθες, σήμερα, αύριο, Βακαλιός.
- Βακαλιός Θανάσης (επιμ.) (1999), Παλινοστήση και ένταξη, Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη.
- Βαλαβάνης Κ. Γεώργιος (1996), Σύγχρονος Γενική Ιστορία του Πόντου, 2^η εκδ., Α/φοί Κυριακίδη.
- Βέικου Μαριανέλα στο Νομικές και κοινωνικοπολιτικές διαστάσεις, ό.π., σ.σ.113 – 128.
- Βεργέτη Μαρία (1994, 2000), Από τον Πόντο στην Ελλάδα, Α/φοί Κυριακίδη.
- Βεργέτη Μαρία (1998), Ομογενείς από την πρώην Σοβιετική Ένωση (συλλογικό έργο), σ.σ.17 – 21, 45 – 54, 69, 73 – 104, 127 – 146, Α/φοί Κυριακίδη.

- Βεργέτη Μαρία (2000), Η ποντιακή ταυτότητα στον ελλαδικό χώρο και ο γεωγραφικός χώρος αναφοράς της στο Bruneau Michel (διεύθυνση), Η Διασπορά του ποντιακού Ελληνισμού, Ηρόδοτος, σ.σ.273 – 288.
- Βεργέτη Μαρία (1999, 2003), Παλιννόστηση και κοινωνικός αποκλεισμός, Α/φοί Κυριακίδη.
- Βερέμης Θάνος, Βαλκάνια. Από τον 19^ο ως τον 20^ο αιώνα. Δόμηση και αποδόμηση κρατών, Πατάκης.
- Γεώργιας Δημ. – Παλαστυλιανού Α. (1993), Επιπολιτισμός Ποντίων και Βορειοηπειρωτών, Γενική Γραμματεία Απόδημου Ελληνισμού, Αθήνα.
- Γιαλλουρίδης Κ. Χριστόδουλος (1997), Η Τουρκία σε μετάβαση : Πρόλογος Νεοκλής Σαρρής, εκδ. Ι. Σιδέρης.
- Γιαλλουρίδης Κ. Χριστόδουλος, Η Τουρκία στην ανατολή του 21^{ου} αιώνα, εκδ. Ι. Σιδέρης.
- Γιαννησοπούλου Μαρία, Αλμωπία : Παρελθόν, παρόν και μέλλον στο Μακεδονία και Βαλκάνια, ΕΚΚΕ, σ.σ.354 – 364.
- Γλυτσός Νικόλαος, κεφ. VII στο Πόντιοι μετανάστες, ό.π., σ.σ.367 – 386.
- Δαμανάκης Μ. (1997), Η εκπαίδευση των παλιννοστούντων και αλλοδαπών μαθητών στην Ελλάδα (διαπολιτισμική προσέγγιση), Gutenberg.
- Δαφνής Γρ. (1974), Η Ελλάς μεταξύ δύο πολέμων, το . Α΄, Ίκαρος, σ.64.
- Διονυσιάδου Υπατία, Η τρίτη γενιά των Ποντίων και η ποντιακή της συνείδηση στο Εφραιμίδης Γ. Παναγιώτης (επιμ.), Α΄ Παγκόσμιο Ποντιακό Συνέδριο, σ.σ.247 – 253.
- Δόγας Δ. (1993), Μετανάστευση, παλιννόστηση και πληθυσμιακές αλλαγές στην Ελλάδα τα τελευταία 25 χρόνια, Τράπεζα της Ελλάδας, Αθήνα.
- Ε.Ι.Υ.Α.Π.Ο.Ε. (1996), Το νομικό καθεστώς των παλιννοστούντων.
- Ε.Ι.Υ.Α.Π.Ο.Ε., Έκθεση πεπραγμένων 1991 – 1995, Αθήνα.
- Έκθεση πεπραγμένων Ε.Ι.Υ.Α.Π.Ο.Ε. 1991 – 2001, Εισαγωγή, σ.6.
- 9^ο Πανελλήνιο Συνέδριο Ποντιακών Συλλόγων για την εθνική αυτογνωσία : Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης και Ποντιακός Ελληνισμός, Πρακτικά 14 – 16 Ιουνίου 2002, Επιμ. έκδ. : Κιβωτίδης Σταύρος.
- ΕΚΠΟΣΠΙΟ ΝΟΣΤΟΣ «Παλιννοστούντες», Ιστορία και σύγχρονη πραγματικότητα.
- Ευσταθιάδης Ι. Στ. (1992), Τα τραγούδια του ποντιακού λαού, εκδ. Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη.
- Εφραιμίδης Χάρης, Το ποντιακό όνειρο, εκδ. Ε.Μ.Π.
- Ι.Ε.Ε. (1978), τόμ. ΙΕ, σ.σ.112 – 113, 260 – 271. Ι.Ε.Ε. (1977), τόμ. ΙΓ, σ.σ.434 – 435, 431 – 433. Ι.Ε.Ε. (1978), τόμ. ΙΕ, σ.σ.112 – 113, 244, 102 – 103, 126 – 128.
- Ιακωβίδης Ιωάννης (2000), Οι Κων/πολίτες της Αθήνας, μεταπτυχιακή δακτυλογραφημένη διατριβή, τμήμα Κοινωνιολογίας, Πάντειο Παν/μιο, σ.52.
- Καϊλάρης Γ. Γιάννης (2002), Η τέταρτη γενιά των Ποντίων, Α/φοί Κυριακίδη.
- Καραγιαννίδου Ανταξία (2004), Διαδικασίες ένταξης παιδιών Ποντίων προσφύγων από την πρώην Σ.Ε. στην ελληνική κοινωνία, Πάντειο Παν/μιο, Τμήμα Κοινωνιολογίας, Αθήνα, αδημοσίευτη διδακτορική διατριβή.
- Καραμπελιάς Γεράσιμος (1999), Σχέσεις Ισλάμ – Πολιτείας στην μεταπολεμική Τουρκία και Η εξέλιξη των πολιτικοστρατιωτικών σχέσεων στη μεταπολεμική Τουρκία και Ελλάδα : 1980 – 1995 στα Θέματα Τουρκίας (συλλογικό έργο), Γόρδιος, σ.σ.267 – 287 και 11 – 110.
- Καραμπελιάς Γεράσιμος (2000), Στρατός και πολιτική εξουσία στην Τουρκία, Κέντρο Πολιτικής Έρευνας και Επικοινωνίας.
- Καραμπελιάς Γεράσιμος (2001), Ο ρόλος των Ενόπλων Δυνάμεων στην πολιτική ζωή της Τουρκίας και της Ελλάδας. Συγκριτική ανάλυση των μεταπολεμικών στρατιωτικών επεμβάσεων 1945 – 1980, Ελληνικά Γράμματα.
- Καραμπελιάς Γεράσιμος (2002), Η αβάσταχτη ελαφρότητα της πολιτικής ηγεμονίας των στρατιωτικών στην Τουρκία : Η θεσμική διάσταση στο έργο των Θ. Βερέμη και Θ. Ντόκου, Η σύγχρονη Τουρκία, Παπαζήσης.
- Καραμπελιάς Γεράσιμος (2004), Τουρκία. Θρησκεία, Κοινωνία και Πολιτική, Ελληνικά Γράμματα.
- Κασιμάτη Κούλα (1991), Η επιλογή του επαγγέλματος : Θεωρητικές αναφορές και εμπειρική διερεύνηση, ΕΚΚΕ.
- Κασιμάτη Κούλα, Προλεγόμενα, σ.σ.21 – 24, Η έρευνα και η μεθοδολογία που ακολουθήθηκε, σ.σ.63- 71, Η διαδικασία της μετανάστευσης, σ.σ.75 – 95, Προβλήματα των Ποντίων – Πηγές βοήθειας κ.λπ., σ.σ.389 – 432 και Διαθέσεις και στάσεις των Ποντίων μεταναστών αναφορικά με τη μετανάστευσή τους και την Ελλάδα, σ.σ.435 – 484 στο Πόντιοι μετανάστες από την πρώην Σ.Ε., ό.π.
- Κάτσικας Χρήστος (1998), Αποκλεισμός από την Εκπαίδευση. Απόρριψη από την εργασία στο Κοινωνικές ανισότητες και κοινωνικός αποκλεισμός, Ίδρυμα Σάκη Καράγιωργα, σ.σ.444 – 454.

- Κεσσιδης Χ. Θεοχάρης (1996), Η ιστορική πορεία των Ελληνοποντίων, εκδ. Α/φών Κυριακίδη, σ.σ.26 – 28.
- Κόντης Α. (2000), Η Ελλάδα ως χώρα υποδοχής αλλοδαπών μεταναστών στο Κων/νίδης Σ. – Πελαγίδης Θ. (έκδ.), Η Ελλάδα στον 21^ο αι., Παπαζήσης.
- Κόντης Αντώνης (2001) στο Νομικές και κοινωνικοπολιτικές διαστάσεις της μετανάστευσης στην Ελλάδα, εκδ. Παπαζήσης, 177 – 220.
- Κόντης Α. / Φακιολάς Ρ. (2001), Επαναπατρισμός και μετεγκατάσταση ομογενών Ελλήνων στην Ελλάδα στο Οι Έλληνες της Διασποράς, Ελληνικό Ανοικτό Παν/μιο, Πάτρα, Αθήνα.
- Κοτσιώνης Π. (1993), Προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι Πόντιοι μαθητές στην κοινωνική και σχολική ένταξή τους στο Ελληνική Εταιρεία Ψυχικής Υγιεινής . . . Παιδί και πληθυσμιακές μετακινήσεις . . . (επιμ. Ασπ. Καλούτση), Ελληνικά Γράμματα, σ.σ.34 – 44.
- Κοτσιώνης Παναγιώτης (1997), Η παλιννόστηση των Ποντίων Ομογενών στη χώρα μας από εκπαιδευτική σκοπιά στο Μάρκου Π. Γεώργιος (επιμέλεια). Διαπολιτισμική εκπαίδευση. Επιμόρφωση Εκπαιδευτικών : μια εναλλακτική πρόταση, Κέντρο Διαπολιτισμικής Αγωγής, Παν/μιο Αθηνών, σ.371.
- Κοτσιώνης Παναγιώτης, Λαοί και πολιτισμοί στην πρώην ΕΣΣΔ. Η ελληνική παρουσία, Gutenberg.
- Κυριαζή Νότα (1999), Η κοινωνιολογική έρευνα. Κριτική επισκόπηση των μεθόδων και των τεχνικών, Ελληνικά Γράμματα.
- Λαμψίδης Οδυσσέας (1982), Η ανάκλησις εις τους πρόσφυγας Έλληνες του Πόντου και αι επιπτώσεις αυτής, διά την έρευναν της Ποντιακής Διαλέκτου, Αρχαίον Πόντου, Παράρτημα 14, τ.1, σ.σ.527 – 528.
- Λαμψίδης Ν. Γιώργος (1992), Οι πρόσφυγες του 1922, Α/φοί Κυριακίδη, σ.σ.209 – 242, 105 – 164, 177 – 208.
- Λαυρεντίδης Ι. (1975), Πρόσφυγες εξ ανταλλαγής και ανταλλάξιμος περιουσία.
- Λαυρεντίδης Ισαάκ (1968 – 1969), Η εν Ελλάδι εγκατάστασις των εκ Πόντου Ελλήνων : Α΄ Νομός Σερρών, Αρχαίον Πόντου, 29, σ.σ.344, 381.
- Λαυρεντίδης Ισαάκ (1986), Οι εκ της Σοβιετικής Ενώσεως Έλληνες ποντιακής καταγωγής και τα εκ της Συνθήκης της Λωζάννης δικαιώματά των, Παράρτημα Αρχαίον Πόντου, σ.29.
- Λαφαζάνη Πέρυ – Μυρίδης Μύρων (2000), Η εγκατάστασις των Ποντίων στη Μακεδονία. Η περίπτωση του νομού Κιλκίς στο Η Διασπορά του ποντιακού Ελληνισμού (διεύθυνση : Bruneau Michel), Ηρόδοτος, σ.σ.257 – 272.
- Λεξέ Ευαγγελία (2003), Η στάση των εφήβων Ελληνοποντίων παλιννοστούντων ομογενών από την πρώην Σοβιετική Ένωση απέναντι στην ελληνική γλώσσα, Ατραπός.
- Λυδάκη Άννα (2001), Ποιοτικές μέθοδοι της Κοινωνικής Έρευνας, Καστανιώτης, Αθήνα.
- Μαλκίδης Φάνης, Ο ρόλος της Θράκης στη νέα οικονομία και γεωγραφία της περιοχής στο 2^ο συνέδριο του ελληνικού τμήματος της Regional Science Association, 23 – 25 Απριλίου 1995, Θεσσαλονίκη.
- Μαλκίδης Φάνης (1998), Προβλήματα κοινωνικής ένταξης των Ποντίων στο Κοινωνικές ανισότητες και κοινωνικός αποκλεισμός, Ίδρυμα Σάκη Καράγιωργα, σ.σ.433 – 443.
- Μαραντζίδης Νίκος (2001), Γιασασίν Μιλλέτ. Ζήτω το Έθνος, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο.
- Μάρκου Γ. (1987), Εκπαιδευτικά και κοινωνικά προβλήματα παλιννοστούντων μαθητών. Ερευνητικό πρόγραμμα «Σχολική επανένταξη παλιννοστούντων μαθητών».
- Μαυρογορδάτος Θ.Γ. (1983), Ο Διχασμός ως κρίση εθνικής ολοκλήρωσης στο (επιμ.) Δ.Γ. Τσαουσής : Ελληνισμός και Ελληνικότητα, εκδ. ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟ ΤΗΣ «ΕΣΤΙΑΣ» Ι.Δ. Κολλάρου και Σία Α.Ε., Αθήνα.
- Μιχαλοπούλου – Βέικου Χρ. (1998) Πόντιοι Ομογενείς εκ Ρωσίας . . . Νέες ταυτότητες σε παλιά ονόματα, Παν/μιο Ιωαννίνων .
- Μουσούρου Λουκία (1991), Μετανάστευση και μεταναστευτική πολιτική στην Ελλάδα και την Ευρώπη, Gutenberg.
- Μπαμπινιώτης Γεώργιος (1998), Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας, Κέντρο Λεξικολογίας, σ.σ.225, 1318.
- Μυρίδης Χρυσόστομος (1948), Λαογραφικά Λιβεράς, Αρχαίον Πόντου, τόμ.13, σ.163.
- Νεγρεπόντη – Δεληβάνη Μαρία (1961), Η οικονομική ανάπτυξις της Βορείου Ελλάδος από το 1912 έως σήμερα, σ.σ.101, 110.
- Νοταράς Γεράσιμος (2000), Η ευαισθητοποίηση του ελληνικού κράτους στο πρόβλημα των Ελλήνων της πρώην ΕΣΣΔ στο Bruneau Michel, Η Διασπορά . . . , ό.π., σ.σ.311 – 325.
- Παναγιωταρέα Άννα (1994), Όταν οι αστοί έγιναν πρόσφυγες, Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη, σ.σ.150 – 152.

- Παναγιωτίδης Ν. (1995), Μουσουλμανική μειονότητα και εθνική συνείδηση, Διδακτορική Διατριβή, Πάντειο Παν/μιο, Αθήνα.
- Παπαδάτου Εύα στο Ομογενείς από την πρώην Σ.Ε., ό.π., σ.σ.57 – 64.
- Παπαδόπουλος Θ. Γεώργιος (2001), Ποντιακές προσωπικότητες του 20^{ου} αι., εκδ. οίκος Α/φών Κυριακίδη.
- Παπαθεμελής Στέλιος (2003), Η Πολιτική σε κρίση. Σκέψεις για την υπέρβασή της, Πολιτικός Όμιλος για τη Δημοκρατία και την Πατρίδα.
- Παπαρίζος Αντώνης (2000), Η ταυτότητα των Ελλήνων, τρόπος αυτοπροσδιορισμού και η επίδραση της ελληνικής Ορθοδοξίας στο «Εμείς» και οι «άλλοι», ΕΚΚΕ, Τυπωθήτω, σ.σ.135 – 151.
- Παραδέλλης Θεόδωρος, Ανθρωπολογία της μνήμης στο Διαδρομές και τόποι της μνήμης, σ.σ.31 – 33, εκδ. Αλεξάνδρεια.
- Παρχαρίδης Μ. (1994), Ιστορία της Νέας Σάντας, Κιλικίς (αδημοσίευτο).
- Πάτελος Γ. Κων/νος (2004), Η πολιτική εξέλιξη του Ισλάμ, Κριτική.
- Πατινώτης Ν. (1985), Παλινοστήση και κοινωνικοοικονομική επανένταξη. Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών, σ.σ.56, 87 – 102.
- Πελαγίδης Στάθης (1997), Προσφυγική Ελλάδα (1913 – 1930), Α/φοί Κυριακίδη.
- Πελαγίδης Στάθης (2001), Ο Ελληνισμός της Μ.Ασίας και του Πόντου, Μαλλιάρης – Παιδεία, σ.189.
- Πελαγίδης Στάθης (2001), Ο ηρωικός Πόντος, έκδ. 2^η, Θεσσαλονίκη (στη σειρά «Αλησμόνητες Πατρίδες του Ελληνισμού»), εκδ. Αρ. Κεσόπουλος.
- Πούγχερ Βάλτερ (1981), Το παραδοσιακό λαϊκό θέατρο του Πόντου στον εθνολογικό του συσχετισμό, Αρχαίον Πόντου, εκδ. Επιτροπ. Ποντιακών Μελετών, σ.σ.291 – 305.
- Ραγκούσης Αντώνης, Η κατάσταση της απασχόλησης των Ελλήνων Ποντίων μεταναστών στο Πόντιοι μετανάστες, ό.π., σ.σ.189 – 364.
- Ρήγος Αλκης (1992), Η Β' Ελληνική Δημοκρατία 1924 – 1935, σ.σ.215, 250, παραπομπή 92.
- Σαμουηλίδης Χρήστος (1991), Το λαϊκό παραδοσιακό θέατρο του Πόντου, Α/φοί Κυριακίδη.
- Σαμουηλίδης Χρήστος (1992), Ιστορία του ποντιακού Ελληνισμού, Α/φοί Κυριακίδη, σ.272.
- Σαρρής Νεοκλής (1992), Ελληνική κοινωνία και τηλεόραση, τόμ.1^{ος}, Γόρδιος, σ.σ.78 – 80.
- Σαρρής Νεοκλής (1992), Εξωτερική πολιτική και πολιτικές εξελίξεις στην Πρώτη Τουρκική Δημοκρατία, Γόρδιος.
- Σαρρής Νεοκλής (1997), Πρόλογος στο Γιαλλουρίδης Κ. Χριστόδουλος, Η Τουρκία σε μετάβαση, εκδ. Ι. Σιδέρης, σ.σ.11 – 14.
- Σαρρής Νεοκλής (2001), Οθωμανική πραγματικότητα και σύγχρονες εθνικές ταυτότητες στο Τουρκία, Ισλάμ και κρίση του κεμαλισμού (συλλογικό έργο), Εναλλακτικές Εκδόσεις, σ.σ.35 – 48.
- Σαρρής Νεοκλής, Εισαγωγή στην κοινωνιομετρία, στην ομαδική ψυχοθεραπεία και το ψυχόγραμμα.
- Σβολόπουλος Κων/νος (2001), Η ελληνική εξωτερική πολιτική 1945 – 1981, Βιβλιοπωλείο της Εστίας, τόμος Β', Αθήνα.
- Σέκερης Ε. Γεώργιος (2004), Η Ελλάδα στη «Νέα Τάξη», εκδ. Παπαζήση.
- Σουλογιάννης Θ. Ευθύμιος (1999), Η θέση των Ελλήνων στην Αίγυπτο, σ.237.
- Συμεωνίδου – Παπαδοπούλου Παρύσατις, κεφ. VI στο Ομογενείς από την πρώην Σ.Ε., ό.π., σ.σ.107 – 124.
- Τζωρτζοπούλου Μ., Η νεολαία των Ποντίων : Ζητήματα κοινωνικής ενσωμάτωσης στο «Εμείς» και οι «άλλοι», Τυπωθήτω, ό.π., σ.σ.317 – 337.
- Τσακίρης Κώστας (1996), Πόντιοι παλινοστούντες από την πρώην Σ.Ε. στο διασπάσεις του Κοινωνικού Αποκλεισμού στην Ελλάδα, τόμ. Α, ΕΚΚΕ, σ.σ.475 – 489.
- Τσαούσης Γ.Δ. (1994, 2000), Η εθνοτοπική ταυτότητα ως αναλυτική κατηγορία και ως πραγματικότητα στο Βεργέτη Μ., Από τον Πόντο στην Ελλάδα, ό.π., σ.σ.11 – 17.
- Τσουκαλάς Κων/νος, Παράδοση και Εκσυγχρονισμός στο επιμ. Δ.Γ. Τσαούσης : Ελληνισμός Ελληνικότητα, εκδ. Βιβλιοπωλείο της «ΕΣΤΙΑΣ», σ.σ.43 – 44.
- Τσουκαλάς Κ. (1981), Η ελληνική τραγωδία, εκδ. Νέα Σύνορα – Α.Α. Λιβάνη.
- Υπουργείο Μακεδονίας – Θράκης : Η ταυτότητα των Παλινοστούντων Ομογενών από την πρώην ΕΣΣΔ, Θεσσαλονίκη 2000.
- Φακιολάς Ροσσέτος (2001), Η ενσωμάτωση των Ελληνοποντίων στην ελληνική κοινωνία στο Νομικές και κοινωνικοπολιτικές διαστάσεις της μετανάστευσης στην Ελλάδα, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, σ.σ.129 – 155.
- Φωτιάδης Κων/νος (1991), Ο Ελληνισμός της Σοβιετικής Ένωσης του 20^{ου} αι., σ.53 στο Ο ποντιακός Ελληνισμός της τέως Σοβιετικής Ένωσης, Θεσσαλονίκη.

- Φωτιάδης Κώστας (1996), Η εθνική και θρησκευτική συνείδηση των Ελλήνων του Πόντου Α.Π.Θ., σ.σ.33 – 34.
- Φωτιάδης Κων/νος (2000), Οι Έλληνες της πρώην ΕΣΣΔ : Η γένεση της Διασποράς στο Bruneau Michel (Δ/νση), ό.π., σ.σ.65 – 92.
- Φωτιάδης Εμ. Κων/νος (2002), Η Γενοκτονία των Ελλήνων του Πόντου, 3 τόμοι, Εισαγωγικό σημείωμα : Νεοκλής Σαρρής, εκδ. Ηρόδοτος, σ.σ.35 – 49.
- Φωτιάδης Παρασκευάς (Χ. Χρ.), Το δράμα να είσαι . . . Ελληνοπόντιος, Κάδμος, Θεσσαλονίκη.
- Χαραλαμπίδης Μιχάλης : Το ποντιακό ζήτημα σήμερα : Η γενοκτονία αιτία της Εξόδου και της Διασποράς στο Καϊσίδης Πάνος (επιμ.), Β' Παγκόσμιο Συνέδριο Ποντιακού Ελληνισμού, σ.186.
- Χαραλαμπίδης Μιχ. (1989), Το ποντιακό ζήτημα σήμερα στα Εθνικά Ζητήματα, Ηρόδοτος, σ.91.
- Χαραλαμπίδης Μιχάλης (2000), Αγώνας σε δύο μέτωπα, Γόρδιος, σ.21.
- Χατζηβαρνάβα Ε. (2001), Κοινωνικός Αποκλεισμός και Ομογενείς από την πρώην ΕΣΣΔ, εκδ. Παπαζήση.
- Χατζηκυριακίδης Στ. Κυριάκος (2004), Μέριμνα Ποντίων Κυριών (1904 – 2004), Κυριακίδης.
- Χιδίρογλου Νίκος, Ποια Αριστερά ; Κρίσεις και επικρίσεις, εκδ. Πελασγός.
- Hirschon Renée (1993), Μνήμη και ταυτότητα στο Ανθρωπολογία και Παρελθόν, Αλεξάνδρεια, σ.σ.340 – 342.
- Ψωμιάδης Ι. Χαράλαμπος, Η τελευταία φάση του Ανατολικού Ζητήματος, μεταφρ. Γ. Γιαννακόπουλος, Έφεσος.

2. Ξενόγλωσση βιβλιογραφία [Ενδεικτική αναφορά].

- Agtzidis Vlasis, The persecution of pontic Greeks in the Soviet Union, Journal of Refugee Studies, vol.4, Num.4 (1991), Oxford University press, p.p. 372 – 381.
- Andreades Andre (1928), Les effets économiques et sociaux de la guerre en Grèce, p.p.138 – 139, Paris.
- Aydin Mustafa & Ifantis Kostas (2004), Turkish – Greek Relations: The security Dilemma in Aegean, Ed. Routledge.
- Bastide Roger (1970), Mémoire collective et sociologie du Bricolage, L'année sociologique, p.p.63 – 108.
- Berry J. (1997), Immigration, Acculturation and Adaptation (Lead article), Applied Psychology (an international review), 46 (1), p.p. 5 – 68.
- Galitzi C. (1927), A study of Assimilation among the Rumanians in the United States, N.Y., p.p. 24, 168.
- Georgas J. & Papastylilianou D. (1996), Acculturation and ethnic identity of returnees and foreign workers in Greece. International Migration, vol. XXXIII – 2, p.p. 155 – 172.
- Kontogiorgi E. (1996), The rural settlement of greek refugees in Macedonia : 1923 – 1930, αδημοσίευτη διδακτορική διατριβή, Oxford, p. 138.
- Mavrogordatos John (1931), Modern Greece. A chronicle and a survey 1800 – 1931, London Macmillan and Co, p.145.
- Pentzopoulos Dimitri (1962), The Balkan exchange of minorities and its impact upon Greece, Athens : Publications of the Social Sciences Center, p.p. 125 – 195, 216 – 219.
- Societé des Nations : L' établissement des refugies en Grèce, Geneve 1926.
- Tressou Ev. / Mitakidou Chr. (1997), Educating Pontian Immigrants in Greece : Successes and failures σε Swadener E.B. / Block M.. (eds.) “Early Education and development”, vol.8, n.3.

ΜΕΡΟΣ Β'

ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Ταυτότητα και Ένταξη στην ελλαδική κοινωνία.

Αν ταυτότητα είναι η πολύπλευρη και πολυσήμαντη ψυχο-κοινωνική σχέση του ανθρώπου με τους Άλλους και με τη Φύση, σχέση αποκρυσταλλωμένη, αλλά και ιστορικά μεταβαλλόμενη, συγκροτημένη στη βάση κεντρικών σχημάτων αντίληψης, σκέψης και πράξης (ή βιωμένων και πρακτικών παραστάσεων) που αποδίδονται στον εαυτό του καθενός ξέχωρα, αλλά και ταυτόχρονα αναγνωρίζονται από τα άλλα μέλη της ίδιας κοινωνίας, τότε οι τρόποι με τους οποίους προσδιορίζουν τα μέλη κάθε κοινωνίας τα βασικά τους χαρακτηριστικά, οι τρόποι δηλαδή αυτοπροσδιορισμού, αποδίδουν το περιεχόμενο της ταυτότητας τους στην πολλαπλότητα, βέβαια, των συγκυριακών και ιστορικών τους παραλογών. (Παπαρίζος Αντώνης, Η ταυτότητα των Ελλήνων, Τρόποι αυτοπροσδιορισμού και η επίδραση της «ελληνικής Ορθοδοξίας», σ.135 στο «εμείς» και οι «άλλοι», Ε.Κ.Κ.Ε., Τυπωθήτω, Γιώργος Δαρδανός, 2000).

B.I. ΕΝΟΤΗΤΑ

1. Η ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ

Γενική Αναφορά στον ορισμό και στα είδη της

Εισαγωγή : Αναφορές για την έννοια και είδη της ταυτότητας απαντούν σε διάφορα σημεία της παρούσας διατριβής. Για τους Κων/πολίτες : 3β. Μνήμη και ταυτότητα, σ.σ.62-63 και στα πλαίσια της εφαρμογής «της θεωρίας του «Επιπολιτισμού» του J. Berry, σ.σ. 115 και 116. Για τους Αιγυπτιώτες : Γ1. Αναλυτική Επαγωγή, σ.σ.172-174. Για τους Μικρασιάτες, σ.σ.258, 261-262 και για τους Ποντίους : ε. Η ποντιακή εθνοτοπική ταυτότητα, σ.σ. 289-294, 294-297, 298-302. Στην ενότητα που ακολουθεί θα παρουσιαστεί διεξοδικότερα η έννοια της ταυτότητας. Εν συνεχεία θα μελετηθεί εκτενέστερα η σχέση των Κων/πολιτών, Αιγυπτιωτών, Μικρασιατών και Ποντίων με την ελληνική εθνική ταυτότητα.

Περίληψη

Στο πρώτο τμήμα του θεωρητικού μέρους θα επιχειρηθούν, καταρχάς, αφενός ο ορισμός της ταυτότητας και αφετέρου η παράθεση ειδών της.

Πρόκειται ν' αναλυθούν οι έννοιες των έθνους και εθνικισμού, καθώς και της παράδοσης.

Εν συνεχεία οι ταυτότητες : εθνοτική, εθνική, τοπική και εθνοτοπική θα προσεγγισθούν θεωρητικά, όπως και η νεοελληνική εθνική ταυτότητα.

Τέλος θα εξετασθεί ο τρόπος σύνδεσης της ταυτότητας των Κων/πολιτών, Αιγυπτιωτών, Μικρασιατών και Ποντίων με το ανωτέρω θεωρητικό πλαίσιο.

α. Ορισμός της ταυτότητας.

Ο Θεόφιλος Βέικος θεωρεί ότι η έννοια της ταυτότητας περιλαμβάνει δύο δεδομένα : «τη συνείδηση πως ανήκουμε στον εαυτό μας και τη συνείδηση πως ανήκουμε στην ομάδα ή την τάξη, την εκκλησία ή την αίρεση, το κόμμα, τη φατρία, το έθνος, ανήκουμε δηλαδή στους ομοίους μας . . .» Η έννοια της, βεβαίως, εμπεριέχει και

τη διαφορά. Το Υ δεν είναι Κ. Η προσωπική ταυτότητα αποτελεί λογικό πλεονασμό. (Εθνικισμός και Εθνική Ταυτότητα, σ.σ.15 – 17).

Η ταυτότητα συνδέεται με τον «Άλλο», την ετερότητα. Άλλωστε ο κάθε λαός αντιμετωπίζει τους υπόλοιπους βάσει μιας ορισμένης ιστορικής ερμηνείας στα πλαίσια της οποίας προσδιορίζει τη δική του υπόσταση. (Μήλλας Ηρακλής, σ.22). Η κάθε είδους ταυτότητα : ταξική, εθνική, πολιτισμική, επαγγελματική κ.λπ. αποτελεί σύνθεση της δυναμικότητας και μεταβολής των κοινωνικών σχέσεων (πολιτικών / εξουσίας, οικονομικών και νοηματικών / ιδεολογικών), αλλά και των τρόπων συνειδητού αυτοπροσδιορισμού, που εμπεριέχουν, αφενός εξιδανικεύσεις και αφετέρου παντός τύπου αρνητικές αμφισβητήσεις ή κριτικές. (Παπαρίζος Αντώνης, «εμείς» και οι «άλλοι», σ.σ.135 – 136). **(1)**.

Οι μετανάστες στη νέα τους πατρίδα μεταφέρουν συμβολικά χαρακτηριστικά, που εκφράζουν τη διαφορετικότητά τους, την «άλλη» ταυτότητα μέσω της γλώσσας, των συνηθειών, της μουσικής, των παραδόσεών τους κ.λπ. Όλα αυτά τα στοιχεία αποτελούν μηχανισμό άμυνας κατά «των αφομοιωτικών μηχανισμών της κυρίαρχης κουλτούρας της κοινωνίας – δέκτη». Έτσι η παρουσία μιας άλλης ερμηνείας της πραγματικότητας «θέτει υπό αμφισβήτηση την αίσθηση περί τάξης (και άρα ασφάλειας) της κοινωνίας – δέκτη (Μικράκης Αντώνης, Κοινωνικές ανισότητες, σ.731).

Η ταυτότητα αποτελεί μια επιλεκτική αφήγηση. Ως αναδρομική βιογραφία ανασυντίθεται εκ των υστέρων στηριζόμενη στη μνήμη που είναι σχεδόν πάντοτε επιλεκτική υπό τη μορφή της ανάμνησης. (Θεοδωρίδης Πέτρος, Οι μεταμορφώσεις της ταυτότητας, σ.118).

Η έννοια της συλλογικής ταυτότητας εμπεριέχει το στοιχείο της αναγνώρισης. «Ανα – γνωρίζονται, σημαίνει, ότι ξαναβλέπουν ο ένας τον άλλο με μια δεύτερη πρόσθετη ματιά. Ταυτόχρονα παρα – γνωρίζουν, παραβλέπουν, εκείνο ή εκείνα τα χαρακτηριστικά που τους καθιστούν διαφορετικούς». (Θεοδωρίδης Π., ό.π., σ.σ.119 – 120). **(2)**.

Η διαδικασία του εκκοινωνισμού (socialization) παρέχει τη δυνατότητα στα άτομα απόκτησης ταυτοτήτων και ρόλων με το σχηματισμό μιας εικόνας του εαυτού «ως καθρέπτη του άλλου (κατοπτρικός εαυτός) με αποτέλεσμα την συνειδητοποίηση της διάκρισης ανάμεσα στο «εγώ» και το «εμένα».

Ο ψυχισμός των υποκειμένων συμμετέχει στην ανωτέρω διαδικασία εκφραζόμενος μέσω του συνειδητού, του φαντασιακού, του προσυνειδητού, του συμβολικού και του «πραγματικού». (Δεμερτζής Νίκος, Ο λόγος του Εθνικισμού, σ.σ.72 – 73).

Ο Anthony D. Smith αναλύοντας τον «Οιδίποδα Τύρανο» του Σοφοκλή αναφέρεται στην ταυτότητα, ατομική και συλλογική : «Θέλω να μάθω ποιος είμαι» : η ανακάλυψη του εαυτού είναι η κινητήρια δύναμη του έργου και το εσωτερικό νόημα της δράσης (Εθνική ταυτότητα, Οδυσσέας, σ.15). **(3)**.

Κατά τον Τζωρτζ Μηντ ο εαυτός έχει δύο αναλυτικές όψεις : το «εμέ» που περιλαμβάνει αξίες, ορισμούς και σημασίες, που καθορίζουν τη συμπεριφορά του ατόμου, μετά από πρόσληψή τους, από την ομάδα και εσωτερικότητά τους, ενώ το «εγώ» αποτελεί την «αυθόρμητη άποψη του εαυτού», είναι απρόβλεπτο και προκαλεί την ατομική αντίδραση στο «εμέ». (Timasheff, Ιστορία των κοινωνιολογικών θεωριών, σ.399). Με αφετηρία τον Freud ο τρόπος επίλυσης της σύγκρουσης κοινωνίας και φύσης αποτελεί «τον πυρήνα της ατομικής υπόστασης» καθιστώντας τη συμπεριφορά σταθερή. Ο Εαυτός είναι ο σταθερός αυτός πυρήνας από την πλευρά του ατόμου. Από την οπτική των άλλων συνιστά την προσωπικότητά του. Η ταυτότητα προκύπτει από τη σύμπτωση προσωπικότητας και Εαυτού. (Τσαούσης Γ.Δ. (1985), Η κοινωνία του ανθρώπου, σ.149).

Την έννοια της ταυτότητας χρησιμοποιούν και οι κοινωνικοί ψυχολόγοι για τη μελέτη π.χ. του Εθνικισμού, ο οποίος χρησιμοποιείται ως μέσο για την εκ νέου ανακάλυψη της ταυτότητας με την υιοθέτηση μιας γλώσσας που δεν υπέστη τη «μόλυνση» των εξωτερικών επιδράσεων και οδηγεί στον διαχωρισμό της εσω – ομάδας από την εξω – ομάδα (Κοινωνική Ταυτότητα στο Παπαστάμος Στάμος, Διομαδικές Σχέσεις, σ.255).

Στη διαμόρφωση της ταυτότητας του εφήβου αναφέρεται ο Ιωάννης Ν. Παρασκευόπουλος επισημαίνοντας ότι κυρίαρχοι παράγοντες είναι τα βιώματα και οι εμπειρίες της παιδικής ηλικίας, καθώς και το είδος της κοινωνίας, εντός της οποίας θα ζήσει και θα ενεργοποιηθεί (Εξελικτική Ψυχολογία, σ.168).

Πρόκειται για μια έννοια ατομική και συλλογική. Κατά τον Anthony Smith, ό.π., σ.16, ο «εαυτός» «απαρτίζεται από πολλαπλές ταυτότητες και ρόλους – οικογενειακούς, τοπικούς, ταξικούς, θρησκευτικούς, εθνοτικούς ή καθορισμένους από το φύλο». (4).

β. Τα είδη της ταυτότητας.

Κατά τον Smith, ό.π., σ.17, η ταυτότητα του φύλου απαντά σε όλη την υφήλιο. Οδηγεί μάλιστα σε διαφοροποίηση του προτύπου ανατροφής ανδρών και γυναικών (Μεσημέρη Μαριλένα, Φύλο και σχολική πράξη, σ.143). Ένας μύθος π.χ. είναι ότι τα Μαθηματικά είναι δύσκολα και προορίζονται για τους άνδρες. Πρόκειται για μια αντίληψη που «συνδέει» το παρόν με το παρελθόν ιστορικά, κοινωνιολογικά, πολιτισμικά. (Τρέσσου – Μυλωνά Ευαγγελία στο Φύλο και σχολική πράξη, ό.π., σ.σ.342 – 343).

Για τις ανισότητες ανδρών – γυναικών βλ. Αβδελά Έφη – Ψαρρά Αγγέλικα (1997), Ξαναγράφοντας το παρελθόν. Σύγχρονες διαδρομές της ιστορίας των γυναικών, σ.σ.15 – 119 ▪ Κωνσταντινίδου Χρ. (1997), Η αναπαράσταση του κατά φύλο καταμερισμού της εργασίας στον ημερήσιο αθηναϊκό τύπο, τόμοι 4, Διδακτορική Διατριβή ▪ Κυριαζή Νότα (1995), *Feminism and the status of women in Greece*, p.p.267 – 302, Woodrow Wilson Center, Washington. (5).

Οι έννοιες της τάξης και της ταξικής πάλης αναπτύχθηκαν – κατά πρώτον – από τον Karl Marx. Παρ' ότι αποδεχόταν την ύπαρξη και άλλων τάξεων, εκτός από το προλεταριάτο και την αστική, «η καπιταλιστική κοινωνία θα πολωνόταν μεταξύ των δύο αυτών βασικών κοινωνικών τάξεων» (Karl Marx στο Timasheff S.N., Ιστορία κοινωνιολογικών θεωριών, ό.π., σ.σ.106 – 107).

Για την δημιουργία της κοινωνικής ταυτότητας επισημαίνονται ενδεικτικά, αφενός το έργο του Τζώρτζ Μηντ, (ό.π.), κατά τον οποίο η κοινωνία τελεί σε κατάσταση διαρκούς μεταβολής συμβάλλοντας στη διαμόρφωση του ατομικού εαυτού, ενώ το άτομο συντελεί στην κοινωνική αλλαγή κι' αφετέρου του Γκέοργκ Ζίμελ μέσω της «κοινωνιώσεως», η οποία περιλαμβάνει επαφές από την απλή συνάντηση μέχρι τις σχέσεις μ' έντονη συμμετοχή. Τέτοιες μορφές οργάνωσης αποτελούν π.χ. τα πολιτικά κόμματα, οι εκκλησίες κ.λπ.(Timasheff, ό.π., σ.σ.400, 214) (6).

Πέραν της κοινωνιολογίας και η Κοινωνική Ψυχολογία χρησιμοποιεί αυτού του είδους την ταυτότητα. Η ταύτιση με μία ομάδα ή μ' ένα μεγάλο αριθμό ομάδων ανάγεται στα πρώτα έτη της παιδικής ηλικίας. Η Marisa Zavalloni προσπαθεί ν' αποκαλύψει «πώς η υπαγωγή σε συγκεκριμένες ομάδες (όπως το έθνος, την κοινωνική τάξη, το φύλο) μπορεί να επηρεάσει την αντίληψη για τον εαυτό και τις προσωπικές αξίες και αντιστρόφως. Ο Tajfel ορίζει την κοινωνική ταυτότητα ως «γνώση του ατόμου ότι ανήκει σε συγκεκριμένες κοινωνικές κατηγορίες σε συνδυασμό με τη συναισθηματική και αξιολογική σημασία, που έχει γι' αυτόν η ομάδα υπαγωγής» (Παπαστάμου Στάμος, Διομαδικές Σχέσεις, σ.σ.149 – 150, 259, 303) (7).

Ο Α. Smith αναφέρεται και στην «Θρησκευτική ταυτότητα», που προέρχεται από τις διαδικασίες της επικοινωνίας και της κοινωνικοποίησης, σε αντίθεση με τις ταξικές ταυτότητες που πηγάζουν από τις σφαίρες των συναλλαγών και της παραγωγής. Οι πιστοί μιας κοινότητας μοιράζονται τους ίδιους συμβολικούς κώδικες, κοινές παραδόσεις και τα ίδια αξιακά συστήματα. Συχνή είναι και η στενή σύνδεση των θρησκευτικών κοινοτήτων με τις εθνοτικές ταυτότητες. Χαρακτηριστικές είναι οι περιπτώσεις των Εβραίων, των Αρμενίων και των Κοπτών της Αιγύπτου πριν την κατάκτησή της από τους Άραβες.

Οι Δρούζοι του Λιβάνου, μια μουσουλμανική σχισματική αίρεση, που εκδιώχθηκε από την Αίγυπτο τον 11^ο αι. αποτελεί μια συγκεκριμένη «εθνοθηρησκευτική» κοινότητα. Οι προτεστάντες και οι καθολικοί της Β. Ιρλανδίας, οι Πολωνοί, οι Μαρωνίτες, οι Σέρβοι κ.λπ. αποτελούν εθνοτικές κοινότητες με θρησκευτικά εμβλήματα και θρησκευτικούς δεσμούς (Smith A., ό.π., σ.σ.20 – 21). Υπάρχει και η «κομματική ταύτιση» που απορρέει από την αίσθηση της προσωπικής προσκόλλησης του ατόμου στο κόμμα της επιλογής του επί τη βάσει ψυχολογικών και κοινωνικών δεσμών. Ο εθνοτικός παράγων δύναται να επιδράσει και να ισχυροποιήσει την κομματική ταύτιση. Χαρακτηριστικές είναι οι φράσεις : «Καυκάσιος και δεξιός δεν γίνεται», «όλοι οι Σαρακατσάνοι είναι δεξιοί» κ.λπ. (Μαραντζίδης Νίκος, Ζήτω το Έθνος, σ.σ.23 – 24) **(8)**.

Η πολιτισμική ταυτότητα δεν ταυτίζεται με την εθνοτική, στοιχεία δε της πρώτης είναι η θρησκεία και η γλώσσα. (Μαραντζίδης, ό.π., σ.17, υποσημ.1 και σ.34). Ο «πολιτισμός» είναι «τεχνικός», αλλά περιλαμβάνει και το «πολιτιστικό επίπεδο», το οποίο διαμορφώνεται μέσω της παιδείας (Ζιάκας Ι. Θεόδωρος, Έθνος και Παράδοση, σ.29).

Οι άνθρωποι συγκροτούν πολιτισμικές κοινότητες με κοινές παραδόσεις και κοινή μορφή ζωής προς αντιμετώπιση πραγματικών ή φανταστικών κινδύνων (Βέικος Θεόφιλος, Εθνικισμός και Εθνική Ταυτότητα, σ.24).

Επισημαίνεται ότι η ενότητα ανάμεσα στους αρχαίους Έλληνες ήταν πολιτισμική και όχι πολιτική, Επρόκειτο για έναν «τυπικό εθνοκεντρισμό» που σε κρίσιμες στιγμές κατόρθωνε να παρακινήσει όχι όλα τα μέλη της ελληνικής πολιτισμικής κοινότητας, για ν' αντιταχθούν σ' έναν κοινό εχθρό, π.χ. κατά τους περσικούς πολέμους. Αργότερα όμως οι Περικλής και Κίμων απέτυχαν να συνενώσουν τους Έλληνες σε μία εκστρατεία κατά των Περσών (Smith A., ό.π., σ.σ.75 – 76).

Βασική αρχή του εθνικού προσδιορισμού αποτελεί η ολοκληρωμένη πολιτισμική ταυτότητα. Αξιακοί κώδικες και επικοινωνιακές πρακτικές συνθέτουν έναν κοινό εθνικό πολιτισμό. (Λέκκας Ε. Παντελής, Το παιχνίδι με τον χρόνο, σ.31) **(9)**.

γ. Έθνος και Εθνικισμός.

Η έννοια της Παράδοσης.

(I) Το έθνος.

Κατά τον καθηγητή Γεώργιο Μπαμπινιώτη, Έθνος είναι «το σύνολο ανθρώπων που γίνονται αντιληπτοί και από τους ίδιους και από τους άλλους ως ομοιογενές σύνολο, καθώς συνδέονται μεταξύ τους με δεσμούς κοινής καταγωγής και ιστορικό παρελθόν, κοινά στοιχεία πολιτισμού, κοινά ιδανικά και πολλές φορές κοινή γλώσσα και θρησκεία, ενώ παράλληλα έχουν συνείδηση της διαφοράς τους από τα άλλα ανάλογα σύνολα ανθρώπων.» Συν. Φυλή, γένος (Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας, σ.558).

Αποτελεί τον κατονομασμένο ανθρώπινο πληθυσμό «που μοιράζεται μια ιστορική εδαφική επικράτεια, κοινούς μύθους και ιστορικές μνήμες, μια μαζική δημόσια κουλτούρα, κοινή οικονομία και κοινά για όλα τα μέλη νομικά δικαιώματα και υποχρεώσεις (Smith Anthony, ό.π., σ.30).

Πρόκειται για ένα σχήμα «κοινότητας», μιας ομάδας ανθρώπων, μικρότερης από ένα «clan» (αμετάφραστος όρος της Κοινωνικής Ανθρωπολογίας : πατριά, φυλή, σόι, φατριά. Τα μέλη του συνδέονται με δεσμούς πατρογραμμικής ή μητρογραμμικής καταγωγής) (Μιχαήλ Δόμνα, σ.σ.20 – 21). **(10)**.

Η νεωτερικότητα δημιουργεί το έθνος, το οποίο είναι μία υπαρκτή οντότητα εδραζόμενη στην ανασύσταση του παρελθόντος και σε αναπλάσεις της πραγματικότητας με συγκεκριμένο προσανατολισμό των αξιών. (Λέκκας Παντελής, Το παιχνίδι με τον χρόνο, σ.101).

Σύμφωνα με τις «νεωτερικές» θεωρίες - από τη δεκαετία του 1960 κι' εξής - το έθνος δεν αντιμετωπίζεται ως δεδομένο ιστορικά, αλλά ως παράγωγο της νεωτερικών επαναστάσεων των δύο τελευταίων αιώνων. (ορθολογικών , δημοκρατικών και βιομηχανικών). Στην παλαιά λέξη «έθνος» προσέδωσε νέο νόημα ο Εθνικισμός (Θεοδωρίδης Π. Πέτρος, Οι μεταμορφώσεις της ταυτότητας, σ.29).

Διά του Εθνικισμού το έθνος παρουσιάζεται ως συνέχεια από το παρελθόν στο μέλλον. Δεν αποτελεί απλώς μία «φαντασιακή κοινότητα» αλλά πολιτική φαντασιακή κοινότητα αναφερόμενη στην «επικράτεια των νεωτερικών κρατικών σχηματισμών και στον μεταπαραδοσιακό συγκεντρωτικό τρόπο κυριαρχίας τους» (Δεμερτζής Νίκος, Ο λόγος του Εθνικισμού, σ.16). **(11)**.

Ο χαρακτηρισμός του ως «φαντασιακής κοινότητας» δεν σημαίνει βεβαίως ότι το έθνος συγκροτείται εκ του μηδενός ως αυθαίρετη κατασκευή των διανοουμένων.

Ο Β. Anderson θεωρεί το έθνος «ως φαντασιακά βιωμένη κοινότητα», καθώς καθίσταται αντιληπτό ως οριζόντια, βαθιά συντροφικότητα. Είναι φαντασιωμένη κοινότητα, γιατί τα μέλη και του μικρότερου έθνους δεν πρόκειται ποτέ να γνωρίσουν τα υπόλοιπα μέλη της. Η βιογραφία του έθνους μοιάζει με την αντίστοιχη ενός προσώπου, του οποίου η διήγηση εδράζεται σε ντοκουμέντα (ημερολόγια, γράμματα κ.λπ.) Έτσι από το 18^ο αιώνα κι' εξής γεννάται η ανάγκη εξιστόρησης του έθνους υπό τη μορφή ιστορικής συνέχειας (Θεοδωρίδης Π., ό.π., σ.37).

Σε καμία περίπτωση όμως ο Β. Anderson δεν θεωρεί ότι ο φαντασιακός χαρακτήρας του έθνους αποτελεί «λάθος» ή «ψευδή συνείδηση» (Δεμερτζής Νίκος, ό.π., σ.95).

Στο «τι είναι το έθνος» και «τι δεν είναι» επιχειρεί να δώσει απάντηση ο Θεόδωρος Ι. Ζιάκας, σ.σ.63 – 74. Κατ' αυτόν «στις κυρίαρχες θεωρίες για το έθνος» δύναται να εντοπιστεί ένα διπλό μεθοδολογικό σφάλμα : Δίνεται έμφαση στο έθνος – κράτος και παρακάμπτεται η έννοια της εθνότητας. Έτσι το εθνικό φαινόμενο περιορίζεται μόνο στην ευρωπαϊκή εμπειρία. Προσανατολίζονται στην έννοια της εθνικής ενότητας, παρ' ότι προϋπόθεση για τον ορισμό του έθνους είναι η «εθνική ετερότητα», που δεν ταυτίζεται με την κρατική, γλωσσική, θρησκευτική, ταξική η φυλετική ετερότητα. Η εθνική ετερότητα δύναται να υπάρξει και άνευ κράτους (π.χ. οι Έλληνες επί Τουρκοκρατίας). Επιπλέον η «εθνότητα μπορεί να μιλάει πολλές μητρικές γλώσσες (σε μας αρβανίτικα, βλάχικα ή σλαβομακεδονικά)» (σ.σ.64 – 66, ό.π.) **(12)**.

Ο ορισμός του έθνους από τον Anderson δεν βρίσκει σύμφωνο τον Παύλο Ν. Τζερμιά*, καθώς δεν αναφέρεται στη γλώσσα «της οποίας η διαχρονικότητα εντυπωσιάζει στην περίπτωση της Ελληνικής Ιστορίας, όπως τεκμηριώνει π.χ. η κυπριακή διάλεκτος Πολλοί από εκείνους τους μελετητές, οι οποίοι στην προσέγγιση της εθνικής ταυτότητας (συμπεριλαμβανομένης και της ελληνικής) αποδέχονται χωρίς τις αναγκαίες κριτικές και επισημάνσεις τη θεωρία του Anderson και παρασύρονται σε απλουστευτικούς και μη συμβατούς με πολυάριθμες εκφάνσεις του ιστορικού γίνεσθαι ισχυρισμούς, π.χ. σ' εκείνον ότι «ο εθνικισμός δημιουργεί το έθνος», το κάνουν με αδιαμφισβήτητη καλή προαίρεση . . . » (ΤΥΠΟΣ ΤΗΣ ΚΥΡΙΑΚΗΣ, Αναζητώντας την ταυτότητα του νέου Ελληνισμού, Επισημάνσεις, 14 Νοεμβρίου 2004, σ.16). Κατά τον εθνικισμό το έθνος αναφέρεται στο πραγματικό, όπως είναι και ορίζεται και στο προσδοκώμενο ή επιθυμητό, όπως οφείλει να καταστή. Έτσι έχει τρεις διαστάσεις : αυτό που υπήρξε και προσδιορίζει (παρελθόν), αυτό που είναι (παρόν), και επηρεάζει και αυτό που θα είναι στο μέλλον. (Λέκκας Παντελής, Η εθνικιστική ιδεολογία, σ.σ.107 – 110).

*Τζερμιάς Ν. Παύλος, «Γλυκείας χώρας» ιστορήση. Η Κύπρος από την αρχαιότητα ως την ένταξη στην Ευρωπαϊκή Ένωση, τρεις τόμοι, Εκδόσεις Ι. Σιδέρης, Αθήνα.

Η άποψη της εθνικιστικής ιδεολογίας περί της ιστορικότητας των όρων «έθνος», «nation», nation κ.λπ. αμφισβητείται, καθώς - κατά καιρούς - η νοηματοδότησή τους ήταν διαφορετική. Στον Όμηρο π.χ. είχε τη σημασία της συντροφιάς («έθνος εταιρών», Ιλ. Γ 32, Η 115), κάποιας στρατιάς («έθνος Αχαιών, Ιλ. Ρ 552), στον Αισχύλο αναφέρεται σε οπλισμένη ομάδα («έθνος μαχαιροφόρον, Πέρσαι 56) και στο Σοφοκλή σε αγέλες ζώων (θηρών έθνη» Αντιγόνη 344. Στην Π. Διαθήκη (μετάφραση των Ο΄) η λέξη «έθνος» περιλαμβάνει τους μη ανήκοντες στην εβραϊκή θρησκευτική κοινότητα. (Λέκκας Ε. Παντελής, ό.π., σ.σ.86 – 87) (13).

Ο Kedourie ισχυρίζεται ότι ο όρος nation μέχρι και τον 18^ο αιώνα εχρησιμοποιείτο ως συλλογικό ουσιαστικό. Έτσι κατά το Μεσαίωνα τα Πανεπιστήμια εδαιρούντο σε «έθνη», διαχωρισμούς ενδεικτικούς της προέλευσης. Π.χ. το Παν/μιο του Παρισιού είχε 4 «έθνη» : l' honorable nation de France, la fidele nation de Picardie, la venerable nation de Normandie και la constante nation de Germanie. Στην «Εγκυκλοπαίδεια» οι Diderot και D' Alembert ορίζουν το έθνος ως μια «συλλογική λέξη που χρησιμοποιείται για να υποδηλώσει μια σημαντική μερίδα ανθρώπων η οποία καταλαμβάνει ένα ευρύ μέρος μιας χώρας, που ορίζεται από συγκεκριμένα όρια και που υπακούει στην ίδια κυβέρνηση» (Μιχαήλ Δόμνα, ό.π., σ.σ.21 – 22). Ο εθνικισμός αναφέρεται στο εθνικό κράτος, που αποτελεί ένα συγκεκριμένο τύπο κρατικής οργάνωσης. Ο εθνικός χρόνος, όπως εκφράζεται από τον τρόπο γραφής της ιστορίας, καθορίζει και τις απόψεις περί του εθνικού χώρου, της γεωγραφίας. Η αγάπη για την πατρίδα δεν σχετίζεται μόνο με «τον τόπο της προσωπικής μνήμης ή της βιωματικής εμπειρίας, αλλά εκτείνεται κατά τρόπο που αγκαλιάζει ολόκληρη την περιοχή την οποία το σύγχρονο έθνος και η ιστορία του διεκδικούν». Σημειωτέον ότι η πρόσληψη του εθνικού χώρου είναι το ίδιο φανταστική και αφηρημένη, όπως η αντίστοιχη του εθνικού χρόνου. (Λέκκας Ε. Παντελής, Το παιχνίδι με τον χρόνο, σ.σ.209 – 210).

Τα εδαφικά δικαιώματα των εθνών εδράζονται κυρίως στην «εθνικοποιημένη ερμηνεία της ιστορίας». Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελούν οι «ανέστιοι εθνικισμοί», π.χ. ο εβραϊκός, όπου η επιστροφή στη Γη της Επαγγελίας αποτελεί υπόθεση η οποία αφορά την ιστορία του εβραϊκού έθνους κι όχι επιτέλεση ατομικού θρησκευτικού καθήκοντος (Λέκκας Ε. Παντελής, ό.π., σ.212). (14).

Οι ανωτέρω θέσεις εντάσσονται στις ερμηνείες του έθνους και του εθνικισμού, οι οποίες παρατίθενται ενδεικτικά : (α) αυτές που αποδέχονται το έθνος ως πρωτογενή οντότητα που ανάγεται στην ανθρώπινη ιστορία και φύση. Πρόκειται για απόψεις περιλαμβανόμενες στα πλαίσια της εθνικιστικής ιδεολογίας. Διακρίνονται σε δύο εκδοχές. Η πρώτη ερμηνεύει τον εθνικισμό ως αποτέλεσμα της αφύπνισης του έθνους. Στη δεύτερη ο εθνικισμός αντιμετωπίζεται ως κατάλοιπο του παλαιού κόσμου που δεν δύναται να προσαρμοσθεί σε ό, τι ορθολογικό η νεωτερικότητα επιτάσσει. (β) Οι νεωτερικές θεωρήσεις από τη δεκαετία του 1960 και μετά δεν εμφανίζουν το έθνος ως ιστορικά δεδομένο, αλλά ως απότοκο της νεωτερικότητας. Σ' αυτές περιλαμβάνονται οι απόψεις των : B. Gellner, που επισημαίνει ότι ο εθνικισμός είναι προϊόν του εκσυγχρονισμού του εδραζομένου στο κίνητρο για μόρφωση και σ' ένα σύγχρονο σύστημα εκπαίδευσης, B. Anderson (σ.394 του παρ. πονήμ.) και A. Giddens, που υπογραμμίζει ότι η ολοκλήρωση του έθνους επέρχεται μόνο με την απόκτηση εκ μέρους ενός κράτους ολοκληρωμένου διοικητικού ελέγχου στην εδαφική επικράτεια στην οποία διεκδικεί κυριαρχία. Θέση υπέρ της νεωτερικότητας του έθνους λαμβάνει ο Νίκος Δερμετζής. (γ) Οι «εθνοτιστές» ασκούν κριτική στις νεωτερικές θεωρίες, καθώς αντιτείνουν ότι η διαμόρφωση των εθνών πρέπει να μελετηθεί εντός των πλαισίων της ιστορίας της «μακράς διάρκειας». Ο πιο σημαντικός εκπρόσωπος είναι ο ήδη αναφερθείς A. Smith, ο οποίος στρέφει την προσοχή του στην «εθνική κοινότητα» τη χαρακτηριζόμενη «από ένα συλλογικό όνομα, αρχαία καταγωγή και ιστορία, κοινή πατρίδα, αλλά και από ένα αίσθημα ενότητας και αλληλεγγύης μεταξύ των μελών του πληθυσμού». (δ) Υπάρχουν και χρονικά παλαιότερες προσεγγίσεις που μελετούν το έθνος ως νεωτερικό φαινόμενο (I) μέσω της ιστορίας των ιδεών. Αναφέρεται η ερμηνεία του E. Kedourie για τον εθνικισμό ως «σύμπλεγμα διασυμπλεκόμενων ιδεών για τον άνθρωπο, την κοινωνία και την πολιτική». II. Η επικοινωνιακή προσέγγιση του K. Deutch θεωρεί

ότι η αποτελεσματικότητα της επικοινωνίας μεταξύ των ατόμων στηρίζει την ενότητα του έθνους (Θεοδωρίδης Πέτρος, ό.π., σ.σ.28 – 29, 34 – 47, 32 – 33). **(15).**

(II). Οι έννοιες του εθνικισμού και του πατριωτισμού.

Κατά τον A. Smith η ιδεολογία του εθνικισμού περιλαμβάνει τις εξής βασικές προτάσεις : (α) ο κόσμος διαιρείται σε έθνη. (β) Το έθνος είναι πηγή κάθε κοινωνικής ή πολιτικής εξουσίας. (γ) Εάν οι άνθρωποι θέλουν την ελευθερία τους, επιβάλλεται η ταύτισή τους με κάποιο έθνος και (δ) για την επικράτηση της διεθνούς ειρήνης και δικαιοσύνης απαραίτητη προϋπόθεση αποτελούν η ελευθερία και η ασφάλεια των εθνών. (Εθνική ταυτότητα, ό.π., σ.112).

Ο εθνικισμός, επίσης είναι δυνατό να σημαίνει : (1) τη διαδικασία σχηματισμού και συντήρησης των εθνικών κρατών ή εθνών (2) τη συνείδηση του «ανήκειν» σ' ένα έθνος, (3) μία γλώσσα και μια συμβολική για το «έθνος» και το ρόλο του, (4) ένα ιδεολογικό πλαίσιο που αναφέρεται στο έθνος μέσω ενός πολιτισμικού δόγματος και (5) ένα πολιτικό και κοινωνικό κίνημα που αποβλέπει στην επίτευξη των στόχων του έθνους (Smith A., ό.π., σ.σ.109 – 110). Πρόκειται για «ένα ιδεολογικό κίνημα για την επίτευξη και τη διατήρηση της αυτονομίας, της ενότητας και της ταυτότητας ενός πληθυσμού». (Smith A., ό.π., σ.113).

Η γένεσή του τοποθετείται το 1772 (χρονολογία διαχωρισμού της Πολωνίας), το 1806 (έναρξη των προσφωνήσεων του Fichte στο Γερμανικό Έθνος στο Βερολίνο ή το 1789, έτος έναρξης της Γαλλικής Επανάστασης).

Ο Εθνικισμός δεν παραμένει αναλλοίωτος. Αυτός της γαλλικής επανάστασης είναι διαφορετικός από το ρομαντικό εθνικισμό της Γερμανίας των τελών του 19^{ου} αι., τον αμερικανικό ή τον ρωσικό.

Παρά ταύτα συντίθεται βάσει τριών προαποδοχών : (α) της «αιωνιότητας» του έθνους, (β) της υπεροχής των συμφερόντων και των αξιών του έθνους έναντι κάθε άλλου συμφέροντος και αξίας και (γ) της ύπαρξης ή της διεκδίκησης εκ μέρους του έθνους της πολιτικής του κυριαρχίας. (Δεμερτζής Νίκος, Ο λόγος του Εθνικισμού, σ.σ.27 – 28, 62 – 63) **(16).**

Για τον εθνικισμό η απόκτηση εθνικού κράτους δεν αποτελεί το τέρμα, αλλά σταθμό. Ταυτόχρονα θεσμοποιείται, καθίσταται η επίσημη ιδεολογία του εθνικού κράτους, η «πολιτική του θρησκεία» μέσω π.χ. της εθνικής παιδείας (Λέκκας Ε. Παντελής, Η εθνικιστική ιδεολογία, ό.π., σ.σ.127, 135).

Η άνοδος του εθνικισμού και η δημιουργία των εθνικών κρατών είχε συχνά ως αποτέλεσμα την πτώση της θρησκευτικής εξουσίας με την απώλεια της πολιτικής της ισχύος. Ακόμη και στη στάση της Ελλαδικής Εκκλησίας υπερίσχυσε το εθνικό κριτήριο έναντι του θρησκευτικού στις σχέσεις με τους ομόδοξους Σκοπιανούς αναφορικά με το «Μακεδονικό» (Μιχαήλ Δόμνα, ό.π., σ.79). Ο εθνικός χώρος στα πλαίσια του εθνικισμού παρουσιάζεται υπό τη μορφή συγκεχυμένων παραλλαγών ως «πλοίο», «εστία», «μητέρα», «σάρκα», «σώμα» της ψυχής του έθνους. Μπορεί ν' ανατρέχει η εθνικιστική ιδεολογία στο παρελθόν προς δικαίωση μιας πολιτικής θέσης. Έτσι σε κείμενο του μεσοπολέμου του σερ Χέρμπερτ Σάμιουελ, πρώτου Υπάτου Αρμοστή στην Παλαιστίνη, οι όποιες αναφορές σε προφήτες, κριτές και σοφούς, στους συμπατριώτες του Ησαΐα και στους απογόνους των Μακκαβαίων δεν έχουν ως στόχο την Παλαιστίνη του 8^{ου} αι. π.Χ. ή του 2^{ου} αι. μ.Χ. των Μακκαβαίων, αλλά την Παλαιστίνη του μεσοπολέμου (Λέκκας Παντελής, Το παιχνίδι με τον χρόνο, ό.π., σ.σ.230 – 232). **(17).**

Αναφέρθηκαν ακροθιγώς ορισμοί του εθνικισμού*, η γένεση, η σχέση του με το εθνικό κράτος και τους στόχους του.

Διακρίνεται επιπλέον σε «πολιτικό εθνικισμό», ο οποίος εδράζεται στον οικουμενισμό του Διαφωτισμού και στον «πολιτισμικό» ή «παραδοσιακό», που «προτείνει ως ενοποιητικά στοιχεία μεταξύ του κράτους και τους ατόμου τη γλώσσα και την κοινότητα».

*Αναφορές στους τύπους του εθνικισμού βλ. Δεμερτζής Νίκος, Ο λόγος του Εθνικισμού, σ.σ.215 – 253 και Smith Ant., Εθνική Ταυτότητα, ό.π.,σ.σ.119 – 126.

Πολιτικός εθνικισμός υπήρξε στα πλαίσια της Γαλλικής Επανάστασης με τη λατρεία του Υπερτάτου Όντος. Ο γαλλικός εθνικισμός δεν θεωρούσε τη γαλλική γλώσσα αναπόσπαστο στοιχείο του έθνους, αλλά η επιλογή της έλαβε χώρα με καθαρά πολιτικά κριτήρια για την εξάπλωση της Επανάστασης. Ο πολιτιστικός Εθνικισμός είχε ρομαντικές καταβολές. Ο Alfred de Musset έλεγε : «L' art c' est le sentiment». Υπάρχει ακόμη σύνδεση με τη λατρεία του μύθου και τον ανορθολογισμό. Ένα άλλο στοιχείο του ρομαντικού εθνικισμού είναι η «φαντασία», καθώς με αυτή συλλαμβάνεται «ενορατικά η κρυμμένη φύση των πραγμάτων». Για το ρομαντισμό η εθνική ομάδα εκλαμβάνεται ως ένας ζωντανός οργανισμός. Η αναζήτηση της αλήθειας τοποθετείται στην αποκάλυψη, στον εξωτισμό, γενικότερα στον αντίποδα της λογικής. Πολιτισμικός είναι και ο εθνικισμός του J. Herder, ο οποίος πιστεύει ότι ο εξανθρωπισμός επέρχεται μέσω της γλώσσας που ταυτίζεται με τη σκέψη.

Το 19^ο αι. προστίθεται και η διάκριση σε φιλελεύθερο δημοκρατικό εθνικισμό και σε ολοκληρωτικό. Εκφραστής του πρώτου υπήρξε ο Giuseppe Mazzini, που πίστευε ότι τα έθνη μεσολαβούν μεταξύ της ανθρωπότητας και του ατόμου. Στη Γαλλία και Γερμανία της δεκαετίας του 1880 εμφανίζεται ο ολοκληρωτικός εθνικισμός που περιφρονεί τη φιλελεύθερη δημοκρατία και εναποθέτει τις ελπίδες ανατροπής της σ' έναν αρχηγό – λυτρωτή. Ο Conte de Gobineau θεωρείται ο πατέρας της ρατσιστικής ιδεολογίας που διαφέρει από την εθνικιστική, η οποία αναφέρεται σε όρους ιστορικούς, ενώ ο ρατσισμός σε εξω-ιστορικούς. Για τον Gobineau το έθνος είναι, «προϊόν επιμειξίας».

Η γαλλική, κυρίως, εκδοχή του ολοκληρωτικού εθνικισμού εκφράζεται στις αρχές του 20^{ου} αιώνα από τους Περικλή Γιαννόπουλο, κατά τον οποίο ο Ελληνισμός είναι μια οργανική ενότητα αναπτυσσόμενη με φάσεις παρακμής και δημιουργίας και Ίωνα Δραγουμή στον οποίο η γλώσσα της μεταφοράς καθιστά την εικόνα του έθνους ωραία αιωνίως και άσπιλη (Θεοδωρίδης Π., ό.π., σ.σ.51 – 99). **(18)**.

Η σχέση ανάμεσα στον εθνικισμό και τον πατριωτισμό αποκτά όχι μόνον ακαδημαϊκή αλλά και πολιτική αξία.

Στο Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας, σ. 1371 του καθηγητή Γεωργίου Μπαμπινιώτη, πατριωτισμός είναι « η έμπρακτη αφοσίωση και αγάπη κάποιου για την πατρίδα του». ΣΥΝ. Φιλοπατρία. Στη σ. 556, ό.π. παρατίθενται οι όροι εθνικισμός – εθνικισμός – διεθνισμός – φιλοπατρία – πατριωτισμός – σοβινισμός. Ο εθνικισμός « που σήμανε και τον πατριωτισμό, την αγάπη προς την πατρίδα, αλλά και τις εδαφικές απαιτήσεις ενός έθνους εις βάρος άλλων εθνών, τον εθνικό επεκτατισμό, δηλ. και τη θετική και την αρνητική σημασία. Τον φανατικό, με επεκτατικές – επιθετικές βλέψεις πατριωτισμό δήλωσε και η ξενικής (γαλλικής) προελεύσεως λ. σοβινισμός (από το όνομα του φανατικού εθνικιστή N. Chauvin, που έζησε την εποχή του Ναπολέοντος .)

Στα Γαλλικά η λέξη pays σημαίνει τη Γαλλία, ενώ η patrie και τον τόπο γεννήσεως του ομιλητή. Πατρίδα είναι οι τόποι και τα τοπία, « η μικρή πατρίδα », « η πηγή έμπνευσης και αισθητικής αναπόλησης » .

Υπάρχει ένας « φυσικός » πατριωτισμός που ανάγεται « στην ίδια τη σύσταση του ανθρώπου και ως εκ τούτου συνιστά μια διαπολιτισμική σταθερά ». Αυτό το είδος απαντά κυρίως σε κοινότητες, όπου επικρατούν οι διαπροσωπικές σχέσεις. Πρόκειται για τον « κοινοτικό πατριωτισμό ». Υπάρχει και ο « αφηρημένος πατριωτισμός » που απορρέει από το συναήκειν σ' ένα σύνολο ανθρώπων, τους οποίους δεν γνωρίζει. Στις κοινωνίες της νεωτερικότητας ο πολίτης υπόκειται και στα δύο είδη. Ταυτόχρονα ο αφηρημένος πατριωτισμός μετατρέπεται σ' εθνικισμό, καθώς η προσπάθεια πραγμάτωσης της « μεγάλης πατρίδας » ταυτίζεται με τον αγώνα υλοποίησης του έθνους – κράτους ή των αλυτρωτικών / επεκτατικών διεκδικήσεων.

Το ιστορικό κριτήριο για την αντιδιαστολή των δύο εννοιών δεν είναι επαρκές : Αληθεύει βεβαίως ότι ο πατριωτισμός έχει διαχρονικό χαρακτήρα, ενώ ο εθνικισμός αποτελεί ιστορικό φαινόμενο, σχετικά πρόσφατο. Δεν αποκλείεται όμως η a posteriori ταύτιση της «πατρίδας» με το «έθνος» (Δεμερτζής Νίκος, ό.π., σ.σ. 198-204) Κατά τον K. Deutsch ο πατριωτισμός βάσει της καταγωγής αποτελεί ένα παλαιό κοινωνικό φαινόμενο, που αργότερα

τον αντικατέστησε ο εθνικισμός (Deutsch K., Nationalism and social communication, p.p. 104, 288).

Από τα τέλη του 18^{ου} αιώνα , ο πατριωτισμός και ο εθνικισμός συμφύρονται με την εμφάνιση του «αφηρημένου» πατριωτισμού. Κατά τον Hayes (Nationalism, p.2) “nationalism is a fusion of patriotism with a consciousness of nationality”.

Ο Akzin διακρίνει τον εθνικισμό που συνεπάγεται την αφοσίωση στο έθνος από τον πατριωτισμό με την προσήλωση του στο κράτος. Η σύμπτωση των δύο παρατηρείται αποκλειστικά στα μονο-εθνοτικά κράτη (monoethnic), των οποίων ο πληθυσμός στην πλειονότητά του ανήκει στην ίδια εθνοτική ομάδα. Για την διατήρηση της κοινωνικής συνοχής στις πολυ-εθνοτικές πολιτείες επιβάλλεται η διαφοροποίηση ανάμεσα στον εθνικισμό και τον πατριωτισμό. Ο πληθυσμός του κράτους θα πρέπει να ταυτιστεί με τους κρατικούς θεσμούς, υπό την προϋπόθεση της εγγύησης εκ μέρους τους των ατομικών ελευθεριών.

Έτσι στα μονο-εθνοτικά κράτη η κοινωνική συνοχή (Σ) αυξάνει ή παραμένει σταθερή, εάν προστεθεί ο πατριωτισμός (Π) στον εθνικισμό (Ε) : $\Sigma = \Pi + E$. Αντιθέτως στα πολυ-εθνοτικά ισχύει η εξίσωση : $\Sigma = \Pi - E$. Με την αύξηση των επιμέρους εθνικισμών επιτείνονται οι πιθανότητες κατάρρευσης των πολυ-εθνοτικών κρατών. (Akzin Benjamin, State and Nation, p.p 44, 64, 78, 80-81 και 101). Προφανώς η ανάλυσή του ισχύει για πολυεθνικές αυτοκρατορίες (π.χ. οθωμανική, Σοβιετική Ένωση κ.λ.π.). Το μειονέκτημα της θεωρίας του έγκειται στην αλλαγή του περιεχομένου του πατριωτισμού με την εμφάνιση του εθνικισμού. Τότε παρουσιάζεται και ο κρατικός πατριωτισμός για τη στήριξη του συντάγματος, σε μια εποχή που προέβαλλε ο κίνδυνος διάλυσης των πολύ-εθνοτικών κρατών. Στην καλύτερη των περιπτώσεων ο πατριωτισμός θα ήταν δυνατό να θεωρηθεί αμυντικός εθνικισμός, πολύ πιο διαφορετικός από τον σοβινισμό ή τον επιθετικό εθνικισμό. Πάλιν όμως αναδύονται δύο ανυπέβλητες δυσχέρειες : κατά πρώτον ο αμυντικός εθνικισμός δεν επιλύει αυτομάτως το ζήτημα των δημοκρατικών δικαιωμάτων στα πλαίσια της εθνικής κοινωνίας και δεύτερο , στη ρέουσα ιστορική πορεία τα όρια μεταξύ ενός επιθετικού και αμυντικού εθνικισμού, του σοβινισμού και του πατριωτισμού καθίστανται εξαιρετικώς ασαφή και η μετάβαση από τη μία στην άλλη κατάσταση είναι ιδιαιτέρως ευχερής (Δεμερτζής Νίκος, ό.π. σ.σ. 208-211) (19)

(III) Η Παράδοση.

Παράδοση είναι «η απεριόριστη και αυθόρμητη επανάληψη πράξεων, που νομιμοποιούνται και επικυρώνονται το ίδιο αυθόρμητα και φυσικά, επειδή ακριβώς η ανέκαθεν ισχύς τους δεν έχει αμφισβητηθεί». Στις παραδοσιακές κοινωνίες δεν γίνεται λόγος για την παράδοση, παρά μόνο στις σύγχρονες ως η «νοητική αναβίωση ενός θνησιμαίου κοινωνικού καθεστώτος».

Ο εθνικισμός ανακατασκευάζει την παράδοση και την χρησιμοποιεί ορθολογικά. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα της ανάδειξης της ανέμης σε εθνικό σύμβολο των Ινδών από τον Γκάντι κατά τη διάρκεια του μεσοπολέμου (Λέκκας Παντελής, Η εθνικιστική ιδεολογία, ό.π., σ.σ.202 – 203, 207 – 208).

Η σύγχρονη ιδεολογία έχει ως χαρακτηριστικά την εκκοσμίκευση, καθώς οι ερμηνείες του κόσμου δεν είναι μεταφυσικές και τον ορθολογισμό. Η παραδοσιακή ιδεολογία στηρίζεται σε φορείς πνευματικού κύρους (π.χ. Εκκλησία) (Λέκκας Π., ό.π., σ.σ.57 – 58).

Η έννοια της «παράδοσης σχετίζεται με τις αντίθετες της «νεωτερικότητας» και του «εκσυγχρονισμού».

Η «παραδοσιακή κοινότητα» αποτελεί αφαίρεση προσδιοριζόμενη βάσει του κριτηρίου της πρωταρχικότητας της φυσικής communitatis (οίκου, πόλης – κράτους, domus, millet κ.λπ.) που προσδιορίζει a priori την κοινωνική θέση και τον κοινωνικό ρόλο των υποκειμένων στα πλαίσια «της εκάστοτε κληροδοτημένης συλλογικότητας. Στη σύγχρονη κοινωνία ο άνθρωπος μετατρέπεται σε «ζώνων πολιτικών».

Η επίδραση της εκσυγχρονιστικής διαδικασίας έχει χαρακτήρα, κυρίως, πολιτισμικό και εξωγενή προέλευση. Η εικόνα του κόσμου δεν είναι πλέον μία και αναμφισβήτητη, όπως

στην παραδοσιακή κοινωνία, αλλά είναι δεκτική πολλών ερμηνειών (Λέκκας Παντελής, Το παιχνίδι με τον χρόνο, σ.σ.62 – 64, 67 – 68) (20).

Στην παραδοσιακή κοινωνία το έθιμο καλύπτει πρακτικές ανάγκες, ενώ η «επινοημένη» παράδοση έχει ως χαρακτηριστικό την απουσία μεταβολής και είναι σε μεγάλο βαθμό τεχνητή η συνέχεια με το παρελθόν.

Ο Eric Hobsbaum αναφέρει δύο παραδείγματα πολιτικών καθεστώτων που επερόνησαν παραδόσεις στην προσπάθεια συγκρότησης ενός εθνικού κράτους στα πλαίσια (α) της Τρίτης Γαλλικής Δημοκρατίας με την καθιέρωση το 1880 ως της σημαντικότερης εθνικής εορτής της Ημέρας της Βαστίλης και (β) της Δεύτερης Γερμανικής Αυτοκρατορίας μετά το γαλλοπρωσικό πόλεμο του 1870 – 71 με την προβολή της «προαιώνιας» αντιπαλότητας με τους Γάλλους (Θεοδωρίδης Π., ό.π., σ.σ.108 – 111).

Σε περιόδους αποδιάθρωσης των κοινωνικών δομών, τα υποκείμενα βρίσκονται σε αμηχανία και επιζητούν την επιστροφή στην παράδοση. Ουσιαστικά πρόκειται για την επανάληψη μιας αυταπάτης, καθώς επιχειρείται η απώθηση του γεγονότος της μη δυνατότητας κατάργησης του χρόνου μεταξύ της «παράδοσης» και της νεωτερικότητας. Έτσι δημιουργείται η εθνικιστική (και ρατσιστική) αυταπάτη, η οποία στηρίζεται στο γεγονός ότι η προσέγγιση του παρελθόντος γίνεται μέσω της εμπειρίας του παρόντος (Δεμερτζής Νίκος, Ο λόγος του Εθνικισμού, ό.π., σ.348) (21).

«Η παράδοση ξεκινά ως «κίνημα», καθιερώνεται σε σεβάσματα «παράδοση» και οι επακόλουθες «απολιθώσεις» και «παρεκκλίσεις» αντιμετωπίζονται με «διορθωτικά» - «ανανεωτικά» κινήματα» Το «κίνημα» επομένως είναι η δυναμική όψη της «παράδοσης».

Κάθε παράδοση έχει τη «λόγια» και τη «δημώδη» συνιστώσα της που δεν ταυτίζεται με τη διάκριση «πραγματικού - ιδανικού» ή «πυρήνα – κελύφους»*, καθώς το λόγιο και το δημώδες ενυπάρχουν στις ανωτέρω δύο έννοιες (πυρήνα – κελύφους). Διά της παιδείας εξασφαλίζονται η συνέχεια και η εξέλιξη της παράδοσης. (Ζιάκας Ι. Θεόδωρος, Έθνος και Παράδοση, σ.σ.122, 138 – 139).

* Στον «πυρήνα» εντάσσονται όσοι δεν εμπνέονται μόνον από τα πρότυπα, αλλά

διαβιούν σύμφωνα μ' αυτά, π.χ. οι άγιοι (Ζιάκας Θεόδωρος, ό.π., σ.σ.137).

«Η εξάπλωση της παιδείας είναι ο καταλύτης για την προσπέλαση του κοινωνικού υποκειμένου στην παράδοση, μα ταυτόχρονα δηλώνει και την έξοδο του από αυτήν». Ο αναλφαβητισμός πολλές φορές έχει προξενήσει προβλήματα στη διάχυση της εθνικιστικής ιδεολογίας στις χώρες του Τρίτου Κόσμου (Λέκκας Παντελής, Η εθνικιστική ιδεολογία, σ.204).

Ο Α. Smith αναφέρεται στην κρίση ταυτότητας των διανοουμένων που απορρέει από την αμφισβήτηση της παραδοσιακής κοινωνίας και θρησκείας εκ μέρους του «επιστημονικού κράτους». Οι διανοούμενοι αντιδρούν ποικιλοτρόπως, όταν πρόκειται να επιλέξουν ανάμεσα στη νομιμοποίηση βάσει των όρων της παράδοσης ή της παραδεδομένης θρησκείας και της προσφυγής στον ορθό λόγο και την παρατήρηση που ευνοεί ένα κράτος. Έτσι επέρχεται η βαθιά αμφισβήτηση της παράδοσης και των συμβόλων της, με αποτέλεσμα πολλοί διανοούμενοι να επιδιώκουν την ανακάλυψη εναλλακτικών αρχών και ιδεών για τη θεμελίωση της

σκέψης και δράσης. Ο «ιστορικισμός» αποτελεί ίσως τη σημαντικότερη από τις αρχές αυτές και τους μύθους, καθώς συνενώνει «το παρελθόν (παράδοση) με το παρόν (ορθό λόγο) και το μέλλον (δυνατότητα τελείωσης) (Εθνική ταυτότητα, ό.π., σ.σ.142 – 143) (22).

Ενδεικτικά για τις έννοιες του εκσυγχρονισμού και της παράδοσης βλ. : Τσουκαλάς Κων/νος, Παράδοση και εκσυγχρονισμός : μερικά γενικότερα ερωτήματα στο Δ.Γ. Τσαούσης (επιμ.), Ελληνισμός – Ελληνικότητα, Αθήνα, 1983 ▪ Τσουκαλάς Κων/νος, Ιστορία, Μύθοι και Χρησμοί στο Έθνος – Κράτος – Εθνικισμός, Αθήνα, 1994 ▪ Τσουκαλάς Κων/νος (1999), Η εξουσία ως λαός και ως έθνος. Περιπέτειες σημασιών, Αθήνα ▪ Λέκκας Παντελής (1994), Διανοούμενοι και ιδεολογία στο Επιστημονική συνάντηση στη μνήμη του Κ.Θ. Δημαρά, Αθήνα ▪ Λέκκας Παντελής, Ο υπερταξικός χαρακτήρας του εθνικιστικού λόγου, Μνήμων, 16

(1994), σ.σ.95 – 106 ▪ Λέκκας Παντελής, Η συγκρότηση της εθνικιστικής ιδεολογίας – εθνική θεωρία και εθνικό φρόνημα στο Έθνος – Κράτος, Εθνικισμός, Αθήνα, 1994 ▪ Λεονταρίτης Γεώργιος, Εθνικισμός και διεθνισμός : πολιτική ιδεολογία στο Δ.Γ. Τσαούσης (επιμ.), Ελληνισμός – Ελληνικότητα, Αθήνα, 1983. (23).

γ 2. Εθνοτική / Εθνική ταυτότητα.

Τοπική / Εθνοτοπική.

I. Εθνοτική ταυτότητα.

Ο Α. Smith θεωρεί ότι η Αρχαία Ελλάδα αποτελούσε «πολιτισμική και εθνοτική κοινότητα», αλλά όχι «έθνος». Έξω από τη Δύση, στην Αν. Ευρώπη και την Ασία υπάρχει ένα διαφορετικό – από το δυτικό – μοντέλο έθνους, «το εθνοτικό», μ' έμφαση στις κοινή καταγωγή (όχι στο έδαφος) και ντόπια λαϊκή κουλτούρα, κυρίως στα έθιμα και τη γλώσσα. Η εθνοτική, λοιπόν, αντίληψη εδράζεται στη γενεαλογία, τη λαϊκή

κινητοποίηση και στις παραδόσεις (Εθνική ταυτότητα, ό.π., σ.σ.23, 27 – 28).

Όσο κι' αν το έθνος είναι νεωτερικό φαινόμενο, διαθέτει στοιχεία που χαρακτήριζαν τις εθνοτικές – προνεωτερικές κοινότητες και οφείλει να καλλιεργήσει : κοινούς μύθους καταγωγής, μοναδικά πολιτισμικά χαρακτηριστικά, κοινές ιστορικές μνήμες και μια αίσθηση διαφορετικότητας. (Εθνική ταυτότητα, ό.π., σ.106). (24).

Οι ταυτότητες – εθνοτική και εθνική – εδράζονται τόσο στην πραγματικότητα, όσο και στο όνειρο και στη φαντασία. Αναπτύσσονται στη συγκεκριμένη κοινότητα, εμπειρικά αντιληπτή και ταυτοχρόνως στη φαντασιακή κοινότητα, η οποία αναπαράγεται στη συλλογική μνήμη των ανθρώπων ως παρελθόν. (Βέικος Θεόφιλος, Εθνικισμός και εθνική ταυτότητα, σ.21).

Ο όρος «ethnie»* αναφέρεται σε κάθε είδους πολιτισμικό και ανθρωπολογικό στοιχείο, το οποίο έχει την προέλευσή του από την παραδοσιακή κοινωνία και χρησιμοποιείται στη δόμηση της εικόνας του έθνους. Η λέξη αυτή σχετίζεται με ο,τιδήποτε παρελθοντικό μετέχει του προσδιορισμού του έθνους υπό μορφή *passé – partout*, γεγονός που βρίσκει αντίθετο το συγγραφέα. Ο όρος αυτός υποδηλώνει μορφές «πρωτοεθνικισμού» με την επανεισαγωγή κατά λαθραίο τρόπο της αντι-ιστορικής αντίληψης περί της αρχαιότητας του έθνους και του εθνικισμού (Λέκκας Π., Η εθνικιστική ιδεολογία, ό.π., σ.σ.116 –118). Ο όρος «εθνοτικός» αμφισβητείται και στο Λέκκας Π., Το παιχνίδι με τον χρόνο, ό.π., σ.179. (25).

Η διαφορά της εθνοτικής ομάδας (εθνότητας) από το έθνος εντοπίζεται στο ότι αυτό συγκροτείται από την ανανοηματοδότηση των στοιχείων της πρώτης έννοιας. Επομένως το έθνος διαθέτει «εθνοτικές καταβολές». Η εξίσωση όμως του Gellner : Έθνος = Πολιτισμός (εθνότητα) + Πολιτεία (κράτος) δεν ευσταθεί, γιατί οι εθνοτικές ταυτότητες μεταβάλλονται ως προς το περιεχόμενο και τη μορφή στα πλαίσια του εκάστοτε εθνικισμού. «Η εθνοτική ταυτότητα έχει μεταλλαγή συναρθρούμενη με την πολιτική ιδεολογία και το λόγο του εθνικισμού». Κατά την μετατροπή του εθνοτικού στοιχείου σ' εθνικό ακολουθείται μια διαδικασία νοηματικής μεταβολής : έχει ενταχθεί στο νοηματικό ορίζοντα της εκάστοτε εθνικιστικής ιδεολογίας (το εθνοτικό στοιχείο) αποκτώντας διαχρονική και συγχρόνως αχρονική παρουσία. Κατά τον Kedourie η εθνοτική ταυτότητα δεν είναι στάσιμη στο πέρασμα των αιώνων. Αναφέρει μάλιστα ένα παράδειγμα που καταρρίπτει το «μύθο του αιώνιου έθνους» : « . . .ο παγανιστής Ρωμαίος πολίτης της Βόρειας Αφρικής μετατρέπεται . . .σε Χριστιανό υπήκοο . . .και κατόπιν σε μέλος της μουσουλμανικής umma και σήμερα ίσως σε πολίτη της . . .Αλγερίας ή της Λιβυκής Τζαμαχιρίας» (Δεμερτζής Νίκος, ό.π., σ.σ.179 – 181) (26).

Ο όρος «εθνοτική ταυτότητα» - αντί του όρου «εθνοτικότητα» - έχει διευρυνθεί περιλαμβάνοντας ταυτόχρονα την κοινωνική και πολιτιστική διάσταση της ταυτότητας, εγείροντας όμως αντιρρήσεις. Η σύγχρονη κοινωνιολογική της σημασία ως «συλλεκτικής» περικλείει ένα σύνολο από ρόλους, καταστάσεις και υποδεέστερες ταυτότητες.

* Ο γαλλικός νεολογισμός μεταφέρεται αυτούσια, άγκαι βαίνει προς καθιέρωση ο όρος «εθνότητα». Ο όρος «εθνοτικός» επιχειρεί την απόδοση του *ethnique* ή του αγγλικού *ethnic* (Λέκκας Παντελής, Εθνικιστική ιδεολογία, ό.π., υποσ.54, σ.116).

Στο σχηματισμό της συμβάλλουν η επικράτεια, η θρησκεία, η γλώσσα, η κοινή ιστορία κ.λπ. και ο συνδυασμός των ανωτέρω προϋποθέσεων. Μεταδίδεται από την παιδική ηλικία μέσω της διδασχής της ιστορίας. Κάθε εθνοτική ομάδα επιχειρεί να διαμορφώσει μια συγκεκριμένη εθνοτική συνείδηση ή ταυτότητα μεταξύ των μελών της, για την προώθηση συγκεκριμένων οικονομικών, κοινωνικών και πολιτικών αιτημάτων - δικαιωμάτων προς το κεντρικό κράτος.

Οι σύγχρονες, μάλιστα, πολυεθνοτικές χώρες επιχειρούν να περιστείλουν τον αγώνα των εθνοτήτων για αυτονομία, επειδή μια τέτοια προσπάθεια θίγει την πλασματική εικόνα της ενότητας των κρατών. Οι μειοψηφούσες ομάδες δεν ενισχύονται από το κράτος ή αφομοιώνονται από την πλειονότητα του πληθυσμού είτε καταφεύγουν στον εθνοτικό ακτιβισμό. (Μιχαήλ Δόμνα, ό.π., σ.σ.40 – 46).

Οι βαλκανικοί εθνικισμοί του 19ου αιώνα διαμορφώθηκαν από την αλληλοδιείσδυση των προνεωτερικών εθνοτικών προκαταλήψεων και της νεωτερικής εθνικιστικής ιδεολογίας (Θεοδωρίδης Πέτρος, ό.π., σ.48) (27).

II. Εθνική ταυτότητα.

Η εθνική ταυτότητα και το έθνος αποτελούν σύνθετες καταστάσεις αποτελούμενες από ένα σύνολο στοιχείων : εθνοτικών, εδαφικών πολιτισμικών, νομικοπολιτικών και οικονομικών. Οι λειτουργίες της εθνικής ταυτότητας είναι εξωτερικές (πολιτικές, οικονομικές και εδαφικές) κατ' αρχάς. Παρέχει, επίσης, «ιερά κέντρα», αντικείμενα ιστορικού και πνευματικού προσκυνήματος. Από οικονομικής πλευράς καθορίζει τα όρια και τους πόρους της πατρίδας θεμελιώνοντας ορθολογικά το ιδεώδες της εθνικής αυτάρκειας. Πολιτικά στηρίζει το κράτος και τα όργανά του ή τα προπολιτικά ισοδύναμα για τα έθνη τα μη έχοντα δικό τους κράτος. Επιπλέον «νομιμοποιεί τα κοινά νομικά δικαιώματα και τις αντίστοιχες υποχρεώσεις». Στην εποχή μας θεωρείται το κύριο μέσο για τη νομιμοποίηση του κοινωνικού καθεστώτος και την κοινωνική αλληλεγγύη. (Smith Anthony, ό.π., σ.σ.32 – 33). (28).

Η εθνική / εθνικιστική ταυτότητα έχει τα εξής χαρ/κά : (α) η συγκρότησή της λαμβάνει χώρα σε μια φαντασιακή πολιτική κοινότητα.* (β) Το περιεχόμενο της ποικίλλει και διαμορφώνεται «μέσα από μια επιλεκτική και επινοημένη παράδοση» και (γ) «συνιστά μια μορφή συλλογικής αλληλεγγύης με επικρατειακή αναφορά»).

Ο εθνικισμός έχει ως στόχο τη συγκρότηση συλλογικής ταυτότητας, της εθνικής, η οποία θεωρείται η ανώτερη κοινωνική ταυτότητα που οργανώνει και ανασυνθέτει όλες τις λοιπές. Οι «επινοημένες» έννοιες του έθνους και της εθνικής ταυτότητας δεν αποτελούν κοινωνικές κατασκευές εκ του μηδενός, καθώς το έθνος εδράζεται σε μια ιδιαίτερη διάταξη παρελθοντικών πολιτισμικών στοιχείων (κοινής καταγωγής, τοπικών παραδόσεων, γλωσσικών ιδιωμάτων κ.λπ.) (Δεμερτζής Νίκος, Ο λόγος του εθνικισμού, σ.σ.108,117,175 – 176) (29).

Η εθνική ταυτότητα ιστορικά δεν αποτελεί απλώς και μόνο «γραμμική ανέλιξη μίας «πολιτισμικής» εθνοτικής ταυτότητας. Είναι η μετασχηματισμένη εθνοτική ταυτότητα, η ανασυρόμενη από το πολιτισμικό πεδίο, που αναπλάθεται νεωτερικά, όταν αναμειγνύεται με το κράτος (Θεοδωρίδης Πέτρος, ό.π., σ.σ.122 – 123).

Κατά το Θεόφιλο Βέικο η εθνική ταυτότητα προσδιορίζεται από τις εξής βασικές παραμέτρους : καταγωγή και φυλή, το έδαφος, τις εργασίες, γλώσσα, κουλτούρα, θρησκεία και το κράτος (Εθνικισμός και εθνική ταυτότητα, ό.π., σ.σ.28 – 44).

Το πολιτισμικό περιεχόμενο της εθνικής ταυτότητας δεν είναι απλώς και μόνο συμπέρασμα, απότοκο της λογικής ανάλυσης του εθνικιστικού λόγου. Εμπειρικά επιβεβαιώνεται, καθώς όλες οι εθνικιστικές ιδεολογίες καταφεύγουν στα πολιτισμικά κριτήρια.

Από κοινωνιολογικής απόψεως για τον προσδιορισμό της εθνικής ταυτότητας σημασία έχει η υπερίσχυση του υποκειμενικού κριτηρίου βάσει της αρχής ότι «ένα έθνος υπάρχει από τη στιγμή που τα συστατικά του μέρη το θεωρούν έθνος». Άμεσο τρόπο έκφρασης της

εθνικής συνείδησης αποτελεί η διενέργεια δημοψηφίσματος, άνκαι η διαδικασία αυτή δεν είναι κατ' ανάγκην αξιόπιστη και αδιάβλητη. Έμμεσοι τρόποι εξακρίβωσής της είναι οι διάφορες απογραφικές διαδικασίες αντιπάλων εθνικιστικών ιδεολογιών μέσω δειγματοληπτικής καταγραφής του κυριαρχούντος εθνικού συναισθήματος ή με τη συγκριτική καταμέτρηση εκείνων των θεσμών που θεωρούνται ότι το εκφράζουν (σχολείων, συλλόγων κι' εκκλησιών). (Λέκκας Παντελής, Η εθνικιστική ιδεολογία, ό.π., σ.σ.105, 146 – 147) (30).

Η εθνικιστική ιδεολογία θεωρεί συχνά τον εθνικισμό διαχρονικό φαινόμενο, ενώ η εθνική ταυτότητα προβάλλεται ως αναμφισβήτη σταθερά της πολιτικής ζωής, ακόμη και σε περιόδους του ιστορικού γίνεσθαι, που είναι εντελώς διαφορετικές από τη σύγχρονη εποχή.

Η διαφορά της από τις άλλες νεωτερικές ταυτότητες «έγκειται στο ότι το ψηφιδωτό της συντίθεται από παλαιές ψηφίδες. Έτσι με τις παρελθοντικές του αναφορές το σύγχρονο έθνος μοιάζει με ένα μοντέρνο διαμέρισμα στολισμένο με αντίκες . . .». Για την ανάδειξη της εθνικής ταυτότητας χρησιμοποιείται η εθνική (συνέχεια σελ.403).

* Ο Anderson ορίζει το έθνος ως «εγγενώς περιορισμένη και κυρίαρχη πολιτική φαντασιακή κοινότητα». (Δεμερτζής Νίκος, Ο λόγος του Εθνικισμού, σ.100). Στα όσα έχουν γραφεί στις σ.σ. 393-403 του παρ. πονήμ. δύνανται να σημειωθούν και τα εξής : Κατά τον A. Smith το έθνος αποτελεί νεωτερικό φαινόμενο , αν και διαθέτει βαθιές ρίζες στις «εθνικές κοινότητες» , οι οποίες συνετέλεσαν στην καλλιέργεια των νεότερων εθνικών χαρακτηριστικών και διαφοροποιήσεων , που προσδιορίζουν την έννοια του Έθνους (Θεοδωρίδης Π., ό.π. , σ.47)

Ο ίδιος ερευνητής θεωρεί ότι έξω από την Ευρώπη κατέστησαν δυνατά τα εδαφικά «έθνη του πολίτη» με δύο τρόπους. Ο πρώτος υλοποιείται με το μοντέλο της «κυρίαρχης ethnie» , της οποίας η κουλτούρα αποτελεί το βασικό έρεισμα για την καινούρια εθνική – πολιτική ταυτότητα και κοινότητα, ειδικά όταν αυτή διατείνεται ότι είναι «ιστορική» και ταυτοχρόνως «ζωντανή». Πρόκειται για την «ιστορική κουλτούρα της κυρίαρχης εθνοτικής κοινότητας». Στην Αίγυπτο π.χ. παρά την άνηση της κοπτικής παράδοσης, ως επίσημη ταυτότητα κυριαρχεί η αραβόφωνη ισλαμική κουλτούρα της πλειονότητας. Εμπράκτως η «επινόηση» ενός αιγυπτιακού έθνους επηρεάζεται σε σημαντικό βαθμό από τους προϋπάρχοντες θρησκευτικούς – εθνοτικούς δεσμούς.

Έτσι το έθνος δεν εδράζεται τόσο στην «επινόηση» , όσο στην «αναδόμηση» ενός εθνοτικού πυρήνα και με την εναρμόνιση της κουλτούρας του με τις ανάγκες της σύγχρονης πολιτείας και τις επιδιώξεις των μειονοτικών κοινοτήτων.

Ο δεύτερος τρόπος έχει εκφραστεί με την προσπάθεια δημιουργίας μιας «υπερεθνοτικής πολιτικής κουλτούρας» για το νέο κράτος σε περιπτώσεις απουσίας μιας αναγνωρισμένης κυρίαρχης ethnie , αφού υπάρχουν πολλές μικρές εθνοτικές κοινότητες. Χαρακτηριστικά αναφέρεται η Νιγηρία με τις 250 περίπου εθνοτικές κοινότητες εκ των οποίων οι τρεις (03) μεγαλύτερες συγκεντρώνουν περί το 60% του συνολικού πληθυσμού. Αυτοί οι μη δυτικοί εθνικισμοί συλλαμβάνουν το έθνος ως εδαφική πατρίδα , τόπο γέννησης και «ενεργό συμμετοχή των πολιτών, τουλάχιστον θεωρητικά» υπό την μορφή των δικαιωμάτων του πολίτη και ως έκφραση της εκπαίδευσης της προσανατολισμένης προς αυτόν (Smith A. ό.π. , σ.σ. 160-173)

Ο E. Gellner θεωρεί ότι οι πραγματικές κοινότητες αντιδιαστέλλονται προς τα έθνη, καθώς όσες είναι μεγαλύτερες από τα αρχέγονα χωριά , τα οποία εδράζονται στην κατά πρόσωπον επαφή, είναι φαντασιακές, όπως ακριβώς τα έθνη και οι εθνοτικές ομάδες (Μιχαήλ Δόμνα, ό.π. , σ.σ. 23-24). Επιπλέον διατυπώνει την άποψη, σύμφωνα με την οποία τα έθνη «είναι μύθος. Ο εθνικισμός καλώς ή κακώς είναι η πραγματικότητα» (Gellner E. , Nations and Nationalism, p.p 48-49_ Λέκκας Π. , Η εθνικιστική ιδεολογία, ό.π. σ.114, υποσφ. 49)

Οι άνθρωποι μετέχουν του ιδίου έθνους, εφόσον λαμβάνουν μέρος σ' έναν κοινό πολιτισμό ως σύστημα τρόπων συμπεριφοράς, συμβόλων και ιδεών. Ταυτοχρόνως αναγνωρίζονται μεταξύ τους ως μέλη αυτού του έθνους . Επομένως τα έθνη αποτελούν «κατασκευάσματα των ανθρωπίνων πεποιθήσεων, δεσμών και μορφών αλληλεγγύης.» (Gellner E. , Nations and Nationalism, ό.π. p. 7 _ Θεοδωρίδης Π. , ό.π., σ.σ. 34-35). Κατά τον E. Kedourie η εθνική ταυτότητα είναι μάλλον δημιούργημα μιας εθνικιστικής θεωρίας και όχι η «εθνικιστική θεωρία εκδήλωση και έκφραση μιας εθνικής ταυτότητας» (Kedourie E. Nationalism, ό.π. p. 141, _ Θεοδωρίδης Π. , ό.π., σ. 32)

Ο ίδιος ερευνητής θεωρεί ότι η εθνικιστική ιδεολογία επινοήθηκε στην Ευρώπη κατά τις αρχές του 19^{ου} αιώνα εδραζόμενη στην άποψη ότι «η ανθρωπότητα είναι φυσικά διαιρεμένη σε έθνη ... και ότι ο μόνος νομιμοποιημένος τύπος διακυβέρνησης είναι η εθνική αυτοκυβέρνηση (Kedourie E. Nationalism, ό.π. p. 1, _ Θεοδωρίδης Π. , ό.π., σ. 32). Ο A.W. Gouldner υποστηρίζει ότι η σύγχρονη ιδεολογία βασίζεται στη διαρκή μη αποδοχή του παρόντος και το σταθερό προσανατολισμό στο μέλλον.

Έτσι και ο εθνικισμός δεν αποτελεί μόνον «προάσπιση του υπαρκτού έθνους αλλά και αγάπη για την αφαίρεσή του» (Gouldner W.A. , *The dialectic of Ideology*, p.p. 85,88, Λέκκας Π. , *Η εθνικιστική ιδεολογία*, ό.π. σ.109) .

Ο Eric Hobsbaum (*Some reflections on Nationalism*, p.387) τονίζει ότι ο εθνικισμός ορίζει το έθνος «[μόνον] προοπτικά» . Τα έθνη δεν δημιουργούν κράτη και εθνικισμούς αλλά το αντίθετο ισχύει. (Hobsbaum E., *Nations and Nationalism*, p.10 _ Λέκκας Π. , *Η εθνικιστική ιδεολογία*, σ.114, υποσ. 49)

Ο ίδιος επισημαίνει ότι «...οι δύο τελευταίοι αιώνες της ανθρώπινης ιστορίας στον πλανήτη Γη είναι ακατάληπτοι δίχως την εννόηση του όρου «έθνους» και της ορολογίας που το συνοδεύει». Η ανάδυση του εθνικισμού συμβαδίζει με τις σημαντικές πολιτικές επαναστάσεις της περιόδου 1789-1848. Άλλωστε οι ιδεολογίες έχουν ως στόχο την πολιτική κινητοποίηση για την μεταβολή ή την διατήρηση του ισχύοντος κοινωνικού καθεστώτος (Hobsbaum E., *Η εποχή των Επαναστάσεων*, σ.178 _ Δεμερτζής Νίκος, ό.π., σ.61). Κατά τον A. Giddens το έθνος οδηγείται στην ολοκλήρωσή του μόνον, όταν το κράτος επιτυγχάνει την άσκηση ολοκληρωμένου διοικητικού ελέγχου στην «εδαφική επικράτεια όπου διεκδικεί κυριαρχία». Το σύγχρονο εθνικό κράτος προϋποθέτει την εσωτερική ειρήνευση , τον αστικό μετασχηματισμό, το διοικητικό μονοπώλιο επί εδάφους με σύνορα οριοθετημένα (borders) , τη διοίκηση η οποία εδράζεται σε νόμους και τον άμεσο έλεγχο των μέσων εξωτερικής και εσωτερικής βίας. Όλες οι ανωτέρω προϋποθέσεις υλοποιούνται μόνο αναπτύσσοντας σχέσεις με άλλα εθνικά κράτη. Σημειώνει χαρακτηριστικά: « Οι διεθνείς σχέσεις είναι σύγχρονες με την καταγωγή των εθνο-κρατών » (Giddens A., *The Nation-State*, p.p.4, 119, 120 Θεοδωρίδης Π. ό.π., σ.43). Στη διάκριση σ' Εθνοτιστές (J. Armstrong , A. Smith) και Νεωτεριστές (E. Gellner, B. Anderson, A. Giddens κ.τ.λ.) αναφέρεται ο J. Hutchinson και η σ. 395 του παρ. πονήμ. Για τους Εθνοτιστές υπάρχει μια ευθεία γενεαλογία ανάμεσα στα νεότερα έθνη και τις προνεωτερικές κοινωνίες. Οι Νεωτεριστές θεωρούν το έθνος απότοκο μιας επαναστατικής διαδικασίας μετάβασης από τις προνεωτερικές στις μεταγενέστερες κοινωνίες. Για τους Εθνοτιστές ο εθνικισμός αποτελεί ένα επαναλαμβανόμενο ιστορικό φαινόμενο, ενώ η νεωτερικότητα χαρακτηρίζεται ως ένα προσωρινό επεισόδιο. Για τους ίδιους τα έθνη είναι «ανακατασκευές σχηματοποιημένες από προηγούμενα εθνοτικά συναισθήματα», ενώ οι οπαδοί των νεωτερικών θεωριών εκλαμβάνουν τα έθνη ως επινοήσεις. (Θεοδωρίδης Π. ό.π., σ.σ. 44-45, υπόσ. 56)

μυθολογία αναφορικά με την καταγωγή, τη γλώσσα, τα μνημεία, τα εμβλήματα, τις εθνικές επετείους κ.λπ. (Λέκκας Παντελής, *Το παιχνίδι με τον χρόνο*, σ.σ.3, 20, το εύρος της εθνικής μυθολογίας, σ.σ.113 – 166) Στο βάθος της εθνικής μυθολογίας περιλαμβάνονται οι γενεαλογικοί, ιδρυτικοί ή καταγωγικοί μύθοι ενός έθνους, Λέκκας Π., ό.π., σ.σ.167 – 203. Η εθνικιστική ιδεολογία περιορίζει την ιδιότητα του πολίτη, εμβολιάζοντάς την με την εθνική ταυτότητα. Τα δικαιώματα του πολίτη εξελίχθηκαν (αστικά στον 18^ο αιώνα, πολιτικά τον 19^ο αιώνα και κοινωνικά στον 20^ο αιώνα). Στα πλαίσια του έθνους επιτυγχάνεται η συμμετοχή στην πολιτική κυριαρχία. (Θεοδωρίδης Πέτρος, ό.π., σ.σ.124 – 125).

Η οικοδόμηση μιας ενιαίας και χωρίς αμφισβητήσεις εθνικής ταυτότητας αντιμετωπίζει δυσχέρειες στις χώρες του Τρίτου Κόσμου λόγω της αντίστασης των μορφών αλληλεγγύης της παραδοσιακής κοινωνίας, την οποία κλονίζει η έξωθεν επιβολή του εκσυγχρονισμού. (Λέκκας Π., *Η εθνικιστική ιδεολογία*, ό.π., σ.σ.120 – 121). (31).

III. Τοπική / Εθνοτοπική ταυτότητα.

Η τοπική ταυτότητα δεν βιώνεται συνειδητά, όταν κάποιος διαμένει στον τόπο καταγωγής του Επέρχεται ισχυροποίηση του συναισθήματος σύνδεσης μ' αυτόν, όταν κατοικήσει αλλού, διότι ο ιδιαίτερος τρόπος ζωής, όπως τον εσωτερικέυσε με την κοινωνικοποίηση στον άμεσο κοινοτικό χώρο και στην οικογένεια, του παρέχει το συναίσθημα της ασφάλειας ζώντας σε ένα ξένο κοινωνικό περιβάλλον μη αποτελούμενο από δικούς του ανθρώπους.

Στην Ελλάδα οι τοπικές ομάδες, π.χ. οι Πελοποννήσιοι, Ηπειρώτες κ.λπ., δεχόμενες τις επιδράσεις του εθνικού συστήματος παιδείας και των Μ.Μ.Ε., αφομοιώνουν τα κοινά για την εθνική ελληνική κοινωνία πρότυπα συμπεριφοράς, στο βαθμό και στην έκταση που καθίσταται αυτό επιτρεπτό από το δικό τους τοπικό πολιτισμό , χωρίς την καταβολή ιδιαίτερων προσπαθειών για τη διατήρηση και ενδυνάμωση των διακριτικών τους

χαρακτηριστικών. Γι' αυτό ιδρύονται και τοπικοί σύλλογοι σε κάθε μέρος της Ελλάδος, π.χ. η Πανηπειρωτική είναι σωματείο επί εθνικής βάσεως.

Διαδικασίες ενίσχυσης της τοπικής συλλογικής ταυτότητας ακολουθούν και οι Έλληνες μετανάστες του εξωτερικού. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα της Ομοσπονδίας Κρητικών Συλλόγων Δυτικής Γερμανίας. Η τοπική ταυτότητα αποτελεί αναπόσπαστο μέρος της εθνικής εντός και εκτός Ελλάδος.

Η ψυχολογική ταύτιση των μελών της τοπικής ομάδας δύναται να εκφράζεται ως τοπικισμός, δηλαδή ως ιδεολογία και κινητοποίηση προς επίτευξη συγκεκριμένων σκοπών.

Μετά την ίδρυση του νεοελληνικού κράτους (1830) ο τότε τοπικισμός ήταν διαφορετικός, καθώς υπήρχε σύνδεσή του με τις περιφερειακές αρχές και εκδηλωνόταν με δυσπιστία έναντι κάθε κεντρικής εξουσίας και

αντιζηλία μεταξύ των Ελλήνων διαφόρων περιοχών. Το διαιρετικό αυτό φαινόμενο ενισχύεται από την περίοδο της Τουρκοκρατίας λόγω της διοικητικής αυτονομίας που παραχωρήθηκε κατά περιοχές από τους Οθωμανούς και της διαπίστωσης ότι η κεντρική εξουσία ήταν ξένη προς το λαό.

Ο παραδοσιακός αυτός τοπικισμός σταδιακά υποχωρεί λόγω του συναισθήματος ένταξης στο ίδιο έθνος και της ανόδου του εθνισμού με την Μεγάλη Ιδέα.

Ακόμη και σήμερα, που οι συνθήκες ευνοούν τις μεγαλύτερες ομαδοποιήσεις, όπως αυτήν της Ενωμένης Ευρώπης, η τοπική ταυτότητα τείνει ν' αποτελεί όλο και πιο πολύ εξέχον χαρακτηριστικό της προσωπικότητας των ανθρώπων.

Η τοπική ταυτότητα έχει ως προϋπόθεση το γεωγραφικό χώρο αναφοράς, όπου διαπιστώνεται η διαχρονική μετεξέλιξη των πολιτισμικών προτύπων (Βεργέτη Μαρία, Από τον Πόντο στην Ελλάδα, σ.σ.52 – 56) **(32)**.

Ο Παντελής Λέκκας επισημαίνει ότι στις σύγχρονες κοινωνίες η εθνικότητα αφομοιώνει την τοπικότητα, που θεωρείται απλή παραλλαγή του ίδιου και ενιαίου πολιτισμικού πλαισίου και της οποίας η έκφραση εξαντλείται σε χορούς, έθιμα, ενδυμασίες κ.λπ. (Το παιχνίδι με τον χρόνο, ό.π., σ.212).

Στα πλαίσια του νεοελληνικού κράτους η τοπική κοινωνία των Ιονίων Νήσων διαθέτει κοινωνική δομή και πολιτισμικά στοιχεία διαφορετικά από την υπόλοιπη νεοελληνική κοινωνία. «Ο κυρίαρχος ριζοσπαστικός πολιτικά και κοινωνικοπολιτιστικά ανοικτός χαρακτήρας της αστικής τάξης της ιόνιας κοινωνίας βρίσκεται σε πλήρη αντίθεση με τις αυταρχικές και συντηρητικές πολιτικά δομές που κυριαρχούν στην νεοελληνική κρατική οντότητα του 19^{ου} αι.». Η θεσσαλική κοινωνία και η αρτινή εντάχθηκαν στο νεοελληνικό κράτος με διεθνείς συνθήκες, που επέβαλαν στην ήδη παραδοσιακή και κλειστή αγροτική οργάνωσή τους χειρότερους όρους διαβίωσης από τους ισχύσαντες κατά την οθωμανική περίοδο.

Οι τοπικές αυτές αντιθέσεις σταδιακά υποχωρούν ή και εξαφανίζονται με την επικράτηση του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής, ενώ εμφανίζονται νέες και εντονότερες, όπως μεταξύ των κατοίκων της Μελόνας – Παλαιάς Ελλάδος (Παλαιοελλαδιτών) και των Νέων Χωρών – Τουρκομεριτών, που ενσωματώθηκαν μετά τους βαλκανικούς πολέμους (1912 – 1913). Πρόκειται π.χ. για τους πληθυσμούς Μακεδονίας και Δυτικής Θράκης. Πέραν των διαφορετικών όρων ιστορικής και κοινωνικής διαμόρφωσης και πολιτισμικής παράδοσης, αρνητικά επέδρασαν η νοοτροπία και η σύνθεση των δημοσίων υπαλλήλων που υπηρετούσαν στις «Νέες Χώρες»: Παλαιοελλαδίτες, με εξαίρεση κάποια κρητικά τμήματα χωροφυλακής, κυρίως Πελοποννήσιοι με «νοοτροπία σχεδόν αποικιακή». Το χάσμα εντείνεται με την εμφάνιση του Εθνικού Διχασμού. (Ρήγος Άλκης, Η Β' Ελληνική Δημοκρατία 1924 – 1935, σ.σ.216 – 223) **(33)**.

Ερχόμενοι οι πρόσφυγες του 1922 αισθάνονται την ανάγκη για τη διατήρηση της μνήμης της μικρασιατικής πατρίδας που δεν υπάρχει πλέον. Η ταυτότητά τους ως Μικρασιατών (ή Ποντίων) δεν είναι εθνική, διότι είναι Έλληνες, αλλά ούτε εθνοτική, γιατί παρά τις πολιτισμικές τους ιδιαιτερότητες, δεν αποτελούν «εμφανώς διακριτή, διαφορετική από τις άλλες ελληνικές, πολιτιστική ομάδα στα πλαίσια της ελληνικής κοινωνίας (Βεργέτη Μαρία, ό.π., σ.σ.56 – 57 και Τσαούσης Γ.Δ. στο Βεργέτη Μ., ό.π., σ.13). **(34)**.

Στερούνται και τοπικής ταυτότητας, γιατί απουσιάζει ο γεωγραφικός χώρος αναφοράς, εντός του οποίου επιτυγχάνεται η μετεξέλιξη της ταυτότητας και τα μέλη της ομάδας δύνανται να επικοινωνήσουν ουσιαστικά.

Η Μ. Βεργέτη προτείνει τον όρο «εθνοτοπική» ταυτότητα, που δημιουργεί «μια νέα αναλυτική κατηγορία». Τα δύο συνθετικά του αναφέρονται σε «δύο παρελθόντα χαρακτηριστικά» που εδραιώνουν μια ιδιαίτερη, αλλά υπάρχουσα ταυτότητα, μη χρησιμοποιούμενη μόνο για τους Ποντίους. Έτσι «εθνοτοπική» (ethno-regional) είναι η ταυτότητα της κοινωνικής ομάδας, μέλους ευρύτερου έθνους, που μεταναστεύει μαζικά από τον τόπο καταγωγής της, χωρίς δυνατότητα μαζικής επιστροφής σ' αυτόν (Βεργέτη Μ., ό.π., σ.57, Τσαούσης Γ.Δ., ό.π., σ.13) (35).

B.I.2. Η ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΘΝΙΚΗ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ.

Επισκόπηση της έννοιας.

Θεωρητικές προσεγγίσεις.

Στη σύγχρονη ελληνική συνείδηση οι παραστάσεις της εθνικής ταυτότητας συμψύρονται με τις ποικίλες παραστάσεις της «υπερεθνικής». Η ύπαρξη αυτής της διπλής ταυτότητας, εκφράζεται με το ερώτημα «πού ανήκουμε;», η απάντηση στο οποίο εμφανίζεται με ποικιλία παραδόσεων, όπως είναι : (α) η «δυτική» που εκκινεί από τους «Ενωτικούς» του Βυζαντίου και φθάνει στους σύγχρονους «Ευρωπαϊστές». Η Ελλάδα, κατ' αυτούς ανήκει «εις την Δύσιν».

Η «υπερεθνική ταυτότητα» γι' αυτούς είναι αυτή της Δυτικής Ευρώπης, (β) η «ανατολική», στην οποία εντάσσονται και οι εξισλαμισθέντες Έλληνες με αφετηρία τους Γεώργιο Τραπεζούντιο, Αμοιρούτζη και τους άλλους συνεργάτες του Μεχμέτ του Πορθητή μέχρι τους οπαδούς της «ελληνοτουρκικής φιλίας», που όραμά τους είναι η ελληνοτουρκική κρατική οντότητα συνομοσπονδιακής ή ομοσπονδιακής μορφής. Κατ' αυτούς η «υπερεθνική» ταυτότητα αποτελεί μία «Ενδιάμεση Περιοχή», που περιλαμβάνει τους Ορθοδόξους και Μουσουλμάνους και κυρίως τους Έλληνες και τους Τούρκους, (γ) η ρωμανική, η κεντρική βυζαντινή παράδοση. Επί Τουρκοκρατίας εκπροσωπείται από το Οικουμενικό Πατριαρχείο και στη νεώτερη εποχή από τους Κοσμά τον Αιτωλό, Μακρυγιάννη και Αλέξανδρο Παπαδιαμάντη. Η ευρύτερη ταυτότητα στην οποία ανήκει, κατ' αυτούς, ο Ελληνισμός είναι η Ρωμοσύνη – Ρωμανία.

Ο Γεράσιμος Κακλαμάνης, ο αυτοχαρακτηριζόμενος «Λατινέλλην», είναι ο θεωρητικός της πρώτης άποψης, της δεύτερης ο Δημ. Κιτσίκης («ελληνοτουρκική ταυτότητα») και της τρίτης ο αείμνηστος π. Ιωάννης Ρωμανίδης (Ζιάκας Ι. Θεόδωρος Έθνος και Παράδοση, σ.σ.11 – 13).

Στις σχέσεις Ελλάδος και Δύσης αναφέρεται ο Χρήστος Γιανναράς στο βιβλίο του Η Νεοελληνική ταυτότητα, σ.σ.65 – 126. Στις σ.σ.102 – 103 επισημαίνεται η διαφορά των εννοιών «προσωπείο» και «πρόσωπο». Η δυτική και αρχαιοελληνική αντίληψη αναφέρεται στο πρόσωπο ως προσωπείο, «δηλαδή επίθεμα κοινωνικό πάνω στην προκαθορισμένη οντότητα του ανθρώπου, που εκφράζεται στον πολιτισμό των «δικαιωμάτων του ατόμου». Ο βυζαντινός πολιτισμός στηριζόμενος στην πατερική θεολογία του 4^{ου} και 5^{ου} αιώνα οικοδομεί την ταύτιση προσώπου και υπόστασης. Ο πολιτισμός αυτός επιβίωσε κατά τη διάρκεια της οθωμανικής αυτοκρατορίας μέχρι πριν από δύο γενιές, «προτού ο εκχυδαϊσμός της χρησιμοθηρίας και ο μηδενισμός της αυτονομημένης οικονομίας κατακλύσει και παραμορφώσει και το χώρο της ελληνικής ανατολής» (36).

Επί Τουρκοκρατίας οι Έλληνες προβαίνουν σε σύλληψη και συνειδητοποίηση της ταυτότητας του Γένους διά μέσου του πάθους και της ανάστασης και πραγματώνουν την ύπαρξή τους ως ζώσα αναζήτηση μιας ανθρώπινης αλλά και εθνικοπολιτικής απελευθέρωσης και ταυτοχρόνως δικαίωσης (Παπαρίζος Αντώνης, Οι κυρίαρχες αντιλήψεις για τον άνθρωπο στον Ελληνισμό και Χριστιανισμό, σ.70).

Ο ίδιος ερευνητής επισημαίνει ότι η σύγχρονη ελληνική κοινωνία δεν γνώρισε ούτε Αναγέννηση, προτεσταντικά κινήματα ή την Αντιμεταρρύθμιση. Ο Διαφωτισμός στην

Ευρώπη υπήρξε αποτέλεσμα ενός πολύ βαθύς μετασχηματισμού των κοινωνικοοικονομικών και πολιτικών δομών, ενώ στην Ελλάδα δεν συντελέστηκε μια τέτοιου είδους αλλαγή. Απλώς υπήρξαν «Έλληνες διαφωτιστές που μας συνέδεσαν ιδεολογικά με τα πολιτιστικά ρεύματα της Δυτικής Ευρώπης και με την ελληνική κλασική παιδεία».

Η σύγχρονη ελληνική κοινωνία αναδύθηκε μετά την Ελληνική Επανάσταση του 1821 λόγω της πορείας του ελληνικού λαού και του δυναμισμού της παιδείας κι' όχι της δράσης της Ορθόδοξης Εκκλησίας (Παπαρίζος Αντώνης, Πολιτική και Θρησκεία στην Ελλάδα στα Τετράδια πολιτικού διαλόγου, Άνοιξη – Καλοκαίρι '91, σ.σ.66 – 68) **(37)**.

Ο Legg επεσήμανε δύο διαφορετικά, αλλά ταυτόχρονα είδη πολιτικής συμπεριφοράς μετά το 1830 : το «δυτικό» πρότυπο που προέβλεπε τη θέσπιση κανόνων δικαίου, την ικανοποίηση θεμάτων δημοσίου συμφέροντος και τη ρύθμιση των αντιτιθεμένων συχνά συμφερόντων και αναγκών. Ήταν και το «ελληνικό πρότυπο» που δεν βασιζόταν στον ορθολογισμό των νόμων, αλλά στις πελατειακές σχέσεις προς εξυπηρέτηση ατομικών συμφερόντων με την παρέμβαση στα ανώτερα κυβερνητικά κλιμάκια και τους γραφειοκρατικούς μηχανισμούς (Μιχαήλ Δόμνα, ό.π., σ.σ.93 – 94).

Ο Κώστας Σαρδελής αναφέρεται στον όρο «Ελληνισμός», που υπό τη σημερινή του μορφή χρησιμοποιήθηκε το 19^ο αιώνα. Για να είναι πλήρης πρέπει να περιλαμβάνεται και ο «Ρωμιός», έκφραση του Μεσαιωνικού Ελληνισμού. Ο όρος «Ελλαδισμός» υπό τη μορφή «Ελλαδίται» ανευρίσκεται σε μία επιστολή του Κ. Πολυχρονιάδη προς τον Γ. Πραϊδή στις 2.11.1821. Μετά την ίδρυση του «ελλαδικού κράτους» η Αθήνα θα είναι η πρωτεύουσα του «Ελλαδισμού» και όχι η Κων/πολη «προδίδοντας τις ελπίδες και τα οράματα του εν δουλεία Γένους για την ανίδρυση μέσα στα πλαίσια της νέας ιστορικής πραγματικότητας της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας (Ελληνισμός και Ελλαδισμός, σ.σ.14 – 16). Στις αρχές του 20^{ου} αι. ξέσπασε διαμάχη για τους όρους «Ρωμιός» και «Ρωμιοσύνη» επί τη ευκαιρία της έκδοσης της «Ιστορίας της Ρωμιοσύνης» του Αργύρη Εφταλιώτη (Σαρδελής Κ., ό.π., σ.σ.17 – 27).

Η σχέση Ελλαδιτών - Ελλήνων προβάλλει τον 19^ο αι. μέσα από την αντιπαράθεση αυτοχθόνων – ετεροχθόνων. Για τους Ελλαδίτες ο ομογενής ήταν ο ευεργέτης, ο ξένος, ο κερδοσκόπος. Υπήρχε και η «αντίθεση του γενναϊόδωρου Έλληνα με τον σφιχτοχέρη Ελλαδίτη». (Σκοπετέα Έλλη, «Το πρότυπο βασιλείου», σ.σ.77, 80). **(38)**.

Η Ορθοδοξία απετέλεσε κριτήριο προσδιορισμού της ελληνικής εθνικής ταυτότητας μέχρι και τον 20^ο αιώνα. «Οι έννοιες «Χριστιανός» και «Έλληνα» κατέστησαν σχεδόν ταυτόσημες, όπως οι «Μουσουλμάνος» και «Τούρκος». Η χρησιμοποίηση από τους χριστιανικούς εθνικισμούς των Βαλκανίων του θρησκευτικού κριτηρίου αποτελεί προσπάθεια ορισμού της εθνικής ταυτότητας με θρησκευτικά επιχειρήματα. (Λέκκας Παντελής, Η εθνικιστική ιδεολογία, ό.π., σ.σ.183 – 185). **(39)**.

Το 1881 ο Κ. Παπαρρηγόπουλος εξέδωσε το πρώτο τεύχος της νέας έκδοσης της Ιστορίας του Ελληνικού Έθνους. Θέμα του προλόγου – μαθήματος : «Η ιστορία των ονομάτων Έλληνες, ελληνικόν έθνος, Ελληνισμός». Στα τέλη του 19^{ου} αι. ο Παπαρρηγόπουλος προσέδιδε στον Ελληνισμό «μια αφηρημένη πνευματική διάσταση που δεν φαίνεται να απέχει πολύ ούτε από την ιδέα της ελληνικότητας όπως την ανάπτυξαν οι μεταγενέστεροί του, αλλά ούτε και από το πολιτικό όραμα της Μεγάλης Ιδέας. Το όνομα «Έλληνα» καθιερώθηκε επίσημα από την πρώτη Εθνοσυνέλευση της Επιδάυρου ως εθνικό όνομα, ενώ η μετέπειτα δυσφορία έναντι των Ευρωπαίων εξοβέλισε οριστικά την προσωυμία «Γραικός».

Ο Δ. Τσαούσης αναφέρεται σε διχασμό της ελληνικής ταυτότητας διακρίνοντας δύο είδη : τη δυναμική – επιθετική και την παθητική – αμυντική. Στα πλαίσια της οθωμανικής αυτοκρατορίας η ελληνορθόδοξη ταυτότητα λειτουργούσε απομονωτικά για τη διαφύλαξη της ελληνοχριστιανικής κοινότητας. Με την ίδρυση του ελληνικού κράτους η θεσμική – πολιτική του ταυτότητα εισάγεται εν μέρει από την Ευρώπη. Η κρίση ταυτότητας κατά τους 19^ο και 20^ο αι. είναι απόρροια της μετατροπής της πολιτισμικής σε πολιτική ταυτότητα. Παρατηρείται αντίφαση ανάμεσα στην πολιτική προσπάθεια του Ελληνισμού για οργανική ένταξή του στη Δύση και στην επιμονή του για πολιτισμική αυτοτέλεια. Έτσι η πολιτισμική ταυτότητα ιστορικά είχε προσλάβει εσωστρεφή και

αμυντικό χαρακτήρα, ενώ η πολιτική εξωστρεφής και δυναμική υφή. Ο Δημήτρης Τζιόβας συμφωνεί εν πολλοίς, διότι μετά το 1930 η πολιτισμική ταυτότητα επιχειρεί να καταστεί για πρώτη φορά εξωστρεφής αντιμετωπίζοντας συναγωνιστικά την Ευρώπη και τον Ελληνισμό ως ένα συνεχές γίνεσθαι. (Τζιόβας Δημήτρης, Οι μεταμορφώσεις του Εθνισμού, σ.σ.31 – 33, 44- 45, 50 – 51).

Στη σύγχρονη Ελλάδα διαμορφώνεται ένα πλαίσιο, εντός του οποίου επικρατεί αντιπαράθεση ανάμεσα στους «εκσυγχρονιστές – δυτικόφρονες» και παραδοσιοκρατικούς – αντιδιαφωτιστές» που εκφράζουν την παράδοση του Ησυχασμού, του Απόστολου Μακράκη κ.λπ. Ωστόσο «η λόγια κουλτούρα, που κάποτε ήταν καθαρά δυτικόφρονη και αρχαιοφρονη, σήμερα μπορεί να αποδεχτεί και να χρησιμοποιήσει τη «λαϊκή παράδοση» και να προσπαθήσει να δώσει μια σύγχρονη απάντηση στο ζήτημα της «Ελληνικότητας». (Καραμπελιάς Γιώργος, 1922, σ.σ.179, 193 – 194) (40).

Στα πλαίσια της νεοελληνικής ταυτότητας εντάσσονται και οι απόψεις των Ελλήνων για τον ίδιο τους τον εαυτό. Ισχυρίζονται ότι οι «Έλληνας» παραμένει πάντοτε ο ίδιος. «Είναι ευκίνητος και ευλύγιστος . . , αλλά αυτόματα ατομικιστής . . μια ιδιότητα . . . παρουσιάζεται ως αιώνια και αμετάβλητη. Πρόκειται για το δαιμόνιο του Έλληνα ή για το ελληνικό δαιμόνιο».

Εάν επιχειρηθεί σύγκριση του σχήματος «άνθρωπος» της ελληνικής Ορθοδοξίας και των τρόπων σκέψης και πράξης των Ελλήνων (πολιτισμικών τους ιδιοτήτων), θα διαπιστωθεί ότι η αντίληψη για την ταυτότητα τους αποτελεί «μια παραλογή της συνολικής αντίληψης που προτείνει η ελληνική Ορθοδοξία για τον άνθρωπο. Σημειώνεται ότι οι «κοσμικές» αντιλήψεις για τον άνθρωπο, που απαντούν μετά τον Β΄ Παγκόσμιο και αποδίδονται στο Διαφωτισμό, στην επιστήμη και τη σύγχρονη πολιτική αποτελούν δημιούργημα μάλλον του 20^{ου} αιώνα.

Εν τέλει «στη συγκρότηση της ταυτότητας του Έλληνα η κεντρική αντίληψη για τον άνθρωπο που έχουν οι Έλληνες και η αντίστοιχη της ελληνικής Ορθοδοξίας, φαίνεται πως συμπίπτουν (Παπαρίζος Αντώνης, Η ταυτότητα των Ελλήνων στο «Εμείς» και οι «άλλοι», σ.σ.147 – 149, 146 – 147) ▪ Βλ. , επίσης, Παπαρίζος Αντώνης, Διαφωτισμός, Θρησκεία και παράδοση στη σύγχρονη ελληνική κοινωνία στο Η ελληνική πολιτική κουλτούρα σήμερα, εισαγωγή – επιμέλεια : Νίκος Δεμερτζής : Η επίδραση της Ορθοδοξίας είναι καταφανής και στα «τρία πρώτα και Επαναστατικά Συντάγματα των Ελλήνων, (στα οποία) υπάρχουν διατάξεις, που ουσιαστικά θέτουν ως πρωταρχική ιδιότητα του Έλληνα την πίστη στο Χριστό» (ό.π., σ.σ.92 – 93). Λαμβάνοντας υπ΄ όψιν τα ανωτέρω και τα σχετικά με τις ταυτότητες εθνική, εθνοτική, εθνοτοπική και τοπική δύνανται να παρατεθούν τα εξής συμπεράσματα : (α) ο διχασμός της νεοελληνικής εθνικής ταυτότητας εκφράζεται μέσω τριών παραδόσεων : (1) της «δυτικής», (2) της «ανατολικής» και (3) της ρωμανικής (β) Επί Τουρκοκρατίας διαμορφώνεται η ταυτότητα του Γένους, που εδραιώνεται στην ελπίδα της τελικής του ανάστασης στα επίπεδα εθνικό – πολιτικό και ανθρώπινο. (γ) Η Ελλάδα δεν γνώρισε την Αναγέννηση, τον Προτεσταντισμό ή την Αντιμεταρρύθμιση. Ο Διαφωτισμός στην Ελλάδα δεν συνδέθηκε με αλλαγές στις υφιστάμενες οικονομικές και κοινωνικοπολιτικές δομές. Η σύγχρονη ελληνική κοινωνία μετά το 1821 ήταν αποτέλεσμα των αγώνων του ελληνικού λαού και της παιδευτικής ορμής. (δ) Μετά το 1830 υπήρξαν δύο είδη πολιτικής συμπεριφοράς : «το δυτικό» πρότυπο το οποίο στηριζόταν στη θέσπιση κανόνων δικαίου και το «ελληνικό», μη ορθολογικό, στις πελατειακές σχέσεις. Μέχρι το 1930 διαπιστώνεται αντίφαση μεταξύ της πολιτικής προσπάθειας για την οργανική ένταξη του Ελληνισμού στη Δύση και της επιμονής του για πολιτισμική αυτοτέλεια. (ε) Η ταυτότητα χρωματίζεται από την αντιπαράθεση των όρων «Ρωμικός» , «Έλληνας», «Ελλαδίτης» και «Γραικός».

Η σχέση Ελλαδιτών – Ελλήνων προβάλλει για πρώτη φορά με την αντιπαράθεση αυτοχθόνων – ετεροχθόνων. Η νεοελληνική ταυτότητα εμπλουτίστηκε σταδιακά από τις τοπικές των Επτανήσιων, των Θεσσαλών και των «Νέων Χωρών». Όλο αυτό το διάστημα η νεοελληνική κοινωνία διαπνέεται από το όραμα της Μεγάλης Ιδέας. Μετά το 1922 η προσφυγική εθνοτοπική ταυτότητα και η ταυτότητα των γηγενών Ελλήνων αλληλεπιδρούν. (στ) Η Ορθοδοξία αποτελεί κριτήριο προσδιορισμού της ελληνικής

εθνικής ταυτότητας, μέχρι και τον 20^ο αιώνα διαμορφώνοντας μάλιστα την αντίληψη του Έλληνα για τον εαυτό του, τον άνθρωπο και τον πολίτη.

(ζ) Στη σύγχρονη Ελλάδα υπάρχει η αντιπαράθεση ανάμεσα στους εκσυγχρονιστές – δυτικοφρονες και τους παραδοσιακούς – αντιδιαφωτιστές. Η λόγια όμως κουλτούρα δύναται να χρησιμοποιήσει και τη «λαϊκή παράδοση» επιχειρώντας μια σύγχρονη απάντηση στο ζήτημα της Ελληνικότητας.

(η) Ως πριν δύο γενεές κυριαρχούσε ο πολιτισμός του «προσώπου», ο οποίος στηριζόταν στην πατερική θεολογία των αιώνων 4^{ου} και 5^{ου} μέχρι να μας κατακλύσει το πνεύμα της χρησιμοθηρίας και στις μέρες μας, επιπλέον, του καταναλωτισμού. (41).

B.I.3. ΤΡΟΠΟΣ ΣΥΝΔΕΣΗΣ ΤΗΣ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑΣ ΤΩΝ ΚΩΝ/ΠΟΛΙΤΩΝ, ΑΙΓΥΠΤΙΩΤΩΝ, ΜΙΚΡΑΣΙΑΤΩΝ ΚΑΙ ΠΟΝΤΙΩΝ ΜΕ ΤΟ ΑΝΩΤΕΡΩ ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ.

B.I.3.a. Η ταυτότητα των Κων/πολιτών.

Στην ταυτότητά τους – μεταξύ των άλλων – αναφέρονται οι σ.σ.106-112 μέσω των ερωτημάτων : «κα βαθμός ένταξης ερωτώμενων στην ελλαδική κοινωνία σήμερα», «κβ1 βαθμός συναισθηματικής σύνδεσής τους με την Κων/πολη», «κβ2 η σημασία της Κων/πολης για τους ερωτώμενους», «κγ σχέση των παιδιών των ερωτώμενων ή / και νεαρών Κων/πολιτών ηλικίας 20 – 30 ετών με την ελλαδική κοινωνία και την Κων/πολη» και «κδ συχνότητα χρήσης των όρων «Ρωμικός», «Ρωμιόσυνη», «Βασιλεύουσα» κι άλλων συναφών», επιπλέον οι σ.σ.62-63, 3β. Μνήμη και ταυτότητα».

Από την ποιοτική έρευνα (ό.π., σ.σ.106-112) προκύπτουν τα εξής : (α) μόνο σε ποσοστό 03,59% αναφέρθηκε ότι κάποιοι αισθάνονται Κων/πολίτες και Ελλαδίτες ταυτόχρονα. (β) Το 06,67% θεωρεί ότι δεν ξεχωρίζει από τους λοιπούς Έλληνες, ενώ (γ) το 01,02% επισημαίνει τη μη ένταξη στην ελλαδική κοινωνία, γιατί αισθάνεται κάτι ξεχωριστό ή λόγω των διαρκών ταπεινώσεων που υφίσταται το έθνος.

(δ) Εκ των δεκατριών (13) ερωτηθέντων νέων μόνον ο ένας ανέφερε ότι είναι μερικώς εντεταγμένος κι ένας άλλος ότι αισθάνεται Κων/πολίτης και Ελλαδίτης ταυτοχρόνως.

(ε) Το 80,47% δήλωσε ότι συνδέεται συναισθηματικά με την Κων/πολη. (στ) Το 01,78% τονίζει ότι οι ερωτώμενοι νιώθουν πρώτα Κων/πολίτες ή Βυζαντινοί και μετά Έλληνες, ενώ το 0,59% πρώτιστα Ίμβριοι. Κυρίως Ελλαδίτες το (01,18%) και κάποιοι ερωτώμενοι δήλωσαν ότι δεν αισθάνονται Κων/πολίτες (04,14%).

(ζ) Εκ των δεκατριών νέων που γεννήθηκαν και μεγάλωσαν εδώ, δεν αισθάνονται Κων/πολίτες τέσσερεις (30,77%), εν μέρει συνδέονται με την Κων/πολη λόγω της μη ύπαρξης βιωμάτων πέντε ή 38, 46%.

Νιώθουν Κων/πολίτες εξαιτίας της διαπαιδαγώγησης από την οικογένειά τους ανέφεραν τέσσερεις (04) ή 30,77% .

(η) Ως συμπέρασμα (σ.44) προκύπτει ότι οι νέοι 20 – 30 ετών συνδέονται εν μέρει συναισθηματικά με την Κων/πολη, η δε συμμετοχή στις δραστηριότητες των Κων/πολιτικών συλλόγων είναι ελάχιστη. Θα κατέλθουν στις εκλογές – κατά κύριο λόγο – ως Ελλαδίτες υποψήφιοι ή σε συνδυασμό με την κων/πολίτικη καταγωγή τους.

(θ) Στη χρήση των όρων «Ρωμικός», «Ρωμιόσυνη» κ.α. συναφών καταφεύγει το 26,25% των ερωτηθέντων. Κανείς νέος δεν έχει χρησιμοποιήσει κάποιον από τους ανωτέρω όρους.

Είναι προφανές ότι όσοι έζησαν στην Κων/πολη συνδέονται περισσότερο με αυτή λόγω των βιωμάτων τους, χωρίς να σημαίνει ότι η κων/πολίτικη τους ταυτότητα αντιστρατεύεται την ευρύτερη ελληνική εθνική. Σ' ελάχιστα μάλιστα, ποσοστά αναφέρθηκε ότι επικρατεί η μία της άλλης ταυτότητας.

Οι νέοι τείνουν προς την Αφομοίωση (J. Berry) προβάλλοντας την ελλαδική τους ταυτότητα, ενώ η όποια σύνδεσή τους με την Κων/πολη είναι αποτέλεσμα της οικογενειακής διαπαιδαγώγησης (42).

Λαμβάνοντας υπ' όψιν τις σ.σ.403-405 για την τοπική / εθνοτοπική ταυτότητα, τις σ.σ. 401-403 για την εθνική και τις σ.σ.405-408 σχετικά με την νεοελληνική εθνική ταυτότητα επισημαίνεται ότι οι Κων/πολίτες δεν αποτελούν διακριτή εθνοτική ομάδα παρά τις πολιτισμικές τους ιδιαιτερότητες, που αμβλύνονται με την πάροδο του χρόνου, κυρίως σ' ότι αφορά τους νέους.

Δεν είναι φορείς, επίσης, τοπικής ταυτότητας, διότι δεν υπάρχει ο γεωγραφικός χώρος αναφοράς (στην περίπτωση μας η Κων/πολη), μέσα στον οποίο συντελείται η μετεξέλιξη της ταυτότητας.

Επιπλέον δεν αποτελούν ξεχωριστή εθνική ομάδα. Είναι χαρακτηριστική η επισήμανση ότι οι Κων/πολίτες εκδιώχθηκαν από τη Βασιλεύουσα ως Έλληνες (Μπουλμέτης Τάσος). Απελαθέντες του 1964 ή «εξαναγκασθέντες κατά τις συνεντεύξεις τους προς το γράφοντα χρησιμοποίησαν τους όρους «Ρωμιός», «Ρωμιοσύνη» κ.α. συναφείς που εντάσσονται στη ρωμανική παράδοση – ερμηνεία της ελληνικής εθνικής ταυτότητας.

Ένα μέρος τους υποχρεώθηκε να υπερασπιστεί τον εαυτό του προβάλλοντας την ελληνική εθνική του ταυτότητα, καθώς υπήρχαν Ελλαδίτες που δεν γνώριζαν τον πολιτισμό των Κων/πολιτών (14,11%), αποκαλώντας τους «Τούρκους» ή «Τουρκόσπορους» (06,42%). Υπήρχαν έτσι διαφορετικοί τρόποι ζωής και επικοινωνίας (15,70%) (σ.12, ό.π.). Ο καθηγητής Νεοκλής Σαρρής στη συνέντευξή του (3 Μαΐου 2000) αναφέρεται «στην ιδιαίτερη πολιτισμική ταυτότητα, ποντιακή ή κων/πολιτική». Στην εποχή μας «με το γενικότερο αντιρατσιστικό κλίμα ο άλλος διακηρύττει ότι είναι Κων/πολίτης κι' εγώ λέω ότι είμαι κι' ενισχύω την περηφάνεια τους . . . Οι εδώ Κύπριοι έχουν ως «ομάδα αναφοράς» τους και την Κύπρο, ενώ οι ταλαίπωροι Κων/πολίτες δεν έχουν πια πατρίδα. Είναι πολύ πιο τραγική η περίπτωση τους από εκείνη της Σμύρνης που χάθηκε. Η Πόλη είναι εκεί, υπάρχει, οι μνήμες της επίσης . . .» (Ιακωβίδης Ιωάννης, Οι Κων/πολίτες της Αθήνας, ό.π., σ.69) (43).

Πρόκειται, λοιπόν, για ταυτότητα πολιτισμική ή εθνοτοπική, όπως την ορίζει η Μ. Βεργέτη (σ.405 του παρόντος πονήματος).

Με τη χρήση του ορισμού της ταυτότητας (Παπαρίζος Αντώνης, Η ταυτότητα των Ελλήνων, ό.π., σ.135) και των όσων αναφέρονται στην ποντιακή εθνοτοπική ταυτότητα (σ.390) δύνανται να συναχθούν τα εξής :

(α) η ταυτότητα των Κων/πολιτών είναι εθνοτοπική, όχι εθνοτική ή εθνική.

(β) Είναι δυναμική και εξελισσόμενη. Άλλη είναι η ταυτότητα των Κων/πολιτών του 1922 και διαφορετική των απελαθέντων / εξαναγκασθέντων (1964) ή των παιδιών κι' εγγονών τους σήμερα.

(γ) Διαφορετικά ορίζεται η σχέση με τους «άλλους» αναλόγως των ιστορικών συγκυριών : Για τους Κων/πολίτες μέχρι το 1922, «άλλοι» ήταν οι Τούρκοι της Κων/πολης, οι Αρμένιοι, οι Ευρωπαίοι κ.λπ. σε μια πολυπολιτισμική πόλη με κοσμοπολίτικο χαρακτήρα. Μετά τη Μικρασιατική Καταστροφή για τους εναπομείναντες εκεί Κων/πολίτες, σταδιακά «άλλοι» άρχισαν να καθίστανται μόνον οι Τούρκοι με την διαρκώς ογκούμενη αστυφιλία. Μετά τις απελάσεις (1964), έχουν εκλείψει ουσιαστικά οι Κων/πολίτες με την επιβολή των «άλλων» (Τούρκων).

«Άλλοι» στην περίπτωση της ελλαδικής κοινωνίας είναι οι υπόλοιποι Έλληνες (Ελλαδίτες και μικρασιατικής ή ποντιακής καταγωγής), ενώ στην εποχή μας στα πλαίσια της πολυπολιτισμικής π.χ. Αθήνας οι ξένοι μετανάστες.

(δ) Η ταυτότητα ορίζεται και από τη σχέση με τη Φύση. Για τους Κων/πολίτες η Κων/πολη είχε «ανοικτούς ορίζοντες». (Δρίνης Γιάννης, Εισαγωγή, σ.34). Ο Στέφανος Παπαδόπουλος αναφέρει : « . . . Τον Κεράτιο κόλπο τον διαπλέει κανείς τώρα με μικρά πλοία της άλλοτε εκεί ιταλικής εταιρείας . . . Τα πλοία αυτά προσεγγίζουν σ' όλες τις αποβάθρες του από τη Γέφυρα του Γαλατά μέχρι του Κεατχανέ, όπου χύνονται στον Κεράτιο κόλπο δύο χειμαρροί, ο Κύδαρης και ο Βαρβύσης των Βυζαντινών . . . Από εκεί ο επιβάτης του πλοίου έχει ωραϊαν θέαν της Κων/πολης. Φαίνονται οι σχηματισμοί των επτά λόφων της Πόλης, που της έδωσαν το όνομα «Επτάλοφος . . .» (Αναμνήσεις από την Πόλη, σ.166).

Η μνήμη αυτή διατηρείται στην Αθήνα με την επιλογή παραλιακών συνοικιών ως τόπων κατοικίας (π.χ. του Π. Φαλήρου ή του Αλίμου).

(ε) Τη συγκροτούν κεντρικά σχήματα αντίληψης, σκέψης και πράξης ή βιωμένες και πρακτικές παραστάσεις.

Τα κεντρικά αυτά σχήματα καλλιεργούνται από τους συλλόγους μέσω των επετείων μνήμης ή των επισκέψεων στην Κων/πολη. Σημαντική είναι και η συμβολή της εκπαίδευσης, του οικουμενικού Πατριαρχείου ή της επίσημης ιστοριογραφίας. Τα βιώματα δεν εκφράζουν απλώς τις εμπειρίες μέσω των αισθήσεων, αλλά αναπαριστούν διά των αφηγήσεων τη μνήμη και το φαντασιακό.

Έτσι οι ιδιότητες που προβάλλονται για τους Κων/πολίτες του 1922 από τα σωματεία τους : ευρύνοια, μόρφωση, γενναιοδωρία, κοινωνικότητα κ.λπ., θεωρούνται κατά το μάλλον ή ήττον ότι χαρακτηρίζουν και τους μεταγενέστερους Κων/πολίτες, στην Βασιλεύουσα και στην Αθήνα, παρά τις επισυμβάσες αλλαγές (VARLIK, Σεπτεμβριανά 1955, απελάσεις, τις δυσχέρειες αρχικά προσαρμογής στην Αθήνα κ.λπ.) (Δρίνης Γιάννης – Μπουσχότεν (1997), Hirschon – Φιλιππάκη) (44).

(στ) Η ταυτότητα εδράζεται στον αυτοπροσδιορισμό. Βάσει των προαναφερθέντων στοιχείων της ποιοτικής έρευνας μέρος των απελαθέντων / εξαναγκασθέντων χρησιμοποιεί τους όρους «Ρωμιός», «Ρωμιοσύνη» κ.α. συναφείς, που υπήρχαν εν χρήσει και προ του 1922, επί Τουρκοκρατίας και επί Βυζαντίου («Ρωμαίος»).

(ζ) Για τους «άλλους» οι Κων/πολίτες προσδιορίζονται ως «Rum» [από τους Τούρκους], ενώ στην ελλαδική κοινωνία του 1922 και μετά τις απελάσεις (1964), τουλάχιστον αρχικά, ως «Τούρκοι» ή «Τουρκόσποροι».

Ακολουθώντας ως παράδειγμα τη διαχρονική πορεία διαμόρφωσης της ποντιακής εθνοτοπικής ταυτότητας, η αντίστοιχη κων/πολίτικη – μετά την άφιξη στην Ελλάδα – έχει ως εξής : για την πρώτη γενιά του 1922, που ανερχόταν στις 39.458 και αποτελούσε το 3,2% του συνόλου των προσφύγων (σ. 40 του παρόντος πονήματος) δύνανται να επισημανθούν ότι (α) δεν συνετέλεσαν σε αποφασιστικό βαθμό οι Κων/πολίτες, σε αντίθεση με τους Μικρασιάτες, στη διαμόρφωση της νεοελληνικής εθνικής ταυτότητας λόγω του μικρού αριθμητικού τους μεγέθους και (β) η τέταρτη γενιά τους στη σύγχρονη εποχή και η αντίστοιχη των Μικρασιατών τείνουν προς την Αφομοίωση (σ.σ.261-262, ό.π.) (45).

1. Συνοπτικός πίνακας της εθνοτοπικής ταυτότητας των Κων/πολιτών αμέσως μετά τη Μικρασιατική Καταστροφή (1922).
(1^η γενιά).

Περιεχόμενο της ταυτότητας	Τρόποι έκφρασής της	Φορείς έκφρασής της
<p>(α) Αυτοπροσδιορισμός τους ως Ρωμίων. (β) Το συναίσθημα της ανωτερότητας μεταξύ των προσφύγων με τον κοσμοπολιτισμό τους, την κοινωνικότητα, τη μόρφωση, τη γενναιοδωρία, την ευρύτητα του πνεύματος και τη γλωσσομάθειά τους, χωρίς πολλοί να γνωρίζουν Τουρκικά. (γ) Αγάπη για τη Βασιλεύουσα ως στοιχείο αυτοαναγνώρισης και ετεροαναγνώρισης. Ανάδειξη του πολιτισμικού της μεγαλείου και των φυσικών καλλονών της. (δ) Προβλήματα προσαρμογής στην ελλαδική κοινωνία με την αμφισβήτηση της ελληνικής εθνικής ταυτότητας [Χαρακτηρίζονται «Τούρκοι», «Τουρκόσποροι»]. (ε) Έμφαση στις τέχνες και στα γράμματα. Απέφευγαν την άσκηση κυρίαρχων πολιτικών ρόλων. (στ) Συναισθηματική σύνδεση με το Οικουμενικό Πατριαρχείο</p>	<p>Μέσω των ταξιδιών προς την Κων/πολη, των ηθών και εθίμων τους, των κοινωνικών πρακτικών (πολίτικης κουζίνας, της αγαθοεργίας), αλλά και της μουσικής (Βυζαντινή, ρεμπέτικα της Πόλης, πολιτική λύρα)</p>	<p>Οι σύλλογοι με τις επετείους μνήμης και το Οικουμενικό Πατριαρχείο.</p>

2. Συνοπτικός πίνακας της εθνοτοπικής ταυτότητας της πρώτης γενιάς των απελαθέντων / εξαναγκασθέντων (1964 κι' εξής) βάσει της ποιοτικής έρευνας.

Περιεχόμενο της Ταυτότητας	Τρόποι έκφρασής της	Φορείς έκφρασής της
<p>(α) Μέρος τους χρησιμοποιεί τον όρο «Ρωμιός» για τον αυτοχαρακτηρισμό του και για τους Κων/πολίτες γενικότερα.</p> <p>(β) Θεωρούν ότι είναι φορείς κοσμοπολιτισμού, παρότι η Πόλη κατά το 1964 ήταν διαφορετική σε σχέση με την περίοδο προ του 1922.</p> <p>(γ) Αρκετοί εξ αυτών είναι γαλλομαθείς και πολύ περισσότεροι γνώστες των Τουρκικών.</p> <p>(δ) Αρχικά αντιμετώπισαν προβλήματα προσαρμογής και απέφευγαν να αποκαλύψουν την ταυτότητά τους. Οι γηραιότεροι δεν κατόρθωσαν να προσαρμοστούν.</p> <p>(ε) Για τους πιο πολλούς η Κων/πολη είναι ιδιαίτερος τρόπος ζωής και παιδείας.</p> <p>(στ) Τα βιώματά τους δεν αποτελούν απλώς έκφραση εμπειριών μέσω των αισθήσεων, αλλά και αναπαριστούν τη μνήμη και το φαντασιακό με τις αφηγήσεις για την προ του 1955 Κων/πολη.</p> <p>(ζ) Δεν αναμείχθηκαν ενεργά στην Πολιτική. Μετέφεραν αυτή τη νοοτροπία από την Κων/πολη.</p> <p>(η) Ύπαρξη συναισθηματικού δεσμού με το Οικουμενικό Πατριαρχείο σε σημαντικό βαθμό, ενώ σ' ελάχιστο με την Ελλαδική Εκκλησία.</p>	<p>Εν μέρει με τα ταξίδια στην Κων/πολη, παρότι αυτή αναπαριστάται με τη μνήμη και το φαντασιακό, με τις κοινωνικές πρακτικές, τις κων/πολίτικες εφημερίδες, τις συναναστροφές κυρίως με Κων/πολίτες.</p>	<p>Πρώτιστα οι κων/πολίτικοι σύλλογοι και το Οικουμενικό Πατριαρχείο.</p>

3. Συνοπτικός πίνακας της εθνοτοπικής ταυτότητας της δεύτερης γενιάς* (των παιδιών των απελαθέντων / εξαναγκασθέντων, που γεννήθηκαν εδώ μετά το 1964) βάσει της ποιοτικής έρευνας.

Περιεχόμενο της ταυτότητας	Τρόποι έκφρασής της	Φορείς έκφρασής της
<p>(α) Ελλείπουν τα βιώματα από την Κων/πολη. (β) Η κων/πολίτικη ταυτότητα είναι αποτέλεσμα της διαπαιδαγώγησης στα οικογενειακά πλαίσια. (γ) Ο όρος «Ρωμιός» κ.α. συναφείς δεν περιλαμβάνονται στο λεξιλόγιο των νέων αυτών. (δ) Δεν αντιμετώπισαν προβλήματα προσαρμογής στο βαθμό και στην έκταση των γονέων τους. (ε) Υποχωρεί η γνώση των Τουρκικών και των Γαλλικών προς όφελος των Αγγλικών. (στ) Μη ενεργός ανάμιξη στην Πολιτική. (ζ) Κάποιοι εξ αυτών δεν αισθάνονται συναισθηματικά συνδεδεμένοι με το Οικουμενικό Πατριαρχείο.</p>	<p>Μέρος της γενιάς αυτής τείνει προς την Αφομοίωση (J. Berry). Η πλειονότητά τους δεν έχει επισκεφθεί την Κων/πολη, ενώ η συμμετοχή στους κων/πολίτικους συλλόγους είναι ελάχιστη. Οι νέοι αυτοί επιλέγουν τις συναναστροφές τους αδιαφορώντας για την καταγωγή των φίλων τους. Σ' ενδεχόμενες εκλογές θα κατέλθουν κυρίως ως Ελλαδίτες υποψήφιοι ή σε συνδυασμό με την κων/πολίτικη καταγωγή τους.</p>	<p>Οι σύλλογοι ως φορείς καλλιέργειας της κων/πολίτικης εθνοτοπικής ταυτότητας ελάχιστα επηρεάζουν σημαντικό μέρος των νέων αυτών, οι οποίοι μετέχουν σε αντίστοιχους ελλαδικούς [ή και κων/πολίτικους] με τμήματα π.χ. αθλητικά, χορευτικά ή Η/Υ. Γενικότερα η οργάνωση και ο τρόπος λειτουργίας των κων/πολίτικων σωματείων δεν εκφράζουν την πλειονότητα των νέων.</p>

* Η δεύτερη γενιά έχει παιδιά ευρισκόμενα στην παιδική, κυρίως, ηλικία.

Β.Ι.3.β. Η ταυτότητα των Αιγυπτιωτών.

Στην ταυτότητά τους – μεταξύ των άλλων - αναφέρονται οι σ.σ.160-165 με τα ερωτήματα : «κ.α. βαθμός ένταξης των ερωτωμένων στην ελλαδική κοινωνία σήμερα», «κβ1. βαθμός συναισθηματικής σύνδεσής τους με την Αίγυπτο», «κβ2. η σημασία της Αίγυπτου για τους ερωτώμενους», «κγ1. σχέση των παιδιών των ερωτωμένων ή / και νεαρών Αιγυπτιωτών ηλικίας 20 – 30 ετών με την ελλαδική κοινωνία και την Αίγυπτο. Είναι και οι σ.σ.172-173 και 176-178 : Γ1. Αναλυτική Επαγωγή και 3β. Η ένταξη των Κων/πολιτών και Αιγυπτιωτών στην ελλαδική κοινωνία βάσει της διεξαχθείσας ποιοτικής έρευνας. Επισημαίνονται ακόμη οι σ.σ.367-370 : ΕΝΟΤΗΤΑ Δ2..

Από την ποιοτική έρευνα , ό.π., σ.σ.161-165 προκύπτουν τα εξής : (α) ενίοτε ή εν πολλοίς στις κοινωνικές συναναστροφές χρησιμοποιεί τα Αραβικά το 66,67% και κανονικά το 23,08% (β) Το 36,66% συναναστρέφεται κυρίως με Αιγυπτιώτες (γ) Παρά την επισήμανση διαφοράς στον τρόπο ζωής και στη νοοτροπία σε ποσοστό 35,49%, δεν αναφέρθηκε ότι οι Αιγυπτιώτες αποτελούν διακριτή εθνική ή εθνοτική ομάδα. (δ) Το 75% δήλωσε ότι συνδέεται συναισθηματικά με την Αίγυπτο. Αισθάνονται Αιγυπτιώτες, αλλά και Αλεξανδρινοί. Πρόκειται για την έκφραση πολιτισμικής ταυτότητας. Ο συγγραφέας Ιωάννης Μ. Χατζηφώτης διαφοροποιεί τις έννοιες «Αιγυπτιώτης» και «Αλεξανδρινός» (βλ. σ.162 παρόντος πονήματος). Πρόκειται για ταυτότητα εθνοτοπική / πολιτισμική. Οι Αιγυπτιώτες διαφοροποιούνται από τους Κων/πολίτες , Μικρασιάτες και Ποντίους, επειδή η Αλεξάνδρεια, το Κάιρο κ.λπ., όπου διαβιούσαν Έλληνες, υπάγονταν στον παροικιακό Ελληνισμό και όχι στον αλύτρωτο. (ε) Το 03,57% (μία απάντηση) ανέφερε ότι αισθάνεται πιο πολύ Αιγυπτιώτισσα, ενώ το 07,14% υποδεικνύει τη μη ύπαρξη τέτοιου δεσμού με την Αίγυπτο. (στ) Ταυτίζεται συναισθηματικά με την Αλεξάνδρεια (21,95%), το Κάιρο (04,88%). Το 43,91% αναφέρεται σε αυτή τη βιοματική σύνδεση με την Αίγυπτο, το 34,14% την αντιμετωπίζει ως γενέτειρα και τόπο διαμονής, ενώ το 17, 07% ως ιδιαίτερο τρόπο ζωής και πολιτισμού. (ζ) Τη μικρή σχέση των νέων 20 – 30 ετών με την Αίγυπτο επισημαίνει το 18,24% των απαντήσεων. Η συμμετοχή τους στα αιγυπτιώτικα σωματεία είναι περιορισμένη (16,89%). Η κάθοδός τους στις εκλογές ως υποψηφίων βουλευτών θα λάβει χώρα υπό την ιδιότητά τους ως Ελλαδιτών (10,13%), ενώ η ενδεχόμενη προβολή της αιγυπτιώτικης καταγωγής θα στηριχθεί σε ψηφοθηρικά κριτήρια (12,84%) (η) Στοιχεία της ταυτότητας των Αιγυπτιωτών είναι η γλωσσομάθεια (71,06%), ο κοσμοπολιτισμός (28,94%) (σ.165, ό.π.) και η αποφυγή ή αδυναμία ανάληψης κυρίαρχων πολιτικών ρόλων (69,23%) που εδράζονται σε ποικίλα αίτια : σε μια διαδικασία που μεταφέρθηκε από την Αίγυπτο (11,87%), στον τρόπο λειτουργίας του πολιτικού συστήματος στην Ελλάδα (37,29%), στην αρνητική στάση έναντι της Πολιτικής και των πολιτικών (27,11%) και στη διαδικασία ένταξής τους εδώ (20,34%). (θ) Το 93,55% ανέφερε την ύπαρξη συναισθηματικής σχέσης με το Πατριαρχείο Αλεξανδρείας. (ι) Το 34,62% επεσήμανε ότι επισκέπτεται την Αίγυπτο συχνά ή τακτικότερα

Καθίσταται προφανές ότι ισχύουν όσα αναφέρθηκαν και για την Κων/πολη : (α) η αιγυπτιώτικη / αλεξανδρινή ταυτότητα δεν αντιστρατεύεται την ευρύτερη ελληνική εθνική, παρά τις αναφορές σε προβλήματα προσαρμογής λόγω του ιδιαίτερου τρόπου ζωής και της νοοτροπίας μέρους των Αιγυπτιωτών και (β) οι νέοι στερούνται βιωμάτων από την Αίγυπτο και τείνουν προς την τακτική της Αφομοίωσης κατά τη διαδικασία ψυχολογικής προσαρμογής στην ελλαδική κοινωνία (J. Berry). Η όποια σύνδεση ορισμένων με την Αίγυπτο είναι απόρροια της διαπαιδαγώγησής τους στα πλαίσια της οικογένειας . (46).

Λαμβάνοντας υπ' όψιν τη σ.409 του παρόντος πονήματος που παραπέμπει στις ταυτότητες : τοπική / εθνοτοπική, εθνοτική, εθνική, νεοελληνική εθνική και πολιτισμική, είναι προφανές ότι οι Αιγυπτιώτες δεν αποτελούν εθνοτική ξεχωριστή ομάδα, παρά τις πολιτισμικές τους ιδιαιτερότητες, που υφίστανται σμίκρυνση με την παρέλευση του χρόνου, ειδικά σε σχέση με τους νέους.

Δεν είναι, επίσης, φορείς τοπικής ταυτότητας, διότι δεν υπάρχει ο γεωγραφικός χώρος αναφοράς (η Αίγυπτος), εντός του οποίου μετεξελίσσεται η ταυτότητα.

Επιπλέον δεν αποτελούν ξεχωριστή εθνική ομάδα, αφού η καταγωγή τους είναι από διάφορα μέρη της Ελλάδος και του ευρύτερου Ελληνισμού, που εγκαταστάθηκαν κατά το 19^ο αι. και κυρίως το α΄ ήμισυ του 20^{ου} αι. στην Αίγυπτο.

Στην περίπτωση των Αιγυπτιωτών εισάγεται η έννοια του «Αλεξανδρινού» ως ιδιαίτερης πολιτισμικής ταυτότητας (σ.162 παρόντος πονήματος).

Πρόκειται, λοιπόν για ταυτότητες : εθνοτοπική (του Αιγυπτιώτη) και πολιτισμική (του Αλεξανδρινού).

Καταφεύγοντας στον ορισμό της ταυτότητας (Παπαρίζος Αντώνης, ό.π., σ.742 του παρόντος πονήματος) μπορούμε να συμπεράνουμε τα κάτωθι :

(α) η αιγυπτιώτικη εθνοτοπική ταυτότητα εξελίσσεται, καθώς είναι διαφορετική αυτή των αφιχθέντων στην Ελλάδα με τις Εθνικοποιήσεις στην Αίγυπτο (1957 κι' εξής) από την αντίστοιχη των παιδιών ή εγγονών τους, που γεννήθηκαν και μεγάλωσαν στην Ελλάδα.

(β) Δεν ορίζεται κατά τον ίδιο τρόπο η σχέση με τους «άλλους», καθώς λαμβάνονται υπ' όψιν τα ιστορικά δεδομένα. Για τους Αιγυπτιώτες μέχρι το 1957 «άλλοι» ήταν οι Άραβες, αλλά και οι Ευρωπαίοι, ειδικά στην Αλεξάνδρεια , πόλη πολυπολιτισμική με κοσμοπολίτικο χαρακτήρα. Ερχόμενοι εδώ προσπάθησαν να ενταχθούν στην ελλαδική κοινωνία, όπως και οι Κων/πολίτες, με «άλλους» τους υπόλοιπους Έλληνες και στην εποχή μας τους ξένους μετανάστες (ειδικά στην Αθήνα).

(γ) Η ταυτότητα προσδιορίζεται και από τη σχέση με τη Φύση. Τι είδε στην Αλεξάνδρεια ο κριτικός Γιάννης Χατζίνης ; Την Κορνίς. «Αυτή την απροσδόκητη παραλία, που εκτείνεται σε τρεις περίπου δεκάδες χιλιόμετρα . . .» «Η θάλασσα του Ανατολικού λιμένος επροχώρει πολύ εντεύθεν του σημερινού της κρηπιδώματος, τα δε κύματα εξέσπων κατά μήκος νοητής γραμμής . . .» (Χατζηφώτης Μ. Ιωάννης, Αλεξάνδρεια, σ.σ.503, 505).

Δεν είναι τυχαίο που κάποιοι Αιγυπτιώτες επέλεξαν παραθαλάσσιο μέρος διαμονής, το Π. Φάληρο (15,38%), όπως οι Κων/πολίτες (σ.140 του παρόντος πονήματος).

(δ) Την απαρτίζουν κεντρικά σχήματα σκέψης, αντίληψης και πράξης ή βιωμένες και πρακτικές παραστάσεις. Αυτά προωθούνται από τους συλλόγους μέσω των επετείων μνήμης ή των ταξιδιών στην Αίγυπτο. Σημαντική είναι η συμβολή της εκπαίδευσης, του Πατριαρχείου Αλεξανδρείας και της επίσημης ιστοριογραφίας.

Τα βιώματα προβαίνουν σε αναπαράσταση της μνήμης και του φαντασιακού μέσω των αφηγήσεων (ό.π. σ.410).

Ο Αιγυπτιώτης πριν από το 1957 με την ευρυμάθεια, την κοινωνικότητα, τη γλωσσομάθεια και τον κοσμοπολιτισμό του αναπαράγεται και χαρακτηρίζει τουλάχιστον την πρώτη γενιά των αφιχθέντων στην Ελλάδα μετά τις Εθνικοποιήσεις.

Από τον Ελληνικό Ναυτικό Όμιλο προβάλλει η φαντασιακή αναπαράσταση της Αλεξάνδρειας : « . . . Δεν είναι μόνο η μεγαλοπρέπεια και η φαντασμαγορία που μας θαμπώνει, αλλά περισσότερο η χάρη της γραμμής που εκτείνεται ανάμεσα ουρανού και θάλασσας, σαν τραβηγμένη από το χέρι του Θεού σε ώρα ευλογημένη. Αυτής της θείας γραμμής των περιχάρων, κομψών ουρανοξυστών . . .» (Χατζηφώτης Μ. Ιωάννης, ό.π., σ.504).

Στις κοινωνικές πρακτικές αναφέρονται η αιγυπτιώτικη μαγειρική, καθώς οι «Αλεξανδρινοί συνήθιζαν εκτός από την ευρωπαϊκή κουζίνα και την ανατολίτικη». (Χατζηφώτης Ι., ό.π., σ.526) και η φιλανθρωπική / σωματειακή οργάνωση (Χατζηφώτης Ι., ό.π., σ.σ.485 – 499).

(ε) Η ταυτότητα στηρίζεται στον αυτοπροσδιορισμό. Σε ποσοστό 50,01% ανέφεραν ότι αισθάνονται Αιγυπτιώτες, ενώ είναι περήφανοι ως Αιγυπτιώτες Έλληνες (10,71%) και Αλεξανδρινοί (07,14%).

(στ) Στην Αίγυπτο η ταυτότητα διαμορφώθηκε, χωρίς οι Έλληνες φορείς της να έχουν αναπτύξει επαφές και ουσιαστικές σχέσεις με το γηγενές αραβικό στοιχείο, το οποίο μαζί με τους Ευρωπαίους αποτελούσε «τους άλλους» (σ.167 της παρ. διατριβής).

(ζ) Στην Ελλάδα έφθασε η πρώτη γενιά μετά το 1957 με τις Εθνικοποιήσεις, ενώ οι γεννηθέντες και ανατραφέντες εδώ αποτελούν τη δεύτερη. Η τρίτη βρίσκεται στην παιδική – εφηβική ηλικία. Οι δύο τελευταίες τείνουν προς την Αφομοίωση, όπως και οι αντίστοιχες των Κων/πολιτών. **(47)**.

Β.Ι.3γ. Σύγκριση των πινάκων των Κων/πολιτών – Αιγυπτιωτών.

Εάν συγκρίνουμε τους πίνακες 1,2 και 3 των Κων/πολιτών (σ.σ.411-413) και 1 και 2 των Αιγυπτιωτών (σ.σ.417, 419) διαπιστώνουμε ότι ο τρόπος και οι φορείς έκφρασης των δύο (02) ταυτοτήτων είναι παρόμοιοι. Απλώς διαφοροποιείται π.χ. η προέλευση των φορέων : Οικουμενικό Πατριαρχείο, Πατριαρχείο Αλεξανδρείας ή κων/πολίτικα και αιγυπτιώτικα σωματεία αντιστοίχως. Διαφορές υπάρχουν ως προς το περιεχόμενο της

ταυτότητας, ειδικά της 1^{ης} γενιάς : (α) στην περίπτωση των Κων/πολιτών υπήρξε και πρώτη γενιά, που αφίχθη εδώ μετά το 1922 και σήμερα υπάρχουν τα δισέγγονά της (4^η γενιά).

(β) Η ταυτότητα των αφιχθέντων μετά το 1922 είχε διαμορφωθεί στη Βασιλεύουσα, που μέχρι τη Μικρασιατική Καταστροφή αποτελούσε τμήμα του Αλύτρωτου Ελληνισμού. Αντίθετα η αιγυπτιώτικη ταυτότητα διαμορφώθηκε στα πλαίσια του Παροικιακού Ελληνισμού.

(γ) Ο όρος «Ρωμιός» χρησιμοποιείται μόνο μια (01) φορά στις συνεντεύξεις Βάθους από τους Αιγυπτιώτες.

(δ) Ορισμένοι προτιμούν τον όρο «Αλεξανδρινός», που δηλώνει πολιτισμική ταυτότητα .(48).

1. Συνοπτικός πίνακας της εθνοτοπικής ταυτότητας των Αιγυπτιωτών της πρώτης γενιάς μετά την άφιξή τους στην Ελλάδα. (1955 κι' εξής).

Περιεχόμενο της ταυτότητας	Τρόποι έκφρασής της	Φορείς έκφρασής της
<p>(α) Κάποιοι εξ αυτών αυτοαποκαλούνται «Αλεξανδρινοί», μη αποδεχόμενοι τον όρο «Αιγυπτιώτες».</p> <p>(β) Θεωρούν ότι είναι κοσμοπολίτες, γλωσσομαθείς με ιδιαίτερη γνώση των Γαλλικών και κοινωνικοί.</p> <p>(γ) Μέρος των παλαιότερων δεν γνώριζε Αραβικά, καθώς η συστηματική τους διδασκαλία στα ελληνικά σχολεία είχε εισαχθεί κατά τη δεκαετία του 1950.</p> <p>(δ) Δεν είχαν αναπτύξει ουσιαστικές σχέσεις με τους «άλλους» (τους Άραβες) στην Αίγυπτο.</p> <p>(ε) Αρχικά εδώ αντιμετώπισαν προβλήματα προσαρμογής και οι γηραιότεροι δεν εγκλιματίστηκαν.</p> <p>(στ) Η Αίγυπτος αποτελεί τόπο καταγωγής και διαμονής, ιδιαίτερο τρόπο ζωής και παιδείας.</p> <p>(ζ) Τα βιώματα αναπαριστούν τη μνήμη και το φανταστικό μέσω των αφηγήσεων για την Αίγυπτο – και ειδικά την Αλεξάνδρεια – προ του 1957.</p> <p>(η) Μη ενεργός συμμετοχή στα πολιτικά δρώμενα για ποικίλους λόγους.</p> <p>(θ) Συναισθηματικός δεσμός με το Πατριαρχείο Αλεξανδρείας.</p>	<p>Μέσω των επισκέψεων στην Αίγυπτο, με τις κοινωνικές πρακτικές (Μαγειρική, δραστηριότητες σωματείων), τις αιγυπτιώτικες εφημερίδες, τις συναναστροφές, κυρίως με Αιγυπτιώτες.</p>	<p>Κατά κύριο λόγο τα αιγυπτιώτικα σωματεία και το Πατριαρχείο Αλεξανδρείας.</p>

B.I.3δ. Η ταυτότητα των Μικρασιατών.

Στην ταυτότητά τους αναφέρονται μεταξύ των άλλων οι σ.σ.199-203, 205-206 και οι σ.σ.247-253 μέσω των ερωτημάτων : 21 α «Βαθμός ένταξης ερωτωμένων / γονέων / συγγενών τους στην ελλαδική κοινωνία σήμερα», 21 β1 «βαθμός συναισθηματικής σύνδεσής τους με τη Μικρά Ασία», 21 β2 Βαθμός συναισθηματικής σύνδεσης γονέων ή και άλλων συγγενών των ερωτωμένων με τη Μικρά Ασία. 21 γ. Σχέση των παιδιών των ερωτωμένων ή και νεαρών Μικρασιατών ηλικίας 20 – 30 ετών με την ελλαδική κοινωνία και τη Μ. Ασία. Είναι και οι σ.σ.253 : 22. Συχνότητα εμφάνισης της νοσταλγίας και της υπερηφάνειας για τη Μ. Ασία, σ.σ.253-255 : 23.1 Κατά πόσον οι Μικρασιάτες ασκούν κυρίαρχους πολιτικούς ρόλους στην ελλαδική κοινωνία, σ.σ.258, 261, Γ1. Αναλυτική Επαγωγή, σ.σ. 367-370, ΕΝΟΤΗΤΑ Δ2.

Από την διεξαχθείσα ποιοτική έρευνα προκύπτει ότι ειδικά για την πρώτη γενιά αρχικά υπήρξε πρόβλημα κοινωνικής προσαρμογής (56,97%). Η πρώτη και η δεύτερη γενιά συναναστρέφονταν κυρίως με Μικρασιάτες (25%) και σταδιακά άρχισε η συναναστροφή με μη Μικρασιάτες (47,50%). Δεν επισκέφθηκε τη Μ. Ασία το 68,19%. Το 20,46% των παππούδων / γονέων / ερωτωμένων δεν την επισκέφθηκε λόγω ψυχικής οδύνης, παρότι το επιθυμεί (18,18). Το 92,45% των ερωτηθέντων συνδέεται συναισθηματικά με τη Μ. Ασία. Τρεις (03) εξ αυτών ανήκουν στην πρώτη προσφυγική γενιά (11,55%). Στη δεύτερη ανήκουν οι έχοντες την ηλικία 61 – 70 ετών (30,77%) και 71 – 80 (26,92%) : σύνολο : 57,69%. Στην τρίτη οι ηλικίες 41 – 50 (11,53%) και 51 – 60 ετών (03,85%) : σύνολο 15,38%. Στην τέταρτη οι έχοντες την ηλικία των 17 – 30 χρόνων (11,53%). Το 90,90% επισημαίνει το συναισθηματικό δεσμό με τη Μ. Ασία των γονέων / παππούδων / άλλων συγγενών. Το 14,28% θεωρεί ότι συνδέονται οι νέοι με τη Μικρά Ασία υπό την προϋπόθεση της μεταλαμπάδευσης αυτής της παράδοσης εκ μέρους της οικογένειας. Μερική ή μικρή σύνδεσή τους υποδεικνύει το 17,15%. Στη μερική ή μικρή σύνδεσή τους με τα μικρασιατικά σωματεία αναφέρεται το 22,14%, ενώ για την ύπαρξη σχέσης και ενδιαφέροντος το 10,73%. Το 10% των ερωτηθέντων τονίζει ότι θα προβάλλουν οι νέοι την ταυτότητά τους ως Μικρασιατών σ' ενδεχόμενες εκλογές. Το 77,05% των απαντήσεων εκφράζει τη νοσταλγία για τη Μ. Ασία και το 22,95% την υπερηφάνεια των Μικρασιατών για την καταγωγή τους. Πιο συγκεκριμένα το 16,39% ανέφερε ότι οι Μικρασιάτες πρώτης γενιάς ανακαλούσαν στη μνήμη τους όσα έζησαν στην Ιωνία, ενώ το 11,47% θεωρούσε ότι ήταν προσωρινή η εδώ διαμονή. Στις προσφωνήσεις ή προπόσεις έλεγαν «καλή πατρίδα», «βίβα πατρίδα», «η πατρίδα μας» (06,56%). Η προβολή των απόψεων ότι οι Μικρασιάτες είναι χαρισματικοί (06,55%) ή ότι ο «Μικρασιατισμός» ως τρόπος ζωής αποτελεί σήμερα μέρος της εθνικής ταυτότητας (01,64%) σε καμία περίπτωση δεν συνεπάγεται την ύπαρξη ιδιαίτερης εθνικής ταυτότητας.

2. Συνοπτικός πίνακας της εθνοτοπικής ταυτότητας των Αιγυπτιωτών της δεύτερης γενιάς (όσων γεννήθηκαν και μεγάλωσαν στην Ελλάδα) βάσει της ποιοτικής έρευνας.

Περιεχόμενο της ταυτότητας	Τρόποι έκφρασής της	Φορείς έκφρασής της
<p>(α) Δεν υπάρχουν τα βιώματα από την Αίγυπτο. (β) Αισθάνονται Αιγυπτιώτες όσοι διαπαιδαγωγήθηκαν στα πλαίσια της οικογένειας. (γ) Δεν αντιμετώπισαν προβλήματα προσαρμογής στο βαθμό και στην έκταση των γονέων τους. (δ) Υποχωρεί σημαντικά η γνώση των Αραβικών, αρκετά των Γαλλικών, ενώ προάγεται η εκμάθηση των Αγγλικών. (ε) Μη ενεργός ανάμιξη στην πολιτική. (στ) Μερικοί δεν αισθάνονται συνδεδεμένοι με το Πατριαρχείο Αλεξανδρείας.</p>	<p>Μέρος της γενιάς αυτής τείνει προς την Αφομοίωση (J. Berry). Οι περισσότεροι εξ αυτών δεν έχουν επισκεφθεί την Αίγυπτο, ενώ η συμμετοχή τους στους αιγυπτιώτικους συλλόγους είναι πολύ μικρή. Επιλέγουν τις συναναστροφές τους μη λαμβάνοντας υπ' όψιν την καταγωγή. Σ' ενδεχόμενες εκλογές θα κατέλθουν κυρίως ως Ελλαδίτες υποψήφιοι ή προβάλλοντας την αιγυπτιώτικη τους ταυτότητα για λόγους ψηφοθηρικούς.</p>	<p>Τα σωματεία ελάχιστα επηρεάζουν μεγάλο μέρος των νέων αυτών, οι οποίοι μετέχουν σε κάποιο βαθμό σε αντίστοιχα ελλαδικά. Γενικότερα ο τρόπος οργάνωσης και λειτουργίας των συλλόγων δεν ικανοποιεί τους περισσότερους νέους.</p>

Έχει επισημανθεί, ήδη, στη σ.205 ότι το 1960 – 1970 από την αλληλεπίδραση της μικρασιατικής εθνοτοπικής ταυτότητας και της εθνοτικής / πολιτισμικής ταυτότητας των γηγενών προέκυψε η σύγχρονη νεοελληνική εθνική / πολιτισμική ταυτότητα.

Την ύπαρξη συναισθηματικής σχέσης με το Οικουμενικό Πατριαρχείο επισημαίνει το 43,48%, ενώ μερικώς συνδεδεμένο είναι το 45,65% (ό.π., σ.237). Τέλος η μερική ή εν μέρει άσκηση κυρίαρχων πολιτικών ρόλων είναι αποτέλεσμα ποικίλων παραγόντων, όπως είναι η υπερεκπροσώπηση των Πελοποννησίων – Κρητικών στο υπάρχον πολιτικό σύστημα (32,87%) ή η έμφαση στις επιστήμες, στα γράμματα και στις τέχνες

Όπως οι Αιγυπτιώτες και οι Κων/πολίτες, έτσι και οι Μικρασιάτες έχουν εθνοτοπική ταυτότητα. **(49).**

Έχοντας ως εργαλείο για την παρούσα έρευνα τον ορισμό στο Παπαρίζος Αντώνης. Η ταυτότητα των Ελλήνων, ό.π., σ.135 και όσα αναφέρονται στην ποντιακή εθνοτοπική ταυτότητα (σ.390), διαπιστώνονται τα εξής :

(α) είναι δυναμική και εξελισσόμενη. Άλλη είναι η ταυτότητα της πρώτης γενιάς και διαφορετική της τέταρτης των δισεγγόνων τους σήμερα.

(β) Υπενθυμίζεται ότι η μικρασιατική ταυτότητα δεν είναι ομοιογενής, παρότι υπήρχε μεταξύ των προσφύγων η αίσθηση της κοινής καταγωγής. Έτσι οι κάτοικοι των δυτικομικρασιατικών παραλίων θεωρούντο (από τους λοιπούς πρόσφυγες) κοινωνικοί, εριστικοί, επιπόλαιοι και οι γυναίκες, ειδικά, μη ηθικές, ενώ οι έχοντες την καταγωγή από την ενδοχώρα, οι «Καραμανλήδες» ή «Τουρκομερίτες» παρουσιάζονταν ως φιλήσχοι οικογενειάρχες, αργόστροφοι και μη ευγενείς (ό.π. σ.201 της παρ. διατριβής).

(γ) Η σχέση με τους «άλλους» ορίζεται ποικιλοτρόπως, αναλόγως των ιστορικών συνθηκών : Για τους Μικρασιάτες μέχρι το 1922, «άλλοι» ήταν οι Τούρκοι και σε κάποιες περιοχές οι Αρμένιοι ή οι Ευρωπαίοι (Σμύρνη, Δαρδανέλλια κ.λπ.). «Άλλοι» στην περίπτωση της ελλαδικής κοινωνίας είναι οι γηγενείς Έλληνες και οι λοιποί πρόσφυγες π.χ. Πόντιοι, Ανατολικοθρακιώτες. Στη δεκαετία 1960 – 1970 διαμορφώνεται η κοινή νεοελληνική εθνική / πολιτισμική ταυτότητα, ενώ τα τελευταία χρόνια «άλλοι» είναι οι ξένοι μετανάστες. **(50)**

(δ) Η ταυτότητα προσδιορίζεται και από τη σχέση με τη φύση : « . . η μέρα περνούσε με εκδρομές στα περίχωρα της Σμύρνης. Συχνά πηγαίναμε στα θαυμάσια παραθαλάσσια προάστια Κορδελιό, Παπά Σκάλα και Μπαϊρακλί . . . Θαυμάσια για εκδρομές ήταν και τα μεσόγεια προάστια, στα καταπράσινα περίχωρα της Σμύρνης : Μπουτζάς, Μπουρνόβας, Σεβδίκιοι, Μπουνάρμπασι με τα άφθονα νερά και τα πανύψηλα δέντρα, Χαλκά – Μπουνάρ με τις πολλές ροδιές. Παράδεισος ή Προφήτης Ηλίας δίπλα στο υδραγωγείο του Αδριανού, που σαν αλυσίδα έζωνε τα πλευρά του Μέλη ποταμού – παλαιός τροφοδότης που άρμεγε κάποτε ζωογόνα πηγή (Ισηγόνη Ελένη – Ισηγόνη Μαργαρίτα, Η οικογένεια του Μιχαλάκη Ισηγόνη, σ.σ.45 – 46). . . το Και, η βιτρίνα της Σμύρνης, το καμάρι των Σμυρναίων . . . ήταν η προτίμηση όλων για τον απογευματινό περίπατο στο γλυκό φως του ηλιοβασιλέματος. Τον πύρινο δίσκο του ήλιου τον έσβηνε και τον κατάπινε η θάλασσα . . . » (Ισηγόνη Ελένη, ό.π., σ.52).

(ε) Την απαρτίζουν κεντρικά σχήματα αντίληψης, σκέψης και πράξης ή βιωμένες και πρακτικές παραστάσεις, που καλλιεργούνται από τους συλλόγους μέσω των επετείων μνήμης ή με τις επισκέψεις στη Μ. Ασία, τη συμβολή της εκπαίδευσης ή της επίσημης ιστοριογραφίας. Στις κοινωνικές πρακτικές ανήκουν η μαγειρική της Μ. Ασίας ή το ρεμπέτικο (σ.205 του παρόντος πονήματος), ενώ στα ανωτέρω κεντρικά σχήματα εντάσσονται, π.χ. η χριστιανική πίστη, που παρείχε στους Μικρασιάτες ένα συναίσθημα ανωτερότητας απέναντι στους μη ορθοδόξους πληθυσμούς της Ιωνίας, η εργατικότητα και η άποψη ότι ήταν φορείς γενικά ενός υψηλότερου πολιτισμού (ό.π., σ.200). Είναι και η φανταστική αναπαράσταση της Μ. Ασίας, όπως παρουσιάζεται π.χ. στην περιγραφή της Σμύρνης από τον Γιάννη Π. Καψή, δεύτερης γενιάς Μικρασιάτη, στο έργο του «Χαμένες Πατρίδες», σ.σ.16,18 : « . . Η νύμφη του Ερμαίου, το «μάτι της Ανατολής», δεν ήταν τούρκικη – ήταν η «Γκιαούρ Ισμίρ» . . . Στους Έλληνες ανήκαν οι ανθισμένες συνοικίες από την Καραντίνα μέχρι την Πούντα, τα καλλίγραμμα κτίρια της αλησμόνητης για τους νοσταλγούς της παραλίας του «Και». Γλώσσα της ήταν η ελληνική θρησκεία της, η θρησκεία της Αγάπης Μητρόπολή της, η Αγία Φωτεινή . . . Περισσότερο, όμως, κι από εμπορικό λιμάνι, περισσότερο κι από πνευματικό κέντρο του υπόδουλου Ελληνισμού, η

Σμύρνη ήταν μια γλυκειά γοητευτική πολιτεία μ' αμέτρητους νοσταλγούς. Ήταν η ίδια η Ανατολή . . .» Για το Αϊβαλί μέσα από την αφήγηση πρόσφυγα δεύτερης γενιάς αναφέρονται μεταξύ των άλλων : « . . .Τίποτε άλλο δεν υπήρχε παρά η πατρίδα μας. Δεν ακούσαμε ποτέ να γίνεται λόγος για την πολιτική ή για ποδόσφαιρο ή για ό,τι άλλο μιλούσαν στις ελληνικές οικογένειες. Οι γονείς μας και οι παππούδες μας έλεγαν όλες τις ιστορίες της πατρίδας, για τους κοντραμπατζήδες και τα άλλα παλικάρια που δεν φοβούνταν τους Τούρκους, για την Ακαδημία Κυδωνιών που με τους διδασκάλους της φώτισε το δουλωμένο γένος. Ξέραμε τις ιστορίες στο τέλος απέξω και ανακατωτά» (Παναγιωταρέα Άννα, Όταν οι αστοί έγιναν πρόσφυγες, σ.195).

(στ) Εδράζεται η ταυτότητα στον αυτοπροσδιορισμό : «εμείς οι Μικρασιάτες» διακήρυτταν στην Ελλάδα (ό.π., σ.200 του παρόντος πονήματος), ενώ μέρος των γηγενών τους αποκαλούσε «Τουρκόσπορους», «πρόσφυγες» ή «πρόσφιγγες» (ό.π., σ.231) ή τους κατηγορούσε για έλλειψη ηθικής . Ο αυτοπροσδιορισμός στηρίζεται σε εξιδανικεύσεις και μη θετικές αναφορές για τους ντόπιους : «Υπερείχαμε σε όλα. Δεν μας φτάναν στην εργατικότητα, ούτε σε . . . νοικοκυροσύνη, σε τίποτα» (ό.π., σ.200).

1. Συνοπτικός πίνακας της εθνοτοπικής ταυτότητας των Μικρασιατών της πρώτης γενιάς μετά την άφιξή τους στην Ελλάδα (1922).

Περιεχόμενο της ταυτότητας	Τρόποι έκφρασής της	Φορείς έκφρασής της
<p>(1) Παρότι υπήρχε μια ταυτότητα, η μικρασιατική, διακρίνονται δύο (02) παραλλαγές της : η δυτικομικρασιατική με γνωρίσματα τον κοσμοπολιτισμό, την κοινωνικότητα κ.λπ. και της ενδοχώρας («Καραμανλήδες») με την ενδοστρέφεια, την έμφαση στην οικογενειακή ζωή κ.λπ.</p> <p>(2) Όλοι πίστευαν στην πολιτισμική τους ανωτερότητα έναντι των Ελλαδιτών. Τους διέκρινε η εργατικότητα και η χριστιανική πίστη αποτελούσε βασικό στοιχείο της ταυτότητάς τους.</p> <p>(3) Αρχικά υπήρξε αντιπαράθεση μεταξύ αυτών και των γηγενών, που τους αποκαλούσαν «Τουρκόσπορους», «πρόσφυγες» κ.λπ.</p> <p>(4) Μέχρι το 1930 πίστευαν ότι θα επιστρέψουν στα σπίτια τους. Στις προσφωνήσεις ή προπόσεις τους διακρινόταν η νοσταλγία της επανόδου στις πατρογονικές τους εστίες : «καλή πατρίδα», «βίβα πατρίδα», «η πατρίδα».</p> <p>(5) Ταυτόχρονα υπήρχε η υπερηφάνεια για την καταγωγή τους.</p> <p>(6) Για κάποιο χρονικό διάστημα συναναστρέφονταν μόνο με Μικρασιάτες. Σταδιακά άρχισαν οι σχέσεις με γηγενείς.</p> <p>(7) Επισημαίνεται χρήση των Τουρκικών στην Ελλάδα, διότι κάποιοι κατάγονταν από την Καππαδοκία, το Μπορ του Ικονίου ή τη Σπάρτη Πισιδίας, όπου διαβιούσαν τουρκόφωνοι πληθυσμοί.</p> <p>(8) Δεν άσκησαν κυρίαρχους πολιτικούς ρόλους στην Ελλάδα για ποικίλους λόγους.</p>	<p>Μέσω των κοινωνικών πρακτικών (μαγειρικής – ρεμπέτικου), των μικρασιατικών εφημερίδων, των συναναστροφών, κυρίως, με Μικρασιάτες. Η πρώτη, κυρίως, γενιά δεν επισκεπτόταν τη Μ. Ασία λόγω των εντόνων συναισθημάτων πικρίας και ψυχικής οδύνης.</p>	<p>Τα μικρασιατικά σωματεία με τις εκδοτικές και ποικίλες δραστηριότητές τους. Ιδρύεται το Κέντρο Μικρασιατικών Σπουδών με στόχο την ανασύνθεση του ιστορικού και γεωγραφικού τοπίου των αλησμόνητων πατρίδων.</p>

2. Συνοπτικός πίνακας της εθνοτοπικής ταυτότητας της δεύτερης γενιάς (Πρόκειται για τους Μικρασιάτες που μεγάλωσαν κυρίως κατά το διάστημα 1930 – 1940).

Περιεχόμενο της ταυτότητας	Τρόποι έκφρασής της	Φορείς έκφρασής της
<p>(1) Αγάπη και υπερηφάνεια για την μικρασιατική τους καταγωγή.</p> <p>(2) Εφόσον δεν γεννήθηκαν κι έζησαν στη Μ. Ασία η γνώση τους είναι απόρροια της διαπαιδαγώγησης των γονέων τους με εξιδανικευτικό τρόπο.</p> <p>(3) Προβάλλεται και ο ελλαδικός τόπος προέλευσης, αλλά υπερισχύει η αναφορά στη Μ. Ασία, ειδικά αν οι γονείς είναι μορφωμένοι.</p> <p>(4) Για τα παιδιά αυτής της γενιάς η επιστροφή στην Ιωνία εστερείτο νοήματος, σαφώς δεν συνδέονταν βιωματικά με αυτήν.</p> <p>(5) Κατά τη δεκαετία του 1960 αίρεται η αντιπαράθεση γηγενών – προσφύγων με το σχηματισμό της κοινής νεοελληνικής εθνικής ταυτότητας.</p>	<p>Μέσω των μικρασιατικών εφημερίδων, των μεικτών γάμων με τους γηγενείς ή της συναναστροφής με μη Μικρασιάτες σε πολύ μεγαλύτερο βαθμό από την πρώτη γενιά.</p>	<p>Τα μικρασιατικά σωματεία με τις ποικίλες δραστηριότητές τους, καθώς και οι προσπάθειες του Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών.</p>

3. Συνοπτικός πίνακας της εθνοτοπικής ταυτότητας της τρίτης γενιάς, η οποία ανατράφηκε κυρίως κατά τις δεκαετίες 1960 και 1970.

Περιεχόμενο της ταυτότητας	Τρόποι έκφρασής της	Φορείς έκφρασής της
<p>(1) Πρόκειται για τη γενιά της Μεταπολίτευσης, η οποία πρόλαβε τους πρόσφυγες παππούδες και γιαγιάδες της πρώτης γενιάς.</p> <p>(2) Οι ανήκοντες στην τρίτη γενιά, ανεξαρτήτως του μορφωτικού επιπέδου των γονέων τους, δεν αποδέχονται την προσφυγική ταυτότητα, διότι θεωρούν ότι οι γονείς τους γεννήθηκαν στην Ελλάδα.</p> <p>(3) Η μόρφωση των γονέων καθορίζει τη γνώση της Μ. Ασίας. Αν ο πατέρας είναι μορφωμένος, τότε ο νέος γνωρίζει για τον τόπο καταγωγής των παππούδων (α' γενιάς), αλλά και της μητέρας του. Αν αυτή είναι μικρασιατικής προέλευσης δεύτερης γενιάς, ανεξαρτήτως μορφώσεώς της, ο νέος θα ξέρει αρκετά γι' αυτό το μέρος.</p> <p>(4) Η συνειδητοποίηση της καταγωγής επιτυγχάνεται</p>	<p>Μέσω της προώθησης της μικρασιατικής ιστοριογραφίας, καθώς η κυρίαρχουσα είναι έντονα παλαιοελλαδική. Κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1990 πολλαπλασιάζονται τα βιβλία μ' επίκεντρο την ιστορία [και την ελληνική πραγματικότητα].</p>	<p>Οι μικρασιατικοί σύλλογοι, το Κέντρο Μικρασιατικών Σπουδών και το Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού για την περίοδο προ και μετά το 1922.</p>

<p>και μέσω του εκπαιδευτικού συστήματος με τη διδασκαλία της Ιστορίας ή των Ν. Ελληνικών, που κρίνεται ανεπαρκής.</p> <p>(5) Τοπική ελλαδική και εθνοτοπική ταυτότητα συνυπάρχουν στο ίδιο άτομο.</p> <p>(6) Από μερίδα της γενιάς αυτής αναζητείται το ιδιαίτερο ιστορικό παρελθόν του Μικρασιατικού Ελληνισμού με στόχο να καλλιεργηθεί η μικρασιατική ιστοριογραφία. Πέραν των εμπειριών προ και μετά το 1922 στη διαμόρφωση της εθνοτοπικής ταυτότητας συνετέλεσαν τα τραγικά γεγονότα στην Κύπρο το 1974, η επιθετικότητα του «βαθέος κράτους» στην Τουρκία και η στάση του «αναθεωρητισμού».</p> <p>(7) Η άσκηση κυρίαρχων πολιτικών ρόλων είναι ασήμαντη.</p>		
---	--	--

4. Συνοπτικός πίνακας της εθνοτοπικής ταυτότητας της τέταρτης γενιάς αποτελούμενης από εφήβους και νέους ηλικίας 20 – 30 ετών.

Περιεχόμενο της ταυτότητας	Τρόποι έκφρασής της	Φορείς έκφρασής της
<p>(α) Οι νέοι αυτοί ή και οι έφηβοι συνδέονται με τη Μ. Ασία, εφόσον έχουν διαπαιδαγωγηθεί αναλόγως από τους γονείς τους της τρίτης γενιάς ή παππούδες της δεύτερης.</p> <p>(β) Στερούνται των βιωμάτων, όπως και οι προηγούμενες γενιές πλην της πρώτης.</p> <p>(γ) Σ' ενδεχόμενες εκλογές θα κατέλθουν κυρίως ή μόνον ως Ελλαδίτες ή κάποιιοι θα προβάλουν την μικρασιατική καταγωγή τους για ποικίλους λόγους.</p> <p>(δ) Οι περισσότεροι αγνοούν την ιστορία του Μικρασιατικού Ελληνισμού, παρότι στοιχειωδώς διδάσκεται στα σχολεία. Πρόκειται για ταυτότητα εδραζόμενη στο συναίσθημα παρά στη γνώση.</p> <p>(ε) Οι νέοι αυτοί δεν ξέρουν Τουρκικά, των οποίων η γνώση αφορά κυρίως την πρώτη γενιά.</p>	<p>Μέσω της περιορισμένης συμμετοχής των νέων αυτών στους μικρασιατικούς συλλόγους σε αντίθεση με τους Ποντίους νέους. Ποικίλοι είναι οι λόγοι που προκαλούν αυτό το φαινόμενο, όπως η έλλειψη ελεύθερου χρόνου ή υποχρεώσεις επαγγελματικές και σπουδών. Πολλοί νέοι επιλέγουν την Αφομοίωση (J. Berry), περισσότερο από τις τρεις (03) προηγούμενες γενιές (σ.262 του παρόντος πονήματος). Συναναστρέφονται επίσης με Μικρασιάτες και μη χωρίς να λαμβάνεται υπ' όψιν η καταγωγή.</p>	<p>Τα μικρασιατικά σωματεία με τη συμμετοχή νέων, κυρίως στις επαρχιακές περιοχές. Το Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού συντελεί στην καλλιέργεια της ταυτότητας των νέων, αλλά και των εφήβων με διάφορα προγράμματά του για τη Μ. Ασία</p>

Β.Ι.3ε. Σύγκριση των πινάκων των Κων/πολιτών – Μικρασιατών.

Εάν συγκρίνουμε τους πίνακες 1,2 και 3 των Κων/πολιτών (σ.σ.411-413) και 1,2,3 και 4 των Μικρασιατών (422-424) επισημαίνουμε ότι οι Κων/πολίτες του 1922 με τους αντίστοιχους Μικρασιάτες των τεσσάρων γενεών (και ειδικά τους κοσμοπολίτες Δυτικομικρασιάτες) παρουσιάζουν κατά το μάλλον ή ήττον κοινή πορεία με δύο διαφορές : (α) οι Κων/πολίτες , ήταν συγκριτικά λιγότεροι (39.458) έναντι 626.954 Μικρασιατών βάσει της απογραφής του 1928 και (β) ως εκ τούτου επέδρασαν λιγότερο στη διαμόρφωση της κοινής νεοελληνικής ταυτότητας στη δεκαετία του 1960 με την υπέρβαση της αντίθεσης γηγενών – προσφύγων. Γνωστή είναι η συμβολή των Μικρασιατών σε διάφορες κοινωνικές πρακτικές, όπως το ρεμπέτικο, τη μαγειρική κ.λπ. (βλ. σ.205 της παρούσας διατριβής). Η διαπίστωση αυτή δεν αναιρεί τη συνεισφορά των Κων/πολιτών του 1922 σε τομείς, όπως είναι η πολιτική μαγειρική, η βυζαντινή μουσική, τα ρεμπέτικα της Πόλης κ.λπ.) (σ.411 του παρόντος πονήματος).

Επιπλέον η κων/πολίτικη ταυτότητα – πέραν των τεσσάρων γενεών από το 1922 – εμπλουτίζεται με την άφιξη το 1964 λόγω των απελάσεων – 12.592 Κων/πολιτών ελληνικής υπηκοότητας (Ι.Ε.Ε. (2000), τόμ. ΙΣΤ, σ.σ.513 – 514) και άλλων τα επόμενα χρόνια. Αυτοί οι Κων/πολίτες έχουν δεύτερη και τρίτη γενιά στην Ελλάδα (σ.σ.412-413 παρούσας διατριβής). Σήμερα στην Κων/πολη διαβιούν ορισμένες εκατοντάδες Ελλήνων. Έτσι δεν υπάρχει πλέον ικανός αριθμός αφικνουμένων Κων/πολιτών στην Ελλάδα, που να μπορεί να αποτελέσει μια πρώτη γενιά, όπως συμβαίνει π.χ. με τους παλιννοστούντες από την πρώην ΕΣΣΔ Ποντίους μετά το 1989.

Είναι κοινή διαπίστωση ότι – περισσότερο από τις προηγούμενες γενιές – οι Κων/πολίτες της 4^{ης} γενιάς του 1922 και (ίσως) η τρίτη των απελαθέντων του 1964, που βρίσκεται ακόμη στην παιδική ηλικία, να τείνουν προς την Αφομοίωση. Το ίδιο ισχύει και για του Μικρασιάτες της τέταρτης γενιάς. (51).

Β.Ι.3στ. Η ταυτότητα των Ποντίων.

Στην ταυτότητά τους αναφέρονται μεταξύ των άλλων οι σ.σ.289-297 και οι πίνακες με τη διαχρονική πορεία διαμόρφωσης της ποντιακής εθνοτοπικής ταυτότητας στην Ελλάδα από το 1922 κι' εξής : για τις τέσσερις (04) γενιές μετά το 1922, σ.σ.298-300. Για τους ελθόντες από την πρώην ΕΣΣΔ κατά το διάστημα 1965 – 1987 η σ.301 και για τους παλιννοστούντες κατά την περίοδο 1988 κι' εξής οι σ.σ.301-302. Στοιχεία παρατίθενται επίσης στις σ.σ.303-309 και ειδικά στις σ.σ.309-310, που αναφέρονται στην ποντιακή εθνοτοπική ταυτότητα. Επισημαίνονται οι σ.σ. 318 (δ) για την επίδραση των Ποντίων, ειδικά μετά το 1988, στη διαμόρφωση της νεοελληνικής ταυτότητας, οι σ.σ.348-350, 21.1 «βαθμός ένταξης των ερωτωμένων / γονέων ή συγγενών τους στην ελλαδική κοινωνία», 21.2^α «βαθμός συναισθηματικής σχέσης των ερωτωμένων με τον Πόντο, σ.σ.350-351, 21.2β «βαθμός συναισθηματικής σύνδεσης των γονέων και άλλων συγγενών των ερωτωμένων με τον Πόντο, σ.351 και 21.3 «σχέση των παιδιών των ερωτωμένων ή / και νεαρών Ποντίων ηλικίας 20 – 30 ετών με την ελλαδική κοινωνία και τον Πόντο», σ.σ.351-353 και η ενότητα Δ2, σ.σ.367-370. Από τη διεξαχθείσα ποιοτική έρευνα δύνανται ν' αναφερθούν τα εξής ενδεικτικά : το 30,77% των πατέρων των ερωτωμένων, γνώριζε Τουρκικά. Πρόκειται για Ποντίους του '22 πρώτης γενιάς ή παλιννοστούντες από την Τσάλκα ή το Τετρίτσκορο της Γεωργίας, τουρκόφωνες περιοχές. Μόνο το 07,70% των ερωτωμένων τα ομιλεί. Σε αυτούς κυριαρχεί η γνώση της Ποντιακής (46,94%) και της Ρωσικής (32,65%), ενώ μερικώς το 04,08%. Σημειωτέον ότι οι ίδιοι ή οι γονείς / παππούδες και λοιποί συγγενείς αφίχθησαν «κατά το διάστημα 1965 – 1966 (42,30%), το 07,70% το 1967 – 1970, το 11,53% το 1990 – 1993 και το 26,93% το 1922 – 1924 (βλ. σ.322 του παρόντος πονήματος). Υπήρξε πρόβλημα επικοινωνίας με τους γηγενείς, αφού κατά καιρούς αποκαλούνταν «Ρώσοι», «Ρωσάκια», «Ρωσοπόντιοι» (12,82%), αφού δεν γνώριζαν την Ελληνική (08,55%) (σ.332). Συναναστροφή μόνον ή κυρίως με Ποντίους διαπιστώνεται σε ποσοστό 54,55% (σ.333), ενώ

δεν επισκέφθηκαν τον Πόντο οι γονείς / παππούδες / ερωτώμενοι σε ποσοστό 86,84% (σ.334).

Με το Οικουμενικό Πατριαρχείο συνδέεται συναισθηματικά το 12,50%, ενώ όχι ιδιαίτερη σχέση ανέφερε το 60%. Ύπαρξη συναισθηματικής σύνδεσης με την Ελλαδική Εκκλησία εντοπίζεται σε ποσοστό 18,43% και η απουσία ιδιαίτερης σχέσης ανέρχεται στο 57,89%. Το 58,21% των απαντήσεων αναφέρεται στη χρήση (κυρίως) του Παλαιού Ημερολογίου ή σε συνδυασμό με το Νέο Ημερολόγιο (20,90%).[σ.σ.337-340]. Υπάρχει συναισθηματική σύνδεση με τον Πόντο των ερωτωμένων (94,83%) και των γονέων ή / και άλλων συγγενών (100%) [σ.σ.350-351]. Οι νέοι 20 – 30 ετών ενδιαφέρονται για τους ποντιακούς συλλόγους ανέφερε το 25,17%, μερικώς το 07% ενώ απουσία ενδιαφέροντος το 04,90%. Την προβολή της ποντιακής ταυτότητας εκ μέρους των νέων σ' ενδεχόμενες εκλογές προβάλλει το 18,18% και μόλις 01,40% δεν θα την αναδείξει. Την ύπαρξη συναισθηματικού δεσμού των νέων με τον Πόντο δηλώνει το 32,86%, ενώ την εν μέρει ή μικρή σύνδεσή τους το 03,50% [σ.σ.351-353]. Ο πολιτικός ρόλος των Ποντίων είναι υποτονικός για ποικίλους λόγους [σ.σ.354-355] **(52)**.

Οι Πόντιοι έχουν εθνοτοπική ταυτότητα. Βάσει του ορισμού της ταυτότητας, όπως παρατίθεται στο Παπαρίζος Αντώνης, σ.135 και όσων αναφέρονται για τους Ποντίους στις σ.σ.425-426 διαπιστώνονται τα εξής :

(α) είναι εξελισσόμενη και δυναμική. Άλλη είναι η ταυτότητα της πρώτης γενιάς του 1922 και όχι οι ίδιες οι ταυτότητες των Ποντίων της τέταρτης γενιάς του 1922, των παλινοστούντων του 1965 ή του 1988 κι' εξής.

(β) Υπενθυμίζεται, ότι, όπως και η μικρασιατική, έτσι και η ποντιακή ταυτότητα δεν ήταν ομοιογενής. Πιο κοσμοπολίτικη στα παράλια π.χ. Τραπεζούντα εν σχέσει προς την ενδοχώρα. Ταυτόχρονα υπήρξαν και οι τουρκόφωνοι του Δυτικού Πόντου.

(γ) Οι «άλλοι» προσδιορίζονται διαφορετικά αναλόγως των ιστορικών συγκυριών : για τους Ποντίους μέχρι το 1922 ήταν οι Τούρκοι και κατά περιοχές κι' οι Αρμένιοι, π.χ. στην Τραπεζούντα, τα Κοτύωρα, ή τη Σαμψούντα κ.λπ. Μετά την άφιξή τους στην Ελλάδα «άλλοι» ήταν οι γηγενείς Έλληνες και οι λοιποί πρόσφυγες. Ενώ για τους Μικρασιάτες σήμερα, όπως και τους λοιπούς Έλληνες «άλλοι» είναι οι ξένοι μετανάστες, για τους Ποντίους του '65 και ειδικά τους παλινοστούντες του 1988 «άλλοι» είναι και οι γηγενείς Έλληνες.

(δ) Η ταυτότητα των Ποντίων του 1922, αλλά και των μεταγενεστέρων γενεών – κατά εξιδανικευμένο τρόπο – ορίζεται σε σχέση με τη φύση : « . . .Κερασούντα. 11 του Οχτώβρη 1892. Η πόλις δεν έχει σπουδαία χτίρια, αλλά τα σπίτια της όλα κρύβονται μέσα σε κήπους καταπράσινους, που κολυμπούν όλα, νομίζεις, στη χλωροσά . . .Χώμα αφράτο, ζηλευτό, πολύκαρπο. Το κρασί βγάζουν από κληματαριές, που τις απλώνουν στα ψηλά δένδρα, τα κοκκινόξυλα . . .Τραπεζούντα. 75 μίλια απέχει από την Κερασούντα. Περνούσε αντίκρυ από ακρωτήρια και κόρφους και λιμανάκια και ψηλά δασωμένα βουνά. Η χλωροσά τους βαθυπράσινη αντρειωμένη . . .Τα χρωματιστά χτίριά της προβάλλουν μέσ' από τα δένδρα, κοντυλογραμμένα σε καταπράσινο τάπητα . . .» (Ανδρέας Καρκαβίτσας, Ταξίδια στον Πόντο στο Πελαγίδης Στάθης, σ.σ.183 – 184). Τσαγράκ*. Χτίσθηκε σε μια καταπράσινη χαράδρα στις υπώρειες του όρους Ερμέζ ύψους 2701 μ, το οποίο πήρε το όνομα αυτό από το άλιωτο χιόνι που σκεπάζει τις κορυφές του βουνού . . .Γύρω σε λοφάκια καταπράσινα, γεμάτα από μυρωδάτα πεύκα και άλλα δέντρα ήταν χτισμένο το κυρίως Τσαγράκ με 300 και πλέον συνεχόμενα σπίτια . . .Σε κάθε μας βήμα συναντούσαμε και μια ολόψυχη πηγή . . .» (Ανδρεάδης Α. Γεώργιος – Ανδρεάδης Γ. Χρήστος, Το Τσαγράκ της Κερασούντας του Πόντου 7 – 8) **(53)**.

(ε) Την ταυτότητα συγκροτούν κεντρικά σχήματα αντίληψης, σκέψης και πράξης ή βιωμένες και πρακτικές παραστάσεις (ήθη, έθιμα, χοροί και μουσική των Ποντίων), που καλλιεργούνται από τα σωματεία τους μέσω των επετείων μνήμης ή με τις επισκέψεις , πλέον, στον Πόντο, τη (μικρή) συμβολή της εκπαίδευσης και με τη χρήση της ποντιακής διαλέκτου.

* Τσάχ = Σαχ = Σάχης + Ραχ = δρόμος (αραβιστί) = βασιλικός δρόμος, δίοδος των караβανιών για τα ενδότερα της Μ. Ασίας.

Στα κεντρικά σχήματα εντάσσονται π.χ. τα πέντε (05) μοναστήρια τους στην Ελλάδα που έχουν καταστή «τα σημεία αναφοράς της ταυτότητάς τους» (Bruneau Michel, σ.289). Επέλεξαν μάλιστα να τα κτίσουν σε ορεινά μέρη της Μακεδονίας «για την αναπαραγωγή μιας παρόμοιας χωροταξικής κατανομής όπως στον Πόντο» (Bruneau Michel, σ.300). Δεν είναι τυχαίο που ο Πόντος έχει αποκληθεί «Μοναχική Πολιτεία» (Πελαγίδης Στάθης, ΙΣΤΟΡΙΚΑ, τεύχ. 109, σ.σ.24 – 25).

Είναι χαρακτηριστική η φανταστική αναπαράσταση του Πόντου, όπως παρουσιάζεται στο έργο «Τραντέλλενοι» του Χρήστου Θ. Πολυχρονίδη, δεύτερης γενιάς του 1922, σ.11 « . . . Και πέρα η χώρα του Πόντου με τις ξακουστές πόλεις, αραδιασμένες σα σε γιορντάνι στον κάτασπρο λαϊμό ωραίας γυναίκας : Η Σινώπη, η Πάφρα, η Αμισός, τα Κοτύωρα, η Σαμψούντα, η Κερασούντα, η Τραπεζούντα. Και στο βάθος του πανέμορφου και ποικίλου τόπου η Αμάσεια, η Νεοκαισάρεια, η Νικόπολη, η Αργυρούπολη με τα πλούσια μεταλλεία. Και στα ψηλά βουνά η Σάντα. Η απάτητη. Και παντού Ελληνισμός. Και πνεύμα ελληνικό – φλόγα που φωτίζει επί αιώνες. Αυτή είναι η χώρα των Ποντίων . . . » Τη μελέτη του ποντιακού Ελληνισμού και την καλλιέργεια της ποντιακής εθνοτοπικής ταυτότητας προωθούν ιδρύματα, όπως η Επιτροπή Ποντιακών Μελετών, το Κέντρο Ποντιακών Μελετών και η Στέγη Κειμηλίων Ποντιακού Ελληνισμού.

(στ) Επιπλέον εδράζεται στον αυτοπροσδιορισμό, ο οποίος στηρίζεται σε εξιδανικεύσεις και μη θετικές – κάποτε – αναφορές για τους γηγενείς. Έτσι διακηρύττουν ότι είναι Έλληνες, δηλώνουν Πόντιοι και ταυτόχρονα Έλληνες κ.λπ. (σ.σ.294-297 της παρ. διατριβής). Είναι «τραντέλλενοι». Όσον αφορά την εκ μέρους της πρώτης γενιάς μη αποδοχή ενίοτε των γηγενών αναφέρεται το εξής : «Μας κατηγορούσανε για ο, τιδήποτε κάναμε. Εμείς είχαμε τα χαμάμ, που ήταν υγιεινά και έλεγαν «εμείς δεν πλενόμαστε, οι Τουρκάλες πλένονται». Εμάς όμως μας άρεσε και χαιρόμαστε βλέποντας και τα καθαρά μας σπίτια κι' ας είμαστε πιο φτωχοί απ' αυτούς. (Βεργέτη Μ., Από τον Πόντο, σ.σ.221, 227). Επιπλέον οι Πόντιοι χαρακτηρίζαν τους εαυτούς τους καλούς, εργατικούς και αγαπώντες την οικογένεια. Οι Ελλαδίτες κατά καιρούς τους αποκαλούσαν «Τουρκόσπορους» ή Τούρκους, «αούτηδες» (Βεργέτη, ό.π., σ.227,221) ή Ρώσους – Ρωσάκια, Ρωσοπόντιους (54).

Για την ποντιακή εθνοτοπική ταυτότητα έχουν παρατεθεί πίνακες στις σ.σ.298-302 του παρόντος πονήματος. Γι' αυτό κρίνεται σκόπιμο ν' αναφερθούν μόνο πρόσθετα στοιχεία βάσει της ποιοτικής έρευνας.

Έτσι για την πρώτη γενιά (1922) επισημαίνεται (α) ως προς το περιεχόμενο της ταυτότητάς της ότι κάποιιοι μιλούσαν Τουρκικά, διότι τα γνώριζαν, πέραν των Τουρκοφώνων του Δυτικού Πόντου. (β) Ως προς τον τρόπο έκφρασης παρατηρείται η συναναστροφή κυρίως με Ποντίους.

Στη δεύτερη γενιά αμβλύθηκαν τα ανωτέρω δεδομένα, ενώ στην τρίτη στην οποία ανήκουν (08) οκτώ ερωτώμενοι διαπιστώνονται τα εξής : (α) ως προς το περιεχόμενο : (1) υποχωρεί πλήρως ή γνώση της Τουρκικής, ενώ προάγεται η Αγγλική και γνωρίζουν εν πολλοίς τα Ποντιακά. (2) Η πλειονότητά τους δεν συνδέεται συναισθηματικά κατά ιδιαίτερο τρόπο με το Οικουμενικό Πατριαρχείο, ενώ με την Ελλαδική Εκκλησία συνδέονται οι τέσσερεις (04) ερωτώμενοι συναισθηματικά (50%) [ό.π., σ.σ. 337-339]. Είναι χαρακτηριστικό και για τις τρεις (03) γενιές ότι ο πολιτικός ρόλος των Ποντίων είναι υποτονικός και αποτελεί προσδιοριστικό στοιχείο του περιεχομένου της ταυτότητάς τους [ό.π., σ.σ.354-355].

(β) Ως προς τον τρόπο έκφρασης : (1) συναναστρέφονται με διάφορους ανθρώπους ανεξαρτήτως της καταγωγής τους. (2) Σε μεγαλύτερο βαθμό θα ήθελαν να επισκεφθούν τον Πόντο σε σύγκριση με τους γονείς ή παπούδες τους [σ.334 του παρόντος πονήματος].

Οι νέοι 20 – 30 ετών ανήκουν στην τέταρτη γενιά των Ποντίων του 1922 ή στη δεύτερη των παλιννοστούντων του 1965. (α) Ως προς το περιεχόμενο της ταυτότητας παρατηρείται ότι θα προέβαλλαν την καταγωγή τους για ψηφοθηρικούς και άλλους λόγους και αισθάνονται Πόντιοι κατόπιν διαπαιδαγώγησης στα πλαίσια της οικογένειας. (β) Ως προς τον τρόπο έκφρασής της διαπιστώνεται η μεγαλύτερη συμμετοχή τους σε ποντιακούς συλλόγους – και μάλιστα στα χορευτικά τμήματα – συγκριτικά με τους Μικρασιάτες, Αιγυπτιώτες ή Κων/πολίτες [ό.π., σ.σ.351-353]. (55).

Οι ερωτώμενοι που αφίχθηκαν το 1965 και μέχρι το 1988 είναι δεκατρείς (50%). (α) Ως προς το περιεχόμενο ης ταυτότητας παρατηρούνται : (1) η γνώση τόσο της ποντιακής διαλέκτου, όσο και της Ρωσικής. (2) Ακολουθούν το Παλαιό Ημερολόγιο : 11 απαντήσεις. (3) Συνδέονται συναισθηματικά εν μέρει με το Οικουμενικό Πατριαρχείο : πέντε (05) απαντήσεις, καμία σχέση. Τρεις (03), όχι ιδιαίτερη σχέση και τέσσερις (04), Ναι. (4) Όχι ιδιαίτερη σχέση με την Ελλαδική Εκκλησία δήλωσαν δέκα (10). Καμία : δύο (02). Δεν απάντησε ένας (01). (5) Συμμετέχουν κυρίως ως απλοί ψηφοφόροι [πέντε (05)] και πολιτικοποιημένοι [(έξι) 06 απαντήσεις]. Στην τρίτη γενιά του '22 οι απλοί ψηφοφόροι είναι τέσσερις (04), τρεις (03) πολιτικοποιημένοι και ένας (01) μ' ενεργό συμμετοχή. (β) Ως προς τον τρόπο έκφρασής της. (1) Συναναστρέφονται με Ποντίους και μη αλλά ένα μέρος τους, κυρίως με Ποντίους [τέσσερις (04) ερωτώμενοι]. (2) Είναι στις προθέσεις τους να επισκεφθούν τον Πόντο. Το επιθυμούν πολύ. Οι ερωτώμενοι με άφιξη μετά το 1989 είναι (04) τέσσερις : (α) ως προς το περιεχόμενο παρατηρούνται : (1) η γνώση της ποντιακής διαλέκτου, αλλά και της Ρωσικής. (2) Δηλώθηκαν καμία σχέση (75%) και όχι ιδιαίτερη σύνδεση (25%) με το Οικουμενικό Πατριαρχείο, (3) τα αντίστοιχα ποσοστά για την Ελλαδική Εκκλησία είναι 50% : 50% (4) Σύνδεση με το Π. Ημερολόγιο ανέφεραν δύο (02) απαντήσεις και με τα δύο (02) Ημερολόγια άλλες δύο (02). (5) Τρεις (03) απαντήσεις αναφέρουν ότι είναι απλοί ψηφοφόροι. (β) Ως προς τον τρόπο έκφρασης : (1) συναναστρέφονται με Ποντίους και μη και εν μέρει με Ποντίους. (2) Οι τρεις (03) ανέφεραν ότι δεν επισκέφθηκαν τον Πόντο παρά την επιθυμία τους [σ.σ.327, 332-336, 337-340] (56).

Β.Ι. 3ζ. Σύγκριση των πινάκων των Κων/πολιτών – Ποντίων.

Εάν συγκρίνουμε τους πίνακες 1,2 και 3 των Κων/πολιτών (σ.σ.411-413) και τους αντίστοιχους 1 – 5 των Ποντίων (σ.σ.429-430) διαπιστώνουμε τα εξής : (α) τόσον οι Πόντιοι, όσον και οι Κων/πολίτες του 1922 βρίσκονται σήμερα στην τέταρτη γενιά. (β) Και στις δύο (02) περιπτώσεις υπάρχει νοσταλγία για την πατρίδα (Πόντο, Κων/πολη) αντιστοίχως, που εμφανίζεται με φαντασιακό τρόπο. (γ) Στοιχείο της ταυτότητάς τους αποτελεί η αδυναμία ή αποφυγή ανάμειξης στην πολιτική για ποικίλους λόγους. (δ) Αντιμετώπισαν προβλήματα προσαρμογής αρχικά (1^η γενιά). (ε) Οι συναναστροφές στην μεν πρώτη γενιά ήταν μόνον ή κυρίως με (συνέχεια σ. 431).

1. Συνοπτικός πίνακας πρόσθετων στοιχείων για την ποντιακή ταυτότητα της πρώτης γενιάς του 1922 βάσει της ποιοτικής έρευνας.

Περιεχόμενο της ταυτότητας	Τρόποι έκφρασής της	Φορείς έκφρασής της
Χρήση των Τουρκικών από κάποιους που τα γνωρίζουν, πέραν των Τουρκοφώνων του Δυτικού Πόντου.	Συναναστροφή κυρίως με Ποντίους.	Οι σύλλογοι με τις δραστηριότητες τους και η Επιτροπή Ποντιακών Μελετών.

Στη β' γενιά παρατηρούνται αφενός μείωση της χρήσης των Τουρκικών και αφετέρου σταδιακή συναναστροφή με μη Ποντίους.

2. Συνοπτικός πίνακας πρόσθετων στοιχείων για την ποντιακή ταυτότητα της τρίτης γενιάς του 1922 βάσει της ποιοτικής έρευνας.

(α) Υποχώρηση της Τουρκικής, γνώση εν πολλοίς της Ποντιακής και προάγεται η εκμάθηση της Αγγλικής. (β) Η πλειονότητά τους δεν συνδέεται συναισθηματικά κατ' ιδιαίτερο τρόπο, ενώ σχετίζονται συναισθηματικά με την Ελλαδική Εκκλησία (50%). (γ) Ακολουθούν το Νέο Ημερολόγιο. (δ) Συμμετέχουν στην πολιτική διαδικασία ως απλοί και πολιτικοποιημένοι ψηφοφόροι. Η ανάμειξη στην ενεργό πολιτική είναι ελάχιστη.	(α) Συναναστρέφονται, χωρίς να λαμβάνεται υπ' όψιν το κριτήριο της καταγωγής. (β) Θα ήθελαν να επισκεφθούν τον Πόντο σε πολύ μεγαλύτερο βαθμό από τις προηγούμενες γενιές.	Οι σύλλογοι και – πέραν της Επιτροπής Ποντιακών Μελετών – το Κέντρο Ποντιακών Μελετών (ΚΕ.ΠΟ.ΜΕ.) και η Στέγη Κειμηλίων του Ποντιακού Ελληνισμού.
---	---	---

3. Συνοπτικός πίνακας πρόσθετων στοιχείων για την ποντιακή ταυτότητα της τέταρτης γενιάς του 1922 βάσει της ποιοτικής έρευνας.

(α) Αισθάνονται Πόντιοι κατόπιν διαπαιδαγώγησης στα πλαίσια της οικογένειας. (β) Προβολή της ταυτότητάς τους ως υποψηφίων Βουλευτών σ' ενδεχόμενες εκλογές για ψηφοθηρικούς και άλλους λόγους.	Συμμετοχή σε μεγαλύτερο βαθμό εν συγκρίσει προς τους Κων/πολίτες Μικρασιάτες και Αιγυπτιώτες στους ποντιακούς συλλόγους και μάλιστα στα χορευτικά τους τμήματα.	Οι ποντιακοί σύλλογοι με τις ποικίλες δραστηριότητές τους (κυρίως τα αθλητικά και χορευτικά τους τμήματα).
---	---	--

4. Συνοπτικός πίνακας πρόσθετων στοιχείων για την ποντιακή εθνοτοπική ταυτότητα των παλιννοστούντων κατά το διάστημα 1965 – 1988 βάσει της ποιοτικής έρευνας.

<p>(α) Γνώση τόσο της Ποντιακής, όσο και της Ρωσικής. (β) Ακολουθούν κυρίως το Παλαιό Ημερολόγιο. (γ) Συναισθηματική εν μέρει σύνδεση με το Οικουμενικό Πατριαρχείο. (δ) Όχι ιδιαίτερη σχέση με την Ελλαδική Εκκλησία. (ε) Συμμετέχουν στα πολιτικά δρώμενα κυρίως ως απλοί και πολιτικοποιημένοι ψηφοφόροι.</p>	<p>(α) Συναναστρέφονται με Ποντίους και μη, αλλά ένα μέρος τους κυρίως με Ποντίους. (β) Επιθυμούν έντονα να επισκεφθούν τον Πόντο. (γ) Μέσω της συμμετοχής των περισσότερων στους συλλόγους.</p>	<p>Οι σύλλογοι με το πολύπλευρο έργο τους.</p>
--	--	--

5. Συνοπτικός πίνακας πρόσθετων στοιχείων για την ποντιακή εθνοτοπική ταυτότητα των παλιννοστούντων κατά το διάστημα 1989 κι εξής βάσει της ποιοτικής έρευνας.

<p>(α) Γνώση της Ρωσικής , αλλά και της ποντιακής διαλέκτου και άγνοια εν πολλοίς της Ελληνικής. (β) Ελάχιστα συνδέονται συναισθηματικά με το Οικουμενικό Πατριαρχείο, περισσότερο με την Ελλαδική Εκκλησία. (γ) Συνδέονται κυρίως με το Παλαιό Ημερολόγιο. (δ) Είναι κυρίως απλοί ψηφοφόροι.</p>	<p>(α) Συναναστρέφονται με Ποντίους και μη και κάποιοι κυρίως με Ποντίους. (β) Επιθυμούν να επισκεφθούν τον Πόντο. (γ) Με τη συμμετοχή στα σωματεία των Ποντίων.</p>	<p>Οι σύλλογοι με τις δραστηριότητές τους.</p>
--	--	--

Κων/πολίτες ή Ποντίους αντιστοίχως και σταδιακά στις επόμενες γενιές επιλέγονται οι φίλοι ανεξαρτήτως καταγωγής (στ) Βαθμιαία εγκαταλείπεται η χρήση της Τουρκικής απ' όσους τη γνώριζαν. (ζ) Οι σύλλογοι και στις δύο (02) περιπτώσεις αποτελούν τους φορείς έκφρασης και καλλιέργειας της ταυτότητας. Ωστόσο σ' ότι αφορά την τέταρτη γενιά περισσότερο οι Πόντιοι νέοι μετέχουν στις δραστηριότητες των συλλόγων τους συγκριτικά με τους Κων/πολίτες. Οι Πόντιοι του 1965 – 1988 κατέφθασαν εδώ από την πρώην ΕΣΣΔ, επειδή ήθελαν ιδίως να επιστρέψουν στην πατρίδα, ενώ οι Κων/πολίτες λόγω των απελάσεων, κοσμοπολίτες και γνώστες αρκετοί των Γαλλικών και κυρίως Τουρκικών. Από το άλλο μέρος οι Πόντιοι γνωρίζουν πρώτιστα την Ποντιακή και τη Ρωσική. Οι απελαθέντες Κων/πολίτες είναι συναισθηματικά με το Οικουμενικό Πατριαρχείο, σ' αντίθεση με την πλειονότητα των Ποντίων που δεν έχει ιδιαίτερο συναισθηματικό δεσμό.

Οι Κων/πολίτες αυτοί επισκέπτονται εν μέρει τη Βασιλεύουσα. Οι Πόντιοι εκφράζουν την έντονη επιθυμία τους για μετάβαση στον Πόντο.

Κοινά στοιχεία αποτελούν αφενός ο μη υπαρκτός ή ελάχιστος πολιτικός ρόλος των Ποντίων και Κων/πολιτών, ιδίως ως απλών και πολιτικοποιημένων ψηφοφόρων και αφετέρου οι συναναστροφές τους εν μέρει, κυρίως με Ποντίους ή Κων/πολίτες. Είναι και οι Πόντιοι του 1989 κί' εξής, που καταφθάνουν από την πρώην ΕΣΣΔ και δεν υπάρχουν αντίστοιχοι Κων/πολίτες με τους οποίους να καθίσταται δυνατή η σύγκριση. (57).

Β.1.3 η. Συμπεράσματα.

Προσεγγίζοντας θεωρητικά τα διάφορα είδη ταυτοτήτων επιχειρήθηκαν αφενός η ερμηνεία της νεοελληνικής εθνικής ταυτότητας και αφετέρου η υπογράμμιση της εθνοτοπικής ταυτότητας των Κων/πολιτών, Αιγυπτιατών, Μικρασιατών και Ποντίων βάσει της διεξαχθείσας ποιοτικής έρευνας και της σχετικής βιβλιογραφίας.

6. Πίνακας των γενεών* - βάσει της διεξαχθείσας ποιοτικής έρευνας – των τεσσάρων (04) πληθυσμιακών ομάδων.

<p><u>Α. Κωνσταντινουπολίτες.</u></p> <p><u>1. 1922</u> 1^η γενιά : Αφιχθέντες το 1922. 2^η γενιά : Γεννιέται εδώ και μεγαλώνει κατά το διάστημα 1930 – 1940. 3^η γενιά : Ανατρέφεται κατά την περίοδο 1960 – 1970. 4^η γενιά : Έφηβοι και νέοι 20 – 30 ετών σήμερα.</p> <p><u>2. 1964 κί' εξής</u> 1^η γενιά : Απελαθέντες και αφιχθέντες εδώ, κυρίως το 1964. 2^η γενιά : Γεννηθέντες και ανατραφέντες στην Ελλάδα μετά το 1964. 3^η γενιά : Κυρίως στην παιδική ηλικία σήμερα.</p> <p><u>Β. Αιγυπτιώτες.</u></p> <p><u>1955 – 1963 κί' εξής</u> 1^η γενιά : Αφιχθέντες και εγκατασταθέντες στην Ελλάδα κατά τα έτη 1955 – 1963. 2^η γενιά : Οι γεννηθέντες εδώ μετά την άφιξη των γονέων τους. 3^η γενιά : Στην παιδική – εφηβική ηλικία σήμερα.</p> <p><u>Γ. Μικρασιάτες.</u></p>	<p>3^η γενιά : Μεγαλώνει κατά το διάστημα 1960 – 1970. 4^η γενιά : Έφηβοι και νέοι 20 – 30 ετών σήμερα.</p> <p><u>Δ. Πόντιοι.</u></p> <p><u>1. 1922 – 1925.</u> 1^η γενιά : Αφιχθέντες κυρίως το 1922. 2^η γενιά : Όπως των Κων/πολιτών και Μικρασιατών. 3^η γενιά : Όπως των Κων/πολιτών και Μικρασιατών. 4^η γενιά : Όπως των Κων/πολιτών και Μικρασιατών.</p> <p><u>2. 1965 κί' εξής ως το 1988.</u> 1^η γενιά : Αφιχθέντες από την πρώην ΕΣΣΔ, κυρίως κατά τα 1965 – 1966. 2^η γενιά : Οι γεννηθέντες και ανατραφέντες εδώ μετά απ' αυτό το διάστημα. 3^η γενιά : Κυρίως στην παιδική ηλικία σήμερα.</p> <p><u>3. Μετά το 1989.</u> 1^η γενιά : Αφιχθέντες από την πρώην ΕΣΣΔ κατά το 1989 κί' εξής. 2^η γενιά : Εδώ γεννηθέντες και ευρισκόμενοι κυρίως στην παιδική – εφηβική ηλικία σήμερα.</p>
---	--

1922 – 1925

1^η γενιά : Αφιχθέντες κυρίως το 1922

2^η γενιά : Ανατρέφεται κατά την περίοδο 1930 – 1940.

* Σε κάθε γενιά διαμορφώνεται η αντίστοιχη εθνοτοπική ταυτότητα.

Β.ΙΙ. ΕΝΟΤΗΤΑ

1. Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΕΝΤΑΞΗΣ

Γενική αναφορά στον ορισμό και στις μορφές της.

Περίληψη.

Στο παρόν κεφάλαιο θα επιχειρηθεί η διευκρίνιση της «ένταξης» και άλλων συναφών εννοιών και θα παρατεθούν μορφές και δείκτες μέτρησης της ενσωμάτωσης. Θ' ακολουθήσει ανάλυση του «κοινωνικού αποκλεισμού» και των αιτίων του, των νομικών και πολιτικών ρυθμίσεων που τον αφορούν στην Ε.Ε. και Ελλάδα.

Πρόκειται να εξεταστεί η σχέση μεταξύ της εθνοπολιτισμικής ταυτότητας και της κοινωνικής ένταξης.

Τέλος θα διερευνηθεί ο τρόπος βάσει του οποίου συνδέεται η ένταξη των Κων/πολιτών, Αιγυπτιωτών, Μικρασιατών και Ποντίων με το ήδη παρατεθέν θεωρητικό πλαίσιο.

α1. Ορισμός της ένταξης και άλλων συναφών εννοιών – Μορφές και δείκτες ένταξης / ενσωμάτωσης.

Ο καθηγητής Γεώργιος Μπαμπινιώτης στο Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας, σ.622 αναφέρει ότι η ένταξη είναι «η ενσωμάτωση (προσώπου ή πράγματος) σε ένα σύνολο, ώστε ν' αποτελεί οργανικό μέλος του, η ομαλή ένταξη των νέων στην κοινωνική ζωή (κοινωνικοποίηση)». Στη σ.622, ό.π.. Ο «ενσωματώνω = καθιστώ κάτι αδιάσπαστο μέρος συγκροτημένου συνόλου > ενσωμάτωση. Στη σ.334 «αφομοίωση» είναι 1. η πράξη ή διαδικασία της ενσωμάτωσης και ένταξης στοιχείων στα προϋπάρχοντα σχήματα ενός συνόλου, έτσι ώστε να χάνουν την αυτοτέλειά τους και να γίνονται ένα με τα υπόλοιπα. ΣΥΝ. απορρόφηση. 2. (ειδικότ.), η διαδικασία συγχωνεύσεως ατόμων ή ομάδων με διαφορετικά εθνικά και πολιτιστικά χαρακτηριστικά στην κυρίαρχη εθνικά και πολιτισμικά ομάδα, όπου εντάσσονται : η αφομοίωση των Ελλήνων της Αμερικής / των εθνικών μειονοτήτων. ΣΥΝ : συγχώνευση, ενοποίηση, προσομοίωση». Ένταξη θεωρείται η «διαδικασία κατά την οποία ομάδες προσφύγων και μεταναστών εισχωρούν στην δομή του υπάρχοντος κοινωνικού συστήματος» (Καραγιαννίδου Ανταξία, σ.19). **(58)**.

Κατά το Θανάση Βακαλιό (επιμ.) στο έργο Παλιννόστηση και ένταξη, εκδόσεις Παρατηρητής, η διαδικασία αυτή σχετίζεται με τις υποκειμενικές και αντικειμενικές προϋποθέσεις και τις μορφές κοινωνικοποίησης του ατόμου. Εξαρτάται από το βαθμό που η κοινωνία καθιστά ίση ή όχι τη συμμετοχή π.χ. των Ποντίων στα κεφαλαιώδους σημασίας κοινωνικά αγαθά, όπως είναι η επαγγελματική αποκατάσταση, η κατοικία, το εισόδημα, η μόρφωση και η συμμετοχή στα πολιτικά και πολιτισμικά δρώμενα της Ελλάδος. Όταν απουσιάζει το στοιχείο της πολιτιστικής / πολιτικής ταύτισης με το ευρύτερο κοινωνικό σύνολο, τότε αυτή δεν είναι ουσιαστική. Παρατηρείται μάλιστα στις σύγχρονες κοινωνίες και δεν αφορά μόνο τις μειονότητες, αλλά και τους γηγενείς. Όπου διαπιστώνεται η ανωτέρω κατάσταση (της τυπικής ταύτισης) συνήθως, υπάρχει η ενσωμάτωση. Η επόμενη φάση δυνατόν να είναι η αφομοίωση : ταύτιση τυπική → ενσωμάτωση → αφομοίωση (Παλιννόστηση και ένταξη, σ.σ.20 – 22).

Η ομαλή ένταξη διαφόρων ομάδων σ' ένα οργανωμένο κοινωνικό σύνολο, λ.χ. των Ποντίων στην ελλαδική κοινωνία έχει σχέση αφενός με την ετοιμότητα του κράτους στα επίπεδα των θεσμών και της υιοθέτησης μέτρων και αφετέρου με την ανεκτικότητα της κοινωνίας ως

προς την αναγνώριση διαφορετικών πολιτισμικών μορφών διαβίωσης (Τζωρτζοπούλου Μαρία, στο «εμείς και οι άλλοι», σ.318).

Η ένταξη από την πλευρά του κοινωνικού συνόλου θεωρείται «έκφραση μιας εξουσιαστικής σχέσης, το αποτέλεσμα της επενέργειας ενός κυρίαρχου τμήματος της κοινωνίας πάνω στα άλλα». Η ανάλυση του Μαρξ αποδέχεται αυτό το βασικό μοντέλο. (Τσαούσης Γ.Δ., Η κοινωνία του ανθρώπου, σ.168). **(59)**.

Ο Αντώνιος Κόντης χρησιμοποιεί τον όρο «ενσωμάτωση» επισημαίνοντας ότι «επηρεάζει και επηρεάζεται από το σύνολο της οικονομικής, , κοινωνικής, πολιτικής και πολιτισμικής ζωής Ελλήνων και μεταναστών».

Κατά την «κοινωνικοδομική προσέγγιση», η ενσωμάτωση (integration) πραγματοποιείται κατά στάδια υπό τη μορφή κανονικοτήτων (Σχολή Σικάγου, Taft (1957), Gordon M. (1964) και συνίσταται στη συμμετοχή των μεταναστών στις υπάρχουσες κοινωνικές και οικονομικές δομές (εκπαίδευση, επάγγελμα, εισόδημα, κατοικία, αγορά εργασίας κ.λπ.). Κατά το δεύτερο μοντέλο της «ατομικιστικής προσέγγισης» [Esser H. (1980), Treibel A. (1990), Schermerhorn R.A. (1970)] ως ενσωμάτωση ορίζεται η σχέση ισορροπίας ανάμεσα στους ημεδαπούς (πλειονότητα) και τους αλλοδαπούς (μειονότητα). Η αφομοίωση ως πολιτική ενσωμάτωσης επικρατούσε έως τα τέλη της δεκαετίας του '70 π.χ. στις Η.Π.Α. υπό τη μορφή του «χωνευτηρίου» (Melting Pot) ή στην πρώην Δυτική Γερμανία μέχρι προσφάτως, όπου η χώρα υποδοχής διαθέτει την «κουλτούρα – οδηγό» ή την «πυρηνική κουλτούρα» και καλούνται οι μετανάστες να προσαρμοστούν μονομερώς. Σταθμό στη Γερμανία ως προς την αλλαγή της ανωτέρω πολιτικής αποτέλεσε η ανάληψη της εξουσίας από τους σοσιαλδημοκράτες και πρασίνους το 1999. Σύμφωνα με τον Α. Κόντη «ενσωμάτωση» είναι «η διαδικασία που χαρακτηρίζει τη δυναμική πορεία προς μια επιθυμητή κατάσταση και ως κατάσταση που χαρακτηρίζει την απουσία διακρίσεων μεταξύ συγκρίσιμων ομάδων . . . ημεδαπών και αλλοδαπών». Συνεπώς πρέπει να εδράζεται στην ισότιμη συμμετοχή στην οικονομική, πολιτική και κοινωνική ζωή του υποδεχόμενου κράτους με τον ταυτόχρονο αμοιβαίο σεβασμό των διαφορετικών πολιτιστικών παραδόσεων. (Οικονομική ενσωμάτωση . . .στο Νομικές και κοινωνικοπολιτικές διαστάσεις, σ.σ.180, 187 – 190). **(60)**.

Τον όρο «ενσωμάτωση» χρησιμοποιεί ο Ροσσέτος Φακιολάς στο Ενσωμάτωση των Ελληνοποντίων στην ελληνική κοινωνία, Νομικές, . . . , ό.π., σ.σ.129 – 155.

Ο Η. Esser παρουσιάζει την ενσωμάτωση ως μαθησιακή διαδικασία, κατά την οποία ο πρόσφυγας θα αξιολογήσει τις συμπεριφορές και ικανότητες, που θα συντελέσουν στη βελτίωση της κατάστασης του, γι' αυτό θα τις υιοθετήσει. Οι «δικοί του άνθρωποι» με το ιδιαίτερο κοινωνικοπολιτισμικό τους υπόβαθρο θα διαδραματίσουν σημαίνοντα ρόλο στην προσπάθεια «μάθησης του περιβάλλοντος» (Καραγιαννίδου Ανταξία, σ.σ.25 – 26).

Η Ανταξία Καραγιαννίδου αναφέρεται στη διαμόρφωση μιας νέας πολιτισμικής πραγματικότητας με στοιχεία του πολιτισμού των χωρών υποδοχής και καταγωγής (Διαδικασίες ένταξης . . . , ανέκδοτη διδακτορική διατριβή, ό.π., σ.σ.27 – 28) **(61)**.

Σε διάκριση των όρων «ένταξη», «ενσωμάτωση» και «αφομοίωση» προβαίνει ο Θανάσης Βακαλιός, ό.π., σ.σ.22 και 432 του παρόντος πονήματος. Η οργανική ένταξη π.χ. των νεοπροσφύγων στην ελλαδική κοινωνία δεν θα καταργεί «τη σχετική πολιτισμική αυτονομία του προσώπου και της κοινότητας των Ελληνοποντίων», σε αντίθεση με την αφομοίωση, ό.π., σ.22. Σε κοινωνιολογικές έρευνες για τη διαμόρφωση της εθνικής ταυτότητας μιας προσφυγικής ή μεταναστευτικής ομάδας στο υποδεχόμενο κράτος εντοπίζονται δύο διαφορετικές θέσεις : (α) η γραμμική (assimilation model), σύμφωνα με την οποία η αφομοίωση είναι αναπόφευκτη και συντελείται συνήθως σε διάστημα τριών γενεών και (β) η μη γραμμική (re – segmentation model), όπου αναζητείται εκ νέου, η εθνική ταυτότητα από τις γενιές τρίτη και τέταρτη. Έτσι για παράδειγμα Ιταλοί, Έλληνες, Πολωνοί, Ιρλανδοί κ.α. μετανάστες στις Η.Π.Α., επιδιώκουν γάμους με ομοεθνείς επί σειράν δεκαετιών.

Η Christine Galitzi θεωρεί ότι η αφομοίωση ολοκληρώνεται σε διάστημα τριών τουλάχιστον γενεών στα πλαίσια τριών σταδίων: Στο πρώτο συντελείται η οικονομική και

τεχνική αφομοίωση με την εξωτερική προσαρμογή της πρώτης γενιάς στο γενικό τρόπο ζωής της κοινωνίας υποδοχής. Στη δεύτερη φάση επέρχεται η πολιτισμική αφομοίωση (cultural assimilation) με την υιοθέτηση νέων πολιτισμικών προτύπων εκ μέρους της δεύτερης γενιάς και το μετασχηματισμό των παλαιών, ενώ στην τρίτη επιτυγχάνεται η εθνική αφομοίωση (ethnic assimilation) μέσω των μεικτών γάμων, ιδίως της τρίτης και των επομένων γενεών. (Καραγιαννίδου Ανταξία, ό.π., σ.σ.23 – 24). Κατά τους Park R.E. – Burgess E., η αφομοίωση θεωρείται «διαδικασία αλληλοδιείσδυσης και συγχώνευσης, κατά την οποία πρόσωπα και ομάδες αποκτούν τις μνήμες, τα αισθήματα και τις τάσεις άλλων προσώπων ή ομάδων . . .» (Καϊλάρης Γ. Γιάννης, σ.151). Στον καθορισμό μεταβλητών, που αφορούν τη διαδικασία αφομοίωσης αναφέρεται η Μουσούρου Μ.Α. στο Μετανάστευση και μεταναστευτική πολιτική, υποσ.3, σ.σ.133 – 137. Ενδεικτικά ο Sherman (1966) πρότεινε 5 δείκτες : (1) την οικονομική ένταξη τις : (2) εκπαίδευση (σε αμερικανικό σχολείο και γνώση της Αγγλικής), (3) υιοθέτηση της αμερικανικής πολιτικής ιδεολογίας, (4) αξιοποίηση του ελεύθερου χρόνου παρεμφερή ή όμοια με την αντίστοιχη των γηγενών και (5) τους μεικτούς γάμους (ό.π., σ.136).

Κατά την «κοινωνικό – δομική προσέγγιση» η αφομοίωση (Assimilation) εδράζεται στην προσαρμογή των μεταναστών στο πολιτισμικό πλαίσιο του κράτους υποδοχής (γλώσσα, αξίες, συμμετοχή σε οργανώσεις κ.λπ.). Η ενσωμάτωση αποτελεί προϋπόθεση για την αφομοίωση.

Το «ατομικιστικό πρότυπο» επισημαίνει ότι η τελευταία έννοια αποτελεί κατάσταση ή διαδικασία μέσω της οποίας ο μετανάστης προσαρμόζεται μονομερώς στο πολιτισμικό σύστημα της υποδεχόμενης χώρας. (Κόντης Αντώνιος, ό.π., σ.187). **(62).**

Στους όρους Melting pot (φυλετικό χωνευτήρι), Anglo – conformity (αγγλοκομφορμισμός) και Cultural pluralism (πολιτισμικός πλουραλισμός) αναφέρεται η Nancy L. Green, Οι δρόμοι της μετανάστευσης, εκδ. Σαββάλας, σ.σ.73 – 79. Ειδικά ο πρώτος φέρει τέσσερις σημασίες, κάποτε αντιφατικές. Καταρχάς χρησιμεύει, για να οριστεί μια χώρα μεταναστών ποικίλων προελεύσεων. Εν συνεχεία σημαίνει μια διαδικασία ομοιογενοποίησης υποκειμένων. Με την τρίτη σημασία η ανωτέρω ανάμειξη παρωδεί την αμερικανότητα εκ καταγωγής (άγγλο – κομφορμισμό). Αντιθέτως κατά την τέταρτη σημασία, με κριτικές, όπως π.χ. του Kallen, «η αφομοίωση, που υπονοείται από τον όρο, άγκαι είναι θετική για τη χώρα, μπορεί να είναι αρνητική για τους μετανάστες» (Green, ό.π., σ.σ.77 – 78).

Σύμφωνα με τον William Newman η «αφομοίωση» αποδίδεται με τον μαθηματικό τύπο $A+B+C=A$, όπου το δεύτερο A ισούται με την πλειοψηφική κουλτούρα, αντανάκλωντας την άποψη της πλειονότητας. Αυτή η κατάσταση αποτελεί συνέπεια της μαζικής μετανάστευσης στις Η.Π.Α. κατά την περίοδο 1860 – 1940.

Η ιδέα της «συγχώνευσης» (Amalgamation), που εκφράζεται με το $A+B+C=D$, όπου το D = ο «νέος άνθρωπος» (αρχές του 20^{ου} αιώνα) και ο πολιτισμικός πλουραλισμός, ο οποίος εμφανίζεται στη δεκαετία του 1920 και πάλι από το 1960 κι' εξής : $A+B+C=A+B+C$ αποτελούν δημιουργήματα των ιδίων των μειονοτήτων. Ωστόσο ο Newman, υποστηρικτής της αφομοίωσης, πιστεύει ότι οι δύο τελευταίες θεωρίες εκφράζουν τα ουτοπικά οράματα των μειονοτήτων.

Στη Γαλλία ή κριτική της αφομοίωσης οδήγησε στην χρήση της έννοιας της ενσωμάτωσης, ενώ απορρίπτεται η γραμμική πορεία, που υποκρύπτεται στη διαχρονική διαδικασία της αφομοίωσης. Ο S.N. Eisenstadt προτιμά τον όρο «απορρόφηση» για τη χώρα υποδοχής. Ο G. Verbunt «προειδοποιεί για τη γραμμικότητα της γλώσσας» : της ένταξης επιλαμβάνονται οι θεσμοί του κράτους υποδοχής, ο μετανάστης θα οδηγηθεί σε προσαρμογή. Θα υπάρξει ενσωμάτωση ως προς την εργασία και την κατοικία, αφομοίωση πολιτισμική και η πολιτογράφηση αποτελεί την κατάληξη. Ο ίδιος προτιμά τη λέξη «ενσωμάτωση» (integration), διότι δύναται να υπονοεί την ύπαρξη σχέσης αλληλεπίδρασης. Στις Η.Π.Α. αντί του ανωτέρω όρου ο M. Piore προτείνει τον «settlement» (εγκατάσταση), ενώ ο J. Laslett τους «αποδοχή», «επιπολιτισμό» ή «προσαρμογή».

Ο G. Tapinos θεωρεί ότι «η περί των όρων φιλονικία – ενσωμάτωση, προσαρμογή, αφομοίωση, ένταξη κ.λπ. . . καταδεικνύει περισσότερο τις αβεβαιότητες του ερευνητή, παρά μια

τυπολογία των όρων και των συνθηκών του θέματος» (Green L. Nancy, ό.π., σ.σ.83 – 84, 86 – 87). **(63)**.

Έχει ήδη αναφερθεί και ο όρος της «προσαρμογής», που κατά τον Παπαδόπουλο (1993) επιτυγχάνεται, όταν οι επιδιώξεις, ανάγκες και γενικά η συμπεριφορά των ατόμων συνάδουν με τις προσδοκίες ή απαιτήσεις του περιβάλλοντός τους. Ο Γιαννικόπουλος (1991) εντοπίζει τις εξής μορφές της αναλόγως των περιστάσεων : (α) ασύνειδη ή συνειδητή προσαρμογή, (β) εσωτερική / εξωτερική, (γ) δυναμική / στατική, (δ) φυσιολογική, (ε) πολιτιστική και πνευματική, (στ) σχολική, (ζ) κοινωνική προσαρμογή. Ο Κρουσταλάκης επισημαίνει τέσσερις φάσεις : (1) την οικογενειακή προσαρμογή του βρέφους και του νηπίου, (2) τη σχολική της παιδικής ηλικίας, (3) την ψυχολογική, κυρίως του εφήβου με τη διαμόρφωση της ατομικής του ταυτότητας και (4) την κοινωνική που αφορά τόσο το παιδί, όσο και τον έφηβο. Θεσμοποιημένοι και μη – φορείς κοινωνικοποίησης θα συμβάλουν στην εξελικτική πορεία των νέων ανθρώπων (οικογένεια, σχολείο, Μ.Μ.Ε., Εκκλησία, σύλλογοι, γειτονιά και ομάδες συνομηλίκων).

Οι έννοιες της «προσαρμογής» και κοινωνικοποίησης αφορούν και τους μετανάστες / παλινοστούντες ή πρόσφυγες. Σ' αυτή την περίπτωση η διαδικασία «επαναπροσαρμογής» στο νέο περιβάλλον είναι ιδιαιτέρως επίπονη. Μια από τις δυσχέρειες είναι αρχικά «το αντεστραμμένο πολιτισμικό σοκ» λόγω της διάψευσης των προσδοκιών για τις κοινωνικές παροχές της χώρας υποδοχής και της μη ανταπόκρισής της στην εξιδανικευμένη εικόνα που είχαν διαμορφώσει γι' αυτήν προ της αφίξεώς τους (Λεζέ Ευαγγελία (2003), σ.σ.91 – 93). **(64)**.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει και η τυπολογία προσαρμογής του R. Merton στα πλαίσια της θεωρητικής προσέγγισής του για την ανομία. Πέντε είναι οι μορφές αυτής της διαδικασίας : (1) η συμμόρφωση με την αποδοχή τόσο των επιδιώξεων, όσο και των μέσων μιας κοινωνίας. (2) Η καινοτομία : υιοθετεί το άτομο τις κοινωνικές επιδιώξεις, αλλ' απορρίπτει τα μέσα (3) Η τυπολατρία : απορρίπτονται οι σκοποί, αλλά υιοθετούνται τα μέσα. (4) Ο αναχωρητισμός με τη μη αποδοχή στόχων και μέσων και (5) η επανάσταση, όταν η «από – ένταξη συνοδεύεται από μια τάση ανα-ένταξης με τη διαδικασία του αναπροσδιορισμού των επιδιώξεων και των μέσων» (Τσαούσης Γ.Δ., Η κοινωνία του ανθρώπου, σ.σ. 162 – 165).

Η Α. Μουσούρου (1990) προσδιορίζει δύο (02) τύπους προσαρμογής των Ελλήνων μεταναστών σε άλλες χώρες ή των παλινοστούντων στην Ελλάδα : (α) με την απώλεια ή αλλοίωση της ελληνικής ταυτότητας ή (β) τη διατήρησή της. (Γεώργας Δημ. – Παπαστυλιανού Α. (1993), σ.81) **(65)**.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει και η διερεύνηση της ακολουθούμενης πορείας ψυχολογικής προσαρμογής* των μεταναστών, που μελέτησε ο καθηγητής J. Berry (1980) και χρησιμοποιεί ο γράφων στο παρόν πόνημα. Εισάγει την έννοια του «επιπολιτισμού» (acculturation) και προτείνει ένα μοντέλο του με τέσσερις (04) πιθανές τακτικές : (α) της Εναρμόνισης, (β) της Αφομοίωσης, (γ) του Διαχωρισμού και (δ) της Περιθωριοποίησης. Η Αφομοίωση εκφράζεται με το προαναφερθέν «Melting pot» (σ.434 παρ. πονήματος) (Γεώργας Δημ. – Παπαστυλιανού Α. (1993), Επιπολιτισμός Ποντίων, σ.σ.19 – 22). Το ανωτέρω υπόδειγμα κατά τον Α. Κόντη, ό.π., σ.197, «αποτυπώνει την αντίστοιχη διαδικασία και τους προσδιοριστικούς της παράγοντες». (Ο ίδιος ερευνητής βάσει των εννοιών του οικονομικού και κοινωνικού κεφαλαίου προτείνει ένα μοντέλο προσαρμογής, που διαθέτει «με τις κατάλληλες προσαρμογές διατοπική και διαχρονική εφαρμοσιμότητα». (ό.π., σ.197).

Καταστάσεις επιπολιτισμού *1 (Α. Κόντης, ό.π., σ.200).

Κοινωνικό κεφάλαιο *2

		Υψηλό	Χαμηλό
Οικονομικό *3 κεφάλαιο	Υψηλό	Ενσωμάτωση (Integration)	Αφομοίωση (Assimilation)

	Χαμηλό	Διαχωρισμός (Segregation, Separation)	Περιθωριοποίηση (Marginalization)
--	---------------	--	--

*Η ψυχολογική προσαρμογή αποτελεί συνέπεια της προσαρμογής του μετανάστη στις κοινωνικές και οικολογικές συνθήκες του κράτους υποδοχής και ενδεχομένως περιλαμβάνει ψυχικές διεργασίες, όπως τις : αντίληψη, προσωπικότητα, στάσεις, τα κίνητρα κ.λπ. (Γεώργας Δημ. – Παπαστυλιανού Α., Επιπολιτισμός Ποντίων, ό.π., σ.19).

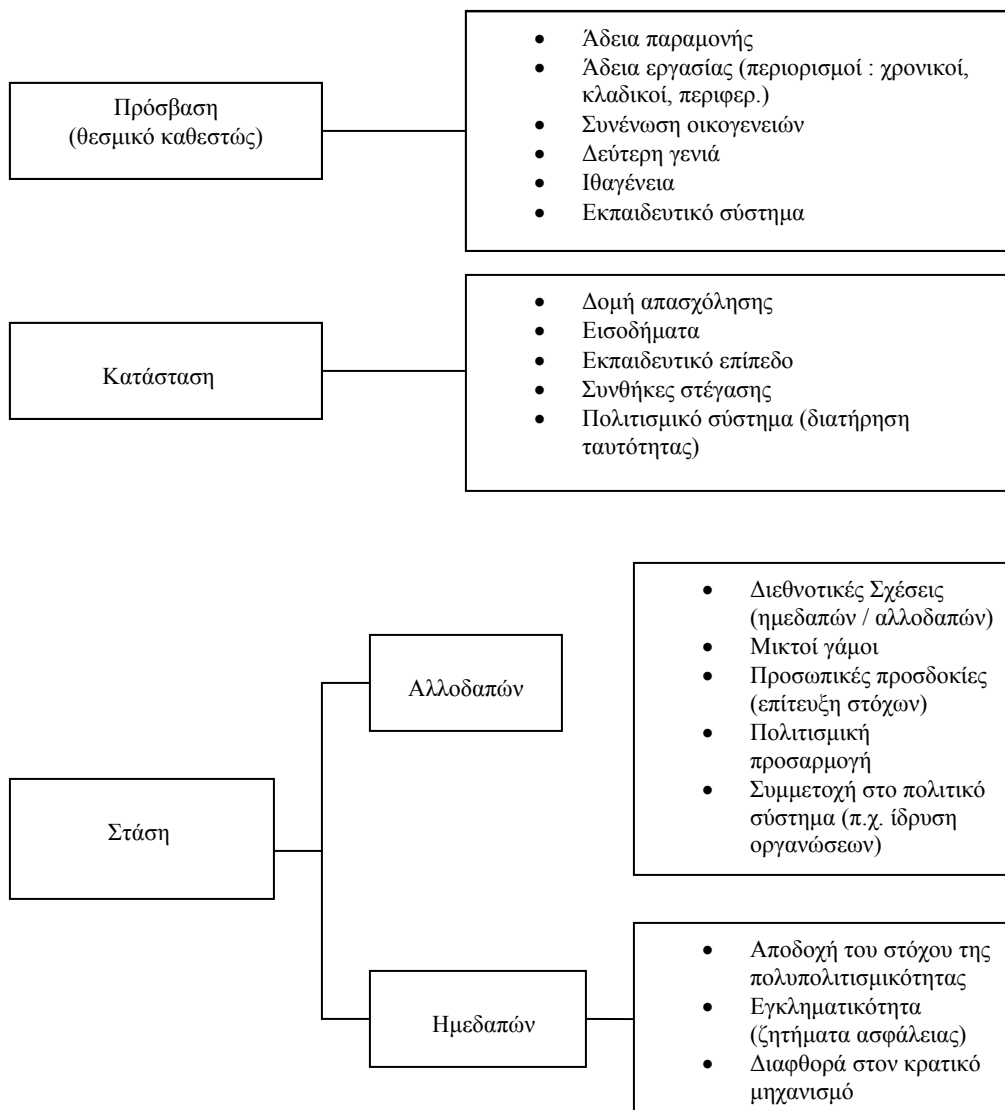
Ζητούμενο προς επίτευξη της πολιτικής ενσωμάτωσης *4 είναι ο μεταναστευτικός πληθυσμός ν' αποκτήσει υψηλό οικονομικό και κοινωνικό κεφάλαιο προς όφελος του ίδιου και των χωρών υποδοχής / καταγωγής.

Επιδιώξιμες είναι, επίσης, η διατήρηση και απόκτηση υψηλού πολιτισμικού κεφαλαίου (γλώσσας, θρησκείας, αξιών, ηθών – εθίμων, παραδόσεων) εκ μέρους των μεταναστών με την οικονομική ενίσχυση του υποδεχομένου κράτους, Κόντης Α., ό.π., σ.σ.197 – 201). **(66)**.

Ο Θανάσης Βακαλιός (επιμ.) επιχειρεί τη διάκριση ανάμεσα στην οργανική ένταξη, η οποία δεν καταργεί – εν αντιθέσει προς την αφομοίωση – «τη σχετική πολιτισμική αυτονομία του προσώπου και της κοινότητας» των μεταναστών και την τυπική, όταν το άτομο (πρόσφυγας / μετανάστης) δεν αισθάνεται ότι αποτελεί οργανικό κύτταρο της κοινωνίας, όπως οι ανήκοντες στο γηγενή πληθυσμό, παρά την εκ μέρους του κράτους παραχώρηση ίσων πολιτικών δικαιωμάτων. Μέσω της τυπικής ένταξης θέλουν οι νεοερχόμενοι ν' αποκρύψουν, ίσως, την ολοκληρωτική αποξένωσή τους από το κοινωνικό περιβάλλον (ό.π., σ.σ.22,21). Την ομαλή ένταξη των ατόμων σ' ένα οργανωμένο σύνολο καθορίζουν τρεις τουλάχιστον παράγοντες : η κοινωνία υποδοχής, η επίσημη πολιτική και τα χαρακτηριστικά των μεταναστών / προσφύγων. (Τζωρτζοπούλου Μ., ό.π., σ.σ.318 – 319). Το «ξένο» εξακολουθεί να προκαλεί την ελληνική κοινωνία, γιατί απειλεί με κλωνισμό βεβαιότητες, που έχουν οικοδομηθεί προ πολλού και σχετίζονται με την καταγωγή, θρησκεία και γλώσσα και συνοψίζονται στον αποκαλούμενο «ελληνικό τρόπο ζωής» (Βέικου Μαριαγγέλα στο Νομικές . . . , ό.π., σ.120) **(67)**.

Η διαδικασία ενσωμάτωσης στη μεν «κοινωνικο – δομική προσέγγιση» αποκαλείται «δομική» (ενσωμάτωση), ενώ στην «ατομικιστική» «γνωστική αφομοίωση». Για τη μέτρηση και τους δείκτες ενσωμάτωσης το Συμβούλιο της Ευρώπης διοργάνωσε τον Οκτώβριο της 1995 διεθνές συνέδριο. Έτσι δημιουργήθηκαν : (α) δείκτες πρόσβασης σε καίριους θεσμούς της χώρας υποδοχής, όπως είναι οι άδειες παραμονής κι' εργασίας, η ένταξη στο εκπαιδευτικό σύστημα κ.λπ. Μέσω των δεικτών απεικονίζεται ο βαθμός διευκόλυνσης ή μη αναφορικά με την κατανάλωση δημοσίων αγαθών (β) Δείκτες κατάστασης των μεταναστών σε τομείς, όπως είναι το εκπαιδευτικό επίπεδο, η αγορά εργασίας (εισόδημα, ανεργία), η κατοικία κ.α. και (γ) δείκτες στάσης των μεταναστών (προσωπικές προσδοκίες, συμμετοχή τους στην πολιτική, κοινωνική, συνδικαλιστική ζωή, η πολιτισμική ταυτότητα , η στάση των ημεδαπών απέναντι τους, κ.λπ.)

Δείκτες μέτρησης της ενσωμάτωσης (ex post – ανάλυση).

(Κόντης Αντώνης, ό.π., σ.σ.189, 192 – 193). (68).

Ο Lockwood θεωρεί ότι «το πρόβλημα της κοινωνικής ενσωμάτωσης δίνει έμφαση στις ομαλές ή συγκρουσιακές σχέσεις των υποκειμένων, ενώ το πρόβλημα της συστημικής ενσωμάτωσης επικεντρώνεται στις ομαλές ή συγκρουσιακές σχέσεις των τμημάτων ενός κοινωνικού συστήματος» (Στέρτσος Χαράλαμπος στο «εμείς και οι άλλοι», ό.π., σ.232).

Σε μορφές ενσωμάτωσης, όπως είναι η οικονομική, κοινωνική και στα ζητήματα της ιθαγένειας και των ειδικών αστυνομικών ταυτοτήτων αναφέρεται ο Ροσσέτος Φακιολάς στο Νομικές . . ., ό.π., σ.σ.147 – 153. Κατ' αυτόν προβλήματα οικονομικής ενσωμάτωσης αποτελούν : (α) τα χαμηλά ημερομίσθια παρά τα υψηλά τυπικά επαγγελματικά προσόντα (β) Η μεγάλη εξειδίκευση στην πρώην ΕΣΣΔ δεν είναι χρήσιμη στην Ελλάδα (γ) Η κοινωνική ασφάλιση των Ποντίων, καθώς οι πρώην σοσιαλιστικές χώρες δεν τους επιστρέφουν μέρος, έστω των ασφαλιστικών εισφορών (δ) Οι χρονοβόρες διαδικασίες για την απόκτηση επίσημων τίτλων ισοτιμίας των πτυχίων ή πιστοποιητικών και (ε) η πεποίθηση πολλών εξ αυτών ότι το κράτος πρέπει να τους αποκαταστήσει επαγγελματικά. Στις δυσχέρειες κοινωνικής τους ενσωμάτωσης επισημαίνονται (α) η μη επαρκής γνώση της Ελληνικής, (β) η αδυναμία ένταξης στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα λόγω του (α). (Φακιολάς, ό.π.).

Η οικονομική πτυχή της ενσωμάτωσης θεωρείται καίριας σημασίας και προϋπόθεση για τα άλλα πεδία της. Είναι προφανής η αιτιακή σχέση ανάμεσα στην ολική και την οικονομική πλευρά της ενσωμάτωσης, η οποία επηρεάζει την κοινωνική και πολιτισμική. Η οικονομική, τέλος, δέχεται την επίδραση της ενσωμάτωσης στην αγορά εργασίας (μισθωτής και μη). (Κόντης Α., ό.π., σ.σ.201 – 202). **(69)**.

Η Μ. Βεργέτη επισημαίνει την κατάσταση της ενσωμάτωσης που είναι τυπική και τη μη ύπαρξη οργανικής ένταξης με την «επανεμφάνιση μορφών προκατειλημμένης συμπεριφοράς απέναντι στους Ομογενείς» κατά τη δεκαετία του 1990. (Παλινοδότηση και κοινωνικός αποκλεισμός, σ.132).

Στην απουσία οργανικής ένταξης συντελούν τα φαινόμενα του ρατσισμού και της ξενοφοβίας. Βλ. το συλλογικό έργο Μακεδονία και Βαλκάνια Ξενοφοβία και ανάπτυξη, ΕΚΚΕ, εκδ. Αλεξάνδρεια, 1998. Εκφράσεις και πράξεις ρατσισμού δημιουργούνται λόγω της αρνητικής πρόσληψης των μεταναστών, οι οποίοι στερεοτυπικά θεωρούνται «αρνητικά στοιχεία της κοινωνίας και της ομαλής λειτουργίας της». Σ' αυτό συντελούν οι μηχανισμοί κατηγοριοποίησης ανάμεσα στους μετανάστες και τους αυτόχθονες (Αλεξιάς Γεώργιος, σ.σ.259 – 260 στο Νομικές . . . , ό.π.) **(70)**.

Η αποδοχή ή μη του ξένου από τη χώρα υποδοχής αποτελεί συνάρτηση της ιεράρχησης του πολιτισμού προέλευσης, του επιπέδου ανάπτυξης του, πνευματικής και υλικής. Ζητούν οι γηγενείς να διαθέτει «αξία», «γνώσεις» και «ικανότητες ενσωμάτωσης – αφομοίωσης». Ωστόσο δεν παύει ο μετανάστης ν' αντιμετωπίζεται ως «ξένο σώμα» (Γιαννησοπούλου Μαρία, Η ανθρωπολογική προσέγγιση στο Μακεδονία και Βαλκάνια, ό.π., σ.369).

Η Ευαγγελία Γ. Λεζέ αναφερόμενη στις δυσχέρειες των ενηλίκων Ελληνοποντίων της πρώην ΕΣΣΔ (1990 κ' εξής) επισημαίνει τα εξής προβλήματα που αφορούν την κοινωνική τους ένταξη : (α) την οικονομική τους κατάσταση (εισόδημα, ανεργία, στέγαση), (β) Την επαγγελματική τους θέση, με την υποαπασχόληση ή ετεροαπασχόληση (γ) Την κοινωνικοπολιτισμική τους ένταξη (άγνοια ή ελλιπής γνώση της Ελληνικής, μη επαρκής πληροφόρηση για τον τρόπο λειτουργίας των δημοσίων υπηρεσιών, με αποτέλεσμα τη δημιουργία δυσκολιών στην κοινωνική ασφάλιση, τη σύνταξη, την υγειονομική περίθαλψη και τα επιδόματα. Είναι και ο αρχικός κοινωνικός στιγματισμός, η μη αποδοχή τους από τους γηγενείς (Η στάση των εφήβων Ελληνοποντίων, ό.π., σ.σ.94 – 96).

Στις σ.σ.96 – 99, ό.π. αναφέρονται τα προβλήματα κοινωνικής ένταξης και σχολικής προσαρμογής των παλινοστούτων και των Ελληνοποντίων μαθητών. **(71)**.

Σημαντικοί παράγοντες για τη διαδικασία ενσωμάτωσης – πέραν των αναφερθέντων – (αγοράς εργασίας, ξενοφοβίας, προκαταλήψεων, ποικίλων προβλημάτων του συστήματος υποδοχής κ.λπ.) είναι ο χρόνος παραμονής, κατά τη διάρκεια του οποίου οι πρόσφυγες / μετανάστες αποκτούν την ικανότητα συμμετοχής στην πολιτική, κοινωνική και οικονομική ζωή της υποδεχόμενης χώρας, αλλά και τα ατομικά προτερήματα του ίδιου του μετανάστη / πρόσφυγα : οι προσδοκίες, οι γλωσσικές κ.α. δεξιότητές του, η αυτοπεποίθηση, οι εμπειρίες κοινωνικής κινητικότητας και οι εσωτερικές του αντιστάσεις.

Εν συνόψει, παρά τις κοινωνικοπολιτικές διαφορές, η πλειονότητα των κοινωνιολόγων συμφωνεί ότι η ένταξη ως διαδικασία εκτυλίσσεται κατά στάδια : στο πρώτο οι μετανάστες / πρόσφυγες επιχειρούν να εξασφαλίσουν πρώτη εργασία και κατοικία, στο δεύτερο επιτυγχάνεται μια σταθερή εργασιακή σχέση και στο τρίτο, της ενσωμάτωσης, που συνεπάγεται την ταύτιση ή μη με το σύστημα του κράτους υποδοχής (Καραγιαννίδου Ανταξία, ανέκδοτη διδακτορική διατριβή, ό.π., σ.σ.20 – 21) **(72)**.

*¹ Επιπολιτισμός (Acculturation) είναι «η πορεία προσαρμογής, που ακολουθείται από τα άτομα κατά τη μετανάστευση». Ο όρος αναφέρεται «στην πολιτιστική αλλαγή που εμφανίζεται μετά τη συνάντηση δύο ή περισσότερων αυτόνομων πολιτιστικά συστημάτων, . . . είτε λόγω πολιτιστικών μεταβολών είτε ως αποτέλεσμα οικολογικών ή δημογραφικών τροποποιήσεων επιβεβλημένων από ένα κυρίαρχο πολιτισμό . . . » (Γεώργας Δημ. – Παπαστυλιανού Α., Επιπολιτισμός Ποντίων .

. . ., ό.π., σ.19 και Social Science Research Council (1954). Acculturation. An explanatory formulation, στο περιοδ. American Anthropologist, 56, σ.974).

*2 Κοινωνικό κεφάλαιο είναι η ικανότητα του ατόμου να εξασφαλίζει υλικά και άυλα αγαθά με τη συμμετοχή του σε θεσμούς των ημεδαπών και αλλοδαπών.

Πρόκειται για την «κοινωνική ενσωμάτωση» μέσω της ισότιμης πρόσβασης στην κατανάλωση δημοσίων αγαθών (παιδείας, στέγης, επιδομάτων κ.λπ.) [Κόντης Α., ό.π., σ.198 – Bourdieu P. (1999), Κοινωνικό κεφάλαιο στο Κείμενα Κοινωνιολογίας, Παναγιωτόπουλος Ν. (επιμ.), Στάχυ, σ.σ.91- 95].

*3 Οικονομικό ή ανθρώπινο κεφάλαιο αποτελούν οι ενσωματωμένες στα άτομα δεξιότητες, ικανότητες και γνώσεις, που προσδιορίζουν την ένταξή τους στην αγορά εργασίας και κατ' επέκταση την εισοδηματική τους κατάσταση [Κόντης Α., ό.π., σ.199].

*4 Πολιτική ενσωμάτωση : επιτυγχάνεται με τη συμμετοχή – συλλογική ή ατομική – σε θεσμούς και η δυνατότητα μέσω αυτών να επηρεάζονται αποφάσεις που αφορούν ιδίως τα συμφέροντα των μεταναστών, όπως είναι η σύσταση συλλόγων ή η συμμετοχή σε δημοτικές και περιφερειακές εκλογές [Κόντης Α., ό.π., σ.σ.198 – 199].

α 2. Κοινωνικός αποκλεισμός *1 [Έννοια – αίτια – μορφές].

Σε κοινοτικό κείμενο η έννοια του κοινωνικού αποκλεισμού χρησιμοποιήθηκε το 1989, καθώς σε όλα τα κράτη της Ε.Ε. εμφανίζονται νέες μορφές αποστέρησης με πολυδιάστατο χαρακτήρα, όχι σ' έναν, αλλά σε ποικίλους τομείς ταυτοχρόνως : της στέγασης, της απασχόλησης και της εκπαίδευσης. Η κινητοποίηση της Κοινότητας εδράζεται στο γεγονός ότι η φτώχεια και οι άλλες μορφές αποστέρησης είναι διαρθρωτικής υφής και δεν θα εκλείψουν χωρίς ενεργή παρέμβαση.

Ποικίλοι είναι βεβαίως οι λόγοι εμφάνισης του φαινομένου : η οικονομική και, κυρίως, η βιομηχανική αναδιάρθρωση έχουν συντελέσει στη δημιουργία της ανεργίας – μακροχρόνιας και μη – ή στην εξάπλωση νέων, συχνά αβέβαιων, «ευέλικτων» μορφών απασχόλησης.

Η μετανάστευση και η υποβάθμιση του ρόλου των ατύπων διαπροσωπικών δικτύων (οικογένειας, φίλων και γειτόνων) συμβάλλουν στην παρουσία του.

Η ανομοιογένεια των ανωτέρω δεδομένων οδηγεί σε δυσχέρειες ορισμού του κοινωνικού αποκλεισμού, ο οποίος συνδέεται και με τις συζητήσεις για τα κοινωνικά δικαιώματα*2 του ατόμου.

Ενώ η φτώχεια εξαρτάται εξολοκλήρου από το εισόδημα, ο κοινωνικός αποκλεισμός σχετίζεται με τους τομείς της απασχόλησης, της στέγασης, της υγείας, της εκπαίδευσης ή των υπηρεσιών. Επιπλέον η έννοια του παραπέμπει στη διαπίστωση ότι «διαδικασίες και μηχανισμοί» τον προκαλούν και όχι οι προσωπικές αποτυχίες ή η ανικανότητα των ατόμων. Η Ε.Ε. αναγνωρίζει ότι η άνοδος του κοινωνικού αποκλεισμού αποδίδεται στις ελλείψεις και ανεπάρκειες των εφαρμοζομένων πολιτικών εκ μέρους των κρατών.

Έτσι η έννοια του δεν είναι μεν αποκρυσταλλωμένη, το δε «περιεχόμενό της βρίσκεται σε διαδικασία προσδιορισμού. Τα κύρια στοιχεία της, έτσι όπως εξελίσσεται τώρα, είναι ο πολυδιάστατος χαρακτήρας των αποστερήσεων που οδηγούν στον αποκλεισμό, η επιμονή της χρονικά, η συγκέντρωσή της σε συγκεκριμένες ομάδες πληθυσμού ή περιοχές και η αντίστασή της σε παραδοσιακές κοινωνικές πολιτικές.» (Καβουνίδη Τζένη στο Διαστάσεις του κοινωνικού αποκλεισμού, ΕΚΚΕ, τόμ.Α, σ.σ.49 – 54) (73).

Στις δυσκολίες συγκρότησης της έννοιας του κοινωνικού αποκλεισμού και στα προβλήματα που τον δημιουργούν, όπως είναι η μετανάστευση, η παλιννόστηση, η πολιτισμική ή θρησκευτική ιδιαιτερότητα, η υποβαθμισμένη γειτονιά της πόλης κ.λπ., αναφέρεται η Γεωργία Πετράκη στο Κοινωνικός αποκλεισμός : Παλαιές και νέες «αναγνώσεις» του κοινωνικού προβλήματος, Κοινωνικές ανισότητες . . ., σ.19. Στα πλαίσιά του η ανεργία εξορθολογιζόμενη μετονομάζεται «επένδυση» και ο άνεργος μετατρέπεται σε «αναζητητή απασχόλησης» (Job

seeker) (Γράβαρης Διονύσης, Δεδουσόπουλος Απ. στο Κοινωνικές ανισότητες και κοινωνικός αποκλεισμός, ό.π. 42) **(74)**.

Για τον Γιάννη Βούλγαρη η ποιότητα της δημοκρατίας συνδέεται αρρήκτως με το βαθμό της επιδεικνυόμενης από τις δυτικές κοινωνίες ανοχής στον αποκλεισμό και τις ανισότητες (Ιδιωτεία και ανισότητες στο Κοινωνικές ανισότητες . . . , σ.46).

Κατά τους Γαβριήλ Αμίτση και Γιώργο Κατρούγκαλο ο κοινωνικός αποκλεισμός και η πενία δεν νοούνται αποκλειστικά ως απουσία πόρων, αλλ' ιδίως ως σχετική αποστέρηση δικαιωμάτων ή πλεονεκτημάτων και αδυναμία προσφυγής σ' ευκαιρίες και διαδικασίες (Κανονιστικές διαστάσεις του κοινωνικού αποκλεισμού, στο Κοινωνικές ανισότητες . . . , ό.π., σ.57).

Κατά τον Παναγιώτη Νούτσο η «πολιτική λογική» πρέπει διαρκώς να εμβολιάζεται από την «κοινωνική λογική». Απαραίτητες όμως προϋποθέσεις είναι να υπαχθεί ο «κοινωνικός αποκλεισμός» στις «κοινωνικές ανισότητες» και ταυτοχρόνως να συγκροτηθεί ένας σύγχρονος ανθρωπισμός, που νομιμοποιεί τους «κοινωνικά αποκλεισμένους» ως έχοντες δικαιώματα (Κοινωνικός αποκλεισμός . . . στο Κοινωνικές ανισότητες . . . , ό.π., σ.92) **(75)**.

Τον αρνητικό ηθικά χαρακτήρα του «κοινωνικού αποκλεισμού» και της «ανισότητας» σε αντίθεση με το αίτημα της κοινωνικής δικαιοσύνης επισημαίνει ο Ιορδάνης Κ. Παπαδόπουλος, ο οποίος αναφέρει ότι στις χώρες του ΟΟΣΑ υπάρχουν 35 εκατομμύρια άνεργοι, ενώ άλλα 15 έπαυσαν ν' αναζητούν εργασία ή απρόθυμα έχουν αποδεχθεί μια θέση μερικής απασχόλησης (Ηθικός δράστης και κοινωνικό κράτος στο Κοινωνικές ανισότητες . . . , ό.π., σ.95).

Αιτίες της παραγωγής κοινωνικών ανισοτήτων, εξαθλίωσης και μαζικής φτώχειας αποτελούν η λειτουργία και οι μηχανισμοί αναπαραγωγής του κεφαλαιοκρατικού συστήματος (Νικολόπουλος Ηλίας, Η παγκοσμιοποίηση της οικονομίας . . . στο Κοινωνικές ανισότητες . . . , ό.π., σ.206). Παρ' όλα αυτά οι υποστηρικτές της θεωρίας του κοινωνικού αποκλεισμού επιχειρώντας την αποφυγή χρήσης των εννοιών της «τάξης» και του «κεφαλαίου» εξασθενίζουν τα επιχειρήματά τους (Λαπαβίτσας Κώστας, Κοινωνικός αποκλεισμός . . . , στο Κοινωνικές ανισότητες . . . , ό.π., σ.σ.237 – 238).

«Κι' όμως οι τάξεις υπάρχουν . . . », παρά την άποψη της Ριζοσπαστικής Πολιτικής Οικονομίας (δεκαετία του 1970) ότι αυτές αντικαθίστανται από τα «νέα κοινωνικά κινήματα» ή και από υποκείμενα, που δρουν ατομιστικά (Μαυρουδέας Σταύρος, Κοινωνικές ανισότητες και σύγχρονος καπιταλισμός στο Κοινωνικές ανισότητες . . . , ό.π., σ.σ.150,141).

Ο όρος «υποτάξη» προς δήλωση μιας νέας ταξικής κατηγορίας διαφορετικής από εκείνες των υποαπασχολούμενων ανειδίκευτων ή των ανέργων σύγχυση μάλλον προκαλεί κατά τη διερεύνηση της σχέσης ανάμεσα στην ανεργία των παραβατών και τη δομή της απασχόλησης (Τσίγκανου Ιωάννα, Παραβατικότητα και πραγματικότητα . . . στο Κοινωνικές ανισότητες . . . , ό.π., σ.401).

Η πρόσφατη αναβίωση νεοκλασικών θεωριών για την ανεύρεση των αιτιών της ανεργίας στην εποχή μας δικαιολογεί το κύρος της ιστορίας των οικονομικών θεωριών και αναδεικνύει τη χρησιμότητά της στη σπουδή των συγχρόνων κοινωνικών προβλημάτων. (Ψαλιδόπουλος Μιχάλης, Η θεματοποίηση της ανεργίας στην οικονομική θεωρία στο Κοινωνικές ανισότητες . . . , ό.π., σ.123. **(76)**).

Οι εκπαιδευτικές ανισότητες στην Ελλάδα συνδέονται στενά με τις οικονομικές (Μητράκος Θεόδωρος – Τσακλόγλου Πάνος, Μελέτες για τις οικονομικές ανισότητες . . . στο Κοινωνικές ανισότητες . . . , ό.π., σ.259).

Παρότι στην ελληνική κοινωνία δεν υπάρχει παράδοση ρατσισμού και ξενοφοβίας, εν τούτοις οι μετανάστες αντιμετωπίζουν δυσχέρειες ως προς τα δικαιώματα και τις συνθήκες απασχόλησης στην αγορά εργασίας και την ανεπάρκεια του νομικού καθεστώτος, που συντελούν στην περιθωριοποίηση και τον κοινωνικό αποκλεισμό. (Αλιπράντη – Μαράτου Λάουρα, Ξένο εργατικό δυναμικό στο Διαστάσεις του κοινωνικού αποκλεισμού στην Ελλάδα, τόμ. Α., σ.σ.293 – 294).

Ο κοινωνικός αποκλεισμός συνδέεται και με την αυθαίρετη δόμηση, καθώς «σημαντικές εκτάσεις στη περιφέρεια των μεγαλουπόλεων μετατράπηκαν βαθμιαία σε αυτοσχέδιους καταυλισμούς νέων οικιστών», ενώ το φαινόμενο των αστέγων παρουσιάζεται απειλητικό για τη συνοχή της ελληνικής κοινωνίας (Οικονόμου Δημήτρης – Σαπουνάκης Αριστείδης, Στεγαστική Πολιτική . . . στο Διαστάσεις του κοινωνικού αποκλεισμού, Ε.Κ.Κ.Ε., τόμ., Β., σ.σ.226 – 227, ό.π.) (77).

Οι ομογενείς μετανάστες των τελευταίων δεκαετιών τείνουν να περιέλθουν σε κατάσταση κοινωνικού αποκλεισμού όχι μόνο εξαιτίας της πενίας, αλλά ιδίως λόγω «στέρησης του δικαιώματος για αποδοχή και σεβασμό της ετερότητας» (Βεργέτη Κ. Μαρία. Παλιννόστηση και κοινωνικός αποκλεισμός, σ.98).

Μέσα σε μία τετραετία (1988 – 1992) εξελίχθηκαν προς αρνητική κατεύθυνση οι στάσεις του ελληνικού κοινού έναντι της ετερότητας και του «ξένου» λόγω της μαζικής άφιξης οικονομικών προσφύγων και της έξαρσης του εθνικισμού στη Βαλκανική (Δωδός Δ., Καφετζής Π., Μιχαλοπούλου Α., Νικολακόπουλος Η., Ξενοφοβία και ρατσισμός στην Ελλάδα (1988 – 1992) στο Διαστάσεις του κοινωνικού αποκλεισμού, τόμ. Β., ό.π., σ.334).

Συμπερασματικά, ο «κοινωνικός αποκλεισμός» αποτελεί μια έννοια ρευστή ως προς το περιεχόμενο και με πολυδιάστατο χαρακτήρα. Πρόκειται για μια κατάσταση και διαδικασία που αντιστρατεύονται την οργανική ένταξη των προσφύγων, μεταναστών κ.α. στην κοινωνία, όπου ζουν. (78).

*¹ Από το 1998 – 1999 υπάρχει στο τμήμα Κοινωνιολογίας του Παντείου Πανεπιστημίου το Διατμηματικό Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών «Κοινωνικός Αποκλεισμός και Μειονότητες» μ' επιστημονικά υπεύθυνη (1998 – 2000) την καθηγήτρια Νότα Κυριαζή και πρόεδρο τον καθηγητή Νεοκλή Σαρρή.

*² Για τα κοινωνικά δικαιώματα, βλ. Κατρούγκαλος Γιώργος, Τα κοινωνικά δικαιώματα . . . στο Νομικές και κοινωνικοπολιτικές διαστάσεις . . . , ό.π., σ.σ.73 – 83.

*³ Ο Δ. Τσαούσης το 1998 ανέφερε ότι ο κοινωνικός αποκλεισμός στη θεωρία και πρακτική διακρίνεται σε τρία επίπεδα : (α) το οικονομικό, το πιο ανώδυνο και εμφανές, (β) το νομικό : «η αποστέρηση της νομικής προστασίας και επομένως η αδυναμία ενεργοποίησης ενός δικαιώματος». Το τρίτο είναι το κοινωνικό». (Βεργέτη Μ., ό.π., σ.σ.97 – 98 – Τσαούσης Γ. Δημήτρης (1998), Πολιτισμός, ελεύθερος χρόνος και κοινωνικός αποκλεισμός» στο Κούλα Κασιμάτη (επιμ.), Κοινωνικός αποκλεισμός : η ελληνική εμπειρία, Gutenberg, σ.σ.90 – 91).

α3. Νομικές και πολιτικές ρυθμίσεις αναφορικά με τον κοινωνικό αποκλεισμό στις Ε.Ε. και Ελλάδα.

Προκειμένου να καταπολεμηθεί ο κοινωνικός αποκλεισμός εκπονήθηκε το «Κοινοτικό πρόγραμμα για την οικονομική και κοινωνική Ενσωμάτωση των μη ευνοημένων ομάδων» («Φτώχεια 3») πενταετούς διάρκειας (1989 – 1994).

Το 1990 ιδρύθηκε το Παρατηρητήριο για τις Πολιτικές Καταπολέμησης του Κοινωνικού Αποκλεισμού, το οποίο συνεργάζεται με τα Παρατηρητήρια Απασχόλησης (MISSEP), Κοινωνικής Προστασίας (MISSOC) και της Οικογένειας.

Πέραν των ανωτέρω και άλλων παρεμβάσεων, από το 1991 άρχισαν τρεις νέες κοινοτικές πρωτοβουλίες, οι Horizon , Now και Euroform, που, άνκαι δεν επικεντρώνονται στην αντιμετώπιση του κοινωνικού αποκλεισμού, συμβάλλουν στην ενσωμάτωση ομάδων στην αγορά εργασίας. Τα Lada και Ergo αποσκοπούν στην ανάπτυξη της τοπικής απασχόλησης. (Καβουνίδη Τζένη, Κοινωνικός αποκλεισμός στο Διαστάσεις . . . , ό.π., σ.σ.55 – 61).

Στις πολιτικές των δυτικών βιομηχανικών κρατών διαμορφώνονται κατευθύνσεις με στόχο τον περιορισμό αποδοχής προσφύγων. Χαρακτηριστικές είναι οι περιπτώσεις των χωρών της

ΣΕΓΚΕΝ και της Ευρωπαϊκής Ζώνης Ελευθέρων Συναλλαγών (ΕΖΕΣ) [Κοτζαμάνης Βύρων – Πετρονάκη Μαρίνα – Τζωρτζοπούλου Μαρία, Πολιτικοί πρόσφυγες στο Διαστάσεις . . . , ό.π., τόμ. Α, σ.σ.323 – 324) **(79)**.

Μέσω των κοινοτικών προγραμμάτων (α) «Καταπολέμηση του αποκλεισμού από την αγορά εργασίας» (1994 – 1999) και (β) «Απασχόληση» (1994 – 1999) στόχος υπήρξε η ενσωμάτωση στην αγορά εργασίας πληθυσμιακών ομάδων ή ατόμων, που τελούν ή κινδυνεύουν από τον κοινωνικό αποκλεισμό, μέσω της άρσης των αιτίων και συνεπειών του με τέσσερα (04) μέτρα : «Συστήματα, κατάρτιση, απασχόληση και διάδοση / διάχυση πληροφοριών : Το πρώτο μέτρο αφορά π.χ. τον επαγγελματικό προσανατολισμό, τη συμβουλευτική υποστήριξη κ.λπ., ενώ το δεύτερο την παροχή κατάρτισης σε ανέργους ή σε ομάδες κινδυνεύουσες από την ανεργία. Το τρίτο αποσκοπεί στη σύσταση νέων θέσεων ανεργίας και το τέταρτο στη διαφώτιση των φορέων και του ευρύτερου κοινού για τα αποτελέσματα των παρεμβάσεων με διαλέξεις, συνέδρια κ.λπ. (Μπούζας Νίκος – Κετσετζοπούλου Μαρία, Πολιτική καταπολέμησης του αποκλεισμού από την αγορά εργασίας στο Κοινωνικές ανισότητες . . . , ό.π., σ.σ.184, 188 – 189) **(80)**.

Για την ένταξη των Ομογενών στην ελληνική κοινωνία – και ειδικά στην αγορά εργασίας – υλοποιούνται προγράμματα με τη συγχρηματοδότηση του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ταμείου (Ε.Κ.Τ.) και του Ευρωπαϊκού Ταμείου Περιφερειακής Ανάπτυξης (Ε.Τ.Π.Α.) (Βεργέτη Κ. Μαρία, ό.π., σ.164).

Η πολιτική της Ε.Ε. παρουσιάζει ως ασθενές στοιχείο της τους ελάχιστους διαθέσιμους πόρους του κοινοτικού προϋπολογισμού για την αντιμετώπιση του κοινωνικού αποκλεισμού σε συνδυασμό «με το απόμακρο της γραφειοκρατίας των Βρυξελλών». Θετική είναι η προοπτική της συνολικής ευρωπαϊκής θεώρησης του προβλήματος, συνοδευόμενη από μια τάση αποδοχής νέων αντιλήψεων, οι οποίες υπογραμμίζουν «το διαρθρωτικό και πολυδιάστατο χαρακτήρα» του φαινομένου. (Πεσμαζόγλου Βασίλης, Η κοινωνική πολιτική της Ε.Ε. . . στο Κοινωνικές ανισότητες . . . , ό.π., σ.179).

Η διαδικασία , άλλωστε, της ευρωπαϊκής ενοποίησης λαμβάνει χώραν σε μία δύσκολη περίοδο για τα συστήματα κοινωνικής προστασίας και ασφάλισης. Ποικίλα είναι τα προβλήματα : (α) της ανεργίας, (β) οικονομικής κρίσης, (γ) της γήρανσης του πληθυσμού, (δ) της απορρυθμίσσης στα πεδία των εργασιακών σχέσεων και της απασχόλησης και (ε) της μετανάστευσης (Ρομπόλης Σάββας – Χλέτσος Μιχάλης, Ευρωπαϊκή ενοποίηση και κοινωνική πολιτική στο Κοινωνικές ανισότητες . . . , ό.π.,σ.163) **(81)**.

Αναφορικά με την Ελλάδα έχουν παρατεθεί ονομαστικά φορείς και αξιολογείται η αντιμετώπιση των προβλημάτων των παλιννοστούτων Ομογενών στη σ.288 του παρόντος πονήματος.

Διάφορες τομεακές πολιτικές εφαρμόζονται από διευθύνσεις, όπως της Λαϊκής Επιμόρφωσης για εκπαιδευτικά θέματα ή από το Υπουργείο Εργασίας και τον Ο.Α.Ε.Δ. για την απασχόληση (Καβουνίδη Τζένη στο Διαστάσεις . . . , ό.π., τόμ. Α, σ.70).

Οι επαναπατριζόμενοι έχουν μεγαλύτερες πιθανότητες ενσωμάτωσής τους, επειδή αποφάσισαν για την εδώ εγκατάστασή τους και λόγω της στοιχειώδους μέριμνας εκ μέρους της πολιτείας, ενώ οι ξένοι παράνομοι εργάτες θα εξακολουθήσουν να παραμένουν περιθωριοποιημένοι (Κετσετζοπούλου Μαρία – Μπούζας Νίκος, Λειτουργίες της αγοράς εργασίας και κοινωνικός αποκλεισμός στο Διαστάσεις . . . , ό.π., σ.167, τόμ. Α').

Στους αλλοδαπούς μετανάστες παρέχονται υπηρεσίες ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης μετά από ψήφιση του νόμου 1975/1991. Μάλιστα το Υπουργείο Υγείας, Πρόνοιας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων με εγκύκλιο του 1993 τονίζει ότι όσοι απ' αυτούς έχουν άδεια εργασίας πρέπει αμέσως ν' ασφαλίζονται στο ΙΚΑ.

Πάντως οι κρατικές υπηρεσίες ενεργούν περισσότερο κατασταλτικά και υπό μορφή αστυνόμευσης. (Αλιπράντη – Μαράτου Λάουρα , ό.π., σ.287) **(82)**.

Ωστόσο υπάρχει εκτεταμένη «μαύρη αγορά» εργασίας με πολλούς λαθροαπασχολούμενους μετανάστες που υπολογίζονται στις 500.000 (Δασκαλάκης Δημοσθένης, Η πολιτική αντιμετώπιση της ανεργίας και ενίσχυσης της απασχόλησης (1993 – 96), σ.86).

Ως προς το νομικό πλαίσιο σχετικά με τη μετανάστευση υπάρχουν διατάξεις, που εντοπίζονται ενδεικτικά στο Διεθνές Σύμφωνο του Ο.Η.Ε. για τα οικονομικά, κοινωνικά και πολιτιστικά δικαιώματα, στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, στον Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Χάρτη και στις Διεθνείς Συμβάσεις Εργασίας. Πρόκειται για επίσημα κείμενα που αναφέρονται σε διεθνείς μηχανισμούς για την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Υπάρχουν όμως και συμφωνίες που αφορούν αποκλειστικά τη μετανάστευση, όπως η Σύμβαση της Γενεύης του 1951 περί νομικού καθεστώτος των Προσφύγων, η Διεθνής Σύμβαση του ΟΗΕ, η Ευρωπαϊκή Σύμβαση για το νομικό καθεστώς των μεταναστών εργαζομένων, η Σύμβαση για τη συμμετοχή των αλλοδαπών στη δημόσια ζωή σε τοπικό επίπεδο και η Διεθνής Σύμβαση Εργασίας № 143 (Αμίτσης Γ. – Λαζαρίδη Γ., Οι πολιτικές ρύθμισης της μετανάστευσης στην Ελλάδα στο Νομικές . . . , ό.π., σ.σ.35 – 36) **(83)**.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση μόλις τον Ιούνιο του 2000 πρόβη σε νομοθετική ρύθμιση, για να καταπολεμηθούν οι διακρίσεις στην απασχόληση υιοθετώντας την αρχή περί ίσης μεταχείρισεως προσώπων ανεξαρτήτως εθνικής ή φυλετικής καταγωγής, φύλου, θρησκείας κ.λπ. (Κόντης Α., Οικονομική ενσωμάτωση στο Νομικές . . . , ό.π., σ.205).

Η υπογραφή της συνθήκης Schengen το 1995 εγκαθίδρυσε την αρχή των ανοικτών εσωτερικών συνόρων και των εξωτερικών, τα οποία υπόκεινται σε αυστηρό έλεγχο, ενώ κατόπιν διακυβερνητικής συνεργασίας θα λαμβάνονται αποφάσεις για τους τομείς της μετανάστευσης και του ασύλου. (Τσαρδανίδης Χαράλαμπος, Μετανάστευση και η εξωτερική πολιτική της Ελλάδας στο Νομικές . . .), ό.π., σ.245). **(84)**.

Στην Ελλάδα το νομικό καθεστώς των μεταναστών διέπεται από ένα σύνθετο θεσμικό πλαίσιο βάσει των άρθρων 4 παρ. 1 και 5 παρ. 2,4, της εφαρμογής μηχανισμών των Διεθνών Οργανισμών και της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η χώρα μας αποτελεί μέρος της Σύμβασης του Δουβλίνου του 1990 και ήδη έχει υπογράψει τη Συνθήκη του Σέγκεν.

Νόμος που ρύθμιζε την εσωτερική και εξωτερική μας μετανάστευση ήταν ο 4310/1929. Από τις αρχές όμως της δεκαετίας του 1980 κατέστη αντιληπτή η ανεπάρκειά του. Άλλωστε η αιφνίδια εισροή μεταναστών ανέδειξε την απουσία σχετικής προετοιμασίας της ελληνικής διοικητικής μηχανής.

Η κατεπείγουσα αυτή κατάσταση συνετέλεσε τελικά στην ψήφιση του Ν. 1975/1991, ο οποίος αφενός επιχειρεί να ρυθμίσει την παράνομη μετανάστευση και αφετέρου να προσαρμόσει τις εθνικές πολιτικές για τη μετανάστευση με τις αντίστοιχες των λοιπών κρατών – μελών Ε.Ε.. Σημειωτέον ότι οι διαδικασίες απέλασης καθίστανται πιο ευέλικτες στη χώρα μας.

Ωστόσο μέχρι την ψήφιση του Ν. 2910/2001 η μεταναστευτική πολιτική στην Ελλάδα έδινε έμφαση στον περιορισμό της παράνομης μετανάστευσης, χωρίς παρεμβάσεις για να ρυθμιστεί το φαινόμενο συνολικά.

Το 1998 υπέβαλαν αίτηση νομιμοποίησης περί τους 371.000 αλλοδαπούς.

Μέχρι το 1991, 61.000 άτομα θεμελίωσαν την προσφυγική ιδιότητα, ενώ άδεια εργασίας εξασφάλισαν 20.279.

Από τους παλιννοστούντες ή πρόσφυγες Ποντίους την ελληνική υπηκοότητα στις αρχές της δεκαετίας του 1990 έλαβαν 50.000.

Οι όροι και οι προϋποθέσεις της «Παλιννόστησης» διατυπώθηκαν κοινή συναινέσει των ελληνικών κομμάτων με το Ν. 1900/90 και την υπ' αριθμ. 24755/06-04-90 κοινή απόφαση των Υπουργών Προεδρίας, Εσωτερικών και Αμύνης σε συνδυασμό με την υπ' αριθμό 34205/24-05-90 του Υπουργείου Εσωτερικών (Αμίτσης Γ. – Λαζαρίδη Γ., Οι πολιτικές ρύθμισης της μετανάστευσης στο Νομικές . . . , ό.π., σ.σ.34 – 40, 43,50,52) **(85)**.

Η Ελληνική Δημοκρατία από το Φεβρουάριο του 2000 άρχισε να υλοποιεί το Ν. 2790/2000 για την «αποκατάσταση των παλιννοστούντων Ομογενών από την τέως Σοβιετική Ένωση», με τον οποίο παρέχεται η δυνατότητα ν' αποκτήσουν την ελληνική ιθαγένεια όσοι Ομογενείς διαμένουν σε κράτη της πρώην ΕΣΣΔ και στην Ελλάδα.

Το μειονέκτημα είναι ότι ο νόμος αυτός δεν αντιμετωπίζει τα θέματα της διάσπασης, αλλά και της επικάλυψης, τα οποία παρουσιάζονται στις αρμοδιότητες των κρατικών υπηρεσιών. Ακόμη και ο συντονισμός των δράσεων στις περιοχές Αιγαίου, Θράκης και Μακεδονίας ασκείται βάσει του νομικού πλαισίου από τα αντίστοιχα υπουργεία (Βεργέτη Κ. Μαρία, Παλιννόστηση και κοινωνικός αποκλεισμός, σ.123.) **(86)**.

Η Ανταξία Καραγιαννίδου επισημαίνει την έλλειψη θεσμικού πλαισίου για την ένταξη των νεοπροσφύγων Ποντίων, ενώ οι υπάρχοντες θεσμοί δεν λειτουργούν ομαλά ή αποδεικνύονται μη αποτελεσματικοί (Ανέκδοτη διδακτορική διατριβή, ό.π., σ.301).

Σε παρεμφερή διαπίστωση προβαίνουν οι Γ. Αμίτσης – Γ. Λαζαρίδη, κατά τους οποίους είναι ζητούμενο αν οι υπηρεσίες της δημόσιας διοίκησης εφαρμόζουν εμπράκτως την αρχή της ίσης μεταχείρισης ανάμεσα στους αναγνωρισμένους πρόσφυγες και τους ημεδαπούς, ειδικά για τις παροχές κοινωνικής πρόνοιας (Νομικές . . . , ό.π., σ.49).

Είναι προφανές ότι η Ε.Ε. από το 1989 κι' εξής έχει κινητοποιηθεί στα πλαίσια νομικό και θεσμικό για την αντιμετώπιση του πολυδιάστατου φαινομένου του κοινωνικού αποκλεισμού, χωρίς πάντοτε να υπάρχουν τα αναμενόμενα αποτελέσματα λόγω των ποικίλων προβλημάτων κοινωνικής προστασίας και ασφάλισης των κρατών – μελών.

Η Ελλάδα αντιμετωπίζει δυσχέρειες περισσότερο στο πεδίο εφαρμογής των ανωτέρω ευρωπαϊκών επιπέδων, καθώς ανακύπτουν τα θέματα δυσλειτουργίας ή αναποτελεσματικότητας των υπάρχοντων θεσμών **(87)**.

α4. Σχέση μεταξύ των εννοιών της εθνοπολιτισμικής ταυτότητας και της κοινωνικής ένταξης.

Η ταυτότητα σχετίζεται με την οργανική ένταξη, καθώς δεν αίρεται η «σχετική πολιτισμική αυτονομία του προσώπου και της κοινότητας» των μεταναστών (Βακαλιός Θανάσης, (σ.436 του παρ. πονήματος).

Επιπλέον έχει συνάφεια με την πορεία ψυχολογικής προσαρμογής των προσφύγων / μεταναστών, όπως την παρουσιάζει ο J. Berry με τις τέσσερις (04) πιθανές τακτικές : της Εναρμόνισης, του Διαχωρισμού, της Αφομοίωσης και της Περιθωριοποίησης (σ.435, ό.π.).

Παρατέθηκαν στη σ.433, ό.π., δύο (02) διαφορετικές θέσεις για τη διαμόρφωση της εθνικής ταυτότητας με τη (α) γραμμική αφομοίωση, που ολοκληρώνεται συνήθως σε περίοδο τριών γενεών και (β) τη μη γραμμική, κατά την οποία επιχειρείται η εκ νέου αναζήτηση της ταυτότητας από την τρίτη και τέταρτη γενιά. Στη σ.434, ό.π. παρατίθενται οι απόψεις των Park R.E. – Burgess E. Για την αφομοίωση και οι πέντε (05) δείκτες του Sherman,

εκ των οποίων οι τέσσερις (04) τελευταίοι συνδέονται με την έννοια της ταυτότητας.

Στην «κοινωνικοδομική προσέγγιση» και στην «ατομιστική προσέγγιση» οι δείκτες της ενσωμάτωσης ως προς την ταυτότητα περιλαμβάνουν : την πρόθεση μόνιμης παραμονής και πολιτική συμπεριφορά, την πολιτογράφηση και εθνοτική συνείδηση, την ταύτιση με την κουλτούρα της χώρας υποδοχής κ.λπ.(Κόντης Αντ. Στο Νομικές . . . , ό.π., σ.188) **(88)**.

Από τους δείκτες μέτρησης της ενσωμάτωσης (σ.437, ό.π.) πέραν του πολιτισμικού συστήματος (διατήρησης της ταυτότητας), που περιλαμβάνεται στην γενικότερη κατηγορία «Κατάσταση», άλλοι δείκτες σχετιζόμενοι με την ταυτότητα θα μπορούσαν να είναι : η άδεια παραμονής, η συνένωση οικογενειών, η δεύτερη γενιά, η ιθαγένεια και το εκπαιδευτικό σύστημα από την «Πρόσβαση στο θεσμικό καθεστώς», το εκπαιδευτικό επίπεδο των μεταναστών, που υπάγεται στην «Κατάσταση». Οι διεθντικές σχέσεις ημεδαπών / αλλοδαπών, οι μεικτοί γάμοι, οι προσωπικές προσδοκίες ως προς την επίτευξη των στόχων, η πολιτισμική προσαρμογή και η συμμετοχή στο πολιτικό σύστημα με την ίδρυση π.χ. οργανώσεων ή συλλόγων ως κατηγορίες εμπεριέχονται στη «Στάση των αλλοδαπών», ενώ η αντίστοιχη των ημεδαπών εκφράζεται με την αποδοχή εκ μέρους τους της πολυπολιτισμικότητας ως στόχου.

Η Α. Μ. Μουσουρού παραθέτει – μεταξύ των άλλων – τους πέντε δείκτες προσπολιτισμού και όχι αφομοίωσης του Petersen (1961): (1) την εκπαίδευση και απόκτηση γλωσσικής επάρκειας μέσω του σχολείου, (2) την πτώση της κυκλοφορίας μειονοτικών περιοδικών και εφημερίδων,

καθώς σταδιακά οι μετανάστες παύουν να χρησιμοποιούν τη μητρική τους γλώσσα, (3) την εξασφάλιση ιθαγένειας, (4) την εκλογική συμπεριφορά και (5) αυξάνουν σε συχνότητα οι μεικτοί γάμοι (Μετανάστευση . . ., ό.π., σ.σ.136 – 237). **(89)**.

Κατόπι συγκριτικής έρευνας για τους Έλληνοκαναδούς και Ιταλοκαναδούς μετανάστες οι κυριότεροι παράγοντες που επηρέασαν την εθνική τους ταυτότητα ήταν : ο προσανατολισμός τους προς την «κυρίαρχη κουλτούρα» στα ενδοοικογενειακά πλαίσια, οι σχέσεις με το ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον και τα Μ.Μ.Ε. του εξωτερικού.

Ο Schmitz (1995) θεωρεί ότι η αποτελεσματικότητα της προσαρμογής των προσφύγων / μεταναστών σχετίζεται με τον τρόπο λύσης των ενδοψυχικών συγκρούσεων της ταυτότητάς τους, κυρίως με την μεταβολή ή διατήρηση της εθνοπολιτισμικής ταυτότητας της χώρας καταγωγής σε συνδυασμό με τη θετική ή μη στάση τους έναντι της νέας κουλτούρας.

Ο Barth (1998) εντοπίζει τρεις (03) βασικές τακτικές, που δύναται ν' ακολουθήσει κάποιος μετανάστης : η πρώτη είναι η ενσωμάτωσή του στη νέα κοινωνία με αποτέλεσμα τη μη διαφοροποίηση της δικής του εθνικής προέλευσης απ' αυτήν της χώρας υποδοχής. Η δεύτερη στηρίζεται στην αποδοχή της «μειονοτικής – εθνικής» του θέσης, με την επιθυμία για κοινωνικοπολιτισμική εξομίωση προς την ευρύτερη κοινωνία και στην τρίτη τακτική υπερτονίζεται η εθνική ταυτότητά του με συνέπεια τη γένεση του εθνικισμού στο υποδεχόμενο κράτος.

Ο Γκόβαρης (2001) παρουσιάζει εν συντομία τις υπαλλακτικές δυνατότητες ενός μετανάστη για τη διαμόρφωση της εθνοπολιτισμικής του ταυτότητας στα νέα κοινωνικά πλαίσια, που είναι : (α) η βίωση της εθνοτικής του καταγωγής ως εναύσματος για κοινωνικοπολιτισμική δράση ή ως αφετηρίας κοινωνικού στιγματισμού, (β) η τάση απόθησης της ιδιότητας του «μέλους» μιας μεταναστευτικής ομάδας, (γ) η συναίσθηση της ανεπαρκούς επίτευξης των στόχων του λόγω της μη ικανοποιητικής νομοθεσίας του κράτους υποδοχής και (δ) οι προσπάθειές του για τον «εθνοτικό του αυτοπροσδιορισμό», οι οποίες θα συντελέσουν στην αποσαφήνιση της εθνοπολιτισμικής του ταυτότητας (Λεζέ Ευαγγελία, ό.π., σ.σ.118,117) **(90)**.

Κατά την Ανταξία Καραγιαννίδου οι νεοερχόμενοι μετανάστες και πρόσφυγες καλλιεργούν ένα νέο κοινωνικοπολιτισμικό σύστημα, απότοκο της αμοιβαίας επίδρασης της χώρας προέλευσης και των συνθηκών διαβίωσης στη νέα κοινωνία. Έτσι συγκροτείται και η «συλλογική συνείδηση»* της ομάδας, η οποία καθορίζει τη συνοχή και διατήρησή της, αλλά και διαμορφώνει τις σχέσεις μεταξύ των μελών της, αλλά και με το υπόλοιπο κοινωνικό σύνολο. (Διδακτορική Διατριβή, ό.π., σ.σ.27 – 28). **(91)**.

Ο εβδομαδιαίος αθηναϊκός Τύπος την περίοδο 1990 – 1995 προβάλλει τις πολιτισμικές και πολιτικές διαστάσεις της ελληνικής εθνικής ταυτότητας προς τονισμό των διαφορών με τους μετανάστες, παρότι ενθαρρύνονται να προσαρμοστούν και να οδηγηθούν σε πολιτισμική αφομίωση. Η γενεαλογική καταγωγή διαφοροποιεί τους Ποντίους ως μετανάστες ελληνικής προέλευσης από τους υπόλοιπους, καθώς εμφανίζονται στον Τύπο ως «οι Έλληνες αδελφοί μας» και τυγχάνουν διαφορετικής αντιμετώπισης από την πολιτεία. Βάσει των αποτελεσμάτων της διεξαχθείσας έρευνας για το ρόλο του Τύπου, οι διαφορετικές θρησκεία και γλώσσα των μεταναστών δεν φαίνονται να θέτουν σ' ενέργεια έντονες διαδικασίες διαφοροποίησης, μια και η εκμάθηση της γλώσσας μας είναι αναγκαία για την ένταξή τους στην ελληνική κοινωνία. Επιπλέον, η περιορισμένη σημασία, που αποδίδεται στις θρησκευτικές διαφορές οφείλεται, ίσως, στη διαπίστωση ότι οι περισσότεροι εξ αυτών είναι παράνομοι και δεν μπορούν να εκδηλώσουν τη θρησκευτικότητά τους, κυρίως δημόσια. (Τριανταφυλλίδου Άννα, Ελληνική εθνική ταυτότητα και στάσεις προς τους μετανάστες στο Κοινωνικές ανισότητες . . ., ό.π., σ.σ.493,497,494 – 495) **(92)**.

Ο τρόπος χρήσης της γλώσσας της χώρας υποδοχής από τους μετανάστες παρατίθεται από τη Λ.Μ.Μουσούρου. Πρόκειται για την επισήμανση της Σουέτλαντ, που αποτελεί πλέον κοινό τόπο και στηρίζεται σε τέσσερεις (04) εθνογλωσσικούς κώδικες : (α) της καταγωγής του μετανάστη, (β) αυτόν της «παρεφθαρμένης» γλώσσας της χώρας υποδοχής, που χρησιμοποιούν οι γηγενείς, για να συνεννοηθούν μόνο με τους μετανάστες, ανεξαρτήτως του τόπου προέλευσής

τους, (γ) τον κώδικα της γλώσσας της χώρας όπου εργάζονται, όπως αυτή διδάσκεται στα σχολεία και (δ) αυτόν της καθομιλουμένης στους χώρους επαγγελματικής απασχόλησης.

Παιδιά μεταναστών στην Αμερική και στη Γερμανία δεν κατέχουν πλήρως τον κώδικα καταγωγής τους (α), που ίσως και ν' απορρίπτουν, ενώ εκτίθενται στους κώδικες (γ) και (δ). Το γεγονός αυτό «δεν αφαιρεί απλώς από

*Σαρρής Ν., Εισαγωγή στην κοινωνιομετρία, στην ομαδική ψυχοθεραπεία και το ψυχόδραμα, σ.18.

τη γενιά αυτή (τη δεύτερη) την εθνική της ταυτότητα, αλλά μειώνει και τις προϋποθέσεις απόκτησης της ταυτότητας της χώρας υποδοχής που η γενιά αυτή διαθέτει». (Μετανάστευση και μεταναστευτική πολιτική, σ.σ.189 – 190). **(93)**.

Η διαφοροποίηση, όμως, στις δυτικοευρωπαϊκές χώρες υποδοχής των μαθητών σε «γηγενείς» και «αλλοδαπούς» συνέβαλε στη δημιουργία ειδικών εκπαιδευτηρίων για τους δευτέρους. Πρόκειται για μια αποτυχούσα προσπάθεια. Παρόλα αυτά, «η ελληνική πολιτεία προβαίνει στη δημιουργία «ειδικών» σχολείων για τα παλιννοστούντα Ελληνόπουλα» (Δαμανάκης Μ. (1987), σ.187 και Μουσούρου Μ.Λ., ό.π., σ.199) **(94)**.

Τα δίγλωσσα παιδιά των Ελλήνων μεταναστών εντάσσονται στην περίπτωση της «bilingualism (διγλωσσίας) without diglosia» (διμορφίας)*, που περιγράφει ο Fishman (1972, 1980). Έτσι χρησιμοποιούν τα Ελληνικά στον κύκλο των Ελλήνων συγγενών ή ενδοοικογενειακά, ενώ τη γλώσσα της χώρας υποδοχής στο σχολείο ή επικοινωνώντας με την ευρύτερη κοινωνία, στην οποία ζουν. (Λεξέ Ευαγγελία, ό.π., υποσ.19, σ.σ.160 – 161). **(95)**.

Η ανωτέρω αναφορά στη γλωσσική επικοινωνία αποδίδεται στο γεγονός ότι η γλώσσα «θεωρείται έκφραση, αλλά και παράγοντας διατήρησης της εθνικής ταυτότητας», ενώ συγχρόνως η ανεπαρκής ή μη γνώση της αποτελεί ένα από τα βασικότερα προβλήματα κοινωνικοπολιτιστικής ένταξης για τους μετανάστες / πρόσφυγες. (Μουσούρου Λ., ό.π., σ.187 – Λεξέ Ευαγγελία, ό.π., σ.95).

Συνοψίζοντας : (1) υπάρχει σχέση της εθνοπολιτισμικής ταυτότητας των μεταναστών / προσφύγων με τη διαδικασία οργανικής τους ένταξης στη χώρα υποδοχής. (2) Μέσω της τακτικής της Εναρμόνισης επιτυγχάνεται ο ανωτέρω στόχος διατήρησης της ταυτότητάς τους. (3) Γενικότερα οι έννοιες της «ένταξης» και της «ταυτότητας» τελούν σε σχέση αμοιβαίας επίδρασης.

Ταυτότητα ↔ Ένταξη

(4) Η εθνοπολιτισμική ταυτότητα σχετίζεται και με την τακτική της Αφομοίωσης με τους υποστηρικτές της γραμμικότητάς της ή μη.

(5) Η διατήρηση ή μη της ταυτότητας των μεταναστών / προσφύγων συνδέεται με την ψυχολογική προσαρμογή / ένταξη [με τις τακτικές π.χ. της Εναρμόνισης ή Αφομοίωσης], η οποία αποτελεί συνέπεια της προσαρμογής των προσφύγων / μεταναστών στις οικολογικές και κοινωνικές συνθήκες της χώρας υποδοχής.

(6) Προτείνονται από διάφορους ερευνητές δείκτες μέτρησης της ενσωμάτωσης, που κάποιος εξ αυτών έχουν άμεση σχέση με τη διατήρηση ή μη της ταυτότητάς τους.

* Για τους όρους «διγλωσσία» και «διμορφία», βλ. Μπαμπινιώτης Γεώργιος, Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας, σ.507.

(7) Η θρησκεία και ειδικά η γλώσσα που χρησιμοποιούν κατά περίπτωση οι μετανάστες / πρόσφυγες σχετίζονται τόσο με την εθνοπολιτισμική τους ταυτότητα, όσο και με την ένταξή τους στη χώρα υποδοχής. **(96)**.

ΒΙΙ.2. ΤΡΟΠΟΣ ΣΥΝΔΕΣΗΣ ΤΗΣ ΕΝΤΑΞΗΣ ΤΩΝ ΚΩΝ/ΠΟΛΙΤΩΝ, ΑΙΓΥΠΤΙΩΤΩΝ,
ΜΙΚΡΑΣΙΑΤΩΝ ΚΑΙ ΠΟΝΤΙΩΝ ΜΕ ΤΟ ΑΝΩΤΕΡΩ ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ.

α. Η ενταξιακή διαδικασία των Κων/πολιτών.

Θα επιχειρηθεί προσέγγιση του θέματος λαμβάνοντας υπ' όψιν ενδεικτικά: (1) τον ορισμό της ένταξης (Βακαλιός Θανάσης, ό.π., σ.432 παρόντος πονήματος), που για να είναι ουσιαστική πρέπει να υπάρχει συμμετοχή στα σημαντικά κοινωνικά αγαθά : επαγγελματική αποκατάσταση, κατοικία, εισόδημα, εκπαίδευση και πολιτική – πολιτισμική σχέση με την ευρύτερη κοινωνία. Η απουσία της τελευταίας προϋπόθεσης οδηγεί σε τυπική ένταξη.

(2) Η Λεξέ Ευαγγελία αναφέρεται στις πτυχές : (α) οικονομική (των Ελληνοποντιών), (β) επαγγελματική και (γ) κοινωνικοπολιτιστική (με την ελλιπή ή μη γνώση της Ελληνικής και τις συνέπειές της, τον κοινωνικό στιγματισμό, τη μη αποδοχή από τους γηγενείς κ.λπ.). Η τελευταία (γ) συνδέεται με την εθνοπολιτισμική ταυτότητα και την ψυχολογική διαδικασία της ένταξης (ό.π., σ. 438) **(97)**.

(3) Ο Αντ. Κόντης χρησιμοποιεί τον όρο «ενσωμάτωση» στην αμοιβαία επίδρασή της με το σύνολο του οικονομικού, κοινωνικού, πολιτισμικού και πολιτικού βίου μεταναστών κι' Ελλήνων (Οικονομική ενσωμάτωση . . ., ό.π.,σ.180).

(4) Η Καραγιαννίδου Ανταξία (ανέκδοτη διδακτορική διατριβή, ό.π., σ.σ.20 – 21) αναφέρεται στα τρία στάδια της ένταξης : (α) με την εξασφάλιση, καταρχάς, εργασίας και κατοικίας. (β) με την σταθερή εργασιακή σχέση και (γ) με την ταύτιση ή μη με το σύστημα του κράτους υποδοχής.

(5) Ιδιαίτερη σημασία έχουν οι αναφερθέντες δείκτες μέτρησης της ενσωμάτωσης (σ.437 της παρούσας διατριβής) που αφορούν την κοινωνικοοικονομική πτυχή : (α) η άδεια εργασίας (ως προς το θεσμικό καθεστώς), (β) η δομή της απασχόλησης, τα εισοδήματα, οι συνθήκες στέγασης ως προς «την κατάσταση».

(6) Ο ένας από τους πέντε (05) δείκτες του Sherman αφορά την οικονομική ένταξη, ενώ οι τέσσερεις (04) επόμενοι την πολιτική – κοινωνική – πολιτισμική ένταξη των μεταναστών (σ.434 του παρόντος πονήματος) **(98)**.

Έτσι I για τους Κων/πολίτες του 1922 αναφέρθηκε ήδη ότι αντιμετώπισαν αρχικά, άνκαι σε μικρότερο βαθμό, διότι ήταν σε πλεονεκτικότερη θέση από της λοιπούς πρόσφυγες, παρόμοια προβλήματα στέγασης και εξεύρεσης εργασίας. (Βλ. συμπεράσματα ΑΙΙ ενότητας, σ.63 του παρόντος πονήματος).

Ισχύει γι' αυτούς , όπως και για τους Μικρασιάτες και Ποντίους του 1922, η επισήμανση στη σ.203 του παρόντος πονήματος ότι η δεύτερη γενιά των αστών προσφύγων ήταν αποδεκτή γενικότερα και με τη μόρφωσή της κατόρθωσε να διεκδικήσει και να καταλάβει θέσεις στο ελληνικό Δημόσιο **(99)**.

II. Για τους αφιχθέντες Κων/πολίτες μετά το 1955 και ειδικά το 1964 τα προβλήματα ένταξης παρατίθενται στις σ.σ.43-45, (β) , ό.π.. Αρχικά αντιμετώπισαν δυσχέρειες, αλλά οι νεώτεροι κατόρθωσαν να αντεπεξέλθουν με το ζήλο, την εργατικότητα, τη μόρφωση και τη γλωσσομάθειά τους. Αντιθέτως οι προχωρημένης ηλικίας δεν εξασφάλισαν την επαγγελματική τους αποκατάσταση, ενώ τον πρώτο καιρό άλλαζαν τον τόπο κατοικίας τους πολλοί Κων/πολίτες. Αναφέρεται ακόμη ότι χορηγήθηκε άδεια εργασίας με «πολλούς κόπους» σε ορισμένους εξ αυτών. **(100)**.

Τις οικονομικές ενταξιακές δυσκολίες επισημαίνει και η διεξαχθείσα ποιοτική έρευνα αφενός στην πλαίσια του μεταπτυχιακού (σ.σ.80, 83, ό.π.) και αφετέρου του διδακτορικού (σ.σ.92, 106-107, ό.π.).

Κάποιοι δεν είχαν άδεια εργασίας ή αντιμετώπισαν τα προβλήματα της συνταξιοδότησης και της έλλειψης επαγγελματικών γνωριμιών (σ.80, ό.π.). Οι ίδιες δυσκολίες παρατηρούνται και στα πλαίσια του παρόντος πονήματος. Αφορούν : την εξασφάλιση άδειας εργασίας (02,56%), την εξεύρεση εργασίας και τη διευθέτηση του θέματος των συντάξεων για τους ηλικιωμένους (8,33%), την οικονομική τους ανεπάρκεια και το θέμα της στέγασης (06,73%) (σ.92, ό.π. – Συγκεντρωτική κατάσταση Κων/πολιτών, σ.59).

Επιπλέον διαπιστώνεται απασχόληση στο Δημόσιο μόνο κατά 16,25%. Ανάμεσα στους λόγους προβάλλονται η απουσία γνωριμιών στην Ελλάδα (05,95%) ή η τουρκική υπηκοότητα (04,76%) (σ.σ. 87 και 106 – 107 παρ. πονήματος). Υπάρχει και η ψυχολογική διαδικασία της ένταξης μ' εφαρμογή του μοντέλου προσαρμογής του J. Berry (ό.π. σ.108), των δεικτών μέτρησης της ενσωμάτωσης και της γραμμικής ή μη – αφομοίωσης (ό.π., σ.σ.437 και 434). Οι πτυχές κοινωνική, πολιτισμική και πολιτική, καθώς και η διαμόρφωση της εθνοτοπικής ταυτότητας των Κων/πολιτών συνδέονται με την ανωτέρω πορεία (ό.π., σ.σ. 87-89, 91-94, 106-115,) **(101)**.

Λαμβάνοντας υπ' όψιν τους δείκτες σ.σ.443-446 διαπιστώνουμε : (α) ως προς την απόκτηση της ελληνικής υπηκοότητας υπήρξαν δυσχέρειες (08,66%) (β) Οι ερωτηθέντες στη συντριπτική τους πλειοψηφία είναι απόφοιτοι σχολείων της Κων/πολης (περί το 80%) ενώ το υπόλοιπο ποσοστό φοίτησε ή αποπεράτωσε τις μαθητικές του σπουδές σε λύκειο της Αθήνας. Το 50% απεφοίτησε της Ανώτερης / Ανώτατης Εκπαίδευσης, ενώ το 10% παρακολούθησε μεταπτυχιακές σπουδές, ενώ το 10% παρακολούθησε μεταπτυχιακές σπουδές, (ό.π., σ.σ.91-92, 87-89) (γ) Η δεύτερη γενιά (γεννηθέντες εδώ μετά το 1964) έχει την κων/πολίτικη ταυτότητα σε ποσοστό 30,77%, εάν τύχει της σχετικής διαπαιδαγώγησης στα πλαίσια της οικογένειας, εν μέρει λόγω έλλειψης βιωμάτων από την Κων/πολη (38,46%) και στερείται αυτής (30,77%). Είναι χαρακτηριστικό ότι εκ των επτά (07) ερωτηθέντων που δήλωσαν ότι δεν αισθάνονται Κων/πολίτες , οι τέσσερις (04) είναι νέοι της δεύτερης γενιάς. (ό.π., σ.108) (δ) Η σχέση των ημεδαπών (γηγενών Ελλήνων) με τους αλλοδαπούς (Κων/πολίτες) εκφράζεται με τα ποικίλα προβλήματα αρχικά επικοινωνίας – προσαρμογής (ψυχολογικής υψής) στην ελλαδική κοινωνία σε ποσοστό 38,47%. Το 33,15% συναναστρέφεται με τους Κων/πολίτες για ποικίλους λόγους, ενώ μέρος των γεννηθέντων και ανατραφέντων εδώ νέων, κυρίως (38,46%) ή μόνο μ' Ελλαδίτες (23,08%) και με μη Κων/πολίτες (07,69%). Από την πρώτη γενιά το 02,76% συναναστρέφεται μόνο μ' Ελλαδίτες. (ό.π., σ.σ. 92, 106-107). (ε) Στους μεικτούς γάμους μεταξύ Ελλαδιτών και Κων/πολιτών αναφέρονται όσοι δεν χρησιμοποιούν τα Τουρκικά ενδοοικογενειακά (03,27%) [σ.90 , ό.π. και από τη συγκεντρωτική κατάσταση των Κων/πολιτών, ό.π., σ.35 – Ιακωβίδης Χρ. Ιωάννης (2000), Οι Κων/πολίτες της Αθήνας, σ.σ.134, 141 – 142]. (στ) Οι προσωπικές προσδοκίες των αφιχθέντων συνδέονται – παρά τα όποια προβλήματα που αντιμετώπισαν αρχικά – με τους λόγους άφιξης και τον τρόπο θεώρησης της Ελλάδος ως κράτους δικαίου.

Στην Πόλη αισθάνονταν φόβο και ανασφάλεια. Επικρατούσαν ασφυκτικό κλίμα και γενική φυγή του ελληνικού στοιχείου (37,77%). Οι εδώ σπουδές προβλήθηκαν από το 14,36%, ενώ το 05,85% αναφέρθηκε στην εγκατάσταση και εργασία. Παρά τις δυσχέρειες σε αρχικό στάδιο θεωρούν ότι το κράτος σέβεται τον πολίτη (22,04%), εν μέρει – εν πολλοίς (32,65%) και όχι (04,08%). Επιπλέον εδώ υπάρχει πολύ μεγαλύτερος σεβασμός εν συγκρίσει προς την Τουρκία (24,90%) και μικρότερος φόβος έναντι της Αστυνομίας (0,41%). (σ.σ.86, 100-101, του παρ. πονήματος) **(102)**.

(ζ) Η πολιτισμική προσαρμογή έχει συντελεσθεί εν πολλοίς, καθώς δεν θεωρούν ότι ξεχωρίζουν από τους υπόλοιπους Έλληνες (06,67%). Κάποιοι αισθάνονται Κων/πολίτες και Ελλαδίτες ταυτοχρόνως (03,59%) ή πιο πολύ Έλληνες από τους εδώ (01,54%). Ωστόσο το 24,11% δήλωσε μερική – σχετική ένταξη, επειδή υπάρχει διαφορά νοοτροπίας και τρόπου ζωής από τους γηγενείς. Μόνο το 01,02% επεσήμανε ότι δεν είναι εντεταγμένο στην ελλαδική κοινωνία, ως κάτι το ιδιαίτερο ή εξαιτίας των διαρκών ταπεινώσεων του Έθνους (ό.π., σ.σ.106 – 107).

(η) Η συμμετοχή στο πολιτικό σύστημα και η ίδρυση κων/πολιτικών συλλόγων επηρεάζουν τη διαμόρφωση της εθνοτοπικής τους ταυτότητας. Συμμετέχουν στην ενεργό πολιτική ελάχιστα (04,37%) λόγω της απαρέσκειας τους έναντι των πολιτικών και της πολιτικής (48,23%). Επιπλέον το 08,12% εκ των μη ψηφίζόντων (13,76%), διατηρεί την τουρκική υπηκοότητα (ό.π., σ.σ.93-94, 106) **(103)**.

Σ' ενδεχόμενες εκλογές οι περισσότεροι νέοι θα κατέλθουν μόνον ή κυρίως ως Ελλαδίτες υποψήφιοι (05,43%) ή συνδυάζονται τις δύο ταυτότητες (03,56%). Το 32,05% ανέφερε ως λόγο της μη άσκησης κυρίαρχων πολιτικών ρόλων τη μεταφερθείσα από τη Βασιλεύουσα νοοτροπία αποχής από

τα κομματικά δρώμενα, το 20,44% τον τρόπο λειτουργίας του πολιτικού συστήματος και το 25,69% την ψυχροσύνθεση των Κων/πολιτών και τη στάση τους έναντι της Πολιτικής.

Παρ' ότι το 08,01% ανέφερε ότι η μη ενεργός συμμετοχή στα πολιτικά δρώμενα είναι απόρροια της συμμετοχής στην Τοπική Αυτοδιοίκηση και στους συλλόγους, εντούτοις οι νέοι συμμετέχουν στα κων/πολιτικά σωματεία μόλις στο (02,25%), μερικώς (08,42%) και καθόλου (13,30%) (ό.π., σ.σ.111-112, 114, 110-111) **(104)**.

(θ) Η αποδοχή εκ μέρους των ημεδαπών της πολυπολιτισμικότητας ως στόχου συντελέστηκε σταδιακά, αν λάβουμε υπ' όψιν τα αναφερθέντα προβλήματα επικοινωνίας – προσαρμογής (ό.π., σ.91) [τρόπος ζωής, άγνοια των Ελλαδιτών για τους Κων/πολίτες, η γνώση της Ελληνικής και τρόπος εκφοράς της κ.λπ.]. Δεν παρεμποδίστηκαν όμως οι Κων/πολίτες στην προσπάθεια σύστασης των συλλόγων τους και κυκλοφορίας των εφημερίδων τους. Τα ανωτέρω αποτελούν εφαρμογή εννέα δεικτών για τη μέτρηση της ενσωμάτωσης στη σχέση της με τη διαμόρφωση της κων/πολιτικής ταυτότητας. (ό.π., σ.σ.447-448).

Εφαρμόζοντας το μοντέλο της ψυχολογικής προσαρμογής του J. Berry διαπιστώσαμε ότι η πρώτη γενιά των απελαθέντων και αφιχθέντων εδώ (1964 – 1965) κινείται στα πλαίσια της Εναρμόνισης, ενώ οι νέοι, οι γεννηθέντες μετά το 1964 στην Ελλάδα (β' γενιά) κινούνται εν μέρει προς την Αφομοίωση.

Η Ανταξία Καραγιαννίδου (ανέκδοτη διδακτορική διατριβή, ό.π., σ.σ.23 – 24) αναφέρεται σε δύο διαφορετικές θέσεις ως προς την αφομοίωση : (α) τη «γραμμική» που συντελείται συνήθως σε τρεις (03) γενιές και τη «μη γραμμική» με την εκ νέου αναζήτηση της ταυτότητας από τις γενιές τρίτη και τέταρτη. (ό.π., σ.433 παρόντος πονήματος). **(105)**.

Στα πλαίσια τα έρευνας αυτής προς το παρόν κινούνται στο πεδίο της γραμμικής θεώρησης. Πρέπει όμως να προβούμε σε δύο (02) επισημάνσεις : (1) η τρίτη γενιά των Κων/πολιτών του 1964 βρίσκεται σήμερα στην παιδική ηλικία και δεν γνωρίζουμε αν θα ανακαλύψει εκ νέου την διαρκώς εξελισσόμενη κων/πολιτική ταυτότητα μετά την πάροδο κάποιων χρόνων. (2) Ενδιαφέρον παρουσιάζει η πρόβλεψη ότι «οι νέοι 20 – 30 ετών σε μεγαλύτερη ηλικία, ίσως στρέψουν το ενδιαφέρον τους στην Κων/πολη». (01,13%), έξι (06) απαντήσεις. Σε ανώνυμη συνέντευξη, την ΚΓ', τονίζεται : « . . . Τα δύο παιδιά μου δείχνουν ενδιαφέρον , όχι όμως ως πλήρη μέλη (των συλλόγων). Απλά παρακολουθούν. Έτσι είναι οι Πόντιοι και οι Μικρασιάτες. Η δεύτερη γενιά δεν επέδειξε ενδιαφέρον. Η τρίτη μετά ενεργοποιήθηκε [Συγκεντρωτική κατάσταση Κων/πολιτών, ό.π., σ.147 – Ιακωβίδης Χρ. Ιωάννης (2000), ό.π., σ.148 – σ. 110 παρόντος πονήματος].

Συμπερασματικά ή ένταξη δεν είναι πλήρης, ειδικά για την πρώτη γενιά (1964), αν λάβουμε υπ' όψιν τον τόπο κατοικίας, το επάγγελμα, τη χρήση της Τουρκικής, το επίπεδο των γραφειοκρατικών διαδικασιών, την εν πολλοίς αποδοχή του γεγονότος ότι η Ελλάδα είναι κράτος δικαίου, τη μικρή συμμετοχή στα πολιτικά δρώμενα, την ελάχιστη αποδοχή εκ μέρους των Κων/πολιτών της ακολουθούμενης εξωτερικής πολιτικής έναντι της Τουρκίας και της συναναστροφής με μη Κων/πολίτες.

Πολλοί νέοι της δεύτερης γενιάς ακολουθούν αυτή τη στιγμή τη γραμμική πορεία αφομοίωσης. Εάν αυτοί αργότερα ή η τρίτη γενιά πορευθούν μη γραμμικά ίσως αποτελέσει αντικείμενο έρευνας. **(106)**.

β. Η ενταξιακή διαδικασία των Αιγυπτιωτών.

Στις οικονομικές ενταξιακές δυσχέρειες των Αιγυπτιωτών αναφέρονται οι σ.σ.141, 147, 161-162 του παρ. πονήματος, Συγκεντρ. κατάσταση, σ.σ.211 – 212). Κατά πρώτον οι ερχόμενοι εδώ Αιγυπτιώτες ηλικίας 40 – 50 ετών αντιμετώπισαν πρόβλημα εξεύρεσης εργασίας (07,14%). Επιπλέον δεν υπήρξε πλήρης επαγγελματική ένταξη, αν λάβουμε υπ' όψιν ότι οι ερωτηθέντες απασχολούνται στον ιδιωτικό τομέα σε ποσοστό 73,07% και στο Δημόσιο το 19,23%.

Προβλήματα, όπως της συνταξιοδότησης, γραφειοκρατίας και των σχέσεων με οικοδομικούς συνεταιρισμούς δηλώθηκαν από έναν ερωτώμενο έκαστο (01,43%). **(107).**

Λαμβάνοντας υπ' όψιν τους δείκτες των σ.σ.443-444 διαπιστώνουμε : (α) δεν έθεσαν θέμα απόκτησης ελληνικής υπηκοότητας, καθώς μόνο μετά τη συρρίκνωση του αιγυπτιώτη Ελληνισμού, προτάθηκε η παραχώρηση της αντίστοιχης αιγυπτιακής σε γηγενείς Έλληνες. Σήμερα λίγοι σχετικά Έλληνες είναι κάτοχοί της.. (Σουλογιάννης Θ. Ευθύμιος (1999), Η θέση των Ελλήνων στην Αίγυπτο, σ.σ.49 – 50).

(β) Ως προς εκπαιδευτικό επίπεδο των ερωτηθέντων επισημαίνεται ενδεικτικά ότι το 31,25% απεφοίτησε του Αβερωφείου Εξαταξίου Γυμνασίου Αλεξανδρείας, το 09,38% της Σαλβαγείου Μέσης Εμπορικής Σχολής και το 25% γαλλικών ή αγγλικών σχολείων. Ανώτερης / ανώτατης Εκπαίδευσης έτυχε το 34,61%, μεταπτυχιακών το 19,23%, δύο πτυχίων το 11,54% και το 34,62% δεν ανέφερε τριτοβάθμιες σπουδές (ό.π., σ.σ.143-144 παρ.πονήματος).

(γ) Η β' γενιά (γεννηθέντες εδώ μετά το 1955 – 1963) συνδέεται συναισθηματικά με την Αίγυπτο (06,76%), μερικώς (18,24%), ενώ καθόλου το 09,46% και μέρος της τείνει προς την αφομοίωση (ό.π., σ.σ. 163-165, 176 και η ένταξη των Κων/πολιτών και Αιγυπτιωτών στην ελλαδική κοινωνία, σ. 165) **(108).**

(δ) Η σχέση των Αιγυπτιωτών με τους ημεδαπούς (Ελλαδίτες) εκφράζεται με τα ποικίλης μορφής προβλήματα (σε αρχικό στάδιο) επικοινωνίας – προσαρμογής (70%). Οι συναναστροφές, κυρίως, με Αιγυπτιώτες ανέρχονται στο 36,66%, ενώ περισσότερο με μη Αιγυπτιώτες το 10% (ό.π., σ.σ.146-147 παρ. πονήματος).

(ε) Η μη χρήση των Αραβικών ενδοοικογενειακά οφείλεται σε μεικτό γάμο Αιγυπτιώτη και Ελλαδίτισσας (06,67%). Υπάρχει όμως και η επισήμανση ότι οι Αιγυπτιώτες νυμφεύονται Αιγυπτιώτισσες (03,34%). (Συγκεντρ. κατάσταση, ό.π., σ.σ.195,212).

(στ) Οι προσωπικές προσδοκίες των εγκατασταθέντων Αιγυπτιωτών σχετίζονται – παρά τα αρχικά τους προβλήματα – με τα αίτια άφιξης και τον τρόπο που αντιλαμβάνονταν την Ελλάδα ως κράτος δικαίου. Οι εθνικοποιήσεις επί Νάσερ και το συναίσθημα της ανασφάλειας που δημιουργήθηκε τους οδήγησαν εδώ (51,35%). Επιπλέον οι σπουδές (18,92%), η εξεύρεση εργασίας (13,52%), η μόνιμη διαμονή (05,40%) και οι οικογενειακοί λόγοι (10,81%) συνετέλεσαν στη φυγή της από την Αίγυπτο.

Ως προς τη σχέση του κράτους με τον πολίτη πιστεύουν ότι εν μέρει τον σέβεται η πολιτεία (45%), πλήρως (15%) και εν πολλοίς (05%). Επισημαίνεται ότι η Ελληνική Δημοκρατία προστατεύει περισσότερο τα ανθρώπινα δικαιώματα συγκριτικά με την Αίγυπτο (05%) ή το αντίθετο (02,50%) (ό.π., σ.σ.140, 154-155 του παρ. πονήματος). **(109).**

(ζ) Η πολιτισμική προσαρμογή συντελείται σταδιακά, καθώς παρατηρείται διαφορά στον τρόπο ζωής και στη νοοτροπία (35,49%) · ωστόσο το 54,83% δήλωσε (πλήρως) εντεταγμένο (σ.160 παρ. πονήματος, ό.π.).

(η) Η συμμετοχή στο πολιτικό σύστημα και η σύσταση αιγυπτιώτικων σωματείων επιδρούν στη διαμόρφωση της εθνοτοπικής τους ταυτότητας. Μετέχουν ενεργά στα πολιτικά δρώμενα σ' ελάχιστο βαθμό (07,69%). Είναι κυρίως απλοί ψηφοφόροι (50%) και πολιτικοποιημένοι (34,62%). Η ελάχιστη ή μη ενεργός πολιτικοποίηση αποτελεί απόρροια του τρόπου λειτουργίας του εδώ πολιτικού συστήματος (37,29%), της ψυχοσύνθεσης των Αιγυπτιωτών και της αρνητικής τους στάσης έναντι της Πολιτικής και των πολιτικών (27,11%) και της μεταφοράς εδώ μιας

αντίστοιχης νοοτροπίας, που διέκρινε τους Έλληνες της Αιγύπτου για αποχή από την ενεργό πολιτική διαδικασία (11,87%) (ό.π., σ.σ.148, 166-167).

Οι νέοι συνδέονται με τους αιγυπτιώτικους συλλόγους (09,45%), εν μέρει (16,89%) και καθόλου (07,44%). Οι ίδιοι θα κατέλθουν ως υποψήφιοι βουλευτές μόνον ή κυρίως ως Ελλαδίτες (10,33%) ή θα προβάλουν την αιγυπτιώτικη τους ταυτότητα, πρώτιστα για ψηφοθηρικούς λόγους (12,84%) (ό.π., σ.164) **(110)**.

(θ) Η αποδοχή από τους ημεδαπούς της πολυπολιτισμικότητας ως στόχου συντελείται σταδιακά, λαμβανομένων υπ' όψιν των αναφερθέντων προβλημάτων επικοινωνίας – προσαρμογής (ό.π., σ.σ.146-147).

Όπως όμως και οι Κων/πολίτες, δεν παρεμποδίστηκαν στις προσπάθειές τους για σύσταση σωματείων και την κυκλοφορία αιγυπτιώτικων εντύπων.

Οι ανωτέρω επισημάνσεις αποτελούν εφαρμογή εννέα (09) δεικτών μέτρησης της ενσωμάτωσης σε συνδυασμό με τη διαμόρφωση της αιγυπτιώτικης ταυτότητας.

Βάσει του μοντέλου της ψυχολογικής προσαρμογής του J. Berry διαπιστώνουμε ότι η πρώτη γενιά των Αιγυπτιωτών, η οποία κατέφθασε κατά το διάστημα 1955 – 1963 κινείται στα πλαίσια της Εναρμόνισης, ενώ οι νέοι οι γεννηθέντες στην Ελλάδα (β' γενιά) εν μέρει οδεύουν προς την Αφομοίωση, ακολουθούν επομένως «γραμμική πορεία».

Οι Αιγυπτιώτες αποτελούν παρόμοια περίπτωση μ' αυτήν των Κων/πολιτών του 1964, των οποίων η τρίτη γενιά βρίσκεται σήμερα, κυρίως στην παιδική ηλικία και η αντίστοιχη των Ελλήνων της Αιγύπτου στην παιδική – εφηβική. Δύο (02) ερωτώμενοι τόνισαν ότι οι νέοι συμμετέχουν στους συλλόγους σε μεγαλύτερη ηλικία (άνω των 40 ετών), (01,35%).

Εάν, λοιπόν, η τρίτη γενιά μπορεί να ανακαλύψει στο μέλλον την αιγυπτιώτικη ιδιαιτερότητά της, το γεγονός αυτό θα ενισχύσει την άποψη περί της «μη γραμμικότητας» της Αφομοίωσης.

Εν κατακλείδι η ένταξη, ειδικά της πρώτης γενιάς, δεν υπήρξε πλήρης, εάν λάβουμε υπ' όψιν τον τόπο διαμονής, την εξεύρεση εργασίας, ειδικά στο δημόσιο τομέα, τη χρήση των Αραβικών σ' ενδοοικογενειακό και κοινωνικό επίπεδο, την ψυχολογική προσαρμογή, το βαθμό άσκησης κυρίαρχων πολιτικών ρόλων, τις συναναστροφές με μη Αιγυπτιώτες, την έκταση αποδοχής της άποψης ότι η Ελλάδα είναι κράτος δικαίου και τον τρόπο αντιμετώπισης της «ελληνοτουρκικής προσέγγισης» συγκριτικά με τους Κων/πολίτες (Συγκεντρωτική κατάσταση, ό.π., σ.260 – σ.σ.448-449, 160-161 του παρ. πονήμ.) **(111)**.

γ. Σύγκριση της ενταξιακής διαδικασίας των Κων/πολιτών – Αιγυπτιωτών βάσει της διεξαχθείσας ποιοτικής έρευνας.

Ήδη επιχειρήθηκε σύγκριση των Κων/πολιτών με τους Αιγυπτιώτες στις σ.σ.176-178 του παρόντος πονήματος.

Κοινά στοιχεία, επίσης, αποτελούν αφενός οι αναφορές σε μεικτούς γάμους, έστω και σε μικρά ποσοστά, και αφετέρου η πρόβλεψη περί ενεργού συμμετοχής των νέων – και ειδικά της τρίτης γενιάς – μετά την παρέλευση κάποιων ετών, στα δρώμενα των συλλόγων και στη μελέτη / προβολή της εθνοτοπικής τους ταυτότητας.

Επιπλέον οι προσωπικές προσδοκίες είναι παρόμοιες. Η ανασφάλεια και στις δύο περιπτώσεις υπήρξε βασικός παράγοντας για την εδώ άφιξή τους. (σ.σ.447-449 και 449-450 του παρόντος πονήματος, ό.π.) **(112)**.

δ. Η ενταξιακή πορεία Μικρασιατών.

Υπενθυμίζεται ότι στις σ.σ.230-231 παρατέθηκαν τα προβλήματα των προσφύγων, ειδικά της πρώτης γενιάς. Το 56,97% των απαντησάντων επεσήμανε το αρχικό πρόβλημα της

κοινωνικής προσαρμογής υπό τη μορφή της αντιπαράθεσής τους με τους γηγενείς, το 22,11% τις δυσχέρειες της στέγασης, της εξεύρεσης εργασίας και της ανέχειας της ευρύτερης ελλαδικής κοινωνίας. Το 17,44% δεν υπέδειξε την ύπαρξη (ιδιαιτέρων) προβλημάτων (ό.π., σ.231).

Λαμβάνοντας υπ' όψιν τις σ.σ.444-445 διαπιστώνουμε :

(α) ότι η Συνθήκη της Λωζάννης (1923) εξίσωσε θεσμικά τον κατ' ανάγκη «μετανάστη» με τον Χριστιανό Ορθόδοξο της Μ. Ασίας απονέμοντάς του «αυτοδικαίως την ελληνική υπηκοότητα». Επρόκειτο για μια καθολική πολιτογράφηση ως αποτέλεσμα της μαζικής μετακίνησης πληθυσμών.

Οι διαδικασίες υποδοχής και αποκατάστασης καθιέρωσαν τον «πρόσφυγα» «ως μία θεσμικά αναγνωρίσιμη κοινωνική και πολιτική οντότητα . . . διακριτή από τους ντόπιους». (Βαρλάς Μιχάλης (2003), Η διαμόρφωση της προσφυγικής μνήμης, σ.151) **(113)**.

Στα πλαίσια της ποιοτικής έρευνας επαναλαμβάνεται ότι οι τρεις (03) εκ των είκοσι – έξι (26) ερωτηθέντων ανήκουν στην πρώτη προσφυγική γενιά (11,55%) (ό.π., σ.299), στη δεύτερη (57,69%) δεκαπέντε (15), στην τρίτη ηλικίας 41 έως 60 ετών τέσσερις (15,38%) και στην τέταρτη (11,53%) τρία άτομα. Ένας δεν ανέφερε ηλικία (03,85%) (Συγκεντρ. κατάσταση Μικρασιατών, σ.272).

(β) Σχετικά με το μορφωτικό επίπεδο το 42,30% των ερωτηθέντων ανέφερε την αποφοίτηση του πατέρα από το Δημοτικό -Σχολαρχείο, το 58,33% τη μη παρακολούθηση μετέπειτα σπουδών, ενώ το 20,84% ότι έλαβε πανεπιστημιακό δίπλωμα.

Η μόρφωση των ερωτωμένων είναι αναβαθμισμένη, αν ληφθεί υπ' όψιν ότι σε ποσοστό 37,04% απεφοίτησαν εξαταξίου Γυμνασίου ή Λυκείου, ενώ το 22,23% οκταταξίου και το 50% της Ανώτερης – Ανώτατης Εκπαίδευσης (ό.π., σ. 222 του παρόντος πονήματος).

(γ) Ως προς τη δεύτερη γενιά υπενθυμίζεται ότι κατά τη δεκαετία του 1960, περίοδο ωριμότητάς της αίρεται η αντιπαράθεση γηγενών – προσφύγων και σχηματίζεται η κοινή νεοελληνική εθνική ταυτότητα (ό.π., σ. 423 του παρόντος πονήματος). Η καλύτερη μόρφωση των αστών προσφύγων της γενιάς αυτής τους οδηγεί στη δυνατότητα εξασφάλισης θέσεων στο ελληνικό Δημόσιο (ό.π., σ.203 παρόντος πονήματος). «Γρήγορα οι πρόσφυγες άρχισαν να διακρίνονται σε όλους τους τομείς» (03,48%). (Συγκεντρ. Κατάσταση, Παράρτημα Γ', ό.π., σ.311) **(114)**.

(δ) Η σχέση των Μικρασιατών (πρώτης γενιάς) με τους ημεδαπούς εκφράζεται με τα διάφορα προβλήματα σε αρχικό στάδιο, ό.π., σ. 451.

Ειδικά η πρώτη γενιά, λιγότερο η δεύτερη, συναναστρέφονταν κυρίως με Μικρασιάτες (25%). Σταδιακά άρχισαν οι συναναστροφές μ' Ελλαδίτες (47,50%), με Μικρασιάτες και μη (22,50%) (σ.232, ό.π.).

(ε) Οι μεικτοί γάμοι αποτελούν ακόμη ένα δείκτη ενσωμάτωσης, ο οποίος στην περίπτωση των Μικρασιατών εμφανιζόταν με μεγαλύτερη συχνότητα σε αστικά κέντρα ή χωριά, όπου παρέχονταν οι ευκαιρίες για επαφές με τους γηγενείς. Όσοι κατοικούσαν σε προσφυγικές περιοχές θα επέμεναν σε μια ιδιότυπη ενδογαμία μέχρι το 1960 – 1970. Τότε η εσωτερική μετανάστευση και η ανέγερση πολυκατοικιών θα οδηγήσουν στην ανάμειξη των πληθυσμών. (σ.205, ό.π.). Ερωτώμενος ανέφερε ότι η μερική ενεργός συμμετοχή στα πολιτικά δρώμενα οφείλεται στην προσπάθειά τους για ένταξη μέσω των μεικτών γάμων (Συγκεντρωτική κατάσταση, ό.π., σ.366).

(στ) Οι προσωπικές προσδοκίες των αφιχθέντων προσφύγων σχετίζονται – πέρα από την αντιμετώπιση των προβλημάτων στα πλαίσια της αγροτικής και αστικής αποκατάστασης με το όνειρό τους για επιστροφή, μέχρι τουλάχιστον το 1930. Είναι χαρακτηριστική η επισήμανση ότι γονείς των ερωτωμένων δεύτερης γενιάς έλεγαν στις προπόσεις τους «καλή πατρίδα», «Βίβα πατρίδα», «η πατρίδα μας». Για την πρώτη γενιά το παν ήταν η Ιωνία και αρχικά η ελπίδα επανόδου σε αυτή (Συγκεντρωτική κατάσταση Γ', ό.π., σ.362). Φυσικά με την πάροδο των χρόνων κατέστη στόχος η ένταξή τους στην ελλαδική κοινωνία. Η συμβολή των Μικρασιατών διαπιστώνεται σήμερα σε όλους τους τομείς.

Για ορισμένους ερωτώμενους [όλων των γενεών] πάντως η Μ. Ασία είναι η πατρίδα στην οποία θέλουν να επανέλθουν (06,55%).

Ως προς τη σχέση του ελληνικού κράτους με τον πολίτη διαπιστώνονται : πλήρης σεβασμός (18,04%), εν μέρει / εν πολλοίς (54,09%) και απουσία σεβασμού (03,28%). Επιπλέον η Ελλάδα υπερτερεί της Τουρκίας ως προς την υπεράσπιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. (11,47%) (ό.π., σ.241 παρόντος πονήματος). **(115).**

(ζ) Η πολιτισμική προσαρμογή συντελείται σταδιακά. Ήδη τη δεκαετία του 1960 η σύγχρονη νεοελληνική ταυτότητα θ' αποτελέσει σύνθεση της αντίστοιχης των γηγενών Ελλήνων και των Μικρασιατών (ό.π., σ.205 παρ. πονήματος). Τα προβλήματα επικοινωνίας, κυρίως της πρώτης γενιάς, λιγότερο της επόμενης, επισημάνθηκαν και στα πλαίσια της ποιοτικής έρευνας σε ποσοστό 56,97% (ό.π., σ.231).

(η) Ο τρόπος συμμετοχής στο πολιτικό σύστημα και η σύσταση μικρασιατικών συλλόγων επηρεάζουν τη διαμόρφωση της εθνοτοπικής τους ταυτότητας. Μετέχουν ενεργά στα πολιτικά δρώμενα οι ερωτώμενοι σε ποσοστό 11,54%, ως απλοί ψηφοφόροι (53,84%) και πολιτικοποιημένοι (30,77%) (ό.π., σ.233). Γενικότερα η μερική άσκηση κυρίαρχων πολιτικών ρόλων αποτελεί απόρροια της λειτουργίας του πολιτικού συστήματος (32,87%), ή των δυσχερειών ένταξης και της επικέντρωσης στους τομείς των επιστημών, των γραμμάτων κ.λπ. (17,81%). Η μη άσκηση αποδίδεται στους ανωτέρω παράγοντες με διαφορετικά, βεβαίως, ποσοστά (ό.π., σ.σ.253-255).

Οι νέοι 20 – 30 ετών συμμετέχουν και επιδεικνύουν ενδιαφέρον για τους συλλόγους (10,73%), συνδέονται εν μέρει ή σε μικρό βαθμό (22,14%) ή απουσιάζει η σχέση (09,99%), ενώ θα κατέλθουν μόνον η κυρίως ως Ελλαδίτες υποψήφιοι βουλευτές (04,28%), θα προβληθούν ως Μικρασιάτες για διάφορους λόγους (10%) (σ.252, ό.π.) **(116).**

(θ) Οι ημεδαποί, όπως αναφέρθηκε , υιοθετούν την πολυπολιτισμικότητα σταδιακά. Ακόμη και στις μέρες μας δεν έχει συντελεσθεί πλήρως στα πλαίσια της κοινωνίας μας η εκ μέρους μας αποδοχή των ξένων μεταναστών / προσφύγων.

Έτσι εξηγούνται και τα προβλήματα προσαρμογής της πρώτης ,κυρίως γενιάς των Μικρασιατών (ό.π., σ.σ.230-231).

Οι πιο επάνω επισημάνσεις είναι απότοκες εφαρμογής εννέα (09) δεικτών μέτρησης της ενσωμάτωσης σε συνδυασμό με τη διαμόρφωση της μικρασιατικής εθνοτοπικής ταυτότητας.

Βάσει του υποδείγματος ψυχολογικής προσαρμογής του J. Berry διαπιστώνουμε ότι η πρώτη γενιά των Μικρασιατών κινείται στα πλαίσια της Εναρμόνισης, ενώ μέρος των νέων 20 – 30 ετών, που ανήκει στην τέταρτη γενιά κινείται προς την Αφομοίωση του κυριαρχούντος σήμερα νεοελληνικού εθνικού/πολιτισμικού προτύπου ακολουθώντας «γραμμική» πορεία (ό.π., σ.σ.205, 261-262) **(117).**

Όμως από κάποιους Μικρασιάτες τρίτης γενιάς παρατηρείται μια στροφή προς μελέτη του μικρασιατικού παρελθόντος, που αποτελεί καθοριστικό παράγοντα διαμόρφωσης της εθνοτοπικής τους ταυτότητας.

Χαρακτηριστικά αναφέρεται ότι «η γενιά της ερωτώμενης έχει αποστασιοποιηθεί από τα γεγονότα, αλλά αναζητεί την ταυτότητά της» (01,85%). (Συγκεντρωτική κατάσταση, ό.π., σ.348). «Η αγάπη προς τη Μ. Ασία είναι αποτέλεσμα ιστορικής μελέτης (01,89%) και η ενασχόληση με αυτήν είναι απόρροια της μικρασιατικής καταγωγής» (01,89%) (Συγκεντρωτ. κατάσταση Γ', ό.π., σ.σ.348,350).

Έτσι μέρος της τρίτης γενιάς κινείται «μη γραμμικά» (σ.433 του παρόντος πονήματος, ό.π.) **(118).**

Αρκετοί νέοι 20 – 30 ετών (τέταρτη γενιά) κινούνται προς την Αφομοίωση. Αν μετά την πάροδο κάποιων ετών επιχειρήσουν να μελετήσουν την ιστορία του Μικρασιατικού Ελληνισμού, τότε η ταυτότητά τους θα στηρίζεται στη γνώση κι' όχι στο συναίσθημα, όπως ακριβώς συμβαίνει με την αντίστοιχη γενιά των Ποντίων του 1922 (Καϊλάρης Γιάννης, σ.σ.367 – 371 ▪ 293, ό.π., παρ. πονήματος).

Σταδιακά, λοιπόν, οι Μικρασιάτες έχουν ενταχθεί πλήρως στους τομείς της μη χρήσης των Τουρκικών, της επαγγελματικής αποκατάστασης, της σταδιακής συναναστροφής με μη Κων/πολίτες, της υπέρβασης της αντιπαράθεσης γηγενών – προσφύγων και της στέγασης.

Εν μέρει ή εν πολλοίς ενσωμάτωση αποτελούν η συμμετοχή τους στην πολιτική ως απλών ή πολιτικοποιημένων ψηφοφόρων, η αποδοχή της Ελλάδος μ' επιφυλάξεις ως κράτους δικαίου και η μερική υιοθέτηση εκ μέρους των ερωτωμένων της ακολουθούμενης εξωτερικής πολιτικής της Ελλάδος έναντι της Τουρκίας (ό.π., σ.σ.247-248) **(119)**.

ε. Σύγκριση της ενταξιακής διαδικασίας των Κων/πολιτών – Μικρασιατών βάσει της διεξαχθείσας ποιοτικής έρευνας.

Σύγκριση μεταξύ των ερωτωμένων των δύο (02) ομάδων έχει επιχειρηθεί στις σ.σ.262-265 του παρόντος πονήματος.

Κοινό, επιπλέον, στοιχείο αποτελεί η αναφορά σε μεικτούς γάμους ως δείκτες μέτρησης της ενσωμάτωσης. Διαπιστώνονται όμως και τρεις (03) διαφορές : (α) ως προς τη δεύτερη – τρίτη γενιά. Για τους μεν απελαθέντες Κων/πολίτες υπάρχει απλώς πρόβλεψη ότι κάποιοι νέοι θ' ασχοληθούν με τη μελέτη του κων/πολίτικου Ελληνισμού, ενώ για τους Μικρασιάτες υπάρχουν ορισμένοι άνθρωποι, που επιδίδονται στην έρευνα του Ελληνισμού της Ιωνίας. Σ' αυτούς η εθνοτοπική ταυτότητα διαμορφώνεται «μη γραμμικά» **(120)**.

(β) Οι προσωπικές προσδοκίες συνδέονται με τους λόγους άφιξης. Οι μεν Κων/πολίτες του 1964 προέβαλλαν διάφορα αίτια και κυρίως τη γενική φυγή και ανασφάλεια, που αισθάνονταν στη Βασιλεύουσα (ό.π., σ.86), ενώ οι Μικρασιάτες την επελθούσα καταστροφή του 1922 (ό.π., σ.220). Ένα στοιχείο που προσδιόριζε την ταυτότητα των Μικρασιατών πρώτης γενιάς και επηρέαζε την ενταξιακή τους διαδικασία είναι η προαναφερθείσα έντονη αγάπη για τη Μ. Ασία και ο πόθος επιστροφής σ' αυτήν («Βίβα πατρίδα» κ.λπ.). Στους εδώ εγκατασταθέντες Κων/πολίτες του 1922 δεν παρατηρείται κάτι τέτοιο, διότι η Συνθήκη της Λωζάννης (1923) προέβλεπε ότι οι Έλληνες της Κων/πολης θα εξαιρούντο της ανταλλαγής πληθυσμών, όπως και οι Μουσουλμάνοι της Δυτ. Θράκης.

Η πρώτη γενιά των Κων/πολιτών του 1964, παρότι συνδέεται συναισθηματικά με την Κων/πολη (80,47%) (σ.σ.107-109), δεν εξέφρασε την επιθυμία για επανεγκατάσταση σε αυτήν. Υπενθυμίζεται ότι μόνον το 26,16% των ερωτωμένων την επισκέπτεται συχνότατα – τακτικά (ό.π., σ.92).

Ο καθηγητής Νεοκλής Σαρρής σε συνέντευξή του στην κων/πολίτικη εφημερίδα «Ανατολή» τον Ιανουάριο του 1993 τόνισε ότι «κανένας εχέφρων Κων/πολίτης δεν είναι διατεθειμένος να επιστρέψει κάτω μάλιστα από τις συνθήκες που έχουν διαμορφωθεί στις μέρες μας (στην Τουρκία)» (Ι.Ε.Ε. (2000), τόμ. ΙΣΤ, σ.517).

(γ) Η πορεία ένταξης και διαμόρφωσης της ταυτότητας των Κων/πολιτών του 1922 παρουσιάζει όμοια στοιχεία με την αντίστοιχη των Μικρασιατών (τέσσερεις (04) γενιές)*. Στους Κων/πολίτες όμως υπάρχουν και οι απελαθέντες (1964) και εξαναγκασθέντες με άλλες τρεις (03) γενιές (Πίνακας γενεών, ό.π., σ.431) **(121)**.

(στ.) Η ενταξιακή πορεία των Ποντίων.

Ως βασικό πρόβλημα των Ποντίων του 1922 αναδεικνύεται αρχικά η δυσχέρεια επικοινωνίας με τους γηγενείς (08,55%), ενώ αυτών που ήλθαν και εγκαταστάθηκαν στην Ελλάδα από το 1964 κι' εξής είναι τα οικονομικά (27,35%) και η δυσκολία δημιουργίας επαφών με τους Ελλαδίτες (30,78%). Στη μη ύπαρξη προβλημάτων κατά το 1922 ή αργότερα επέμεινε το 10,25% (ό.π., σ.332) **(122)**.

* Δεν υπάρχουν επαρκή στοιχεία της ποιοτικής έρευνας για τους Κων/πολίτες του 1922. Τρεις (03) ερωτηθέντες ανήκουν στη δεύτερη γενιά. Ανέφεραν μάλιστα οι δύο (02) ότι τα

παιδιά τους δεν αισθάνονται Κων/πολίτες ή πολύ λίγο ο ένας (01) [Ονομαστική κατάσταση Κων/πολιτών, Παράρτημα 1^ο, σ.σ.130,135,212].

Ανάμεσα στους τρόπους άφιξης των Ποντίων του 1985 – 1995 ήταν με ατομικό ελληνικό διαβατήριο (6,5%), μέλους της οικογένειας (31%) και με άδεια της ελληνικής πρεσβείας. (Κασιμάτη Κ. στο Πόντιοι Μετανάστες, ό.π., σ77). Αναφέρονται όμως περιπτώσεις που αφορούν τις διαδικασίες απόκτησης της ελληνικής ιθαγένειας και ελληνικής ταυτότητας, διότι καλούνται οι ενδιαφερόμενοι ν' αποδείξουν ότι είναι Ελληνοπόντιοι. Πρόβλημα αποτελούν και οι παράνομες ελληνοποιήσεις **(123)**.

Στα πλαίσια της διεξαχθείσας ποιοτικής έρευνας κάποιοι ερωτώμενοι δήλωσαν ότι οι γονείς τους στη Ρωσία ήταν κάτοχοι ελληνικών διαβατηρίων (02,56%). Ανά 0,85% εκάστη απάντηση επισημάνθηκαν : (1) το πρόβλημα της μη παραχώρησης της ελληνικής υπηκοότητας στους ελθόντες μετά το 1990, (2) παρότι έχουν ελληνικά διαβατήρια και (3) ορισμένοι εξ αυτών κρίνονται ύποπτοι και καταλήγουν στα κρατητήρια (4) Κάποιος έλαβε το δελτίο ταυτότητας μετά την πάροδο τριών (03) ετών (0,86%) (ό.π., σ.331).

Έτσι ως προς την παραχώρηση της ελληνικής υπηκοότητας παρουσιάζονται δυσχέρειες. **(124)**.

(β) Σε σχέση με το μορφωτικό επίπεδο των ερωτωμένων παρατηρείται άνοδος συγκριτικά με τους γονείς τους. (ό.π., σ.σ.323-325).

Διαπιστώνονται προβλήματα εκπαίδευσης των παλινοστούτων, καθώς η γνώση της Ρωσικής δεν αποτελεί σημαντικό επαγγελματικό εφόδιο, ενώ η μη επάρκεια στην Ελληνική αποτελεί παράγοντα που συντείνει στην υποαπασχόληση ή ετεροαπασχόλησή τους. Επιπλέον τα παιδιά τους δεν γνωρίζουν ικανοποιητικά τα Ελληνικά, με αποτέλεσμα κάποια απ' αυτά να διακόπτουν τη φοίτησή τους στο σχολείο. Το εκπαιδευτικό σύστημα αδυνατεί να τους εξασφαλίσει τα' απαραίτητα ιδιαίτερα μαθήματα. Νεαροί Πόντιοι έχουν απορριφθεί πέραν της μιας φοράς στο σχολείο (96%).

Διαπιστώνεται, λοιπόν, ότι οι παλινοστούτες, παρά τη μόρφωση τους, αντιμετωπίζουν εργασιακές δυσκολίες, ενώ μέρος των Ποντίων μαθητών αδυνατεί να ενταχθεί στις δομές του ισχύοντος εκπαιδευτικού συστήματος.

Υπογραμμίζεται ότι οι ελθόντες κατά τη δεκαετία του 1960 από την πρώην ΕΣΣΔ αντιμετωπίζουν σε μικρότερο βαθμό τα ανωτέρω προβλήματα. Οι Πόντιοι της μικρασιατικής καταστροφής και οι απόγονοί τους ακολουθούν κατά το μάλλον ή ήττον την πορεία των λοιπών προσφύγων του 1922, χωρίς την ύπαρξη γλωσσικών ή εκπαιδευτικών δυσχερειών, ήδη από τη δεύτερη γενιά.

(γ) Οι Πόντιοι, διαφοροποιούμενοι από τους Κων/πολίτες, Αιγυπτιώτες και Μικρασιάτες, διαθέτουν δεύτερη γενιά σε τρεις (03) φάσεις της εδώ άφιξης κι' εγκατάστασής τους : (1) το 1922 – 1925. (2) από το 1965 κι' εξής και (3) μετά το 1989. Οι γεννηθέντες στην Ελλάδα μετά το 1922 έχουν ενταχθεί από οικονομικής απόψεως παρουσιάζοντας ανοδική κοινωνική κινητικότητα, άγκαι στην παιδική τους ηλικία αντιμετώπισαν οικονομικές δυσκολίες και προβλήματα με τους γηγενείς. Για τα παιδιά των Ποντίων του 1965 διατυπώνεται από μερικούς η άποψη ότι τα «ποντιακά ανέκδοτα» επιδρούν δυσμενώς στην προβολή της ταυτότητάς τους και στη συμμετοχή σε διάφορες ποντιακές δραστηριότητες (σ.σ.431, 308 ό.π.). Τα παιδιά των ερωτωμένων, που αποτελούν μέρος των νέων ηλικίας 20 – 30 ετών είναι εντεταγμένα εδώ (03,50%) (ό.π., σ.σ.351-353) **(125)**.

Στα ιδιαίτερα προβλήματα ένταξης των παιδιών (12 – 15 ετών) των νεοπροσφύγων* του 1985 – 1990 αναφέρεται η Ανταξία Καραγιαννίδου, καθώς «οι δύο κυριότεροι φορείς κοινωνικοποίησης, η οικογένεια και το σχολείο, χαρακτηρίζονται ως μειωμένης αποτελεσματικότητας». Ειδικά ο σχολικός θεσμός, όπως λειτουργεί, επιτείνει την κοινωνική διαφοροποίηση. (Ανέκδοτη διδακτορική διατριβή (2004), ό.π., σ.σ.9 και συμπεράσματα : 298 – 301). Ταυτοχρόνως υπάρχει «έλλειψη θεσμικού πλαισίου ένταξής τους, ενώ οι υπάρχοντες θεσμοί δυσλειτουργούν ή αναδεικνύονται αναποτελεσματικοί». (ό.π., σ.301).

Επομένως η δεύτερη γενιά των Ποντίων του 1922 είναι εντεταγμένη οικονομικά και κοινωνικά, όπως και των ελθόντων κατά το 1965 κι' εξής, άγκαι όχι στον ίδιο βαθμό Αντιθέτως τα παιδιά των νεοπροσφύγων αντιμετωπίζουν προβλήματα ένταξής τους στην ελλαδική κοινωνία. **(126).**

(δ) Η σχέση των Ποντίων με τους ημεδαπούς εκφράζεται με τα ποικίλα προβλήματα που αντιμετώπισαν αρχικά μετά την άφιξή τους το 1922 και το 1965 κι' εξής. Οι νεοπρόσφυγες όμως είναι αυτοί που και σήμερα βρίσκονται ενώπιον ποικίλων ενταξιακών δυσκολιών. Χαρακτηριστικό γενικότερα είναι το πρόβλημα επικοινωνίας με τους γηγενείς σε ποσοστό 30,78%. Για παράδειγμα οι ελθόντες από την πρώην ΕΣΣΔ κατά καιρούς αποκαλούνταν «Ρώσοι», «Ρωσάκια», «Ρωσοπόντιοι» (12,82%) (σ.331, παρόντος πονήματος, ό.π.).

Οι συναναστροφές τους από το 1922 μέχρι σήμερα υπήρξαν μόνον ή κυρίως με Ποντίους (54,55%), με Ποντίους και μη (25,01%) και (κυρίως) με μη Ποντίους (06,81%). Πάντως ένα μέρος των ερωτωμένων δεν ενδιαφέρει η καταγωγή (06,82%), κυρίως τους ανήκοντες στην τρίτη γενιά του 1922 (04,55%) (σ.333, ό.π.) **(127).**

(ε) Ως προς τους μεικτούς γάμους παρατηρείται ένα συναίσθημα υπερηφάνειας των Ποντίων του 1922 πρώτης γενιάς που εγκαθίσταντο στη Β. Ελλάδα : «Ποιος ντόπιος Έλληνας παντρεύτηκε Πόντιο ή Πόντια και είχε παράπονο ; Οι Πόντιοι δημιούργησαν τη Μακεδονία . . .» Η πρώτη γενιά προτιμά το γάμο με μέλος της ομάδας, αλλά δεν παρεμβάλλει εμπόδια για την

-
- Η Ανταξία Καραγιαννίδου χρησιμοποιεί τον όρο αυτό. Αδόκιμοι, κατ' αυτήν είναι οι όροι «Ελληνισμός της Διασποράς» ή «Απόδημος Ελληνισμός» για τους Έλληνες της πρώην ΕΣΣΔ. Σύγχυση προκαλεί και ο όρος «παλινοστούντες» (Διδακτορική διατριβή (2004), ό.π., σ.σ.14 – 18
-

αποτροπή της επιγαμίας. Στη δεύτερη και στην τρίτη η επιλογή συζύγου εδράζεται περισσότερο στις επαγγελματικές ή φιλικές σχέσεις (Βεργέτη Μαρία, Από τον Πόντο στην Ελλάδα, σ.σ.227, 65) **(128).**

Σπάνιοι υπήρξαν οι γάμοι όσων έχουν γεννηθεί στον Καύκασο με μέλη άλλων εθνοτήτων. Επιγαμία διαπιστώνεται στους νεώτερους οι οποίοι μεγάλωσαν στο Καζακστάν, αλλά και στη γενιά αυτή οι γάμοι είναι μεταξύ Ελλήνων και Ρώσων : «Κανείς μας όμως δεν σκεφτόταν ότι μπορεί να παντρευτεί Καζάχο, να παντρευτεί μουσουλμάνο . . .» Έτσι διαμορφώνονταν οι κοινωνικές σχέσεις στις περιοχές αυτές της πρώην ΕΣΣΔ (Βεργέτη Μ., ό.π., σ.277).

Η εγκατάστασή τους στην Ελλάδα πραγματοποιείται συνήθως πλησίον συγγενών και φίλων, που συντελούν και στην προσαρμογή τους. Έτσι δημιουργούνται συνοικισμοί με αμιγή ποντιακό πληθυσμό, π.χ. στους δήμους Λαυρίου και Ασπροπύργου. (Βεργέτη Μ., ό.π., σ.σ.203 – 204, 280). Σαφέστερη είναι, λοιπόν, η εικόνα των μεικτών γάμων όσον αφορά τους Ποντίους του 1922, ενώ οι ελθόντες από την πρώην ΕΣΣΔ, κυρίως από το 1988 κι' εξής λόγω του σύντομου χρονικού διαστήματος εγκατάστασής τους στην Ελλάδα και των προβλημάτων που αντιμετωπίζουν, κλίνουν μάλλον προς την ενδογαμία. **(129).**

Βάσει της ποιοτικής έρευνας, αν ο / η σύζυγος είναι Ελλαδίτης, το γεγονός αυτό καθορίζει τις συναναστροφές με Ποντίους και μη (04,55%) (ό.π., σ.333 παρόντος πονήματος.- Συγκεντρωτική κατάσταση, ό.π., σ.412) **(130).**

Για τις παρέες των Ποντίων μεταναστών και την ερμηνεία τους βλ. Κασιμάτη Κούλα, Πόντιοι μετανάστες, σ.σ.462 – 465. Αναφέρεται χαρακτηριστικά ότι το 38,3% συναναστρέφεται μόνο με Ποντίους και το 61,7% με Ποντίους και Έλληνες (Κασιμάτη, ό.π., σ.463) **(131).**

(στ) Οι προσωπικές τους προσδοκίες είναι διαφορετικές αναλόγως του χρόνου άφιξής τους στην Ελλάδα. Κοινή ελπίδα είναι να επιλύσουν τα προβλήματα ένταξης. Το κράτος, ειδικά στην πρώτη γενιά των Ποντίων του 1922, αδυνατεί να παράσχει ουσιαστική βοήθεια διαψεύδοντας τις προσδοκίες της, παρότι επιτυγχάνεται η ανοδική κοινωνική της κινητικότητα κατόπιν επιπόνων

προσπαθειών πολλών ετών. Σταδιακά όμως οι Πόντιοι αυτοί έχουν ενταχθεί, όπως και οι Μικρασιάτες (Βεργέτη Μ., ό.π., σ.σ.61 – 63) **(132)**.

Η τοποθέτηση των Ποντίων από την πρώην Σοβιετική Ένωση, των αφιχθέντων από το 1965 κι' εξής στη θέση των οικονομικά ασθενεστερών στρωμάτων του πληθυσμού φυσικά δεν ανταποκρινόταν στις προσδοκίες τους. Εκτενέστερα αναφέρονται αυτές στην περίπτωση των Ποντίων που εγκαταστάθηκαν από το 1985 έως το 1990. Έτσι πριν την αναχώρησή τους από την πρώην ΕΣΣΔ προσδοκίες ήταν : (1) Να ζήσουν στην πατρίδα (17,2%), (2) για καλύτερη ζωή (18,9%), (3) να βρουν δουλειά (19%) κ.λπ. Όταν ήλθαν επιθυμούσαν, κυρίως την απόκτηση εργασίας (45,4%) και οικίας (27,8%) κ.λπ. Οι προσδοκίες τους πριν και μετά την εδώ άφιξή τους διαφέρουν : «Η έντονη ελληνολατρία που είχαν στην πρώην Σοβιετική Ένωση πριν από την αναχώρησή τους και χωρίς εμπειρίες από την Ελλάδα συγκεκριμενοποιείται εδώ σε πρακτικές της καθημερινής ζωής είτε ως προσδοκία είτε ως πρόβλημα». (Κασιμάτη Κούλα, ό.π., σ.σ.436, 448, 451).

Οι προσδοκίες συνδέονται και με τις σχέσεις του ελληνικού κράτους με τον πολίτη. Περισσότερο από τις άλλες πληθυσμιακές ομάδες οι Πόντιοι της πρώην ΕΣΣΔ αναφέρουν ότι δεν τους σέβεται αρκούντως για ποικίλους λόγους (28,76%) (ποιοτική έρευνα παρόντος πονήματος, ό.π., σ.343). **(133)**.

(ζ) Η πολιτισμική προσαρμογή συντελείται σταδιακά. Βάσει της ποιοτικής έρευνας οι πρόσφυγες Πόντιοι του 1922 αποκαλούντο «Τουρκόσποροι» (05,12%). Πληρέστερα αναφέρθηκαν οι ελθόντες από την πρώην ΕΣΣΔ σε δυσχέρειες επικοινωνίας με τους γηγενείς σε ποσοστό 30,78% (ό.π., σ.σ.331-332).

Ειδικά οι αφιχθέντες μετά το 1985 αξιολογούν την προσαρμογή τους ως «εύκολη» (24,1%), «έτσι και έτσι» (29,55) και «δύσκολη» (46,4%). Οι δυσκολίες είναι στη γλώσσα και «εξαιτίας των διαφορετικών εμπειριών και βιωμάτων και του διαφορετικού τρόπου κοινωνικοποίησης» (Κασιμάτη Κούλα, ό.π., σ.σ.466 – 467).

Το θέμα αυτό σχετίζεται με τη διαμόρφωση της εθνοτοπικής τους ταυτότητας από το 1922 μέχρι σήμερα (σ.σ. 289-297, 298-302 παρόντος πονήματος, ό.π.) **(134)**.

(η) Η συμμετοχή τους στα πολιτικά δρώμενα και η ίδρυση ποντιακών συλλόγων επηρεάζουν τη διαμόρφωση της εθνοτοπικής τους ταυτότητας. Οι ερωτώμενοι λαμβάνουν μέρος ως απλοί ψηφοφόροι (42,30%) και πολιτικοποιημένοι (42,31%). Μετέχει ή μετέσχε ενεργά το 07,69%. Ο υποτονικός ρόλος των Ποντίων αποδίδεται στα χαρακτηριστικά γνωρίσματα των Ποντίων Βουλευτών (24,98%), στη μη επαρκή ένταξή τους στο ελληνικό πολιτικό σύστημα (32,96%) κ.λπ. Η μη άσκηση κυρίαρχου πολιτικού ρόλου οφείλεται στο ολιγάριθμο των Βουλευτών (02,27%), στη μη επαρκή ένταξη των Ποντίων στο ελληνικό πολιτικό σύστημα (05,69%) ή στη μη θετική, ιδίως, στάση τους έναντι της Πολιτικής (05,68%).

Οι νέοι 20 – 30 ετών συνδέονται με τους ποντιακούς συλλόγους (25,17%), μερικώς (07%) και καθόλου (04,90%). Οι ίδιοι θα κατέλθουν ως υποψήφιοι Πόντιοι Βουλευτές (18,18%). Η εν μέρει ανάδειξη της ταυτότητάς τους ανέρχεται σε 02,79% και η μη προβολή της στο 01,40% (ό.π., σ.σ.334-335, 354-355, 351-353) **(135)**.

(θ) Η αποδοχή της πολυπολιτισμικότητας ως στόχου από τους ημεδαπούς πραγματοποιείται σταδιακά. Όσον αφορά τους Ποντίους το μεγαλύτερο πρόβλημα αντιμετωπίζουν οι νεοπρόσφυγες από το 1988 κι' εξής, ενώ μικρότερο όσοι αφίχθησαν από το 1965 και μετά. Οι ανωτέρω διαπιστώσεις αποτελούν εφαρμογή των αναφερθέντων εννέα (09) δεικτών επισήμανσης της ενσωμάτωσης σε συνδυασμό με τη διαμόρφωση της ποντιακής εθνοτοπικής ταυτότητας.

Βάσει του υποδείγματος του J. Berry οι Πόντιοι του 1965 και κυρίως οι αφιχθέντες από το 1988 κι' εξής κινούνται στα πλαίσια της Εναρμόνισης.

Έχει αναγραφεί ότι οι Πόντιοι του 1922 κινούνται «γραμμικά» με την πρώτη γενιά ν' ακολουθεί την Εναρμόνιση περισσότερο από τις επόμενες.

Όμως μέρος της τρίτης γενιάς «ανακαλύπτει» την ιστορία του Πόντου και τη μελετά. Έτσι πορεύεται «μη γραμμικά». Αν η τέταρτη γενιά των Ποντίων, (όπως και των Μικρασιατών), που

είναι σήμερα έφηβοι ή νέοι 20 – 30 ετών, εγκύψουν και μελετήσουν το παρελθόν των Ποντίων παραμένει ζητούμενο (ό.π., σ.σ.309-310, 452).

Έτσι προβλήματα ένταξης αντιμετωπίζουν κυρίως οι Πόντιοι του 1988 κι' εξής και λιγότερο οι ελθόντες κατά την περίοδο 1965 – 1987. Οι δύο (02) τελευταίες γενιές των Ποντίων του 1922 έχουν ουσιαστικά ενταχθεί, όπως και οι αντίστοιχες των Μικρασιατών (ό.π.,σ.309) **(136)**.

(ζ) Σύγκριση της ενταξιακής διαδικασίας των Κων/πολιτών – Ποντίων βάσει της ποιοτικής έρευνας.

Επιχειρείται σύγκριση των δύο (02) πληθυσμιακών ομάδων ως προς την ένταξή τους στις σ.σ.357-360 του παρόντος πονήματος. Κοινό, επιπλέον, στοιχείο αποτελεί η αναφορά σε μεικτούς γάμους, ειδικά για τους Ποντίους του 1922. Διαπιστώνονται όμως και διαφορές : (α) Για την δεύτερη γενιά των απελαθέντων Κων/πολιτών (1964) διατυπώνεται η πρόβλεψη ότι θ' ασχοληθεί με τη μελέτη της ιστορίας των Κων/πολιτών μετά από κάποια χρόνια, ενώ μέρος της τρίτης γενιάς των Ποντίων (1922) ήδη το πράττει. (β) Οι προσωπικές προσδοκίες συνδέονται με τους λόγους άφιξης. Έτσι π.χ. οι μεν Κων/πολίτες του 1964 προέβαλλαν διάφορα αίτια, ιδίως τη γενική φυγή και ανασφάλεια (ό.π., σ.453), ενώ οι Πόντιοι της πρώην ΕΣΣΔ είχαν έντονη την επιθυμία, για να επιστρέψουν στην Ελλάδα (31,43%). Το 08,57% ανέφερε ότι οι γονείς είχαν την ελληνική υπηκοότητα (ό.π., σ.322).

Στους Ποντίους αυτούς είναι η έντονη η ελληνολατρία (ό.π., σ.456), ειδικά πριν από την εδώ άφιξή τους [Για τους Μικρασιάτες και Ποντίους της πρώτης γενιάς (1922) πατρίδα είναι Μ. Ασία και ο Πόντος].

(γ) Εξαιτίας των αφιχθέντων κατά περιόδους Ποντίων υπάρχει πάντοτε πρώτη γενιά που κλίνει προς την Εναρμόνιση. (1922, 1964 – 65, 1988 κι' εξής). Στους Κων/πολίτες πρώτες γενιές υπάρχουν το 1922 και το 1964 και μετά).

Έτσι οι μεν Κων/πολίτες και οι αστοί Πόντιοι του 1922 κατά το μάλλον ή ήττον έχουν ακολουθήσει κοινή πορεία ένταξης, ενώ βασικά ενταξιακά προβλήματα εξακολουθούν ν' αντιμετωπίζουν οι ελθόντες από την πρώην ΕΣΣΔ και ειδικά του 1988 κι' εξής. Οι απελαθέντες του 1964 έχουν αντιμετωπίσει τις δυσχέρειές τους, ειδικά τις οικονομικές, σε σημαντικό βαθμό και είναι εν πολλοίς εντεταγμένοι **(137)**.

(η) Σχέση των ανωτέρω πληθυσμιακών ομάδων με τον κοινωνικό αποκλεισμό.

Αναφορά στην έννοια, τα αίτια, τις μορφές, τις νομικές και πολιτικές ρυθμίσεις για την αντιμετώπισή του στους χώρους της Ε.Ε. και της Ελλάδος υπάρχουν στις σ.σ.439-441 και 441-443 του παρόντος πονήματος. Παρά το γεγονός ότι οι Μικρασιάτες και οι Πόντιοι του 1922 αντιμετώπισαν σοβαρά ενταξιακά προβλήματα αρχικά και σε μικρότερο βαθμό οι Κων/πολίτες και οι Αιγυπτιώτες της δεκαετίας του 1960, εντούτοις στα πλαίσια της σύγχρονης θεώρησης του κοινωνικού αποκλεισμού μετά το 1989, η πληθυσμιακή εκείνη ομάδα που εντάσσεται στα πλαίσιά του είναι των Ποντίων της πρώην ΕΣΣΔ, ειδικά από το 1985 και μετά. Οι όποιες όμως ρυθμίσεις στην Ελλάδα για τη βελτίωση των κοινωνικών, οικονομικών κ.α. συνθηκών διαβίωσής τους κρίνονται συχνά ανεπαρκείς (ό.π., σ.σ.442-443) **(138)**.

(θ) Συμπεράσματα.

Για την έννοια της «ένταξης» και τη σχέση της με τις αντίστοιχες της «ενσωμάτωσης», της «αφομοίωσης» ή της «προσαρμογής» έχουν διατυπωθεί ποικίλες απόψεις. Το ίδιο ισχύει και για τον «κοινωνικό αποκλεισμό». «Οι διάφορες νομικές και πολιτικές ρυθμίσεις προς αντιμετώπισή του στην Ε.Ε. και στην Ελλάδα δεν θεωρούνται πάντοτε αποτελεσματικές. Η συζήτηση γι' αυτόν αφορά κυρίως τους εγκατασταθέντες στην Ελλάδα Ποντίους κατά το διάστημα 1985 κι' εξής. Ακολούθως διαπιστώνονται η σύνδεση της εθνοπολιτισμικής ταυτότητας και της κοινωνικής ένταξης, καθώς και η σχέση της ενταξιακής διαδικασίας των Κων/πολιτών, Αιγυπτιωτών, Μικρασιατών και Ποντίων με το ανωτέρω θεωρητικό πλαίσιο.

B.III. Βιβλιογραφικές παραπομπές.

(1) Παπαρίζος Αντώνης (2000), Η ταυτότητα των Ελλήνων, τρόποι αυτοπροσδιορισμού και η επίδραση της ελληνικής Ορθοδοξίας στο «εμείς» και οι «άλλοι», Ε.Κ.Κ.Ε., Τυπωθήτω, Γιώργος Δαρδανός, σ.135 ▪ Για τον ορισμό της ταυτότητας : Βέικος Θεόφιλος (1999) Εθνικισμός και Εθνική Ταυτότητα, Ελληνικά Γράμματα, σ.σ.15 – 17 ▪ Μήλλας Ηρακλής (2001), Εικόνες Ελλήνων και Τούρκων, Αλεξάνδρεια, σ.22 ▪ Παπαρίζος Αντώνης, ό.π., σ.σ.135 – 136 ▪ Strauss – Levi C. (1983), L'identité, PUF, Paris ▪ Chebel Malek (1986), La formation de l'identité politique, PUF, Paris.

(2) Μικράκης Αντώνης (1998), Εμείς και οι «άλλοι», οι διαφορετικοί, οι ξένοι στο Κοινωνικές ανισότητες και κοινωνικός αποκλεισμός, Ίδρυμα Σάκη Καραγιωργα, σ.731 ▪ Cohen B.A. (1985), The symbolic construction of community, London, Routledge, p.p.54- 56 ▪ Berger L.P. & T. Luckmann (1966), The social construction of reality, New York, Doubleday, p.p. 102 – 103 ▪ Luhmann N. (1979), Familiarity, confidence, trust στο D. Gambetta, Trust making and breaking corporate relations, Oxford, Basil Blackwell, p.96 ▪ Θεοδωρίδης Πέτρος (2004), Οι μεταμορφώσεις της ταυτότητας, Αντιγόνη, Θεσσαλονίκη, σ.σ.118 – 120 ▪ Μπαλιμπάρ Ε. (1988), Φυλή, Έθνος, Τάξη. Οι διαφορούμενες ταυτότητες, μετ. Α. Ελεφάντη, Ε. Καλαφάτη, Ο Πολίτης, Αθήνα ▪ Giddens A. (1991), Modernity and self identity, Stanford University Press, California, p.p. 52 – 53.

(3) Δεμερτζής Νίκος (1996), Ο λόγος του Εθνικισμού, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, σ.σ.72 – 73 ▪ Zizek Slavoj (1989), The sublime object of ideology, Verso, London, p.87 ▪ Smith D. Anthony (2000), Εθνική ταυτότητα, Οδυσσέας, σ.15.

(4) Timasheff S.N. – G.A. Theodorson (1997), Ιστορία των κοινωνιολογικών θεωριών, για τον Τζωρτζ Μηντ, σ.339 ▪ Τσαούσης Γ.Δ. (1985), Η κοινωνία του ανθρώπου, Gutenberg, σ.149 ▪ Freud S. (1974), Ο πολιτισμός πηγή δυστυχίας, Επίκουρος, σ.10 ▪ Lemaire Gerard, Kastarsztein Jean, Personnaz Bernard (1992), Κοινωνική διαφοροποίηση στο Στάμος Παπαστάμου, επιμ. – εισαγωγή, Διομαδικές σχέσεις, Οδυσσέας, σ.255 ▪ Fishman J.A. (1972) Language and Nationalism, Rowley, Mass., Newbury House ▪ Παρασκευόπουλος Ν. Ιωάννης (1985), Εξελικτική Ψυχολογία, τόμ. 4^{ος}, Αθήνα, σ.168 ▪ Smith A., ό.π., σ.16.

(5) Smith A., ό.π., σ.17 ▪ Μεσημέρη Μαριλένα (1997), Πηνελόπη Δέλτα, 1872 – 1940, η Παιδαγωγός και η Γυναίκα στο Φύλο και σχολική πράξη, εκδ. Βάνιας, Θεσσαλονίκη, σ.143 ▪ Τρέσσου – Μυλωνά Ευαγγελία (1997), Φύλο και Μαθηματικά : εκπαιδευτικές ανισότητες στο Φύλο και σχολική πράξη, ό.π., σ.σ.342 – 343 ▪ Αβδελά Έφη – Ψαρρά Αγγέλικα (1997), Ξαναγράφοντας το παρελθόν. Σύγχρονες διαδρομές της ιστορίας των γυναικών, εκδ. Αλεξάνδρεια, σ.σ.15 – 119 ▪ Κωνσταντινίδου Χρ. (1997). Η αναπαράσταση του κατά φύλο καταμερισμού της εργασίας στον ημερήσιο αθηναϊκό τύπο, τόμοι 4, Διδακτορική διατριβή ▪ Κυριαζή Νότα (1995), Feminism and the status of women in Greece, p.p. 267 – 302, Woodrow Wilson Center, Washington.

(6) Karl Marx στο Timasheff S.N., Ιστορία κοινωνιολογικών θεωριών, ό.π., σ.σ.106 – 107 και για τον Γκέοργκ Ζίμελ, Timasheff, ό.π., σ.σ.400,214.

(7) Παπαστάμου Στάμος (επιμέλεια), Διομαδικές σχέσεις, Οδυσσέας, ό.π., σ.σ.149 – 150, 259, 303 ▪ Tajfel Henri στο The Eugenics Review, 58, 1966, p.p. 77 – 84, το άρθρο «Συνεργασία μεταξύ ανθρώπινων ομάδων» ▪ Zavalloni M. (1971), Cognitive processes and social identity, European Journal of Social Psychology, 1, p.p. 235 – 260 ▪ Zavalloni M. (1973), L' identité psychosocial στο S. Moscovici (ed.) , Introduction á la psychologie sociale, vol.2, Paris, Larouse ▪ Zanalloni M. (1975), Social identity and the recording of reality, International journal of Psychology, 10, p.p. 197 – 217 ▪ Tajfel Henri (1972), La categorisation social (1972) στο S. Moscovici (ed.), Introduction a la psychologie sociale, vol. I, Paris Larousse ▪ Turner C. John, Προς ένα γνωστικό επαναπροσδιορισμό της κοινωνικής ομάδας στο Παπαστάμου Στάμος (επιμ.), Διομαδικές σχέσεις, ό.π., σ.σ.299 – 326.

(8) Smith A., ό.π. 20 – 21 ▪ Μαραντζίδης Νίκος, Ζήτη το Έθνος, σ.σ.23 – 24 ▪ Πασχαλίδης Γρηγόρης, Η πολιτισμική ταυτότητα ως δικαίωμα και ως απειλή στο «εμείς» και οι «άλλοι», σ.σ.73 – 83 ▪ Βερνίκος Νικόλαος – Δασκαλοπούλου Σοφία, Πολυπολιτισμικότητα. Οι διαστάσεις της πολιτισμικής ταυτότητας, εκδ. Κριτική.

(9) Μαραντζίδης Νίκος, ό.π. , σ.17, υποσημ.1 και σ.34 ▪ Ζιάκας Ι. Θεόδωρος (1993). Έθνος και παράδοση, σ.29 ▪ Αγραφιώτης Δ., Πολιτισμικό / πολιτιστικό . Το αβέβαιον της οριοθέτησης , σ.σ.39 – 47 : Οι Γάλλοι επιμένουν στον όρο «civilisation» και οι Γερμανοί στον όρο «Kultur». Η αγγλοσαξωνική επιστήμη έχει προτιμήσει τον όρο «culture» («πολιτιστικό μόρφωμα») ως πιο τεχνικό, σαφή και

λειτουργικό από τον όρο «civilization» («πολιτισμός»). Είναι σαφές ότι το «πολιτιστικό» κερδίζει έδαφος από το «πολιτισμικό». Υπάρχουν δύο υποθέσεις : η πρώτη ότι οι δύο έννοιες «πολιτισμικό / πολιτιστικό» «έχουν χάσει την εμβέλειά τους για λόγους επιστημολογικούς, επιστημονικής παράδοσης» και η δεύτερη ότι «το διώνυμο «πολιτισμικό / πολιτιστικό έχει υποστεί μια πολλαπλή διάβρωση», ώστε η χρήση του θα πρέπει να γίνεται με εξαιρετική προσοχή και φροντίδα», ό.π., σ.σ.42 – 44 ▪ Αγραφιώτης Δ. (1987), Πολιτιστικές ασυνέχειες , Ύψιλον, Αθήνα ▪ Αγραφιώτης Δ. (1989), Νεωτερικότητα, αναπαράσταση, Ύψιλον, Αθήνα ▪ Πρυνεντύ Ζακού, Πολιτισμική ταυτότητα : Μεταξύ μύθου και πραγματικότητας σ.σ.49 – 60 : Η «πολιτισμική ταυτότητα» συχνά δεν αναφέρεται τόσο σε μια κληρονομούμενη παράδοση, αλλά σε μια βιωμένη. Πρόκειται για «κάποιο τρόπο ζωής». Τις κοινές αξίες μιας ομάδας τις μοιράζονται κατά το μάλλον ή ήττον και άλλες ομάδες. Ένα στοιχείο ουσιαστικό της πολιτισμικής ταυτότητας είναι η «συνείδηση (μιας ομάδας) ότι συνδέεται με την αίσθηση των διαφορών, της ιδιαιτερότητας», ό.π., σ.σ.52 – 53 ▪ Κοντογιώργης Γεώργιος, Πολιτισμός και Πολιτεία : Τα θεμέλια του πολιτικού πολιτισμού, σ.σ.61 – 72 ▪ Κοντογιώργης Γεώργιος (1991), Κοινωνία και Πολιτική, Αθήνα ▪ Πασχαλίδης Γρηγόρης, Η πολιτισμική ταυτότητα ως δικαίωμα και ως απειλή, σ.σ.73 – 83 : Σήμερα παρατηρείται «έντονη πολιτικοποίηση του πολιτισμού και της πολιτισμικής ταυτότητας, (η οποία) οφείλεται στο γεγονός της πολιτισμοποίησης της πολιτικής, που επέφερε πρώτα το εθνικό κράτος. Η καθιέρωση του τελευταίου σήμαινε την άμεση συνάρτηση της πολιτικής ταυτότητας από την πολιτιστική». Η ιδιότητα του πολίτη έχει οριστεί επί τη βάση της συμμετοχής του στο έθνος, την πολιτιστική ταυτότητα, ενώ η πολιτική εξουσία θεωρεί τον εαυτό της εγγυητή της εθνικής ταυτότητας, ό.π., σ.74 ▪ Βέικος Θεόφιλος (1999), Εθνικισμός και εθνική ταυτότητα, Ελληνικά γράμματα, σ.24 ▪ Smith A., ό.π., σ.σ.75 – 76 ▪ Λέκκας Ε. Παντελής (2001), Το παιχνίδι με τον χρόνο, Ελληνικά γράμματα, σ.31 ▪ Deutsh W. Karl (1966), Nationalism and social communication, Cambridge, Mass & London, p.p. 37, 87 – 90.

(10) Μπαμπινιώτης Γεώργιος, Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας, ό.π., σ.558 για το Έθνος ▪ Smith Anthony, ό.π., σ.30 ▪ Μιχαήλ Δόμνα (2003), Έθνος. Εθνικισμός και εθνική συνείδηση, εκδ. Αντ. Σταμούλη, σ.σ.20 – 21.

(11) Λέκκας Παντελής (2001), ό.π., σ.101 ▪ Θεοδωρίδης Π. Πέτρος (2004), Οι μεταμορφώσεις της ταυτότητας, Αντιγόνη, Θεσσαλονίκη, σ.29 ▪ Δεμερτζής Νίκος (1996), Ο λόγος του Εθνικισμού, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, σ.16.

(12) Θεοδωρίδης Π., ό.π., σ.37 ▪ Άντερσον Μπένεντικτ (1997), Φαντασιακές Κοινότητες, μετ. Π. Χαντζαρούλα, Νεφέλη, Αθήνα ▪ Anderson B. (1991), Imagined communities, Reflection on the origin and spread of Nationalism, Verso, London, p.p. 3,5,6,7 ▪ Δεμερτζής Νίκος, ό.π., σ.95 ▪ Puhle Juergen – Hans, Εθνικά κράτη, Εθνικισμός και Δημοκρατία στην Ευρώπη. 19^{ος} – 20^{ος} αιώνας, Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης (1994), τεύχ. 3, σ.σ.5 – 35, κυρίως σ.12 ▪ Ζιάκας Ι. Θεόδωρος (1993), Έθνος και παράδοση, Εναλλακτικές εκδόσεις, σ.σ.63 – 74 ▪ Κοροβίνης Β. – Ζιάκας Θ. (1988), Αναζητώντας μια θεωρία για το έθνος, Εκάτη, Αθήνα ▪ Mommsen – Martiny (1976), Εθνικισμός, εθνικό ζήτημα και Burian – Mommsen, Έθνος – κράτος, Συγκριτική εγκυκλοπαίδεια, σ.σ.116, 204, Κοραής, Αθήνα ▪ Μπαλιμπάρ Ετιέν – Βαλερστάιν Ιμάνουελ (1991), Φυλή, έθνος, τάξη, Ο Πολίτης, Αθήνα ▪ Ζιάκας Ι. Θεόδωρος, Έθνος και παράδοση, ό.π., σ.σ.64 – 66.

(13) Τζερμιός Ν. Παύλος, «Γλυκείας χώρας» ιστορία. Η Κύπρος από την αρχαιότητα ως την ένταξη στην Ευρωπαϊκή Ένωση, τρεις τόμοι, εκδ.1, Σιδέρης, Αθήνα ▪ Τζερμιός Ν. Παύλος, Αναζητώντας την ταυτότητα του νέου Ελληνισμού ΤΥΠΟΣ ΤΗΣ ΚΥΡΙΑΚΗΣ, Επισημάνσεις, 14 Νοεμβρίου 2004, σ.16 ▪ Βαγενάς Ν., Οι περιπέτειες της ελληνικής συνείδησης στο Νέες εποχές, επιμ. Ι.Κ. Πρετεντέρης, 23 Ιανουαρίου 2005, ΤΟ ΒΗΜΑ, σ.σ. Α35 – Α36 : « . . . Ο Anderson – συγγραφέας του περιφημου βιβλίου «Φαντασιακές κοινότητες» (1983), το οποίο εισήγαγε και καθιέρωσε τον χρησιμοποιούμενο κατά κόρον σήμερα όρο «φαντασιακός» στον περί εθνους λόγο - αντλεί τις όποιες γνώσεις του για τους Νεοέλληνες από τον . . . Kedourie, που δεν φαίνεται να έχει διαβάσει άλλο ελληνικό κείμενο πέρα από το γραμμένο στα γαλλικά «Υπόμνημα» (1803) του Κοραή . . . (Ο Σβορώνος) διαφοροποιείται από την εθνικιστική βεβαιότητα της αδιάσπαστης ιστορικής συνέχειας του Ελληνισμού, ωστόσο ανιχνεύει την ύπαρξη λανθάνουσας «πολιτιστικής και ως ένα σημείο εθνολογικής συνέχειας», η οποία από τον 6^ο ως τον 11^ο αιώνα συντηρεί υποσυνειδησιακά την ελληνικότητα, για να αποκτήσει ο Ελληνισμός σταδιακά τη συνειδητότητά του από το τέλος του 11^{ου} και τις αρχές του 12^{ου} αιώνα σε μια νέα ιστορική πορεία που θα διαρκέσει ως τις αρχές του 19^{ου} αιώνα και θα διαμορφώσει «σε συντελεσμένο έθνος» τον νέο Ελληνισμό. Ο ορατότερος και αποφασιστικότερος συντηρητής της πολιτισμικής συνέχειας ήταν η εξελισσόμενη ανά τους αιώνες χωρίς διακοπή ελληνική γλώσσα . . . ». Ασδραχάς Ι. Σπύρος, Από τις προϋποθέσεις στη συγκρότηση του εθνικού κράτους, σ. Α 36 – Σαββίδης Μανόλης, Βίβλους κατά βαρβάρων, σ. Α 37 στο ΒΗΜΑ, επιμ. Ι.Κ. Πρετεντέρης, ό.π. : «Ο αποφασιστικός προσδιορισμός της «ελληνικότητας» σε

αντιδιαστολή προς τη «βαρβαρότητα» φαίνεται να ήταν θεμελιώδης για τη γένεση και διαμόρφωση της νεοελληνικής συνείδησης. . Όταν όμως η Πόλη – σύμβολο αλώθηκε εκ των βαρβάρων από τη Δύση (1204) και από την Ανατολή (1453), ο υπόδουλος Ρωμιός άρχισε να αισθάνεται Έλληνας, προσδιοριζόμενος ως ο πολιτισμένος «μη Φράγκος» και «μη Τούρκος . . .» ▪ Λέκκας Παντελής (1996), Η εθνικιστική ιδεολογία, σ.σ. 107 – 110, 86 – 87, Κατάρτι ▪ Ο A. Giddens (1985), The Nation – State and violence, Cambridge, p. 219 ▪ Emerson R. (1960), Nationalism and political development, The Journal of Politics 22, I, p.p. 3 – 28 ▪ Λέκκας Π., ό.π., σ.σ.86 – 87 ▪ Για την ιστορική εξέλιξη των όρων «έθνος», «natio» και «nation», βλ. Zernatto G. , “Nation”. The history of a world. The review of Politics 6,3 (1944), p.p.351 – 366 ▪ Hobsbaum J.E. (1990), Nations and nationalism since 1780, Programme, myth, reality, Cambridge ▪ Hroch M. (1985), Social preconditions of national revival in Europe, Cambridge, 192 – 193 σημ.

(14) Μιχαήλ Δόμνα (2003), Έθνος, Εθνικισμός και εθνική συνείδηση, εκδ. Αντ. Σταμούλη, σ.σ.21 – 22 ▪ Kedourie E. (1960), Nationalism, Hutchinson, London ▪ Λέκκας Παντελής, Το παιχνίδι με τον χρόνο, ό.π., σ.σ.209 – 210, 212 ▪ Calhoun Craig (1994), Nationalism and civil society, in Calhoun C. (επιμ.), Social theory of the politics of identity, Oxford & Cambridge, M.A., p.p. 328 – 329 ▪ Smith A. (1999), Myths and memories of the Nation, Oxford, p.p.150 – 153 ▪ Smith A. (1981), States and homelands : the social and geopolitical implications of national territory, Millennium, 10,3,p.p. 187 – 202 ▪ Armstrong John (1982), Nations before Nationalism, Chapel Hill ▪ Ο όρος «ανέστιοι εθνικισμοί» ανήκει στον Κέννεθ Μινογκ, βλ. Minogue K. (1967), Nationalism, New York, p.15.

(15) Θεοδωρίδης Π., ό.π., σ.σ.28 – 29, 34 – 47, 32 – 33 ▪ Ο Anderson, Imagined communities, ό.π., s.196 – Ο Anderson θεωρεί ότι οι εθνικισμοί της Ευρώπης στις αρχές του 19^{ου} αιώνα άρχισαν να φαντάζονται τους εαυτούς τους ως «αφύπνιση από ένα βαθύ ύπνο» ▪ Δεμερτζής Νίκος (1996), ό.π., σ.σ.43,44, 84,85 ▪ Gellner E. (1998), Nations and Nationalism, Basil Blackwell, Oxford, p.1 ▪ Gellner Ernest (1994), Encounters with Nationalism, Blackwell, Oxford, UK ▪ Anderson , ό.π.,) p.p.3,5,6,7,204 ▪ Giddens A. (1989), The Nation – State, ό.π., p.p. 4,119,120,116,121 ▪ Δεμερτζής Νίκος, Ο λόγος του Εθνικισμού, ό.π., σ.σ.86,96 ▪ Hutchinson J. (1994), Modern Nationalism, Fontana Press, London, p.p. 7 – 9 ▪ Smith A. (1979), Nationalism in the twentieth century, Martin Roberson, London, p.4 : «Ο εθνικισμός βλέπει την πολιτική ως αγώνα για την αυτοκυβέρνηση στην ιστορική γη του» ▪ Smith Anthony (1991), National identity, Penguin books, London ▪ Kedourie E. (1960, 1993), Nationalism, Blackwell, Oxford, UK ▪ Deutch K. (1953), Nationalism and social communication, New York.

(16) Smith A. (2000), Εθνική ταυτότητα, ό.π., σ.σ.109 – 113 ▪ Δεμερτζής Νίκος, Ο λόγος του Εθνικισμού, ό.π., σ.σ.27 – 28, 62 – 63 ▪ Woolf Stuart (1995), Ο Εθνικισμός στην Ευρώπη, Θεμέλιο, Αθήνα, σ.14.

(17) Λέκκας Παντελής, Η εθνικιστική ιδεολογία, ό.π., σ.σ.127 – 135 ▪ Τσαούσης Δ. (1983) (επιμ.), Ελληνισμός – Ελληνικότητα : ιδεολογικοί και βιοματικοί άξονες της νεοελληνικής κοινωνίας, Αθήνα, σ.42 ▪ Smith A. (1986), The ethnic origins of Nations, Oxford, p.136 ▪ Μιχαήλ Δόμνα, ό.π., σ.79 ▪ Fishman J.A. (1985), The rise and fall of the ethnic revival : Perspectives of language and ethnicity. The Hague : Mouton ▪ Fishman J.A. (1972), Language and nationalism : Two integrative Essays, Rowley, Massachusetts : Newbury House, p.94 ▪ Λέκκας Παντελής, Το παιχνίδι με τον χρόνο, ό.π., σ.σ.230 – 232 ▪ Για την παρομοίωση του έθνους με βιολογικό οργανισμό, βλ. Hertz Frederick (1944), Nationality in history and politics, New York, 3rd ed. 1950, p.p. 28, 205 ▪ Paine R. (1989), Israel : Jewish identity and competition over tradition στο E. Tonkin, M. Mc Donald (επιμ.), History and ethnicity, London & New York, p.125.

(18) Αναφορές στους τύπους του Εθνικισμού ενδεικτικά : Δεμερτζής Νίκος, ό.π., σ.σ.215 – 253 και Smith Anthony, Εθνική ταυτότητα, ό.π., σ.σ.119 – 126 ▪ Θεοδωρίδης Π., ό.π., σ.σ.51 – 99.

(19) Μπαμπινιώτης Γεώργιος , Λεξικό της Νέας Ελληνικής, σ.σ.1371 και 556 για τον «πατριωτισμό» και τον «εθνικισμό» ▪ Δεμερτζής Νίκος, ό.π. , σ.σ. 198-204 ▪ Deutsch K., Nationalism and social communication, p.p 104, 288 ▪ Hayes Carlton (1960), Nationalism : A religion, McMillan Press, p.2 ▪ Akzin Benjamin (1964), State and Nation, p.p. 44, 64, 78, 80-81, 101 ▪ Δεμερτζής Νίκος, ό.π. , σ.σ. 208-211

(20) Λέκκας Παντελής , Η εθνικιστική ιδεολογία, ό.π. , σ.σ. 202-203, 207-208 ▪ Firth R. (1989) , Fiction and fact ▪ Firth R. (1989), Fiction and fact in Ethnography στο E. Tonkin, M. Mc Donald (επιμ.), History and ethnicity, London & New York ▪ Gouldner W.A. (1976), The dialectic of ideology and technology, New York, p.p. 25 – 26 ▪ Deutsch W.K. (1966), Nationalism and social communication , Cambridge, Mass. & London, p.180. Λέκκας Π., ό.π., σ.σ.57 – 58 ▪ Λέκκας Π., Το παιχνίδι με τον χρόνο, ό.π., σ.σ.62 – 64, 67 – 68 ▪ Eisenstadt N.S. (1963), The political systems of Empires, New York, p.12 ▪ Gellner Ernest (1964), Thought and change.

(21) Θεοδωρίδης Π., ό.π., σ.σ.108 – 111 ▪ Hobsbawm E. (1984), *Inventing tradition*, Cambridge University Press, London, p.p.2,4,5 ▪ Hobsbaum E. (1994), *The nation as invented tradition* στο Hutchinson, J. Smith, *Nationalism*, Oxford University Press ▪ Apter David (1965), *The politics of modernization*. The University of Chicago Press, Chicago ▪ Δεμερτζής Νίκος, ό.π., σ.348.

(22) Hobsbaum Eric (2004). *Η επινόηση της παράδοσης, Μετάφραση Θανάσης Αθανασίου, Θεμέλιο, Ιστορική Βιβλιοθήκη* ▪ Ζιάκας Ι. Θεόδωρος (1993), *Έθνος και παράδοση*, σ.σ.122, 138 – 139, 136 – 138 ▪ Λέκκας Παντελής, *Η εθνικιστική ιδεολογία*, ό.π., σ.204 ▪ Couldner W.A. (1976), *The dialectic of ideology and technology*, New York, p.p.30, 39 – 42, 80, 95, 105 ▪ Smith Anthony, *Εθνική ταυτότητα*, ό.π., σ.σ.142 – 143.

(23) Τσουκαλάς Κων/νος (1983), *Παράδοση και εκσυγχρονισμός : μερικά γενικότερα ερωτήματα στο Δ.Γ. Τσαούσης* ▪ Τσουκαλάς Κων/νος (1994), *Ιστορία, Μύθοι και Χρησμοί στο Έθνος – Κράτος – Εθνικισμός*, Αθήνα ▪ Τσουκαλάς Κων/νος (1999), *Η Εξουσία ως λαός και ως έθνος. Περιπέτειες σημασιών*, Αθήνα ▪ Λέκκας Παντελής (1994), *Διανοούμενοι και ιδεολογία στο Επιστημονική συνάντηση στη μνήμη του Κ.Θ.Δημαρά*, Αθήνα ▪ Λέκκας Παντελής, *Ο υπερταξικός χαρακτήρας του εθνικιστικού λόγου*, *Μνήμων*, 16 (1994), σ.σ.95 – 106 ▪ Λέκκας Παντελής (1994), *Η συγκρότηση της εθνικιστικής ιδεολογίας – εθνική θεωρία και εθνικό φρόνημα στο Έθνος - Κράτος – Εθνικισμός*, Αθήνα ▪ Λεονταρίτης Γεώργιος (1983), *Εθνικισμός και διεθνισμός : πολιτική ιδεολογία στο Δ.Γ. Τσαούσης (επιμ.)*, *Ελληνισμός – Ελληνικότητα*, Αθήνα ▪ *Ελληνική Παράδοση (1979)*, *Ανθολόγημα, Οργανισμός Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων*.

(24) Smith A., *Εθνική ταυτότητα*, ό.π., σ.σ.23,27 – 28, 106.

(25) Βέικος Θεόφιλος, ό.π., σ.21 ▪ Μπαλιμπάρ (1991), *«Η μορφή έθνος: ιστορία και ιδεολογία στο έργο E. Μπαλιμπάρ – I. Βαλλερστάιν, Φυλή. Έθνος. Τάξη. Οι διαφορούμενες ταυτότητες*, μετ. Α. Ελεφάντης, Ελένη Καλαράτη, σ.143 ▪ Λέκκας Π., *Η εθνικιστική ιδεολογία*, ό.π., σ.σ.116 – 118 ▪ Λέκκας Π., *Το παιχνίδι με τον χρόνο*, ό.π., σ.179 ▪ Ο όρος «ethnie» χρησιμοποιήθηκε και από τον Χόμπσμπωμ, *Nations and Nationalism since 1780. Programme, myth, reality*, Cambridge 1990, κεφ. 2 ▪ Για τον όρο «ethnie», Λέκκας Παντελής, *Εθνικιστική ιδεολογία*, ό.π., υποσημ. 54, σ.116.

(26) Δεμερτζής Νίκος ό.π., σ.σ. 179-181 ▪ Kedourie Elie *Nationalism (τέταρτη έκδοση)*, Blackwell, Oxford ▪ Gellner Ernest (1983), *Nations and nationalism*, Basil Blackwell, Oxford.

(27) Μιχαήλ Δόμνα, ό.π., σ.σ.40 – 46 ▪ Θεοδωρίδης Πέτρος, ό.π., σ.48 ▪ Αλειφαντής Στέλιος (1998), *Ιστορικές και σύγχρονες διαστάσεις των Βαλκανίων στο Μακεδονία και Βαλκάνια, Ξενοφοβία και ανάπτυξη*, ΕΚΚΕ, Αλεξάνδρεια, σ.σ.48 – 60 ▪ Θεοδωρίδης Πέτρος, *Μερικές παρατηρήσεις στους βαλκανικούς Εθνικισμούς του 19^{ου} αιώνα*, *περιοδικό Διαβάζω*, Νοέμβριος 1993, σ.σ.66 – 71.

(28) Smith Anthony, ό.π., σ.σ.32 – 33 ▪ Για τις οικονομικές πτυχές του Εθνικισμού, βλ. Johnson Harry (1968) (επιμ.), *Economic Nationalism in old and new states*, Allen & Unwin, London ▪ Mayall James (1984), *Reflections on the new economic Nationalism*, *Review of international studies* 10, № 313 – 321.

(29) Δεμερτζής Νίκος, ό.π., σ.σ.100, 108, 117, 175 – 176 ▪ Anderson Benedict, ό.π., σ.σ.6 – 7. ▪ Κατά τον Kedourie το έθνος ως θεωρία «διαμορφώθηκε υπό την επήρεια της φιλοσοφίας της φύσης που προέκυψε από την καντιανή φιλοσοφία ▪ Kedourie, ό.π., σ.σ. 46 – 49, 67. ▪ Θεοδωρίδης Π. ό.π., σ.47 ▪ Smith A., *National identity*, p.p.53 & 61-64 ▪ Smith A., *Εθνική ταυτότητα*, ό.π., σ.σ. 160-173 ▪ Δόμνα Μιχαήλ, ό.π., σ.σ. 23-24 ▪ Gellner E., *Nations ...* p.p. 48-49. ▪ Λέκκας Π., *Η Εθνικιστική ιδεολογία*, ό.π. σ. 114, υποσημείωση 49 ▪ Gellner E., ό.π. p.7 ▪ Θεοδωρίδης Π. ό.π., σ.σ. 34-35 ▪ Kedourie E. (1960), *Nationalism*, Blackwell Oxford U.K., p.141, 1 ▪ Θεοδωρίδης Π., ό.π., σ. 32 ▪ Gouldner W.A., *The dialectic of Ideology*, p.p 85, 88 ▪ Λέκκας Π., ό.π., σ.109 ▪ Hobsbaum E., *Nations and Nationalism*, p.10 ▪ Λέκκας Π., σ.114, υποσ. 49 ▪ Hobsbaum E., *Η εποχή των Επαναστάσεων*, σ.178 ▪ Δεμερτζής Νίκος, ό.π., σ.61 ▪ Giddens A., *The Nation-State*, p.p.4, 119, 120 ▪ Θεοδωρίδης Π. ό.π., σ.σ. 44-45, υποσ. 56 ▪ Hutchinson J. (1994), *Modern Nationalism*, Fontana Press, London, p.p.7-9 ▪ σ.σ. 393-403, 395 του παρ. πον.

(30) Θεοδωρίδης Π., ό.π., σ.σ.122 – 123 ▪ Βέικος Θεόφιλος, σ.σ.28 – 44 ▪ Λέκκας Παντελής, *Η εθνικιστική ιδεολογία*, ό.π., σ.σ.105,146 – 147 ▪ Για τη σχέση εθνικής, εθνικιστικής ταυτότητας και της εθνότητας βλ. Δεμερτζής Νίκος, ό.π., σ.σ.174 – 184 ▪ Ο A. Giddens ορίζει την εθνική ταυτότητα ως την «πολιτισμική συναίσθηση της κυριαρχίας», *The nation state and violence*, 1985, σ.221. Benveniste E. (1969), *Le vocabulaire des institutions indoeuropéennes*, 2. *Pouvoir, droit, religion*, Paris, p.p. 14 – 15 ▪ Bourdieu P., *Ταυτότητα και αναπαράσταση. Στοιχεία για μια κριτική της ιδέας της περιφέρειας : Πόλη και Περιφέρεια* 4 – 5 (Μάιος – Δεκέμβριος 1982), μεταφρ. Μ. Χαστάογλου, σ.23 ▪ Pistoia P. (1991), *Εθνική ταυτότητα και πολιτική κινητοποίηση, μετάφραση Κ. Κατσαρού*, Αθήνα, σ.48 ▪ Rénan E. (1882), *Qu'est – ce qu' une nation?*, *Oeuvres Complètes*, I, έκδ. H. Psychari, Paris 1947, σ.σ. 903 κ.ε. ▪ Cobban A. (1969),

The nation state and national self – determination, Λονδίνο, Γλασκώβη, σ.σ.41- 43 & 70 – 73 αντιστοίχως
▪ Για τη βιβλιογραφία τη σχετική με τη σύνδεση της εθνικής βούλησης και ταυτότητας, βλ. ενδεικτικά : Deutsch K. (1966), Nationalism and social communication, Cambridge, Mass., 274 – 275 σην.

(31) Λέκκας Παντελής, Το παιχνίδι με τον χρόνο, σ.σ.3,20, 113 – 166, 167 – 203 ▪ Θεοδωρίδης Π., ό.π., σ.σ.124 – 125 ▪ Λέκκας Π., Η εθνικιστική ιδεολογία, ό.π., σ.σ.120 – 121 ▪ Marshall T., Bottomore T. (1995), Ιδιότητα του πολίτη και κοινωνική τάξη, μετάφραση Ο. Στασινοπούλου, εκδ. Gutenberg, σ.75 ▪ Για την εθνική και πολιτισμική / πολιτιστική ταυτότητα, βλ. Λεζέ Ευαγγελία (2003), Η στάση των εφήβων Ελληνοποντίων, σ.σ.107 – 124. ▪ Ιντζεσίλογλου Ν. (2000) Περί της κατασκευής συλλογικών ταυτοτήτων. Το παράδειγμα της εθνικής ταυτότητας στο «εμείς» και οι «άλλοι», ΕΚΚΕ, Τυπωθήτω, σ.σ.177 – 201 ▪ Hobsbaum E. (1990), Nations and nationalism since 1780, Cambridge, ό.π., σ.σ. 136 – 137 και 153 ▪ Gellner E. (1964), Thought and change, p.p.168, 174, London.

(32) Βεργέτη Μαρία, Από τον Πόντο στην Ελλάδα, σ.σ.52 – 56 ▪ Bertaux – Wiame Isabelle (1981), The life history approach to the study of internal migration στο Daniel Bertaux (επιμ.), Biography and society, σ.σ.249 – 265 ▪ Constantakos M. Hrysie (1982), Variations in adaptations to America in greek home region, International Migration, XX № 314, p.136 ▪ Για τη σχέση εθνισμού – τοπικισμού κατά την Επανάσταση του 1821 βλ. Petropoulos A. John (1985), Πολιτική και συγκρότηση κράτους στο ελληνικό βασίλειο (1833 – 1843), τ.1, 2^η εκδ., Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, σ.σ.27 – 31.

(33) Λέκκας Παντελής, Το παιχνίδι με τον χρόνο, ό.π., σ.212 ▪ Herz F. (1944), Nationality in history and politics, New York (1950), 3rd edit., p.p. 149 – 150 ▪ Ρήγος Άλκης (1992), Η Β' Ελληνική Δημοκρατία 1924 – 1935, σ.σ.216 – 223.

(34) Βεργέτη Μαρία, ό.π., σ.σ.56 – 57 και Τσαούσης Γ. Δ. στο Βεργέτη Μ., ό.π., σ.13 ▪ Hirschon Renée, Κληρονόμοι της Μικρασιατικής Καταστροφής. Η κοινωνική ζωή των Μικρασιατών προσφύγων στον Πειραιά, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα.

(35) Βεργέτη Μ., ό.π., σ.57, Τσαούσης Γ.Δ., ό.π., σ.13

(36) Ζιάκας Ι. Θεόδωρος (1993), Έθνος και παράδοση, σ.σ.11 – 13 ▪ Γιανναράς Χρήστος (1979), Η νεοελληνική ταυτότητα, σ.σ.65 – 126, ειδικά οι σ.σ.102 – 103 για τη διάκριση «προσώπου» και «προσωπείου».

(37) Παπαρίζος Αντώνης, Οι κυρίαρχες αντιλήψεις για τον άνθρωπο στον Ελληνισμό και τον Χριστιανισμό, σ.70 στο περιοδικό ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ, τεύχ.37, Δεκέμβριος, 1990 ▪ Παπαρίζος Αντώνης, Πολιτική και Θρησκεία στην Ελλάδα στα Τετράδια πολιτικού διαλόγου, Άνοιξη – Καλοκαίρι '91, σ.σ.66 – 68 ▪ Ιντζεσίλογλου Νικόλαος (1994), «Ελληνική πολιτισμική ταυτότητα» στο περιοδικό Αισυμνήτης, αρ. τεύχ.5, σ.σ.235 – 276.

(38) Μιχαήλ Δόμνα, ό.π., σ.σ.93 – 94 ▪ Σαρδελής Κώστας (1993) Ελληνισμός και Ελλαδισμός, σ.σ.14 – 16, 17 – 27 ▪ Σκοπετέα Έλλη (1988), Το πρότυπο βασίλειο, σ.σ.77,80.

(39) Λέκκας Παντελής, Η εθνικιστική ιδεολογία, ό.π., σ.σ.183 – 185 ▪ Amakis G.G. (1963), The role of religion in the development of Balkan Nationalism στο B. & C. Jelavich (επιμ.), The Balkans in transition, Berkeley, p.p. 120 – 126. ▪ Τριανταφυλλίδου Άννα (1998), Οι «άλλοι ανάμεσά» μας Ελληνική εθνική ταυτότητα και στάσεις προς τους μετανάστες στο Κοινωνικές ανισότητες, Ίδρυμα Σάκη Καραγιωργα, σ.σ.488 – 496.

(40) Τζιόβας Δημήτρης (1989), Οι μεταμορφώσεις του Εθνισμού, σ.σ.31- 33, 44 – 45, 50 – 51 ▪ Βελουδής Γιώργος (1982), Ο Jakob Philipp Fallmerayer και η γένεση του ελληνικού ιστορισμού, Ε.Μ.Ν.Ε. – Μνήμων Αθήνα ▪ Τσαούσης Γ.Δ. (1983), Ελληνισμός και Ελληνικότητα, επιμ. Δ.Γ. Τσαούση, Εστία, σ.σ.15 – 25 ▪ Καραμπελιάς Γιώργος (2002), 1922, σ.σ.179, 193 – 194 ▪ Κιτρομηλίδης Πασχάλης (1999), Νεοελληνικός διαφωτισμός, ΜΙΕΤ, σ.σ.16 – 19 ▪ Μπασιτιάς Κωστής (1984), Παπουλάκος, Εκδοτική Αθηνών ▪ Μπραγκ Λέων (1997), Το μέλλον του Ελληνισμού στον ιδεολογικό κόσμο του Απόστολου Μακράκη, Αρμός Αθήνα ▪ Καραμπελιάς Γιώργος (1993), Από το μέγιστο στο ελάχιστο, Ατγαιόν, Λευκωσία.

(41) Παπαρίζος Αντώνης (2000), Η ταυτότητα των Ελλήνων στο «Εμείς» και οι «άλλοι», σ.σ.147 – 149, 146 – 147 ▪ Παπαρίζος Αντώνης (1994), Διαφωτισμός, Θρησκεία και Παράδοση στη Σύγχρονη Ελληνική Κοινωνία στο Η Ελληνική Πολιτική Κουλτούρα Σήμερα (επιμ. Ν. Δεμερτζής), Οδυσσεύς, Αθήνα ▪ Πρωτοπρεσβύτερος Μεταλληνός Δ.Γ. (2001), Παράδοση και αλλοτρίωση, Δόμος, επανέκδοση ▪ Γαζή Έφη (2004), Ο δεύτερος βίος των Τριών Ιεραρχών. Μια γενεαλογία για τον «Ελληνοχριστιανικών πολιτισμόν», Νεφέλη ▪ Αντωνόπουλος Κοσμάς (1996), Ελληνισμός και εθνικές παραδόσεις, Κυπαρισσία ▪ Καφετζής Παναγιώτης (1998), Ελλάδα : τα σύνορα μιας ταυτότητας σε κρίση στο Μακεδονία και Βαλκάνια. Ξενοφοβία και ανάπτυξη, ΕΚΚΕ, Αλεξάνδρεια, σ.σ.29 – 37.

(42) σ.σ. 106-112, 62-63 του παρόντος πονήματος.

- (43) σ.σ. 403-408, 92 παρ. πον. ▪ Ιακωβίδης Χρ. Ιωάννης, Οι Κων/πολίτες της Αθήνας, ό.π., σ.69.
- (44) σ.σ. 405, 390 ▪ Δρίνης Γιάννης, Εισαγωγή, ό.π., σ.34 ▪ Παπαδόπουλος Στέφανος (1978), Αναμνήσεις από την Πόλη, σ.166 ▪ Δρίνης Γιάννης, ό.π., σ.35 ▪ Hirschon – Φιλιππάκη Renee (1993), Μνήμη και Ταυτότητα στο Παπαταξιάρχης Ε., Παραδέλλης Θ. (επιμ.), Ανθρωπολογία και παρελθόν, εκδ. Αλεξάνδρεια, σ.σ.353 – 354 ▪ Davis J. (1991), Times and Identities, Εναρκτήριο λόγος, Clarendon Press, Oxford ▪ Barth J. (1969) Ethnic groups and boundaries : the social organization of cultural difference : Oslo & London : Allen & Unwin.
- (45) σ.σ. 40, 261-262 παρ. πονήματος.
- (46) σ.σ.160-165, 172-173, 176-178
- (47) σ.σ.409, 162, 140, 167 ▪ Χατζηφώτης Μ. Ιωάννης, Αλεξάνδρεια, σ.σ.503, 505, 504, 526, 485 – 499.
- (48) σ.σ.411-413, 417, 419 της παρ. διατριβής (πίνακες Κων/πολιτών – Αιγυπτιατών).
- (49) σ.σ.199-203, 205-206, 247-255, 258, 261, 237, 367-370.
- (50) Παπαρίζος Αντώνης, ό.π., σ.716. Για το θέμα της ταυτότητας, βλ. Lévi – Strauss C. (1983), L' identité, PUF, Paris ▪ Chebel Malek (1986), La formation de l' identité politique, PUF, Paris ▪ σ.σ.390,201 του παρόντος πονήματος ▪ Ισηγόνη Ελένη – Ισηγόνη Μαργαρίτα (1995), Η οικογένεια του Μιχαλάκη Ισηγόνη, σ.σ.45 – 46, 52 ▪ Καψής Π. Γιάννης (1989), Χαμένες Πατρίδες, σ.σ.16,18 ▪ Παναγιωταρέα Άννα (1994), Όταν αστοί έγιναν πρόσφυγες, σ.195.
- (51)σ.σ. 411-413, 422-424 (πίνακες Κων/πολιτών και Μικρασιατών), 205, 411-413 παρ. πον. ▪ Αλεξανδρή Αλέξης, Ελληνορθόδοξη μειονότητα στην Τουρκία, I.E.E. (2000), Εκδοτική Αθηνών, σ.σ.513 – 514, 746 – 747.
- (52) σ.σ. 289-310, 348-353, 367-370, 322, 332-333, 350-355.
- (53) Παπαρίζος Αντώνης, ό.π., σ.135, σ.σ.761 – 762 ▪ Καρκαβίτσας Ανδρέας, Ταξίδια στον Πόντο στο Πελαγίδης Στάθης, σ.σ. 183 – 184 ▪ Ανδρεάδης Α. Γεώργιος – Ανδρεάδης Γ. Χρήστος, Το Τσαγκράκ της Κερασούντας του Πόντου, σ.σ.7 – 8. ▪ σ.σ. 425-426 παρ. πον.
- (54)Bruneau Michel, ό.π., σ.σ.289 – 300 ▪ Πελαγίδης Στάθης, ΙΣΤΟΡΙΚΑ, 15 Νοεμβρίου 2001, τεύχος 109, σ.σ.24 – 25 ▪ Πολυχρονίδης Θ. Χρήστος, «Τραντέλλενου», σ.11 ▪ σ.σ. 294-297 ▪ Βεργέτη Μ., Από τον Πόντο, σ.σ.221, 227.
- (55) Πίνακες ποντιακής εθνοτοπικής ταυτότητας, σ.σ. 298-302, 337-339, 334, 351-353 της παρ. διατριβής.
- (56) σ.σ. 327, 332-340.
- (57) σ.σ. 411-413 και 429-430 (πίνακες Κων/πολιτών και Ποντίων) παρ. διατριβής.
- (58) Δαμανάκης Μ. στο Κόντης Αντώνης (2001), Οικονομική ενσωμάτωση μεταναστών στη χώρα υποδοχής : Νομικές και κοινωνικοπολιτικές διαστάσεις της μετανάστευσης στην Ελλάδα, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, σ.200 ▪ Δαμανάκης Μ. (2000), Εκφάνσεις της Ελληνικότητας στο Ο Ελληνισμός στον 21^ο αιώνα, Κωνσταντινίδης Στ. – Πελαγίδης Θ. (επιμ.), Παπαζήσης, σ.σ.389 – 417 ▪ Μπαμπινιώτης Γεώργιος (1998), Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας, Κέντρο Λεξικολογίας, Επανεκτύπωση για «ΤΟ ΒΗΜΑ», ορισμός των λέξεων : «ένταξη», σ.622, «ενσωμάτων», σ.622, «αφομοίωση», σ.334 ▪ Δαμανάκης Μ. (1989) Μετανάστευση και εκπαίδευση, Gutenberg, σ.σ.19 – 33 ▪ Καραγιαννίδου Ανταξία (2004), Διαδικασίες ένταξης παιδιών Ποντίων προσφύγων από την πρώην Σοβιετική Ένωση στην ελληνική κοινωνία, ανέκδοτη διδακτορική διατριβή, Πάντειο Παν/μιο, Τμήμα Κοινωνιολογίας, σ.19 – Δεν αποδέχεται τον όρο «επανένταξη», που προϋποθέτει «προηγούμενη, πριν από την αποδημία δηλαδή, ένταξη στο υπάρχον σύστημα της χώρας». Έτσι δεν μπορεί να χρησιμοποιηθεί για τους Ποντίους, οι οποίοι για πρώτη φορά επιλέγουν ως τόπο εγκατάστασής τους τη Ελλάδα, ό.π., σ.18 ▪ Για τον όρο «μετανάστευση» βλ. Έκμε – Πουλοπούλου Ήρα (1986), Το πολιτικό στοιχείο στην ελληνική μετανάστευση στο Προβλήματα μετανάστευσης – παλιννόστησης, Αθήνα, σ.σ.19 – 20.
- (59) Βακαλιός Θανάσης (1999) (επιμ.), Παλιννόστηση και ένταξη, Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη, σ.σ.20 – 22 ▪ Τζωρτζοπούλου Μαρία (2000), Η νεολαία των Ποντίων : Ζητήματα κοινωνικής ενσωμάτωσης στο «εμείς» και οι «άλλοι», ΕΚΚΕ, Τυπωθήτω, Γ. Δαρδανός, σ.318 ▪ Τσαούσης Γ.Δ. (1985), Η κοινωνία των ανθρώπων, Gutenberg, Αθήνα, σ.168.
- (60) Κόντης Αντώνιος (2001), Οικονομική ενσωμάτωση μεταναστών στη χώρα υποδοχής στο Νομικές . . . , ό.π., σ.σ.180, 187 – 190 ▪ Taft R. (1957), A psychological model for the study of social assimilation in : Human relations, 10, p.p.141 – 156 ▪ Gordon M.M. (1964), Assimilation in american life, Oxford University Press, New York ▪ Esser H. (1980), Aspekte der Wanderung soziologie, Darmstadt, Neuwied ▪ Triebel A. (1990), Migration in modernen Gesellschaften, Juventa, Weinheim und München ▪ Schermenhorn R.A. (1970), Comparative ethnic relations. A framework of theory and research, New York, Random House.

(61) Φακιολάς Ροσσέτος (2001), Η ενσωμάτωση των Ελληνοποντίων στην ελληνική κοινωνία στο Νομικές . . . , ό.π., σ.σ.129 – 155 ▪ Glytsos N. (1995), Problems and policies regarding the socioeconomic integration of returnees and foreign workers in Greece, International Migration, vol. XXXIII – 2, p.p. 155 – 172 ▪ Καραγιαννίδου Ανταξία, ό.π., σ.σ.25 – 26 ▪ Esser H., ό.π., σ.188 ▪ Καραγιαννίδου Ανταξία, ό.π., σ.σ.27 – 28 ▪ Σακκάς Δ. (1996), Παλιννόστηση : μεταβαλλόμενοι ρόλοι ανδρών και γυναικών, Αριστοτέλειο Παν/μιο Θεσσαλονίκης διδακτορική διατριβή ▪ Pritchard Evans (1987), Κοινωνική ανθρωπολογία, μεταφρ. Α. Παρίση, εκδ. Καρδαμίτσα, Αθήνα ▪ Τσαούσης Δ. (1998), Ελληνισμός και Ελληνικότητα, Αθήνα, σ.17.

(62) Βακαλιός Θανάσης (επιμ.), ό.π., σ.22 ▪ σ.432 του παρόντος πονήματος ▪ Καραγιαννίδου Ανταξία, ό.π., σ.σ.23 – 24 ▪ Galitzi Christine (1937), A study of Assimilation among the Rumanians in the United States , New York, σ.σ.165 κ.εξ. Για την Galitzi ενδεικτικά : Καϊλάρης Γ. Γιάννης (2002), Η τέταρτη γενιά των Ποντίων, Α/φοί Κυριακίδη, σ.σ.145 – 146, 151 ▪ Μουσούρου Μ.Α. (1991), Μετανάστευση και μεταναστευτική πολιτική στην Ελλάδα και την Ευρώπη, Gutenberg, σ.134 ▪ Καϊλάρης Γ. Γιάννης, ό.π., σ.151 ▪ Park R.E. – Burgess E. (1921), Introduction to the science of Sociology, Chicago ▪ Μουσούρου Μ.Α., ό.π., σ.σ.133 – 137 ▪ Sherman B.G.(1966), The within Jew American society. A study in ethnic individuality, Detroit, p.166 ▪ Κόντης Αντώνιος, ό.π., σ.187 στο Νομικές . . .

(63) Green L. Nancy (2004), Οι δρόμοι της μετανάστευσης, εκδ. Σαββάλας, σ.σ.73 – 79. Για το melting pot : σ.77 – 78. Στ' αγγλικά ο όρος foreigner έχει νομική χροιά, ενώ ο stranger «δεν είναι της συνοικίας, του χωριού κ.λπ., ό.π., σ.73 ▪ Γκριν Νάνσι, Συνέντευξη στην Ιωάννα Σωτήρχου, Δομικό στοιχείο για τις μοντέρνες καπιταλιστικές οικονομίες, οι μετανάστες στην ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, 16 Μαρτίου 2005, σ.45 ▪ Kallen H. (1924), Culture and Democracy in the United States, New York, Boni and Liveright ▪ Green L. Nancy, ό.π., σ.σ.83 – 84, 86 – 87 ▪ Newman M.W. (1973), American Pluralism, New York, Harper and Row, p.53 ▪ Eisenstadt N.S. (1955), The absorption of immigrants, Glencoe, Free Press ▪ Piore J.M. (1979), Birds of passage, migrant labor and industrial societies, Cambridge University Press, p.p.76 – 81 ▪ Laslett J. (1985), Acculturation and the new immigrant History στο C. Harzig & D. Hoerder (επιμ.), The press of labor migrants in Europe and north America, 1880 s. to 1930 s., Université Brême, p.p. 589 – 590 ▪ Tapinos G. (1974), L' économie des migrations internationales, Paris, A. Colin / FNSP ▪ Tapinos G., Pour une introduction au débat contemporain στο Y. Lequin (επιμ.), Mosaïque, p.443.

(64) Λεξέ Ευαγγελία (2003), Η στάση των εφήβων Ελληνοποντίων παλιννοστούτων Ομογενών από την πρώην Σοβιετική Ένωση απέναντι στην ελληνική γλώσσα, Ατραπός, σ.σ.91- 93 ▪ Παπαδόπουλος Γ.Ν. (1993), Ψυχολογία (εξελεγκτική , Προσωπικότητας, Κοινωνική, Ανθρώπινες Σχέσεις), Αθήνα, σ.450 ▪ Γιαννικόπουλος Β.Α. (1991), Ψυχολογία προσαρμογής του παιδιού και του ενηλίκου, Γρηγόρης, Αθήνα ▪ Κρουσταλάκης Σ.Γ. (Χ.χ.ε.), Διαπαιδαγώγηση (πορεία ζωής). Θεωρία και πράξη της αγωγής του νέου ανθρώπου, Αθήνα ▪ Gmelch G. (1980), Return Migration. Annual Review of Anthropology, 9, p.p.135 – 159.

(65) Τσαούσης Γ.Δ., Η κοινωνία του ανθρώπου, σ.σ.162 – 165 ▪ Merton R. (1968), Social theory and social structure, N.Y., Free Press ▪ Μουσούρου Μ.Α. (1991), Μετανάστευση – παλιννόστηση και ταυτότητα στο σύγγραμμα : Πρόγραμμα ερευνών αποδημίας – παλιννόστησης του ελληνικού πληθυσμού, τόμ. Α', Αθήνα : Γενική Γραμματεία Αποδήμου Ελληνισμού.

(66) Γεώργας Δημ. – Παπαστυλιανού Α. (1993), Επιπολιτισμός Ποντίων και Βορειοηπειρωτών στην Ελλάδα. Ψυχολογικές διεργασίες προσαρμογής, Γ.Γ.Α.Ε., σ.σ.19 – 22 ▪ Berry J. (1980), Acculturation as varieties of adaptation στο Acculturation : Theory, models and some new findings, ed. By Padilla M., AAAS, selected Symposium, 39 ▪ Κόντης Α., στο Νομικές . . . ό.π., σ.σ.197 – 201 ▪ σ.434 παρ. πονήματος ▪ Για το κοινωνικό κεφάλαιο : Κόντης Α., ό.π., σ.198 – Bourdieu P. (1999), Κοινωνικό Κεφάλαιο στα κείμενα Κοινωνιολογίας, Παναγιωτόπουλος Ν. (επιμ.), Στάχ, σ.σ.91 – 95 ▪ Κόντης Α., ό.π., σ.σ.199, 198 – 199 (Οικονομικό κεφάλαιο – Πολιτική ενσωμάτωση).

(67) Βακαλιός Θανάσης (επιμ.), ό.π., σ.σ.22,21 ▪ Τζωρτζοπούλου Μ. στο «εμείς» και οι «άλλοι», ό.π., σ.σ.318 – 319 ▪ Βέικου Μαριαγγέλα, Μετανάστευση και πρακτικές ένταξης στο Νομικές . . . , ό.π., σ.120.

(68) Κόντης Α., ό.π., σ.σ.189, 192 – 193 ▪ Council of Europe : Measurement and indicators of integration, Stassbourg, 1997 ▪ Cinar D. – Hafinger Chr. – Waldrauch H. (1995), Integrationsindex, I.H.S., Wien.

(69) Στέρτσος Χαράλαμπος, Δίκτυα και νέες συλλογικότητες στο «εμείς» και οι «άλλοι», ό.π., σ.232 ▪ Φακιολάς Ροσσέτος, Η ενσωμάτωση των Ελληνοποντίων στην ελληνική κοινωνία στο Νομικές . . . , ό.π., σ.σ.147 – 153 ▪ Κόντης Α., ό.π., σ.σ.201 – 202.

(70) Βεργέτη Μαρία (1999, 2003), Παλιννόστηση και κοινωνικός αποκλεισμός, α/φοί Κυριακίδη, σ.132 ▪ Μακεδονία και Βαλκάνια. Ξενοφοβία και ανάπτυξη (1998), ΕΚΚΕ, εκδ. Αλεξάνδρεια (συλλογικό έργο) ▪

Αλεξιάς Γεώργιος, Η κοινωνική πρόσληψη και μελέτη του φαινομένου της μετανάστευσης – Μια εμπειρική μελέτη των διαδικασιών ελέγχου στο Νομικές . . . , ό.π., σ.σ.259 – 260 ▪ Καρύδης Β. (1996), Η εγκληματικότητα των μεταναστών στην Ελλάδα, Παπαζήσης ▪ Τσαλίκογλου Φ. (1987), Ο μύθος του επικίνδυνου ψυχασθενή, Παπαζήσης, σ.33.

(71) Γιαννησοπούλου Μαρία (1998). Η ανθρωπολογική προσέγγιση στο Μακεδονία και Βαλκάνια, ό.π., σ.369 ▪ Λεζέ Ευαγγελία, ό.π., σ.σ.94 – 96 και 96 – 99 ▪ Κάτσικας Χ. – Καββαδία Κ.Γ. (1996), Η ελληνική εκπαίδευση στον ορίζοντα του 2000. Εκπαιδευτικοί, μαθητές και σχολική πραγματικότητα.)Πρόλογος : Θ. Μυλωνάς), Gutenberg, Αθήνα ▪ Κάτσικας Χ. – Πολίτου Ε. (1999), Εκτός «Τάξης» το «Διαφορετικό;» (Τσιγγάνοι, Μειονοτικοί, Παλιννοστούντες στην ελληνική εκπαίδευση. (Πρόλογος : Β. Αλεξίου), Gutenberg, Αθήνα.

(72) Καραγιαννίδου Ανταξία, ό.π., σ.σ.20 – 21 ▪ Badie Bertrand (1993), Κατασκευή της ταυτότητας στο Κουλτούρα και πολιτική, Αθήνα, σ.σ.195 – 196.

(73) Καβουνίδη Τζένη (1996), Κοινωνικός αποκλεισμός : Έννοια, κοινοτικές πρωτοβουλίες, ελληνική εμπειρία στο Διαστάσεις του κοινωνικού αποκλεισμού στην Ελλάδα, τόμ. Α', ΕΚΚΕ, Αθήνα, σ.σ.49 – 54 ▪ Commission of the European Communities (1993), Towards a Europe of Solidarity : Combating social exclusion (V6171/93) ▪ Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (1992), Ανακοίνωση της Επιτροπής «Για την αλληλεγγύη στην Ευρώπη» (ΚΟΜ92542 τελικό) ▪ Καράγιωργας Σ. κ.α. (1990), Διαστάσεις της φτώχειας στην Ελλάδα, ΕΚΚΕ, Αθήνα ▪ Περράκης Γ. Κων/νος (2001), Νεοφιλελευθερισμός και Νέα Αριστερά έναντι της Παγκοσμιοποίησης και της Νέας Τάξης Πραγμάτων. Ο κοινωνικός αποκλεισμός ως ιδεολογία και πρακτική συντήρησης των ανισοτήτων, ανέκδοτη μεταπτυχιακή διατριβή, Τμήμα Κοινωνιολογίας, Πάντειο Παν/μιο ▪ Τσακλόγλου Π. (1991), Φτώχεια στην Ελλάδα : Μεθοδολογικά προβλήματα, επισκόπηση μελετών, τάσεις και προοπτικές, ανακοίνωση στο τρίτο συνέδριο Σ. Καράγιωργα, Πάντειο Πανεπιστήμιο , Αθήνα. Για το Μεταπτυχιακό «Κοινωνικός Αποκλεισμός και Μειονότητες βλ. τα : Κοινωνικός Αποκλεισμός και Μειονότητες (2000), Οδηγός Σπουδών, Τμήμα Κοινωνιολογίας σε συνεργασία με το Τμήμα Ψυχολογίας, Πάντειο Παν/μιο – Διατμηματικό Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών Κοινωνικός Αποκλεισμός και Μειονότητες - Στόχοι και δραστηριότητες , Πάντειο Παν/μιο, εκδ. Κορυφή : επιστημονική υπεύθυνη και διευθύντρια του ΠΜΣ : Νότα Κυριαζή, Καθηγήτρια. Πρόεδρος της Διατμηματικής Επιτροπής : Νεοκλής Σαρρής, Καθηγητής ▪ Για τα κοινωνικά δικαιώματα βλ. Κατρούγκαλος Γιώργος, Τα κοινωνικά δικαιώματα των παρανόμων αλλοδαπών στο Νομικές, ό.π., σ.σ. 73 – 83 ▪ Τσαούσης Δ. στο Βεργέτη Μ., ό.π.,σ.97 ▪ Τσαούσης Γ. Δημήτρης (1998) Πολιτισμός, ελεύθερος χρόνος και κοινωνικός αποκλεισμός στο Κούλα Κασιμάτη (επιμ.), Κοινωνικός αποκλεισμός : η ελληνική εμπειρία, Gutenberg,σ.σ.91 – 92.

(74) Πετράκη Γεωργία (1998), Κοινωνικός αποκλεισμός : Παλαιές και νέες «αναγνώσεις» του κοινωνικού προβλήματος στο Κοινωνικές ανισότητες και κοινωνικός αποκλεισμός, Ίδρυμα Σάκη Καράγιωργα, σ.19 ▪ Γράβαρης Διονύσης – Δεδουσόπουλος Απόστολος, Ανεργία και μηχανισμοί νομιμοποίησης του κοινωνικού αποκλεισμού στο Κοινωνικές ανισότητες . . . , ό.π., σ.42.

(75) Βούλγαρης Γιάννης, Ιδιωτεία και ανισότητες στο Κοινωνικές ανισότητες . . . , ό.π., σ.46 ▪ Αμίτσης Γαβριήλ – Κατρούγκαλος Γιώργος, Κανονιστικές διαστάσεις του κοινωνικού αποκλεισμού στο Κοινωνικές ανισότητες . . . , ό.π., σ.57 ▪ Sen A. (1992), Inequality reexamined, Clarendon Press, Oxford ▪ Νούτσος Παναγιώτης, Κοινωνικός αποκλεισμός και ανθρώπινα δικαιώματα στο Κοινωνικές ανισότητες . . . , ό.π., σ.92.

(76) Παπαδόπουλος Κ. Ιορδάνης, Ηθικός δράστης και κοινωνικό κράτος πριν από την οριστική κατάλυσή του στο Κοινωνικές ανισότητες . . . , ό.π., σ.95 ▪ Νικολόπουλος Ι. Ηλίας, Η παγκοσμιοποίηση της οικονομίας και η παραγωγή μορφών κοινωνικής ανισότητας . . . , ό.π., σ.206 ▪ Λαπαβίτσας Κώστας, Κοινωνικός αποκλεισμός και ιαπωνικός καπιταλισμός στο Κοινωνικές ανισότητες . . . , ό.π., σ.σ.237 – 238 ▪ Μαυρουδέας Σταύρος, Κοινωνικές ανισότητες και σύγχρονος καπιταλισμός στο Κοινωνικές ανισότητες . . . , ό.π., σ.σ.150, 141 ▪ Τσίγκανου Ιωάννα, Παραβατικότητα και πραγματικότητα : «Κοινωνικό υπόστρωμα» ή «υπο – τάξη» στο Κοινωνικές ανισότητες . . . , ό.π.,σ.401 ▪ Ψαλιδόπουλος Μιχάλης, Η θεματοποίηση της ανεργίας στην οικονομική θεωρία στο Κοινωνικές ανισότητες . . . , ό.π., σ.123.

(77) Μητράκος Θεόδωρος – Τσακλόγλου Πάνος, Μελέτες για τις οικονομικές ανισότητες . . . ό.π., σ.259 ▪ Αλιπράντη - Μαράτου Λάουρα, Ξένο εργατικό δυναμικό στο Διαστάσεις του κοινωνικού αποκλεισμού στην Ελλάδα, τόμ. Α', σ.σ.293 – 294 ▪ Οικονόμου Δημήτρης – Σαπουνάκης Αριστείδης, Στεγαστική Πολιτική και κοινωνικός αποκλεισμός στο Διαστάσεις του κοινωνικού αποκλεισμού, ΕΚΚΕ, τόμ. Β', σ.σ.226 – 227, ό.π.

(78) Βεργέτη Κ. Μαρία, Παλιννόστηση και κοινωνικός αποκλεισμός, σ.98 ▪ Δωδός Δ., Καφετζής Π., Μιχαλοπούλου Α., Νικολακόπουλος Η., Ξενοφοβία και ρατσισμός στην Ελλάδα (1988 – 1992), τόμ. Β', ό.π., σ.334 ▪ Βεργέτη, ό.π., σ.98.

(79) Καβουνίδη Τζένη, Κοινωνικός αποκλεισμός, έννοια, κοινοτικές πρωτοβουλίες, ελληνική εμπειρία στο Διαστάσεις . . . , τόμ. Α', ΕΚΚΕ, ό.π., σ.σ.55 – 61 ▪ Κοτζαμάνης Βύρων – Πετρονώτη Μαρίνα, Τζωρτζοπούλου Μαρία, Πολιτικοί πρόσφυγες στο Διαστάσεις . . . , ό.π., τόμ. Α', σ.σ.323 – 324.

(80) Μπούζας Νίκος – Κετσετζοπούλου Μαρία, Πολιτική καταπολέμησης του αποκλεισμού από την αγορά εργασίας στο Κοινωνικές ανισότητες . . . , ό.π., σ.σ.184, 188 – 189.

(81) Βεργέτη Κ. Μαρία, ό.π., σ.164 ▪ Πεσμαζόγλου Βασίλης, Η κοινωνική πολιτική της Ε.Ε. : Μια κριτική προσέγγιση στο Κοινωνικές ανισότητες . . . , ό.π., σ.179 ▪ Delors J., Η κοινωνική πολιτική στην Ευρώπη, Κοινωνική Ευρώπη, 2/94 ▪ Ζορμπάς Γ. (1996), Ο ρόλος των κοινωνικών εταίρων στο κοινωνικό επίπεδο και οι νέες διαδικασίες που θεσπίστηκαν με τη συμφωνία για την κοινωνική πολιτική στο Γ. Μηλιός (επιμ.) Κοινωνική πολιτική και κοινωνικός διάλογος, εκδ. Κριτική & Ευρωπαϊκό Πολιτιστικό Κέντρο Δελφών Αθήνα ▪ Νικολακοπούλου – Στεφάνου Η. (1997), Πολιτικές απασχόλησης στην Ευρωπαϊκή Ένωση, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα.

(82) σ. 288 του παρόντος πονήματος ▪ Καβουνίδη Τζένη στο Διαστάσεις . . . , ό.π., τόμ. Α', σ.70 ▪ Κετσετζοπούλου Μαρία – Μπούζας Νίκος, Λειτουργίες της αγοράς εργασίας και κοινωνικός αποκλεισμός στο Διαστάσεις . . . , ό.π., σ.167, τόμ. Α' ▪ Αλιπράντη – Μαράτου Λάουρα, Ξένο εργατικό δυναμικό : τάσεις και το πρόβλημα της κοινωνικής ενσωμάτωσης στο Διαστάσεις . . . , ό.π., τόμ. Α', σ.287.

(83) Δασκαλάκης Δημοσθένης, Η πολιτική αντιμετώπισης της ανεργίας και ενίσχυσης της απασχόλησης στην Επιθεώρηση εργασιακών σχέσεων, τεύχος 7, Ιούλιος 1997, σ.σ.81 – 102 ▪ EUROSTAT, Ιούλιος 1994, Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδος (Ε.Σ.Υ.Ε.), στοιχεία 1995. ▪ Κατσορίδας Δ., Η ανεργία στην Ελλάδα και οι επιπτώσεις της στους εργαζόμενους, ΕΝΗΜΕΡΩΤΙΚΟ ΔΕΛΤΙΟ ΙΝΕ ΓΣΕΕ, τεύχ. 6 – 7, Αύγουστος – Σεπτέμβριος 1991, σ.24 επ. ▪ Ιωαννίδης Ε., Τεχνολογία, δεξιότητες και απασχόληση στην Ελλάδα : Διατριβή και τάσεις, Ιούλιος 1999 ▪ Διαρθρωτική εικόνα και εξελίξεις στην αγορά εργασίας, Εθνικό Παρατηρητήριο Απασχόλησης, Παράρτημα Ι, Οκτώβριος 1997 ▪ Αμίτσης Γ. – Λαζαρίδη Γ., Οι πολιτικές ρύθμισης της μετανάστευσης στην Ελλάδα στο Νομικές . . . , ό.π., σ.σ.35 – 36 ▪ Βηλαράς Μ. (1995), Η ελεύθερη κυκλοφορία των προσώπων σε κράτη - μέλη της Ε.Ε.. Εξέλιξη και Προοπτικές, Το Σύνταγμα, 3, σ.σ.531 – 561 ▪ Δεληγιάννη – Δημητράκη Χρ. (1996), Εργαζόμενοι τρίτων χωρών και κοινοτικό – κοινωνικό δίκαιο, Το Σύνταγμα, 1, σ.σ.123 – 145.

(84) Κόντης Α. ,Οικονομική ενσωμάτωση μεταναστών στη χώρα υποδοχής στο Νομικές . . . , ό.π., σ.205 ▪ Τσαρδανίδης Χαράλαμπος, Μετανάστευση και η εξωτερική πολιτική της Ελλάδας στο Νομικές . . . , ό.π., σ.245 ▪ Καζάκος Π. / Λιαργκόβας Π. (επιμ.) (1996), Μεταρρύθμιση και οικονομική συνεργασία στη νοτιοανατολική Ευρώπη, Ιονική Τράπεζα, σ.σ.318 – 319.

(85) Αμίτσης Γ. – Λαζαρίδη Γαβριέλλα , Οι πολιτικές ρύθμισης της μετανάστευσης στην Ελλάδα στο Νομικές . . . , ό.π., σ.σ.34 – 40, 43, 50, 52 ▪ Κοντιάδης Ξ. (2001), Μεταμορφώσεις του κοινωνικού κράτους στην εποχή της παγκοσμιοποίησης, Παπαζήσης, Αθήνα ▪ Κασιμάτη Κ. (1992), Πόντιοι μετανάστες από την πρώην Σοβιετική Ένωση, Πάντειο Παν/μιο, Αθήνα ▪ Δόγας Δ. (1993), Μετανάστευση, παλιννόστηση και πληθυσμιακές αλλαγές στην Ελλάδα τα τελευταία 25 χρόνια, Τράπεζα της Ελλάδος, Αθήνα ▪ Στελακάτος – Λοβέρδος Μ. (1998), Η νομολογιακή αντιμετώπιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των μεταναστών στους ευρωπαϊκούς περιφερειακούς οργανισμούς, Το Σύνταγμα, 4, σ.σ.689 – 713.

(86) Βεργέτη Κ. Μαρία, Παλιννόστηση και κοινωνικός αποκλεισμός, ό.π., σ.123 ▪ Ν. 2790/2000 (ΦΕΚ, τ. Α' 24 / 16 – 02 – 2000).

(87) Καραγιαννίδου Ανταξία (2004), ανέκδοτη διδακτορική διατριβή, ό.π. σ.301 ▪ Γαβριήλ Αμίτσης – Γαβριέλλα Λαζαρίδη, Οι πολιτικές ρύθμισης . . .στο Νομικές . . . , ό.π., σ.49.

(88) Βακαλιός Θανάσης στη σ.436 του παρ. πονήματος – Berry J. , ό.π., σ. 435 – Galitzi, ό.π., σ.434 – Γραμμική - Μη γραμμική αφομοίωση, ό.π., σ.σ.433-434, ό.π., απόψεις των Park και Burgess ▪ Κόντης Α., Οικονομική ενσωμάτωση . . .στο Νομικές . . . , ό.π., σ.188.

(89) Για τους δείκτες μέτρησης της ενσωμάτωσης βλ. σ.437, ό.π. ▪ Μουσουρού Μ.Α. (1991), Μετανάστευση και μεταναστευτική πολιτική στην Ελλάδα και την Ευρώπη, Gutenberg, σ.σ.136 – 137 ▪ Petersen W. (1961), Population, N.Y., σ. 138 και εξ.

(90) Λεζέ Ευαγγελία, ό.π., σ.σ.118, 117 ▪Schmitz P.G. (1995), National and cultural identity problems of immigrants in : A. Hantzi, M. Solman (eds), IV European Congress of Psychology, Athens, 2 – 7 July, Ellinika Grammata ▪ Barth F. (ed.) (1998), Ethnic groups and boundaries. The Social Organization of Culture Difference, Waveland Press, Illinois ▪ Γκόβαρης Χ. (2001), Εισαγωγή στη Διαπολιτισμική Εκπαίδευση, Ατραπός, Αθήνα.

- (91) Καραγιαννίδου Ανταξία, *ό.π.*, σ.σ. 27 – 28 ▪ Σαρρής Ν., Εισαγωγή στην Κοινωνιομετρία, στην ομαδική ψυχοθεραπεία και το ψυχόδραμα, σ.18 ▪ Τσαούσης Δ. (1998), Ελληνισμός και Ελληνικότητα, σ.17.
- (92) Τριανταφυλλίδου Άννα, Ελληνική εθνική ταυτότητα και στάσεις προς τους μετανάστες στο Κοινωνικές ανισότητες . . . , *ό.π.*, σ.σ.493, 497, 494 – 495 ▪ Τριανταφυλλίδου Α. (1996), Greek migration policy : A critical note, *Review of modern Greek Studies*, I, I .
- (93) Μουσοπούρου Μ.Α., Μετανάστευση . . . , *ό.π.*, σ.σ. 189 – 190 ▪ UNESCO (1983), *Vivre dans deux cultures. La condition socio – culturelle des travailleurs migrants et de leurs familles.*
- (94) Δαμανάκης Μ. (1987), Μετανάστευση και εκπαίδευση, Gutenberg, Αθήνα, σ.177 ▪ Μουσοπούρου Μ.Α., Μετανάστευση, *ό.π.*, σ.199.
- (95) Λεζέ Ευαγγελία, *ό.π.*, υποσ.19, σ.σ.160 – 161 ▪ Για τους όρους «διγλωσσία» και «διμορφία» βλ. Μπαμπινιώτης Γ. , Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας, σ.507 ▪ Fishman J.A. (1972), *The sociology of language.* Rowley : Newbury House ▪ Fishman J.A. (1980), *Bilingualism and biculturalism as individual and as societal phenomena*, *Journal of multilingual and multicultural development*, I, p.p. 3 – 15.
- (96) Μουσοπούρου Μ.Α., *ό.π.*, σ.187 ▪ Λεζέ Ευαγγελία, *ό.π.*, σ.95.
- (97) Βλ. σ.σ. 432-438 παρ. πονήματος.
- (98) Κόντης Αντ., Οικονομική ενσωμάτωση . . . , *ό.π.*, σ.180 ▪ Καραγιαννίδου Ανταξία, διδακτορική διατριβή, *ό.π.*, σ.σ.20 – 21 ▪ σ.σ.437, 434 του παρόντος πονήματος.
- (99) σ.σ. 63, 203 παρ. πονήματος.
- (100) σ.σ.43-45.
- (101) σ.σ. 80, 83 μεταπτυχιακού, *ό.π.* και 92, 106-107 του παρ. διδακτορικού ▪ Συγκεντρωτική κατάσταση 160 Κων/πολιτών, Παράρτημα Α', σ.59 ▪ σ.σ. 80, 92, 87, 106-108, 437, 434, 91-94 και 106 – 115 παρ. πονήματος.
- (102) σ.σ. 91-92, 87-89, 106-108 παρ. πον. , *ό.π.*, ▪ Συγκεντρωτική κατάσταση, *ό.π.*, σ.35 ▪ Ιακωβίδης Χρ. Ιωάννης (2000), *Οι Κων/πολίτες της Αθήνας, ανέκδοτη διδακτορική διατριβή*, σ.σ.134, 141 – 142 ▪ σ.σ. 86, 100-101 παρ. πον.
- (103) σ.σ.106-107, 93-94, 106 παρ. διατριβής, *ό.π.*
- (104) *ό.π.*, σ.σ.111-112, 114, 110-111 παρ. πον.
- (105) *ό.π.*, σ.σ. 91, 447-448, 433 παρ. πονήματος ▪ Καραγιαννίδου Ανταξία, *ό.π.*, σ.σ.23 – 24.
- (106) Συγκεντρωτική κατάσταση, *ό.π.*, σ.147 ▪ Ιακωβίδης Χρ. Ιωάννης (2000), *ό.π.*, σ.148 ▪ σ.110 παρ. πονήμ.
- (107) σ.σ.141, 147, 161-162 του παρ. πονήματος ▪ Συγκεντρωτική κατάσταση των 26 Αιγυπτιωτών, Παράρτημα Β', σ.σ.211 – 212.
- (108) σ.σ. 443-444 της παρ. διατριβής, *ό.π.* ▪ Σουλογιάννης Θ. Ευθύμιος (1999), *Η θέση των Ελλήνων στην Αίγυπτο, Δήμος Αθηναίων*, σ.σ.49 – 50 ▪ σ.σ. 143-144, 163-165, 176 παρ. πονήμ.
- (109) *ό.π.* σ.σ. 146-147 ▪ Συγκεντρωτική κατάσταση Αιγυπτιωτών, *ό.π.*, σ.σ.195, 212 ▪ *ό.π.* σ.σ. 140, 154-155 παρόντ. πονήματος.
- (110) *ό.π.*, σ.σ. 160, 148, 166-167, 164 παρ. πονήμ.
- (111) *ό.π.*, σ.σ. 146-147 ▪ Συγκεντρωτική κατάσταση, *ό.π.*, σ.260 ▪ *ό.π.*, σ.σ. 448-449, 160-161 παρ. πονήμ.
- (112) *ό.π.*, σ.σ. 176-178, 447-450 του παρ. πονήμ.
- (113) *ό.π.* 230-231, 444-445 του παρ. πονήματος ▪ Βαρλάς Μιχάλης (2003), *Η διαμόρφωση της προσφυγικής μνήμης στο Πέρα από την Καταστροφή, Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού*, σ.151.
- (114) Συγκεντρωτική κατάσταση 26 Μικρασιατών, Παράρτημα Γ', σ.272 ▪ *ό.π.*, σ.σ.222, 423, 203 παρ. πονήμ. ▪ Συγκεντρωτική κατάσταση, *ό.π.*, σ.311.
- (115) *ό.π.*, σ.σ. 451, 232 ▪ Συγκεντρωτική κατάσταση, *ό.π.*, σ.366, 362 ▪ *ό.π.*, σ.σ.205, 241 παρ. πονήματος.
- (116) *ό.π.*, σ.σ. 205, 231, 233, 252-255 παρ. πονήμ.
- (117) *ό.π.*, σ.σ. 230-231, 205, 261-262 του παρ. πονήματος.
- (118) Συγκεντρωτική . . . , *ό.π.*, σ.σ. 348, 350 ▪ *ό.π.*, σ.433 παρ. πονήμ.
- (119) Καϊλάρης Γιάννης (2002), *Η τέταρτη γενιά των Ποντίων*, σ.367 – 371 ▪ *ό.π.*, σ.σ.293, 247-248 παρ. πονήμ.
- (120) *ό.π.*, σ.σ.262-265 του παρ. πονήμ.
- (121) *ό.π.*, σ.σ. 86, 220, 107-109 παρ. πονήματος ▪ Σαρρής Νεοκλής, Ι.Ε.Ε. (2000), τόμ. ΙΣΤ', σ.517 ▪ *ό.π.*, Πίνακας γενεών, σ.431 ▪ Ονομαστική κατάσταση Κων/πολιτών Κατηγορίες, Παράρτημα 1^ο, σ.σ.130, 135, 212.

- (122) ό.π., σ. 332 του παρ. πονήμ.
- (123) Κασιμάτη Κ. στο «Πόντιοι μετανάστες.....», ό.π., σ.77.
- (124) ό.π., σ. 331 του παρ. πονήμ.
- (125) ό.π., σ.σ. 323-325, 431, 308, 351-353.
- (126) Καραγιαννίδου Ανταξία, ό.π., σ.σ. 301, 14-18.
- (127) ό.π., σ.σ. 331, 333 του παρ. πονήματος.
- (128) Βεργέτη Μαρία, Από τον Πόντο στην Ελλάδα, σ.σ.227, 265.
- (129) Βεργέτη Μ., ό.π., σ.σ.277, 203 – 204, 280.
- (130) ό.π., σ.333 του παρ. πονήμ. ▪ Συγκεντρωτική. . . , ό.π. σ.412.
- (131) Κασιμάτη Κούλα, Διαθέσεις και στάσεις των Ποντίων . . .στο Πόντιοι μετανάστες από την πρώην ΕΣΣΔ, σ.σ.462 – 465.
- (132) Βεργέτη Μ., ό.π., σ.σ.61 – 63.
- (133) Κασιμάτη Κούλα, ό.π., σ.σ. 436, 448, 451 ▪ ό.π., σ.343 του παρ. πονήμ.
- (134) ό.π., σ.σ. 331-332 του παρ. πονήμ. ▪ Κασιμάτη Κούλα, ό.π., σ.σ.466 – 467 ▪ 289-297, 298-302 παρ. πονήμ.
- (135) ό.π., σ.σ. 334-335, 354-355, 351-353 ▪Καραγιαννίδου Ανταξία για τον πολιτικό ρόλο των Ποντίων, αδημοσίευτη διδ. διατριβή ό.π., σ.σ. 179-182.
- (136) ό.π., σ.σ.309-310, 452 του παρ. πονήμ.
- (137) ό.π., σ.σ. 357-360, 453, 322, 456 του παρ. πονήματος.
- (138) ό.π., σ.σ. 439-441, 441-443 του παρ. πονήμ.

Β.ΙVα. Ενδεικτική βιβλιογραφία (ελληνόγλωσσα). Τα είδη της ταυτότητας – Η ελληνική εθνική ταυτότητα – Εθνοτοπικές ταυτότητες .

- Αγραφιώτης Δ., Πολιτισμικό/ πολιτιστικό: Το αβέβαιον της οριοθέτησης στο «εμείς» και οι «άλλοι», Τυπωθήτω, ΕΚΚΕ, σ.σ. 39-47.
- Αλειφαντής Στέλιος (1998), Ιστορικές και σύγχρονες διαστάσεις των Βαλκανίων στο Μακεδονία και Βαλκάνια, Ξενοφοβία και ανάπτυξη, ΕΚΚΕ, Αλεξάνδρεια σ.σ. 48-87.
- Αλιπράντη – Μαράτου Λάουρα, Γαληνού Παρασκευή, Πολιτισμικές ταυτότητες: από το τοπικό στο παγκόσμιο στο «εμείς» και οι «άλλοι», ΕΚΚΕ, ό.π., σ.σ. 109-120.
- Ανδρεάδης Α. Γεώργιος – Ανδρεάδης Γ. Χρήστος (1999), Το Τσαγράκ της Κερασούντας του Πόντου, ΦΩΤΟΓΙΟΥΝΙΚΑ, ΕΠΕ, Αθήνα.
- Άντερσον Μπένεντικτ (1997), Φαντασιακές κοινότητες, μτφ. Π. Χαντζαρούλα, Νεφέλη, Αθήνα.
- Βέικος Θεόφιλος (1999), Εθνικισμός και εθνική ταυτότητα, Ελληνικά Γράμματα.
- Βελουδής Γιώργος (1982), Ο Jakob Phillip Falmerayer και η γένεση του ελληνικού ιστορισμού, Ε.Μ.Ν.Ε., Μνήμων Αθήνα.
- Βεργέτη Μαρία (1994,2000), Από τον Πόντο στην Ελλάδα, α/φοί Κυριακίδη.
- Βερνίκος Νικόλαος, Δασκαλοπούλου Σοφία, Πολυπολιτισμικότητα. Οι διαστάσεις της πολιτισμικής ταυτότητας, εκδ. Κριτική.
- Bourdieu P., Ταυτότητα και αναπαράσταση για μια κριτική της ιδέας της περιφέρειας: Πόλη και Περιφέρεια 4-5 (Μάιος – Δεκέμβριος 1982, Μετάφραση Μ. Χασιτάογλου
- Γιανναράς Χρήστος (1979), Η νεοελληνική ταυτότητα, εκδ. Γρηγόρη
- Woolf Stuart (1995), Ο Εθνικισμός στην Ευρώπη, Θεμέλιο, Αθήνα.
- Δεμερτζής Νίκος (1996), Ο λόγος του Εθνικισμού, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα.
- Δρίνης Ν. Γιάννης (2004), Εισαγωγή στο οι απελάσεις του 1964, Μαρτυρίες Ελλήνων Κων/πολιτών, εκδ. Τσουκάτου, σ.σ. 9-44.
- Ζιάκας Ι. Θεόδωρος (1993), Έθνος και παράδοση, Εναλλακτικές εκδόσεις.
- Θανοπούλου Μαρία, Η συλλογική μνήμη ως στοιχείο της πολιτιστικής ταυτότητας. Η περίπτωση μιας αγροτικής κοινότητας στο «εμείς» και οι «άλλοι», ΕΚΚΕ, ό.π., σ.σ. 215-224.
- Θεοδωρίδης Πέτρος (2004), Οι μεταμορφώσεις της ταυτότητας, εκδ. Αντιγόνη, Θεσσαλονίκη.
- Ιντζεσίλογλου Ν. (2000), Περί της κατασκευής συλλογικών ταυτοτήτων. Το παράδειγμα της εθνικής ταυτότητας στο «εμείς» και οι «άλλοι», ΕΚΚΕ, σ.σ. 177-201.
- Καψής Π. Γιάννης (2005), Ένας Γκρέκο από τον Τσεσμέ, εκδ. Λιβάνη, Αθήνα.
- Κιτρομηλίδης Πασχάλης (1999), Νεοελληνικός διαφωτισμός, ΜΙΕΤ.
- Κονδύλης Π. (1991), Η παρακμή του αστικού πολιτισμού, Θεμέλιο, Αθήνα.
- Κοντογιώργης Γεώργιος (1991), Κοινωνία και Πολιτική, Αθήνα.
- Κοντογιώργης Γεώργιος, Πολιτισμός και Πολιτεία: Τα θεμέλια του πολιτικού πολιτισμού, σ.σ. 61-72 στο «εμείς» και οι «άλλοι».
- Κοροβίνης Β. – Ζιάκας Θ. (1988), Αναζητώντας μια θεωρία για το έθνος, Εκάτη, Αθήνα.
- Κωνσταντινίδου Χρ. (1997), Η αναπαράσταση του κατά φύλο καταμερισμού της εργασίας στον ημερήσιο αθηναϊκό τύπο, τόμοι 4, Διδακτορική διατριβή, Πάντειο Πανεπιστήμιο.
- Λέκκας Παντελής (1994), Η συγκρότηση της εθνικιστικής ιδεολογίας – εθνική θεωρία εθνικό φρόνημα στο Έθνος – Κράτος – Εθνικισμός, Αθήνα
- Λέκκας Παντελής (1994), Διανοούμενοι και Ιδεολογία στο Επιστημονική συνάντηση στη μνήμη Κ. Θ. Δημαρά
- Λέκκας Παντελής (1996), Η εθνικιστική ιδεολογία, Κατάρτι.
- Λέκκας Παντελής (2001), Το παιχνίδι με τον χρόνο, Ελληνικά Γράμματα.
- Lemaine Gerand, Kastertzstein Jean, Personnaz Bernard (1992), Κοινωνική διαφοροποίηση στο Στάμος Παπαστάμου (επιμ.- εισαγωγή) Διομαδικές σχέσεις, Οδυσσέας, σ. 255
- Λεονταρίτης Γεώργιος (1983), Εθνικισμός και διεθνισμός: πολιτική ιδεολογία στο Δ.Γ. Τσαούσης (επιμ.), Ελληνισμός – Ελληνικότητα, Αθήνα.
- Μιχαήλ Δόμνα (2003), Έθνος, εθνικισμός και εθνική συνείδηση, εκδ. Αντ. Σταμούλη.
- Mommsen – Martiny (1976), Εθνικισμός, εθνικό ζήτημα και Burian Mommsen, Έθνος – κράτος, Συγκριτική Εγκυκλοπαίδεια, σ.σ. 116, 204, Κοραής, Αθήνα.
- Μπαλιμπάρ Ε. (1988), Φυλή, Έθνος, Τάξη. Οι διαφορούμενες ταυτότητες, μετάφρ. Α. Ελεφάντη, Ε. Καλαφάτης, Ο Πολίτης, Αθήνα.

- Μπαμπινιώτης Γεώργιος (1998), Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας, Κέντρο Λεξικολογίας, σ. 558.
- Παπαρίζος Αντώνης (1994), Διαφωτισμός, Θρησκεία και Παράδοση στο Η Ελληνική Πολιτική Κουλτούρα σήμερα (επιμ. Ν.Δεμερτζής), Οδυσσεάς, Αθήνα.
- Παπαρίζος Αντώνης (2000), Η ταυτότητα των Ελλήνων, τρόπος αυτοπροσδιορισμού και επίδραση της ελληνικής Ορθοδοξίας στο «εμείς» και οι «άλλοι», ΕΚΚΕ, Τυπωθήτω, Γιώργος Δαρδανός, σ.σ. 135-151.
- Παπαστάμου Στάμος (επιμ.) Διομαδικές σχέσεις, Οδυσσεάς, σ.σ. 149-150, 259, 303
- Πρυνεντό Ζακ, Πολιτισμική ταυτότητα: Μεταξύ μύθου και πραγματικότητας, σ.σ. 49-60, στο «εμείς» και οι «άλλοι», ΕΚΚΕ.
- Πρωτοπρεσβύτερος Μεταλλινός Δ.Γ. (2001), Παράδοση και αλλοτρίωση, Δόμος, επανέκδοση.
- Ρήγος Άλκης (1992), Η Β' Ελληνική Δημοκρατία 1924-1935, Θεμέλιο, σ.σ. 216-223.
- Ρωμανίδης Ιωάννης (2002), Ρωμιοσύνη, τρίτη έκδοση, εκδ. Πουρνάρα, Θεσσαλονίκη.
- Σαρδελής Κώστας (1993), Ελληνισμός και Ελλαδισμός, εκδ. Παρουσία.
- Σκοπετέα Έλλη (1988), Το πρότυπο βασίλειο και η Μεγάλη Ιδέα.
- Smith D. Antony (2000) Εθνική ταυτότητα, Οδυσσεάς.
- Τζερμιός Ν. Παύλος, «Γλυκείας χώρας» ιστόρηση. Η Κύπρος από την αρχαιότητα ως την ένταξη στην Ευρωπαϊκή Ένωση, τρεις τόμοι, εκδ. Ι. Σιδέρης, Αθήνα.
- Τριανταφυλλίδου Άννα, (1998), Οι «άλλοι» ανάμεσα μας. Ελληνική εθνική ταυτότητα και στάσεις προς τους μετανάστες στο Κοινωνικές ανισότητες, Ίδρυμα Σάκη Καράγιωργα, σ.σ.488-496.
- Τσαούσης Δ. (1983), (επιμ.), Ελληνισμός – Ελληνικότητα: Ιδεολογικοί και βιωματικοί άξονες της νεοελληνικής κοινωνίας, Αθήνα.
- Τσαούσης Γ. Δ. (1985), Η κοινωνία του ανθρώπου, Gutenberg, σ.149
- Τσουκαλάς Κων/νος (1983), Παράδοση και εκσυγχρονισμός: μερικά γενικότερα ερωτήματα στο Δ. Γ. Τσαούσης.
- Τσουκαλάς Κων/νος (1994), Ιστορία, Μύθοι και Χρησμοί στο Έθνος – Κράτος . Εθνικισμός, Αθήνα.
- Τσουκαλάς Κων/νος (1999), Η εξουσία ως λαός και ως έθνος. Περιπέτειες σημασιών, Αθήνα.
- Hobsbaum Eric (2004), Η επινόηση της παράδοσης, μετάφραση Θανάσης Αθανασίου, Θεμέλιο, Ιστορική Βιβλιοθήκη.
- Ψημίτης Μιχάλης, Η ατομική επιλογή ως παράγοντας πολιτισμικής ταυτότητας σε συνθήκες πολυπλοκότητας στο «εμείς» και οι «άλλοι», ό.π., σ.σ. 85-107.

B.IV.β. Ενδεικτική βιβλιογραφία για την ταυτότητα (ξενόγλωσση).

- Akzin Benjamin (1964), State and Nation, Hutchinson, University Library, London.
- Anderson B. (1991), Imagined communities, Reflection on the origin and spread of Nationalism, Verso London, p.p.3,5,6,7.
- Apter David (1965), The politics of modernization. The University of Chicago Press, Chicago.
- Armstrong John (1982), Nations before Nationalism, Chapel Hill.
- Arnakis G.G. (1963), The role of religion in the development of Balkan Nationalism στο B.& C. Jelavich (επιμ.), The Balkans in transition, Berkely, p.p. 120-126.
- Barth J. (1969), Ethnic groups and boundaries: the social organization of cultural difference: Oslo & London: Allen & Unwin.
- Benveniste E. (1969), Le vocabulaire des institutions indoeuropéennes, 2. Pouvoir, droit, religion, Paris.
- Berger L. P. & T. Luckmann (1966), The social construction of reality, New York, Doubleday, p.p. 102-103.
- Deutsch W. Karl (1966), Nationalism and social communication, Cambridge, Mass, & London, p.p. 37,87,90,180.
- Eistenstadt N. S. (1963), The political system of Empires, New York.
- Emerson R. (1960), Nationalism and political development. The Journal of Politics, 22, I, p.p. 3-28
- Firth R. (1989), Fiction and fact in Ethnography στο E. Tonkin and McDonald (επιμ.) History and ethnicity, London & New York.
- Fishman J. A. (1972), Language and Nationalism. Rowley Mass. Newbury House.

- Fishman J. A (1985), The rise and fall of the ethnic revival: Perspectives of language and ethnicity, The Hague: Mouton
- Gellner Ernest (1964), Thought and change, London.
- Gellner Ernest (1983), Nations and Nationalism, Blackwell, Oxford, U.K.
- Gellner Ernest (1994), Encounters with Nationalism, Blackwell, Oxford, U.K.
- Giddens A. (1985), The Nation – State and violence, Cambridge, p.219.
- Giddens A. (1991), Modernity and self identity, Stanford University Press, California, p.p.52-53
- Gouldner W. A. (1976), The dialectic of ideology and technology, New York.
- Hobsbaum E. (1984), Introduction: Inventing tradition, Cambridge University Press, London.
- Hobsbaum J. E. (1990), Nations and nationalism since 1780, Programme, myth, reality, Cambridge.
- Hobsbaum E. (1994), The nation as invented tradition στο Hutchinson, J. Smith, Nationalism, Oxford, University Press.
- Hutchinson J.(1994), Modern Nationalism, Fontana Press, London, p.p.7-9
- Johnson Harry (1968), (επιμ.) Economic Nationalism in old and new states, Allen & Unwin, London.
- Kedourie E. (1960), Nationalism, Hutchinson, London – (1993), Blackwell, Oxford, U.K.
- Kyriazi Nota (1995), Feminism and the status of women in Greece, p.p.267-302, Woodrow Wilson Center, Washington.
- Lévi – Strauss C. (1983), L'identité, PUF, Paris.
- Luhmann N. (1979), Familiarity, confidence, trust στο D. Gambetta, Trust making and breaking corporate relations, Oxford, Basil Blackwell.
- Smith A. (1979), Nationalism in the twentieth century, Martin Roberson, London p .4
- Smith A. (1981), States and homelands : the social and geopolitical implications of national territory, Millennium, 10,3, p.p.187-202
- Smith A. (1986), The ethnic origins of nations, Oxford.
- Smith A. (1991), National Identity Penguin books, London.
- Smith A. (1999), Myths and memories of the Nation, Oxford p.p. 150-153
- Strauss – Levi C. (1983) L' identite, PUF, Paris.
- Tajfel Henri (1972), La categoration sociale (1972),στο S. Moscovici (ed.), Introduction a la psychologie sociale, Vol. I, Paris, Larousse.
- Zavalloni M. (1971), Cognitive processes and social identity, European Journal of social Psychology, I., p.p.235-260.
- Zavalloni M. (1973), L'identité psychosocial στο S. Moscovici (ed.), Introduction a la psychologie siciale, vol. 2, Paris, Larousse.
- Zavalloni M. (1975), Social identity and the recording of reality, international journal of Psychology, 10, p.p.197-217.
- Zernatto G. (1944). “Nation”, The history of a world. The review of Politics 6, 3, p.p.351-366.

B.IV.γ. Ενδεικτική βιβλιογραφία (ελληνόγλωσση) – Ένταξη και κοινωνικός αποκλεισμός

- Αλεξανδρής Αλέξης, I.E.E. (2000), τόμ. ΙΣΤ, σ.517, (άποψη καθηγητή Νεοκλή Σαρρή)
- Αλεξιάς Γεώργιος (2001), Η κοινωνική πρόσληψη και μελέτη του φαινομένου της μετανάστευσης – Μια εμπειρική μελέτη των διαδικασιών ελέγχου στο Νομικές και κοινωνικοπολιτικές διαστάσεις της μετανάστευσης στην Ελλάδα, εκδ. Παπαζήση , σ.σ. 255-285
- Αλιπράντη – Μαράτου Λάουρα (1996), Ξένο εργατικό δυναμικό στο Διαστάσεις του κοινωνικού αποκλεισμού στην Ελλάδα, ΕΚΚΕ, τόμ. Α., σ.σ.275-306
- Αμίτσης Γαβριήλ – Κατρούγκαλος Γιώργος (1998), Κανονιστικές διαστάσεις του κοινωνικού αποκλεισμού στο Κοινωνικές ανισότητες και κοινωνικός αποκλεισμός, Ίδρυμα Σάκη Καράγιωργα, σ.σ. 56-76
- Αμίτσης Γ. – Λαζαρίδη Γ. , Οι πολιτικές ρυθμίσεις της μετανάστευσης στην Ελλάδα στο Νομικές και κοινωνικοπολιτικές διαστάσεις της μετανάστευσης στην Ελλάδα, εκδ. Παπαζήση, σ.σ. 23-68
- Αμίτσης Γαβριήλ – Λαζαρίδη Γαβριέλλα (2001), Οι πολιτικές ρυθμίσεις της μετανάστευσης στην Ελλάδα στο Νομικές ..., ό.π., σ.σ. 23-68

- Badie Bertrand (1993), Κατασκευή της ταυτότητας στο Κουλτούρα και πολιτική, Αθήνα σ.σ. 195-196
- Βακαλιός Θανάσης (1999), (επιμ.), Παλιννόστηση και ένταξη, Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη.
- Βεργέτη Μαρία (1999, 2003), Παλιννόστηση και κοινωνικός αποκλεισμός, α/φών Κυριακίδη, σ.σ.132, 98
- Γεώργας Δημ. – Παπαστυλιανού Α. (1993), Επιπολιτισμός Ποντίων και Βορειοηπειρωτών στην Ελλάδα. Ψυχολογικές διεργασίες προσαρμογής, Γ.Γ.Α.Ε.
- Γιαννησοπούλου Μαρία (1998), Η ανθρωπολογική προσέγγιση, Αλμωπία: Παρελθόν, παρόν και μέλλον στο Μακεδονία και Βαλκάνια, εκδ. Αλεξάνδρεια, σ.σ. 330-426
- Γκόβαρης Χ. (2001), Εισαγωγή στη Διαπολιτισμική Εκπαίδευση, Ατραπός, Αθήνα
- Green L. Nancy (2004), Οι δρόμοι της μετανάστευσης, εκδ. Σαββάλας
- Δαμανάκης Μ. (1989), Μετανάστευση και εκπαίδευση, Gutenberg.
- Δαμανάκης Μ. (2000), Εκφάνσεις της Ελληνικότητας στο Ο Ελληνισμός στον 21^ο αιώνα, Κωνσταντινίδης Στ – Πελαγίδης Θ. (επιμ.), Παπαζήσης σ.σ. 389-417
- Δαμανάκης Μ. στο Κόντης Αντώνιος (2001), Οικονομική ενσωμάτωση μεταναστών στη χώρα υποδοχής : Νομικές και κοινωνικοπολιτικές διαστάσεις της μετανάστευσης στην Ελλάδα, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, σ.200
- Δόγας Δ. (1993), Μετανάστευση, παλιννόστηση και πληθυσμιακές αλλαγές στην Ελλάδα τα τελευταία εικοσι – πέντε χρόνια, Τράπεζα της Ελλάδος. Αθήνα.
- Δωδός Δ., Καφετζής Π., Μιχαλοπούλου Α., Νικολακόπουλος Η. , (1996), Ξενοφοβία και ρατσισμός στο Διαστάσεις του κοινωνικού αποκλεισμού, τόμ. Β' σ.σ.321-343
- Έκμε – Πουλοπούλου Ήρα (1986), Το πολιτικό στοιχείο στην ελληνική μετανάστευση στο Προβλήματα μετανάστευσης – παλιννόστησης, Αθήνα, σ.σ.19-20
- Ζορμπάς Γ. (1996), Ο ρόλος των κοινωνικών εταίρων στο κοινωνικό επίπεδο και οι νέες διαστάσεις που θεσπίστηκαν με την συμφωνία για την κοινωνική πολιτική στο Γ. Μηλιός (επιμ.), Κοινωνική πολιτική και κοινωνικός διάλογος, εκδ. Κριτική & Ευρωπαϊκό Πολιτιστικό Κέντρο Δελφών
- Ιακωβίδης Χρ. Ιωάννης (2000), Οι Κωνσταντινουπολίτες της Αθήνας, ανέκδοτη μεταπτυχιακή διατριβή, Πάντειο Παν/μιο
- Καβουνίδη Τζένη (1996), Κοινωνικός αποκλεισμός: Έννοια, κοινοτικές πρωτοβουλίες, ελληνική εμπειρία στο Διαστάσεις του κοινωνικού αποκλεισμού στην Ελλάδα, τόμ. Α., ΕΚΚΕ, σ.σ.47-78
- Καϊλάρης Γ. Γιάννης (2002), Η τέταρτη γενιά των Ποντίων, σ.σ. 145-146, 151
- Καραγιαννίδου Ανταξία (2004), Διαδικασίες ένταξης παιδιών Ποντίων προσφύγων από την πρώην Σοβιετική Ένωση στην ελληνική κοινωνία, ανέκδοτη διδακτορική διατριβή, Πάντειο Πανεπιστήμιο, Τμήμα Κοινωνιολογίας .
- Κασιμάτη Κούλα (1992), Πόντιοι μετανάστες από την πρώην Σοβιετική Ένωση, Πάντειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα.
- Κασιμάτη Κούλα (1992), Διαθέσεις και στάσεις των Ποντίων μεταναστών αναφορικά με την μετανάστευσή τους και την Ελλάδα, Γ.Γ.Α.Ε., σ.σ. 433-484
- Κάτσικας Χρ. – Καββαδία Κ. Γ. (1996), Η ελληνική εκπαίδευση στον ορίζοντα του 2000. Εκπαιδευτικοί, μαθητές και σχολική πραγματικότητα. (Πρόλογος: Θ. Μυλωνάς), Gutenberg, Αθήνα
- Κόντης Αντώνιος (2001), Οικονομική ενσωμάτωση μεταναστών στη χώρα υποδοχής στο Νομικές και κοινωνικοπολιτικές διαστάσεις της μετανάστευσης στην Ελλάδα, σ.σ. 177-220
- Μακεδονία και Βαλκάνια. Ξενοφοβία και ανάπτυξη (1998), ΕΚΚΕ, εκδ. Αλεξάνδρεια, (συλλογικό έργο).
- Μαυρουδέας Σταύρος (1998), Κοινωνικές ανισότητες και σύγχρονος καπιταλισμός στο Κοινωνικές ανισότητες... , ό.π., σ.σ. 138-155.
- Μητράκος Θεόδωρος – Τσακλόγλου Πάνος, Μελέτες για τις οικονομικές ανισότητες στην Ελλάδα στο Κοινωνικές ανισότητες... ό.π., σ.σ. 241-265.
- Μουσούρου Μ. Α. (1991), Μετανάστευση και μεταναστευτική πολιτική στην Ελλάδα και την Ευρώπη, Gutenberg.
- Μουσούρου Μ. Α. (1991), Μετανάστευση – παλιννόστηση και ταυτότητα στο σύγγραμμα : Προγράμματα ερευνών αποδημίας – παλιννόστησης του ελληνικού πληθυσμού, τόμ. Α', Αθήνα.
- Μπαμπινιώτης Γεώργιος (1998), Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας, Κέντρο Λεξιλογίας, Επανεκτύπωση για το ΒΗΜΑ, σ.σ. 622,634,507.

- Μπούζας Νίκος – Κετσετζαπούλου Μαρία, Πολιτική καταπολέμησης του αποκλεισμού από την αγορά εργασίας στο Κοινωνικές ανισότητες..., ό.π., σ.σ. 184-194.
- Περράκης Γ. Κων/νος (2001), Νεοφιλελευθερισμός και Νέα Αριστερά έναντι της παγκοσμιοποίησης και της Νέας Τάξης Πραγμάτων. Ο κοινωνικός αποκλεισμός ως ιδεολογία και πρακτική συντήρησης των ανισοτήτων, ανέκδοτη μεταπτυχιακή διατριβή, Τμήμα Κοινωνιολογίας, Πάντειο Πανεπιστήμιο
- Πεσμαζόγλου Βασίλης, Η κοινωνική πολιτική στην Ε.Ε.: Μια κριτική προσέγγιση στο Κοινωνικές ανισότητες..., ό.π., σ.σ. 170-183
- Πετράκη Γεωργία (1998), Κοινωνικός αποκλεισμός : Παλαιές και νέες «αναγνώσεις» του κοινωνικού προβλήματος στο Κοινωνικές ανισότητες και κοινωνικός αποκλεισμός , Ίδρυμα Σάκη Καραγιωργα, σ.σ. 19-24
- Pritchard Evans (1987), Κοινωνική ανθρωπολογία, μετάφραση Α. Παρίση, εκδ. Καρδαμίτσα , Αθήνα.
- Σακκάς Δ. (1996), Παλιννόστηση: μεταβαλλόμενοι ρόλοι ανδρών και γυναικών, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, διδακτορική διατριβή.
- Σαρρής Ν., Εισαγωγή στην Κοινωνιομετρία, στην ομαδική ψυχοθεραπεία και το ψυχόγραμμα.
- Συγκεντρωτικές καταστάσεις κατηγοριών: (α) των Κων/πολιτών, Παράρτημα “Α”, σ.σ. 1-165, (β) των Αιγυπτιακών, Παράρτημα “Β”, σ.σ. 166-269, (γ) των Μικρασιατών , Παράρτημα “Γ” 270-368, και (δ) των Ποντίων, Παράρτημα “Δ”, σ.σ. 369-464.
- Τσαούσης Γ. Δ. (1985), Η κοινωνία του ανθρώπου, Gutenberg, Αθήνα, σ.σ. 162-165, 168.
- Τσαούσης Δ. (1998), Ελληνισμός και Ελληνικότητα, σ.17.
- Τσαούσης Γ. Δημήτρης (1998), Πολιτισμός, ελεύθερος χρόνος και κοινωνικός αποκλεισμός στο Κούλα Κασιμάτη (επιμ.), Κοινωνικός αποκλεισμός: η ελληνική εμπειρία, Gutenberg, σ.σ.91-92.
- Τσίγκανου Ιωάννα, Παραβατικότητα και πραγματικότητα: «Κοινωνικό υπόστρωμα» ή «υπο_τάξη» στο Κοινωνικές ανισότητες..., ό.π., σ.σ. 391-401
- Φακιολάς Ροσσέτος(2001), Η ενσωμάτωση των Ελληνοποντίων, στην ελληνική κοινωνία στο Νομικές..., ό.π., σ.σ. 129-155.
- Φαλιδόπουλος Μιχάλης, Η θεματοποίηση της ανεργίας στην οικονομική θεωρία στο Κοινωνικές ανισότητες..., ό.π., σ.σ.111-123.

B.IV.δ. Ενδεικτική βιβλιογραφία για την ένταξη και τον κοινωνικό αποκλεισμό. (ξενόγλωσση)

- Barth F. (ed) (1998), Ethnic groups and boundaries. The Social Organization of Culture Difference, Waveland Press, Illinois.
- Berry J. (1980), Acculturation as varieties of adaptation on Acculturation: Theory, models and some new findings, ed. by Padilla M., AAAS, Selected Symposium,39.
- Cinar D. – Hofinger Chr. – Waldbranch H. (1995), Integrationsindex I.H.S., Wien
- Eisenstadt N. S. (1955) The absorption of immigrants, Glencoe, Free Press
- Esser H. (1980), Aspekte der wanderung ssoziologie, Darmstadt, Neuwied
- Galitzi Christine (1937), A study of Assimilation among the Rumanians in the United States, New York, p.p.165 κ. εξ .
- Glytsos N. (1995), Problems and policies regarding the socioeconomic integration of returnees and foreign workers in Greece, International Migration, vol. XXXIII-2, p.p.155-172.
- Gmelch G. (1980), Return Migration Annual Review of Anthropology, 9, p.p.135-159
- Green N. L. (1998), Du sentier a la 7e avunne, La confection et les immigrés, Paris – New York. (1880-1980), Paris, Seuil.
- Green N.L. (1994), Et ils peuplèrent l' Amerique, l'odyssée des émigrants, Paris, Gallimard.
- Laslett J. (1985), Acculturation and the new immigrant History on C. Harzig & D. Hoerder (επιμ.), The press of labor migrants in Europe and north America, 1880s to 1930s, Université Brême , p.p.589-590
- Merton R. (1968), Social theory and social structure, N.Y., Free Press.
- Μουζέλης Ν.(1995), Greece in the twenty- first century: Institutions and political culture in D. Conostas, Th. Stavrou (eds). Greece prepares for the twenty- first century, Washington DC, The W. Wilson Centre Press and Baltimore, The John's Hopkins University Press.
- Park R.E.- Burgess E. (1921), Introduction to the science of Sociology, Chicago .

- Schmitz P.G. (1995), National and cultural identity problems of immigrants in A. Hantzi, M. Solman (eds), IV European Congress of Psychology, Athens, 2-7 July, Ellinika Grammata.
- Taft R. (1957), A psychological model for the study of social assimilation in : Human relations, 10, p.p.141-156.
- Tapinos G. (1974), L' economie des migrations internationales, Paris, A. Colin/FNSP.
- Tapinos G., Pour une introduction au débat contemporain on Y. Lequin (επιμ.), Mosaïque, p.443.
- Triebel A. (1990), Migration in modernen Gesellschaften, Juventa, Weinheim und München.

B.IV.ε ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ – ΠΙΝΑΚΕΣ ΣΥΝΟΠΤΙΚΗΣ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗΣ ΑΝΑΛΥΣΕΩΝ

Τα συμπεράσματα και οι πίνακες παρατίθενται ως εξής :

I. ΜΕΡΟΣ Α – ΕΝΟΤΗΤΑ Α : ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΙΤΕΣ

I. (α) 8 . Συμπεράσματα : σ.σ. 36 -37.

(β) I . Συγκριτικά στοιχεία της μουσουλμανικής μειονότητας της Δυτ. Θράκης και των ελληνικών μειονοτήτων της Κων/πολης , Ίμβρου και Τενέδου : σ. 38

II . Συνοπτικός πίνακας συμπερασμάτων για τους Έλληνες στην Κων/πολη προ και μετά το 1922 σ.39.

1 . Συνοπτικός Πίνακας συμπερασμάτων Α II ενότητας :σ. 63.

2. Πίνακας Συλλόγων – Ιδρυμάτων των Κων/πολιτών της Αθήνας, σ. 64.

3. Σύλλογοι εκτός Αθηνών και σε διεθνές επίπεδο : σ.65.

4. Πρόεδροι των κων/πολίτικων σωματείων – ιδρυμάτων των Αθηνών κατά το 2000 και το 2004 : σ.σ. 65-66.

I. Πίνακας των βασικότερων συμπερασμάτων της διεξαχθείσας ποιοτικής έρευνας, σ.117 , Συμπεράσματα, σ.116.

II ΜΕΡΟΣ Α – ΕΝΟΤΗΤΑ Β : ΑΙΓΥΠΤΙΩΤΕΣ

(α) 4. Συμπεράσματα : σ.178 παρ. πονήματος

(β) 1. Πίνακας συμπερασμάτων ποιοτικής έρευνας για τους Αιγυπτιώτες, σ.σ. 169-171 παρ. πονήματος.

2. Πίνακας συνοπτικής παρουσίασης της σύγκρισης Αιγυπτιωτών – Κων/πολιτών ως προς τον τρόπο ζωής στην Αίγυπτο και Κων/πολη : σ. 179 του παρ. πονήματος

3. Πίνακας σύγκρισης τους ως προς την ένταξη στην ελλαδική κοινωνία βάσει της ποιοτικής έρευνας : σ.σ. 180-181, ό.π.

III ΜΕΡΟΣ Α. - ΕΝΟΤΗΤΑ Γ : ΜΙΚΡΑΣΙΑΤΕΣ

(α) 3. Συμπεράσματα : σ. 265 ό.π.

(β) - Πίνακας των βασικότερων συμπερασμάτων της διεξαχθείσας ποιοτικής έρευνας για τους Μικρασιάτες : σ.σ. 259-260 του παρ. πονήματος

- Πίνακες 1,2 , συνοπτικής σύγκρισης της ένταξης στην ελλαδική κοινωνία μετά τη Μικρασιατική Καταστροφή : σ. 216-217, ό.π.

- Πίνακας συνοπτικής παρουσίασης της σύγκρισης Μικρασιατών - Κων/πολιτών βάσει της ποιοτικής έρευνας : σ.σ. 266 – 267, ό.π.

IV ΜΕΡΟΣ Α. ΕΝΟΤΗΤΕΣ Δ1 : ΠΟΝΤΙΟΙ και Δ2 : ΣΥΓΚΡΙΣΗ ΚΩΝ/ΠΟΛΙΤΩΝ – ΑΙΓΥΠΤΙΩΤΩΝ – ΜΙΚΡΑΣΙΑΤΩΝ- ΠΟΝΤΙΩΝ

(α) 3. Συμπεράσματα : σ. 360 του παρ. πονήματος.

(β) 1. Πίνακας συνοπτικής παρουσίασης της σύγκρισης Κων/πολιτών – Ποντίων ως προς τον τρόπο ζωής τους στην Κων/πολη – τον Πόντο και τις συνθήκες άφιξής τους στην Ελλάδα μετά το 1922 : σ.314 , ό.π.

2. Πίνακας συνοπτικής σύγκρισης Κων/πολιτών – Ποντίων ως προς την ένταξή τους κατά το β' ήμισυ του 20^{ου} αιώνα έως σήμερα : σ. 316, ό.π.

3. Πίνακας σύγκρισης τους ως προς την ένταξή τους κατά το δεύτερο ήμισυ του 20^{ου} αιώνα έως σήμερα :σ. 320 ό.π.

1. Πίνακας βασικότερων συμπερασμάτων της διεξαχθείσας ποιοτικής έρευνας για τους Ποντίους : σ.σ. 361-362 του παρ. πονήματος

2. Πίνακας συμπερασμάτων σύγκρισης Ποντίων - Κων/πολιτών βάσει της διεξαχθείσας έρευνας : σ.σ. 363-364 ό.π.

(α) Πίνακας συνοπτικής σύγκρισης των Κων/πολιτών, Αιγυπτιωτών, Μικρασιατών και Ποντίων ως προς την πολιτισμική τους ανάπτυξη προ της αφίξεως κι εγκαταστάσεως στην Ελλάδα : σ.σ. 371-372, ό.π.

(β) Πίνακας σύγκρισής τους βάσει της ποιοτικής έρευνας : σ.σ. 372-374, ό.π.

V ΜΕΡΟΣ Β. ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ – ΒΙ ΕΝΟΤΗΤΑ : Η ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ

1. Συνοπτικός πίνακας της πρώτης γενιάς των Κων/πολιτών μετά το 1922 : σ. 411, ό.π.

2. Συνοπτικός πίνακας της εθνοτοπικής ταυτότητας της πρώτης γενιάς των απελαθέντων / εξαναγκασθέντων (1964 κι εξής) βάσει της ποιοτικής έρευνας : σ.412, ό.π.

3. Συνοπτικός πίνακας της εθνοτοπικής ταυτότητας της δεύτερης γενιάς : σ. 413, ό.π

1. Συνοπτικός πίνακας της εθνοτοπικής ταυτότητας των Αιγυπτιωτών πρώτης γενιάς (1955 κι εξής) : σ.417, ό.π.

2. Συνοπτικός πίνακας της εθνοτοπικής ταυτότητας των Αιγυπτιωτών δεύτερης γενιάς βάσει της ποιοτικής έρευνας : σ. 419ό.π.

1. Συνοπτικός πίνακας της εθνοτοπικής ταυτότητας των Μικρασιατών πρώτης γενιάς : σ. 422, ό.π.

2. , 3. , 4. , : Συνοπτικοί πίνακες πρόσθετων στοιχείων της εθνοτοπικής ταυτότητας των Μικρασιατών δεύτερης, τρίτης και τέταρτης γενιάς : σ.σ. 423-424

1. , 2. , 3. , 4. , 5. , : Συνοπτικοί πίνακες πρόσθετων στοιχείων για την ποντιακή εθνοτοπική ταυτότητα των τεσσάρων γενεών των Ποντίων του 1922, της περιόδου 1965-1988 και 1989 κι εξής βάσει της ποιοτικής έρευνας : σ.σ. 429-430

ΒΙ 3η. Συμπεράσματα : σ.431, ό.π.

6. Πίνακας των γενεών και των τεσσάρων (04) πληθυσμιακών ομάδων βάσει της ποιοτικής έρευνας : σ. 431, ό.π.

ΜΕΡΟΣ Β ΒΙΙ. ΕΝΟΤΗΤΑ : Η ΕΝΤΑΞΗ

Β.ΙΙ.2θ. Συμπεράσματα : σ. 457, ό.π.

Συνοψίζοντας τ' ανωτέρω μπορούν να συναχθούν τα εξής γενικά συμπεράσματα :

1. Η ένταξη , ειδικά για την πρώτη γενιά των Κων/πολιτών (1964) , των Αιγυπτιωτών (1955-1964) , των Μικρασιατών και Ποντίων (1922) υπήρξε σταδιακή και μη πλήρης λόγω των προβλημάτων, που αντιμετώπισαν σε ποικίλους τομείς. Σήμερα είναι εντεταγμένοι εν πολλοίς με τον πολιτικό τους ρόλο κατά το μάλλον ή ήττον μηδαμινό ή περιορισμένο, καθώς δεν μπόρεσαν να επηρεάσουν την κυρίαρχη πολιτική ιδεολογία ως διαμορφωτές της κοινής γνώμης (Opinion Leaders)

2. Η Αφομοίωση τους προς το παρόν κινείται «γραμμικά» . Μόνο μέρος της τρίτης γενιάς των Μικρασιατών και Ποντίων του 1922 «ανακαλύπτει» και μελετά το ιστορικό παρελθόν πορευόμενο «μη γραμμικά».

3. Ενταξιακά προβλήματα (οικονομικά, κοινωνικά και πολιτισμικά) αντιμετωπίζουν εν μέρει οι Πόντιοι του 1965 κι εξής και κυρίως οι νεοπρόσφυγες της πρώην ΕΣΣΔ (1988 και μετά)

4. Η μόνη πληθυσμιακή ομάδα που διαθέτει διαρκώς πρώτη γενιά , η οποία κλίνει προς την Εναρμόνιση, είναι οι Πόντιοι (1922, 1965, 1988 κι εξής)
5. Οι Κων/πολίτες (1922,1964) , οι Αιγυπτιώτες (1955 – 1964) , οι Μικρασιάτες , οι Πόντιοι (1922, 1965,1988) και οι μεταγενέστερες γενιές τους είναι φορείς εθνοτοπικής – κι όχι εθνοτικής ή ιδιαίτερης εθνικής ταυτότητας – που το περιεχόμενο της μεταβάλλεται στα πλαίσια της διαδοχής των γενεών.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΓΡΑΦΗΜΑΤΩΝ

Η παρούσα εργασία έχει σαφή ποιοτικό προσανατολισμό ως προς τη διαπραγμάτευση του αντικειμένου. Κατά αυτή την έννοια τόσο η επιλογή των δειγμάτων όσο και η εξαγωγή των συμπερασμάτων δεν έγινε βάσει αρχών που επιτάσσει η ποσοτική ανάλυση.

Το δείγμα, επιλεγμένο κατόπιν υποδείξεων, αν και σημαντικού όγκου για συνεντεύξεις βάθους, δεν μπορεί να υποστηριχθεί ότι είναι τυχαίο και αντιπροσωπευτικό αλλά και τα όσα απορρέουν δεν προκύπτουν υπό το πρίσμα κάποιου μοντέλου πολυμεταβλητής ανάλυσης.

Άλλωστε δεν ήταν αυτός ο στόχος της παρούσας εργασίας.

Παρά ταύτα και για διευκόλυνση των αναγνωστών, κρίθηκε σκόπιμο τα όποια αριθμητικώς εκφραζόμενα αποτελέσματα μπορούν, να απεικονισθούν και διαγραμματικά ώστε να είναι περισσότερο εύληπτα και οργανωμένα, ως ενδείξεις πάντοτε και όχι ως φωτογραφίες αιτιακών σχέσεων. Η λογική που ακολουθείται είναι περιγραφική και αφορά την παρουσίαση σχετικών συχνοτήτων με ιστογράμματα, ραβδογράμματα και πίττες.